

T. LIVII PATAVINI

HISTORIARUM

LIBRI QUI SUPERSUNT.

VOL. XIX.

T. LIVII PATAVINI

HISTORIARUM

LIBRI QUI SUPERSUNT,

EX EDITIONE G. A. RUPERTI

CUM SUPPLEMENTIS

NOTIS ET INTERPRETATIONE

IN USUM DELPHINI

VARIIS LECTIONIBUS

NOTIS VARIORUM

RECENSU EDITIONUM ET CODICUM

INDICE LOCUPLETISSIMO

ET

GLOSSARIO LIVIANO

ACCURATE RECENSITI.

VOLUMEN DECIMUM NONUM.

LONDINI:

CURANTE ET IMPRIMENTE A. J. VALPY, A. M.

1828.

Hamilcaris filium Cant. Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. Hearnii Oxon. et codd. quibus Latinius usus est. At *Bomilcaris filium* præter Polyb. defendit Flor. Et potius videntur librarii minus obvium nomen *Bomilcar* in notissimum *Hamilcar*, quam contra, mutasse. Præterea *quos ut adververent* Rec. *quos ut adverteret* Lov. 1. et 4. sollemni scribarum errore. Vide ad VI. 23. § 8. Mox *averso flumine* contrario peccato præfert Lov. 4. et quædam ex editis. Livius XLV. 35. 'Adverso Tiberi ad urbem est subvectus.' Virg. Æn. VIII. 58. 'Adversum remis superes subvectus ut amnem.' Silius Ital. XVII. 44. 'Fertur prona ratis, (ventos inpellere credas) Contraque adversas ducentem prævenit undas.'

§ 3 *Ubi primum posset, quam occultissime trajecto amni*] Ita primus edidit Jac. Gronovius. Priores omnes præferunt *primo*. Quia et ultima Gruteri antiquiores constanter *possit*. Et quidem *primum* est in Flor. et Cant. quare servandum puto: at *possit* legunt idem Flor. a m. pr. Voss. Lov. 2. 4. 5. Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii N. quod quum etiam præstare videatur, in contextum revocavi. Insuper *amne* Lov. 2. 4. Ber. et Rec. quos non audiendos arbitror. Vide ad XXXII. 10. § 8.

Ut, quum opus facto sit, adoriantur ab tergo hostem] Ita iterum primus vulgari jussit Jac. Gronov. quum priores præferrent *facto opus sit*. Verum et hic adsentientem habet Flor. Præterea *et quum* Voss. et Lov. 1. Vide ad cap. seq. § 8. Tum *a tergo* Lov. 4. Ber. et edd. ante Aldum.

§ 4 *Ad id dati duces Galli educunt inde millia quinque et viginti ferme*] Apud Polybium III. 42. ducenta stadia leguntur, quod idem est, siquidem stadium unum 125. passus continet, autore Plinio II. 23. Cæterum, quæ continuo sequuntur verba, et male distincta sunt, et obscurum habent sensum: quæ quia plana facere diffisi sumus, sat erit lectorem admonuisse, si fortassis, correctiorem codicem nactus, ipse medicam manum adferre queat. Multa enim ejusmodi sunt, præsertim in hac decade, quæ mutila ac temporum injuria corrupta dicere non dubito: quale etiam illud statim de Hispanis, 'Ipsi cetris superpositis incubantes.' *Glar.* Polybius III. 42. ἐπὶ διακόσια σταδία. *Sigon.* Videt Glareanus, hic esse aliquid et vitii, et ex vitio obscuritatis, idque fatetur se planum facere diffisum. Oritur illud cum ex distinctione turbata, tum ex superfluo verbo *educunt*, quod a mala manu est. Lege, *Ad id dati duces Galli, inde millia quinque et viginti ferme, supra parvæ insulæ circ. amnem lat., ubi div., eoque m. lato al., tr. ostendere.* Duces, inquit, cum Hannone et parte copiarum profecti, loco a castris quinque et viginti ferme millibus distante, supra insulam, (quum, ubi divisus circumfluere amnis incipit, manat latior, et propterea minus profundus, neque abruptis it ripis) ostendere commodum satis transitum. Ovidius Met. XV. 739. 'Scinditur in geminas partes circumfluus amnis: Insula nomen habet, laterumque a parte duorum Porrigit æquales media tellure lacertos.' Fast. II. 194. 'Hic ubi discretas insula rumpit aquas.' Cicero de Legibus, II. 3. 'Ventum in insulam est: hac vero nihil est amœnius. Ut enim hoc quasi rostro finditur Fibrenus, et divisus æqualiter in duas partes latera hæc alluit.' *J. F. Gron.* His a patre annotatum recenter video. Flor. *duces Galliæ edocent.* Præterea numerum hunc XL. 30. quo significari credo hæc verba, 'Celtiberi millia duo ferme inde posuerunt castra.' Ex his conjicio, futurum fuisse, ut hic locus ab eo nunc ita componaretur: *Ad id dati duces Galli edocent, inde millia quinque et vig. ferme supra, parvæ insulæ circ. amnem, lat. ubi div.,*

eoque minus alto alveo, trans. ostendere. Quomodo prorsus ab Livio scriptum opinor, ut τὸ *ostendere* sit præsens infinitivum, non tertia pluralis perfecti indicativi. XXII. 13. 'Edoctus a peritis regionum, si eum saltum occupasset, exitum Romano ad opem ferendam sociis interclusurum.' *Jac. Gron.* J. Clericus, pro *educunt*, legendum opinatur *eductis*, et hunc ordinem verborum constituit: *trans. ostendere eductis inde millia quinque et viginti, ferme supra parvæ insulæ circ. amnem lat., ubi div., eoque minus alto alveo.* Mihi cod. præstantissimi Flor. lectio verissima visa est, in eo autem pro *duces Galliæ edocent*, ut Gronov. ex eo laudavit, manus altera, erasa diphthongo, emendavit *Galli:* quod, quum in vulgato commodus sensus non sit, in contextum recepi, quemadmodum etiam fecit Crevier. qui docet, etiam cod. unum sibi inspectum *edocent* exhibere. Alibi sæpe 'edocere' et 'educere,' 'doctus' et 'ductus' in Mss. commutantur. Vide ad IV. 39. § 9. VII. 38. § 9. XXIV. 4. § 5. Adde Nic. Heinsium ad Claud. Bell. Getic. 492. ad Nason. Her. XXI. 182. eumdem ac Burm. ad Her. XX. 212. et ad Valer. Flacc. I. 122. Ceterum *milibus quinque et viginti* Lov. 3. *millia quinque et XXX.* Lov. 5. Sed, numerum vulgatum a Polybio firmari, Glareanus observavit.

Supra parvæ insulæ circumfusum amnem] Polybius III. 42. πρός τινα τόπον, ἐν ᾧ συνέβαινε περί τε χωρίον νησίζον περισχίζεσθαι. *Sigon.*

§ 5 *In quibus virique et alia onera trajicerentur*] Vos sic emendatis *equi virique;* quasi consuetum sit, equos viris anteponi. Ego vel non emendandum reor, perinde ac si scriberetur, *in quibus et viri et alia onera:* vel sic emendandum, *in quibus equique et alia onera*, vel *viri equique et alia onera.* Valla. Nota est emendatio Vallæ. A Pall. 1. et 3. abest τὸ *equi:* ut et ab ed. Justini Mediolanensi. Cæterum Pal. 3. *in quibus virique et alia onera traducerentur.* Gebh. Si omnes scripti vocem *equi* ignorarent, expositio Vallæ omnino admittenda foret. Illam enim compositionem orationis, *virique et alia onera*, pro *et viri et alia onera*, Livianam esse, patet ex illis quæ notantur ad X. 30. § 2. Verum ea vox tantum abest a Voss. Lov. 1. et Hav. Reliqui omnes, ut illi quos culpat Valla legerunt, præferunt *equi, virique, et alia onera.* Et ita etiam est in edd. Parm. Tarvis. utraque, aliisque recentioribus, quum in vetustioribus, quas vidi, *equi* similiter omitteretur. Neque est, quod Valla offendatur ordine verborum *equi virique.* Ita enim passim Livius loquitur III. 70. 'Conficerent equos virosque.' V. 37. 'Equis virisque longe ac late fuso agmine inmensum obtinentes loci.' XXII. 52. 'Præter equos virosque, et si quid argenti, omnis cetera præda diripienda data est.' XXIII. 5. 'Legiones, equitatus, arma, signa, equi, virique, &c. perierunt.' XXVI. 4. 'Quibus plurimis in equos virosque passim conjectis permultos vulneraverunt.' XXXI. 42. 'Fatigatos enim equos virosque habebat.' XXXV. 11. 'Equi hominesque paulluli et graciles.' XXXVI. 19. 'Multis in ipso itinere cæsis captisque, non equis virisque tantum, sed etiam elephantis.' Ludovicus Dorleans ad Tacit. Ann. IV. p. 487. Vallæ conjecturam *viri equique et alia onera* probabat; quam non necessariam esse, evincunt quæ dicta sunt. Ceterum *et omnia onera* Rec. Tum *trajecerunt* Hearnii D. Paullo ante *cæsaria*, pro *cæsa materia*, male Cant.

Ipsi catris superpositis incubantes flumen tranavere] Quidam *suppositis* malunt, quidam in nominandi casu *superpositi.* Sed lectoris judicio hæc relinquo. *Glar.* Vet. lib. habent *suppositis.* Quam vocem sententia quoque desiderat. *Sigon.* Lectionem, quam Sigonius probavit, eum secuti

editores receperunt. Eamdem etiam probarunt Voss. Lov. 1. Hafn. Gaertn. et Brancal. Latinii. Reliqui omnes, et inter eos optimi, *superpositis* servant. Erroris caussa fuisse videtur, quod librarii se per compendium, *sup'positis*, vel *suppositis*, id est *superpositis*, scriptum invenisse crederent: qui in his similibusque sæpissime ita peccarunt. Vide ad xxv. 7. § 4. *Superpositi* in uno est Lov. 4. Donjatius *cætris superpositis* exponit, cætras utribus inflatis superpositas fuisse. Insuper *cæteris* vel *ceteris* Flor. Cant. Lov. 2. 3. 4. 5. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii L. 1. D. N. et Brancai. Latinii, cum edd. vett. pro quo Mogunt. et Aldus in erratis *cetris* dederunt. Præterea edd. tantum non omnes *transnatavere;* neque aliter plerique scripti. At Jac. Gronovius ei supposuit *tranavere*, quod firmatur auctoritate Flor. et Cant. *Tranatavere* habet Lov. 4. Ita 'enare' est xliv. 28. 'In Erythream enarunt.' 'Tranare,' vel 'transnare,' et 'tranatare,' vel 'transnatare,' etiam alibi in Mss. commutantur. Vide ad Epit. Liv. l. ii. ad Livii ii. 10. § 11. c. 13. § 6. hoc lib. c. 47. § 4. xxvii. 47. § 9. viros doctos ad Val. Max. iii. 2. ex. 23. atque Oudendorp. ad Front. Strateg. i. 4. 7. similiter 'nare' et 'natare' cap. seq. § 5. 'adnare' et 'adnatare' xxviii. 36. § 12.

§ 6 *Ratibus junctis trajectus*] *Ratibus junctis transvectus* edd. vett. *ratibus paratis trajectus est* Ber. *ratibus junctis trajectis* Lov. 5. *ratibus peractis* Hearnii N. in margine. Mox *circa flumen positis* Gaertn. Hinc *unius diei quiete* alio ordine Ber. Tandem *ad concilium optime exseq.* Gaertn. 'Opportune' et 'optime' etiam aliis pluribus locis librarii commutarunt. Vide ad xxxvii. 7. § 10.

§ 7 *Profecti ex loco, prodito fumo significant, se transisse*] Pall. tres *prodito fumo significante transisse:* neque aliter biga priscarum edd. *Gebhard.* Non videntur sana. Quid enim hi magis *ex loco* profecti, quam quivis alii undecumque discedentes? Placeret satis si legeretur, *Postero die profecti, ex loco propinquo fumo significant, se transisse, et haud procul abesse.* J. F. Gron. Clericus conjicit, *profecti, ex loco edito, fumo significant:* quæ lectio ad vulgatam propius accedit, quam Gronoviana. *Profecti ex loco debito* legit Lov. 5. *profecti ex loco predicto* Ber. a m. sec. Deinde *fumo significante transisse* Lov. quinque, Harl. Ber. Hafn. Rec. Gaertn. Hav. Hearnii N. et edd. antiqq. *fumo significant transisse* Flor. Cant. et Voss. quod ferri posse, docent quæ notantur ad i. 23. § 5. Mox *ne tempore deesset*, pro *tempori*, Hearnii N.

§ 8 *Jam paratas aptatasque habebat pedes lintres*] Pal. 2. *Jam aptatas paratasque.* Pal. 3. vero cum duabus edd. *Jam paratas aptasque habebat pedes lintres.* Catullus Epigr. 28. 'Aptis sarcinulis et expeditis.' *Gebh.* *Jam aptatas paratasque habebat lintres pedes* Ber. *Jam paratas aptasque habebat pedes lintres* Lov. 1. et 3. cum edd. Rom. 1472. ac Parm. Ita fere c. 22. 'Sed aptæ instructæque remigio triginta et duæ quinqueremes erant.' Verum quum alii, et inter eos optimi Mss. *aptatasque* servent, aliorum *aptasque* refero ad illos scribarum lapsus, de quibus egi ad x. 37. § 2.

Eques fere propter equos nantes navium agmen, &c.] *Equites* habent vet. lib. Hinc ego legendum suspicor, *equites fere præter equos nantes.* Est enim hic sensus: Navium agmen, ad excipiendum adversi fluminis impetum equites præter equos nantes superiore fluminis parte transmittens, tranquillitatem lintribus, quibus pedites inferiore parte trajiciebantur, præbebat. Inquit autem *præter equos nantes:* nam non omnes equi in naves impositi fuerant, verum magna pars loris a puppibus trahebantur. Sic

prope etiam Polybius III. 43. ['Recte quidem Polybius: at vide quæ hic sit constructio 'equites transmittens.''] *Sigon.* Sigonius male, et animadvertit Glareanus, *equites*. Pal. 1. *eques ferre propter equos nantes*. Pal. 2. *equites ferre propter*: vetustæ edd. cum Pal. 3. *eques fere propter equos*. Gebh. Sigonius e scripto correxit *equites*, quod habet etiam Pal. unus. Id deridet Glareanus, rogitans quæ sit constructio 'equites transmittens.' Sed ridiculus est hominis boni lapsus, qui non vidit τὸ *equites* quarta forma plurativa, sive accusativo casu, poni; et 'agmen navium,' quod transportabat equitem, præbuisse lintribus peditum tranquillitatem dici, fracto impetu fluminis. Transportabat autem equitem *fere propter equos nantes* (id est, prope magnam partem equorum) qui natabant, non vehebantur. Nam *propter* omnes scripti, non *præter*, quod voluit idem Sigonius. *J. F. Gron.* Lectio, quæ ante Sigonium obtinuit, superest in Flor. Lov. 1. 5. Ber. et Hav. neque inde differunt Lov. 3. 4. et Harl. nisi quod eorum primus pro *eques* legat *equos*, secundus *ferre*, tertius *ferme*, pro *fere*. Sed *equites ferre propter equos nantes* habent Gaertn. et Hearnii N. quorum tamen posterior *ferre* omittit a m. sec. et *eques* emendat in margine. *Equites ferri per equos nantes* est in Lov. 2. *equites fere prope equos nantes* Hearnii D. Ex reliquis nihil notari video, ut eos lectionem a Gronovio probatam servasse verisimile sit, quam etiam veriorem puto. Librarii non advertentes *equites* hic casu quarto, ut Gronovius monuit, accipiendum esse, id ideo forte in *eques* mutarunt, quia modo præcesserat *pedes*. At, Livium ita numerum mutare solitum fuisse, videbimus ad XXXV. 49. § 6.

§ 9 *Equorum pars magna nantes loris a puppibus trahebantur*] Poëta (Silius III. 458.) 'Flumineo sonipes religatus ducitur alno.' *Modius.* *Equorum magna pars* Ber.

Quos instructos frenatosque] Scribe cum Flor. et Gud. *instratos*. Infra c. 54. 'Armatos deinde, instratisque equis signum exspectare.' XXVIII. 14. 'Armatus eques frenatos instratosque teneret equos.' *J. F. Gron.* Lib. XXXIV. c. 7. 'Equus tuus speciosius instratus erit, quam uxor vestita?' Solent autem 'instratus' et 'instructus' in Mss. commutari. Infra XXI. 54. § 5. Similiter 'stratus' et 'structus.' Vide Pierium ad Virg. Æn. I. 709. Nic. Heinsium ad Nas. Met. III. 569. et Torren. ad Val. Max. II. 6. ex. 8.

Inposuerunt in naves] Vet. lib. *imposuerant*. Sigon. Ita et omnes mei, nisi quod præferat Ber. *in naves posuerant*. Male.

CAP. XXVIII. § 1 *Galli obcursant in ripam*] *Ripa*, opinor. *J. F. Gron.* Ita est in Harl. *in ripis* in Gaertn. Reliqui nihil mutant. Nihil etiam mutandum censebat Jac. Perizon. qui ad hæc verba in margine adscripsit, 'nempe ex castris.'

Cum variis ululatibus cantuque] Polybius III. 43. τῶν βαρβάρων παιανιζόντων. *Sigon.* Vide ad X. 26. § 11.

§ 2 *Quamquam et ex adverso terrebat tanta vis navium*] Vocula *et* non adparet in Lov. 4. 5. Ber. et Hearnii N. a m. sec. quam etiam recidendam conjicit Crevier. *Ex averso ferebatur tanta vis* est in Gaertn. *ex adverso terrebat tanta vi* in Flor.

Et clamore vario nautarum et militum, qui nitebantur perrumpere inpetum fluminis] Pall. tres, binæque excusæ edd. *et clamore vario naut. militum, et qui nit.* Gebh. *Et clamore naut. vario mil. et qui nit.* Flor. *et clamore vario navitarum et militum, qui nit.* Lov. 1. *et clamore vario navitarum et mil., et qui nit.* Voss. *et clamore vario navitarum mil., et qui nit.* Lov. 2. *et clamore vario nautarum, mil. etiam, qui nit.*

Lov. 3. *et clamore vario nautarum militumque, qui nit.* Lov. 4. et 5. *et clamore vario nautarum militumque, qui mittebantur* Gaertn. *et clamore vario nautarum mil., qui nit.* Ber. *et clamore vario nautarum militum et qui nit.* Hav. et Hearnii N. Tum *prorumpere* Lov. 4. 5. et Hav. Vide ad IX. 43. § 15. Ceterum omnia hæc verba deerant in Harl. et Hearnii D. cui omissioni caussam dedit repetitio vocis 'fluminis.' Vide ad IX. 11. § 11.

§ 3 *Et e navibus tanta vis armatorum in terram evadens, et a tergo improvisa premebat acies*] Pal. 1. habet *et navibus tanta vis arm. in terram ev. a tergo impr. premebant acie.* Gebh. Incredibile quantum accedet elegantiæ, si leges *premens*, ut superiore membro *evadens:* ut per epexegesin τοῦ 'anceps terror' ista dicantur. Vix aliter Livius. Sed tamen tres codd. *acie:* quod quid sibi vellet, haud intellexi, antequam monstraret legendum Flor. *anceps terror circumstabat, et e navibus tanta vi arm. in terram evadente, et ab tergo impr. premente acie.* Et sic prorsus et Gud. nisi quod *a tergo improvisa;* uterque autem *terra.* J. F. Gron. *Evadens a tergo impr. premebant acie* Voss. Lov. 1. et 4. nisi quod ultimus *ab tergo* habeat. *Evadens a tergo impr. premebat acie* Lov. 2. Ber. Hafn. Harl. Gaertn. Hav. et Hearnii N. *evadens a tergo impr. premebant acies* Lov. 3. *impr. premebant acie* etiam Lov. 5. in quo verba *adortus clamor, &c. et ab tergo* culpa scribæ omittebantur ob τῶν *ab tergo* repetitionem. *Impr. premebat acie* quoque Hearnii L. 1. *evadens et ab tergo impr. premente acie* Cant. unde non modo lectionem, quam Gronovius ex Flor. laudavit, veram esse judicavi, sed eamdem etiam in contextum admisi. Præterea *et navibus* Voss. (qui tamen *e navibus* a m. sec. præfert) Lov. 1. 4. Hafn. Harl. et Hav. *e navibus,* τῷ *et* omisso, Gaertn. Tum *in terra* Voss. Lov. 1. 3. 4. Harl. Ber. et Gaertn. Crevier. etiam Gronovii emendationem probabat, testatus unum e suis ab ea parum dissentire.

§ 4 *Galli, postquam, ultro vim facere conati, pellebantur*] Omnino nimis tarda, me judice, venit hæc periodus. Non enim tum demum Galli dici possunt ultro vim facere conati, quum jam viderent circumstantem ancipitem terrorem, sed ante cognitum Hannonis transitum. Mirificus est, sed verus tamen, si quid video, liber Cantabr. hoc loco exhibens *postquam utroque vim facere conati pellebantur:* hoc est partim in eos qui Rhodanum transibant, partim in illos qui castra incenderant. Non enim credibile est Gallos, nuspiam tentata fortuna et impetu facto, statim diffugisse. *Jac. Gron.* In aliis intelligo esse *postquam vim facere conati ultro pellebantur;* in quo non incommoda sententia est, si *ultro* pro 'insuper,' 'non exspectantes' accipias. *Liv.* V. 37. 'Galli postquam acceperunt, ultro honorem habitum violatoribus juris humani.' Sueton. Tib. c. 11. 'Ultroque etiam admonitus est, dimitteret omnem curam suorum.' Vide Serv. ad Virg. Æn. II. 145. Eadem significatione *ultro,* pro *ultor,* legit Is. Vossius in Catullo Carm. 116. sed nondum persuadet. *Duk.* Primus, ut vulgo exstitit, edidit Jac. Gronov. priores alio ordine exhibent *Galli, postquam vim facere conati ultro pellebantur.* Et ita erat in Lov. 3. *Galli, postquam vim facere conati sunt, ultro pellebantur* in Voss. Lovel. 1. 2. 4. Harl. Ber. Gaertn. Rec. Hav. et edd. vett. *Galli, postquam vim facere conati sunt, et ultro pellebantur* in Lov. 5. Credo tamen Gronovium etiam in ordine vocabulorum Cant. suum secutum esse, præsertim quum in Flor. repererim *Galli postquam ultroque vim facere conati pellebantur;* unde etiam ejus *utroque,* pro *ultro,* firmari videtur. De quo vide etiam ad VIII. 29. § 7. Et ita Ovidius Her. X. 19. 'Nunc

huc, nunc illuc, et utroque sine ordine curro.' Codicis a Gronovio adlati lectionem *utroque* non adspernandam esse, eamque unum e suis tueri, Crevier. testatur. Nondum tamen video necessitatem vulgatam lectionem *ultro* mutandi, neque eam censura viri celeberrimi dignam esse credo. 'Ultro vim facit' qui hostem primus adgreditur. Jam autem indicat Livius Gallos non exspectasse donec Pœni invaderent: sed sive copias Hannibalis in terram evadentes, sive Hannonis aciem ab tergo prementem adgressos esse; postquam autem pellebantur, qua potuerunt, perrupisse et diffugisse. Accedit in Flor. ultimam syllabam τοῦ *ultroque* additis notis expunctam esse. Ordinem itaque a Gronovio mutatam probo, sed simul etiam *ultro* servandum judico.

Qua patere visum maxime iter] *Qua parte devexum max. iter* Lov. 2. *qua parte revisum max. iter* Cant. Voss. Lov. 1. 3. 4. Harl. Ber. Hafn. Rec. Gaertn. Hav. et edd. vett. usque ad Ascens. qui vulgatum substituit a. 1513. *Qua parte visum max. iter* Flor. et Lov. 5. Id autem non displicet, quia vulgatum in nullo cod. nisi in Voss. margine invenerim. Mox *trepideque*, pro *trepidique*, Hearnii D. et N.

§ 5 *Certe variata memoria est actæ rei*] Vet. lib. *certe varia mem. est.* Sigon. Pall. *Elefant. varia consilia traj. fuisse credo, certe variata memoria actæ rei.* Gebh. *Certe varia memoria est actæ rei* male Sigonius, cum omnes scripti meliores et editi *variata memoria actæ rei.* Cicero longa illa ad Quintum I. 1. 7. 'Sit summa in jure dicendo severitas, dummodo ea ne varietur gratia, sed conservetur æquabilis:' de Finib. II. 3. 'Cum omnis dolor detractus esset, variari, non augeri, voluptatem.' Vide ad XXXV. 41. *J. F. Gron.* Vulgatum recte Gronovius contra Sigonium defendit. Id enim et nostri et Hearnii codd. constanter retinent. Justinus VIII. 4. 'Sic variato responso, securis omnibus, Thermopylarum angustias occupavit.' Librarius vet. lib. apud Sigonium *varia* scribens, eodem modo lapsus est, quo id hominum genus sæpius lapsum esse notavimus ad X. 37. § 2.

Tradunt ferocissimum ex iis irritatum ab rectore suo, quum refugientem in aquam natantem sequeretur] Vet. lib. *cum ref. eum in aquam.* Rectorem autem intelligit. *Sigon.* Intrusum provocabulum *eum* fastidiunt tum Mss. codd. tum impressi, unanimo consensu exhibentes, *cum ref. in aquam natantem seq.* Gebh. [Vide Lectt. Varr.] *Tradunt quia ferocissimum* Voss. et Lov. 2. ac 3. Tum *agitatum ab rectore* Hafn. *irritatum a rectore* Lov. 3. 4. Ber. Gaertn. et edd. usque ad J. F. Gronov. qui a. 1665. consentientibus reliquis codd. dedit *ab rectore.* Præterea *eum* unus apud me Ber. servat, unus etiam apud Hearnium N. sed a manu interpolatrice. Deinde *nantem* Flor. Cant. Lov. 1. 3. et alii. Vide ad cap. præc. § 5. Veram lectionem adseruit Gronov. jam supra ad X. 35. § 9. Paullo ante *ad ripas*, pro *ad ripam*, male Lov. 5.

Ut quemque timentem altitudinem destitueret vadum, &c.] Credo *destituerat.* Valla. Quidam *vado* emendaverant, sed nihilominus obscuro manente sensu. At ea omnia prosequi neque possum, neque videtur operæ pretium. *Glar.* Sensus, quem elicere Glareanus non potuit, hic est: Elephantem a rectore suo irritatum, cum eundem in aquam sequeretur, traxisse gregem impetu ipso fluminis in alteram ripam rapiente, prout quisque eorum, altitudinem aquæ timens, a vado destituebatur. *Sigon.* Pall. 1. et 3. *ut quemque timentem alt. destitueret vado.* Gebh. [Vide Lectt. Varr.] *Ut quemquam timentem* Lov. 4. Tum *destitueret vado* Flor. Cant. Lov. 2. 3. 5. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii L.

1. D. N. et edd. Rom. 1472. ac Parm. *destitueret ludo* Lov. 4. *destituerat vado* Lov. 1. et Rec. quod ex edd. ante Tarvisinas habuit Mediol. quemadmodum id, quod editur, ante Juntam exstitit apud Aldum in erratis. In optimis aliisque codd. *destitueret vado* datum puto, quod non adsequerentur scribæ significationem præcedentis *at* hoc loco; ideoque nec *destituerant vada* cum Gronovio legendum puto; sed potius servo, quod editur ex emendatione Vallæ.

Inpetu ipso fluminis in alteram ripam rapiente] Tò *fluminis* exsulat a Lov. 1. Tum *in altam ripam* legunt Voss. et Lov. 2.; quæ lectio omnino ex neglecta nota scripturæ compendiariæ, quum forte *alt'am* datum foret, orta est. Eodem modo et peccatur hoc lib. c. 36. § 5. Ita *altius*, pro *alt'ius*, sive *alterius*, idque pro *alt'nis*, sive *alternis*, datum esse, vidimus IV. 53. § 11. Plura alia similium errorum exempla vide ad Epit. Liv. LVII.

§ 6 *Ita, acta re, ad fidem pronius est*] Pal. 2. *ita aptare ad fid. pronius est*. Gebh. Verbum *est* non adparet in Harl. Paullo ante autem verba *magis constat* Gronov. in prima nott. ed. de explicatione alicujus in contextum inrepsisse arbitrabatur, quia non modo sine illis sententia constat, sed etiam per illa multum perdit rotunditatis. Iis deletis verba penderent ex præcedenti 'credo.' Verum quum duo illa vocabula in omnibus supersint codd. sententiam mutasse videtur, ideoque conjecturam in iterata ed. omisisse. Et recte.

§ 7 *Ratem unam, ducentos longam pedes*] Vox *unam* deest in Lov. 2. et Ber. a m. pr. Tum *ducentos pedes longam* legit Lov. 1. Paullo post *in amnem perrexerunt*, pro *porrexerunt*, Lov. 4. et Gaertn. Interdum ita peccarunt librarii. Exemplum habuimus IX. 20. § 9.

Pluribus retinaculis validis parte superiori ripæ religatam] Polybius III. 46. longe plures rates ponit, duas a terra in amnem, duas a parte ripæ retinaculis religatas ad arbores parti ripæ superiori eminentes: denique duas solutu faciles ab aliis, ac longe majores. Difficultas intellectus, quare et quomodo, quæ a terra erant, ligabantur: quæ in amne prorsus, non ligabantur, cum haud dubie majore fluminis vi deferri poterant. Sed talia multa a nobis indiscussa studiosis lectoribus consideranda relinquimus. *Glar.* Jac. Gronovius edidit *pluribus validis retinaculis*. Et ita præferunt Flor. Cantabr. Voss. Lov. 3. 4. 5. Harl. et Ber. Paullo ante *ne secunda aqua auferretur* Lov. 4. *ne secunda aqua deferret* Rec. Vide ad X. 10. § 1. Vox *aqua* autem exsulat ab Harl. In sequentibus *humo conjecta constraverant* edd. vett. *humo conjecta constraverunt* Lov. 2. et Hav. *humo conjectam constraverunt*, et *constituerunt* in margine, Hearnii N. *humo injectam constraverunt* Flor. *humo junctam constraverunt* Lov. 3. *humo constraverunt injecta* Ber. a m. pr. *injectam* a m. sec. *humo injecta constravere* Gaertn. Difficultatem Glareani in loco Polybii nondum intelligo, aut quas rates non ligatas dicit. Si ita vocet illas, quas *solutu faciles* dixerat, sive quibus εὐδιαλύτους εἶναι τοὺς δεσμοὺς inquit Polyb. sane ligatas fuisse patet: verum non tanta cura, qua ceteræ. Et rei ratio aperta est; illis enim trajiciendi erant elephanti, ideoque vincula, quibus adligatæ erant aliis ratibus, facile solvi posse debebant. Reliquæ rates solutæ dici nequeunt, quas Polybius vel ipsi terræ vel arboribus in ripa consitis firmissime adligatas fuisse refert.

§ 8 *Ad trajiciendum flumen apta, huic copulata est*] *Ad trajic. flumen acta* Harl. et Gaertn. lapsu librariorum sollemni. Vide ad XL. 13. § 6. Verbum *est* non adparet in Hearnii D. in ejusdem autem N. tantum a m. sec. adjectum est. Vide ad XXXVII. 51. § 3.

Et quum elephanti, per stabilem ratem] *Ita tum elephanti* Lov. 5. *ut quum elephanti* Flor. Voss. Lov. 1. 2. 3. Harl. Gaertn. Hav. Hearnii D. et edd. antiqq. pro quo Ascens. 1513. *ut ibi tum elephanti* edidit: *et quum elephanti* Mogunt. primi, hinc Aldus in erratis, et alii: *ut quum elephanti* primitus etiam exhibuit Hearnii N. at manus altera voculam *quum* delevit. Et ea lectio, si plures ac meliores codd. ei consentirent, ferri posset, si *ut* acciperetur pro 'simul ac.' Et huc facit lectio codicis Ber. *ubi elephanti*. Præstare tamen videtur, ut credamus librarios lapsu passim obvio *ut quum*, pro *et quum*, dedisse. Sæpissime autem *et* atque *ut* commutari solent. Exempla vide ad I. 54. § 2. II. 11. § 6. c. 20. § 5. c. 37. § 8. III. 59. § 2. c. 65. § 10. c. 69. § 5. IV. 6. § 2. c. 9. § 14. c. 32. § 11. V. 8. § 13. c. 11. § 9. c. 15. § 10. c. 30. § 8. c. 33. § 3. c. 36. § 4. c. 53. § 1. c. 54. § 6. et innumeris aliis locis. Adde J. F. Gronovium ad Livii XXIX. 34. § 2. XLII. 34. § 14. XLV. 13. § 1. Jac. Gronov. XL. 39. § 2. Longol. ad Plinii Ep. X. 42. et quæ olim notavi ad Silii V. 217. Mox *progredientibus* Hav. et edd. antiqq. Vide ad IX. 10. § 7. *Pergredientibus* Lov. 5.

§ 9 *In minorem adplicatam transgressi sunt; ea extemplo resolutis, quibus leviter adnexa erat*] Poëta (Silius III. 460.) 'Nam trabibus vada et injecta tellure repertum Connexas operire trabes, ac ducere in altum Paullatim ripæ resolutis aggere vinclis.' *Modius.* Pronomen manavit e corrigendis Aldi. Mss. et priores edd. id ignorant, nec juvat orationem satis absque eo perspicuam. *J. F. Gron.* *Ubi in minorem applicatam transgressi sunt* Flor. Voss. Lov. 2. 3. Harl. Ber. Hav. et edd. usque ad Mogunt. *ubi applicatam minorem transgressi sunt* Lov. 1. *ubi in minorem applicati transgressi sunt* Lov. 4. *ubi in minorem applicata transgressi sunt* Lov. 5. Deinde pronomen *ea* non adparet etiam in ullo vel meo, vel Hearnii cod. *ut extemplo*, pro *ea*, legunt edd. antiqq. usque ad Mediol. qui a. 1505. τὸ *ut* expunxerunt, probantibus proximis, donec Aldus in corrigendis subjiceret *ea extemplo*. Sed *ea* recte Gronovius iterum ejecit. Hinc *extemplo solutis* Harl. Tum *breviter annexa erat* Lov. 2. et Hav. errore scribarum, qui 'levis' et 'brevis' et aliis locis confuderunt. Vide viros doctos ad Suet. Vespas. c. 24. N. Heins. ad Ovidii Fast. I. 5. et quæ notavi ad Silii VII. 645. *Leviter adnexerat* Flor. a m. pr. Vide ad XXIII. 29. § 16. *Leviter nexa erat* Ber. qui etiam mox *alii deinde recepti*, pro *repetiti*, præfert. Vide ad XXVIII. 37. § 1.

§ 10 *Primus erat pavor, quum, soluta ab ceteris rate*] *Primis erat pavor* Lov. 2. et præter Rom. 1472. omnes, quas vidi, edd. usque ad ultimam Gruteri, quæ recte dedit *primus*, consentientibus reliquis scriptis. Paullo ante *Nil sane trepidabant*, pro *Nihil*, Lov. et Hav. Vide ad VI. 40. § 3.

§ 11 *Trepidationem aliquantum edebant*] Pal. 1. *trepidationis aliquantum ed.* Pal. 2. *aliquantulum*. Gebh. Rectius Pal. et Juntas *trepidationis*. Sic et Gud. Flor. *trepidationi aliquantum*. J. F. Gron. *Trepidatione aliquantum edebant* Lov. 2. *trepidatione aliquantum cedebant* Lov. 1. 3. 4. Hafn. et Hav. *trepidatione alii tantum edebant* Ber. *trepidationis aliquantum edebant* Harl. et Hearnii N. quod recte Gronov. probat. Supra IV. 53. 'Prædæ ex assiduis populationibus fuit aliquantum.' XXI. 15. 'Ex pretio rerum venditarum aliquantum pecuniæ redactum.' XXIV. 47. 'Æris argentique signati aliquantum.' XXV. 19. 'Aliquantum voluntariorum itinere in agris concivit.' XXVI. 1. 'Præda (et aliquantum ejus fuit) militi concessa.' XXIX. 18. 'Ad aliquantum jam altitudinis excitata erant mœ-

nia.' XXXVI. 19. 'Aliquantum temporis et direptio castrorum tenuit:' et eodem cap. 'Aliquantum viæ præceperat rex.' XXXVIII. 5. 'Animique aliquantum obsessis adjecit.' c. 7. 'Aliquantum urbis nudaverat.' XLII. 10. 'Aliquantum temporis absumsit.' c. 15. 'Dextra pars labe terræ in aliquantum altitudinis diruta erat.' XLIV. 2. 'Restabat aliquantum viæ communis.' c. 10. 'Aliquantum prædæ contulerunt ad naves.' c. 23. 'Aliquantum eam rem ratus animorum iis adjecturam.' c. 38. 'Aliquantum ea quoque res duci famæ et auctoritatis apud milites adjecit.' In mentem venire posset, *aliquantum trepidationem* dictum esse, quemadmodum 'parum fidem,' 'satis otium,' 'satis tempus,' de quibus vide viros doctos quos laudat Dukerus ad Liv. I. 16. § 8. At, Livium ita locutum esse, nondum notavi. Obcurrit etiam, minima mutatione legi posse *trepidationem aliquantam*, ut XXV. 35. 'Aliquantum emensus est iter.' XXXVIII. 27. 'Per aliquantum spatium secuti.' At præstat codd. *trepidationis* legentes sequi. *Aliquantulum* Lov. 5.

Quietem ipse timor circumspicientibus aquam fecisset] Pal. 1. *circumspectibus*. Pal. 2. *circumspectantibus*. Gebh. Voss. Men. Pal. *circumspectibus*. Flor. Gud. et Pal. alter *circumspectantibus*. J. F. Gron. *Circumspectibus* Cant. et Hav. *circumspectantibus* Lov. 4. 5. et Harl. Vide hoc lib. ad c. 1. § 4. Præterea *quietem et ipse terror* Ber.

§ 12 *Excidere etiam sævientes quidam in flumen, sed pondere ipso stabiles*] *In flumine* Lov. 2. 3.

CAP. XXIX. § 1 *Dum elephanti trajiciuntur, interim Hannibal*] *Cum elephanti* Ber. Vide ad I. 40. § 7. Tum *Hannibal interim* Lov. 2.

§ 2 *Trecenti Romanorum equites*] *Trecenti Romanorum milites* exhibent Pall. 1. ac 2. *Gebh.* *Milites* etiam Lov. 3. Ber. Harl. Rec. et Hearnii N. Vide ad I. x. c. 29. § 10. *Milites equitum* Gaertn. quasi duplicem hac ratione lectionem jungens. Tum *obcurrerunt* Lov. 2. Ber. Hav. et Hearnii N. in margine. Vide ad X. 12. § 4. Mox *bellum atrocius*, pro *prælium*, Lov. 2. Vide ad III. 61. § 2.

§ 3 *Præter multa vulnera, cædes etiam prope par utrimque fuit*] *Post multa vulnera* Rec. Tum *cædes prope par* Gaertn. et Hearnii N. a m. sec. quum antea scriptum fuisset *cædes ibi prope par*. Deinde *cædes etiam prope par utrinsque fuit* Lov. 3. Mox *Numidarum* Flor.

Victores ad centum sexaginta] Polybius III. 45. ὥστε τῶν Ῥωμαίων καὶ Κελτῶν εἰς ἑκατὸν ἱππεῖς καὶ τετταράκοντα διαφθαρῆναι, τῶν δὲ Νομάδων ὑπὲρ τοὺς διακοσίους. Scribe igitur *ad centum quadraginta*. Facilis error in numeris. *J. F. Gron.* Librarios ita peccasse, ut *LX.* pro *XL.* scriberent, vidimus ad X. 38. § 4.

Nec omnes Romani, sed pars Gallorum] Si quis hic maluisset *pars Galli*, Gronovium id non improbaturum fuisse, mihi persuadeo. Vide eum ad XXIII. 35. et XXIV. 16. *Duk.*

Victi amplius ducentis ceciderunt] Flor. Voss. Mureti, *ducenti*. Et sic passim Livius. Intelligitur enim τὸ *quam*. J. F. Gron. Similiter Cant. Lov. quinque, Ber. Hafn. Harl. Gaertn. Hearnii N. et tres Crevier. Solet ita sæpissime Livius. X. 37. 'Capta amplius duo millia circa muros cæsa.' XXIII. 49. 'Ceperint amplius tria millia hominum.' XXVIII. 2. 'Duo haud amplius millia peditum et equitatus omnis effugerunt.' lib. XXXVIII. c. 40. 'Thracum decem haud amplius millia virum circumsederunt.' XLII. 7. 'Capti amplius mille et septingenti.' c. 23. 'Amplius septuaginta oppida castellaque agri Karthaginiensis possedisse.' Sic etiam JCtus l. 81. § 4. ff. de Legat. 1. 'Titium non amplius quinacumcem in servis vindicare posse:' et l.

30. § 4. ff. de Legat. 3. 'Negavi amplius partem deberi.' Eamdem lectionem ex fide Msti Valerio Max. restitui VI. 35. § 5. Simili modo etiam voces 'plus' et 'minus' construuntur. Vide ad XLI. 12. § 8. Codicum itaque lectionem recipere non dubitavi.

§ 4 *Hoc principium simulque omen belli*] Flor. et Cantabr. *Hoc princ. simul omenque belli.* Jac. Gron. Eam lectionem recepi. Gaertn. exhibebat *Hoc princ. et simul omen belli.* Mox *proximum eventum*, pro *prosperum*, Harl.

Haud sane incruentam ancipitisque certaminis victoriam] Mss. plerique *incruente.* Alii, in quibus Cantabr. et Gud. *incruenti.* Habet alibi vulgatum Livius, sed solenne tamen ipsi est *haud magni certaminis res fuit.* Jac. Gron. *Incruente ancipitisque certaminis* Voss. a m. pr. *incruenti* adscriptum inter versus. *Incruentem ancipitisque certaminis* Lov. 1. *incruenti ancipitisque certaminis* Lov. 3. 4. 5. Ber. Gaertn. et Hearnii L. 1. et N. Reliqui omnes, et inter eos Flor. vulgatum servant: et recte. Menti enim Livii convenit 'victoria haud sane incruenta et certaminis ancipitis,' non vero 'victoria certaminis haud sane incruenti et ancipitis.' 'Incruenta victoria' est II. 31. 'Satis prædæ et victoria incruenta fuit.' IV. 17. 'Nec incruentam victoriam retulit:' ubi quædam vide. VII. 8. 'Nec Romanis incruenta victoria fuit.' XXXVII. 16. 'Romani cum haud incruenta victoria ad naves redierunt.' XXXIX. 51. 'Cruentæ maxime victoriæ speciem fecerunt.' XL. 32. 'Magna victoria, non tamen incruenta fuit.' XLII. 7. 'Nec incruenta victoria fuit.'

§ 5 *Nec Scipionis stare sententia poterat*] Lego *Scipioni.* Hoc enim Latina locutio postulat. Sic paullo post c. 30. 'Annibal, postquam ipsi sententia stetit pergere ire.' Et XXX. 4. 'Proinde seu ipsi staret jam sententia, seu consulendus Asdrubal esset.' Et XLIV. 3. 'Interim consuli sententia stetit eo saltu ducere.' *Sigon.* *Scipioni* quidem legendum censuit Sigonius, cui sequentes edd. auscultarunt; nihilominus Pall. tres *Scipionis stare sententia.* Gebh. Omnes, quos vidi, codd. et edd. ante Sigon. ut et Hearnii N. et alii, in vulgatum conspirant, præter unum Hav. qui *Scipioni* præfert. Nihilominus Sigonio eam lectionem probanti consentio. Huc referendum illud Cic. ad Fam. IX. 2. 'Modo nobis stet illud, una vivere in studiis nostris.' Ultima litera voci *Scipionis* ex principio sequentis adhæsit. Vide ad lib. XXVIII. cap. 25. § 2. Verum antiquus adeo is error hoc loco exstitit, ut eodem tantum non omnes libri infecti sint. Insuper hanc periodum, quæ maxima interpunctione a priori divellitur, ei jungit optimus Flor. unica vocula inserta hoc modo, *Ut, re ita gesta, ad utrumque ducem sui redierunt, nec Scipioni stare sententia poterat, &c.* Quamvis autem quum alibi, tum hoc lib. c. 36. § 4. dicendum erit, concisis orationibus Livium sæpius usum esse, hic tamen præstantissimi Mss. fidem spernere non potui. *Ut* autem est 'postquam.' Ita II. 45. 'Lacessere ad pugnam, primo obequitando castris provocandoque; postremo, ut nihil movebant, qua consules ipsos, qua exercitum increpando.' Hoc lib. c. 47. 'Transire non potuit pontem, ut extrema resoluta erant, tota rate in secundam aquam labente:' ubi vide Gronov. et quæ notantur ad XXIII. 17. § 10. Id aliorum scriptorum exemplis inlustravit J. F. Gronovius ad XXXV. 23. § 3. Livio etiam restituere conatus est Jac. Gronov. ad II. 40. § 7.

Nisi ut ex consiliis cœptisque hostis et ipse conatus caperet] *Ex cons. cœptis hostis* Ber. *ex cons. cœptisque hospitis* Flor. et Cant. cujus erroris exempla vide ad II. 41. § 6. Similiter a m. pr.

scriptum erat in Voss. sed subjectis notis pro eo *hostis* emendandum esse indicatum est. Corruptius *ex cons. ceptisque hospitiis* Lov. 1. et Hearnii N. in cujus posterioris margine adscriptum est *ex cons. inventi hostis*. Corruptissime *ex cons. ceptisque auspiciis* Lov. 2. et 3.

§ 6 *Utrum ceptum in Italiam intenderet iter*] *Captum* exsulat a Lov. 5. *utrum inceptum* legit Lov. 4. Sed prima syllaba *in* perperam repetita est ex ultima litera vocis præced. ex quo fonte hic *in Italiam tenderet* legit Hav. Vide ad XXIII. 34. § 5. Deinde *in Italia intenderet iter* Ber. Verum ibi litera ultima vocis *Italiam* intercepta est a prima syllaba vocis sequentis. Vide ad XXXVII. 29. § 5. 'Tendere cursum,' 'gressum' usitata esse, olim docui ad Silium X. 73. at 'intendere iter' Livio familiarissimum est. Exempla vide X. 43. hoc lib. cap. seq. XXII. 9. XXVII. 46. XXIX. 30. XXXI. 33. et alibi sæpe.

Cum eo, qui primus se obtulisset Romanus exercitus, manus consereret] *Qui prius se obt.* Lov. 4. et Harl. Vide ad X. 41. § 14. Eodem errore 'primores' et 'priores' commutantur; de quo vide ad XXXVII. 48. § 10. Deinde *exercitus Romanus* Lov. 4. et 5. *cum eo, qui primus se obt.*, *Romano exercitu manus consereret* Ber. Hearnii N. in margine, et Brancal. Latinii. Utrumque ferri potest. Vide ad III. 9. § 4. Quum tamen plures codd. vulgatum tueantur, et pro eo etiam steut optimi atque integerrimi libri, id etiam quin alteri præferendum sit, nullus dubito.

Averterat a præsenti certamine] Pall. tres habent *avertit a præsenti certamine*. Gebh. *Averterat* Aldi donum, et secutus Frobenius. Juntas, quod ab Andrea omnes, *avertit:* nec secus Flor. Voss. Gud. Men. Pall. *J. F. Gron.* *Avertit* etiam Lov. 1. 2. 4. 5. Harl. Berol. Gaertn. Hav. et Hearnii D. et N. Tot igitur codd. fidem habui, et priscam lectionem revocavi; quod nuper etiam fecit Crevier.

Boiorum legatorum reguli que Matali adventus] *Magili* ex Polybio III. 44. τοὺς βασιλίσκους περὶ τὸν Μάγιλον. *Sigon.* Pall. tres *legatorum* (Pal. 3. *legatio*) *regulique Matali* (Sigonius *Magili:* quorsum alludit Pal. 1. *Macali.* Pal. 2. *Machali*) *adventus.* Gebh. Nomen hoc variat in scriptis: *Malcali, Machali, Macali.* Quare putem *Magali* scribendum. Polybius *Magilon* vocat. Cæterum hæ literæ commutantur sæpe in barbaricis nominibus: ut 'Masinissa' et 'Masanissa,' 'Mithridates' et 'Mithradates,' 'Ἀνδοβάλης et 'Indibilis,' 'Hampsicora' et 'Hampsagoras,' Κατάνη et 'Catina.' *J. F. Gron.* *Boiorum legatio* unus Rec. cum edd. Aldo prioribus. Tum corrupte *regulique Matali* Lov. 2. *Amychali* Ber. *M. Anlii* Lov. 4. *Maali* Lov. 5. *Macali* Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 3. Harl. Gaertn. et Hav. Quum autem nomen hujus regis tantum apud Livium et Polybium memoretur, anceps esse puto, utrum apud Livium ex hoc *Magali*, an apud Polybium ex illo Μάκιλον legendum sit. Inepte *Boiorum legatorum reguli venerunt a Matalo acciti* præfert apud Hearnium N.

Qui se duces itinerum, socios periculi fore adfirmantes] Cum hi duces itinerum essent, et Hannibal falsum Casilini monstratorem crucifigere non dubitarit, mirum quo pacto toties postea in Alpibus errans non omnes crucifixerit. Sed talia fortassis dissimulanda sunt, nam in Polybio III. 44. ea invenit Livius. *Gebh.* *Sociosque periculi* Lov. 3. Hinc *nunquam ante libatis viribus*, pro *nusquam*, Lov. 2. Sed solent hæ voces in Mss. commutari. Vide ad XXXVI. 17. § 10. Τὸ *ante* deerat in Ber. a m. pr.

§ 7 *Multitudo timebat quidem hostem*] Miror Hearnium, quum moneret Jac. Gronovium ita edidisse pro *hostes*, non tamen addidisse quam lectionem in codd. suis repererit. Ex meis certa Gronovio consentiunt Flor.

Cant. Lov. quinque, Harl. Ber. Hafn. Gaertn. et Hav. Neque aliter editi ante Aldum. Optime itaque veterem lectionem ab eo reductam puto. Vide ad Livii v. 50. § 2. Præterea vox *quidam* exsulat a Lov. 4.

CAP. XXX. § 1 *Varie militum versat animos*] Propertius l. IV. vs. 61. 'His animum nostræ dum versat Acanthis amicæ.' *Gebh.* Livius I. 17. 'Patrum interim animos certamen regni ac cupido versabat.' c. 58. 'Orare, miscere precibus minas, versare in omnes partes muliebrem animum.' II. 45. 'Inperitæ multitudini nunc indignatio nunc pudor pectora versare.' XXII. 25. 'Tacita invidia dictatoris favorque magistri equitum animos versabat.' XXV. 3. 'Cui simul metus pudorque animum versabat:' et sæpe. Paullo ante *sententia stetit pergere iter*, pro *pergere ire*, Rec. Quæ lectio licet forte defendi possit ex illis quæ dicta sunt ad III. 6. § 7. hic tamen ob omnium aliorum codd. dissensum ferri nequit: præsertim quum passim apud Livium obcurrat 'pergere ire.' Vide, ut brevis sim in re obvia, XXI. 22. XXII. 19. et c. 22. XXIV. 2. XXXI. 41. XXXIV. 50. XXXV. 30. et alibi: et ita 'pergere navigare' XXXVI. 42. Præterea *atque ita Italiam petere* Voss. Lov. 1. 2. et Gaertn. Sed inserta vocula *ita* ex sequentis dictionis prioribus literis perperam repetitis nata videtur.

§ 2 *Quinam pectora semper inpavida repens terror invaserit*] *Quisnam pectora* Lov. 4. 5. Hav. et edd. ante Aldum: *quidnam pectora* Lov. 2. et Gaertn. quorum posterior etiam præcedentem vocem *se* omisit. Deinde *terror invasit* Lov. 3. et Ber. Vide ad XL. 14. § 10. Mox *vincentibus eis stipendia*, pro *vincentes eos*, Hearnii N. Deinde *nec ante Hispania* Ber. *neque Hispania ante* Hav.

Quam omnes gentes, quæ et terras, quas duo diversa maria amplectuntur, Karthaginiensium esse] Sic reor emendandum *terræ*, et *Carthaginiensium essent*. Item non relative, sed copulative scribi debere *que*; perinde ac si dicatur *et gentes et terræ*. Valla. Pall. tres *et terras eas, quas duo diversa maria amplectuntur:* ut invenit in suis edd. Valla. *Gebh.* *Gentesque et terræ eæ, quas* ab Laurentio Valla, quum in omnibus scriptis, *terras eas, &c. esse:* quod defenditur more obliquarum orationum. Possis tamen suspicari, *gentesque et terras eas, &c. Carth. fecissent*. J. F. Gron. *Gentes terras eas, &c. Carth. essent* Harl. *gentes et terræ eas, &c. Carth. essent* Cant. *gentes terræ eas, &c. Carth. essent* Hearnii N. *gentes qua et terras eas, &c. Carth. essent* Lov. 4. *gentes et terras eas, &c. Carth. esse* Gaertn. *gentesque et terras eas, &c. Carth. essent* Flor. Voss. Lov. 3. Ber. Hafn. Rec. Hav. et Hearnii N. *gentes et terras eas, &c. Carth. fecissent* Lov. 5. quemadmodum Gronov. scribendum conjecit, nisi quod vocula *que* omittatur: *omnes gentes et terræ omnes, &c. Carth. essent* Lov. 2. *omnes gentesque et terræ eæ quæ et trans eas, &c. Carth. essent* Lov. 1. cujus librarius duplicem servare voluit lectionem *gentesque et terræ eæ* et *gentes quæ et tras*, sive *terras*, (pro quo tamen male datum est *trans*) *eas*. Gronovius in priori ed. nott. ad I. 50. etiam Putean. *terras eas* præferre testatus, eam lectionem more obliquarum orationum defendebat: quam sententiam, ibi curis sec. omissam, et hic quasi aliorum nomine obiter tantum memoratam, ferme pro derelicta habuisse videtur. Et recte. Scripturam enim a Valla restitutam veriorem puto. Præterea *amplectuntur* unus tantum Ber. reliqui cum omnibus edd. *amplectantur*. Sed *quas duo diversa maria incolunt amplectuntur* Lov. 3.

§ 3 *Indignatos deinde, quod, quicumque Saguntum obsedissent, velut ob noxam sibi dedi*] *Indignantes* Gaertn. *Indignari* pro varia lectione inter versus adscriptum exstat in Voss. Dein-

de *quicumque obsedisset*, omissa media etiam voce, Bern. *quicumque Sag. obsedisset* Hearnii N. *quicumque Sag. oppugnassent* Hav. *quicumque Sag. oppugnasset* Hafn. Tandem *dedi sibi*, trajectis vocibus, Lov. 3. et Hav. Τὸ *sibi* deest a m. pr. in Ber.

Iberum trajecisse ad delendum nomen Romanorum] *Cum Ib. trajecisset* Harl. *Ib. trajecisset* Voss. a m. pr. Lov. 2. et Gaertn. *Ib. se trajecisse* Ber. et Hearnii N. a m. sec. *Ib. transisse* Lov. 4. et 5. Tum *ad delendum nomen Romanum* Lov. 2. 3. et Hav.

§ 4 *Ab occasu solis ad exortus intenderent iter*] Vet. lib. *ad ortum*. Sigon. Pall. duo, 1. et 3. *ad exortus solis*: Pal. 2. *ad ortus*. Gebh. Voss. Flor. et edd. *ad exortus*. J. F. Gron. *Ad ortus* Lov. 4. et 5. *ad exortus* Lov. 1. 2. 3. *ad exortum* Cant. Rec. et Hearnii L. 1. Sueton. in Aug. c. 5. 'Natus est Augustus IX. Kal. Octobris paullo ante solis exortum:' ubi vide Burmann. 'Exortus solis,' 'Caniculæ,' 'siderum,' et similia apud Plin. majorem sæpius obvia sunt. Tum *intenderet iter* Harl. et Hav. *intenderetur iter* Gaertn. et Hearnii D. Vide ad XXXVIII. 40. § 1.

§ 5 *Rhodanum jam tum amnem, tot millibus*] Legendum credo *Rhodanum tantum amnem*. Valla. Ut correxit Valla, ita reperi in Pal. 3. ut scias sive dubites, an non post Vallæ secula exscriptus sit. Pal. 1. *jam tum amnem*. Pal. 2. *jam tunc*. Gebh. *Rhod. jam tum amnem* Flor. Voss. Lov. 3. 4. et Hearnii N. qui in margine *jam Rhod. tot millibus* præfert. *Rhod. jam cum amnem* Lov. 1. *jam Rhod. amnem* Ber. *Rhod. jam amnem* Hav. *Rhod. jam tantum amnem* Lov. 5. Reliqui cum Valla *Rhod., tantum amnem, tot millibus* legunt: unde tamen sequi necesse non est, ut omnes post Vallam scripti sint; sed potius Vallam ita emendantem codd. secutum esse, quibus illi consentiant. Deinde *tot militibus* Flor. qui error in scriptis frequens est. Vide ad XXIII. 41. § 10.

In conspectu Alpes habeant, quarum alterum latus Italia sit] Tres codd. Pall. exhibent *quarum alterum latus Italiæ sit*. Gebh. Non utique Italia ipsa latus Alpium: sed Alpium alterum latus est 'Italiæ' scilicet pars, et ad eam pertinet. Itaque recte Put. et scripti, nec non And. Tarv. Ven. Bec. Asc. *Italiæ*: in Mag. prima video mutatum. Lib. XXI. c. 49. 'Cognitum ex captivis, præter viginti naves, cujus ipsi classis essent, in Italiam missas, quinque et triginta alias quinqueremes Siciliam petere.' *J. F. Gron.* Non aliter est in meis omnibus et Hearnii Oxon.

§ 6 *Quid Alpes aliud esse credentes*] Ita edidit Jac. Gronov. quum priores typis excusi legant *quid aliud Alpes esse*. Virum clariss. codd. suos in eo secutum puto. Omnes enim mei ipsius lectionem probant.

§ 7 *Fingerent altiores Pyrenæis jugis*] *Pyrenæi jugis* et alii, et maxime Put. antiquissimus omnium tota Europa ad hoc usque visorum, a cujus contextu nunquam facile recedendum. Sed rursus destituit nos a fine hujus ad ultima 41. capitis. *J. F. Gron.* *Pyrenæi jugis* etiam Flor. Cant. Voss. Lov. quinque, Ber. Hafn. Gaertn. Hav. et Hearnii Oxon. Supra c. 24. 'Vi subactos trans Pyrenæum Hispanos fama erat.' c. 60. 'Omnibus fere caris rebus citra Pyrenæum relictis.' Vox *altiores* perperam deerat in Cant.

Nec inexsuperabiles humano generi esse] *Nec insuperabiles* Ber. Male. Reliqui enim omnes vulgatum defendunt, et inprimis Livius voce 'inexsuperabilis' delectatus est. Supra v. 34. 'Alpes inexsuperabiles visas haud equidem miror.' VIII. 7. 'Movet ferocem animum juvenis seu ira, &c. seu inexsuperabilis vis fati.' Infra hoc lib. ac cap. 'Militi quidem armato quid invium aut inexsuperabile esse?' XXXVI. 17. 'Inexsuperabilis magis saltus ad amnem Aoum fuit.' XXXVIII. 20. 'Neque inexsuperabili-

xxxviii. 20. 'Neque inexsuperabilibus vim adferre.' xxxix. 54. 'Alpes prope inexsuperabilem finem in medio esse.' xlii. 54. 'Inexsuperabilis munimenti spes incolas ferociores faceret.' xliii. 18. 'Inexsuperabiles ab Thessalia montes nivis altitudo facit.' xliv. 35. 'Ipsi natura et operibus inexsuperabilis ripa videbatur.' c. 46. 'Cingunt paludes inexsuperabilis altitudinis.'

Pervias paucis esse, exercitibus invias] Malim *pervias paucis, esse ex. invias*, id est, quas pauci legati Gallorum superaverint, eas hic exercitus non trajiciet. *Sigon.* Allita est vox *invias* exteriori oræ Pal. 3. Reliqui *pervias paucis esse exercitibus: eos ipsos.* Gebh. Non inepte, quicumque Mediolani supplevit. Nam Romæ *pervias paucis esse exercitibus: eos ipsos.* Et sic Flor. Voss. Gud. Men. Pall. Numquid *pervias paucis esse, non exercitibus?* J. F. Gron. In omnibus etiam meis et Hearnii vox *invias* deficit. Ceterum Doujatius hæc verba ita accipiebat, ut putaret interrogationem hic negare, id quod videretur adfirmare: quæ enim paucis pervia sunt, ea facilius ab ingenti exercitu superari posse. Sed male: ipsum enim Hannibalis iter eum refellit, qui non sine insigni labore Alpibus superatis in Italiam descendit; quantas difficultates pauci Gallorum legati eum adeuntes non pertulerunt. Potius itaque videtur, Livium quasi per objectionem proposuisse caussam, ob quam nonnulli in exercitu Hannibalis ab hac expeditione abhorrerent, quod nempe Alpes quidem paucis iter facientibus, non vero magno exercitui, impedimenta secum deducenti, perviæ essent: quam deinde in sequentibus tollit. Ita xl. 31. 'Quum satis inter omnes constaret, viam exercitui nullam esse, paucis et expeditis perdifficillimum aditum.' Utrum vero lectio ed. Mediol. quæ vulgo exstat, an potius emendatio Gronovii recipiatur, quod ad sensum adtinet, nihil interest. Posterior tamen minus a vulgata recedit, ac facilius *non*, quam *pervias*, excidere potuisse puto.

§ 8 *Non pennis sublime elatos Alpes transgressos*] Pal. 1. *non pinnis sublime elatos.* Gebh. Ita etiam Flor. *Pennas* a *pinnis* distinguere videtur Quinctil. Inst. Orat. i. 4. quamvis tamen vulgo hæc nomina in libris antiquis a scribis confundantur. Vide Gifan. Collect. ad Lucr. voce 'Pinna,' Dausq. Orthogr. part. sec. voce 'Penna,' et Burmann. ad Quinct. loc. laud. p. 43. Si tamen vera est differentia, 'pinnas' esse alarum, 'pennam' plumam in pectore, vel in tergo, quam tradit Vlit. ad Grat. Cyn. 83. *pinnis* hic, non *pennis*, legendum erit. Ceterum *pennis in sublime elatos* Lov. 2. *pennis sublimes elatos* Harl. a m. pr. *pennis sublime elatis* Lov. 3.

Nec majores quidem ipsorum] Vet. lib. *ne maj. quidem ipsorum.* Sigon. Non aliter etiam omnes, quibus utor, codd. Vide ad i. 10. § 3.

Has ipsas Alpes ingentibus sæpe agminibus] Quoties Galli Alpes superaverint ante hoc tempus, tradit v. 34. et Polybius l. ii. *Sigon.* Duæ posteriores voces perperam deerant in Harl.

Tuto transmisisse] Vet. lib. *tuto transisse.* Sigon. Pal. 3. *transisse:* quod non probo. *Gebh.* Quamvis *transisse* etiam ex meis præferant Lov. 3. et Harl. cum reliquis tamen *transmisisse* malo. Eadem verba etiam commutabantur hoc lib. c. 20. § 9. Vocabulum *tuto* male exsulabat ab eodem Lov. 3.

§ 9 *Quid invium aut inexsuperabile esse*] *Quid majus aut inexs.* Lov. 3. *quid invium aut insuperabile* Hafn. et Hav. Male. Vide hoc cap. § 7. Tum *est*, pro *esse*, Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Gaertn. Hav. et edd. ante Froben. 1531. Præterea mox *quid laboris exhaustum est* Lov. 2. 3. 4. 5. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii N. et eædem edd. Sed vulgatum præstat. *Exauctum* pro *exhaustum*, Cant. Primo omissa erat adspiratio. Inde

alterum formatum est. Male. xxv. 31. 'Laborum periculorumque, circa mœnia Syracusana terra marique tam diu exhaustorum, nequaquam tantum fructum esse.' xxvi. 31. 'Multis terra marique exhaustis laboribus, tandem vi atque armis Syracusas cepi.' xliv. 39. 'Quantum rursus exhauriendum laboris erat.' Ceterum *per novem menses* Lovel. 5. Male. Supra c. 15. 'Octavo mense, quam cœptum obpugnari, captúm Saguntum.' Polyb. iii. 19. Τέλος ἐν ὀκτὼ μησὶ κατὰ κράτος εἷλε τὴν πόλιν.

§ 10 *Romam, orbis terrarum caput*] Absolvi Livius non potest, ita scribens: quod enim *Romam orbis terrarum caput* Annibal appellat, quis id feret? A decoro valde ea laudatio abit, (præsertim cum hostis) et magis a vero. An enim illo ævo Roma terris caput? Imo nec toti Italiæ, Gallis Cisalpinis et Liguribus etiamnum restantibus: et extra eam vix quicquam firmiter in potestate sua ac ditione habuit, præter Sardiniam et Siciliæ partem. En dominam orbis! Ævum suum pro veteri, cum hæc scriberet, mente complexus est. *Phil. Ruben.* Elect. i. 25. Livium adversus censuram Rubenii excusare conatur Barthius Advers. l. xiv. c. 10. At non persuadet. Ceterum *caput orbis terrarum* Flor. Mox *atque arduum* exsulat a Lov. 3.

§ 11 *Cepisse quondam Gallos, ea*] Romam intelligit. *Sigon. Gallos et ea* Voss. Lov. 1. et Hearnii N. Verum, τὸ *et* delendum esse, additis notis in Voss. indicatur; in Oxon. N. a m. sec. inductum est. Mox *quæ adiri Pœnus desperet*, omissa media voce *posse*, Voss. et Lov. 1. ac 2. at insuper *quæ adire Pœnus desperet* Gaertn.

Campum interjacentem Tiberi ac mœnibus Romanis] *Ac finibus Rom.* Latinii Brancal. Male. Intelligitur enim campus Martius, ut Doujatius monuit.

Cap. xxxi. § 1 *His adhortationibus incitatos*] *His exhortationibus* Lov. 4. et editi Aldo priores. Sed cap. præc. dixit, 'Varie militum versat animos castigando adhortandoque.' Pro vulgato etiam stant reliqui codd.

§ 2 *Postero die, profectus*] *Postera die* Harl. Ber. et Gaertn. Sed vide ad i. 12. § 1. Mox *recta ad Alpes via*, pro *rectior*, Rec.

Quantum a mari recessisset, minus obviam fore Romanum credens] Quod conjeceram dudum, Flor. unicus *obvium*. J. F. Gron. Vide ad i. 26. § 2. Præterea *quantum mari recessisset* Hav. Tum *tanto minus* Lov. 4. 5. At, sæpe omitti τὸ *tantum* præcedente *quantum*, vidimus ad ii. 10. § 12.

§ 3 *Priusquam in Italiam ventum foret*] Pal. 1. *in Ital. eventum foret.* 'Evenire' dictum intensive, ut 'edomare,' 'edolare,' 'evincere.' *Gebh.* Similiter etiam Voss. et Lov. 1. *in Italiæ ventum foret* Flor. a m. pr. pro quo emendatur m. sec. *in Italiam*. Sed *in Italia ventum foret* Gaertn. Mox *manum conserere*, pro *manus*, Gaertn. et Hearnii D. *manum conferre* ejusdem Hearnii N. Quæque harum lectionum admitti posset, ut exempla probant quæ laudavi ad vi. 42. § 5. nisi, vulgatam hoc loco veriorem esse, reliquorum codicum consensus clamaret.

§ 4 *Ad insulam pervenit: ibi Arar Rhodanusque amnes, diversis ex Alpibus decurrentes*] Polybius iii. 49. ἧκε πρὸς τὴν καλουμένην Νῆσον, ἔχουσαν δὲ τὴν προσηγορίαν ἀπὸ τοῦ συμπτώματος. Τῇ μὲν γὰρ ὁ Ῥοδανὸς, τῇ δὲ Σκώρας προσαγορευόμενος, ῥέοντες παρ' ἑκατέραν τὴν πλευρὰν συμπίπτουσιν. Mendum tamen puto esse in voce Σκώρας pro ὁ Ἄραρ. *Sigon.* Occultum, sed certum vitium est in his Livii verbis. Minime enim *diversis*, sed *diversi*. Ex iisdem enim Alpibus Arar et Rhodanus orti seorsim separatique aliquamdiu fluunt. Seneca in Apocolocynthosi: 'Vidi duobus imminens fluviis jugum, Quod Phœbus ortu semper obverso videt: Ubi Rhodanus ingens amne prærapi-

do fluit, Ararque dubitans, quo suos cursus agat.' *P. Ruben.* Elect. I. 36. Rubenius legit *diversi*, contra Mss. codd. Forte, si quid mutandum, leg. *diversim*. Statim restat in Pall. tribus *in mediis campis*. Gebh. *Diversi ex Alp. dec.* conjectura est P. Rubenii. Veteres omnes libri *diversis*. An fuit *divortiis?* Curtius de Tigri et Euphrate l. v. c. 1. 'Ipsi amnes ex Armeniæ montibus profluunt, ac magno deinde aquarum divortio iter, quod cœpere, procurrunt.' Cicero de Oratore III. 19. 'Ut ex Apennino fluminum, sic ex communi sapientium jugo sunt doctrinarum facta divortia.' *J. F. Gron.* Omnia prorsus integritatem hujus lectionis refutant, nec potest ullo modo de Arare ac Rhodano tale quid affirmari; Arare ad Sequanos Helvetiosque tendente, ut patet ex Cæsare Bell. Gall. I. 12. Ex aliis Mss. nullam varietatem observatam video: quum tamen Cantabrigiæ legerim, *pervenit: Bisarar Rhodanusque.* Itaque idem hoc loco agendum, quod nuper in Polybio p. 415. fecimus, reponendumque, *pervenit. Isara Rhodanusque amnes diversis ex Alpibus decurrentes, agri aliquantum amplexi, confluunt in unum. Inde mediis campis insulæ nomen inditum.* Nam Flor. Voss. Gud. cum eodem Cant. *in mediis;* omnes vero *aliquantum*, non *aliquantulum*. His inscribendus est Cluverius Ital. I. 33. 367. Et frustratio est P. Rubenii, dum quia ex eisdem Alpibus, non diversis, eos amnes currere sibi inculcat, corrigentis *diversi*. *Diversis ex Alpibus* est alia atque alia parte earundem Alpium. Id mutari vix placet. *Jac. Gron.* Cluverii emendatio, *Isara* pro *Arar* scribentis, confirmatur in Memoriis Academ. Reg. Paris. tom. II. p. 142. ed. Hag. 1724. *Duk.* Vide etiam Histor. Acad. Reg. Inscr. tom. III. p. 295. ed. Amstel. *Ad Insulam venit* Hearnii N. altera tamen lectione in marginem rejecta. In verbis proxime seqq. parum a vulgato differunt codd. mei: *ibi Ara Rhodanusque amnes* legit Lov. 3. *ibique Arar Rhodanusque amnes* Ber. *ibique Arar Rhodanusque amnis* Lov. 2. 5. Hafn. Harl. Rec. et Hearnii D. et N. *ibi Arar Rhodanus amnis* Gaertn. Virorum doctorum, *Isara* pro *ibi Arar* subponentium, sententiæ adversatur Harduin. ad Plinii III. 4. eos sincerum vas incrustare, nec scriptoris mentem adsequi pronuncians. Sed nullum, cur ita sentiret, argumentum in medium adfert; quum tamen operæ pretium fuisset, caussam sententiæ indicasse, vel mentem Livii minus perspicacibus aperuisse. Multa enim vidit, quæ præter eum nemo nec vidit umquam, nec visurus est. Adversatur etiam Doujatius, existimans insulam hanc, cujus Polyb. et Livius meminerunt, non ad Araris ac Rhodani, sed ad Druentiæ ac Rhodani confluentes fuisse, idque variis argumentis firmare conatur. Putat enim Hannibalem, unius diei, aut certe minus quam bidui, itinere a mari remotum, Rhodanum trajecisse; quia equites ejus Numidæ, speculatum missi, manus conseruerunt cum equitibus Scipionis, ad ostium Rhodani castra habentis. Id si verum est, fieri non posse statuit, ut Hannibal ab eo loco quartis castris pervenerit ad Araris et Rhodani confluentes, emensis circiter centum quadraginta millibus passuum, et transitis decem majoribus aut minoribus fluviis. Secundo id probari dicit vocibus *diversis ex Alpibus:* Rhodanum enim ex Alpibus Cottiis, Druentiam ex Penninis oriri; quum Arar non ex Alpibus, sed ex Vogeso oriatur. Tertio vocibus *agri aliquantulum;* terrarum enim tractum inter Ararim et Rhodanum majorem esse, quam ut ei convenirent; quum recte conveniant insulæ, quam efficit Druentia in Rhodanum influens. Quarto vocibus *ad lævam in Tricastinos:* si enim Hannibal ad confluentes Araris ac Rhodani

usque jam adscendisset, Tricastinos non ad lævam, sed ad dextram habuisset. Quomodo tamen pro *ibi Arar et Rhodanus* legendum putet, non addidit. Nomen autem *Druentiæ* longius et a vulgata et a codicum scriptura recedit, quam ut ob aliquam literarum vel soni similitudinem alterum alteri substitutum fuisse credamus. Tandem Rolin. Gronovio consentit in libro lingua Francica conscripto de Hist. Antiq. Karthagin. tom. I. p. 917. Tres itaque viri docti, ex eadem Francia orti, qui patriæ periti esse debebant, attamen tres diversas foverunt sententias: ut periculosius et nimis anceps mihi extraneo futurum putem, de ea sententiam interponere. Id unum verum esse videtur, confluentes Druentiæ et Rhodani intelligi non posse: nam postea, quum ad alterutram partem (ad utram vero disceptatur) flexisset, ad Druentiam venit, et fluvium hunc transiit, ut Livius infra hoc cap. narrat. Si tamen Gronovii *Isara* hic revocari debeat, mallem, priori voce non omissa, legere *ibi Isara et Rhodanus amnes*. Præterea *diversis ex Alpibus* servant Flor. Voss. Lov. 2. 4. 5. Harl. Ber. Hafn. Rec. Gaertn. Hav. et Hearnii Oxon. quod optime Jac. Gronov. exposuit adversus Ruben. ex alia atque alia parte earumdem Alpium. Vogesus enim etiam Alpium pars habetur. Certe Strabo etiam Ararim ex Alpibus oriri scribit IV. 186. Insuper *agri aliquantum* Flor. Lov. 2. 3. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. Ex reliquis nihil notatum reperio. Vide ad VII. 36. § 5. Neque inprobabilis est Gron. conjectura *Inde mediis campis*. Nam τῷ *inde*, sive *iñ*, sæpe substitutum est *in*. Vide ad x. 20. § 6. *In mediis campis* autem hic præferunt, præter codd. a Gronovio laudatos, Lov. 1. 2. 3. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii Oxon. Illa vero præpositio in aliis codd. intercepta est a vocis præced. litera finali *m*. Vide ad x. 13. § 3. Tandem *Insulæ nomen indictum* Lov. 2. Ber. et Hav. sollemni scribarum lapsu. Vide ad III. 65. § 4. *Insulæ inclitum nomen*, litera *d* in *cl* resoluta, Lov. 5. Vide ad x. 24. § 2.

§ 5 *Adcolunt prope Allobroges*] Restat in Pall. tribus *Incolunt prope*. Gebh. Tres Pall. Fl. Men. Voss. Aldina *Incolunt*: ut Cæsar de B. Gall. I. 1. 'Proximi sunt Germanis, qui trans Rhenum incolunt, quibuscum continentes bella gerunt.' Sueton. Julio c. 25. 'Germanos, qui trans Rhenum incolunt, primus Romanorum aggressus.' Noster principio operis, 'Qui inter mare Alpesque incolebant.' *J. F. Gron.* Similiter Cant. Lov. quinque, Harl. Ber. Hafn. Rec. Gaertn. et Hav. Livius v. 33. 'Inter Apenninum Alpesque incolebant.' XXVI. 51. 'Cuncti fere, qui cis Iberum incolunt, populi.' XXVIII. 24. 'Præsidium gentibus, qui cis Iberum incolunt, inpositum.' XXXV. 13. 'Ad Pisidas, qui circa Sidam incolunt, obpugnandos est profectus.' XXXVIII. 16. 'Omnibus, quæ cis Taurum incolunt, gentibus.' Eodem cap. 'Quia procul mari incolerent.' cap. 37. 'Legationes ex omnibus gentibus, quæ cis Taurum incolunt, conveniebant.' XL. 41. 'Qui eorum circa Macram fluvium incolebant.' Vide etiam ad XXII. 20. § 10. Eodem modo 'colere' sine casu absolute ponitur. Vide ad XXXVIII. 18. § 12.

Jam inde nulla Gallica gente opibus aut fama inferior: tum discors erat] *Jam nulla inde* Lov. 4. 5. et Harl. Male. Vide ad III. 36. § 1. *Opibus atque fama* Lov. 4. et 5. Deinde *discors erat illa gens regni certamine. Regnum ambigebant fratres* Lov. 3. et Hafn. *discors erat regni certamine. Regnum ambigebant fratres* Ber.

§ 6 *Minor erat fratre et cœtu juniorum, qui jure minus, qui plus poterat, pellebatur*] Vos sic emendastis: dictionem *jure* delestis rubra sive violacea linea, addidistisque alias dictiones, sic: *qui*

[illegible] mei: ibi Ara
[illegible] Lov. 3. ibi-
[illegible] Ber. ibi-
[illegible] Lov. 2. 5.
[illegible] D. et N.
[illegible] Gaertn. Vi-
[illegible] pro ibi Arar
[illegible] adversatur
[illegible] eos since-
[illegible] nec scriptoris
[illegible] Sed
[illegible] argumentum
[illegible] tamen ope-
[illegible] senten-
[illegible] Livii [illegible]
[illegible] Multa enim
[illegible] nemo nec vi-
[illegible] est. Adver-
[illegible] in-
[illegible] et Livius
[illegible] Rho-
[illegible] Rhodani
[illegible] argu-
[illegible] enim
[illegible] certe
[illegible] a mari re-
[illegible] quia
[illegible]
[illegible] cum equi-
[illegible] Rhodani
[illegible] verum est.
[illegible] Hannibal
[illegible] pervenerit
[illegible] conducens.
[illegible] quadraginta
[illegible] decem
[illegible] Se-
[illegible] diver-
[illegible] enim ex
[illegible] Pen-
[illegible] non ex Alpi-
[illegible] Tertio
[illegible] terrarum
[illegible] et Rho-
[illegible] ut si con-
[illegible]
[illegible] in Rho-
[illegible] ad
[illegible] Hanni-
[illegible] Rhodan-

usque jam adscendisset, Tricastinos non ad lævam, sed ad dextram habuisset. Quomodo tamen pro *ibi Arar et Rhodanus* legendum putet, non addidit. Nomen autem *Druentiæ* longius et a vulgata et a codicum scriptura recedit, quam ut ob aliquam literarum vel soni similitudinem alterum alteri substitutum fuisse credamus. [illegible] Rollin. Gronovio consentit [illegible] libro lingua Francica conscripto [illegible] Hist. Antiq. Karthagin. tom. 1. p. [illegible] Tres itaque viri docti, ex eadem [illegible] orti, qui patriæ periti esse [illegible] attamen tres diversas fo[illegible] sententias [illegible]

[illegible]

nomen inditum Lov. 2. Ber. et Har. sollemni scribarum lapsu. Vide ad III. 66. § 4. Inde inditum nomen, litera d in el resoluta, Lov. 6. Vide ad X. 24. § 2.

§ 5 [illegible]

minor, ab eo, qui plus poterat, pellebatur. O lippi, o aliis, quæ vobis multa est, lippitudinem exprobrantes! estne illud servare similitudinem, servare numerum literarum in conjectanda scripturæ veritate, alias dictiones eximere, alias adjicere? Videte, quanto id a me sincerius custoditur: *ambig. fratres: major, et qui prius imp., Brancus nomine, minore a fratre et cœtu jun., qui* (vel *quia*) *jure minus, vi plus poterat, pellebatur.* Valla. Manarunt hæc, ut vulgata sunt, a Valla, Pall. codd. mire hic laceri sunt ac deformes: quippe Pal. 2. (a quo pauxillum discrepat Pal. 1.) *minor erat fratre: et cœtu jun. qui minus ab eo, qui plus poterat, pellebatur.* Pal. 3. vero, *major erat frater et cœtu junior, qui jure minus, qui plus poterat, pellebatur.* Gebh. *Qui jure minus, vi plus poterat* ad 'fratrem' referre serum est; ad 'cœtum' ineptum. Ergo ad 'juniores;' et legatur invitis omnibus libris *poterant.* J. F. Gron. Quemadmodum tempore Vallæ legebatur, præferunt Flor. Lov. 1. 4. et Harl. Ab illis parum discedit Gaertn. *minor erat fratre cœtu juniorum,* omissa particula *et,* præferens. Eamdem omisit Cant. et insuper legit *vi plus poterat.* Voss. etiam *vi plus poterat,* et in principio *minore fratre* a m. sec. Alii latius latiusque divertunt. *Minor erat fratre et cœtu junior, qui minus ab eo, qui plus poterat, pell.* inveni in Lov. 2. *minor erat fratre cœtu jun., qui jure minor eum, qui plus poterat, pellebat* in Hearnii N. *minor erat fretus cœtu jun., qui jure potior erat ab eo, qui plus sui poterat, pell.* in Hav. *minore fratre cœtuque inimicorum pell., qui jure minus, vi plus poterat* in Ber. *a minore fratre et cœtu jun., qui jure minus ni plus poterat, pell.* in Lov. 4. *a minore tum fratre et cœtu jun., qui jure minus, vi plus poterant, pell.* in Lov. 5. in quo illud *poterant,* quod Gronov. ex conjectura reponebat, offendi. Et lectio hæc, quæ sensui satisfacit, probari posset, nisi, quum admodum recens sit, suspicio foret, librarium emendationem Vallæ recepisse. Paullo ante *major, qui prius imperitarat,* ejecta copula *et,* legendum esse, ad marginem Livii conjecit Ant. Perizonius. Sed, copula trajecta, *qui et prius imperitarat* conjicit Crevier. Deinde *Braneus* Flor. Voss. Lov. 1. 4. et Hav. *Biraneus* Ber. *Brāneus* Gaertn. *Branius* Hearnii D.

§ 7 *Ad Hannibalem rejecta esset*] *Dejecta* Voss. Lov. 1. Harl. Rec. Hearnii N. et priscæ edd. Sed alibi ea verba inter se commutantur in Mss. Vide ad v. 22. § 1. XXII. 24. § 7. XXIV. 2. § 8. et viros doctos ad Cic. Catil. II. 1. Quin et, passim literas *D* et *R* in codd. confundi, dictum est ad IX. 10. § 6. *Delata* Lov. 2. 4. 5. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. et Hearnii N. in margine: *delata esset* etiam Flor. a m. sec. quum ante scriptum fuisset *delectasset.* Sed 'rejicere' in hac re proprium esse, vidimus ad II. 22. § 5. Paullo ante *discensionis,* pro *disceptationis,* Ber. *dissensionis* Hearnii N. *discrepationis* Hafn. Alibi hæ voces confunduntur a scribis. Vide ad III. 31. § 8, X. 18. § 7. et viros doctos ad Tertull. adv. Marc. v. 10.

Quod erat senatus principumque sententia futurum] Voss. et Men. *quod ea.* Flor. et Gud. *quod ea sen. principumque sent. fuerat:* de quo dubitare nefas. *J. F. Gron. Quod ea* etiam Lov. 1. 2. 4. Harl. et Hav. *quod erat ea* Cant. *quod ea sen. principumque sent. futura* Lov. 5. *quod ea sen. principumque sent. fuerit* Ber. et Hearnii N. unde lectio, a Gronovio inventa ac probata, firmatur; quam in contextum recepi, quemadmodum et fecit Crevier.

§ 8 *Ob id meritum commeatu copiaque rerum omnium et vestimentis est adjutus*] Iterum corrupti codd. Mss. Pal. 1. *ob id emeritum comm. maxime copiaque rerum omn. vestis est adj.* Pal. 2. *ob id*

emeritum commeatus copiaque rerum omnium et vestis est addita. Pal. 2. *ob id emeritum commeatus copiaque rerum omnium et vestis est traditus.* Gebh. Scripti omnes et Andr. Becc. Ven. Tarv. Ald. Juntas *et vestis.* Ascensius et Mag. jam mutatum habent: sed male. Cicero in Verrin. I. 10. 'Argenti vestisque stragulæ quod fuerit, curasse auferendum.' Iterum, II. 72. 'Plurimam vestem Melitensem, plurimam stragulam.' Noster XXXI. 17. 'Aurum et argentum in forum deferri, vestem pretiosam in naves.' XLIV. 26. 'Quanta omnium præparata cura regis copia multitudini foret, quibusque muneribus principes advenientes vestis argenti equorumque excepturus rex esset.' Sed plus hic infuscati. Promiscui libri *copiaque rerum omnium vestis,* sine copulativa: quod mirabar, priusquam in Fl. et Gud. inveni *copiaque omnium rerum, maxime vestis.* Hoc quoque præclarum: sed tamen aliquid superest. Flor. Voss. Men. *quod inf. fr. Al. præparari.* Totum igitur accipe ex Gudiano: *Ob id mer. commeatu copiaque rerum omnium, maxime vestis, est adjutus, quam inf. frig. Al. præp. cogebant.* J. F. Gron. *Ob id emeritum* Voss. Lov. 1. 2. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. Neque aliter scriptum primo exstitit in Flor. ubi deinde litera *e* initialis expuncta est. In verbis seqq. Gronov. edidit *commeatu copiaque rerum omnium et vestis est adjutus,* quod servant Hearnii Oxon. et Ber. neque aliquid ex Rec. notatur: sed *commeatu copiaque rerum omnium vestibus est adjutus* habet Lov. 5. *commeatum copiaque rerum omnium et vestis est additus* Lov. 1. et 4. neque aliter Gaertn. nisi quod *adjutus* præferat: *commeatum copiaque rerum omnium et vestis est traditus* Cant. *commeatus copiaque rerum omnium vestitusque est additus* Lov. 2. *commeatus copiaque rerum omnium vestis et additus* Lov. 5. *commeatu copiaque rerum omnium vestis est additus* Voss. *commeatu copiaque rerum omnium vestis est adita* Hafn. *commeatu copiaque rerum omnium vestimentis adjutus* Hav. *commeatus copiaque rerum omnium maxime vestis est aditus* Harl. Præterea *quæ inf. fr. A. parare cogebant* Ber. *quæ infames frig. Alpes præparari cogebant* Lov. 1. et Voss. *quod infames frig. Alpes præparare cog.* Lov. 4. Cant. Rec. et pleræque antiquarum edd. *quos inf. fr. A. præp. cog.* Lov. 3. *quod inf. fr. A. præp. cog.* Lov. 2. 4. Harl. Gaertn. et Hav. *quam inf. fr. A. præp. cogebant* Hafn. Ex his singulis patet optime Gronov. hujus loci veram lectionem ex Gud. constituisse, quam etiam exprimi in contextu jussi.

§ 9 *Ad lævam in Tricastinos flexit, &c.*] Tricorii oppidi meminit Plinius III. 4. Cæterum cum in Allobrogibus jam esset Hannibal, Alpes transiturus, quomodo ad lævam in Tricastinos potuit flectere iter? quomodo deinde in Tricorios, atque adeo ad Druentiam flumen? Polybius certe ea non habet, undeunde acceperit Livius. Ego *ad dextram* malim legere, sive locorum ignorantia, sive casu lapsus Livius, sive denique temporum injuria id erroris in auctoris codicem manaverit. *Glar.* De hoc itinere nihil Polybius: at Ammianus XV. 10. 'Annibal Taurinis ducentibus accolis per Tricastinos, et oram Vocontiorum extremam, ad saltus Tricorios venit: indeque exorsus aliud iter ante hac insuperabile fecit, excisaque rupe in immensum elata per Druentiam flumen gurgitibus vagis in totum regiones occupavit Etruscas.' *Sigon.* Non recte ad Alpes (quod fuisset per Peninas aut Grajas) ivit, sed flexit in ulteriora, ut ad Coctias postea dictas perveniret: *ad lævam* inquit: quomodo? profecto *ad dextram,* nisi si relegere iter, et transire iterum Rhodanum voluit. Tabulas geographicas vide, et Glareanum, qui Livium incuriæ vel erroris hic notat.

Ego legendum putem *a læva*: et verum est: nam fluvium ad lævam reliquit, et ab eo flexit in Tricastinos, et mox Vocontios. *Lipsius*, Cent. ad Belg. I. 93. Iter hoc Hannibalis describit etiam Silius III. 466. ubi, postquam narrasset quemadmodum Rhodanum transierit, addit: 'Jamque Tricastinis intendit finibus agmen, Jam faciles campos, jam rura Vocuntia carpit. Turbidus hic truncis saxisque Druentia lætum Ductoris vastavit iter.' Ceterum *ad lævam* in omnibus constanter scriptis superest, nisi quod *ad levam* sit in Hav. et tamen, ut vel *ad dextram*, vel *a læva*, quod propius ad vulgatum accedit, legamus, ratio itineris Hannibalici exigere videtur. Deinde *in Ticastinos* Hearnii N. *inter Castinos* Hav. *in Curstastinos* Lov. 3. Hinc *Vocuntiorum* Lov. 2. *Vocuorum* Voss. *Vocentiorum* Ber. et Hearnii N. *Vecontinorum* Hav. *Nocontiorum* Hafn. Tum *tendit* Flor. Voss. Lov. 2. 3. 4. Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. et Hearnii N. Postea *in Trigorios* Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 2. 4. 5. Harl. Hafn. Rec. Gaertn. et Hearnii D. ac N. a m. sec. (in quo *in Tigorios* est a m. pr.) *in Trigoros* Ber. *ad Trigorios* Lov. 3. *inter Gorios* Hav. Deinde *ad Ruentiam* Lov. 1. 2. 3. Harl. Ber. Hav. et Hearnii D. ac N. Neque aliter erat in Flor. a m. pr. prima litera vocis *Druentiam* ab ultima præpositionis præced. elisa. Vide ad II. 44. § 6. *Ad Durentiam*, literis transpositis, Cant. *ad Adruentiam* Gaertn. Tandem *pervenerat* Ber.

§ 10 *Is et ipse Alpinus amnis*] *Isque ipse* Lov. 4. et 5. reliquis invitis.

§ 11 *Nova semper vada novosque gurgites faciens*] Τὸ *faciens* prodiit ex officina Mediolanensi. Romæ ignoravit Andreas, et arguunt νοθείας omnes scripti. Livius verbum *volvens* ad hæc omnia sufficere putavit: nam et 'vada volvere ac gurgites' bene dicitur amnis, qui volvendo arenas facit vada hac, illac gurgites. *J. F. Gron.* Illud *faciens* deest etiam in Flor. Cant. Voss. Lovel. quinque, Gaertn. et Hearnii Oxon. D. et N. Crevier. expeditissima videtur lectio, quam Campanus expressit, *pluribus simul neque iisdem alveis fluens, per nova semper vada novosque gurgites, et ob eadem*, &c. Insuper *semper*, quod in reliquis Mss. superest, in uno deficit Ber. Paullo ante *nullis coactus ripis*, pro *coërcitus*, Hearnii N. quod ex alterius expositione ortum videtur. Curtius VI. 4. 'Angustioribus coërcitus ripis iter cogit,' IX. 2. 'Angustis ripis coërcita, et in angustiorem alveum elisa torrentes aquas invehunt.' Præterea *non iisdem alveis*, pro *neque iisdem*, Lov. 4. et 5. In seqq. *peditis quoque incerta via est* Voss. Lov. 3. 4. 5. Harl. et Hearnii N. *peditis incerta via est* Lov. 1. *peditis quoque certa via est* Hafn. *peditis quoque via incerta est* Lov. 2. et Ber. *quoque impeditis incerta via est* Rec. *pediti quoque incerta est via* Flor. Silius III. 472. 'Ac vada translato mutat fallacia cursu, Non pediti fidus, patulis non puppibus æquus.'

Ad hæc saxa glareosa volvens, nihil stabilis nec tuti ingredienti præbet] Veteres libri *glomerosa*: recte. Subdit enim, *nihil stabilis nec tuti ingredientibus præbet*. Sigonius. Ed. antiq. Mogunt. *nihil stabile nec tutum ingredienti præbet*. Sed de Druentiæ violentia poëtam audiamus Silium III. 268. 'Turbidus hic truncis saxisque Druentia lætum Ductoris vastavit iter,' &c. *Modius*. Sunt hæc in fornace Sigonii cusa, qui, recentissimæ notæ Ms. libro usus, plurimum interpolavit nitidissimum Romanæ historiæ auctorem. Pall. 1. et 2. *ad hoc saxa glareosa volvens, nihil stabile nec tutum ingredienti præbet*. Gebh. Sic partim a Sigonio, partim ab Aldo. Scripti tamen fere, ut Andreas *glareosa*, at *nihil stabile nec tutum*. Unus e Pall. Tarvis. Ven. Bec. Asc. Aldus, Mogunt. etiam *globosa*. Sic XXXVIII.

29. 'Saxis globosis, quibus ferme arenæ immistis strata littora sunt, funda mare apertum incessentes.' Plinio tamen *glareosum solum*, et Columellæ *glareosa loca*. Sed *saxa glareosa* parum bene. Scribe *ad hæc saxa glareave*, vel *glareasque*. J. F. Gron. l. xxv. c. 17. 'Saxisque, quæ volvit amnis, propugnantem.' *Jac. Gron.* *Ad hoc* Flor. Ber. et Harl. Vide ad cap. 52. hujus lib. § 10. Τὸ *hæc* deerat in Cant. Tum *saxa globosa* Lovel. 4. 5. et Brancal. Latinii: *saxa gloriosa* Lov. 1. et Hav. *saxa glariosa* Harl. et Hafn. Non displicet Gronovii conjectura *saxa glareasque*, vel *glareave*. Colum. vi. 23. 'Stabula sunt optima saxo aut glarea strata:' et lib. de Arbor. c. 17. 'In imum scrobem lapidem glareamque abjicere.' Hinc *volens* Cant. scribæ lapsu. Vide ad iv. 49. § 16. Deinde *nihil stabile nec tutum* omnes scripti mei: quod recte Gronov. contextui, unde ab Aldo ejectum fuerat, restituit. Denique *ingredientibus* Harl. a m. pr.

§ 12 *Et tum, forte imbribus auctus*] *Quod cum forte imbr. actus* Lovel. 2. *actus* etiam Voss. a m. pr. Vide hoc lib. ad c. 61. § 4. *Qui tum forte* Hav. *et cum forte* Lov. 3. 4. et Gaertn. Mox *tumultum facit*, pro *fecit*, Lov. quinque, Hafn. et Gaertn. Tandem *clamoribus terrebantur*, pro *turbabantur*, Lov. 4.

Cap. xxxii. § 1 *P. Cornelius consul*] *P. Corn. Scipio consul* Hearnii L. 1. Contra prænomen omittitur in Ber. et Gaertn.

§ 2 *Nec facile se tantum progressos adsecuturum*] Lege *prægressos*. Voss. *præversos:* sed ad marginem *progressos*. J. F. Gronov. Si excerptis cod. Voss. quæ habeo, credere licet, is legit *perversos* in contextu, *prægressos* in margine. At Hearnii N. *progressos* quidem a m. pr. sed *prægressos* a m. sec. præfert. Non tantum 'prægredi' et 'progredi,' sed et plura alia verba, cum præpositionibus *præ* et *pro* composita, passim a librariis confundi, dictum est ad ix. 10. § 7. *Se* deficit in Ber. a m. pr. qui etiam paullo ante ostentat *munimenta deserta*. Voss. *deserta munita*.

Ad mare ad naves rediit] Pall. 1. et 2. *ad mare ac naves rediit*. Pal. 3. *ad naves ac mare rediit*. Gebh. Sic jam Mog. Sed priores et scripti *ad mare ac naves*. L. xxii. c. 19. 'Tumultusque prius in terra, quam ad mare et ad naves, est ortus.' xxv. 15. 'Atinio cum suis ad mare ac naves deducto.' *J. F. Gron.* Vulgata lectio defendi posset ex xxxi. 42. 'Per aversam partem castrorum ad tumulum, ad castra Athamanum perfugiunt:' ubi vide quæ notantur. Id tamen ne probare possim, obstat auctoritas Mstorum, qui omnes, etiam mei, uno excepto Cant. legunt *ad mare ac naves rediit:* quod etiam servant edd. Rom. 1472. et Parm. Ita xxvii. 28. 'Tantus pavor Romanis est injectus, ut passim ad mare ac naves fugerent.' xxx. 36. 'Cum ingenti præda ad mare ac naves rediit.' xxxvii. 13. 'Exutosque magna parte prædæ ad mare ac naves redegit.' xli. 7. 'Ceteros inermes fusosque ad mare ac naves fugisse.' xlii. 63. 'His gestis in Bœotia ad mare ac naves rediit.' *Ad mare ad naves* autem non apud primos Moguntinos obvium est; sed ita jam legunt iis antiquiores edd. Mediol. a. 1480. Tarvis. utraque, et Venet. 1498. quod Moguntini deinde revocarunt, quum interim alii recte *ad mare ac naves* restituissent. Solent autem voculæ *ad* et *ac* innumeris locis commutari. Vide ad ii. 10. § 8. cap. 12. § 8. iii. 42. § 7. iv. 12. § 9. cap. 17. § 1. vi. 14. § 12. c. 28. § 1. c. 35. § 3. c. 36. § 12. vii. 12. § 10. c. 19. § 9. c. 40. § 2. ix. 5. § 2. c. 44. § 7. x. 17. § 8. c. 18. § 7. hoc lib. c. 46. § 6. xxii. 1. § 12. c. 28. § 9. xxiii. 19. § 9. xxviii. 19. § 16. xli. 27. § 7.

Adde Burm. ad Suet. Cæs. c. 28.

Faciliusque ita descendenti ab Alpibus Hannibali obcursurus] Ant. Perizonius ad marginem Livii notavit vel voculam *ita* inducendam, vel locum hoc modo sibi refingendum videri: *faciliusque ratus desc. ab Alp. Hannibali occursurum*, vel *occurrere*. Codd. nihil mutant, nisi quod unus Ber. a m. pr. legat *tutius facilius desc. ab Alp. Hannibali.*

§ 3 *Sortitus erat, Cn. Scipionem fratrem cum maxima parte copiarum adversus Hasdrubalem misit*] Pal. 1. *cum magna*. Gebh. Vide ad Epit. Liv. 50. *Sort. erat consul, Scipionem fratrem* Rec. *Cn.* prænomen et *consul* etiam commutantur VII. 16. § 3. *Sortitus erat, Cn. Scipionem fratrem suum* Ber. Vide ad v. 46. § 1. Tum *adversus Hannibalem* Harl. Paullo ante *nec tamen nuda* Hearnii D. Vide ad Livii III. 47. § 7. *Ne tam nuda* Ber. Vide ad XXII. 59. § 13.

§ 4 *Non ad tuiandos tantummodo veteres socios*] Omnes tres Pall. *non ad tuendos*. Gebh. Tres Pall. Men. *tuendos*. Voss. *adjiciendos*, et in margine *alliciendos*. J. F. Gronov. *Adjiciendos* unus meorum Lov. 1. *tuendum* etiam unus Lov. 3. sed *tuendos* Flor. Cant. Lov. 2. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii N. quod tot codicum auctoritate confisus recepi. Mox *sed ad pellendum*, media voce *etiam* neglecta, Ber. quam etiam a Pal. 3. omitti Gebh. ad § 7. notavit. *Sed etiam ad expellendum* Voss. *sed etiam ad depellendum* Hav.

§ 5 *Ipse cum admodum exiguis copiis Genuam repetit*] Antea *Placentiam*. At *Genuam* habent et veteres libri, et Ammianus lib. XV. c. 10. loco citato. Supra autem cap. 26. dixit, eum præter oram Ligurum pervenisse Massiliam. *Sigon.* *Idem cum admodum* Ber. et Hearnii N. Tum *Jenuam* Ber. Gaertn. et Hearnii N. *Jenevam* Rec. *Januam* Lovel. 3. Hafn. et Hearnii N. in cujus tamen margine est *Genuam*, quod pro *Placentiam* Aldus jam recepit, et exstitit etiam in edd. Rom. 1472. ac Parm.

Eo, qui circa Padum erat, exercitu Italiam defensurus] Τὸ *qui* non adparet in Voss. Lovel. quinque, Harl. Gaertn. et Hearnii D. ac N. nisi quod ultimo huic adjectum sit a m. sec. Deinde *exercitus* Flor. Cant. Voss. Lov. 2. 3. 4. Harl. Gaertn. Hearnii N. et, eodem teste, Romana ed. Aleriensis, quod etiam habebat Rom. 1472. Mediolan. 1480. et Parm. Denique *descensurus* Hav. quæ verba librarios etiam alibi commutasse, videbimus ad XXXIX. 24. § 2.

§ 6 *Ab Druentia campestri maxime itinere cum bona pace ad Alpes*] *Ab Ruentia* Lov. 2. 3. 5. Hav. et Hearnii L. 1. ac D. Vide ad cap. præc. § 9. *Ab Adruentia* Flor. Cant. Lovel. 1. Gaertn. Harl. Ber. Hafn. et Rec. qui indicare videntur duplicem se scripturam *ab* vel *a Druentia* invenisse. Deinde *ad Alpes cum bona pace incol. ea loca Gall. pervenit* Flor. et Ber. Vox *Gallorum* exsulat ab Harl.

§ 7 *Quamquam fama prius* (*qua quidem incerta in majus vero ferri solent*) *percepta res erat*] Τὸ *quidem* abest a Pall. tribus: sicut paullo ante τὸ *etiam* a Pal. 3. *Gebh.* Tres Pall. et Voss. ablegant τὸ *quidem*: dein Voss. et Men. *præcepta.* Ego vero libens induxerim τὸ *res*: ut *præcepta erat* respiciat τὸ *altitudo*: aut etiam fecerim *præcepta erant*: nempe omnia quæ mox exponit. Nam *prius præcepta* non magis me offendit, quam alibi 'ante præcautum:' nisi τὸ *prius* delere mavis. *J. F. Gron.* Flor. Voss. Gud. *quæ incerta*. Gud. etiam et Andreas *solet*. Forte *quæ incerta in majus vero ferre solet*. Flor. quoque *præcepta*. Idem. Nullus etiam meorum codd. τὸ *quidem* agnoscit, nisi solus Cant. qui contra præcedens *qua* omisit. Tum *qua incerta in majus oratio ferri solet* Lov. 1. *quam incerta in majus oratio ferri solet* Voss. *fama prius*-

quam incerta immaniora ferri solent Lov. 3. *fama plusquam in cetera in manis omnino ferri solent* Lov. 5. *fama prius incerta in majus vero ferre solent* Harl. *fama prius qua incerta in majus omnino vero ferri solent* Gaertn. *qua* (*quæ* a m. sec.) *in cetera* (*incerta* a m. sec.) *in majus vero ferri solet* Flor. *qua incerta immanis vero ferri solet* Hafn. *quæ incerta in majus vero ferri solet* Ber. et Hav. ut et mihi Gronovii conjectura verisimilis videatur. *Præcepta* autem non tantum mei, præter Harl. et Hav. omnes, sed et Hearnii Oxon. cujus caussa nequaquam vocula *prius* delenda est. 'Prius præcipere' etiam dixit Lucret. VI. 1046. 'Propterea quia nimirum prius æstus ubi æris Præcepit, ferrique vias possedit apertas:' ubi vide Lambin. et quæ notantur hoc lib. ad cap. 20. § 8. 'Percipere' autem et 'præcipere' sæpe in codd. commutantur. Vide ad VII. 26. § 8. Voculam autem *res* omnes libri tuentur, quibus invitis inducere non audeo.

Animalia inanimaliaque omnia] Sic vos. At debuistis mutare istud *inanimalia*, quod non reperitur, in id quod consuetum est *inanima*. Valla. Et hoc *inanimaque* Mediolanensis est officinæ, acceptum a Laur. Valla. Romani et scripti *inanimaliaque*. Lege *inanimataque*. Statim quoque consensu scripti *terrorem renovarunt*, non *renovavere*. J. F. Gron. *Animaliaque omnia rigentia gelu* Lov. 2. Gaertn. et Hearnii D. atque a m. pr. N. *animalia inanimalia rigentia gelu* Ber. a m. pr. qui *inanimaliaque rigentia* habet a m. sec. *animalia inanimaliaque omnia rigentia* Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Ber. Hafn. Hearnii N. a m. sec. et edd. Rom. 1472. ac Parm. Si *inanimataque* codd. auctoritate firmaretur, omnino probarem. Id enim vocabulum adversus Vossium satis adseruit Borrich. in Cogitat. de Ling. Lat. p. 127. Nunc, ut propius ad scriptorum lectionem accederem, vellem *inanimãtiaque*, sive *inanimantiaque*, modo eam ævi Liviani vocem esse constaret, quam apud Senecam invenio epist. 58. 'Hoc sic dividam, ut dicam; corpora omnia aut animata esse, aut inanimantia:' et paullo post, 'Corpus quomodo divido? ut dicam, aut animantia sunt, aut inanimantia.' Voce 'animantia' Livius usus est, sed ei obposuit 'inanima,' XLI. 18. 'Satiati cæde animantium, quæ inanima erant, parietibus adfigunt.' Donec igitur de *inanimans* melius constet, τῷ *inanimataque* Gronovii controversiam non movebo, quamvis etiam id me alibi apud Livium legere non memini. Deinde *renovarunt* etiam omnes mei: *renovant* Hearnii D. *renovare* primæ edd. quod postea mutatum est in *renovavere*. Aldus deinde in erratis substituit *innovarunt*: quod obtinuit, usque dum Froben. 1531. *renovavere* revocaret.

§ 8 *Erigentibus in primos agmen clivos adparuerunt imminentes tumulos insidentes montani*] *Erig. agmen in clivos* Lov. 2. *Erig. primis agmen in primos clivos* Ber. *Erig. primis agmen in clivos* Hafn. Gaertn. et Hav. Manus docta ad marginem ed. Curionis scribendum conjecit *Emergenti in primos agmini clivos*. 'Erigere' in hac re sæpissime a Livio adhibetur. Vide ad X. 26. § 8. Tum *properaverunt imm.* Hav. *appar. inde imminentes* Ber. a m. sec. Hinc *montani insidentes* Gaertn.

Qui, si valles occultiores insedissent] Pal. 2. *valles insed. occult.* At Pal. 1. *qui si valles occult. in se dedissent.* Persuadeo mihi, legendum omnino fore *insesedissent*, ab antiquo præterito 'insesedi.' Sic veteris historici Sisennæ fragmentum ex vestigiis cod. Ms. restitui, 'proloqui supersederunt de virtute eorum accusanda.' Sic Antias dixit 'ocecurrit.' Vide Antiq. Lect. I. 14. *Gebh.* *Qui si valles occult. in se dedissent* etiam Harl. Gebhardi conjecturam *insesedissent*

verissimam esse, ego etiam mihi persuadebo, ubi nobis probaverit Livium historicum decere, quæ Ennium aut Pacuvium; et optimo seculo linguæ Latinæ eodem modo Romanos locutos esse, quo Numa in carminibus Saliaribus. *In valles occult. insedissent* Voss. Lov. 1. Rec. Gaertn. et Hearnii N. a m. pr. Male. Infra XXII. 28. 'Quot quemque locum apte insidere poterant.' XXV. 17. 'Ab insidentibus forte locum duabus turmis Numidarum circumventum scribunt.' XXVI. 44. 'Quingentis militibus arcem insedit.' XXXV. 4. 'Saltum, qua transeundum erat Romanis, insederunt.' c. 11. 'Ipsas fauces exercitus Ligurum insedit.' XXXVI. 30. 'Qui tum inpeditum saltum nullo præsidio, ut clauderet transitum, insedisset.' lib. XXXVIII. c. 2. 'Per notos calles breviore via prægressi transitus insedere.' XLIV. 2. 'Perseus omnes saltus insidere præsidiis statuit.' Vide ad IX. 15. § 3. et quæ notavi ad Silii XII. 486.

Coorti in pugnam repente, ingentem fugam stragemque dedissent] *Ad pugnam* Flor. et Harl. Supra IV. 56. 'Fama adfertur, summa vi ad bellum coortos.' Sed nec alterum damno. VII. 3. 'Omnibus in eum tribunis plebis coortis.' Tum *edidissent* Gaertn. Verum, licet alibi forte apud Livium 'edere stragem' obcurrat, quum tamen alii codd. vulgatum servent, verius videtur, ultimam literam τοῦ *stragemque* in voce sequenti perperam repetitam, atque ita ex *dedissent* factum esse *edidissent*: præsertim quum 'dare stragem' in Livio obvium sit. IV. 30. 'Stragem siti pecorum morientium dedit.' c. 33. 'Ruinæ similem stragem eques dedit.' VII. 23. 'Stragemque inter se cæde ipsa fœdiorem dare.' Ceterum *fugam ac stragem* Rec.

§ 9 *Consistere signa jubet; Gallisque ad visenda loca præmissis*] Legatos Boiorum intelligit, qui se hujus itineris duces futuros esse professi fuerant. *Sigon.* *Consistere signa jussit* Flor. et Cant. Vox autem *loca* non exstat in Lov. 3.

Inter confragosa omnia præruptaque, quam extentissima potest valle, locat] Initio fuerat in Pal. 3. *quam extentissima pote.* Sicut Propert. II. 1. 46. 'Qua pote quisque in ea conterat arte diem.' Et sæpissime utitur P. Syrus. *Gebh.* Id mihi ita per compendium pro *potest* in eo cod. scriptum fuisse videtur, aut error librarii habendus est. Alibi enim Livius aut ceteri ejus seculi scriptores prosaici ita non loquuntur. Ceterum *confragosa omnia et prærupta* Ber. Deinde *extensissima* dedit ultima Gruteri ed. quod posteriores retinuerunt. At *extentissima* superest in Flor. Lov. 1. 2. 4. 5. Ber. Gaertn. et Hav. Infra XXX. 19. 'Profectus, quantum pati viæ per vulnus poterat, itineribus extentis.'

§ 10 *Tum per eosdem Gallos*] Uberius Pal. 2. *Tum per eosdem Gallos, quos præmiserat ad visenda loca.* Gebh. Una adhuc voce auctior Lov. 2. *Tum per eosdem Gallos, quos ante præmiserat ad visenda loca* dedit. Sed illa ex præcedenti ad marginem adscripta perperam in contextum inrepserunt. Mox *obsederi*, pro *obsideri*, Lov. 1. Vide ad IX. 2. § 3. Deinde *noctem* Cant. Sed ultima litera repetita est ex similitudine vocis seq. Vide ad III. 48. § 5. *Interdiu* et *nocte* hic obponuntur, de quo vide ad XL. 10. § 7.

Ut ex aperto atque interdiu viam per angustias facturus] Sic quoque primi Mediolanenses. Scripti et Romæ Andreas, *ut ex aperto atque interdiu vim per ang. facturus.* Quod quid necesse fuerit mutari, non video. Vide ad XXXII. 9. *J. F. Gron.* *Vim* Flor. Cant. Voss. Lov. 2. 4. Gaertn. Hav. Hearnii N. et apud Crevier. ed. Campani. Inter versus tamen in Voss. pro *vim* adscribitur *iter*. Sed vox tota omissa

est in Hearnii L. 1. unde etiam præclare τὸ *vim* adstruitur. Quum enim per compendium *uĩ* scriptum fuisset, a vocis præced. literis ultimis id interceptum est. Porro voces *vim* et *viam* alibi scribæ in membranis vetustis commutarunt. Vide ad locum laudatum XXXII. 9. § 8. Præterea *ut ex ea aperto* Flor. Voss. Lov. 1. 2. a m. pr. Harl. et Hav. *ut ex eo aperto* Gaertn. *ut ex ea aperte* Lov. 4. et 5.

§ 11 *Quum eodem, quo constiterat, loco castra communisset*] Pall. tres *cum eodem, quo constituerant, loco castra commovissent*. Gebh. Scripti *eodem, quo constiterant, loco castra communissent:* ut intelligantur Pœni vel milites, non solus Hannibal, ut ad proxima verba. *J. F. Gron.* *Constiterant* et *communissent* etiam plerique, quibus utor, codd. præsertim optimi eorum Flor. et Cant. etiam Voss. Lov. 1. 2. 4. et alii, invitis Hearnii Oxon. alterum servantibus. At Gronovio adsentiuntur primæ edd. fere usque ad Aldum, qui in erratis *constiterat* et *communisset* emendavit; cui reliqui postea obtemperarunt. In nonnullis antiquissimis edd. per errorem datum erat *constiterant*, et *communuisset*, unde in alia factum est *constiterant* et *communisset*, quod etiam servant Ber. Harl. et Gaertn. Vox *castra* deficit in Cant. Paullo ante *aliud quam parabatur* Rec. *aliud quam apparabatur* Lov. 4. et 5. *aliud quam quod paratur* Flor.

§ 12 *Degressos tumulis montanos laxatasque sensit*] *Digressos tumulis* Flor. Voss. Lov. 1. 2. 3. 5. Ber. Rec. Gaertn. Hav. Hearnii N. et edd. usque ad Gruter. qui in ultima recte *degressos* restituit. Vide ad IV. 17. § 1. Tum *et laxatas sensit* Ber. *laxatasque sentit* Lov. 4. et 5. Mox *pluribus luminibus*, pro *ignibus*, iidem duo posteriores: quod ex glossa interpretis invaluit. Ea vero vox deerat in Flor. postea inter versus adscripta, in quo etiam a m. sec. emendatur *maxuma parte*. Vide ad IV. 2. § 2.

§ 13 *Ipse cum expeditis, acerrimo quoque viro, raptim angustias evadit*] *Cum expeditis acerrimoque viro* Ber. et Hav. Vide ad V. 27. § 1. Deinde Ant. Perizonius ad marginem Livii dubitat an non legendum sit *in angustias evadit:* quod sensui repugnare puto. Nam 'evadere in aliquid' notat nitendo in illud adscendere, pervenire. At hic angustiis deprehensus erat Hannibal, ut aperte ex præcedentibus patet, quibus se expedire, inde se eripere conabatur. De locutione vide ad XLV. 41. § 4. Mox *isque ipsis tumulis* Hafn. et Gaertn. *iisque ipse tumulis* Flor.

CAP. XXXIII. § 2 *Alios arce occupata sua super caput imminentes*] Vet. lib. *sua supra capita*. Sigon. Liber Sigonii *sua supra capita*. In Pal. 1. a m. sec. interpolatum est *suu super capita imminentes*. Reliqui duo non divertunt a vulgata lectione, nisi quod ἀρχαϊκῶς *imminentis*. Gebh. *Arce sua occupata* Ber. *arce occupatos sua* Harl. Tum *super capita imminentis* Hav. Reliqui omnes, a vet. lib. Sigonio magis dissentientes, vulgatum tuentur. Utrumque *super* et *supra*, *caput* et *capita* ferri posset. Vide ad III. 17. § 2. IV. 22. § 6. et X. 41. § 14. *Super* etiam ac *supra* passim commutantur. Vide ad XXIII. 36. § 6. Satis itaque standum, nihilque mutandum puto. Paullo ante *dato* deficit in Lov. 1.

Alios via transire] Forte *alios infra transire*. J. F. Gron. Ex meis codd. nihil notatum invenio, nisi Ber. alio ordine præferre *alios transire via*.

§ 3 *Utraque simul objecta res oculis animisque inmobiles parumper eos defixit*] Conjunctionem *que* omiserunt quidam codd. recentes; sed absque ea nullus erit hic sensus. *Glar.* Notatum patri video, in uno Gud. hanc scripturam *objecta res oculis, animis immobiles* exstare. Flor. et Voss. *oculis animisque imm.* quod et ipse in Cantabr. et Oxon. offendi. Nec de-

fixi animo magis sunt immobiles, quam corpore, nec unam partem hominis turbatam refert Livius hoc loco potius, quam XXVIII. 6. ‘Quum omnium animos oculosque ad certamen avertisset:’ et alibi. *Jac. Gron.* Si Glareanus, ut plerumque alibi, etiam hic per codd. intellexit edd. priores, verum non est recentes demum codd. conjunctionem *que* omisisse, quum ab antiquissimis exsulet. Ex illis enim, quibus utor, solas eam servare video Ven. 1495. et 1506. cum Ascensianis quatuor, ed. Cervicorni, et Paris. 1529. Hæc autem non ideo disputo, quia copulam ejiciendam puto; sed ut veritas rei et priscarum edd. lectio adpareat. Præter codd. vero, quos Gronovius laudavit, copulam probant etiam Lov. 3. Ber. Gaertn. et Hearnii N. Eandem etiam in duobus e suis superesse Crevier. monuit. At omnes hæ voces, præter primam *Utraque* et ultimam *defixit*, perperam neglectæ sunt a scriba Hav. Præterea *Utraque simul res objecta* Lov. 2. et Ber. Tum *eos parumper defixit* Lov. 3.

Ut trepidationem in angustiis, suoque ipso tumultu Hannibalis misceri agmen] Tres Pall. exturbant vocem *Annibalis*. Gebh. Lege *suo ipsum tumultu misceri agmen videre*. Et sic Florent. I. 54. ‘Alios sua ipsos invidia opportunos interemit.’ Nam τὸ *Annibalis* très Pall. Men. Voss. refutant. *J. F. Gron.* *Ut trepidatione in angustiis* Lov. 2. et Hav. Sed ultima litera vocis *trepidationem* intercepta est a vocula sequenti. Vide ad XXXVII. 29. § 5. Contra *ut trepid. angustiis* præfert Hearnii N. a m. pr. ubi litera ultima τοῦ *trepidationem* intercepit vocem proximam. Vide ad X. 13. § 3. Deinde vocem *Hannibalis* ignorant omnes omnino, quos vidi, Mss. ut et Hearnii Oxon. Videat igitur Doujatius, quinam codd. fuerint, qui habeant *Hannibalis misceri agmen*. Quum autem ipse fateatur, eo nomine omisso sensum satis patere, facile carere possumus hoc emblemate scribarum, licet addat idem Doujat. illud receptum faciliorem adhuc intellectum præstare. Insuper *suosque ipso tumultu* Lov. 1. et ejusdem Hearnii D. et N. a m. pr. qui *suoque ipso tumultu* servat a m. sec. quod etiam est in Cant. Voss. Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Hafn. Hav. et Gaertn. *suoque ipsi tumultu* Ber. Gronovius in prima nott. ed. legendum censuit *suoque ipsorum tumultu*. Nactus deinde excerpta optimi Flor. ejus lectionem in curis secundis rectius probavit. Et solet ita eleganter τὸ *ipse* inter *suus* ejusque substantivum alio casu medium interponi. Supra lib. VII. cap. 4. ‘Sævitiam non magis in alienis, quam in proximis ac sanguine ipse suo exerceret.’

§ 4 *Equis maxime consternatis, quidquid adjecissent ipsi terroris*] Hoc loco Pall. tres inserunt provocabulum, *quibus quicquid adjecissent*. Gebh. Inserunt etiam Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Hafn. Rec. Gaertn. Hearnii D. et N. et edd. Frobeniana 1531. antiquiores. Insuper *quidquid adjecissent ipsis* Flor. Voss. Lov. 1. 2. 3. 4. Ber. et Hav.

Satis ad perniciem fore rati] Hearnius notat aliquem ad marginem Oxon. N. notasse, præpositionem *ad* vacare: quod quid sit, non intelligo; licet etiam meminerim eorum, quæ notavi ad IV. 30. § 15. Non enim videntur huc convenire. *Satis ad perniciem*, ut ‘satis ad arcendum’ XXI. 17. ‘Si ad arcendum Italia Pœnum consul alter satis esset.’

Perversis rupibus juxta invia ac devia adsueti discurrunt] Pal. 2. *diversis rupibus*. Mox omnes tres *decurrunt*. Gebh. Pall. et Andreas *decurrunt*, non *discurrunt*. Forte etiam *per transversa rupis juxta invia ac devia*. J. F. Gron. *Decurrunt* Flor. Cant. Lov. 3. 4. 5. Harl. Hafn. Rec. Hear-

nii N. et edd. ante Aldum, qui primus dedit *discurrunt*. Etiam alibi hæc verba commutantur. Vide ad x. 27. § 8. et Burm. ad Nason. Met. III. 569. Et ita passim verba cum *de* et *dis* composita a librariis confunduntur. Vide ad VII. 23. § 6. et mox hoc cap. ad § 7. Gronovii conjectura Crevier. minus audax videbatur, qui *perversis rupibus* exponit, per infestas incommodasque rupes, eoque sensu eam vocem usurpari docet apud Plaut. Men. v. 5. 1. Virgil. Æn. VII. 584. et Propert. IV. 9. 38. *Invia* autem *ac devia* refert ad τὸ *decurrunt*. Totum igitur locum ita accipit: per infestas molestasque rupes decurrunt haud ægre, utpote adsueti, invia pariter ac devia. An tamen 'perversus' ita accipi possit, admodum dubito. Certe Cerda ad loc. laud. Virgil. 'perversus' locis illis Plauti, Virg. et Propert. interpretatur adversus, contrarius.

§ 5 *Sibi cuique tendenti, ut periculo prius evaderet*] Perperam hic Pal. 2. *sibi quisque intentus*. Gebh. Gronovius edidit *sibi quoque tendente*, testatus ad XXII. 5. § 1. se manum dedisse ita corrigenti Freinshemio, quem vide ad Curtii IV. 9. § 19. Proxime accedit Voss. si excerptis ejus credere licet, in quibus ex illo cod. notatur *sibi quoque tendenti*. Omnes fere reliqui, quibus utor, codd. *sibi cuique tendenti* servant, quod de suis D. et N. monuit etiam Hearne. Soli Ber. et Hav. præferunt *sibi cuique cedenti*. Tale aberrationis librariorum exemplum habuimus x. 36. § 7. Scriptum fuerat primo *tẽdenti;* unde, neglecta addita nota, factum est *cedenti* ob similitudinem literarum *t* et *c* in scriptura Longobardica; de qua re vide VI. 35. § 2. Deinde *periculum prius evaderet* Ber. Sed nihil muto ob reliquorum Mss. vulgatum tuentium auctoritatem. Supra VIII. 26. 'Ut expeditior in præsentia fuga, ita fœdior, postquam periculo evaserunt, visa.' Vide Burm. ad Val. Flacc. VII. 163. Insuper *periculo prior evaderet* scribendum conjecit Gronov. loc. laud.

§ 6 *Clamoribus dissonis, quos nemora etiam repercussæque valles augebant*] Perperam Pal. 1. et 2. *clamoribus dissensionibusque*. Gebh. Ex aliis scriptoribus quædam subjungam, quæ hunc locum illustrare possunt. Arrianus Exped. Alex. VI. 13. Ὡς δὲ ἐπιβὰς τοῦ ἵππου ὤφθη, αὖθις κρότῳ δὴ πολλῷ ἐπεκτύπησεν ἡ στρατιὰ πᾶσα· ἐπήχησαν δὲ αἵ τε ὄχθαι, καὶ αἱ πλησίον αὐτῶν νάπαι. *Ut autem inscendisse equum visus est, ab universo rursus exercitu applausum est, ripis ac nemoribus vicinis clamore resonantibus*. Curtius III. 10. 'Redditur a Macedonibus major' clamor, 'exercitus impar numero, sed jugis montium vastisque saltibus repercussus: quippe semper circumjecta nemora petræque, quantamcunque accepere vocem, multiplicato sono referunt.' Idem IV. 12. 'Et Macedones, sive alacritate, sive tædio exspectationis, ingentem, pugnantium more, edidere clamorem, redditus et a Persis, nemora vallesque circumjectas terribili sono impleverat.' Quo loco *nemora* et *valles* junguntur, ut hic apud Livium. *Lamb. Bos*, Specim. Animadv. Lat. p. 6. *Qui ex clam. dissonis* Hafn. *qui et clam. dissensionis* Flor. et Cant. *qui et clam. dissentionibusque* Hearnii N. *qui et clam. dissestionibus* Lov. 1. *qui et clam. et dissensionibus* Lov. 4. *qui et clam. dissentientibus* Voss. cujus margini *dissonis* vel *dissentientibus* adscribitur. *Qui et clam. dissonantibus* Lov. 2. Paullo ante *equis maxime infestum* Lov. 3. 4. Gaertn. et Hearnii N. *equi tamen infestum* Harl. In verbis seqq. *territi trepidant*, pro *trepidabant*, Flor. a m. pr.

Icti forte aut vulnerati adeo consternati sunt] Flor. et Gud. *vuln. adeo consternabantur*, non *consternati sunt*. J. F. Gron. *Icti ac vulnerati*

Lov. 3. 4. Harl. et Gaertn. Vide hoc lib. c. 53. § 3. et mox ad § 8. Deinde *consternabantur* primus edidit Jac. Gronovius, secutus, ut videtur. Cant. et a patre consultum Flor. in quo ita est a m. altera inter versus emendatum, quum in contextu scriptum fuisset *consternebantur*.

§ 7 *Quum præcipites diruptæque utrimque angustiæ essent*] *Deruptum* verum sincerumque puto. Atque multis locis penitus inolevit error iste, ut *di* pro *de* vicaria quadam opera subierit per obreptionem. *Deruptæ* autem sunt 'deorsum ruptæ.' Sic c. 32. *degressos tumulis*, non *digressos*, integrum incontaminatumque credo, id est, 'de tumulis gressos.' *Turneb.* Advers. XIII. 18. Conjecturam Turnebi ultima ed. Gruteri in contextum recepit. Vulgato plerique codd. consentiunt. Sed *præcipites diruptæ* legit Ber. *præcipites derutæque* Lov. 2. et 4. quod cum *deruptæ* eodem modo commutari potuit, quo 'dirutus' et 'diruptus' permutantur. Vide ad IX. 45. § 17. Infra XXXVII. 39. 'Flumen ab ea parte ripæque deruptæ claudebant:' ubi vide. Verum autem esse, *de* et *di* in compositis commutari, modo dictum est ad § 4. Tum *angustiæ erant* Hearnii N. In verbis mox proximis *immensæ alt. dejecit* Lov. 2. *immensum alt. dejecit* Hav. præpositione elisa a prima syllaba vocis seq. Vide ad III. 41. § 6. *Immensum alt. dejectum* Ber. a m. pr. *in immensum* a m. sec.

Quosdam et armatos, inde ruinæ maximæ modo jumenta cum oneribus devolvebantur] Vet. lib. *quidam et armati in ruinas maximas, modo jumenta cum on. devolv.* Sigon. Pessime isthæc depravaverat Sigonius, arbitratus *modo* esse adverbium, cum sit sexti casus nomen. Sic alibi dixit Livius 'agminis modo,' 'grandinis modo,' 'torrentis modo,' quod notat agminis more, torrentis more, grandinis more. Idem semet explicat Livius XLII. 66. 'Ruinæ quoque prope similem trepidationem fecit.' *Grut.* Hæc ita exhibet Pal. 2. *immensæ alt. dejecit quosdam: et armatos ruinæ maximæ modo: ut jumenta cum oneribus devolv.* Gebb. Pessime hunc locum tractarat Sigonius. Intelligendum, hunc tumultum accidisse maxime circa impedimenta. Ideo quam antea hominum stragem, et quos præcipites turba dejectos dixit, accipio lixas et calones. Pergit *quosdam et armatos, sed ruinæ maximæ modo jumenta cum oneribus.* Sic enim Flor. a m. pr. etsi postea adscripserit aliquis *devolvebantur*. Unum verbum *dejecit* sufficit omnibus. Nihil politius. *J. F. Gron.* Fortassis scripserat Livius *ruinæ maxime modo.* Infra cap. 38. 'Hoc maxime modo in Italiam perventum est.' XXXIV. 12. 'In hunc modum maxime adhortatus pronunciat.' XXXV. 34. 'Itineris maxime modo solutis ordinibus.' XXXVII. 30. 'Hoc maxime modo ad Myonnesum navali prœlio pugnatum est.' *Duk.* *Quidam et armati in ruinas maximas, modo jumenta cum oneribus devolv.* Ber. a m. pr. qui *et* pro *modo* præfert a m. sec. *quidam et armati in ruinas maximas, modo jumenta cum hominibus devolv.* Hav. *quidam et armati in ruina maxima, et jumenta cum oneribus devolv.* Lov. 2. *quosdam et armatos, inde per ruinas montium jumenta cum oneribus devolv.* Hafn. Reliqui codd. parum a lectione, quæ ante Sigonium obtinuit, abierunt: *si* pro *inde* erat in Cant. *eidem* in Lov. 3. *idem* in Lov. 5. Vide ad I. 19. § 7. Tum *cum omnibus oneribus* Gaertn. et *devolvebant* Lov. 1. Sed recte Gron. Florentini scripturam probavit, quam etiam recepi, nisi quod tamen *devolvebantur* expungere ausus non fui: quod nec fecit Crevier. licet ita in uno cod. invenisset, eamque scripturam probaret. Recte *τὸ modo* Gruterus exposuit. Infra XXVII. 48. 'Advenit Livius peditum omnibus copiis, non itineris modo, sed ad conserendum ex-

templo prœlium instructis armatisque.' XLIV. 41. 'Si vero aut ab latere, aut ab tergo aliquid tumultus increpuit, ruinæ modo turbantur.' Spart. Hadr. IX. 'Omnia denique ad privati hominis modum fecit.' Vide ad XXVII. 4. § 13.

§ 8 *Suos continuit, ne tumultum ac trepidationem augeret*] Gruterus in ultima ed. vulgarat *tumultum ad trep.* Sed Gron. recte priorem lectionem recepit, eamque ab vett. codd. firmari in priore ed. notarum monuit: non dissentiunt mei, nisi quod *tumultum ad trep.* in Lov. 2. inveniam, *tumultum aut trep.* in Cant. Vide modo ad § 6. Hearnius *tumultum ac trepidationes* ex suo N. profert. Deinde *augerent* Lov. 5. Gaertn. et Hearnii D. ac N. altera lectione postremi margini adscripta. Paullo ante *visu fœda* Lov. 2. Ber. et Hav. *fœda visa* Gaertn. *fœda visui* Lov. 1. Male. Supra in Præf. 'Fœdum inceptu, fœdum exitu, quod vites:' ubi quæ notavi exempla, vulgatum hic adstruunt.

§ 9 *Quum impetu ipso fudisset hostem, equis quoque tumultum auxit*] Vos mutastis unam tantum dictionem, *equumque* indocte pro *equis* ponentes, quum fuerit ponendum *suis*. Præterea sic mutandum, *periculumque, ne exutum impedimentis exercitum nequicquam incolumem traduxisset.* Valla. *Suis tumultum auxit* restituit Valla. In Pall. binis adhuc residet lectio eidem exacta. Sed Pal. 2. *ipse quoque tumultum auxit:* ad quod alludunt laudati modo codd. in quibus initio perscriptum fuerat *quis modo tumultum auxit.* Gebh. *Equis quoque tumultum,* ut Valla in cod. emendando invenit, superest in Flor. Lov. 3. 4. et Harl. *equis tumultum auxit* in edd. Rom. 1472. ac Parm. *quis quoque tumultum* in Lov. 1. *quisque tumultum* in Lov. 2. et Rec. *is equis tumultum* in Hafn. *ipse quoque tumultum* in Ber. Lov. 5. Gaertn. Hav. et Hearnii N. *ipse quis quoque tumultum* in Cant. duabus lectionibus simul junctis. Particula *quoque* deerat ab omnibus edd. quam se ex veteribus adjecisse Gronov. in pr. ed. notarum monuit. Ceterum in superioribus *periculumque esse, exutum inpedimentis exercitum nequidquam incolumen traduxisse* legunt Harl. et edd. Rom. 1472. ac Parm. quomodo etiam Valla in cod. invenit, pro quo substituendum censuit, quod nunc vulgo circumfertur. Τὸ *ne* perperam etiam omittebatur in Voss. Lov. 1. 2. 4. et Gaertn. ejus loco *ac* præfert Lov. 3. *si* Lov. 5. Ber. Hafn. et Hav. Tum *nequiquam* Flor. Vide ad XL. 47. § 9. *nequaquam* Lov. 4. Vide ad XXVII. 26. § 2.

§ 10 *Postquam liberata itinera fuga montanorum erant, sedatur*] Flor. *liberatum.* Ut possis suspicari fuisse *liberatum iter.* J. F. Gron. In neutris ejusdem cod. excerptis, quæ habeo, lectionem illam reperi. Fidem tamen viri summi arguere nequeo, nisi forte Flor. pro alio codice memorarit. Præterea vox *fuga* exsulat a Voss. Lov. 3. 4. Harl. et Hearnii Oxon. (nisi quod codici N. a m. sec. adjiciatur) et edd. Rom. 1472. ac Parm. ut sit *liberata montanorum,* quemadmodum v. 28. 'Ejus verecundiam non tulit senatus, quin sine mora voti liberaretur:' et XLI. 19. 'Senatus nec liberavit ejus culpæ regem, nec arguit.' At, eadem transposita, *montanorum fuga* Lov. 2. Hinc *sedatus* idem Lov. 2. et Hav. *sedantur* Hearnii N. a m. pr. Mox *transducti* Harl.

§ 11 *Castellum inde, quod caput ejus regionis erat*] Hanc πόλιν vocat Polybius III. 51. id est, urbem eam, ex qua Allobrogum incursiones in exercitum Annibalis fiebant. *Sigon.* Vox *ejus* deficit in Ber.

Vicosque circumjectos] Flor. *viculosque circumjectos.* J. F. Gron.

Ut captivo a pecoribus per triduum exercitum aluit. Et quia nec montanis primo perculsis, nec loca magnopere inpediebantur] Hic vos nihil aliud, quam

loca mutastis in *locis*. Ego vero sic, *et captivorum pecoribus per trid. exerc. aluit. Et quia nec mont. prælio perc., nec loco magnopere imped.* Valla. *Captivorum pecoribus* a Valla est, cum libri haberent *captivo ac pecoribus*. Posset quidem *captivis pecoribus*, vel *captivo pecore* legi: sed altius ulcus sedisse videtur. Polybius in commodis hujus victoriolæ III. 51. *Παραυτίκα μὲν γὰρ ἐκομίσατο πλῆθος ἵππων καὶ ὑποζυγίων καὶ τῶν ἅμα τούτοις ἑαλωκότων ἀνδρῶν· εἰς δὲ τὸ μέλλον ἔσχε μὲν καὶ σίτου καὶ θρεμμάτων ἐπὶ δυοῖν καὶ τρισὶν ἡμέραις εὐπορίαν.* Ergo suspicio est, post *captivo* excidisse quædam, quibus idem exposuerat Livius, recepisse illic Annibalem magnum numerum captivorum equorum et jumentorum, a montanis abductorum. *J. F. Gron. Et captivis ac pecoribus* Lov. 1. *et captivo ac pecoribus* Flor. Cant. Lov. 1. 3. Harl. Hafn. Gaertn. Hav. et edd. Rom. 1472. ac Parm. *et captivo et pecoribus* Lov. 4. 5. *et captivo atque pecoribus* Berol. Vellem docuisset nos Doujatius, in quibus scriptis legeretur *captivo ac pecore.* Sed verisimiliter id hausit ex Gronovii notis nimia neglegentia consultis. Quod ut credam, efficiunt, quæ pari diligentia ac cura ex eodem addit Polybium referre: 'Hannibalem ab montanis, quos impetu facto devicerat, magnum equorum ac jumentorum numerum abduxisse: eorum itaque captivorum pecoribus triduo victitasse ejus exercitum:' quod tamen neque Gronovius, neque Polybius, cujus verba Gron. hic laudat, dixerunt, aut dicere potuerunt: quo enim referenda essent verba *captivorum pecoribus?* an pecoribus captivorum equorum ac jumentorum, quorum proxime mentio facta erat? aliud enim nihil video. Ceterum Gronov. in pr. ed. nott. malebat *captivis pecoribus*, notans 'captiva pecora' non insolentius dici, quam 'captiva arma' VII. 14. 'captiva navigia' X. 2. et 'captivum aurum argentumque' XLIV. 40. Et ita 'captivum solum' V. 30. 'captiva pecunia' X. 46. 'naves captivæ' XXVI. 47. Vide ad VI. 22. § 4. Crevier. etiam vel *captivis pecoribus*, vel *captivo pecore* legendum putat.

Quia nec montanis primo perculsis, nec loco magnopere inpediebantur] Vitium alit τὸ *primo*. Deinde Flor. Gud. Voss. *loca*. Fortasse *et quia nec montani prælio perculsi, nec loca magn. impediebant, aliq. eo triduo viæ confecit.* Τὸ *prælio* vidit et Valla, sed *loco* fecit, pro *loca*. J. F. Gron. *Prælio*, pro *primo*, Campanum, sed forte Vallæ obsecutum edidisse, auctor est Crevier. Tum *loca* etiam Cant. Lov. 1. 3. et Hafn. *locis* Lov. 4. 5. Ber. et Hearnii N. Ex Lov. 2. Harl. Rec. Gaertn. et Hav. nihil notatur, unde in iis *loco* fuisse videtur, ut Valla volebat, et edd. exhibent. Ceterum displicet etiam *inpediebantur* propter sequens 'confecit;' unde, si lectio Vallæ placet, *inpediebatur* legendum puto. Posses tamen et *inpediebantur* retinere, et accipere hoc modo: Hannibal eo triduo aliquantum viæ confecit, quia milites ejus non inpediebantur vel montanis prœlio perculsis, vel loco. Ceterum *percussis* Lov. 3. et Ber. Tum *magno opere* Flor. a m. sec. Vide ad XXVIII. 18. § 4. Mox *aliquantulum* Ber. et quædam antiquarum edd. Vide ad VII. 36. § 5. et *fecit*, pro *confecit*, Hav. reliquis invitis.

CAP. XXXIV. § 1 *Perventum inde ad frequentem cultoribus alium, ut inter montana, populum*] *Populum* dixit æque ac Græci δῆμον usurpant: qui et *populum* significat et *castellum*. Sigon. *Perventum deinde* Lov. 4. Sed sensus requirit *inde*, nimirum a montanis, quorum capp. duobus præcedentibus meminit. Quin, si vel maxime sensui *deinde* conveniret, attamen, reliquis codd. invitis, nihil mutandum putarem: *inde* enim sæpe pro 'deinde' usurpatur. Vide ad XLII. 55. §

6. *deinde* autem mox sequitur. Habendum itaque pro aberratione librarii, quales passim obcurrunt. Vide ad XXXVI. 24. § 10. Deinde *ut intra montana* Lov. 2. et Hav. Vide ad v. 27. § 3. *Ut inter montanos* Flor.

Fraude, deinde insidiis] Flor. *fraude et insidiis*. J. F. Gron. Similiter legit Cant.

§ 3 *Obedienter imperata facturos*] *Obedientur* Lov. 5. *obediunt* Hav. *obedientes* Gaertn.

§ 4 *Nec temere credendum, nec adspernandos, ne repudiati aperte hostes fierent*] Credo legendum, *nec temere credendo, nec aspernando*. Valla. *Nec temere credendo, nec aspernando* præivit emendare Valla, cujus judicium confirmat Pal. 3. nisi dicendum sit illum codicem post tempora Vallæ descriptum. Pal. 1. *nec temere cred., nec adspernandos*. Pal. 2. *cred., nec aspernendos*. Gebh. *Nec temere cred., nec adsp.* Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 2. 3. 4. Ber. Hafn. *adspernandos* etiam Harl. *nec temere cred. ratus, nec adsp.* Hav. *nec temere cred., nec adsp. ratus* Lov. 5. Si lectio, quam Valla in cod. inventam rejecit, et tamen tot codd. probant, placet, illud *ratus*, vel quid simile, requiritur. At emendationem Vallæ tuentur Rec. et Gaertn. Vide etiam num forte legendum sit *aperti hostes fierent*: quod foret ut 'dubii hostes,' de quo vide ad XXXIV. 48. § 5. Et ita Polyb. III. 52. Μὴ προσδεξάμενος δὲ, προδήλους ἕξει πολεμίους αὐτούς.

Et commeatu, quem in viam ipsi detulerant, usus] Exhibent tres codd. Pall. *in via*. Gebh. Ita et Flor. Voss. Lov. 2. 3. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et edd. ante Frob. 1535. *quem ipsi in via detulerant* insuper alio ordine Lov. 4. et 5. Præterea voculam *et*, a nonnullis priorum omissam, servant edd. Rom. 1472. et Parm. quam deinde recepit Aldus. Exsulat autem ab uno Lov. 3.

Nequaquam ut inter pacatos, composito agmine] Alii *incomposito*, quod hic ex Mss. mutatum puto: nam Hearnii libri habent *composito*. In eo hic sensus esse potest, Annibalem fidem Gallorum suspectam habentem, quod etiam Polyb. III. 53. scribit, duces eorum composito agmine secutum, secus atque inter pacatos, a quibus nihil metuitur, solet. Livius XXIV. 35. 'Metu Himilconis Pœnorumque maxime intentus, atque agmine ad omnes casus composito ibat.' XXVII. 28. 'Salapitani alii perfugas negligenter ex itinere suspensa humeris, ut inter pacatos, gerentes arma invadunt.' Wasse tamen ad Sallust. Jug. c. 50. scribit mendum esse ex incuria operarum, et ex sensu loci ac Polyb. III. legendum *incomposito*. Duk. *Nequicquam* omnes Latinii codd. errore scribarum. Vide ad XXVII. 26. § 2. Tum *composito agmine* primus edidit Jac. Gronovius, nisi quod similiter sit in contextu Aldino, ubi tamen id iterum in erratis mutatur. *Composito agmine* etiam erat in Voss. a m. pr. Lov. quinque, Harl. Ber. Hafn. Rec. Gaertn. Hav. et omnibus Hearnii ac Latinii codd. Contra *incomposito agmine* cum prioribus editis servant Flor. Cant. et Voss. a m. sec. Livius omnino voluit, Hannibalem sibi ab his montanis metuisse, ideoque ita agmen composuisse, ne incautus ab illis obprimi posset. Idem hic sensus Livio constabit, sive *composito*, sive *incomposito* legamus, mutata tantum interpunctione. Si prius placet, distinguendum est, quemadmodum, Gronovium secutus, edidi. Ita enim Livius docet, Hannibalem duces montanorum secutum esse agmine composito; nequaquam vero quemadmodum incessurus fuisset inter populos pacatos. Omissio voculæ *sed* non adtendenti tenebras obfundere posset: qua addita locus erit clarissimus, hoc modo: *nequaquam ut inter pacatos, sed composito agmine duces eorum sequitur*. Sed sæpissime Livius hanc voculam omit-

tare solitus est, et quidem, vel si utrique membro orationis suum additur verbum, et tum ellipsis illa facile deprehenditur, et vix difficultatem cuiquam creare potest. Eo pertinent exempla quæ laudavi ad VI. 32. § 8. vel etiam, si ambo membra tantum ex unico verbo pendent. Talis locus est I. 25. 'Nec his, nec illis periculum suum; publicum imperium servitiumque obversatur animo:' et, quem ibi laudavi, III. 14. 'Ne voce quidem incommoda, nedum ut ulla vis fieret, paullatim permulcendo tractandoque mansuefecerant plebem.' Contra, si posteriorem lectionem præferimus, ita interpungendum est: *nequaquam, ut inter pacatos, incomposito agmine, &c.* Quum igitur utraque lectio eumdem plane sensum efficiat, Polybius magis huic, quam illi, favere dici nequit. Quæ autem earum præferenda sit, lectoris judicio relinquo. Animus tamen in priorem magis inclinat. Ceterum J. Clericus, qui Gronovii lectionem *composito agmine* expressit, infeliciter distinctionem ejus mutavit, ac dedit *nequaquam, ut inter pacatos, composito agmine.* Saltem dedisset *nequaquam, ut inter pacatos; composito agmine.* Ita enim colligi potuisset, hunc esse sensum: nequaquam duces eorum secutus est, ut secutus fuisset inter pacatos; sed composito agmine sequitur.

§ 5 *Circumspectans sollicitus omnia, incedebat*] Cum copula Pall. duo *sollicitusque omnia:* et amplius Pal. 2. *sollicitusque per omnia.* Gebh. *Circumspectans soll. omnia* quoque Flor. At Voss. Gud. et Cantabr. *sollicitusque,* ut c. 53. 'sollicitusque intentusque.' Videtur exturbatum ab iis qui τὸ *omnia* apponi verbo *sollicitus* non ferebant, quum sic XXVIII. 19. 'Ab sollicitis vicem imperatoris militibus.' XLIV. 3. 'Sollicito consuli et eorum vicem.' Talia sunt I. 32. 'Regnum cætera egregium:' et c. 35. 'Virum cætera egregium.' XXI. 8. 'Ligno cætera tereti.' Ut vix dubitandum videatur, quin ita quoque Livius dederit X. 39. 'L. Papirius jam omnia ad dimicandum satis paratus:' ubi vulgo auctius *jam per omnia.* Jac. Gron. *Solitusque omnia* Hav. *sollicitaque omnia* Ber. et Brancal. Latinii: *sollicitusque omnia,* præter codd. Gronovio laudatos, Lov. quinque, Hearnii L. 1. N. et Vatic. Latinii. Gronovius quidem pro vulgata scriptura laudat optimum Flor. atque ita *circumspectans sollicitus* referri posset ad illa, de quibus agitur ad X. 35. § 9. et ad XXVII. 16. § 4. Verum utraque ejus cod. excerpta, quæ mihi ante oculos sunt, testantur, hanc quoque præferre *circumspectans sollicitusque omnia:* quare hanc lectionem recipere non dubitavi. De locutione 'sollicitus omnia' eique similibus vide ad I. 9. § 15.

§ 6 *In angustiorem viam ex parte altera subjectam jugo insuper imminenti*] *Et parte altera subjectam jugo* Cant. in *angustiore via et parte altera subjecta jugo insuper imminentem* Flor. a m. pr. in quo postremæ vocis ultima litera postea expuncta est. *Ex parte altera subjecta jugo* etiam Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. et Gaertn. Tum *jugo imminenti* Rec. *jugo superimminente* Lov. 3. Verbo illo usus est Virg. Æn. XII. 306. 'Ense sequens nudo superimminet:' et Val. Max. I. 8. 2. 'Myrto frequentibus ramis diffusæ superimminentem excelsæ magnitudinis palmam circumdedit:' ubi vide viros doctos, et hoc verbum Statio restituentem Heinsium ad Nason. Met. IV. 680. Unius tamen testimonio hic credere periculosum puto. 'Desuper iminere' dixit Statius Theb. I. 660. 'Pallidus Inachiis qui desuper imminet Argis.' Pariter 'superinponere' et 'insuper inponere' permutantur hoc lib. c. 1. § 5. *Jugo insuper imminente* Lov. 2. 4. 5. Ber. a m. pr. Harl. Gaertn. et Hav.

A fronte et a tergo coorti, comminus

eminusque petunt] Elegantius Flor. *barbari a fronte, ab tergo coorti, com., em. petunt.* J. F. Gron. Ita et in Cant. fuisse videtur: *a fronte et ab tergo* Voss. Lov. 1. 2. 3. Ber. Hafn. Gaertn. a m. sec. et Hav. *ab fronte et ab tergo* Lov. 5. *a fronte, ab tergo* Hearnii D. et N. Tum *com., em. agmenque petunt* Lov. 3. *em. cominusque petunt* Lov. 4. et 5.

§ 7 *Nisi firmata extrema agmina fuissent*] Pall. duo *extrema agminis.* Pal. 3. *nisi firmata agminis extrema.* Gebh. Scripti et Juntas *agminis fuissent*, idque agnoscit Laurentius. 'Agmen' pro toto exercitu procedente. Lib. XXII. c. 2. 'Sequi Gallos, ut id agminis medium esset.' *J. F. Gron.* Ita et omnes mei atque Hearnii codd. Supra VI. 32. 'Prius itaque mœnia intravere hostes, quam Romanus extrema agminis carpere aut morari posset.' Vide ad XXXVII. 58. § 8.

Ingens in eo saltu accipienda clades fuerat] Emendare debuistis *fuerit.* Valla. *Fuerit* etiam Flor. Cant. et Lov. 1. *in saltu* edidit Sigonius, omisso pronomine; sed invitis Mss. Tum *capienda clades* Lov. 4. *clades accipienda* Ber.

§ 8 *Dum cunctaretur Hannibal dimittere in angustias agmen*] Pal. 1. *dum cunctanter Annibal dimitteret.* Pal. 2. *cunctatur.* Mox idem cod. refert *ipse equitibus præsidio præerat.* Gebh. Rectius erit *quum cunctaretur.* Si illud voluisset, scripsisset *dum cunctatur*, ut est in Flor. Sed nec in scriptis inveni τὸ *agmen.* Elephanti, equites, impedimenta erant in primo agmine, et angustias evaserant. Quum pedes eodem tenderet, impetum fecere barbari, et maxime a tergo. Substitit ergo Hannibal, qui in fronte peditum incedebat, ut præsentia sua adderet infestatis ab tergo animos, et regeret illorum virtutem: nec passus est illos, quibuscum ipse erat, continenter sequi primum agmen. Hoc est, *quum cunctaretur demittere in angustias*, pati ex eodem loco, ubi constiterant qui circa ipsum erant, intelligens quæ retro agerentur, excedere et progredi in fauces. *J. F. Gron.* Mihi hæc tam insolens significatio, quam hic verbo *demittere* tribuit vir summus, videtur debuisse confirmari auctoritate probatorum scriptorum. Et non ab omnibus Mss. abesse *agmen*, constat ex adnotat. Hearnii. Apud Livium quidem multis locis legitur 'demittere agmen.' III. 8. 'Prædonum agmen supra montes Prænestinos ductum, inde demissum in campos.' VII. 23. 'Postquam neque in æquum demitti agmen vidit:' et ibidem c. 34. IX. 2. XXXII. 13. *Duk.* J. F. Gronov. edidit *cum cunctaretur;* pro quo filius ejus substituit *dum cunctatur.* Id autem non tantum superest in Flor. verum etiam in Cant. Lov. 2. 4. 5. Voss. Ber. Hafn. Rec. et Hav. Vide ad I. 40. § 7. Præterea idem Jac. Gronov. etiam vulgari curavit *agmen demittere in angustias*, secutus, ut videtur, Cant. ex quo nihil notatum video. Et quidem *dimittere* servant tantum non omnes mei. Vide ad XXXIV. 50. § 2. pristinum autem verborum ordinem unus servasse videtur Lov. 5. pauci recentem probant. *Dimittere agmen in angustias* habent Flor. Lov. 2. 3. 4. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. In nullo autem meorum, nisi forte in Lov. 1. τὸ *agmen* omittitur. Hearne etiam non nisi in uno L. 1. deesse notavit. Paullo ante τὸ *est* non exstat in Ber.

§ 9 *Montani, erupto medio agmine, viam insedere*] Quid sit *erupto medio agmine* haud sane intelligo. Vide num *interrupto medio agmine* sit legendum. *Glar.* Vet. lib. *perrupto medio agmine.* Recte. *Sigon.* Omnes tres Pall. *erupto medio agmine.* Gebh. *Perrupto medio agmine* Sigonius. Omnes scripti nostri, ut edebatur, *erupto.* Scribendum *montani interrupto.* Illud 'int' hauserunt præ-

cedentis vocis postremæ literæ, ut sæpe. *J. F. Gron.* *Erapto* Flor. a m. pr. quod deinde mutatum est in *erupto*. Posterius illud præferunt etiam Cant. Voss. Lov. 3. 4. Harl. Hafn. Rec. Gaertn. Hav. et Hearnii N. atque L. 1. *errupto* Ber. *eruto* Lov. 2. *rupto* Lov. 5. Glareani et Gronovii conjectura *interrupto* non displicet. Supra cap. præc. 'Postquam interrumpi agmen vidit.' xl. 40. 'Tunc quoque turbatæ legiones sunt, prope interrupta acies.' Vide ad vi. 13. § 3. Præterea vox *agmine* deficit in Voss. Lov. 3. 4. 5. Hearnii N. a m. pr. et edd. Rom. 1472. ac Parm.

Noxque una Hannibali sine equitibus atque inpedimentis acta est] *Nox itaque una* Ber. a m. sec. et Hearnii N. in margine: *nox una* Hav. Vox autem *una* deerat in Flor. quam alia manus postea adjecit. Deinde *atque impedimentis* primus dedit Jac. Gronovius. Quod firmant omnes mei. Antea vulgabatur *ac impedimentis*. Vide ad x. 36. § 17. Denique *apta est* Harl. errore scribæ. Vide ad xl. 13. § 6.

Cap. xxxv. § 1 *Junctæ copiæ, saltusque haud sine clade (majore tamen jumentorum, quam hominum, pernicie) superatus*] Pal. 2. *superatur*. Gebh. *Junctisque copiis saltus haud sine clade, &c. superatus* Hearnii N. *junctis copiis saltusque* Ber. a m. sec. *haud sine majore tamen jum., quam hom., pernicie* Lov. 1. omissa voce *clade*, quum potius vocem *pernicie* redundare, et ex præcedentibus *clade* repeti posse, notarit Crevier.

§ 2 *Jam et latrocinii magis, quam belli, more*] Livius ii. 48. 'Neque pax, neque bellum cum Veientibus fuit: res proxime formam latrocinii venit.' iii. 61. 'Quid latrocinii modo procursantes pauci recurrentesque, tererent tempus.' xxix. 6. 'Latrociniis magis, quam justo bello, in Bruttiis gerebantur res.' xxxiii. 29. 'Proximum bello quod erat, in latrocinium versi.' xxxviii. 32. 'Incursionibus tamen parvis, latrocinii magis, quam belli, modo fines eorum vastati.' Eodem sensu *latrones* et *hostes* obponuntur etiam xxxv. 7. xl. 27. et alibi. *Et jam latrocinii* erat in Ber.

Ut cuique aut locus aut opportunitatem daret, aut progressi] Vos emendatis, *prout cuique aut locus aut opportunitas apud eos erat*: cum nihil sit mutandum, nisi delendo ex tribus *aut* secundum; sic *ut cuique aut locus opportunitatem daret*. Valla. Ita correctum a Valla receperunt omnes edd. Pal. 1. post τὸ *locus* inserit *aut*: at Pal. 2. *ut cuicuique locus aut opportunitas daret*. Gebh. Meliores *utcumque aut locus*: hoc est, prout. Plautus Pœn. iii. 5. 9. 'Utcumque in alto ventus est, exin velum vortitur.' *J. F. Gron.* *Utque* Lov. 1. *utrumque* Harl. *utē* Voss. pro quo vel *ut res*, vel *ut tempus*, vel *ut iter* exstat in margine. *Utcumque* Flor. Cant. Lov. 4. Hafn. et meliores Crevier. codd. quod recte exponit Gronov. Ita ponitur xxvi. 42. 'Stagnum claudit, incertæ altitudinis, utcumque exæstuat aut deficit mare.' Similis varietas erat ii. 12. § 16. Præterea *aut locus aut opportunitatem daret* Lov. 1. et Harl. *aut locus aut opportunitas daret* Lov. 2. et Hearnii N. *aut opus aut opportunitas daret* Hav. *aut locus aut tempus opportunitatem daret* Lov. 3. Ber. et Hafn. *locus opportunitatem daret* Lov. 4.

§ 3 *Elephanti, sicut præcipites per arctas vias magna mora*] Qui *præcipites* agebantur? nisi perierunt præcipitati. Scribe *sicut principes*. Habes enim capite superiore, 'Primum agmen elephanti et equites erant.' *J. F. Gron.* *Per artas præcipites vias* Flor. Eumdem ordinem verborum Crevier. etiam in uno e suis codd. invenit; unde legendum conjicit *sicut per arctas præcipitesque*, vel *et præcipites vias*. Mihi non displicet Gronovii conjectura *principes*. Solent

enim hæ voces sæpe in Mss. confundi. Vide ad XXI. 18. § 3. Deinde *artus* legunt etiam Voss. Lov. 1. 2. 5. Ber. Gaertn. et Hav. Vide ad II. 50. § 8. et III. 6. § 3. Mox *abeundi propius* Voss. Vide ad VI. 13. § 4. Tum *agmen procedebant*, pro *præbebant*, Lov. 1. 2. Hafn. et Hearnii N. *agmen præcedebant* Flor. Cant. Lov. 3. 4. 5. Harl. Hav. omnes Latinii codd. et edd. Moguntina priores.

§ 4 *Nono die in jugum Alpium perventum est*] Polyb. III. 53. ἐνναταῖος δὲ διανύσας εἰς τὰς ὑπερβολὰς, αὐτοῦ κατεστρατοπέδευσε, καὶ δύο ἡμέρας ἔμεινε. *Sigon.* Imo duodecimo. Silius III. 554. 'Bis senos soles, totidem per vulnera sævas Emensi noctes, optato vertice sidunt, Castraque præruptis suspendunt ardua saxis.' Sed quis a poëta juratorem umquam exegit? *Modius.* *In juga Alpium* Gaertn. Vide mox ad § seq.

Per invia pleraque et errores] *Et terrores* Flor. Voss. Lov. 2. 3. 5. Harl. Gaertn. et edd. principes, errore librariorum, qui ultimam literam voculæ præcedentis in initio vocis *errores* perperam repetierunt. Vide ad XXXVII. 29. § 8. quamvis tamen et alibi voces 'terror' et 'error' commutari soleant. Vide ad XXIV. 30. § 6. *Et errores* primi ediderunt Moguntini, hinc Aldus in erratis, et postea reliqui omnes. Mox *iter* deficit in Gaertn.

§ 5 *Biduum in jugis stativa habita*] In Cantabr. legebam *in jugos.* Itidem ex Flor. et Voss. notavit pater. Scribendum igitur *in jugo*, ut est in Gud. et præcedit 'in jugum Alpium.' *Jac. Gron.* *In jugos* etiam Lov. 1. Hafn. et Ber. a m. pr. quorum librarii contrario, ac modo notatum est, errore literam initialem vocis *stativa* in fine vocis præced. repetierunt. Vide ad XXVIII. 25. § 2. *In jugo* enim legendum esse, recte Gronovius monuit. Et ita præferunt Lov. 2. 3. 4. 5. Gaertn. Ber. a m. sec. Hearnii L. 1. N. et Victorin. apud Crevier. Infra cap. seq. 'Tandem, nequidquam jumentis atque hominibus fatigatis, castra in jugo posita.' Id itaque recepi.

Fessis labore ac pugnando quies data militibus] Ita primum editum vidi Francof. 1578. quum proximi Paris. 1573. dedissent *fessique labore.* Reliquæ edd. legunt *fessisque labore.* Et ita inveni in omnibus Mss. Hearnius autem in D. quare et hanc lectionem Livio restitui. Mox *jumentaque aliqua*, pro *aliquot*, Ber. Vide ad VI. 37. § 8.

§ 6 *Nivis etiam casus, occidente jam sidere Vergiliarum, ingentem terrorem adjecit*] Polyb. III. 54. διὰ τὸ συνάπτειν τὴν τῆς Πλειάδος δύσιν. *Sigon.* *Unus etiam casus* Lov. 5. qui error ex literarum similitudine in scriptura Longobardica natus est. Tum *occidente sidere jam* Lov. 4. et 5. Τὸ *jam* deficit in Lov. 2. Deinde *vigiliarum* Voss. Lov. 3. et Gaertn. qui *Virgiliarum* scribere voluerunt, quomodo J. F. Gronov. a. 1667. edidit. Utro modo scribendum sit, non convenit: alii, a 'vere' nomen deducentes, malunt *Vergiliæ:* alii a 'virgula,' quod virgulæ more porrigantur, *Virgiliæ.* At prius servant hic plerique codd. et inter eos optimus Flor. quemadmodum etiam optimus Sangerm. apud Colum. IX. 14. et XI. 2. Præterea *injecit* Rec. Male. Milites Hannibalis, quum iter in Italiam suscipere certum esset, 'terror invaserat' supra c. 30. postea Alpes ex propinquo visæ 'terrorem renovarunt' c. 32. Nunc vero nivis casus *ingentem terrorem*, non *injecit*, sed *adjecit*, nempe priori terrori: vel 'adjecit tædio tot malorum,' aut fatigationi ex tædio tot malorum ortæ.

§ 8 *In promontorio quodam, unde longe ac late prospectus erat*] *Promuntoria* cum prominentes sint in mare rupes, per *u* scribi hæc vox debet, ut veriloquium demonstrat: non enim a

'monte,' sed a 'prominendo' deducitur: idque et libri præferunt antiqui, et me docuit Gulielmus Pelisserius, Montispessuli episcopus. Hic tamen eminens et editissimum in Alpibus jugum 'promontorium' appellatur. *Turneb.* Advers. XIII. 18. De voce 'promontorium' hoc sensu vide Claver. Ital. Ant. I. 33. 370. et Salmas. Exerc. Plin. p. 550. Tum *longe lateque* Lov. 3. et Hearnii N. *longe et late* Lovel. 5. Paullo ante § præc. *nive completa* edd. ante Aldum.

Subjectosque Alpinis montibus Circumpadanos campos] Polyb. III. 54. τὰ περὶ τὸν Πάδον πεδία. *Sigon.* *Subjectos Alpinis montibus* Hearnii N.

§ 9 *Mœniaque eos tum transcendere non Italiæ modo, sed etiam urbis Romæ*] Flor. Gud. Voss. *Romanæ*: quod passim Livio auctoritate vett. codd. restituimus. *J. F. Gron.* Ita omnes etiam mei non tantum, sed Hearnii quoque codd. Recte igitur id Jac. Gronovius contextui reddidit. Vide ad Epit. Liv. XLIX. Insuper τὸ *tum* exsulat a Ber. Hafn. et Hav. Mox *procliva* Gaertn. *proclivaque* Lov. 2. quasi esset a recto 'proclivus.' Vide ad XXXV. 30. § 1.

Uno aut ad summum altero prœlio] Pal. 3. *uno aut summo altero prœlio arcem et caput Italiæ in potestate habituros.* Gebh. Optimus Pall. Fl. Voss. Men. et Andreas Romæ, *uno aut summo*. Scribe *uno aut summum altero*. Genus loquendi, quod ut in Cicerone, ita et in Livio non semel corruperunt. Lib. XXXI. c. 42. 'Binis ternisve summum ex manipulis aquandi caussa missis:' ubi reddidit Gelenius. XXXIII. 5. 'Duo aut summum tres juvenes connixi arborem unam evellebant.' XXXIV. 32. 'Duorum aut summum trium in ea re, non civitatis, culpam esse.' XXXV. 35. 'Tyrannus cum tribus summum equitibus ante signa vectabatur.' XLIV. 38. 'Exituri in aciem hodierno, aut summum crastino die.' *J. F. Gron.* In Cicerone quoque hoc sæpe corruptum emendarunt viri docti. Vide Victor. ad Famil. II. 1. Græv. ad V. 21. et XIV. 3. et Jac. Gronov. Orat. pro Milone c. 9. *Duk.* *Uno aut summo altero prœlio* etiam Cant. Lov. 1. 2. 3. 5. Ber. Harl. Hav. Hearnii D. N. et edd. Rom. 1472. ac Parm.

§ 10 *Jam nihil ne hostibus quidem, præter parva furta*] *Jam nil host. quidem* Ber. a m. sec. *jam nihil host. quidem* Hearnii N. a m. sec. *jam nihil ne montanis host. quidem* Lov. 3. et Hafn. Tum *nisi parva furta* Lov. 4. et 6. quod ex alterius interpretatione natum est. Supra III. 68. 'Mens nihil præter commodum publicum videt.'

§ 11 *Iter multo, quam in adscensu fuerat, difficilius fuit*] *Quam ut in asc. fuerat* Flor. Lov. 3. Harl. Recan. Hav. Hearnii N. et edd. Rom. 1472. ac Parm. Deinde *fuerat* deficit in Ber. a m. pr.

Sicut breviora, ita arctiora sunt] *Ita adrectiora sunt* scribunt Pall. 1. et 2. *Gebh.* Duo Pall. Fl. Voss. et Andreas, *ita adrectiora sunt*: quod forte non spernendum. Sequitur enim *ita rectis saxis*. Lib. XXXVIII. c. 20. 'Ad septentrionem arctas et rectas prope rupes.' *J. F. Gron.* *Ita erectiora sunt* Lov. 2. *ita adrectiora sunt* Lov. 1. Harl. Hearnii N. et aliquot a Crevier. inspecti, qui eam lectionem etiam recte probat. *Ita arrectiora sunt* Lov. 4. 5. et pleræque edd. *ita arrectiora*, omisso etiam τῷ *sunt*, Gaertn. et Hav. Illud *sunt* deficit etiam in Ber. a m. pr. *arctiora*, quod pauci mei et Vatic. Latinii præfert, non inveni, nisi in edd. Ven. 1498. Mediol. 1505. Ascens. 1513. et 1516. ac Paris. 1529. quarum tamen tres postremæ *arrectiora* in margine ostentant. Prima deinde recentiorum *arctiora* recepit Francof. 1578.

Omnis enim ferme via præceps, angusta, lubrica erat] Pal. 1. *omnis enim jam via præceps.* Gebh. *Angusta, pub-*

licet erat Flor. et Cant. Et id voluisse videtur librarius Lov. 5. qui *puess* pro *publica*, dedit: at *angusta, librica, publica erat*, duplici lectione simul recepta, Lov. 1. 2. Gaertn. et Hearnii N. a m. sec. in quo postea manus altera τὸ *publica* delevit, et insuper in margine notavit eam vocem pro *librica* in aliquot codd. reperiri.

§ 12 *Nec, si qui paullulum titubassent, hærere adflicti vestigio suo*] Pall. tres, *nec qui paull. titubassent*. Pal. 1. a m. sec. *afficti*: sed 'affligere' hic est προσουδίζειν. *Gebh.* Flor. *ne, qui.* Gud. *neque, qui.* Voss. et Cant. *nec, qui.* Vides τὸ *si* ab scriptis non admitti. *Jac. Gron.* *Neque, qui paull.* Lov. 4. et 5. *nec, qui paull.* Lov. 1. 2. 3. Harl. Hafn. Gaertn. Hav. et Hearnii N. *posset, nec, qui paull. titubasset, hærere afflictus vest. suo* Ber. a m. sec. in quo *possent* et *titubassent* a m. pr. scriptum fuerat. Voculam itaque *si* in nullo cod. obviam delevi. Præterea *paulum titubasset* Flor. et Hearnii N. in margine. Deinde *hærere afflictis* Flor. Voss. Lov. 1. 2. 4. 5. Harl. Hafn. Hav. et edd. antiqq. *afflicti* jam vidi in Ven. 1495. *afflictos* in Mediol. 1505. quorum illud in contextu, hoc in margine ostentant Ascens. 1513. et 1516. ac Paris. 1529. *afflictis* est in Vatic. Latinii. An forte legendum *hærere affixi vestigio suo?* Ita III. 68. 'Hærete adfixi concionibus, et in foro vivite.' Solent autem 'adfigere' et 'adfligere' confundi. Vide ad IV. 19. § 5. Crevier. sensum clariorem fore putabat, si, transposita particula *nec*, hoc modo legeretur: *ut neque sustinere se a lapsu possent, si qui paullulum titubassent, nec hærere afflicti vestigio suo.*

Aliique super alios, et jumenta et homines, occiderent] Pall. tres *et jumenta in homines occiderent*. Gebh. Ita et Flor. Lov. 1. 2. 4. 5. Ber. Gaertn. et Hav. *et jumenta in homines caderent* Hafn. *et jumenta nil omnes occiderent* Voss.

CAP. XXXVI. § 1 *Ad multo angustiorem rupem, atque ita rectis, ac si istud ægre*] Vos, ut dixi, emendastis *atque ita rectam, ac si istud.* Ego *atque ita rectis saxis, ut ægre.* Valla. Abnegant τὸ *saxis* Pall. tres. Sed Pall. 2. ac 3. *atque ita rectam, ac si istuc ægre.* Gebh. *Atque ita rectis, ac si istud ægre*, quod in cod. suo inventum Valla damnavit, præferunt Voss. Lov. 2. 4. 5. Harl. et Hearnii L. 1. Id etiam voluisse videtur librarius Flor. qui tamen *atque ita rectis ascum tut ægre* sine sensu dedit. *Atque ita rectam, ac si istud ægre*, quod Vallæ æmuli reposuerant, est in Hav. neque multum abit Gaertn. in quo *atque ita rectam, ac si istuc ægre* inveni. *Atque ita erectam, ac si ut ægre* Lov. 3. *atque ita rectam, ac si ut ægre*, una litera minus, Hearnii N. in quo, vocibus *ac si* deletis, a m. sec. factum est *atque ita rectam, ut ægre;* quod ipsum Ber. servat. *Atque ita rectis, ut ægre* Lov. 1. *atque ita rectam, ut vix si istud ægre* Cant. Vallæ conjectura vera videtur.

Tentabundus, manibusque retinens virgulta] *Reptabundus* Lov. 3. Scriptum forte fuerat *tēptabundus*, id est *temptabundus*, ut est in Flor. quod, neglecta addita nota, facile in *reptabundus* mutari potuit ob similitudinem literarum *t* et *r* in scriptura Longobardica. Vide ad v. 55. § 3. Sed nihil muto. 'Tentare' de eo dicitur, qui manu aliquid explorat. Vide Burmann. ad Phædr. III. 10. § 26. Ita 'tentare venam,' de quo vide eumdem ad Quinctil. Instit. XI. 3. p. 1018. *Tentabundus pedibus manibusque retinens* est in Harl. 2. Mox *dimittere*, pro *demittere*, Cant. Ber. Gaertn. et edd. ante Mogunt. frequenti admodum scribarum errore. Vide ad XXXIV. 50. § 2.

§ 2 *Recenti terræ lapsu impeditus, dum ille admodum altitudinem*] Vos emendatis, *dum* mutentes in *tum.* Ego sic: *lapsu terræ in pedum mille*

adm. alt. abruptus erat. Valla. Polybius III. 54. cum hanc rupem describeret, non de altitudine, sed de angustia viæ angustiore facta meminit. Livius vero, quum ab initio dixisset 'Ventum deinde ad multo angustiorem rupem,' paulo post subjungit, *Natura locus jam ante præceps recenti terræ lapsu in pedum mille adm. alt. abruptus erat*, nulla amplius *angustiæ* mentione facta. Polybius præterea *ducentorum pedum* meminit, ubi Livius *mille* ponit. Sed hæc ejus erant, qui commentarium scriberet, longius prosequi. Attigit et Valla locum. *Glar.* *Terræ lapsu in pedum mille admodum* emendavit olim Valla, cum antea legeretur, *Natura locus jam ante præceps, recenti terræ lapsu impeditus, tum ille adm. alt. abruptus erat.* Utramque autem lectionem mendosam esse, sensus ipse docet. Describit enim Livius locum angustum et abruptum. Nam paulo ante dixit 'Ventum est ad multo angustiorem rupem, atque ita rectis saxis, ut,' &c. Ex emendatione autem Vallensi nihil elici de angustia potest. Quamobrem ex veterum libris aliquot fide dignis ita legendum est: *Natura locus jam ante præceps, recenti terræ lapsu impeditus in miram admodum altitudinem abruptus erat.* Duo enim significat incommoda naturalibus incommodis accessisse, quod cum natura locus jam ante præceps esset, nunc dejectu terræ impeditus erat, et in magnam admodum altitudinem abruptus. Quo fit, ut expresserit caussam, cur dixerit 'multo angustiorem rupem, atque ita rectis saxis.' Ita etiam Polybius III. 54. Οὔτε τοῖς ὑποζυγίοις δυνατὸν ἦν παρελθεῖν διὰ τὴν στενότητα, σχεδὸν ἐπὶ τρία ἡμιστάδια τῆς γῆς ἀποῤῥῶγος, καὶ πρὸ τοῦ μὲν οὔσης, τότε δὲ καὶ μᾶλλον ἔτι προσφάτως ἀπεῤῥωγυίας· ἐνταῦθα πάλιν ἀθυμῆσαι, καὶ διατραπῆναι συνέβη τὸ πλῆθος. Et paulo ante dixerat, οὔσης γὰρ στενῆς, καὶ κατωφεροῦς τῆς καταβάσεως. *Sigon.* Pal. 1. *abrutus erat.* Gebh. A Laurentio Valla est hæc lectio, *terræ lapsu in pedum mille admodum*, neque propius potuit ad vett. lib. in quibus *impeditus dum ille.* Sigonius tamen eam rejicit, quia ex hac emendatione nihil de angustia loci possit elici: neque debebat: satis præcedenti periodo monuisse de illa Livium. Quod autem oggerit ille *impeditus in miram admodum*, a mala manu est, neque invenitur, nisi in recentissimis et interpolatis codd. Auctor ejus in mente habuit Ciceronis Verr. v. 27. 'Saxo in mirandam altitudinem depresso.' Ego vero amplector Vallæ restitutionem, cum præsertim Polybius eam firmet: σχεδὸν ἐπὶ τρία ἡμιστάδια τῆς γῆς ἀποῤῥῶγος, καὶ πρὸ τοῦ μὲν οὔσης, τότε δὲ καὶ μᾶλλον ἔτι προσφάτως ἀπεῤῥωγυίας. Viri summi interpretatio *in pedes fere centum nonaginta.* Atqui tot passus faciunt præterpropter τρία ἡμιστάδια. Hoc, credo, voluit. Sunt autem ista singula trecentenum pedum. Sic ergo jam olim nongentenum pedum altitudine fuisse illud abruptum, tunc autem recenti lapsu etiam plurium, ut ait Polybius: *mille admodum* Livius: quid proximius? Superius hoc lib. c. 28. ratis describitur, qua Rhodanum transvecti elephanti, 'ducentos longa pedes.' Polybio III. 46. δύο πλέθρα, quæ plane conveniunt, si πλέθρον est centum pedum, seu sexta pars stadii, δίπλεθρον triens ejusdem. At vir summus vertit *jugera duo*: qua ratione cum jugerum sit minimum pedum ducentorum, quadringentos pedes voluerit Polybius: id quod verisimile non est. *J. F. Gron.* Non capio, quæ hic scribit Gronovius. Si verba *locus jam ante præceps* ita sunt exponenda, locum jam ante terræ lapsum in mille admodum pedum altitudinem abruptum fuisse, quod vult Gronovius, non potuit Livius post terræ lapsum eumdem numerum pedum retinere. Mihi Livius aliter vi-

detur accepisse verba Polybii III. 54. quam Casaubonus et Gronovius. Hi conjungunt σχεδὸν ἐπὶ τρία ἡμιστάδια τῆς γῆς ἀποῤῥῶγος, καὶ πρὸ τοῦ μὲν οὔσης, *quod locus jam ante præceps erat in tria* ἡμιστάδια, id est, nongentos pedes, ut recte Gronovius; nam stadium sexcentis pedibus quidam definierant. Sed satis adparet ex interpretatione Livii, eum posteriora illa καὶ πρὸ μὲν οὔσης, quæ vertit *natura locus jam ante præceps*, a prioribus, σχεδὸν ἐπὶ τρία ἡμιστάδια τῆς γῆς ἀποῤῥῶγος, separasse, nec putasse Polybibium dicere, locum jam ante terræ lapsum in tot pedes præcipitem fuisse. Nec quidquam obstat quo minus verba Polybii ita accipiantur. Nam Græca sic verti possunt: *quod locus in tria ferme* ἡμιστάδια *abruptus erat, jam ante quidem præceps, sed tum nuper in majorem altitudinem abruptus.* Hæc autem major altitudo erat σχεδὸν τρία ἡμιστάδια, *mille admodum pedes*, ut docuit Livius, quum ante recentem terræ lapsum minor fuisset. Casauboni interpretatio vocis πλέθρον in Polybio III. 46. ea ratione defendi potest, quod etiam Plinius eam ita vertit. Vide Perizon. ad Ælian. Var. Hist. III. 1. Glossæ πλέθρα, *jugera:* πλέθρον, *jugerum.* Et Charisii Ms. apud Schottum Obs. I. 14. *hæc jugera* πλέθρα. Malim tamen Livium, quam hos auctores, sequi. *Duk.* Codd. variant. *Impeditus dum ille admodum altitudine* Lov. 3. 4. *impeditus dum ille admodum altitudinem* Lov. 1. 5. et Hearnii L. 1. quod in cod. inventum damnat Valla. Non aliter præfert etiam Flor. a m. pr. Sed *dum* postea deletum, ejusque loco in margine *inpeditus in mirandam ille admodum altitudinem* ab alia manu repositum est: quod servant etiam Harl. et Hearnii D. nisi quod eorum prior *impeditus* omittat, posterior *imp. mirandum* legat. *Imp. in mirandam admodum ille altitudinem* edd. Rom. 1472. et Parm. *imp. tum ille admodum altitudine* Lov. 2. *imp. in miram admodum altitudinem*, ut Sigonius emendat, Ber. Hafn. Rec. Hav. et Hearnii N. *imp. in miram ille admodum altitudinem*, una voce addita, Brancal. Latinii: *imp. in miram dum ille admodum altitudinem*, duabus lectionibus junctis, Cant. *imp. in nimiam admodum altitudinem* Gaertn. *imp. admodum altitudinem* Voss. a m. pr. *altitudine* a m. sec. Sed recte viros doctos Vallæ conjecturam probasse puto. Insuper *recenti lapsu terræ* edidit Jac. Gronov. secutus, ut videtur, Cant. et forte etiam aliorum auctoritatem. Certe ita plerique apud me codd. Flor. tamen et paucis aliis exceptis. Tum *abrutus* Voss. Lov. 2. et Ber. a m. pr. *obruta* Lov. 1.

§ 3 *Ibi quum velut ad finem viæ*] *Ibi vel cum ad finem* Cant. *Ibi veluti cum ad finem* Flor. Lov. 1. 2. 4. 5. Harl. Gaertn. Hav. et edd. vett. *Ibi velut cum ad finem* Lov. 3. *Ibi cum ad finem* Ber. Mox *agmen* exsulat ab Harl.

§ 4 *Digressus deinde ipse ad locum visendum*] Sensus sequentium versuum perquam obscurus est. Polybii verba III. 54. Perotto interprete, (nam Græci codicis copia defuit nobis) clariora visa sunt: ea ita habent: 'Dux Carthaginiensium principio per loca invia, nec ante eum diem trita, circumducere agmen conatus, quoniam iter id nives insuperabile faciebant, a proposito destitit.' *Glar.* Sensus est: Digressus ad rupem invisendam Annibal sensit, se per invia loca, nec trita antea, agmen ducere: neque ea re quicquam profecisse, quod longo ambitu exercitum circumduxisset, quo facilius et expeditius iter haberet. Polybius III. 54. et 55. ait, Annibalem inspecta rupe conatum esse eam superare; verum nova accedente nive deterritum esse, atque ad saxum illud cædendum se convertisse. In quo nihil ab eo dissidet Livius. *Sigonius.* Fortasse, *di-*

gressu deinde ipsi ad locum vix. haud dubia res visa, quin per invia circa nec trita antea, quamvis longo ambitu, circumduceret agmen. Sensum ait esse Sigonius, advertisse Annibalem, se per invia loca agmen ducere, nec quicquam profecisse, quod longo ambitu exercitum circumduxisset. Hic error inde, quod non vidit τὸ *circumduceret* poni, ut significet 'circumducendum esset,' 'circumducere deberet:' remedium enim difficultatis, in qua erant, exponitur. Sic Cic. de Offic. II. 20. 'Cum consuleretur, utrum bono viro pauperi, an minus probato diviti filiam collocaret.' *J. F. Gron.* Nimius in eo fuisse Gronovius videtur, quod ubique efficere voluerit, ut Livii oratio uno spiritu legatur, qui eam sæpius interrumpere, et in parvas periodos concidere solitus est. Tale est III. 10. 'Libri per duumviros sacrorum aditi: pericula a conventu alienigenarum prædicta.' c. 31. 'Ibi pugnatum: supra septem millia hostium cæsa: alii fugati: præda parta ingens.' c. 32. 'Mortuus consul Quinctilius, quatuor tribuni plebis. Multiplici clade fœdatus annus: ab hoste otium fuit.' c. 44. 'Ait se jure grassari, non vi. Vocat puellam in jus.' IV. 48. 'Turbatores vulgi erant Spurii Mæcilius quartum et Metilius tertium tribuni plebis, ambo absentes creati: et quum rogationem promulgassent,' &c. V. 32. 'Fusa concursu primo acies in fugam: millia octo armatorum in deditionem venerunt.' VII. 14. 'Jumenta Gallo abigenti duo milites Romani ademerunt. In eos saxa conjecta a Gallis.' X. 5. 'Pax negata: induciæ biennii datæ: dictator triumphans in urbem rediit.' c. 34. 'Urbemque ex tuto rectis itineribus perviam conspiciunt: ad consulem referunt excessum urbe; solitudine haud dubia id perspicuum esse.' XXX. 3. 'Uticam obsidebat: castra in conspectu Hasdrubalis erant. Karthaginienses deduxerunt naves: classem paratam instructamque ad commeatus intercipiendos habebant.' Hæc speciminis loco sufficiant. Ubi igitur in oratione refingenda præeunt codd. quibus tuto credi potest, mutanti haud temere adversandum censeo: at, dissuadentibus libris, id tentare, periculosum puto. Hinc a viris doctis dissentire, et vulgatum defendere ausus sum II. 53. § 1. III. 4. § 6. IV. 25. § 4. c. 53. § 10. V. 26. § 4. hoc lib. c. 6. § 5. aliisque locis. Vide etiam quæ notantur ad III. 22. § 3. Mox *circa* deficit in Rec. *nec trita* in Lov. 1. Tum *ante ea*, pro *antea*, legit Lov. 3. Optime vero *circumduceret* exponit Gronovius; quem etiam vide ad XXXVII. 17. § 6.

§ 5 *Molli nec prœaltæ nivi facile ingredientium pedes insistebant*] *Prœaltæ* scribendum est. *Valla.* Vox *nivi* deficit in omnibus omnino, quibus utor, codd. nisi quod ex solo Rec. nihil notetur. Deficit etiam in Hearnii N. Vatic. Latinii, et edd. Rom. 1472. ac Parm. quasi vox illa satis commode ex præcedenti hic repeti posset. Deinde *mollis nec peralta* Ber. et Vatic. Latinii: *mollis nec par aliæ* Hav. 'Altus' et 'altus' sæpius inter se commutari, videbimus ad XXXVII. 16. § 7. *Mollis nec par alteræ* Hearnii N. Facile etiam confunduntur *alta* et *alt'a*, sive *altera*. Vide hoc lib. c. 28. § 5. *Mollis nec prœalta* Hafn. *molli nec paraltæ* Flor. a m. pr. *peraltæ* a m. sec. *molli nec peraltæ* Voss. Lov. 2. 3. 5. et Gaertn. *molli nec paltæ* Harl. Sed recte Valla *molli nec prœaltæ.* Vide hoc lib. c. 54. § 1. Præterea *insistebantur* Cant. Paullo ante *super veterem nivem intacta nova*, pro *intactam*, quin rescribendum sit, non dubitat Crevier. epitheton enim *intacta* longe melius cadere in 'novam,' quam in 'veterem nivem.'

§ 6 *Dilapsa est, per nudam infra glaciem fluentemque labem liquescentis nivis ingrediebantur. Tetra ibi*] Libere

tius legerem *jumentorumque incessu dilapsa, per nudam infra glaciem fl. labem liq. nivis ingrediebantur, tetra ibi luctatio erat.* Ut nondum absolvat *ingrediebantur* sensum, sed porro transmittat pendentem. *Turneb.* Adv. XIII. 18. Omnino *tabem.* Cicero de Natura Deorum II. 10. 'Aquilonibus reliquisque frigoribus durescit humor, et idem vicissim mollitur tepefactus, et tabescit calore.' Seneca Nat. Q. III. 27. 'Congestæ seculis tabuerunt nives.' IV. 2. idem: 'Tunc enim maximæ integræque adhuc nives, ex mollissimaque tabes est:' et c. 5. 'Teneram et tabefactam nivem' dicit. *J. F. Gron.* 'Labes' et 'tabes' sæpius in Mss. confundi, videbimus ad XXXIX. 9. § 1. Et ita mox hoc cap. 'tabidam nivem' dixit. Sic et cera calore liquescens dicitur 'tabere' apud Ovid. Art. Am. II. 89. 'Tabuerant ceræ.' Quod repetitur Met. VIII. 227. Scripti tamen nihil mutant, nisi quod *lauem* sit in Flor. et Cant. et *luem* in margine N. apud Hearnium: quomodo *lues* etiam est apud Petron. c. 123. 'Ut paullo ante lues jam concidenda jacebat, Tum vero maledicta virum vestigia lusit:' quemadmodum hunc locum legendum censuit Bouhierius, Franciæ suæ decus et ornamentum. Quid de consilio Turnebi sentiam, qui duas periodos ex conjectura connectere voluit, constare poterit ex illis quæ dixi ad § 4. *Liquentis* in Cant. fuisse, ex ejus excerptis disco.

§ 7 *In prono citius pede se fallente*] Nisi mavis *pedem fallente.* J. F. Gron. 'Saxa fallunt vestigium' dicit Curtius IV. 9. § 18. 'Sed gradum firmare vix poterant, quum modo saxa lubrica vestigium fallerent:' et v. 4. § 18. 'Præter invias rupes et præruptа saxa vestigium subinde fallentia.' *Duk. Ludere vestigia* dixit Petron. loco modó laudato. Vide vero, num minori mutatione legi possit *pedes fallente:* ut ita sola tantum litera *E* expungenda sit, quæ adcrescere potuit ex similitudine τοῦ *F*, quæ vocis proximæ initialis est.

Ipsis adminiculis prolapsi si iterum corruissent] Hæc verba videntur nescio quid desiderare. Quid enim sensus hic est, *prolapsi si iterum corruissent?* Glar. Scribe: *ipsis adminiculis prolapsi si iterum corruissent; (nec stirpes circa rad., ad quas pede aut manu quisq. eniti posset, erant) itaque in levi tant. glacie tabidaque nive vol.* Jun. *Interdum secabant etiam tum infimam ingr. nivem, et prolapsa.* Quum jungimus sine interpunctione *prolapsi corruissent,* memineris nihil esse superflui. Virgilius Æn. VI. 310. 'autumni frigore primo Lapsa cadunt folia.' Cicero de Offic. I. 22. 'De manibus audacissimorum civium delapsa arma ceciderunt.' Petron. cap. 16. 'Sera sua sponte delapsa cecidit.' Noster v. 21. de Camillo: 'Convertentem se inter hanc venerationem prolapsum cecidisse.' Adeo illis offendi Glareanus non debuit. Attamen Flor. Voss. Mur. *prolcpsis iterum.* Deinde Flor. Gud. Mur. *corruerent.* Forte, *et seu manibus in ass. seu genu se adjuvissent, ipsis adminiculis prolapsis iterum corruebant:* id est, manibus genibusque, quibus innitebantur, non firmatis in vestigio, sed, ut in lubrico, elusis ac fluentibus. Post παρένθεσιν τὸ *itaque* eleganter παρέλκει. Ita enim cohæret oratio, ut dicat, cum quis cecidisset, et manu genuve conatus erigere sese, ipsam manum ipsumque genu, perinde ut ante pedes, frustrata glacie, rursum porrectus esset, quia nihil erat stirpium, quod comprehenderent ad se sustinendos, nihil nisi volutatos fuisse, quoad fortunæ libuisset. Particulam autem illam prorsus eodem modo interpositam videre licet II. 12. ubi, ut et hic, illustrandam nobis præbuit Sigonius. Adhuc de hominibus: nunc etiam aliquid proprium de jumentis. Illa vero non modo, ut homines, voluta-

bantur in tabe nivium super glaciem, sed interdum etiam 'infimam' illam nivem, hoc est veterem, duram, molli primum et recenti nive, dein ejus liquescentis tabe obtectam, tum ingredientis pondere et mole corporum ac sarcinarum gravatam secabant, collidebantque, tum prolapsa contentius jactando ungulas ad firmandum vestigium penitus perfringebant. In his, *tum ingredientia, et prolapsa*, particulæ valent *cum tum*, vel *et* duplicatum. Itaque non placet Turnebi, *etiam dum infirmam*, Adv. XIII. 18. multo minus Sigonii *necabantur interdum etiam, dum*. J. F. Gron. Post *volutabantur* puto recte poni distinctionem maximam: nam omnia, quæ eo usque dicit, ad homines pertinent: ceterarum mutationum causam non video. Non dicit Gronovius, in scriptis *ita* invenerit, an *itaque*. Sed ex adnotatione Hearnii propemodum credo, in plerisque esse *ita*. Duk. Mihi quoque ex conlatione Livii cum verbis Polybii certum est, majorem distinctionem post verbum *volutabantur* recipiendam esse; et vocem *jumenta*, quæ a sequentibus interpunctione distinguitur, iis jungendam esse. In verbis autem Livii *ipsis adm. prolapsis iterum corruerent* legunt Flor. et Ber. a m. sec. *ipsis adm. prolapsi si iterum corruerent* Cant. *ipsis adm. prolapsis iterum corruissent* Voss. Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Gaertn. Rec. Hav. Hearnii L. 1. D. N. et Vatic. Latinii *ipsis adm. prolapsi iterum corruissent* pr. edd. Tum *nec stirpes circa radices suas* Voss. et Lov. 1. ac 2. *nec stirpes cura radicesve suæ* Lov. 5. Deinde *itaque*, quod Gronovius probavit, non nisi in editionibus prioribus exstat; cujus loco constanter *ita* legunt codd. Et hoc præferendum videtur; respondere enim puto præcedenti particulæ *ut*. Videtur distinguendum ac legendum esse, *Tetra ibi luct. erat: ut a lubr. glacie, non rec. vest., et in prono citius pedes fall.* (sc. *corruerant*, quod ex sequenti hic repetendum) *et, seu man. id ads. seu genu se adjuvissent, ipsis adm. prolapsis, it. corruerant, nec stirpes circa radicesve, ad quas pede aut manu quisq. en. posset, erant; ita in levi tantum glacie tabidaque nive volutabantur. Jumenta, &c.* Crevier. si lectio vulgata maneat, *nec stirpes* interpretatur 'ne stirpes quidem.' Planius tamen et expeditius fore putat, si legamus *ipsis adm. prolapsi iterum corruebant*.

§ 8 *Jumenta secabantur, interdum etiam infima ingredientia nivem*] Mutastis *infima* in *semita*, quasi solum jumentorum semita secaretur. Legendum est *infimam ingredientia nivem*. Valla. Ita [*secabantur interdum*] quidam restituerunt hunc locum, cum prius *necabantur* legeretur. Sed totus hic locus verbis sequentibus perquam obscurus est, ideoque et hic Polybii verba ex interpretatione Perotti ponam, si studiosus lector, fortassis his adjutus, melius Livii sensum percipere queat: 'Jumenta vero' (inquit) 'interdum quidem prolapsa glaciem secabant: sed pressa oneris magnitudine, pedibusque eorum indurata glacie perstrictis, moveri postea inde non poterant.' Hæc ille. Tu etiam atque etiam vide quid sensus ex his Livii verbis colligere queas: 'Et prolapsa, jactandis gravius in continendo ungulis, penitus perfringebant.' Nam ego ea plane non intelligo. *Glar.* Primum dicam, quæ in his verbis emendanda arbitror, deinde qui sit eorum sensus; nam eum Glareanus, homo ingenuus, plane se ignorare profitetur: in vet. lib. est, pro *itaque*, *ita*; pro *secabantur*, *necabantur*; pro *interdum etiam tum*, *interdum etiam dum*; pro *infirmam*, *infimam*; pro *alta concreta*, *alte concreta*. ['Glareanus libenter fatetur, se nescire quædam, imo plurima, exemplo D. Erasmi præceptoris sui, Angeli Politiani, ac aliorum doctissimorum virorum. At Sigonio omnia sunt pervia.'] Ea vero omnia probe habere, sensus ipse demon-

strat, qui est ejusmodi: In superanda rupe duplex labor susceptus est; unus propter recentem modicam, alter propter veterem intactam nivem. Nam cum superior illa hominum jumentorumque incessu dilapsa esset, et per nudam infra glaciem, fluentemque labem liquescentis nivis ingrederentur, tetra ibi luctatio erat, ut ab lubrica glacie non recipiente vestigium, et in prono citius pede se fallente. Et seu manibus in assurgendo, seu genu se adjuvissent, nec stirpes circa radicesve, ad quas pede aut manu quisquam eniti posset, erant. Atque hunc, inquit, in modum: *in levi glacie tabidaque nive jumenta volutabantur:* addit deinde, *Necabantur interdum etiam, dum infimam ingredientia nivem, et prolapsa jactandis gravius* (ut se continerent) *ungulis perfringebant, ut pleraque velut pedica capta hærerent in durata, et alte concreta glacie.* Quam posteriorem sententiam sic expressit Polybius III. 55. τὰ δ' ὑποζύγια διέκοπτεν, ὅτε πέσοι, τὴν κάτω χιόνα καὶ τὴν ἐξανάστασιν· διακόψαντα δὲ ἔμενε μετὰ τῶν φορτίων id est, *jumenta vero perfringebant, ubi prolapsa erant, infimam nivem in assurgendo: qua fracta hærebant una cum oneribus.* Sigon. Lego *Secabant interdum etiam, dum infirmam ingr. nivem, et prolapsa, jact. gravius in cont. ungulis, penitus perfr.* Nam et firmam illam nivem dicit Polybius, sed et infirmam: itaque utrumque legi potest. Auguror autem 'continere' esse, se in prolapsione a lubrico retinere, et cohibere conari. *Secabant* autem est, quod διέκοπτον Polybius dixit. *Turnebus,* Adv. XIII. 18. Restitutio hujus loci debita est Turnebo. *Grut.* Pal. 1. *secabantur interdum etiam: tamen infimam ingredientia nivem:* neque aliter Pal. 3. At vero Pal. 2. *ut seu man. in ass., seu genu se adj. ipsis adm. prol. it. corruerent: nec st. circa redicesve, ad quas pede aut m. quisque en. posset, erant. Ita in levi tantum glacie tabidaque nive vol. jumenta secabantur: int. etiam femina ingr. nivem et prolapsa jact. gravius in cont. ung. perfringebant: ut plera velut pedica capta hær. in dura et alta concr. glacie.* Gebh. *Jumenta necabantur* Voss. *jumenta sectabantur* Lovel. 1. *jumenta secabantur* Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii N. D. et edd. principes. *Jumenta secabant* Cant. et Flor. in posteriori tamen cod. ultimæ literæ posterioris vocis inposita est nota, quasi librarius etiam vellet *secabantur.* Gruterus in ultima ed. ex Turnebi conjectura *secabant* recepit. Tum *int. etiam tam infimam ingredientium nivem* Flor. *int. etiam tamen infimam ingredientia nivem* Cant. et Lov. 4. ac 5. *int. etiam tam infimam ingredientia nivem* Voss. Harl. Gaertn. et Hav. *int. tam infimam ingredientia nivem* Lov. 1. et 2. *et int. infimam ingredientia nivem* Ber. *int. etiam tum, infirmam ingredientia nivem* edd. princc. Optime hunc locum constituit Gronovius paullo superius ad § præc.

Jactandis gravius in continendo ungulis] An non melius *connitendo?* T. Faber. Turnebus putat Adv. XIII. 18. 'continere' hic esse se a prolapsione in lubrico retinere, et cohibere conari. Sed Polybius et Livius loquuntur de jam lapsis. Itaque non displicet conjectura Fabri, quam etiam confirmant verba Polybii κατὰ τὴν διανάστασιν, *in adsurgendo, dum nituntur adsurgere.* Cicero de Finib. v. 15. 'Connituntur que, ut sese erigant.' Sallust. Jug. c. 101. 'Niti modo ac statim concidere.' Curtius VII. 3. § 13. 'Ut rursus ad surgendum conniti non possent.' Et IX. 5. § 13. 'Clipeo se adlevare conatus est, et postquam ad connitendum nihil supererat virium.' *Duk.* Jac. Perizonius tuendæ vulgatæ lectioni ad marginem Livii adscripserat locum ex XXII. 2. 'Galli qui neque sustinere se prolapsi, neque adsurgere ex voraginibus poterant.' Mihi tamen Fabri, transpositis literis *connitendo,* pro *continendo,* scribentis,

conjectura haud inprobanda videtur.

Velut pedica capta, hærerent indurata et alta concreta glacie] Silius III. 550. 'Dumque premit sonipes duro vestigia cornu,' &c. *Modius.* Lege *hærerent in durata et alte concreta glacie.* Plerique etiam libri *dura.* Multa hujus loci eleganter expressit Petronius in specimine belli civilis, et tantum debet Livio, quantum Livius Polybio. *J. F. Gron.* *In dura* Flor. Harl. et Hearnii L. 1. et N. a m. sec. Vide ad Livii X. 37. § 2. *In dura* etiam edd. principes, pro quo Colon. 1525. *indurata* substituit, Frobenius 1531. *in durata.* Sed mox 1535. *indurata;* quod deinde editores servarunt usque ad Gron. qui a. 1667. *in durata* emendavit. Præterea *et alta concreta glacie* Voss. Lov. 2. 4. 5. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. et Hearnii N. *et lata concreta glacie,* transpositis literis, Lov. 1. Vide ad V. 37. § 7. *Et alta concretaque glacie* Lov. 3. *et late concreta glacie* recte Flor. et Cant.

CAP. XXXVII. § 1 *Tandem, nequidquam jumentis*] *Tamen nequidquam* Lov. 1. Vide ad XXII. 2. § 11. *Tum nequidquam* Lov. 2. *nequiquam* Flor. Vide ad XL. 47. § 9. Mox *ægre jam,* pro *ægerrime,* Lov. 4. et 5. Hinc *tantum fodiendum nivis* Lov. 1. Denique *erigendum,* pro *egerendum,* Hearnii N. in margine.

§ 2 *Ad rupem minuendam*] Lego *muniendam.* Polybius enim III. 55. scribit τὸν κρημνὸν ἐξῳκοδόμει, et mox οἰκοδομίαν appellat. Interpretor autem 'munire,' per rupem viam aperire, viamque in ea munire, et tamquam struere, eam cædere, et in ea opere laboreque militari complanare, et æquare iter, aut deorsum deprimere, et declive reddere quodam anfractu molli. Itaque qui aggerem jaciunt, fossas aperiunt, vias muniunt, 'munitores' vocantur. Esse autem ita legendum, ex eo etiam apparet, quod non longe hinc scribitur, 'Et quies muniendo fessis hominibus triduo data.' *Turneb.* Adv. XIII. 18. Turnebus *muniendam.* 'Munire viam' est apud Senecam ep. 33. Varr. περὶ αἱρέσεων apud Prisc. III. 697. in Sesquiulysse apud Non. in 'Desabulare:' Plautus in Milit. II. 2. 68. Cæsar Bell. Gall. VII. 58. Ego olim *moliendam* legi debere putavi. *Klock.* Turnebi est *muniendam,* pro *minuendam.* *Grut.* Klockii conjectura *moliendam* firmari posset loco Livii IX. 3. 'Num montes moliri sede sua paramus?' Sed præferenda est conjectura Turnebi *muniendam.* Ita enim Flor. Cant. et plures alii codd. Id etiam probat locus XXVII. 39. 'Per munita pleraque transitu fratris ducebat.' Quin 'munire viam,' 'iter,' apud Livium passim obviæ sunt locutiones. Ita XXV. 11. XXXIX. 28. XLIV. 9. et alibi. Tandem 'minuendus' et 'muniendus,' duabus tantum literis transpositis, a librariis commutari, vidimus ad VI. 27. § 8.

Per quam via una esse poterat] Repone ex Flor. et Gud. *ad rupem muniendam, per quam unam via esse poterat,* J. F. Gron. *Per quam inde via una esse poterat* Gaertn. Sed recte *per quam unam via esse poterat* Cant. et Hearnii L. 1. et D.

Arboribus circa immanibus dejectis detruncatisque] Silius meus Ms. (nam in vulgatis est hic locus, ut pleraque omnia, quæ huc allegamus, corruptissimus contaminatissimusque) hæc sic effert, III. 638. 'Noctem operi jungunt,' &c. *Modius.* *Arboribus circa minantibus* Pal. 2. *Gebh.* Silii verba plura in nota Modii resecui, brevitati studens. Id autem mihi permissum esse existimavi, quia Modii emendationem ex ejus Novant. et hic et alibi, ubi verba poëtæ emendata profert, ad ipsum Silium olim produxi. In sequentibus *struem ingentem lignorumque* Lov. 3. *struem lignorum ingentem* Lov. 4. et 5.

Quum et vis venti apta faciendo igni coorta esset] Vocula *et* deerat in Ber.

a m. pr. *sectam fac. igni* Lov. 4. 5. *septa fac. igni* Lov. 1. 3. Harl. Gaertn. Hav. et omnes codd. Latinii: *septa fac. igni* Flor. *cepta fac. igni* Ber. Rec. et Hearnii N. *quum ejus vento septa fac. igni* Cant.

Ardentiaque saxa infuso aceto putrefaciunt] 'Saxa putrefacere aceto' est aceto saxa solvere et frangere. Saxorum enim torridorum et candentium infusum acetum compages et nexus resolvit et laxat, quod 'putrefacere' appellat. *Turneb.* Adv. XIII. 18. *Candentiaque saxa* Hav. Tum *saxa infuso aceto* Harl. Idem autem, quod hoc loco Livius narrat, de Hannibale referunt etiam App. Alex. in Hannib. p. 315. Juven. Sat. X. 153. et quos viri docti ad eum locum laudarunt. Eam autem aceti vim esse, ut 'saxa rumpat infusum, quæ non ruperit ignis antecedens,' docet Plinius Hist. Nat. XXIII. 1. in fine; qui etiam lib. XXXIII. c. 4. testatur, silices 'igni et aceto' rumpi. Vide etiam Dion. Cass. XXXVI. 8. Verum unde Hannibali tanta aceti copia in Alpibus? Aceti infusi nullam mentionem fecit Polybius.

§ 4 *Quatriduum super rupem consumtum*] Alii emendarunt *circa rupem*: non multum ad rem, meo judicatu. Nam dierum numerum, quem postea ponét Livius, juvare conati sunt. Si enim nono die in juga Alpium perventum est, biduumque ibi stativa habita, deinde tertio die ad rupem multo angustiorem ventum, quatriduumque circa eam absumptum: deinque postremo quiete data triduo, atque ita in planum descensum, numerus exerescet in decem et novem dies, cum Livius decimo quinto die superatas dicat esse Alpes. Sed in biduo etiam intelligo nonam diem, ita ut undecimo die ad multo angustiorem rupem venisse dicantur. Quatriduum autem sequens ita partitus est Polybius III. 55. ut unum diem labori datum, pro deducendis equis jumentisque dicat, reliquum triduum elephantis deducendis. Igitur hoc sequenti triduo jumenta equique in plano pasta; quanquam Livius dicit, triduum datum etiam hominibus muniendo fessis, atque deinde in planum descensum. Sed cum in hac numeri summa secutus sit Polybium, etiam in partibus sequi oportuit, meo quidem judicio. Sed judicent doctiores. *Glar.* Lectio, quæ in capite adnotationis Glareani conspicitur, superfuit in edd. usque ad Aldum, qui loco ejus substituit *circa rupem*, consentientibus omnibus scriptis. Insuper tamen *Quatriduo circa rupem consumto* Hearnii N. Quod autem in Livio hic carpit Glareanus, breviter etiam monuit Cluver. Ital. Antiq. I. 33. p. 379.

Jumentis prope fame absumtis] Ita edidit Jac. Gronovius, secutus, ut videtur, fidem Flor. et Cant. quos ita legere ex eorum excerptis didici. Antea edebatur *jumenta prope fame absumebantur*; quæ lectio superest in reliquis meis, nisi quod quidam eorum adhuc corruptius præferunt *assumebantur*. Mox τὸ *est* deficit in Gaertn.

§ 5 *Inferiora vallis apricos quosdam colles habent*] Vet. lib. *Inferiores valles.* Sigon. Pall. 1. et 2. *Inf. valles.* Pal. 2. *Inf. vallis apricos quosdam colles habet*. *Inferiora vallis* ut c. 35. 'Extrema agminis.' *Gebh.* Quum in Mss. inveniatur vel *Inferior vallis*, vel *Inferiora valles* et *vallis*, etiam in editis ante Sigonium, monuerat paterna manus edendum *Inferiora vallis.* Sed nihil de una quadam valle. Sermo pertinet ad inferiora montium; in his ait esse valles et mixtos apricos colles. Itaque lege ex Cantabr. *Inferiora valles et apricos, &c.* Jac. Gron. *Inferior vallis* Flor. a m. sec. *Inferiora vallis* Voss. Lov. 2. Harl. Rec. et Gaertn. *Inferiores valles* Ber. Hafn. et Hav. *Inferiora valles* Flor. a m. pr. Lov. 4. 5. et Hearnii N. *Inferiora*

valles et apricos quosdam colles habent, rivos quoque prope silvas Lov. 3. Quod, certe prius illud, a Gronovio etiam ex Cant. et a Crevier. ex Msto Regio probatum, verius puto, et in contextum recepi. *Inferiora* nempe hic obponuntur 'cacuminibus' modo memoratis, et intelliguntur inferiora montium Alpium.

Etiam humano cultu digniora loca] Bis hic in vicino dividenda particula: nimirum *et jam humano cultu digniora loca:* tum, *et jam locis mollioribus, et accolarum ingeniis.* J. F. Gron. Vide ad I. 47. § 9. *et humano cultu* Hearnii N.

§ 6 *Ad planum descensum, etiam locis mollioribus et adcolarum ingeniis*] Edd. omnes usque ad Jac. Gronovium legunt *descensum est.* Sed vir clariss. *τὸ est* expunxit; et recte: in nullo enim apud me codice superest. Deinde *ut jam locis mollioribus, ita accolarum ingeniis* legendum conjicit Nic. Heinsius ad Vellei. Pat. II. 115. Verum ita mutandi nullam necessitatem video, præsertim codd. omnibus in vulgatum consentientibus, nisi quod *locis etiam mollioribus* legat Ber. Cum Gronov. tamen malo *et jam locis mollioribus;* quem vide ad § præc. Crevier. malebat *jam et locis moll.* Paullo ante *quies in muniendo* Hearnii N. a m. sec.

Cap. XXXVIII. § 1 *Hoc maxime modo perventum est in Italiam*] Pall tres *in Italiam perventum est.* Gebh. Consentiunt omnes mei; itaque edidit Jac. Gronov. Præterea *hoc maximo modo* Lov. 1. 2. 3. Harl. et ed. Parm. Male. Vide ad V. 40. § 5.

Quinto decimo die Alpibus superatis] Polybius III. 56. τὴν δὲ Ἄλπεων ὑπερβολὴν ἡμέραις πεντεκαίδεκα κατῆρε τολμηρῶς. *Sigon.* *Quinto deno die* Lov. 3.

§ 2 *Viginti equitum fuisse scribunt; qui minimum, viginti millia peditum, sex equitum*] *Decem millia eq. fuisse,* et tum *sex millia eq.* Hav. contra *viginti peditum, sex equitum* Hearnii N. a m. pr. Paullo ante *Quantæ copiæ fuerint transgresso Hann.* Ber. *Quantæ copiæ, transgresso in Italiam Hannibale, fuerint* Lov. 4.

§ 3 *L. Cincius Alimentius, qui captum se ab Hannibale scribit, maxime auctor moveret me*] Vet. lib. *Alimentus,* non hic solum, sed etiam in epistolis ad Atticum. Quod probo. Cognomen enim est Cinciorum, ut *Rutilus* Marciorum, non, ut vulgo, *Rutilius.* In iisdem libris est *maximus auctor:* et hoc quoque placet: 'maximum' enim 'auctorem' vocat locupletissimum, quippe qui rebus ipsis gerendis interfuerit. *Sigon.* Pall. duo *Cinnius Alimentius.* Prisca ed. *L. Cinius Alimentius.* Mox tres Pall. codd. *maxime auctor moveret, nisi confunderet. Gebh.* Immo *maxime,* ut ante Sigonium lectum fuit, et habent omnes nostri: quod conjungendum adverbium cum verbo. L. 28. D. de Rebus Auct. Jud. 'Me illud maxime movet, quod præceptoribus tuis placet, unum esse testamentum.' Quin et valde suspectum habeo illud iteratum *scribit:* volebat enim Livius significare, se maxime moveri a Cincio 'auctore, tot millia fuisse adducta.' *Auctor,* qui prodidit: atque adeo ea vox *τὸ scribit* sensu complectitur. Vide ad VIII. 30. Sed et ignorat id Vossianus. Plerique etiam *τὸ me.* J. F. Gron. *L. Cinnius* Flor. Voss. Lov. quinque, Harl. Gaertn. Hearnii N. et priscæ edd. *L. Cinius* Hafn. *L. Cecinius* Ber. *L. Civius* Hav. *L. Cuinius* edd. Rom. 1472. et Parm. *L. Cinnitius* Ascens. 1510. *L. Cinnius* 1513. *L. Cintius* 1516. in utriusque marginem altera lectione *L. Cinnitius* rejecta. *L. Cincius* tandem Moguntini. Deinde *Alimentius* Flor. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Gaertn. et Hearnii L. 1. et N. *Alimetius* Ber. et edd. Rom. 1472. ac Parm. *Alimecius* Hav. Sed recte *Alimentus* Sigonius, quem etiam vide ad XXVI. 23. § 1. XXVII. 29. § 4. et XXIX. 20. § 11. Præterea

voces *qui captum se ab Hannibale scribit, maxime* se in D. non invenisse Hearnius testatur. Hinc *maximus auctore* Cant. *maximus auctor* Harl. Ber. et Hav. A quibus recte reliqui mei et Hearnii codd. dissentiunt, *maxime auctor* præferentes. Tum *me* deficit in Flor. a m. pr. Voss. Lov. 1. 2. 3. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii N. *me moveret* edidit Jac. Gronov. quomodo est in Flor. a m. sec. et Cant. An itaque in prioribus τὸ *me* haustum est a proxime sequentis vocis syllaba initiali? Mox *ubi confunderet*, pro *nisi*, Hav. Vide ad IX. 5. § 3. Ceterum, quæ a Gronovio de verbo *scribit* hic adduntur, pertinent ad § seq. ubi iterum obcurrit, et Gronovius alia notavit, non autem ad hunc § quo male ea retulit Hearnius.

§ 4 *Cum his scribit octoginta millia peditum, decem equitum adducta*] Flor. quoque et Gud. *cum his LXXX.* sine τῷ *scribit.* J. F. Gron. Eamdem vocem ignorant quoque Cant. Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii Oxon. Tot igitur testimoniis damnatam vocem expunxi. Insuper pronomen *his* deest etiam in Lov. 4. et Harl. Pro *scribit* autem *et* legunt Lov. 2. et Ber. Tandem *reducta* Hav.

Magis adfluxisse verissimum est] Credo legendum *verisimile est.* Valla. Bene sic conjecit Valla. Interim Pall. duo *verissimum est*. Pal. 3. *affuisse verissimum est.* Prisca ed. *verisimillimum est.* Gebh. *Verissimum est* Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 2. 4. 5. Harl. Ber. Rec. Gaertn. et Hearnii N. *affuisse*, quod Gebh. in Pal. 3. invenit, erranti librario adscribendum est. Alibi etiam 'adfluxi' et 'adfui' commutantur. Vide Burm. ad Suet. Oth. c. 5.

§ 5 *Triginta sex millia hominum*] Polyb. III. 60. *XXXVIII. millia* edit: πεζοὺς ὀκτακισχιλίους καὶ τρισμυρίους. Eorum vero dimidiam partem in Alpibus superandis amisisse. *Sigon.* *XXXIII. millia* Lov. 3. Hafn. et Hearnii D. Superius *audivisse* Ber. et edd. vett. pro quo Aldus dedit *audisse*, scriptis aliis concinentibus. At insuper *ex ipso Hannibale audisse* Lov. 1. τὸ *autem* non adparet etiam in Lov. 2. 3. Ber. a m. pr. et Hearnii N. Deinde *transierunt* Flor. Lov. 1. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii N. et edd. antiqq. cujus loco Moguntini *transierit* substituerunt.

Amisisse in Taurinis, quæ Gallis proxima gens erat, in Italiam digresso] Quidam distinxerunt post *in Taurinis*, quasi Hannibal in Taurinis eum numerum amiserit, quem verius toto a Rhodano itinere amisit. Ego quid dicam, vix equidem comminisci possum. Fortassis autem *in Taurinos* legendum. *Glar.* Ne in id incommodum incidamus, ut dicendum sit, Annibalem in Taurinis, id est, in Italia, ea amisisse, quæ in Alpibus trajiciendis amiserat, legendum est *in Taurinos:* itemque *degresso*, non *digresso*. Est autem verbum Livio familiare, ubi de 'descensu' loquitur, idque sæpissime vitiatum, ut infra ostendam. Sensus autem erit, se audisse, ipso in Taurinos, quæ Gallis proxima gens erat in Italia, degresso, triginta sex millia, postquam Rhodanum transierit, amisisse. Taurinos scribit Polybius III. 60. ad radices Alpium fuisse. [' *In Taurinos* etiam Glareanus legendum ante admonuerat.'] *Sigon.* In solis ergo Taurinis tanta ea jactura? imo modica ibi, aut nulla: in ipsis Alpibus perierant: nec tamen *XXXVI. M.* (nimium sit) sed *XXVI.* scribe. Hoc primum. De Taurinis autem viderunt Glareanus et Sigonius, conatique mederi *in Taurinos:* quasi ab Annibale hoc Cincius audierit digresso jam in Taurinos. Legi: distinguo et lego, *aliorumque jumentorum amisisse. E Taurinis, quæ Gallis prox. gens erat, in Ital. digressum, cum inter*

omnes constet; eo magis. Firmat ipsa res, tum et libri prisci, in quibus *amisisse, Taurinis* sine vocula illa media scriptum. Vides igitur clare in Taurinos descendisse, quod et Livium secutus, ut solet, Silius expressit III. 645. 'His tandem ignotas transgressus casibus Alpes Taurinis ductor statuit tentoria campis.' Sed de ipsis Taurinis addit *quæ Gallis proxima gens.* An non igitur Taurini tunc Galli? non, sed Liguribus videntur accensiti. Strabo de iis IV. 204. Λιγυστικὸν ἔθνος, *Ligurum natio:* quod ad originem fortasse verius referas, et situ tamen Galli erant: ideoque hic rescribas *quæ Galliæ.* Ea gens Galliæ proxima Italiæ erat in illo tractu. *Lipsius,* Centur. ad Belgas Epist. I. 1. Pal. 1. *et alium jum. amisisse. Taurinis, quæ Gallis:* ut et concipiunt reliqui duo. Mihi non displicet legi cum Glareano *amisisse: in Taurinos, quæ Gallis proxima gens erat, in Italiam degresso.* Gebh. Quæ hic Glareanum, et Sigonium, et Lipsium exercuerunt, ita formamus: *trig. mill. hom. ingentemque num. eq. et al. jum. amissa, Taurinis, quæ Gallis proxima gens erat, in Italiam degresso:* nempe Annibali. Duo autem hac brevitate sermonis significantur: et tantum hominum magnumque jumentorum numerum amissum, et per Taurinos in Italiam ventum: ne quis ita accipiat, quasi, dum transit per Taurinos, id damnum fecerit. Nec adversum, quod mox de Cremonis jugo: nam Cœlium ex suis ipsum quodammodo verbis refellit Livius. J. F. Gron. *Amisisse Taurinis,* omissa media præpositione, omnes mei et Hearnii Mss. Deinde *Taurinisque Gallis* Rec. et Gaertn. *Taurinisq; ne Gallis* Harl. *Taurinis ne Gallis* Lov. 1. et 3. *Taurinisve Gallis* Lov. 4. 5. et Hearnii L. 1. *Taurinis, Gallis quæ* Hearnii N. *Taurini Galli* Ber. et Hafn. *Taurinis, quæ Galliæ* Cant. Ex his nihil propius esse video, quam ut vel cum Gronovio legamus *amissa, Taurinis, quæ Gallis proxima gens erat, in Italiam degresso,* quam lectionem sibi etiam multum placere Crevier. testatur; vel *amisisse,* aut *amisisse se, Taurinis, quæ Gallis proxima gens erat, in Italiam degressum. Degressum,* inquam, non *digressum.* Vide ad XV. 17. § 11. Sigonius enim, 'digredi' hic locum habere non posse, recte docuit. Ita non nisi leviter a vulgatis recedo. *Se* facillime excidere potuit ob vocis præced. syllabam finalem. Vide ad XXXIV. 11. § 7. Τὸ *in* expunxi omnium Mstorum auctoritate; pro *digresso* autem scribo *degressō,* id est *degressom,* pro *degressum.*

§ 6 *Quando Alpes transierit: et vulgo credere, Pennino*] Potius *vulgum.* Audisne porro, vulgum hoc credere de Penino, non Livium, qui aperte nunc et in sequentibus damnat? ut nesciam, ubi mens Jovio fuerit, cum Livio hoc affinxit. *Lipsius,* Centur. ad Belg. Epist. I. 98. Lipsius *vulgum.* Sed istud omnes libri; et fero: ut intelligatur ex præcedenti membro 'omnes,' aut, quod huic facile includitur, 'homines.' Cic. Fam. XVI. 10. 'vulgo loquebantur.' Mox forte *nomen ei juga Alpium.* J. F. Gron. Recte Gronovius vulgatum adversus conjecturam Lipsii defendit. Omnes enim, quibus usus sum, codd. *vulgo credere* præferunt. Eadem opera refellitur etiam conjectura Bocharti, qui in Geogr. Sacr. part. II. l. I. c. 42. vel *vulgo credi,* vel *vulgus credere* legendum arbitratur. Donjatius etiam putabat, haud dubie rotundius fore, si post passivum 'ambigi,' quod præcessit, nunc inferretur *vulgo credi.* Tandem tamen, quoniam codd. scripti habent activum *credere,* vel subintelligebat 'homines,' vel e proximo repetebat 'omnes.' At sæpius viri docti observarunt, Livium, ut oratio varietate gratior foret, verbo passivo activum, et contra subjunxisse. Vide

ad VIII. 34. § 9. Neque mirum videri debet, hic substantivum deesse. Nihil magis Livianum est, quam si simpliciter dicatur 'vulgo credunt,' pro 'homines' vel 'omnes,' (etiamsi ea vox proxime non præcessisset,) 'credunt.' Vide quæ notantur ad XXXIV. 56. § 11. Cur ergo minus liceret *miror vulgo credere?* Præterea *quasnam Alpes* Lov. 4. quod eodem modo accipi posset, quo 'diversis Alpibus' hoc lib. c. 31. § 4. Sed potius *quanam*, reliquorum codicum auctoritate firmatum, servo, et intelligo pro 'quanam parte,' quemadmodum sæpe 'qua' et 'quacumque' simpliciter ponuntur pro qua parte, et quacumque parte. Vide ad II. 31. § 2. et v. 38. § 7. Deinde *Appennino* Gaertn. *Pæno* Lov. 5. *Pænino* Flor. Voss. Lov. 1. 2. *Pepino* Ber. et Hav. Vide ad § 9. Quamquam antem omnes codd. in verbis seqq. servant τὸ *et*, adsentior tamen Gronovio *ei* substituenti. Sæpius ita lapsi sunt scribæ. Vide ad XLI. 15. § 6. Ceterum iter Hannibalis per Alpes, et quanam parte eas transierit, multis inlustrant Lipsius Centur. ad Belg. Ep. I. 93. et Cluver. Ital. Antiq. I. 33. 303. a posteriori interdum in diversa abit Holsten. in Annot. ad Cluver. Ipsi illi videndi sunt; ratio enim notarum non permittit, ut omnia hic inseri possint.

§ 7 *Cælius per Cremonis jugum dicit transisse*] Vide ne *Centronis*, vel *Centronis*, ut Plinius ait, sit legendum. Strabo IV. 205. 'Una,' inquit, 'via per Salassos ad montes Pœninum ducit, jumentis inaccessibilis, altera per Centrones prolixior.' *Sabell.* Sic [*Centronis*] habent vetustiores codd., non *Cremonis*. Et 'Centronum' cum alii, tum C. Cæsar meminit. *Cremonis jugum*, quod quidam substituerunt, quid sit, haud equidem invenio. *Glar.* Nusquam lectum hoc *Cremonis jugum*, et ideo Glareanus inclinat legere *Centronis*, quia populi 'Centrones' in eo ipso tractu. Atqui *Centronum* tunc potius dixisset. Levis mihi suspicio, ne *Grejonis* vel *Grajonis jugum* sit vera lectio: quod a Graiis Alpibus non abludit, et Plinius ibi Graios populos locavit. Germanicæ originis vox est, et *Grawi* dicti fuerunt, hodieque is mons *Grawalp* tabulis quibusdam inscriptus. *Lipsius*, Centur. ad Belg. Epist. I. 93. *Centronis* legendum esse, jam ante Glareanum suspicatus fuerat Beroaldus tom. I. Facis Gruter. p. 157. *Duk.* *Cremonis jugum* esse, quæ alio nomine Alpes Graiæ vocantur, docet Cluver. Ital. Antiq. I. 32. 339. et 342. Unde tamen id nominis ei quæsitum sit, plane incertum esse pronunciat. Neque aliquid in hoc nomine mutant scripti, nisi quod *Tremonis* legat Lov. 5. Eo tamen inclinare videtur Crevier. ut *Centronis jugum* legat a Centronibus, Gallico populo, haud longe a Pennino jugo incolentibus, quum et 'Centronicarum Alpium' Plinius mentionem faciat XI. 42. Deinde *collum per Cremonis jugum dicitur transisse* Rec. *collum* etiam Gaertn. *collium*, pro *Cælius*, Flor. Cant. Lov. 3. 4. 5. Ber. Gaertn. et Hav. *Collius* Lov. 1. et 2. *Eitolius* Hafn. Tum *diceret transisset* Flor. *diceret transisse* Cant. Voss. Lov. 1. 4. 5. Harl. Gaertn. et Hearnii D. et N. a m. pr. in quo a m. altera emendatur *dicere;* quod præferunt Lov. 2. 3. Ber. et Hav.

Ii ambo saltus eum non in Taurinos, sed per saltus montanos] Verbum observa, et mecum sperne. Qui 'saltus montani?' aut potius, qui 'saltus' non 'montani?' adhærent ista: et inamœna etiam repetitio fit vocis jam anteeuntis. Itaque scribam *per Saluas montanos*, sive *Salyas*, ut Græci: quos in eo tractu et circa Ticinum Livius diserte v. 35. agnoscit. An magis placet *Sallassos montanos?* Nam, et valles et montes habitasse eos, Strabo prodit. Alterutrum sane

verum. *Lipsius*. Centur. ad Belg. Epist. I. 93. Reperi in Pal. 3. *qui ambo saltus eum non in Taurinum, sed per salt. mont. ad Libuos Gallos perd.* Gebh. Quid hoc est dicere, 'Pennini verticis et Cremonis jugi saltus Hannibalem per saltus montanos ad Libuos Gallos deduxissent?' An non ipsi utriusque jugi saltus fuere montani? Omnino sic existimo: ut qui fuere in ipsis altissimorum montium verticibus. Quomodo igitur 'saltus montani' deduxissent Hannibalem per 'saltus montanos?' Sane satis hoc in tam gravi auctore absurdum ineptumque. Tu corrigito *per Salassos montanos:* ut mox postea ei dicuntur 'Veragri montani.' *Cluver*. Ital. Antiq. I. 32. 341. *Salassos montanos* recte quidem Cluverius, sed anticipaverat Lipsius Cent. ad Belg. Ep. I. 93. *J. F. Gron.* *Per saltus montanos,* quam lectionem recte damnarunt viri docti, servant tamen omnes codd.

Ad Libuos Gallos deduxissent] Libuis et Ptolemæus et Plinius Vercellas attribuunt. Hic noster auctor v. 35. ait, olim eos possedisse loca, ubi Verona et Brixia, quæ Cenomani Elitovio duce postea ceperint: quanquam eum locum alii aliter legant, ut ibidem commonstravimus. *Glar.* 'Libuorum' ter mentionem fecit Livius: v. 35. hoc loco; et XXXIII. 37. Verum omnibus illis locis nomen eorum ab inperitis exscriptoribus corruptum, et non *Libuos*, sed *Libicos*, adpellandos esse, contendit Cluverius Ital. Antiq. I. 23. 231. et cap. 32. p. 342. In vulgatum tamen omnes Mss. hoc loco conspirant. Ceterum *deduxerint* Flor. Cant. Voss. Lov. 2. Harl. Ber. Rec. Gaertn. et Hav. *deduxerunt* Lov. 1. 3. 4. et 5.

§ 8 *Utique, quum, quæ ad Pœninum ferant, obsepta gentibus semigermanis fuissent*] Illud *semigermani* vehementer me torquet, nec tamen mutare ausim. *Glar.* Pall. tres ejiciunt primo τὸ *quum*. Deinde Pal. 2. τὸ *fuissent*. Denique Pal. 3. legit, *utique, quæ ad Penium fuerunt, gentibus obsessa semigermanis fuissent.* Gebh. Omnes Mss. amandant τὸ *quum*, et pro *ferant* plures *fuerunt*. Scribe ergo, *utique, quæ ad Penninum ferunt, obsepta gentibus semigermanis fuissent.* J. F. Gron. Illud *quum* deest etiam ab omnibus meis, ac præterea præcedens *utique* a Ber. Tum *ad Pœnum* Lov. 5. *ad Penum* Lov. 2. *ad Peninum* Flor. et Voss. *ad Peninum* Ber. *ad Apeninum* Harl. Vide ad § seq. Deinde *fuerunt* cum edd. Rom. 1472. et Parm. legunt Flor. Lov. 5. Harl. Gaertn. Hav. et Hearnii N. in cujus margine *ferunt* adscriptum visitur: *fuerant* Lov. 3. et aliæ ex vett. edd. *fuerint* Cant. *obsessa* autem, quod Gebh. in Pal. 3. invenit, ex errore librarii natum est. Vide ad Epit. Liv. lib. XVII. Tandem male *patuissent* Lov. 2. tota vox a m. sec. deleta est in Hearnii N. Ceterum populos, qui ad Alpes Peninas habitant, 'semigermanos' a Livio vocari, quia eorum lingua Germanorum, quam Gallorum, sermoni fuit propior, existimat Cluver. Germ. Ant. I. 5. 40.

§ 9 *Si quem forte id movit, ab transitu Pœnorum ullo Veragri incolæ jugi ejus norunt nomen inditum*] Scripti codd. verborum monstra ingerunt, sed in nativam formam ducenda. In iis est, *Pœnorum nullo sed uno vel acri,* Lego *Pœnorum ulli Seduni vel Veragri.* Utrumque hunc populum Cæsar, Plinius, alii montibus his imponunt. *Lipsius,* Centur. ad Belg. Ep. I. 93. Emendatorum hæ ungæ; quas, unde profectæ sunt, remittimus. Vett. *a transitu Pœn. ullo, sed ab uno vel acri incolæ jugi ejus norunt nomen inditum.* Meus Ms. aliter præter solitum: *sed a pño seu acri incola, &c.* Lego, *sed a penno celsei ocris incolæ jugi ejus norunt nomen inditum.* Peropportune, &c. vel certe, *sed a penno Veragri incolæ jugi ejus norunt nomen inditum, &c.* Merito autem fatemur, hanc emendationem

conformatam esse ad Lipsii explicationem hujus loci, quam olim suis ad Tacitum Hist. I. 61. inseruit notis. *Klock.* Syllog. Epist. quam edidit Burm. tom. I. p. 894. Voss. Fl. *movet.* Quod sequitur, apud primum invenio Frobenium. Omnes ab Tarvisina usque ad Moguntinos, *ab transitu Pœn. nullo, sed ab uno vel acri incola.* Nec secus Lutetiæ Saveterius. Andreas, Med. Aldus, Juntas, *nullo sed uno vel acri incola.* Scripti, *nullo sed uno vel acri incolæ.* Hic latet aliquid. Habes enim apud Cæsarem de Bell. Gall. III. 1. 'In Nantuates, Veragros, Sedunosque misit, qui a finibus Allobrogum et lacu Lemano et flumine Rhodano ad summas Alpes pertinent.' Habes apud Plinium III. 20. inter gentes Alpinas, 'Nantuates, Sedunni, Veragri, Salassi.' Id nomen hic quoque Livio positum pro explorato habeo: sive fuerit *Sedunoveragri,* sive *Seduni Veragri,* (potuerunt enim mixtæ in unum gentes nomen quoque miscuisse, ut 'Celtiberi,' 'Tauroscythæ') sive denique *Seduni et Veragri incolæ jugi ejus.* J. F. Gron. *Si quem forte id movet* Lov. 1. 2. 3. Harl. Gaertn. Hav. Hearnii N. et priscæ edd. usque ad Froben. 1535. *si quem movet id forte* Lov. 4. et 5. *si quem id forte movet* Ber. Hinc *ad transitum Pœnorum* Cant. et Hav. Tum *nullo fumo nec acti incolæ* Rec. *nullo vel uno solutore in colle* Lov. 1. *ullo sed uno vel acri incola* Hafn. *nullo sed uno vel acri incola* Lov. 3. et Hearnii N. *nullo suno acri vel incolæ* Lov. 5. *nullo sed uno vel agri incola* Harl. et Hearnii D. *nullo sed uno vel acri incola* Cant. Voss. Lov. 2. 4. Ber. Gaertn. et Hav. *nullo vel acri in colle* Hearnii L. 1. *nullo Velacri incolæ* Flor. Ex his patere puto, vel unam conjecturarum, quas Gronovius proposuit, et Doujatius probavit, veram esse; vel, si proxime vestigiis optimi Flor. insistere velimus, vulgatam scripturam, quam in Froben. ed. 1531. primam adparuisse jam Gronovius monuit, præferendam esse. Haud vereor autem, ne cui placeant conjecturæ Klockii. Nam quis, quæso, probare vellet antiquatam vocem *ocris?* qua antiqui montem confragosum vocabant, teste Festo ea voce, qui ex solo tantum Livio Andronico ejus exempla laudat. Quis ferre posset, ultima hujus capitis verba 'sed ab eo, qui,' &c. tamquam glossema, expungi, quum in omnibus codd. supersint? Denique *norint inditum,* omissa media voce, legunt Flor. Lov. 2. 4. Harl. et Gaertn. *norint indictum* Hav. *norunt indictum* Lov. 1. *norunt inditum* Cant. *inditum norint* Lov. 5. *notuit nomen inditum* Hafn. *norint nomen indictum* Ber. *norint nomen inditum* Lov. 3.

Sed ab eo, quem in summo sacratum vertice Penninum montani adpellant] Potius *verticem,* cum priscis libris. Nam hoc dicit, ipsum verticem et caput montis sacrum esse barbaro ritu, qui et alibi obtinebat. Docui ad Histor. Taciti I. 61. et addo, in sacris conciliis nostris vetari aliquoties 'sacrificari ad saxa aut petras:' consimili hercle superstitione. Intelligit autem Livius verticem, qui post quoque nomen tenuit, et leges in Antonini Itinerario p. 351. ult. ed. *Summo Apennino* corrupte, pro *Summo Penino.* Sane *pinnas* aut *pennas* locorum vertices etiam nunc nos Belgæ appellamus. *Lipsius,* Cent. ad Belgas Ep. I. 93. *Ab eo,* intellige vel Deo, vel heroë. Denique Cluverius *Pennum* Germ. I. 26. *J. F. Gron.* *Verticem,* quod Lipsius probat, inveni etiam in Lov. 4. 5. Harl. Gaertn. et Hav. Reliqui, et inter eos optimi omnes, recte vulgatum tuentur. Non enim Alpes hæ dictæ sunt ab ipso vertice et capite montis sacro, ut Lipsius existimat, sed a Deo quodam, qui in vertice montis erat sacratus. Hic *Deus Peninus* vocatur in lapide antiquo, quem, in his ipsis Alpibus, in monte magno S. Bernardi, inven-

tum, primus edidit Sponius, tum in Miscell. pag. 86. tum in aris Ignotor. Deor. p. 243. in tom. VIII. Thes. Antiq. Græc. unde præter alios repetivit Cuper. in Apoth. Hom. p. 16. ex quo etiam hoc loco *sed a Deo*, pro *sed ab eo*, scribendum conjicit. Eam autem conjecturam firmat lectio Lov. 5. *sed ad eo.* Posses etiam *ab Deo.* Nam ita *ea* et *Dea* in codd. commutantur. Vide ad XXIX. 11. § 6. Quod Cupero, postea etiam in mentem venit Leibnit. tom. I. Rer. Brunsvic. Script. p. 45. ubi plura de hoc Deo. Ibidem etiam adduxit optime huc facientem locum Servii ad Virg. Æn. X. 13. qui ita vulgo editus est: 'Loca ipsa, quæ rupit' Hannibal, 'Apenninæ Alpes vocantur. Quamvis legatur, a Pœnina Dea, quæ ibi colitur, Alpes ipsas vocari.' Primam partem eorum verborum hoc modo restituit Maasvic. *Pœninæ Alpes vocantur.* Posteriorem ex conjectura emendat Cluver. Ital. Antiq. I. 32. 340. *a Pennino Deo, qui ibi colitur.* Mallem insuper *Alpes istas vocari.* Ex lapide illo insuper patet Deum ipsum dictum fuisse *Peninum*, non *Pennum*, vel *Pinnum*, ut existimat Cluver. in Germ. Antiq. I. 26. 183. II. 4. 348. et Ital. Antiq. I. 32. 340. ut taceam Klock. ad verba præcedd. quamvis forte verum sit Deum illum ita vocari, quod incolæ montium summitates *pin* vel *pen* vocare soliti sint, ut præter Lips. et Cluver. etiam docet Pontan. in Gloss. prisco-Gall. in voce 'Peninæ Alpes.' Eam itaque scripturam lapidis secutus, ubique hoc cap. vocem illam *Peninus*, non *Penninus*, scripsi. Et sane ita præferunt Voss. Lov. 2. Ber. Hav. pluresque alii. *Pœninum* erat mendose in Flor. Somnia Lazii, unde Alpes *Peninæ* dicantur, rejecerunt docti Actor. Lips. auctores in a. CIↃ IↃCCXXX. p. 368.

CAP. XXXIX. § 1 *In reficiendo maxime sentientem contracta ante mala*] Præpositio *in* abest ab Hearnii D. In præcedentibus *proximæ gentis*, pro *genti*, Flor. Lov. 1. 3. Harl. et Hav. Tum *armari*, pro *armare*, in Flor. est, ut et Lov. 1. 4. et Harl. *armati* in Cant.

§ 2 *Otium etenim ex labore, copia ex inopia, cultus ex inluvie tabeque*] Vet. lib. *Otium enim ex labore.* Sigon. Sigonii liber *Otium enim ex labore.* Pall. tres *Otium erat enim.* Sed vulgatum tuetur lectionem vetus ed. *Gebh.* Vet. lib. Sigonii adsentitur ex meis Ber. ex Hearnii codd. D. et a m. sec. N. *Otium erat enim ex labore* Flor. Voss. Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Gaertn. et Hearnii L. 1. et a m. pr. N. *Otium erat etenim ex labore* Cant. et Lov. 1. *Otium erat ei ex labore* Rec. *Otium enim erat ex labore* Hav. Mox *varie movebat*, pro *movebant*, Flor. Voss. Lov. 1. 2. 3. 5. et Hafn. Singularia 'otium,' 'copia,' et 'cultus' æque admittunt verbum singulare ac plurale. Vide ad XXXVII. 29. § 6.

§ 3 *Quum Pisas navibus venisset, exercitu a Manlio Attilioque accepto*] P. Cornelius ante dicitur a Livio venisse Placentiam e Gallia c. 32. quanquam alii in eo loco restituerunt *Genuam*. Mirum cur hic non etiam *Pisas* emendarint. Nisi dicamus, consulem noluisse tyrones objicere Gallis, dubiis sociis, atque ita a Genua Pisas navibus ivisse, ut a prætoribus (nam ita intelligo Attilium Manliumque) exercitum acciperet. *Glar.* Polybius III. 56. Πόπλιος δὲ κατέπλευσε εἰς Πίσας· ποιησάμενος δὲ τὴν πορείαν διὰ Τυῤῥηνίας, καὶ παραλαβὼν τὰ παρὰ τῶν ἐξαπελέκων στρατόπεδα τὰ προκαθήμενα καὶ προσπολεμοῦντα τοῖς Βοιοῖς, ἧκε πρὸς τὰ περὶ Πάδον πεδία. Intelligendum autem est, Genua Pisas venisse. Livius porro nomine 'Pisarum' provinciam Liguriam, ut 'Arimini' citeriorem Galliam significare solet. L. Manlius Galliam, C. Atilius, opinor, Ligures provinciam obtinebat, ut ante dixi. *Sigon.* *Exercitu a M. Attilio Aciliaque* Lov. 3. *a Manlio Aci-*

lioque Harl. et Hafn. *a Manlio Attilioque* Lov. 2. Ber. Harl. et Hav. Recte Sigonius *Atilioque* edidit. Vide ad v. 13. § 3. Paullo ante *consuli* omittitur in Harl. et Hearnii D. sequens *fuit* in Lov. 2.

Ut cum hoste nondum refecto manum consereret] *Manu consereret* Lov. 1. *manus consereret* Flor. Cant. et Harl. Utrumque dici solet 'conserere manum' et 'manus.' Vide ad vi. 52. § 5. Paullo ante *et tum novis ignominiis trepido*, pro *et in novis*, Lov. 5. *timido* Colb. apud Hearnium: *et in novis ignominiis turpitudo* Rec.

§ 4 *Taurinorumque unam urbem, &c.*] Polybius iii. 60. Οὐχ ὑπακουόντων δὲ περιστρατοπεδεύσας τὴν βαρυτάτην πόλιν ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐξεπολιόρκησε. *Sigon.* Illa urbs eo tempore vocabatur *Taurasia*. Vide App. Alex. in Hannib. p. 315.

Quia volens in amicitiam non veniebat] Pall. tres *quia volentis in amicitiam*. Gebh. Omnes scripti et Andreas *volentis*. Scribe *quia volentes in amicitiam non veniebant*: nempe oppidani. Caussa corrumpendi fuit, quod hæc putarent non convenire τῷ *urbem*. Vide ad viii. 11. Hoc lib. c. 50. 'Quibusdam volentibus res novas fore.' Ubi perperam delet τὸ *fore* Gruterus, non cogitans se corrumpere elegantiam τοῦ *volentibus*. J. F. Gron. *Volens* in solis Ber. et Hav. apud me superest: contra *quia volentis in amicitiam non veniebat* præter Andr. etiam plures ex edd. principibus servant; certe id invenio in Rom. 1472. Mediol. 1480. Tarvis. utraque, Venet. 1495. aliisque. Idem etiam præferunt Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 2. 5. Harl. Rec. et Gaertn. quod in priori ed. nott. Gronovius probavit, adscripto loco Polyb. iii. 60. Τὸ μὲν πρῶτον αὐτοὺς εἰς φιλίαν προυκαλεῖτο καὶ συμμαχίαν· *Caput gentis ejus, ejusque nolentis in amicitiam venire* legit Lov. 4. Quod Gronov. repetitis curis hic malebat, obviam mihi fuit in Lov. 3. et Crevierio in uno e Regiis. At *quia volentis in amicitiam non veniebant* est in Hafn. idque se in L. 1. et D. invenisse Hearne testatur. Quod vel ideo malo, quia propius ad optimorum codd. lectionem accedit. In eo autem eamdem corrumpendi caussam habuerunt librarii, quam in altera notavit Gronov. Vide ad xxxviii. 29. § 11. Id itaque quum non intelligerent, *veniebant* mutarunt in *veniebat*. Mox *vi expugnaverat* Lov. 2. Ber. et Hav. *expugnabat* Hearnii N. pro quo in margine emendatur *expugnavit*, quod servant etiam pr. edd. Aldus demum substituit *expugnarat*.

§ 5 *Junxissetque sibi, non metu solum*] *Junxisset sibi* Flor. Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Berol. Hearnii N. et edd. Rom. 1472. ac Parm. Mox *subitus adventus consulis obpressisset* Lov. 5. *subito adventu cos. obpressisset* Flor.

§ 6 *Incertus, quæ pars sequenda esset, Gallos præsertim se secuturos ratus*] Livius meus *præsentem esse*. Itaque lego, *incertos, quæ pars sequenda esset, Gallos præsentem sese secuturos ratus*. Galli incerti Romanorum partem, an Pœnorum, sequerentur, nec de Annibale ista. Eos præsentia sua motum iri Annibal haud frustra existimabat. *Lipsius*, Epist. Quæst. i. 9. Assentior lubenter Lipsio homini amicissimo, subscriboque judicio ejus non sane invitus; præsertim cum manu exarati codicis illius scripturam etiam in ed. veteri Moguntina disertim reperiam: quia cum fideliter plane et religiose versatos in ea videam illius adornatores, magnum hoc mihi argumentum est, verissimam hanc esse et germanam loci hujus scripturam. *Modius.* Ita [*præsentem se*] Lipsii Mss. ita edd. primæ. Male deinceps *incertus, &c. præsertim se*. Grut. Ad Lipsii emendationem, quam plenis buccis laudat Modius, Pall. duo quoque alludunt, *incertus, quæ pars sequenda esset, Gallos præsentem esse secuturos* (Pal. 2. *secuturus*) *ratus*. Pal. 3. vero cum prisca ed. *incertus, quæ pars sequenda es-*

set, Gallos præsentem se secuturos ratus. Ego quoque censeo, Lipsii lectionem verissimam esse. *Gebh.* And. Med. Tarv. Ven. utraque, Bechar. Bad. Mog. Ald. et Savet. *incertus* et *præsentem se.* Froben. utraque Cœlii, et binæ Gryphii *incertos* et *præsentem se.* In Sigonii Manutianam insinuavit *incertos* et *præsertim se;* quod Lipsius se primum corrigere existimabat Epist. Quæst. I. 9. *J. F. Gron.* *Incertus, &c. præsentem sec. esse ratus.* Gaertn. et Flor. a m. pr. *præsentes* a m. sec. *incertus &c. præsentem se sec. ratus* Cant. Lov. 4. et Hearnii D. *incertus, &c. præsentem esse sec. ratus* Voss. Lov. 2. et Harl. *incertos &c. præsentem esse sec. ratus* Lov. 1. 5. Hafn. Ber. et Hearnii N. *incertos, &c. præsentes esse sec. ratus* Hearnii L. 1. *incertos &c. præsentem se sec. ratus,* ut Lipsius emendavit, Lov. 3. et Rec. Voces plures *adcolas Padi &c. sequenda esset Gallos* desunt in Hav. librarii culpa: sed ultima præfert *præsentem esse sec. ratus.* Mihi quoque Lipsianum non displicet, nisi malis *incertos &c. præsentem sec. esse ratus.* Cluverius Ital. Ant. I. 11. 88. conjiciebat, *Et Hannibal movit ex Taurinis in incertos, quæ pars sequenda esset: Gallos præsentem se secuturos ratus.*

§ 7 *Conveneruntque duces, sicut uterque inter se nondum satis noti, ita jam imbutus uterque*] Prius *uterque* non est in Flor. et Gud. et sufficit alterum. *J. F. Gron.* *Conveneruntque* Hearnii N. sed alterum in margine. Deinde *sicut utrique inter se nondum satis noti* Harl. Hav. et Hearnii L. 1. Pluscula verba hic omittit Cant. exhibens, *in conspectu erant exercitus. Scipio et Hannibal nondum sati, sed uterque jam imbutus quadam opinione alterius.* Flor. autem non tantum prius *uterque* omittit, sed etiam *sicuti,* pro *sicut,* legit. Utrumque admisi. Prius *uterque* etiam ab uno suorum abesse testatur Crevier.

§ 8 *Ante Sagunti excidium celeberrimum nomen erat*] Ita Clericus edidit contra omnes libros scriptos, pro *excidium;* quod revocavi. Vide ad v. 15. § 9. Hinc *erat* exsulat a Lov. 4. Qui mox legit *electus esset.* Vide ad XXVIII. 42. § 5.

§ 9 *Auxerant inter se opinionem*] *Auxerant item de se op.* Lov. 2. Mox *obvius fuerit* Lov. 4. et 5.

Hannibal, conatu tam audaci trajiciendarum Alpium, et effectu. Occupavit tamen Scipio] Pall. 1. ac 3. nec multum dissentiente Pal. 2. *et conatu* (Pal. 2. *Annibal quod conatu*) *tam audaci traj. Alp. et effectu occupavit. Tamen Scipio Padum trajecit.* Gebh. Nomen ducis Pœni non est in Fl. Voss. Gud. Sed potest videri omissum, quia repetitur. At Flor. Gud. duo Pall. *et conatu.* Lege *transgresso Hannibali: Hannibal et conatu tam audaci traj. Al. et effectu.* J. F. Gronov. *Hannibal, quod conatu tam audaci traj. Alp. et effectu occupavit. Jam Scipio Padum trajecit* Ber. Inde nihil abeunt neque Hafn. nisi quod *Hannibal conatu* legat; neque Rec. nisi quod præterea servet *Tamen Scipio.* Insuper *et Hannibal conatu, &c. et effectu occupavit. Tamen Scipio Padum trajecit* Gaertn. et Hearnii N. *ipse Hannibal conatu, &c. cum effectu occupavit. Tamen Scipio Padum trajecit* Hav. *et conatu, &c. et effectu occupavit. Tamen Scipio Padum trajecit* Voss. et Lov. 1. 4. 5. *et conatu, &c. et affectu occupavit. Tamen Scipio Padum trajecit* Lov. 2. *et conatu, &c. effectu occupavit. Tamen Scipio Padum trajecit* Lovel. 3. et Harl. Gronovii Florentino consentiunt Cant. et Hearnii L. 1. et D. Sed recte Gronov. monuit, in illis vocem *Hannibal* interceptam esse a præcedenti *Hannibali.* Vide ad XXXIII. 27. § 4. Recepi itaque *Hannibal et conatu.* Reliqua sana sunt, neque ulla mutatione indigent. 'Occupavit trajicere,' pro prior trajecit, antequam præverteret Hannibal. Livius I. 14. 'Fidenates occupant bellum facere.' cap. 30. 'Occupat Tullus in agrum Sabinum transire.' II. 48. 'Occupa-

rent Patres ipsi suum munus facere:' et alibi sæpe.

§ 10 *Priusquam educeret in aciem adhortandorum militum caussa*] *Educeret aciem* Lov. 3. Librario displicuisse videtur, verbum 'educere' simpliciter usurpari, nullo nomine addito. At ita innumeris locis Livius loqui solitus est. Vide ad XL. 25. § 10. Tum *exhortandorum mil. caussa* idem Lov. 3. Sed *adhortari*, quod reliqui tuentur, itidem usus est in princ. cap. seq. Mox *talem orationem est exorsus* Flor.

CAP. XL. § 2 *Quid enim adhortari referret*] *Refert* Rec. *adhortari conveniret* Hearnii N. altera tamen lectione in margine notata.

Ad Rhodanum flumen ægre vicissent] Vos pro *ægre* substituistis *audacter:* ego autem *egregie:* vere audacter, non egregie emendantes: ego egregie, non audacter. *Valla*. Subscripsit Vallæ primus editor, admissa hac lectione. Cæterum Pal. 1. *ægre vicissent*. Pal. 2. *audacter*, quod admodum explodit Valla. Pal. 3. *non ægre vicissent*. Gebh. Gronovius ad XXXIII. 6. ex uno libro scripto probat *non ægre vicissent:* in aliis, omissa negativa, dicit esse *ægre*, et ex eo Vallam fecisse *egregie*. Miror, neque ipsum, neque Jacobum filium, de eo ad hunc locum quidquam monuisse. Nec dubito, quin sint Mss. in quibus hic est *egregie*. Nam Hearnius, qui ita edidit, ex uno tantum adnotat *audacter*, non omissurus, si in ceteris aliter legisset quam *egregie*. 'Egregius' et 'ægrius' quidem etiam varie leguntur in scriptis Lucretii IV. 469. sed hic *egregie* magis, ni fallor, convenit orationi suos non sine jactatione quadam adhortantis; et *egregie vicissent* non minus Latine dicitur, quam c. 57. 'defensum egregie præsidium:' et IX. 41. 'ob egregie perdomitam Etruriam.' *Duk*. *Audacter vicissent*, quod Valla damnabat, Lov. 2. et Hearnii N. *egri vicissent* Gaertn. *ægre vicissent* Lov. 3. 4. *non ægre vicissent* codex Thuan. apud Crevier. qui hanc lectionem recepit. *Egree vicissent* alius ex ejusdem codd. *ægre evicissent* Flor. *egregie evicissent* Cant. *egregie vicissent* Voss. Ber. Hafn. Rec. et Hav. Vox *egregie* vel *ægre* deest in Rom. ed. 1472. et Parm. Proximæ *vicissent egregie* legunt: Aldus deinde *egregie vicissent:* quod non displicet. Similiter 'egregie pugnare' Liv. III. 29. 'Ad Eretum cum Sabinis egregie pugnat.' X. 30. 'Pugnatum etiam egregie est:' et ita 'egregia victoria' II. 47. 'Victoria egregia parta, tristis tamen duobus tam claris funeribus.' Et ipsum 'egregie vincere' IX. 38. 'Cui quum ob animum egregie victum legati gratias agerent.' XXIV. 42. 'Egregieque vincentibus Romanis, signum receptui est datum.' In codd. qui *ægre* vel *egre* præferunt, tres ultimæ literæ vocis *egregie* a tribus præcedentibus ob ductuum similitudinem erant interceptæ.

Hunc ipsum hostem secutus, confessionem sedentis ac detrectantis certamen] Vet. lib. *cedentis*. Sigonius. 'Cedere' et 'sedere' facile commutari potuerunt. Aliud exemplum est VII. 37. § 10. Caussam vide ad III. 23. § 3. Verum hic tantum error est librariorum, sive typographorum, qui ed. Vascos. excuderunt, in qua sola ita datum invenio. Ceterum *hunc inpium hostem* Lov. 3. Tum *ac detractantis* Flor. Lov. 1. 2. Hav. et edd. Rom. 1472. ac Parm. Vide ad XXXIV. 15. § 9. et mox § 7. Paullo ante *has legiones*, pro *eas*, Lov. 2. 3. 5. Harl. Hav. Hearnii D. N. et edd. vett. pro quo Frob. 1531. recte *eas* dedit.

§ 3 *Ubi eum gerere senatus populusque Romanus voluit*] Iterat Pal. 2. *ubi eum rem gerere:* non admodum belle meo animo. *Gebh*. *Ubi me gerere* habet Hearnii N. in margine: *ubi sen. populusque* Lov. 5. In præcedd. *provinciæ Hispaniæ scriptus* Ber.

§ 4 *Ipse me huic voluntario*] Τὸ *me* abest a Voss. Lov. 1. 3. 4. Hearnii D. et ed. Rom. 1472.

§ 5 *A quibus capta belli præmia, Siciliam ac Sardiniam, habetis*] *Quibus capta*, omissa præpositione, Flor. Lov. 1. 2. 3. 4. et Harl. eamdem præpositionem se in proxime præcedentibus verbis *a quibus stipendium* non reperisse in N. a m. pr. Hearne testatur. Præterea *Sic. et Sard.* Lov. 4. 5. et Gaertn. *Sic. Sardiniamque* idem Hearnii N. Paullo ante *hostes ignoretis*, pro *hostem*, Hearnii L. 1. Quod librarius mutavit, quia non convenire videbatur cum sequentibus 'iis,' 'quos,' 'a quibus.' At Livius ita sæpe solet. Ita mox cap. seq. 'Nec est alius ab tergo exercitus, qui, nisi nos vincimus, hosti obsistat; nec Alpes aliæ sunt, quas dum superant, comparari nova possint præsidia:' ubi vide. Tum *nobis*, pro *vobis*, Ber. sed ea vox exsulat ab Harl. Denique *priori bello*, pro *priore*, Hav.

§ 6 *Erit igitur in hoc certamine is vobis illisque animus*] *Erit g°*, sive *ergo*, Gaertn. Solent ita passim variare librarii. Vide ad II. 48. § 1. IV. 23. § 5. VI. 24. § 11. c. 26. § 1. VIII. 25. § 3. X. 13. § 10. c. 25. § 7. hoc lib. c. 10. § 4. XXIII. 26. § 7. XXVII. 18. § 20. aliisque locis. Præterea *in hoc certamine* omittit scriba Lov. 2. Mox *quia illi audent* Gaertn. *illi, quia audeant* Ber. a m. sec.

§ 7 *Nisi creditis, qui exercitu incolumi pugnam detrectavere*] *Ni creditis* Lov. 5. Vide ad XXIII. 1. § 8. *detractavere* Flor. Lov. 1. 2. Hav. et edd. Rom. 1472. ac Parm. Vide modo ad § 2. In seqq. *equitum peditumque* alio ordine Lov. 4. et 5. Vide ad XXXIV. 26. § 2. Hinc *in transitum Alpium amissis* Flor. a m. pr. Lov. 1. 2. et Harl.

Qui plures pene perierint, quam supersunt] *Pæne* aut ablegandum, aut mutandum in *plane*. Cum enim linea superiore proxima adfirmate Scipio dixerit duas partes hostium amissas, cur nunc ambigat, et mutet? Parum hoc decorum sit: utique in concione publica, cumque vere et confidenter asserere possit plures periisse, quam supersint. Nam, ut omittam de tertia tantum parte reliqua, quod illum pro causa magis, quam pro vero, dixisse credo, Polybius periisse vel in Alpibus ait, III. 60. σχεδὸν που τὴν ἡμίσειαν τῆς δυνάμεως· *circiter dimidium exercitus*. Ruben. Elect. I. 39. Habuerim pro panno huic purpuræ ad marginem adsuto primum, et deinde collocato in textum. Scriptum erat ad oram, *Quod plures Pæni perierint, quam supersint*. Grut. Rubenius reponit *plane* contra omnes codd. *Gebh.* Totam hanc interpositionem pro aliena delet Gruterus. Sed habent omnes libri. Falsum utique τὸ *pæne*: duabus enim ex tribus partibus amissis, non possunt non periisse plures. Itaque id saltem delet, aut commutat in *plane* politissimus P. Rubenius. Quid si legamus, *eos, duab. part. ped. eq. in trans. Alp. amissis, quod plures fœde perierint, quam supersunt, plus spei nactos esse.* Lib. XXII. c. 3. 'Multis hominibus jumentisque fœde amissis, quum tandem ex paludibus emersisset.' Justinus II. 13. 'Tantaque fœditas morientium fuit.' *J. F. Gron.* Crevier. vocem *pæne* delebat, quam ortam putabat ex repetitione primarum literarum sequentis verbi *perierint*. Non adversabor: sed nihilominus facile et Gronovii conjecturam, qui vocem illam in *fœde* mutabat, ferre possum: non tamen quod legat *quod plures*; sed præfero *quum plures*, ut in pr. ed. nott. conjecit. Elegantem enim hunc usum particulæ *quum* esse, ipse notavit ad XXXIX. 12. § 7. Et, nisi excerpta fallant, ita fuit in Voss. Solent autem *qui* et *cum*, vel *quum*, in Mss. confundi. Vide ad VII. 37. § 9. VIII. 33. § 15. aliisque locis. Ipse Gronovius jam in prima ed. *quum* in contextum re-

cepit, et postea, licet mutata sententia, tamen servavit. Crevier. qui etiam *quum* probavit, incertum esse fatetur, quis τὸ *qui* in *quum* mutaverit. Ceterum *perierunt, quam supersunt* Lov. 3. quod probandum forte. Vide quæ ad laud. lib. XXXIX. notantur.

Plus spei nactos esse] *Plus spe* Hearnii N. in margine, quod pro *spei* more prisco dictum esse accipi posset. Vide ad IV. 25. § 9. Plura similia notantur ad IX. 37. § 4. Hic tamen propter aliorum codd. dissensum non placet.

§ 8 *Vigentes animis corporibusque*] Pal. 3. et vetus ed. *ingentes animis.* Statim exhibet cod. Ms. idem *quorum robora ac vires subetinere nulla vis possit:* ed. vero prisca, *sustinere vis ulla vix possit.* Gebh. *Ingentes* etiam Rec. et pleræque vett. edd. quales errores jam supra notavimus ad II. 30. § 14. VII. 2. § 9. pluribusque locis: et ita infra c. 43. § 4. Error autem ortus est ex similitudine litterarum *in* et *ui* in scriptura Longobardica. Vide ad XXV. 40. § 2. *Vigentes non animis, sed corporibus* male Hearnii N. Tum mox *vires subetinere vis nulla possit* Hav. et Rec. *vires sustinere vis ulla vix possit* edd. antiqq. *posset*, pro *possit*, Lov. 4. et Gaertn.

§ 9 *Ad hæc perusti artus*] Pal. tres *præusti.* Silius IV. 68. 'Hostem miles habes fractum, ambustumque nivosis Cautibus.' Paullo ante Pal. 3. *concussi ac debilitati.* Gebh. Voss. et tres Pall. *præusti artus.* Ut fere Silius eundem vocans 'hostem fractum ambustamque nivosis Cautibus.' *J. F. Gron. Adhuc* Rec. *ad hoc* Flor. Voss. Lov. 1. Harl. Gaertn. et Hearnii D. Vide hoc lib. ad c. 52. § 10. Deinde *prærupti artus* Harl. *præusti artus* Flor. Cant. Lov. 3. 4. 5. Gaertn. et Hearnii N. quod admisi. Plinius Hist. Nat. III. 20. 'Ceteri fere Lepontios relictos ex comitatu Herculis interpretatione Græci nominis credunt, præustis in transitu Alpium nive membris.' Inter 'perurere' et 'præurere' idem interest, quod inter 'perfringere' et 'præfringere;' de quo vide ad XXVII. 33. § 2. Hinc stipites, quorum extremæ partes adustæ et igne induratæ sunt, non 'sudes perustæ,' sed 'præustæ' vocantur. Ita 'hastam præustam' habuimus I. 12. De origine erroris vide ad IX. 10. § 7. Paullo ante *alluvie, squalore enecti* Hafn. Voss. et Lov. 1. ac 2. *illuvie, squalore evecti* Gaertn. *illuvie, squalore senecti* Cant. Tum *concussi ac debilitati*, pro *contusi*, Lov. 1.

Membra torrida gelu] Poëta Silius IV. 68. *Modius. Torrida* cum *gelu* recte quidem alibi jungitur, ut c. 32. 'pecora jumentaque torrida frigore,' verum hoc loco nec scite, nec opportune. Nam præivit in hac ipsa clausula 'perusti artus,' et invenustum istum δὶς ταυτό. Itaque scribendum aio *torpida gelu*, et una mecum Silius, qui hæc e Livio procul dubio sic hausit IV. 68. 'Hostem, miles, habes fractum ambustumque nivosis Cautibus, atque ægre torpentia membra trahentem.' *Ruben.* Elect. I. 39. Rubenius, qui viderat Modio allatum illud Silii IV. 69. 'ægre torpentia membra trahentem;' et hic ariolatur legendum *membra torpida gelu:* ubi frustra est. *Gebh.* Vide Cerdam ad Virg. Georg. I. 93. et Titium ad Calp. Ecl. V. 107. *Duk.* Rejecta Rubenii conjectura, nihil mutandum esse monuit Gronovius Obs. III. 3. 449. adscripto etiam loco Varr. in Eumenid. quem laudat Nonius voce 'Torrere,' 'Capite aperto esse jubet, ante lucem suscitat, frigore torret.'

Quassata fractaque arma] Vet. lib. *confractaque.* Sigon. Ed. Moguntina habet *fractæque arma*, in quo non disputo. *Modius.* Omnes libri *quassata fractaque arma;* quod tot auctoritatibus contra Sigonium retinendum du-

co. *Gebh.* Ex meis soli Sigonio consentiunt Ber. et Hav. quare nihil mutandum Gebhardo adsentior. *Cassata* est in Lov. 3. Sed, *c* et *qu* ubique mutari, dictum est ad IX. 2. § 15.

§ 10 *Reliquias extremas hostium, non hostes, habebitis*] *Rel. host.*, omissa media voce, Lov. 2. Tum *non hostem habetis* Flor. Lov. 5. et Hav. *non hostem* etiam Lov. 1. 3. 4. Harl. et Gaertn. Sed voces *non hostes* exsulant a Cant.

Vereor, ne, antequam vos cum hoste pugnaveritis] Vet. lib. *quam ne, anteq. vos.* Sigon. Pall. 1. ac 3. *ne unquam vos cum pugn.* Pal. 3. *At nihil magis vereor, ne vos cum pugn.* In vet. ed. solum deficit particula *quam* inculcata Sigonio. *Gebh.* Prius *quam* a Sigonio est. Flor. *vereor, ne cum quam vos cum hoste pugn.* Gud. *vereor ne vos cum pugnaver.* Voss. *vereor ne antequam vos cum pugn.* Cantabr. *vereor ne cum quam ne vos cum pugnav.* Possis tueri vulgatum, ut Annibalem non nisi molestia et vexatione itineris consumptum ad Romanos venisse dicat; qualiter Antiochum, sua luxuria prius debellatum, iisdem Romanis a Fortuna traditum dicit Florus II. 8. Sed et τὰ *cum hoste* admodum nauseant, et tanta in scriptis diversitas videtur ostendere, *vereor, ne quum vos pugnaveritis, Alpes vicisse Ann. vid.* Quæ sententia est momentosior, quum quivis libenter laboris proprii fructum accipiat, non locis adscribi velit. *Jac. Gron.* *At nihil magis vereor* etiam Harl. passim obvio scribarum lapsu. Vide ad III. 61. § 4. Deinde *vereor nec umquam vos cum pugn.* Flor. a m. pr. unde a m. sec. factum *ne cuiquam*, et *hoste* inter versus post voculam *cum* adscriptum est. *Vereor, ne, antequam vos cum pugn.* Voss. et Lov. 1. ac 3. *vereor, ne, vos cum pugn.* Harl. *vereor, ne, antequam vos pugn.* Ber. et Hav. *vereor, ne, unquam vos cum pugn.* Lov. 4. et Hearnii L. 1. ac N. a m. pr. in quo manus altera refingit, *vereor, ne quam vos cum pugn.* quod etiam superest in Lov. 2. *Ac nihil magis vereor, quam ne, vos cum pugn., Alpes vicisse Hann. vid.* Lov. 5. et Gaertn. quam veram Livii scripturam esse puto, nisi quis ex Flor. interpolatione malit *quam ne cuiquam, vos quum pugn.* Crevier. τὸ *quam*, licet in nullo cod. a se repertum, recte Sigonium inseruisse putat, quum sine eo oratio stare non possit. Deinde vocem *hoste* ignorant omnes ejus scripti: quum autem unus præferat *cum eo pugnaritis*, legendum judicat, *Ac nihil magis vereor, quam ne, antequam vos cum eo pugnaritis, Alpes vicisse Hann. vid.*

§ 11 *Nos autem, qui secundum Deos violati sumus, commissum ac profligatum conficere*] Deest in omnibus Mss. τὸ *autem*. Ceterum Pal. 1. *configere* solemni permutatione literarum *g* et *c*. Pal. 3. *profligatum confringere.* Gebh. Tolle τὸ *autem*, Flor. Voss. Gud. Pall. volentibus. *J. F. Gron.* Illud *autem* deficit etiam in omnibus meis, quibus utor, codd. in Hearnii D. et N. et in scriptis Crevier. quorum auctoritate tandem ejeci: quod et Crevier. fecisse video. Sæpius librarii eam vocem contra mentem Livii inseruerunt. Exempla vide ad IV. 6. § 6. c. 33. § 8. c. 61. § 10. VI. 5. § 2. VIII. 6. § 8. X. 37. § 3. hoc lib. c. 10. § 13. c. 58. § 2. XXVII. 1. § 1. c. 35. § 13. XXVIII. 17. § 8. XXX. 30. § 9. XXXVIII. 13. § 1. aliisque locis. Adde Cortium ad Plinii Ep. V. 9. § 2. Deinde *configere* Flor. Cant. Lov. 1. 2. et Voss. a m. pr. literarum *G* et *C* perpetua commutatione, ut Gebhardus monuit: (vide ad VI. 25. § 6.) id ulterius in *configere* corruperunt librarii Lov. 3. et 4. Florus II. 15. 'Si quis trium temporum momenta consideret, primo commissum bellum, profligatum secundo, tertio vero confectum est:' ubi vide Dukerum.

CAP. XLI. § 1 *Hoc vestri adhortandi caussa magnifice loqui*] *Hæc vestri adhortandi caussa* Flor. Lov. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. et Hearnii N. Inlustrandæ locutioni *vestri adhortandi*, pro *vestri adhortandorum*, vel *vos adhortandi* Crevier. laudat Sanctium Minerv. III. 8. et auctorem Novæ methodi linguæ Latinæ in observationibus ad Gerundia. Adde tamen quæ Perizon. ad Sanctium observavit.

§ 2 *Licuit in Hispaniam, provinciam meam, ire, quo jam profectus eram, cum exercitu meo*] Vet. lib. *Licuit mihi in Hisp.* Sigon. Contra omnes codd. qua calamo pictos, qua typis exaratos, Sigonius inferuit *mihi*. Pall. duo *Licuit in Hisp., prov. meam, quo jam prof. eram, me.* Et ita Pal. 2. nisi quod *abire;* et vet. ed. *contendere,* pro illo *ire.* Gebh. Nusquam τὸ *mihi*, nisi apud Sigonium. Sed mirabar, in Voss. etiam abesse τὸ *ire*, cum ex Flor. Gud. tribus Pall. animadverti vulgo id non positum suo loco. Sic enim illi dictant, *Licuit in Hisp., prov. meam, quo jam prof. eram, cum ex. ire meo:* nisi quod Pal. unus *abire*, Gud. *ire eo.* J. F. Gron. Τὸ *mihi* deest etiam in omnibus meis. Neque verbum *ire* superest in Lov. 1. 2. 4. Harl. Cant. Gaertn. Hearnii D. N. et edd. Aleriensi, Rom. 1472. ac Parm. *Licuit ire in Hisp., prov. meam* Lov. 3. et 5. *Licuit in Hisp., prov. meam, ire* Ber. et Hav.

Ubi et fratrem consilii participem ac periculi socium haberem] *Ubi fratrem consilii part.* Harl. et edd. Rom. 1472. ac Parm. *ubi et fratrem et consilii part.* Lov. 2. *ubi et fratrem consilii mei part.* Gaertn. *ubi et fratrem et consilii mei part.* Hearnii N. a m. pr. in quo τὸ *mei* manus altera delevit. Mox *Hasdrubalem prius, quam Hannibalem, etiam hostem* Ber. 'Prius' et 'potius' etiam alibi commutantur. Vide ad IX. 14. § 16. *Hasdrubalem potius, quam Hannibalem et hostem* Hav. *Hasdrubalem potius, quam Hannibalem, hostem* ēē, id est *esse*, Gaertn.

§ 3 *Ad famam hujus hostis in terram egressus*] *Hujus belli* Lov. 2. Tum *terram ingressus* Gaertn.

§ 4 *Peditum agmen, quod in modum fugientium*] *Ped. agmen* construendum cum 'assequi' verbo, quod non ita multo post sequitur: alioqui, si ad hujus sensus periodum connectes cum verbo 'obvius fui,' videri poterat legendum *agmini*, non *agmen*. Sed id perquam exiguum. *Glar.*

Quia adsequi terra non poteram, neque regressus ad naves erat, quanta maxima celeritate potui] Hoc loco illud admirationem movere facile potest, qui factum sit, ut, si regressus ad naves non erat, tanto maris terrarumque circuitu obvius fuerit. Hoc enim dicere vult, se, quia hostem assequi terra non poterat, naves conscendisse. Quod cum ita sit, ergo recte legitur in veteribus libris, *quia ass. terra non potui, regr. ad naves, quanta maxima cel.* Sigon. *Neque reg. ad naves erat* etiam omnes mei, nisi quod *nec regressus* sit in Lov. 1. et *erat* omittatur in Lov. 3. et Hav. utrumque *neque* et *erat* in uno Ber. *nec regressus ad naves erat* præferunt insuper Hearnii D. et N. a m. pr. in quo *et regr. ad naves erat* emendatur a m. altera. An legendum proxime ad codd. lectionem *atque regressus ad naves erat?* Ita 'regressus' est XXXVIII. 4. 'Ne qua sentirent Romani, et regressus inde in tutum non esset.' Tum *quanta maxime cel. potui* Lov. 1. 2. 5. Hav. Hearnii N. et edd. fere omnes. *Quanta maxime potui celer.* Flor. et Cant. Gronovius tandem *quanta maxima cel. potui* edidit, quod reliqui codd. servant. Vide ad VII. 9. § 8.

In radicibus Alpium obvius fui. Huic timendo hosti utrum] [Vide Lectt. Varr.] Eodem ordine vocabula exhibent etiam Cant. et Exc. Pithœi: vocem tamen *prope*, quæ in Flor. exstat, omittunt. Eam librarios pro

arbitrio vel addidisse, vel omisisse, dictum est ad VI. 27. § 11. Hic eam abesse malim. Quamvis enim Scipio non ad ipsas Alpium radices obvius fuisset, id tamen Scipionis omnia augentis orationi convenire puto. Præterea *Huic timido hosti* Hearnii N. et Colbert. major apud Doujatium, cui id non displicebat. Mihi tamen ex glossa potius natum videtur. 'Timendus' enim per ironiam est minime timendus. Hinc *declinarem in certamen* Lov. 2. et Hearnii N. a m. sec. Deinde *incidisse videor*, pro *videor incidisse*, omnes, quibus utor, scripti cum eodem N. quorum etiam auctoritate ac fide admisi.

§ 5 *An obcurrere in vestigiis ejus? lacessere*] Forte *an occurrens in vest. lacessere?* T. Faber. *An occurrere vest. ejus*, omissa præpositione, Oxon. L. 1. teste Hearnio. Supra l. VI. c. 32. 'Quum Romanus exercitus vestigiis sequeretur:' ubi ante Gronov. *in vestigiis* edebatur. Vide quæ ad eum locum notantur.

Lacessere ac trahere ad decernendum] Pal. 2. *attrahere ad certandum*. Pal. 3. *ad decertandum*. Gebh. *Lacessere adtrahere ad decernendum* Flor. a m. pr. *attrahere* a m. sec. quod etiam est in Lov. 2. Gaertn. Hav. et Exc. Pithœi. *lacessere ac actrahere ad dec.* Lovel. 5. *lacessere atrahere ad decertandum* Ber. *lacessere an trahere certandum* Hearnii N. a m. sec. Si 'trahere certamen' eodem modo, ut 'trahere bellum,' dici constaret, videri posset legendum esse *lacessere, an trahere certamen*.

§ 6 *Experiri juvat, utrum alios derepente Karthaginienses*] Poëta Silius IV. 78. 'Scire lubet, nova nunc nobis atque altera bellum Carthago, anne eadem mittat, quæ mersa sub æquor Ægates inter vasto jacet obruta ponto.' *Modius*. *Derepente* primum in Heinsii Elzev. ed. inveni. Utrum autem ea vera sit lectio, vehementer dubito. Certe Livium eodem vocabulo alibi usum esse, non recordor, et in nullo etiam cod. inveni. Ante Heinsium edebatur *alios certe repente Carthaginienses*, quæ lectio superest in Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Hafn. Rec. Gaertn. et Hearnii D. et N. Verum lectio illa nata est ex duplici lectione juncta *alios certe Carth.*, ut præfert Hav. et *alios repente Carth.*, ut est in Flor. et Cant. quod etiam Livio restitui.

Ad Ægates pugnaverunt insulas] *Ad Ægatis* Exc. Pithœi: *ad Ægadas* Ber. *ad Gades* Lov. 2. 3. 4. et Hearnii N. qui a m. sec. præfert *ad Egadis*. Vide ad Epit. Liv. lib. XIX. Deinde, quum priores edd. legerent *pugnavere*, quod servat Lov. 4. Jac. Gronovius postea substituit *pugnaverunt*, consentientibus reliquis codd. nisi quod *pugnarent* sit in Gaertn. *pugnaverint* in Flor. et Hav.

Quos ab Eryce duodevicenis denariis æstimatos emisistis] Præpositio *ab* non adparet in Lov. 5. Deinde *emistis*, neglecta duarum literarum *is* geminatione, Voss. Lov. 2. 3. 4. Hafn. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii D. N. et Brancal. Latinii. Neque aliter etiam edd. Moguntina priores. Vide ad XXXV. 5. § 5. Quod autem duodevicenis denariis æstimatos Karthaginienses dicat, forte referendum est ad eorum captivos. Legibus enim pacis Karthaginienses debuerunt Romanos αἰχμαλώτους προῖκα ἐκπέμψαι, τοὺς δ' ἑαυτῶν πρίασθαι, teste Zonar. Ann. VIII. 17.

§ 7 *Hannibal hic sit æmulus itinerum Herculis*] Herculem fama erat unum ante Annibalem cum exercitu Alpes transmisisse, cum a Geryonis bello recederet. Probus in Annibale l. III. Ammianus l. XV. c. 10. Hinc 'Graiæ Alpes' ab illo dictæ. *Sigon.* Mox *stipendiarius et servus*, pro *stipendiariusque*, Hav. Male. Vide ad II. 30. § 1.

§ 8 *Domum certe, pacemque, et fœdera*] Vet. lib. *domum certe patremque:* probo. *Sigon.* *Domum certe patrem-*

que exhibent Pal. 2. et vet. ed. quod recte probat Sigonius, alludentibus quoque eo Pall. 1. ac 3. *partemque et fœdera*. Gebh. Recte Sigonius *patremque*. Sic Andreas pariter atque Aldus. Et significant duo Pall. et Voss. *partemque* exhibendo. *J. F. Gron.* *Pacemque* primum inveni in ed. Ascens. 1513. quum *pacem* dedisset Veneta a. 1498. Sed neutrum in ullo Msto superest. Reliquæ priores præferunt, quod viri docti probarunt, *patremque:* neque aliter codd. scripti, nisi quod transpositis literis *partemque* sit in Flor. et Harl. (vide ad IV. 60. § 3.) et *parentemque* in Lov. 4. 5. Gaertn. Hearnii N. in contextu, et Brancal. Latinii. Vide ad XXVI. 41. § 17. Post hæc fruatur, non invideo, ingenio suo consultissimus Donjatius, qui vulgatam lectionem *pacemque* recté se habere pronunciat.

§ 9 *Qui, jussus a consule nostro, præsidium deduxit ab Eryce*] Voces *a consule nostro* exsulant a Lov. 2. Tum *deduxerit* Lov. 4. 5. At mox 'accepit' et 'pactus est,' eadem forma addita, *deduxit* verius esse evincunt. Alibi librarios ita errare, videbimus ad XL. 14. § 10. Deinde *ab Eurice* Voss. Lov. 2. 3. et Hearnii N. non hic modo, sed etiam § 11. ubi ipsis accedit Lov. 1.

Qui decedere Sicilia, qui stipendium populo Romano dare pactus est] *Qui decedens Sic., qui stip.* Cant. Voss. Lov. 3. Gaertn. Harl. Ber. Hav. et Hearnii N. a m. pr. in quo postea m. altera factum *qui decedens Sicilia, stipendium:* quomodo etiam præferunt Lov. 2. 4. 5. et Flor. Quamvis autem ubique posterioris præsertim cod. maxima sit auctoritas, hic tamen nihil muto. Ubique enim Livius hanc pronominis ejus repetitionem captat. Supra V. 27. 'Mittite, qui arma, qui obsides, qui urbem patentibus portis accipiant.' VI. 23. 'Quid accessurum suis viribus sperantem? quam occasionem, quod tempus, quem insidiis instruendis locum?' cap. 24. 'Quis homo, quis Deus est, quem accusare possitis?' X. 5. 'Noli erubescere, Appi, collegam in sacerdotio habere, quem in censura, quem in consulatu collegam habere potuisti.' hoc lib. c. 55. 'Graviorem armis peditem, quod virium, quod roboris erat.' XXIII. 31. 'Consulem, quem tempus reipublicæ postularet, quem maxime vultis, haberetis.' XXVII. 44. 'Cui detractum foret omne, quod roboris, quod floris fuerit.' Vide ad I. 59. § 4.

§ 10 *Itaque vos ego, milites, non eo solum animo, &c. pugnare velim*] *Itaque vos, mil.* Lov. 2. at insuper *Itaque vos, mil., non eo solum animo pug. velitis*, Ber. Tum *non solum eo animo* Gaertn.

§ 11 *Licuit, si voluissemus, ad Erycem clausos, ultimo supplicio humanorum, fame interficere: licuit victricem classem*] Flor. Voss. Gud. Men. negant Livii esse τὰ *si vol.* J. F. Gron. Voces *si voluissemus* in nullo etiam meorum codd. supersunt, nisi forte in Rec. unde nihil notatur. Exsulant etiam ab Hearnii D. L. 1. N. et Exc. Pithœi. Tot itaque codd. suffragiis damnata vocabula ex contextu Livii ejeci, quod et Crevier. fecit. Deinde *ad Euricem* plures codd. habere § 9. dictum est. *Ultimo supplicio humanorum*, intellige 'suppliciorum.' Vide ad VIII. 9. § 10. Indicatur autem gravissima pœna, qua mortales adfici possunt. Infra c. 44. 'Deditos ultimis cruciatibus adfecturi fuerunt.' Ita 'ultima malorum' et 'ultima mala' sunt summa, maxima. IV. 9. et XXXVII. 7. 'ultima timere' l. III. c. 47. et 'ultima pati' XXXVII. 54. ac passim alibi. Deinde *classem victricem* Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et edd. priores. Jac. Gronovius voces transposuit; atque ita fuit in Flor. Voss. et Lov. 1. Quamvis autem *clausos ult. suppl. hum. fame int.: licuit vict.* desint in Cant. culpa librarii ob si-

militudinem vocis præcedentis *Erycem* et harum ultimæ *victricem*, adparet tamen in cod. quem ejus scriba secutus est, etiam *victricem classem* scriptum fuisse; ceteroquin enim hic etiam vox *classem* excidisset. Mox *inter paucos dies*, pro *intra*, Lov. 5. et Gaertn. Vide ad v. 27. § 2. *ultra paucos dies* Rec. Præterea *sine certamine*, omissa media voce *ullo*, Lov. 4.

§ 12 *Tutelæ nostræ deinde duximus, quum Africo bello urguerentur*] Commemorat beneficia populi Romani erga Pœnos, maxime, quod eos auxilio juvit bello Africo. De qua re sic Polybius I. 83. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Ῥωμαῖοι, τηροῦντες τὰ κατὰ τὰς συνθήκας δίκαια, προθυμίας οὐδὲν ἀπέλιπον. Itaque suspicor hoc loco legendum esse *tutelæ nostræ deinde addiximus*, aut quid tale. *Sigon.* Putidissime Sigonius legendum censet *tutelæ nostræ deinde addiximus*. Gebh. Perperam Sigonius *tutelæ nostræ addiximus*. Tutelam vim atque potestatem in capite libero, definiunt jurisconsulti: 'addici' habet instar servitutis. 'Tutelæ nostræ duximus' est, 'ad tutelam nostram pertinere putavimus.' Lib. XXII. cap. 32. 'Gratum sibi Patres Romanos populumque facturum, si omnes res Neapolitanorum suas duxissent.' *J. F. Gronov.* *Diximus* Gaertn. Vide ad XXXVIII. 43. § 1. *deduximus* Hearnii D. Recte Gronovius vulgatum tuetur. Supra VII. 18. 'Fidei jam suæ, non solum virtutis, ducebant esse.' XXXIV. 58. 'Populus Romanus susceptum patrocinium Græcorum non deserere, fidei constantiæque suæ ducit esse.' Ex quibus etiam locis patet omitti hic infinitivum *esse*, ut sit *duximus esse tutelæ nostræ*. De locutione illa vide etiam ad I. 6. § 4. Ceterum *tutelæ deinde nostræ* Flor.

§ 13 *Pro decore tantum hoc vobis, et non pro salute, esset certamen*] Ita edidit Jac. Gronov. cui concinunt Flor. Cant. et Lov. 1. ac 2. *pro decore tantum hoc nobis* Voss. Lov. 3. 4. 5. Harl. Ber. Hafn. Rec. et Gaertn. quod Crevier. recepit: *pro decore hoc tantum nobis* Hav. *pro decore nobis hoc tantum* edd. Gronoviana priores. Præterea τὸ *et* exsulat a Lov. 4. et 5. Paullo ante *inpartitis*, pro *inpertitis*, Ber. Gaertn. et Hav. Vide ad XXXVIII. 36. § 8.

§ 14 *Pro Italia vobis est pugnandum*] Ita Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 2. et primæ edd. Pro quo Aldus deinde substituit *nobis*, consentientibus reliquis scriptis; unus etiam Lov. 4. *est nobis pugnandum*: at pronomen, sive *vobis*, sive *nobis*, deest in Harl. Recte itaque *vobis* Jac. Gronovius revocavit. *Nobis* Crevier. nuper admisit. Præterea *de Italia* Lov. 2. At Livianum est 'non de possessione Siciliæ, sed pro Italia.' Livium ita præpositiones commutasse, dictum est ad l. VI. c. 28. § 3. Paullo ante *Siciliam atque Sardiniam* Hearnii N. Præterea *quondam* non adparet in Lov. 1.

§ 15 *Quas dum superant, comparari nova possint præsidia*] Et hæc lectio a Gronovio profecta est: neque aliter in scriptis codd. quos adhibui, superest. *Dum superat*, scilicet 'hostis,' quod modo præcessit, habent plerique typis descripti: nam quidam eorum, sed pauci, similiter *superant*. Et sane *hostis* sæpe naturam collectivorum induit, et cum verbo plurali construitur. Supra VI. 24. 'Hostis dolo, non metu, pedem retulit: lenis ab tergo clivus erat inter aciem et castra: et, quod multitudo subpeditabat, aliquot validas cohortes in castris armatas instructasque reliquerant:' ubi etiam quidam *reliquerat*: cap. præc. 'Neve hostem ignoretis, cum iis est vobis, milites, pugnandum, quos,' &c. ubi unus *hostes*. Similiter plerique codices præferunt XXXVIII. 19. 'Tædio se fatigaturos hostem censebant. Nam neque au-

suros per tam ardua atque invia loca subire eos:' ubi etiam *hostes* vulgo editur. Vide Torren. ad Val. Max. III. 2. § 24. et Oudend. ad Front. Strateg. I. 4. § 8. et quos ibi laudarunt. Neque magis mirandum puto, vocem *hostis* naturam conlectivorum induere, quam 'miles,' 'eques,' 'pedes,' 'Romanus,' et similia, de quibus vide ad XXXV. 26. § 9. Deinde *comparare possint nova praes.* Lov. 3. *comparare nova praes. possint* Ber. Paullo ante *non est alius ab tergo* Lov. 4. et 5. *nec est alius a tergo* Lov. 1. et Ber. *nec est alius in tergo* Gaertn. qui etiam *vicimus*, pro *vincimus*, præfert.

§ 16 *Non corpus suum, sed conjugem ac liberos parvos armis protegere*] Vet. lib. *non corpus suum solum, sed, &c.* Porro autem summa hujus orationis est apud Polybium III. 64. ut etiam ejus, quæ sequitur, Annibalis c. 63. *Sigon.* Soli meorum Ber. et Hav. cum vet. lib. Sigonii faciunt. Sed nihil muto. *Non, sed* hic ponuntur pro 'non solum, sed etiam;' de quo vide ad XXXIX. 28. § 1. Præterea *protegere armis* Ber. Mox *hæc animo reputet*, pro *hec*, Lov. 2. *hoc animo computet* Hearnii D. 'Cum animo reputare' dixit Sallust. in Jug. c. 13. ubi vide Cortium. 'Secum reputare' Livius XXX. 14. Insuper *senatum* non comparet in Lov. 3.

§ 17 *Qualis nostra vis virtusque fuerit, talem deinde fortunam illius urbis*] Scribe *ipsius*. Tan. Faber vocem eam expungit. *J. F. Gron.* Donjatius Fabri sententiam non improbabilem putabat: mihi potius Gronovii conjectura præferenda videtur. Sæpissime enim pronomina *ille* et *ipse* in Mss. commutantur. Vide exempla ad Livii IX. 26. § 18. X. 25. § 9. XXI. 6. § 8. Adde quæ notavi ad Silii Ital. XII. 559. Ceterum *qualis vestra vis virtusque fuerit* Rec. et Gaertn. *qualis nostra vis virtusque fuerint* Lov. 4. quod defendi posset illis quæ notantur ad I. 31. § 7. quum tamen reliqui *fuerit* servent, id etiam quin præferendum sit, non dubito. Nam, et ita Livium loqui, dicendum erit ad XXXVII. 29. § 6. Voces *deinde fortunam illius urbis ac Romani* male omittuntur in Hav.

CAP. XLII. § 1 *Captivos montanos vinctos in medio constituit*] Puteanorum codex, in quo superiora, præter admodum pauca, damno nostro et Livii deerant, dehinc nos juvabit. Is igitur et Flor. *in medio statuit*. Lib. IX. c. 21. 'Et locum haud facilem ad circumveniendum cepit, et diversa statuit signa.' XXII. 16. 'Duabus circa portis novos milites levemque armaturam ac sociorum equites statuit.' *J. F. Gron.* *Statuit* etiam Cant. Horum codd. auctoritati cedendum arbitror, licet reliqui vulgatum tueantur, et 'constituere' pro alicubi sistere, statuere poni, notet Gronovius ad XXVII. 16. § 11. Ita 'statuere' I. 45. 'Bovem Romam actam deducit ad fanum Dianæ, et ante aram statuit.' Præterea *victos* Lov. 5. Vide ad XXX. 12. § 7. *In medio vinctos* Hav. Deinde *ante pedes eorum* Flor. Voss. Lov. quinque, Ber. et edd. quas vidi, ante Froben. 1531.

Interrogare interpretem jussit, quis eorum, si vinculis levaretur] Pal. 2. *interr. per int.* Placet mihi vulgata lectio. Præterea a m. sec. Pal. 1. *ecquis, si vinculis lev.* Gebh. Put. cum Flor. et uno Pal. *jussit, et quis, si vinculis.* Sic librarii solent ἀντὶ τοῦ *ecquis.* J. F. Gron. Male *per interpretem* Pal. 2. apud Gebh. Ita enim Liv. dixisset *interrogavit per interpretem* vel *interrogari per interpretem jussit.* Deinde *jussisset, quis si vinculis* Cant. *jussit ecquis* Hearnii D. et N. Librarios *et quis*, pro *ecquis*, scribere solitos esse vidimus ad V. 36. § 5. Vocula autem *si* deficit in Flor. Voss. et Lov. quinque. Sed intercepta est a vocis præced. literis ultimis *is.* Vide ad XXVII. 16. § 14. Ceterum morem Karthaginiensium, qui captivos

per paria compositos inter se decertare cogebant, inlustrat Casaub. ad Sueton. Aug. c. 13.

§ 2 *Dejecta esset in id sors, se quisque eum optabat, quem fortuna in id certamen eligeret*] *In id cert. legeret* præferunt Pall. tres. *Gebh.* Liber optimus et Flor. *et dejecta in id sors esset.* Statim cum tribus Pall. Vossianoque, *quem fortuna in id cert. legeret*, non *eligeret*. J. F. Gron. *Et delecta in id sors esset* Cant. quomodo et Flor. legere excerpta mea utraque testantur. *Delecta* etiam Gaertn. De hoc errore vide ad Livii v. 21. § 10. Vox *esset* deficit in Hearnii N. Tum *esse quisque eum optabat* Lov. 3. *se quisque eum captabat* idem Hearnii N. quomodo in ipso illo cod. variant scribæ cap. seq. § 5. Deinde *in id certamen legeret* etiam omnes codd. mei. Vide ad XXXIX. 52. § 2.

§ 3 *Et cujusque sors exciderat*] Scribendum est *Ut cujusque*, vel *Et ut cujusque sors exierat.* Valla. Bene *exciderat;* quia paullo ante dixit 'dejecta esset in id sors.' Quare male Valla substituit *exierat*. Infra XXIII. 3. 'Inde consedit, et, nominibus in urnam conjectis, citari, quod primum sorte nomen excidit, ipsumque e curia produci jussit.' Josephus fere ad verbum Antiq. VI. 5. Ποιησάντων δὲ τούτων τῶν Ἑβραίων, ὁ τῆς Βενιαμίτιδος κλῆρος ἐξέπεσε. *Gebh.* *Ut cujusque sors ceciderat*, haud scio qua auctoritate, Gruteri ultima. Omnes antea editi, ut scripti, *exciderat*. Videtur cogitasse Mucii II. 12. 'Ut cuique ceciderit primo.' Sed et XXIII. 3. 'Nominibus in urnam conjectis citari, quod primum sorte nomen excidit, jussit.' Plutarchus in Crasso pag. 552. Κράσσος δὲ ὑπὸ χαρᾶς εὐθὺς ἐκπέσοντι τῷ κλήρῳ καταφανὴς ἦν οὐδὲν εὐτύχημα λαμπρότερον ἑαυτῷ γεγονέναι τοῦ παρόντος ἡγούμενος. *J. F. Gron.* *Et cujus sors* cum edd. Rom. 1472. et Parm. legunt Lov. 2. Ber. Hafn. Rec. Hav. et Hearnii D. ac N. cujus postremi margini adscriptam erat *Et cujusque sors*, quod etiam servant Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 3. Harl. et Gaertn. *Et cujuscumque sors* Lov. 4. et 5. eodem errore, quo 'quandoque' et 'quandocumque' commutantur: de quo dictum est ad I. 31. § 4. Sed recte Valla monuit, legendum esse *Ut cujusque sors*. Solent autem *et* atque *ut* commutari. Vide ad XXI. 28. § 8. Deinde Doujatius Vallæ adsensus *exierat* malebat. Et ita interdum variatur in scriptis. Vide ad XXIII. 3. § 7. At hic nihil mutandum puto. Omnes enim scripti stant pro vulgato. Et ita XXII. 1. 'Sortes sua sponte adtenuatas, unamque excidisse, ita scriptam: Mavors telum suum concutit.' *Excideret* habet Lov. 5.

§ 4 *Dimicarent, is habitus animorum non inter ejusdem modo conditionis homines erat*] *Dimicarent XX. is habitus* Gaertn. Præterea *is erat hab. an. non inter ejusdem cond. hom.* Lov. 4. et 5. *nec inter eosdem modo cond. hom.* iterum Gaertn. In seqq. *spectatos*, pro *spectantes*, Lov. 2. in margine.

CAP. XLIII. § 1 *Dum sic aliquot spectatis paribus adfectos dimisisset*] Omnino *Quum sic aliquot*. J. F. Gron. Ita apud me est in Gaertn. Vide ad I. 40. § 7. *Aliquos spect. affectos* Hearnii L. 1. *aliquot spect. partibus affectos* Lov. 3. Præterea *dimisit* Hearnii N. sed *dimisisset* in margine. Mox *concione idem advocata* Hav. Vide ad I. 19. § 7. Vox *inde* exsulat ab Harl. *concione deinde advocata* legit Hearnii D. Vide ad XXXVI. 24. § 10.

§ 2 *Eumdem mox in æstimanda fortuna vestra habueritis*] Perperam Pall. duo *existimanda:* ut et Pal. 2. *extinguenda*. Gebh. *In extimanda fortuna vestra* Lov. 2. et Hav. *in existimanda fortuna vestra* Ber. *vestra in existimanda fortuna* Lov. 4. Tum *habebitis* Ber. Paullo ante *quem animum alienæ sortis exemplo* Cant. Lov. 4. et una vel altera vett. edd. Sed præpositio *in* hausta est a vocis præced.

littera ultima m. Vide ad x. 19. § 3. Tum vox *ante* deficit in Voss. et Lov. 1. ac 4. In seqq. *nec enim*, pro *neque enim*, Ber. qui insuper præfert *velut imago conditionis vestræ;* at Gaertn. *veluti imago uræ conditionis*.

§ 4 *Dextra lævaque duo maria claudunt, nullam, ne ad effugium quidem, navem habentibus: circa Padus amnis, major ac violentior Rhodano, ab tergo Alpes urguent*] *Nullamve ad eff. quidem navem hab.* Lov. 2. *nullam ad eff. quidem navem hab.* Harl. *nullam ne quidem navem hab. ad eff.* Lov. 2. et Ber. *nullam ne ad effugiendum quidem navem hab.* Hearnii N. in cujus margine iterum *effugium* emendatur. Deinde *cura Padus amnis* Gaertn. *citra Padus amnis* Hav. *contra Padus amnis* Ber. Hinc *major Padus ac violentior* Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 2. Harl. Hafn. Hav. et Hearnii N. a m. sec. *major subest ac violentior* Ber. a m. sec. priori scriptura ita deleta, ut legi nequeat. Tandem *a tergo Alpes* Flor. Voss. Lov. 2. 4. 5. Ber. Gaertn. Hav. omnesque edd. ante Gronovium. Hæ sunt lectionum varietates, quas hoc loco, a viris doctis admodum vexato, in codd. meis observavi. Quid J. F. Gronovio, Grævio, et Jac. Perizonio in mentem venerit, videri potest apud Jac. Gronovium Diss. Epist. in loca quæd. geogr. Livii l. II. p. 17. ubi locum ipse ita refingit: *circumdederit; dextra lævaque duo maria, nullam ne ad effugium quidem navem habentibus. Contra Padus amnis: major Padus ac violentior Rhodano; ab tergo Alpes urgent.* Ei graviter adversatus est personatus Jasitheus in Apolog. p. 16. qui *claudit*, a Gronovio ex conjectura expunctum, retinendum judicat propter elegantiam amplificationis, qua post *claudunt* subjungitur durius verbum *urguet*. Hinc *circa* non mutandum censet in *contra*: quum enim *circa* notet 'juxta,' 'prope;' enumeratis illis, quæ ab utroque latere ac tergo erant, necessario sequi, per *circa* intelligi quod 'juxta,' 'prope,' sed 'a fronte,' erat. Tandem figuram, quam repetendo vocem *Padus* Gronovius induxit, alienam esse pronunciat a gravissima viri militaris oratione, quam asperam et horridam, sensibusque incomtis et validis præditam esse decebat. Verum non addit quo ergo τὸ *habentibus* referendum sit, aut unde pendeat. Doujatius vel pro *habentibus* emendabat *habentes*, quod et patri in mentem venisse Jac. Gronovius monuit, et Ant. Perizonius sibi quoque placere ad marginem Livii adscripsit; vel *habentibus* ablativum, ut vocant, absolutum credebat, pro 'cum habeatis;' vel denique *habentibus* revocabat ad præcedens pronomen *vobis*. Verum ita verba media *dextra lævaque duo maria claudunt* parenthesi erunt includenda, ut Moguntinos fecisse Jac. Gronovius monuit. Levissimum remedium videtur, ut legamus, quemadmodum jam fere viri docti, et nuper adhuc Crevier. legendum monuerunt, *dextra lævaque duo maria claudunt nullam, ne ad eff. quidem, navem habentes: contra Padus amnis, major Padus ac violentior Rhodano: ab tergo Alpes urguent*. Invitis omnibus scriptis totam vocem *claudunt* ejicere, nimis audax videtur. Pro *habentes* forte more antiquo scriptum fuerat *habentis*, quod a librariis mutatum est in *habentibus*; quomodo eos sæpissime errasse videbimus ad XXII. 8. § 7. *Contra* unius apud me cod. fide probavi; præsertim quum ita etiam alibi errent librarii, ut voces *contra* et *circa* confundant. Vide ad XXXVII. 15. § 7. Si quis tamen *circa Padus* servare malit, non adversabor: *circa* enim quum proprie notet ea, quæ et ab utroque latere, et ante, et ab tergo sunt, interdum ex reliquarum partium enumeratione ad unam aliquam adstringitur. Ita, enumeratis quæ ante et ab tergo

erant, *circa* ad ea, quæ a lateribus sunt, referendum est XXVII. 18. 'Fluvius ab tergo,' ante, circaque, velut ripa præceps, oram ejus omnem cingebat.' Ut autem τοῦ *Padus* repetitionem probem, facit optimorum aliorumque codd. auctoritas.

Vix integris vobis ac vigentibus transitæ] *Vix integris ac ingentibus* Lov. 3. Vide hoc lib. c. 40. § 8. *Vix integris vobis ac urg.* Gaertn. *vix integris vobis ac vincentibus* Lov. 5.

§ 5 *Hic vobis vincendum aut moriendum, milites, est*] Put. caret τῷ *vobis*: ut et Andreas, Bec. Asc. Tarv. Ven. Mog. Savet. *J. F. Gron.* Carent eodem Flor. et Cant. Hearnius, qui id in Mss. suis superesse monet, addidit exstare etiam in ed. Aleriensi Andreæ, unde abesse docet Gronov. Certe etiam in Rom. 1472. Parm. ac Tarvis. utraque inveni, quum tamen et Tarv. numeretur inter edd. quæ eo careant. Mox *occurreritis*, pro *occurristis*, Ber.

Necessitatem pugnandi inposuit] Pal. 3. refert *necess. pugn. imponit.* Gebh.

Quibus ampliora homines ne ab Diis quidem inmortalibus optare solent] *Ne Diis quidem inm.* Lov. 2. *ne a Diis quidem inm.* Voss. Ber. Gaertn. Hav. omnesque edd. usque ad Gron. *ne a Diis quidem, a Diis inm.* Lov. 5. *ab Diis*, ut Gronov. edidit, Flor. et Cant. Tum *captare solent* Hearnii N. *optare solent* in margine. Ita etiam supra cap. præc. § 2. variatum esse vidimus. Paullo ante *auctoribus proponit*, pro *victoribus*, Lov. 5. errore librarii. Vide ad VI. 3. § 6. hoc lib. c. 12. § 4.

§ 6 *Quidquid Romani tot triumphis partum congestumque possident*] Habent hunc locum in animo Claudianus in Rufin. II. 49. 'Eheu quam brevibus pereunt ingentia caussis! Imperium tanto quæsitum sanguine, tanto Servatum, quod mille ducum peperere labores, Quod tantis Romana manus contexuit annis, Proditor unus iners angusto tempore vertit:' et Justinus VI. 3. 'Neve tot bellis ac sæculis quæsitum imperium brevis momenti culpa subverteret.' *Gebh.* *Partum congestumque obtinent*, *possident* Harl. In præcedentibus *Si* in initio § deest in Lov. 1. 2. 3. Harl. et Gaertn. Verum unus eorum Lov. 3. interposuit postea ante vocem *recuperaturi*. Sed intercepta est a primis literis vocis seq. Vide ad XXXIV. 58. § 10. Deinde *Siciliam tantum atque Sardiniam* Lov. 4. et 5.

Id omne nostrum cum ipsis dominis] Put. *vestrum*. J. F. Gron. Ita in omnibus scriptis invenio. Vide ad XXXIV. 2. § 2. Hearnius *nostris* ex uno tantum N. laudavit. Edd. Aldo priores insuper alio ordine exhibent *id omne cum ipsis dominis nostrum.* Ceterum *id ēē*, id est *esse*, pro *id omne*, Gaertn.

§ 7 *In hanc tam opimam mercedem*] *Optimam merc.* Gaertn. Hav. et multæ ex edd. antiqq. Vide ad XXXVIII. 8. § 9. Mox *arma accipite*, pro *capite*, Hearnii N. in margine.

§ 9 *Tempus est jam, opulenta vos*] *Tempus jam est, op. vos* Lov. 4. et 5. *tempus est, op. jam vos* Ber. *tempus est jam, vos op.* Harl. Τὸ *jam* exsulat ab edd. antiqq. Primus deinde Aldus in contextum recepit. Mox *et magnopere pretia mereri* Harl. 2. Ber. et Hav. *ac magnopere pretia mereri* Lov. 4. et 5.

Per tot montes fluminaque et tot armatas gentes emensos] *Et per tot arm. gentes* Hearnii N. a m. sec. Supra quidem dictum est ad VI. 28. § 6. Livium præpositiones repetere solitum esse; hic tamen unius cod. auctoritas levior est, quam ut ejus fide, invitis reliquis omnibus, vulgatum mutetur. Insuper *emersos* Gaertn. et idem Hearnii N. Vide ad VIII. 7. § 21. *Emensis* Ber. et Lov. 5. ut voces hæ *tantum itineris, &c.* referantur ad seqq. et pendeant ex τῷ *vobis*.

§ 10 *Hic dignam mercedem emeritis*

stipendiis dabit] *Magnam mercedem* Lov. 3. et Hafn. quod ex interpretis glossa natum puto. Tum *emeritis stipendia* Gaertn. Male. III. 57. 'Non juniores modo, sed emeritis etiam stipendiis, pars magna voluntariorum, ad nomina danda præsto fuere.' XXXIII. 3. 'Tirones ab decem et sex annis milites scribebantur, et emeritis quidam stipendiis ad signa revocabantur:' et ita sæpe alibi.

§ 11 *Tum difficilem existimaveritis victoriam fore*] Put. *diff. existimaritis vict.* J. F. Gron. Proxime ad hanc Puteani scripturam accedens Hearnii N. *existimaretis* præfert in margine: quod etiam lectum fuit in Flor. a m. pr. in quo deinde a m. altera emendatum est *existimaritis*. Et ita erat etiam in Cant. Vide mox ad cap. seq. § 7.

Sæpe et contemtus hostis cruentum certamen edidit, et incliti populi] *Sæpe etiam cont. hostis* Lov. 4. Vide ad XXII. 47. § 9. *Sæpe et contentus hostis* Lov. 5. Vide ad XXV. 38. § 20. *Hostis* deest in Gaertn. Hinc *certamen dedit* Lov. 4. Sæpe quidem 'dare' pro 'edere' ponitur. Ita 'dare motus haud indecoros' VII. 2. 'dare gemitum' Ovid. Her. XI. 30. Sed nihil muto. Forte scriptum fuerat *certamẽ edidit*, atque ita prima litera τοῦ *edidit* intercepta est ab ultima vocis præced. Vide ad XXVII. 41. § 8. Infra XXXI. 37. 'Regia statio atrocissimum prœlium edebat.' Tum *inditi populi* Lov. 1. Vide ad VI. 42. § 5. *Inclinati populi* Cant. Mox *levi momento*, pro *perlevi*, Harl. Infra XXIV. 34. 'Quibus ea, quæ hostes ingenti mole agerent, ipse perlevi momento ludificaretur.'

§ 12 *Nam, demto hoc uno fulgore nominis Romani, quid est, quod illi vobis comparandi sint*] Put. *cur illi*. Cicero Fam. III. 10. 'Quid erat autem, cur ego in te tam implacabilis essem?' In hujusmodi minutiis secuti eum merito passim et fere semper sumus: neque tamen in reciptis his annotationibus id ubique monebimus, ne nimium excrescant. *J. F. Gron.* Ita et Flor. Cant. Voss. et Hearnii D. et N. in margine. Ovid. Her. X. 144. 'Non tamen est, cur sis tu mihi caussa necis.' Cic. pro Cluent. c. 53. 'Quid est, Q. Naso, cur tu in hoc sexto loco sedeas?' Plautus in Sticho I. 1. 51. 'Neque est, cur nunc studeam has nuptias mutarier.' Vide Burm. ad Petron. Satyr. c. 126. Præterea *Uno demto hoc uno fulgore* Voss. et Lov. 1. *Uno demto uno fulgore* Lov. 4. *Ademto hoc uno fulgore* Harl. *Unde ademto hoc uno fulgore* Hearnii D. et Lov. 3. *Unde uno ademto hoc fulgore* Gaertn. *Nam uno demto hoc fulgore* Lov. 5. *Unde* pro *Nam* etiam multæ ex edd. antiqq.

§ 13 *Viginti annorum militiam vestram*] Elatorie *XX. annorum militiam* vocat Hannibal, quam supra c. 16. *XVIII.* Livius verius appellarat: at servit caussæ Annibal. *Sigon.* *Vigenti annis* Hearnii N. *viginti annorum* in margine. Præterea *vestram militiam* Harl.

§ 14 *Hac ipsa æstate cæso, victo, circumsesso a Gallis*] Vet. lib. *circumsessoque*. Sigon. Ita etiam Ber. et Hav. reliquis invitis. Solere Livium copulam in his omittere, vidimus ad III. 9. § 4. Mox *ignoto ad hac*, pro *adhuc*, Lov. 2. Tum *ignoranteque ducem*, pro *ignorantique*, in Lov. 3. Ber. a m. sec. Hearnii N. ed. Vascosani et recentioribus omnibus usque ad Gronov. qui priorem lectionem a reliquis codd. firmatam, revocavit. Vide ad VI. 14. § 13.

§ 15 *An me, in prætorio patris, clarissimi imperatoris, prope notum, certe educatum*] Scribendum opinor *prope natum:* quod probat locus ille XXX. 28. 'Sed cum Annibale, prope nato in prætorio patris fortissimi ducis, alito atque educato inter arma.' *Valla.* Put. *certe eductum:* ut Terentio Andr. I. 5. 39. 'bene ac pudice doctum atque eductum.' Et Ad. I. 1. 23. 'Eduxi a parvulo.' *J. F.*

Gron. *Prope notum* Flor. Gaertn. et Hearnii N. Sed 'natus' et 'notus' etiam alibi a scribis commutantur. Vide ad XXII. 4. § 2. *Proprie notum* Lov. 2. 'Prope' et 'proprie' in Mss. confunduntur etiam v. 14. § 1. *Probe notum* Cant. Voss. Lov. 3. 4. 5. Hafn. Ber. Hav. et edd. Rom. 1472. ac Parm. Vide ad XXXVII. 49. § 2. Deinde *certe eductum* Flor. et Cant. Sæpius 'educere,' pro educare, Livius et alii optimi scriptores usi sunt, quod passim librarii indocti mutarunt. Vide Rhenan. ad Livii I. 39. § 6. Gronov. ad Livii XXIV. 4. § 5. et XXVII. 19. § 9. Burm. ad Seren. Samm. vs. 64. et quæ notavi ad Livii I. 4. § 7. et II. 9. § 4. Ita variant etiam codd. apud Curt. III. 12. § 16. Id quoque restituendum videtur XXXIX. 9. 'Sub tutela Duroniæ matris et vitrici Ti. Sempronii Rutili eductus fuerat:' ita plures scripti. Vulgo etiam *educatus*. Alios pariter loquutos esse, docui ad Silii IX. 434. Adde Colum. III. 10. 'Velut altricis uberibus eductus paullatim fructum ferre condiscit.' Mox *domitorem Hispaniæ, Galliæ, victorem eumdem* Lov. 4. *domitorem Hispaniæ Galliæque, victoremque eumdem* Lov. 5.

Non Alpinarum modo gentium, sed ipsarum, quod multo majus est, Alpium] Vocula *sed* deest in Lov. 3. et quibusdam ex edd. vett. Talis locutio est apud Calpurn. Ecl. VII. 64. 'Non solum nobis silvestria cernere monstra Contigit; æquoreos ego cum certantibus ursis Spectavi vitulos:' ubi vide quæ notantur, et quæ dicta sunt ad II. 49. § 11. Verum voculam illam tuentur ac vindicant et plures et optimi Mss. ac principes edd. *Non Alp. modo gentium, id est ips.* Lov. 4. *non Alp. modo gentium, idem ips.* Lov. 1. et Gaertn. *non Alp. modo gentium, sed etiam ips.* Ber. Verum id non necesse est. *Non modo, sed* inlustravimus ad VI. 37. § 1. Tum *quod multo magis est* Lov. 1. et 5. Vide ad XXVI. 41. § 16. Mox *semenstri*, pro *semestri*, Flor. quod pertinet ad illa, de quibus egi ad v. 54. § 4. Adde ad IV. 24. § 5. Insuper § 16. *Ignorat, certum habeo*, pro *ignoraturum*, Hearnii D.

§ 17 *Non ego illud parvi æstimo, milites, quod nemo vestrum est*] *Non ego illud parvi existimo* Lov. 4. et Gaertn. *Non ego illud parvi extimo* Ber. et Lov. 1. ac 2. *Non illud ego parvi extimo* Hav. Vide ad l. XXXIV. c. 2. § 5. Tum *nemo est vestrum* Flor. In seqq. mox *cujus non idem ego virtutis*, pro *cui*, Flor. Harl. et Hav. *cujus non ego idem virtutis* Lov. 4. qui existimasse videntur, *cujus* referendum esse ad *virtutis*, quum pendeat ex remotiori 'referre;' unde etiam *cui* legendum est. *Cui non ego idem virtutis* Lov. 5. *cui non idem virtutis* Lov. 2. et Ber. a m. sec.

§ 18 *Tum laudastis me, milites, donastis*] Vet. lib. *Collaudastis me, milites*. Sigon. Hæc satin' aut integra aut pura? certe non videntur. Quid donaverint? an munera accipere a militibus imperator solet? imo dare. Si non aliquid deficit, legerim in hanc mentem *donati estis*. Duo recensuit. Et ego, inquit, fortiter sæpe feci vobis spectantibus, et vos me. Laudem igitur a vobis accepi, præmium unicum ducibus; et vos dona a me, ex militiæ more. *Ruben*. Elect. I. 23. Rubenius existimat legendum hic *donati estis*, quem vide. Pall. 2. et 3. *Tum laudastis me, milites, donastis alumnum prius omnium vestrum, quam imperatorem*. Gebh. Mendosa sunt hæc. Rubenius malit *donati estis*. Sed dum ea ratione quoque sit reducendum; ego vero istud minime huc facere censeo de donationibus, sed membrum istud ad sequens pertinere: nihil enim, quam summam notitiam velle, arguit, quod sequitur, 'procedam adversus ignotos ignorantesque.' His se ob suam notitiam feliciorem facit. Legam 'Dum laudastis, me, milites, educastis. Alumnus prius omnium vestrum,' &c

Adolevi, ait, in laudibus vestris, quas a prima pueritia mihi tribuistis perennes. De Annibale paria Silius Ital. XVII. 293. ubi milites, notos a facinoribus bellicis, pluribus, quam quæ huc deferantur, compellat singulos vir vetus armorum. *Barthius*, Adv. XIV. 10. In libro optimo erat, *Tum laudatis me miliens donatisque.* Duo ista verba persæpe Livius conjungit in laude donisque militaribus ab imperatoribus militi ob virtutem impertitis. Lib. XXV. c. 18. de Crispino: 'Laudatusque ibi magnifice et donis donatus.' XXXVIII. 23. 'Laudati quoque pro concione omnes sunt, donatique pro merito quisque.' XXXIX. 31. 'Pro concione postero die laudati donatique equites phaleris.' XLII. 61. 'Pro concione laudati, ducesque eorum etiam virtutis caussa donati.' Tale quid igitur hic quoque significari cum crederem, Sigonii *Collaudastis me*, Barthii *educastis*, numquam sum miratus. Ipsam autem veritatem sagaciter ab se deprehensam communicavit mecum A. Rubenius: *Cum laudatis a me millies donatisque alumnus prius omnium vestrum, quam imperator, procedam acie adversus ignotos inter se ignorantesque.* Vobiscum, inquit, hoc est, cum illis militibus, quos toties pro concione re bene gesta laudibus et donis meritos ornavi, ego, quem vos prius, non modo tirocinia sed propemodum incunabula in castris ponentem, educastis quam imperatorem fecistis, ibo prœliatum adversus ducem, ignotum exercitui suo, et ignorantem copias suas. *J. F. Gron.* Lectio, quæ ante Gronovium in edd. exstabat, superest in Lov. 5. Hafn. et Gaertn. neque inde abit Rec. nisi quod *donastisque* legat. *Tum laudastis me, milites, donastis alumnum prius omnium vestrum, quam imperator* est in Voss. Lov. 1. 2. 3. 4. et Harl. quibus consentit Hav. nisi quod insuper *imperatorem* substituat. *Coll. me millies donastis alumnum prius omnium vestrum, quam imperatorem* Ber. in quo *alumnus* et *imperator* emendat manus altera. Tum *laudatis me millies donastisque alumnum prius omnium vestrum, quam imperator* Flor. in quo tamen *laudastis* est a m. sec. *Cum laudatis a me milliens donastis alumpnum prius omnium vestrum, quam imperator* laudatur in excerptis ex Cant. Gronovius in priori ed. nott. ex veteri Put. scriptura conjiciebat legendum *quod nemo vestrum est, cujus non ante oc. ipse sæpe mil. aliq. ed. fac., cui non idem ego virt. spect. ac testis, not. temp. locisque ref. sua possim decora, mecum laudatis millies donatisque.* Ut dicat Hannibal, se nondum imperatorem simul cum militibus, ac milites secum pro egregia opera ab Hasdrubale laudatos donatosque esse. Syllepsin autem in posterioribus verbis *mecum laudatis millies donatisque* ita defendebat, ut numerus respondeat utrique membro *cujus non ante*, et *cui non idem ego*; casus propiori *cui*. Et hanc etiam lectionem in contextum recepit. Verum in repetitis curis recte palmariam A. Rubenii conjecturam probavit. Mox τὸ *acie* deficit in Voss. et Lov. 1. *procedam aciem* habet Flor. *procedam in aciem* Lov. 4. ut præpositio in Flor. elisa sit a vocis præced. litera ultima. Vide ad X. 13. § 2. De locutione 'procedere in aciem' vide ad V. 48. § 17.

CAP. XLIV. § 1 *Generosissimarum gentium equites frenatos et infrenatos*] Per *infrenatos* intelligit Numidas. Infra c. 46. 'Annibal frenatos equites in medium accipit, cornua Numidis firmat.' De his agunt Lipsius de Milit. Rom. III. 8. et Cerda ad Virg. Æn. IV. 41. *Duk.* 'Nudi frenis infrenatique manipli' dixit Silius, 'infrenatus' pro 'frenatus' adhibens, IV. 315. Per 'nudos frenis,' et hoc loco 'infrenatos' intelliguntur Numidæ. Vide ad Silii III. 293. Ceterum *gloriosissimarum gentium* Lov. 4. Tum *frenatos infrenatos*, omissa media co-

pula, Ber. *frenatos infrenatosque* Flor. Insuper antea *plena video omnia animorum ac roboris* Lov. 4. 5. *plena omnia video animorum roborisque* Ber.

§ 2 *Vos, Karthaginienses, tum ob patriam, tum ob iram*] Prima vocula non exstat in Lov. 4. Deinde *cum ob patriam* Flor. Ber. Lov. 5. et quædam ex vett. edd. Ita etiam Crevier. in Put. invenit, et in contextum recepit; quem, tot nunc meis consentientibus, imitatus sum. Vide ad VI. 23. § 3. Paullo ante *fidelissimosque fortissimosque* Harl.

§ 3 *Tanto audacius fortiusque pugnaturi, quanto major spes, majorque animus inferentis est vim*] Pall. tres *quanto major spes, major animus inferentis vim, quam arcentis*. Gebh. Lege cum primo scriptorum, *tanto audacius fortiusque pugnaturi, quam hostis, quanto major spes, major est an. inf. vim, quam arcentis*. Etsi possis habere suspectum τὸ *quam hostis*. Lib. III. c. 25. 'In quæstoribus novis major vis, major auctoritas erat.' *J. F. Gron.* Voces *quam hostis*, ne quis forte Put. suspectum habeat, exhibent etiam Flor. et Cant. Deinde priores edd. legebant *major spes, majorque animus inferentis est vim*, pro quo Gronov. in pr. ed. substituit *majorque est animus inf. vim*, postea *major est animus inf. vim*, Put. iterum secutus, et pro parte Pall. Per omnia etiam hic Put. adsentiuntur Flor. Cant. et forte Lov. 1. unde nihil notatum vidi. At cum Pall. Gebhardi faciunt Voss. Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. *majorque animus inf. vim* Hearnii N.

§ 4 *Accendit præterea animos et stimulat dolor*] *Et st. animos dolor* Flor. Mox pro *depoposcere* Gronov. edidit *depoposcerunt*, quod firmant Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 3. 4. Harl. Gaertn. aliique. *Deposcerunt* est in Lov. 5. Vide ad Epit. Liv. lib. II. *Poposcerunt* Lov. 2. Ber. Hav. et Hearnii D. Vide ad II. 13. § 7.

Deditos ultimis cruciatibus adfecturi fuere] Dictio *fuere* nata in officina sciolorum. *Grut.* In Pal. 3. fuit, *deditos ultimis cruc. adf. forent*. Gebh. Nullus est cod. inter meos, qui dictionem, a Grutero νοθείας damnatam, vel omittat, vel cum Pal. Gebhardi ejus loco legat *forent*. Contra Gronov. edidit *fuerunt*: quod superest in omnibus meis, nisi quod *fuerant* sit in Hav. Paullo ante *oppugnastis*, pro *oppugnassetis*, Harl. et Hearnii D.

§ 5 *Circumscribit includitque nos terminis montium fluminumque, quos ne excedamus*] *Et circumscr. includitque* Ber. *circumscribitque includitque* Hav. Tum voces *nos ter. mont. flum.* non adparent in Cant. omissæ culpa librarii, quibus voculæ *que* repetitio fraudi fuit. Vide ad IX. 11. § 11. Dein *neque excedamus* Lov. 2. et Ber. a m. sec. *non excedamus* Flor. Paullo ante *omnia sua suique arbitrii* Ber. Hinc *cum quibus bellum, quibus pacem*, pro *cum quibus pacem*, Flor. Lov. 1. et Harl. Denique *æcum censent*, pro *æquum censet*, Flor. Verum licet *gens* sæpe, ut conlectivum, verbum plurale adsciscat, hic tamen *censet* præferendum esse et præcedentia et sequentia docent.

§ 6 *Nusquam te vestigio moveris*] Vos mutastis *e vest. moveris*. Ego *nusquam te vest. moveris*, accentu in antepenultima, ut sit verbi activi subjunctivum, non passivi indicativum. *Valla*. Pall. tres *movearis*. At vetustissima ed. *nusquam e vest. te moveris*. Gebh. *Nunquam* Hearnii N. Vide ad XXXVI. 17. § 10. et mox ad § seq. etiam ad cap. seq. § 4. *Nusq. e vest. movearis* Lov. 2. et edd. Rom. 1472. ac Parm. *nusq. tuo vest. movearis* Lov. 3. et Hafn. *nusq. te vest. movearis* Harl. Ber. Hav. et Hearnii D. ac N. *nusquam te vest. moveas* Lov. 4. Reliqui codd. emendationem Vallæ probant. Paullo ante *Ne transieritis Iberum* Cant. Deinde *ne quid tibi rei sit* Hav. *ne quid commune tibi sit* Lov. 3. Hinc voces *ad Iberum est Saguntum*

consulant a Lov. 5. Crevier. libenter legeret *cis Iberum*, ut hæc intelligerentur dicta ex persona Pœnorum, qui Hispaniam ulteriorem obtinentes necesse non habebant, ut ad obsidendum Saguntum Iberum transirent. Videnda sunt quæ ad hunc locum notavit.

§ 7 *Veterrimas provincias meas Siciliam et Sardiniam ademit, nisi adimat et Hispaniam*] Legendum esse, uti edidimus, cum vulgo sit etiam *provincias nostras*, et *Hispaniam*, tum *et si inde*, deinde *transcendet*, monuimus Obs. IV. 20. *Nisi adimat* æque Andreas, Beccar. Tarv. Venet. Savet. ignorant; Ascensius et Mag. jam habent. J. F. Gron. *Provincias meas*, pro *nostras*, etiam Flor. Cant. Voss. Lov. quinque, Harl. Hafn. et Gaertn. *provincias vestras* Rec. Tum *Sard. abstulit, adimit etiam Hispaniam; et si inde cessero in Africam transcendet* Ber. neque dissentit Hav. nisi quod addita voce *etiam in Africam* legat. *Sard. abstulit, adimit Hispaniam; et inde cessero, in Africam transcendet* Hafn. *Sard. adimit; in Hispaniam, et inde cessero in Africam transcendet* Voss. cui consentiunt Lov. 1. 5. et Gaertn. nisi quod eorum primus *in Hispanias*, secundus *et in Hispaniam, et si inde*, tertius *etiam in Hispaniam, et si inde* præferant. *Sard. adimit* (*ademit* Lov. 3.) *etiam Hispaniam et si inde cessero in Africam transcendet* Lov. 2. 3. 4. et Harl. *Sard. adimit etiam Hispanias, et inde cessero, in Africam transcendet* Rec. *Sard. adimit etiam Hispanias: et si inde cessero in Africam transcendes* Flor. *Sard. adimis etiam Hispanias et inde cessero in Africa transcendes* Cant. Insuper *transcendisse autem dico* non tantum edd. quas consului, omnes ante Froben. 1535. sed et omnes scripti; nisi quod *transcendere autem dico* sit in Lov. 5. *transcendisse audio* in Ber. Hafn. et Gaertn. Sed optime locum hunc emendavit Gronov.

Nihil usquam nobis relictum est, nisi quod armis vindicaverimus] Put. et Voss. *vindicaremus*. Lege *vindicarimus*. J. F. Gron. *Vindicaremus* etiam omnes mei, ut et Hearnii D. et N. *vindicarem* ejusdem L. 1. Sed recte Gronov. *vindicarimus*. Similiter erraront librarii cap. præc. § 11. XXVII. 13. § 5. et XXXVII. 54. § 27. Adde Burmann. ad Sueton. Aug. cap. 17. Præsertim autem Livius delectatus est contractionibus in temporibus præteritis verborum primæ conjugationis, quas passim scribæ mutarunt. Ut ex multis exemplis pauca tantum memorem, vide ad II. 1. § 2. V. 53. § 9. VI. 22. § 4. XXX. 18. § 1. XXXIV. 32. § 2. c. 50. § 4. XXXVI. 3. § 7. c. 8. § 1. c. 20. § 8. c. 57. § 1. XXXIX. 16. § 3. c. 26. § 14. c. 29. § 3. c. 31. § 11. c. 38. § 5. c. 55. § 1. XL. 14. § 9. ac pluribus. Præterea *nihil umquam* Flor. Cant. Voss. et Gaertn. eodem errore, quo 'nusquam' et 'numquam' confundebantur § præc. Verbum autem *est* deest in Ber. a m. pr. In præcedd. vero pro *misere*, quod erat in edd. prioribus, Gronovius substituit *miserunt*. Et ita legunt omnes scripti.

§ 8 *Illis timidis et ignavis licet esse, qui receptum habent*] Idem optimus codicum et Voss. plane *qui respectum habent*; id est, qui habent quo respiciant, et fiduciæ et, si res exigat, auxilii gratia. Lib. IV. c. 46. 'Subsidia, quæ respicerent in re trepida, præparata erant ab tribuno militum.' XXVII. 12. 'Hosti jam undique pulso, nec ubi consisteret, nec quid fidum respiceret, habenti.' Utitur eodem genere loquendi Cicero Philipp. XI. 11. 'Ne Brutum colligassemus in Græcia, et ejus auxilium ad Italiam vergere, quam ad Asiam maluissemus, non ut ex acie eum respectum haberemus, sed ut ipsa acies subsidium haberet etiam transmarinum.' Philipp. X. 4. 'Quod qui ab illo abducit exercitum, et respectum pulcherrimum et præsidium firmissimum adimit reipublicæ.' Philipp. V. 18. de

Cæsare: ' Quum respectum ad senatum et bonos non haberet:' id est, quum de optimatium favore ipse popularem levitatem semper sectatus nihil sibi spondere posset: non vult enim nullam habitam a Cæsare senatus et reipublicæ studiosorum rationem; hos ab eo contemptos, ut Schottus interpretatur Nodor. Cic. I. 15. Porro Andreas quoque, Becc. Tarv. Ven. Savet. Asc. *respectum*, non *receptum*, dudum ediderunt. *J. F. Gron.* Livius IX. 23. ' Nos omnium rerum respectum, præterquam victoriæ, nobis abscindamus.' *Jac. Gron.* *Qui respectum habent* omnes non tantum mei et Hearnii codd. verum etiam edd. antiqq. ante Moguntinam, quæ prima *receptum* dedit, unde id Aldus in erratis, et postea reliqui receperunt. Supra IX. 23. ' Castra habeant repetantque, quibus operæ est trahere bellum: nos omnium rerum respectum, præterquam victoriæ, nobis abscindamus.' XLII. 46. ' Quæ serva atque obnoxia fore, si nullus alio sit, quam ad Romanos, respectus.' Et ita ' respicere' IV. 17. ' Propius est fidem, obstringi Fidenatium populum, ne respicere spem ullam ab Romanis posset, voluisse.' Vide Burm. ad Suet. Ner. c. 20. Simili modo ' suscipere' et ' suspicere' in Mss. confunduntur; (vide ad XXVIII. 6. § 12.) ' accipere' et ' aspicere.' Vide quæ dixi ad Silii V. 573. Præterea *illis timidos et ignavos esse licet* Hav. sed alterum elegantius est, et optimorum codicum testimonio firmatur. Supra III. 50. ' Sibi vitam filiæ sua cariorem fuisse, si liberæ ac pudicæ vivere licitum fuisset:' ubi vide quæ notantur. *Illos timidos et ignaros licet esse* Lov. 2. ' Ignavus' et ' ignarus' etiam alibi commutantur. Vide ad III. 54. § 8. et IX. 8. § 4.

Quos suus ager, sua terra, per tuta ac pacata itinera fugientes, accipient] *Quod suus ager, quod sua terra* primæ, quas vidi, edd. pro quo mox secutæ dederunt *quod suus ager, sua terra*. Id autem posterius ex scriptis præferunt Voss. Lov. 2. 3. Hav. et Gaertn. *quod sua terra, suus ager* Flor. qui etiam *tuta ac pacata;* de quo errore vide ad XXVIII. 4. § 7. *quod suum agrum, suam terram, &c. fug. acc.* Ber. et Hearnii N. Displicuisse videtur librariis, duobus singularibus *suus ager, sua terra* addi verbum plurale, quod tamen apud Livium frequens est. Vide ad I. 31. § 7. Verbum ' accipere' eo modo quo hic capitur, inlustramus ad V. 21. § 3. Infra XXXVIII. 21. ' Romanos victores deserti fuga hostium tumuli acceperunt.' Aldus in erratis emendavit *quos suus ager, quos sua terra*. Frobenius deinde a. 1531. *quos suus ager, sua terra*. Mox *necesse est fortis viribus esse*, pro *fortibus viris*, Flor. Voss. et Lov. 1. *necesse est fort. vir. esse* Hearnii N. et *fortibus viris* in margine. Tò *est* deerat in Lov. 2. Ceterum hoc dictum est eadem forma, qua modo *Illis timidis et ignavis licet esse*.

Si fortuna dubitabit, in prælio potius, quam in fuga, mortem obpetere] Verbum ' dubitare' inlustravit Gronov. ad Senec. Ep. 114. *Mortem optare* est in Hearnii D. invitis aliis omnibus. Paullo ante *abrutis* pro *abruptis*, Lov. 2. Gaertn. et edd. Sigonii: *abrutis* Voss. et Lov. 1.

§ 9 *Si hoc bene fixum omnibus destinatumque in animo est*] *Si destinatum omnibus hoc, si bene fixum in an. est* Lov. 4. et 5. *Si hoc bene fixum omnibus, dest. in animo est* Flor. Voss. Lov. 1. 2. *Si hoc bene fixum omnibus, ac dest. in animo est* Hav. et Ber. a m. pr. *Si hoc bene fixum dest. in animo est* a m. sec. *destinatumque animo est* Hearnii N. Mox *iterum dicemus* Flor. a m. pr. *iterum dico* idem Hearnii N.

Nullum contentum ad vincendum homini a Diis immortalibus acrius datum est] Credo scribendum *nullum incitamentum*. Valla. *Incitamentum* est conjectura Vallæ, traducta omnium se-

quentium codd. consensu: sed an legitimo, in dubium me collocat Pall. codd. diversitas ab hoc Laurentii commento: nam illi *nullum contentu ad vincendum hominem* (hoc omittit vocabulum Pal. 2.) *a Diis imm. acrius datum est.* Verior ac sincerior hoc loco mihi apparet antiquissimæ ed. lectio, quam et Vallæ somnio prætuli: *nullum contemtu ad vinc. homini a Diis imm. acrius telum datum est.* Dicit Annibal, contemtu vitæ ac desperatione nihil efficacius esse ad acquirendam victoriam. Velleius Paterc. II. 5. ubi loquitur de Q. Macedonico: 'Cum urbem,' inquiens, 'Contrebiam nomine oppugnaret, pulsas præcipiti loco quinque cohortes legionarias eodem protinus subire juberet, facientibusque omnibus in procinctu testamenta, velut ad certam mortem eundum foret, non deterritus proposito, perseverantia ducis, quem moriturum miserat, militem victorem recepit. Tantum effecit mistus timori pudor, spes desperatione quæsita.' Videatur Justinus XX. 3. Diodorus XI. 12. et 17. *Telum* vero hic est incitamentum, seu potius adjumentum. Cicero 'Parsimonia non mediocre telum ad virtutem.' Livius IV. 24. 'Necessitate, quæ ultimum ac maximum telum est, superiores estis.' *Gebh.* *Nullum incitamentum* a Vallæ conjectura. Andreas *nullum contentu ad vinc. homini a Diis imm. acrius telum datum est.* Sed illud *telum* in Mss. nullum habet vestigium sui. Put. *contemptum:* neque aliter, ut quisque melior, cæteri. Veritas est, *nullum momentum ad vinc. homini ab Diis imm. acrius datum est.* Nam sic quoque Put. non *a Diis.* Est quidem sermo haudquaquam insolens, tamen frequentissimus Nostro. Lib. XXIX. c. 12. 'Haud parvum momentum ad opem ferendam sociis.' XXXIII. 45. 'Non magni momenti ad summam rempublicam populi Romani.' XXXV. 31. 'In quo plus ad omnia momenti, quam in Magnetibus, esset.' XLII. 45. 'Rhodii maximi ad omnia momenti habebantur.' XLIII. 23. 'Ut impensam in rem maximi ad omnia momenti faceret.' *J. F. Gron.* Apparet tamen adjectivum hoc efficacius esse et nervosius, quam ut illi substantivo conveniat, et major quædam ac ponderosior vox requiritur. Itaque scribebat mihi Grævius, *magnum, parvum momentum* occurrere frequentissime, alienum vero esse ab usu recte loquentium *acre momentum.* Recte tamen id conjungi cum τῷ *telum* in Andreana. Nec frustra legi in Put. *contemtum,* et in Andreana *contemtu.* Hinc sibi persuasisse Livium scripsisse, *nullum contemtu sui ad vinc. homini ab Diis imm. acrius telum datum est.* 'Contemtus sui,' ut Seneca 'vilitas sui,' quum facilis sit mutatio literæ *ui* in *m*, unde deleta litera *s* venit *contemtum.* In quo sensum vides omnino absolutum, si ad Mss. eum conciliare potes, qui certam fidem mihi fecerunt perpetue, ubi quid abundat, illic alieni quid intextum esse. Voss. refert *cteptu* cum tribus superinscriptis lineolis. Gud. *conceptum.* Flor. *contemptum.* Inde adscripseram margini meo, videri, *nullum eo telum ad vinc. homini ab Diis imm. acrius datum est:* ut III. 69. 'Juventus, quæ inter tales metus detrectationem militiæ telum acerrimum adversus Patres habere solita erat.' Et alibi 'stimuli acres,' ac 'stimulare acrius.' Quare eligas licet. *Jac. Gron.* *Nullum contemptu ad vinc. homini a Diis imm. acrius telum datum est* edd. Rom. 1472. ac Parm. Gronovius in pr. ed. nott. refert, se in cod. Regio, etsi non nimis antiquo, notæ tamen haud malæ, invenisse *nullum compempsum;* inde sibi natam esse conjecturam *nullum compendium ad vincendum: compendium* autem exponit 'viam compendiariam:' et hanc conjecturam firmare videtur lectio Lov. 5. *nullum compensum.* Addit ni-

hilominus Gronov. se tamen hærere, et in iterata ed. sententiam hanc silentio involvens tacite damnasse videtur. Ac recte. Nam, quemadmodum momentum acrius, quod Grævius, non tantum Gronovio, sed et Heinsio scribens, monuit in Syllog. Epist. Burmann. tom. IV. epist. LXVIII. p. 96. sic etiam *compendium acrius* ab usu recte loquentium alienum existimandum est. *Nullum conceptum ad vinc.* Lov. 2. 4. 5. Hafn. Gaertn. et Voss. in margine pro varia lectione. *Nullum contemptum ad vinc.* Flor. Cant. Lov. 1. Ber. Hav. et Hearnii D. ac N. *nullum c̄cēptū* Voss. *cōceptum* Harl. Nihil propius ad codd. scripturam video, quam quod Gronovium subiit, *nullum eo telum ad vinc., &c. acrius datum est.* De voce *telum* translata hac significatione vide ad VI. 35. § 8. ubi et videbis exempla laudari, in quibus 'acerrimum telum' occurrit. Ex illis etiam patebit locum, quem Grævius ep. ad Heinsium laudat ex Livio Andronico, esse Cic. ad Fam. VII. 16. *Ab Diis immortalibus* etiam Flor. Cant. Lov. 1. et Harl.

CAP. XLV. § 1 *Quum utrinque ad certamen accensi militum animi essent*] *Utrumque ad cert.* Gaertn. sollemni scribarum errore. Vide ad V. 8. § 10. c. 46. § 1. c. 48. § 1. VI. 29. § 1. VII. 7. § 1. c. 40. § 2. et IX. 28. § 5. Similiter confunduntur 'uterque' et 'utrimque' II. 64. § 8. 'utriusque' et 'utrimque' XXII. 28. § 11. Mox *pontem Ticinum jungunt,* pro *ponte,* Flor. a m. pr. Lov. 4. et Harl. *Ticinum pontem jungunt* Lov. 1.

Tutandique pontis causa castellum superimponunt] A veteri abest vox *causa:* nimium bene. Idque genus sermonis a me in Tacito notatum. *Lipsius,* Epist. Quæst. I. 12. Τὸ *causa* cum a Lipsii lib. Ms. absit, nec desit, omittatur sane. Tales enim sunt et illæ locutiones, de quibus nos in nostris Novantiquis, quod satis est, diximus. *Modius.* Recte Lipsius in libro suo deesse existimat τὸ *causa.* Quem sequi vetuit me restans codd. nostrorum consensus. *Gebh.* Vide ad XXXI. 12. § 4. Hic tamen unius librarii culpa excidisse videtur: et quidem, quum τὸ *causa* per compendium cā scribatur, ei fraudi esse potuerunt primæ literæ vocis seq. *castellum*; quod et Dukero in mentem venit. Certe omnes mei *causa* tuentur. Præterea *insuper imponunt* Flor. et Cant. consentientibus etiam Hearnii codd. Id etiam in contextum jam recepit Gronov. præter Flor. ita in Put. quoque legi testatus hoc lib. ad c. 1. § 5. ubi vide. Præterea *imponitur* Gaertn.

§ 2 *Ad depopulandos sociorum populi Romani agros*] *Ad populandos* Lov. 4. Ita Livium sæpius locutum esse, vidimus ad II. 62. § 2. Unius tamen illius cod. testimonium levius videtur. Solent sæpe hæ voces commutari. Vide ad X. 12. § 7. Tum *soc. Rom. populi* Gaertn. *pop. Rom. soc.* Ber. *soc. Romanorum* Lov. 4. et 5. Paullo ante *hostibus opere occupatis* Flor. Deinde *Marbalem* Ber. a m. pr. et Hearnii L. 1. ac N. *Mahabalem* Hav. *Maerbalem* Lov. 4. *Maherbalem* Lov. 5. Ceterum hic plura folia deerant in Lov. 2. usque ad XXII. 20. § 6.

§ 3 *Principumque animos sollicitari ad defectionem*] *Sollicitare* Cant. Voss. Lovel. 1. 3. 4. 5. Harl. Ber. Rec. Gaertn. Hav. Hearnii D. N. omnesque edd. usque ad Gronovium, qui *sollicitari* dedit, forte præeunte cod. Put. quem sequi solet. Certe *ad def. sollicitari*, mutato etiam ordine verborum, est in Flor.

Quinque millia passuum a vico tumulis consedit] Vicum non nominat, et *tumulis considere* quomodo in plano, ut hic omnia erant, intelligatur, non hercle capio. Suspicor proprium nomen obliteratum, ac pro eo suppositum *tumulis.* Glar. Probo Glareani suspicionem, vici nomen desiderari.

Probus (Nepos in Hann. lib. IV.) hanc pugnam pugnatam ad 'Clastidium' ait, cujus vici post meminit Livius c. 48. *Sigon.* Vitium potius, quam defectum odoror, et e duabus vocibus nomen loci concinno *a Victumviis.* Vestigia scripturæ suadent, et Livius, qui c. 57. emporium isto nomine agnoscit, idque in hoc ipso tractu: 'Paucorum inde dierum quiete sumpta ad Victumvias ire pergit' (nempe Hannibal) 'oppugnandas:' unam ita membranæ, non *Vicumvias,* ut libri vulgati. *P. Ruben.* Elect. II. 3. Admisi elegantem Rubenii nostri conjecturam, quod in vulgata nihil foret sani. Idem nomen redonavi Livio c. 57. ubi antea erat *Vicumvias. Grut.* Reponendum censet Rubenius *a Victumviis,* sicut et c. 57. ut ibidem habet Pal. 1. *Gebh.* *A Victumviis* accepit Gruterus a P. Rubenio, qui sic conjecit ex c. 57. hujus libri: ubi sane membranæ omnes *Victumvias.* At eædem omnes hic *Vicotumulis.* Quid dicam? Vereor ne utrumque vocabulum etiam sit corruptum. Apud Strabonem notavi v. 218. Ἐπεὶ καὶ ἐν Οὐερκέλλαις χρυσωρύχιον ἦν· κώμη δ' ἐστὶ πλησίον Ἰκτυμουλῶν καὶ ταύτης τῆς κώμης· ἄμφω δ' εἰσὶ περὶ Πλακεντίαν. Nec minus in Plinio XXXIII. 4. 'Exstat lex censoria Ictumulorum aurifodinæ, qua in Vercellensi agro cavebatur, ne plus quinque millibus hominum in opere publicani haberent:' ubi Ms. Voss. *Victumulorum.* Quantum autem distant *a Vicotumulis* et *ab Ictumulis?* Rursus 'ad Victumuias pergit oppugnandas,' 'ad Ictimulos pergit oppugnandos.' *J. F. Gron.* *A vico consedit* Ber. *a Vicotumulus consedit* Lov. 1. *a vico tumul consedit* Lov. 4. *a vico tumulis consedit* Flor. Cant. Voss. Lov. 2. 5. Harl. Hafn. Rec. Gaertn. et Hav. Cluverius in Italia Antiq. 'Ictimulos' et 'Victumvias' distinguit. 'Ictimulorum' in agro Vercellensi meminit I. 23. 232. 'Victumviarum' in agro Placentino I. 27. 266. ubi 'Vicumvias,' vel 'Vicumnias' vocat. Hinc Gronovii conjectura Clerico ad hunc locum displicet. Ideo enim *Ictimulis* legi non posse existimat, quia est locus in agro Vercellensi; hic vero agi de loco, qui non procul a Placentia est, et forte ad alteram Padi ripam, ex c. 57. In eo tamen Gronovio ac Rubenio adsentitur, quod hic et c. 57. eumdem locum innui putet. A quibus dissentit Doujatius, statuens vicum, de quo hic agitur, fuisse ad lævam Padi ac trans Ticinum in agro Insubrium, 'Victumvias' autem vel 'Vicumnias' ad dextram Padi prope Placentiam: servandum itaque hoc loco *a vico Tumulis,* ut in edd. et plerisque codd. legitur, eumque indicari, qui hodie *Dimoli* nomine, satis cum voce *Tumuli* conveniente, vocatur, atque inter Ticinum et Novariam amnes situs est.

§ 4 *Certa præmia pronunciat, in quorum spem pugnarent*] Pal. 3. *proponit.* Perperam vero *prænunciat* Pal. 2. *Gebh.* *Prænunciat* perperam etiam Voss. Lov. 4. Gaertn. et Harl. Vide ad IX. 10. § 7. Livius II. 20. 'Dictator pronunciasse fertur militi præmia, qui primus, qui secundus castra hostium intrasset.' Vide Gronov. ad Liv. XLV. 40. § 5. Tum *in quorum spetiem* Lov. 5. Vide ad Livii III. 9. § 13. Verba *in quorum spem pugn.* desunt in Hearnii D. Paullo ante *Maharbale cum equitibus* Rec. Præterea *inspectare certamen* Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 3. 4. Ber. Harl. Hafn. et Hav. Hinc *nihil usquam,* pro *unquam,* Ber. Vide ad cap. præc. § 6. Insuper *monitumque* edd. ante Aldum. Deinde *ad hortandos milites* Ber.

§ 5 *Agrum sese daturum esse in Italia, Africa, Hispania*] *Daturum in Italia* Rec. Præterea *in Hispania* Lov. 2. In verbis seqq. *imminere ipsi, qui accepisset* Voss. et Lov. 1. *immunem*

ipsis, qui accepissent Ber. Tam *liberis*, omissa copula *que*, Lov. 1.

§ 6 *Ne cujus suorum popularium mutatam secum*] Vet. lib. *immutatam*. Sigon. *Suorum populorum* Harl. et Hearnii N. a m. pr. Omnes autem constanter *mutatam*. In præcedentibus *Karth. cives fieri vellent* Ber. *fieri velint* Gaertn. Voces *qui sociorum, &c. futurum* desunt in Hafn.

§ 7 *Libertatem proponit*] Vet. lib. *promittit*. Sigon. *Promittit* promanavit a Sigonio, qui et paullo ante legebat *immutatam secum fortunam:* utrobique contra codd. qua calamo pictos, qua cusos: quippe concordes legunt *proponit*, uti reduxi. *Gebh.* Sic [*promittit*] Sigonius, cum in libris esset, quod et nos ubique invenimus, *proponit:* cujus illam mihi liquet interpretationem esse. Est enim 'proponere' sæpe et polliceri atque ostendere præmia, ut inducamur ad aliquid, et prædicere ac minari mala ad deterrendum. Sic et 'proponere emolumentum,' 'spem,' et 'proponere formidinem,' 'metum mortis.' Lib. XXIII. c. 15. 'Præmia atque honores, qui remanerent, proposuit.' Cæsar Gall. v. 56. 'Magna proponit iis, qui occiderint, præmia.' Eo facilius in mentem venit Livio, ut hoc verbo uteretur, quod in hac ipsa historiæ parte Polybius III. 62. ἐφ' ᾧ τὸν νικήσαντα τὰ προκείμενα λαμβάνειν ἆθλα· et c. 63. καὶ παραπλήσια τοῖς νῦν ἆθλα προτεθεικέναι. Xenophon Κυρουπαιδ. I. p. 6. εἰσὶ δὲ καὶ δημόσιοι τούτων ἀγῶνες, καὶ τὰ ἆθλα προτίθεται. *J. F. Gron.* Omnes etiam mei vulgatum *proponit* tuentur, nisi quod unus Rec. legat *permittit*. Ita IV. 35. 'Si magna conatis, magna præmia proponuntur.' XXIII. 18. 'Omnium animi ad obpugnandum accenduntur, utique postquam corona aurea muralis proposita est.' XXXIX. 17. 'Indicique præmium proposuerunt.' Justin. XVI. 5. 'Uxores eorum filiasque nubere servis suis, proposita recusantibus morte, compellit.' Vide Burm. ad Phædr. I. 14. 9.

§ 8 *Secundum precationem caput pecudis saxo elisit*] *Et secundum precat.* Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Ber. Rec. Gaertn. Hav. Hearnii D. N. et edd. usque ad Froben. 1531. quæ voculam omisit. Et sane omitti potest, ut ita unico sensu omnia cohæreant: idque præstare existimo. Ber. contra, ut *et* tanto magis placeat, in præcedentibus addita voce, legit *precatus est*. Verius videtur, *et* natum esse ex ultimis literis vocis præced. Vide ad XXXIX. 18. § 8. Vox *saxo* perperam omittitur in Ber. Supra I. 24. 'Id ubi dixit, porcum saxo silice percussit.'

§ 9 *Tum vero omnes, velut Diis auctoribus in spem suam quisque acceptis*] *Tum vero, omnibus velut Diis auct.* Lov. 5. *Diis actoribus* Lov. 3. Vide ad I. 26. § 5. *Dis auctoribus* Flor. a m. sec. Vide ad v. 14. § 4. Mox *uno animo et voce poscunt* Lov. 1. *uno animo et una voce poscunt* Harl. Gaertn. et edd. quas vidi, Aldo priores.

CAP. XLVI. § 2 *Et examen apum in arbore prætorio imminente consederat*] Vocula *et* non adparet in Flor. Cant. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii N. et edd. Frobeniana 1531. prioribus. Ea tamen necessaria est propter præcedens 'et lupus.' Tum *arbore in prætorio imminente* typis excusi usque ad Moguntinos. Male. XXVII. 23. 'Casini examen apum ingens in foro consedisse.' *In arbore prætoris imm.* Rec. Paullo ante *laceratisque obviis* Ber. quod ex interpretis glossa ortum puto. Pari modo 'dilaniare' et 'dilacerare' sæpe commutantur in Mss. Vide viros doctos ad Nas. Her. I. 90. et Am. III. 9. 52.

§ 3 *Ex quo propinquo copias*] Petrarcha emendavit *ex loco propinquo.* Vos emendare omisistis, quod sic fuit emendandum, *exque propinquo*. Valla. Pulchre ita [*exque propinquo*] vetustis-

sima ed. At Pal. 1. *ex quo propinquo*: in Pal. 2. destituitur *quo*, *ex propinquo*: in Pal. 3. substituerunt Petrarchæ emendationem *ex loco propinquo*. Gebh. Muretus assignat l. v. *exque loco propinquo*. In nostris nihil tale, sed tantummodo *ex quo propinquo*. Videtur autem Livii fuisse, *profectus ad castra hostium ex propinquo copiasque, quantæ et cujus generis essent, speculandas*. Ascensius primus edidit *ex colle propinquo ad copias*. Quod inde in corrigendis repetivit Aldus, et Juntas Moguntinique expresserunt. Frobenius reddidit, quod nunc vulgatum est, invenit Valla, et secuti sunt Mediolanenses; nam Andreas *ex loco propinquo*, quod Petrarcham excogitasse, ait Valla. *J. F. Gron.* *Ex quo propinquo* Flor. Voss. Lov. 3. 4. Harl. Gaertn. Hearnii L. 1. D. et edd. Rom. anni 1472. ac Parm. *ex loco propinquo* Ber. Rec. Lov. 5. Hav. et Hearnii N. *ex propinquo* unus ex Regiis apud Crevier. qui Gronovii emendationem probat. Mox *obvius fuit*, pro *fit*, Hav. Vide ad XL. 15. § 2. Præterea τὸ *circa* exsulat ab Hearnii L. 1. Similiter vox eadem omittebatur I. 4. § 8. Male. Vide Dukerum ad Livii I. 4. § 6. et quæ notavi ad Livii IX. 2. § 7.

§ 4 *Neutri alteros primo cernebant*] *Alteros primos* Lov. 1. 4. Harl. et Ber. a m. sec. τὸ *cernebant* etiam omittitur in Lov. 1. *neuter alteros primo cernebat* Lov. 2. Deinde *in incessu tot hominum equorumque* Gaertn. *tot hominum incessu equorumque* Ber. Τὸ *fuit* autem deest in Hav.

Constitit utrumque agmen et prælio sese expediebant] Put. et Flor. *et ad prælium se exp.* J. F. Gron. Liv. II. 65. 'Concitati homines veluti ad prælium se expediunt.' XXXVIII. 21. 'Quod ubi Romani viderunt, expediunt sese ad pugnam.' Ceterum *sese expediebant* erat in Flor. et omnibus, non modo scriptis, sed etiam edd. Insuper *utrimque agmen* edidit Sigonius, quod secuti editores servarunt usque ad Jac. Gron. qui *utrumque* revocavit, concinentibus omnibus scriptis et edd. antiqq.

§ 5 *Scipio, &c. in fronte locat; &c. in subsidiis*] Polybius III. 65. *ὁ μὲν οὖν Πόπλιος προθέμενος τοὺς ἀκοντιστὰς καὶ τοὺς ἅμα τούτοις Γαλατικοὺς ἱππεῖς· τοὺς δὲ λοιποὺς ἐν μετώπῳ καταστήσας.* *Sigon.* *Sociorumque roboris*, media voce omissa, Lov. 1. Verum τὸ *quod* intercepit præcedens vocula *que*. Quale exemplum habuimus I. 59. § 4.

Hannibal frenatos equites in medium accipit, cornua Numidis firmat] Polybius III. 65. *ὁ δὲ Ἀννίβας τὴν μὲν κεχαλινωμένην ἵππον καὶ πᾶν τὸ στάσιμον αὐτῆς κατὰ πρόσωπον τάξας, ἀπήντα τοῖς πολεμίοις· τοὺς δὲ Νομαδικοὺς ἱππεῖς ἀφ' ἑκατέρου κέρατος ἡτοιμάκει πρὸς κύκλωσιν.* *Sigon.* *Fidenates equites* Hearnii L. 1. Tum *accepit* Ber.

§ 6 *Jaculatores fugerunt inter subsidia ad secundam aciem*] Sane quum 'fugere inter subsidia,' et 'fugere ad secundam aciem' prorsus sint eadem, merito de hoc loco dubitamus. Quid, quod solet Livius variare, et quum paulo ante dixerit 'in subsidiis,' nunc videtur dixisse *ad secundam aciem*? ita semper primam aciem subsidiis oppositam referre mavult, quam iteratis verbis secundæ aciei. (Vide VI. 8. et 23. et XXIX. 36.) Quid, quod optimus ille Cantabr. ignorat *inter subsidia*? si legeretur *inter subsidia ac secundam aciem*, posset defendi, ut IV. 28. 'Dictator subsidia et secundam aciem adortus.' Nunc omnino supervacaneum est, ut arbitror. *Jac. Gron.* Gronovii, *inter subsidia* delentis, sententiam probat Crevier. Verum quum ex optimo Msto Put. nihil notetur, omnesque mei, etiam Flor. voces *inter subsidia* constanter servent, unius Cant. auctoritate eas expungere non audeo. Potius itaque, quod ferri posse etiam Gronov. fatebatur, legendum censeo *inter subsidia ac secundam aciem*. Passim autem librarios

voculas *se* et *ad* confudisse in Mss. vidimus hoc lib. ad c. 32. § 2. *Fugerunt* autem primus edidit J. F. Gronovius, consentientibus omnibus scriptis. Antea vulgabatur *fugere.*

Dein, quia turbabant equos pedites intermixti] Ita Jac. Gronov. edidit: neque aliter erat in Flor. Cant. et quibusdam aliis. Priores habuerunt *deinde.* Vide ad III. 3. § 6. Dein *turbant equos* Lov. 1. Hinc *int. pedites* Lov. 4. et 5. Mox autem *premi suos circumventos* Hav. *suos premi circumventis* Lov. 3.

Jam magna ex parte anceps pugna erat] Put. *ex parte addes pugna vierat.* Inde vulgatum struxerunt acuti librarii, cum debuissent *ad pedes pugna ierat,* vel *venerat.* Didicimus ex Polybii III. 65. unde transtulit hanc quoque partem Livius: ὁμοῦ γὰρ ἦν ἱππομαχία καὶ πεζομαχία διὰ τὸ πλῆθος τῶν καταβαινόντων ἀνδρῶν ἐν αὐτῇ τῇ μάχῃ. Noster III. 62. 'Peditem ne ad pedes degressó equiti parem esse.' IV. 40. 'Tuo consilio equitem ad pedes deduxerit.' XXII. 49. 'Jussisse consulem ad pedes descendere equites.' XXIX. 2. 'Itaque, omissa pugna equestri, ad pedes Hispani equites descenderunt.' XXXVIII. 26. 'Equitatum ad pedes deductum, decem millia hominum, ab dextro locaverunt cornu.' Cæsar Gall. IV. 12. 'Consuetudine sua ad pedes desiluerunt.' *J. F. Gron.* Lib. IX. c. 22. 'Extemplo ad pedes descensum ab Romanis est.' *Ex parte anceps pugnaverat* Cant. *et parte anceps pugna fuit* Gaertn. reliqui omnes *ex parte anceps pugna erat;* nisi quod ex Voss. qui conlatus est cum ed. quæ Gronovii emendationem recepit, nihil aliud in excerptis notatum videam, quam in eo esse *erat,* pro *ierat:* quomodo frequenter scribæ erraruut. Vide ad XXXIX. 21. § 6.

§ 7 *Circumvecti paullulum ab tergo se ostenderunt*] *Circumventi paull.* Lov. 1. et edd. Rom. 1472. ac Parm. Vide ad X. 2. § 1. *Circumvecti paullum* Flor. et Gaertn. Vide ad XXXVII. 9. § 8. *Ostenderunt* autem primi dederunt Gronovii, iisque adsentiuntur omnes codd. nisi quod *ostenderent* sit in Lov. 5. et Gaertn. Priores editi legebant *ostendere.* Mox in verbis seqq. *pulsatum* ἀντὶ τοῦ *propulsatum* Flor. Voss. Lov. 1. 3. 5. Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. Hearnii D. N. et edd. principes. Sed quum scriptum fuisset *ꝓpulsatum,* compendium illud ꝓ propter sequentem literam p facile excidere potuit.

§ 8 *Hic erat juvenis, penes quem perfecti hujusce belli laus est*] Put. *erit.* Vividius et præsentius: erat enim futura pars narrationis, etsi rei gestæ præteritæ. Sic Florus II. 6. in eadem historia: 'Hic erit Scipio, qui in exitium Africæ crescit.' Noster l. VII. initio: 'Annus hic erit insignis novi hominis consulatu:' ubi recentissimæ subjecerunt *erat.* Ovidius Fastor. II. 386. 'Quid facis? ex istis Romulus alter erit:' sic Mss. ubi etiam vulgo *erat.* J. F. Gron. Livius XLIV. 44. 'P. Scipio is erat, Africanus et ipse postea, deleta Karthagine, adpellatus.' Hic tamen *erit* etiam servant Flor. Cant. et alii. Et ita Salmas. olim emendabat ad Flori II. 6. § 11.

Ob egregiam victoriam de Hannibale Pœnisque] Hæc lectio primum in edd. Gronoviorum invenitur. Priores legerunt *de Hannibale et de Pœnis:* et ita plures etiam codd. Livium autem præpositiones repetere solitum fuisse, dictum est ad VI. 28. § 6. *De Hannibale aut de Pœnis* Ber. *de Hannibale et Pœnis* Lov. 4. 5. et Harl. *de Hannibale Pœnisque,* ut Gronovius dedit, etiam Flor. et Cant. Neque dubito, quin ita et in Put. invenerit.

§ 9 *Consulem in medium acceptum*] *In medio* Hearnii N. in margine, et edd. ante Aldum. Male. Supra hoc cap. 'Frenatos equites in medium accipit.' II. 49. 'Acceptus in medium signa ferri jubet.' XXV. 26. 'In-

pedimentis et equitatu in medium receptis.' XXX. 8. 'Celtiberos in mediam aciem in adversa signa legionum accepere.' XXXI. 7. 'An hostem in Italiam accipiatis.' Et eodem cap. 'Bellum cunctando cum summa clade nostra in Italiam accepimus.' XXXIII. 18. 'In medium accipit contractos ex castellorum præsidiis.' Ita 'accipere in civitatem,' 'in urbem,' 'in amicitiam' supra inlustravi. Vide ad IV. 3. § 14. Paullo ante *Fuga tum effusa jacul.* Lov. 4. et 5. *Fuga tamen effusa et jacul.* Lov. 1. *Fugatum effusa et jacul.* Gaertn.

§ 10 *Manilius equidem de filio verum esse, quod et plures tradidere auctores, secundum fama obtinuit*] Vos emendatis, *Mumius* pro *Manilius* ponentes: ego *servum* pro *secundum*. Nam servus fertur Scipionem ab hostibus eripuisse: filius a pluribus auctoribus traditur. *Valla.* *Servum fama obtinuit* certe falsum. Communis enim fama de filio, non servo: et ita scriptores præter Cœlium. Bene igitur Mss. *tradidere auctores set fama:* si tamen ablegata litera ad priorem syllabam legas *et fama*. Lipsius, Epist. Quæst. I. 3. *Sed et fama obtinuit* erat ab emendatrice manu in Pal. 1. antecusi *servum fama obtinuit:* quod falsum est. Certe Valerius Maximus V. 4. § 2. Seneca de Benef. III. 33. Silius IV. 456. ceterique filio adscribunt. *Grut.* Pall. quidem 1. et 3. *sed fama obtinuit:* ut et Lipsii codex: cui si attendentes fecerimus *et fama obtinuit*, duriuscula erit compositio. Quocirca dubitandum non est, legitimam a me repertam lectionem in Pal. 2. *ceu fama obtinuit.* Qui codex quoque pro *malim* repræsentat *M. Filinius.* Reliqui duo *malimus*. Gebh. Andreas Romæ *secundum fama*. Mediolani primum datum video *servum fama obtinuit*. Id adamavere omnes, et placuit etiam Grutero in ed. prima. J. Lipsius, cum notasset in scriptis *sed fama*, correxit *quod et plures tradidere auctores, et fama obtinuit.* Ut jamdudum et Juntas edidit. Quod cum sit verissimum et suavissimum, tamen in tam sinistra judicia incidit, ut ante nos suam laudem locumque mereri non potuerit. Revocavit Frobenius *servum:* hi postremi *sed et fama*. Fuit, qui dubitari nollet legitimam a se repertam lectionem *ceu fama*. Muretus quoque e suis libris *seu fama*. Salmasii me miseret, qui ad Flori II. 6. ex vetustissimo codice legendum ait *sed fama obtinuit servum.* Vide quid sit festinare, ac nimium memoriæ fidere. Non modo Put. (quem ille significat vetustissimum codicem) sed ne quidem ullus alicujus ætatis scriptorum codicum circa hæc verba τὸ *servum* habet. Put. Flor. Voss. Pet. duo Pall. ut Lipsiani, *auctores sed fama obtinuit.* *Hoc primum.* In Gud. prorsus, ut voluit Lipsius, et edidit Juntas. *J. F. Gron.* *Malimus equidem* Voss. Lov. 1. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. Deinde *secundum fama* Harl. cum edd. Rom. 1472. ac Parm. *idem fama* Lov. 3. *sed fama* Lov. 1. *sed et fama* Lov. 5. et Gaertn. *et fama* Flor. a m. sec. Cant. Lov. 4. et Ber. quam scripturam recte Lipsius et Gronovius probarunt. Miror unde compositio hæc 'quod et plures tradidere auctores, et fama obtinuit' Gebhardo duriuscula videri potuerit; quam recte Gronovius suavissimam vocat. At magis miror, eum codicis sui lectionem *ceu fama* probare potuisse. Apage hanc stribliginem a Livio. Viri docti *ceu* adverbium similitudinis raro apud alios classicos scriptores, quam poëtas, obvium esse monuerunt. At, quis alicujus auctoritatis *ceu* pro 'quemadmodum' usus sit, doceri cupio. Adhæsit id Gebhardo vitio popularium Germanorum, qui et eo tempore et hodie *ceu* pro 'quemadmodum' frequentissime adhibent. Lectioni Lipsii ac Gronovii suos codd. favere, nisi quod N. *sed et fama* legat, monuit Hearnius. *Tradidere*

deerat in Hafn. *obtinuit* in Ber. Paullo ante *attribuit*, pro *delegat*, Hearnii N. in margine; quod ex alterius interpretatione natum videtur.

CAP. XLVII. § 1 *Hoc primum cum Hannibale prælium fuit; quo facile adparuit, et equitatu meliorem Pœnum esse*] *Quod facile adparuit* Cant. et Gaertn. Vide ad XXXVI. 33. § 3. *Cum Hannibale fuit, quod facile adparuit* Lov. 1. *quod* etiam servat Flor. a m. pr. et insuper *adparuit* ab eo exsulat. *Præmium fuit* Harl. de quo errore dixi ad Silii IX. 206. Deinde *equitatum mel. Pœnum esse* Hearnii L. 1. ubi voci *equitatum* adcrevit prima litera seq. Vide ad XL. 7. § 8. Idem error commissus est in Hav. licet inverso vocabulorum ordine exhibeat *equitatum Pœnum mel. esse*. Quod placere posset, modo *Pœnus* pro *Punicus* accipiatur. Ita tamen alibi Livium loqui non memini.

§ 2 *Vasa silentio conligere*] Non conclamare vasa. Infra c. 48. 'Tacito agmine profectus.' Cæsar B. Civ. I. 66. 'Silentio copias castris educere.' Vide Schelium ad Polybium c. 9. *Duk.* Infra XXVII. 47. 'Exstinctis ignibus vigilia prima dato signo, ut taciti vasa conligerent, signa ferri jussit.' Mox *festinatumque ad Padum*, omisso τῷ *est*, Lov. 4.

§ 3 *Tamen aliquot moratorum in citeriore ripa, segniter ratem solventes, cepit*] Put. *citeriore ripadi segniter*. Facile conjicias *in citeriore ripa*, vel *ora Padi*. Vix tamen ad sensum τὸ *Padi* necessarium. Sed pro *aliquot* idem Put. ac præterea Reg. Petav. Men. Voss. *ad hæc*. Qua in voce haud dubie latet numerus oppressorum. Polybius III. 66. τοὺς δὲ φυλάττοντας τὴν γέφυραν ἔτι περὶ τὸν ποταμὸν ὑπολειπομένους, τούτων μὲν ἐγκρατὴς ἐγένετο, σχεδὸν ἑξακοσίων ὄντων τὸν ἀριθμόν. Refinge: *Tamen ad sexcentos mor. in citeriore ripa seg. ratem solv. cepit*. Scriptus fuit numerus per notas *DC*. Nisi apud Polybium ἑξή-κοντα legendum, et *LX*. notavit Livius. *J. F. Gron.* *Tamen aliquot moratores* conjiciebat Latinius. *Tamen ad hunc mor.* Lov. 3. *tamen adhuc mor.* Lov. 1. et Hearnii N. *tamen adhuc morantibus* Lov. 5. et Gaertn. *tamen adhuc morantibus quibusdam* Ber. *tamen adhuc mor. quosdam* Hafn. *tamen adhuc illis morantibus* Hav. *tamen ad hæc moraturum* Voss. in quo *adhuc* inter versus, et pro varia lectione *tamen aliquot moratos* in margine adscribitur. *Tamen ad hæc moratur* Lov. 4. *tamen ad hæc moratorum* Flor. Harl. et Hearnii D. et L. 1. Tum *in citeriori ripa* Hav. *in superiore ripa* Hearnii N. in margine. Deinde *seg. ratem solventibus* Ber. *segniterque ratem solventibus* Hav. Nihil verius video, quam quod Gronovio in mentem venit. Vir doctus ad marginem ed. Curionis scribendum conjecerat *seg. rates solventes*. Forte quia præcesserat 'ratibus, quibus junxerat flumen, nondum resolutis.' Verum, quum mox etiam sequatur 'tota rate in secundam aquam labente,' ubi nihil monuit, etiam hic nihil mutandum esse patet. Ceterum *moratorum* hoc loco et cap. sequenti non est a recto 'moratus,' sed 'morator;' neque notat, qui ad morandum alium relicti sunt, sed ipsi moras nectunt. Et ita etiam XXIV. 41. 'Ad duo millia aut moratorum, aut palantium per agros interfecta.' Vide Gronov. ad hunc locum in prima ed. nott., ubi emendationem loci Curtiani, sive potius loci emendati expositionem, quam proposuerat Observ. II. 8. pr. ed. et Freinshem. carpserat ad Curtii IV. 10. § 10. excusat, sibique post editas Observationes idem in mentem venisse, quod postea Freinshemius etiam vidit, adfirmat.

Transire non potuit pontem, ut extrema resoluta erant] Vet. lib. *quod extrema*. Sigon. Sigonii liber *quod extrema*. Pal. 2. *quia extrema*. Gebh. Intellige 'postquam,' vel 'simul atque

soluta erant,' ne auscultes Sigonio quod reponenti. J. F. Gron. *Quia extrema* Hafn. *cœpit transire, non potitus ponte, quia extrema* Ber. *cœpit transire, non potitus, pontemque extrema* Hav. Reliqui omnes *ut extrema* servant, quod recte Gronovius tuetur, et explicat. Vide etiam hoc lib. c. 29. § 5. *Ut extrema resoluta erat* Lov. 5. Præterea *transire pontem non potuit* Flor.

Tota rate in secundam aquam labente] Locus perquam obscurus confusione ratis et pontis. *Glar.* Vix capio. Forte *tota rate vi secundæ aquæ dilabente*. J. F. Gron.

§ 4 *Flumen extemplo transnatasse*] Put. *transnasse*. J. F. Gron. Ita et Flor. ac Cant. Vide ad xxi. 27. § 5. *Tranatasse* est in Lov. 4. Sed 'transnare' vel 'transnatare' sonantius ac veteribus usitatum, 'tranare' vero et 'tranatare' vulgo pronunciatum fuisse, docet Cortius ad Sall. Jugurth. c. 11. quin et mox *transduxisse*, pro *traduxisse*, Lov. 4. et Gaertn. Contra *travexerint*, pro *transvexerint*, Flor. § seq. Ceterum *transisse* legit Hearnii D. quod est ex interpretis expositione.

§ 5 *Ea periti amnis ejus vix fecerint*] Quid tum? Totum illud iter experiundo didicit Hannibal. Lege cum eodem optimo, *Ea peritis amnis vix fidem fecerint*: id est, vix se probaverint, vix poterunt persuaderi. Curtius iv. 9. 'Alexandro, qui numerum copiarum ejus, quantum procul conjectari poterat, æstimabat, vix fecerunt fidem, tot millibus cæsis majores copias esse reparatas.' Voss. quoque *peritis*. Sed et sic omnino quoque Flor. et Gud. Quæ sequuntur, iidem lectissimi codd. sic formari volunt: *neque equites, armis equisque salvis, tantam vim fl. sup. ver. est, ut jam Hisp. omnes infl. travexerint utres: sed mult. dier. circ. P. vada pet. fuerunt, qua ex. gravis imp. tr. posset*. Habent *namque*, ut et Voss., non *nam neque*: habent Put. Flor. Gud. *travexerint*: habent *sed* omnes: Fl. *fuerint*. Gud. *fuerunt*. Andreas quoque, *namque equites, &c. non verisimile est*: tum, *sed multorum, &c. fuerint*. Et sic omnes ad Juntam usque. In primo Frobenio vulgatum video. *J. F. Gron.* Vulgata scriptura eorum, quæ post *fecerint* sunt, quod ad sensum, non deterior est ea, quam reponi vult Gronovius. Caussas dicit Livius, cur neutrum eorum, quæ Cœlius scripserat, probabile sit; a qua oratione neque satis commode excluditur *nam*, neque adversativa *sed* pro copula *et* ponitur. *Fuerat* est *fuisset*, ut sæpe in hoc tempore. *Duk.* Gronovius Put. lectionem recensens omisit vocem *ejus*, quam tamen in eo cod. suo loco exstitisse credo, partim quia eam ibi recenset Gronov. in prima ed. notarum, partim quia eamdem etiam servat Flor. quam Puteaneo consentire dicit, partim denique quia in omnibus ejus edd. retenta est. Neque aliter etiam erat in Cant. *peritis* autem etiam est in Lov. 1. et Harl. 'Alicui fidem facere' hoc sensu illustrat Dukerus ad Flori iii. 16. § 6. In seqq. *namque*, pro *nam neque*, præferunt Lov. 1. 3. 5. Harl. Rec. Gaertn. et edd. ante Froben. 1531. *Neque*, omisso τῷ *nam*, Lov. 4. Ber. Hav. et Hearnii D. Tum *verisimile non est* Lov. 5. et Rec. Hinc *transiverat*, pro *transvexerint*, Rec. Deinde *sed* Lov. 3. 4. 5. Harl. Ber. Rec. Gaertn. Hav. Brancal. Latinii, et Hearnii N. Tandem *fuerint* Voss. Lov. 1. 3. 5. Gaertn. Harl. Ber. Hav. Brancal. Latinii, et Hearnii N. quam scripturam Crevier. probat, et recepit: qui etiam paullo ante vocem *omnes* vacare, et vel in *pedites* mutandam, vel ablegandam omnino putat: reliqua autem hujus periodi nequidquam a Gronovio sollicitari.

§ 6 *Potiores apud me auctores sunt*] *Posteriores* insigni errore librariorum Flor. Voss. Lov. 1. 4. 5. Harl. Rec.

Hav. et ed. Rom. 1472. Tum etiam *ratem jungenda flumini* Voss. et Lov. 1. *ratem jungendo flumini* Flor. Lov. 3. 4. Harl. et Hafn. *mitem jungendo flumini* Rec. *rate jungendo flumen* Gaertn. In Voss. autem pro varia lectione margini adscriptum erat *rati jungendæ flumini.*

§ 7 *Dum Hannibal, citra flumen legationibus Gallorum*] *Circa flumen* Flor. Cant. Voss. Lov. 3. 4. 5. Harl. Ber. Rec. Gaertn. Hearnii N. et edd. usque ad Moguntinos, qui primi *citra* substituerunt. Sæpe *circa* et *citra* in Mss. commutari, videbimus ad cap. seq. § 6. Hic autem τὸ *circa* verius esse videtur. Hannibalem enim Pado ponte juncto statim in alteram ripam transiisse, ibique legationes Gallorum audivisse, Polybius refert III. 66. Αὐτὸς δὲ διαβὰς εὐθέως, ἐχρημάτιζε τοῖς παραγεγονόσι πρεσβευταῖς ἀπὸ τῶν σύνεγγυς τόπων. Veterem igitur lectionem revocavi. Præterea *Gallorum leg. audiendis* Lov. 4. et 5. *legionibus* Gaertn. Vide ad VII. 30. § 14. Tum *trajecit* Lov. 5. et Harl. Vox autem *unius* exsulat a Lov. 1.

§ 8 *In conspectu hostium acie directa*] *In conspectum* Hafn. Tum *acie derecta* Flor. Vide ad XXII. 47. § 2. De verbo 'dirigere' adi Oudend. ad Front. Strateg. II. 4. § 4. Paullo ante *post paucis diebus*, alio ordine, Voss. et Lov. 1. Vide ad II. 31. § 4. At in ordinem priscum conspirant et plures et meliores codd. quos sequi præstat. Vide ad VI. 37. § 9. Deinde *ad Placentiam castra comm.* Hav. *a Placentia castra movit* Ber.

CAP. XLVIII. § 1 *Ab auxiliaribus Gallis*] *Ab auxiliatoribus* Flor. a m. pr. Hafn. et Gaertn. Verum ea vox neque apud Livium obcurrit, neque etiam forte hujus ævi est.

§ 2 *Adlocutus, et spe ingentium donorum accensos*] *Allocutus spe ing.* edidit Sigonius; quem recte nemo secutus est, quum ea lectio in nullo cod. supersit. *Allocutus est, spe ing.* legit Ber. *allocutus est, et spe ing.* Harl. et Gaertn. Reliqui vulgatum tuentur. Mox *quemque suas in civitates* Voss. *quemque in suas civitates* Ber. qui etiam præfert *ad sollicitandum popularium animos*, consentientibus edd. Aldina prioribus: at Hav. *ad sollicitandos populorum animos.*

§ 3 *Contactosque eo scelere*] *Contractosque eo scelere* Lov. 4. et quædam ex antiqq. edd. Male. Vide ad IV. 15. § 8. *Contactosque eos scelere* Voss. sed ultima litera τῷ *eos* adcrevit ex principio vocis præced. Vide ad XXVIII. 25. § 2. Paullo ante *ratus esse* alio ordine Lov. 1.

§ 4 *Jam loca altiora locusque impeditiores equites castra locat*] Vos tollitis *jam:* ego pro *jam* substituo *in;* pro *locus, colles ;* pro *equites, equiti.* Valla. Pal. 2. *lucosque imped. Pœnis castra movet.* Quo alludunt duo reliqui Pall. quorum Pal. 3. *jam locis imped. equites.* Gebh. Flor. Voss. Oxon. et Cantabr. *loca altiora locusque imp.* additum in margine Voss. *vel saltus.* Hi mendose exhibent veram manum, quæ fuit *loca altiora lucosque impeditiores*, quomodo plane Gudianus. *Jac. Gron.* Monstrum hoc lectionis Hearne in N. invenit, *in alt. locus quam impeditiora sunt Pœnis, castra movet :* sed vocem *locus* manus altera delevit. *Jam in loca alt. castra movet locusque impeditiores equites* Lov. 3. *jam loca alt. locusque impeditiores equites castra movet* Lov. 4. et Harl. *jam loca altiora locosque impeditiores equiti castra movet* Lov. 5. et Gaertn. *in loca altiora locosque impeditiores ad equites castra movet* Hafn. *et jam ad loca altiora, quæ Pœnis impeditiora sunt ad equites castra movet* Ber. *et loca altiora, quæ impeditiora sunt Pœnis, castra movet* Hav. Hæ varietates docent, locum interpolatum esse, ad quem restituendum integriores codd. desidero. Gebhardi ac Gronovii conjecturæ favere videtur, quod 'locus'

et 'lucus' sæpissime in Mss. commutentur. Vide ad I. 8. § 5. c. 31. § 8. VI. 20. § 11. VIII. 14. § 2. XXIV. 38. § 8. et viros doctos ad Val. Max. I. 1. § 14. et ad Suet. Tib. c. 1. Dubito tamen, an 'lucus' pro quovis saltu vel silva Livius dixerit; quum potius pro silva Deo sacra usurpet. Vide exempla I. 8. et 21. XXIV. 3. XXXV. 51. et alibi.

§ 5 *In vacua Romana castra Numidæ divertissent*] Vox *Numidæ* deest in Lov. 4. et edd. antiqq. quam recte revocavit ac restituit Aldus. Tum *devertissent* Flor. Voss. Lov. 1. 5. et Hav. quod placet. 'Divertunt' enim, qui in varias partes discedunt; 'devertunt,' qui aliquo concedunt, vel a via deflectunt. Vide ad I. 51. § 8.

§ 6 *Nullo satis digno moræ pretio tempus terunt, emissus hostis de manibus est*] *Non satis digno moræ pretio* Ber. a m. pr. *nullo satis moræ digno pretio* Lov. 3. *nullo satis digniore pretio* Hafn. Deinde *emissus hostis est de manibus* Flor. Lov. 3. 4. 5. Harl. Gaertn. et Hav. *emissus est hostis de manibus* edd. ante Aldum. Paullo ante *loca omnia castrorum omnium*, addita ultima voce, Ber. *loca omnium castrorum* Hearnii N. altera scriptura tamen in marginem rejecta.

Circa flumen interceptos] Vet. lib. *citra flumen*. Sigon. Ita et Flor. Cant. Lov. 1. 3. 4. atque Aldus in erratis: quod bene Sigonius probavit. Sæpius hæc vocabula in Mss. commutantur. Vide ad I. 38. § 1. III. 38. § 9. IV. 32. § 8. V. 37. § 8. VII. 33. § 13. X. 25. § 5. hoc lib. cap. præc. § 7. c. 54. § 4. c. 60. § 9. XXII. 14. § 11. XXXVIII. 38. § 9. c. 48. § 1. XLV. 39. § 14. et ad Epit. Liv. lib. CXXVI. Adde quæ notantur ad Silii XVI. 661. Tum *interēptos*, sive *interemptos*, Hav.

§ 7 *Nec vexationem vulneris in via jactantis ultra patiens*] Est inter commentantes, qui *jactantis* explicat *jactati*: ut 'condenti' apud Virgilium Ecl. I. 29. 'lavanti regi' apud Nostrum XLIV. 6. Sed melius Put. *jactanti*, ut cum *via* conjungatur. Lib. XXIX. c. 32. 'Ubi primum ducta cicatrix pati posse visa jactationem.' XXX. 19. 'Simul sperans leviorem in navigatione, quam in via, jactationem vulneris fore.' Curtius VI. 1. 'jactationem vulnerum haud facile tolerantem.' *J. F. Gron.* *Jactati* legit Heinsius apud Grævium ad Flori II. 10. In locis Livii et Curtii, quæ hic habet Gronovius, non dicitur *via jactare*, sed potius *vulnus jactari*. Duk. *Jactanti* etiam Flor. Doujatius, haud facile *via jactans* occurrere præfatus, alia adhuc litera expuncta, *jactati* legendum esse conjecit. Insuper *Scipio vero vexationem* Gaertn.

Jam enim revocatum ex Sicilia audierat] Plures codd. *jam enim et revoc.* Vulgo copulativa deest. *J. F. Gron.* Copulativam agnoscunt Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 3. Harl. Gaertn. Hav. aliique. Eamdem etiam habent omnes Hearnii codd. excepto solo N. *Jam enim esse rev.* inveni in Lov. 4. et 5.

Locum, &c. delectum communivit] *Dilectum* Flor. Lov. 1. et Gaertn. Tum *communiit* Flor. et Ber. III. 42. 'Loco edito castra communierat.' XLII. 58. 'Castra communiit.' Vide ad VI. 18. § 10.

§ 8 *Quæ per hostium agros euntem, &c. major in dies excipiebat*] *Quam per host. agros euntem, &c. major in dies excipiebant* Hearnii N. Verum, ut commodus sensus foret, insuper dandum erat, *euntes*, *majorem*. At vulgatum præfero, licet *euntes* habeat Ber. Tum *comparatis commeatibus*, pro *præparatis*, Hav. Ita 'scalis in occulto comparatis' est XXV. 23. At vulgatum verius est. Supra IV. 10. 'Quid ad eam diem non commeatu præparato, sed ex populatione agrorum rapto aluisset militem.'

§ 9 *Ad Clastidium vicum*] Polybius III. 69. Κλαστίδιον πόλιν vocat: mentio 'Clastidii' est in triumpho Mar-

celli Capitolino. *Sigon.* In optimis hodie Polybii edd. et eo loco, et II. 34. constanter legitur Κλαστίδιον. Neque aliter vocatur ab omnibus, qui ejus meminerunt, scriptoribus. Vide Cluver. Ital. Ant. I. 10. § 79. Male igitur *Clastinum* Lov. 1. *Clastium* Lov. 5. qui etiam mox vocem *magnum* non agnoscit. In seqq. *vim præpararent,* pro *pararent,* Gaertn. et Hearnii D. atque N. quorum ultimus *pararent* servat in margine.

Nummis aureis quadringentis datis P. Brundusino] Otiosum est illud *datis.* Præterea insolens hominis appellandi ratio, *P. Brundusino*: est enim posterius nomen patriæ, non familiæ. Ἄνδρα Βρεντησινὸν vocat Polybius III. 69. ubi male in versione *Publius* additur. Put. *quadringentis Dasiro Brundusino.* Scribe *Dasio.* Quod nomen occurrit et inferius l. XXIV. c. 45. *J. F. Gron.* *Quadringentis dati ppruvidissimo* Lov. 1. *quadr. datis P. Brund.* Lov. 3. 5. Harl. Ber. et Hav. *quadr. tantum datis P. Brund.* Gaertn. *quadr. datis Brund.* Hafn. *quadr. dati Brund.* Rec. *quadr. datis pro Brund.* Voss. et Lov. 4. *quadr. dati pro Brund.* Cant. Veram lectionem ex vestigiis Put. optime indagavit Gronov. quem etiam vide Obs. IV. 11. *Brundisino* est in Flor. Vide ad XLII. 17. § 2.

CAP. XLIX. § 1 *Et a Sempronio consule, et ante adventum ejus*] Prius *et* deerat in Hearnii D. Sed vide ad II. 44. § 3. *Sempronio Siciliæ consule* Lov. 3. et Hafn. Deinde *ante eventum ejus* Lov. 1. Paullo ante *constituisset bellum,* pro *constitisset,* Gaertn.

§ 2 *Viginti quinqueremes cum mille armatis ad depopulandam oram*] *Viginti biremes* Ber. Tum *ad depellendam oram* Lov. 1.

Novem Liparas, octo insulam Vulcani tenuerunt, tres in fretum avertit æstus] Pall. duo, *octo ad insulas.* Pal. 3. *ad insulam.* Gebh. Jac. Gronovius ad Livii I. 1. scribit, hic in omnibus Mss. esse *ad insulam Vulcani ten.*; nec dubitat quin legendum sit, *novem ad Liparas, octo ad insulam Vulcani ten.*: quemadmodum I. 1. in quibusdam scriptis 'ad Laurentem agrum tenuisse:' et XXXI. 45. etiam in vulgatis 'ad Mendim maritimum civitatis ejus vicum tenuere:' quod ad XXIV. 3. adversus Glareanum tuetur pater illius. Verum primum hic non in omnibus scriptis legi *ad insulam Vulcani tenuerunt,* ex eo satis constare arbitror, quod Hearnius id ex nullo suorum codd. adnotavit: deinde longe usitatius est in hoc genere loquendi omitti præpositionem. Vide loca Livii apud Gronovium patrem ad I. 1. Adde XXX. 24. 'Apollinis promontorium tenuit.' Ibidem cap. 39. 'Ita vexata ac lacerata classis Carales tenuit.' XXXVI. 21. 'Tenum primo tenuit.' Ovidius Met. XV. 699. 'modicisque per æquor Ionium Zephyris, &c. Italiam tenuit:' et Fast. I. 498. 'Nave secat fluctus, Hesperiamque tenet.' Vix credo, eum, qui navem in portum, ad insulam, littus, terram appellit, Latine dici 'ad portum,' 'insulam,' 'littus,' 'terram tenere.' *Duk.* *Lipparas* Lov. 4. 5. *Liparias* Flor. Voss. Lov. 1. 3. et Hav. Tum *ad insulam Vulcani* Flor. Voss. Lov. 1. 4. 5. Ber. Gaertn. Hav. et edd. ante Froben. 1531. Ex reliquis codd. meis nihil notari video. Jac. Gronov. tamen ad I. 1. § 4. *ad insulam* in omnibus Mss. legi, et hinc legendum censet *ad Liparas, octo ad insulam.* Quod genus loquendi si probamus, videndum est an sit locutio elliptica, pro 'tenere portum,' 'littus,' 'terram' vel simile 'ad insulam Vulcani:' quamvis tamen talis ellipsis insolentior videatur. Neque etiam alibi locutione hac 'tenere ad insulam' Livius usus est, quam loco a viris doctis laudato ex XXXI. 45. ubi adhuc scripturam illam dubiam facit dissensus codd. ut et I. 1. § 4. Contra 'tenere' sine præpositione passim apud eum occurrit. XXII. 22. 'Portum Tar-

raconis ex alto tenuit.' XXVIII. 18. 'Die quarto novæ Karthaginis portum tenuit.' XXXI. 45. 'Classis Geræstum, nobilem Eubœæ portum, tenuit.' XXXII. 9. 'A Brundusio quum transmisisset, Corcyram tenuit.' lib. XXXVII. c. 11. 'Vento adverso ante lucem Pygela portum tenuit.' c. 12. 'Postero die Corycum Teiorum promontorium tenuerunt.' c. 16. 'Pervicerunt quidem remis, ut tenerent terram:' et alibi. Ceterum *advertit* Flor. Voss. Lov. 1. 5. et Ber. Vide ad VI. 23. § 8.

§ 3 *Naves Messanam in portum deduxerunt*] *Aduxerunt* Harl. *detulerunt* Hearnii D. Paullo ante *rege Syracusarum* Ber. Deinde *tunc Messanæ erat* Lov. 5. Vide ad II. 12. § 15.

§ 4 *Ad sollicitandos veteres socios*] *Ad sollicitandum* Voss. Vide ad XL. 49. § 1.

§ 5 *Lilybæi occupandi præcipuam curam esse credere: eadem tempestate, &c.*] Non potest placere hæc distinctio. Namque hi captivi Carthagine profecti scire optime poterant, quæ potissima cura Carthaginiensium foret; non tantum credere: classem vero alteram eadem fuisse tempestate disjectam non nisi opinari et conjicere. Quare distinguas censeo, *Lilybæi occupandi præcipuam curam esse: credere eadem tempestate, qua, &c.* Prorsus ut XXVII. 5. etiam ex captivis quæstione habita compertum ait, 'quinque millia Numidarum Carthagine esse, &c. Classem præterea ingentem apparari ad Siciliam repetendam,' (hæc, quasi certo ab ipsis scirentur, narrat: addit tum eos pro dubio edidisse) 'eamque se credere brevi trajecturam.' *Jac. Gron.* Recte vir clarissimus. Verum ita distinguunt omnes edd. usque ad Gruterum, in cujus demum ultimam interpunctio, quam jure merito culpat, recepta est. Priorem itaque reduxi.

Qua ipsi disjecti forent, eam quoque classem ad Ægates insulas dejectam] *Qua ipsi devecti forent* Lov. 3. Male. Ex classe enim viginti quinqueremium novem Liparas, octo insulam Vulcani tenuerunt, tres in fretum avertit æstus, ut modo Livius narravit. Bene ergo *disjecti*. Virgil. Æn. I. 128. 'Disjectam Æneæ toto videt æquore classem.' Livius XXIII. 49. 'Ceteras' naves 'metus, haud secus quam tempestas, passim disjecit.' Tum *classem decades* Cant. *classem de Gadis* Lov. 3. Hav. et Voss. in contextu. *Classem de Egadis* Lov. 1. *classem de Egatis* Ber. Præterea *insulam* plerique codd. et vett. edd. pro quo Gronovius *insulas* dedit. Et ita erat in Flor. ac Cant. Vide hoc lib. ad c. 10. § 7. Tandem *dejectam esse* Hav.

§ 6 *Hæc sicut audita erant, rex Messanæ Æmilio prætori, &c.*] Lege ex vet. lib. *Hæc sicut nunciata erant Mess., rex Æm. prætori.* Hiero enim Syracusarum rex fuit, non Messanæ: nisi intelligas, Messana, ubi tum forte erat, perscribit. Æmilius hic est tertius hujus anni prætor. *Sigon.* Lege, inquit Sigonius, ex vet. lib. *Hæc sicut nunciata erant Messanæ, rex Æmilio.* Quo libro, mi Sigoni? nullum a vulgata discrimen in omnibus veteribus, qua manu exaratis, qua typis expressis, reperi, nisi quod exstet in iisdem *præscribit*. Gebh. Prænomen omissum, quod habet Put. scribendumque *rex M. Æmilio*, deleto τῷ *Messanæ*, quod nesciunt Put. Flor. Gud. *J. F. Gron.* In edd. Gronoviorum est *ex Messana;* quod in nullo est codice. Ita tamen dedisse videntur, quia displicebat locutio *rex Messanæ perscribit prætori.* Verum quum Florent. non tantum omittat vocem *Messanæ*, sed etiam Put. consentiens insuper legat *rex M. Æmilio*, ita edere non dubitavi. Similiter Crevier. edidisse video.

Cujus Sicilia erat provincia, perscribit, monetque] Æmilium, itidem ut Sigonius, hujus anni prætorem facit

Pighius ad a. ɪↄxxxv. Hoc dubitationem recipere potest. Nam Sempronium consulem hoc anno Africam cum Sicilia sortitum, et in Siciliam profectum, scribunt Livius hoc lib. c. 17. et c. 50. ac Polybius III. 41. ac 61. Unde non absurde quis colligat, Æmilium anno superiore præturam gessisse, ac Siciliam provinciam habuisse, et in ea ex more Sempronium consulem successorem exspectasse. Potest tamen vera esse sententia Sigonii et Pighii. Livius autem non nisi per occasionem prætores aliquot hujus anni nominat: fortassis libro xx. de comitiis eorum egerat. Sed hoc plane incertum est, quum ne quidem comitia prætorum sequentis anni memoret: qua in re diligentia illius desiderari potest. *Duk.* *Sicilia prov. erat* Flor. et Harl. vox *provincia* omittitur in Voss. Lov. 1. et Ber. Tum *præscribit* Voss. Lov. 4. Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii N. et edd. ante Frobenianam 1531. Vide ad IX. 10. § 7. Deinde *monet, Lilybæi* Lov. 5. *monetque, Lil. firmo tenere præsidio* Lov. 4. Gaertn. et edd. Rom. 1472. ac Parm. *monetque, Lil. præsidio firmo tenere* Rec. *monetque, et Lil. firmo tenere præsidio* Hearnii N. *monetque, et Lil. firmo teneret præsidio* Cant. Lov. 1. 3. et Voss. *monetque, ut Lil. firmo teneret præsidio* Flor. Ber. Harl. et Hav. idque in Voss. inter versus adscriptum erat. Sed potest videri illud *ut* a manu glossatoris additum esse. Solet enim τὸ *ut* post verba monendi omitti. Vide ad XXXIX. 27. § 2.

§ 7 *Extemplo et circa prætorem a civitate missi legati tribunique*] *Ad civitates* recte quidam emendarunt. Sed *circa prætorem* credo Græcam esse locutionem. Et illud 'ante omnia Lilybæum teneri' obscure dictum, nisi 'jussit' vel quid simile intelligas. *Glar.* *Circa prætorem* dixit, pro a prætore. Ego malim *circa a prætore.* Sigon. Genus hoc dicendi peregrinum et Græcanicum. Nos aliquanto inusitatius infrequensque magis reddemus, sed tamen non penitus insolitum et inauditum. Legendum enim censemus *Extemplo e circa prætorem*: ut sit, ex his qui circa prætorem erant: ut a M. Tullio 'ex ante diem Calend.' ad Attic. II. 16. scriptum esse legimus. *Turneb.* Advers. XXVII. 11. Maluit Sigonius *circa a prætore.* Pal. 2. *et ad prætorem a civ. missi legati.* Reliqui duo cum prisca ed. *a civitate:* perperam, ut dudum vidit Loritus. *Gebh.* Sic I. 41. 'Tarquinium moribundum quum, qui circa erant, excepissent.' XXII. 3. Flaminio super caput equi effuso: 'Territis omnibus, qui circa erant, velut fœdo omine.' Rursusque c. 30. 'Incedentes ad dictatoris castra in admirationem et ipsum et omnes, qui circa erant, converterunt.' Nec recte Sigonius interpretatur a prætore, aut Turnebus reponit *e circa.* Nam 'legati tribunique circa prætorem' sunt, qui circa illum erant, et honoris caussa assectabantur, relictis præsidiis suis. Suetonius Julio c. 27. 'Omnibus vero circa eum atque etiam magna parte senatus gratuito atque levi fœnore obstrictis.' *J. F. Gron.* Doujatius testatur, se, quidquid contra nitatur Gronovius, Sigonio adhærere, et *circa prætorem* intelligere a prætore per Hellenismum: similiter enim Græcos dicere 'qui circa Platonem' non tantum pro discipulis sive comitibus Platonis; sed etiam pro Platone ipso. Nam licet legati tribunique circa prætorem essent, non tamen hic dici, 'ab iis qui circa prætorem erant,' quemadmodum in exemplis a Gronovio adlatis. Verum, quidquid ipse dicat, contendere possem, ut exemplo vel uno probaret, Græcismum hunc οἱ περὶ Πλάτωνα pro ipso Platone etiam Latinis in usu fuisse, eosque *qui circa prætorem* usurpasse pro ipso prætore. Id tamen urguere nunc nolo; sed potius, quemadmodum Græci numquam

περὶ Πλάτωνα, vel περὶ τὸν Πλάτωνα, sed addito articulo οἱ περὶ τὸν Πλάτωνα, dixerunt, ita neque Latinos 'circa regem' simpliciter dixisse, sed semper addidisse aliud nomen, idque vel pronomen 'qui circa regem,' vel quodvis aliud 'turba circa regem,' 'omnes circa se.' Et quidem multo magis in sensu constructo, in quo Polybius dixit Exc. Legat. num. 21. Διεπέμπετο πρὸς τοὺς περὶ τὸν Λεύκιον· *misit ad Lucium:* non autem Διεπέμπετο περὶ τὸν Λεύκιον. Et paullo inferius, Ἀπεκρίθη τοῖς περὶ τὸν Ἀντίοχον· *respondit Antiocho:* non Ἀπεκρίθη περὶ τὸν Ἀντίοχον. num. 22. Οὐκ ἀλλότριος ἦν τοῦ κοινωνεῖν τοῖς περὶ τὸν Ἀντίοχον. num. 23. Ἔκρινε διαπέμπεσθαι πρὸς τοὺς περὶ τὸν Λεύκιον καὶ Πόπλιον: et inferius, Τὸν υἱὸν τὸν τοῦ Σκιπίωνος γεγονέναι τοῖς περὶ Ἀντίοχον ὑποχείριον. num. 24. Τῶν δὲ περὶ τὸν Πόπλιον φιλανθρώπως προσδεξαμένων αὐτόν· et sæpissime alibi. Similiter Divus Johann. Evang. xi. 19. Ἐληλύθεισαν πρὸς τὰς περὶ Μάρθαν καὶ Μαρίαν· *venerant ad Martham et Mariam:* non Ἐληλύθεισαν περὶ Μάρθαν καὶ Μαρίαν· Hæc contra sententiam illam Sigonii, quam Donjatius probavit. Quod autem ad sententiam Gronovii adtinet, neglegenter admodum Donjatius legisse debuit exempla a Gronovio laudata; non enim in omnibus, ut credebat, sed in plerisque illa locutio *qui circa erant* obcurrit. Certe non est in loco Suet. qui huic plane similis est. Ut enim ibi 'omnibus circa eum,' ita hic *legati tribunique circa prætorem.* Eo modo 'puella circa' apud Tibull. i. 3. 87. accipiendum docent viri docti: ubi alia similia ex Virg. et Mart. exempla laudavit Broekh. quemadmodum ex Suet. et Plin. Torrent. et Casaub. ad Suet. Cæs. c. 27. Vel itaque cum Gronovio locum eo modo exponendum puto, vel, quæ altera erat Sigonii sententia, legendum est *circa a prætore:* quam ejus conjecturam maxime firmat Flor. in quo a m. pr. scriptum erat *circa prætorē:* a m. sec. autem, et ipsa admodum antiqua, *circa a prætore,* ut præpositio intercepta sit a vocis præced. litera ultima. Vide ad v. 52. § 10. Ita autem *circa* referri debet ad sequentia 'ad civitates;' et 'civitates circa' sunt undique vicinæ. Vide ad i. 17. § 4. Insuper *a civitate* cum plerisque edd. vett. Voss. (qui pro varia lectione habet *in civitate*) Lov. 3. 4. 5. Harl. Hafn. Gaertn. Hav. et Hearnii L. 1. et N. in margine; in cujus contextu erat *ac civitatem;* quod etiam vidi in ed. Ven. 1498. Flor. quoque *a civitate* habuit a m. pr. *civitates* a m. altera. Tum *legati missi* Ber.

Qui suos ad curam custodiæ intenderent: ante omnia Lilybæum teneri ad adparatum belli] Vocula *qui* deficit in Flor. Voss. Lov. 1. 3. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii D. N. et ed. Rom. principe. Deinde *ad curam cust. incenderent* Gaertn. et Lov. 4. Sæpe hæc verba in Mss. confunduntur. Vide ad xxiv. 37. § 3. *Ad curam cust. ut tenderent* Lov. 3. *ad curam cust. ut intenderent* Ber. Potest quidem videri pronomen *qui* elisum esse a præcedenti *que;* quale exemplum habuimus vi. 16. § 2. Potest tamen etiam recte omitti, modo, quemadmodum quidam codd. volunt, recipiamus *ut.* Præterea *Lil. teneri apparatu belli statuit* Ber. et Hafn. *Lilybæi teneri apparatu belli* Flor. a m. sec. *Lilybæum teneri apparatum belli* Cant. Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Rec. et Hav. Verum et hic præpositio *ad* intercepta est a vocis seq. *adparatum* syllaba prima. Neque est, quod hæc obscurius dicta putet Glareanus ad verba priora. Quia autem addit, nisi 'jussit' intelligamus, videtur perspicere non potuisse unde pendeat infinitum *teneri:* quod referendum puto ad *misit* præcedens. Jam vero *misit Lilybæum teneri* eodem modo dictum est, quo illa de quibus actum est ad

VIII. 23. § 1. Neque displicere debet mutatio constructionis *misit, qui intenderent, ante omnia Lilybæum teneri*. Illa enim adprime Liviana est. Vide ad XXXIX. 14. § 9. Crevier. Glareano adsensus ad vocem *teneri* ex sensu supplet 'jussit.' Deinde, mutata distinctione, legit *teneri: ad apparatum belli, edicto, &c.* et *ad* exponit 'præter,' ut XXVI. 5. quod posterius probavi, ac recepi.

§ 8 *Ubi signum datum esset, ne quid moram conscendendi faceret*] Vet. lib. *ne quis moram cons. faceret*. Malim tamen *ne quid*. Sigon. *Ne quis* solus Pal. 2. reliqui tamen duo et vet. ed. *ne quid*, quod mavult Sigonius. *Gebh.* *Et ubi signum* Flor. Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. Hearnii N. et quædam ex primis edd. Deinde *ne quid moram* Voss. Lov. 1. 4. 5. Harl. Haverk. Gaertn. Hearnii D. et edd. antiquissimæ. *Ne quis moram* Flor. Ber. et, ut videtur, Cant. quam lectionem primus Sigonius in contextum recepit. *Ne qui moram consc. facerent* Lov. 3. *ne quid moram consc. facerent* edidit Vascosanus, ejusque exemplum quidam secuti sunt: in qua lectione τὸ *quid* abundat; quod post voculam *ne* sæpe accidere, vidimus ad VIII. 7. § 6. Jam vero si quis cum Sigonio *ne quid* malit, in præcedentibus copula *et* admitti nequit. Verba enim tum ita cohærent: *cibaria ad naves deferrent, ne quid moram faceret*. Contra, quamcumque trium aliarum lectionum probemus, eadem copula recepta nihil sensui obficit. Ita enim edicto proposito hæc tria injuncta erunt, ut socii cibaria ad naves deferrent, et ne quis moram faceret, utque prospicerent hostium classem. Potest tamen vel ita etiam membrum secundum sine copula proponi. Quin etiam licet aliquam harum trium posteriorum lectionum præferamus, attamen concipere possumus, duo tantum edicto jussa esse, tum ut cibaria ad naves deferrent, tum ut prospicerent adventantem classem. Et tum verba media prioris mandati quasi caussam reddent; ideo enim *cibaria ad naves deferrent, ne quis moram faceret*, vel *ne qui*, vel *ne quid moram facerent*. Et tum iterum copula *et* rejicienda est: quam in tot codd. natam esse censere poterimus ex ultimis literis verbi præced. *deferrent*, vel, ut scriptum forte fuit, *deferrēt*. Vide ad XXXIX. 18. § 8. Omnibus bene subductis, *ne quis moram conscendendi faceret* verum esse puto, ita ut his verbis primi mandati ratio reddatur, adeoque τὸ *et* rejiciatur. Si enim tria capita edicti statuamus, ad ultimum *perque omnem* non ex proximo *ne*, sed ex primo *ut* foret repetendum: quod orationem nimis ambiguam aut etiam vitiosam redderet. Si tantum duo capita, omnia optime procedunt *ut deferrent, perque omnem oram*, sive *et* ut *per omnem oram*. Præterea perperam *descendendi* Hearnii N. altera tamen lectione in margine manente. 'Conscendere' enim in hac re proprium verbum esse, videbimus ad XXIX. 25. § 5. In præcedentibus *coacta cibaria* male Flor. Lov. 1. Cant. et Harl. Vide ad III. 23. § 3.

Perque omnem oram qui erant, ex speculis conspicerent] Insuetum dicendi genus: *qui* enim videtur referre eos qui in speculis erant. *Gebhard.* Lege *quidam ex speculis*. T. Faber. Videtur hoc brevius dixisse Livius. Verbum *erant* neque in Pat. neque in aliis Mss. reperimus: dein fere omnes *prospicerent*. Scribe ergo *perque omnem oram uti ex speculis prospicerent*: nempe homines cujusque oræ, vel custodes ad id destinati. *J. F. Gron.* Vide eumdem Gronovium ad XXXVIII. 1. § 4. Verum in pr. ed. nott. hoc loco legebat *perque omnem oram ex speculis prospicerent*. Ceterum *per omnem oram* Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii

N. Tum *qui ex speculis* Flor. Cant. Voss. Lov. 4. 5. Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. et Hearnii L. 1. et D. Tandem *prospicerent* Flor. Cant. et Voss. quod recte Gronov. probavit. Vide ad XXII. 6. § 8.

§ 9 *Simul itaque*] Vide ut suspensum est ad longe sequentia 'extemplo datum signum,' &c. *Glar*. Pall. duo *Simili itaque*. Pal. 3. ut et vet. ed. *Simul itaque*. Gebb. Hæc *Simul itaque* non ad illa 'extemplo datum signum' referenda sunt, ut Glareanus existimavit, verum ad propiora 'præsensum tamen est:' quod recte vidit J. F. Gronovius, qui primus in ed. 1665. media parentheseos notis inclusit. Oratio enim ita cohæret: *Simul itaque præsensum est*, (sc. adventare hostium classem,) *extemplo datum e speculis signum*. Secundum Glareanum series orationis foret *Simul itaque extemplo datum e speculis signum*. Eam autem ineptam esse, nemo non videt. Videtur ipsi fraudi fuisse τὸ *tamen*, quod addidit Livius ob præcedens *quamquam*. Idem est ac si pluribus verbis Livius dixisset, *quamquam autem de industria, &c. Lilybæum, præsensum tamen est, quia, &c. veniebant. Simul itaque præsensum est, extemplo, &c.* Ceterum Gebhard. notans in Pal. 3. et ed. vet. legi *Simul itaque*, quemadmodum circumfertur, ob oculos habuit ed. Gruteri primam, quæ simul cum reliquis post Sigonium exhibuit *Simul atque*. Indicare itaque voluit, id in nullo vel cod. vel ed. antiq. sibi obvium fuisse; et recte. Est enim nec in ullo a me cod. repertum. At *Simili itaque* præferunt Flor. Lov. 1. 3. 4. Harl. et Hav. *Simili itaque ingenio*, addita postrema voce, Ber. et Hafn.

Et luna pernox erat, et sublatis armamentis veniebant] Quod ait *sublatis armamentis*, relativum videtur illi, quod postea dicturus est *demendis armamentis*. Glar. *Sublatis* intelligit in altum elatis, ut procul conspici possent. Itaque subsequitur oppositum, 'demendis armamentis eo tempore consumpto.' *Sigon*. 'Venire sublatis armamentis' est navigare sublatis velis ad cursus celeritatem: quo enim magis elata vela sunt, eo majore impetu classem impellunt. Hic autem 'armamenta' perspicue pro antennis et velis dixit: ut ab ἁρμενον Græca voce 'armamentum' deductum quis existimare possit: etsi ab 'armis' verius est. *Turneb*. Advers. XXVII. 11. Quod hic laudat Sigonius *ornamentis*, contra omnes libros facit. *Gebh*. *Ornamentis* Sigonius in capite Scholii ad hunc locum dederat, non tamen eo animo, quia ita legendum existimabat, ut ex verbis Livii sequentibus ab eo laudatis constat: ideoque vix dignus erat, ut reprehenderetur hoc nomine. Recte autem Turnebus 'armamenta' antennas et vela. Ita XXXIII. 48. quod 'vela cum antennis' dixerat, paullo post eodem cap. 'armamenta' vocavit. Ceterum prius *et* perperam omittitur in Ber. Vide ad II. 44. § 3.

§ 10 *Datum e speculis signum, et in oppido ad arma conclamatum est*] *Ex peculis* Flor. *ex speculis* Voss. Lov. 1. 4. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. Tum vox *signum* deficit in Flor. Cant. et Lov. 3. At, ea transposita, *signum datum ex speculis* Harl. *datum signum ex speculis* Hav. *datum est signum e speculis* edd. Aldo priores: *datum ex speculis signum est* Gaertn. Se etiam *est* in N. a m. pr. sed postea deletum invenisse, auctor est Hearnius. Deinde *arma conclamatum est* Lov. 1. Male. Vide ad III. 15. § 6. Mox *in naves consensum* Hav. *in naves ascensum* Lov. 3. Vide modo ad § 8. Deinde *in muris portarumque stationibus* Lov. 3. et Hav. cum edd. usque ad Jac. Gronov. qui recte mutavit *portarumque in stationibus*. Ei enim consentiunt reliqui codd. Vide ad VI. 28. § 6.

§ 11 *Demendis armamentis eo tempore*] Iterum XXXVI. 44. 'Ut demen-

dis armamentis tumultuari primum cœptum est.' Dicuntur autem 'demi armamenta,' cum vela contrahuntur, mali inclinantur, antennæ et reliqua armamenta componuntur; quod in pugna navali sollemne erat. Liv. ibidem: 'Quod ubi vidit Romanus, vela contrahit, malosque inclinat, et simul armamenta componens opperitur insequentes.' Paullo ante *quia Karthaginienses* alio ordine Ber. et *se portu abstinuerunt* Lov. 4. et 5. In verbis seqq. *aptanda ad pugnam classe absumto* Harl. *aptandaque ad pugnam assumta* Lov. 1. *aptandaque ad pugnam classe assumta* Voss. et Gaertn. *aptandaque ad pugnam classe assumto* Hav. Vide ad IX. 17. § 17.

§ 13 *Nec Romani detrectavere pugnam*] *Detractavere* Flor. Lov. 1. 4. Ber. Hav. et edd. Rom. 1472. ac Parm. Vide ad XXXIV. 15. § 9. Mox *circa ipsa loca* Lov. 4. *circa ea tempora* Hav.

CAP. L. § 1 *Romanus conserere pugnam*] *Romanos* Flor. Lov. 3. et edd. Rom. 1472. ac Parm. *Romanis* Lov. 5. *Romani* Hearnii N.

§ 2 *Naviumque, quam virorum aut armorum, malle certamen facere*] Vox postrema fabrefacta in scholis scribarum. *Grut.* Gruterus *facere* expunctum vellet; ego *malle*, si opus esset. Sed maneat utrumque. *J. F. Gron.* Utrumque etiam, et *malle*, et *facere*, in omnibus scriptis et edd. constanter superest. Ceterum *navium* sine copula typis excusi usque ad Aldum.

§ 3 *Ut sociis navalibus adfatim instructam classem, ita inopem milite habebat*] Mirum, si socii navales non erant milites: nisi milites solos Carthaginenses cives, non socios, intellexerit: aut socios fortasse, qui ducendis navibus idonei, cæterum ad pugnandum inutiles: id quod quibusdam magis verisimile. At lib. XXVI. cap. 48. Sex. Digitius socius navalis dicitur, haud dubie non inutilis ad pugnandum, quippe qui muralem coronam peteret. *Glarean.* 'Socios navales' hoc loco remiges vocat, eosque demum, qui nautica ministeria aliqua in navi obeunt, ut XXVI. 35. 'De remigum supplemento agi cœptum est, in quam rem cum neque hominum satis, nec, ex qua pararentur, stipendiumque acciperent, pecuniæ quidquam ea tempestate in publico esset, edixerunt consules, ut privati ex censu ordinibusque, sicut antea, remiges darent. Nam unde, cum pecunia in ærario non esset, paraturos socios navales?' paulo post ait, 'milites nautasque.' Item, 'legiones sociosque navales.' Item, 'classicos milites, navalesque socios.' *Sigon.* Perperam intrudunt post τὸ *affatim* Pall. duo *minus*. Cæterum Pall. 1. ac 3. *ita inopem militem habebat*. Gebh. Put. Pet. Reg. Men. duo Pall. Voss. *nam ut sociis navalibus adfatim minus instructam*. De quo quid sentiendum probabiliter, diximus in Observationibus IV. 2. § 29. *J. F. Gron.* Similiter Flor. Cant. Lov. 3. 4. Harl. Ber. a m. sec. Hafn. Hav. et Hearnii N. a m. pr. Inde Gron. in Obs. legit, *nam ut sociis navalibus adfatim, minus instructam classem milite habebat*. Sed præstare videtur, ut vulgatum servantes τὸ *minus* ex ultimis præcedentis et primis proximæ vocis literis natum censeamus. Certe particula *ita*, respondens præcedenti *ut*, vix omitti potest. Ceterum *ut socii navalibus, &c. ita inopem militem habebant* Lov. 1. et Harl. *ut socii navalibus, &c. ita inopem militibus habebant* Lov. 4. *ut socii navalibus, &c. ita inopem milite habebant* Lov. 3. *inopem militibus habebant* Lov. 5. *inopem militum habebant* Hav. *inopem militem habebant* Flor. et Gaertn. *inopem milite habebant* Hearnii L. 1. D. N. et typis excusi usque ad Mogunt. qui primi dederunt *habebat*: forte quia præcedebat *Pœnus*. At similia nomina, quamvis singularia, tamen more conlectivorum verbum

plurale admittunt. Supra IX. 27. 'Nec aut eventus eorum Romanum, aut moræ, qua trahebant bellum, pœnitebat:' ubi etiam vide. Tot itaque membranis in *habebant* conspirantibus, id recepi, quod etiam ex tribus suis codd. probat Crevier.

Sicubi conserta manus esset] Pall. tres *conserta navis*. Sequitur enim statim 'haudquaquam par numerus armatorum ex ea pugnabat:' nisi malis ad remotius 'classis' suspendere, quod verius est. *Gebh.* Omnes *navis:* nempe ad pugnam. Curtius IV. 3. 'Neque enim conserta navigia ulla ope in turbido regi poterant.' *J. F. Gron.* *Navis* etiam non tantum mei, sed et Oxon. Hearnii, nisi quod N. *manus* præferat in marg. Mox *numerus par armatorum* Lov. 5. *par numerus armorum* Ber. Vide ad V. 39. § 1. *Par numerus armatorum expugnabat* Hearnii N. a m. pr.

§ 5 *Fugam ceteræ ceperunt*] Vet. lib. *cæteræ fugam ceperunt*. Sigonius. Consentit unus meorum Hav. Reliqui vulgatum servant; nisi quod *receperunt* sit in Voss. Ber. et Lov. 1. *recepere* in Lovel. 3. et Gaertn. Sed prima syllaba *re* iterata est ex fine vocis præced. Vide ad XXXVII. 41. § 5.

Mille et octingenti fuere in navibus capti, milites nautæque] Quidam *DCC.* legunt. At res non est magni momenti; qualia sæpe alibi quoque: quæ lubentes negligimus. *Glar.* Paucæ tantum ex edd. ita præferunt. Contra non modo et plures et optimæ, verum etiam omnes scripti legunt *mille et septingenti*, nisi quod *mille septingenti* sit in Gaertn. Deinde *fuere in navibus captis milites nautæque* Flor. *fuerunt in navibus captis milites nautæque* Lovel. 5. *captis* etiam Put. non minus recte legere monuit Crevier. *fuerunt* est quoque in Lov. 4. *milites nautæ* sine copula in Lovel. 1. *milites inventique* in Exc. Pithœi.

§ 6 *Sed ea quoque ipsa reduce*] *Sed ea quoque reduce* Lov. 1. *sed ea ipsa quoque reduce* Lov. 5. et Harl. *sed ipsa quoque reduce* Lov. 4. *sed ea quoque ipsa reduci* Gaertn.

§ 7 *Secundum hanc pugnam, nondum gnaris eis, qui Messanæ erant*] Pal. 1. *qui Messana ierant*. Gebh. Put. *ejus:* recte, pugnæ nimirum ad Lilybæum. *J. F. Gron.* *Nondum gnaris ejus* etiam Flor. Cant. et, ut videtur, Voss. ac Lov. 1. Deinde *qui Messanam ierant* Lovel. 4. Hav. et Hearnii D. ac N. cujus tamen posterioris margo *Messanæ erant* servat. *Qui ad Messanam ierant* Hafn. *qui Messanam ierat* Lovel. 3. *qui Messana ierat* Flor. Lovel. 1. et Voss. a m. pr. Sed *erant* et *ierant* alibi sæpe commutantur. Vide ad XXXIX. 21. § 6. *Qui necessariam ierant* Harl. Mox *L. Sempronius* Flor. Cant. Voss. Lov. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii N. et edd. vett. quem tamen *Tiberii* prænomen habuisse, vidimus ad c. 6. § 3.

Et fretum intranti rex Hiero classem ornatam obviam duxit] Vet. lib. *Ei fretum intranti*. Sigon. Pall. tres *Ei fretum intranti*. Gebh. Eamdem lectionem exhibent Lov. 4. Hafn. Hearnii D. et apud Crevier. Put. Cui id recipienti adsensus sum. Tum *rex Syracusanorum Hiero* Hafn. et Lov. 3. Verum quum cap. proximo præcesserit 'naves ab Hierone rege Syracusanorum missæ,' hic mediam vocem ab interpretis glossa esse puto. Certe nulli alii codd. eam agnoscunt.

§ 9 *Quo animo priore bello populum Romanum juvenis adjuvisset*] *Ut quo animo* Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 3. 4. Ber. Hav. et edd. Rom. 1472. ac Parm. Sed voculam illam oratio respuit. Tum *juvenis adjunxisset* Lov. 1. errore librarii. Similiter commutari 'adjutus' et 'adjunctus,' vidimus ad X. 14. § 11.

§ 10 *Frumentum vestimentaque sese legionibus*] *Frumenta vestimentaque* Harl. Lov. 3. 4. 5. Ber. Gaertn. Hav. et edd. omnes usque ad Jac. Gronov. qui *Frumentum* substituit. Ei autem

consentiunt reliqui scripti. Certe ex quibusdam, præsertim Flor. id aperte adnotatum video. Aliorum cum ed. Gronoviana conlatorum excerpta silent. Præterea idem Gronov. primus *sese*, pro *se* vulgavit, idque probatur fide Flor. a m. sec. et Cant. Eodem ducunt codd. qui *esse* præferunt; quales sunt Flor. a m. pr. Voss. Lovel. 1. 3. 4. 5. Harl. et Hav. Duas lectiones *esse se* in Gaertn. inveni. Sæpius *esse* et *sese* transpositione literarum confundi, videbimus ad XL. 26. § 5. Præterea *consuli* Lov. 4. Sed ultima litera hausta est a prima vocis seq. Vide ad XXXVII. 29. § 5.

Grande periculum Lilybæorum maritimisque civitatibus esse] Meliores *Lilybæo*. Illud ne quidem Latinum est. *Lilybætanos* dicunt. *J. F. Gron. Lilybæo* etiam Flor. Cant. Lov. 5. et Voss. a m. sec. Hearnius ex solo tantum N. *Lilybæorum* profert: ut alii ejus codd. itidem *Lilybæo* habuisse videantur.

Quibusdam volentibus novas res fore] Vet. lib. *et quibusdam*. Sigon. Idem et de hac ultima dictiuncula dictum volo, non esse ab auctore. *Grut.* Pal. 1. *et quibusdam*. Pal. 2. *a quibusdam volentibus*. Gebh. Iidem [meliores] *et quibusdam*. Τὸ *et* vulgo deest. *J. F. Gronovius. Et quibusdam* Flor. Cant. Voss. Lovel. 1. 3. 4. 5. Ber. Gaertn. Hav. et alii. Deinde τὸ *fore* perperam a Grutero deleri, eoque corrumpi elegantiam τοῦ *volentibus*, monuit Gronov. ad XXI. 39. § 4. Ita 'volens' usurpatur XXII. 27. 'Se numquam volentem parte, qua posset, rerum consilio gerendarum cessurum.' Vide Schegk. ad Vell. Pat. II. 62. et Cortium ad Sallust. Jug. cap. 84. § 3. *Nolentibus* est in Gaertn. Vide ad XXXIX. 15. § 11.

§ 11 *Ob hoc consuli nihil cunctandum visum*] Pal. 3. *Ob hæc consuli*. Gebh. Ita et omnes mei, præter solum forte Lovel. 3. Hearnius etiam *Ob hoc* ex uno tantum suorum D. memoravit. Insuper *Ob hæc* etiam Aldus edi curavit: verum inter errata priorem lectionem revocavit. Gronovius tandem 1665. bona fide *Ob hæc* recepit. In sequentibus *propugnatum*, pro *pugnatum*, Lovel. 4. et *fugatasque*, pro *fusasque*, Hav.

CAP. LI. § 1 *Ipse in insulam Melitam, quæ a Karthaginiensibus tenebatur, trajecit*] *Ipse ins. Mel.* Hav. Sed præpositio elisa est a prima syllaba vocis seq. Vide ad XXXIV. 28. § 3. *Ad ins. Mel.* datum est in Lov. 4. et 5. Præterea pronomen *quæ* exsulat a Lov. 3. Distinguendum igitur foret *in ins. Mel.* (*a Karth. tenebatur*) *trajecit*. Sed uno huic testi credere periculosum est. Paullo ante *ad tuendum Siciliæ*, pro *tuendam*, Gaertn. Vide ad XL. 49. § 1.

§ 2 *Præfectus præsidii, cum paullo minus duobus millibus militum, oppidumque*] Duæ priores voces desunt in Lov. 4. Vox *minus* in Voss. et Lov. 3. *cum paullo ante minus duobus mill.* legit Harl. *cum paullo minus duobus mill. mil. occurrit* Gaertn. *cum paullo minus duo milibus mil.* Flor. Deinde *oppidum cum insula* Hearnii N. a m. sec.

Captivique et a consule a prætore, &c. venierunt] Immitte copulam ex Pall. tribus *et a consule et a prætore*: neque secus vetusta ed. *Gebh.* Vitium est operarum in prima Gruteri ed. commissum, sed ab ipso postea emendatum. Neque aliter erat in omnibus scriptis, nisi quod prius *et* exsulabat a Gaertn. Vide ad II. 44. § 3. Tum *venerunt* Lov. 1. 3. Voss. et Gaertn. Vide ad V. 2. § 4.

§ 3 *Ab ea parte satis tutam Siciliam censebat*] *Satis tutam Sic. ex ea parte* Lov. 4. et 5. Tum *cernebat* Hearnii N. in margine. In sequentibus *ibi stare* trajectis vocibus Lov. 4. 5. et Ber. Τὸ *ibi* non adparet in eodem Hearnii cod. a m. pr.

§ 4 *Depopulatoque Vibonensi agro*] *Uiuoniensi* Put. Voss. Gud. sequen-

tibus etiam duobus locis Gud. altero Flor. *uinoniensem:* ut hoc malim propemodum, quemadmodum 'Crotonienses.' *J. F. Gron.* *Viboniensi* est apud me in Gaertn. apud Hearnium vero in N. *Vivoniensi* in Harl. *Vinoniensi* in Lov. 3. *iunoniensi* in Lov. 4. *inboniensi* in Lov. 5. Quæ pleraque, licet corrupta, indicant tamen librarios voluisse *Viboniensi*, non *Vibonensi*. Vide ad xxviii. 26. § 1. Paullo ante *transiverant*, pro *transmiserant*, Ber. Vide ad c. 20. § 9.

§ 5 *Excursio hostium in agrum Vibonensem facta nunciatur*] Liber Ms. *exscensio hostium*. Germanum et familiare de egressu navium Livio verbum. *Lipsius*, Epist. Quæst. iv. 20. Hanc ipsam vocem etiam nos olim Curtio Rufo nostro restituimus, ut patet ex nostris ad eum scriptorem notis; quas adire poterit, cui operæ videbitur. *Modius*. Pal. 1. *excensio*, ut in suo quoque invenit cl. Lipsius, quod vocabulum Livio restituendum et hic, et xxii. 32. et xxvii. 5. ubi Pal. 1. exhibet *ascensionem*, Ibidem c. 31. 'Ad Clupeam urbem exscensione facta, agrum late, nullo ferme obvio armato, vastabat.' *Gebh.* *Excessio hostium* Hearnii D. *extensio hostium* Lov. 3. *hestensio hostium* Harl. *excenseo hostium* Flor. a m. pr. pro quo emendatur *excensio*. Sed *exscensio* fuisse videtur in Cant. Voss. et Lov. 1. quod idem vocabulum duobus locis a Gebhardo laudatis Lipsius antea restituit. Vide etiam Gronov. ad viii. 17. § 9. Eodem usus est Curtius ix. 4. 'Exscensione facta ducenta et quinquaginta stadia processit:' ubi etiam admodum variatur, et Modius quædam notavit. Præterea *in agro Vivonense* Voss. et Lov. 1. *in agro Vibonensi* Ber. *in agrum uiuoniensem* Harl. *in agrum uinoniensem* Lov. 3. *in agrum iunoniensem* Lov. 4. *in agrum Viboniensem* Lov. 5. et Gaertn. Vox autem *facta* exsulat ab Hav. et Ber. a m. pr.

§ 6 *Exercitum, extemplo in naves impositum, Ariminum Supero mari misit*] *Extemplo* et *mari* exsulant ab Harl. Deinde *et Ariminum* legit Gaertn. Tum *mari Supero* Flor.

Sex. Pomponio legato cum viginti quinque longis navibus] *Sex. Pompeio* Gaertn. Vide ad Epit. Livii l. vii. Deinde *cum XXX. longis navibus* Lov. 1. *cum triginta quinque longis navibus* Hav. Mox *Vibionensem agrum* Gaertn. *Vivoniensem agrum* Harl. Præterea *maritimam oram Italiæ* Lov. 1. *oram* non adparet in Ber. a m. pr. sed *maritimamque Italiæ oram* datum est a m. sec.

§ 7 *Ipse, compositis Siciliæ rebus, decem navium classe oram Italiæ legens*] Pro *decem navium classe*, alibi *decem navibus* legitur. Cæterum cum dicit *oram Italiæ legens*, non satis clare percipitur, utro mari, superone an infero, viam fecerit. At quia Ariminum venit, videtur supero ivisse, quo et exercitum miserat, ut ait Livius, cum contra Polybius iii. 68. Sempronii exercitum quadraginta diebus a Lilybæo Trebiam pedestri itinere venisse dicit, non navibus. *Glar.* Omnes, quas vidi, edd. antiqq. *decem navium classe:* pro quo deinde Aldus *decem navibus* vulgavit. Eum autem non tantum recentiores editores secuti sunt; verum nec aliter exstat in omnibus Mss. Tum *is, compositis* Ber. qui etiam paullo ante *L. Cecilio*, pro *L. Æmilio*, dedit.

Cap. lii. § 1 *Quidquid Romanarum virium erat*] *Romanorum virium* Flor. Lov. 3. Gaertn. et edd. Rom. 1472. ac Parm. *virium Romanorum* Lov. 4. *virium Romanarum* Lov. 5. Mox *posse defendi* alio ordine Lov. 4. et 5. Tum *spem nullam esse*, una voce omissa, Harl. Denique *satis declarabatur* Lov. 3. Hafn. Hearnii N. in margine, et edd. Aldo antiquiores: *satis declarabant* Lov. 4. et 5.

§ 2 *Equestri prælio uno et vulnere uno minutus, trahi rem malebat*] Quid

si legas *una?* Sigon. Nequiquam Sigonius mutatum it *una* contra omnes codd. Infra c. 53. 'Eum, animo magis, quam corpore ægrum, memoria vulneris aciem ac tela horrere.' *Gebh.* Sigonius conjicit *una.* Hoc si voluisset Livius, *simul*, non *una*, posuisset. Tamen suspectum τὸ *uno*. Illud *minutus* accepit a Græcis. Homerus Ἰλ. O. 492. Ἠδ' ὅ τινας μινύθῃ τε, καὶ οὐκ ἐθέλῃσιν ἀμύνειν. Apollonius I. 285. Δμωῇς ὅπως μὲν ἐοῖσι λελείψομαι ἐν μεγάροισι Σεῖο πόθῳ μινύθουσα δυσάμμορος. Et IV. 1308. ἀμηχανίῃ μινύθοντας. Lucianus μειοῦσθαι dicit de Mercede Cond. I. 342. *J. F. Gron.* Vocem *uno* vel vacare, vel vitium aliquod celare, judicat Crevier. *Et vulnere suo ictus trahere rem malebat* Hearnii N. in margine: *et vulnere sua munitus* transpositis literis Lov. 5. Vide ad VI. 27. § 8. *Et vulnere suo et minutus* Flor. pro quo *et vulnere suo eminutus* manus altera emendavit. Ex qua lectione, nisi vulgatum ex Græcis inlustrasset Gronovius, scribendum putassem *imminutus*, sive *comminutus*. Mox *recens animi* Hafn. et Hav. pro *recentis.* Tum *delectionem*, pro *dilationem*, Lov. 5.

§ 3 *Gratiam victoris spectantes*] *Victos* Lov. 1. *victori* Harl. ultima litera exclusa a prima vocis seq. Vide ad XXXVII. 29. § 5. *Victo* Gaertn.

§ 4 *Ab Gallis adcitum se venisse ad liberandum eos, dictitans*] Scripti *liberandos.* J. F. Gron. Ex scriptis meis *liberandum* soli servant Lov. 3. 4. 5. Harl. Hafn. et Gaertn. ex Hearnii autem codd. ita legunt L. 1. D. et N. Vide ad XL. 49. § 1. Ceterum Gronov. jam etiam ita emendabat in pr. ed. nott. ad XXX. 37. Præterea *ab Gallis*, pro *a Gallis*, primus recepit Jac. Gronov. consentientibus Flor. et Cant. *dicitans* legit Lov. 1. Vide ad VIII. 31. § 3. Paullo ante *modo ne quid moverent*, alio ordine, Flor.

§ 5 *Duo millia peditum et mille equites, Numidas plerosque, mixtos quosdam et Gallos*] Polybius III. 69. ἐξαποστέλλει πεζοὺς μὲν δισχιλίους, ἱππεῖς δὲ Κελτοὺς καὶ Νομάδας εἰς χιλίους., *Sigon.* *Et mille equites Numidas, quosdam et Gallos* Lov. 1. Quæ lectio indicat mille Numidis equitibus quosdam adhuc alios extra hunc numerum ex equitibus Gallis junctos fuisse; quod adversatur Polybio, qui et Numidas et Gallos simul mille equitum numerum effecisse tradit: qui idem sensus est vulgatæ hoc loco scripturæ, in quam reliqui codd. consentiunt, nisi quod *etiam Gallos* sit in Harl. et Gaertn. Præterea paullo ante *milites aleret* Lov. 4. In seqq. *populari deinceps omnem agrum ad Padi ripas jussit* Gaertn. Tum *misit*, pro *jussit*, Lov. 4. et 5. Vide ad IX. 43. § 2.

§ 6 *Legatisque ad consulem missis*] Ex sequentibus patet ambos consules de auxilio Gallis ferendo consultasse; ex fine autem cap. præc. utrumque consulem copias junxisse. Cur ergo hic unius eorum tantum mentio fit? Codd. nihil mutant. Puto tamen, olim per compendium scriptum fuisse *legatisque ad cons. missis*, quod perperam postea redditum est *consulem*, quum deberet *consules*. Vide ad X. 10. § 2. Aliter huic difficultati obcurrere conatur Jac. Gronov. ad XXIV. 24. § 1. existimans, unius adpellatione ambos comprehendi. Videat lector quid eligere malit.

§ 7 *Tum ob infida multa facinora, tum, ut alia vetustate obsolevissent*] Integra hæc servat casca ed. At Pall. 1. et 3. *tum ob utilia vet. obsol.* (Pal. 1. *absolvissent.*) Pal. 2. vero *tum quod utilia vetustateque obsolvissent.* Gebh. Similia monstra in plerisque meis inveni. *Tum ob Italia vetustate absolevissent* legit Cant. *tum ob utilia vetustate absolvissent* Voss. Harl. et Gaertn. *tum ob utilia vetustate obsolvissent* Lov. 1. et 4. *tum quod utilia vetustate absolvissent* Lov. 3. Hafn. et Hav. *tum quod utilia vetustate obsolevissent* Ber. *tum cum utilem vetustatem absolvissent*

Rec. *tum utilia vetustate abolevissent* Flor. qui simul erroris fontem indicat. *Utilia* simili errore datum est pro *ut alia*, quo 'utilis' pro 'ut illis' XXII. 50. § 1. Nihil mutandum. *Ut* hic ponitur pro 'licet,' 'quamvis.' Vide ad XXII. 25. § 2. Præterea *cum ob infida* Flor. Lov. 4. 5. et Ber. Vide ad VI. 23. § 3. Paullo ante *nec tempus, nec caussa* Ber. qui etiam copulam *que* omittit.

§ 8 *Primos, qui coissent, ope defenses*] Pall. omnes *primosque, qui coissent*. Gebh. Potius opprimendi, quam defendendi, sunt primi cœtus facientium. Put. Voss. Andreas, et omnes aliæ vett. edd. præter Mogunt. *primosque, qui coissent:* quemadmodum et advocat Salmasius de Re Mil. p. 172. Sed non hic sistendum. Scribe, *continendis in fide sociis maximum vinculum esse primos, qui eguissent ope, defenses*. Dixerat scilicet *Egentes ope Galli*. Lib. IV. c. 27. 'Ubi præsenti ope res egebant.' X. 18. 'Illiberali et ingrato, si eguerat ope, dissimulantem.' *J. F. Gron.* *Primosque, qui coissent* Flor. Lov. 1. 4. Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii N. et edd. vett. usque ad Aldum; qui, quum similiter in contextu edidisset, in erratis deinde reposuit *primos, qui coissent.* Insignis neglegentiæ hoc loco reus reperitur Doujatius: qui, quum verba Livii ex emendatione Gronovii et in contextum recepisset, et adnotationi præmisisset, subjungit ita habere primas edd. et optimos codd. sibique non inprobari, quia non absurdam recipiunt interpretationem, quidquid velit Gronovius. Patet eum adnotationi adponere voluisse lectionem, quæ ante Gronovium recepta erat; ea enim in edd. et codd. quos memorat, superest. *Qui coissent* autem exponit, 'qui nobiscum coissent,' 'convenissent.' Verum oportuerat, ut idoneis exemplis demonstrasset 'coire' ita simpliciter poni pro ad aliquem convenire ejus opis inplorandæ caussa.

§ 9 *Tum, collega cunctante, equitatum suum, mille peditum, jaculatoribus ferme admixtis*] *Cum collegam cunctantem* Flor. Cant. et Lov. 1. *Cum collegam cunctantem videt* Ber. *Cum collegam cunctantem videret* Hafn. et Hav. *Cum collegam cunctantem Sempronio* Lov. 4. *Cum collegam cunctantem videret Sempronius* Hearnii N. At nihil mutandum. Præterea *mille pedites* Hearnii N. in margine. Quod nec ipsum probum est. Non enim Sempronius, quum collega ejus equitatum suum cunctaretur, misit mille pedites, quibus ferme jaculatores admixti erant: sed misit equitatum suum, cui mille jaculatores ex peditibus adjuncti erant. Id docet Polyb. III. 69. Ἐξαπέστειλε τῶν μὲν ἱππέων τὸ πλεῖστον μέρος, πεζοὺς δὲ σὺν τούτοις ἀκοντιστὰς εἰς χιλίους. Hinc simul patet, minorem distinctionem, quam Heins. in ed. Elzevir. post vocem *peditum* recepit, et Gronovii ac Clericus servarunt, inducendam esse, quemadmodum recte Hearnius fecit. Crevier. conjecit *mille peditibus, jaculatoribus ferme, adm.*

§ 10 *Ii, sparsos et incompositos oneratosque præda plerosque quum inopinantes invasissent*] In Ms. *incomp. ad hoc caravis præda*. Livii germana lectio erit *incomp., ad hoc graves præda.* Nam antiqui librarii *C* pro *G*. *Lipsius*, Ep. Quæst. I. 12. Bonus augur Lipsius esse poterat; nam expresse Pall. tres (nisi quod Pal. 1. cum 3. *caravis*) mittit. *Sparsos et incomp., ad hoc gravis præda plerosque, cum inopinatos invasisset:* ut in meo libro quoque correxi. Prisca autem ed. adhæret vulgatis. XXVII. 31. 'Palatos passim per agros gravesque præda, ut qui nihil tale metuerent, adortus, Romanos compulit ad naves.' XXVIII. 11. 'Cum agmen jam grave præda esset.' *Gebh.* Auctor omnium, quos habemus, codd. *incomp. ad hac caravis pr. pl. q. inopinatos.* Nec desunt, qui servarunt, recentiores: ex quibus recte Lipsius *gravis*, vel

graves; quod quidem totidem literis Reg. et unus Pal. Lib. XXVII. c. 31. 'Palatos passim per agros gravesque præda, ut qui nihil tale metuerent, adortus.' *J. F. Gron.* *Incomp. pleroseque* mediis omissis Ber. *incomp. causa prædæ plerosque* Hav. *incomp. ad hoc cara vix præda plerosque* Rec. *incomp., ad hoc cara visa præda* Lov. 3. *incomp., ad hoc cura vis præda plerosque* Cant. *incomp., ad hoc caravis præda plerosque* Lov. 1. et Gaertn. *incomp. hæc cara vis prædæ plerosque* Hearnii N. sed duobus punctis sub *ra.* positis, quibus literas illas delendas esse indicatur. *Incomp., ad hoc gravis præda plerosque* Flor. Voss. Lov. 4. 5. et Harl. cum Hearnii D. nisi quod duo postremi *ad hæc* habuisse videantur. Voss. autem pro varia lectione inter versus ostentet *adhuc.* Ex his patet plures et optimos codd. *ad hoc*, paucos *ad hæc*, unum *adhuc* præferre: quæ sæpissime alibi in Mss. commutari solent. Vide ad II. 23. § 4. c. 59. § 11. V. 16. § 2. VI. 11. § 6. c. 12. § 6. c. 14. § 11. c. 20. § 3. VII. 12. § 2. VIII. 12. § 4. XXI. 54. § 8. c. 55. § 7. XXVI. 19. § 5. XXVIII. 14. § 16. c. 35. § 2. c. 44. § 5. XXIX. 4. § 6. c. 26. § 6. XXXVI. 40. § 12. XXXVII. 23. § 2. XXXIX. 5. § 17. Cur igitur Gronovius hoc loco *ad hæc* recepit, eamque lectionem secuti viri docti servarunt? Ceterum illud *ad hoc* idem notat, atque 'insuper,' 'præterea,' et quidem, ut ex laudatis locis patebit, eo Livius utitur, nulla habita ratione aut generis aut numeri, quod præcessit. Recte etiam *gravis præda.* Supra III. 3. 'Gravem præda, eoque inpeditiore agmine incedentem adgressus.' Hoc lib. cap. 5. 'Agmen grave præda turbavere.' XXII. 20. 'Jam præda gravis ad Longunticam pervenit classis.' XXXVIII. 15. 'Præda grave agmen trahens:' et c. 40. 'Grave præda omnis generis agmen trahens:' et alibi. Literas autem *C* et *G* passim in Mss. confundi, dictum est ad VI. 25. § 6. *Inopinatos* denique, pro *inopinantes*, etiam omnes mei, præter solum Hav. Ita alibi peccasse librarios, constat ex illis quæ viri docti, Cortius ad Sall. Catil. c. 44. et Oudend. ad Front. III. 1. § 2. notarunt. Est autem ex eodem genere erroris, quo *palantes* dederunt pro *palati;* (vide ad I. 11. § 1.) *concionantes* pro *concionati;* (vide ad IV. 9. § 7.) *vociferans* pro *vociferatus;* (vide ad IV. 1. § 6.) *conantes* pro *conati;* (vide ad V. 26. § 7.) *persequentes* pro *persecuti;* (vide ad VII. 16. § 6.) et similia passim. Præterea vocula *Ii* deficit in Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. et Hav.

Ad castra stationesque hostium fecere] *Ferme fecere* Harl. Verum Polybius inquit III. 69. Τὴν ἀποχώρησιν ἐπὶ τὸν ἑαυτῶν ἐποιοῦντο χάρακα: ut particula illa opus non habeamus. Contra eamdem omisere cap. seq. § 1. ubi a Livio profecta esse videtur. Simili modo librarios particulam *prope* pro arbitrio suo vel addere, vel demere solitos fuisse, vidimus ad VI. 28. § 11.

§ 11 *Varia inde pugna sequentes*] Hæc longe clariora apud Polybium III. 69. leguntur. *Glar.* Forte *Varia inde pugna cedentes sequentesque.* J. F. Gron. Sane etiam F. Sanctium conjecisse intelligo *Varia inde pugna cedentes sequentesque.* Non queo tamen admittere; et me judice legendum est, deleta una litera, *Varia inde pugna sequente:* hoc est, quum sequens ac posterior pugna fuisset varia. Sic in Epitome lib. XXVII. 'Priore pugna Annibal superior fuit, Marcellus insequenti.' Sic 'victoria insequens' Livio XXVIII. 41. 'Prior quam major clariorque, tum caussa etiam insequentis fuerit.' *Jac. Gronov.* Quamquam nihil melius foret, quam quod Jac. Gron. in mentem venit, pessimi tamen exempli esse videretur, id quod Clericus fecit, nihil monito lectore ejus conjecturam in contextum admittere. Crevier. J. F. Gronovii potius emendationem probat, quia

Put. clare legit *sequentesque*. *Varia deinde pugna* Lov. 4. et 5. Vide ad XXXVI. 24. § 10.

Quamquam ad extremum æquassent certamen] Pal. 1. *quæcumque:* reliqui duo et vetus ed. *quacumque*. Gebh. *Quæcumque* Flor. et Lov. 4. *quacunque* Lov. 5. Harl. Rec. Gaertn. et edd. usque ad Aldum, qui in erratis *quamquam* emendavit. *Quocunque* Lov. 2. Ber. et Hav. *cumque ad extremum* Put. unde hic majus vitium latere Crevier. suspicatur.

Major tamen hostium Romanis fama victoriæ fuit] Ambigue dictum videri poterat, nisi, quæ continue sequuntur, verba amphibolon tollerent. *Glarean.* Vide an non legendum fuerit, *major tamen, quam hostibus*. T. Faber. Hæc menda non carere, facile est animadvertere. Put. *Romanos*. Fortasse, *major tamen justiorque Romanæ fama victoriæ fuit:* vel, *major tamen justiorque ad Romanos fama victoriam tulit*. Nam videtur voluisse ludere repetitione scita τῶν *major justiorque*. Infra hoc lib. c. 59. 'Sed major Romanis, quam pro numero, jactura fuit.' Illustrant ista v. 49. 'Justiore altero deinde prœlio vincuntur.' IX. 38. 'Quum anceps cædes fuisset, adversæ tamen rei fama in Romanos vertit.' XXVIII. 42. 'Aut victoria illa major clariorque, quam hæc, futura est.' *J. F. Gron.* Videtur *major tamen cum Romano fama victoriæ fuit.* lib. XXIII. c. 33. 'Posteaquam tertia jam pugna, tertia victoria cum Pœnis erat.' *Jac. Gron.* Clericus, præfatus Livium brevitati studentem sæpe paullo obscurius loqui, nihil mutandum putabat, sed hunc verborum ordinem constituebat: *fama victoriæ major fuit Romanis* fama victoriæ *hostium*. At si Livius id dicere voluisset, potius scripturus fuisset videtur, *major tamen Romanorum quam hostium fama victoriæ fuit*. Burmann. vocem hic excidisse putans, suis ad me literis scribendum conjecit *major tamen hostium cædes Romanis fama victoria fuit*. Et tale quid Livium voluisse, fidem facit Polyb. plures hostium, paucos Romanorum interfectos referens, III. 69. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ἀνέλυσαν, ὀλίγους μὲν αὑτῶν ἀποβαλόντες, πλείους δὲ τῶν Καρχηδονίων διεφθαρκότες. *Romanus* est in Hearnii L. 1. Tum *victoria est* in Lov. 4.

CAP. LIII. § 2 *Restitutos ac refectos militum animos*] Scripti *militibus*. Lib. XXV. c. 18. 'Restituit tamen his animos, et illis minuit audaciam parva una res.' Adde ad VII. 7. *J. F. Gron.* Non tamen ita præferunt omnes scripti, sed tantum optimi. Certe ex meis nulli, nisi Flor. et Cant. Reliqui omnes *militum*, nisi quod *refectos milites ac militum animos* sit in Gaertn. Infra XLII. 67. 'Hic dies et Romanis refecit animos, et Persea perculit.' Ejus generis plura apud Livium occurrunt. Ita 'augere,' 'minuere animum alicui' VII. 33. § 6. XXXVI. 10. § 9. XLIV. 35. § 1. XLV. 10. § 7. 'quo magis iram hosti acuat' XXIII. 4. 'hostibus cresceret animus' XXVIII. 19. ubi vide: 'ferociores animos iis faceret' XXVIII. 22. 'ad suam cuique culpam levandam facundus' cap. 25. in perniciem adolescenti verterunt' XXXIX. 48. 'movere iram alicui' I. 26. 'fugientibus terga cæsa' II. 25. 'inclinatur Sabinis cornu' III. 63. 'sinistrum cornu pelleretur Romanis' XL. 32. 'tollit animos audientibus' VII. 7. 'ampliare vires alicui' Epist. Liv. lib. CXX. Apud alios scriptores interdum etiam similia obcurrunt. Paullo ante § præc. *fuerat*, pro *foret*, Lov. 5.

Nec quemquam esse, præter collegam, qui dilatam] Τὸ *esse* exsulat a Voss. et Lov. 1. Legi posset *nec quemquam, præter coll., dilatam dim. velle*. Sed reliquis nihil mutantibus, receptum servo. Mox *magis animo* alio ordine Lov. 4. et 5. quorum posterior etiam *aciem aut tela*, pro *ac tela*. Vide ad § seq. *Memoriam vulneris* Rec.

§ 3 *Quod enim ultra differri ac teri tempus*] Vet. lib. *aut teri*. Sigon. Ita etiam plerique meorum. Passim hæ particulæ commutantur. Vide ad I. 13. § 3. c. 18. § 5. II. 3. § 1. III. 6. § 9. c. 9. § 12. c. 11. § 13. c. 16. § 4. c. 42. § 4. IV. 3. § 7. V. 54. § 1. VI. 7. § 6. c. 16. § 2. c. 41. § 4. VII. 34. § 13. c. 35. § 9. X. 15. § 5. XXI. 4. § 4. c. 5. § 14. c. 33. § 6. XXII. 28. § 13. XXVI. 39. § 10. XXXIV. 51. § 5. Adde Bentl. ad Horat. Sat. I. 6. 68. et viros doctos ad Suet. Aug. c. 10. et ad Calig. c. 52. *Teri corpus* habet Cant.

§ 4 *Nec cis Iberum Hispaniam peti, sed solo patrio*] *Nec his Iberum Hisp.* Flor. Voss. et Lov. 1. ac 4. *nec cis Iberum Hisp.* Lov. 5. cum paucis edd. *nec cis Hisp.* Hav. Tum *petisset: solo patrio* Flor. *peti, sed solo paterno* Hav. quomodo variatur hoc lib. c. 3. § 2. Paullo ante *in aspectu urbis*, pro *in conspectu*, Hearnii N. altero in marginem rejecto.

§ 5 *Quantum ingemiscant, inquit, patres nostri, circa mœnia Karthaginis bellare*] *Ingemescant* Flor. et Voss. eodem errore quo 'tremescere' etiam in optimis Virgilii codd. exaratum reperiri, monuit Pierius ad Æn. III. 648. V. 694. XI. 403. et XII. 916. quód recte rejiciendum adversus Pierium docuit Voss. Gramm. V. 43. Hinc *Carthag. circa mœnia bellare* Gaertn. *circa mœnia Carth. bellari* Lov. 4. *circa mœnia Carth. certare* Rec. In sequentibus *patientis*, pro *paventis*, Lov. 3.

§ 6 *Hæc adsidens ægro collegæ*] *Hæc adsidens ergo*, transpositis male literis, Lov. 5. Mox *concionabundus agit*, pro *agere*, Hearnii D. Male. Vide ad I. 50. § 5. Tum *propinquum* deest in Lov. 1. Deinde *unum in se* alio ordine Ber.

§ 7 *Itaque, nequidquam dissentiente Cornelio*] *Ita diss.* Hearnii N. a m. sec. Innumeris locis *itaque* et *ita* Mss. commutantur; quæ si omnia coacervare vellem, nimius forem. Vide exempli caussa ad I. 10. § 3. c. 26. § 2. II. 7. § 1. c. 10. § 4. c. 11. § 10. c. 31. § 11. c. 33. § 2. c. 35. § 7. c. 45. § 13. c. 47. § 10. &c. Adde Nann. ac Gruter. ad Cic. in Verr. III. 1. et Oudend. ad Front. I. 3. 5. Tum *nequiquam* Flor. a m. sec. et Gaertn. Vide ad XL. 47. § 9. Mox *temere ac improvide* Lov. 4. Male. Vide ad X. 36. § 17. *Temere ac avide atque improvide* Hearnii L. 1.

§ 8 *Sed quum alterius ingenium*] Recidunt Pall. tres τὸ *sed*. Pal. 3. autem *cum vero alterius*. Gebh. Deest omnibus τὸ *sed*, et quidem elegantius aliquanto. *J. F. Gron.* Deest etiam ab omnibus meis et Hearnii codd. Sæpe eam vocem Livio a librariis additam fuisse, vidimus ad VI. 32. § 8. *Quum vero alterius* unus Harl.

Deinde recognitum percitum ac ferox sciret esse] Lege *re cognitum*. Sigon. Pal. 2. *deinde re cognitum, percitum alterius ac ferox sciret esse*. Gebh. Recte divisis vocibus *re cognitum* Sigonius. Simili fere menda Horatium liberat Bentl. *res sponsore*, pro *responsore*, substituens Epist. I. 16. 43. Vide ad IV. 55. § 5. Tum *fama percitum* Hearnii L. 1.

Ferociusque factum ex prospero cum prædatoribus suis certamine] Ejiciunt τὸ *ex* tres Pall. *Gebh.* Iidem omnes *factum prospero*; non *ex prospero*. J. F. Gron. Præpositio *ex* non comparet etiam in ullo meo vel Hearnii cod. Insuper tamen *ferociusque esse factum* Gaertn. Mox *rei gerendæ fortunam* Lov. 4. 5. et Ber.

§ 9 *Sollicitusque et intentus erat*] Pat. *sollicitus intentusque*. J. F. Gron. Ita et Flor. et Cant. Sed *sollicitusque intentusque* Voss. Reliqui vulgatum servant. Mox *dum tiro hostium miles esset*, trajectis vocibus, Flor.

§ 10 *Quanto longius ab domo traheretur*] Pall. tres *traherentur*. Gebh. Pat. tres Pall. Voss. *traherentur*. Galli scilicet. *J. F. Gron.* *Traherentur* etiam omnes mei, nisi quod *traherent* habeat Hav. Vide ad X. 10. § 1. *Traherentur* itidem Hearnii Oxon. et primæ edd. *traheretur* primum obcurrit in ed. Sigonii, sed forte operarum errore: im

scholiis enim nihil monet. Et tamen reliqui usque ad Gronovium id servarunt. Neque opus est, ut ad τὸ *traherentur* intelligamus cum Gronovio 'Galli.' Præcessit enim 'multitudo:' quam vocem ad exemplum conlectivorum adsciscere verbum plurale, vidimus ad VI. 19. § 7.

§ 11 *Quum ob hæc taliaque speraret propinquum certamen, et facere*] *Ad hæc taliaque* Harl. obvio errore. Vide ad XXXVII. 27. § 5. *Ob hoc taliaque* Gaertn. Vide ad XXII. 47. § 9. Tum *etiam facere* Lov. 1. Paullo post *quæ vellent* Flor. Voss. Lov. 4. Ber. et Hav. quod sibi quoque in Mss. repertum esse, Gronov. in pr. ed. nott. monuit. Sed nihil mutandum. *Quæ vellet* nempe Hannibal explorari. Præterea *in utriusque castris*, pro *utrisque*, Ber. Denique *paratosque esse pugnæ Rom.* Lov. 4. *paratosque pugnæ esse Rom.* Gaertn. *paratos pugnæ Rom. esse* Ber.

CAP. LIV. § 1 *Erat in medio rivus, prœaltis utrimque clausus ripis*] Pal. 1. *rivus peraltus.* Reliqui duo *peraltis utrimque clausus ripis.* Gebh. *Rivus utrimque peraltis* primæ edd. sollemni errore. Ita peccabatur olim hoc lib. c. 36. § 5. Solent autem *præ* et *per* in Mss. commutari. Vide ad IX. 10. § 7. *Rivus perlatis utrimque*, literis insuper perperam transpositis, Hearnii L. 1. Vide ad V. 37. § 7. *Rivus peraltus utrimque* Lov. 3. Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii N. *rivus prœaltis utrimque* Flor. Cant. et Lov. 1. ac 4. Recte *prœaltis* Moguntini restituerunt. Ita 'præalta fluminis ripa' XLIV. 39.

Obsitus palustribus herbis, et, quibus inculta ferme vestiuntur, virgultis] *Oppositus pal. herbis* Lov. 3. *obsitis pal. herbis* Harl. Male. Vide ad I. 14. § 7. *Ferme* autem exsulat a Lov. 4. quæ tamen vox hic emphasin habet, et idem ac plerumque vel semper notat: quomodo ejus synonymum 'fere' exponit Burm. ad Phædr. I. 13. 2. Solent autem librarii hanc similesque particulas pro arbitrio interponere vel demere. Vide ad cap. præc. § 10.

Ad equites quoque tegendos satis latebrosum locum] Væ illis, qui genuinam lectionem comparentem in Pall. 1. et 2. expunxerunt hoc plebeia substituta, *quem ubi equiti quoque tegendo satis latebrosum.* Alludit quoque Pal. 3. *quem ubi equites quoque tegendo latebrosum.* Lectio, quam edidi, auctoritate optimorum codicum locupletissime stabilitur. *Gebh.* Quis non putet a correctoribus esse, si compararetur cum lectione non spernendorum Mss. *ubi equiti quoque tegendo satis latebrosum.* Put. tamen, et quos alios in Gallia contuli, nisi male oculis usus sum, vulgatum servant: eoque nihil ausim mutare. Nihilominus puto verum esse, quod et Muretus e suis profert, *equiti quoque tegendo.* Nam in Voss. et a m. pr. Gud. unoque Pall. *ubi equites quoque tegendo satis* exstat: in Flor. *ubi equites quoque tegendos.* Et idem puto in Put. esse, etsi notare prætermiserim. *J. F. Gron.* Quemadmodum Gronov. in Put. esse conjecerat, in eo legi mihi adfirmavit Sallierius: neque aliter Hearnii N. At ex Flor. excerptis didici, lectionem, quam ex illo laudat Gronov. interpolatam, et a manu admodum recenti ultimam literam voci *tegendos* adscriptam esse, quum olim exaratum fuisset *equites quoque tegendo satis latebrosum:* quomodo præferunt etiam Cant. Lov. 1. 4. 5. Harl. Hav. et Hearnii L. 1. Et ita dare voluisse existimo librarium Gaertn. qui tamen aberrans pinxit *regendo*, solito scribarum lapsu. Vide ad XXXVII. 11. § 3. Denique *equiti quoque tegendo satis latebr.* Lov. 3.

§ 2 *Cum viribus ad me vigilia prima venias. Nunc corpora curare tempus est*] Ego *viribus* reor mutari debere in *quibus.* Valla. Illud *viribus* superest in Flor. Cant. Lov. 1. 3. et Voss. a m. pr. in quo pro varia lectione *quibus* adscriptum erat. *Cum quorum*

viribus ad me legit Lov. 4. qui etiam præfert *corpora parare*. Male. Sollemnis enim et Livio frequenter usurpata locutio est *corpora curare* de militibus cibum sumentibus. Vide III. 60. XXV. 23. et 38. XXXI. 39. XXXVI. 18. 'Cibo curare' dixit Liv. IX. 37. 'Corpora cibo somnoque curare' III. 2. 'Curare' autem verbum mensæ atque convivii esse, notavit Broekhus. ad Tibull. I. 5. § 33. Paullo ante *equite atque pedite* alio ordine Lov. 5. *equite ac pedite* edd. usque ad Aldum, qui in contextu mendose *equite pedite atque*, in erratis deinde *pedite atque equite* edidit. Vide ad XXXIV. 26. § 2. et mox § 5.

§ 3 *Ita præconium missum*] Puto hanc continere sententiam; præconem missum esse, qui juberet omnes corpora curare. *Turneb.* Advers. XXVII. 11. Ego vero non admitto in Romana aut Punica militia *præcones*, etsi Græcos habuisse probe scio: magisque accedo veteribus libris, in quibus constanter repperi *prætorium missum*: et quis non probet? Latinis enim *prætorium* non pro loco solum dicitur, sed pro conventu et hominibus, qui in eo loco. Hoc sensu 'prætorium dimittere' dicunt, quasi 'curiam mittere,' aut 'senatum.' Livius XXX. 5. 'Tribunis edicit, ut ubi prætorio dimisso signa concinuissent.' Idem iterum XXXVII. 5. 'Priusquam prætorium dimitteret, denunciavit.' Iterumque XXVI. 15. 'Fulvius dimittens prætorium tribunis militum imperat.' Quæ missio semper ad horam et statutum tempus facta, scilicet vespere et luce abeunte, cum vigiliæ mox constituendæ essent, et quisque ad corpora aut munia sua curanda abiret. Ideo mandata, si qua in noctem aut primam lucem imperator vellet, tunc dabat, ne quies turbaretur castrorum. Simile est alterum illud e militia 'mittere principia.' In Frontino leges IV. 1. 'Perstare in principiis, donec ea mitterentur, præcepit.' *Lipsius* de Milit. Rom. v. 2. Scripti, ut quisque antiquior, *Ita prætorium missum:* de quo monere præcepit Lipsius de Mil. Rom. v. 2. 'Mitti prætorium' dicebatur, cum legati, tribuni, centuriones, præfecti, et si qui alii circa imperatorem esse consilii communicandi, aut imperiorum, tesserarumque excipiendarum ergo solerent, suprema tempestate plerumque, ad corpora curanda, aut si quæ restabant, munia administranda discedebant: ut et 'mitti principia,' cum frequentia, quæ ibi esse soleret, diffiueret. Hic dicit eo sensu quo XXXV. 19. quamquam in alia re: 'Ex consilio ita discessum est, ut bellum gereretur.' Tale Cæsaris Civil. I. 5. 'Illud extremum atque ultimum senatusconsultum, quo nisi in ipso urbis incendio atque desperatione omnium salutis numquam ante discessum est.' Habet vernacula lingua simile, cum *Reichsabscheide*, discessus imperii, vocat quæ in conventibus principum placuerunt: et in privatis quoque negotiis eadem voce, quæ *discessum* significat, pronunciantur quæ convenerunt. *J. F. Gron.* Lipsius de Mil. Rom. v. 5. hæc ab Annibale, ab illo loco perlustrando scilicet in castra reverso, in tabernaculo dicta existimavit. At Perizonius Diss. de Prætorio II. p. 120. et 480. quia hic nulla mentio tabernaculi prætorii est, *prætorium* pro stipatoribus et comitibus, quos Annibal, hunc locum perlustrans, secum habebat, poni putat. Verior sine dubio est sententia Lipsii, in qua etiam Schelium fuisse liquet ex principio illius notarum ad Polybium de Castris. Nam quis credat, Annibalem inspecto loco omnes a se dimittere, et solum sine ullo comitatu in castra reverti voluisse? Nusquam apud Livium imperator alibi, quam in castris, 'prætorium misisse' dicitur. Vide ad XXVI. 15. XXX. 5. XXXVII. 5. nec ulla probabilis ratio est, cur id hic aliter interpretari

debeamus. Sed et verba Annibalis, 'nunc corpora curare tempus est,' indicant hæc non alibi, quam in castris et prætorio, dicta fuisse. *Duk.* *Prætorium missum* etiam omnes mei, Hearnii Oxon. et Latinii Brancal. præferunt. Lipsii hanc emendationem probat etiam Schelius ad Polyb. de Castris in princ. at simul eumdem refellit, quum rationem rejectæ vulgatæ lectionis hanc reddit, quia præconum usum in militia Romana non admittebat, quos in ea adhibitos fuisse docet. *Ut prætorium missum* est in Cant.

Ut et numero etiam, non animis modo, valeatis] *Ut e numero etiam* Flor. *ut numero etiam* Ber. *ut et numero, et non animis modo* Lov. 4. et Gaertn. Mox *e turmis* Lov. 4. et 5.

Hostem cæcum ad has belli artes habebitis] Pall. duo *habetis*. Gebh. Pariter Flor. Cant. Hearnii N. a m. sec. et primæ edd. pro quo Aldus demum *habebitis* substituit: *habetis* etiam in Put. esse monuit Crevier. Tota ea vox deerat in Lov. 4. pronomen *has* in Harl. *ad has artes belli* legit Lov. 4.

§ 4 *Ita mille equitibus Magoni, mille peditibus dimissis*] Non scio quid sit; et dubito, an usquam alibi ea significatione, quam hic locus postulat, pro *cum Magone missis*, vel *Magoni traditis*, inveniatur. *Duk.* Displicuit etiam Ant. Perizonio, qui ad marginem Livii legendum conjecit *mille equitibus cum Magone*. J. Alex. Roëllius legendum conjicit *commissis*, vel *permissis*. Ceterum codd. nihil mutant, nisi quod *et mille peditibus* sit in Lov. 4.

Hannibal prima luce] Polybius III. 71. ἅμα τῷ φωτί. *Sigon.*

Jaculandoque in stationes elicere ad pugnam hostem: injecto deinde certamine] *Jaculandoque stat. elicere ad pugnam: hostem inj. deinde cert.* Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. et Gaertn. nisi quod Lov. 3. et Harl. insuper legant *jaculandoque statione*, et solus Lov. 3. *inito deinde cert.* Præterea *hostes* Hearnii N. Mox *c^a flumen pertrabere* Ber. *circa flumen pertrahere* Flor. Voss. Lov. 3. 4. Harl. Hav. et quædam ex primis edd. Vide hoc lib. ad c. 48. § 6. *Citra flumen protrahere* Lov. 5. Sed, *per* et *pro* in compositis commutari, dictum est ad IX. 10. § 7.

§ 5 *Ducibus peditum equitumque præceptum, ut prehendere omnes juberent*] Cur in codice regio non emendastis *prandere*, pro *prehendere*? Valla. Polybius III. 71. πᾶσιν ἀριστοποιεῖσθαι παρήγγειλε. *Sigon.* *Ducibus equitum peditum* Harl. *ducibus equitum peditumque* Lov. 4. et 5. Vide hoc cap. § 2. Mox *armatosque deinde*, addita copula, Lov. 5. *armatos dein* Hearnii N. Vide ad III. 3. § 6. Deinde *instratis equis*, sine copula, Hav. *instructisque equis* Lov. 3. et Rec. Vide ad hujus lib. c. 27. § 9. *instratique equis* Lov. 5. *stratisque equis* Gaertn. Verum quum præcedat particula *deinde*, eaque per compendium *deiñ* scribi soleat, ultimam ejus syllabam elisisse primam hujus vocis puto.

§ 6 *Ferox ex parte virium*] Pall. tres *ferox ea parte virium*. Recte. Supra c. 53. 'Gaudio efferri; qua parte copiarum alter consul victus foret, ea se vicisse:' et cap. eodem, 'Ferociusque factum' (ingenium Sempronii) 'ex prospero cum prædatoribus suis certamine crederet.' *Gebh.* *Ex parte* operarum errore non alibi legitur, quam in prima Gruteri ed. quod sequens emendavit.

Postremo omnes copias ad destinatum jam ante consilio, avidus certaminis, eduxit] Vos *consilio* mutastis in *consilium*, quasi ad consilium, non ad locum consilio destinatum ierit: cum sic dicatur substantive *destinatum*, ut 'propinquum:' quale fuit illud superius c. 46. 'Exque propinquo speculandas copias.' *Valla.* Bene vetus ed. *ad dest. locum jam ante consilio.* Nam vitiose Pall. tres *ad destinatum jam ante*

consilium. Neque interim male Valla, qui absolute emendabat *ad destinatum jam ante consilio.* Gebh. Relegant omnes scripti τὸ *locum:* ut et Vallæ codex, qui censet *ad destinatum* dici, ut ante 'ex propinquo.' Forsan recte: sic 'ad constitutum,' 'ad condictum.' Lib. xxxviii. c. 26. 'Ab destinatum petentibus.' Vide tamen an fuerit *ad destinatum jam ante consilio avidus certamen eduxit.* J. F. Gron. In nullo etiam meorum codd. τὸ *locum* inveni, nisi in uno Ber. a m. sec. verum ibi transponitur *ad destinatum jam ante locum consilio:* a m. pr. idem cod. cum Hav. legebat *ad destinatum jam ante consilium.* Brancal. Latinii etiam *consilium,* pro *consilio,* præfert. Neque dictio *locum* in Hearnii Oxon. adparet. Nescio itaque unde Arntzenius hauserit *locum* interponere scriptos, ad Epitom. Aur. Vict. c. 47. § 4. Ob hæc vocem *locum* expunxi; quæ etiam admitti nequit, quia Sempronius de loco pugnæ nihil statuere potuit, utpote artibus Hannibalis in eum protractus. Vide num ad τὸ *destinatum* cum J. Alex. Roëllio ex seqq. intelligi possit *certamen.* Insuper *postremo omnes alias copias,* una voce auctior, Hearnii N.

§ 7 *Erat forte brumæ tempus et nivalis dies*] Polybius iii. 72. οὔσης δὲ τῆς ὥρας περὶ χειμερινὰς τροπὰς καὶ τῆς ἡμέρας νιφετώδους καὶ ψυχρᾶς. *Sigonius.* Florus inquit ii. 6. § 12. 'Frigidum et nivalem nacti diem.'

Propinquitate etiam fluminum ac paludum prægelidis] Genitivus antiquus residet in Pall. 1. ac 3. *fluminum ac paludium.* Gebh. Ita et Flor. quod ex Oxon. cod. in Cæs. laudatur Gall. iv. 38. Utrumque antiquis in usu fuisse, observat Voss. Gramm. iv. 14. Deinde *pergelidis* Ber. in quo linea capiti prioris literæ adposita a m. sec. deletur: quum potius convenisset ut literæ secunda ac tertia expungerentur, atque ita *prægelidis* superesset. Id enim verum est, et in optimis aliisque omnibus codd. restat. Ita contra 'præfervidus' est ix. 18. § 5. Et alibi etiam sæpe Livius compositis cum præpositione *præ* intensiva delectatur.

§ 8 *Ad hoc raptim eductis hominibus atque equis*] Ita edidit primus Gronovius, in pr. ed. nott. testatus, ita præferre omnes veteres: cui ex meis adsentiuntur tantum non omnes codd. Antea vulgabatur *ad hæc,* quod soli servant Lov. 3. 4. Ber. Gaertn. et Hav. ex Oxon. Hearnii N. et D. Vide ad c. 52. § 10.

Et quidquid auræ fluminis adpropinquabat] Videtur et hoc obscure dictum, quamquam sensus utcunque percipitur. *Glar.* Liber optimus *adpropinquabant.* Recte omnino: et est genus loquendi, quale vii. 32. 'Quicquid ab urbe longius proferrent arma, magis magisque in imbelles gentes eo prodire.' *J. F. Gron.* Similiter etiam Flor. Cant. Voss. et Lov. 1. Supra viii. 39. 'Quidquid progrediebantur, magis magisque turbatos hostes cernebant:' ubi vide quæ notantur.

§ 9 *Pectoribus tenus aucta nocturno imbri, tum utique egressis rigere*] Ἕως τῶν μαστῶν Polybius iii. 72. *Sigon.* *Tum undique egressis* Hav. et Hearnii N. in margine. Vide ad xl. 19. § 7.

Vix armorum tenendorum potentia esset, et similitudine: et procedente jam die] Credo sic legendum, *potentia essent, et lassitudine,* vel *et simul procedente.* Valla. Pall. tres *potentia esset.* Nam hujus verbi multitudinis numerus hic a Valla invectus est. Pal. autem 2. *potentia esset ex lassitudine: et procedente jam die.* Gebh. Ab ingenio Vallæ lectio; cum prius haberetur *potentia esset, et similitudine procedente:* nec differunt Put. et melioris notæ libri. Dederat et aliam conjecturam Laurentius, *potentia essent et lassitudine.* A quo parum discedunt Regius, *etsi lassitudine;* et Pal. unus,

ex lassitudine. Itaque olim ipse conjeceram, ut schedis meis demonstrare possum, *simul lassitudine, et procedente:* quod postea se malle submonuit A. Rubenius. Sed illa 'lassitudo' hic tota correctorum est, non scripturæ veteris. Polybius, quem Livius hic quoque vertit, III. 72. *μόλις ἕως τῶν μαστῶν οἱ πεζοὶ βαπτιζόμενοι διέβαινον· ἐξ ὧν ἐκακοπάθει τὸ στρατόπεδον ὑπό τε τοῦ ψύχους καὶ τῆς ἐνδείας, ὡς ἂν ἤδη τῆς ἡμέρας προβαινούσης.* Quamvis famis meminit Noster, tamen aliquid latet in τῷ *similitudine*, quod reddere voluit τὸ τῆς *ἐνδείας*, et explicandum videtur hoc modo, *simul jejuni.* Scriberem igitur, *tum utique egr. rig. omn. corp., ut vix arm. ten. pot. essent, simul jejuni, proc. jam die, fame etiam def.* Infra cap. seq. 'Contra jejuna fessaque corpora Romanis et rigentia gelu torpebant.' XXVIII. 15. 'Et procedente jam die, vires etiam deficere Asdrubalis exercitum cœperant, oppressos matutino tumultu, coactosque, priusquam cibo corpora firmarent, raptim in aciem exire.' De prælio eodem Frontinus Strateg. II. 5, 23. 'Hos consul et adortus temere, et secutus, jejunum exercitum in maximo frigore transitu fluminis rigefecit:' ita enim Ms. non *rigere fecit.* Est autem elegans 'rigefacere,' ut 'adsuefacere.' *J. F. Gron.* *Potentia essent* recte in contextum admissum est: id enim servant Flor. Cant. Voss. Lov. 1. et Hearnii D. Deinde *et similitudinem deficere* reliquis omissis Lov. 1. *et similitudine et procedente jam die* Flor. Cant. Voss. et Hearnii D. *et similitudine procedente jam die* ejusdem Hearnii L. 1. *et simul lassitudine et procedente jam die* Voss. in marg. et Lov. 3. *et simul lassitudine procedente jam die* Ber. Hafn. et Hav. *et simul procedente jam die* Hearnii N. *simul procedente jam die* Gaertn. *et lassitudine et procedente jam die* Lov. 4. et Harl. *et procedente jam die* Lov. 5. Gronov. in pr. ed. notarum aliam adhuc conjecturam proposuit; scribendum nempe, *tum utique eg. rig. omn. corpora, ut vix arm. ten. potentes essent, simul jejuni, proc. jam die fame etiam def.* In ejus conjecturis id minus rectum videtur, quod voculæ *et*, quæ in plerisque, certe in optimis codd. post *potentia essent* exstat, nullam rationem habuerit; quasi nempe *rigere, et simul deficere* non satis bene diceretur. Id insuper probare nequeo, quod conjecturam suam, nullius codicis testimonio probatam, in contextum receperit. Ejus loco itaque restitui quod in tribus codd. supra memoratis reperi. Si quis potius *et procedente jam die,* quod alii præferunt, malit, per me licebit. Ego tamen alterum præstare puto, ut *procedente jam die* et ad lassitudinem et ad famem referatur. Non equidem lectionem illam veram esse contendere audeo; videtur tamen verisimilis esse, quæ ferri possit, donec certiora aliunde adpareant. Quamvis enim Polybius, quem Livius hic interpretatur, lassitudinis non meminerit; ea tamen æque hic ferri potest, ac cap. seq. loco, quem ipse Gronov. laudavit; ubi 'jejuna fessaque corpora Romanis et rigentia gelu' tribuuntur.

CAP. LV. § 1 *Oleoque per manipulos, ut mollirent artus, misso*] Duo vocabula *ut mollirent* absunt Pal. 2. At Pal. 3. *ut mollirentur artus.* Gebh. *Oleoque, ut moll. artus, per man. misso* Lov. 4. et 5. Dein *transgressos flumen nunciatum est hostes* edebatur ante Gronov. qui, consentientibus Flor. et Cant. ordinem vocabulorum transposuit. Reliqui codd. stant a prioribus edd. nisi quod *transgressum flumen nunciatum est hostem* præferat Gaertn. Præterea *atque in aciem prodit*, pro *procedit*, Hav. quod ex interpretis glossa natum est. Vide alia exempla ad I. 41. § 6. et IX. 27. § 7. *In aciemque procedit* edd. antiqq.

§ 2 *Baleares locat ante signa, levem*

armaturam] In Polybio III. 72. legitur eum conjunctione *ac levem armaturam*, ut non intelligamus Baleares dici levem armaturam, sed alios. Tum hæc, quæ sequuntur, verba 'deinde graviorem armis peditem,' eodem authore ad 'circumfundit' verbum referenda putamus, quorum viginti millia inter Hispanos atque Afros mixtis Gallis fuisse scribit. Nec sequentia obstant, quippe equites et elephanti in cornibus divisi fuere, eodem authore; si modo Perottus Græca recte extulit. Hæc ideo admonitione digna duximus, quod non est verisimile, tam negligenter Livium hæc traduxisse. *Glar.* Vet. lib. *levemque armaturam.* Sic XXII. 4. 'Baleares ceteramque levem armaturam post montes circumducit.' Et Polyb. III. 72. τοὺς λογχοφόρους καὶ Βαλεαρεῖς, ὄντας εἰς ὀκτακισχιλίους. *Sigon.* Vulgatam lectionem *Baleares locat ante signa, levem armaturam*, tuentur omnes libri, a nulloque, quos vidi, adjuvatur correctio Sigonii *levemque armaturam*. Gebh. Sigonio unus tantum meorum Hav. consentit. Utrum malis, res eodem redibit. Si *Baliares levemque armaturam*, eodem modo dictum erit, quo 'Virginius et tribuni,' de quo vide ad III. 25. § 4. vel τὸ *que* hic accipi debet pro particula exegetica, quasi diceret Baliares, qui erant levis armatura. (Vide ad VI. 16. § 8.) Baliares enim levis armaturæ fuisse, postea hoc cap. indicatur: 'Prœlium a Baliaribus ortum est; quibus quum majore robore legiones obsisterent, deductæ propere in cornua leves armaturæ sunt:' si *Baliares levem armaturam*, erit adpositio, ut XXVIII. 14. 'Eques levisque armatura, velites, circumductis alis in latera incurrebant.' Vide ibi Gronov. In loco Livii, quem laudat Sigonius, non simpliciter est *Baliares levemque armaturam*, verum insuper *Baliares ceteramque levem armaturam*, ut eodem XXII. 46. 'Baliaribus levique alia armatura præmissa transgressus flumen.' Neque etiam Livius Polybium secutus tanta religione verbis ejus inhæsisse censeri potest, ut, quum ille λογχοφόρους καὶ Βαλεαρεῖς dixerit, propterea etiam Livius dicere debuerit *Baliares levemque armaturam.* Ceterum *Baliares* hoc loco, et paullo post *Baleares* legit Flor. Vide ad cap. 21. § 12. Mox *dein*, pro *deinde*, edidit Jac. Gronov. consentientibus Flor. et Cant. Vide ad III. 3. § 6. Præterea male Glareanus voces *graviorem armis peditem* ad verbum 'circumfundit' refert, sed repetendum est ex præcedenti 'locat.' Non enim graviorem armis peditem circumfudit Baliaribus, sed locat deinde, id est post Baliares. Et id volunt ipsa Polybii verba Græca. Denique *circumfundit*, pro *circumfudit*, edidit Sigonius; cujus lectionem nullus recentiorum recepit. Et recte. Non alibi enim id mihi obvium fuit, quam in Lov. 4. 5. et Hafn.

In utramque partem divisos elephantes statuit] Pall. tres, et vetus ed. *diversos elefantes:* quod legitimum est. *Gebh.* Omnes *diversos.* Nec aliter Andreas, Ascens. Becear. Tarv. Ven. Polybius tamen III. 72. τὰ δὲ θηρία μερίσας πρὸ τῶν κεράτων δι' ἀμφοτέρων προεβάλετο. Et facile hæc duo confunduntur. *J. F. Gron.* *Diversos* Flor. Voss. Lov. 4. 5. Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. et Hearnii L. 1. *divisos* ex editis primus exhibuit Aldus in erratis. Sæpius autem hæc vocabula confundi, dictum est ad X. 33. § 10.

§ 3 *Effusos sequentes equites, quum ab resistentibus subito Numidis*] *Effusos sequens equites* Ber. et Hav. Mox *a resist. undique Numidis* Ber.

§ 4 *Duodeviginti millia Romanorum erant, socium nominisque Latini viginti*]. Polybius III. 72. ait, sedecim millia peditum Romanorum; ex sociis vero Latini nominis ad viginti millia: id

quod verisimilius est, quando legiones quaternum millium erant, ut ipse Livius superius scriptum reliquit, non ita longe ab hujus libri initio c. 17. Addit autem Polybius, perfectum numerum copiarum, ubi de summa rerum agebatur, conveniebantque simul duo consules, ex tot millibus constitisse. *Glar.* Polybius III. 72. Romanorum XVI. millia tradit: τοὺς μὲν Ῥωμαίους εἰς μυρίους ἑξακισχιλίους, τοὺς δὲ συμμάχους εἰς δισμυρίους. *Sigon.* Put. Andreas, Tarvis. Saveter. *Romana.* Lege *Romani erant*, ut fecerunt Ascensius, Beccar. Veneti. *J. F. Gron.* *Socium nominisque Latini* sane alibi quoque. Ceterum hoc loco manuscripti omnes *socium nominis Latini.* Quod satis eo confirmare auctor videtur, quod Flaminio, qui harum copiarum reliquias excepit anno insequenti, cæso captivos distinguat tantum in Romanos et qui Latini nominis essent, XXII. 7. tanquam vel nulli alii fuerint, vel sub iis comprehendantur potius: nam fuisse alios Italici generis, apparet ex libri sequentis c. 13. Lib. XXII. cap. 38. 'Milite atque equite scire, nisi Romano Latinique nominis, non uti populum Romanum.' *Jac. Gron.* *Romana* etiam Flor. Lov. 1. 3. Hav. et Ber. a m. sec. in quo tota vox a m. pr. omissa erat. Similiter quoque *Romana* Hearnii N. edd. Rom. 1472. Parm. Mediol. 1480. et alier. *Romani* contra Mediol. 1505. *Romanorum* primi receperunt Mogunt. quod etiam superest in Lov. 4. 5. et Gaertn. Hinc *erant* exsulat a Lov. 4. Tum *sociorum nominis Latini* legunt Lov. 3. 4. et Hearnii L. 1. *socium nominis Latini* Flor. Voss. Lov. 1. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hearnii N. omnesque edd. usque ad Paris. 1573. *sociorum nominisque Latini* Hav. Utramque formulam 'socii nominis Latini,' ac 'socii et nomen Latinum' in usu esse, Sigonius monuit ad XXXIX. 20. § 7. quem etiam vide de Antiq. Jur. Ital. I. 2. librarios autem pro arbitrio modo copulam addidisse, modo detraxisse, videbimus ad XXXVII. 2. § 4. Ceterum τὰ *millia Romanorum erant, socium nominis Latini viginti* non adparent in Hearnii D. Ut autem tollatur difficultas, quam ex diverso numero Romanorum a Polybio et Livio edito injiciunt Sigonius et magis Glareanus, existimari posset Polybium solos pedites numerasse, non enim simpliciter τοὺς Ῥωμαίους, sed τοὺς πεζοὺς τοὺς Ῥωμαίους memorat: Livium vero comprehendisse etiam equites, qui trecenti unicuique legioni additi erant: (vide hoc lib. c. 17.) adeoque mille ducenti legionibus quatuor, et hinc numero rotundo dictum esse *duodeviginti millia*, pro *septemdecim millia et ducenti.* Verum ita similiter inter eos non convenire debuisset in numero sociorum, quem ille exclusis, hic additis equitibus edidisset; quum tamen ambo viginti millia eorum fuisse tradant. Videant itaque alii, qua ratione hæc difficultas tollenda sit.

Auxilia præter a Cenomanorum] Vos emendastis *præter*, cum fuerit emendandum *præterea.* Valla. *Præter aciem Numanorum* Hafn. *auxilia præterea Acenomanorum* Lov. 3. *auxiliatorum præter a Cenom.* Ber. *auxilia præter Acenomanorum* Hav. *auxilia preacemanorum* Lov. 4. *auxilia præterea Nocemanorum*, transpositis syllabis, Lov. 5. Reliqui, ut Valla emendavit. Hearnius notat Cluverium Ital. Ant. I. 26. 250. *Cenomannorum* legisse. Sed ad verba ejus non adtendit. Loco enim laudato primo refellit sententiam eorum, qui apud Livium scribendum esse per *æ* contendunt *Cænomani*, apud Græcos enim vocari Κενομανούς. Addit deinde, nihil esse, quod quidam ex Plinii exemplaribus docent, geminato *nn* legendum esse ubique *Cenomanni*, utramque enim scriptionem rectam probamque esse. Verba ejus excerpsi ad V. 35. § 1. Mox *remanserat*, pro *manserat*, Lov. 4. 5. et Harl.

Male. Infra XXVIII. 24. 'Non socii in fide, non exercitus in officio mansit.' XXXI. 2. 'Gratias agerent regi, quod in fide mansisset.' c. 7. 'Hæc vos quietura, aut in fide mansura creditis?' XL. 35. 'Existimesne, Celtiberos perpetuo in fide mansuros?' XLV. 31. 'Nec aliter eas mansuras in fide gentes.' Vide ad Auct. Epit. Liv. lib. LXXVIII.

§ 5 *Prælium a Baliaribus ortum est*] Verba hæc desunt in Lov. 1. At *prælium ab equis ortum est* legunt Ber. et Hav. *ab equitibus ortum est* Hafn. Rec. et Hearnii N. *ab equitibus inceptum est* Lov. 5. *inceptum est* etiam Lov. 4. quod ex interpretatione natum puto. *Ab Alpibus ortum est* Flor. Cant. et Voss. in cujus margine *a Balearibus* pro varia lectione visitur. *Ab Alpinis ortum est* Lov. 2. *ab alearibus ortum est* Harl. Unus Gaertn. recte *a Baliaribus ortum est* servat.

Deductæ propere in cornua leves armaturæ sunt] Quænam inter 'deducere' et 'diducere' differentia fuerit, vide ad v. 28. § 1. Ex illis autem, quæ ibi dicta sunt, sequi videtur hic potius legendum *diductæ*. Indicatur enim, milites levis armaturæ in duas partes divisos hinc inde in utraque exercitus cornua se recepisse. Sæpius hæc verba inter se commutantur. Ita emendandum puto XLIV. 33. *Vix diducta summa arena erat*, ubi nunc *deducta* legitur. Forte etiam similiter ex auctoritate optimi Sangerm. scribendum apud Colum. VIII. 11. 'Mares sine rixa diducuntur in sua quisque septa cum feminis:' ubi etiam edd. præferunt *deducuntur*. Vide Burm. ad Ovid. Am. I. 7. § 48. Met. IV. 372. VIII. 586. Cortium ad Sall. Jug. c. 25. ad Plinii II. 19. et Oudendorp. ad Lucan. III. 584. ad Front. Præf. et ad II. 3. 8. et 23. et ad Cæs. Bell. Civ. II. 6. Adde quæ notavi ad Silii XV. 187. Insuper *prope* Lov. 1. 5. et Gaertn. Vide ad XXXIX. 31. § 4.

§ 6 *Fessi Romani plerique integris Pœnis*] Voces *Romani* et *Pœnis* absunt a vet. lib. et glossema sunt alicujus, qui verba ille, ut fit, interpretatus est. *Sigon.* Edidi auctoritate trium Mss. Pall. *et fessis plerisque integris, obruti sunt insuper*, adsentiente quoque Sigonii libro: cum in vulgatis hactenus sit a liberalitate editorum *et fessi Romani plerisque integris Pœnis*. Gebh. Obsecuti Sigonio sumus, volentibus tamen omnibus vett. libb. et delevimus τὰ *Romani* et *Pœnis*. Satis vel sic intelliguntur. *J. F. Gron.* Neutrum etiam horum vocabulorum in ullo vel meo vel Hearnii superest; nisi quod ex meis solam vocem *Pœnis* agnoscat Lov. 3. Simile glossema etiam mox ejicitur ex contextu cap. seq. § 8. Insuper alio ordine *fessi integris plerisque* Flor. Paullo ante *quæ res efficit*, pro *effecit*, Flor. a m. pr. Ber. et edd. Rom. 1472. ac Parm. Tum *jam vix per se resisterent* idem Flor.

Obruti sunt insuper velut nube jaculorum a Baliaribus conjecta] *Velut nubes jacul.* Ber. Hav. et Hearnii N. a m. sec. Tum *ab alaribus* Voss. et Har. *a Blaribus* Lov. 1. *a Baleatoribus* Lov. 4. et 5. *a Balatribus* Putean. *abalaribus* Flor. a m. pr. *a Baliatoribus* a m. sec. consentiente Gaertn.

§ 7 *Ad hoc elephanti eminentes*] *Ad hæc* Lov. 3. Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii D. et N. Vide ad c. 52. § 10.

§ 8 *Qua recentis Pœnos paullo ante*] Vos emendastis *quam recentis*, cum fuerit emendandum *quia recentis Pœnus*, hoc est Hannibal: vel *quas recentis*, pro *recentes, Pœnus*, id est milites Pœni. *Valla.* Prisca ed. obtemperavit Vallæ, exhibens *quia*. Sed Pall. aliter; quorum 1. ac 2. *quos recentis*. Gebh. *Quam recentis* Lov. 1. Harl. et Flor. *quia recentes* Lov. 3. *quam recens* Lov. 4. *quas recens* Lov. 5. Ber. Hav. et Hearnii D. in margine: *quas recenter* Gaertn. *quas recentis* Voss.

Restitissent tamen animis, si cum pedite solum foret pugnatum] Pal. 3. ha-

bet, *si cum ped. solo foret pugn.* Gebh. Ita et Lov. 5. et Rec. *sicut pedite solo* Gaertn. *si cum solo pedite solum* Ber. a m. pr. Insuper *restitissent tamen, si*, omissa voce, Hafn. *restitissent tum, si* Lov. 3.

§ 9 *Simul latebras eorum inprovida præterlata acies est*] *Latebras* legendum, ut quidam restituere. Nota autem illud *simul*, pro 'statim ut,' accipi, huic authori oppido quam familiare, ut Horatio, quod in superioribus quoque alicubi admonuimus. Cæterum hic 'præterlatam aciem' ait, quam versu sequenti 'immotam aliquamdiu mansisse' dicit: quamquam cavillum hoc est, in hoc appositum, ut videat lector quid sit cum judicio authores legere. *Glar.* *Simul latebris* Lov. 3. et quædam ex primis edd. Deinde *prælata acies est* legendum censet Gebhardus ad II. 14. § 7. quod non contemnendum videtur, partim quia 'prælatus' hoc sensu apud Livium frequens est: (vide ad XXIX. 32. § 8.) et contra 'præterlatus' apud eum numquam, quod sciam, obcurrit: partim quia *præ* et *præter* in compositis alibi a librariis commutantur. Vide Torrent. ad Suet. Cæs. cap. 37. Neque magis mirum est *prat'*, sive *præter*, et *præ* commutari, quam *int'*, id est *inter*, et *in*; de quo videbimus ad XXXVIII. 57. § 6. Non tamen *præterlata* ut minus Latinum damnandum existimo. Eo enim Lucretium usum esse IV. 573. lexica observarunt. Tum *est* non adparet in Lov. 1. 3. 4. et Voss. Præterea paullo ante *sese intulerant*, pro *tulerant*, Lov. 5. quod, si plures ac meliores codd. conspirarent, admittendum censerem. Ita enim sæpissime Livius loqui solitus est. Vide ad III. 5. § 7. alterum vero nondum apud Livium notavi; quod tamen Duker. apud Ovidium obvium esse monuit Am. III. 10. § 37. 'Omnia, qua tulerat se Dea, messis erat:' et ita 'ferre se' pro 'ire' sæpissime poni. Deinde *et Magonis Numidarumque* Hearnii N. qui etiam *latebras nostra inprovida* legit.

§ 10 *Tamen in tot circumstantibus malis*] Præpositionem non agnoscit Lov. 3. Mox *contra elephantos*, pro *adversus*, Lov. 4. 5. Vide ad Epit. Liv. lib. LVII.

§ 11 *Eos pedites, ad id ipsum locati, verutis conjectis et avertere*] Præclare Put. *eos velites ad id.* Propria horum cum elephantis pugna. Polybius I. 33. de prœlio M. Atilii Reguli et Xanthippi: *καὶ προυρώμενοι τὴν τῶν ἐλεφάντων ἔφοδον, προθέμενοι τοὺς γροσφομάχους.* Eodemque libro c. 40. *τινὰς μὲν τῶν εὐκινήτων πρὸ τοῦ τείχους καὶ τῆς τάφρης παρέβαλε, προστάξας ἂν ἐγγίζῃ τὰ θηρία πρὸς αὐτοὺς χρῆσθαι τοῖς βέλεσιν ἀφθόνως*: quæ et mox *πυκνοῖς τοῖς ὑσσοῖς καὶ τοῖς γρόσφοις* ait confixa. Lib. XXVIII. c. 15. 'Elephanti etiam tumultuoso genere pugnæ equitum velitumque et levis armaturæ consternati.' XXX. 33. 'Pauceæ tamen bestiarum, intrepidæ in hostem actæ, inter velitum ordines cum multis suis vulneribus ingentem stragem edebant: resilientes enim ad manipulos velites,' &c. Vegetius III. 24. 'Præcipue tamen velites antiqui adversum elephantos ordinarunt.' Isidor. Orig. IX. 3. 'Ab his velitibus elephanti quondam Annibalis retro acti,' &c. *J. F. Gron.* Oxon. et Cantabr. *ad ipsum.* Vide ad V. 43. Sic rursus XXII. 4. Flor. Voss. Gud. Cantabr. Oxon. *Velut ad ipsum de industria relicto spatio.* Vulgo *ad id ipsum.* Sic Cicero Leg. II. 5. 'Lege autem carens civitas, anne ob ipsum habenda nullo loco?' De Divin. II. 58. 'Contrahi animum Zeno et quasi labi putat, et concidere, et ipsum esse dormire.' *Jac. Gron.* *Velites*, haud dubie ex eodem cod. Put. etiam hic legit Salmasius c. 16. de Re Milit. Roman. sed simul notat Livium, qui velites dixerit, antequam eorum nomen in militia Romana notum erat; nam ipsum XXVI. 4. scribere, eos demum

aliquot post annis in obsidione Capuæ institutos. Poterat eamdem notam adponere iis, quæ xxiv. 34. ante inchoatam obsidionem Capuæ leguntur 'sagittarii, funditoresque, et velites:' qui locus Lipsio quoque de Milit. Rom. iii. 1. consideratione egere visus est. Sed responderi potest, Livium his locis magis ad rem, quam ad verba, respexisse, et per prolepsin quandam nullis non scriptoribus usitatam 'velites' pro 'jaculatoribus' dixisse, eo quod, qui deinde proprie velites vocati sunt, itidem ut jaculatores, jaculis instructi pugnabant. Verum Servium regem quartæ classi dedisse auctor est Livius i. 43. Ipse tamen militibus Romanis ea raro tribuit. De iis agit Lipsius Poliorc. iv. 4. At de Milit. Rom. iii. quo ex professo de armis agit, ea præterit, ut et Schelius ad Polybium, c. 14. quod de telis legionum est. *Duk.* *Ad ipsum locati* etiam Flor. Voss. Lov. 4. Gaertn. Harl. Ber. et Hearnii L. 1. D. et N. a m. pr. Vide ad xxvi. 40. § 9. Ita *ipsum* pro 'me ipsum' habuimus supra in Præfat. § 3. Insuper *verrucis* Flor. a m. pr. pro quo emendatur *verrutis*, quod etiam superest in Voss. Lov. 3. 5. et Gaertn. Vide ad ii. 20. § 9. Tum *conjectis avertere*, vocula *et* media neglecta, Gaertn. et Lov. 3. Vide ad ii. 44. § 3. *Conjectis et advertere* Flor. a m. pr. Vide ad vi. 23. § 8. Mox *adversos* Voss. Harl. Ber. a m. pr. Hafn. et Gaertn. Vide ad ii. 31. § 6. Denique *maxume* Flor. Vide ad iii. 17. § 5.

Cap. lvi. § 1 *Trepidantesque prope jam in suos consternatos*] Ita edidit Jac. Gronov. in contextum revocans priscarum edd. scripturam, quam insuper exhibent Flor. Cant. Voss. Lov. 1. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. Ascensius antea a. 1513. ediderat *Trepidantes propeque jam in suos*, quod usque ad Jac. Gronov. editores retinuerunt, et Crevier. servavit ex vetustiorum, ut testatur, fide. At unus tantum meorum codd. Lov. 3. hunc ordinem dictionum probat. *Trepidantesque in suos prope jam const.* legunt Lov. 4. et 5.

Media acie in extremam, ad sinistrum cornu] Videtur excidisse præpositio *e media acie*. J. F. Gron. *Ad sinistrum cornum* Flor. Sed vide ad iii. 62. § 8. Verum neque hic in animum inducere possum, ita Livium dedisse; sed potius puto librarium errasse; et quidem errorem ex illo fonte promanasse, quem indicavi ad vi. 3. § 8. Mox *Gallos auxiliatores* Ber. et Hafn. At alibi ea voce Livium usum esse non memini. Neque etiam hujus ævi esse videtur.

Quoque additus novus terror Romanis] Vos mutatis *quoque* in *estque*; ego tantum locum muto, sic: *additus quoque terror*. Valla. Vallæ emendationem confirmat prisca ed. Sed Pall. 1. ac 3. *quoque add. novus terror R.* Pal. 2. vero *estque terror novus additus Rom.* Gebh. Malim *fecere fugam: additusque novus terror*. J. F. Gron. *Quoque auditus novus terror* Lov. 1. *quoque adductus novus terror* Ber. a m. pr. *quoque addictus* a m. sec. *additus novus terror* Lov. 3. *quoque novus terror additus* Flor. a m. pr. *novus quoque terror additus* a m. pr. quod idem etiam præfert Cant. *et novus quoque terror additus* Harl. Paullo ante *haud fecere fugam* Lov. 1. *haud dubiam fecere pugnam* Ber. a m. pr. *haud dubium fugam facere* Lov. 4. *haud dubium fecere fugam* Lov. 5. Mox *viderant*, pro *viderunt*, Rec.

§ 2 *Itaque quum jam in orbem utrimque pugnarent*] A Pall. duobus abest τὸ *utrimque*. In Pal. 3. vero reperitur *utrique*. Gebh. Flor. Voss. Gud. duo Pall. ignorant *utrimque*. Et certe incommodum est: nam *utrimque* significat 'in partes duas:' at *in orbem*, 'in partem omnem:' quemadmodum hos fuisse circumventos jam docuit Livius. *J. F. Gron.* *Ita quum jam* Hearnii D. Vide ad c. 53. § 7. Illud *utrimque* deest etiam in omnibus meis ut

et Hearnii codd.

Quum alias evadere nequivissent] Pal. 1. *cum alii* (Pal. 2. *aliis*) *evadere nequissent*. Pal. 3. *cum alio evadere*. Gebh. Put. Voss. Pall. *quum alii ev. nequissent*. Andreas quoque et plerique veteres *alii*. Scribe *quum alia evadere nequissent*. Ut XLIII. 19. 'Et transitus ea est in Labeatas.' XLIV. 43. 'Alii alia in civitates suas dilapsi sunt.' Statim fortassis, 'mediam Afrorum aciem, qua Gallicis.' Polybius III. 74. ἐκράτησαν τῶν Κελτῶν καὶ μέρους τινὸς τῶν Λιβύων· καὶ πολλοὺς αὐτῶν ἀποκτείναντες, διέκοψαν τὴν τῶν Καρχηδονίων τάξιν. Non constabat autem media acies tantum ex Afris et Gallis, sed et Hispani partem tenebant: quos significat immotos stetisse. Polybius III. 72. τοὺς μὲν πεζοὺς ἐπὶ μίαν εὐθεῖαν παρενέβαλε, περὶ δισμυρίους ὄντας τὸν ἀριθμὸν, Ἴβηρας καὶ Κελτοὺς καὶ Λιβύας. *J. F. Gron. Quum aliter evadere* Hav. et Hearnii N. in cujus margine emendatur *quum alii evadere*, quod idem Hearnius etiam invenit in L. 1. mihique obvium fuit in Flor. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Gaertn. Hav. et edd. primis. Moguntini deinde *alio*, Aldus in erratis *alia* reposuerunt: Aldi autem lectionem *alii* receperunt, usque dum Francofurtenses 1578. ei substituerent *alias*: quod ferri nequit. *Alias* enim pro 'aliter' apud Cic. et aequales scriptores haud facile occurrit. Vide Graevium ad Sueton. Tib. c. 71. Quod autem Charisius, Instit. II. 175. ita locutum existimet Terent. in Andr. III. 2. 48. 'Quid alias malim, quam hodie has fieri nuptias?' in eo fallitur. Nam, ut jam Donatus observavit, *quid alias* ibi ponitur pro 'cur alio tempore.' Recte itaque Gronov. τὸ *alias* hic rejecit. Ipse vero non tantum conjecit, verum etiam in contextum recepit *alia*, quod foret 'alia via,' 'alia parte.' De eo vide viros doctos ad Flori II. 12. 7. Mihi *alii*, quod in tot apud me ac Gronovium codd. iisque optimis, superest, revocandum videtur. Indicat enim, ex omni exercitu Romano decem tantum millia per mediam aciem erupisse, 'quum alii' milites Romanorum simul cum his 'evadere nequissent.' Postea vero § 4. et 5. subjungit fortunam illorum 'aliorum,' qui cum decem millibus his evadere nequierant. Nescio, quid viros doctos induxerit, ut τῷ *alii* controversiam moverent. Deinde *evadere non possent* Haverk. Reliqui omnes *evadere nequissent*. Quod recte Gronov. recepit. Vide ad v. 10. § 10. Mox *per mediam Afr. aciem* Hav. quod, si plures accederent codd. non spernendum putarem. Nunc levior medicina videtur, quam Gronovius adhibuit legendo *mediam Afr. aciem*: utrumque enim in usu est 'perrumpere aciem,' et 'per aciem.' Vide Duker. ad VII. 24. § 7. *Prorupere* habent Lov. 4. 5. Ber. et Gaertn. errore scribarum. Vide ad IX. 43. § 15.

§ 3 *Et, quum neque in castra reditus esset flumine interclusis*] Pal. 3. *in castra quoque red. esset flumine inclusis*. Gebh.

Neque præ imbri satis discernere possent] Pall. tres cum principe ed. *decernere*. Gebh. Scripti et Andreas eumque secuti, ut vult ratio, *decernere*. Pone enim hic vel *judicare*, vel *separare*: statim apparebit utrum commodius. *J. F. Gron. Cernere* Harl. *discernere* primum recepit Ascens. 1513. Omnes priores cum reliquis codd. meis et omnibus Hearnii *decernere*, quod recte Gronovius vindicavit. Vide ad VII. 9. § 7. *Præ imbribus* habet Hearnii N. a m. sec.

Qua suis opem ferrent, Placentiam recto itinere pervenere] Deprehensa mihi solum hæc lectio est in Pal. 2. ab aliena manu reposita, et in vetusta ed. nam reliqui Mss. Pal. 2. *suis ut opem ferrent*. Pal. 3. *sua vix opem ferrent*. Gebh. *Quo suam opem ferrent* Lov. 3. *quavis opem ferrent* Gaertn. et

Lov. 5. *sua vi opem ferrent* Lov. 4. *suavis opem ferrent* Cant. Lov. 1. et Flor. a m. pr. pro quo sec. emendavit *suis ut opem*, consentiente Harl. Tum *perrexerunt* Lov. 3. *pertendere* Rec.

§ 4 *Aut gurgitibus absumti sunt, aut inter cunctationem ingrediendi*] Quatuor priora vocabula omittuntur in Lov. 1. culpa librarii ob voculæ *aut* repetitionem. Vide ad IX. 11. § 11. Deinde *inter civitatem ingred.* idem Lov. 1. *inter cunctationem ingredi* Lov. 3.

§ 5 *Vestigia cedentis sequentes agminis*] Vet. lib. *vestigia sequentes ced. ag.* Sigon. Non tantum omnes Hearnii codd. vulgatum tuentur, sed et mei, nisi quod *sequentes* desit in Harl. *sequentis* legat Gaertn.

Aliis timor hostium audaciam ingrediendi flumen fecit] Pall. duo, et vetusta ed. *aud. ingredi flumen.* Gebh. Ita et Lov. 1. 4. Hav. et edd. usque ad Ascens. 1513. Insuper *alius timor* Gaertn. *audaciam* vero perperam omittitur in Ber. Mox *in castra pervenerunt* primus recepit Jac. Gronov. consentientibus omnibus meis, nisi quod *rediere* præferat Lov. 5. qui omnia sequentia usque ad verba § 7. *ut vix lætitiam* omisit propter similitudinem τῶν *in castra pervenere* et *in castra rediere.* Antea hic edebatur *pervenere.*

§ 6 *Et elephantos prope omnes absumsit*] Polyb. III. 74. ὥστε τὰ μὲν θηρία διαφθαρῆναι, πλὴν ἑνός. *Absumpsit* reposui ex vet. lib. cum ante *consumpsit* legeretur. *Sigon. Consumpsit* quidem vetusta ed. at contra Pall. tres, et Sigonii liber, ut creberrime solet Livius. Sic in fine c. 58. 'Elephanti quoque ex his, qui prœlio ad Trebiam facto superfuerant, septem absumpti.' *Gebh.* Parum interest: sed Put. et omnes, ut Sigonianus, *absumpsit.* J. F. Gron. *Absumsit* etiam omnes mei, nisi quod *assumsit* præferat Ber. *absumsit* etiam Hearnii Oxon. Paullo ante *imber ruinæ mixtus* Hafn. Deinde *multos homines* Ber. τὸ *multos* non est in Harl.

§ 7 *Et ita torpentes gelu in castra rediere, ut vix lætitiam victoriæ sentirent*] Pall. tres *in castris.* Gebh. Ita et Voss. Lov. 1. 3. Harl. Gaertn. et Hav. Præterea *et* omittit Harl. Tum *victoriæ lætitiam* Ber. *victoriam lætitiæ* Hafn. Paullo ante *insequendi hostem*, pro *hostis*, Hearnii N.

§ 8 *Præsidium Romanorum castrorum*] Put. et Regius abjurant mediam vocem: et sine damno aut ambiguitate sensus omittitur. Nec τὸ *Romanorum* modo hic, sed nec mox τὸ *Pœni* agnoscit Flor. Et deleatur utraque vox, ut inserta ab interprete. Voss. quoque, Gud. Pal. sine τῷ *Pœni.* J. F. Gron. Utramque igitur vocem ex contextu ejeci. Simile glossema etiam sublatum est cap. præc. § 6. *Præsidia Rom. castr.* legit Ber. *præsidium castr. Rom.* Lov. 1. Paullo ante *nocte insequente* Voss. Lov. 1. et Ber. Vide ad VI. 21. § 1.

Nihil censere Pœni, obstrepente pluvia] Erratum operarum. Legendum ex libris omnibus, ut cæco adparet, *sensere.* Nomen *Pœni* penitus ignorat Pal. 3. Vetusta autem ed. *nihil sensere Pœni, obstrepescente pluvia.* Gebh. Vox *Pœni* exsulat etiam a Cant. Lov. 1. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. Vide ad verba præc. *obstrepescente* omnes edd. quas vidi, Moguntina priores: sed nullus consentit codex. In præcedentibus *ex magna militum parte*, alio ordine, Ber. Hinc *trajecerunt*, pro *trajicerent*, Lov. 4. et Hearnii D.

§ 9 *Quia jam moveri præ lassitudine nequibant ac vulneribus*] *Quia moveri* Hav. *quia inde moveri* Ber. *quia inde admoveri* Voss. Harl. et Gaertn. *quia jam amori* Hafn. *quia jam admoveri* Lov. 1. Hinc *neq. præ lassitudine*, trajectis vocibus, Flor. *post lassitudinem neq.* Hafn. Tum *aut vulneribus* Voss. Lov. 4. Ber. Hav. et Hearnii N. in cujus margine tamen est *ac vulneribus.* Vide ad XXI. 53. § 3. In

sequentibus *dissimulaverunt* Voss. Ber. et Gaertn. *dissimularent* Hav.

Inde Pado trajectus Cremonam] Repræsentat Pal. 2. *Pado trajecto.* Gebh. In præcedentibus *traductus*, pro *perductus*, Hafn.

CAP. LVII. § 1 *Ut jam ad urbem Romam crederent*] Quædam veteres edd. *Romani.* Put. *Romanam.* Sed rectius ea vox deleatur. *J. F. Gron.* Quod etiam placebat Nic. Heinsio ad Vell. Pat. II. 111. 1. Ceterum *ad urbem Romanam* etiam Flor. Vox *nec quidquam spei aut auxilii esset* Lov. 3.

Quo portis mœnibusque vim arcerent] Pall. 1. et 2. *qua.* Pal. 3. *de qua portis mœnibus vim arcerent.* Gebh. *Quam portis* Lov. 1. *qua portis* Flor. Cant. Lov. 3. 4. Ber. Gaertn. Hav. et edd. Rom. 1472. ac Parm.

§ 2 *Uno consule ad Ticinum victo, altero*] Sic omnes libri. Exspectes tamen forsan, *Uno consule ad Tic., altero ex Sicilia revocato ad Trebiam cum duobus consul. ex. victis.* Sed *arcessantur* Put. et Reg. non *arcesserentur.* J. F. Gron. Voces *duobus consulibus* exsulant ab Hearnii N. a m. sec. prior tantum earum ab Hearnii D. Deinde *victis exercitibus*, transpositis vocibus, Lov. 1. Hinc *quæ accersentur* Voss. et Gaertn. *quæ accerseantur* Lov. 3. *quæ acerscantur* Ber. *quæ arcessentur* Lov. 1. *quæ accersantur* Lov. 4. *quæ arcessantur* Flor. et Cant. *quas accerserent* Rec.

§ 3 *Per effusos passim ad prædandum hostium equites*] *Per fusos passim* Lov. 1. *per effusos sibi passim* Hearnii N. a m. pr. Mox *resistendique* Hafn.

§ 4 *Id quod unum maxime in præsentia desiderabatur*] Forte *transgressus: et, quod unum.* J. F. Gron. *Id quidem unum quod maxime* Gaertn. Si scripti exhiberent ut Gronovius conjecit, non displiceret. Verum iis invitis vulgatum mutari vix necesse puto. *Id quod* inlustratur XXIII. 5. § 9. Hinc *præsentia desid.* sine præpositione Harl. *in præsentia desiderabat* Hav.

Creati consules C. Servilius et Cn. Flaminius] Sic plerique codd. habent, pro eo quod non C. sed Cn. *Servilius* scribendum fuit, et C. *Flaminius*, non Cn. Sabell. Addendum *iterum* ad *C. Flaminius*, ut ipsemet Livius auctor est, non ita longe a fine hujus voluminis c. 63. 'Flaminio (inquit) favorem apud plebem, alterumque inde consulatum peperit.' Fuit autem consul ante hunc anno septimo. *Glar.* Vide ad II. 16. § 7. *Creati consules Sempronius et C. Servilius* est in Hearnii L. 1. *Cn. Sempronius et C. Flaminius* in Lov. 3. *Cn. Flaminius* in Lov. 4.

§ 5 *Equeque his impeditiora erant Celtiberis Lusitanisque*] Vos emendatis *æqueque*, tantummodo adjecta diphthongo, cum sic fuerit emendandum *et quæque.* Valla. Verba de Celtiberis ac Lusitanis impeditioribus, quam Numidæ essent, haud quaquam a me intelliguntur. Suspicor autem ea corrupta esse. *Glar.* Glareanus Celtiberos et Lusitanos impeditiores, quam Numidas, fuissé intelligit: in quo vehementer, ut opinor, errat. Sensus enim est: Hyberna et Romanis inquieta erant, vagantibus passim Numidis equitibus, et eadem his equitibus erant impeditiora, quam Celtiberi Lusitanique in Hispania fuerant. Nam paulo ante dicebat Hannibal ad milites c. 43. 'Satis adhuc in vastis Lusitaniæ Celtiberiæque montibus pecora consectando nullum emolumentum tot laborum vidistis.' Causam deinde subdit, quod omnes undique clausi commeatus erant. In vet. lib. est *æqueque his impeditiora erant:* ut sit sensus, et æque hic hiberna erant impedita propter Lusitanos et Celtiberos vagantes. ['Glareanus hic nihil definit. Sigonius autem non est ausus in contextum hoc ponere, cum dubitet.'] *Sigon.* Puto Livium dicere; quæ infesta reddere, popularique non potuerint Numidæ, quod impedita es-

sent equiti et inaccessa, ea ipsa Celtiberos et Lusitanos, qui assueti erant aspera et montana percursare, pervagatos esse atque populatos. *Turneb.* Advers. XXVII. 11. In Pal. 3. hæc omnia, *et quæ his impeditiora erant*, desiderantur. Reliqui duo Mss. *æquaque his impeditiora*. Vulgatæ lectioni a Valla inculcatæ adsentitur princeps editor Andreas. *Gebh.* Mirare, si lubet, doctissimos viros Glareanum et Sigonium. Turnebus sententiam vidit: quæ ut apertior sit, lege *qua*. Ait enim, passim vagatos fuisse Numidas, et ubi loca erant impeditiora Numidis, qua vagari Numidæ ob asperitatem locorum non possent, ea vagatos Celtiberos Lusitanosque. Causam habes libro sequenti de Hispanorum cohorte c. 18. 'ea adsuetior montibus, et ad concursandum inter saxa rupesque aptior ac levior, cum velocitate corporum, tum armorum habitu.' Plutarchus, quasi vertens Livium, in Fabio Max. 178. Ἦσαν παρ' Ἀννίβου τῶν ὀρειβατεῖν δεινῶν Ἰβήρων ἄνδρες ἐλαφροὶ καὶ ποδώκεις, πεμφθέντες, &c. De patria illorum XXVIII. 1. 'Impediebant et asperitates viarum et angustiæ saltibus crebris, ut pleraque Hispaniæ sunt, inclusæ.' *J. F. Gron.* *Equeque his impeditiora* Voss. Lov. 3. Harl. et Hearnii L. 1. *et quæque his impeditiora* Flor. Cant. Gaertn. et Hav. *æque his impeditiora* Hafn. et ed. Rom. 1472. *æque ipsis impeditiora* Lov. 4. *quæque ipsis impeditiora* Lov. 5. *et quæ his impeditiora* reliquæ edd. antiqq. *et, qua his impeditiora*, ut Gronovius conjicit, suos D. et N. præferre testatur Hearnius. Ad optimorum codd. lectionem *et queque* propius accederet *atque, quæ his impeditiora erant*.

Nisi quos Pado naves subvehere temporium prope Placentiam fuit] Vos nihil aliud, quam dempsistis illud *t*, ut *emporium* tantum esset, non intelligentes, literam illam ad præcedentem pertinere dictionem: vel, quia figuræ majusculæ erat, fuisse apicem cum litera conjunctum, scriptumque reliquisse auctorem *subveherent*. Valla. J. F. Gron. 1665. edidit *nisi quod Pado*, nulla mutationis ratione reddita. Puto igitur natum esse ex operarum aberratione. Plurimi enim, si non omnes, codd. legunt *nisi quos*, quod se quoque Hearnius in N. et D. et Crevier. in Put. et Victor. reperisse testantur. Deinde *subveheret* Flor. *subvehere* Harl. et Hav. *subnexere* Lov. 2. Tum *Temporium* Lov. 1. et 2. Paullo ante *Omnes igitur undique clausi* alio ordine legit Flor. Sigonius vere in prima Scholiorum ed. *Omnes enim undique* legendum suspicatur; quæ conjectura demum in ed. quæ post mortem ejus Venet. 1592. prodiit, omissa est.

§ 6. *Et opere magno munitum, et valido munitum præsidio*] *Munitum*, quia iteratum est, mutastis in *firmatum*: ego muto in *militum*. Valla. Vet. lib. *et opere magno munitum, et valido firmatum præsidio*: valde probo. Sic paulo post XXII. 15. 'ad firmandum præsidio saltum.' *Sigon.* Vetus lectio custoditur in Pal. 2. nequiquam curiositate Vallæ exacta, *et opere magno munitum, et valido firmatum præsidio*: quæ restat quoque in Pal. 1. nisi quod *munitum* ibi bis scribatur pro *firmatum*: quam lectionem non inepte quoque probat Sigonius. Lib. XXII. c. 49. 'Abi, nuncia publice Patribus, urbem Romam muniant, ac, priusquam hostis victor adveniat, præsidiis firment.' *Gebh.* Non est illorum, quos Valla culpat, sed ipsius Livii, probatum Sigoniano, Puteanorum ante illorum tritavos natos scripto, Reg. Pal. et optimo ac vetustissimo cuique. Sic I. 33. 'Namque et urbs tuta munitionibus, præsidioque firmata validò erat.' XXII. 49. 'Urbem Romanam muniant, ac, priusquam hostis victor adveniat, præsidiis firment.' XXIV. 21. 'Præsidiis firmat horrea publica: locus

saxo quadrato septum, atque arcis in modum emunitum.' xxviii. 6. 'Parte alia ab terra egregie munitum præsidioque valido firmatum.' xxxi. 46. 'Valida ea civitas et mœnibus, et firmo erat præsidio.' xlii. 54. 'Itaque et firmiore id præsidio tutam equitum peditumque, ad hoc fossa triplici ac valle munitum.' xliv. 30. 'Ideo quum munimentis ea sepsissent, præsidio quoque valido firmabant.' Toties et pluribus locis imitatur se Livius. Justinus xviii. 2. 'Firmatis sociorum civitatibus valido præsidio.' Valla inveniebat in libro suo, *et opere magno munitum, et valido munitum præsidio*: ut nos in Voss. et Aldina. Corrigebat *munitum* posterius in *militum*, et reprehendebat eos qui subdidissent *firmatum*. Nullo jure, uti diximus: sed majore peccato fecit Andreas *et opere valido et magno munitum præsidio*: quod obsequutæ sunt vulgatæ. Oblitus fuerat, quid esset *opere magno munitum*. Cato apud Festum: 'quibus villæ atque ædes ædificatæ atque expolitæ maximo opere.' Seneca Epist. lv. 'Speluncæ sunt duæ magni operis.' Noster xxxviii. 4. 'Magni operis oppugnatio visa est.' In contrarium xxvi. 42. 'Quum tam parvi operis munitio esset.' Eodem lib. c. 46. 'Nam neque opere ullo munitus erat, nec ulla armatorum statio opposita.' Et rursus xxviii. 20. 'Partem neque opere ullo munitam et defensoribus vacuam.' *J. F. Gron.* Quod Valla in suo, et Gronovius in Voss. invenit, ego quoque reperi in Lov. 1. et Gaertn. sed, pro posteriori *munitum*, Lov. 4. exhibet *murum cum*. Verum *et opere magno et valido munitum præsidio* Lov. 3. et Rec. *et opere magno munitum et valido præsidio* Lov. 5. Reliqui atque inter eos optimi Flor. et Cant. aliique *et opere magno munitum et valido firmatum præsidio*, quod multis Gronov. inlustravit. Quædam etiam notavit ad xxxii. 40. § 10. et xxxvi. 17. § 4. De locutione 'firmare præsidio' vide Cortium ad Sall. Jug. c. 23.

Ejus castelli obpugnandi spe] Facile quid oppugnatur; sed expugnatio speratur. Itaque leges *expugnandi*, si quid ratio in his valet, aut exemplum, quo xl. 31. ibidem restituit ὁ πάνυ Gronovius. 'Haud dubia spe castra eo die se expugnaturum:' et eodem lib. capp. 33. 47. et 50. *Jac. Perizon.* Ita etiam Ant. Perizon. ad marginem Livii conjecit. Sæpissime ita variant libri scripti. Vide ad iv. 46. § 5. c. 57. § 7. v. 4. § 15. c. 28. § 11. vii. 7. § 2. c. 37. § 12. viii. 13. § 8. c. 29. § 13. ix. 41. § 17. x. 37. § 3. c. 45. § 13. xxi. 5. § 2. c. 18. § 1. c. 60. § 7. xxii. 52. § 1. c. 55. § 2. xxiv. 2. § 2. c. 33. § 8. xxv. 6. § 22. xxvi. 1. § 2. Alia exempla vide ad xl. 33. § 9. Mox *in celando inceptum*, pro *incepto*, Lov. 3. et postea *adortus vigiles*, omissis duabus vocibus mediis, Harl.

§ 7 *Itaque sub lucem cum equitatu consul aderat*] De P. Scipione hoc intelligo. Nam Sempronius Romam ad habenda comitia profectus erat. Quanquam hoc mirum, cum ad Emporium hoc prope Placentiam occurrisset Hannibali, egregieque locum defendisset, cur non ad Vicumvias quoque adfuerit: an quia multitudo temere ibi egerit, ut verisimile est? an historia non omnibus vera credita, quippe non ab omnibus scripta, etiam a Polybio omissa, ut quæ luculentum damnum Romanis rebus attulerit? Et sequentia quoque, usque ad res Hispaniæ, ab aliis non sunt tradita. *Glar.* *Sub luce* Lov. 2. et Harl. Vide ad ii. 55. § 1. Præterea *cum equitibus* Ber.

§ 8 *Quia Hannibal saucius pugna excessit*] Pal. 1. *pugnæ excessit*. Gebh. Ita et Voss. Lov. 1. 4. 5. Hafn. Gaertn. Hav. et edd. Rom. 1472. ac Parm. Præterea Jac. Gronovius mutato ordine dedit *saucius Hannibal*,

adsentientibus Flor. et Cant. Mox *pavore in hostibus injecto* Gaertn. *pavorem hostibus injecit* Voss. Lov. 1. Ber. et Hafn.

§ 9 *Paucorum inde dierum quiete sumta, et vixdum satis percurato vulnere*] *Paucorum deinde dierum* Lov. 4. Vide ad XXXVI. 24. § 10. Tò *inde* non adparet in edd. Rom. 1472. ac Parm. sed mox adscribitur *inde ad Vicumvias.* Tum *quiete assumta* Lov. 4. et 5. Præterea *procurato vulnere* Harl. et Hav. Male. 'Percurare' hoc sensu inlustrat Gronov. ad Senec. Ep. XCIV. De similibus scribarum erroribus vide ad IX. 10. § 7.

Ad Victumvias ire pergit obpugnandas] *Ad Victummas* Lov. 3. *ad Victūnias* Hav. *ad Vinctunias* Ber. Vide hoc lib. ad c. 45. § 3. Tò *ire* omittitur in Ber. *ad Victumvias oppugnandas ire pergit* Flor.

§ 10 *Et tum terror populationum eo plerosque ex agris compulerat*] Invenitur in Pal. 3. *ex agris pepulerat.* Gebh. *Et cum terror popul.* Lov. 4. et Hav. *et cum terror populantium* Ber. *et tunc terror popul.* Gaertn. qui etiam *in eo,* addita præpositione, præfert. Hinc *compulerit* Lov. 4. Paullo ante *frequentaverunt* Lov. 4. et 5.

§ 12 *Magis agmine, quam acie, in via concurrerunt*] Pal. 3. *occurrerunt.* Gebhard. Put. *agmina, quam acies.* Recte. Sic XXV. 34. 'Agmina magis, quam acies, pugnabant: superior tamen, ut in tumultuaria pugna, Romanus erat.' Etsi XXIX. 36. 'Agminibus magis, quam acie, pugnatum est. Romani pulsi, et tumultu verius, quam pugna,' &c. *J. F. Gron.* Consentit etiam Flor. *occurrerunt* in nullo meorum inveni. Id autem ex errore librarii natum puto. Vide ad Livii XXXVI. 24. § 4. Verum *concurrē,* sive *concurrere,* est in Gaertn. *concurrunt* in Lov. 4. 5. et Ber.

Et duci fidens miles, ad triginta quinque millia hominum a paucis fusa] Pal. 3. exhibet *ad XXXV. millia a paucis fusa.* Gebh. *Hominum sunt a paucis fusa* Hearnii N. a m. sec. *duci miles fidens* Flor. Lov. 4. Hav. et edd. vett. *miles duci fidens* Lov. 3. Paullo ante *dux militum,* pro *militi,* Hearnii N. in margine.

§ 13 *Postero die, deditione facta, præsidium intra mœnia accepere: jussique arma tradere quum*] Pal. 3. exhibet *intra mœnia accepere, arma tradere jussi.* Gebh. *Accepere, arma tradere jussis* Rec. *accepere, jussi arma tradere* Hav. Quatuor autem prima verba exsulant ab Hearnii D. Mox *quum edicto paruissent,* pro *dicto,* Ber. et Hafn. Vide ad IX. 14. § 2. Præterea vocula *vi* deficit in Voss. Lov. 1. et Gaertn. quæ facillime elidi potuit ab ultima litera vocis proximæ *tamquam* ob ductuum similitudinem. Vide ad X. 46. § 11.

§ 14 *Prætermissa clades est*] *Clades præt. est* Ber. *præt. cladis est* Gaertn. quomodo et alibi hoc vocabulum casum rectum in Mss. format. Vide ad IV. 9. § 10. v. 51. § 7. X. 35. § 3. c. 47. § 6. et XXII. 42. § 9. Similia aliarum vocum exempla vide ad IV. 25. § 3. Hic tamen uni illi cod. fidem abrogandam censeo. Mox *in miseros exemplum,* omisso medio verbo *est,* Hav. *in miseros exemplum est.* legit Flor. Insuper *Hæc fuere hibernæ expeditiones* Lov. 3. Ber. et Gaertn. Sed vide ad II. 44. § 12. *Hæ fuerunt* Hav. et edd. ante Aldum.

CAP. LVIII. § 1 *Haud longis inde temporibus*] Suspicor *Haud longi inde temporis.* J. F. Gron. *Haud longe inde temporibus* est in Harl. et Rec. Gronovii conjecturam probat etiam Crevier. *temporibus* pro *temporis* eodem fere errore, quo *penatibus* pro *penatis.* Vide ad XXII. 8. § 7.

§ 2 *Aut voluntate adjuncturus*] *Adjungiturus* præferunt Flor. Voss. Lov. 1. et Harl.

§ 3 *Transeuntem Appenninum adeo atrox adorta tempestas est*] Vet. lib. *Transeuntem autem App.* Sigon. Vo-

culam *autem* Sigonio intrusam ejiciunt Pall. tres, quorum auctoritate delendam quoque censeo. *Gebh.* Particulam, Sigonii additamentum, omnibus bonis libris ignoratam, resecui. *J. F. Gron.* Eamdem particulam ex meis solus exhibet Hav. solus ex Hearnii Mss. N. a m. sec. Optime itaque Gronovius expunxit. Vide hoc lib. c. 40. § 11. Ceterum *tempestas adorta est* omnes edd. usque ad Jac. Gronovium, qui ordinem mutavit. Ei adsentiuntur Flor. Cant. Voss. et Lov. 1. *Tempestas orta est* legunt Hafn. et Gaertn. Mox *feritatem prope superaverit*, pro *fœditatem*, primæ edd. 'Fœditas' et 'fœdus' passim de tempestatibus usurpantur. XXIII. 34. 'Classis, fœda tempestate vexata, ad Baliares ejicitur.' XXV. 7. 'Tempestates fœdæ fuere.' XXIX. 18. 'Classis postero die fœdissima tempestate lacerata, omnesque naves in litora nostra ejectæ sunt.' XXXVIII. 2. 'Ibi unum diem fœda tempestate retentus.' XL. 2. 'Tempestas fastigia aliquot templorum a culminibus abrupta fœde dissipavit.' Sed *fœditatem pene superaverit*, pro *prope*, Lov. 4. et 5. Ita alibi variant scribæ. Vide ad I. 14. § 4. hoc lib. c. 61. § 9. Epit. Liv. lib. XXIV. et viros doctos ad Sueton. Ner. c. 51. *Prope fœditatem superaverit* Flor.

Vento mixtus imber quum ferretur in ipsa ora, &c.] Silius meus Ms. quo nihil melius probiusque, III. 520. 'haurit hiatu Nix resoluta viros, altoque a culmine præceps Umenti (vulgo *Viventes*) turmas operit delapsa ruina. Interdum adverso glomeratas turbine Corus In media ora nives fuscis agit horridus alis. Aut rursum immani stridens avulsa procella Nudatis rapit arma viris, (vulgo *Audacis rapit arma viri*) volvensque per orbem Contorto rotat in nubes sublimia flatu.' *Modius.* *Imber conferretur in ipsam oram* Hafn.

Contra enitentes vortice intorti adfligebantur, constitere] Vide Gronov. Obs. IV. 8. *Duk.* *Contra eminentes* Ber. Alibi hæc verba a scribis commutari, observat Burm. ad Suet. Calig. c. 15. *Contra enit. vertices intorti* Hav. *contra enit. vertices contorti* Ber. *contra eminentes vortices contorti* Hafn. *contra enitentes vertice intorti* Flor. Voss. Lov. 3. 4. 5. Harl. et Gaertn. Tum *configebantur* Lov. 3. et 4. Male. De verbo 'adfligere' vide Lambin. ad Horatii Satyr. II. 2. § 79. et quæ notavi ad Silii I. 674. Deinde *consistere* Ber.

§ 4 *Deinde, quum jam spiritum intercluderet, nec reciprocare animam sineret*] Pall. codd. triga, et vetus ed. *dein, cum jam spiritum includeret.* Longe rectius: nam intercluso spiritu omnes periissent. *Gebh.* *Dein* Jac. Gronovius in contextum Livii recepit. Et ita Flor. Cant. Voss. et Lov. 1. Vide ad III. 3. § 6. Deinde *spiritum includeret* etiam Flor. Lov. 4. 5. Ber. Gaertn. Hav. et, ut Crevier. testatur, Put. Similiter etiam omnes edd. antiqq. usque ad Mogunt. unde *intercluderet* Aldus in erratis et reliqui recentiores adoptarunt. Alteram omnium Mss. lectionem esse, et Jovianum Pontanum, ea verba citantem in dialogo qui inscribitur Actius, ita legisse, Gronovius monet ad XXVI. 5. § 11. Eam itaque lectionem recepi ob tot codd. auctoritatem, non ob rationem a Gebhardo datam. Nam 'intercludere spiritum' interdum quidem eo modo sumitur, ut inde mortem insecutam indicetur. Ita XL. 24. 'Injectis tapetibus in caput faucesque spiritum intercluserunt.' Sed non semper. Sane non infra eodem XL. 16. 'Dicenti hæc lacrimæ simul spiritum et vocem intercluserunt.' Solent autem 'includere' et 'intercludere' in Mss. commutari, ut exemplis Gronov. d. l. docuit. Eadem varietas etiam obcurrit II. 2. § 8. Deinde *receptare animam* Gaertn. invitis reliquis libris. Mox *a vento*

aversi Ber. *aversi vento* Lov. 4.

§ 5 *Capti auribus et oculis metu omnes torpere*] Pall. 1. et 2. *captis auribus*: sed Pal. 2. *capti auribus et oculis omnes metu*, resciso verbo *torpere*. Gebh. *Captis auribus et oculis* Flor. Cant. Voss. Lov. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Rec. Hav. et Hearnii Oxon. Tum *metu* deficit in Rec. *corpore*, pro *torpere*, legit Hav.

§ 7 *Nec, quod statutum esset, manebat, omnia perscindente vento et rapiente*] *Nec, quod statum esset*. Gebh. De errore hoc scribarum vide ad XXIII. 35. § 12. Tum *prescindente vento* Lov. 3. *persuadente vento* Hafn. Deinde *ac rapiente* Lov. 4. *et repente* Gaertn. Paullo ante *de integro initum*, pro *initium*, Harl. qui et *neque explicare*, pro *nec*.

§ 8 *Aqua levata vento, quum super gelida montium cacumina concreta esset*] Scripsimus alibi, veteres existimasse, cornices crocitantes pluviam suo cantu vocare: et arcum eos credidisse suis cornibus aquam haurire. Videntur etiam censuisse, ventos grassantes impetu suo aquam e terra et fluminibus sursum in nubes tollere et levare: qua ex opinione scriptum est hoc a Livio. *Turneb.* Advers. XXVII. 11. Put. et Reg. *gelida montium juga*: cujus alterum haud dubie interpretamentum. *J. F. Gron.* Similiter etiam Flor. et Cant. Præterea *aqua levato vento* Lov. 1. 3. 4. Hafn. Rec. Gaertn. et Hav. cum multis edd. vett. Deinde *conjecta esset* Hearnii N. in margine: in cujus D. vox *concreta* omittitur, et pro *esset* legitur *essent*; quod posterius etiam præferunt Lov. 1. 4. Harl. Ber. et Hearnii L. 1.

§ 9 *Tantaque vis frigoris insecuta est*] *Tanta vis frigoris* Lov. 4. et 5. *tantaque frigoris vis* Lov. 3. Hinc *secuta est* Ber. Sed passim 'insequi' pro sequi usurpatur. Infra XXVIII. 22. 'Vetus miles cæde primorum insequentes subpressit.' Et ita passim 'insequens annus' est sequens. *Est insecuta* Gaertn.

Se quisque attollere] Put. *extollere*. J. F. Gron.

Torpentibus rigore nervis vix flectere artus poterant] *Torrentibus rigore* Flor. et Voss. Similitudo literarum *r* et *p* librarios in errorem conjecit. Vide ad XXIII. 1. § 6. *Rigentibus rigore* Gaertn. *torpentibus frigore* Lov. 4. Hafn. et Rec. Eodem modo 'rigore' et 'frigore' in Mss. commutantur. Vide Cortium ad Plinii v. 20. § 4. et viros doctos ad Sueton. Aug. c. 66. Et ita Mstum Sangerm. legit apud Colum. IX. 6. 'Nec hieme frigent, nec candent æstate;' ubi vulgo editur *rigent*. Hic autem nihil mutandum, quia mox præcessit 'tantaque vis frigoris.' Tum *nervis suis flectere* Flor. a m. pr. pro quo m. sec. in margine emendavit *nervis vix flectere*. Utraque lectione simul juncta *nervis suis vix flectere* legit Cant.

§ 10 *Ut tandem agitando sese movere ac recipere animos*] Vos (quasi mendosa scriptura sit) mutastis *recipere* in *recepere*, opinantes esse præteriti temporis *movere*, cum sit infinitum, aut referendum ad illud 'cœptus est,' ut sit, *sese movere ac recipere animos cœptum est*, aut accipiendum pro 'movebant.' Ite, et me reprehendite, tanquam nescientem tali infinitivo uti, qui vos hoc ipsum doceo. Taceo mille in locis vestrum in orthographia errorem. *Valla.* Genuina lectio mihi deprehensa est in Pal. 1. et editionum prima, quam et judicio Vallæ adprobatam, post modo inspectis ipsius emendationibus, vidi: *ut tandem agitando sese movere ac recipere animos*: elegantissime, ut in superioribus prolixe admonui. *Gebh.* *Agitando sese movere ac recipere animos* Flor. Lov. 1. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii N. et edd. vett. neque aliter Lov. 4. et 5. nisi quod *se* pro *sese* præferant: *recepere* primum obvium fuit in Mediol. ed. 1505. hinc in Ascensianis 1513. et 1516.

Mogunt. apud Aldum in erratis, et postea in reliquis omnibus. *Ut tandem agitando sese movere capere animos* solus legit Lov. 3.

Raris locis ignis fieri est captus] *Fieri ignis est captus* Lov. 5. *ignis fieri captus est* Lov. 4. Mox *inops quisque tendere* Ber. *quisque tendere inops* Lov. 4. *ad alienam opem quisque tendere inops sua* Lov. 5.

§ 11 *Elephanti quoque ex his, qui prœlio ad Trebiam facto superfuerant*] Polybius III. 74. auctor est, elephantos omnes, uno excepto, prœlio ad Trebiam absumtos; et c. 79. eo deinde Annibalem, ex hibernis in Etruriam proficiscentem, per paludes vectum fuisse. De itineribus Annibalis post pugnam ad Trebiam quoque non eadem scribunt Livius c. 58. et seqq. hujus libri, et XXII. 1. et 2. Polybius III. 77. et seqq. et Cornelius Nepos in Annib. cap. 4. quæ apud illos legi, et conferri inter se possunt. *Duk.* *Superfuerunt* Hav. Paullo ante *multi milites*, pro *homines*, Lov. 5.

CAP. LIX. § 1 *Degressus Apennino*] *Digressus* Flor. Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii N. cum omnibus edd. usque ad Gronov. qui a. 1665. *Degressus* recte vulgavit. Vide ad IV. 17. § 11.

Ad decem millia progressus consedit: postero die duodecim millia peditum] *Ad quinque millia progr. Hannibal consedit* Hav. Mox *quinque millia equitum* Gaertn. et Hav. Male. Vide ad XXXI. 34. § 7. Tum *adversum hostem* Lov. 4. et 5. Vide ad Epit. Liv. lib. XLVII. Ceterum verba *post. die duod. &c. bina castra fuere* omittuntur in Hearnii L. 1. ob neglegentiam librarii: cui errandi caussa fuit vocum *postero die* repetitio. Vide ad IX. 11. § 7.

§ 2 *Detrectavit certamen*] *Detractavit* Lov. 1. 5. et Ber. Vide ad XXXIV. 16. § 9. Paullo ante *jam cũ redierat a Roma* Gaertn. unde conjici poterat *jam tum redierat*. Voculæ enim *cum* et *tum* passim commutantur. Vide ad Epit. Liv. lib. XLVIII. circa finem. Quum tamen omnes reliqui τὸ *enim* servent, potius arbitror *cũ*, id est *enim*, et *cũ*, id est *cum*, ob literarum similitudinem commutari. *Redierat Roma* Ber. et Hav.

§ 3 *Sed perculsos hostes in castra persequerentur, mox castra quoque oppugnarent*] Vet. lib. *pulsos hostes*. Sigon. Nihil immutat prisca ed. At Pall. tres *pulsos hostes*. Gebh. Sigonius *pulsos*, et confirmant nostri. Voss. *sed solos hostes*, cujus in margine *fusos*. J. F. Gronov. *Pulsos* etiam omnes mei, præter Voss. cujus lectionem Gronovius recensuit, et Gaertn. qui *post hostes* præfert: *et pulsos hostes* habet Lov. 5. Tum *prosequerentur* Lovel. 3. Vide ad Epit. Liv. lib. XCIX. Hinc *moxque castra obp.* Ber. *mox castra obp.* Gaertn. Paullo ante *ingentibus animis varioque eventu*, addita copula, Ber. qui idem omittit τὸ *fuit*.

§ 4 *Confertos in media castra recepit*] *Confectos in media castra* Hav. qualem varietatem habuimus VI. 13. § 4. *In media valle* edd. antiqq. Tum *recipit* Lovel. 5. quod verbum deest in Hafn.

§ 5 *Postquam nulla spes erat potiundi castris*] *Spes erat potiundis castris* Ber. quod dictum foret ad exemplum eorum, de quibus egi ad III. 46. § 2. At, reliquis pro vulgato stantibus, verius arbitror librarium ita per errorem scripsisse, et quidem errorem ex eo fonte profluxisse, quem indicavi supra ad VI. 3. § 8. Τὸ *erat* deest in Voss. quæ eadem vox supra hoc § omittitur in Harl. Verum ibi alio ordine *nona ferme hora diei erat* legit Lov. 3. *nona diei ferme hora erat* Lovel. 4. *nona ferme diei erat hora* Gaertn.

§ 6 *Laxatamque pugnam et recessum a castris vidit*] Velim legi *et ire cessim a castris*. Lipsius, Epist. Quæst. I. 9. Interpolandum amicus noster Lipsius putabat, faciendumque ex eo *ire*

cessim. Neque nescio ego, ita dictum a Justino meo II. 12. 'Aut si hoc parum tutum existat, vos commisso prœlio ite cessim, inhibete remos, et a bello discedite.' Sed cum vulgata lectio non incommoda tamen fit, et in eam consentiant omnes cum veteres, tum novi libri, nihil muto. *Modius.* Lipsius *ire cessim:* quod non necessarium existimat Modius, neque in ullo vidi codd. Mss. aut excusorum. *Gebh.* Sic [*et recessum a castris*] omnes: et non necesse est cum Lipsio *ire cessim a castris*. J. F. Gronov. *Recessum a castris* tuentur etiam omnes mei. Insuper *lassatamque pugnam* Lov. 4. et Hav. Vide ad x. 5. § 6. Vox *pugnam* non adparet in Lov. 1.

Ipse cum peditum robore de his castris erupit] Quid est *de his castris?* Nihil juvant libri. Audacter tamen legendum adfirmo *ipse mediis castris*. Nam ita Livius rem narrat superius: 'Annibal, paucis propugnatoribus in vallo portisque positis, ceteros confertos in media castra recepit.' *Lipsius*, Ep. Quæst. I. 20. Lipsius conjecturæ eo lubentius accedo, quod in veteri Moguntina ed. reperio *ipse de iis castris:* quæ scriptura ab emendatione propius abest. *Modius. De his castris erupit* etsi habeant omnes scripti, nisi quod quidam *iis*, tamen certum est corruptum esse pro *mediis castris*, ut vidit Lipsius. Nam et Put. *Diis*. Malim tamen *medius*, ut referatur ad dextra lævaque emissos pariter castris equites, quorum ipse cum peditibus erat medius. *J. F. Gronov. De his castris* etiam omnes mei, nisi quod voces *de his* desint in Lovel. 5. Præterea *robore peditum* Lov. 4. 5. et Ber. quorum posterior paullo ante etiam habebat *læva dextraque*.

§ 7 *Pugna raro ulla magis ea et cum utriusque partis pernicie clarior fuisset*] Vos tollitis *ea:* ego muto in *sæva*. Opinor enim *s*, quæ ultima est in *magis*, fecisse ut sequens *s* excideret, sicut factum est in illo superiore, cap. 36. *rectis ac si istud*, pro *rectis saxis*. Valla. Pall. 1. ac 3. scriptura congruit cum illa, quam ante bina secula profligavit Valla: itaque non necessum est eam revocare. Sed Pal. 2. *pugna raro magis ulla cum utriusque partis pern. clarior fuisset*. Turbavit correctores, quod τὸ *magis* cum τῷ *clarior* comparatum hic Livio esset. Ast adnotavi talem quoque junctionem v. 16. 'Nec intra muros magis quietiora negotia esse.' Ita Plautus dixit Aulul. III. 2. § 8. 'Ita fustibus sum mollior miser magis, quam ullus cinædus:' et Menæchm. Prol. vs. 55. 'Magis majores nugas egerit.' Sic l. XXIII. c. 10. audacter suasu Pall. trium, et vett. edd. reposui, *Nusquam magis malle, quam in regno ejus, vivere:* et XXVI. 49. *Venisse enim in populi Romani potestatem, qui magis beneficio, quam metu, obligare homines malit*. Gebh. [Vide Lectt. Varr.] *Raro magis ulla ea cum utriusque* Lov. 3. 4. Harl. Ber. et Hav. *raro magis ulla ea de causa utriusque* Gaertn. *raro magis ulla, et ea cum utriusque* Lov. 5. *raro magis ulla ea utriusque* Cant.

Si extendi ea dies in longum spatium quivisset] Mutastis *quivisset* in *sivisset*, quia quidam codd. habent *si extendi eam*. Si vero scribendum est *ea dies*, ut est apud codd. alios, nihil ista mutatione opus est. *Valla*. Tolerabilius Valla *ea dies*. Sed quia omnes boni libri *si extendi eam dies*, non cessavi τὸ *quivisset* mutare in *sivisset*, quod et veteres nonnulli habent, et voluerant illi, quos Valla incessit, memor etiam id verbum sæpe vitiatum in Livio. Put. *spatium uisset*. Forte *sisset*. J. F. Gron. *Si extendi ea dies, &c. quivisset* Lovel. 3. 5. Ber. Hafn. Rec. Hav. et Hearnii N. cum edd. Rom. 1472. ac Parm. *extendi illa dies, &c. quivisset* Gaertn. *si extendi eam dies, &c. quivisset* Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 4. Harl. et Hearnii N.

quorum ultimus in margine habet *eam diem*. Nihil propius video, quam ut cum Gronovio legamus *si extendi eam dies in longum spatium sivisset*, vel *sisset*. Similes enim contractiones apud Livium frequentissimæ sunt. Vide ad III. 18. § 6. *Si extendi a die, &c. quivisset* pessime ediderunt Mediol. 1480. et postea omnes reliqui usque ad Gronov.

§ 8 *Ita clade discessum est*] Vet. lib. *ita pari clade disc. est.* Sigon. Vocem *pari* in nulla ed. deesse vidi, quam in ipsius Sigonii. Reliquæ priores omnes habent *clade pari:* quo ordine constanter Mss. etiam legunt. Paullo ante *acrior fuit concursus* Flor.

Ab utraque parte sexcentis plus peditibus] Omnes scripti *ab neutra parte*. J. F. Gron. Non dissentiunt vel mei, vel Hearnii Oxon.

§ 9 *Tres sunt interfecti*] Medium verbum a librario ortum habet. Supervacuum profecto est et radit aures. *Grut.* Omnes tamen codd. uno ore defendunt. Nimium in fingendis glossis fuisse Gruterum, sæpe dictum est. Vide ad XXIII. 34. § 15. Paullo ante *quam numero*, omissa præpositione, Harl. Supra VII. 8. 'Multiplex quam pro numero damnum est.' IX. 27. 'Majus, quam pro numero, auxilium advenerat.' Hoc lib. cap. 29. 'Prœlium atrocius, quam pro numero pugnantium, editur.' XXXIII. 18. 'Majus aliquanto prœlium, quam pro numero edidere pugnantium.' Et sæpe alibi. Deinde *jactura erat*, pro *fuit*, Lovel. 5. Hinc voces *ordinis aliquot* desunt in Lov. 3. Tandem *et ex tribunis militum* legit Hav.

§ 10 *Quinque equestris ordinis*] Vox *equestris* non adparet in Lov. 4. Paullo ante *Lucaniam*, pro *Lucam*, Ber. Deinde *Veniente in Lig. Hannibale* Flor. a m. sec. sed tamen antiqua.

Quo magis ratam fore cum his pacem societatemque crederet, traduntur] Sensus est, Venienti in Ligures Annibali quæstores tribunique Romani intercepti a Liguribus traduntur, quo ipse ratam magis societatem cum Liguribus crederet contra Romanos, quos tanta injuria affecissent. *Sigon.* *Ratam cum his fore* Lov. 3. Deinde *crederent* Flor. Voss. Lov. 1. Harl. Ber. et Rec. quomodo dedisse videntur, quod etiam numero plurium sequatur *traduntur*. Vide ad VI. 3. § 8.

CAP. LX. § 1 *Cn. Scipio in Hispaniam cum classe et exercitu missus*] Put. *Cn. Cornelius Scipio*. J. F. Gron. Ita et Flor. Cant. et Lov. 1. ac 5. Deinde *cum classe missus* Voss. *cum ex. et classe missus* Lov. 2.

§ 2 *Emporiis adpulisset classe*] Alii *classem* in accusandi casu emendarunt. Cæterum Livius *Emporias* fœminino genere usurpat, ut lib. XXVIII. cap. 42. in oratione Fabii adversus Scipionem, et XXXIV. 9. urbem eam describit, postquam Cato in Hispanias venit. Quare paullo post hic legendum c. 61. *Emporias cum classe redit*, non *Emporia:* etiamsi Græci Ἐμπόρειον dicant, nominatim Strabo in lib. III. pagg. 159. et 160. *Glar.* *Emporium* vocat Polybius III. 76. πρὸς τοὺς κατὰ τὸ καλούμενον Ἐμπορεῖον τόπους. Item Strabo lib. III. *Sigonius.* Ἐμπόριον numero singulari vocat Steph. Byz. ea voce. Inter eos qui *Emporiæ* numero multitudinis extulerunt, numerat Marca in Marc. Hisp. II. 18. Polybium, Livium, Melam, Plinium, et Silium Italicum. De reliquis convenit, præterquam de Polybio. Nisi enim loci Polybiani interpretatio Græca eum deceperit, ubi Polybius *Emporiæ* numero plurali usurparit, nondum inveni. Ejus loco producere potuisset Ptolemæum Geogr. II. 6. Ceterum *Temporis*, pro *Emporiis*, legunt Flor. Voss. Cant. et Lov. 1. *Temporiis* Lov. 3. *Emporis* Harl. *Emporio* Hav. *Appulisset classem* autem omnes codd. et pleræque edd. pro quo *classe* inveni in Mediol. 1480. et quibusdam aliis. De ea locutione vide ad VIII. 3. § 6. Hic

tamen *classem* verius esse, codd. consensus evincit. Paullo ante *Pyrenæos montes circumvectus,* omisso τῷ *que,* Lov. 4. et 5.

§ 3 *Orsus a Lacetanis usque ad Iberum flumen*] Vet. lib. *orsus a Lac. omnem oram usque ad Ib. flumen, &c.* Sigon. Delendæ sunt istæ voculæ *omnem oram* auctoritate Pall. Mss. et vetustæ ed. temere a Sigonio intrusæ. *Gebh.* *Omnem oram* addidit Sigonius: ego haud memini, me usquam reperisse. Nec necessario requirit oratio, si cogites τὸ *partim, partim* poni eo sensu quo 'alia, alia,' vel 'alios, alios.' Vide Observ. III. 2. *J. F. Gron.* *Ortus a Lacetanis* Rec. *orsus a Laceranis* Lov. 3. et Hafn. *orsus a Lacetenis* Lov. 1. Doujatius legendum docet *a Laletanis.* Laletanos enim, qui a Ptolem. II. 6. *Læetani,* et a Strabone III. 159. *Leetani* vocantur, fuisse populum ad mare situm; Lacetanos autem in mediterraneis regionibus coluisse a Pyrenæo ad Iberum, quem etiam vide hoc lib. ad c. 23. sed inprimis Marcam in Marca Hispan. II. 13. et 23. qui tamen posteriori loco existimavit, Livium Lacetaniæ nomine hic et cap. seq. intellexisse totum illum tractum terrarum, qui ab Ausetanis Iberi adcolis pertinebat usque ad fauces Galliæ Narbonensis et Hispaniarum. Ceterum voces a Sigonio additæ *omnem oram* desunt quidem in multis meorum codd. et, ut Hearnius testatur, in Oxon. supersunt tamen in optimis Flor. ac Cant. ut et in Lov. 1. 3. ac Ber. unde eas ex contextu Livii ejicere non sustinui; præsertim quum nec exempla, a Gronov. in Obs. laudata, per omnia plane conveniant. In verbis seqq. *nobis instituendis* legit Flor. a m. pr. Vide ad XXVIII. 41. § 10.

§ 4 *Societas etiam armorum parata est*] Ant. Perizonius ad oram Livii adscripsit, se vix dubitare, quin dederit Livius *parta est.* Et ita exstat in Gaertn. et Hearnii N. Sæpissime autem librarios voces *partus* et *paratus* inter se commutasse, vidimus ad v. 6. § 1. Ita 'amicitia meritis parta' XLII. 46. Paullo ante *conciliata clementiaque fama* Flor. a m. pr. Voss. Lov. 1. Gaertn. et Hav. Sed copulam sensus respuit. Hinc igitur probatur, quod Jac. Gronov. Diss. Epist. in Livii loca quæd. Geogr. ep. II. p. 15. observat, codd. Livii in hac ejus parte sæpissime turbare copulativâ *que* vel addenda, vel auferenda. Corruptius *dementiaque* Harl. literis *cl* perperam in *d* coalescentibus. Contrario exemplo *clementia,* pro *dementia,* datum erat VIII. 5. § 7.

§ 5 *Hanno noniscis Iberum in provincia erat: eum reliquerat Hannibal*] Ridiculum pene est, quod dicam, plurima Livii exemplaria ita habere; quum haud dubie legendum sit *Hannonis cis Hiberum provincia erat.* Sabell. Nemo est, qui non sit quæsiturus nomen hujus regionis, in qua Anno erat; quod ipsum librariorum vitio prætermissum est, illud est in vet. lib. *Anno non inscius in Iberi provincia erat.* Idque historiæ veritas quærit. *Sigon.* Lectio *Hannoni cis Iberum provincia erat* est debita uni e Pall. codd.; quam recepi sua sede, exturbata vulgari, quæ habebat *Hanno non inscius erat:* illo enim sine dubio melior est: neque multum recedunt Pall. ceteri, et edd. primæ: *Hannonis cis Iberum provincia erat:* quæ etiam ferri potest, utpote præstantior ea quæ postremis evulgata fuit. *Grut.* *Hannoni cis Iberum provincia erat* Pall. 2. cui fere subscribit vetusta ed. *Hanno cis Hiberum in provincia erat.* At Pal. 1. *Hanno non inscius trans Hiberum in provincia erat.* Pal. 3. vero *Hanno non inscius in Iberia provincia erat.* Vulgatam lectionem subnixam auctoritate Pal. 2. nolui sollicitare. *Gebh.* Hic locus exemplo sit, ut sæpe in liquidis etiam et planis, quæ sancta esse debebat,

vetustas vexetur. Andreas dedit *Hanno noniscis Hiberum in provinciam erat.* Tarvis. *Hanno noniscis Iberum in provincia erat.* Duæ Venetæ *Hanno Hannonis cis Iberum provincia erat.* Beccar. denique, Aldus, Juntas, Ascensius, Saveter. *Hannonis cis Iberum provincia erat.* Sic exortam veritatem obnubilarunt Moguntiaci, inducentes *Hanno non inscius erat: cum reliquerat:* quod expresserunt Frobenius, Gryphius, Curio, et cæteri, etsi Sigonius interim tentasset *Anno non inscius in Iberi provincia erat:* donec Gruterus revocaret quod editur. Sed liber optimus et Vossiani margo *Hannonis.* J. F. Gron. Priscæ edd. quarum lectiones Gronovius recensuit, duplicem lectionem, quæ in Livii codd. reperiebatur, quodammodo jungere, ac simul exprimere voluisse videntur, *Hanno cis Iberum in provincia erat*, et *Hannonis cis Iberum provincia erat.* Sed et codd. variant. *Annon insciens Hiberum provincia erat* legit Flor. a m. pr. *Anno non insciens* a m. sec. *Hanno non insciens erat* Cant. *Hanno tamen inscius Iberum provincia erat* Voss. in contextu. *Hannonis cis Iberum provincia erat* in margine. *Hanno non inscius Hiberum provincia erat* Lov. 1. 5. et Harl. *Hanno non inscius Iberia provincia erat* Lov. 3. *Hanno non inscius Iberi in provincia erat* Lov. 4. et Gaertn. *Hanno non inscius Iberi provincia* Ber. *Hanno non inscius inhiberi provincia erat* Hav. *Hanno non inscius in Hiberi provincia erat* Hearnii N. *Hanno non Hiberi istius in provincia erat* ejusdem D. *Hanno in cis Hiberum provincia erat* Exc. Pithœi. At jam Sabellicus veram lectionem vidit, quæ etiam Gronovio placuit. Insuper *cum reliquerat cum Hannibal* Gaertn. Paullo post *ita priusquam*, pro *itaque*, Harl. Vide hoc lib. ad c. 53. § 7. Hinc *obviam ejusdem*, pro *eundem*, Cant. Deinde *in conspectū hostium positis* Gaertn.

§ 6 *Quam adversus duos simul rem gerere*] *Rem gerere simul* Ber. Τὸ *simul* exsulat a Lov. 3. In præcedentibus *malleque*, pro *malletque*, Flor. Voss. Lov. 5. et Gaertn. qui ultimus etiam præfert *dimicandum fore*, pro *esse.*

§ 7 *Atque ipse dux militum cum aliquot præsidiis capitur, et Scissum*] Fatuum hic *dux militum:* nec *præsidia* occupantur acie, sed obsidio vel oppugnatione. Put. *atque ipse dux cum aliquod principiis capiuntur, et Scissis.* Nec aliter optimus Etruscorum. *Aliquod* pro *aliquot*, et *principiis* pro *principibus* errores sunt librarii. De iisdem XXII. 21. ‘Celtiberi, qui principes regionis suæ legatos miserant, obsidesque dederant.’ Et XXIX. 3. ‘Quibus culpam in auctorem belli Indibilem ceterosque principes conferentibus.’ Regulos Hispaniæ intellige. Polybius III. 76. ζωγρεία δὲ τόντε Καρχηδονίων Ἄννωνα καὶ τὸν τῶν Ἰβήρων Ἀνδοβάλην. Frequens autem illud genus mendi cum alibi, tum in optimo cod. observavimus. Sic lib. XXII. c. 30. ‘Exercitusque his tuis,’ pro *exercitibusque.* Lib. XXIII. c. 4. ‘Jam omnis concedentibus.’ Eodem, cap. 7. ‘Pacem cum eo conditionis fecerunt.’ XXV. 9. ‘Terroremque late agrestis injecisse.’ XXVII. 2. ‘Recentibus animis corporisque.’ XXIX. 2. ‘Junctis et ipsi exercitus.’ Et sæpius. Salmasius ad Trebellium Pollionem in Tyrann. XXX. c. 10. p. 302. retinet *principiis*, et ‘principia’ intelligit principales milites. Sed nec Livii ævo sic loquebantur, nec Romani sunt hi, verum Pœni et Hispani. Nec debuit attribuere codici *capitur*, quum in eo sit *capiuntur.* ‘Dux cum principibus capiuntur,’ ut Virgil. Æn. I. 292. ‘Remo cum fratre Quirinus Jura dabunt.’ Ovidius Fast. V. 329. ‘consul cum consule ludos Postumio Læneas persoluere mihi.’ Noster X. 15. ‘L. Volumnius de plebe cum Ap. Claudio consul est factus, priori item consulatu inter se compa-

rati:' ubi etiam dubito an non fecerit Livius *consules fiunt.* Vide ad M. Senecam Controv. III. 13. *J. F. Gron.* Lectionem, quæ ante Gronovium obtinebat, servant Lov. 2. 4. 5. Harl. Ber. Rec. Gaertn. et Hav. *cum aliquot præsidiis capitur* Hafn. et Hearnii D. et N. *cum aliquot principibus capitur* Lov. 1. *cum aliquot principiis capitur* Exc. Pithœi: *ipse dux cum aliquot principiis capitur* Flor. a m. pr. *cum aliquot principibus capitur* a m. sec. et Cant. In excerptis ex Voss. nihil notatum video; quem tamen per omnia lectionem a Gronovio revocatam servasse, vix verisimile videtur. Salmas. non tantum loco a Gronovio laudato, sed insuper de Milit. Rom. XVIII. 1424. legendum putat *ipse dux militum cum aliquot principiis capitur:* et 'principia' exponit vel milites principales, vel principes, id est, tribunos vel ordinum primorum ductores. Sed recte Gron. docuit *principiis* errore librarii in optimo cod. pro *principibus* scriptum esse: quomodo non tantum ejus, sed et omnium aliorum codd. librarii passim lapsi sunt. Ita *corporis* pro *corporibus* II. 20. § 6. *populationis* pro *populationibus* c. 30. § 9. *certaminiis* pro *certaminibus* c. 42. § 8. *levis* pro *levibus* VII. 32. § 5. *necessitudinis* pro *necessitudinibus* VIII. 3. § 2. *municipiis* pro *municipibus* c. 14. § 2. *prædiis* pro *prædibus* V. 55. § 3. *artificiis* pro *artificibus* VII. 2. § 6. *ferocioris* pro *ferocioribus* XXVII. 30. § 5. *omnis* pro *omnibus* XXIX. 29. § 4. *triumphantis* pro *triumphantibus* XXX. 15. § 12. *superioris* pro *superioribus* cap. 31. § 2. *insidiantis* pro *insidiantibus* XXXIV. 49. § 10. *prætoriis* pro *prætoribus* XXXVIII. 42. § 5. *perduellis* pro *perduellibus* cap. 50. § 3. *judiciis* pro *judicibus* XXXIX. 6. § 5. *libidinis* pro *libidinibus* XL. 4. § 6. *fustis* pro *fustibus* Epit. Liv. lib. LVII. Vide insuper ad XXXIII. 1. § 2. XLII. 33. § 1. XLV. 29. § 7. et c. 32. § 6. Quin et contrario modo peccarunt librarii. Ita *penatibus* dederunt pro *penatis.* Vide ad XXII. 8. § 7. Elegans autem genus loquendi 'dux cum principibus capiuntur.' Ita I. 59. 'Exsulesque esse juberet L. Tarquinium cum conjuge ac liberis.' XXVI. 46. 'In quam Mago cum omnibus armatis refugerant.' XLII. 20. 'Taurum cum quinque vaccis uno ictu fulminis exanimatos.' XLV. 28. 'Filiam cum filio adcitos.' Vide etiam ad XXXII. 25. § 9. XXXVII. 12. § 6. et ad Epit. Liv. lib. LXXIII. Terent. in Heaut. III. 1. 64. 'Syrus cum illo vestro consusurrant.' Sallust. Catil. c. 43. 'Lentulus cum ceteris constituerunt.' Adde Gron. ad XXII. 21. § 4. in Syllog. Epist. a Burm. editarum tom. III. ep. 169. Burmann. ad Seren. Samon. vs. 203. viros doctos ad Flor. III. 10. § 8. Cortium ad Sall. Jug. c. 101. et Voss. Gramm. VII. 3. Paullo ante *millia hominum,* pro *hostium,* est in Ber. Vide ad XXIII. 37. § 11. Præterea *nam castra,* omisso medio *et,* Ber. Vide ad II. 44. § 2.

Et Stissum, propinquum castris oppidum, expugnatur] *Cissam* vocat Polybius III. 76. ἀντιστρατοπεδευσάντων αὐτοῖς περὶ πόλιν προσαγορευομένην Κίσσαν. Veteres libri habent *Scissum.* Sigon. Pal. 2. et vet. ed. *Scissum.* Reliqui duo codd. *Scissis.* Gebh. *Scissis,* quæ Polybio est Κίσσα, non est in Put. modo, sed in Pet. Reg. Men. Florentinis, duobus Pall. Voss. immo omnibus quos adhibuimus. Et sic finiebant pluscula vocabula Hispaniæ urbium, 'Anitorgis,' 'Oringis,' 'Meningis,' 'Iliturgis.' Quare frustra est Sigonius, cum ad XXVI. 17. necessario vult *Iliturgi* scribi, quia Priscianus id numeret inter nomina neutra, quæ finiunt in *i,* et sunt ἄπτωτα. Nam eorundem nominum sunt, quæ in *is* quoque fœminino genere desinunt, ut 'sinapi, sinapis.' Et omnes illic habent libri *Iliturgis.* Sic et XXIV. 41. *Carthaginienses Ilityr-*

gia oppugnare, Put. et Pet. melior, ubi vulgo *Illiturgum*. J. F. Gron. *Et Scissum* primi ediderunt Mogunt. et Aldus inter errata. Priores excusi habent *et Scissum*, quod etiam superest in Harl. *et Scissium* Rec. *et Scise* Ber. *et fusis* Hearnii L. 1. *et Sciscis* Hav. *et Scissis* Cant. Lov. 1. 3. 4. 5. Hafn. Gaertn. et Hearnii N. ac D. Doujatius vocabulum corruptum esse existimat ex *Setelsis*, quod Lacetanorum oppidum Ptolem. memorat II. 6. vel legendum esse *et Lyssa*, quod oppidum erat ad Sicorim. In situm hujus oppidi inquirit etiam Marca Marc. Hisp. II. 24. Præterea *oppugnatur* Cant. Vide ad c. 57. § 6.

§ 9 *Sed et ejus, qui cum Hannibale in Italia militabat*] *Sed etiam ejus* Hav. Vide ad XXII. 47. § 9. Hinc *in Italiam militabat* Harl. Vide ad Epit. hujus lib.

Circa Pyrenæum relictis] Vet. lib. *citra*. Sigon. Ita et Flor. Cant. Voss. Lov. 3. 4. Harl. pluresque alii; quomodo etiam Freinshem. legendum conjecit ad Curtii IV. 14. § 16. Vide hoc lib. ad c. 48. § 6.

CAP. LXI. § 1 *Priusquam certa hujus cladis fama accideret*] Ita primus edidit Frob. 1535. Priores præferunt *fama accederet*; quod servant Lov. 3. 5. Hafn. Ber. Rec. et Gaertn. Sed vide hoc lib. ad c. 10. § 12.

Transgressus Iberum Hasdrubal cum octo millibus peditum mille equitibus] Pall. 1. et 2. ac vetus ed. *mille equitum*. Miror ab sciolis immutatum. *Gebh.* Put. Etrusc. Regius, Voss. cum duobus Pall. et Andrea *mille equitum*. J. F. Gron. Sic in Justino XXXI. 3. 'Decem millia peditum et mille equites poscebant,' plerique Mss. Bongarsii, duo in Var. Lect. Burmanni, et scriptus Academiæ Duisburgensis habent *mille equitum*, quod merito probat Bernegg. *Duk.* Ita et Cant. ac plerique mei, uno vel altero excepto, omnesque Hearnii, nec non et edd. Rom. 1472. ac Parm. Ita VII. 16. 'Mille jugerum agri possideret.' Pariter 'mille equitum' XXVIII. 3. XXVII. 38. et XLII. 55. 'mille peditum' XXI. 52. et XXXIII. 14. 'mille sagittariorum ac funditorum' XXII. 37. 'mille hominum' XXIV. 41. et XLIII. 23. 'mille armatorum' XXV. 24. 'mille Macedonum' XXXIII. 14. 'mille talentum' XXXVII. 1. ubi alia vide. Adde quæ notantur ad V. 26. § 5. *Et mille equitum* est in Lov. 4.

Ad primum adventum Romanorum occursurus] *Ad* hic significat tempus. Vide Gronov. ad Senec. de Benef. IV. 6. *Occurrere* autem in tempore venire. Vide Gronov. ad Senec. Controv. II. 11. *Duk.* *Concursurus* Lov. 1. Vide ad XXXVI. 24. § 4.

Postquam perditas res amissaque castra accepit] Omiserunt mentionem oppidi, cui modo nomen reddidimus: *perditas res ad Scissim amissaque*. Ita enim Put. Flor. Reg. *J. F. Gron.* Ita et in Cant. fuisse videtur. *Amissa castra* sine copulante particula habet Harl.

§ 2 *Haud procul Tarracone classi milites navalesque socios*] Vos emendastis pro *classi*, *classis*, supraque scripsistis minutis literis has duas dictiones *ubi erat*: quasi sic obscure loquatur Livius, ut duo verba subaudiri oporteat: cum sic emendandum esset, *classicos milites*. Valla. *Haud procul Tarraconem* Lov. 4. *Haud procul a Tarracone* Harl. Deinde *classicos*, ut Valla emendat, servant Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 2. 5. Gaertn. aliique. Sed, ea voce in duas divisa, *classi consules milites* legit Lov. 4. *classi consulis milites* Harl. *classe consulis milites* Lov. 3. *ubi erat classis classicos milites* Ber. *ubi erat classis consulis milites* Hav. *erat classis consules milites* Hafn. 'Classici milites' etiam memorantur XXVI. 48. 'Stare hinc legionarios milites, hinc classicos:' ab aliis sæpius 'classiarii' vocantur: ab his distinguuntur 'socii navales,' ut c. 50. 'Ut sociis navalibus adfatim instructam classem, ita inopem milite habebat.' Per eos

autem plerumque intelliguntur remiges et nautæ; licet interdum hoc nomine etiam milites classici indicentur. Vide Scheff. de Milit. Nav. II. 3. Mox *socios palantes per agros* Hav. Male. VII. 17. 'Multos populatores agrorum vagos palantes obpressit.' X. 20. 'Vagos prædatores in agros palantes excipiant.' XXIII. 42. 'Obprimere populatores nostros vagos, sine signis, palatos.' XXXIII. 15. 'In vagos palatosque per agros hostes impetum fecerunt.'

Quod ferme fit, ut secundæ res negligentiam creent] Malim *creant*. Quasi diceret, quia videlicet secundæ res negligentiam creant. *T. Faber*. Sed ita quodammodo supervacua erunt illa *quod ferme fit*. Duk. *Creant*, ut Faber conjecit, etiam Voss. et Lov. 1. Sed vulgatum adversus eum defendit quoque Doujatius. *Quod ferme sit* Lov. 5. Vide ad v. 3. § 8. Tum *neglegentiam* Flor. Vide ad II. 11. § 4. In sequentibus *equite admisso* Lov. 4. 5. Quid sit 'admittere equum,' vidimus ad II. 19. § 6. Id tamen ne hic probemus, tum sensus prohibet, tum auctoritas optimorum codicum. Deinde *magna cæde et majore fuga* Lov. 4. *magna cæde, majoreque fuga* Gaertn. Frustra.

§ 4 *Raptim ad famam novorum hostium agmine acto*] Vet. lib. *accito*: accivit autem agmen Scipio classicorum militum et navalium sociorum, quos vagos palantesque per agros Asdrubal oppresserat, ut in paucos præfectos animadverteret. *Sigonius*. Revocavi lectionem trium Pall. *agmine acto*, nam Sigonius substituerat ex uno suo *accito*; quod non exputo, cur præponi debeat nostræ trigæ. *Grut.* Sigonii liber *accito*, quod ignorant nostri codd. *Gebh.* *Agmine aucto* Hearnii L. 1. sollemni et passim obvio scribarum errore. Vide ad I. 32. § 3. c. 37. § 1. c. 43. § 7. c. 56. § 9. III. 22. § 1. IV. 3. § 2. VIII. 17. § 11. c. 23. § 12. IX. 38. § 9. X. 46. § 6. XXI. 26. § 1. c. 31. § 12. et alibi. Similiter etiam 'actor' et 'auctor' commutari, vidimus ad I. 28. § 5. Nihil mutandum hoc loco. Pessime etiam hic versatus est Sigonius. Non enim Scipio, ut credidit, classicorum militum et navalium sociorum agmen ad se accivit, ita enim classem præsidio destitutam hostibus opportunam reddidisset; sed ipse, raptim agmine acto, ad eos profectus, quum in paucos præfectos navium animadvertisset, et modicum Tarracone præsidium reliquisset, cum classe Emporias rediit. Locutionem 'raptim agere agmen' ipse Sigonius Livio restituit, ac Gronovius inlustravit XXV. 9. § 3.

Quum in paucos præfectos paululum animadvertisset] Quid est hoc *paululum animadv.?* Non sic Latini: dixisset potius *leviter*, *modice*, *clementer*: quid, quod et historia repugnat? Nam Polybius eandem rem tangens III. 76. auctores fugæ et acceptæ cladis more patrio ait punitos: τοὺς αἰτίους τῶν συμβεβηκότων, inquit, κατὰ τοὺς παρ' αὐτοῖς ἐθισμοὺς κολάσας. Nec ignotus in talibus delictis militiæ mos. Planissime igitur scribendum *palam animadvertisset*. Lipsius Epist. Quæst. I. 12. Pall. tres *quum in paucos refectos*. Gebhard. [Vide Varr. Lectt.] *Paulum animadvertisset* Flor. et Cant.

Modico relicto, Emporias cum classe rediit] *Modico relique* Cant. Eædem voces etiam alibi commutantur. Vide Gudium ad Phædri I. 31. 13. et quæ notantur ad XXII. 51. § 1. Dein *Emporia* Flor. Cant. Lov. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Vatic. Latinii, et quædam edd. vett. *Emptoria* Voss. et Lov. 1. *Emptoriam* Hav. *Temporia* Lov. 5. *Emporiam* Hearnii N. *Emporium* edd. Rom. 1472. ac Parm. Vide ad cap. præc. § 2.

§ 5 *Et Ilergetum populo*] *Et ille argentum populo* Flor. Cant. et Lov. 1. ac 4. *et Ilergetum populo* Gaertn. *et Ilargetum populo* Lov. 3. *et Iliargetum populo* Lov. 5. Mox *quasi obsides*, pro

qui obsides, Lov. 4.

§ 6 *Excito deinde Scipione hibernis stoicosis Tarracone Iberum rursus cedit. Agros Scipio*] Vetus codex *stoicohis* habet. Sed neutrum, ut ingenue fatear, intelligo. Verum haud omnino absurdum sit, si quis *hosticosis* legat ab eo, quod 'hosticum' sit, quod et inpacatum. Nam hiberna illa ob incursus hostium fuerant inquietissima. *Sabell.* Cum *stoicosis* omnino corrupte legatur, quidam ex nostris professoribus adscripsit in margine, 'vide ne legendum sit *hosticosis*.' Sed, præterquam quod sensus inest nullus, quis verbum hoc, nisi barbarus, admittat? Nos vero, multo studio, sed et pari labore, perquisitis veteribus exemplaribus, cum tandem inciderimus in illud quod in cœnobio Divi Johannis a viridibus Patavii custoditur, sic legendum asserimus: *Excito deinde Scipione hibernis, hostis cis Tarraconem Iberum versus cedit:* ut sit sensus: Cum audisset Hasdrubal, hibernis excitum Scipionem, statim ille, qui Iberum trajecisset, et citra Tarraconem cum exercitu tunc esset, Scipionis adventum haud ferens, Iberum versus cedit. Aliter nec verborum structura, nec sensus quadrat. *Bapt. Egnatius*, Racemat. c. 5. Ita [*hostis cis Tarraconem, Iberum rursus redit*] veteres habent codd. quæ lectio placet, si recte intelligatur, quod hostis Hasdrubal, qui cis Tarraconem una cum Ilergetibus, qui et ipsi cis Iberum sunt, socios Romanorum vexabat, adventu Scipionis perterritus rursus ad Iberum redit. Nam Tarraconem versus eum cessisse, ubi præsidium erat Romanorum, vix intelligitur: quanquam hoc quidam ita emendarunt, temere, meo quidem judicio. *Glar.* Hunc locum [*hostis cis Iberum Tarraconem versus cedit*] vitiosum notat Glareanus, probatque ut ita legatur, *hostis cis Tarraconem Iberum rursus cedit:* neque Livii sententiam assequitur, quæ vetusta in lectione continetur, ita: *Excito deinde Scipione hibernis, toto cis Iberum rursus cedit agro. Scipio relictam ab auctore defectionis Ilergetum gentem cum infesto exercitu invasisset, &c.* Quod enim ait, *toto cis Iberum rursus cedit agro*, recte ait: quia paulo ante idem Asdrubal trans Iberum se receperat: post autem, digresso ab Tarracone Scipione, reversus est: tum excito hibernis Scipione, toto rursus cessit agro. Quia vero trans Iberum Asdrubal se receperat, propterea ait: Ilergetum gentem, quam ad defectionem sollicitaverat, ab auctore defectionis Asdrubale relictam fuisse. Nam Ilergetes cis Iberum sunt. [' Recte hic Glareanus dubitavit, quod ex vetusto exemplari Sigonius ostendit.'] *Sigon.* Pal. 2. *stoicosis Ilergetum cedit agro.* Pall. vero 1. et 3. *stoicosis Hiberum rursis cedit. Agros Scipio, &c.* Vet. ed. *Tarraconem cis Hiberum rursus redit. Agros.* Evolvatur monstro suo Pal. 2. lectio, extrahatur aliquid, quod profecto volet Livius sibi esse genuinum. Mox statim Pal. 3. *relictos ab auctore defectionis et Ilergetum gentem.* Gebhard. *Exacto deinde Scipione hibernis* Hafn. Tum *stoicosis Hiberum rurus cædit agros* Flor. a m. pr. *versus cedit* a m. sec. *stoicosis Iberum rursus cedit agros* Cant. Voss. Lov. 1. Harl. et Gaertn. neque differt Lov. 5. nisi quod *sorsus*, pro *rursus*, legat. *Stercosis Iberum rursus cedit agros* Lov. 4. *stationibus Hibero rursus cedit* Rec. *toto cis Iberum rursus cedit agro* Ber. et Hafn. neque aliter etiam Hav. nisi quod vocem *cis* omittat. *Rursus* itaque, pro quo Gron. a. 1665. *rursum* dederat, in contextum revocavi.

Compulsis omnibus Athanagiam, urbem (*quæ caput ejus populi erat*) *circumsedit*] Firmat huic oppido suum nomen ed. vet. Pall. tres *Atanagrum*. Gebh. Primo duæ priores ~~voces~~ exsulant ab Exc. Pithœi. Hinc *Atanagrum* legunt Hearnii N. Exc. Pithœi, Voss. Lov. 3. 4. Hafn. et Flor. a m. pr.

Adtanagrum a m. sec. *Attanagrum* Harl. Gaertn. et Hearnii D. *Attanagium* Lov. 5. *Atanagium* Rec. *Atanagiam* edd. Rom. 1472. ac Parm. *Athanagram* Hav. *Athanagrum* Cant. Ber. et Brancal. Latinii. Si verum est, quod suspicatur Marca Marc. Hisp. II. 26. hanc urbem esse, quæ etiam Ilerda vocatur, eamque Ligures Salyos, quibus Græci Massilienses permixti erant, a se expugnatam quasi *Athanasiam* Græca voce, sive immortalitatem vocasse, vulgatum *Athanagiam* servandum erit. Deinde *quæ caput populi ejus erat* Lov. 3. *quæ caput hujus populi erat* Gaertn. *urbem* (*caput ejus populi erat*) *circumsedit* Exc. Pithœi: quod non displiceret, si plures ac certiores codd. consentirent. Vide ad XXII. 46. § 9. Tandem *obsedit* Ber. *circumdedit* Lov. 4. Vide Burmann. ad Suet. Calig. c. 48.

§ 7 *Pecunia etiam mulctatos in jus ditionemque recepit*] Reperitur in Pal. 2. *in jus ditionemque suscepit*. Gebh. *Multos* Harl. et Flor. a m. pr. *multatos* a m. sec. Vide ad II. 52. § 4. Tum *in jus deditionemque* Voss. Lov. 1. et Hafn. Passim hæ voces commutantur. Vide ad XXVI. 21. § 17.

§ 8 *In Ausetanos prope Iberum*] *Ausetanos* Voss. et Hav. *Ausatanos* Lov. 1. *Auxetanos* Lov. 3. *Ausitanos* Lov. 4. *Inde jam Lusetanos* Hafn. Doujatius, prætexens Ausetanos nulla ex parte Iberum adtigisse, *Cosetanos* scribendum esse conjicit. Quamvis enim Cosetanorum caput Tarraco fuerit, Scipionum opus, opinatur tamen forte aliquem illorum angulum inter Tarraconem et Iberum tunc a Romanis defecisse. Sed ut Ausetanos hoc loco prope Iberum, ita eos haud procul Ibero sitos esse dicit l. XXXIX. c. 56. 'Haud procul flumine Ibero in agro Ausetano prœlia secunda cum Celtiberis fecit.' Hinc Marca Marcæ Hisp. II. 9. Ausetanos Plinii alio loco, quam Ausetanos Livii, sitos esse statuit, et hos quidem Ibero vicinos fuisse ex ipsa Livii narratione ac serie rerum gestarum ostendit.

Haud procul jam urbe, quum intrare vellent, excepit insidiis] Omnes tres Pall. *haud procul jam urbem*. Gebh. *Procul jam urbem* etiam Flor. Lov. 3. 4. 5. Gaertn. Hav. Hearnii N. et priscæ edd. usque ad Ascensium, qui a. 1513. primus *urbe* dedit. Etiam alibi τὸ *procul* cum casu quarto in Mss. construitur. Vide ad VII. 39. § 7. IX. 32. § 5. c. 41. § 14. hoc cap. § 2. XXVII. 42. § 14. XXVIII. 5. § 5. Dubitat Vossius Gramm. VI. 22. utrum accusativum adsciscat. Posset tamen hoc loco *urbem* regi non a *procul* sed a verbo sequenti *intrare*. Et ita sensit librarius Ber. qui dedit *haud procul, quum jam urbem intrare vellent*. Deinde *excipit insidiis* Lov. 4. Paullo ante *urbem eorum obiressa* Flor. *urbem eorum obires* Cant. *urbe eorum abessa* Lov. 5. Tum *Laceranos* Lov. 4. *Lacedones* Lov. 5.

§ 9 *Cæsa ad duodecim millia, exuti pene omnes armis*] *Cæsa duod. millia* Lov. 3. et Ber. a m. pr. Tum *exuti prope omnes* Flor. Vide hoc lib. c. 58. § 3. Mox *obsessos alios ulla res* Rec. *obsessos ulla alia res* Lov. 3. Tum *tutatur* Lov. 4. et 5.

§ 10 *Raro umquam nix minus quatuor pedes alta jacuit*] *Raro umq. vix minus quat. pedes nix alta jacuit* Hearnii N. a m. sec. *raro nix umq. minus* Ber. a m. pr. *raro nix minus* a m. sec.

Adeoque pluteos ac vineas Romanorum operuerat, ut ea sola] *Adeo pluteas ac vin.* Lov. 3. *adeoque pluteas et vin.* Lov. 4. *adeoque plateas et vin.* somniant Voss. et Hearnii N. *adeoque platras ac niveas* Hav. Τὸ *sola* deficit in Voss. Lov. 1. et Hearnii D. atque N. a m. pr.

§ 11 *Viginti argenti talentis pacti deduntur. Tarraconem in hiberna reditum est*] Pall. 1. et 3. *pacti deducuntur Tarr.: in hib. reditum est*. Gebh. Ita et Flor. Cant. Lov. 3. Harl. et Hear-

nii D. et N. a m. pr. *pactis deducuntur Tarraconem* Voss. Lov. 1. et Gaertn. Præterea *viginti talentis argenti* Ber. et Gaertn. Hinc *in hiberna reductum est* Ber. et Hafn. Paullo ante vero Ausetanorum princeps vocatur *Amusicus*, pro *Amusitus*, in Flor. Voss. Lov. 5. Ber. Gaertn. et Hearnii N. *Amusicius* in ultimi cod. marg. et Hav. *Armisicus* in Lov. 4. et 5. *Amuscus* in Harl. *Amulicus* in Hafn.

CAP. LXII. § 1 *Romæ autem et circa urbem multa ea hieme prodigia facta*] Pall. tres *Romæ aut circa urbem*: ut refert quoque vetus ed. *Gebh.* Put. Men. Voss. tres Pall. Andreas *Romæ aut circa urbem.* Melius foret *Romæ et circa.* J. F. Gron. *Romæ aut circa urbem* etiam omnes mei, et Hearnii codd. neque aliter edd. principes. Postea pro *aut* datum est *aũt* sive *autem*, quam lectionem in Ven. ed. 1498. et paucis proximis vidi. Mogunt. demum dederunt, id quod vulgo exstitit, et recte a Gronov. ejectum est. Ejus autem conjectura *Romæ et circa* firmatur loco Obseq. de Prodig. c. 112. 'Romæ et circa fulmine pleraque decussa.' Similiter Nic. Heinsius ad Vell. Pat. I. 3. legendum conjicit *Romæ aut circa multa, &c.* Τὸ *circa* sæpe absolute sine causa poni vidimus ad IX. 2. § 7. Verum invitis libris id non recipio. Supra I. 38. 'Collatia et quidquid circa Collatiam agri erat, Sabinis ademtum:' ubi etiam Gronov. vocem *Collatiam* ex conjectura delebat. XXXVI. 14. 'Proërnam inde recepit, et quæ circa eam castella erant.' Hic quoque τὸ *eam* Gronovio displicebat. XXXIX. 25. 'In controversiam autem veniebant Philippopolis, Tricca, Phaloria, et Erymenæ, et cetera circa eas oppida.' Vide plura ad locum medium notata. Mox *motis semel religione animis* Ber. *motis in religionem animis* Hearnii D. Insuper *temere creduntur*, pro *credita sunt*, Lov. 3.

§ 2 *In queis ingenuum infantem semestrem in foro olitorio triumphum clamasse*] *In quis* Flor. pluresque alii codd. et edd. Vide quæ notavi ad Silii I. 13. Adde plenius de hac scribendi ratione agentem Cortium ad Sall. Jug. c. 80. § 5. Verum duæ hæ voces desunt ab Lov. 1. reliquis omnibus invitis: contra quinque posteriora vocabula exsulant ab Cant. quæ intercidisse credo ob repetita *mox et foro.* Ceterum idem prodigium refert etiam Valer. Max. I. 6. 5. verum id *in foro boario* accidisse narrat: quum autem proxime apud Livium sequatur *et in foro boario*, errorem hunc ipsius Valerii in exscribendo oscitantia admissum esse suspicatur Jac. Periz. ad eum locum; Torren. vero ex Mstinnius vestigiis *oliterio*, pro *boario*, legendum suspicatur. Denique vir doctus in Observ. Miscell. tom. v. 201. et hic et apud Valer. Max. *Io triumphe* scribendum conjicit: priorem enim vocem *Io* elisam esse ab ultimis literis præcedentis; ea vero exemta, *triumphe*, quod per se idoneum sensum non efficere credebatur, in *triumphum* mutatum esse: pluribusque deinde formulam hanc inlustravit: quibus adde simile prodigium ab infante nondum nato editum XXIV. 10. 'Infantem in utero matris in Marrucinis Io triumphe clamasse.' Codd. tamen, quibus usus sum, omnes constanter in vulgatum conspirant.

§ 3 *Et foro boario bovem in tertiam contignationem sua sponte escendisse*] *Et in foro* Gaertn. et Hav. quod non displiceret, si gravioris auctoritatis codd. idem servarent, ut tanto magis adpareret caussa, cur superiora verba in cod. Cant. interciderint, qui hic pro *et foro* legit *in foro;* tanto magis autem id probarem, quia Livium præpositiones repetiisse docui ad VI. 28. § 6. Deinde, quum hic olim *scandisse* ederetur, Gronovius *escendisse* substituit, quod se Put. auctoritate fecisse testatur ad II. 28. § 6. Optimo autem huic cod. etiam

Flor. consentire ex ejus excerptis disco. Videri potest litera prima intercepta esse ab ultima vocis praeced. Vide ad II. 44. § 6.

§ 4 *Et navium speciem de cœlo adfulsisse*] *Affulxisse* Lov. 4. *affluxisse* Ber. et Hafn. quomodo et alibi errarunt librarii. Vide ad IX. 10. § 2. Infra XXIII. 32. § 7. et ad Silii II. 131. *Effulsisse* Harl. Vide ad XLIII. 15. § 3. *Offulsisse* legendum conjicit Burm. ad Quinctil. Declam. IX. 7. Vide quæ de hoc verbo notantur ad Silii Ital. XIII. 114. Mox *quæ in foro olitorio*, omisso τῷ *est*, Cant. Lov. 1. et Harl. cum multis ex primis edd. *quæ est in foro olitorio* Flor. Lov. 3. 4. 5. Ber. Gaertn. et Hav. cum ed. Rom. principe, Rom. 1472. ac Parm. quod secutus sum.

Et Lavinii hostiam se commovisse] Satis constat, ut supra monui ad VI. 2. § 8. *Lanuvii* esse legendum, et paullo post [hoc cap. § 8.] *Lanuvium*, quia ibi Juno Sospita: inde *hastam* se movisse, non *hostiam*, verosimilius est Livium scripsisse: quod 'hostia' mota sit, in prodigiis numquam, quod sciam, est legere, sed 'hastam.' Idem auctor alibi [XXIV. 10.] 'Hastam' Martis Præneste motam pro prodigio nunciatum. Quod Junoni fuerit 'hasta,' Homerus et alii demonstrant. Idem Livius alibi [XL. 19.] 'Pontifices hastas motas nunciavere, et Lanuvii simulachrum Junonis Sospitæ lachrymasse.' *Sabell.* Voculam *et* non agnoscit Cant. Tum *Lanuvi*, sive *Lanuvii*, Florent. Cant. Voss. Harl. et Lov. 1. 2. Reliqui cum Brancal. Latinii *Lavinii* legunt, quod non sine ratione Sabellico displicuit propter Junonis mentionem, proximis verbis factam: Junonem enim sub nomine Sospitæ, non Lavinii, sed Lanuvii cultam esse. Vide etiam Sigon. ad VIII. 13. § 5. Urbium autem *Lanuvii* et *Lavinii* nomina sæpissime in Mss. commutari, docui ad III. 29. § 6. Deinde *hostiam* tantum non omnes codd. mei et Hearnii D. servant. Recte tamen pro eo *hastam* Sabellicum substituisse puto. Vide ad XL. 19. § 2. Mox *pulvinari*, pro *pulvinario*, Lov. 2.

§ 5 *Hominum species procul candida veste visos, nec tamen illis congressos*] Vet. lib. alii, *nec tamen cum illis congr.*: alii, *nec tamen cum ullo congr.* Sigon. Pall. tres, et vet. ed. *hominum specie procul cand. veste visos, nec tamen ullos congr.* Gebh. Omnes ante Gryphium, *multis locis hom. specie cand. veste visos, nec cum ullo congr.* Neque mutandum fuit. Ita loquitur religionis et εὐφημίας χάριν, non ausus certo nomine, quicumque fuerint, ignarus appellare, ne peccaret: cæterum intelligi potest 'Dæmonas aërios,' genios vel 'nescio quos.' Notum est illud 'si Deus, si Dea.' Sic de Ænea I. 2. 'Situs est, quemcumque eum dici jus fasque est, super Numicium flumen: Jovem Indigetem appellant.' Alioquin et Noster XXIV. 10. 'Hadriæ aram in cœlo, speciesque hominum circa eam cum candida veste visas esse.' *J. F. Gron.* *Hominum species visas* non primus Gryphius, sed jam ante Frob. 1535. recepit: quod unus ex meis Hafn. servat; unus item Hearnii N. *Hominum species visos* Ber. et Hav. *hominum speciem visos* Lov. 5. Rec. et Gaertn. reliqui *hominum specie visos*. Insuper *procul a candida veste* Harl. Deinde non etiam Gryphius *nec tamen illis congressos* primus dedit; sed jam prior idem Froben. 1535. admiserat: quum edd. principes ad eum usque *nec tamen illos congr.* exhibuissent: *nec cum illos congressos* habet Flor. Cant. Voss. Lov. 1. et Harl. *nec tum illos congr.* Lov. 4. *nec tam illos congr.* Hafn. *nec tamen illos congr.* Ber. Gaertn. et Rec. *nec cum illis congr.* Hav. et Lov. 2. *nec tamen cum illis congr.*, vel *nec tamen cum ullo congr.* Hearnii N. *nec cum ullo congr.* Lov. 5. et Hearnii D. atque L. 1. Paullo ante *Miternino* erat in Lov.

5. *Amiturnino* in Lov. 4. et Hearnii D. *Amiterno* in Lov. 3.

Et in Piceno lapidibus pluisse] *Lapides* Lov. 4. 5. Gaertn. et Hearnii L. 1. Utramque locutionem in usu fuisse, docui ad III. 10. § 6. quare etiam vulgatum *lapidibus*, quod reliqui, et inter eos omnes optimæ notæ codd. defendunt, servandum puto. Deinde *pluvisse* Flor. et edd. vett. quomodo antiquitus hic lectum fuisse, constat ex Prisciano x. 881. Vide ad I. 31. § 1.

Et Cære sortes extenuatas] Ita habent vetustiores codd. Quidam *extenuatæ* restituerunt, sed errant. *Glar.* Quid in ternis Livii locis, hic, mox hoc cap. et XXII. 1. 'extenuatæ sortes' sint, mente et oculis jam diu investigo. Quæ autem vis, aut quæ mens hic verbo 'extenuandi,' præsertim in sortium ista re? quas majores aut minores in prodigiis factas nusquam legi; nec, si legi, capiam satis. Cui enim significationi id aut notæ? Vide omnino ne remotius, ut solet in his talibus, vetustiusque verbum fuerit quod per imperitiam exscribentium mutarit. Ego non improbe id suspicor, et ausim ubique rescribere *extæniatas sortes*: quod interpretor 'tæniis vittisque solutas et liberatas.' Nam rem ita habuisse puto. Sortes taleoli aut surculi e ligno fuere non grandes: quibus literæ ad divinandum insculptæ sive notæ. Eæ privatim habitæ, eæ publice. Sed quæ in publico præsertim religiosæ censebantur, et casa quadam veritate sacræ. Itaque sancte et religiose in templis ipsis habebantur in arca reconditæ, et, nisi fallor, tæniis vittisque laneis seorsum involutæ. De arca suggerit Sueton. in Tib. c. 63. 'Majestate Prænestinarum sortium territus destitit, cum obsignatas devectasque Romam non reperisset in arca:' et Cic. in Divin. II. 41. qui arcam eam ipsam ex olea fuisse pluribus verbis narrat. At de vittis quid ni suspicer? cum hunc cultum et velamen adpositum sciam omnibus sacris. Quibus tamen puris manibus evolvi solent, cum promerentur ad consulentium usum. Hoc nunc Livius narrat jure ut prodigium, sortes eas sponte evolutas et (uno proprioque verbo) sponte extæniatas esse: tamquam si Fortunæ ipsius manu sparsæ et jactæ ad grande aliquid prædicendum. Plutarchus non modice me juvat, qui in Marcello [immo in Fabio p. 174.] hoc alterum Faleriis prodigium e Livio ipso ita vertit: Τοῦ δὲ ὑπὲρ Φαλερίου οὐρανοῦ ῥαγῆναι δόξαντος, ἐκπίπτειν καὶ διασπείρεσθαι πολλὰ γραμματεῖα, καὶ τούτων ἑνὶ γεγραμμένον φανῆναι κατὰ λέξιν, Ἄρης τὰ ἑαυτοῦ ὅπλα σαλεύει. En excidisse ait sortes, et varie dispersas; non e cœlo ipso, quod quispiam censuerit, (pugnem enim id palam cum Livii mente,) sed ex involucro et arca. 'Extæniatas' igitur ille clare vertit ἐκπίπτειν καὶ διασπείρεσθαι. *Lipsius*, Elect. II. 12. Sortis instrumenta *sortes* dicebantur. Cicero de Divin. II. 32. 'Simia sortes evertit, sortes dissipavit.' Accipiuntur et nonnumquam sortes pro oraculi responso; quæ olim, Satana suggerente, diversis in locis consulentibus reddebantur, quibus imposturis et hodiernis temporibus impuri impiissimique quidem delectantur, et 'sortilegi' dicuntur, 26. quæst. I. in toto titulo Extrav. de Sortileg. Erant autem, ut docet Cic. de Divin. I. 18. duo oraculorum genera, seu responsorum: unum, quando ore dabatur a furentibus, ac demum afflatis (puta a Pythia, Apollinis numine correpta); alterum, quod æquatis et paribus sortibus ex urna ducebatur. Habebant enim tabellas, seu folia, aut paginas taleolasve ligneas, certis quibusdam sententiis obscuris notatas; quarum quædam felicitatem, quædam calamitatem prænunciabant: educebantur vero e sitella vel urna, et hæc etiam sortes seu oracula vocabantur. Cic. loc. cit.

[de Divin. I. 34.] 'Quum Spartiatæ oraculum ab Jove Dodonæo peterent, legatique illud, in quo inerant sortes, collocavissent, simia et sortes ipsas et cætera, quæ erant ad sortes parata, disturbavit.' Quod pariter Æschylus docuit. Oraculum itaque Cære reddebatur non modo responso voce dato, sed sortibus inscriptis. Has autem *extenuatas* ait Livius, eo quod vel tabellæ imminutæ ex se essent, vel responsa non semper nec omnibus ex more darentur, quod portentosum habitum. Quæ tamen interpretatio ne exacte satisfaciat, efficiunt ejusdem Livii verba per initia subsequentis libri hujusmodi: 'sortes sua sponte attenuatas, unamque excidisse ita scriptam: Mavors telum suum convertit.' Itaque 'extenuare' et 'attenuare' non propria significatione et communi accipiendum, sed pro eo, quod est disgregare seu disjungere, et concreto et aggerato seu conjuncto opponitur. Sic Cic. de Nat. Deor. II. 39. aërem die extenuatum nocte concretum dixit. Ita ut sensus sit, sortes, quæ in urna insimul junctæ erant, attenuatas sponte, hoc est, nullo responsum petente, nec sacerdote dante, ex se extenuatas, hoc est, disjunctas, et unam ex urna excidisse, in qua erat inscriptum 'Mavors,' &c. quod pro portento habitum. Cære urbs præclara Hetruriæ fuit ex eodemmet Livio lib. I. et in extrema parte lib. IV. et lib. XXVIII. Plinio III. 5. et Strabone lib. V. Hanc perperam Servius Agillinam vocatam tradit in eum Virgilii locum lib. VIII. Æneid. 'Urbis Agillinæ sedes,' et illud lib. X. Æn. 'Qui a Cærete domo.' Servio autem errandi occasionem præbuisse puto Plinii verba loco cit. quæ disjunctive legenda, non conjunctim. Agillinam enim aliam urbem fuisse a Cærete palam est. In urbe itaque Cære religionis eximium fuisse cultum, præter oraculum et sortes, ex eo colligimus, quod Festus tradat, cærimonias dictas a Cære oppido, quamvis Gellius IV. 9. a Cerere derivatas, sed minus apposite, scripserit. Nec non ex eo quoque, quod, Gallis Capitolium obsidentibus, flamen Quirinalis aliique sacerdotes, Vestales virgines, ac populi Romani sacra Cære convexere ex ipso Livio lib. V. Petasones Cæretanos, et Cæretana vina mire extellit Martialis. Quamvis autem a Cæretanis Romana sacra servata fuerint, unde et hodie vulgo 'Cærete' de servatis dicitur, illi tamen sola civitate Romana donati sunt, nec umquam suffragii jus obtinere potuerunt; unde qui Romani cives suffragandi, notæ causa, munere privantur, ita ut nec ferre suffragia in comitiis, nec in eisdem ad honores promoveri possent, dicebantur 'referri in Cæritum tabulas,' ut docet Gellius XVI. 13. *M. Donatus.* Haud aliter [*extenuatas*] libri calamo exarati. Verisimiliter Lipsius reponit *extæniatas*; quamvis conjecturam improbat Gutherius de Jure Pontificio IV. 12. *Grut.* Lipsius legendum censet *extæniatas*, hoc est, tæniis vittisque solutas ac liberatas. At M. Donatus *sortes extenuatas* intelligit 'disgregatas,' 'disjunctas.' Ego vero *extenuatas sortes* interpretandas censeo 'eas quæ evanuerunt et disparuerunt consulentibus.' Suet. Tib. c. 63. 'Majestate Prænestinarum sortium territus destitit, cum obsignatas devectasque Romam non repperisset in arca.' *Gebh.* *Extenuatas* prodigii instar est eruditis viris, ita certatim illud vel emendant, vel perverse explicant. Lipsius legebat *extæniatas.* Alii aliter vel legunt, vel exponunt: perperam. Vetustissimus liber bibliothecæ Puteaneorum majusculis literis scriptus *attenuatas* habet, non *extenuatas*. Utriusque tamen vocis eadem significatio est. Quippe *ἰσχνανθείσας* vel *μειωθείσας*, hoc est minores factas, intelligendum. Ovidius Art. Am. I. 735. 'Attenuant juvenum vigilatæ corpora noctes.' Plinius XXXVI. 6. 'Ita sectæ attenu-

antur crustæ.' Martialis Epigr. XIV. 104. 'Attenuare nives norunt et Cæcuba nostra.' Nam vinum infusum nivibus eas attenuat et minuit. Ita igitur 'attenuatæ' sortes, quæ imminutæ sunt, ac minores factæ. In ostentis, ut et somniis, omnia majora et auctiora videre, lætum ac prosperum judicant aruspices et ὀνειροκρίται. E contra triste ostentum est, si quæ res solito minor et tenuatior defectiorque apparet. Quadrigæ fictiles præparatæ in fastigium delubri Jovis Capitolini, quod in fornace crevissent, felix fortunatumque omen rebus Romanis portenderunt. Narrat Plinius XXVIII. 2. Perdiccæ uni ex Temenidis, quum apud regem Macedoniæ ovibus pascendis operam suam locasset, panis, qui ejus nomine coquebatur, in furno duplo major factus regnum Macedoniæ attulit. Vide Herodotum VIII. 137. Si res aliqua per prodigium major facta prosperi eventus habet significationem, e diverso necesse est, ut eadem attenuata et imminuta tristes exitus denunciet. Inde igitur interpretandæ 'sortes attenuatæ,' vel 'extenuatæ,' quæ pro malo ostento habitæ sunt. Idem de somniis judicium. Penes veteres eorum interpretes membrum aliquod aut aliud quodcumque per quietem solito majus et auctius visum læta significat: contractum et emaciatum contraria. Eodem pertinent septem opimæ vaccæ et septem macie defectæ, quas e flumine ascendentes vidit rex Ægyptius. Vide Artemidorum et alios scriptores 'Ονειροκριτικῶν. *Salmas.* ad Solin. p. 487. *Extenuatæ* legunt Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Gaertn. Hav. omnesque, quas vidi, edd. principes. Rejecta Lipsii conjectura Salmasii interpretationem probat Perizon. Animadv. Hist. IX. p. 380. Mox *ex vagina*, pro *e vagina*, legit Flor.

§ 6 *Prope civitas operata fuit*] Vet. lib. *prope tota civitas.* Sigonius. Quod Sigonius in veteri libro invenit, non tantum in omnibus scriptis, sed et omnibus, quas vidi, edd. constanter superest: ut nesciam, quam scholio huic addendo caussam Sigonius habuerit. Paullo ante *decemviri jussi sunt* edd. vett. Tum *pluvisset*, pro *pluisset*, Flor. Hav. et edd. antiqq. Vide ad § præc. Deinde *aliis procurationibus*, pro *procurandis*, Lov. 4. et 5.

§ 7 *Hostiæque majores, quibus edictum est, Diis cæsæ*] Mss. *editum.* Ut XLI. 13. 'Editis ab aruspicibus Diis, quibus supplicaretur.' XLII. 2. 'Editumque ab decemviris est, et quibus Diis quibusque hostiis sacrificaretur.' *J. F. Gron.* Ita etiam Flor. Cant. Voss. Lov. 1. aliique cum Hearnii L. 1. et D. Infra XXII. 10. 'Quia ex fatalibus libris editum erat, ut is voveret, cujus maximum imperium in civitate esset.' XXIX. 10. 'Responsum oraculo editum, majorem multo victoriam adesse populo Romano.' XXX. 2. 'Editi a collegio pontificum Dii, quibus sacrificaretur.' XL. 45. 'Decemviri jussi adire libros edidere, quibus Diis et quot hostiis sacrificaretur.' XLV. 34. 'Edita tribunis centurionibusque erant, quæ agerentur.' Pluribus hoc verbum inlustrarunt Gronovius ad XXV. 12. § 4. XLIII. 13. § 7. et, qui jam hæc loca laudavit, Burmann. ad Lactantii Metam. IV. 1. ubi etiam docet librarios ita sæpissime errasse: cujus neglegentiæ eorum plura in Mss. Livii exempla occurrunt. Vide ad II. 50. § 10. III. 5. § 9. c. 28. § 3. c. 34. § 6. IV. 23. § 2. V. 18. § 8. VI. 23. § 12. c. 33. § 5. VII. 35. § 2. XXII. 10. § 10. XXIX. 6. § 10. XXX. 2. § 13. c. 20. § 1. XXXIV. 56. § 12. XXXVI. 37. § 5. Adde viros doctos ad Suet. Cæs. c. 18. et ad Aug. c. 72. Paullo ante *urissis lustrata est*, pro *urbs*, Flor. *ursis lustrata est* Voss. et Gaertn.

§ 8 *Et donum ex auri pondo quadra-*

ginta Lanuvium Junoni portatum est] Pal. 3. et vet. ed. *Lavinium*. Gebh. Put. et vetustiores consensu *Lan. et Junoni*. Lege *Lan. ad Junonis portatum est*. J. F. Gron. *Lanuvium*, non *Lavinium*, legendum esse, Sabellicus jam monuit § 4. *Et Junoni* Flor. Voss. Lov. 1. 4. Harl. Ber. Hafn. Rec. Gaertn. et Hearnii D. et N.

Junoni in Aventino ædificaverunt] Belle. Signa scilicet et æreæ statuæ ædificantur, ut domus, ac templa. Ridiculum est, et tamen depravatio ea manifestaria in omnibus adhuc libris. Quin tu lege *dedicaverunt*, et Livium impuri sermonis absolve. *P. Rubenius*, Elect. I. 36. Recepimus conjecturam Phil. Rubenii *dedicaverunt*. Nam in Put. erat una litera minus *edicaverunt*: in Voss. *hedificaverunt*. J. F. Gron. *Edicaverunt* etiam ed. Rom. 1472.

Ubi sortes extenuatæ erant] Put. *adtenuatæ*: ut et Reg. Pet. Men. Messalla apud Plinium XXXIV. 14. 'Serviliorum familia habet trientem sacrum, cui summa cum cura magnificentiaque sacra quotannis faciunt, quem ferunt alias crevisse, alias decrevisse videri, et ex eo aut honorem aut deminutionem familiæ significari.' *J. F. Gronov*. *Sortes attenuatæ erant* etiam Flor. et Cant. Infra XXII. 1. 'Sortes sua sponte adtenuatas, unamque excidisse.'

§ 9 *Et supplicatio Fortunæ in Algido; Romæ quoque et lectisternium Juventæ*] Put. Reg. Pet. Men. *Juventati*. Sic enim proprie appellatur id numen *Juventas*. Priscæ edd. alludunt *Juventuti*. J. F. Gron. Omnia hæc vocabula deerant in Ber. propter repetitionem τῶν *et supplicatio*. Eadem vocabula cum præcedentibus *ubi sortes adtenuatæ erant, imperatum* similiter exsulant a Lov. 4. Sed *Juventuti* legunt Lov. 1. 3. 5. Hafn. Rec. Gaertn. Hav. et Hearnii N. *Juventati* Flor. Cant. Voss. et Harl. Vide ad XXXVI. 36. § 5.

Supplicatio ad ædem Herculis; nominatim deinde universo populo] Burmannus me monuit, mutata distinctione legendum esse *ad ædem Herculis nominatim; deinde universo populo*. Et ita non tantum quidam codd. præferunt, verum Aldus etiam excudi jussit in contextu; qui tamen inter errata priorem interpunctionem revocavit: quod perperam ab eo commissum videtur.

§ 10 *Si in decem annos R. P. eodem stetisset loco. Hæc procurata votaque*] Quidam *R. P.* legerunt *Romanum populum*, cum *respublica* significetur. Ego priorem dictionem *Res* integre scriberem. Quidam etiam pro *loco* legunt *statu*: denique *procurata vota* adjectivum ac substantivum cum relativo *quæ*, non cum conjunctione *que*: sed mihi displicet, tametsi res est non magni admodum momenti. *Glar*. *Si in decem annos p. r. in eodem statu stetisset* Berol. quod exponi debet *populus Romanus*. Sed *Romanus populus* est in Rec. Hafn. et multis edd. antiqq. Sæpe ita peccasse librarios, vidimus ad IX. 26. § 8. *Rempublicam* habet Harl. de quo errore vide ad X. 37. § 15. *Eodem stetisset loco* est in antiquitus editis, pro quo Aldus *statu* recte substituit. Eam enim lectionem tuentur omnes codd. Recte etiam Glareanus *Hæc procurata votaque* probat. Alterum vix sensum efficit, licet ita in quibusdam Mss. reperiatur.

§ 11 *Magna ex parte levaverunt animum religione*] In Ms. est *levav. an. religionis*. Nec id mutem. Legi apud nescio quem veterum *levare curarum*. Apud Plautum in Epid. II. 2. 55. 'Nec sermonis fallebar tamen.' Apud Quadrigarium 'Quiescere pugnæ.' Cujus locus apud Agellium IX. 13. diserte et expresse sic legitur in optimis Giselini scidis: 'Manu significare cœpit, utrique ut quiescerent pugnæ. Facta pausa est.' *Lipsius*, Epist. Quæst. IV. 10. Vulgata lectio

tuetur se consensu omnium librorum nostrorum. *Gebh.* Lipsius ex suo *animum religionis*, quod in Voss. notavimus. Cæteri non subscribunt. Put. *religione animos.* Lib. VII. c. 3. 'Nec tamen ludorum primum initium, procurandis religionibus datum, aut religione animos, aut corpora morbis levavit.' *J. F. Gron.* *Regionis* Hafn. *religionis* etiam Lov. 1. et Hearnii D. quod etiam probat Colvius ad Apul. Metam. l. v. p. 70. At recte lectio illa Gronovio suspecta est ad Gellii IX. 13. Licet enim Quadrigarius, Plautus, et alii ita loquantur, non tamen Livius ita loqui solet, apud quem similes Græcismi vix reperiuntur. Præterea *religione animos* Flor. Cant. Harl. et Exc. Pithœi, quod recepi. Deinde *levaverunt* Lov. 4. 5. et Gaertn.

CAP. LXIII. § 1 *Arimini esset in castris*] Vet. lib. *adesset.* Sigon. Pall. tres *adesset in castris.* Gebh. Put. Men. Voss. cum Sigoniano *adesset.* Polybius III. 77. et alii testantur Etruriam Flaminio, Ariminum Servilio evenisse provinciam: notissimumque est, apud Trasimenum lacum in Etruria prope Arretium Flaminium esse ab Hannibale cæsum. Itaque mirabar eum Ariminum diem ad conveniendum edixisse exercitui, ibique consulatum inisse dici ab Livio, censebamque pro *Arretio* illius urbis nomen suppositum. Sed repressit me Zonaras, e cujus comparata cum aliis narratione colligo, etsi divisæ fuerint ita consulibus provinciæ, placuisse tamen ambos junctis viribus Hannibali opponi in Liguribus, ubi exspectaturum Romanos ille se simulabat, et pugnandi copiam facturum: ut vero necopinantibus eis, equitatu in castris relicto, noctu silenti agmine profectus, superatis angustiis in Etruriam contendit, tum consules γνόντας ἠπατημένους, Servilium αὐτοῦ ὑπομεῖναι, Flaminium persecutum eo instantius, quod speraret, se absque socio laudis victoriam habiturum, Arretium pervenisse. *J. F. Gron.* *Adesset* etiam omnes mei, et Hearnii codd. *Ariminum* Lov. 3.

§ 2 *Huic in provincia consulatum inire consilium erat*] Pall. tres *in provinciam.* Gebh. Ita etiam Flor. Harl. et Hav. Præterea *Hac in provincia* Lov. 3. *Hic in provincia* Hearnii N. in margine.

Memori veterum certaminum cum Patribus; quæ tribunus plebis, et quæ postea consul] De C. Flaminii tribunatu sic Cicero in Catone c. 4. 'Q. Fabius Maximus consul iterum, Sp. Carvilio collega quiescente, quod potuit, C. Flaminio tribuno plebis restitit, agrum Picenum et Gallicum viritim contra senatus auctoritatem dividenti.' Et Valerius v. 4. 5. 'Cum Flaminius tribunus plebis legem de Gallico agro viritim dividendo promulgasset invito senatu, precibus minisque ejus resistens, ac ne exercitu quidem adversus se conscripto, si in eadem sententia perseveraret, absterritus, postquam pro rostris ei legem jam ferenti pater manum injecit, privato fractus imperio, descendit e rostris.' Idem Polybius II. 21. Cicero de Invent. II. 17. De consulatu et triumpho C. Flaminii scribit Plutarchus in Marcello 299. 'Cum augures vitio creatos esse consules Flaminium Furiumque dixissent, senatum eos extemplo ab exercitu literis emissis revocasse: receptas autem literas Flaminium non ante aperuisse, quam hostes fuderit. Itaque ei redeunti triumphum vix concessum esse, ipsum privatum triumphasse, atque consulatu se abdicare coactum esse.' Triumphavit de Gallis. *Sigon.* *Memoria veterum cert.* Lov. 3. Rec. et Hearnii N. in contextu: *memor veterum cert.* Gaertn. Deinde *quæ prius tribunus plebis, et quæ postea consul de consulatu*, trajecta voce *prius*, Harl. Mox *deinde triumpho*, pro *dein de triumpho*, Harl. Gaertn. Hav. et edd. vett. usque ad Froben. 1531. Legis,

quam C. Flaminius tribunus plebis de ægro Gallico et Piceno viritim dividendo tulit, meminit etiam Cic. in Bruto c. 14.

§ 3 *Invisus etiam senatui ob novam legem, quam inique Q. Claudius tribunus plebis adversus senatum, uno Patrum adjuvante*] Τὸ *inique* disparet in libris Mss. Deinde exhibent *atque uno Patrum adjuvante*. Gebh. Put. *invisus etiam Patribus*. Idemque, ut et Voss. ac tres Pall. ignorant τὸ *inique*: et profecto magis impedit sensum, quam juvat. Forte et, quamvis mutis scriptis, legendum *adverso senatu*. Lib. XXXIII. c. 23. 'Q. Minucius, tentata tantum relatione, quum adversum omnem senatum videret.' XLII. 22. 'Ne caussam diceret adverso senatu, infestiore populo.' VI. 42. 'Comitia consulum adversa nobilitate habita.' Cur autem Put. plurimique nostri *atque uno*, non exputo, nisi fuit *tantumque uno*, aut *adversante senatu, uno*. Potuit enim fieri, ut librarius exprimeret ADVERSSENATUANTE, emendaturus, quod peccarat, nescio qua festinatione parte posteriore vocis præterita; unde sequentes *atque* fecerint. *J. F. Gron.* *Invisus etiam senatu* Lov. 1. 5. Harl. et Gaertn. *invisus etiam Patribus* Flor. et Cant. Deinde vocem *inique* in nullo cod. inveni, ut nec Hearnius in suis. Verum insuper *quam Claudius*, omisso ejus prænomine, Lov. 3. Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii D. ac N. *quamq; Claudius* Harl. *quemque Claudius* Lov. 1. *quemq; Gladius* Flor. a m. pr. *quamq*; a m. sec. *adversus senatum* etiam superest in omnibus meis, pro quo Gronovius *adverso senatu* conjicit. Ita hoc lib. c. 10. 'Hanno unus adverso senatu caussam fœderis magno silentio egit.' XXXIX. 41. 'His accensi homines adversa nobilitate non M. Porcium modo censorem fecerunt.' Sall. in Jug. c. 84. 'Neque illi senatus, quamquam adversus erat, de ullo negotio abnuere audebat.' Similiter *adversa Patrum voluntate*, pro *adversus Patrum voluntatem*, optimi cod. auctoritate Gronov. restituit I. 46. § 2. ubi vide quæ notavi. Verum *atque uno Patrum adjuvante* hic legunt etiam Flor. Cant. Lov. 1. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. *atque ut uno* Lov. 3. Hinc veriorem puto ingeniosam Gronovii conjecturam *adversante senatu, uno patrum adjuvante*.

Q. Claudius] Hunc Pighius, nescio quo auctore, cognomine 'Flaminium' vocat, et inter tribunos plebis A. U. C. IↃXXXV. recenset. Sed id ex hoc loco non satis certo demonstrari potest. Nam quod paullo post dicit Livius, Flaminium hac lege suadenda sibi favorem plebis et secundum consulatum peperisse, ex eo non necessario consequitur, legem illam hoc anno latam fuisse. Quum enim inter primum et secundum consulatum Flaminii quinque anni interjecti fuerint, potuit etiam tertio vel quarto eorum ferri. Certe in his verbis Livii 'Q. Claudius legem, &c. tulerat,' nihil est, quod nos cogat id ad annum, qui secundum consulatum Flaminii proxime præcessit, adligare. Qui et ob quas causas legibus Romanis prohibiti fuerint naves habere, docet Cujacius Obs. VI. 38. Quod autem Livius naves maritimas memorat, et Claudio quæstum omnem Patribus indecorum visum dicit, eo significari videtur, quum Romani post bellum Punicum primum partem Siciliæ, Sardiniam et Corsicam tenerent, senatores sibi in his prædia comparare, et per speciem deportandorum ex iis fructuum negotiationes amplissimo ordine indignas exercere cœpisse. *Duk.* De hoc Q. Claudio ejusque cognomine 'Flaminino,' quo a Pighio adpellatur, vide ad XXVII. 21. § 5. Illud autem forte Pighio ansam dedisse potuit Q. Claudii tribunatum plebis ad annum proxime præcedentem referendi, quoniam a Livio vocetur 'nova lex;' quod tamen etiam

alio sensu accipi potest.

Ne quis senator, quive senatoris pater fuisset] *Ne quis senatorum* Hafn. Gaertn. et Hav. Tum *qui senatoris pater* Ber. a m. pr. *quive senatoris filius* ad oram Livii Ant. Perizonius; verisimilius *cuive senator pater* J. Alex. Roëllius conjecerunt. Mox *centum amphorarum* Lov. 3.

§ 4 *Id satis habitum ad fructus ex agris vectandos*] Vocula *Id* non adparet in Lov. 4. Deinde *in agris* legunt Voss. et Lov. 1. In verbis seqq. *quæstus omnium Patribus* Gaertn. *quæstus omnibus Patribus* Rec. Tum *indecorus visus est* omnes edd. usque ad Jac. Gronovium, qui τὸ *est* omisit, quod in nullo etiam scripto meo inveni. Hinc *legis Flaminio suasori* Lov. 4. *Flaminio suasori legis* Lov. 5. Probare autem nequeo quod Glareanus ad § seq. receptam interpunctionem mutare conetur, legens *invidiam apud nobilitatem suasori legis, Flaminio favorem apud plebem*, ac *suasori legit* de Q. Claudio accipiens. Licet enim, qui legem tulisset, eamdem interdum suaderet, quum tamen Q. Claudius adjuvante Flaminio legem illam tulisse dicatur, vulgatam distinctionem servo, ut potius Flaminius vocetur suasor legis, eaque res invidiam apud nobilitatem, favorem apud plebem eidem Flaminio peperisse dicatur.

§ 5 *Ob hoc ratus auspiciis emendis, Latinarumque feriarum mora*] Ita vulgo habent recentiora exemplaria. Vetus codex *ementiendis* habet. Ego monui, ut videret lector, ne *emendandis* sit legendum. *Sabell.* Sabellicus *emendandis* legendum putavit. Sed ex codice Moguntino *ementiendis* recte restitutum est. Nam loquitur hic author ex opinione Flaminii. Præcedenti autem versu distinguendum post *legis*, ut suasor legis intelligatur Q. Claudius, non C. Flaminius. *Glar.* Fuit olim *emendis:* inde *ementiendis* factum est: in quo verbo sensus est ille quidem, verum non germanus. Quis enim erat, cujus interesset *ementiendis* consulto auspiciis C. Flaminium consulem retinere, ne adversus ferocissimum hostem exiret? Malim ego *petendis*, aut *repetendis*, ut est in vett. aliquot libris, id est, cum secunda non apparuerunt, iterum atque iterum usque ad perlitationem petendis. Quam rem sæpissime consules, ne extemplo in provincias exire possent, moratam esse, alibi tradit, ut XLI. 16. Cn. Cornelio et Q. Petilio consulibus. *Sigon.* *Ob hæc ratus ausp. ementiendis* Pal. unus. Reliqui *Ob hoc ratus ausp. emendis.* Sigonio placuit ex libris, ut vult, *Ob hoc ratus auspiciis petendis*, aut *repetendis:* utrumque inepte. Verebatur ne mora ei objiceretur vel mentitis auspiciis, quod frequentissimum erat: mirorque quærere Sigonium, cujusnam interesset, ementiendis consulto auspiciis C. Flaminium retinere, ne adversus ferocissimum hostem exiret? Quin Patrum universorum intererat, quibus indignum videbatur, res magnas geri a plebeio Flaminio, &c. *Grut.* Probissime solus Pal. 2. *Ob hæc ratus ausp. ementiendis.* Nam, ut retineret senatus Flaminium, auspicia et alias remoras objiciebat atque ementiebatur. Cicero Philipp. II. 35. 'Audiebam quidem te paratum venisse, quod me de ementitis auspiciis, quibus tamen parere necesse erat, putares esse dicturum.' Quare vana est correctio Sigonii *petendis* aut *repetendis* substituentis. *Gebh.* Sigonius *repetendis:* male. Timebat Flaminius, ne, sicut in priore consulatu suo ob prodigia, quæ augures sibi inter auspicandum oblata retulerant, jussus erat a Patribus magistratu se abdicare, ita et nunc vana auspicia ementirentur. Plutarchus in Marcello 299. et Zonaras VIII. 20. *H. Vales.* *Auspiciis ementiendis* Mss. optimi: et sic jam inter veteres editos Becc. et Mog. Frustra infestus est Sigonius subjiciendo *repetendis.* Cicero de Divin. I.

16. 'M. Crasso quid acciderit, videmus, dirarum obnunciatione neglecta. In quo Appius non satis scienter virum bonum et civem egregium P. Ateium notavit, quod ementitum auspicia subscripserit.' Philipp. II. 33. 'Magna, ut spero, tua potius, quam reipublicæ calamitate ementitus es auspicia:' et rursum c. 35. 'Audiebam quidem te paratum venisse, quod me de ementitis auspiciis, quibus tamen parere necesse erat, putares esse dicturum:' et III. 4. 'Collega uno referente, eo, quem ipse ementitis auspiciis fecerat.' Pro Domo c. 48. 'Ementiri, fallere, abuti Deorum immortalium numine ad hominum timorem voluisti. Et qui religiones omnes polluerit aut ementiendo, aut stuprando.' Flaminius in priore consulatu, *ἐπαιρόμενος τῇ νίκῃ, τήν τε αἵρεσιν αὐτῶν ἀπέδειξεν δι' αὐτῆς ὀρθῶς ἔχουσαν, καὶ διὰ τὸν πρὸς αὐτὸν φθόνον ἐνέκειτο καὶ τοῦ θείου τοὺς δυνατοὺς καταψεύδεσθαι*, ut ait Zonaras VIII. 20. *J. F. Gron.* *Ob hæc*, præter unum Hav. qui alteram lectionem servat, omnes codd. quibus utor: quare id recte in contextum Gruterus admisit. Deinde *petendis auspiciis* Rec. et Hearnii N. in margine. *Emendis auspiciis* Lov. 1. 4. 5. et Voss. qui in margine exhibet *habendis auspiciis*: sed *emetiendis auspiciis* Hav. Hearnius etiam *emetiendis* vel *emendis* se in suis reperisse testatur. Sed recte *ementiendis* viri docti probarunt, quod in reliquis meis superest. 'Ementiri auspicia' est falsa auspicia nunciare: 'mentiri' dixit X. 40. 'Pullarius, auspicium mentiri ausus, tripudium solistimum consuli nunciavit.' Pariter 'ementiri falsa naufragia' Livius dixit XXV. 3.

§ 6 *Non cum senatu modo, sed jam cum Diis immortalibus, C. Flaminium bellum gerere*] *Neque cum senatu* Ber. Deinde *sed cum Diis imm.* Lov. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et edd. omnes usque ad Jac. Gronov. qui substituit *sed jam cum Diis*. Et ita præferunt reliqui codd. Hinc Flaminii prænomen, quod in omnibus apud me libris superest, se in L. 1. et N. non invenisse, Hearne testatur. Insuper *gerere bellum* Lov. 3. Paulle ante *infensis jam ante Patribus*, pro *infestis*, Ber. Vide ad II. 46. § 7. *infestis jam Patribus* Lov. 3. et edd. vett.

§ 7 *Consulem ante inauspicato factum revocantibus ex ipsa acie Diis*] *Consulem antea* Ber. Vide ad XL. 12. § 3. *cons. autem inausp. factum* Hav. Vide ad XXVII. 25. § 7. Deinde *revoc. ex ipsa arce Diis* legere jubet J. Clericus, invita omnino historia. Constat enim ex Plutarcho in Marcello 299. et Zonar. Ann. VIII. 20. eo in primis tempore ex provincia literis senatus revocatos fuisse Flaminium cum collega, quo cum hostibus prœlio congressuri erant. Illos vero suspicatos, se a senatu revocari, non ante literas perlegisse, quam pugna commissa victoriam reportassent.

Et nunc comitia prætorum et Capitolium et sollemnem votorum nuncupationem fugisse] C. Flaminium, ut dixi, vitio consulem factum a senatu a bello, quod cum Gallis gerebat, revocatum non paruisse, tradit Plutarchus. Quod cum ita sit, sane intelligi potest, cum in vet. lib. *conscientias prætorum* inveniatur, *conscientia præteritorum* esse emendandum. Nam, quo modo vulgo legitur, *comitia prætorum*, nihil ad rem pertinet: neque enim initio consulatus habebantur comitia prætoribus creandis, sed eodem fere tempore quo consulibus. Hanc autem lectionem excogitavit Paullus Manutius, qui in ejusmodi veterum auctorum mendis et dignoscendis et emendandis maxima cum ingenii et doctrinæ laude jam per multos annos versatur. *Sigon.* Adprobavit Paulli Manutii emendationem *conscientia præteritorum* C. Sigonius. Interim constanter libri scripti et cæca ed. *ne nunc conscientias præto-*

rum. Pro *veterum* quoque in Pal. 1. erat *victorum*. Gebh. P. Manutii conjectura est, laudata Sigonio; cum vulgo esset *comitia prœterum*, quod pressum invenio primum Moguntiæ. Scripti et Andreas, Aldus, Asc. B. aliique priores *conscientias præterum*. Unde vere, puto, fecimus, *et nunc conscientia spretorum* (Deorumque et hominum) *et Capit. et sol. votorum nunc fugisse*. Hanc nempe conscientiam metum ei fecisse, ne et Dii contemtionem sui adversis ominibus vindicarent, et homines, præcipue Patres atque augures, impedimentis honorem ei extorquerent. Lib. XXXV. c. 12. 'Ut, quum in Græciam Antiochus trajecisset, conscientia violatæ per sociorum injurias Romanæ amicitiæ conjungeret se cum Antiocho.' *J. F. Gron.* *Ne nunc conscientias præterum* Voss. Lov. 3. 4. Ber. Gaertn. *nec nunc conscientias præterum* Hav. *et ne nunc conscientias præterum* Lov. 5. *nunc conscientias præterum* Flor. pro quo recte Gronov. *conscientia spretorum*, unica litera ex fine præced. vocis in initium sequentis retracta: quod genus errorum, quia olim voces continua serie scribi solebant, ab indoctis librariis sæpissime commissum est. Mox *votorum supplicationem*, pro *nuncupationem*, Hav.

§ 8 *Ne senatum, invisus ipse, et sibi uni invisum, videret*] Vet. lib. *invisus ipsi*. Sigon. Pall. tres *ipsi*. Vetus autem ed. *ne senatum invisus, et sibi ipsi uni invisum, videret*. Gebh. *Invisus ipsi* Lov. 3. 4. 5. Harl. Gaertn. et Hearnii D. quod Gronovius etiam in prima ed. notarum in libris esse monuerat. Et ita edidit Aldus, qui tamen in erratis *ipse* revocavit. *Ne senatum invisus, et sibi ipsi uni invisum* omnes antiqq. edd. Quod nunc vulgo legitur, jam vidi in Ven. 1498. *nec senatum* habet Hav. Paullo ante *Jovis circa templum* Gaertn. *Jovis omne templum* Voss. Lov. 3. 4. 5. Harl. Ber. Hav. Hearnii N. a m. pr. (τὸ *omne* a m. altera erat deletum) et edd. vetustissimæ. *Jovis omen templum* Rec. Per compendium scriptum fuerat *Jovis OM templum*, ut in Flor. exstat; quod *omne* vel *omen* reddiderunt indocti librarii, quum debuissent *Optimi Maximi*, quemadmodum Frobenius 1531. reposuit.

Jovique Latiali sollemne sacrum in monte Albano faceret] Abiit a tribus libris *Albano*. Gebh. Optimi *Latiari*: nam *Albano* nusquam scriptum invenimus. A Moguntinis est. Andreas, Becc. Asc. Aldus, Juntas, Tarv. Ven. ignorant. Lib. XXV. c. 12. 'Eo die perpetrato sacro in monte in suas quisque provincias proficiscuntur.' XL. 45. 'Latinas mox subito coorta et intolerabilis tempestas in monte turbavit.' *J. F. Gron.* 'Latialis' et 'Latiaris' in vetustis libris scribi, multi adnotarunt. Vide interpretes Ciceronis ad Orat. pro Milone c. 31. In Varrone de Ling. Lat. IV. 16. est 'collis Latiaris,' non *Latialis*. Duk. *Latiari* apud me Flor. et forte etiam Cant. Similis lectionis diversitas etiam est in Sueton. Calig. c. 22. 'Quidam eum Latiarem Jovem consalutarunt:' ita optimus Salmasii aliique codd. ibi servant. Vide Casaub. Græv. et Burmann. ad eum l. Adde Oudend. ad Lucani I. 198. Vox *Albano* in nullo etiam apud me cod. superest, in nullo etiam apud Hearnium. Lib. XXII. c. 1. 'Latinis feriis actis, sacrificio in monte perfecto, votis rite in Capitolio nuncupatis.' XLIV. 22. 'Latinis, quæ pridie Kalendas Apriles fuerunt, in monte sacrificio rite perpetrato.' Eadem etiam perperam in uno cod. addita erat XXV. 12. § 2.

§ 9 *Paludatus inde ad provinciam iret*] Put. Reg. et alii non nisi optimi pal. *inde cum lictoribus in prov. iret*. Pessimo facinore duas voces *cum lictoribus* omiserunt. *J. F. Gron.* *Paludatus deinde* Hearnii D. Vide ad XXXVI. 24. § 10. Male: *inde* est ex

Capitolio. Voces *cum lictoribus* supersunt in Flor. et Cant. quibus et L. 1. adstipulari, Hearnius testatur. Paullo ante *profectus in Capitolio* Flor. Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Ber. et Hav.

Lixæ modo sine insignibus, sine lictoribus, profectum clam] *Lixæ non* Lov. 4. Sed indoctus scriba mõ, id est *modo*, et nõ, id est *non*, perperam commutavit. Vide ad IV. 56. § 6. Tum *sine lationibus* Lov. 3. in contextu. Deinde *profectus* Flor. Voss. Lov. 1. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii N. et edd. usque ad Moguntinos.

§ 10 *Magis pro majestate videlicet imperii*] *Imperii vid.* Harl. Sed vox *videlicet* non adparet in Ber. qui etiam mox *in penates suos* præfert a m. pr. *ad penates* a m. sec. Idem codex § seq. omittit vocabulum *universi*.

§ 12 *Legatos enim mitti placuit*] Pal. 3. *legatos emitti*. Gebh. *Legatos ei mitti* Lov. 5. et Hav. Vide ad IX. 19. § 5. Mox *eum moverunt*, pro *movere*, Flor. Lov. 1. 3. 5. Harl. Gaertn. Hav. et Hearnii N. *eum commoverunt* Ber. et Hearnii L. 1. Deinde *priore consulatu*, pro *priori*, Voss. Lov. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. et Hav.

§ 13 *Inmolantique ei vitulus jam ictus*] Paulo aliter Silius hoc maxime modo idem refert V. 63. 'Nec rauco taurus cessavit (flebile) ad aras Immugire sono, pressamque ad colla bipennem Incerta cervice ferens, altaria liquit.' Ceterum tristis admodum portenti loco semper habitum, si hostia aufugisset: unde scribit in Julio Sueton. c. 59. Cæsarem ne religione quidem ulla a quoquam incepto umquam absterritum vel retardatum exemplo subjecto: quod, licet immolanti aufugisset hostia, profectionem adversus Scipionem et Jubam non distulerit. Et in Galba c. 18. 'Magna et assidua monstra,' inquit, 'jam inde a principio exitum ei, qualis evenit, portenderant. Cum per omne iter dextra sinistraque oppidatim victimæ cæderentur, taurus, securis ictu consternatus, rupto vinculo essedam ejus invasit.' Item Tacitus de Vitellio Hist. III. 56. 'Concionanti (prodigiosum dictu) tantum fœdarum avium supervolitavit, ut nube atra diem obtunderent. Accessit dirum omen. Profugus altaribus taurus, disjecto sacrificii apparatu, longe, quam ubi feriri hostias mos est, confossus.' Hinc et Lampridius inter omina mortis Alexandri Severi ponit in ejus vit. 60. quod, cum natalem diem concelebraret, hostia cruenta effugit, albamque ejus vestem, cum qua constiterat, cruentavit: et Val. Max. I. 6. inter portenta, quibus Dii Pompeium monuerant, ne cum Cæsare ultimam belli fortunam experiri vellet, hostiarum ab ipsis altaribus fugam recenset. Qua de re etiam ita Dio XLI. 182. *καὶ πολλὰ τῶν ἱερείων αὐτοῖς ἤδη τοῖς βωμοῖς προσαγόμενα ἐξέδρα.* Videatur et Ammianus Marcell. lib. XXIII. et iterum Silius XVI. 265. *Modius.* Vide quæ notavi ad Silii V. 63. Paullo ante *magistratus iniit*, pro *magistratum*, Harl. Tum in sequentibus *sese quum proripisset* Flor. a m. pr. et Lov. 1. *sese quum proruptisset* Lov. 3. et Harl. *quum sese prorupisset* ed. Rom. 1472. 'Proripere' et 'prorumpere' sæpe in Mss. commutantur. Vide ad II. 23. § 8. ubi locutionem 'sese proripere' inlustravi aliis exemplis III. 17. § 1. VIII. 28. § 5. et Cortium ad Sall. Catil. c. 32. *Quum se proripuisset* Ber.

§ 14 *Id a plerisque in omen magni terroris acceptum*] Fortasse rectius *id a plerisque omen magni terroris acceptum*. Tacitus Ann. I. 28. 'Id miles, rationis ignarus, omen præsentium accepit, ac suis laboribus defectionem sideris adsimulans.' *J. F. Gron.* Si quid mutandum, magis placeret, ut legamus *id a plerisque ut omen magni terroris acceptum*: quod sibi etiam in mentem venisse Dukerus indicavit. Propius enim ad lectionem vulgatam

accedit, si τῷ *in* substituamus *ut*, quam si totam voculam expungamus. Et ita fere est x. 11. 'Tertius ab eo casu dies finis vitæ consuli fuit. Quo velut omine belli accepto,' &c. Epit. Liv. lib. XLIX. 'Uticenses legati Romam venerunt, se suaque omnia dedentes. Ea legatio, veluti omen, grata Patribus.' Paullo ante *Fuga etiam procul major* Hav. *Fuga etiam procul et major* Ber. *Fuga procul etiam in animo* Lov. 3. Deinde *et occursatio fuit*, pro *concursatio*, Lov. 1. Vide ad XXXVI. 24. § 4.

§ 15 *In Etruriam jam per Apennini tramites exercitus duci est captus*] Pall. omnes *in Etruriam per Apennini tramites*, omissa vocula *jam*. Gebh. Delevimus τὸ *jam*, quod abest a scriptis, et ex præcedenti voce repetitum videtur. Ignorat et Andreas: Tarv. et Ven. jam adsciverunt. *J. F. Gron.* Τὸ *jam* abest etiam ab omnibus meis, et Hearnii codd. Ante Tarvis. autem id jam adscitum vidi in Mediol. 1480. Hanc voculam etiam alibi ex vocis præced. literis ultimis repetitam esse, vidimus ad VI. 14. § 13. Præterea *et in Etruriam* Flor. Voss. a m. pr. Lov. 1. 3. Harl. et Ber. Tum *duci cœptus est* Gaertn. In verbis præcedd. *duabus a Sempronio prioris anni consule, et C. Atilio prætore acceptis* Lov. 3.

LIBER XXII.

CAP. I. § 1 *Jam vero appetebat, quæ Hannibal ex hibernis metuit, et neque eo qui jam ante conatus transcendere*] Vos, tanquam *appetebat* activum sit, et non absolutum, pro eo, quod est ‘ appropinquabat,’ sive ‘ incipiebat,’ sic emendastis : *Jam vero appetebat quæ Annibal ex hybernis, quæ et metuit :* nec hoc amplius. Petrarcha sic: *Jam vero appetebat, quæ Annibal ex hibernis metuit, ut neque eo qui ante conatus transcendere Apenninum, et cum ingenti periculo moratus ac metu*. Hæc si quis leget, non habens in promptu Livium, volo sciat Annibalem ante conatum fuisse ex Gallia Cisalpina, ubi se parum credebat tuto moraturum, transcendere Apenninum ; sed fœdis cœli tempestatibus repulsum, et interea sæpe eisdem Gallis insidiantibus in ultimum discrimen adductum. Hunc locum, Poggius, ad quem Antonius et Bartholomæus suas in me invectivas miserant, cum superioribus diebus has emendationes ostenderem, dixit, aliquot jam annis Florentiæ sic emendasse una cum Leonardo et Carolo Aretinis : *Jam vere appetebat, cum Annibal ex hybernis movit :* cætera negabat egere correctionis, sicut illum communem mihi cum Candido locum, et alia multa, quod vellet sic accipi, *neque eo metu qui* (pro *quo*) *jam ante conatus erat* : solere namque Livium dure ac scabre loqui. Ego, etsi magis Livii, quam meam vicem doleam, tamen nihil dixi, nisi ut ad reliqua pergeret. Cujus quam docta sit expositio, et quam vera de Livio opinio, docti judicent. Ego sic lego, *Jam ver appetebat, cum Annibal ex hybernis movit : et nequicquam ante conatus transcendere* : Valla. Priore libro c. 59. ita habet Livius : ‘ Secundum eam pugnam Hannibal in Ligures, Sempronius Lucam concessit.’ Nec interea quicquam de ejus in Galliam ex Liguribus reditu. Polybius omisit Hannibalis in Ligures discessum. Cum igitur Hannibalis hyberna apud omnes in Gallia fuerint, mihi hoc quoque suspectum totum Hannibalis iter visum est, ut pleraque, quæ in hac historia extra Polybium admiscet Livius. *Glar.* Polybius III. 77. ἐνισταμένης δὲ τῆς ἐαρινῆς ὥρας. *Sigon.* Annibalem in Gallia hybernasse, tradit Polybius : itaque tacite intelligendum est apud Livium, eundem ex Liguribus, in quos profectum esse ante dixit, in Galliam in hyberna se recepisse. *Sigon.* *Jam vero adpetebat, quæ hannibal ex hibernis metuit* Flor. Cant. Lov. 3. et Hav. *Jam ver adpetebat, quæ Annibal ex hibernis metuit* Harl. *Jam ver apetebat, et Hannibal ex hibernis* Ber. a m. pr. *ex hibernis se movit* a m. sec. *Jam ver appetebat, et Hannibal ex hibernis movit* Hafn. *Jam ver appetebat, neque Hannibal ex hibernis movit* Lov. 5. *Jam ver appetebant, cum Hannibal ex hibernis movit* Gaertn. *Jam vero apparebat, quæ Hannibal ex hibernis metuit* Voss. et Lov. 4. nisi quod hic *apparebant* legat. *Jam vero apparebat, quum Hannibal ex hibernis metuit* Lov. 1. *apparebat* etiam in codd. suis esse, Hearne monuit. De quo errore vide ad XXXVII. 32. § 14. Deinde *et neque eo, qui jam ante con.* Flor. Voss. Lov. 4. Harl. et Gaertn. *et neque eo qui ante con.* Cant. *et neque eo quia jam ante con.* Lov. 1. *et neque eo quo jam*

ante con. Lov. 3. et Hafn. *et neque eo quod jam ante con.* Ber. *et præterquam quod jam ante con.* Lov. 5. In his verbis editores emendationem Vallæ receperunt, nisi quod *Jam vero,* pro *Jam ver,* servent edd. Rom. 1472. et Parm. Mox *et tam ing. per. moratus* Ber. et Rec. *et cum ing. per. moratus est* Lov. 5.

§ 2 *Ut ipsi ex alieno agro raperent agerentque*] *Agerent raperentque* Hearnii L. 1. At Virgil. Æn. II. 374. 'rapiunt incensa feruntque Pergama.' *Raperent agerent,* omissa conjunctione, Ber. a m. pr. *impeterent agerentque* Rec. Paullo ante *Gallis,* pro *Galli,* Flor. *consciverat,* pro *conciverat,* idem Flor. et Hav. Vide ad x. 18. § 2.

Sedem belli esse, premique utriusque partis exercituum viderent hibernis] Vet. lib. *hibernis viderent.* Sigon. Ita et Flor. voces digerit omnesque codd. uno excepto Lov. 3. Insuper *viderent* primus recepit Curio, quum antea ederetur *viderunt,* quod Gronovius 1665. revocavit. Paullo ante *belli sedem esse* Gaertn.

§ 3 *Verterunt retro ad Hannibalem ab Romanis odia*] Pal. 1. et vet. ed. *verterunt retro Hann.* Pal. 2. *verterunt retro in Hann.* Gebh. *Verterunt retro Hann.* Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 3. et Harl. cum edd. Rom. 1472. ac Parm. *verterunt retro in Hann.* Lov. 4. 5. et Ber. *vertunt retro ad Hann.* Hav. Vide ad x. 12. § 4. Mox *petitusque est sæpe* Flor. Voss. Lov. 4. 5. Harl. Gaertn. Hav. Hearnii N. et edd. principes. Frobenius demum τὸ *est* 1531. expunxit.

Ipsorumque inter se fraude] Flor. Gud. Voss. Mureti libri nesciunt particulam copulativam. Et certe supervacanea est. *J. F. Gron.* Eamdem nesciunt etiam Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Ber. Hafn. Rec. Gaertn. Hav. et Hearnii Oxon. omnesque Crevierii, qui eam recte ex contextu ejecit. *Sed ipsorum inter se fraude* legit Ber.

Eadem levitate, qua consenserant, consensu indicantium servatus erat] Pro *consensu,* alii *consensum* restituerunt, quod placet. Perottus, cum hæc verteret, *crimen indicantium* extulit. *Glar.* *Qua inter se consenserant* Lov. 3. Deinde *consenserant consensui indicantium* edd. Rom. 1472. et Parm. *consensu indicantium* Flor. Cant. Voss. Lov. 1. Harl. Ber. Gaertn. Haverk. Hearnii D. N. et aliæ ex primis edd. quarum quædam, ut Mediol. 1480. Tarvis. utraque, et plures *inter se fraudem,* pro *fraude,* legunt. *Consensum* Froben. 1531. recepit. Deinde τὸ *erat* non adparet in Cant. In seqq. *tegmenta capitis,* pro *tegumenta,* Lov. 3. 4. et Ber. Vide ad XXXVI. 32. § 6. Deinde *errorem etiam sese* sine sensu Flor. Voss. Lov. 1. et Harl. *errore sese* Gaertn.

§ 4 *Cn. Servilius Romæ Idibus Martiis magistratum iniit*] Inserit optimus codex, *Cn. Serv. consul Romæ.* J. F. Gron. Eadem vox in uno meorum Flor. reperitur. At *ipse Cn. Serv. Romæ* Hav. *Romæ Cn. Serv. Idibus* Ber. Paullo ante *hic ei timor fuit,* duabus vocibus omissis, Gaertn. *hic quoque timor ei caussa fuit* alio ordine Ber. et *ex hibernis movendi* Lov. 3.

§ 5 *Duos se consules creasse, unum habere: quod enim illi justum imperium, quod auspicium esset magistratus, id a domo, &c.*] Querela est senatus: ea tamen verba me male torquent. Priore enim libro cap. ult. Flaminius privatus clam in provinciam abiisse dicitur, quod rebatur Latinarum feriarum mora et consularibus aliis impedimentis Patres retenturos se in urbe. Hic autem contra Latinis feriis actis, sacrificio in monte Albano perfecto, votis rite in Capitolio nuncupatis, justum imperium auspiciumque secum ferre dicitur. Quod ea de caussa admonemus, ut eo attentius lector id legat. *Glar.* Nihil erat causæ, cur hoc loco verbum facerem, nisi Glareanus admoneret nos, ut vi-

deremus, quemadmodum Livius paucis verbis pugnantia diceret: nam paulo ante dixisse, Flaminium Capitolium et solennem votorum nuncupationem fugisse, ne Latinas indiceret, ne Jovi Latiali solenne sacrum in monte Albano faceret: nunc autem dicere, eundem, feriis Latinis actis, sacrificio in monte perfecto, votis in Capitolio rite nuncupatis, ab domo justum imperium atque auspicium ferre. Quamobrem cogor ego quoque te cæterosque admonere, ut videant, ne temere Glareano assentiantur: neque enim ipsum, ut alias, Livianam sententiam percepisse. Hoc enim ait Livius: questum esse senatum, duos se consules creasse, unum habere: consulem enim eum demum esse, qui justum imperium et auspicium habeat. Justum autem imperium et auspicium a domo, et a privatis publicisque penatibus secum in provinciam ferri, Latinis feriis actis, sacrificio in monte Albano perfecto, votis in Capitolio nuncupatis. Quæ quia non fecit Flaminius, propterea consulem non esse habendum, sed privatum; auspicia enim non sequi privatum: qui autem sine auspiciis sit profectus, ut Flaminius, ea in externo solo nova atque integra ipsum non posse concipere. *Sigon.* Offendit in hoc loco Glareanus: nec tam immerito, quam videri vult Sigonius. Nam vitiata et scriptura et distinctio tota est. Restituo *quodnam enim illi justum imperium, quod auspicium esse? magistratum id a domo, &c.* clara lectio, confirmata etiam a codice meo. *Lipsius,* Epist. Quæst. v. 10. Recte viderat Glareanus, hæc sibi non satis per omnia constare; frustraque est Sigonius, dum illum illi scrupulum interpretatione horum verborum eximere conatur. Nos pedibus imus in sententiam eruditissimi et literatissimi Lipsii: quem eundem vide etiam de auspiciis his ad Tacit. Ann. l. III. c. 59. et l. IV. c. 36. *Modius.* Haud aliter *quod auspicium esse? magistratus, &c.* distinguunt Pall. tres. *Grut.* Ita quidem distinguendum censuit Lipsius. Sed Pall. et ed. vetus *quod ausp. esse magistratus: id a domo.* Gebh. *Esse,* pro *esset,* præter unum Cant. omnes mei, præterquam etiam quod vox illa in solo Harl. desit. Hearnius quoque unum suorum N. memorat, qui præfert *esset:* quod tamen habent omnes edd. usque ad Gruterum, qui recte Lipsii emendationem et interpunctionem recepit. Ber. legebat *quod auspicium esse magistratus, quum id ab domo, &c. secum ferret.* Neque aliter Lov. 3. nisi quod præferat *quam is ab domo.*

§ 6 *Latinis feriis actis, sacrificio in monte perfecto*] *Feriis indictis* Exc. Pithœi, quod forte repetitum est ex lib. præc. cap. ult. 'Ne Latinas indiceret.' Et ita passim feriæ, quæ quidem quotannis, sed nullo certo die, celebrabantur, dicuntur 'indici.' Vulgatum tamen verius est. Antequam enim consules in provincias exibant, non tantum Latinas 'indicere,' sed etiam 'agere' debebant. Et ita 'agere ferias' I. 31. 'Ut feriæ per novem dies agerentur.' Deinde *in monte peracto* Harl. et Rec. quod est ex glossa interpretis. Infra lib. XXIII. c. 14. 'Rebus divinis perfectis.' 'Facere' in hac re verbum sollemne esse, vidimus ad v. 52. § 5. Solent autem 'factus,' vel 'facere,' et 'actus,' vel 'agere,' in Mss. confundi. Vide ad VI. 28. § 2.

§ 7 *Nec privatum auspicia sequi*] Pal. 2. *privatim.* Gebh. Nostri nihil mutant, nisi quod *pervatum* sit in Rec. Mox *in extremo ea sola nova* Lov. 5. et ed. Mediol. 1480. Vide ad XXXIV. 25. § 6. *In externo solo nova* Voss. Lov. 1. 3. Harl. Hav. et Ber. a m. pr.

§ 8 *In Sardinia autem in muro circumeunti vigilias equiti scipionem, quem manu tenuerat, arsisse*] Pal. 1. *in Sardinia rudes.* Pal. 2. *in Sard. rudes.* Pal. 3.

in Sicilia mili scip., *quem manu teneret*; *arsisse.* Gebh. Put. duo Medic. Barber. Reg. Men. *in Sardinia sudes in muro circumeunti vigilias eq.* Alii *sudes*, *rudes*, *sudes*, *sudex*. Operarum, credo, erratum, quod in novissimis omissum τὸ *vigilias*. Lib. XXVIII. 24. 'Probra in circumeuntes vigilias tribunos jacta.' XXXII. 26. 'Romæ vigiliæ per vicos servatæ, jussique circumire eas minores magistratus.' l. XXXIV. c. 9. 'Quanta, si hostis ad portas esset, servabant vigilias et circumibant cura.' Equitum vero id munus fuisse testis Polybius VI. 33. *ἡ δὲ τῆς ἐφοδείας πίστις εἰς τοὺς ἱππεῖς ἀνατίθεται.* *J. F. Gron.* Postrema est Gruteri, quæ vocem *vigilias* omisit, quam sequuntur Elzevir. Heinsii, ac Blavian: sed sine dubio operarum errore: est enim in prioribus edd. omnibusque scriptis. *Sudes* pro *sudem* inveni in Lov. 4. Harl. Ber. Hafn. et Hav. *tudex* in Lov. 1. *sudes* in Flor. Lov. 2. et Hearnii N. quorum Lov. 2. etiam voces priores *in Sardinia* omisit. Hinc *circumeunti vig. equites* Flor. et Cant. *circ. vig. equite* Hafn. *circ. vig. equitem* Voss. *circ. vig. equitum* Lov. 3. Tum *stipem*, *quem manu tenuerat* Rec. Totum locum ita exhibet Harl. *in Sardinia tudes in numero circ. vig. equites scipionem*, *quem manu tenuerunt*, *arsisse.* Verum 'numerus' et 'murus' etiam alibi librarii commutarunt. Exemplum habuimus v. 21. § 6. In *circumuenti* pro *circumeunti* unica tantum litera transposita est; quamvis tamen 'circumire' et 'circumvenire' etiam alibi confundantur. Vide ad IX. 27. § 8. et X. 35. § 8. Jac. Gronovius in Diss. Epist. in Livii Loc. Quæd. Geogr. Ep. II. p. 16. legendum conjicit *in Sardinia Sulcis in muro, &c.* quam emendationem pluribus refellere conatus est Jasitheus in Apolog. p. 16. Argumenta, quibus sententiam firmare conati sunt, ex eorum scriptis peti possunt. Licet autem Gronovii conjecturam, quæ ingeniosa est, et proxime ad quorumdam codd. lectionem accedit, veram esse, adfirmare non audeam; aliquid tamen monstri in vulgato latere, inde admodum verisimile fit, quod notissima vocula *autem* in plerisque codd. in tot alienissimas a sensu hujus loci voces abierit. Paullo ante *prodigia simul ex multis locis nunciata* edd. principes. Tum *in Sicilia nubibus aliquot spicula cecidisse* est in Hearnii L. 1. *aliquot spicula cecidisse* mihi quoque obvium fuit in Hav.

Et scuta duo sanguinem sudasse] Hæc eadem prodigia tradit Plutarchus in Fabio p. 174. *θυρεούς τε ἀφ' αὐτῶν αἵματι γένεσθαι διαβρόχους.* Et quod ait 'ardentes lapides cœlo cecidisse,' ille vertit, *καὶ λίθους ἐκ τοῦ ἀέρος διαπύρους καὶ φλεγομένους φέρεσθαι.* Et quod ait, 'Antii metentibus cruentas in corbem spicas cecidisse,' ille vertit, *καὶ θέρη σταχύων περὶ Ἄντιον ἔναιμα κείρεσθαι.* *Sigon.* Pall. duo *sanguine.* Gebh. Ita et Flor. atque Harl. Quemadmodum 'pluere sanguine' ac 'sanguinem,' 'lapidibus' et 'lapides,' ita etiam utrumque 'sudare sanguine' et 'sanguinem' in usu fuisse constat. Hic tamen *sanguine* malo, non modo ob cod. Flor. auctoritatem, verum etiam quod Livius ita loquatur XXVII. 4. 'Quatuor signa sanguine multo diem ac noctem sudasse:' et perpetuus Livii imitator Silius Ital. IX. 455. 'Heu quantum Ausonio sudabitis arma cruore!' ubi alia Silii et aliorum scriptorum exempla hujus locutionis laudavi. Ita etiam, hoc ipsum prodigium referens, legit Oros. IV. 15. 'In Sardinia sanguine duo scuta sudasse:' neque aliter, eum verbo tenus ferme describens, Freculph. tom. I. l. V. c. 7. Quin et apud Val. Max. I. 6. 6. ubi similiter recensetur, *sanguine* etiam in Mss. esse, Perizonius notavit. Vocula autem *et* deficit in Lov. 4. Tum *duo scuta* legit Hav. In verbis præcedd. *crebrius ignibus fulsisse* præfert Lov. 5.

§ 9 *Præneste ardentes lapides cælo cecidisse*] Vox *cælo* non adparet in Lov. 1. Deinde *descendisse* Ber. a m. pr. et Hafn. Quinam vero 'lapides ardentes' sint, non intelligo, nisi ita dicantur candentes, candefacti. Latinii Brancal. legit *Præneste lampades cælo cecidisse*. Scribendum itaque puto, *Præneste ardentes lampades cælo cecidisse*, quemadmodum etiam Lycosthen. medio seculo XVI. Julii Obseq. supplementa edens, hic legisse videtur: prodigia enim hujus anni referens c. 31. inter alia scribit, 'Præneste ardentes lampades de cælo ceciderant.' Simile est prodigium apud eumdem Obseq. c. 70. 'Lavinii fax ardens in cælo visa:' et c. 105. 'Fax ardens Tarquiniis late visa, subito lapsu cadens.' Certe quod *fax* vocatur eidem Obseq. c. 128. et c. 131. λαμπὰς dicitur Dioni Cass. XLV. 278. et LIV. 534. ut partim Oudendorp. partim Scheffer. ad dicta loca Obseq. observarunt. *Lampadum* meminit Plin. Hist. N. II. 26. Facile autem *lampades*, vel *lapades*, in *lapides* ab indoctis librariis commutari potuerunt.

Et Arpis parmas in cælo visas] Habent Pall. tres *et Arpii palmas* (Pal. 2. *parmas*) *in cælo visas*. Gebh. Put. *Arpis parmas*. Atque ita legit Orosius IV. 15. 'Et apud Arpos parmæ in cælo visæ.' *J. F. Gron.* *Arpii* Voss. Lov. 1. 3. 4. Harl. Hafn. Rec. Gaertn. et Hav. *Harpinii* Lov. 5. *Arpiis* Flor. Sed *Arpis* rectum est. Deinde *parmas* Flor. Cant. Lov. 4. Ber. Hav. et Latinii Brancal. quam scripturam recte Gron. ex libro optimo probavit. Et ita legunt Freculph. Orosium describens, tom. I. l. V. c. 7. et Lycosth. supplementa Jul. Obs. edens, in prodigiis hujus anni c. 31. 'Parma' et 'palma' etiam alibi a librariis permutari, docuit Broekhus. ad Propert. IV. 10. 40. Caussa erat perpetua literarum *L* et *R* confusio, de qua vide ad XXVIII. 36. § 7.

§ 10 *Et aquas Cærete sanguine mixtas fluxisse*] Put. *Cærites*: idque probat Val. Maximus I. 6. 'Cærites aquas sanguine fluxisse.' Noster V. 50. 'cum Cæretibus publice hospitium fieret.' *J. F. Gron.* *Aquas Cæretes* etiam Flor. et Cant. Similiter etiam Cluver. Ital. Ant. II. 2. 491. *aquas Cærites*, vel *Cæretes*, ex conjectura legendum censet. Utrumque *Cærites* et *Cæretes* etiam apud ipsum Livium occurrit. Et quidem prius aliquoties: ut VII. 19. 20. et XXVIII. 45. posterius V. 16. 'Per agrum Cæretem obliquis tramitibus egressi.' Nomen enim hujus urbis Græcis erat Καῖρε vel Καιρή: a priori *Cærites*, ab altero *Cæretes* formabatur, ut Cluver. d. l. docuit. Quod autem reliqui codd. cum primis edd. *Cærete* hic exhibeant, inde evenit, quod prima litera vocis *sanguine* præcedentis ultimam eliserit. Vide ad XXXVII. 29. § 5. Paullo ante *Capuæ*, pro *Capenæ*, Hav. Oros. IV. 15. *Carpenas*, Freculph. tom. I. l. V. c. 7. *Capenenas* dixerunt; verum recte reliqui codd. Liv. *Capenæ* præferunt, et *Capenas* apud Oros. et Freculph. emendandum esse, diu viri docti monuerunt. Præterea *interdiu duas lunas* alio ordine Ber.

Fontemque ipsum Herculis cruentis manasse sparsum maculis] *Fontemque ipsius Herculis* Lov. 4. 5. Gaertn. et Hav. *fontemque ipsorum Herculis* Flor. Voss. et Lov. 1. quod probari potest. *Fontemque ipsorum* (scilicet Capenatium) licet præcesserit 'Capenæ.' Nam eodem modo est XXXVIII. 29. 'Quatuor menses obsidionem Same sustinuit, quum ex paucis aliqui eorum caderent:' ubi plura dicentur. Atque ita *ipsius* potest considerari tamquam ex glossa τοῦ *ipsorum* natum. Neque displicere debet, duos genitivos *ipsorum* et *Herculis* ex uno substantivo *fontem* pendere. Id enim apud Livium et alios obvium esse, videbimus ad XXXIV. 26. § 5. Deinde *cruentis manasse sparsum lacrimis* Hearnii D. literarum transpositione et li-

tera *u* in *ri* dissoluta.

Et Antii metentibus cruentas in corbem spicas cecidisse] In vet. libris est, *et in Antii agro met.* Sigon. Legendum e libris Mss. omnibus, *et Antii met.* ut et profert vet. ed. *Gebh.* *In Antii agro* ab Sigonio est. Prius erat *et Antii met.* Omnibus certe, quos vidimus, abest τὸ *agro*, quod Sigonius adjecit. Suspicor scripsisse Livium *et in Antiate metentibus:* ut VI. 14. 'Fundum in Veienti, caput patrimonii, subjecit præconi.' XXXIII. 26. 'Ædes Feroniæ in Capenate de cœlo tacta erat.' XLI. 13. 'In Crustumino sanguàlem avem sacrum lapidem rostro cecidisse.' Valerius et Orosius 'apud Antium.' Plutarchus περὶ Ἄντιον. Livius XXVIII. 11. ubi par prodigium narratur, 'Ab Antio nuntiatum est, cruentas spicas metentibus visas esse.' *J. F. Gron.* *Et Antii* Lov. 1. 5. Harl. Gaertn. et Rec. *et Aritii* Lov. 4. Vide viros doctos ad Valer. Max. I. 6. 5. *et in Antii* Voss. a m. pr. (τῷ *in* notæ adduntur a m. sec. quibus indicatur, eam vocem delendam esse) Flor. Hearnii D. N. et ed. Rom. princeps: *et in Antii agro* Lov. 3. et Hav. *et in Anciagro* Hafn. *et Antii in agro* Ber. *apud Antium* dixit etiam Freculph. tom. I. l. v. c. 7. Si cum Gronov. *in Antiate,* sive potius, ut edidit, *in Antiati,* legendum est, ex ejus interpretatione ortum videri debebit, quod alii codd. præferunt, *in Antii agro,* vel *Antii in agro.* Nam *in Antiati* ponitur pro 'in agro Antiati.' Ita 'in Tusculano' VII. 39. Vide etiam ad II. 59. § 5. et hoc modo recte 'in Mutinensi' adversus Scheffer. apud Jul. Obseq. exponit Oudendorp. ad c. 130. 'in Antiati agro' plene dixit VIII. 12. Præterea *in orbem* Voss. Lov. 1. Hafn. et ed. Rom. 1472. *in urbem* Gaertn. Sed præter reliquos codd. *in corbem* servant etiam Val. Max. Oros. et Freculph.

§ 11 *Et Faleriis cœlum findi velut magno hiatu visum, &c. sortes sua sponte adtenuatas*] Sic XXI. 62. 'Cære sua sponte sortes extenuatas.' Prænestina autem quædam sortes inter cæteras fuerunt, quæ perfracto quodam saxo erupisse dicuntur; id est, in robore insculptæ priscarum literarum notæ: auctor Cic. de Div. II. 41. Plutarchus autem in Fabio, 175. ubi hoc prodigium tradit, tabulas quasdam cœlo decidisse ait, quarum una has literas haberet; sic enim ait: *Τοῦ δὲ ὑπὲρ Φαλερίους οὐρανοῦ ῥαγῆναι δόξαντος, ἐκπίπτειν καὶ διασπείρεσθαι πολλὰ γραμματεῖα· καὶ τούτων ἑνὶ γεγραμμένον φανῆναι κατὰ λέξιν· Ἄρης τὰ ἑαυτοῦ ὅπλα σαλεύει.* *Sigon.* Pall. *et Phalernis* (Pal. 3. *Falercus*) *cœlum findi velut magno hiatu visum.* Gebh. Vocula prima *et* non adparet in Cant. Deinde *Falernis* legunt Flor. Lov. 1. 3. 4. Harl. Gaertn. Rec. et Hav. *Phaleris* Lov. 5. *Salernis* Hearnii D. Hinc *cœlum scindi* Ber. et Hearnii L. 1. quem librariorum errorem sæpius viri docti notarunt. Vide Zinzerl. Diatr. prior. post Promuls. Crit. p. 188. et Nic. Heinsium ad Ovidii Met. II. 159. Hinc *visum velut magno hiatu* editi usque ad Jac. Gronov. qui ordinem vocabulorum inmutavit. Ei autem consentiunt omnes scripti. Insuper *quaque potuerit* Gaertn. *quaque patuit* Lov. 3. Vide ad XL. 14. § 10. Præterea, *extæniatas* Lipsium legisse, vidimus ad XXI. 62. § 5. cui adsentitur van Dale de Orac. Diss. II. p. 347. Verum Philipp. a Turre in Monum. Vet. Ant. c. 1. p. 15. docet, Hieron. Aleandrum juniorem peculiari dissertatione, quæ inter ejus Mss. exstat, nil mutandum opinatum fuisse. Insuper monet male eumdem van Dale hunc locum referre ad sortes Antiatinas, quum Livium de Faleriis loqui, contextus verborum planum faciat; quod etiam ex loco Plutarchi a Sigonio laudati constat. Observat autem Jac. Perizon. in Animadv. Hist. IX. 380. Plutarchum verba Livii ita accepisse, quasi cœlum fissum et sortes

adtenuatæ unum idemque forent prodigium, et Faleriis ex ipso cœli hiatu sortes sive tabellæ excidissent; id autem Livii menti adversari: Lipsium quidem ad XXI. 62. § 5. conatum fuisse, Livium et Plutarchum in consensum redigere, sed incassum laborasse, atque ejus interpretatione vix aliam violentiorem dari posse. Denique *cœlum suum concutit* Hav. et quædam edd. Vide ad Silii XVI. 651. *Suum telum concutit* Lov. 1. et Ber.

§ 12 *Romæ signum Martis Appia via ad simulacra luporum sudasse*] Put. *Appia via ac simul. lup.* Signi Martis Appia via meminit Cic. ad Quintum Fr. Ep. III. 7. *J. F. Gron.* *Ac simulacra* etiam Flor. et Hearnii N. quod forte melius esse putat Crevier. Voculas *ac* et *ad* sæpius a librariis in Mss. commisceri, dictum est ad XXI. 32. § 2. Puto tamen recte Gronov. hanc lectionem, quamvis optimi libri testimonio firmatam, in contextum non recepisse. De hoc signo Martis et de simulacris luporum vide Fam. Nardin. Romæ Vet. III. 2. ubi male Lycosth. supplementa Obsequentis pro ipso Obseq. laudat. *Ad simulacra luporum* est in Lov. 1. *ad simulacra laborum* in Lov. 5. Vox autem *Romæ* non adparet in Harl.

Et caput speciem cœli ardentis fuisse] *Caput*, pro *Capuæ*, audacter reposui. *Sabell.* Hoc loco Sabellicus ait, '*Caput* pro *Capuæ* audacter reposui:' quod et ego puto audacter factum. *Capuæ* enim legendum est, non *caput:* nisi alia verba aliter legerit. *Glar.* Omnes primæ edd. legunt *et caput speciem.* In illis demum, quæ Sabellici adnotationes in Livium simul exhibent, receptum video *et Capuæ speciem:* unde fides mihi fit, in adnotationibus ejus errorem commissum esse, eumque audacter *Capuæ* reposuisse, pro *caput.* Ceterum *ardentis cœli fuisse* Ber. *cœli speciem ardentis fuisse* Gaertn.

Lunæque inter imbrem cadentis] Lego *candentis:* id est, splendentis: præcessit enim 'speciem cœli ardentis.' *Sigon.* Et hoc a Sigonio. Nostri omnes *cadentis.* Julius Obseq. c. 111. 'C. Lælio, L. Domitio consulibus, Vulsiniis nova luna decidit, et non nisi postera die hora tertia comparuit.' *J. F. Gron.* Lectio hæc in omnibus prostat codd. et edd. nisi quod *lunæ* q̊;, id est *lunæ quoque*, præferat Ber. Si autem vulgata scriptura vera est, *luna cadens* erit, quæ instar stellæ cadentis videtur de cœlo labi. Verum quomodo inter imbrem, cum cœlum nubibus obductum est, luna videri potest? Notat itaque Oudendorp. ad d. l. Obseq. Scaligerum oræ libri adnotasse, legendum esse apud Obseq. *nova lana decidit.* Verum hæc conjectura licet Obsequenti convenire non videatur propter verba quæ mox sequuntur, 'non nisi postera die hora tertia comparuit;' ansam tamen mihi dedit cogitandi, an non Livius hoc loco *lanæque inter imbrem cadentis* dederit? Et huc tum pertinebunt exempla, quibus Oudendorpius simile prodigium ad Obseq. inlustravit. Solent autem *u* et *a*, præsertim in scriptura Longobardica, passim ob ductuum adfinitatem a librariis confundi. Vide ad XLI. 9. § 4.

§ 13 *Gallum in feminam sese vertisse*] Ita omnes præferunt codd. per quos, si liceret, mallem τὸ *sese* deleri: ut *vertisse* ponatur pro 'versum esse.' Non enim ipse vertit naturam suam, sed in feminam versus est. 'Vertere' antem sæpe passive sive significatione neutra a Livio usurpari, vidimus ad II. 62. § 2. Et ita, simile prodigium referens, loquitur Auson. Epigr. LXIX. 'Femineam in speciem convertit masculus ales; Pavaque de pavo constitit ante oculos.' Præterea paullo ante *minoribus etiam prodigiis fides habita* Harl. *minoribus etiam dictu prodigiis habita fides* Gaertn. *minoribus etiam dictu prodigiis fides*

adhibita Cant. Verum locutio 'adhibere fidem' pro credere, si non barbara, certe non ævi Liviani est, ut recte docuit Pascas. Grosipp. sive Scioppius in Parad. Literar. p. 38. quidquid in contrarium ei defendendæ adfert Borrich. in Cogitat. p. 306. et in Analect. p. 7. Vide etiam viros doctos ad Nepot. Themist. 7. 2. et quos ibi laudarunt. Præterea *et gallum in marem* Lov. 4. et Rec. Tum *convertisse* Gaertn.

§ 14 *Auctoribusque in curiam introductis*] *In curiam productis* Hav. Mox præpositio *de* exsulat a Voss. et Lov. 1.

§ 15 *Ut ea prodigia partim majoribus hostiis, partim luctantibus procurarentur*] Quæ sunt hostiæ *luctantes*, nullus commentatorum me docuit. Pal. 1. *partim lactantibus*. Pal. 2. *partim minoribus lactentibus;* quod exscriptum utrumque in contextum recepit, dubitans utra esset verior. Recte ergo nunc legitur *lactentibus*, ut habet Pal. 3. et vet. ed. 'Lactentes hostiæ' opponuntur majoribus. XXXVII. 3. 'Decemviri nocte lactentibus rem divinam fecerunt.' *Gebh.* *Luctantibus* operarum errore in edd. Gruteri prioribus datum est pro *lactantibus*, idque ipse Gruterus in ultima ed. emendavit, *lactentibus* substituens; quum a Curione usque ad Gruter. edd. paucis exceptis, legissent *lactantibus*. Quod posterius in Put. est, ut me Sallier. monuit, nec aliter Flor. a m. pr. Voss. Lov. 1. et Hearnii L. 1. et D. Si discrimen, quod vulgo statuitur inter *lactans* et *lactens* apud Servium ad Virg. Georg. I. 315. perpetuum est, omnino *lactentibus* hic legendum est, non *lactantibus*. Quoniam autem 'lactentes hostiæ' hic 'majoribus' obponuntur, minores et adhuc crescentes intelligi, ut Gebhardus monuit, certum est. Similiter 'suovetaurilia lactentia' memorantur apud Caton. de Re Rust. c. 142. Quando vero majores, quando lactentes hostiæ immolarentur, hæc notat Servius ad Virg. Æn. XII. 170. 'In rebus, quas volebant finiri celerius, et senibus et jam decrescentibus animalibus sacrificabant; in rebus vero, quas augeri et confirmari volebant, de minoribus et adhuc crescentibus immolabant.' Ceterum *partim majoribus hostiis, partim minoribus lactentibus* legunt Hafn. et Hearnii N. Sed librarios eorum codd. qui similes lectiones præferunt, duplicem scripturam junxisse, optime jam Gebhardus observavit. Paullo ante *Decretum est* edd. vett. Mox *et ut supplicatio*, pro *uti*, Ber. Vide ad XXXVII. 46. § 10.

§ 16 *Quemadmodum cordi esse Divi carminibus præfarentur*] Contaminata hæc lectio est in omnibus Pall. libris, *cordi esset divinis carminibus præf.* vet. ed. *cordi esse divinis carm. præf.* Gebh. Lege *profarentur*. Ut Petronio c. 89. reddidit Scioppius: 'Cum, Delio profante, cæsi vertices.' Ulpianus l. I. ㅠ. 9. D. de Ædil. Edict. 'Si servus inter fanaticos caput jactaret, et aliqua profatus esset.' Auctor sub nomine Messalæ de progenie Augusti: 'Is Helenus, Æneæ futura prædicens, monitus interpres Deorum profatus fuerat.' *J. F. Gron.* Sed præterea omnes plane scripti *divinis carminibus*. Lege *Divi suis carm. profarentur*, vel *Divi in carminibus*. Jac. Gron. *Quemadmodum cordi esset* Flor. a m. pr. Cant. Voss. Lov. 3. 5. Harl. et Gaertn. *uti cordi esset* Lov. 4. Hinc *divinis carminibus* præter omnes edd. ante Moguntinam, etiam omnes Mss. mei, nisi quod Rec. legat *quemadmodum cordi esse Divis;* quomodo etiam Jac. Perizon. sibi legendum videri, in ora cod. notavit. 'Divus' autem et 'divinus' etiam alibi commutantur. Vide ad XXIII. 11. § 1. Recte vero *profarentur* conjecit J. F. Gronovius. Catull. de Nupt. Pel. et Thetid. vs. 383. 'Talia, profantes quondam felicia Pelei, Car-

mina divino cecinerunt pectore Parcæ :' ubi videndus est Passer. et Burm. ad Petron. loc. laud. Paullo ante *Ceterum*, pro *Cetera*, Rec. et Gaertn. Deinde *ut fierent ita* Lov. 4. *et ut fierent ita* Lov. 5.

§ 17 *Id decemvirorum monitu decretum est*] Optimi *Id virorum*. Scribe deleta prima voce *Decemv. monitu*. J. F. Gron. *Id decemv. monitu* Voss. in contextu, Ber. Rec. Gaertn. et Hav. *Id virorum monitu* Flor. Cant. Lov. 1. 4. 5. et Harl. *Decemv. monitu*, ut Gronov. legendum censet, Voss. in marg. et, ita L. 1. et N. exhibere, Hearnius testatus est.

Junoni Minervæque ex argento daretur] Tria magna Romæ numina, Jupiter, Juno, atque Minerva. Cæterum cum primum Jovi donum fulmen aureum pondo L. fieret, quod Junoni Minervæque datum sit ex argento, non explicatur. Nisi quis argenteum fulmen dicere velit. *Glar.* Irridet hic Livium Glareanus, quasi nihil aliud intelligi possit, nisi et Junoni Minervæque fulmen argenteum datum. Pall. 1. ac 3. *darentur.* Sed Pal. 2. scriptorem præstantissimum a cavillatione hominis fatui vindicat, plenissime ingerens *Junoni Minervæque ex argento dona darentur.* Sic mox ' Quin et libertinæ et ipsæ, unde Feroniæ donum daretur, pecuniam pro facultatibus conferrent.' *Gebh.* *Ex argento daretur* vulgatæ, nisi quod in ultimis, nescio quis, postremam vocem expunxit. Non sine caussa moratus hic est Glareanus, sed tollimus mendum ex Put. Reg. optimis Med. et duobus Pall. scribendo *ex argento dona donarentur.* J. F. Gron. *Ex argento daretur* Ber. et Hav. *ex argento darentur* Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Gaertn. et Hearnii D. ac N. *ex argento dona darentur* Cant.

Junonique Sospitæ Lavinii majoribus hostiis sacrificaretur] At *Lanuvii*, ut dixi, integra est lectio. Cicero et Livius auctores. *Sabell.* Optimi apud me *Lanuvii*; reliqui cum Hearnii N. et edd. prioribus *Lavinii*, vel *Lavini*. Vide ad III. 29. § 6. et ad VIII. 13. § 5. Præterea *Junonique Hospitæ* Lov. 4. et 5. quomodo etiam 'hospes' et 'sospes' commutari solent. Vide ad V. 28. § 4.

§ 18 *Pecunia conlata, quantum conferre cuique commodum esset*] Excusari potest, sed ex more Livii scribe *quantam*. J. F. Gron. Idem mihi in Lov. 3. obvium fuit. Ceterum *quantum conferrent quique commodum* Flor. Nihil mutandum esse, censet Burm. ad Lucani VIII. 766.

Quin et libertinæ et ipsæ, unde Feroniæ donum daretur] Put. Pet. Reg. Men. Voss. *quæ et ut libertinæ*. Scribe *quin et libertinæ ut ipsæ*. J. F. Gron. Libertinarum Dea erat Feronia. Ser. ad Virg. Æn. VIII. 564. et Gyrald. Hist. Deor. Syntagm. III. *Duk.* *Quin et ut lib. et ipsæ* Flor. et Hearnii D. *quæ et ut lib. et ipsæ* Lov. 4. Harl. et Gaertn. *quæ et ut lib. et identidem Feroniæ* Lov. 3. *et ut lib. et ipsæ* Lov. 5. *et ut lib. ipsæ* Ber. et Hav. *quin ut lib. et ipsæ* Exc. Pithœi, et edd. vett. usque ad Froben. qui a. 1531. recepit id, quod usque ad Gronovium probatum est. Vox *donum* deficit in Voss. et Lov. 1. quasi id ex præcedentibus subintelligendum foret.

§ 19 *Decemviri Ardeæ in foro majoribus hostiis sacrificarunt*] Mirum verum, quid ita Ardeæ sacrificatum, cum nullum prodigium illic visum in prioribus narretur. Jejunum etiam est, quod sequitur: sed his omnibus vere mederi nequimus. *Glar.* Mirum Glareano videtur, decemviros Ardeæ sacrificasse, cum ibi prodigium nullum exstitisset: neque videt, idem cum alias factum, tum XLII. 20. Nam cum columna rostrata Romæ fulmine discussa esset, 'decemviri lustrandum oppidum, supplicationem obsecrationemque habendam, victimis majoribus sacrificandum et in Capitolio Romæ, et in

Campania ad Minervæ promontorium renunciarunt.' *Sigon.*

Postremo ex libris Decembri jam mense in ædem Saturni] Put. Pet. Reg. optimi Florentini extrudunt τὰ *ex libris*. Voss. *postremo libri X. jam:* dein omnes *ad ædem*, ut et prius vulgatæ. *J. F. Gron.* Lectio, quæ vulgo ante Gronov. exstitit, primum mihi obvia fuit in ed. Mogunt. Priores exhibent *postr. liberi*, vel *Libero decimo jam mense.* Similiter *postremo libri X. jam mense* Lov. 1. et Gaertn. *postr. libri decimo jam mense* Lovel. 4. *postr. liberi decimo jam mense* Hearnii N. a m. pr. sed postea manus secunda vocem *liberi* induxit, ut legeretur *postr. decimo jam mense*, quod est in Hav. *postr. X. jam mense* Lovel. 5. *postremo quidem Decembri jam mense* Harl. *postr. jam mense Decembri* Ber. *postr. Decembri jam mense* præter Gronovii codd. insuper Cant. et Lov. 3. Illud *in ædem* primum vidi in edd. Gruteri; quum priores, ut et scripti mei, *ad ædem* recte præferant.

Et eum lectum senatores straverunt] Sic quidem veteres libri constanter: nihilominus suspicor duas voces insiticias esse, et scripsisse Livium, *lectisterniumque imperatum* (*lectum senatores straverunt*) *et convivium publicum.* J. F. Gronov. *Et cum lectum* Lov. 3. et 4. *et quom lectum* Gaertn. *et tum lectum* Hav. et Hearnii N. Præterea *imperatum et conv.*, addita prima voce, Lov. 3. Harl. Gaertn. et Hearnii D. atque N. a m. pr.

§ 20 *Ac per urbem Saturnalia die ac nocte clamatum*] Optimi *Sat. diem ac noctem clamatum.* Forte et *clamata.* Ut XXI. 62. 'Infantem trimestrem triumphum clamasse.' Ovid. Am. I. 2. 'populo clamante triumphum.' *J. F. Gronov. Diem ac noctem* ex meis Flor. et forte Cant. unde nihil monetur in excerptis. Gronovii conjectura *Saturnalia clamata* inlustrari potest ex loco Macrob. Sat. I. 10. 'Quo solo die apud ædem Saturni convivio dissoluto Saturnalia clamitabantur:' quem locum temere Pontan. tentasse videtur. Observat etiam Crevier. in optimo Put. legi *clamatam;* literam autem *m* in fine vocum persæpe in eo redundare. Burmann. forte legendum me monuit *Io Saturnalia*, ac respicienda esse quæ notantur ad Petron. LVIII. Et ita vir doctiss. legendum censebat in Observ. Miscel. tom. v. 201. ubi hæc formula erudite inlustratur. Hæc vero conjectura si placet, necesse non erit ut cum Gronov. *clamata* legamus.

Populusque eum diem festum habere ac servare] Hic dies ad XIV. Kal. Januar. fuit, auctore Macrobio Saturn. I. 10. *Sigon.* Loquitur de Saturnalibus tum primum institutis. Sed II. 21. ea non multum post reges pulsos instituta scribit. Hæc in concordiam redigere conatur Lipsius Sat. I. 2. *Duk. Conservare* Lov. 3. et Hearnii D. atque N. a m. pr.

CAP. II. § 1 *Dum consul placandis Romæ distrahendoque delectu dat operam*] Vos sic emendatis: *Dum consul plac. D. Romæ distrahendoque delectu*, nescientes *distrahendo* duo verba esse: *Dis*, quod fere veteres non gemino *ii* scribebant, et *trahendo*, id est differendo. Nam 'distrahere delectum' nusquam legimus. Palam ergo est, quomodo emendare debuistis. *Valla.* Legendum, ut habetur, in Pall. duobus, et vet. ed. *trahendoque delectu.* Alludit Pal. 2. *placandis Diis Romæ distrahendoque delectu.* Verum ita dudum quoque emendandum esse monuit Valla. *Gebh.* Put. aliique Gall. et duo Pall. cum Voss. Andrea, Aldoque, et omnibus ante Juntam *trahendoque delectu*, id est, producendo delectu, morando per delectum. Lib. XXIV. c. 27. 'Prætores dissimulare primo, et trahenda re esse, postremo victi,' &c. *J. F. Gronov.* In recepta scriptura tamen apertior est sententia: nisi creda-

mus consulem de industria cessasse in habendo delectu, eumque aliquantisper distulisse, aut inchoatum in plures dies produxisse, quem paucioribus perficere potuisset. Sed hujus consilii ratio non apparet. Et Servilium jam in provincia fuisse, quum ad Trasimenum pugnatum est, ex Liv. infra c. 9. et Polyb. III. 86. intelligitur. *Duk.* *Diis plac. Romæ distr. delectu* Hav. *plac. Diis Romæ distr. delectu* Harl. *plac. Diis Romæ habendoque delectu* Ber. quomodo ante Juntam jam ediderunt Ascens. 1513. et 1516. Mogunt. et Aldus in erratis. Id vero ad Gronov. usque obtinuit. *Plac. Romæ distr. delectu* Flor. Lov. 1. 4. 5. Gaertn. et Hearnii N. neque aliter Cant. nisi quod *Dum supplicandis*, pro *Dum consul placandis*, insuper legat. At viri docti, disjunctis duabus quæ perperam coaluerant vocibus, legendum docuerunt *placandis Romæ Dis*, vel *Diis, trahendoque delectu*. Olim enim *Di* et *Dis*, pro *Dii* et *Diis*, scribebatur. Vide ad II. 12. § 5. et V. 14. § 4. Eodem errore *detulissent*, pro *Di tulissent*, erat V. 18. § 8. *depascebatur pecus*, pro *Deæ pascebatur pecus*, XXIV. 3. § 4. *displicet*, pro *Dis placet*, XXXVII. 53. § 5. Et ita *Di mergite*, pro *dimergite*, emendat Nic. Heinsius ad Nason. Her. V. 119. et *Dis ponit*, pro *disponit*, Fast. III. 301. Sæpissime librarios duabus vocibus in unam contrahendis peccasse, vidimus ad I. 47. § 9. *Trahendo delectu* autem non aliter exponi posse videtur, quam Gronov. hoc loco exposuit, quo sensu etiam 'trahere bellum' habuimus V. 11. § 8. An tamen Servilius operam dedit, ut, acerrimo bello instante, Romæ delectam traheret? aliquid latet, quod aliis excogitandum relinquo. Crevier. *habendoque* tuetur, idque in plerisque codd. ob literarum similitudinem in *trahendoque* perperam mutatum putat. *Placandis Romæ Diis delectu dat operam* legit Hearnii D. An forte legendum *Dum consul, placatis Romæ Diis, delectu dat operam?* *Delectu* pro *delectui*, quod ipsum præfert Ber. a m. sec. Sed non necesse est. Vide ad XXIV. 19. § 6. Librarios autem *placādis* et *placatis* facillimo errore confundere potuisse, vidimus ad VI. 37. § 4. Sed nihil definio.

Quia in Flaminium consulem Arretium pervenisse fama erat] Pall. tres *quia jam Flam. cons. Arr. prævenisse fama erat.* Gebh. *Quia in Flam.* lapsu operarum inrepsit in primas edd. Gruteri, pro quo ipse in ultima recte *quia jam Flaminius* reposuit. *Prævenisse* autem in nullo meo cod. inveni, aberrantium itaque librariorum est, qui similiter peccarunt IX. 23. § 2. et XXV. 9. § 5. Caussam vide ad IX. 10. § 7.

§ 2 *Propiorem viam, &c. petit, qua fluvius Arnus per eos dies solito magis inundaverat*] *Propriorem viam* Flor. Vide ad IV. 17. § 5. Tum *viam petiit* Gaertn. et Hearnii D. et N. Vide ad XXXVII. 45. § 2. Deinde *quam fluvius Arnus, &c. inund.* Lov. 5. *quam fluvius Sarnus inund.* Lovel. 3. ultima litera vocis *fluvius* perperam in voce sequenti *Arnus* repetita. Vide ad XXXVII. 29. § 8. *Sarnus* etiam est in Ber. Verum 'Sarnus' Campaniæ, quo Hannibal nondum pervenit, 'Arnus' Etruriæ fluvius est. De Arno vide Cluver. Ital. Ant. II. 2. 461. de Sarno IV. 3. 1156. Nomen fluminis omittitur in Flor. voces sequentes *per eos dies* in Ber. a m. pr. quarum loco *per eosdem dies* perperam legit Rec. Vide ad X. 10. § 6. Insuper *magis solito*, trajectis vocibus, Gaertn. Paullo ante *aliunde longius, ceterum commodius* Lovel. 5. *aliud longius cæptum commodius* Hav.

§ 3 *Hispanos et Afros et omne quod veterani erat robur exercitus*] Pal. 1. *ad Hispanos et Afros et omne veterani erat, &c.* Pal. 2. *at Hispanos Afrosque et omne veterani robur exercitus:* quæ mihi non adeo inconcinna videtur

lectio. Pal. 3. vero *Ispanos et Afros, et omne quod veterani erat exercitus*, Gebh. Put. *Atspanos:* alii *at Hispanos*, vel *ad Hispanos*. Dein omnibus deest τὸ *quod*. Emenda *Ac Hispanos et Afros* (*id omne veterani erat robur exercitus*) *admixtis ipsorum, &c.* Sic xxviii. 2. 'Hanc justam legionem (et id ferme roboris erat) in prima acie locat.' Polybius iii. 79. εἰς μὲν τὴν πρωτοπορείαν ἔθηκε τοὺς Λίβυας καὶ Ἴβηρας καὶ πᾶν τὸ χρησιμώτερον μέρος τῆς σφετέρας δυνάμεως. Id recte reddidit Livius, ut restituimus: neque enim alii sunt πᾶν χρησιμώτερον μέρος, quam οἱ Λίβυες καὶ Ἴβηρες. Ideo paullo post de iisdem Polybius: οἱ μὲν οὖν Ἴβηρες καὶ Λίβυες δι' ἀκεραίων, &c. nullo adjecto tertio genere. *J. F. Gronov.* *Aspanos et Afros* Flor. in quo tamen prima litera vocis primæ a manu recentiori notata est, altera, quæ prius exstiterat, inducta. Similiter autem in multis meis vel *ad Hispanos*, vel *at Hispanos*, vel *ac Hispanos* inveni; quod posterius, Gronovio ex conjectura repositum, exstabat in Voss. a m. sec. Ber. et Gaertn. Viri docti quidem observarunt, licet optimi veterum scriptorum voculam *ac* ante voces a vocali incipientes usurpare non soleant, adspirationem tamen sæpe vice consonæ fungi, eique τὸ *ac* præponi. Verum, quum nullum ejus exemplum apud Livium notarim, Gronovii lectionem *ac Hispanos*, quamvis a nonnullis codd. firmatam, probare etiam nequeo. Credere itaque malo, in codd. qui *at Hispanos* præferunt, vocem illam *at* perperam repetitam esse ex præcedentis literis ultimis; quale exemplum etiam habuimus ii. 27. § 2. et occurret xxx. 34. § 5. Eam vero, quum commodum sensum non haberet, in *ad* vel *ac* ab aliis commutatum esse. Si quis nihilominus hujus voculæ rationem habendam existimet, videat, num probanda sit lectio *hac Hispanos*, quam in Hafn. et Hav. inveni, *hac*, nempe via propiore per paludem, Hispanos et Afros ire jussit. Ita 'ire via,' 'itinere' iv. 4. 'Cur non sancitis, ne vicinus patricio sit plebeius? ne eodem itinere eat?' Lib. xxv. cap. 9. 'Convocatos milites monuit, via omnes irent.' Ovid. Her. xvi. 115. 'Protinus Ægæis ire jubebar aquis.' Horat. Sat. i. 9. § 1. 'Ibam forte via Sacra, sicut meus est mos.' Ut tamen verum fatear, illud *hac* abesse malo. Deinde *et omne vet. exer. robur* Flor. *et omne vet. robur exer.* Voss. Lov. 3. 4. et Harl. Gronovio itaque *id* pro *et* scribenti adsentior. At insuper vide an non etiam *erat* delendum, ac scribendum sit *id omne vet. ex. robur.* Si quis tamen et *erat* defendere malit, non adversabor, siquidem in simili compositione orationis sæpe 'est,' 'erat,' 'fuit,' ac similia Livius adhibuerit. Vide quæ notantur ad xxvii. 1. § 2. Mox *necessaria usus deessent*, pro *ad usus*, Lov. 4.

§ 4 *Maxime Gallos, &c. ut est mollis ad talia gens*] Succensere solet Livio Glareanus, ut falsam Gallis mollitiem adscribenti, idque immerito. ['Non solum hoc loco male Gallis loquitur Livius: sed et in prima decade multis in locis.'] Hæc enim ille ab aliis sumpsit, ut a Polybio iii. 79. καὶ μάλιστα τῆς τῶν Κελτῶν μαλακίας καὶ φυγοπονίας, ἵν' ἐὰν κακοπαθοῦντες τράπωνται πάλιν εἰς τοὐπίσω, κωλύῃ. Et paulo post: 'Galli neque sustinere se prolapsi, neque assurgere ex voraginibus poterant,' &c. Polybius ibidem: οἱ δὲ Κελτοὶ δυσχερῶς μὲν εἰς τοὔμπροσθεν προέβαινον, διατεταραγμένων καὶ διαπεπατημένων εἰς βάθος τῶν ἑλῶν, ἐπιπόνως δὲ καὶ ταλαιπώρως ὑπέμενον τὴν κακοπάθειαν. *Sigon.* Mox *aut si subsisteret*, addita media voce, Ber.

§ 5 *Per præaltas fluvii ac profundas voragines, hausti pene limo*] *Prope altas* Lov. 4. *pr̄r altas*, id est *propter altas*, Gaertn. Sed, *præaltus* sæpius a Livio usurpari, vidimus ad Epit. lib. vii. Hinc *aut profundas vor.* Flor.

Vide ad XXI. 53. § 3. Mox *tamen* omisit Lov. 3. quam vocem reliqui omnes agnoscunt. Librario forte displicuit, *tamen* usurpari, non præcedente τῷ *licet*, *etsi*, vel simili. Id tamen sæpe usu venire, videbimus ad XXXVII. 25. § 11.

§ 6 *Galli neque sustinere se prolapsi, neque adsurgere, &c.*] Nullus propemodum liber est, in quo non male loquatur Gallis Livius, ipse in Gallia Cisalpina natus. Sed scilicet Patavini ab Antenore nati ad Galliam non attinent: nam id aliquot locis innuere videtur. Rideo ineptiam tanti viri. Hoc etiam loco credemus, (si Diis placet) Gallos neque sustinere se prolapsos, neque assurgere ex voraginibus potuisse, qui prius toties hoc iter totis exercitibus peragrarint, atque adeo ipsam urbem, victis Romanis, ceperint diruerintque. Sed, hercules, affectus ab historica fide longe abesse debebant. *Glar.* Haud scio quis addiderit τὸ *qui* [post vocem *Galli*]. Certe non modo scripti omnes, sed et editi, etiam Gruteri, ignorant. Videtur tamen animadvertisse ejus auctor hiare orationem, Quod vitium rectius curabimus delete altero *aut*, hoc modo: *Galli neque sustinere se prol., neque ads. ex vorag. poterant; aut corp. animis, animos spe sust.* J. F. Gron. D. Heinsius exstitit, qui, inserto pronomine *qui*, apud Elzevir. edidit *Galli, qui neque sustinere se.* Verum id neque in ullo meorum codd. appareat. Quemadmodum autem Gronov. deleto altero *aut*, ita Ant. Perizon. inserta voce *neque*, huic loco mederi conatus est hoc modo: *Galli neque sust. se prol., neque ads. ex vor. poterant, neque aut corp. animis, aut animos spe sust.* Crevier. causatus non opus esse, ut prolapsi sustineant, sed erigant se, transpositis vocibus legebat *neque sustinere se, neque prolapsi adsurgere.* Ad verba autem seqq. *aut corpora animis* repetendam esse censet ex præcedentibus particulam negantem, quasi legeretur *neque corpora animis, neque animos spe sust.* Ceterum *aut animos spe sustinere* legit Harl. ut referatur pariter ad præcedens *poterant.* Sed *sustinebant*, in quod reliqui codd. conspirant, præferendum est.

§ 7 *Fessa ægre trahentes membra; alii, ubi semel victis tædio animis*] *Fessa ægra trahebant membra* Ber. sed *ægra* a m. sec. qui etiam *ut semel tædio victis animis* præfert a m. pr. *ubi semel* a m. altera. Mox *passim jacentia* Hav.

Maximeque omnium vigiliæ conficiebant, per quatriduum jam et tres noctes] Polyb. III. 79. πάντες μὲν οὖν ἐκακοπάθουν καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἀγρυπνίαν ἕως ἂν ἑξῆς ἡμέρας τέτταρας καὶ τρεῖς νύκτας συνεχῶς δι' ὕδατος ποιούμενοι τὴν πορείαν. *Sigon.* Vocula *jam* non adparebat in Hearnii N. a m. pr.

§ 8 *Cumulatis in aquas sarcinis insuper incumbebant*] Pal. 2. *cum. in aqua sarcinis insuper incumb.* Pal. 3. *tumulatis in aquas sarcinis insuper incubabant.* Gebb. *Cum. in aquis sarcinis* Lov. 3. Harl. a m. pr. et Ber. *cumulatas in aquis sarcinas incumb.* Gaertn. qualis constructio obcurrit apud Avien. in Descr. Orb. 839. 'Ast Asiam incumbit vasto mons aggere Taurus.' Eodem modo 'incubare' construi docuit Gronov. ad Senec. Phœn. 499. Hæc tamen lectio, dissentientibus reliquis codd. non Livii, sed librarii esse videtur, præsertim quum similis constructio alibi apud eum non obcurrat. *Sarcinis superincumbebant* Ber. Verum neque id genuinum puto. Vide ad XXI. 1. § 5. Vulgatum itaque servandum. Ceterum hæc verba cum quinque sequentibus perperam desunt in Hearnii D.

§ 9 *Jumentorum itinere toto prostratorum passim acervi tantum, quod exstaret aqua*] Hoc ita Polybius III. 79. Τῶν δὲ ὑποζυγίων αὐτοῦ τὰ πλεῖστα πίπτοντα διὰ τοὺς πηλοὺς ἀπώλοντο, μίαν

παρεχόμενα χρείαν ἐν τῷ πεσεῖν ἀνθρώποις· καθεζόμενοι γὰρ ἐπ' αὐτῶν, καὶ τῶν σκευῶν σωρηδὸν ὑπὲρ τὸ ὑγρὸν ὑπερεῖχον· καὶ τῷ τοιούτῳ τρόπῳ βραχὺ μέρος τῆς νυκτὸς ἀπεκοιμῶντο. Sigon. Non bene fluit oratio. Ante *jumentorum* videtur desiderari *vel.* Alii incumbebant sarcinis in aquas cumulatis, alii acervis jumentorum. De vocabulis autem *tantum quod* vide Gronov. ad XXXIII. 4. *Duk.* *Passim* deficit in Lov. 3. Deinde *tantum quod exstarent aqua* Lov. 1. *tantum quod exstarent aquæ* Voss.

§ 10 *Ipse Hannibal æger oculis, &c.*] Hoc sic Polybius ibid. *Ἀννίβας δὲ μόλις ἐπὶ τοῦ περιλειφθέντος θηρίου διεσώθη μετὰ πολλῆς ταλαιπωρίας, παραλγῆς ὢν διὰ τὴν βαρύτητα τῆς ἐπενεχθείσης ὀφθαλμίας αὐτῷ· δι' ἣν καὶ τέλος ἐστερήθη τῆς μιᾶς ὄψεως. Sigon.*

Ex verna primum intemperie variante calores frigoraque] *Ex verna prius temperie* Lov. 4. Deinde *variantes calores frigoraque* Harl. et Voss. a m. pr. in quo postea emendatur *variante calore frigoreque*, quod etiam superest in Lov. 4. ac 5. quasi *variante* hic poneretur tamquam verbum neutrum, de quo vide ad XXXV. 31. § 13. Vulgatum tamen, reliquorum codicum testimonio firmatum, malo. Vide Gronov. ad d. loc.

Quod altius ex aqua exstaret] Vet. lib. *ab aqua.* Sigon. *Ab aqua* Pall. tres: *ex aqua* cæteræ edd. *Grut.* *Ab aquis* Lov. 4. *ab aqua* ceteri, quos adhibui, ut et Hearnii Oxon. quod verum puto. Sæpius enim Livius verbo cum præpositione composito in regimine aliam præpositionem addere consuevit. Hoc modo 'excludere ab urbe' dixit VIII. 26. 'exire ab Capua' XXV. 22. 'emergere de paludibus' hoc lib. cap. seq. 'erumpere a porta' XXXVI. 26. 'ejicere a castris' in Epit. Liv. l. LVII. quorum plerisque eodem, quo hic, aliisque modis codd. peccabant. Vide etiam ad XXXVII. 27. § 6. Præterea *quo altius* Flor. Ber. et, teste Crevierio, Put. atque unus ex Regiis. Vide ad XXXVI. 38. § 3. Sensus utrumque admittere potest: æquum igitur est, ut optimos codd. sequamur. Paullo ante *supererat* Lov. 4. 5. et Hearnii N. a m. pr.

§ 11 *Vigiliis tandem et nocturno humore palustrique cælo gravante caput*] *Vigiliis tamen* plerique codd. et edd. usque ad Dan. Heinsium, qui apud Elzevir. *tandem* substituit. Id autem requirere videtur præcedens 'primum intemperie.' Sæpe 'tamen' et 'tandem' in Mss. commutari solent. Vide ad III. 9. § 9. IV. 3. § 6. c. 46. § 3. V. 3. § 9. c. 23. § 10. VI. 4. § 10. c. 19. § 3. VIII. 23. § 17. X. 9. § 11. c. 45. § 13. XXI. 20. § 5. c. 37. § 1. XXII. 17. § 5. XXV. 27. § 3. XXVII. 20. § 12. XXX. 30. § 23. XXXI. 32. § 2. et XXXIV. 32. § 8. Adde Schott. ad Aur. Vict. de Vir. Inlustr. c. 50. Gronov. ad Epit. Liv. l. XLIX. Dukerum ad Flori I. 13. § 15. et 21. IV. 2. § 6. et Cortium ad Sall. Jug. c. 25. Deinde *palustrique cæno* Lov. 3. 5. Ber. a m. pr. et Gaertn. *nocturno palustrique cælo*, omissa voce, Harl. Mox in verbis seqq. *nec tempus nec locus* Lov. 4. et 5.

Altero oculo capitur] Ferrett. ad Taciti Hist. IV. 13. scribit hoc vulgo ita accipi, ut oculum amiserit Annibal, et eum uno oculo caruisse fere ab omnibus credi, atque adeo ab Juvenale IX. 157. 'ducem luscum' vocari; sed Cornel. Nep. Annib. 4. tradere eum 'hoc itinere adeo gravi morbo oculorum adfectum, ut numquam dextro æque bene usus sit;' et 'captum oculis,' ut 'captum mente' dici, et qui mente caret ac oculis, et qui mente oculisque non bene utitur. Verum uti posterius testimoniis idoneorum scriptorum probandum fuerat, quæ ille nulla adfert, ita certum est 'captum oculis' et 'luminibus' dici eum qui cæcus est. Livius lib. IX. cap. 29. et

Val. Max. I. 1. 17. de Ap. Claudio, qui ab amisso visu 'cæcus' dictus est, 'luminibus captus,' et Ovid. Fast. VI. 204. de eodem 'lumine captus erat.' Cic. de Divin. II. 3. 'Si oculis captus sit, ut Tiresias fuit.' Suet. Aug. c. 53. 'Gallum Taurinium senatorem, &c. captum repente oculis, et ob id inedia mori destinantem.' Plinius H. N. XXXIII. 5. 'Oculis membrisque captum exspirasse.' Nec dubito, quin Virg. Georg. I. 183. 'oculis captos talpas' pro cæcis dixerit, ex opinione vulgari. Annibalem autem alterum oculorum amisisse, non Juven. tantum, verum etiam Polyb. credidit III. 79. eum τῆς μιᾶς ὄψεως στερηθῆναι scribens. Silius quoque IV. 764. 'amissum' ei 'visum' dicit. Nec aliter sensit Tacit. l. d. 'Civilis, &c. Sertorium se aut Annibalem ferens, simili oris dehonestamento:' quia scil. itidem, ut hi, altero oculo carebat. Nam Sertorio alterum oculum bello Marsico effossum fuisse, tradit in vita illius Plutarchus, quem et ipsum id, quod de Annibalis incommodo proditum est, de amisso altero oculo accepisse, ex eo liquet, quod ibidem quatuor summos duces Philippum, Antigonum, Annibalem, et Sertorium ἑτεροφθάλμους fuisse dicit. Corn. Nepotem alios auctores secutum fuisse credibile est. Nam et solus 'dextrum oculum' dicit, et in eo etiam a Polybio, quem Livius sequitur, abit, quod hoc Annibali 'in transitu Apennini' accidisse auctor est, non ex Liguribus in Etruriam per paludes iter facienti, ut Polybius et Livius. *Duk.*

Cap. III. § 1 *Multis hominibus innumerisque fœde amissis*] Legendum e Mss. *Multis hom. jumentisque fœde amissis.* Gebh. Illud *innumerisque* ex errore operarum exstat in prioribus Gruteri edd. qui ab ipso in postrema emendatus est.

Exercitum Romanum circa Arretii mœnia esse] *Romanum incirca Arretii.* J. F. Gron. Ita et Flor. Præterea *Romanum exercitum* Ber.

§ 2 *Itineraque, et copias atque commeatus expediendos*] Scribe ex Put. *ad commeatus.* Etsi illic est *at commeatus.* Sed has duas literas innumeris locis confundit. *J. F. Gron.* *Ad* et *at* passim commutari, dictum est ad V. 24. § 8. Et hanc Gronovii conjecturam firmat Flor. *ad commeatus* exhibens, quæ lectio etiam in Cantabr. exstitisse videtur, unde nullam varietatem scripturæ ad Gronovii ed. notatam video. Proxime etiam accedit Lov. 4. quæ *ac commeatus* legit. Insuper *et itinera et copias* Lov. 4. et 5. Paullo ante *consulis inde*, pro *deinde*, Lov. 4. et 5. Vide ad XXXVI. 24. § 10.

Cetera, quæ cognoscenda in re erant] Pal. 2. *quæ cognosse in rem erant:* ad quod alludit quoque Pal. 3. *quæ cognosce in re erant.* Gebh. Liber optimus, *quæ cognosse in rem erat.* Et eodem alludunt Voss. et Pall. Sic XLIV. 19. 'Cognitis mox, quæ nosci prius in rem esset.' Cicero Famil. I. 5. 'Ea te et literis multorum et nunciis cognosse arbitror.' Sic enim Victorius e Mss. quod nollem displicuisse Camerario. Valer. Maximus IV. 6. 'Quæ cum apud Philippos victum et interemtum virum cognosses.' Lib. VI. cap. 3. 'Tamen externa summatim cognosse, fastidio non erit.' Ita invenimus in scriptis, ubi vulgatæ *cognosceres* et *cognoscere.* J. F. Gron. *Quæ jure cognoscenda erant* Hav. *quæ cognoscere in re erant* Voss. et Gaertn. *quæ cognoscere in re erat* Lov. 4. et Hearnii L. 1. *quæ cognoscere in rem erat* Lov. 1. 5. *quæ cognosse in rem erant* Flor. Sed recte Gronov. ex Put. probavit *quæ cognosse in rem erat.* Recte, inquam, recepit *cognosse:* hac enim contractione ejus verbi Livius admodum delectatus est; sæpius vero librarii corrupetrunt. Vide ad IV. 19. § 2. XXVII. 40. § 8. XXIX. 21. § 5. et XXXVII. 52. § 4.

Ita etiam in aliis scriptoribus peccatum esse, constat ex illis quæ Grævius notavit ad Cic. ad Fam. I. 9. p. 35. et viri docti ad Suet. Tib. c. 35. et ad Val. Max. III. 2. 15. Ejusdem generis alia vide ad VI. 18. § 10. Recte etiam admisit Gronov. *in rem erat*, id est, 'utile erat,' 'proderat.' Infra c. 29. 'Primum esse virum, qui ipse consulat, quid in rem sit.' XXVI. 17. 'Loquendo plura scribendoque, quæ in rem non erant.' c. 44. 'Hortatur, imperat, quæ in rem sunt.' XXX. 4. 'Ad comparanda ea, quæ in rem erant, tempus habuit:' ubi vide Gronov. XXXIV. 18. 'Nec cogitaret modo imperaretque, quæ in rem essent.' XXXV. 35. 'Monendique eum, quæ in rem esse videbantur.' Ter. in Andr. III. 3. 14. 'Si in rem est utrique, ut fiant, arcessi jube.' Tacit. Hist. III. 8. 'Coloniam copiis validam auferre Vitellio, in rem famamque videbatur.' Justin. XIII. 6. 13. 'Sed in rem visum est, ab Ægypto incipere.' Mox *exquirendo*, pro *inquirendo*, Ber.

§ 3 *Etrusci campi, qui Fæsulas inter Arretiumque jacent*] Polybius et cæteri Φαισόλαν vocant. Quare non est omittenda diphthongus. *Sigon.* De orthographia vocis *Fæsulæ* vide Cluverii Ital. Ant. II. 3. 509. et Cellar. Geogr. II. 9. 459. Ceterum *et Tusci campi, qui Fæsulas* Harl. *et copiosi campi Fæsulas* Hearnii N.

Omnium copia rerum opulenti] Ms. Cantabr. *copiæ*. Miror quidem, in uno codice isto ita legi; non est tamen, cur plane abhorreamus. Vide ad IX. 36. et c. 35. § 1. *Jac. Gron.* *Omnia copia rerum* Gaertn. *omni copia rerum* Voss. Lov. 3. 4. Harl. Ber. Hav. et Hearnii L. 1. Male. Vide ad v. 9. § 7. et hoc cap. § 12.

§ 4 *Non modo legum ac Patrum majestatis, sed ne Deorum quidem satis metuens erat*] Habent Pall. omnes *non modo legum aut Patrum maj., sed ne D. satis metuens.* Gebh. Ocius dele τὸ *erat*. Non enim modo Put. Flor. Voss. Gud. tres Pall. sed et omnes veteres editi arguunt ante Frobenium: sufficit præcedenti periodo positum esse. *J. F. Gron.* Illud *erat* exsulat etiam ab omnibus meis et Hearnii codd. quod non primus Frobenius, sed ante eum Moguntini adsciverunt. Præterea *legum aut Patrum maj.* Flor. multique alii, cum omnibus editis usque ad Grut. qui *ac Patrum* vulgavit. Tum *nec D. quidem satis vini metuens* Lov. 3.

Hanc insitam ingenio ejus temeritatem] *Hanc sitam ingenio ejus tem.* exhibet Pal. 2. *Gebh.*

§ 5 *Ferociter omnia ac præpropere acturum*] *Ac prepere act.* Lov. 1. et Hav. Male. Infra c. 19. 'Raptimque omnia præpropere agendo:' ubi vide. Ex hoc errore admisso alius insuper additus est in Gaertn. qui *omnia ac prope acturum* dedit. Quum enim per compendium *prep'e*, vel *prepe*, scriptum esset, nota compendiariæ scripturæ omissa est, ut sæpe alibi peccatur. Vide ad XXXIX. 31. § 4. Mox *cogitare*, pro *agitare*, Cant.

§ 6 *Et, læva relicto hoste, Fæsulas petens, Etruriæ agros prædatum profectus*] Pall. 1. ac 3. *Hetruriæ agro præd. prof.* Pal. 2. *medio Hetruriæ agro præd. prof.* Gebh. Put. Reg. Pal. Medic. *Fæsulas petens, medio Etruriæ agro præd. prof.* Quid hic offendit insubidos correctores? quemadmodum et c. 31. 'Juxta effusi ac si insulis cultorum egentibus prædarentur.' Ita namque Put. Pet. melior, Menardi: ubi *insulas egentes* supposuerunt. Lib. XXIII. c. 42. 'Latronum modo percursant totis finibus.' XXIV. 20. 'Aliquot cohortes in agro hostium prædatum misit.' Iterum Put. et Pet. melior, non *agros*. Eodem libro c. 41. 'per speciem prædandi ex hostium agro.' XXXIV. 20. 'Quoniam sæpe in agro eorum impune persultassent.' Cluverius refingit, *et a Fæsulis profectus a læva*

relicto hoste Etruriæ agros prædatum petens, quantam maximam, Ital. Antiq. II. 3. *J. F. Gron.* Locus exstat apud Cluver. p. 580. ubi dedita opera de his Livii verbis egit: verum ibi non a *læva*, sed *læva*, legendum conjicit. Aliam etiam emendationem ibidem proposuit p. 509. legendum censens, *et Fæsulis profectus a læva relicto hoste Etruriæ agros prædatum petens quantum maximam*. Verum Holsten. ad priorem locum miratur, Cluverium in perspicua Livii narratione tenebras sibi aliisque effundere, atque adeo infeliciter loci sanissimi correctionem vel corruptionem potius tentare. Jac. Gronov. in Dissert. Epist. ad Livii Loca Quæd. Geogr. II. 13. monuit vel ad emendationem Cluverii, quemadmodum a patre proponitur, vel ad locum, qui p. 509. exstat, eum male inserta particula *a* conjecisse *a læva:* quum Livio *dextra, læva* simpliciter posita denotent ad dextram, ad lævam. Ceterum emendationem Gronovii probare videtur Cant. unde nihil notatur. Proxime autem accedunt Voss. Gaertn. Hearnii L. 1. D. et N. in margine, qui *Fæsulas petens, Etruriæ agro prædatum profectus* legunt.

§ 7 *Flaminius, qui ne quieto quidem hoste ipse quieturus erat*] *Flam. nec quieto quidem hoste* Hearnii N. *Flam., qui neque quieto quidem hoste* Harl. *Flam., qui nec quieto quidem hoste* Flor. Voss. Lov. 5. Gaertn. et editi ante Aldum, qui *ne quieto quidem hoste* recte reposuit. Vide ad I. 10. § 3. *Flam., qui nec quidem hoste quieto* Hav. *Flam., qui nec quieto hoste* Ber. Vox *quieto* deerat in Lov. 1. et 4. Insuper, *Flam., qui ne quidem cum hoste quiet. erat* Lov. 3. Verum ita dari oportuisset *qui ne cum hoste quidem*. Vide ad XXXVIII. 25. § 14. Sed vulgatum præstat. Mox *suum id dedecus esse ratus* Ber. a m. sec. *suum dedecus ratus* Cant. *summum id dedecus ratus* Lov. 4. et 5. quomodo et alibi scribæ lapsi sunt. Præter illa quæ notavi ad ad v. 11. § 16. vide viros doctos ad Suet. Ner. c. 41.

Ceteris omnibus in consilio salutaria magis] Ita edidi, scriptis omnibus præeuntibus. Neque hic magis *concilio* erat retinendum, quam mox 'ex consilio se proripuit.' *Jac. Gron. Ceteris omnibus consilia sal.* Hafn. et Hav. Reliqui omnes mei, cum pluribus edd. vett. *in consilio* probant. Et ita jam hoc loco legendum monuerat J. F. Gronov. ad XLIV. 2. § 5.

§ 9 *Ab effusa prædandi licentia*] *Effusa licentia* recte dicitur. Præferrem tamen, si per libros liceret, *effuse*. Infra c. 9. 'Refertum præda' agrum 'quam effuse avidi atque egentes rapiebant.' XXXIV. 16. 'Effusius, ut sparsis hostibus fuga, prædati sunt.' *Duk.*

Hostem cohibendum; iratus se ex consilio proripuit] *Cohib. ratus, se, &c.* Lov. 3. 4. Rec. et Gaertn. Neque tantum similiter Harl. legit, verum insuper *cohib. ratus, se ex cons. pror.; simulque signum it. pugnæque cum dedisset: Arretii ante mœnia, &c.* Sæpe 'ratus' et 'iratus' commutantur. Vide ad III. 2. § 10. Corruptius *cohibendum proponens, iratus se* edd. Rom. 1472. ac Parm. mox omittentes τὸ *proposuit*. Verum, quum illa quæ præcedunt, 'interim equitatu auxiliisque,' non Flaminii, sed in consilio salutaria magis quam speciosa suadentium, sententiam proponant, vulgatum servandum esse ratio docet. Mox *proposuit* exsulat etiam a Flor. Voss. Cant. Lov. 1. 3. 4. cujus loco *proponit* est in Lov. 5. *exposuit* in Hafn.

§ 10 *Quin immo Arretii ante mœnia sedeamus, inquit*] *Cum limō* Cant. *Tum imo* Lov. 4. *Cum immino* Lov. 1. *Quin immo Arr. ante mœnia perveniat, nec ante*, omnibus mediis omissis, Voss. quæ eadem etiam desunt in Lov. 1. Sed vocis *mœnia* repetitio librarios neglegentes in errorem abripuit. Vide ad IX. 11. § 11. Mox *hæc patria*

et penates sint Gaertn. *hic enim patria et penates sint* Lov. 3.

Hannibal emissus e manibus perpopuletur Italiam] Voces *e manibus* non agnoscit Harl. Male. Infra hoc lib. c. 41. 'Varrone indignante ac vociferante, emissum hostem e manibus.' XXVIII. 42. 'Quem tu e manibus tuis in Italiam emisisti.' Similiter 'amittere e manibus' XXIX. 32. 'emittere de manibus' XXI. 48. et XXXVII. 12. 'emittere manibus' XLIV. 36. In quibus omnibus similibusque bene multis locis 'manus' potestatem notat. Vide quæ notavi ad Silii XI. 163. Deinde *populaturus Italiam* Hav. *populetur Italiam* Lov. 3. 5. Gaertn. et Hearnii L. 1. cum edd. Parm. Tarvis. utraque, Ven. 1495. et nonnullis aliis. Male. Vide ad XXIII. 36. § 7. Mox *vastandoque urendoque omnia* Hav.

Sicut olim Camillum ab Veiis, C. Flaminium ab Arretio] Hac de re lib. VI. *Sigon.* Immo Camillus non Veiis, sed Ardeæ exsulavit, teste Livio V. 43. atque inde arcessitus est Veios a militibus Romanis, qui ex prœlio ad Alliam aufugerant, consentientibus, qui Romæ in Capitolio obsessi erant a Gallis. Vide ibid. cap. 46. quin et Camillum Ardea Veios profectum esse, atque inde demum Romam movisse, ut ita quasi Veiis arcessitus dici possit, ex Livio non constat. Immo ex eo, quod Camillus L. Valerium magistrum equitum miserit, qui, dum ipse per se Ardeæ delectum habet, a Veiis abduceret exercitum, ut narrat Livius c. 48. potius efficiendum videtur, eum Veios non abiisse. An itaque errorem, quem in Floro viros doctos notare monui ad V. 43. § 7. etiam Livius commisisse censeri debet? Codd. nihil mutant, nisi quod *ad Veios* sit in Lov. 4. et Ber. *ab Veios* in Lov. 1. Quamvis autem Livius V. 46. innuat Camillum Ardea Veios ex quorumdam sententia arcessitum fuisse, id tamen ob sequens *ab Arretio* probari nequit. Idem fere error etiam committitur IX. 4. 'An a Veiis exercitum Camillumque ducem implorabunt?' Præterea *sic C. Flaminium* Rec.

§ 11 *Quum ocius signa convelli juberet*] Valer. Max. locum, quia mire huc facit, non pigebit hic adscribere ex I. 6. ubi 'C. autem Flaminius,' inquit, 'cum inauspicato consul creatus, apud lacum Thrasimenum cum Annibale conflicturus, convelli signa juberet, lapso equo, super caput ejus humi prostratus est. Nihilque eo prodigio inhibitus, signiferis negantibus, signa moveri sua sede posse, malum, ni ea continuo effodissent, minatus est. Verum hujus temeritatis utinam sua tantum, non etiam populi Romani maxima clade, pœnas pependisset! In ea namque acie,' et quæ sequuntur, ad ea, quæ porro Livius traditurus est, comparanda. Ceterum hic Silius, forte an poëtice, majus etiam monstrum narrat, dum ait v. 66. 'Signa etiam effusa certant dum vellere mole, Teter humo lacera nitentum erupit in ora Exsultans cruor, et cædis documenta futuræ Ipsa parens miseris gremio dedit atra cruento.' *Modius.* Quæ alia ad hunc locum notarat Modius de locutione 'convellere signa,' expunxi, quia eadem legi possunt apud Briss. de Form. IV. 345. unde, ne laudato quidem auctore, descripsit.

Consulemque lapsum super caput effudit] Plut. in Fabio p. 175. Φλαμίνιος ἐξέπεσε, κατενεχθεὶς εἰς κεφαλήν. *Sigon.*

§ 12 *Signum omni vi moliente signifero*] *Omnium vi* Hearnii N. in margine. Vide hoc cap. § 3.

§ 13 *Quæ me rem gerere vetent*] *Quæ morem gerere* Voss. a m. pr. Lov. 5. et Gaertn. *quæ memorem gerere,* juncta utraque lectione, Lov. 1. *quæ me regere* Lov. 3. quæ lectio ex neglectis compendiariæ scripturæ notis *rē ger'e* nata est. Præterea *vetant* Flor. Lov. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hearnii N. et pleræque edd. principes. *Veten-*

tur Hav. Vide ad XXXII. 22. § 8.

Signum effodiant, si ad convellendum manus præ metu obtorpuerint] *Effod. signum* Flor. Deinde *obtorp. præ metu* Ber. *manus præ metu obtorpuerit* Flor. Harl. Voss. et Gaertn. *manus præ metu torpuerit* Lov. 1.

§ 14 *Super quam quod dissenserant a consilio, territis etiam duplici prodigio*] Non moveo: nec tamen damnarem, si qui haberent *in consilio*, ut paullo ante 'ceteris omnibus in consilio.' Et, 'iratus se ex consilio proripuit.' *Duk.* *Super quam diss. a consilio tantis etiam duplici prodigio* Gaertn. *discesserant a consilio*, vel *a concilio* edd. pleræque vetustissimæ. Male et contra consensum omnium codd. Non enim primores a consilio discesserant, sed Flaminius iratus se ex consilio proripuerat. Pariter 'consensum' et 'concessum' commutantur IX. 7. § 7. ubi plura vide. Mox *in vulnus*, pro *in vulgus*, Hafn. Tum vox *ipsam* deficit in eodem Hafn. *spei* in Ber. Tandem *intuerentur*, pro *intueretur*, Harl.

CAP. IV. § 1 *Quod agri est inter Cortonam urbem Trasimenumque lacum*] Polybius III. 82. Κυρτώνιον vocat, quam Livius *Cortonam:* neque esse in Polybio menda potest, cum Stephanus scribat Κυρτώνιος πόλις Ἰταλίας· τὸ ἐθνικὸν Κυρτωνῖνος, ὡς Σατορνῖνος. Πολύβ. γ. Et alio loco Κορτόνα urbem esse Etruriæ. *Trasimenum* Græci Ταρσιμένην λίμνην appellant. *Sigon.* *Cortonam* Livii aliorumque et Κυρτώνιον Polybii ejusdem urbis diversa nomina esse, nisi quis Κυρτώνιον apud Polybium mendam, Stephano vetustiorem, existimet, censet Cluver. Ital. Antiq. II. 3. 573. *Crotonam* legunt Lov. 3. et Hav. literis transpositis, quum etiam Græcis Κρότων dicatur, teste ibidem Cluver. Lacus autem nomen corrupte *Transimenum* scribunt plerique codd. et edd. antiqq. nisi quod *Transysmenum* legat Lov. 3. *Transymennum* Flor. *Thrasymenum* vel *Thrasimenum* Put. et quidquid est scriptorum præferre, docet Gronov. Obs. IV. 17. 276. *Trasimenum* in notis ad § 2. nisi dicamus, eum de orthographia nihil adfirmare, et lectionem propositam tantum respicere additam præpositionem *in*. Ταρσιμένη, quod apud Græcos obvium esse Sigonius dicit, apud eos non inveni: certe non in vulgatis hodie edd. nam Θρασιμένη dicitur Polyb. III. 82. Τρασυμένα apud Strab. V. 226. unde Θρασυμένη laudat Dausquei. in Orthogr. parte II. voce 'Thrasymenus.' Id tamen ferme, quod Sigonius dicit, se in Quinctil. invenisse putant viri docti, apud quem legunt Instit. I. 5. pag. 54. 'Tharsomenum pro Thrasumeno multi auctores, etiamsi est in eo transmutatio, vindicaverunt.' Gruter. in postr. ed. dedit *Trasimenum*, eamque scripturam recentiores servarunt; quum ætate proximi *Thrasymenum* dedissent. Vide etiam viros doctos ad Flori II. 6. 13. Gruterum ac recentiores secutus *Trasimenum* retinui, unde facilius codd. plerorumque et vett. edd. lectio *Trāsimenum*, sive *Transimenum*, formari potuit, quam si per adspirationem ac vocalem Græcam *Thrasymenum* scriptum fuisset, contra sentiente Torren. ad Val. Max. I. 6. 6. Mox *cum clade belli*, pro *omni clade*, Lov. 3. Deinde *qua magis iram hosti*, pro *quo*, Flor. Lov. 3. et Harl. *iram hostis, &c. acuat* Ber. Male. Vulgatum enim dicitur eodem modo, ut 'reficere militibus animos,' de quo vide ad XXI. 53. § 2. Insuper *injurias sociorum* edd. ante Aldum.

§ 2 *Et jam pervenerant ad loca insidiis nata*] Male Pall. *nota*. Infra c. 28. 'Ager re ipsa natus tegendis insidiis.' *Gebh.* Ita et Voss. Lov. 1. 3. 4. et Gaertn. 'Natus' et 'notus' sæpius in Mss. commutantur. Vide ad VII. 18. § 7. XXI. 43. § 15. et alibi: *notus* autem quo sensu hic sumi debeat, inlustratur ad IV. 13. § 11. Ce-

terum prima vocula non adparet in Ber. a m. pr. nec secunda in Lov. 5. Præterea *pervenerunt* legit Gaertn. Tandem *ad loca nata insidiis* Flor.

Ubi maxime montes Cortonenses Trasimenus subit] Nihil discrepat ab hac lectione ed. princeps, sed maximopere Pall. quorum primus *ubi maxime montes Cort. in Transymenum flumen subit*: ad marginem est *subeunt* a manu correctoris. Pal. 2. *ubi maxime montes Cort. in Transimenum subeunt.* Pal. 3. *ubi maxime montes Cort. subeunt.* Gebh. Put. et omnes omnino Mss. aliquanti ævi, consensu, *in Trasimenum.* Quod non temere est, et quid nobis videatur, Observ. IV. 17. dixi. *J. F. Gron.* Hearnius ex scriptis suis et vett. edd. nullam varietatem adnotat. In vulgata scriptura *subit* conveniens huic loco et rei sensus est, ubi lacus proxime ad montes accedit, et eos prope adluit: ita ut inter radices montium et lacum tantum perangusta via sit. Mela Proœm. 'Oras omnium et litora, ut intra extraque sunt, atque ea subit et circumluit pelagus.' Curtius VII. 3. 19. 'Mare, quod Ciliciam subit:' et VIII. 2. 7. de Aorno petra: 'Radices ejus Indus subit.' Hoc ibi adnotat Freinshem. Strabonem XV. 688. dicere ὑποῤῥεῖ, et Diod. Sic. XVII. 607. προσκλύζει, *adluit.* Duk. *Montes Crotolonenses* Hav. Vide ad § 1. *Cortonienses* Lov. 1. Tum *in Trasymennum subit* Flor. *in Transimenum,* vel *in Transysmenum subit* Voss. Lov. 3. et Hafn. *intrans unennum subit* Harl. *in Transimenum,* vel *in Transysmenum subeunt* Lov. 4. 5. Ber. et Hav. Unde Gronov. in Obs. loco laud. p. 276. legendum conjicit *in Thrasimenum sidunt;* et docet Livium dicere montes 'sidere,' ubi deficiunt, in planum desinunt, immo in alveum fluminis, ut ostendat ipsos montes in flumen declinare. Ego vel nihil mutandum puto, et 'maxime montes subit Trasimenus' accipio pro proxime ad montes accedit; vel lego *maxime montes in Trasimenum subeunt,* eodem sensu, pro montes maxime accedunt ad lacum Trasimenum. Plinius VI. 26. 'Regio ibi maritima Syrtibolos. Qua vero ipsa subit ad Medos.'

Velut ad id ipsum de industria relicto spatio] Pronomen *id* non adparere in Flor. Voss. Gud. Cant. et Oxon. monuit Jac. Gronov. ad XXI. 55. § 11. et ita insuper ex meis, præter memoratos, legunt Lov. 1. 3. Ber. Gaertn. et Hav. cum edd. antiqq. neque aliter Hearnii Oxon. Vide ad Præf. Liv. § 3. et ad V. 43. § 4. *Vel* pro *velut* est in Flor. Lov. 4. Harl. Gaertn. et edd. principibus.

Inde colles adsurgunt] Put. et Reg. *colles adinsurgunt.* J. F. Gron. *Adinsurgunt* etiam Flor. et Hearnii N. Et hanc veram lectionem esse, censuisse videtur Jac. Gronov. qui, quum apud Suet. in vit. Cæs. c. 86. invenisset in Salmas. cod. *adinspectantium,* ejus loco legebat *adinsectantium,* idque inlustrabat hoc in optimis Livii codd. obvio verbo *adinsurgunt.* Potius tamen existimo, illud *adinsurgunt* apud Livium, ut et *adinsectantium* vel *adinspectantium* apud Sueton. inde natum esse, quod librarius duplicem lectionem, quam partim in contextu, partim in margine cod. sui invenisset, hac ratione servandam duxerit. Vide ad III. 44. § 5. 'Adsurgere' hoc sensu est apud Plin. IV. 65. 'Non ignoro, quosdam Alpium vertices quinquaginta millibus passuum adsurgere:' et VI. 17. 'Unde plane constent gentes, Emodi montes adsurgunt.' 'Surgere' dixit Ovid. Met. I. 43. 'Jussit et extendi campos, subsidere valles, Fronde tegi silvas, lapidosos surgere montes.' Præterea *deinde colles* Ber. *in colles* Lov. 1. Vide ad X. 20. § 6.

§ 3 *Baleares ceteramque levem armaturam post montes circumducit*] Polybius III. 83. ut ante, τοὺς δὲ Βαλιαρεῖς καὶ λογχοφόρους. *Sigon.* *Baliares* Flor.

Vide ad xxi. 21. § 2. Paullo ante *castra in aperto ponit* Lov. 3. pro *locat*, quod mox sequitur; quare, si plures vel certiores codd. id præferrent, lectio illa non displiceret. 'Ponere' enim ac 'locare castra' et Livio et omnibus historicis usitatissimæ locutiones sunt. Nunc observandum puto, Livium vocem, quæ modo præcessit, sæpissime repetiisse. Vide ad i. 3. § 9.

Ad ipsas fauces saltus, tumulis apte tegentibus, locat, ubi intrassent Romani] Pall. 1. et 3. *ut ubi intrassent*. Pal. 2. *ut ibi intrassent*. Gebh. Vocula *ut* aberrantibus operis omittebatur in Paris. ed. 1573. et paucis aliis, quam Gruter. in postremæ contextum iterum recepit. Præterea *ad ipsas fauces saltus tum. aptate gentibus locat* Harl. et ita Lov. 4. nisi quod insuper vocem *tumulis* omittat. *Ad ipsas fauces saltus aptos ei gentibus locat* Lov. 3. *ad ipsas fauces tumulis apta teg. locat* Lov. 1. a quo id dissentit Voss. quod ab eo exsulet vox *tumulis*. *Ad ipsas fauces saltus apte cauteque locat* Ber. *ad ipsas fauces saltus apte teg. cauteque locat* Hafn. *ad ipsas fauces saltus aptate cauteque locat* Hearnii N.

§ 4 *Inexplorato, postero die, vix dum satis certa luce, angustiis superatis*] Male ed. Paris. 1573. dedit *inexplorata*, idque una et altera proximarum servarunt. Hinc in errorem inductus Cluver. Ital. Ant. ii. 3. 584. post eam vocem nonnulla verba omissa esse credidit; quem errare Gronov. hoc § docuit, monens jungendum esse *inexplorato angustiis superatis*. Ita xxi. 25. 'Ibi inexplorato profectus in insidias præcipitatus:' et xxxviii. 18. 'Inexplorato procedere.' Eam autem lectionem jam recte Gruter. in ultima ed. restituit. Præterea τὸ *die* omittitur in Harl. quasi illa vox ex præcedenti *pridie* hic repetenda foret. Sed recte eam reliqui omnes agnoscunt.

Id tantum hostium, quod ex adverso erat, adspexit] *Quod ex averso erat* Gaertn. Male. Intelliguntur enim hostes a fronte obpositi; quum *ex averso* forent, 'qui a tergo essent.' Vide ad ii. 31. § 6. Deinde *conspexit* Flor. et Cant. quod verius puto. Scriptum per compendium fuerat *c̄spexit*, vel *9spexit*, unde in reliquis codd. et edd. datum est *aspexit*. Paullo ante *in apertiorem campum*, pro *patentiorem*, Lov. 4. præfert, quod ex glossa natum videtur.

Ab tergo ac super caput detectæ insidiæ] Ego *detectæ* pro *tectæ* positum puto, videlicet compositum pro simplici. Nondum enim Romani dolum senserant, de quibus postea dicet. Eo magis Romanis subita atque improvisa res fuit. *Glar.* Hæsit in hoc loco Glareanus, et *detectæ*, inquit, positum est pro simplici *tectæ*. De sententia non fallitur: de verbi illius usu, vereor ut cuiquam probet. In meo libro est *super caput deceptæ ins.* Fallor, an faventibus Musis emendavi, *super caput decepere insidiæ*. Hellenismus est, et usus verbo 'decipiendi' Livius, ut Latini vulgo 'fallendi,' et ut Græci τὸ λανθάνειν passim. *Lipsius*, Ep. Quæst. v. 1. Repperit in scripto Lipsius *super caput deceptæ insidiæ*. Quod tamen an in *decepere* cum eo commutem, adhuc cogito. Dictum forte noviter *deceptæ*, ut demissas inopinato in caput et veluti desuper inceptas insidias intelligat. Et certe id Livii verba declarant. Vocem vero hanc castrensem sive theatralem proprie esse, ex Apuleio videre est. Ait Met. x. 255. ed. Elm. 'Jamque tota suave fragrante cavea, montem illum ligneum terræ vorago decepit:' ita enim lego, non *decerpit*, aut *recepit*. Plautus Pœn. i. 1. 59. 'Ita decipiemus foveæ lenonem Lycum.' Et eodem plane, quo Apuleius, alludit. Quod ideo dico, quia in alia omnia abire video interpretem. *Pontanus*, Anal. iii. 10.

Pal. 1. *deceptæ;* unde Lipsius *super caput decepere insidiæ.* Gebh. Put. *ab tergo et super caput deceptæ insidiæ:* sed et Reg. Pet. Men. Voss. *deceptæ.* Hinc feliciter Lipsius *decepere.* Cui obloquendum non erat. Vide Obs. III. 20. Cluverius Ital. Ant. II. 3. 584. corruptis vulgatæ vocibus *inexplorata* et *detectæ* inductus, duas hic lacunas frustra statuit: sunt enim omnia integra. Jungendum *inexplorato angustiis superatis,* ex frequenti sermone Livii, significantis superasse eum angustias non explorato per exploratores præmissos itinere. Lib. VI. c. 30. 'Inexplorato pabulatum cohortes misere.' XXIII. 43. 'Explorato cum firmisque præsidiis tuto receptu prædatum ierat.' XXVII. 26. 'In quæ inexplorato euntes Romani quum incidissent.' *J. F. Gron. Detentæ insidiæ* Lov. 4. *deductæ insidiæ* Hav. *contectæ insidiæ* Voss. in margine pro Var. Lect. *deceptæ insidiæ* Flor. Cant. Lov. 1. et Harl. Inter eos antem, qui Lipsio obloquuntur, etiam est Ger. Voss. ad Vell. Pat. I. 15. qui vulgatum *detectæ* servabat, idque pro 'tectæ' positum, Liviumque ita locutum existimabat hoc lib. c. 28. 'Re ipsa natus detegendis insidiis.' Verum et Burm. ad Vell. et viri docti ad Livium, ibi melius in optimis codd. *tegendis* legi, recte docuerunt.

§ 5 *Clausum lacu montibusque*] Pal. 2. *clausum lacu ac montibus,* reliquis duobus τὸ *que* ejicientibus. *Gebh.* Optimus *lacu ac montibus, et circumfusum.* Ut et Pal. In duobus aliis et Voss. *lacu montibus et.* J. F. Gron. *Clausum lacu montibus* Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii N. *clausum lacum montibus* Flor. a m. pr. *lacu ac montibus* a m. sec.

Signum omnibus dat invadendi] *Signum omnibus dat simul inv.* exstat in Pal. 2. *Gebh.* Put. Reg. Pal. *dat simul invadendi.* J. F. Gron. *Signum dat omnibus* Lov. 3. et Ber. Tum *simul inv.* Flor. et Cant.

§ 6 *Qui ubi, qua cuique proximum fuit, decurrere*] Put. Reg. Voss. *ubi quaque prox. fuit.* Plautus Bacchid. II. 3. 17. 'Heu cor meum et cerebrum, Nicobule, finditur, Istius hominis ubi fit quaque mentio!' Sed vix est huic hic locus. Put. quoque, ac non unus alius, et hic et post quatuor versus *decucurrere, decucurrerunt,* non *decurr.* J. F. Gron. *Ubi quoque prox. fuit* Harl. *ubi prox. fuit* Flor. Voss. et Ber. *ubi quaque prox. fuit* Lov. 3. 4. Hav. et Hearnii N. cui locus esse potest, si *quaque* pro 'et qua' accipiamus, hoc modo: 'ubi decucurrere, et quidem qua proximum fuit.' Ceterum *decurrerunt* Lov. 3. 4. 5. et Ber. *decurrunt* Hav. *decucurrerunt* Flor. Voss. et Harl. mox vero *decurrerent* Lov. 1. *decurrerat* Hav. *decucurrerant* Flor. *decucurrerent* Cant. Voss. Harl. et Gaertn. De hac syllabæ geminatione in præteritis compositorum verbi 'curro' vide ad I. 12. § 8. Si tamen edd. Prisciani fides habenda est, jam ejus ævo hic *decurrere* lectum fuit. Nam Gramm. X. 901. docens composita verbi 'curro' geminationem primæ syllabæ apud quosdam auctorum servare, apud alios minime, hunc locum laudat, quasi ibi *decurrere* invenisset. Non tamen id omni exceptione majus esse agnosco. Non enim aperte distinguens, apud quos geminationem invenerat, apud quos minus, hoc Livii exemplum ultimum adducit eorum, ubi geminatio neglegitur; adeoque ibi idem, qui hic, error a librariis committi potuit, ut ita fuerit primum eorum, quibus syllabam geminatam fuisse probarit. At pro vulgata lectione non sine veri specie dici potest, Priscianum memorare 'auctores,' qui geminationem neglexerunt. Si vero statuamus, in hoc Livii exemplo legendum esse *decucurrere,* unum unius tantum Virgilii testimonium restabit quo sententiam firmaverit. Ceterum *decucurrere* cum vocibus octo seqq. exsulant a Cant.

cui errori occasionem librario dedit verbi *fuit* repetitio.

Ex pluribus vallibus ipsa inter se satis conspecta, eoque magis pariter] Res ipsa et Livii tota narratio clamat legendum *pluribus collibus*, non *vallibus*. Maximam enim partem exercitus in montibus Annibal in insidiis posuerat. *Lipsius*, Epist. v. Quæst. 1. Legit Lipsius *ex pluribus collibus* contra omnes Mss. *Gebh.* Lipsius recte conjecisse videtur *ex pluribus collibus*. Nam non intelligo, quomodo agmina in pluribus vallibus considentia inter se conspecta, aut ex iis decurrisse dici possint. Viri doctissimi, qui non voluerunt rationem hujus conjecturæ habere, docere nos debuerant, quomodo accipiendum, quod editur, putarent. *Duk.* Nullius etiam meorum codd. auctoritate Lipsii conjectura firmatur, quam tamen non male, ut puto, se probare Gronov. in prima ed. notarum testatus est. Insuper *eo magisque* Flor. Paullo ante *densior erat*, pro *sederat*, Lov. 4. *densior fuerat* Hearnii D.

§ 7 *Romanus clamore prius undique orto, quam satis cerneret*] Sermo est impeditus, ac nescio quid desiderans post verbum *cerneret*: nam illud, 'se circumventum esse,' ad 'sensit' referendum est. *Glar.* Non adspernor distinctionem, quæ in aliis est *quam satis cerneret, se circumventum esse sensit*. Duk. Sensus apertus est: Romanus clamore undique orto prius sensit se circumventum esse, quam satis cerneret, nempe se circumventum esse. *Quam jam satis cerneret* Lov. 4. Tum *se circumventum*, neglecto τῷ *esse*, Ber. qui etiam mox τὸ *est* ignorat a m. pr.

CAP. V. § 1 *Verentesque se quoque ad dissonos clamores*] Abjicit Pal. 1. *que*. At Pal. 2. *vertens se quoque*. Gebhardus. Pal. *vertentes se quoque*. Alter *vertens*. Puto, et absque his foret, licuisse mihi reponere de conjectura *vertente se quoque*. Lib. IV. c. 28. 'Circumagenti se ad dissonos clamores ac subitos tumultus hosti.' Libro superiore c. 33. facile manum dedimus Freinshemio corrigenti, *sibi quoque tendente, ut periculo prius evaderet*. Forte et *prior*. J. F. Gron. *Vertens se quocumque ad dis. clam.* Ber. a m. sec. quum antea *seque ad diss.* scriptum fuisset. *Vertentes se quoque oculos ad diss. clam.* Hafn. *vertentes se quoque ad diss. clam.* Flor. Voss. Lov. 1. 3. 4. Gaertn. et Hav. cum edd. Rom. 1472. ac Parm. pro quo haud male Gronov. emendat *vertente se quoque*, a *quisque*. Ut prima litera pronominis *se* perperam in fine vocis præced. repetita sit. Vide ad XXVIII. 25. § 2. *Ad dissonos clamore* Rec. Tum *instituit* Voss. et Lov. 1. ac 3. Vide ad VIII. 38. § 8. Paullo ante *satis ipse, ut in trepida re, inpavidus* Harl. *ipse satis, ut intrepidante impavidus* Gaertn. Vox *re* deficit in Flor.

Et, quacumque potest, adhortatur, ac stare et pugnare jubet] Pal. 2. *et quacunque adiri audirique potest, adh., ac pug. jubet*. Si pro *adiri* levicula immutatione legas *adire*, non inconcinnum erit, magis profecto, quam quod oggerit Pal. 3. *et quæcunque post adhortatur, et stare et pugnare jubet*. Gebh. Auctiores Put. et vetustiores, *quacunque adiri audirique potest:* quidam *adire:* quod commodius videtur, ut ad utrumque verbum eundem nominativum intelligas. *J. F. Gron. Quacumque adiri audirique potest* etiam Flor.

§ 2 *Per medias acies ferro viam fieri*] Imitatus hunc locum Justinus II. 13. 'Themistocles timens, ne interclusi hostes desperationem in virtutem verterent, et iter, quod aliter non pateret, ferro patefacerent.' *Gebh.* Livius IV. 28. 'An Deum aliquem protecturum vos rapturumque hinc putatis? Ferro via facienda est.' Ceterum omnia hæc verba cum decem seqq. desunt in Lov. 1. propter repetitionem τοῦ *esse*. Vide ad

IX. 11. § 11. Illud autem *esse* priori loco deest in Flor. Mox *quo tim. fuerit minus* Lov. 3. et Hearnii N. *quo tim. minus fuerit* Gaertn. *quo tim. magis sit* Hav. Deinde *eo ferme et minus periculi esse* Hafn.

§ 3 *Ut sua signa atque ordinem et locum nosceret miles*] Τὸ *miles* abest a Pall. omnibus et prisca ed. Interim Pal. 1. *ut sua signa atque ord., sed locum noscerent*. Gebh. *Atque ordinem sed locum* Flor. a m. pr. Cant. Harl. et Gaertn. qui in margine *ceu locum* ostentat. *Atque ordinem si locum* Lov. 4. *atque ordinem secundum locum* Hav. *atque ordinem seu locum* Lov. 1. 3. et Ber. Hinc *miles* deficit in Flor. Cant. Lov. 3. Ber. a m. pr. Gaertn. Hearnii N. et priscis edd. Insuper vero Aldus *noscerent* edidit, at inter errata *nosceret miles* legendum monuit, quod tamen ante Aldum invenio in ed. Mediol. 1505. Ascens. 1513. 1516. et Mogunt. Paullo ante τὸ *præ* deerat in Harl. Præterea *non consilium nec imperium* legit Voss.

§ 4 *Et mixtos strepentium paventiumque clamores circumferebant ora oculosque*] Pendent hæc omnia a præpositione *ad* paullo prægressa: quod non adsecuti exscriptores Pall. 2. ac 3. et primus editor supposuerunt *misto strep. pav. clamore*. Pal. vero 1. *et intexto strep. pav. clamore*, adposita ad vacuum alia lectione *misso*. Gebh. *Et mixto strep. pav. clamore* Lov. 1. 4. Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. Hearnii Oxon. et priscæ edd. usque ad Froben. neque differt Flor. nisi quod a m. pr. *patientium*, pro *paventium*, præferat. *Et mixtos strep. pav. clamore* Voss. neque aliter Lov. 3. præterquam quod legat *ut mixti*. *Et milites strep. pav. clamore* Lov. 5. *et in isto strep. pav. clamore* Hearnii L. 1. Donjatius perperam edidit *et missos strep. pav. clamores*, atque illud *missos* redundare credidit, ceteroquin dicendum esse *missos a strepentibus paventibusque*.

§ 5 *Redeuntes in pugnam avertebat fugientium agmen*] *Redeuntes in pugnam*, id est *inde*, Hav. *redeuntes ad pugnam* Lov. 3. Gaertn. et Hearnii N. in margine. Hinc *vertebant* Hav. *avertebant* Voss. et Lov. *revertebat* Flor. Paullo ante *habebant*, pro *hærebant*, Gaertn. Sed verba *Alii fugientes, &c. hærebant* desunt in Harl. cui errori occasionem dedit vocum *alii* et *alios* repetitio. Vide ad IX. 11. § 11.

§ 6 *Ubi in omnes partes nequidquam impetus facti*] Optimi *capti*. Ut II. 65. 'Rursus impetu capto enituntur.' III. 5. 'Multis frustra conatibus captis.' IX. 4. 'Cum frustra multi conatus ad erumpendum capti essent.' *J. F. Gron.* Lib. VIII. c. 30. 'Aliquoties impetu capto perrumpere non poterat hostium agmen.' Flor. IV. 11. 'Cæsaris naves habiles in omnia, quæ usus poscebat, ad impetus, et recursus, flexusque capiendos.' Et ita *facti* ex glossemate inrepsisse potuit; unde hæ voces sæpe alibi commutatæ sunt. Vide ad III. 65. § 5. et Burm. ad Suet. Calig. c. 43. Meorum tamen nulli optimis Gronovii consentiunt. Sed *ubi etiam in omnes partes* Ber. legit: *ubi omnes in partes* Lov. 4. et 5.

§ 7 *Tum sibi unusquisque dux adhortatorque captus*] Pal. 2. *tum sibi quisque dux*. Gebh. Meliores ignorant τὸ *unus*. J. F. Gron. Ignorant apud me Flor. et Cant. Præterea *adhortatorque captus* primum obvium fuit in ed. Gronov. 1665. Verum, quum non tantum omnes priores typis descripti, sed et calamo exarati servent *adhortatorque factus*; Gronovius autem nihil hoc loco monuerit, neque alibi mutatæ lectionis rationem reddiderit, et contra § præc. ubi optimos *capti*, pro *facti*, præferre notavit, eam lectionem, ut plerumque solet, in contextum non receperit, admodum verisimile est, vel ipsum, vel typographos aberrasse, et perperam hoc

loco *captus* pro *factus* in contextum recepisse, quum supra potius τῷ *facti* vocem *capti* substituere debuissent. Hunc errorem, quem etiam Doujatius, Hearnius, Clericus, et alii servarunt, emendavi. Mox *et nova deinde pugna ex integro orta est* Ber. *et nova de integro exorta pugna est* Flor.

Non illa ordinata per principes hastatosque ac triarios] De hoc loco dicam in xxx. 8. *Sigon.* Sed talis pugna vel maxime inordinata est; et præter morem Romanum, ait Lipsius de Mil. Rom. iv. 1. Nam certum est, et hastatos primos prœlium inire solitos. Hinc Victorius Var. Lect. x. 2. Sigonius ad Liv. xxx. 8. et Lipsius d. l. quod ibi in Livio legitur, 'Romanus post principes hastatorum prima signa, in subsidiis triarios constituit,' emendant *Romanus principes post hastatorum prima signa.* Sed ea emendatio huic loco medelam non adfert. Sigonius, quum ex Polybio, Livio, et Suida, quibus Appianum addit Lipsius, hunc morem Romanorum in acie ordinanda ostendisset, nihil aliud dicit, quam hic tamen principes primos locari: nec Lipsius quidquam, quam sibi suspectam esse scripturam hujus loci. Non video, cur hic religiosiores voluerunt esse viri docti in transponenda una voce, quam ibi. Et hoc placuisse Schelio ex eo colligo, quod ad Hygin. p. 1052. hæc verba Livii laudans, primo loco hastatos, secundo principes ponit. Salmasius quidem de Re Milit. Rom. c. 4. dicit, hoc a Livio scriptum, ætatis suæ ordinationem ante oculos habente. Sed non est verosimile, Livium hic magis ad eam respexisse, quam xxx. 32. et xxxvii. 39. ubi, quæ multis annis post pugnam ad Trasimenum gesta sunt, narrans, tamen aciem antiquo more ordinatam dicit. *Duk.* *Hastatosque* non adparet in Hearnii D. nec vocula *ac* in Ber. unde forte legendum *per hastatos, principes, triarios.* Sed nihil adfirmo.

Nec ut pro signis antesignanus] De antesignanis agunt Lipsius de Milit. Rom. iv. 3. et Schelius ad Hygin. p. 1052. *Duk.* Salmasius de Re Milit. Rom. c. 17. 1413. ex optimo et vetustissimo cod. legendum monuit *antesignani*, quod mihi etiam obviam fuit in Flor. Harl. et Ber. eoque ducunt vestigia quorumdam aliorum codd. Nam *antesignanti* est in Cant. *aut signani* in Lov. 4. *antesignari* in Hav. Eam itaque lectionem recepi.

Nec ut in sua legione miles, aut cohorte, aut manipulo esset] Sic Cantabr. Flor. Voss. Gud. et edd. primæ. Et cur *nec* hodie negligitur? *Jac. Gron.* *Nec ut in sua legione* etiam tantum non omnes mei, (nisi quod Harl. legat *nec in sua legione*) Hearnii Oxon. et typis excusi usque ad ultimam Gruteri ed. quare *nec* loco reposui; quod etiam fecit Crevier.

§ 8 *Sors conglobabat, et animus suus cuique ante et post*] Pal. 2. *Fors conglobat:* reliqui duo *Sors conglobat.* Gebh. Scribe cum membranarum emendatissimis, *Fors conglobat, et an. suus cuique ante aut post pugnandi ordinem dat.* Sallust. Jug. c. 97. 'Catervatim, uti quosque fors conglobaverat, in nostros incurrunt.' Noster xxvi. 40. 'Postquam eos ex variis caussis fortuna similis conglobaverat.' Sic apud Cæsarem Gall. ii. 21. legendum 'Quam in partem fors obtulit:' et Gall. viii. 19. 'Quo fors tulerat.' Utrobique editur *sors.* Cæterum et sequenti cap. mutarunt inclinationem verbi *acrior infestiorque pugna erat:* nam libri veteres *pugna est.* J. F. Gron. Infra c. 51. *Ut quem cuique fors aut pugna junxerat, aut fuga.* Duk. *Sors conglobat* Cant. Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Ber. Hafn. Gaertn. et Hav. *Fors conglobat* Flor. quod recte Gronov. probat. In hac enim pugna, quam Romani inopinato commiserunt, quomodo sorti locus esse potu-

isset? Solent autem hæ voces commutari. Vide ad I. 9. § 15. Deinde *ante aut post* omnes scripti mei cum Hearnii N. D. et omnibus edd. usque ad ultimam Gruteri. Id itaque in contextum recepi.

Tantusque fuit ardor animorum, adeo intentus pugnæ animus] Pro insiticio delemus *animorum*, in vicem ejus substituentes *armorum* ex Gud. *J. F. Gron.* Cic. pro Marc. c. 8. 'In tanto civili bello, tantoque animorum ardore et armorum.' Liv. IV. 47. 'Tantus ardor ad dimicandum fuit.' *Duk.* Innumeris locis has voces librarii confuderunt. Vide ad I. 45. § 8. II. 45. § 5. VI. 8. § 5. IX. 40. § 5. hoc lib. c. 29. § 4. aliisque. Omnes tamen mei, ut et Hearnii Oxon. in vulgatum conspirant. Miror itaque, Hearnium Doujatii, nescio quo jure vocem *animorum* omittentis, exemplum imitatum esse. Præterea *et adeo int.* Hearnii N. in margine: *adæque intentus* Lov. 1. et Ber. a m. pr.

Ut eum motum terræ, qui, &c.] Hæc verba vertit Plutarchus in Fabio p. 175. ubi hujus terræ motus meminit. *Sigon.* Non ergo poëtice, sed ex gestæ rei fide, canit Silius v. 622. 'Jamque eadem populos magnorumque oppida regum,' &c. *Modius.* Terræ motus meminerunt Cic. de Divin. I. 35. Plinius Hist. Nat. II. 84. et Florus II. 6. 14. Adde Orosium IV. 15. *Ut cum motus terræ* Voss. Lov. 4. Hari. Gaertn. et Hav. *ut commotio terræ* Rec. *ut commotus terræ* Lov. 1. *ut eum terræ motus* edd. principes: *ut eum terræ motum* Mediol. 1505. Ascens. 1513. ac reliquæ usque ad Jac. Gronov. qui dedit, trajectis dictionibus, *ut eum motum terræ:* quem ordinem vocum firmant omnes mei.

Mare fluminibus invexit] Nil temere muto. Vult fortasse auctor, in locum fluminibus vacuum mare se insinuasse, cum illa novum sibi alveum et cursum quæsissent. Tamen dubitabam leviter, an non *culminibus:* ut dicat, mare sublatum expulsumque in ipsos montes. Silius ita hic [v. 619.] 'lacus ater in altos Sublatus montes, et sede excussus avita.' Et Ammianus in terræ motu, qui sub Valentiniano: 'Ingentes aliæ naves extrusæ rapidis flatibus (forte *fluctibus*) culminibus insedere tectorum.' *P. Ruben.* Elect. I. 39. Contra naturam: nam flumina in mare labuntur, hoc suos fines non exeunte. Quare ridicula est Rubenii correctio *culminibus invexit*. Silius v. 624. *Gebh.* *Fluminibus invexit* omnes. Nimirum flumina decurrunt in mare. Plautus Curculione I. 1. 86. 'Quisnam istic fluvius est, quem non recipiat mare?' Valerius Flaccus Argonaut. I. 24. 'Illius amnes Ionium quicumque petunt:' ita enim scribendum haud dubie, non *omnes*. Livius XXVII. 49. 'Quantum mare abscedebat, tanto altioribus amnem coërcentibus ripis.' Fit autem tremore terræ, ut mare interdum exundet, et aut retro agat flumina, quæ id refluum sentire non solent, aut ubi accessus recessusque ejus, altius solito ascendat. Silius in hac historia v. 624. 'Reflui pugnarunt montibus amnes, Ac retro fluctus torsit mare.' Orosius IV. 18. 'Cum ita intentus pugnantium ardor exstiterit, ut gravissimum terræ motum, qui tunc forte tam vehemens factus est, ut urbes diruisse, montes transtulisse, discidisse rupes, et flumina retrorsum coëgisse referatur,' &c. Non igitur *culminibus*, quod excidit P. Rubenio. *J. F. Gron.* *Mareque fluminibus invexit* Ber. In verbis præcedd. *avertitque cursu rapidos amnes*, pro *rapido*, in Put. esse, Crevier. monuit: neque aliter est in Flor. Multum tribuere soleo horum codd. præsertim consentientium auctoritati: hic tamen vulgatum præfero. 'Amnes rapido cursu' est amnes, qui rapido cursu feruntur. Ita 'oppidum majore quam cetera juventute,' id est, quod majore juven-

tute, quam cetera oppida, frequens erat. XLIII. 19. 'saxum æquo adscensu,' id est, in quo erat æquus adscensus. V. 47. § 2. Sufficit autem 'avertere amnes;' neque opus est, ut addamus 'avertere cursu.' Infra XLI. 11. 'Amnemque præterfluentem mœnia, multorum dierum opere exceptum novo alveo, avertit.' Librarii τῷ *rapido* in fine addiderunt literam *s*, scribentes *rapidos*, ut conveniret sequenti *amnes*. Vide ad VI. 2. § 8.

CAP. VI. § 1 *Acrior infestiorque pugna est*] Vet. lib. *pugna erat*. Sigon. Ita et Lov. 4. Rec. et Gaertn. At reliqui omnes, quibus utor, et inter eos optimæ notæ codd. τὸ *est* tuentur, quod Gronovius etiam se in libris vett. invenisse, testatur ad cap. præc. § 8. Insuper *pugna orta est* Ber. Ceterum has voces cum sex præcedentibus omittit Cant. Caussa hujus erroris fuit τῶν *pugnatum est* et *pugna est* repetitio.

§ 2 *Premi ac laborare senserat suos*] Pall. 1. ac 3. cum vet. ed. *premi ad laborem*. Gebh. Ita et Voss. in contextu, (altera lectione margini adscripta,) Lov. 3. Harl. Gaertn. Hearnii N. omnesque edd. usque ad Froben. 1535. quæ prima *ac laborare* recepit. *Ac roborare* Cant. At voces eæ desunt in Lov. 4. ac 5. Tum *senserit suos* Voss. *suos senserat* Lov. 4. et 5. qui ambo cum Lov. 1. paullo ante legunt *in quacumque parte*. Hav. *quamcumque in partem*.

Insignisque armis et hostem summa vi petebat, et tuebatur suos cives] Exhibet Pal. 2. *insignesque armis hostes summa vi petebat*. Pal. 1. vero ac 3. *insignesque armis et hostem summa vi petebant, et tuebantur suos cives*. Gebh. Scripti partim plane legunt, partim satis indicant legendum *insignemque armis et hostes summa vi petebant, et tuebantur cives*. J. F. Gron. Unus meorum Lov. 5. lectionem vulgatam servat: neque aliter inde discedunt Gaertn. et Hafn. quam quod prior *petebant et tuebantur*, posterior *pugnabant et tuebantur* legant. *Insignesque armis et hostem summa vi petebant et tuebantur suos cives* Lov. 1. 4. Ber. et Hav. quibus consentiunt Lov. 3. et Voss. nisi quod ille *hostes* habeat, hic vocem *suos* omittat. *Insignemque armis et hostem summa vi petebant et tuebantur cives*, quam proxime ad lectionem a Gronovio restitutam, Flor. et Harl.

§ 3 *Donec insuper eques (Ducario nomen erat) faciem noscitans*] *Insuber* reposui. Polybius auctor est, Insubres a Flaminio olim victos, eorumque fines populatos. *Sabell.* Quidam pro *eques*, *equum* supposuerunt, et *faciemque* cum conjunctione post parenthesin. Sed simplicior lectio est *eques* et *faciem* absque conjunctione, ut habent vetustiores codd. *Glar.* Probo magis antiquam lectionem, quam alii respuerunt, *donec Insuber eques, Ducario nomen erat, faciem noscitans*. Cur probem, hæc causa est, quod, ni *eques* dicturus Livius fuisset, *Insuber quidam* dixisset: præterea *faciem equumque* potius dixisset, si modo verisimile est, Flaminium, ex quo cum Gallis Insubribus bellavit, per annos VII. eodem semper equo esse usum. Polybius III. 84. a quibusdam Gallis eum interfectum tantummodo scribit. Equitem certe eum fuisse, apparet ex eo quod subdit, 'Subditisque calcaribus equo per confertissimam hostium turbam impetum facit.' *Sigon.* Compara hæc ad ista Silii V. 645. 'Advolat ora ferus mentemque Ducarius,' &c. *Modius.* Pal. 1. *donec Insuber eques (Ducario nomen erat) faciem quoque noscitans:* neque abit Pal. 2. quam quod habet *faci:* at Pal. 3. *facies quoque noscitans*. Notus erat reliquis consul ob cohortem suam prætoriam: at Ducario præterea notus erat de ipso vultu. Edd. nuperæ formaverunt nobis, *donec Insuber equum (Ducario nomen erat) faciemque noscitans*. Grut.

Pal. 1. *facie quoque noscitans.* Pal. 2. *facies quoque noscitans.* Pal. 3. *faci quoque noscitans.* Vet. ed. repræsentat *faciemque noscitans.* Silius v. 547. 'antiqua gerebat Vulnera barbaricæ gentis, noscensque superbi Victoris vultus.' Sed rectum est *facie quoque noscitans*, scilicet Flaminium. Prop. III. 3. 'E quarum numero me contigit una Dearum: Ut reor a facie, Calliopea fuit.' *Gebh.* Cui *Ducario nomen erat* Lov. 4. et Hearnii D. Male. Vide hoc lib. c. 46. § 9. Deinde *facie quoque noscitans*, ut viri docti legunt, etiam mei et Hearnii codd. nisi quod *facie quoque consulem noscitans*, vocem *consul*, quæ mox sequitur, omittens, legat Ber. *Facie noscitans*, ut 'nomine notus' apud Horat. Sat. I. 9. 3. 'Adcurrit quidam notus mihi nomine tantum.'

Consul, inquit, hic est, popularibus suis] Pat. *Consulem inquit hic est.* Scribe, *Consul, en, inquit, hic est.* J. F. Gron. Puteaneo consentiunt Hearnii N. et Exc. Pithœi, pro quo recte Gronov. *Consul, en, inquit, hic est* scribendum conjecit. In his codd. forte ita datum est, quod vocem priorem referrent librarii ad præcedd. *facie quoque noscitans consulem.* Vocula autem *en* elidi potuit a prima syllaba vocis seq. Deinde *hic est cum pop.* Lov. 3. Ber. et Gaertn. Mox *legiones nostras occidit*, pro *cecidit*, Ber. Vide ad XXXVI. 36. § 6. Tum *agros et urbem est depop.* idem Ber. *agrosque et urbem depopulatus est* Lov. 4. et 5.

§ 4 *Per confertissimam hostium turbam inpetum facit*] *Impetum fecit* Hearnii D. et N. quorum tamen posterior *facit* in margine ostentat. In verbis seqq. *se infeste venienti obviam objecerat* Lov. 4. *se infesto venienti objecerat obviam* Lov. 3. Τὸ *obviam* deest in edd. primis.

Spoliare cupientem triarii objectis clipeis arcuere] *Scutis* alibi legitur. Sane scutum triariorum erat, ut etiam VIII. 8. Livius indicat, ubi etiam differentia inter 'clypeum' ac 'scutum,' et clarius deinde IX. 19. *Glar.* Vet. lib. *scutis.* Recte: est enim scutum triariorum. VIII. 8. 'Triarii sub vexillis considebant, scuta innixa humeris tenentes.' *Sigon.* Sic [*scutis*] Sigonius, et omnes meliores codd. atque inter alios Flor.: cujus perpetua collatio, quam cl. Marquardo Gudio debeo, hic me destituit. Nam quod in opere nostro eum et plures ex Serenissimi Magni Ducis bibliotheca appellatos vides, scito id fieri, quia per angustias temporis de eximiis tantum quibusdam locis ipse præsens eos consului. *J. F. Gron.* *Scutis* etiam Lipsius, priscos libros laudans, probat de Milit. Rom. III. 2. Præter Lov. 4. 5. Ber. et Hafn. qui *clipeis* servant, *scutis* apud me superest in omnibus scriptis, et apud Hearnium in omnibus Oxon. Neque aliter est in excusis ante Aldum, qui primus receptam lectionem inmutavit. Quare loco ejus, quam substituit, recte priscam a viris doctis revocatam puto. Præterea *conjectis scutis* Voss. Tum *arguere* Flor. Vide ad VI. 25. § 6.

§ 5 *Et jam nec lacus nec montes obstabant pavori*] Abest vox *pavori* a Pal. 1. Reliqui duo *pavori obstabant.* Gebh. Vocabulum *pavori* exsulat etiam a Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. et Hearnii N. Id autem ante præcedentem trajiciunt Flor. et Harl. Deinde *primum etiam nec lacus* Lov. 3. *ubi jam nec lacus* Lov. 5. et Gaertn. *etiam nec lacus* Harl. Vide ad I. 47. § 9. Tum *obstant* Ber.

Armaque et viri super alium alii præcipitantur] Pal. 3. *præcipitabantur.* Forte fuit initio *præcipitant.* Vide ad II. 51. Sic legendum XXV. 11. 'Plures in fossam præcipitavere.' Pro quo circumfertur *præcipitati.* Gebh. Si conjectura Gebhardi idoneo codd. præsidio niteretur, eam probarem. Livium enim ita sæpius locutum esse, videbimus ad XXV. 11. § 6. Verum,

omnibus Mss. quibus usus sum, *præcipitantur* servantibus, sermonem Livii semper ad eamdem loquendi formulam redigi, iniquum videtur. Insuper *armaque ut viri* Flor. Voss. Lov. 1. 4. 5. et Harl. Tum *alii super alium* Hav. Vox *alii* non comparet in Voss. Lov. 1. et Ber. Paullo ante *veluti cæci* edidit Froben. 1585. consentientibus Lov. 3. et 4. at veterem lectionem *velut cæci* Jac. Gronov. revocavit, quam probant reliqui codd. Vide ad VI. 1. § 3.

§ 6 *In aquam progressi, quoad capitibus humerisque exstare possunt, sese immergunt*] *In aqua progressi* Gaertn. *aquam progressi*, omissa præpositione, Ber. a m. pr. Deinde *capitibus, humeris exstare* Flor. Voss. Lov. 4. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. Hinc *se immergunt* Hav. idem. Mox *inpulerat* Voss. *inpulit* Ber. Vide ad XL. 14. § 10. *Capessere fugam in aquam impulerit* Hav.

§ 7 *Aut ubi nequidquam festinaverant, retro ægerrime terram repetebant*] In Pal. 1. deficit τὸ *ubi;* pro quo in Pal. 2. restat *qua.* In tribus vero Mss. Pall. evanuit τὸ *terram.* Gebh. Put. Voss. Pall. et meliores ignorant τὸ *ubi.* Put. tres Pall. Reg. Men. Voss. duo Pet. etiam τὸ *terram.* Optimus autem ille liber *haud nequidq. festi vadarentro ægerrime repetebant.* Scribe *aut nequidquam fessi vada retro ægerrime repetebant.* Lib. IX. c. 2. 'Aut eadem, qua insinuaveris, retro via repetenda.' *J. F. Gron.* Idem vir maximus in prima notarum ed. conjecerat, *aut nequidq. ante festini vada retro ægerrime repetebant.* Cui conjecturæ merito eam, quam hic damus, substituit. Ceterum *haud nequidquam* præfert etiam Flor. et *terram* ignorat. *Aut nequidquam* Lov. 1. 3. 4. Hafn. et Cant. qui iidem cum Harl. similiter vocem *terram* omittunt. Mox etiam voculam *ibi* non agnoscit Lov. 3. ejus loco *ubi* præfert Lov. 5. Tum *equitibus hostium* est in Ber.

§ 8 *Sex millia ferme primi agminis, per adversos hostes eruptione inpigre facta*] Polyb. III. 84. Ἑξακισχίλιοι δ' ἴσως τῶν κατὰ τὸν αὐλῶνα τοὺς κατὰ πρόσωπον νικήσαντες. Hinc patet male *versos* datum esse in Lov. 1. *aversos* in Gaertn. Vide ad II. 31. § 6. Vox *hostes* deest in Ber. a m. pr. *eruptiones impigre factæ* perperam legit Rec.

Quum in tumulo quodam constitissent] Polybius III. 84. ἀπεχώρησαν εἴς τινα κώμην Τυῤῥηνίδα. *Sigon.* Immo verba hæc Livii respondent superioribus Polybii, Γενόμενοι δὲ ἐπὶ τῶν ἄκρων. Illa vero, quæ ex Polyb. laudavit Sigonius, a Livio redduntur his, quæ deinceps sequuntur, 'sublatis raptim signis, sese abripuerunt.'

Quæ fortuna pugnæ esset, neque scire, nec perspicere præ caligine poterant] Vet. lib. *prospicere.* Sigon. Pal. 2. *præspicere:* lege *prospicere.* Gebh. *Qua fortuna pugna esset* Ber. quod vel ob ingratum sonum Livii non esse, verius puto. Hinc *neque scire, neque perspicere* Cant. Harl. Lov. 4. et Hav. *neque stare, neque perspicere* Gaertn. quorum codd. scribæ existimasse videntur, post *neque* non recte inferri *nec.* Sed vide ad IX. 9. § 14. ex qua caussa forte etiam factum, ut priori loco *nec* pro *neque* datum sit in Ber. qui idem etiam præfert *prospicere poterant præ caligine.* Si gravioris auctoritatis codd. *prospicere* probarent, illud recipere non dubitarem. Vix enim hic convenire potest *perspicere,* quod notat 'perspicue, penitus videre.' Jam vero exorta nebula non modo inpediebat, ut *perspicere,* verum etiam ne leviter quidem videre possent, quæ fortuna pugnæ esset. Contra optime convenit *prospicere,* quod vel notat 'ex longinquo videre,' ut *conspicere* 'ex propinquo:' (ita X. 32. 'Nebula erat ad multum diei, densa adeo, ut lucis usum eriperet, non prospectu modo extra vallum ademto, sed propinquo etiam congredientium inter se conspectu:') vel etiam 'ex alto videre:' (ita XXI. 49.

'Ex speculis prospicerent adventantem hostium classem:') quod tamen exemplum et ad priorem significationem referri potest. Hoc lib. c. 14. 'Quum esset satis altum Janiculum, ubi sedens prospectaret hostem.' XXIV. 21. 'Pars ex tectis fenestrisque prospectant.' Vide Burm. ad Nason. Her. v. 63. Id autem optime huic loco convenit. Nam, ut modo dixit, constiterant in tumulo. Solent autem τὰ *perspicere* et *prospicere* in Mss. commutari. Vide viros doctos ad Frontini Strateg. I. 2. 1. et III. 9. 3. Adde quæ notantur ad Livii IX. 10. § 7. Quo sensu tamen vulgatum *perspicere* hic ferri possit, vide ad Livii XL. 22. § 3. *Nec perspicere præ caligine poterant, neque scire* edd. vetustissimæ.

§ 9 *Inclinata ad iniqua re, cum calescente sole depulsa nebula*] Vet. lib. *dispulsa*. Sigon. Pall. tres *cum cal. sole depulsa nebula aperuisset diem:* ubi forte restituendum erit *dispulsa nebula*. Gebh. Put. *adimque re*. Lege *Inclinata denique re*. Dein ex melioribus *incalescente* et *dispulsa*. J. F. Gronov. *Inclinata jam ad iniqua re* Ber. a m. sec. Gaertn. et Hearnii N. *Inclinata ad inique re* Flor. unde Gronovius *Inclinata denique re*, quam conjecturam in prima notarum ed. Salm. tribuit. Tum, duabus vocibus junctis, *concalescente sole* Cant. Voss. Lov. 2. 3. Harl. Ber. et Hav. Vide ad IX. 24. § 7. Probo autem Gronovianum *cum incalescente sole*. Infra XLIV. 36. 'Iter multo pulvere et incalescente sole factum erat:' ut prima syllaba in hausta sit ab ultima vocis præced. litera *m*. Vide ad v. 27. § 6. Deinde *dispulsa nebula* Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. et alii. Infra XXVI. 17. 'Hora ferme quarta, dispulsa sole nebula aperuit diem:' ubi ante Gronov. similiter peccabatur. Cic. Tusc. I. 26. 'Eademque ab animo, tamquam ab oculis, caliginem dispulit:' 'discutere' dixit Plinius H. Nat. XII. 17. 'Nebula, sole discussa, pulverem madentibus villis adhærescere.' Et ita nebula dicitur 'dilabi,' XLI. 2. Mox *cum liquida jam luce*, pro *tum*, Flor. et Harl. *quom liquida jam luce* Gaertn. Hinc *perditas res perditamque &c.* pro *stratamque*, Hearnii N. in margine.

§ 10 *Sublatis raptim signis, &c. sese abripuerunt*] *Sublatis partim signis*, perperam literis transpositis, Flor. Voss. Lov. 1. 5. Harl. Gaertn. Hearnii N. et edd. principes, pro quo primi Moguntini *raptim* dederunt. Ita alibi etiam librarii peccarunt. Vide ad VIII. 11. § 10. XXVI. 44. § 11. et ad XXIX. 28. § 9. Ulterius corrupit scriba Hav. qui *sublatis partium signis* dedit. *Sublatis inde signis* Ber. Tum *ab sese abrip.* Lov. 1. *sese eripuere* Lov. 3. *sese aripuerunt* Lov. 4. *sese arripuerunt* Rec.

§ 11 *Fidem dante Maharbale, qui cum omnibus equestribus copiis*] Pal. 1. *fide dante*. Gebh. Ita etiam Lov. 1. ac Flor. a m. sec. qui a m. pr. præfert *fidei dante:* quod etiam exstat in Cant. Deinde *cum omnibus copiis*, omissa media voce, Lov. 1. Missum esse Maharbalem μετὰ τῶν Ἰβήρων καὶ λογχοφόρων, narrat Polyb. III. 84. Mox *cum singulis vestimentis abire* Ber. et *dederunt*, pro *dediderunt*, Flor. Lov. 4. Harl. Hav. et Hearnii D. et N. Vide ad XXXIX. 50. § 9.

§ 12 *Quæ Punica religione servata fides ab Hannibale est, atque in vincula omnes conjecti*] Pall. duo *quæ Pun. rel. servata est ab Hann., atque in vinc. omnes conjecit*. Gebh. Scripti, quicquid mediocriter etiam bonorum vidi, *conjecit*. J. F. Gron. *Quæ Pun. servata rel. sublata fides* Lov. 4. et 5. *quæ Pun. servata rel. fides* Harl. *quæ Pun. servata rel. servata fides* Gaertn. et Hav. Tum *fides est ab Hann.* Lov. 1. 3. 5. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. *est fides ab Hann.* edd. vett. Hinc *conjecit* etiam omnes Oxon. Hearnii, iique, quos Crevier. consuluit; neque dissentiunt mei, nisi quod *conjectis* sit in Hav. *projecit* in Lov. 3. Crevier. vulgatum

conjecti præferendum putat.

CAP. VII. § 2 *Quindecim millia Romanorum in acie cæsa sunt*] Polybius III. 84. ἔπεσον τῶν Ῥωμαίων εἰς μυρίους καὶ πεντακισχιλίους. *Sigon.* *Viginti quinque millia Rom.* Lov. 3. *XXV. millia Rom.* Harl. a m. sec. quem errorem commiserunt etiam Eutrop. III. 9. Oros. IV. 15. et Frecnlph. tom. I. lib. V. cap. 7. *Quindecim millia hostium* Lov. 1.

Diversis itineribus Romam petiere] Pal. 1. *adversis*: melius Pal. 3. *aversis itineribus.* Infra c. 9. 'In agrum Picenum avertit iter.' *Gebh.* Put. Pet. uterque Reg. Men. Pal. Voss. *adversis itineribus urbem petiere.* In posteriorem mutationem consentiunt omnes: sed alter et melior Pall. *aversis*, idque probabile est, ut significet aversa a via militari ac regia, devia et secretiora per circuitus, non *recta*, ut loquitur c. 9. Cicero ad Atticum XIV. 10. 'Ut Trebonius itineribus devjis proficisceretur in provinciam.' Noster XXVIII. 25. 'Ea tum itineris tam longi ac tam devii caussa Scipioni fuit.' XXVII. 41. 'Nocte jugum superare et in aversis vallibus considere jubet.' Plautus Persa III. 3. 29. 'Abi isthac aversis angiportis ad forum.' Ovid. Met. XIV. 120. 'ferens lassos averso tramite passus.' *J. F. Gron.* *Adversis itineribus* Flor. Cant. Voss. Lov. 3. Harl. Gaertn. et Hearnii Oxon. nisi quod N. in margine *diversis* habeat: *aversis itineribus* Lov. 4. quod recte viri docti probarunt. Id primo librarii mutarant in *adversis* solito errore: de quo vide ad II. 31. § 6. Sed, quum *adversis* sanum sensum non præberet, substituerunt *diversis*; quæ etiam voces sæpe in Mss. commutantur. Vide ad IX. 3. § 1. et X. 25. § 14. Ita apud Colum. VII. 10. vulgo editur 'Ex adversa parte de auricula sanguinem mittamus,' ubi haud male *ex diversa parte* legit optimus Sangerm. Adde quæ notavi ad Silii I. 264. Deinde *urbem petiere* omnes mei et Hearnii codd. constanter, cujus glossa est *Romam*. Vide Rhenan. ad Livii II. 31. § 3. et Gruter. ad Martial. Epigr. III. 47.

§ 3 *Mille et quingenti hostium in acie*] *At hostium in acie* Pal. 2. *Mille quingenti host. in acie cæsi* Pal. 3. *Gebh.* Put. ꝏ ꝏ *D. hostium.* Pal. omisso numero, *At hostium.* J. F. Gron. Polybius III. 85. Οἱ μὲν γὰρ πάντες εἰς χιλίους καὶ πεντακοσίους ἔπεσεν. Hinc patet non audiendum esse cod. licet optimum, Put. numerum augentem. In eo tamen mos ipsi gerendus videtur, quod omittat conjunctionem inter duo numeralia. Nam abest etiam a Flor. Voss. Lov. 3. 4. 5. et Ber. Per numerum etiam *MD. hostium* Hearnii N. *C. Decium hostium* Gaertn.

Multi postea utrimque ex vulneribus periere. Multiplex cædes utrimque facta] Prius *utrimque* non dubito a mala manu esse, ut ex sequenti ortum. Loquitur hic de hostium separatim jactura: quæ Romanorum fuerit clades, quot ceciderint, quot evaserint, jam ante exposuit. Et verisimile sane est, istorum nullos vel paucos valde post prœlium ex vulneribus esse mortuos, cum vix ullo pacto graviter jam sauciati cædem effugere potuerint, ut quos 'ab lateribus montes et lacus, a fronte et ab tergo hostium acies clausisset,' nec ulla ad salutem via pateret, nisi 'per arcta et prærupta montium.' *Jac. Periz.* Perizonio adsentitur Crevier. De vitio, quo Livium hic a librariis infectum esse crediderunt, vide ad X. 24. § 12.

§ 4 *Nihil haustum ex vano velim*] Videtur legendum *ex vario* parva mutatione, ut ad scriptorum varietatem, quam subobscure Livius innuit, referatur. *Ursinus.* Ita etiam Latinius scribendum conjecit, et in uno Gaertn. inveni. Solent sæpius hæ voces commutari. Vide ad I. 33. § 4. II. 27. § 1. III. 3. § 3. et § 14. IV. 20. § 11. V. 1. § 7. c. 16. § 5. c. 22. § 2. c. 37. § 8. VI. 12. § 9. c. 16. § 1. VII. 7. §

8. c. 10. § 8. c. 21. § 9. IX. 21. § 6. c. 45. § 2. X. 39. § 11. hoc lib. c. 28. § 9. XXVIII. 42. § 2. XXIX. 23. § 6. XXXVII. 42. § 1. Adde Cortium ad Plinii Ep. II. 1. et quæ notavi ad Silii X. 290. Caussa est literarum *u* et *ri* in scriptura Longobardica similitudo. Vide ad III. 30. § 3. Hic tamen Ursino non adsentior. Nam *ex vano* est 'ex falso,' 'incerto.' Vide ad I. 51. § 6. Hinc 'incertum' ac 'vanum' junguntur IV. 13. 'Ne cujus incerti vanique auctor esset.' Præterea *assertorum*, pro *haustum*, Lov. 3. *assertum* Ber. *assertum* Hafn. pro varia lectione in margine. Verum 'adserere' pro adfirmare non est ævi Liviani. Mox *minus inclinant* Lov. 4. 5. Gaertn. et Ber. a m. sec. Vide ad XXXVI. 9. § 7. *Minus inclinantur* Lov. 3. Vide ad XXXIX. 22. § 8. *Inclinant* absolute sine casu. Vide ad III. 61. § 4.

Fabium æqualem temporibus hujusce belli potissimum auctorem habui] Jac. Perizon. ad oram Livii adscripserat hunc locum Ter. ex Andr. Prol. vs. 18. 'Nævium, Plautum, Ennium, Accusant, quos hic Noster auctores habet.' Ceterum *hujus belli* Lov. 3.

§ 5 *Corpora suorum quum sepeliri jussisset*] *Corpora eorum* exhibent Pall. Gebh. Similiter Flor. Voss. Lov. 1. 4. Harl. Gaertn. et edd. princ. Mox *magna tum cura inquisitum* Lov. 3. *magna cum cura requisitum* Hav.

§ 6 *Cum ingenti terrore ac tumultu concursus in forum populi est factus*] *Cum ing. timore* Lov. 4. et 5. Eas voces etiam confuderunt librarii III. 16. § 5. Tum *factus est* Lov. 4. Paullo ante *ejus cladis* Gaertn.

§ 7 *Quæ repens clades adlata, quæve fortuna exercitus esset*] Pal. 1. *quæ recens clades allata*. Gebh. Voces has a librariis commutari, dixi ad VIII. 29. § 1. *Repetens* est in Lov. 5. Mox cap. seq. 'Repens alia nunciatur clades.' Tum *quæ fortuna esset exercitus* in Lov. 4. *quæve fortuna esset exercitus* Voss. Lov. 1. 2. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et edd. princ. Paullo ante *per vices* primæ edd. pro quo Aldus *per vias* substituit, quod in omnibus scriptis superest.

Magistratus vocaret] Id est, peteret vocando, ut magistratus indicarent quid certi esset. Nam magistratus id minuere aut celare cupiebant: tandem prætor alta voce dixit, 'Pugna magna,' &c. *F. Sanctius*. Polyb. III. 85. Στέλλεσθαι μὲν ἢ ταπεινοῦν τὸ συμβεβηκὸς οἱ προεστῶτες τοῦ πολιτεύματος ἠδυνάτουν, διὰ τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς. Dicit magistratus occultare vel minuere cladem propter magnitudinem non potuisse; eos tamen id facere cupiisse, non addit.

§ 8 *M. Pomponius prætor, Pugna, inquit, magna victi sumus*] Polybius III. 85. διόπερ ἅμα τῷ τὸν στρατηγὸν εἰπεῖν τοῖς ὄχλοις ἀπὸ τῶν ἐμβόλων, ὅτι λειπόμεθα μάχῃ μεγάλῃ. Plutarchus autem sic in Fabio 175. ὡς πρῶτον ἤκουσεν ὁ στρατηγὸς Πομπώνιος, προσελθὼν, νενικήμεθα, ὦ ἄνδρες Ῥωμαῖοι, μεγάλῃ μάχῃ. *Sigon.* *Manius Pomponius prætor* recens ab ultima Gruteri vitium. Priores omnes recte *Marcus*, qui frater Manii prætoris et magistri equitum anno sequenti, c. 35. *J. F. Gron.* *Prætor inquit, pugna victi sumus* Ber. a m. pr. sed *pugna magna victi sumus* emendatur a m. altera. *Victi fuimus* Lov. 4. et 5. Mox *nihil certi* Hafn. Ber. a m. pr. et Hav. Deinde *domum referunt* Rec.

§ 10 *Tot in curas dispertiti eorum animi erant*] *Dispartiti* Lov. 4. et primæ edd. Vide ad XXXVIII. 36. § 8. Tum *animi eorum* Flor. Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Gaertn. et Hav. Paullo ante *fuerant exercitus victi*, alio ordine, Lov. 3.

Sub C. Flaminio consule meruerant] *Meruerunt* Gaertn. Sed ea vox exsulat a Voss. et Lov. 1. præcedens *consule* a Ber. Mox *cujusque fortuna esset* idem Ber. *cujusque suorum fortuna erat* Lov. 4.

§ 11 *Postero, ac deinceps aliquot die-*

bus, ad portas major prope mulierum] *Post. die ac deinceps* Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Ber. a m. sec. Hafn. Gaertn. Hav. Hearnii N. Brancal. Latinii, et edd. princ. quam tamen vocem addi nihil adtinet, quum ex sequenti hic commode repeti possit. Tum *aliquibus diebus* Lov. 4. et 5. Vide ad VI. 27. § 8. *Aliis diebus* Hearnii D. Hinc *ad portam major prope* Lov. 4. et 5. *ad portas major quoque* Brancal. Latinii : *major ad portas prope* Hav. *ad portas major mul. prope* edd. princ. Paullo post *multitudo fuit* typis descripti ; pro quo primus Aldus *stetit* reposuit ; quod servant scripti. Tum *nuncium* Lov. 3. 4. 5. Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. Hearnii N. et editi ante Aldum. Deinde *circumfundebantur obviis*, omissa conjunctione, Lov. 4. et 5.

§ 12 *Ut cuique aut læta aut tristia nunciabantur*] *Ut cuique læticia aut tristicia nunciabatur* Lov. 3. *ut cuique læticia aut tristicia nunciabantur* Lov. 1. *ut cuique læticia aut tristia nunciabantur* Gaertn. *ut cuique lætitia aut tristia annunciabatur* Voss. Prius *aut* abest etiam a Lov. 4. 5. Harl. Ber. Hav. et Hearnii N. Librarii, qui *læticia* ac *tristicia*, pro *læta* et *tristia*, dederunt, hic eodem modo peccarunt, quo alibi sæpe, *læticior et tristicior* exhibentes. Vide ad II. 16. § 6.

Gratulantesque aut consolantes redeuntibus domos circumfusos] *Aut consulantes alias domos circumibant* exstat in Pal. 2. *Gebh. Redeuntes domos* Lov. 4. *redeuntis domos* Gaertn. et Flor. in cujus margine *redeuntibus* emendatur. *Consolantes læte domos circumibant* pro varia leetione in margine ostentat Hafn. Mox *præcipua etiam gaudia erant insignia* præfert Ber. a m. sec. quum antea *præcipue et gaudia* scriptum fuisset. *Gaudia magna erant* Lov. 1.

§ 13 *Unam in ipsa porta, sospite filio repente oblato, in conspectu ejus exspirasse ferunt*] Pal. 2. *Unam in ipsam portam*. Cujus generis infinita in Tito nostro. Sic mox Pal. 1. *In curiam retinent*. Gebh. *Sospiti filio repente oblatam* omnes meliores ; nisi quod Put. *sospitis*. J. F. Gron. *In ipsam portam*, non Livii, sed librarii est, idque peccatum eamdem originem habere puto, ac plura alia memorata ad VI. 3. § 8. *Sospitis filio oblatam* etiam Flor. ubi ultima litera τῷ *sospitis* perperam adhæsit ob similitudinem primæ in voce sequenti. Vide ad IV. 33. § 10. Ceterum *Una in ipsa porta, &c. exspirasse fertur* Lov. 5. Verum ita legendum etiam in sequentibus foret, *altera, &c. mæsta sedens, &c. gaudio nimio exanimata*, ubi tamen servat vulgatum : nisi quis hoc etiam ferendum, et ad variationes constructionis ubique a Livio captatas pertinere existimet ; 'fertur' autem 'alteram exanimatam' dictum esse exemplo eorum, de quibus egi ad I. 31. § 8. Potius tamen unius cod. librarium aberrasse puto. Mox vocabulum *nimio* non adparet in Harl.

§ 14 *Ab ortu usque ad occidentem solem in curia retinent*] Opinor auctorem *ab orto* scriptum reliquisse, id est, *ab orto sole* ; idque aliquos vestri similes mutasse. *Valla*. Emendationem Vallæ secutus est Andreas. Pall. tres *ab ortu*. Gebh. *Ab ortu* superest in Flor. Lov. 3. 4. 5. Harl. Ber. Rec. Gaertn. Hav. et edd. Rom. 1472. ac Parm. Tum *in curiam* Flor. Lov. 1. Cant. Harl. Gaertn. et, ut Gebhard. ad § præced. docuit, Pal. 1. cum iisdem libris inpressis.

CAP. VIII. § 1 *Priusquam satis certa consilia essent*] *Certa satis cons.* Lov. 3. Vox *satis* non adparebat in Ber. Male. Supra cap. præc. 'Nec quisquam satis certum habet, quid aut speret, aut timeat.' Mox *repente alia nunciatur clades* legebat Cluver. Ital. Ant. II. 3. 587. quam conjecturam jam damnavit Gronov. ad Livii VIII. 29. § 1. Neque scripti aliquid mutant.

Cum C. Centronio proprætore] Vet. lib. quidam *Centonio*. Polybius III. 86. Γάϊον Κεντήνιον vocat: et *C. Centenium* Probus sive Corn. Nep. in Hannib. l. IV. Paullo post 'C. Centenii Penulæ' etiam meminit, ut dubitandum non sit, quin *C. Centenio* sit legendum. *Sigon.* Pall. 3. et vet. ed. *C. Centonio*. Gebh. Cur 'proprætorem' vocet, quem præturam gessisse nusquam legimus, non satis liquet. Fortassis hoc ita accipiendum est, ut alia quædam, de quibus ad x. 25. ubi L. Scipio 'legatus consulis' itidem 'proprætor' dicitur, quum priore anno prætor non fuisset. Et XXIX. 6. Q. Pleminius, qui prætor numquam fuerat, 'proprætor,' ac deinde c. 8. et c. 9. 'legatus Scipionis consulis.' Unde conjici potest Centenium quoque legatum Servilii consulis fuisse. Corn. Nepos Annib. l. IV. 'prætorem' vocat, et non multo post pugnam ad Trasimenum cum delecta manu saltus occupantem ab Annibale occisum scribit. Sed ibi Bosius ex Ms. Ernstii et Livio *proprætorem* edidit. De saltibus ab eo occupatis idem, quod Nepos, etiam App. in Annibalicis p. 319. tradit, de quo Polyb. III. 86. et Livius nihil memorant. Livius XXV. 19. M. Centenium Pœnulam primi pili centurionem quinque annis post cladem ad Trasimenum in Lucanis ab Annibale occisum narrat. Quæ ille de duobus Centeniis prodidit, Corn. Nepos et Appian. ad unum videntur referre. *Duk.* *Cum C. Centonio* Flor. Voss. Lov. 1. Ber. Hav. Hearnii N. et edd. antiqq. Sed *Centenio* legendum esse, conjecerunt etiam Latinius, Cluverius Ital. Ant. II. 3. 587. et Pighius in Annal. ad a. IOXXIX. p. 97. Γάϊον Κεντήνιον vocat etiam Zonar. Ann. VIII. 24. 'M. Centenius Penula' memoratur XXV. 19. et apud Silium XII. 463. 'Obvius huic sparso Centenius agmine raptim Funditur.'

Missa ad collegam ab Servilio consule, in Umbria] Habent Pall. duo *in Umbriam*. Gebh. Ita et Ber. Male. Non enim jungendum *missa in Umbriam*, sed *in Umbria circumventa*. Mox *circumventi* Cant.

§ 2 *Pars, occupatis majore ægritudine animis*] Pal. 2. *pars occupati majori ægr. animis*. Gebh. *Occup. majoris ægritudinis animis* Gaertn. *majori ægritudine* Lov. 3. Qui verba præcedd. hoc modo exhibet, *Ejus rei famam varie homines afferunt; sequentia* vero, *levem ex comparatione priorum efficit recentem equitum jacturam*. Ceterum *ducebant*, pro *ducere*, edd. antiqq.

§ 3 *Ut in adfecto corpore quamvis levis caussa magis, quam valido gravior, sentiretur*] Pro *valido* reperitur in Pall. duobus *valitudo*. At Pal. 2. *ut in aff. corp. quævis levis caussa magis, quam valitudo gravior in valido sentiretur*. Quæ ego non exputo. *Gebh.* Si *gravior* abesset, nihil neque orationis, neque sententiæ perspicuitati decederet. An *magis gravior* duos comparativos pro uno posuit? De usu vocis 'caussa' vide Gronov. Obs. III. 14. *Duk.* In Pal. 2. librarius duplicem lectionem *valitudo* et *valido* hoc modo conjungere voluisse videtur. *Valitudo* etiam est in Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 3. 5. Ber. Hafn. Gaertn. et Hav. ejus loco *ægritudo*, quæ mera τοῦ *valetudo* glossa est, præfert Lov. 4. Si quid mutandum, mallem *quam in valido gravior*, quod tamen nec ipsum necessarium est. Deinde *quævis levis caussa* conjecit etiam vir doctus in margine ed. Curionis. Male. Supra I. 4. 'Posse quamvis languida mergi aqua infantes:' ubi vide. XXXIV. 19. 'Semperque victores ex quamvis temere cœpto certamine abire.'

§ 4 *Quæ nihil, quod adgravaret, pati possent*] Pal. 1. *quo adgravaret*. Gebh. *Quod adgravarent* Flor. Tum *pati posset* Harl. *pati poterant* Lov. 3. Sed omnia hæc verba exsulant a Cant. In præcedd. *quodcumque inciderit* Lov. 1. *quodcumque aversi inciderat* Lov. 4.

Mox *existimandum esse* Lov. 4. et Ber. *extimandum* Lov. 3. Harl. Gaertn. et Hav. Similiter § praec. libri variant. Nam *per se existimare* est in Lov. 4. et Ber. *per se extimare* in Lov. 1. 3. 5. et Gaertn. Vide ad xxxiv. 2. § 5.

§ 5 *Ad remedium jam diu desideratum nec adhibitum*] Pall. duo, *jam diu neque des. nec adhib.* Gebh. Ubi? quando? et cur non adhibitum, si desideratum? Recte Put. et melior Pet. Voss. *jam diu neque des. neque adh.* J. F. Gron. Ita et Lov. 5. Harl. et Ber. *nec des. nec habitum* Lov. 3. *neque des. nec adhibitum* Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 4. et reliqui mei, ut et omnes Hearnii. Neque aliter edidit Gronov. quamvis *neque adhibitum* ex codd. suis laudarit. Vide ad ix. 9. § 14. Vulgatae lectionis sensum satis idoneum pronunciat Donjatius; significari enim, periculosum reipublicae statum jam ante desiderasse dictaturam, tamquam praesentium imminentiumque malorum remedium, quamvis eo senatus uti distulisset: contra vero, si recipitur, quod in manu exaratis legitur, adfirmari, per ea tempora dictaturam Romanos nec voluisse, nec jam diu usurpasse; quum hic ipse Q. Fabius Maximus Verrucosus ante triennium, anno scilicet IↃXXXII. dictator fuisse legatur in Fastis Capitolinis. Verum primo observandum, fastorum Capitolinorum partem, quae ejus et multorum sequentium annorum magistratus continet, injuria temporum intercidisse: non itaque in illis, sed illorum supplementis et commentariis virorum doctorum hanc Fabii dictaturam priorem reperiri. Deinde fatendum est, Fabium quidem aliosque paucis annis ante Romae dictaturam gessisse, verum omnes tantum comitiorum habendorum caussa; Livius vero hic loquitur de dictatore rerum gerundarum caussa, quorum ultimus A. U. C. IↃIV. adeoque *jam diu* ante triginta duos annos creatus fuerat. Merito igitur membranarum lectionem vulgatae praetulit Gronovius; praesertim quum dictaturam 'jam diu desideratam' fuisse, vix commode dici possit. Nam Hannibal demum circa initium proximae hiemis, 'occidente sidere Virgiliarum,' ut inquit xxi. 35. Alpes transcendit, atque in Italiam venit.

Et quia et consul aberat, a quo uno dici posse videbatur] Muretus *sed quia et consul.* J. F. Gron. Saepe has particulas commutari, vidimus ad xxi. 26. § 6. Posterius *et* omittitur in Lov. 1. 4. 5. Harl. Ber. et Hav. Rectius tamen reliqui servant. Refertur enim ad duplex mox sequens *nec* eodem modo, quemadmodum saepe geminatur particula *et*, quarum priorem plurimis locis simili errore scribae omiserunt. Vide ad ii. 44. § 3. Insuper *posse dici* Lov. 4. et 5.

§ 6 *Quod numquam ante eam diem factum erat: prodictatorem populus creavit*] *Nusquam* Lov. 4. et 5. de quo errore vide ad xxxvi. 17. § 10. Tum *ante eum diem* Gaertn. Hinc *dictatorem* Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. Hearnii D. N. et priscae edd. usque ad Ascens. qui primus a. 1513. *prodictatorem* dedit. Et ita Fabium vocandum esse, docet Liv. c. 31.

Magistrum equitum M. Minucium Rufum] *M. Rufum Min.* Voss. Lov. 3. 4. 5. Ber. Hav. Hearnii N. et edd. ante Frobenianam 1531. Hoc ordine tria nomina Romanorum interdum prolata esse, monui ad viii. 18. § 4. Vide etiam ad xxvi. 22. § 13. Id tamen neque hoc loco placet, quia optimi codd. dissentiunt. Ex eo ordine verborum factum est, ut *M. Furium Minucium* scriptum sit in Harl. *M. Junium Minucium al' Rufum* in Gaertn. *M. Rufus Numicius*, transpositis non tantum vocibus, sed et literis, erat in margine Oxon. N. apud Hearnium. Vide ad iv. 13. § 6.

§ 7 *Ac tum pro penatibus, pro urbe*

dimicandum esse] Restituenda est prisca lectio *cum Pœnis pro urbe dim. esse*. Urbis enim tantum mentio facienda est, quia dixit: negotium ab senatu datum, 'ut muros turresque urbis firmarent.' Si 'penatum' autem mentionem facturus fuisset, *pro urbe, pro penatibus* dixisset, ut oratio rhetorice cresceret. *Sigon.* Solus Pal. 2. adservat hanc lectionem, *cum Pœnis pro urbe:* unde æstima, judicio prædite lector, bonitatem codicis illius: reliqui in vitio cubant cum prisca ed. *ac cum penatibus pro urbe dimicandum esse.* Gebh. *Cum Pœnis* ab Sigonio est. Pall. duo, Voss. Pet. Men. *ac cum penatibus:* Reg. *ac pro penatibus.* Put. et melior Pet. *ac penatibus.* Scribendum *ad penatis*, vel *penates*, docuimus Obs. IV. 6. *J. F. Gron.* *Cum Pœnis pro urbe* Lov. 5. Ber. Hafn. Rec. et quædam ex vett. edd. Nollem Gebhardo hanc lectionem placuisse, quum ex eo, quod Pal. 2. quem ubique ut cod. novicium ac malæ fidei traducere solet, una cum Sigon. vet. lib. in illam consentiat, merito suspecta esse debuisset. *Ac tum pen. pro urbe* Gaertn. *ac cum pen. pro urbe* Lov. 1. 2. 4. Harl. Ber. et edd. reliquæ antiqq. *ac pen. pro urbe* Flor. Cant. et unus Crevierii. Ex qua lectione Gronov. qui eamdem etiam in duobus optimis Mss. invenit, scribendum conjicit *ad penates pro urbe*, et in Observ. exponit 'domi,' 'apud penates.' *Ac* et *ad* in Mss. sæpissime confundi, monui ad XXI. 32. § 2. Quod autem librarii *penatibus* pro *penatis* vel *penates* dederint, error est sæpissime in Mss. obcurrens. Ita *civitatibus* dederunt pro *civitatis* I. 43. § 8. *seditionibus* pro *seditionis* III. 46. § 4. *terroribus* pro *terroris* c. 63. § 6. *militibus* pro *militis* IV. 49. § 9. et IX. 37. § 10. *custodibus* pro *custodiis* V. 13. § 1. *legibus* pro *legis* c. 29. § 1. *inferioribus* pro *inferioris* c. 49. § 2. *itineribus* pro *itineris* VI. 25. § 7. *honoribus* pro *honoris* c. 39. § 10. *principibus* pro *principiis* VII. 12. § 14. *viribus* pro *viris* VIII. 13. § 1. *censoribus* pro *censoriis* I.. 34. § 15. *insignibus* pro *insignis* c. 38. § 15. *habentibus* pro *habentis* vel *habentes* XXI. 43. § 4. *hostibus* pro *hostis* XXII. 21. § 4. *omnibus* pro *omnis* sive *omnes* c. 24. § 6. *ordinibus* pro *ordines* c. 30. § 6. ubi vide Gronov. *cohortibus* pro *cohortes* XXVII. 41. § 6. *exactoribus* pro *exactores* XXVIII. 25. § 9. *castigationibus* pro *castigationis* XXXI. 46. § 9. *omnibus* pro *omnis* XXXVI. 7. § 20. *absentibus* pro *absentis* XXXIX. 17. § 1. *gurgitibus* pro *gurgites* XLIV. 8. § 6. Hinc cum *Curiatibus* vulgo edatur apud Cic. de Invent. II. 26. id probare non debebat Gruterus, licet *Curiatiis* in Mss. inveniret. Contrario errore *principiis* pro *principibus*, et similia alia ejusdem generis pariter librarios dedisse supra vidimus ad XXI. 60. § 7. Jac. Periz. in margine Livii hoc loco scribendum conjecit *a penatibus pro urbe dimicandum esse*.

Quando Italiam tueri nequivissent] *Nequissent* Put. Pet. uterque, Reg. Voss. *J. F. Gron.* Pariter etiam plerique meorum codd. Vide ad v. 10. § 10.

Cap. IX. § 1 *Hannibal interim recto itinere*] *Interim* non agnoscunt Put. et antiquiores. *J. F. Gron.* Non agnoscunt etiam ex meis Flor. Cant. Voss. pluresque alii.

Per Umbriam usque ad Spoletum venit, inde, &c. in agrum Picenum] 'Umbriæ' tantum et 'Piceni' meminit Polybius III. 86. διανύσας δὲ τὴν τῶν Ὄμβρων καλουμένην χώραν καὶ τὴν τῶν Πικέντων, ἧκε δεκαταῖος πρὸς τοὺς κατὰ Ἀδρίαν τόπους. *Sigon.* *Usque ad Spoletium* Flor. et Voss. a m. pr. in quo *Spoletum* scribendum esse manus altera indicavit. Verum hujus urbis nomen *Spoletium*, et proinde ita etiam hoc loco restituendum esse, conjecit Cluverius Ital. Ant. II. 7. 622. Vide ad Epit. Liv. l. XX. Ceterum in

loco Polyb. quem Sigonius laudat, nunc vulgo editur τὴν τῶν 'Ισόμβρων καλουμένην χώραν pro quo Jac. Gronov. legit Οὐλλόμβρων. Verum "Ομβρων, ut hic profert Sigonius, aliique emendandum censuerunt, se in Msto Augustano reperisse, testatur Bœcler. Animadv. in Polyb.

§ 2 *Quum perpopulato agro urbem obpugnare adortus esset*] *Populato agro* Voss. Lov. 1. 3. Ber. Gaertn. Hav. et Aldus. Quum optimi stent a recepta lectione, quam Aldus inter errata revocavit, eam etiam præferendam puto. Vide ad II. 61. § 2. et x. 12. § 7. Tum *adortus esset oppugnare* Harl. Port. Hav. et edd. Aldina priores. *Adursus esset oppugnare* Gaertn. *adorsus esset oppugnare* Lov. 1. 3. 4. 5. *adorsus* etiam est in Voss. Vide ad VIII. 29. § 13.

Ex minus coloniæ haud nimis prospere tentatæ viribus] *Coloniæ haud prospere tentatæ* Ber. et Hafn. *coloniæ minime prospere tentatæ* Lov. 3. *coloniæ haud minus prospere tentatæ* Flor. Lov. 3. et Harl. quomodo sæpe librarii lapsi sunt. Vide ad XXXVI. 9. § 7. Mox τὸ *esset* non adparet in Lov. 1. Paullo ante *et conjectans* vett. edd. sed scriptis omnibus invitis. Recte igitur Aldus conjunctionem induxit.

§ 3 *In agrum Picenum avertit iter*] Salmas. ad Flor. I. 19. ac Græv. ad Cic. de Senect. c. 4. existimant *Picenum* esse nomen regionis, ejusque ἐθνικὸν *Picens* et *Picentinus*. Rectius tamen Cluverius docuit Ital. Ant. II. 11. 723. promiscue dictam fuisse regionem *Picenum*, quasi substantivo vocabulo, et 'ager Picenus,' quasi adjectivo vocabulo: cujus locutionis plura exempla ex Cæsare, Cicerone, Sallustio, et Livio laudavit. Iis adde hæc ex Liv. XXIII. 14. 'Cohortes ex agro Piceno et Gallico collectas.' XXIV. 10. 'Jussique in provinciis manere Ti. Gracchus Luceriæ, C. Terentius Varro in agro Piceno.' Cic. de Clar. Orat. 14. 'Legem de agro Gallico et Piceno viritim dividendo tulerit.' Catil. II. 3. 'Delectu, quem in agro Piceno et Gallico Q. Metellus habuit.' De Off. III. 18. 'Patronum agri Piceni et Sabini.' Plin. H. Nat. XIV. 3. 'Irtiola Umbriæ, Mevanatique et Piceno agro peculiaris est.' Eodem exemplo 'Picena poma,' 'Picena vitis,' 'Piceni cadi,' 'Picenæ porcæ,' ac similia passim obcurrere, Cluver. ibidem docuit. Ceterum *vertit iter* est in Harl. Male. XXI. 23. 'Tria millia inde Carpetanorum peditum iter averterunt:' hoc lib. cap. præc. 'Quo post pugnam ad Trasimenum auditam averterant iter.' XXXVIII. 16. 'In Thraciam iter averterunt.'

Quam effuse avidi atque egentes rapiebant] Pall. 1. ac 3. *effusæ avidæque gentes:* neque dissentit vet. ed. *Gebh.* Ita etiam Lov. 4. omnesque editi usque ad Moguntinos, qui addita voce *effusæ avidæque hæ gentes* dederunt. *Effuse avideque gentes rap.* Voss. Lov. 3. Harl. Hafn. et Hearnii N. *effuse avideque egentes rap.* Lov. 4. Ber. Gaertn. et Hav. Vulgatum, quod superest in optimis libris, primum inveni in ed. Ald.

§ 4 *Prœlioque, magis ad eventum secundo, quam levi aut facili, adfectus*] *Ab eventu sec.* Hav. *ad votum sec.* Lov. 4. Tum *levi ac facili* Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et editi Aldo priores. *Ad effectus* Lov. 3. *adventu* Cant.

§ 5 *Ubi satis quieti datum, præda ac populationibus magis quam otio aut requie gaudentibus*] Potes intelligere *datum* a militibus. Sed magis placet *quietis*, ab duce scilicet militibus. III. 25. 'Nec diuturnam quietem Æqui dederunt.' XXV. 33. 'Duces Pœni fortuna usi, vix necessaria quiete data militibus.' *J. F. Gronov.* Doujatius etiam vel *quietis* legebat, et sensum esse putabat, satis quietis datum militibus, præda magis, quam otio, gaudentibus; vel *gaudentibus*

accipiebat in ablativo, sive absolute. Neque mihi *quietis*, quod etiam Crevierius probavit, displiceret, si codd. addicerent: qui quum constanter *quieti* tueantur, vide, num, mutata tantum distinctione, legendum sit, *Ubi satis quieti datum; præda ac pop. magis, quam otio aut requie, gaud. profectus, Præt. &c.* Liviana certe locutio est 'profectus gaudentibus' pro cum gaudentibus. Supra l. II. c. 16. 'Consules infesto exercitu in agrum Sabinum profecti.' cap. 19. 'Magnis copiis peditum equitumque profecti.' IV. 46. 'Novo exercitu profectus ad bellum.' V. 34. 'Profectus ingentibus peditum equitumque copiis.' VII. 9. 'Ingentique exercitu ab urbe profectus.' VIII. 30. 'Exercitu instructo paratoque profectus.' XXIII. 43. 'Profectus cetero exercitu ire Nolam pergit.' XXVIII. 8. 'Quinqueremibus septem et lembis viginti amplius profectus.' c. 46. 'Profectus in Siciliam est triginta navibus longis.' XXXV. 43. 'Proficiscitur quadraginta tectis navibus.' XXXVI. 30. 'Inde toto exercitu profectus.' Similiter auctor Epit. Liv. XXVII. 'Electa manu profectus Hasdrubalem circumvenit:' ubi tamen auctoritate codd. addidi præpositionem. Similiter *egressus omnibus copiis* inlustravimus ad I. 14. § 7. Adde Gron. ad XXIII. 41. § 10. XXV. 22. § 8. et XXVIII. 18. § 5. Vide etiam ad XXV. 30. § 7. Insuper *prædaque ac pop.* Rec.

Profectus Præputianum Adrianumque agrum] Polybius *per Brutianum* scribit. Plinius vero III. 13. *Pretutianum.* Tu, quem potissimum ex tribus sequendum putes, videto. *Sabell.* Ita [*Brutianum*] in Polybii codice legitur. Moguntinus codex *Prætutianum* habet, idque cum Plinio consentire videtur lib. III. capp. 13. et 14. De hoc itinere habes rursus lib. XXVII. *Glar.* Polybius ita III. 88. διελθὼν δὲ καὶ καταφθείρας τήντε Πρετετιανὴν καὶ τὴν Ἀδριανὴν, ἔτι δὲ τὴν Μαρουκίνην καὶ Φρεντάνων χώραν, ὥρμησε ποιούμενος τὴν πορείαν ὡς ἐπὶ τὴν Ἰαπυγίαν. Ἀρξάμενος δὲ ταύτης ἀπὸ Λουκερίας οὔσης ἀποικίας Ῥωμαίων ἐπόρθει τὴν χώραν μετὰ δὲ ταῦτα καταστρατοπεδεύσας περὶ τὸ καλούμενον Ἰβώνιον, ἐπέτρεχε τὴν Ἀργυριππανὴν, καὶ πᾶσαν ἀδεῶς ἐλεηλάτει τὴν Δαυνίαν. *Sigon.* *Preputianum* Lov. 1. Harl. Gaertn. Hearnii D. et primæ edd. *Prepuntianum* Lov. 5. *profectus post Picenum* Lov. 3. *profectus per Picenum* Hafn. *profectus primum p Pucinum* Ber. *profectus post Putianum* Voss. Lov. 4. et Hearnii N. *profectus per Brutianum* edidit Ascens. 1513. et in margine *profectus Prætutianum* ostentavit, quod posterius Moguntini receperunt. Tum vox *Adrianumque* deficit in Harl. sola copula *que* in Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 3. 4. Ber. a m. pr. Hav. Hearnii N. et edd. principibus. De utroque hoc agro vide Cluverium Ital. Ant. II. 11. 743. ubi etiam passim per adspirationem *Hadrianum* legit.

Marsos inde Marrucinosque et Pelignos] *Inde Marsos* Lov. 3. Tum *Maruginosque* Lovel. 3. et Ber. *Marruginosque* Flor. Lov. 1. 4. et Harl. *Marugines* Haverk. *Martuntinosque* Rec. *Martuginosque* Hearnii N. *Mannigos et Peligros* ejusdem D.

§ 6 *Levibus prœliis cum Gallis actis*] *Factis* legebat Gronov. in prima ed. notarum. Passim autem librarios 'actus' et 'factus' commutasse, dictum est ad VI. 28. § 2. Sed recte hanc conjecturam in iterata ed. sprevit. Vide ad XL. 16. § 8.

Postquam de collegæ exercitusque cæde audivit] Pall. *de collega et exercitus cæde.* Gebh. Ita et Flor. Voss. Lov. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii N. et edd. principes. Postea Ascens. dedit *de collegæ et exer. cæde.* Frobenius demum a. 1531. id, quod nunc vulgo exstat, substituit.

§ 7 *Q. Fabius Maximus dictator, quo die*] In quibusdam vet. lib. inveni *dictator iterum.* Quam vocem cre-

do consulto ab istis emendatoribus esse omissam, quod nescirent Fabium ante altera dictatura esse functum: itaque exstare inscriptionem quandam in libro Epigrammatum Antiq. urbis ejusmodi: Q. FABIVS MAXIMVS. DICTATOR. BIS. COS. V. CENSOR. INTERREX. II. AED. CVR. &c. Fuit autem dictator paulo ante hoc bellum cum Flaminio magistro equitum, ut ait Valerius I. 1. 'Occentus soricis auditus Fabio Maximo dictaturam, Flaminio magisterium equitum deponendi causam præbuit.' *Sigon.* *Iterum* addunt Pall. tres, nec non prisca ed. *Gebh.* Consentiunt Mss. in Sigonianum *dictator iterum, quo.* J. F. Gronov. *Dictator iterum* etiam omnes mei, et Hearnii codd. cum priscis edd. Sed Colon. ed. vulgavit *prodictator iterum*, quod edd. Cervic. et Ascens. 1530. servarunt. Primus autem Froben. 1531. non modo restituit *dictator*, sed et vocem *iterum* omisit. Ceterum ex hoc loco viri docti collegerunt, Fabium paullo ante dictaturam gessisse; quam Sigonius Comm. in Fast. et Pighius in Annal. conferunt in quartum ante hunc annum, sive in a. DXXXII. Contra Clericus conjicit Fabium se prodictatura abdicasse, et a consule dictatorem dictum esse, ideoque vocari 'dictatorem iterum.' Id autem inde firmare conatur, quod ex antecedentibus satis liqueat, multos sine dictatore abiisse annos, et hoc primum anno magistratu illo functum esse Fabium. Verum ad cap. præc. § 5. dixi, verba Livii 'ad remedium, jam diu neque desideratum nec adhibitum, dictatorem dicendum' intelligenda esse de dictatore rei gerundæ caussa, quum ipse Fabius quarto anno ante dictator comitiorum habendorum caussa fuerit. Nisi autem hæc distinctio admittatur, hoc etiam Livii verbis obstaret, quod ex Fastorum Capitol. fragmentis constet, non modo C. Duilium quartodecimo, sed etiam L. Cæcilium Metellum septimo anno ante dictatores comitiorum habendorum caussa fuisse. Illud autem plane Clerici conjecturam evertit, quod, ut Sigonius ex Val. Max. probavit, Fabius in prima dictatura Flaminium magistrum equitum habuerit. Jam autem Fabius prodictator dictus est, interfecto demum Flaminio; eique prodictatori additus est M. Minucius Rufus. Ceterum licet Livius aliique Fabium dictatorem vocent, eum tamen hoc anno proprie non dictatorem, sed prodictatorem fuisse, satis indicatur c. 31. Mox voces *ab Diis orsus* desunt in Lovel. 3. *a Diis orsus* legunt vett. edd.

Plus negligentia ceremoniarum, auspiciorumque temeritate, quam inscitia, peccatum] Corrige ex vet. lib. *plus negligentia cærimoniarum ausp., quam tem. atque insc., peccatum. Negligentia* dixit, id est, 'despicientia' atque 'neglectu.' Plutarchus in Fab. Max. 176. ὀλιγωρίᾳ καὶ περιφρονήσει τοῦ στρατηγοῦ πρὸς τὸ δαιμόνιον. Et Livius infra cap. 25. 'Clades per temeritatem atque inscitiam ducum acceptas.' *Sigon.* Hæc ita concipiuntur in Pall. et prisca ed. *plus negl. cerimoniarum, auspiciorum tem. atque insc. peccatum.* Gebh. Non aliter est in Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 4. Ber. Hafn. Harl. Gaertn. Hav. Hearnii N. edd. princc. *auspiciorumque temeritate* præferunt Lov. 3. et 5. quæ lectio etiam in nonnullis edd. reperitur. Ea vero, quam Sigonius inprobavit, in nullo cod. sed demum in ed. Froben. 1531. exstitit. Sigonii emendatio vera esse videtur. Ceterum *neglegentia* Flor. Vide ad II. 11. § 4. Tum *insania peccatum* Lovel. 5. Ber. et Hafn. in margine. Verum, præterquam quod optimi codd. in vulgatum conspirent, 'temeritatem' et 'inscitiam' a Livio jungi solere, loco ex cap. 25. adducto, Sigonius docuit. Et ita VI. 30. 'Proditæ temeritate atque insci-

tia res.' XLII. 49. 'Quæque inscitia et temeritate ducum clades sæpe acciderint.' Deinde *peccatum G. Flaminio*, elisa præpositione, Lov. 4. quod dictum esse videri posset ad exemplum eorum, de quibus egi ad VI. 11. § 4. Sed reliqui nihil mutant, quos sequi præstat.

Quæque piacula iræ Deum essent, ipsos Deos consulendos esse] *Quem piac. et iræ Deum* Gaertn. *quam quæ piac. et iræ Deum* Haverk. et Ber. a m. pr. Vox *quam* deest a m. sec. *quæcumque piac. iræ Deum* Lovel. 4. Tum *Deos esse cons.* Ber. *Deos consulendum esse* Lov. 1. 3. et Rec. His locutionibus, licet apud optimos obviis, Livium tamen vix usum fuisse, vidimus ad l. VI. cap. 35. § 1. Vulgatum itaque servo.

§ 9 *Quod ejus belli causa votum Marti foret*] Ubi, obsecro, Marti votum aliquod factum? Evolve priora omnia, non reperies: etsi Livius in ejusmodi rebus nimis quam curiosus. Ego reperio, votum anno ante factum ex libris Sibyllinis, a C. Atilio Serrano prætore, 'si in decem annos respublica eodem stetisset statu.' Narrat Livius libro superiore extremo. (c. 62.) Nec ambigo quin huc jam aspectum. Id autem votum non Marti proprie, sed Jovi aliisque Diis factum. Imo statim ecce varii Dii nominantur, quibus votum id instauratum, Martis nulla mentione. Credo igitur recte hic emendatum iri *votum ante foret*, errore illo nato ex adhæsione literulæ, suppositoque *Marte*, quia videbant Martem in manibus, et 'Omnia jam belli trepido concussa tumultu.' *P. Ruben.* Elect. II. 11. *Marti fieret* Lovel. 3. Mox *id non recte factum*, pro *non rite*, Gaertn. Vide ad XXVII. 25. § 8.

§ 10 *Veneri Erycinæ ac Menti vovendas esse*] *Et Marti* Lovel. 4. 5. et Hearnii L. 1. Vide ad cap. seq. § 10. *ac Deæ Menti* edd. Aldo priores. Tum vox *esse* exsulat a Ber. At omnes hæ voces cum sex præcedentibus librarii culpa omittuntur in Harl. Mox *et supplicationem et lectisternium* præfert Lov. 4.

Ver sacrum vovendum] Festus: 'Ver sacrum vovendi mos fuit Italis: magnis enim periculis adductis vovebant, quæcumque proximo vere nata essent apud se animalia, immolaturos. Sed cum crudele videretur, pueros ac puellas innocentes interficere, perductos in adultam ætatem velabant, atque ita extra fines suos exigebant.' Et Sisenna Hist. l. IV. ait: 'Quondam Sabini feruntur vovisse, si res communis melioribus locis constitisset, se ver sacrum facturos:' ex Nonio. Plutarchus in Fabio 176. votas esse capras, sues, oves, boves, quotquot vere proximo orirentur, ait: itemque Livius. Itaque quoniam in vet. lib. legi *suillo, ovillo, caprino, ovillo grege*, legendum suspicor, *suillo, ovillo, caprino, bovillo grege*. Nam Plutarchus vertit *αἰγῶν, συῶν, προβάτων, βοῶν*. Extremam enim vocem *ovillo*, quia temere iteratam esse emendatores duxerunt, omnino repudiandam esse duxerunt. *Sigon.* De vere sacro vide Brisson. de Form. I. 97. et Harduin. in emendationibus ad Plinii II. 18. Ceterum *et veri sacrum vov.* Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 3. Hafn. et Harl. *et Veneri sacrum vov.* Lov. 4. *et Nereo sacrum habendum* Hav. Sed, quin vulgatum sanum sit, nemo dubitat. Mox *bellãdum*, sive *bellandum*, pro *bellatum*, Gaertn. Vide ad VI. 37. § 4. Hinc *res quoque publica* Lov. 4. Male. Supra V. 52. 'Tantum sibi reique publicæ piaculi contrahet.' VIII. 14. 'Vestrum est decernere, quod optimum vobis reique publicæ sit.' Infra cap. seq. 'De bello reque de publica dictator retulit.' Justin. V. 8. 'Navesque, quæ reliquæ forent, traderent, resque publica ex semet ipsis triginta rectores acciperet.' Et ita *res tota publica*, pro *tota respublica*, apud Cic. ad Fam. I. 8. *rem esse pub-*

licam, pro quo plures *rempublicam esse*, infra c. 53. § 4. Vide ad c. 26. § 7. Solent autem passim *que* et *quoque* in Mss. confundi. Vide ad v. 27. § 1. Deinde *in eodem, quo erat ante bellum, statu* edd. ante Aldinam.

. § 11 *M. Æmilium prætorem, ex collegii pontificum sententia, omnia ea, &c.*] Hoc loco ver sacrum jussu pontificum votum esse ait *a M. Æmilio prætore*: at xxxiii. 44. ubi de hoc tempore et de hac re loquitur, 'a Mammula,' ut aut vitium sit librarii, aut auctoris. 'Ver,' inquit, 'sacrum ex pontificum jussu fecere, quod A. Cornelius Mammula prætor voverat.' Fuisse autem hoc anno Mammulam prætorem, hinc intelligi potest, quod anno insequenti Sardiniam pro prætore obtinuisse traditur. *Sigon.* Hoc loco ver sacrum ab Æmilio votum tradi, notat Sigonius; xxxiii. 44. ab A. Cornelio Mammula, ut vitium sit aut librarii, aut auctoris. Sed non dicit Livius, Æmilium fecisse ver sacrum: tantum, ut omnia superiora fierent rite, curare jussum. Quod si ea omnia fecit ipse, cur mox Erycinæ Veneri vovet ædem Q. Fabius? cur Menti T. Otacilius? cur lectisternium parant decemviri sacris faciundis? Sic igitur partibus divisis et ista illi, et A. Cornelius vovit ver sacrum: ipse denique Æmilius suum pensum habuit, ludos magnos. Et valde verisimilis est opinio Pighii in Annal. ad a. IϽXXXVI. 155. non solum hæc eum curare jussum, sed et cæteros prætores, atque adeo scripsisse Livium, *M. Æmilium prætorem cum collegis ex pontificum sententia*: vel, *M. Æmilium prætorem et collegas de pontificum sententia*. J. F. Gron. Nullam hic crisin necessariam esse, neque hunc locum alteri ex lib. xxxiii. adversari, sed unice magni Gronovii expositionem veram esse, Jac. Perizon. docuit in Animadv. Hist. iv. 163. Non enim Livium tradere, Æmilium vovisse ver sacrum, immo nec vovere jussum, sed tantum curare, ut omnia, quæ decemviri Patribus retulerant, mature fierent ex pontificum sententia: illa vero omnia non a solo Æmilio, nec a solis ejus collegis, sed quædam etiam ab aliis facta esse. Si quis ergo in his lapsus, non illum a librariorum incuria, nec inconstantia Liviana profectum esse, sed in eo consistere, quod non adcurate hic exposuit Livius, sacrum illud ver a Mammula votum, et porro a quo quidque omnium illorum ut fierent ex pontificum sententia, Æmilius prætor forte urbanus curare erat jussus, et istius anni magistratus divisis inter sé partibus fecisse videntur, factum fuerit. Sed tamen levem esse culpam, talia prætermisisse illo anno, qui quam plurimis aliis, et quidem gravissimis, rebus historicos unus omnium vel maxime occupat et onerat. Ceterum *prætorem ex collegio pontificum sententia* perperam Flor. Voss. Lov. 1. 3. 4. Harl. et edd. vett. *ppl'm Ro. ex collego pontificum sententia* Gaertn. *prætorem ex collegio pontificum sacra* Ber. Hafn. et Hav. Tum *ea omnia* idem Hav. *omnium ea* Lov. 3. *omni ea* Harl. et Gaertn. Vox *omnia* exsulat a Lov. 4.

Cap. x. § 1 *His senatusconsultis perfectis*] Pal. 2. *senatusconsulto*. Gebh. Ita etiam Hav. et Hafn. Sed error inde natus est, quod, quum breviter *S. C.* scriptum fuisset, librarii nesciverint quo numero reddendum esset. Vide ad xlii. 33. § 4. Ex eodem errore datum est *senatusconsultu* in Voss. Vide ad iii. 54. § 6. nam et alii hoc modo vocem declinari posse putarunt. Sed vide ad v. 13. § 5. *His sic perfectis* Hearnii N. qui error inde originem habet, quod librarius adsequi non potuerit, quid ea nota indicaretur. Vide ad iv. 25. § 14. c. 30. § 15. c. 45. § 6. v. 19. § 6. c. 51. § 1. Epit. lib. vi. lib. vii. c. 40. § 7. Ex eodem fonte profluxere varia alia

monstra lectionum, in quæ vox illa passim commutatur. Ita *ex senatu consul* pro *ex Sen. cons.* sive *ex senatusconsulto* dederunt II. 2. § 11. *sine consulibus* pro *Sen. cons.* sive *senatusconsultum* IV. 43. § 6. *sententiæ* pro *senatusconsultum* ibid. § 8. *secum* pro *SCtum* sive *senatusconsultum* c. 50. § 8. *ex senatoribus consilium* pro *ex Sen. Cons.* c. 55. § 2. *sunt cives* pro *S. C.* VI. 4. § 5. *sanctis* pro *Sen. Ctis* sive *senatusconsultis* IX. 8. § 1. *se* vel *sicut* pro *S. C.* c. 43. § 7. *sunt* pro *S. C.* XXV. 5. § 9. *se* vel *sociis* pro *S. C.* vel *SOC*, id est *senatusconsulto* XXVII. 25. § 3. *secundum* pro *S. C.* XXXVIII. 36. § 5. *Cos.* vel *consul* pro *SCons.* XL. 41. § 7. *scriptum* pro *SCtum* XLV. 12. § 4. Hæc exempli caussa subficiant. Insuper *tum* pro *senatusconsultis* hic dedit Lov. 3. Tota vox deerat in Harl. vacuo tamen spatio relicto. Vox sequens deerat in Lov. 5.

L. Cornelius Lentulus pontifex maximus] Hic est *L. Cornelius Lentulus Caudinus*, qui consul cum Q. Fulvio Flacco fuit inter primum et secundum bellum Punicum: ante hunc fuerat 'L. Cæcilius Metellus,' is qui Palladium ex incendio rapuit: ante Metellum 'Ti. Coruncanius,' qui primus e plebe factus est. *Sigon.*

Consulente collegio pontificum] Lectio vetus *consulente collegio prætorum.* Dico verum esse *consulente collegium prætore.* Persuadet Romana consuetudo, qua talibus in rebus receptum ut in absentia consulum prætor ad collegium referret: at collegium ipsum numquam solet consulere pontificem, quod hæc lectio velle videtur. Nequi ultra dubitet, de prætore hoc ipsum Livius ante dixit cap. præc. 'Senatus, quoniam Fabium belli cura occupatura esset, M. Æmilium prætorem, ex collegii pontificum sententia, omnia ea ut mature fiant, curare jubet.' *Lipsius*, Epist. Quæst. v. 10. Cum scripto cod. Lipsii, ut sæpe alias, conspirat ed. optima vetus Moguntina nostra. *Modius.* Admisi Lipsii nostri conjectaneum, non ita remotum a Mss. quod vulgatum prius impurissimum esset. Plane membranæ et edd. vett. *collegio prætorum*, recentior *collegio pontificum.* Grut. *Consulente coll. prætorum* Pall. tres, et vet. ed. Lipsius inde legi vere posse ait *consulente collegium prætore*, quod non nego. *Gebh.* Omnis scripta lectio *consulente collegio prætorum:* unde Lipsius *collegium prætore:* quasi collegium numquam soleret consulere pontificem. At quod unius Lentuli pontificis maximi mentio fit, non solum consultum putare debemus: sed quod respondit, id accipimus respondisse de collegii sententia, quod consultum fuerat. Deinde si senatus jussit agere collegium prætorum ex decreto pontificum, quid est absurdi in eo, quod ab ipso collegio prætorum consultum collegium pontificum dicitur? Cicero de Officiis III. 20. 'Cum prætor esset, collegiumque prætorum tribuni plebis adhibuissent.' *J. F. Gron.* Lectio, quæ ante Lipsium vulgo recepta erat, in nullo cod. a viris doctis reperta est. Eam insuper falsi arguit Lipsius hac ratione, quod collegium, scilicet pontificum, numquam soleret consulere pontificem, scilicet maximum. Illam rationem non intellexit Gronovius; existimans enim eam Lipsium rejecisse lectionem, quam in veteri cod. invenerat, putabat ipsum velle collegium prætorum numquam consuluisse pontificem maximum solum. Doujatius quidem eamdem lectionem ferri posse opinatur, si *consulente* pro 'consultante,' 'deliberante,' accipiamus. Rectius tamen viros doctos eam inprobasse puto, quod nullius Msti auctoritate nitatur. Primum autem adparuit in erratis Aldinæ ed. quam mox reliqui in contextum receperunt. Omnes priores legunt *consulente collegio prætorum.* Et ita exhibent, paucis dissentien-

tibus, codd., quibus usus sum, et Hearnii N. qui in L. 1. *consulente collegio prætorem* invenit. At *consulente collegio augurum* est in Ber. *consulente collegio prætoris* in Flor. Et sane lectio illa, *consulente collegio prætorum*, non eo nomine displicet, quasi absurdum foret collegium prætorum, si a senatu ex decreto pontificum agere jussum esset, consulere collegium pontificum, vel *collegium* de quatuor ejusdem anni prætoribus usurpari non posset; sed quod probandum locus Cic. a Gronovio laudatus videtur; *collegium* enim non modo de sex vel quatuor tribunis militum consulari potestate, verum etiam de duobus consulibus, eodem anno magistratum gerentibus, adhiberi, docui ad IV. 17. § 9. Verum ideo eam minus probo, quia *collegium prætorum* ex decreto pontificum agere jussum fuisse non constat, nisi recipiatur alterutra emendatio Gronovii in verbis posterioribus cap. præc. ubi nihil mutandum docui. Quum itaque, rejectis emendationibus, recepta ejus loci lectio indicet unum M. Æmilium prætorem ex collegii pontificum sententia curare jussum esse, ut omnia mature fiant, veriorem etiam puto Lipsii emendationem *consulente collegium prætore.* Eam tamen in contextu servare ausus non sum, quod Gronovius fecit, sed ejus loco optimorum codd. scripturam admisi.

Omnium primum populum consulendum de vere sacro censet] Quæ de vere sacro Modius ad hunc locum notarat, petita sunt ex Briss. de Formul. I. 97. apud quem quum commode legi possint, ea omnia hic expunxi. Ceterum *primum omnium* Hav. Sed vocem *primum* ignorant Lov. 5. et Harl. quasi legendum foret *consulente collegio prætorum omnium.* Deinde *consulendum populum* Ber. Hinc *de vero sacro* Lov. 4. *de veris sacro* Lov. 3. et Hav. Tandem *injussu populi vovere* Harl. *injussu populi movere* Gaertn. *injussu populi R*[i]. *moveri* Ber.

§ 2 *Velitis jubeatisne hoc sic fieri? si res*] Glossemate fœdatus locus, quem sic lego, *Velitis jubeatis, si res,* superfluis illis accisis. Quid enim velle jubere populus debeat, distincte subjungit: ut in aliis rogationibus solitum. Cicero pro Domo sua, eamdem rogandi formulam exprimens c. 17. 'Velitis jubeatis, ut M. Tullius in civitate ne sit?' et c. 16. 'Velitis jubeatis, ut M. Tullio aqua et igni interdictum sit?' *Lipsius*, Antiq. Lect. I. 22. Tota illa de vere sacro rogatio ita videtur describenda: *Vel. jub., si res pop. Rom. Quir. ad quinq. prox., sicut velim eam, salva servata erit hisce duellis, quæ duella cum Gallis sunt, qui cis Alpes sunt, quod ver att. ex suillo, ovillo, caprino genere, quæque profana erunt, Jovi fieri, ex quo die sen. pop. Rom. jusserit, donum datum duit populus Romanus Quiritium. Qui faciet, quando volet, &c.* et in extrema rogatione legendum est, *si antidea senatus populusque jusserit, &c.* unica dictione pro eo quod est in vulgatis *ante id ea.* Illud autem *probe factum esto* additum est ex veteri formula, quæ frequens est in antiquis legum tabulis. *Ursin.* Pal. 1. *jubeatisne hæc si fieri.* Gebh. Quæ in hac formula mutata sunt, aut mutanda, de iis disseruimus singulari capite Observ. IV. 14. *J. F. Gron.* Caput illud, cujus hic meminit Gronovius, quum ad Livii emendationem adprime faciat, ad calcem Livii adjeci. Voces quæ pro glossemate ex contextu Livii Lipsius ejecit, omnes mei constanter tuentur; at quidam non nihil variant. Nam *hæc sic fieri* legunt Flor. Voss. Lov. 4. 5. Harl. Rec. Hav. Exc. Pithœi, et Hearnii N. *sic hoc fieri* Ber. a m. pr. *sic hæc fieri* a m. sec. *hæc si fieri* Gaertn. Verum Brisson. etiam de Form. I. 97. de vere sacro agens, initium hujus formulæ ita laudat, *Velitis jubeatis, si res,* ut viri docti emendatum voluerunt. Quin etiam inferius

II. 131. expresse monet, *Velitis jubeatis*, pro *jubeatisne*, legendum esse. Verum etiam enclitica illa in omnibus meis superest, ita tamen ut ejus loco *jubeatisve* præferant Lov. 3. 4. 5. Gaertn. et Hav. *jubeatisque ne*, duplici lectione juncta, Rec.

Si res populi Romani Quiritium] Gronov. Obs. IV. 14. legit ex Put. *si respublica pop. Rom. Quiritium:* quem etiam vide ad VIII. 9. § 8. Et ita jam olim hæc verba laudavit Brisson. de Formul. I. p. 97. neque aliter præferant Flor. Cant. et Voss. *Si res publica ac Quir.* Lov. 4. *si resp. Quiritiumque* Gaertn. in quibus voces *populi Romani*, sive earum sigiæ *P. R.* exciderunt, interceptæ a præcedd. *respublica* sive siglis *R. P.* Vide ad XXVIII. 28. § 12. Locutionem *respublica populi Romani* Livio etiam infra restituit Gronovius XXXIII. 45. § 4. *Quiritiumque* etiam est in Lov. 5. Harl. et Hearnii N. *pop. Romanorum Quir.* in Rec. Sed de locutione *populus Romanus Quiritium*, vel *Quirites*, vide ad I. 32. § 13. Ex illis autem quæ ad eum locum notantur, patet minime audiendum esse Dempster. qui in Etrur. Reg. I. 5. vocem *Quiritium* incuria librariorum ex margine in contextum inrepsisse existimabat, et cuilibet glossema inutile videri posse.

Sicut velim eam, salva servata erit hisce duellis] Pall. tres *sic velim, eamque salvam servaverit*. Neque longe abit ed. vet. *Gebh.* Scripti *sic velim eamque salvam*. Forte *sicuti maxime cum salva est*. J. F. Gron. *Sic velim eamque salvam servaverit* Flor. Lov. 1. 3. 4. Harl. Gaertn. Hav. decem codd. membranacei apud Gronov. in Observ. et Hearnii Oxon. Neque ab his dissentiunt Voss. Lov. 5. Rec. Exc. Pithœi, et Cant. nisi quod primus et sec. legant *servaverint*, tert. *servavit*, quart. *servaverim*, quint. *servarint*. At *sic validam salvamque servaverit* est in Ber. *sicut validam salvamque servaverint* in Hafn. *sicut velim eam salvam servaverit* in edd. principibus usque ad Moguntinos, apud quos, quod hodie vulgo exstat, primum inveni. Duplicem aliam conjecturam proponit Gronov. in Obs. vel legendum *sicuti mea* (scilicet res), *quæ salva est, servata erit*, vel *urbs Roma, quæ salva est, servata erit;* quam posteriorem priori præferret, nisi nimium a veteris scripturæ vestigiis abiret. Crevier. in uno e Reg. codd. invenit *sicut velint*, unde efficiendum putat *sicut velitis*. Mihi vulgatum nondum displicet. 'Salvum servari' similiter occurrit apud Caton. de Re Rust. 142. 'Uti pastores pecuaque salva servassis, duisque bonam salutem.'

§ 3 *Datum donum duit populus Romanus Quiritium*] Quid si *votum donum duit?* Sigon. Scribo *latum donum*. Forma vetus loquendi in donationibus. Livius XXIII. 46. 'Ager Hispanis in Hispania, Numidis in Africa post bellum virtutis caussa latus datus est:' etsi hoc ad latitudinem referre possis. Ceterum vereor, ut totus hic locus trajectis verbis vitiatus sit, et hoc ordine legendus: *servata erit hisce duellis, quod duellum populo Romano cum Carthaginiensi est, quæ duella cum Gallis sunt, qui cis Alpes sunt, latum donum duit pop. Rom. Quir. quod ver att. ex suille, &c.* Judicent docti. *Lipsius*, Ant. Lect. I. 22. *Duit prætor* habet Pal. 2. *Gebh.* *Donum datum duit populi Romani* Hav. a m. sec. *cluit* a m. pr. *datum donum cluit populum Romanum* Lov. 3. *datum donum cluit populus Romanus* Lov. 5. et Hafn. *datum donum duit pr.* Lov. 4. *datum donum dicit* edd. Rom. 1472. *datum donum fuit* edd. proximæ. Sigonii conjectura nimium a vulgato discedit. Lipsii illa inde firmari posset, quod 'datum' et 'latum' etiam alibi sæpe commutentur. Vide ad I. 4. § 7. Verum genus loquendi 'latum donum dare' displicet; et ipse

etiam Lipsius ad marginem monuit se de veritate conjecturæ suæ ambigere. Varie etiam locum Gronov. in Obs. sollicitavit, quæ apud ipsum potius videnda sunt. Inprimis vero placet expositio ejus *datum*, nunc voto, *donum duit*, sive dederit effectu, nempe cum inmolaverit, quod inlustrabat Ciceronianis his ' perditum perdere,' ' exstinctos exstinguere,' ' inpeditum inpedire,' ac similibus aliorum locutionibus. Neque multum forma differt ' prolapsus cecidisse,' quod apud Liv. obcurrit v. 21. § 16. ubi vide quædam. Non displicet etiam verborum trajectio, quæ Lipsio et Gronovio in mentem venit, ac Crevier. deinde probavit. Ceterum hic etiam vocem *Quiritium* delebat Dempster. Etrur. Reg. I. 5. Sed vide ad § præcc. In verbis seqq. *uellum* et *uella*, pro *duellum* et *duella*, Flor. a m. pr. *bellum* et *bella* a m. sec. Tum *Carthaginiensibus* Hav. quasi id necesse foret, quia sequatur ' Gallis.' At vide ad XXXV. 40. § 6. Vel *Karthaginiensi*, nempe ' populo,' quod modo præcessit, et huc revocandum est.

Ex suillo, ovillo, caprino grege] Pal. 1. *ovillo, caprino, ovillo grege*, unde opinatur Sigonius legendum *bovillo grege*, quia Plutarchus vertit *αἰγῶν, συῶν, προβάτων, βοῶν*. Pal. 3. *exue illo caprino, ovi grege*. Gebh. *Ovillo, caprino, ovillo grege* Voss. Lov. 1. et Hafn. Verum quum vocis *ovillo* repetitione offenderentur librarii, id priori loco sublatum est in Lov. 3. Ber. et Hav. posteriori in quibusdam aliis Mss. et primis edd. At egregie Sigon. ad cap. præc. § 10. *ovillo, caprino, bovillo grege* legendum docuit: vide etiam Gronov. in Obs. Et huc etiam ducunt vestigia quorumdam codd. nam *ovillo, capri non ovillo grege* est in Lov. 4. et Harl. *ovillo, caprino, novillo*, vel *novello grege* in Exc. Pithœi.

Quæque profana erunt, Jovi fieri] Verba sunt solennia, vetusta, quædam etiam obsoléta, ut non sit opus ibi anxium esse: intelliguntur tamen. Ceterum quod quidam vere sacro etiam hominum fœtus intelligunt, ex hisce certe verbis colligere nequeunt, qui *ex suillo, ovillo, caprino grege* ait. Libro autem XLIII. c. 44. hic prætor ' C. Cornelius Mammula ' dicitur, non *Æmylius*. Glar. De eo dictum est ad cap. præc. § 11. Cur autem hæc verba *quæque profana erunt* addantur, vide Gronov. in Observ.

Jovi fieri, ex qua die senatus populusque jusserit] *Ex quo die* Lov. 4. et 5. Vox *die* omittitur in Cant. Ceterum horum etiam verborum vim Gronov. exposuit in Observ.

§ 4 *Probe factum esto*] *Factum estote* Voss. Lov. 4. et Harl. *factum este* Lov. 1. Paullo ante *faxi*, pro *faxit*, Flor. et Harl.

§ 5 *Si id moritur, quod fieri oportebit, profanum esto, neque secus esto*] Legendum *neque secius esto*. Suet. in Tib. c. 2. ' Multa multorum Claudiorum egregia merita, multa etiam secius admissa in rempublicam exstant.' Ita Vat. cod. *Lipsius*, Antiq. Lect. I. 22. Puto *scelus* hic idem esse, quod mox *fraus*, nec magis hic mutandum, quam paullo post in his, ' ne populo scelus esto.' *Duk*. Lipsium in errorem pellexit ed. Paris. 1573. quæ sola exhibet *neque secus esto:* reliquæ cum codd. scriptis præferunt *scelus esto*, nisi quod verba *neque scelus esto* exsulent a Lov. 1. 4. Harl. et Hafn.

Si quis clepsit, ne populo scelus esto, neve cui cleptum erit] *Si quis clepset* Flor. Voss. Lov. 1. 3. 4. Harl. Ber. et Rec. *si quis depresserit* Gaertn. *si quis furetur* Hav. quod est ex interpretis glossa receptum. Deinde *cui cæptum erit* Flor. Voss. Cant. Lov. 1. 3. 4. et Harl. *cui demptum erit* Gaertn. sed literis *cl* in *d* coalescentibus *cleptum* et *dēptum*, sive *demptum*, facillime errore commutari potuere. Τὸ *erit* non exstat in Hav. in quo etiam ver-

ba *si quis rumpet occidetve insciens, ne fraus esto* omittuntur culpa scribæ ob vocum *si quis* repetitionem. Eadem cum tribus præcedd. et septem sequentibus exsulant a Cant.

§ 6 *Si atro die faxit insciens, probe factum esto*] Liber Ms. *si quis altero die:* nec rejicio. Festus: 'Alter et pro non bono ponitur, ut in auguriis altera avis. Sic alter nonnumquam pro adverso dicitur et malo.' *Lipsius,* Epist. Quæst. IV. 10. Quod Lipsius probat, libri nostri non admittunt. *Gebh.* *Altero die* etiam Lov. 1. Quod si placet, τὸ *atro* ex glossa margini adscripta natum erit. Potius tamen est, ut *altero* ex librariorum aberratione ortum putemus. Eos enim et alibi in commutandis *alter* et *ater* lapsos esse, docuit Broekh. ad Prop. IV. 7. § 57. Ceterum hæc verba deerant in Ber.

Si nocte sive luce, sive servus sive liber faxit, probe factum esto] *Si noctu sive luce* Harl. *si in nocte sive luce* Cant. *sine luce* edd. Rom. 1472. ac Parm. Deinde *si servus sive libertus* Harl. et Gaertn. *si servus sive liber* Flor. Lov. 4. 5. Ber. Hav. Hearnii N. omnesque edd. usque ad ultimam Gruteri: idque præstare puto. Omnia autem hæc verba omittuntur in Voss. et Lov. 1. culpa scribarum, quibus fraudi fuit τῶν *probe factum esto* repetitio. Vide ad IX. 9. § 11. et hoc cap. § 9.

Si ante id ea senatus populusque jusserit fieri, ac faxit] Reponenda vetusta vox *antidea*, quæ valet *antea*, interjecto *d*, ut Plautus 'postidea,' 'medecum,' et similia. *Lipsius,* Antiq. Lect. I. 22. Fulvius Ursinus ad § 2. legit *si antidea*. Gebh. *Anteidea* una voce erat in Flor. *si autem id ea* in Harl. Solent 'autem' et 'ante' in Mss. commutari. Vide ad XXVII. 35. § 7. Tum *senatus populusque Ro. jusserit fieri* Ber. *senatus populusque jussit fieri* Gaertn. *senatus populusque jussit,* sequenti voce omissa, Lov. 1. Hinc *ac facitur* Flor. *ac faxerit* Gaertn. *ac faxitur* Voss. Lov. 4. 5. Harl. Ber. et Hav. Vide Gronov. Obs. Deinde in proximis verbis τὸ *esto* non comparet in Lov. 5. *liberque esto* habet Ber. a m. sec.

§ 7 *Ejusdem rei caussa*] Vet. lib. *Et ejusdem rei causa*. Sigon. Eam lectionem etiam in contextum recepit. Sed recte nullus sequentium editorum ei dicto audiens fuit: in nullo enim meo vel Hearnii exstat.

Æris CCXXXIII. millibus, triente] Quia in hoc voto omnia ternario numero nuncupata sunt, ut ex Plutarcho etiam in Fabio 176. patet, *CCC.* legendum, non *CC.* Nec vacat illud *triente* propter eandem caussam. Tractat et Budæus hunc locum de Asse lib. III. perquam eleganter, ut solet alia. *Glareanus.* Hoc sic vertit Plutarchus, ἀπὸ σεστερτίων τριακοσίων τριάκοντα τριῶν, καὶ δηναρίων τριακοσίων τριάκοντα τριῶν ἔτι τριτημορίου προσόντος. *Sigon.* Bene Scaliger *æris trecentis triginta tribus millibus, trecentis triginta tribus, triente.* Vide de Pecunia Veteri IV. 2. *J. F. Gron.* Quæ ibi disputantur, etiam valent adversus Xylandrum ad Plutarchi Fabium. Rualdi, quem ibidem refellit Gronovius, locus est Animadvers. XI. ad Plutarchum. *Duk.* *Æris CCCXXXIII. millibus, triente* primum editum inveni apud Froben. 1531. priores autem præferunt *æris CCXXXIII. millibus, triente,* quod etiam servant Flor. Cant. Lov. 3. 5. Harl. et Rec. *æris CCXXXI. millibus, triente* Hav. et Ber. a m. pr. qui *æris CCXXXIIII. millibus, triente* exhibet a m. sec. quomodo etiam legunt Lovel. 4. Gaertn. et Hearnii N. *æris CCXXX. millibus, triente* Hafn. *æris CCCXXX. millibus CCC. præterea* Hearnii D. qui in L. 1. exstitisse refert *æris CCXXXIII. millibus CCXXXIII. triente,* quam proxime veram lectionem. Eam autem ante Scalig. apud Gronov. jam ferme in-

vestigarat Budæus de Asse III. p. m. 318. ex Plutarchi loco scribendum conjiciens *CCCXXXIII. millibus trecentis triginta tribus assibus, triente:* ubi tantum vox *assibus* delenda est. Eam multis deinde obpugnavit, et evertere conatus est Hotomann. de Re Numm. p. 93. sed recte adseruerunt Scalig. et Gronov. loc. laud.

Præterea bubus Jovi trecentis, multis aliis Divis bubus albis] *Bobus* utroque loco Lov. 4. 5. Ber. et Hafn. Sed alterum præstat. Vide ad VII. 26. § 10. Deinde *ovi*, pro *Jovi*, Flor. Voss. Lov. 4. et Harl. *ovibus* Lov. 5. Ber. et Gaertn. Hinc *multis aliis Diviis* Flor. *multis aliis divitiis* Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. Hearnii D. N. et priscæ edd. ante Moguntinam.

§ 8 *Supplicatio edicta, supplicatumque iit cum conjugibus ac liberis*] Voss. et Men. *supplicatum qui conj. ac lib. regum.* Petav. *supplicatumque regum conj.* Reg. *supplicatum qui regnum conj.* Optimus et Pet. melior *supplicatum qui regum conj.* Unde faciendum *supplicatumque iere cum conj.* Vide de Pecun. Vet. II. 4. *J. F. Gron.* Admodum etiam variant mei. *Supplicatum iitque cum conj.* est in Lov. 5. *supplicatumque cum conj.* Gaertn. Ber. Hav. *supplicatumque conj.* Hearnii N. *supplicatumque conj. regum* ejusdem D. L. 1. et Lov. 1. *supplicatumque a conj. regum* Lov. 3. *supplicatum qui conj. regum* Lov. 4. *supplicatum qui regnum conj.* Cant. *supplicatumque regum conj.* Harl. *supplicatum qui regum conj.* Flor. *supplicatumque cum conj. regum* edd. antiqq. Sed recte vidit Gronov. legendum esse *supplicatumque iere cum conj.* Ansam loco corrumpendo id dedisse videtur librariis, quod non recte dictum putarent *multitudo iere.* Ita tamen Livium loqui solitum esse, vidimus ad VI. 19. § 7. Quæ ante Gronov. exstitit lectio, primum inveni in Mogunt. Præterea *supplicatio edita* Voss. Lov. 1. et Ber. Vide ad XXI. 62. § 7. et mox hoc cap. § 10.

Quos in aliqua sua fortuna publica quoque contingebat: curatum lectisternium, et per triduum habitum] Copulativa nusquam. Præterea valde insanave *curatum curantibus.* Scribe, *quos in aliqua sua fort. publicæ quoque contingebat cura. Tum lect. per triduum habitum, decemviris sacrorum curantibus,* Muretus *quas in publica fortuna sua quoque aliqua.* Rectius nos, nec trajectione opus est. Nam illi maxime de republica solliciti sunt, qui habent ipsi, quod salvum velint: 'Publica prodendo tua nequicquam serves,' ut ipse alibi loquitur. Hos ergo significat, qui, quum ipsi aliquem statum et rem haberent, ne et sua perderent, omnia stare cupiebant. *J. F. Gron.* Omnes fere nostri vulgatum, a Gronovio recte rejectum, tuentur: Lov. 3. tamen *publica quoque contingebat cura. Tum lect.* Ber. *publica quoque cura contingebat. Curatum lect.* Hearnii N. *publica quoque contingebant. Curatum lect.* Vocula *quoque* deest in Lov. 3. Neque in ullo meo est copula *et.* Vide etiam Gronov. de Pecun. Vet. II. 4. 76. Mox *decemviris sacra curantibus* Hearnii L. 1.

§ 9 *Et pulvinaria in conspectu fuere*] Put. *ex pulvinaria.* Scribendum *sex pulvinaria,* quod jam Salmasius innuit ad Hist. Augustam ad Capit. Gordian. III. 27. *J. F. Gron.* Dearum non *lectisternia,* sed *sellisternia* in Mss. Taciti Ann. XV. 44. legi, adnotant Ryckius et Jac. Gronovius. Ille etiam ex Val. Max. II. 1. 2. addit, 'Jovis epulo ipsum in lectulo, Junonem et Minervam in sellis ad cœnam invitari.' Livium tamen hic non videri distinguere. Non modo hoc loco, quem solum laudat Ryckius, sed etiam V. 13. non distinguit Liv. Juventati lectisternium factum scribit XXI. 62. et Matri Idææ XXIX. 14. Sed nulla est inter eum et Val. Max. pugna. Confudit Ryckius, ut et alii, epulum Jovis cum lectisternio impe-

rato. De illo loquitur Valer. de hoc Livius. Epulum Jovis ludorum causa dabatur. Liv. xxv. 2. Vide Petr. Fabrum Semestr. i. 6. nec in eo pulvinar alibi, quam in Capitolio, suscipi poterat. Liv. v. 52. Lectisternia, quæ hic et alibi memorat Liv. monitu decemvirorum ex libris Sibyllinis pestilentiæ, prodigiorum, pacis Deorum difficilibus reipublicæ temporibus exposcendæ, vel alioqui honoris Deorum causa imperabantur: quod ex Livii locis adlatis et e vii. 27. xxii. 1. patet. Et, lectisternia quidem interdum secutum fuisse convivium publicum, ex d. l. xxii. 1. intelligitur. Sed, epulum Jovis iis accessisse, et ea non alibi, quam in Capitolio, fieri potuisse, nondum inveni. Ceterum morem antiquum, cujus meminit Val. Max. tangit etiam Julian. in Cæs. non longe a principio, in epulo Deorum Saturnum et Jovem accubuisse, uxores eorum in sellis sedisse fingens: quod ibi monere non neglexit summus Spanhemius. *Duk.* *Ex pulvinaria* etiam Flor. unde recte Gronov. *sex pulvinaria:* litera initialis vocis *sex* intercepta fuerat ab ultima proximæ vocis. Vide ad xxx. 3. § 8. Hinc *in conspectu fuerunt* Flor. Lov. 3. 4. 5. Ber. Gaertn. et Hav.

Tertium Marti et Veneri] *Marti ac Veneri* Flor. Lov. 1. Ber. Gaertn. Hav. omnesque edd. usque ad Paris. 1573. et ita in superioribus *Jovi ac Junoni* Harl. et Flor. Ceterum voces sequentes *quartum Apollini &c. ædes votæ Veneri* desunt in Hearnii L. 1. quem errorem neglegens scriba ob repetitionem vocis *Veneri* commisit. Vide ad § 6. *Mercurio et Cereri* Voss. Ber. Hearnii N. et edd. vett.

§ 10 *Tum ædes votæ Veneri Erycinæ. Ædem Q. Fabius*] Hic locus in omnibus, quæ mihi videre contigit, exemplaribus corruptus fuit, sed emendatu facilis est. Nam post *votæ* distinguendum; quasi, de quibus etiam supra memoravit, de duabus generaliter dixerit: deinde de utraque inferendum hoc modo: *Veneri Erycinæ ædem Q. Fabius Maximus dictator vovit, Menti ædem Otacilius prætor vovit.* Quare autem Veneri dictator, ratio posita est in libris fatalibus. *Glar.* Castiga ad fidem optimi cujusque libri, *Tum ædes votæ. Veneri Erycinæ ædem Q. Fabius Maximus dictator vovit.* Nam sequitur, 'Menti ædem Attilius prætor vovit.' *Sigon.* *Tum ædes vota Veneri* Lov. 4. et Hafn. quod inveni quoque in ed. Mogunt. ac multis posterioribus, etiam postquam Glareanus veriorem lectionem indicasset; unde Sigonio denuo de veriori lectione monendi occasio data est. Præterea *ædemque Fabius* Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Hafn. Gaertn. Hav. et priscæ edd. ante Aldum. Sed passim ita librarii errarunt, ut prænomen Q. id est *Quintus*, et *q*;, sive *que*, commutarent. Vide hoc lib. ad c. 31. § 7. Præterea cognomen *Maximus* omittitur in Hearnii D.

Ex fatalibus libris editum erat] *Edictum erat* Flor. Voss. Lov. 1. 3. 5. Harl. Gaertn. Hav. Hearnii N. Exc. Pithœi, et edd. vett. pro quo recte Froben. a. 1535. *editum* substituit. Vide ad § 8. hujus cap. Mox *cui maximum imperium*, pro *cujus*, Lov. 4.

Menti ædem Attilius prætor vovit] Obiter notandum *Ostacilius* legendum pro *Attilius*, ut ex libro sequenti patebit c. 31. *Glar.* Satis constat *T. Otacilium Crassum* prætorem hoc anno fuisse. Itaque anno sequenti Livius 'T. Otacilium proprætorem' vocat, hoc lib. c. 56. Eundem etiam 'T. Otacilium Crassum Mentis ædem dedicasse' idem tradit xxiii. 31. Quare dubium non est, quin et hic, et infra alibi, mendose sit *Atilius*, pro *T. Otacilius*. Sigon. Put. addit prænomen *T. Otacilius*. J. F. Gron. *Marti ædem* Lov. 3. 4. Rec. Hav. Hearnii L. 1. et edd. Rom. 1472. ac Parm. Male. Similiter et peccabatur cap. præc. § 10. et xxiii. 31. § 6. Deinde *alter*

prætor Rec. *Acilius prætor* Flor. Voss. Lov. 1. 4. Harl. et Gaertn. *Attilius prætor* Ber. Hafn. Hav. et priscæ edd. nisi quod *Atilius* sit in Rom. 1472. *Otacilius*, pro *Attilius*, emendandum esse, etiam Pighius docuit in Annal. ad a. IↃXXXVI. p. 156.

CAP. XI. § 1 *Tum de bello reque publica*] Vet. lib. *deque republica*. Sigon. Pal. 1. *reque de publica*. Pal. 2. vero et 3. *deque republica*. Gebh. Optimi *reque de publica*. J. F. Gron. Quod ante Sigonium in editis vulgo exstitit, in uno tantum Gaertn. obvium fuit. Sed *deque republica* Lov. 4. 5. Harl. Hafn. Rec. et Hearnii L. 1. Reliqui omnes *reque de publica:* quibus consentiunt Hearnii N. et D. a m. pr. Vocem *respublica* intermedia copula *que* Livium divisisse, vidimus ad cap. præc. § 10. Præpositiones autem Livium interposuisse inter nomen ejusque adjectivum, probavi ad II. 19. § 8. Tum *quotque legionibus*, pro *quotve*, Ber. a m. sec. Insuper *obvium eundum esset*, pro *esse*, Lov. 4. 5. Harl. Gaertn. et Hav. cum editis ante.

§ 2 *Scriberet præterea ex civibus sociisque, quantum equitum ac peditum*] *Scriberetque præterea* Lov. 4. Tum *ex civibus sociis*, omissa copula, Flor. Hinc *equitum peditumque* Ber. Mox in seqq. *ut reipublicæ conduceret* Lov. 4. Et ita etiam Lov. 5. nisi quod voculam *ut* omittat. Verum id ex interpretis expositione natum est. Nam 'e republica esse' dicitur, quod ei conducit, utile est. Vide ad VIII. 23. § 11. et ad c. 33. § 18.

§ 3 *Duas se legiones adjecturum ad Servilianum exercitum dixit*] *Duas legiones se adj.* Voss. Lov. 4. Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii N. et edd. ante Curionem. Hinc *exercitum duxit* Ber. et Hafn. Vide de hoc errore ad Livii XXXVIII. 43. § 1. Mox *iis per magistrum equitum scriptis* Flor.

§ 4 *In loca tuta commigrarent; ex agris quoque demigrarent omnes regionis ejus*] Pall. 1. et 3. *uti comm. omnes regionis ejus*, recisis reliquis. Pal. 2. *uti commigr. in loca tuta; ex agris quoque demigrarent*, &c. Gebh. Put. et Pet. *immunita essent, uti commigr. in loca tuta: ex agris quoque demigr.* Utique sincerius: sed vellem etiam *ut hi*, vel *ii*, *commigrarent*. Vide ad XXVIII. 9. *J. F. Gron.* *Uti commigr. omnes regionis ejus*, reliquis omissis, Voss. Lov. 1. 4. 5. Gaertn. et Hearnii L. 1. *uti in loca tuta commigr. omnes reg. ejus* Hafn. Ber. *in loca tuta commigr. omnes reg. ejus* Hav. *uti commigr. in loca tuta omnes reg. ejus* Hearnii D. a m. pr. *uti commigr. in loca tuta; ex agris quoque demigrarent omnes reg. ejus* a m. sec. quod etiam exstat in Flor. *Τὸ uti* in capite horum verborum præferunt etiam edd. antiqq. Primi id expunxerunt Moguntini, quos Aldus in erratis, et hinc reliqui secuti sunt. Ea autem vox displicuisse videtur, quod modo præcessit *ut*. Sed male. Id enim Livio familiarissimum est, ut post quædam interposita particulam *ut* ex abundanti repetat. Ita v. 21. 'Precatus esse, ut, si cui Deorum hominumque nimia sua fortuna populique Romani videretur, ut eam invidiam lenire, &c. liceret.' XXXIV. 3. 'Ut quam accepistis, jussistis suffragiis vestris legem, quam usu tot annorum et experiendo comprobastis, hanc ut abrogetis.' c. 56. 'Adjecerunt etiam, ut socii nominis Latini, qui in exercitu P. Cornelii, Ti. Sempronii fuissent, et dimissi ab iis consulibus essent, ut convenirent.' XLV. 16. 'Decrevit senatus, ut, quoniam perduelles superati, &c. essent, ut dona, &c. curarent danda.' Et sæpius librarii id Livio inviderunt, alterutram particularum inducentes. Vide ad III. 64. § 10. XXVIII. 9. § 10. XXXVI. 1. § 8. XXXVIII. 38. § 18. c. 50. § 6. XLI. 9. § 11. XLII. 21. § 5. Adde Gronov. ad Plauti Bacchid. IV. 6. 18. et Cortium ad Plinii Epist. II. 18. 4.

qui similiter vocem *tamen* ex abundanti repeti docuit ad Sallust. Jug. c. 13. Neque necesse puto, ut cum Gronovio *uti* in *ut hi*, vel *ut ii* commutemus: certe id invitis libris in contextum cum eo recipere periculosum puto. Quemadmodum enim post *ut* hic iteratur *uti*, ita etiam fit VIII. 6. 'Ut, si quando umquam severo ullum imperio bellum administratum esset, tunc uti disciplina militaris ad priscos redigeretur mores:' ubi vide.

§ 5 *Ne cujus rei copia esset*] Suspicabar aliquando *rei ei copia*, ut perierit syllaba ob similitudinem: neque nunc aliter sentio. *Grut.* Pal. 3. *ne cujus rei copiam adesset.* Gebh.

Quum ad Tiberim circa Ocriculum prospexisset agmen] *Quumque ad Tib.* Lov. 4. 5. Tum *circa Etriculum* Lov. 3. *circa Otriculum* Ber. et Hav. *circa Obticulum* Hafn. *circa Ooriculum* Harl. *circa circulum* Gaertn. *circa Ocricolum* Lov. 4. et 5. Et ita OCRICOLANIS in marmore exstare, ex quo OCRICVLANIS Gruter. CCCCXXII. 9. edit, auctor est Fabrett. Ὀκρίκωλα vocatur Ptolem. III. 1. Ὀκρίκολα et Ὀκρικολανὸς apud Stephan. de Urbib. Quum tamen apud Cic. Plin. ac Tacit. 'Ocriculum' et 'Ocriculanus' viri docti maluerint, et posteriori ævo oppidum hoc 'Otricoli' vocatum sit, et *Otriculum* et *Ocricolum* a librariis ex sui temporis consuetudine mutata esse puto. Vide etiam Cluverii Ital. Ant. II. 7. 639. et viros doctos ad Antonini Itiner. p. 124. et p. 311. Deinde *agmen prospexit* Hafn. et Ber. a m. pr. in quo *prospexisset* manus altera emendavit. Paullo ante *ipse dictator via Flaminia profectus* Hav. Ber. et Hafn.

Consulemque cum equitibus ad se progredientem] Pal. 1. *prodientem.* Pall. 2. et 3. *prodeuntem.* Gebh. Et optimus et multi alii *prodeuntem.* J. F. Gron. *Prodientem* Flor. Voss. Lov. 1. 3. 4. Harl. Gaertn. Hav. et Ber. a m. pr. qui *prodeuntem* a m. altera præfert. Ex ejus glossa natum est *progredientem;* quod in D. superesse, Hearnius monet.

Viatorem misit, qui consuli nunciaret] Idem tradidit Plutarchus in Fabio p. 176. *Sigon.* Pall. tres *viatore missoi* Gebh. Ita et Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 4. 5. Harl. et Hearnii N. ac D. Sed primo ultimam literam vocis *viatorem* elisit prima sequentis. Qua hausta consequens erat, ut *misit* librarii indocti in *misso* mutarent.

§ 6 *Vetustate jam prope oblitos ejus imperii*] Paucis ante annis idem 'Fabius dictator' primum fuerat, et ante eum 'L. Cæcilius Metellus,' ante Metellum 'C. Duilius,' ante Duilium 'Ti. Coruncanius,' ante Coruncanium 'A. Atilius Calatinus,' qui ante annos XXXIII. fuit. Itaque miror eum, cives sociosque vetustate oblitos fuisse dictatorii imperii, scribere; nisi forte intelligendum est oblitos fuisse 'dictatoris rei gerendæ caussa' creati. Nam post 'A. Atilium Calatinum' omnes comitiorum habendorum causa usque ad 'Q. Fabium Maximum dictatorem iterum' creati sunt, ex Capitol. tabulis. *Sigon.* Pall. 1. ac 3. *vetustate jam oblitos,* excluso *prope.* Gebh. Sigonii expositio verissima est, ut ex vocibus 'congressusque eorum' patet. Quum enim proximis triginta annis nulli dictatores, nisi comitiorum habendorum caussa, creati fuerint, iique non dicerentur, nisi si consules bello impediti ab Urbe abessent, et, magistratibus creatis ac comitiis habitis, honore iterum abirent, eorum ac consulum 'congressus' visus non est, neque ex eo dictatoris præ consulis auctoritas notari potuit. Et hinc etiam addit 'sociosque,' id est, milites ex sociis scriptos. Congressus enim dictatoris et consulis potius in Urbe ingentem speciem dictaturæ apud cives, quam apud socios, fecisset. Vocula *prope* abest etiam a Voss.

Lov. 1. Harl. Gaertn. Hav. et Hearnii D. et N. Solitos autem fuisse librarios hanc vocem pro arbitrio vel addere, vel omittere, vidimus ad VI. 28. § 11. Paullo ante *edicto paruisset*, pro *dicto*, Gaertn. et Hearnii D. et N. in contextu. Vide ad IX. 14. § 2. Præterea *socios civesque* editi ante Aldum.

Circa portum Cossanum captas esse] Ego *Cossanum* reposui. Est 'Cosa,' ut Plinius ait, oppidum Etruriæ littorale: alii 'Cossas' appellant. Nec de 'Cosa' fluvio, qui apud Frusinonem labitur, intelligi potest: neque enim celebre ad mare fert nomen; neque ea ora legenda fuit ex urbe Roma in Hispaniam navigantibus. *Sabell.* *Consanum* Flor. Voss. Lov. 3. 4. 5. Gaertn. Hav. Brancal. Latinii, et priscæ edd. *Cursanum* Lov. 1. *Consapnum* Hafn. *Compsanum* Ber. *Cossanum* receperunt ed. Ven. 1495. omnesque fere postea. Et sane, vocabulum hujus urbis vel per simplex, vel per duplex sibilum exarari, constat ex Cluverii Ital. Ant. II. 2. 480. Verum quum alibi semper apud Livium *Cosa* et *Cosanus* scribatur, eamdem orthographiam etiam hic et in Epit. Liv. lib. XIV. recepi. Vox *portum* exsulat a Lov. 4. Paullo ante *allatæ sunt ad urbem* Ber. Male. Vide ad XXXVI. 40. § 3. Voces *ad exercitum* non adparent in Lov. 1. et 3.

§ 7 *Navibus, quæ ad urbem Romanam aut Ostiæ essent, completis milite*] Voss. delet τὸ *quæ*. Sed legendum *navibusque, quæ*. J. F. Gron. Excidit etiam *quæ* ex Lov. 1. et 4. *navibusque ad urbem* legit Gaertn. *navibusque, quæ ad urbem*, ut Gronov. conjicit, Harl. cujus auctoritate, id insuper flagitante sensu, ita edidi. Vocula *que* a sequenti *quæ* intercepta erat, ut alibi sæpe accidit. Vide ad XLI. 2. § 11. Deinde *ad urbem Romam* Voss. Lov. 1. Ber. et Gaertn. Vide ad Epit. Liv. lib. XLIX. *essent completæ milite* Hav. Mox *prosequi hostium classem*, pro *persequi*, Lov. 4. Vide ad Epit. Liv. l. XCIX.

§ 8 *Quibus liberi essent, et ætas militaris, in verba juraverant*] Hoc *quibus liberi essent* cur addat Livius, docet Lipsius de Mil. Rom. I. 2. *Duk.* *Essent. Ita ætas mil. in verba jur.* Flor. Voss. Lov. 1. 4. 5. Ber. Gaertn. Hav. et priscæ edd. *essent. Ita ætas militaris in verba juraverat* Hafn. et Lov. 3. Ita etiam scribere voluisse videtur librarius Harl. qui tamen pro *juraverat* per errorem dedit *vitaverat*. Sed nihil mutandum.

§ 9 *In naves inpositi: alii, ut urbi præsiderent, relicti*] *In naves impositis* Voss. *in navibus impositis* Lov. 1. 4. 5. et Harl. *in navibus impositi* Gaertn. Hearnii N. et vett. edd. *navibus impositi* Ber. Hafn. et edd. Mog. atque Aldi, qui in erratis *in naves impositi* legendum monuit. Et recte. Supra XXI. 27. 'Quos instructos frenatosque inposuerant in naves.' XXIII. 40. 'Quæ in naves inposuissent.' XXV. 3. 'In veteres quassasque naves paucis et parvi pretii rebus inpositis.' XXVI. 51. 'Captivisque, Magone et quindecim senatoribus, in navem inpositis:' ubi etiam quædam vide. XXX. 2. 'Novos milites ex Italia advectos in naves inposuit.' XXXIV. 12. 'Inpositos in naves milites viderunt.' XLIII. 9. 'Duo millia militum in eas naves sunt inposita:' et sæpe alibi. Deinde *ut urbi prospicerent* Hav. Sed vulgatum verum est. Sallust. Catil. c. 57. 'Cum tribus legionibus in agro Piceno præsidebat:' ubi vide Cortium. Curtius III. 1. 'Naves sociis imperatæ, quæ Hellesponto præsiderent.'

CAP. XII. § 1 *Exercitu consulis accepto a Fulvio Flacco legato*] *Consulis ex.* Ber. *exercitu consulari* Lov. 4. Præpositio autem omittitur in Flor. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. et Hav.

Quo diem ad conveniendum edixerat] Pall. tres, et vet. ed. *die*. Amplius

Pal. 3. *quo die ad conv. ediderat.* Sed vulgatum stabilire videtur ipse Livius xxxi. 2. 'Exercitui in Etruriam ad conveniendum diem edixerat.' xxxv. 3. 'Dies, quem edixerat ad conveniendum militibus, venit:' ubi tamen Pal. et vet. ed. *quem dixerat:* quod eodem recidit. *Gebh.* Omnes *quo die ad.* J. F. Gron. Non adsequor quomodo hoc ratio sermonis Latini ferre possit, sive *quo* ad Tibur referatur, sive ad *die.* Duk. Ex meis unus Ber. *quo diem* præfert. Reliqui cum Hearnii Oxon. et vett. edd. *quo die.* Alterum jam exstitit in ed. Ven. 1495.

§ 2 *Inde Præneste adversis militibus*] Vos emendatis *inde Præn. versis itineribus.* Ego *transversis tramitibus.* Valla. Profecta est hæc correctio a Laur. Valla, non solum principi editori Andreæ adprobata, sed omnibus reliquis censoribus. Pal. 1. contra *inde P. ac versis militibus in viam Latinam est egressus.* Pal. 3. *aversis itineribus.* Gebh. Est L. Vallæ, quum reperisset *adversis militibus:* ut servant quoque plusculi scripti. Sed Put. plane *inde Præneste, ac transversis limitibus.* Sic xxxi. 39. 'Profectus inde transversis limitibus terrorem præbuit subitum hosti.' xli. 14. 'Per transversos limites superatis montibus in campos degressi.' Iis opponuntur apud Festum *prorsi limites.* J. F. Gron. *Præneste ac versis itineribus in viam Latinam,* ferme ut æmuli Vallæ volebant, legunt edd. Rom. 1472. ac Parm. Sed lectio illa vel ideo placere nequit, quod *itineribus* mox sequatur. Taceo eamdem in nullo scripto superesse. Lectio autem Vallæ firmari posse videtur loco Livii ii. 39. 'Inde in Latinam viam transversis tramitibus transgressus:' et v. 16. 'Per agrum Cæretem obliquis tramitibus egressi.' Verum hæc etiam lectio in nullo cod. obcurrit. *Militibus,* pro *tramitibus,* in suis exstare Hearne testatur: *acversis militibus* est in Lov. 3. *adversis militibus* in Lov. 5. *ac versis milibus* legunt Lov. 1. et Voss. a m. pr. *aversis viis* a m. sec. *ac versis militibus* Lov. 4. Harl. et Hav. *transversis militibus* Cant. et Gaertn. *divisis limitibus* Hafn. *diversis limitibus* Ber. *ac transversis limitibus* Puteaneo consentiens Flor. quod recte Gronov. probavit. 'Limes' enim pro via etiam est hoc lib. c. 15. 'Ne inmunito Appiæ limite Pœnus pervenire in agrum Romanum posset.' xxxi. 24. 'Limes mille ferme passus in Academiæ gymnasium ferens.' Et 'Eo limite Athenienses signa extulerunt.' xxxii. 13. 'Triccamque proximis limitibus petit.' 'Limes' autem et 'miles,' transpositis perperam literis, etiam alibi a librariis commutantur. Vide quæ notavi ad Silii v. 1. et viros doctos ad Front. i. 3. § 10. Gronov. ad fidem Put. Livii contextum refingens, addere omiserat voculam *ac,* quæ etiam in nonnullis nostris superest. Eam itaque, sine qua sensus subobscurus est, recte Crevier. adjecit. Præterea *egressus* Flor. Voss. Lov. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. quam lectionem veriorem esse, ratio itineris dictatoris docet. Ex urbe enim via Flaminia profectus consulem Servilium circa Ocriculum obvium habuit, et ab eo exercitum accepit. Hinc per agrum Sabinum Tibur, inde Præneste, ac transversis limitibus ad viam Latinam venit. Unde quum non moverit, *egressus,* quam *regressus,* malo. Et hoc sensu 'egredi' est in loco Livii ex v. 16. laudato. Mox *inde itineribus,* pro *unde,* Lov. 4. et 5. Vide ad xxxix. 33. § 5. Deinde *se fortunæ commissurus* Lov. 4. *fortunæ se commissurum* Rec.

§ 3 *Haud procul Arpis*] Ad initium sequentis libri adduximus ex Polybio iii. 88. ἀντεστρατοπέδευσε τοῖς Καρχηδονίοις περὶ τὰς Αἴκας καλουμένας. Ergo hic quoque legendum videtur *haud procul Æcis.* Lapis antiquus Bene-

venti apud Gruter. CCCCXLIV. 5. C. OCTAVIO. C. F. MODESTO. &c. CVRAT. REIP. AECANOR. ITEM. HONORATO AD. CVRAM. KALENDARI. REIP. CANVSINOR. *J. F. Gron.* De Æcis rursus Gronov. ad XXIII. 1. et XXIV. 10. Adde Holsten. ad Cluveri Ital. Ant. p. 1202. *Duk.*

Quin Pœnus educeret in aciem] *Educeret aciem* Hearnii L. 1. Sed librario displicuisse videtur 'educere' absolute poni, pro copias, milites educere; et hinc expunxisse præpositionem, quam reliqui omnes recte servant. Et solet ita Livius sæpius loqui. Vide infra ad XL. 25. § 1.

§ 4 *Increpans quidem victos, tandem quos Martios animos Romanis, debellatumque et concessum. Quod quis propalandæ virtute ac gloria esset, in castra rediit*] Vox emendatis *propalandæ*, quod vocabulum non reperitur a 'palam,' neque, ut opinor, a 'pala,' sed a 'palus, pali,' ut 'propalare vineam' apud L. Columellam: et mox 'incensum, incessit.' Ego sic, *increpans quidem, victos tandem Martios animos Romanorum: quia debellatum atque concessum ei propalam de virtute ac gloria esset, in castra rediit. Cæterum tacita cura animum incensus, &c.* Vel quia quidam codd. habent *increpans victos, quid tandem?* sic: *quid tandem porro Martios animos Romanis? debellatumne et concessum propalam de virtute ac gloria esse?* Valla. Put. duo Pet. Reg. Men. Voss. *Tandem quos Martios animos.* Deinde Put. et melior Pet. et Voss. *Romanis:* quorum et neuter habet τὸ *eis*. Tentabam, *increpans quidem, victos tandem quoque Martios animis Romanos, debellatumque et concessum propalam.* Lib. IX. c. 6. 'Tacere indolem illam Romanam, ablatosque cum armis animos.' XXI. 12. 'Alorcus vinci animos, ubi arma vincantur, adfirmans.' Τὸ *quidem* respicit τὸ *cæterum*, quod sequitur: ille quidem palam hæc jactans abibat: cæterum secreto angebatur. *J. F. Gron.* In his admodum variant scripti: *increpatis quidem tandem quos videt Martios animos Romanis* Lov. 1. *increpans quidem tandem, quos Martios animos Romanis* Voss. et Harl. Consentiunt his Lov. 3. 4. et 5. nisi quod Lov. 3. omittat *animos*, duo reliqui *increpitans* exhibeant: *increpans quidem victos tandem quos Martios animos Romanis* Flor. Ber. Gaertn. et Rec. a quibus non aliter dissentit Hav. quam quod transponat *tandem victos*. Hearnii N. etiam *Romanis*, Cant. *Romanos*, pro *Romanorum*, præferunt. Deinde *debellatum quas et vires concessum propalanda virtute ac gloria essent* Lov. 3. *debellatum et concessum quæ propalam de virtute ac gloria essent* Flor. Voss. et Lov. 1. *deb. et conc. quæ propalande virtute ac gloria essent* Harl. *deb. et conc. qui propalanda virtute ac gloria essent* Gaertn. *deb. et conc. quod propalanda virtute ac gloria esset* Lov. 4. *deb. et conc. qui* (*quod* a m. sec.) *propalam de virtute ac gloria esset* Ber. et ita etiam Lov. 5. nisi quod *quum*, pro *qui*, præferat. Totum locum ita efferunt ed. Rom. Aleriensis, et paucæ eam secutæ: *quid tandem? increpans, quos Martios animos Romanis? debellatumque et concessum, qui propalanda virtute ac gloria essent.* Freinsh. in indice Curtii voc. 'Ipsius' τὰ *concessum eis* exponit 'concessum sibi,' vel 'ipsos concessisse.' Gronovius in prima ed. notarum monuit, Salmasium emendasse *increpans quidem, victos tandem suos Martios animos Romanis, debellatumque et concessum propalam.* Illud *victos tandem suos Martios animos Romanis.* Perizonio quoque in mentem venit ad Sanctii Minerv. II. 12. 240. idque propius priscæ scripturæ esse putabat, quam quod Gronovio placuit. Ego contra minori mutatione ex *qs* effici posse *ss*; existimo, quam *suos* ex *quos*. Et in his vocibus commutandis etiam peccarant librarii III. 33. § 6. Deinde illud *eis*, quod in nullo meorum

codicum erat, ejeci. Eamdem vocem, ex uno suorum exsulantem, etiam Crevier. expunxit.

§ 5 *Tacita cura animum incensus*] Muretus haud absurde *incessit*. Ut xxv. 1. 'Tanta religio civitatem incessit.' Et sic distinguas: *cæt. tacita cura an. incessit, quod cum duce, &c. parem Hann. quæsissent. Et prud. quidem*. J. F. Gron. Liv. iv. 57. 'Tum vero gravior cura Patribus incessit:' *incessit* etiam emendarunt, quos Valla ad § præc. increpabat: et ita erat in Lov. 5. Hoc modo sæpe Livius locutus est. i. 56. 'Cupido incessit animos juvenum sciscitandi.' ii. 18. 'Magnus plebem metus incessit.' iv. 50. 'Cura incesserat Patres.' viii. 29. 'Tamen tanta cura Patres incessit.' ix. 8. 'Tanta simul admiratio miserationque viri incessit homines.' xxiv. 13. 'Ipsum ingens cupido incesserat Tarenti potiundi:' et innumeris aliis locis. Verum *incensum* est in Flor. Voss. Lov. 1. 3. 4. Harl. et Hav. *animum incensum habuit* in Hearnii N. in cujus margine emendatur *animum incensus*, quod in reliquis scriptis superest, et Vallæ placuit; neque Gronovio displicuit ad xxix. 18. § 1. ubi codicum lectionem *religio infixa animos* hac locutione *incensus animum* inlustrabat. Et ei simile est *sollicitus omnia*, quod aliis exemplis adstruit Jac. Gronov. ad xxi. 34. § 5. Ut tamen de vera lectione non nihil dubitem, illa est caussa, quod similes Græcismi apud Livium rarius obcurrant, ut dictum est supra ad v. 36. § 7. Verum, quum non plane ab iis abstinuerit, feramus, partim quo tot codicum vestigia ducunt, partim quod alii expresse probant.

§ 6 *Constantiamque ejus haud dum expertus*] Put. Pet. Reg. Men. Voss. *constantiam haud dum:* ita ut desint *que* et *ejus*. Nec satis commode interponuntur *non vim*. Velim, *et prud. quidem novi ductoris ext. timuit, const. haud dum exp. agitare ac tentare an., &c.* In fine hujus libri c. 61. 'Si Carthaginiensum ductor fuisset.' *J. F. Gron.* Τὰ *que* et *ejus* non tantum desunt in Hearnii Oxon. sed et mei omnes, præter Ber. Hafn. et Hav. eadem delenda docent. Ceterum *rogitare*, pro *agitare*, mox Cant.

§ 7 *Modo citato agmine, &c.*] Quum ista particula *modo* bis posita geminam plerumque sententiam promittat, nescio qui evenit, ut hoc loco prorsus insigni balbutie idem repetatur. Nam quid est aliud *modo citato agmine*, quam *modo repente?* Et quum hæc sint eadem, tum posteriora τὰ *e conspectu abibat* videntur quasi planius explicari deducique per illa, 'in aliquo flexu viæ occultus subsistebat:' quippe quod unum genus est abitionis e conspectu. In Voss. et Gud. intelligo fuisse *modo cito agmine*. Dispice igitur an genuinum restet in Cantabrig. *modo tacito agmine*. Habes saltem, quod desiderabatur, et est unaquæque pronunciatio sui sensus. xxi. 48. 'Scipio quarta vigilia noctis insequentis tacito agmine profectus.' Alibi 'silens agmen' vocat. *Jac. Gron.* *Cito agmine* etiam Lov. 1. 5. Ber. Gaertn. Rec. Hav. et edd. ante Aldum: 'citatus' autem et 'tacitus' transpositis literis etiam commutantur in Epit. Liv. l. xiv. Præterea *ex conspectu abibat* Flor. et Ber. idque voluisse videtur Gaertn. *eo conspectu* præferens. Mox *in alio flexu*, pro *in aliquo*, Lov. 4. et 5. Vide ad xxv. 38. § 3.

Si excipere degressum in aquum posset, occultus subsistebat] Pall. duo *obsistebat*. Pal. 3. *occulte obsistebat*. Gebh. *Digressum* Flor. Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Ber. Rec. Hav. Hearnii N. et edd. omnes usque ad Gronov. qui *degressum* recte a. 1665. substituit. Vide ad iv. 17. § 11. Tum *occulte* Lov. 4. 5. Harl. Rec. Gaertn. et Hearnii N. Male. Supra ix. 23. 'Consulto dictatore substitit occultus.' Et ita sæpe adjectiva pro adverbiis Livio adhibentur. In Præfat.

'In quam civitatem tam seræ avaritia atque luxuria inmigraverint.' II. 10. 'Quum inde citatos decurrere hostes vidisset.' c. 22. 'Recens ad Regillum lacum accepta clades.' c. 35. 'Adeo infensa erat coorta plebs.' V. 16. 'Tum tu insiste audax hostium muris.' VII. 23. 'Dum inter primores incautus agitat.' c. 36. 'Hic lucem quieti opperiamur.' VIII. 4. 'Quod illi vobis taciti concedunt.' c. 21. 'Ibi pacem esse fidam, ubi voluntarii pacati sunt.' c. 36. 'Rem, per se popularem, ita dexter egit.' XXI. 21. 'Si cetera prospera evenissent.' hoc lib. c. 32. 'Diversis locis opportuni aderant:' quorum plerisque locis id mutare conati sunt scribæ. Vide ad I. 28. § 2. III. 50. § 2. IX. 36. § 12. c. 37. § 5. aliisque locis. Adde Burm. ad Phædri I. 23. 8. Cortium ad Sall. Cat. c. 60. § 3. et virum doctum in Observ. Misc. tom. I. p. 11. Deinde *obsistebat* Flor. Cant. Voss. Lov. 3. 4. 5. Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. et edd. usque ad Froben. 1531. Put. etiam, Gallicos meliores, et tres Pall. ita præferre, Gronov. testatur ad XXVII. 7. § 3. Attamen vulgatum verius est.

§ 8 *Per loca alta agmen ducebat, &c. ut neque omitteret eum, neque*] *Per alta loca agmen ducebat* Hav. *per loca alta ducebat agmen* Ber. Tum *nec omitteret eum* idem Ber. Vide ad IX. 9. § 14. *Neque emit. eum* Gaertn. Tὸ *eum* deficit in Hav. Mox *necessario* deest in edd. Rom. 1472. ac Parm. Tum *et ligna pauci petebant, nec passim* Hearnii L. 1. *et ligna pauci nec passim petebant* Ber. a m. sec. *et ligna nec pauci* a m. pr. *et ligna et pauci petebant, nec passim* Gaertn. *et ligna nec passim*, reliquis omissis, Lov. 1.

§ 9 *Equitum levisque armaturæ statio, composita instructaque in subitos tumultus*] Refert Pal. 1. *et comp. instructaque in subitos esse tum.* Gebh. *Equitumque levis arm. statio* Ber. a m. sec. *Equitum levisque armatura statio* Voss. Lov. 1. et Harl. *Equitum levis armatura res statio* Lov. 4. *Equitum levis armaturæque statio* Lov. 5. *Equitum levisque armaturæ et statio* Hearnii N. a m. sec. Deinde *instructaque in sub. est tum.* Flor. Voss. Lov. 1. 3. 4. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii N. An forte legendum? *Eq. levisque arm. statio* (*composita instructaque in sub. est tum.*) *et suo militi tuta omnia, &c.* Ceterum *et suo milite* Flor. Harl. et Hafn.

§ 10 *Ex tuto cœptorum finitimorum receptu*] Arbitror legendum *finitimo receptu.* Et hoc dixit, certamina ex tuto fuisse cœpta, ut facilis receptus in vicina castra esset. *Lipsius*, Epist. Quæst. II. 14. Lipsius legit *finitimo receptu.* Nihil tale in nostris libris, nisi quod Pal. 2. *ex tuto locorum fin. receptu.* Gebh. Lib. VIII. c. 19. 'Brevitate ipsa loci facilique receptu in tam propinqua castra haud ægre militem a multa cæde est tutatus.'

Adsuefaciebant territum pristinis cladibus militem] Pal. 1. *ads. territum pristinis in cladibus his militem.* Gebh. Pal. Men. Voss. *pristinis in cladibus his.* Put. Pet. melior, et similes Flor. *pristinis in his cladibus.* Scribe, *pristinis trinis cladibus:* nempe ad Ticinum, Trebiam, Trasimenum. Sic XXIII. 49. 'Inter hæc trina castra hostium:' et, 'Trinisque castris eo die potiti sunt,' Mss. non *terna, ternisque*, ut vulgatur. Lib. XXV. c. 26. 'Acradinam inde trinis castris,' itidem non optimi modo, sed fere omnes calamo exarati. *J. F. Gron. Pristinis in cladibus his* Lov. 1. Harl. Gaertn. et Hearnii N. *pristinis in his cladibus* Cant. Si quis cum Gronov. malit *pristinis trinis cladibus*, non adversabor. Vide ad IV. 16. § 6. Optimus tamen Flor. nihil mutat.

§ 11 *Sed non Hannibalem magis infestum tam sanis consiliis habebat*] *Et non Hann.* Lov. 1. *Sed neque Hann.* Ber. Dein *sanis consiliis suis habebat* Lov. 4. et 5. *sani consilii habebat dictator* Hafn. *sanis consiliis habebat dic-*

tator Ber.

Qui nihil aliud, quam quod non imperabat, moræ, &c.] Perperam hæc in Pall. 1. ac 3. concipiuntur *qui nihilo aliud, quam imp. imperio, more.* Pal. 3. *imperii more.* Gebh. Put. et omnes scripti alicujus numeri, *quod imp. imperio moræ.* Potest legi, *quam quod imp. sub imperio:* vel, *quod parebat in imperio: ἀρχόμενος ἦρχει*, ut Plutarch. loquitur in Præceptis Reip. Ger. Nam et magister equitum imperator, sed sub alio imperatore dictatore. Noster VIII. 30. 'Cujus rei vitium non in belli eventum, quod prospere gestum est, sed in rabiem atque iras imperatorum vertit.' L. Papirii Cursoris puta et Q. Fabii Maximi Rullliani: quorum ille dictator, hic magister equitum. Et rursus c. 33. 'Papirium tamquam ex hostium ducibus, sic ex Romano imperatore, victoriam et triumphum petere.' At Rubenio placebat *quod parebat imperio.* J. F. Gron. Etsi verba satis apta, et perbelle rem aperiant, non potest tamen approbari hæc literarum trajectio in tam simplici veterum librorum constantia *quam quod imperabat imperio:* sub quibus non videtur aliud latere nisi, *quam quod impar erat imperio.* Sic sæpe 'æquari' eum 'imperio' dixit. VI. 23. 'Scire se collegam habere, jure imperioque parem.' Constructio est amatissima Livio. cap. 15. 'Omni parte virium impar.' XXV. 27. 'Quod impar viribus aut numero navium esset.' XXVII. 1. 'Par audacia Romanus, consilio et viribus impar.' *Jac. Gron.* Vulgatam lectionem unus servat Hav. nec multum abit Gaertn. qui *quam quod imperabat, moræ* præfert: sed *quam quod imperabat imperio* offerunt Flor. Lov. 4. Rec. Ber. et Harl. Et hanc lectionem ferri posse putabat Doujatius, quam ita exponebat: 'quam quod moderabatur imperandi cupiditati, et juri, quod aliquatenus habebat.' Verum, quam parum imperandi cupiditati moderatus sit, ac moderari potuerit, et descriptio indolis, quæ sequitur, et omnis historia ejus ostendit nullum vero imperandi jus, ne absente quidem dictatore, multo minus præsente, magistrum equitum habuisse, mores et instituta Romana, inprimis Papirii dictatoris et Fabii magistri equitum historia, a Livio VIII. 30. relata, docet. Si vero aliquod jus imperandi Minucius habuisset, quid adtinuisset, magistrum equitum novo exemplo dictatori imperio æquari? Omnino itaque lectio illa ferri nequit. *Quam quod non imperabat imperio* est in Lov. 3. *quam quod imparabat imperio* Voss. *quam quod non impar erat imperio* Lov. 5. quam proxime ad conjecturam Jac. Gronovii; quam conjecturæ J. F. Gronovii haud male præfert Crevier. et exponit: impar erat dictatori quoad imperium. Hanc igitur lectionem, quum et vulgata, et eæ, quas codd. subgerunt, admitti nequeant, potius, quam illam, quam J. F. Gronovius substituit, in contextum recepi.

Ferox rapidusque in consiliis] Pal. 2. *rapidusque consiliis.* Gebh.

Linguis inmodicus] At quot? oro: ex Cantab. notavi *lingua.* Idem ex Gud. et Voss. adscripsit pater. Quod omnino Livii est, perpetuo singulari numero contenti. II. 45. 'Nunc armatis sibi quisque lingua promtum hostem offerri.' IV. 49. 'Nactus inter adversarios superbum ingenium inmodicamque linguam.' VII. 4. 'Quia infacundior sit, et lingua inpromptus.' XXIII. 5. 'Expertem omnis juris et conditionis et linguæ prope humanæ.' XXXIX. 40. 'Linguæ acerbæ et immodice liberæ fuit:' de M. Porcio. Non aliter nunc locutus est. *Jac. Gron.* Numerus singularis non tantum superest in omnibus meis, Hearnii, et Crevierii codd. verum etiam in omnibus edd. usque ad ultimam Gruteri, quæ prima *linguis* dedit. Neque dubito quin Gronov. ita in omnibus scriptis

invenerit: quod vero ex duobus tantum notarit, inde evenisse arbitror, quod reliquos codd. commiserit cum edd. posteriori Gruteriana prioribus, quæ similiter *linguæ* præferebant. Certe ita in Putean. legi, ex Sallierio didici. Neque tantum de uno locutus Livius *lingua* numero unitatis utitur, verum etiam licet de pluribus simul sermo sit. Ita III. 19. 'Tribuni plebis lingua criminibusque regnarent.' VI. 16. 'Et linguam et animos liberaverat hominum.' XXII. 45. 'Videret, ut, quibus lingua tam promta ac temeraria, æque in pugna vigerent manus.' XXXII. 21. 'Non magis consilium vobis deest, quam lingua.' Ubi tamen plurium meminit, alibi etiam numerum multitudinis adhibet. XXXI. 44. 'Nec umquam ibi desunt linguæ promtæ ad plebem concitandam:' et XXXIII. 31. 'Si Ætolorum linguas retundere vellent.' De uno autem numerum pluralem *linguas* usurpari, displicuit etiam Burm. ad Nemes. Ecl. II. 12.

§ 12 *Pro cunctatore segnem, pro cauto timidum*] Pal. 1. ac 3. exhibent *pro cunct. segnem, et cauto timidum*. Pal. 2. *deinde palam in vulgus pro cunct. segnem et pro cauto timidum, affingens vicina virtutibus vitia compellabat*. Gebh. Scripti omnes *pro cunct. segnem, et cauto timidum*. J. F. Gron. *Et cauto timidum* Voss. Lov. 1. 4. 5. Harl. Gaertn. Hav. et Hearnii D. L. 1. et N. a m. pr. *et pro cauto timidum* a m. sec. quod etiam exstat in Flor. Lov. 3. Rec. et Ber. duplici lectione juncta. Vett. edd. lectionem *pro cunctatore segnem, pro cauto timidum*, quam recte elegantiorem judicat, ex auctoritate duorum e suis codd. revocavit Crevier. in quo ipsi obsecutus sum. Paullo ante *deinde propalam in vulgus* Gaertn. Hav. et quædam ex vett. edd. *demum palam in vulgus* Harl. At voces *primo inter paucos, dein propalam in vulgus* se in L. 1. non invenisse, Hearnius auctor est.

Premendorumque superiorum arte, quæ] Pall. tres *premendorum sup., quæ pessima ars.* Andreas *premendorum sup. malis*. Gebh. Ubique in membranis, *premendorum superiorum, quæ pessima ars*, omissa particula et *τῷ arte*. Fuerit forte *premendoque superiorem, quæ pessima ars*. J. F. Gron. Similiter præferunt etiam codd. mei, ut et Hearnii Oxon. qui N. in margine *quæ pessima res* præferre notat. Scriptis consentiunt etiam proximæ post Andreæ Romanam edd. nisi quod *premendorum superiorum ac malis* sit in Rom. 1472. ac Parm. Ascensius deinde, quum ipse in contextu *premendorumque superiorum* a. 1513. edidisset, in margine notavit *sup. arte*. Hinc proximi Moguntini *premendorumque superiorum arte* effinxerunt. Nihil propius video, quam quod Gronov. in mentem venit. Infra hoc lib. c. 59. 'Nec premendo alium me extulisse velim.'

Cap. XIII. § 1 *Hannibal ex Arpis in Samnium transit*] Vet. lib. *ex Arpinis*. Sunt autem 'Arpini' Arporum populi. *Sigon.* Pall. tres *ex Arpinis*. Gebh. Pall. tres, Pet. Men. *Arpenis*. Put. Pet. melior, Reg. et optimus Flor. *Hirpinis*. Polybius III. 90. ὑπερέβαλον τὸν Ἀπεννῖνον, καὶ κατάραντες εἰς τὴν Σαμνῖτιν χώραν. Noster XXIII. 41. 'Crebras excursiones in agrum Hirpinum et Samnites Caudinos fecit.' Fuerant quidem vicini et ad Arpos in Daunia, sed crebro castris movendis jam pervenerant in Hirpinos, unde proximus transitus in Samnium. Denique præpositio gentem exigit, non oppidum. *J. F. Gron.* Ultima hæc verba Gronovii adripuit Doujatius, atque, ut vulgatum defenderet, inter alia docet Livium passim præpositiones ad loca præter aliorum morem addidisse. Libro enim præcedenti c. 59. *ab Roma*: c. 62. *in Algido* dixisse: quæ tuto omittere potuisset, quum de eo nullus dubitet. Ut vulgatum tueretur, ostendere debuerat vel Hannibalem hoc tempore Arpos in potestate ha-

buisse; vel *ex Arpis* poni potuisse pro ex regione circa Arpos. Gronovius docuit, in Mss. legi *ex Arpenis* et *ex Hirpinis*, et quum in posteriorem lectionem pronior esset, huc tandem redit, ut dicat præpositionem *ex* non oppidum *Arpos*, sed gentem vel *Arpinos* vel *Hirpinos* exigere. Ceterum vulgatam lectionem nullus nec meorum, neque Oxon. Hearnii codicum tuetur; sed omnes legunt *ex Arpinis*, nisi quod præter Flor. forte etiam Cant. præferat *ex Hirpinis*, ex quo cum Gronovii ed. collato nulla varietas adnotatur. 'Arpinos' pro Arpinatibus Livio in usu fuisse, constat ex XXIV. 47. et XXXIV. 45. Jam vero, si c. 12. § 3. *haud procul Æcis* cum Gronov. legimus, hic præstat omnino *ex Hirpinis*. Ita enim constaret Hannibalem ex agro Arpinate, quem c. 9. devastasse dicitur, ante Fabii adventum movisse: idque malo. Si quis vero vulgatum eo loco servandum putet, nihil obstat, quo minus *ex Arpinis* legat. 'Arpini' autem et 'Hirpini' a librariis etiam commutantur in Epit. Liv. LXXV. Præterea *transiit* Hearnii D. Vide ad Epit. Liv. l. CIII. Mox *populatur agrum*, pro *depopulatur*, Ber. Vide ad X. 12. § 7.

Telesiam urbem capit] Polyb. III. 90. Οὐενουσίαν. Ego tamen nihil mutandum puto. *Sigon.* *Tasiam urbem* Lov. 5. *Celesiam urbem* Gaertn. *Thelesiam urbem* Ber. et Hav. *Telessinam urbem* Hearnii D. Est autem Samnitium urbs 'Telesia,' de qua vide Cluver. Ital. Ant. IV. 7. 1195. In eam autem regionem jam transierat Hannibal. Quare Venusiæ Polybii, quæ Apuliæ urbs est, locus dari nequit.

Indignitatibus cladibusque sociorum trahere ad æquum certamen] Favet huic lectioni solus Pal. 3. Reliqui autem, exque illis Pal. 1. *indign. cladibus soc. detrahere ad æquum cert. possit.* Pal. 2. quoque *indignis cladibus soc. detrahere ad æquum cert. possit.* Vet. ed. non inficiatur τὸ *detrahere.* Nam paullo ante dixerat Livius c. 12. 'Fabius per loca alta agmen ducebat.' *Gebh.* Optimi verius *detrahere,* nam per loca alta ducebat Fabius, vitata ubique planicie. *J. F. Gron.* *Indign. cladibus,* omissa copula, Flor. Lov. 3. 4. et Hearnii N. *indignitatibus et cladibus* Lov. 4. Tum *detrahere* omnes Hearnii et mei, uno forte Lov. 5. excepto, in quo est *trahere.* Licet autem Gebhardus *detrahere* ex ed. Rom. Andreæ laudet, atque ipse ita invenerim in ed. Rom. 1472. ac Parm. mox tamen aliæ illis proximæ id perperam in *trahere* commutarunt. Nam, ut viri docti docuerunt, Fabius per loca alta agmen ducebat; *detrahere* autem est 'ex loco superiori trahere.' Ita metaphorice obcurrit XXXV. 12. 'Ex altiore fastigio rex, quam tyrannus, detractus erat.'

§ 2 *Multis jam tum inlecti donis*] Pal. 1. *multis jam illecti donis.* Pal. 3. *multisque illecti donis.* Dein omnes tres, *ad conciliandos populorum animos.* Gebh. *Multis jam illecti donis* Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Ber. Hav. Hearnii N. et editi ante Aldum: *multis jam electi donis* Gaertn. Deinde *populorum animos* Flor. Voss. Harl. Ber. Hav. et Hearnii N.

§ 3 *Quum res major, quam auctores, esset*] *Quam auctores essent* Lov. 1. 3. Gaertn. Hearnii D. et editi ante Aldum, qui primus *esset* recepit: quod et plures et meliores servant. Non insolens autem est apud Livium, ut verbum conveniat nomini remotiori, præsertim in hac vel simili compositione orationis. Supra VIII. 33. 'Nam tam perpetuæ orationes, quam altercatio, exaudiebantur.' XLIV. 14. 'Prusiæ preces magis, quam postulatio, fuere.' Paullo ante *admovisset exercitum* alio ordine Ber. qui etiam in seqq. *alternis fidentem*, pro *alternisque*, præfert.

§ 4 *Monitosque, ut etiam atque etiam promissa rebus confirmarent*] Fere omnes *adfirmarent.* Sic et apud Tacit. de

Morib. German. c. 3. scripti 'Quæ neque adfirmare argumentis, neque refellere in animo est:' ubi vulgo *confirmare*. Lib. I. c. 1. 'Ea res utique Trojanis spem adfirmat finiendi erroris.' VIII. 24. 'Sortes Dodonæi Jovis adventu adfirmasse.' Suspicor autem quoque scribendum, *monitosque etiam atque etiam, ut promissa rebus adfirmarent*. J. F. Gron. De *adfirmare* vide Gronov. Obs. III. 6. *Duk.* *Monitos ut etiam atque etiam* plerique codd. mei, et Hearnii, omnesque edd. usque ad Dan. Heinsium, qui primus *monitosque* apud Elzevir. vulgari curavit, consentiente Hav. *monitos etiam atque etiam promissa* Ber. Priorem lectionem revocavi. Deinde *promissa rebus adfirmarent* Flor. et Cant. Supra II. 12. 'Fortuna tum urbis crimen adfirmante.' VII. 14. 'Adfirmata certe eo casu Tullii apud dictatorem fides est.' X. 41. 'Consul adfirmavit errorem.'

Jussosque, cum popularibus et aliquibus principum redire ad se, dimisit] Pall. duo *cum pluribus et* (Pal. 3. *aut*) *aliquibus*. Pal. 2. *versosque cum pluribus et aliquibus*. Gebh. Membranæ non nisi *cum pluribus*. J. F. Gron. Præter Ber. priori lectioni faventem, omnes scripti mei similiter *jussosque cum pluribus:* quod Hearne etiam in D. et N. invenit; sed *jussosque cum populis* in L. 1. Hinc *atque aliquibus principibus* Ber. Male: 'aliquid indefensi' est XXVI. 5. Deinde *redire, a se dimisit* Voss. et Lov. 1. ac 5. *redire, ab se dimisit* Lov. 3.

§ 5 *Ut se in agrum Casinatem ducat*] Sic Plutarchus in Fabio c. 177. ἡγεῖσθαι πρὸς τὸ Κασίνατον. *Sigon.*

Si eum saltum occupasset, exitum Romano, &c. interclusurum] *Exitum Romanis* Rec. et Hav. Vide ad III. 2. § 11. *Exercitum Romanum interclusurum* Lov. 3. et edd. ante Aldum. 'Exercitus' et 'exitus' etiam alibi in Mss. commutantur. Vide ad V. 26. § 7. Eædem edd. invitis omnibus codd. *si eum saltum circuisset*.

§ 6 *Sed Punicum abhorrens ab Latino nomen, Casilinum pro Casino accipere ducem fecit*] Pall. 1. et 3. nævis occupati sunt: *Sed Pun. abh. ab Latinorum nominum pro Casino dux accipere fecit*. Pal. 2. autem, *Sed Pun. abh. ab Latinorum nomen, pro Casino Casilinum dux ut acciperet, fecit*. Gebh. Quasi vero tam celebre in Africa fuerit, ipsa in Italia non admodum nobile, Casinum, ut aliam appellationem Punicam haberet. Longe aliter Mss. Put. Pet. melior, duo Flor. duo Pall. *Sed Pun. abh. ab Latinorum nominum, pro Casino dux ut acciperet, fecit*. Regius et Mediceus unus, *Sed Pun. abh. ab Latinorum nominum prolatione, pro Casino Casilinum dux ut acciperet, fecit*. Putes si addatur *os*, nihil melius posse fingi. Sed nimis est supplementorum. Propius veterum scripturam foret, *Sed Pun. abh. os Latinorum nominum pro Casino Casilinum*. Neque enim 'abhorrere alicujus' durius videtur, 'quam fastidire alicujus,' aut 'vereri.' Lib. XXIX. cap. 34. 'Adspernatus aliarum gentium.' *Dux ut acciperet, fecit*, ut XXV. 34. 'Hæc pervagata passim vox, ut et hostes pro victoribus, et Romani pro victis essent, fecit.' Est autem *os Punicum abhorrens Latinorum nominum* ipsius Hannibalis jubentis *Casinum* duci, eamque vocem ita pronunciando trahentis, ut dux viarum *Casilinum* pronunciari putaret. Est enim proprium vitium Afrorum in pronunciatione Labdacismus, teste Isidoro Orig. I. 30. quod belle huc facit: 'Labdacismus est, si pro uno L duo pronuncientur, ut Afri faciunt.' Sed definitio hæc minus angusta: immittitur enim et nonnullis naturali vitio, ubi prorsus non est. *J. F. Gron.* *Pun. abh. a prolatione Latinorum nominum* Lov. 3. et Hav. *Pun. abh. ab Latinorum nominum prolatione* Ber. quod etiam in Colbertino cod. esse, Donjatius auctor est. *Punicus abh. Latinorum*

nominum Gaertn. *Pun. aberrans ab Latinorum nominum* Lov. 4. Vide ad XXXVIII. 56. § 5. *Pun. abh. ab Latinorum nomine* Hafn. et Hearnii N. *Pun. abh. ab Latinorum nominum* Cant. Voss. Lov. 1. 5. Harl. et Hearnii D. *Pun. abh. Latinorum nominum* ejusdem L. 1. Utrum probem dubius hæreo. Hinc enim vocem *prolatione* ignorant et plures et meliores codd., inde vero *abhorrens nominum* similesque locutiones non, nisi rarissime, apud Livium reperiuntur. Eo tamen inclinat animus, id posterius ut priori præferam. Nam fere eodem modo dixit hoc lib. c. 3. 'Non modo legum ac Patrum majestatis, sed ne Deorum quidem satis metuens.' Hinc inverso ordine *pro Casino Casilinum* Voss. et Lov. 1. 4. 5. *pro Casilinum* Gaertn. *pro Casino* Cant. Harl. et Hearnii L. 1. ac D. Sed in illis *Casino* et *Casilinum* alterum alterum intercepit. Deinde *dux accipere fecit* Voss. Lov. 1. 5. Harl. et Hearnii L. 1. ac D. *dux acciperet fecit* Gaertn. Si verba hoc ordine digerere liceret *Pun. os abh. ab Latinorum nominum prolatione, Cas. pro Casino dux ut acciperet, fecit*, suspicio nasci posset voces *prolatione Casilinum*, quæ in optimis codd. desunt, excidisse librariorum culpa ob repetitionem τοῦ *pro*.

Aversusque ab itinere] Put. aliique *aversusque ab suo itinere*. J. F. Gron. Ita et in Voss. fuisse videtur. Reliqui plerique, et inter eos Flor. et Cant. τὸ *suo* non agnoscunt. Mox *Alifanum* Lov. 3. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii D. et edd. ante Gronovianam 1665. *Alistanum* ejusdem Hearnii L. 1. Vide ad VIII. 25. § 4. Insuper *Galenum agrum* Hearnii N. et ed. Rom. Aleriensis. *Calerium* Hafn. Male. Vide Sigon. ad X. 20. § 3. Denique *campum Stellatum* Harl. *campum Stellantem* Hav. Vide ad IX. 44. § 5.

§ 7 *Vocatum ducem percunctatur*] *Notum ducem* Hafn. et Ber. in contextu, altera scriptura pro varia lectione in margine adparente. Paullo ante *fluminibus montibusque* alio ordine Gaertn.

§ 8 *Casilini eo die mansurum*] *Casilini eodem die mans.* Hearnii N. *Casilini eodem mans.* Flor. *Casilini eodem mans.* Lov. 1. 4. 5. Harl. et Ber. *Casilinum eodem mans.* Gaertn. *Casilini mans.* Hav. Mox *tum deinde*, pro *tum demum*, Harl. Vide ad XL. 22. § 1.

§ 9 *In agrum Falernum prædatum dimisit*] *Prædatum misit* Lov. 4. At ea τοῦ *dimisit* vis est, ut notet eo consilio missum esse Maharbalem, ut per omnem agrum Falernum ejusque varias partes prædas ageret. Vide ad IV. 52. § 5. Paullo ante *castris conjunctis*, pro *communitis*, Harl.

§ 10 *Fugam tamen terroremque latius Numidæ fecerunt*] *Fugam inde terrentemque* Harl. *fugam tum terroremque* Gaertn. *fugam tamen tum terroremque*, duplici lectione juncta, Lov. 3. qui etiam paullo ante *aquas vesanas* præfert. Sed de aquis Sinuessanis vide Cluver. Ital. Ant. III. 10. 1081.

§ 11 *Nec tamen is terror, quum omnia bello flagrarent*] *Nec tamen terror* Voss. Lov. 1. 3. 5. Harl. Gaertn. Hav. Hearnii L. 1. et editi ante Aldum. Insuper τὸ *tamen* omittit ejusdem Hearnii D. Mox vocem *fide* non agnoscit Cant.

CAP. XIV. § 1 *Ut vero ad Vulturnum flumen castra sunt posita, exurebaturque*] Put. Pet. Reg. *Ut vero quam ad V.* deinde *exurebatur*, sine τῷ *que*. Scribe, *Ut vero, quum ad Vult. flumen castra sunt posita, exurebatur amœnissimus Italiæ ager*. J. F. Gron. Τὸ *que* exsulat etiam a Flor. Voss. Lov. 4. 5. Ber. Harl. Gaertn. Hav. et Hearnii N. *urereturque* est in Lov. 3.

Fabio ducente, prope de integro est orta seditio; ac duces seditionis accensi quidam: fuerat enim silentium per paucos dies] Vides illa *ac duces sed. accensi quidam* esse quisquilias. Quid enim

bit? an duces seditionis inflammatos esse? non agnosco Latinum sermonem. An genus militum, quod 'accensos' vocabant, duces seditionis? hoc quidem etiam nugacius. Omnino explicare me non poteram, absque codice scripto fuisset, qui habet, *prope de integro seditio, ac* [*de seditione*] *accensi quidam fuerant enim per paucos dies.* En fontem. Illud *de seditione* nota marginalis fuit: inverecunde irrepserat, et stultius emendata est *duces seditionis.* Primum hoc tolle: remove et illa quæ liber omittit, *est orta:* ut rem factam habeas, illud *quidam* corrige *quieti,* (nam abest a veteri vox *silentium,*) et lege *prope de integro seditio accensa: quieti fuerant enim per paucos dies.* Puto germanam Livii lectionem habebis. *Lipsius,* Ep. Quæst. I. 21. Vulgatis edd. consonat prisca quoque. Pal. 1. legit *prope de integro seditio, ac de seditione accensi quidam: enim fuerunt per paucos dies.* Et ita ferme Pal. 3. nisi quod *de seditione accensi quidam fuerunt enim per paucos dies.* Pal. 2. *Ut vero ad Vult. fluvium cast. sunt pos., exurebatur amœn. Italiæ ager, villæque passim inc. fumabant, per juga Mass. montis F. ducente: tum prope de int. seditio, ac de seditione accensi quidam fuerant. Etenim per paucos dies.* Ego in tanta caligine ad fundum veræ lectionis acie mea penetrare non possum. *Gebhard.* Scripti omnes, *ducente tum prope de int. seditio, ac de seditione accensi, quidam fuerant enim.* Unde Lipsius, recisis *de seditione* tamquam e margine admissis, *tum prope de integro seditio accensa: quieti fuerant enim.* Sententiam utique deprehendit. De verbis possis cogitare, *tum prope de int. seditio ab duce altero est accensa: quieverant enim perpaucos dies.* J. F. Gron. Fere omnes nostri et Hearnii consentiunt scriptis Gronovii, nisi quod vocula *tum* in paucis, sed optimis tamen, supersit, et τὰ *ac de seditione* non adpareant in Voss. et Lov. 5. eorum loco vero *hac seditione* exhibeant Hav. et Hafn. Verum *seditio orta est. Hac seditione accensi quidam fuerant ante per paucos dies* præfert Ber. *fuerant et ante per paucos dies* legunt etiam Hafn. et Hav. Gronovius in priore notarum ed. divinam, ut vocabat, divinationem Lipsii probabat. Mihi ex utriusque conjecturis legendum videtur, *tum prope de int. seditio accensa: quieverant enim perpaucos dies.* De verbo 'quiescere' videbimus ad XLV. 37. § 2. De voce 'perpaucos' ad XXXVII. 11. § 3. de tota locutione sive de duratione temporis per accusativum prolata ad XXXV. 40. § 8. Si qui tamen *per paucos dies* malit, ne illi quidem adversabor. Nam et ita Livium loqui, probabo ad XXXVIII. 27. § 7.

§ 2 *Festinari ad prohibendam populationibus*] Pal. 1. *ad prohibendum.* Gebh. Ita et Voss. Lov. 1. 4. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. Vide ad XL. 49. § 1. Tum *ductum agmen esset,* pro *fuisset,* Flor.

§ 3 *Massici montis ventum est, hostesque sub oculis erant*] Exhibent Pall. tres *hostes sub oculis erant.* Gebh. In scriptis *hostes sub oculis,* iterum sine τῷ *que.* Scribe, *Ut vero in extrema juga Massici montis ventum, et hostes sub oculis erant.* J. F. Gron. Copulam *que* ignorant Flor. Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii Oxon. Patris *est* in *et* mutantis, conjecturam probat etiam Jac. Gronovius ad II. 39. § 12. Solent autem alibi τὰ *et* atque *est* in Mss. commutari. Vide ad VII. 40. § 1. *Extrema Massici montis juga* Gaertn.

§ 4 *Spectatumne huc, inquit Minucius, ad rem fruendam oculis*] Pal. 1. *Spectatum est hoc, inquit Min., ad rem eruendam oculis.* Pal. 2. quoque τὸ *ne* abjicit. *Gebh.* Forte *ut rem fruendam oculis,* id est, tamquam rem jucundam visu. Sic c. 21. 'levi certamine ut tumultuariam manum fudere.' *J. F. Gron.* *Spectatum est hoc* Flor. Voss. Ber. omnes a m. pr. atque insuper

Cant. Hav. et Harl. ex illis autem *Spectatum huc* præfert Flor. a m. sec. *Spectatumne huc* Voss. a m. sec. *Spectatum hoc* Ber. a m. sec. *Spectatumne hoc* Lov. 1. *Spectatum hinc* Gaertn. *Spectatum huc* Lov. 4. *Spectaculum est hoc* Lov. 3. Præterea *inquit nuncius* Harl.

Quos in Sinuessam colonos patres nostri miserunt] Meliores *quos Sin. colonos.* J. F. Gron. Ita et Flor. Cant. Ber. Hafn. et Hearnii L. 1. ac N. *in Sinuessa* Voss. Lov. 1. 4, Harl. et Gaertn. Paullo ante *si ullius alterius*, pro *nullius*, Lov. 3. et Hav. Tum *nec civium quidem*, pro *ne civium*, Lov. 1. 3. Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii D. et edd. usque ad Ascensianam 1513. Vide ad I. 10. § 3. Mox *ut absente hoste* Harl. Vox autem *hoste* non adparet in Flor. nec vocula *hæc* in Lov. 3.

§ 5 *Quam nunc non vicinus Samnis*] Vocula *nunc* exsulat a Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii N. et edd. Aldina antiquioribus. Mox *et secordia* Hav. cum edd. Rom. 1472. ac Parm. *ac secordia* Gaertn. Vide ad IX. 34. § 15. Tum *hoc progressi* Flor. a manu pr. Voss. Lov. 1. et Harl. *hic progressi* Lovel. 4. *hinc progressi* Gaertn. *hæc progressi* Hav.

§ 6 *Tantum, pro dolor! degeneramus a parentibus nostris*] Pall. tres *a patribus nostris.* Gebh. Iterum meliores, *Tantum pro! deg. a patribus nostris*, omisso τῷ *dolor.* Plautus Casina II. 4. 5. 'Pro! bonæ frugis hominem te jam pridem esse arbitror.' *J. F. Gron.* Vocem *dolor* non agnoscit etiam Flor. in quo tamen postea a m. recentiori adscripta est. Deest etiam in Hearnii N. Deinde *degeneravimus* Ber. et Hafn. Hinc *a patribus nostris* Lov. 3. 5. Harl. Ber. Gaertn. et Hav.

Præter quam oram illi Punicas vagari classes dedecus esse imperii sui] *Præterquam quod oram illi suam* Hav. *præterquam per oram illi suam* Lov. 1. 4. Rec. et Gaertn. et ita etiam Voss. nisi quod *suas* præferat: *præterquam quod per oram illi suam* Flor. Ber. et Hafn. cum editis usque ad Froben. qui a. 1531. vulgatum primus recepit. Hinc *dedecus esse imperii duxerint* Ber. *dedecus sui duxerint* Lov. 1.

Eam nos nunc plenam Numidarum hostium ac Maurorum] Pal. 2. *eam nunc plenam hostium Numidarumque ac Maur.* Non inconcinne. *Gebh.* Potiores *plenam hostium Numidarumque ac Maur.* J. F. Gron. Eadem lectio mihi obvia fuit in Flor. et Hearnio in D. *hostium Numidarum ac Maur.* in Voss. Pronomen autem *nos* non adparebat in Flor. Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Ber. Hav. et Hearnii N.

§ 7 *Tendentem ad mœnia Romanæ coloniæ Hannibalem lenti spectamus*] *Cadentem Romanæ mœnia coloniæ* Flor. a manu pr. *candentem* a manu sec. *sciebamus candentem mœnia* est etiam in Put. unde recte *scandentem mœnia* legit et edidit Crevier. quod etiam recepi: ut litera initialis sibilans in eo cod. intercepta sit ab ultima præced. vocis; (vide ad XXX. 3. § 7.) vel male in initio præced. vocis scripta ad initium sequentis retrahenda sit. Vox *Romanæ* deest in Gaertn. Deinde *et Hann.* Flor. et Lov. 4. *etiam Hann.* Lov. 5. Tum *lecti spectamus* Voss. Harl. et Ber. *læti spectamus* Flor. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. et edd. Moguntina priores: quomodo alibi haud raro lapsi sunt scribæ. Vide quæ notantur ad III. 26. § 12. Eleganter 'lenti spectare' dicuntur qui spectaculo non concitantur in iram, ejusque indignitate non commoventur vindictæ cupiditate. Ovid. Trist. II. 514. 'Scenica vidisti lentus adulteria:' ubi vide Burm. Pari modo 'lentus' dicitur, qui frigidus est in amore, nullo amore in vicem movetur. Ovidius Am. III. 6. 59. 'Ille habet et silices et vivum in pectore ferrum, Qui tenero lacrimas lentus in ore videt.' Paullo ante *sciebamus*, pro

ciebamus, quod in Put. esse modo ex Crevier. vidimus, similiter inveni in Voss. Lov. 1. 3. 4. et Harl. sed prima litera perperam ex fine vocis præced. repetita est. Vide ad XXXVII. 29. § 8.

§ 8 *Strepunt aures clamoribus plorantium sociorum*] *Implorantium* Ber. Hafn. et Hav. Mox *nostram, quam D. invoc. opem* Lov. 4. Sed vulgatum præferendum puto, in quo placet variatio locutionis, quam Livius captavit, 'invocare nos,' et 'invocare opem Deorum.'

Pecorum more per æstivos saltus deviosque colles exercitum ducimus] Vet. lib. *calles*. Sic paullo post cap. 15. 'Prope inviis callibus ad dictatorem profugerunt.' *Sigon.* Non est dubium quin hunc Livii locum Nonius Marc. in mente habuerit in voce 'Calles:' 'Callis feminino genere. Livius lib. XII. 'Nisi pecorum modo fert angusto saltu per devias calles:'' ita enim corrupte legitur, facili emendatione ex istis. Quod si est; emendandum certe in Livio *deviasque calles*. Ne dubitare possis, in ed. J. Antonii Episcopi Aleriensis ad Paulum II. Venetum anni ∞ CCCCLXX. diserte est *calles*. At quod Nonius legisse videtur *angustos saltus*, in Livio veteri invenio *vestinos saltus*: an a Vestinis populis? an legendum *vestitos*? 'Vestinum' sane 'saltum' idem Livius nominat lib. X. *Lipsius*, Ep. Quæst. III. 1. Primo Lipsius in vet. lib. pro *æstivos* invenit *vestinos*, unde ariolatur *vestitos*. Deinde expresse Pal. 1. *deviasque callis*, reliqui duo cum recensione Andreæ *deviosque callis*. Sic XXXVI. 16. habent Pall. *Timor incessit, ne quas per imminentia juga calles inveniret ad transitum Romanus.* Uterque quoque XXXVIII. 40. *Barbaris per calles notas occursantibus*, assentiente vet. ed. *Gebh.* Put. Pet. melior, Reg. *modo*, et *deviasque callis*: quod utrumque et grammaticus antiquus notavit, ut olim Lipsius. *J. F. Gron.* Vide Salmas. ad Solin. p. 218. *Duk.* *Pecorum modo* Flor. Cant. Voss. Harl. et Ber. Vide ad lib. XXVII. c. 4. § 13. Deinde *deviosque callis* Lov. 4. Ber. Hafn. Hav. et multæ edd. vett. *deviasque callis* Flor. Cant. Voss. a m. pr. Lov. 5. Harl. Rec. et Hearnii Oxon. Et ita sæpius Livius, si Mss. credendum. Infra XXXI. 42. 'Per calles ignotas sequentibus eos hostibus in Ætoliam perduxerunt.' XXXVI. 15. 'Ne expediti quidem facile ullas ad transitum calles inveniant.' XXXVIII. 2. 'Quidam per notas calles breviore via prægressi.' Ita varios codd. illis locis præferre, ibidem videbimus; idque tanto magis recipiendum puto, quia Nonius loco a Lips. laudato auctor est, Livium sic frequenter loqui. Eodem epitheto 'calles' insigniuntur XXXV. 30. 'Deviis callibus medio saltu se recipiebant:' ubi etiam 'calles' et 'saltus' junguntur, quemadmodum quoque XLIV. 36. 'Per calles saltusque Macedonicorum montium vagando circumagatur.' 'Calles' autem et 'colles' in Mss. commutari, probabo ad XXXI. 42. § 8. Lipsii conjecturam Gruterus in prioribus edd. recepit; quum autem in ultima operarum errore *deviasque colles* datum esset, Dan. Heinsius in Elzevir. iterum *deviosque colles* substituit.

§ 9 *M. Furius recipere a Gallis urbem voluisset*] Furii prænomen *M.* neque ego in ullo meorum codd. neque Hearnius in L. 1. D. et N. invenimus: exsulat etiam ab omnibus edd. usque ad Gronov. qui a. 1665. inseruit. Qua vero auctoritate id fecerit, monere omisit. Præterea *recipere a Gallis vol. urbem* Lov. 4. et 5. *recipere urbem a Gallis vol.* omnes, quas vidi, edd. Aldina priores.

Nobis dictator unicus in rebus adflictis quæsitus] Vet. lib. *affectis*. Sigon. Pall. tres *in rebus affectis*; neque dissentit aut vetus ed. aut Sigonius. Sic c. 8. 'In affecto corpore quamvis levis caussa magis, quam valido gravior,

sentitur.' Ibidem, 'affecta civitas.' VI. 3. 'Opem rebus affectis orantes:' ubi vide notas. Infra c. 60. 'Affectis fame viribus cum arma sustinere nequirent.' Sic forte legendum XXV. 37. 'Simul aut, si successisset cœptis, recepturum se affectas res.' Nam libri omnes *afflictas res*. Gebh. Non Sigonianus modo, sed et omnes nostri *affectis*. J. F. Gron. Similiter etiam omnes mei præter unum Lov. 4. Suos etiam omnes ita præferre, Hearne auctor est. Neque dissentiunt edd. Rom. 1472. ac Parm. Livium vero eam vocem hoc sensu sæpissime usurpasse, vidimus ad v. 18. § 4. et librarios contra 'adfectus' et 'adflictus' commutare solitos fuisse, probavi ad VI. 3. § 2.

§ 11 *Jussuque populi dictum, Veios allatus est nuncius*] Nusquam τὸ *nuncius* reperimus: quidam etiam clare *adlatum* vel *allatum*, ut et legit L. Valla. *J. F. Gron.* Primo τὸ *dictum* deficit in Lov. 1. 3. 5. Gaertn. et Hearnii D. atque L. 1. Deinde *Veios allatus est nuncius* Hav. *Veios nuncius allatus esset* Ber. *Veios nuncius allatus est* Hafn. *Velox rumor allatus* Lov. 3. *Velox allatus* Voss. 1. Lov. 1. 4. Harl. et Gaertn. *veios allatus est*, a m. recentiori addita voce *nuncius*, Flor. *Veios allatus est* Hearnii Oxon. *Veios allatum* Lov. 5. Sed recte *Veios adlatum est* Gronovius emendavit. Ita sæpe 'adfertur,' 'adlatum est' simpliciter atque absolute ponuntur. IV. 45. 'Novos hostes Lavicanos consilia cum veteribus jungere, Romam est adlatum.' c. 55. 'Æquos prædatum extra fines exisse adfertur.' X. 45. 'Rebellasse Etruscos adlatum est.' XXII. 54. 'Romam ne has quidem reliquias superesse adlatum fuerat.' XXIII. 13. 'Ecquam denique mentionem pacis Romæ factam esse adlatum ad vos est.' XXIV. 1. 'Aliam omnem multitudinem in potestate hostium esse adferebant.' c. 12. 'Postquam Hannibalem Arpis profectum adlatum est.' XXXIII. 48. 'Visum deinde Cercinæ eum tandem adlatum est:' et pluribus locis.

Allatum est, quum esset satis alium Janiculum, &c.] Vos sic: *Veios allatum esset S. C. statim venit Janiculum, ubi sedens:* quasi *venit Janiculum* possit dici, sicut 'venit homo Romam.' Sed nihil ex sententia intelligitis, quam vobis aperiam, *alium* mutato in *altum:* nam *Janiculum* non masculini generis est, sed neutri. Exprobrabant Fabio Maximo, qui cunctaretur, jactantes Camillum; qui, simul ac dictatorem se factum accepit, (quum satis altum esset Janiculum, unde sedens prospectaret hostem Gallum, sicut nunc e montibus Fabius hostem Pœnum,) non hoc ille fecit, sed in æquum planumque descendit. *Valla.* Stabilitur hæc Vallæ emendatio consensu priscæ ed. dissentientibus nostris codd. quorum tamen Pal. 1. ac 3. perperam ostendunt *velox allatus cum esset. Satis alium Jan. ubi sedens:* ut et Pal. 2. *Veios allatum esset senatusconsultum statim Jan.* Gebh. *Alium Jan.* etiam Flor. a m. pr. Voss. et Lov. 5. *quum esset satis, alium Jan. adire* Lov. 3. *quum esset satis ad Jan.* Gaertn. Sed recte Valla *satis altum Jan.* Sæpe enim 'alius' et 'altus' commutantur. Vide ad XXXVII. 16. § 7.

Quæ nunc busta Gallica sunt, et postero die citra Gabios] *Qua nunc busta Gallica* Lov. 1. Flor. Harl. Ber. et Gaertn. *quæ nunc Gallica busta* Lov. 4. et 5. *quæ nunc busta Gallorum* Hav. et edd. vett. Male: *qua* est 'qua parte.' Vide ad v. 37. § 7. De bustis Gallicis vide ad v. 48. § 3. Tum *postera die* Lov. 3. Vide ad I. 12. § 1. Deinde *circa Gabios* Hearnii N. Vide ad XXI. 48. § 6.

§ 12 *Ad Furcas Caudinas ab Samnite hoste sub jugum missi sumus*] Pall. tres *ad Furculas Caud.* Gebb. Put. Pet. tres Pall. Voss. *Furculas.* J. F. Gron. Similiter etiam omnes mei, et Hearnii codd. cum edd. Rom. 1471. ac Parm.

Vide ad IX. 2. § 6. et XXV. 6. § 10. Hinc *sub jugo missi* Rec. Utrumque dici vidimus ad III. 29. § 11. Vulgatum itaque, pro quo stant reliqui codd. servari æquum est.

Luceriam premendo obsidendoque, et lacessendo] *Prementes obsidendo* Voss. a m. pr. Lov. 3. 5. Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. et Hearnii D. L. 1. et N. Quæ lectio ferri nequit. Non enim Samnites, quo tempore Papirius adversus eos profectus est, Luceriam premebant, sed eam in potestate habebant: *premens obsidendo* Voss. a m. sec. Lov. 1. et edd. antiqq. Sed vulgatum, quod reliqui codd. et inter eos optimi, servant, verius puto. Supra IX. 15. 'Consilium habitum, omnibusne copiis Luceriam premerent.' Est autem 'premere urbem' eam obpugnare, ad deditionem adigere obsidendo. Præterea *et lacerando* Hearnii N. qui etiam paullo ante omisit voculam *an*, quemadmodum ejusdem L. 1. voculam *utrum*.

§ 13 *Modo consuli Luctatio*] *Lutatio* ex Græcis et Capitolinis tabulis. Mallim etiam ita legi, *Modo C. Lutatio*. Sic enim paulo ante dixit 'L. Papirius Cursor,' absque nomine magistratus; quem magistratum si nominasset, *C. Lutatio consuli* potius dixisset, ut semper alias. Sic alibi ad XXVIII. 16. § 14. ostendam *proconsul Scipio*, pro *P. Scipio*, esse mendose. Neque vero in hac re consulatus nomen momentum aliquod ad augendum habet. 'C. Lutatium Catulum' intelligit, qui bello Punico primo confecto triumphavit. *Sigon.* Put. *Modo C. Lutatio*. Id est *Caio*, non *consuli*. J. F. Gron. *Modo*, hoc est ante XXV. annos. Gronov. Obs. IV. 18. *Duk.* *C. Lutatio* etiam Flor. a m. sec. Passim ita errarunt indocti librarii, ut prænominis *Caii* notam C. et vocem *Cons.* vel *consul* confunderent. Exempla vide ad III. 22. § 7. VII. 15. § 9. hoc lib. c. 39. § 6. XXIX. 24. § 5. XXX. 19. § 7. c. 22. § 4. XXXI. 49. § 7. XXXII. 2. § 7. c. 27. § 7. XXXIV. 57. § 3. et alibi. Similiter commutantur 'Cn.' sive 'Cnæus,' et 'con.' sive 'consul;' (vide ad XXI. 32. § 3.) 'P.' sive 'Publius,' et 'proconsul;' (vide ad XXVIII. 16. § 14.) Quod vero Sigonius nomen honoris nomini proprio 'semper' postpositum fuisse innuere videatur, id omnino verum non est. Tot enim passim exempla obcurrunt, unde contrarium patet, ut ea adferre tædio sit. Tuto etiam omitti possunt, quum quisque per se facile ea observare queat. De orthographia vocis 'Lutatius' vide ad Epit. Liv. lib. XIX.

Inpeditam suo ipsam instrumento atque adparatu obpressit] Cum in V. C. sit *suo et ipsam instrumento*, fortasse legi poterit *suomet ipsam instrumento*. Ursin. Pall. duo, et vet. ed. *suo et ipsam*. Pal. 2. vero *imp. suomet ipsa instr.* Probe, modo legas *ipsam*, cujus vocis ultima litera a sequenti absorpta fuerat. *Gebh.* Alii *suo et ipsam*: unus e Pall. clare *suomet ipsam*. J. F. Gronov. *Suo et ipsam* Lov. 1. 3. 5. Gaertn. Ber. Harl. Hav. et edd. usque ad Froben. qui voculam *et* an. 1531. expunxit: *suomet ipso instrumento* Lov. 4. *suomet ipsam instrumento* Flor. Cant. et Voss. quomodo etiam Latinius legendum conjecit. Paullo ante *qui postero die*, pro *quod postero*, Lov. 4. 5. et Hav. Vide ad III. 58. § 7. *Quod postero quam hostem vidit* Ber. a m. pr. *quod postero die, quam hostem viderit* Gaertn. Vide ad XL. 14. § 10.

§ 14 *Votis debellari credere posse*] *Debellare hostem credere* Pal. 2. *Gebh.* *Debellari hostem credere* Lov. 4. et 5. *debellare credere posse* Rec.

Armari copias oportet, deducendas in æquum] Put. Voss. et primæ edd. *et deducendas*. Lege *et deducenda res in æq.* Nisi malis *armes copias oportet, et deducas in æquum*. J. F. Gron. *Et deducendas* etiam Flor. Lov. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii Oxon. Ex editoribus autem Aldus locum asterisco notavit, Frobenius vero 1531. τὸ *et* primus expunxit. Et forte lectio tot codd. servari potest *oportet*

armari et deducendas [*esse*,] ut præsens et futurum jungantur; quod interdum fieri, vidimus ad IV. 33. § 4. Ita XXVII. 5. 'Non exspectanda comitia consuli censerent, sed dictatorem dici, et extemplo in provinciam redeundum.' Vel, si ea lectio displicet, minori mutatione legendum *armari copias oportet, et deducas in æquum.* Ut variaverit Livius regimen verbi, *oportet armari et deducas.* Vide ad XXXIX. 14. § 9. Et hæc lectio firmari posset ex eo quod verba sequentia exhibeant: *et vir cum viro congrediaris* Flor. Voss. Gaertn. et Hav. pro quo *et vir cum viro congrediatur* præfert Ber. *congrediatur* etiam est in Brancal. Latinii. Sed male. Nam 'vir congrediaris' dictum est eo modo, quo multa alia quæ inlustramus ad XXXII. 21. § 16.

Non his sensibus consiliisve, quæ timidi cauta vocant] Bene vetus liber *non his segnibus consiliis, quæ.* Lipsius, Epist. Quæst. II. 14. *Segnibus consiliis, quæ* est a Mss. Lipsii et Pall. Vulgata prior *non his sensibus consiliisve.* Grut. Paullo ante Pall. tres *Audendo atque agendo.* Gebh. Omnes nostri *Audendo atque agendo res Romana crevit, non his sensibus consiliisque.* Quod Lipsius dedit *segnibus consiliis*, etsi verum puto, non inveni nisi in margine Voss. *J. F. Gron.* Omnes non tantum Hearnii, sed etiam nostri *Audendo atque agendo*, nisi quod *Audendo atque augendo* sit in Flor. et Lov. 5. sollemni scribarum errore. Vide ad XXVII. 9. § 11. Infra hoc lib. c. 58. 'Audendum atque agendum, non consultandum in tanto malo esse:' antea editum fuerat *audendo agendoque.* Deinde *sensibus consiliisque, quæ* iidem Hearnii Oxon. et plerique meorum. Sed *sensibus consilii, quæ* Lov. 5. *sensibus consiliis, quæ* Flor. et Lov. 4. *sensibus aliis quæ* Cant. Lipsii codici, *segnibus consiliis, quæ* legenti, unum e suis secundas facere testatur Crevier.

§ 15 *Ad aures quoque militum dicta ferocia volvebantur*] Pal. 2. *evolvebantur.* Gebh. *Dicta ferociæ volvebantur* Voss. Lov. 2. Harl. Gaertn. et ed. Rom. 1472. Neque aliter fuerat in Flor. a m. pr. pro quo postea *dicta ferocia evolvebantur* emendatum est. *Dicta ferociter volvebantur* Ber. Hafn. Rec. et Hearnii N. Insuper paullo ante *continuanti*, pro *concionanti*, Flor. et Lov. 3. *continuati* Lov. 1. *concionati* Lov. 5.

Si militaris suffragii res esset, haud dubie ferebant, Minucium Fabio duci prælaturos] Omnes libri *haud dubie non ferebant*: quod non probo. *Gebh.* Forte *ducem.* XXXVII. 59. 'Si imperatorem imperatori, aut Antiochum ducem Annibali conferres.' XXVIII. 41. 'Nisi aut Amilcar Annibali dux est præferendus.' IX. 16. 'Quin eum parem destinant animis Magno Alexandro ducem.' *J. F. Gron.* *Si militaris suffragium res esset* Flor. Cant. Lov. 3. 4. et Rec. *si militaris suffragium esset res* Lov. 5. Hav. et Ber. a m. pr. *si militare suffragium res esset* Hafn. *si militaris suffragii esset res* Lov. 1. Harl. Gaertn. et edd. antiqq. Vulgatum rectum est. Infra hoc lib. c. 53. 'Negat consilii rem esse Scipio.'

CAP. XV. § 1 *Fabius pariter in suos haud minus quam in hostes intentus, prius ab aliis invictum animum præstans*] Ut ingenue dicam, quod hoc *ab aliis* referat, haud equidem intelligo. *Glar.* Neque ego certe: et, ut anus ad armillum, ad correctionem decurro, ac rescribo *prius a fabulis invictum.* Sententia quidem ista: sprevisse istum rumores, et, quod ipse Fabius Æmilio præcipit, 'adversus famam rumoresque hominum firmum stetisse.' Monemus etiam alibi esse *invictum animum præstat. Quamquam enim probe scit.* P. Ruben. Elect. II. 6. Elegans, ita me Deus amet, conjectura Rubenii *prius a fabulis invictum.* Sed poterat etiam abjici præpositio *prius fabulis invictum.* Dictum eo modo, quo Alexandro apud Curtium IX. 2. 'Olim, Hercule, fugissemus, ex Asia, si nos fabulæ debellare potuissent.'

Grut. Pall. tres *Fabius pariter inter suos haud minus, quam in hostes int. prius ab aliis in. an. prastat.* Gebh. Locus æger: nam si τὸ *pariter* sanum, non bene additur *haud minus quam:* hæc si integra, illud supervacuum est. Aut τὸ *pariter* ab his distinctione separandum, et ad aliam orationem referendum. Quid autem ibi *prius ab aliis?* P. Rubenius *a fabulis.* Fortasse, *Fabius pariter, in suos haud minus quam in hostes int., ab utrisque inv. an. prastat:* sic enim etiam, non *præstans,* omnes scripti codd. *J. F. Gron.* Planam orationem parva mutatio faciet, si scribas *Fabius acriter in suos haud minus quam in hostes int.* Adverbium junctum isti verbo habes in Præfat. 'Ad illa mihi pro se quisque acriter intendat animum.' Reliqua XLIV. 36. 'Non minore arte ad suos eludendos, quam ad hostes, opus erat consuli.' *Jac. Gron.* Τὸ *pariter* non quidem necessarium, nec tamen fortasse recidendum judicat Crevier. neque id magis ipsum obfendebat sequente *haud minus,* quam *potius* vel *magis* sequente comparativo; quum similes pleonasmi apud optimos scriptores non raro obcurrant. Si cui tamen id ut supervacuum displiceat, ejus loco cum Jac. Gronovio *acriter* legat. Mihi distinctio J. F. Gronovii satisfacit. *Pariter inter suos* Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 3. 4. Harl. Ber. a m. pr. Gaertn. et priscæ edd. pro quo jam Mediolan. 1505. recte *in suos* substituerunt. Vide ad XXXVIII. 57. § 6. Deinde *prius ab illis* datum est Paris. 1573. eamque lectionem recentiores reliqui servarunt: quam etiam Gronov. in priori ed. nott. sibi placere testatur, et exponit; nempe 'suis civibus.' Eamdem etiam probat Crevier. Neque ego mutare ansus sum, licet ita in nullo cod. invenerim; qui omnes servant *ab aliis,* nisi quod *ab iis* sit in Harl. Rubenii conjecturam probavit Freinshem. ad Curtii IX. 2. § 15. Insuper *animum præstat* Flor. Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii N.

Quamquam probe scit] *Quamquam qui probe scit* Pal. 1. *Gebh. Quam qui probe scit* Voss. Lov. 1. Harl. et Hav. *quamquam probe sciat* Hearnii N. Illud *enim,* quod Ruben. alibi esse testatur, nusquam inveni. Neque etiam necessarium puto. Est enim ex numero earum particularum, quas passim librarii interponere soliti sunt. Vide ad X. 39. § 4.

Sed etiam Romæ suam cunctationem infamem esse] Traductis vocabulis omnes Pall. *sed jam etiam Romæ infamem suam cunct. esse.* Gebh. Pat. Pall. Voss. *sed jam etiam Romæ infamem suam cunct. esse.* J. F. Gron. Particulam *jam* agnoscunt, excepto solo Hav. omnes quos consului codd. et cum illis Hearnii L. 1. et N. et quidquid est edd. usque ad Gruterum, cujus ultima eam expunxit. Sed male. Vide ad XXVI. 33. § 3. Trajectionem autem verborum firmant etiam Mss. quibus utor; nisi quod insuper *infamem cunct. suam esse* præferat Ber.

Eodem consiliorum tenore æstatis reliquum extraxit] Et hic trajectis vocibus *tenore eodem cons.* legunt Flor. et Cant. *eodem tenore cons.* Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. *eodem consilio et tenore* edd. principes usque ad Ascensianam 1513. Deinde *æstimantis reliquo extraxit* Cant. et Voss. in contextu. *Existimandi reliqua extrahit* Lov. 3. *æstatis reliquam* Ber. *æstatis reliqua* Hav. Male. XXVII. 20. 'Reliquum æstatis recipiendis in fidem Hispaniæ populis absumsit.' Ita 'reliquum noctis' II. 64. 'reliquum diei' III. 62. et XXV. 38. 'reliquum anni' III. 72. et XXX. 24. 'reliquum tempestatis' XXX. 39. et similia passim.

§ 2 *Destitutus ab spe summa appetiti certaminis, jam hibernis locum circumspectaret*] *Ab re summa oppetiti cert.*

jam hibernis locum spectaret Pall. *Gebh.* Falsum: nam dum Fabius imperator ad exercitum fuit, spem certaminis vix ullam Pœnus habuit. Pall. et Voss. *oppetiti.* Put. *ab spe summoppetiti.* Significat *ab spe summopere petiti.* J. F. Gron. *Ab spe summa oppetiti* Flor. a m. pr. Lov. 1. 4. Harl. et Gaertn. *ab spe appetiti* ed. Rom. 1472. et Parm. Reliquæ, quas vidi, vulgatum præferunt. Gronovii conjecturam verissimam esse puto. Deinde *locum spectaret* Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Gaertn. Hafn. Hav. Hearnii N. et editi ante Aldum. Verum primas syllabas ultimæ vocis *circumspectaret*, sive *c̃cumspectaret*, intercepit ultima præcedentis: *locum inspectaret* legit Ber.

Et consita omnia magis amœnis, quam necessariis fructibus] Abest a veteri *magis*: optime. *Lipsius*, Epist. Quæst. v. 23. Pall. tres *magis* defensitant; ex quibus Pal. 1. *et consiliata omnia:* Pal. 3. *et conciliata.* Gebh. *Magis* abesse potest sine damno sensus. Vide ad Livii xxvii. 20. § 9. Hic tamen omnes codd. id defendunt. *Magis omnia* legit Gaertn. Præterea *consilia*, pro *consita*, Flor. et Cant. *consiliata*, cum ed. Ven. 1495. ac paucis aliis, Voss. et Hearnii N. quorum tamen codicum prior, tribus literis expunctis, *consita* præfert a m. sec. alter id in margine adscriptum servat. *Consimilia* Lovel. 5. *vatilata* Gaertn. *conciliata* Lov. 3. Rec. Hearnii D. et reliqui typis descripti ante Moguntinos: *conferta* Hearnii L. 1.

§ 3 *Hæc per exploratores relata fama Fabio*] Vox *fama* extorris est bonis libris, et additamentum haud dubie correctorum. Scribe *Hæc per exploratores res relata Fabio. Quum satis sciret.* Perinde est quasi dixisset *Qui quum satis sciret.* Solere autem Livium compendifacere id pronomen, cum aliunde, tum ex principio operæ nostræ ad i. 1. § 11. meministi. Lib. xxiii. c. 7. 'Hæc (neque enim occulte gerebantur) quum relata Hannibali essent.' *J. F. Gron.* Lectio, quæ in capite adnotationis Gronovianæ exstat, visitur in ed. Carion. et paucis aliis. Vox *fama* non adparet etiam in Flor. Sed *Hac per expl. relata fama Fabio* legunt Lov. 4. et Ber. quomodo vulgo in reliquis excusis editum fuit usque ad Gronovium, qui inde in prima ed. nott. conjiciebat *Hoc per expl. relato, Fabius quum satis sciret.* Cui refellendo inserviunt quæ de omisso pronomine in curis secundis notavit. In altera ejusdem Gronovii conjectura aures obfendit ter repetita syllaba *exploratores res relata.* Veriorem puto optimorum codd. lectionem *Hæc per expl. relata Fabio. Quum satis sciret.*

Calliculam montem et Casilinum occupat] *Baliohanum montem* Hearnii L. 1. *Gallicanum montem* Flor. Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. Hearnii N. D. et edd. antiqq. *Gallicum montem* Voss. in marg. *Calicanum montem* Rec. *Calliculam montem* primus Froben. 1535. substituit. De hoc monte vide Cluver. Ital. Ant. iv. 5. 1172. et Camill. Peregr. Campan. Felic. ii. 32.

§ 4 *Falernum a Campano agro dividit*] Put. Pet. melior *Campanum.* Scribe *Falernum ac Campanum agros dividit.* Ut etiam A. Rubenio visum. *J. F. Gron.* *A Falerno a Campanum agro dividitur* Flor. a m. pr. *a Falerno ac Campano agro dividitur* a m. sec. *dividitur* etiam Cant. Reliqui codd. vulgatum servant, nisi quod *dividit agro* præfert Ber. Gronovius ipse in prima ed. notarum legendum conjicit *Fal. ac Campanum agrum dividit.* Mox *cum ccc^tis equitibus* Ber. et Hafn. Deinde *Mancinio* Flor. et Harl.

§ 5 *Juvenum audientium sæpe ferociter concionantem magistrum equitum*] *Juvenum audientiumque* Lov. 3. Deinde perperam Puteaneum hic *magistratum equitum* præferre, auctor est Gronov. ad xxiv. 25. § 3. quem erro-

rem alii librarii interdum alibi commiserunt. Vide ad VI. 28. § 4. et dicto lib. XXIV. 25. § 2. Mox *exploraretur* Voss. Lov. 1. Ber. et Hafn. *exploraret* Lov. 3. 4. 5. Harl. Gaertn. Hav. Hearnii N. et editi usque ad Aldum, qui, consentiente Flor. aliisque, substituit *specularetur*, ex cujus expositione alterum natum est; nisi sit ex præcedenti *exploratoris*.

Ubi vagos passim per vicos Numidas vidit] Deest vox ultima Put. Pet. utroque, Reg. Men. immo et editis ante Moguntinum. Nec profecto desideratur: sensus enim: ubi non modo hoc fecit, cujus ergo missus erat, ut specularetur hostem ex tuto, sed etiam paucos per vicos passim vagantes Numidas per occasionem occidit. *J. F. Gron.* Τὸ *vidit* exsulat etiam a Flor. Voss. Lov. 1. 4. Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. et Hearnii L. 1. ac N. quod licet non desiderari judicet Gronovius, quomodo tamen commode deesse possit, non video. Præterea *per vices* Lov. 4. *per vias* editi ante Aldum.

§ 6 *Exciderantque præcepta dictatoris*] Male Pal. 1. *exciderant*. Sic in Propertio legendum monui Eleg. IV. 7. 15. 'Jamne tibi exciderunt vigilacis furta Suburæ.' Pal. 3. sine copula *exciderunt præcepta dictatoris*. Gebh.

Qui, quam tuto posset, progressum prius recipere sese jusserat] Pal. 1. *qui quantum tute posset progressu prius recipere*. Pal. 3. *qui quantum tuto progressu prius recipere se jusserat*. Pal. 2. tantum mutat *quam* in *quantum*. Gebh. Legendum arbitror *qua tuto posset*. Rectius vetusta ed. Joh. Andreæ *quantum tuto*. Freinshem. ad Curtii IX. 10. 3. Put. *quem*. Sed tres Pall. et Voss. *quantum*, ut conjiceret quivis. *J. F. Gron.* Frustra Freinsh. *qua tuto posset*. Duk. *Quantum tuto posset* Lov. 1. 4. 5. Gaertn. Harl. Hav. omnes Hearnii Oxon. et editi ante Aldum, qui *quam* male substituit. Non tam enim tutissime, sed longissime, verum tuto simul, progredi jussus erat. *Quantum posset*, omissa voce media, male Brancal. Latinii. Præterea male etiam *progressu* Voss. Lov. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. et Brancal. Latinii. Mox *in conspectu hostium veniret* Voss. Lov. 1. 3. Harl. Ber. et Gaertn. Vide ad XXXV. 27. § 4.

§ 7 *Ad castra prope ipsum, &c. pertraxere*] Probo quod reperi in Pall. 1. ac 3. *pertrahere*. Gebh. Non aliter etiam præferunt Flor. Lov. 4. 5. Harl. Gaertn. et Hav. Eamdem lectionem sibi quoque obviam fuisse in Put. Pet. Reg. et Men. testatur Gronov. ad VI. 27. § 10. Paullo ante *obcursantes fugientesque*, pro *refugientesque*, erat in Lov. 5. Male. Infra XXXV. 11. 'Numidæ adequitare, dein refugere, sed propius saltum paullatim evehi.'

§ 8 *Quum prius, quam ad conjectum teli veniret, avertisset hostem*] *Ad jactum teli veniret, advertisset hostis* Pal. 2. Gebh. *Quam invectum teli veniret* Flor. a m. pr. *quam ad jactum teli* a m. sec. Utrumque Livio in usu est, 'conjectus teli' et 'jactus teli.' De priori vide ad II. 31. § 6. de altero ad XXVI. 40. § 10. Quum autem ex reliquis Mss. nihil notetur, optimi codicis interpolatori credere periculosum puto. Vox *teli* deficit in Cant. *adveniret* præferunt Lov. 4. 5. et Hearnii L. 4. Deinde *avertisset hostis* Flor. *avertisset hostes* Cant. In præcedentibus scripsi *Karthalo*, pro *Cartalo*, non tantum hoc loco, sed etiam XXV. 17. § 7. Certe *Carthalo* editur hoc lib. c. 58. § 7. neque aliter plerique codd. scribunt XXVII. 16. § 5. ubi vide. Tum vox *invectus* omittitur in Ber. In seqq. vero inversis vocabulis *quinque ferme millia* Flor.

§ 9 *Mancinus, . . . nec spem vidit effugiendi*] *Mancinius* Harl. Vide ad § 4. Deinde Hearnii D. N. a m. pr. et edd. ante Aldum.

§ 10 *Itaque ipse et delecti equitum*

circumventi occiduntur] Livius solet dicere *Itaque et ipse et delecti*. J. F. Gron. *Delecti equites* Lov. 3.

Ad dictatorem perfugerunt] *Profugerunt* Voss. Ber. et Gaertn. Vide ad XXXVII. 57. § 2. *Confugerunt* Hearnii D. *refugerunt* edd. ante Aldum.

§ 11 *Missus ad firmandum præsidio saltum, qui super Tarracinam*] *Ad firm. præsidium saltus* Voss. et Lov. 1. *ad firm. præsidium saltum* Cant. *ad firm. saltum præsidium* Gaertn. *ad firm. præsidium in saltum* Hearnii N. *ad firm. præsidii saltum* ejusdem L. 1. *ad firm. præsidiis saltum* Lov. 4. 5. Hinc *supra Tarracinam* Lov. 5. Vide ad XXIII. 36. § 6. *Sub Tarracinam* Ber. *super Taracinam* Lov. 4. *super Terracinam* Harl. Hav. et Hearnii Lov. 1. *super Teracinam* ejusdem Hearnii D. Vide ad IV. 59. § 4.

Ne inmunito Appiæ limite Pœnus pervenire in agrum Romanum posset] Est novitium. Put. *ne adminuisse Pœnus Appiæ limite*. Nec differunt antiquiores alii. Scribe, *ne ab Sinuessa Pœnus Appiæ limite pervenire in ag. Rom. posset*. Sinuessanum agrum circumcirca tenebat Pœnus. Ideo superius c. 14. 'hostesque sub oculis erant, Falernum agrum colonorumque Sinuessæ tecta urentes.' Illustrat Strabo v. 233. 'Ἑξῆς δ' ἑκατὸν σταδίοις τῷ Κιρκαίῳ Ταρακίνη ἐστί. Ἐνταῦθα δὲ συνάπτεται τῇ θαλάττῃ πρῶτον ἡ Ἀππία ὁδὸς, ἐστρωμμένη μὲν ἀπὸ τῆς Ῥώμης μέχρι Βρεντησίου, πλεῖστον δ' ὁδευομένη τῶν ἐπὶ θαλάττῃ πόλεων τούτων ἐφαπτομένων μόνον, τῆς τε Ταρακίνης, καὶ τῶν ἐφεξῆς Φορμίων, καὶ Μιντούρνης καὶ Σινουέσσης, καὶ τῶν ἐσχάτων Τάραντός τε καὶ Βρεντησίου. Et infra: ἡ μὲν Ἀππία τὰ πρὸς θάλατταν ἀφορίζουσα μέρη τῆς Λατίνης μέχρι Σινουέσσης. J. F. Gron. *Ne adminuisse Pœnus Appiæ limite pervenire* etiam Flor. et Cantabr. Reliqui codd. nihil mutant, nisi quod *ne immutato Appiæ limite pervenire* sit in Lov. 1. *ne immunito Arpino limite Pœnus pervenire* in Lov. 3. *ne in munito Appiæ limite Pœnus pervenire* Hav. et Hearnii L. 1. *ne admunito* ejusdem N. *ne inmiavico* in margine. Si non vera, certe verisimillima est sagacissimi Gronovii conjectura.

§ 12 *Castra in viam deferunt*] Pal. 2. exhibet *castra in via differunt*. Male. Infra c. 24. 'Castra, quæ in monte alto ac tuto loco posita fuerant, jam in planum deferuntur.' *Gebh.* *In viam defecerunt* Cant. Pariter 'deferre ædes in planum' dixit II. 7. Vox *castra* deest in Lov. 3.

CAP. XVI. § 1 *Quod viæ inter bina castra erat, agmine complevere*] *Quot viæ inter bina castra erant* Lov. 3. *quot viæ* etiam Hafn. et Gaertn. Vide ad XLIV. 1. § 1. Vox *erat* non adparet in Hav. ut nec sequens *agmine* in Ber. *cum agmine complevere* legit Lov. 1.

§ 2 *Cum expeditis equitibus, atque ad lacessendum hostem raptim et procursando*] Vet. lib. *cum exp. eq. ad lacess. hostem carptim*: ut sit sensus, Pœnus cum equitibus ad lacessendum carptim hostem paratis successit. Itaque procursando recipiendoque sese pugnarunt. *Sigon.* Pall. 1. ac 3. *cum exp. eq.* (Pal. 3. *militibus*) *atque ad lacess. hostem captim et procurando* (Pal. 3. *procurrendo*) *&c.* Pal. 2. *successit tamen Pœnus cum exp. eq. usque ad lacess. hostem carptim, Pœni et procurrendo, &c.* Gebh. Put. et Pet. melior *captim Pœni et procurando*. Voss. *captim ex procurando*. Duo Pall. *captim et procurando*: ex quibus alter *procurrendo*. Pet. alter, Reg. Pal. 2. *carptim Pœni et procurando*. Lib. XLIV. c. 41. 'Si carptim aggrediendo circumagere immobilem longitudine et gravitate hastam cogas.' Aliud latet. Scribe, *atque ad lacess. hostem capti impetus, et procurrendo recipiendoque sese pugnavere*. Ut c. 5: Nusquam reperi Sigonii *equitibus ad lacessendum hostem carptim*. J. F. Gron. Neque id ego usquam reperi. *Cum exp. equitibusque ad lacess.* Flor. *cum exp. equitibus-*

que atque ad lacess. veteres libri apud Salmas. de Milit. Rom. c. 17. p. 1410. quam lectionem probat, et *expeditos* accipit pedites levium armorum. 'Expediti' simpliciter, non addito nomine, ut XXXVIII. 4. 'Cum mille expeditis Eupolemus Ambraciam profectus.' Junguntur autem 'expediti milites' et 'equites' XXX. 9. 'Lælium Masinissamque cum omni Romano et Numidico equitatu expeditisque militum mittit:' et apud Cæsar. B. Civ. III. 75. 'Huic suos Cæsar equites obposuit, expeditosque antesignanos admiscuit sexcentos.' Quum tamen procursando recipiendoque sese milites Hannibalis pugnaverint, idque magis equitibus, quam peditibus convenire videatur, vulgatum non mutandum puto. Et certe 'expediti equites' memorantur hoc lib. c. 55. 'Censuit equites expeditos et Appia et Latina via mittendos.' Nec probanda est Rec. et Gaertn. lectio *expeditis militibus.* Sæpius enim librarii has voces commiscuerunt. Vide ad x. 29. § 10. Deinde *captim et procursando recipiendoque* Lov. 1. *captim ex procursando recipiendo* Ber. a m. pr. *carptim procurrendo recipiendoque* a m. sec. quod etiam exstat in Hearnii N. *captim et procurando recipiendoque* Harl. *raptim et procurando recipiendoque* Hafn. *raptim procurando recipiendoque* Hearnii L. 1. *carptim et procurrendo recipiendoque* Lov. 3. et Gaertn. *raptim et procurrendo recipiendoque* Lov. 4. 5. et Hav. *carptim Pœni et procursando recipiendoque* Flor. Gronovii conjectura haud displicet, nisi quod *procursando* retineri malim. *Procurrendo* enim non nisi in paucioribus, iisque levioris fidei codd. superest. Reliqui partim servant *procursando*, ex cujus, utpote minus obvii, expositione alterum illud natum est, partim legunt *procurando*, unde minori mutatione fieri potest *procursando*, quam *procurrendo*. Livius autem 'procursare' etiam alibi utitur. Infra XXVII. 2. 'Per aliquot dies quum ab stationibus procursaretur.' XLII. 65. 'Ubi ordines procursando solvissent.' Sed maxime huc facit locus ex III. 61. 'Latrocinii modo procursantes pauci recurrentesque:' ubi male Sigonii codicem *recursantesque* legere, quasi id requireret præcedens *procursantes*, ex hoc loco patet. Ceterum *pugnare*, pro *pugnavere*, Lov. 3.

§ 3 *Ducenti ab Romanis, octingenti hostium cecidere*] Hæc verba desunt in Voss. Lov. 1. 3. 5. Hav. Hafn. Hearnii L. 1. et edd. vetustioribus: *septingenti hostium* est in Rec. *DCC^ti*, vel *VII^c. hostium* in Ber. Gaertn. Hearnii N. et ed. Mogunt. quæ prima hæc verba in contextum recepit, pro quo *DCCC.* est apud Aldum.

§ 4 *Inclusus inde videri Hannibal, et ad Casilinum obsessus*] Pal. 2. *Inde incl. vid. Annibal, ut ad Cas. obsessa cum Capuam, &c.* Pal. 2. *ut ad Cas. obseptum iter vidit.* Pal. 3. *ut ad Cas. obsessa ut Capuam, &c.* corrupte. *Gebh.* Put. *viad Cas. obsessa.* Unde alii quoque boni *ut ad Cas. obsessa.* Repone *via ad Cas. obsessa.* Nam sequitur mox, 'quum per Casilinum evadere non posset, petendique montes.' Ita Put. et quidquid tractavimus scriptorum, præter Men. Voss. et Pall. unum, in quibus *petendumque*, quod e suo proposuit Lipsius. *J. F. Gron.* Dubito oportueritne scripturæ codicis Puteanæi *viad Cas.* litera interjici, et sic reponi [*via ad Cas.*] an verius deleto τῷ *d* scribi *via Casilinum*; quod genus loquendi sæpe corruptum, amatum tamen doctissimis veterum, et Livio etiam. Hoc lib. cap. ult. 'Romam adventus:' ubi vide. XXXII. 15. 'Iter a Gomphis Ambraciam.' XLII. 63. 'Operibus oppugnatio.' *Jac. Gron.* *Inde inclusus videri Hannibal* Voss. Lov. 1. Harl. Ber. et Hav. *Inde inclusus Hannibal videri* Lov. 3. et Gaertn. Tum *et ad Cas. obsessa* Lov. 3. *ut Cas. obsessa* Voss. *ad Cas. obsessa* in margine: *ut ad Cas.*

obsessi Gaertn. *ut ad Cas. obsessus* Ber. et Hav. *ut ad Cas. obsessa* Flor. Cant. Lov. 1. 4. 5. Harl. et Hearnii L. 1. D. et N. a m. pr. *ut ad Cas. obsessa via* a m. sec. quæ omnia persuadent, ut *via ad Casilinum* cum patre Gronovio verius putem, quam, quod Jac. Gronovio placebat, *via Casilinum*: licet tamen posterius illud genus loquendi elegans et alibi a Livio usurpatum esse confitear.

Romanis commeatus subveheret] *Subveherent* Voss. quod admitti posset, si plures codd. consentirent. Paullo ante *et Samnium ab tergo et tantum divitum sociorum* Ber.

Pœnus contra intra fortunæ minas saxa ac Linterni harenas stagnaque per horrida situ] Quod *saxa Linterni* dicas, ratione caret: palustri enim loco est id oppidum. Inde igitur *Formiana saxa* verior sit lectio, ut legatur *inter Formiana saxa et Literni arenas.* Nam non procul inde Formiæ sunt: et Præneste inde procul est, ubi Fortuna colebatur. Cæterum saxa montium, arenæ, et stagna non sunt 'fortunæ minæ,' sed 'naturæ.' *Sabell.* Vet. lib. et Græci *Literni.* Sigon. Pall. tres, *Pœnus hinc inter fort. minas saxa ac Liternæ arenas.* Gebh. *Pœnis tunc inter Fort. minas saxa ac Liternæ arenas* Flor. *Pœnus tunc inter Fort. minas saxa ac Liternæ arenas* Lov. 3. Gaertn. et Hearnii N. et L. 1. *Pœnus tunc contra Fort. minas saxa a Liternæ arenas* Lov. 4. *Pœnus inter Fort. minas saxa ac Linternæ arenas* Harl. *Pœnus tunc intra Fort. minas saxa ac Licternæ arenas* Lov. 1. 3. Voss. et Ber. a m. sec. *Pœnus contra intra Fort. minas saxa ac Linterni arenas* Cant. et Ber. a m. pr. neque inde differunt Hafn. et Hav. nisi quod prior omittat vocem *saxa*, posterior legat *Liturnæ*. Sabellicum recte hunc locum integritati restituisse arbitror. *Inter* igitur, pro *intra*, ut adhuc editum est, recepi, tot codd. consentientibus; quod et ex ingenio reponendum vidit Crevier. Ceterum semper *Liternum* scribendum, ac demum posterioris ævi grammaticos exscriptoresque nomen hujus oppidi apud plerosque auctores Latinos in *Linternum* corrupisse, quasi nomen a 'lintribus' duceretur, docuit Cluver. Ital. Ant. IV. 3. 1097. Vide etiam Sigonium ad XXIII. 35. § 5. et Nic. Heinsium ad Silii VI. 654. Hanc orthographiam quum viri docti in seqq. Livii libris probarint, eamdem etiam hic recepi. Deinde *stagnaque per loca horrida situ* Ber. invitis omnibus reliquis. Mox *hibernaturus erat* Lov. 3.

§ 5 *Petendique montes et jugum Calliculæ superandum esset*] Scriptus liber *petendumque montes*: et id mea fide germanum esto. Simile illi Virg. Æn. XI. 230. 'pacem Trojano ab rege petendum:' et exempla in Lucretio, Varrone, et crebro in Tertulliano obvia. *Lipsius*, Epist. Quæst. III. 1. Succinit Lipsio Pal. 1. neque aliter vet. ed. Sed Pal. 3. *petendoque monte.* Gebh. Ex meis etiam Lipsio favent Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. præterea Hearnii L. 1. et priscæ edd. usque ad Mediol. 1505. quæ *petendique montes* præfert, concinentibus Flor. et Cant. Eamdem lectionem in Putean. superesse monet, atque alteri præfert Gronov. ad § præc. et recte. Quamvis enim proba sit locutio 'petendum montes,' et apud optimos scriptores sæpissime occurrat; eam tamen etiam Livio in usu fuisse, nondum constat. Vide ad VI. 35. § 2. Deinde *jugum Gallicum* Voss. et Lov. 1. *jugum Gallicalum* Lov. 3. *jugum Gallicula* Ber. et Harl. *jugum Catticulis* Hav. *jugum Caligulæ* Gaertn. Vide ad c. 15. § 3.

§ 6 *Ludibrium oculorum, specie terribile, ad frustrandum hostem commentus*] *Speciem terribilem* Flor. Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Ber. et Hafn. Tres priores voces deerant in Gaertn.

§ 7 *Arida sarmenta præligantur cor-*

nibus boum] Pal. 1. *postliganturque.* Pal. 2. *perligavit.* Gebh. *Aridisarmentis* Flor. Tum *præligantque* Voss. *præliganturque* Flor. *colligantur* Hav. 'Deligare' in hac historia utitur Quinctil. Inst. Orat. II. 17. 'adligare' Auct. Epit. hoc lib. 'religare' Silius Ital. VII. 314. ubi *sarmenta*, qua etiam voce Silius usus est, proprie de ramis vitium usurpari, eoque sensu accipi posse dixi, quia Hannibal agebat in Campania, ubi plurima erant vineta. Addidi insuper, eamdem vocem etiam de aliarum arborum ramis adhiberi, quo sensu potius nunc capio propter Polyb. III. 93. qui memorat λαμπάδας ἐκ τῆς ξηρᾶς καὶ παντοδάπης ὕλης.

§ 8 *Super saltus ab hoste insessos*] Vet. lib. *super saltu ab hoste insesso.* Recte. Nam paullo ante dixit c. 15. 'Minucius se conjunxerat Fabio ad firmandum præsidio saltum.' Item c. 17. 'Qui ad transitus saltus insidendos locati erant.' Saltum vocat Polybius III. 93. τὰ στενὰ, id est, *angustias.* Sigon. Pall. duo *super saltu ab hoste insesso:* quod Sigonius apprime probat. Sed non grammaticis conveniet; quippe dixisset Livius *super saltum ab hoste insessum.* Pal. 2. *super saltus ab hostibus insessos.* Mox cap. seq. *Ut accensis cornibus armenta in adversos concitentur montes* numero multitudinis dixit. *Gebh.* *Super saltus ab hoste insesso* est in Harl. Gaertn. et Hearnii D. errore ex ignorantia librariorum orto, cujus caussam vide ad VI. 3. § 8. In similes codd. mendose exaratos incidentes nasutiores scribæ dederunt *super saltu ab hoste insesso;* quæ lectio non tantum exstitit in Sigonii vet. lib. sed etiam in Hafn. et Rec. At recte vulgatum præfert Gebhardus, quod etiam reliqui codd. et inter eos optimi tuentur. Insuper *ab hostes* est in Flor. quod recenti manu mutatum est in *ab hostibus.* Paullo ante *Hannibalique* Cant. Sed Polyb. etiam 'Ασδρούβαν vocat III. 93.

CAP. XVII. § 2 *Datur, ut accensis cornibus armenta in adversos concitentur montes*] *Datum, ut acc. corn. armentum in adv. concitaretur montes* Lov. 3. *datum* etiam Harl. *armenta aut id in adversos* Flor. Paullo ante τὸ *est* exsulat a Lov. 1.

Calorque, jam ad vivum, ad imaque cornuum adveniens] Pall. tres *ad vivum diu ad imaque.* Gebh. Omnes veteres *ad vivum divatimaque.* An *ad vivum citimaque?* J. F. Gron. Ex *divatimaque* in tres voces diviso *diu ad imaque* datum est in Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 4. Harl. aliisque pluribus meis, ut et Oxon. Hearnii, nisi quod in N. *diu* a m. altera deleatur. Inde tamen neque cum Gronovio *ad vivum citimaque*, vel, ut in prima ed. notarum conjiciebat, *ad vivum extimaque*, neque cum Doujatio *ad vivum intimaque* scribendum conjicio, sed potius lectionem illam hinc ortam arbitror, quod librarii duplicem scripturam *vivum* et *viva* in exemplari notatam invenerint, eamque hoc modo jungerint *ad vivum viva ad imaque.* Vulgatum itaque verum, nihilque mutandum puto. Vocula *jam* deficit in Ber. et Hafn.

§ 3 *Ardere: carptim quærit atque ratio excitans flammam*] Vos sic emendatis, *ardere cœperunt, excitataque flamma:* in quo grammaticæ ratio non constat. Ego accipio *ardere* pro 'ardebant:' ut intelligatis, mihi, non vobis, hoc genus sermonis notius. Emendo sequentia *capitumque inquietatio excitans flammam.* Erant enim boves, quorum capita alligatæ cornibus faces dolore fatigabant. *Valla.* Hæc omnia sunt in Pall. 1. ac 3. fœde corrupta: *ardere captum: querit aquæ ratio excitans flammam.* Pal. 2. *ardere cœperunt: excitataque flamma.* Prisca ed. *ardore carptim correpta: quæ concitatio excitans flammam.* Gebh. Pet. melior, et optimus Flor. *captumquæritaquæratio.* Putean. *captumque rita quæsatio.* Cæterorum lectiones

adscribere piget: nihil est enim monstrosius. Ex illa autem antiqua scriptura nihil exit commodius, quam *capitumque irrita quassatio*. Dum nempe frustra excutere ignem moliuntur. Silius in eadem parte historiæ VII. 353. 'et quassantibus ægra Armentis capita.' Livius VIII. 7. 'Quum equus prioribus pedibus erectus magna vi caput quateret.' Plinius VIII. 18. 'Irrita feritas sævit in litore.' *J. F. Gronov.* Nisi nullo addito apice prætuleris *capitumque cita quassatio*: ut XXXIII. 48. 'Via cita.' XXVI. 15. 'Eques citus.' *Jac. Gron.* *Carptim correpta: quæ ratio* edd. Rom. 1472. et Parm. *captum quæsitaque ratio* Cant. *captumque sitaque ratio* Flor. a m. sec. (quam enim Gronov. profert, primigenia lectio est) *captum quæritant quæ ratio* Lov. 1. *ceptaque itaque vexatio* Lov. 3. *captum quæsitaque ratio* Lov. 4. quæ lectiones (reliquas enim longius aberrantes referre nihil adtinet) proxime accedunt ad eam quam Jac. Gronovius ex Putean. vestigiis eruit. An tamen ea vera sit, in tanta scripturæ varietate adfirmare non sustineo: quin mentem vero Livii exprimat, non dubito. Ceterum Ant. Perizon. ad marginem Livii notarat, forte Livium scripsisse *ardere visa*. Præterea *excitans flammas* Harl. qui etiam mox vocem *passim* non agnoscit.

§ 4 *Qui ad transitus saltus insidendos locati erant*] Put. *ad transitum s. insidendum*. J. F. Gron. *Ad transitum saltus insidendos* Flor. Cant. Voss. Lov. 1. Harl. et Gaertn. errore scribarum, qui *saltus* casu quarto numero plurium capiebant, eique vocem proximam convenire debere putabant. Vide ad VI. 3. § 8. quod quum alii ferri non posse viderent, *ad transitum saltusque insidendos* datum est in Lov. 3. vel *ad transitus saltus insidendos*, ut præfert vulgata, concinentibus Lov. 5. Hav. et, præter plures alios, Ber. a m. sec. qui vocem *insidendum* ignorabat a m. pr. *ad transitum saltus insidentes* legit Hafn. *ad transitum saltus insidendum* Hearnii L. 1. Doujatius vulgatum præfert, quia plures haud dubie potuerant ejusdem 'saltus' esse 'transitus,' neque in longo montium tractu, qualis hic, unus tantum esse aditus aut transitus solet. Me tamen potius integerrimi cod. auctoritas movet. Mox *in summis montium*, pro *montibus*, Lov. 4. quod ad seqq. verborum exemplum formatum puto, ubi est *summa montium juga*.

Circumventos se esse rati] *Se rati esse* Lov. 5. Τὸ *esse* exsulat ab Hearnii N.

Qua ingens emicabat flamma] Scilicet, si Herculem Œtæum agere vellent. Omnes hic codd. corrupti, levissime Put. cujus scripturam librarii adsecuti non sunt. In eo erat a m. pr. *quamnim densemicabant flammæ*. Super secundum *M* manu secunda positum erat *NG*. quod antiquiores alii sunt sequuti: nam Pet. ille melior *quam ingens micabant flammæ*. Sed improbus iste corrector fuit: faciendum enim fuerat, *qua minime densæ micabant flammæ*. Sic lib. XXXI. c. 8. 'Ut quisque minime multa stipendia haberet.' Cicero Verr. I. 'Quo quam minime multi ex illis de istius nefario scelere audire possent.' Cæsar Gall. II. 33. 'Qua minime arduus ad nostras munitiones ascensus videbatur.' Columella I. 6. 'Pedes decem vel minime novem.' Forsan et *velut tutissimo itinere*. J. F. Gron. Livius I. 25. 'minime gratum spectaculum.' Hoc lib. cap. 57. 'minime Romanum sacrum.' c. 58. 'minime Romanum ingenium.' Mox *velut* deficit in Voss. et Lov. 1. *juga* in Lov. 4.

§ 5 *Tum in quosdam boves palantes a suis*] Pal. 1. *tamen in quosdam boves palatos*. A Pal. 2. abest τὸ *tum*. Pal. 3. *tandem in quosdam boves palantes*. Gebh. Meliores *tamen in quosdam*

boves palatos ab suis. J. F. Gron. *Tamen in quosdam* etiam Flor. Cant. Voss. Lovel. 1. Harl. Hafn. et Ber. quod recte Gronov. recepit. Passim *tñ*, sive *tamen*, et *tũ*, sive *tum*, ob ductuum adfinitatem in membranis vetustis commutantur. Vide Rivium ad Terent. Ad. II. 2. § 8. Si exempla hujus erroris, quæ ex codd. Livii notavi, congerere vellem, lectori molestus forem. *Tandem in quosdam* Rec. Vide hoc lib. ad c. 2. § 11. Sed prima vox omittitur in Lov. 4. et 5. Deinde *palatos* omnes, quibus utor, codd. cum edd. Rom. 1472. ac Parm. Vide ad I. 11. § 1. Mox *adtoniti extiterunt* Lov. 3. *constiterunt adtoniti* Ber.

§ 6 *Cum multo maximoque strepitu concitant se in fugam*] Mirum, si Orbilius hoc *cum multo maximoque* inultum sineret. Certe non sic Latini. Dico truncam vocem esse, legendumque *cum tumultu maximoque strepitu:* sive placet *tumulto*, antique. Ut enim vulgo scriptores *tumulti*, item *tumulto* dicebant. *Lipsius*, Ep. Quæst. III. 1. Sic quidem [*cum multo maximoque strepitu*] libri omnes nostri. Accedendum tamen censeo sagacissimo Lipsio. Mox Pall. tres *levi quoque armaturæ*. Gebh. Lipsius conjicit *cum tumultu maximoque strepitu:* sed cum 'strepitus' ille nullus compareat in melioribus libris, cum Put. et Pet. *cum majore multo concitant;* reponi visum est *cum majore metu concitant*, ut Regius reddiderat. Quia ergo *leviquoque* habent omnes libri, non *levique*, ut cohæreat oratio, sic legi debet: *tum vero insidias rati esse, dum majore metu concitant se in fugam, levi quoque arm. host. incurrere.* J. F. Gron. *Tum pro maximoque strepitu* Lov. 4. *tumultu maximoque strepitu* Lov. 5. *cum majore multo concitant* Flor. Gronovius in prima ed. notarum conjecerat *cum majore tumultu*, vel *cum majore metu concitant.* Mox *levi quoque* omnes etiam mei, et Hearnii codd. Vide ad v. 27. § 1. Id quum Gronov. in contextum receperit, ne male cohæreat oratio, etiam *dum*, pro *cum*, ex ejus conjectura admittendum putavi; præsertim quum passim has voculas confundi dictum sit ad I. 40. § 7. Paullo ante *demum*, pro *deinde*, erat in Lov. 4. Vide ad XL. 22. § 1.

§ 7 *In agro Allifano posuit castra*] *In agro Albano* Flor. Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Ber. Hafn. Hav. et Hearnii D. ac N. cujus tamen posterioris margini *Alifano* adscriptum est. *In agro Olipano* Gaertn.

CAP. XVIII. § 1 *Suos munimentis tenuit*] *Munimento* Voss. Lov. 1. 4. 5. Hafn. Rec. Hav. Hearnii N. in margine, et edd. Aldina priores: *in munimento* Ber. *in tuto munimento* Harl. *intra munimenta* Lov. 3. Gaertn. Hearnii D. et contextus N. nisi quod duo posteriores errorem augentes habeant *intra monumenta.* Nihil mutandum est. Vide ad III. 2. § 1. Paullo ante prius *et* aberat a Lov. 4. Vide ad II. 44. § 3. posterius aberat a Ber. 1.

§ 2 *Etenim numero aliquantum præstabant*) *Romani superassent*] *Aliquanto præs.* Hearnii D. *aliquantulum præstabat* Lovel. 3. et edd. ante Aldum. *Romani aliquantum præstabant* Lov. 4. et 5. Sed reliqui omnes recte vulgatum confirmant.

Nisi Hispanorum cohors, ad id ipsum remissa ab Hannibale, pervenisset] Forte *supervenisset.* J. F. Gron. Ita etiam legendum esse conjecit Gron. in prima ed. notarum ad XXI. 57. eamque conjecturam probat Doujatius, vel reponendum suspicatur *prævenisset*, nempe stragem levis armaturæ. *Venissent* est in Flor. a m. pr. *venisset* a m. sec. Tum *ad ipsum remissa* Harl. et Lov. 4. Vide ad v. 43. § 4. Hic tamen duobus, adversus aliorum optimorumque testimonium, credere iniquum foret. *Ad id remissa* Lov. 1. Ceterum omnia hæc verba deerant in Gaertn.

§ 3 *Cum velocitate corporum, tum armorum habitu*] *Tum vel. corporum* Voss. Lovel. 5. Harl. Ber. Hav. Hearnii N. et priscæ edd. pro quo Aldus *cum* reposuit. Vide ad VI. 23. § 3. *Quam cum velocitate* Flor. Deinde voces *tum armorum* desunt in Lovel. 1. In præcedentibus *et assuetior* Hearnii N. in margine. Tum *inter saxa et rupes* Gaertn. qui in sequentibus legit *per gravem armis*. Deinde *pugnæ genere elisit* Lov. 1. Male. Infra XXIX. 33. 'Verminam prope vestigiis instantem in alia atque alia flectendo itinera eludens.' XXXVI. 45. 'Celeritate navium suas eludi viderunt.'

§ 4 *In castra contenderunt*] *Contendunt* Ber. Vide ad X. 12. § 4. Paullo ante *Hispani omnes fere* idem Ber.

§ 5 *Transgressusque saltum super Alifas, loco alto ac munito consedit*] De iis, quæ post hæc verba infersit scriba libri Hearniani, vide Cuperum Exercit. II. 4. de Elephantis in nummis. *Duk. Transgressusque saltus* Lov. 3. et Hearnii D. atque N. Et ita dare voluisse videtur scriba Harl. qui tamen dedit *saltu*, ultima litera intercepta a prima vocis seq. Id dictum videri posset, ut est cap. 16. *super saltus ab hoste insessos*. Verius tamen puto ita librarios indoctos per errorem scripsisse, ut conveniret præcedenti voci *transgressusque*. Vide ad VI. 3. § 8. Paullo ante *castra movit* Ber. Ceterum in Hearnii L. 1. post vocem *consedit* longior hæc periodus, quæ in editis deest, obcurrit: *Et reparando subgressu manu haud magna, Alisfæ, mœnia quasi palans, perveniens, ex opido bellua constructa* (Hearnius legendum conjicit *constrata*) *armamentis erupit; quam consul vi captam, trucidatis, qui in ea constiterant, reservat ad pugnam. Sed opidani, sicut quibus curæ pusillum inerat, in diem alteram umbonibus belluatis paucos fugaces invadunt, elephantemque omine meliori receptant, et Alifas, Ruffium quondam vocitatas, ab dextro sequente sinistrum augurio nomen imponunt accolæ.* Eadem verba in solo meorum Rec. obcurrunt, paucis mutatis, quæ vix ullius momenti sunt. Ad ea Dodwellus dissertationem conscripsit, ab Hearnio inter adnotationes editam, quam ad calcem Livii subjiciam. Ceterum fragmentum hoc non Livii, sed inepti glossatoris interpolatio esse videtur.

§ 6 *Mediis inter hostium agmen urbemque Romam jugis ducebat*] Put. et Voss. *medios*. Pet. *medius:* et id verum puto. Sufficit enim *jugis ducere*, per montes. *J. F. Gronov. Medios* Flor. et Harl. *medius* Lov. 1. 3. Ber. Hafn. Gaertn. et Hav. quorum fide in contextum recepi.

Nec absistens, nec congrediens] *Adsistens* Flor. et Voss. a m. pr. *nec assistens* Lov. 3. Harl. Ber. Hafn. et Gaertn. *abstinens* edidit Jac. Gronovius, nulla mutationis caussa reddita, nisi forte aberrantibus typographis tribuendum sit. Gronovium secutus est Clericus. Verum, quum lectio illa nullius scripti vel editi auctoritate firmetur, vulgatum revocavi. *Absistens* autem est 'desinens ab insequendo.' Infra XXXVI. 45. 'Postquam celeritate navium suas eludi viderunt, tandem abstiterunt.' 'Absistere sequendo' dixit XXIX. 33.

§ 7 *Gerionem pervenit*] Polybius III. 100. Γερούνιον vocat. Stephanus Γερούνιον πόλις Ἰταλίας, Κουάδρατος δὲ Γερωνίαν ταύτην καλεῖ. Τὸ ἐθνικὸν Γερουνῖνος. In vet. lib. sæpe est *Gerionum*. Sigonius. Pal. 1. ac vet. ed. *Glerenum*. Pal. 2. *Geronum*. Pal. 3. *Glesterum*. Gebh. Put. *Gerionum*. Alii *Gleronum*, aut *Gerenum*. Lege *Gerunium* ex Polyb. ut notavit Sigonius. *J. F. Gron. Cilerenum* Lov. 4. *Glerenum* Voss. Lov. 1. 3. 5. Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. Hearn. D. et priscæ edd. *Glarenum* Hearn. L. 1. *Gleronum* Flor. et Cant. *Gerionem* primus recepit Frob. 1531. *Gerionum* legendum censuit Sigonius etiam cap. 30.

§ 16. Gronov. quidem hic *Geronium* reponendum putavit, eamque lectionem recepit, infra vero c. 23. § 9. *Geruniun*, vel *Geronium;* quod posterius et ibi, et passim alibi in contextum admisit. Id autem ad optimorum codd. scripturam propius accedit. Eodem nomine etiam oppidum hoc in Peutingeriana tabula vocari, Cluver. monuit IV. Ital. Antiq. IV. 12. 1218. Curavi igitur ut eodem modo hic quoque ederetur.

Urbem metu, quia conlapsa ruinis pars mœnium erat, ab suis desertam] *Ad urbem* Voss. Lov. 3. 4. 5. Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. Hearnii D. N. L. 1. et edd. Aldo priores. Vox autem *ruinis* exsulat a Voss. Lov. 3. 4. 5. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. Hearnii N. iisdemque edd.

§ 8 *Sacrorum caussa Romam revocatus*] Plutarchus in Fabio c. 178. *τῶν ἱερέων καλούντων αὐτὸν εἰς Ῥώμην ἐπί τινας θυσίας. Sigon.* Polybius III. 94. Ἀναγκασθεὶς ἐπί τινας ἀπελθεῖν θυσίας εἰς τὴν Ῥώμην. Silius VII. 380. 'quin et vestigia pulsi Et gressus premeret castris, nisi sacra vocarent Ad patrios veneranda Deos.' Paullo ante *communivit* Hearnii N.

§ 9 *Extracta prope æstate*] Vet. lib. *exacta*. Sic paulo post c. 29. 'per variam fortunam diei majore parte exacta.' *Sigon.* Invecta lectio a Sigonio comparet quoque in Pal. 3. Reliqui duo *extracta:* quam scripturam videtur ipse Livius sibi vindicare superius c. 15. 'Obstinatus tamen eodem consiliorum tenore æstatis reliquum extraxit.' *Gebh.* *Exacta* Sigonius, cum legeretur *extracta:* ut c. 15. 'Eodem tenore consiliorum æstatis reliquum extraxit:' et XXXII. 9. 'Ne sine ullo effectu æstas extraheretur.' Et servant *extracta* plurimi optimique codd. Cæsar Gall. V. 22. 'Neque multum æstatis superesset, atque id facile extrahi posse intelligeret.' Idem Civ. I. 32. 'Latum ab decem tribunis plebis, contradicentibus inimicis, Catone etiam acerrime repugnante, et pristina consuetudine dicendi mora dies extrahente.' Fulvio placeret *diem*, pro *dies*. Id continuo receptum. Male. Significat enim Cæsar, non semel ea de re actum, quod satis etiam credibile est: itaque complures dies hoc modo extraxit, vel exemit Cato. Valerius Maximus II. 10. 'Cum, invito Cæsare consule, adversus publicanos dicendo in curia diem extraheret.' Pontanus in Analectis II. 4. Non producere diem Cato dicendo voluit, sed veluti fallere, et quam citissime terminare. Atqui hoc, quod ille utcunque pronuntiat, est 'extrahere diem,' nempe fallere, detinere, absumere, decipere, ne quid serii, aut quod institutum est, peragatur. Illum tamen abduxit codex, qui *abstraheret:* cujus sermonis exemplum ægre reperiet. Noster XXVII. 26. 'Quibus cum extrahi æstatem posse consules crederent, nihilominus oppugnari posse Locros rati.' *J. F. Gron.* *Extracta* Flor. Voss. Lov. 1. 3. Ber. Hav. et Hearnii Oxon. Utrumque Livio in usu fuit, 'exigere tempus' et 'extrahere tempus.' Primus II. 60. 'Atroci discordia domi forisque annum exactum.' Hoc lib. c. 29. 'Per variam fortunam diei majore parte exacta.' X. 25. 'Quanta itinera fieri sinebat hiems hauddum exacta.' XXVI. 23. 'Exacto anno mortuus erat.' XLIII. 11. 'Exacto admodum mense Februario redierunt.' Posterius IV. 43. 'Quum major pars insequentis anni certaminibus extracta esset:' ubi quædam vide. X. 29. 'Cunctando extraxerat diem.' XXVIII. 15. 'Ad id sedulo diem extraxerat Scipio.' XXXVII. 31. 'Obsidentes ad ultimam inopiam adducere extrahendo tempus.' XXXVIII. 44. 'Tempus eum morando extracturum diceret.' XLIV. 8. 'Extrahere reliquum tempus ejus æstatis.' Solent autem hæ voces in vicem commutari. Vide ad Livii II. 46. § 4. IV. 43. § 8. Nic.

Heins. ad Curtii VIII. 2. 6. et Tenull. ad Front. I. 5. 19. Hic vero *extracta* cum Gronovio malo, quia *actum* modo præcessit. Lectionem itaque a Sigonio loco motam revocavi: quod etiam fecit Crevier. pro ea unum e suis stare testatus. Paullo ante *potius* deficit in Lov. 3. *ducem* in Cant.

Media quoque plus interdum quippe quam movendo] Vos sustulistis *media*. Ego sic emendo: *medici quoque plus interdum quiete, quam movendo atque agendo, proficere:* vel *medicos quoque plus interdum quiete, &c.* quod etiam probat Hippocrates. Hunc quoque locum Poggius cum non admitteret ut probe correctum, ego dedignatus exspectare judicium hominis, qui nihil, nisi quod ipse invenisset, bene inventum judicaret, eum valere jussi; non ita magni referre existimans in literarum senatu, si unus, et is pro sua dignitate retinenda, album mihi calculum non dedisset. Nam cæteri omnes, qui liberi æmulatione et invidia erant, hæc universa summopere comprobarunt: quorum unus fuit ille ipse, cujus memini, Cardinalis Columna, vir non minus ingenio moribusque, quam genere, nobilis; qui has plerasque emendationes suo codici addi a mea manu voluit. Hæc ideo dixi, ut intelligar, a nemine fuisse hac in re invenienda adjutus. *Valla.* Emendationem Vallæ, quam omnes ferme editores receperunt, veram esse confirmat Flor. *medico quoque plus interdum quiete* præferens. Plerique alii codd. lectionem a Valla damnatam servant. Sed *inedia quoque plus interdum opera quippe* habet Lov. 3. *inedia quoque plus interdum quippe* Hav. *inedia quoque mora plus interdum quippe* Hafn. et Ber. *mora quoque plus interdum quippe* paucæ ex priscis edd.

§ 10 *Ab toties victore hoste vinci desisse, et ab continuis cladibus respirasse*] *Vinci dedisse* Cant. Tum *ab cont. clad. ac resp.* Lov. 3. 4. 5. Ber. et Hav. Voculam *et* non agnoscunt Harl. et Gaertn. neque mox τὸ *Romam* Hafn.

CAP. XIX. § 1 *Principio æstatis, qua hæc gerebantur*] Pall. tres *quo hæc gereb.* Gebh. *Quum hæc* Lov. 4. et Hearnii Oxon. L. 1. *quo hæc* Voss. Lov. 1. Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii D. N. et typis descripti ante Aldum, qui recte *qua* substituit. Vide Perizon. ad XXVI. 20. § 7. Præterea *in Italia gereb.* Hav. *gereb. in Italia* Ber.

Terra marique cœptum bellum est] Vet. lib. *pugnari cœptum.* Sigon. A Pal. 2. abest τὸ *bellum.* Gebh. Nulli meorum, nisi unus Rec. Sigonii vet. lib. consentiunt. *Cœptum est bellum* Harl.

§ 2 *Quadraginta navium classem Himilconi tradidit*] Polybius III. 95. Ἀσδρούβας ἀνήχθη τετταράκοντα ναυσὶ καταφράκτοις ἐκ Καινῆς πόλεως, προχειρισάμενος Ἀμίλκαν τοῦ στόλου ναύαρχον. Ex his verbis *Amilcarem* præfectum esse, non *Imilconem*, apparet; nisi vitium sit apud Polybium. *Sigon.* Vide ad XXV. 32. § 5. *Hamulconi* Lov. 2. *Amilconi* Hearnii L. 1. Deinde *dedit* Hearnii L. 1. *tradit* ejusdem D. N. Flor. Lov. 3. 4. Gaertn. Ber. et editi Aldo priores. Mox *paratusque* Ber.

§ 4 *Cn. Scipioni, postquam movisse, &c.*] *Cn. Scipio postquam* Flor. Voss. Lov. 1. 3. Harl. Ber. Rec. Gaertn. et Hav. *Tum Scipioni* Lov. 4. et 5. Mox *primo* deficit in Lov. 4.

Minus, &c. concurrere ausus] Vet. lib. *occurrere.* Vere. Sic enim Polybius III. 95. Τὸ μὲν κατὰ γῆν ἀπαντᾷν, ἀπεδοκίμασε. *Sigon.* *Concurrere* et *occurrere* sæpe commutantur. Vide ad XXXVI. 24. § 4. et hoc cap. § ult. etiam cap. seq. § 10. Hic tamen omnes mei et Hearnii codd. vulgatum tuentur.

Delecto milite in naves imposito] Ita quidem frequenter alibi. Sed Put. Petaviani, Regius, Men. et quoscumque vidi *milite ad naves.* Quæ lectio

vera est et elegans. Τὰ *ad naves* non debent jungi participio *imposito*, sed nomini *milite*. 'Miles ad naves' est classiarius miles, ut 'ad limina custos,' 'ad lecticam homines.' Noster XXXIV. 6. 'Servos ad remum, numero ex censu constituto, cum stipendio nostro dabamus.' 'Imponere' sic apud Ciceronem de Divin. II. 40. 'Cum M. Crassus exercitum Brundusii imponeret.' Polybius III. 95. λαβὼν ἐκ τοῦ πεζικοῦ στρατεύματος τοὺς ἐπιτηδειοτάτους ἄνδρας πρὸς τὴν ἐπιβατικὴν χρείαν. *J. F. Gron.* *Ac in naves* Rec. et Gaertn. *milite ad naves* omnes reliqui, quos consului, et Hearnii Oxon. Ita Jac. Gronov. emendat ex cod. suo XXX. 2. 'Duo millia militum dare ad naves jussus.' Eodem modo Livius memorat 'tribunos militum ad legiones' VII. 5.

Quinque et triginta navium classe] Polybius III. 95. συμπληρώσας δὲ πέντε καὶ τριάκοντα ναῦς. *Sigon.*

§ 5 *Ad stationem, viginti millia passuum distantem ab ostio Iberi amnis, pervenit*] Legendum *X. millia* ex vet. lib. et ex Polybio, qui LXXX. stadia ait III. 95. καὶ κατῆρε δευτεραῖος ἐκ Ταράκωνος εἰς τοὺς περὶ τὸν Ἴβηρα ποταμὸν τόπους· καθορμισθεὶς τῶν πολεμίων ἐν ἀποστήματι περὶ τοὺς ὀγδοήκοντα σταδίους. *Sigon.* Non aliter legunt mei et Hearnii codd. Insuper *stationem, &c. pervenit*, omissa præpositione, Flor. Voss. Lov. 3. 5. et Gaertn.

Præmissæ retulerunt, classem Punicam stare in ostio] *Missæ* Voss. Lov. 1. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii N. et edd. antiqq. Sed προαπέστειλε etiam Polyb. III. 95. Tum *retulere* Flor. Deinde *classem in publicam stare* Cant. et Flor. a m. pr. *classem publicam* a m. sec.

§ 6 *Improvidos incautosque universo simul effuso terrore obprimeret*] *Universos simul* Voss. Lov. 3. Ber. Gaertn. et Vatic. Latinii, ultima litera prioris vocis perperam repetita ex initio sequentis. Vide ad XXVIII. 25. § 2. *Universosque simul* Lov. 1. Vide ad X. 5. § 8. Præcedens vocula *ut* deest in Flor.

§ 7 *Quam ad mare et ad naves*] *Ad mare et naves* Ber. præpositione semel omissa; quam tamen Livium repetere malle, vidimus ad VI. 28. § 6. Paullo ante *primum conspectis*, pro *primo*, Lov. 4. et 5. Mox *aut remorum pulsu* Lov. 3.

§ 8 *Quum repente eques, alius super alium ab Hasdrubale missus, vagos in litore quietosque in tentoriis suis*] Deficit in Pall. duobus τὸ *eques*. Iidem quoque *quietos vagosque in litore in tent. suis nihil numquam hostem* (Pal. 2. *hostium*) *aut prælium eo die exs.* Gebh. Duobus Pall. Gebhardi per omnia hoc loco consentiunt Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii N. et edd. ante Aldum, nisi quod in fine servent *nihil minus quam hostem aut prælium*, et Gaertn. *quum frequenter* exhibeat. Præterea *nihilominus quam prælium aut dicam hostium* Hafn. Tum *eodem die* Lov. 3. Vide ad X. 10. § 6.

Classem Romanam jam haud procul a portu esse] *Haud procul portu* Pall. 1. et 3. exhibent. Forte *haud procul portum:* sicut IX. 32. 'procul hostem.' *Gebh.* Parum interest, sed tamen omnes libri deficiuntur τῷ *a*. J. F. Gron. *Haud procul jam in portu esse* Lov. 4. *jam aut procul jam portus esse* Lov. 5. *jam haud procul porta esse* Gaertn. Reliqui Mss. quos vidi, ut et Hearnii N. et D. in ejicienda præpositione cum Gronovianis codd. conspirant. Vide ad XXIV. 28. § 1. Paullo ante *transcendere naves prope* Gaertn. *conscendere naves prope* Harl. Vide ad XXXIX. 31. § 4. Tum *arma accipere* Hearnii N. in margine. Sed 'arma capere' hic est arma induere, armari. Vide ad III. 66. § 3.

§ 9 *Hasdrubal ipse cum omni exercitu*] *Hasd. tempore cum omni ex.* Voss. et Lov. 1. *cum omni equitatu* Ber.

Fugientium magis a terra] Optimi e

terra. J. F. Gron. *A terra* demum adparuit in ultima Gruteri ed. omnes enim priores habent *e terra*, quod restitui. Ita etiam legunt Ber. Gaertn. Hav. et codd. Crevierii: præpositionem omittit Harl. *Magis qui extra* obfert Lov. 1. *magis quietorum* Lov. 3. *magis quidem* Lov. 5. *magis qui e terra* Voss. et Lov. 4. *magis eterrarum* Flor. a m. pr. *magis e terra* a m. sec. Sed Salvin. legendum conjicit *fugientium magis et errantium*. Paullo ante *in remigibus militibusque* Flor. *in regibus militibusque* Lov. 1. *in remigibus militibus* Lov. 3. *cum remigibus militibus* Gaertn.

§ 10 *Cum alii resolvunt oras, aut ancheram vellunt*] Vet. lib. *cum alii, resolutis loris anch. vellunt, &c.* Sigon. Pall. tres *alii resolutis loris in ancoram eveherentur*. Vet. ed. *cum alii resolutis loris ut ancoram evellerent*. Gebh. Legendum *quum alii resolutis oris in ancoras evehuntur*. Diximus Observ. IV. 26. *J. F. Gron. Quum alii resolutis loris in ancoras*, vel *in ancoram*, vel *in ancora eveherentur* Voss. a m. pr. Lov. 1. 3. 4. 5. Ber. Hafn. Rec. Gaertn. Hav. Hearnii N. et Colbert. apud Doujatium. *Quum alii resolutis loris ut ancoram evellerent* Voss. a m. sec. *quum alii resolutis locis in ancoram revehuntur* Harl. *quum alii resolutis in ancoram eveherentur* Cant. *quum alii resolutis oris in ancoram se veherentur* Flor. qua lectione librarius indicare voluisse videtur, se duplicem lectionem *in ancoram* et *in ancoras eveherentur* reperisse. *Quum alii resolutis oris in anchoras*, vel *ancheram eveherentur* se in Put. Petavianis, Reg. Florentinis, Palatinis, et Barber. invenisse, Gronov. dicto Obs. loco testatur, eamque lectionem probat; ita tamen, ut *evehuntur*, pro *eveherentur*, emendet; quod hoc modo exponit; quidam, funibus solutis, (quibus scilicet naves ex puppi terræ adligatæ erant,) obliti ancoras vellere præ festinatione nimia, provecti contra ancoras adhuc tenentes propellunt easdem naves, et locutionem 'in ancoras evehi,' pro contra vel adversus ancoras, pluribus inlustrat. Gronovii conjecturam probavit, et in contextum recepit Doujatius, nisi quod *loris* servandum putarit: *oras* enim pro nautico fune non dici: ei significationi probandæ laudari quidem Quinct. in Præfat. et Liv. XXVIII. 36. Verum apud Quinct. *ora solventibus*, pro *oram*, in quibusdam codd. legi, apud Livium vero in vet. cod. *lora*, pro *oras*, scribi. De Livii loco, quum eo pervenerimus, videndum erit: apud Quinctil. vero *oram* magno consensu exemplaria habere, eamque lectionem probam esse, inter viros doctos hodie constat; *ora* vero est ex Philandri conjectura. Laudatur etiam ibidem alius locus Quinctil. ex IV. 2. 328. ed. Burm. ubi etiam *solvimus oram* codd. auctoritate viri docti defendunt, iterum vero Philand. *ora* ex conjectura reponit. Vulgatæ lectioni, quam in nullo cod. inveni, magis favere videtur Crevier. Lectionem tamen Gronovii in contextu retinuit. Mox *ancora alia*, pro *ancoralia*, Har. Ber. Gaertn. et Hav.

Raptimque omnia præpropere agendo] Vide Jac. Gronov. ad XXV. 15. *Duk. Perpropere* Harl. *opere*, aliquot literarum lacuna relicta, Lov. 5. *propere* Ber. Gronovius in pr. ed. nott. vulgatam lectionem, quia non mutant veteres, tolerabat; malebat tamen *raptimque omnia ac præpostere agendo*. Si quid mutandum, mallem *raptimque omnia ac præp.* Ita 'ferociter ac præpropère agere' est hoc lib. cap. 3. 'festinans præpropere' XXXVII. 23. 'præpropera celeritas' XXXI. 42.

Trepidatione nautarum capere et aptare arma miles prohibetur] Imitatur hunc locum Curtius IV. 3. 'Miles ministeria nautarum, remiges militis officia turbabant.' Pall. 1. et 2. *prohibebatur*. Pal. 3. *prohibebantur*. Gebh. *Prohibebatur* etiam Flor. Voss. Lov. 1. 5. Ber. Gaertn. Hav. et edd. antiqq.

. § 11 *Direxerat etiam in pugnam et naves*] Nesciunt copulativam scripti. *J. F. Gron.* Eamdem voculam non modo nesciunt omnes mei, et Oxonienses Hearnii Mss. sed abest etiam a plerisque edd. Primum enim inveni in Lugdun. 1553. hinc in Basil. 1554. tum in Paris. 1573. et ita in recentioribus omnibus usque ad Gronov. Præterea *duxerat etiam* Hafn. et Hearnii N. in margine. Male. Infra xxxvii. 31. 'Directis ante portum navibus.'

Quam suomet ipsi tumultu turbantur. Tentata verius] Habet Pal. 1. *suomet ipsi tum. turbati: et tentata verius pugna.* Gebh. Put. Reg. Pet. melior, et Pal. *turbati et tentata.* Sed, ut rotundior sit oratio, delendum τὸ *et.* J. F. Gron. *Suomet ipso tumultu* Harl. Male. Vide ad ii. 19. § 5. *suorum ipsi tumultu* Rec. Tum *turbabantur. Et tentata* Voss. Lov. 4. Harl. Ber. Gaertn. Hav. Exc. Pithœi, Hearnii Oxon. et pleræque edd. Postea τὸ *Et* omiserunt eædem, quas modo memoravi; edd. Lugd. Basil. Paris. et recentiores, quæ vocula a multis etiam abest codd. Sed *turbati, et tentata* Flor. *turbati, tentata verius* legendum esse, jam olim Gronov. conjecit Obs. iv. 26.

§ 12 *Et cum universi adnisos lato agmine et nonnullis simul venientibus haud sane intrabiles essent, in latus passim naves egerunt*] Sic emendandum puto: *et cum diversi ac diviso late ag. a tam multis simul ven. haud sane penetrabiles essent, in littus passim eg.* Valla. Nota est emendatio Vallæ. Prisca ed. *et cum aversi ad suos lato agmine: et tam multis simul ven.* Pall. *et cum aversi* (Pall. 2. et 3. *adversi*) *adnisos lato agmini et tam multis* (Pal. 2. *multi*) *simul ven. haud intrabiles essent, in litus* (Pal. 2. *latus*) *passim naves eg.* Gebh. Scribe: *adversi amnis os lato agmine ac tam multis simul ven. haud sane intrabile esset.* Diximus Obs. iv. 26. *J. F. Gron.* Adde Jac. Gronov. ad Tac. Hist. v. 23. *Duk.* Egregie hunc locum integritati restituit magnus Gronovius. Nihil verius est, quam verba initialia ita, quemadmodum ea constituit, legenda esse, *et cum adversi amnis os.* In illis autem præsertim mire turbarunt librarii, alii parum, alii longius inde discedentes. *Et cum adversi annisos* legunt Lov. 4. et Harl. *et cum adversi adnisos* Flor. et Cant. *et cum adversi adnixos* Hav. *et cum adversi adnisus* Exc. Pithœi: *et cum adversi aduisos* Voss. Lov. 1. et Gaertn. *et cum adversi ad suos* Lov. 3. et Hafn. *et cum aversi ad suos* Hearnii N. *et conversi ad suos* Ber. *et cum adversi ad iustos* Hearnii D. *et cum adversi a diverso* Colbert. apud Doujatium: *et cum animadversi animadversos* Hearnii L. 1. *et cum aversi ad suos* ed. princeps, ut et Rom. 1472. ac Parm. pro quo mox substitutum est *et cum diversi ac diverso.* Moguntini demum *et quum aversi ac diverso,* quod usque ad Gronovium obtinuit. Tum partim *lato agmine,* partim *lato agmini* omnes codd. neque, utrum malis, multum interest. Seqq. verba *haud sane intrabiles essent,* scribunt non tantum ed. princeps, cum iisdem Rom. 1472. ac Parm. verum etiam omnes codd. mei et Hearnii, nisi quod *haud sane et intrabiles esse* sit in Exc. Pithœi: *haud sane penetrabiles essent* edd. proximæ: *haud sane impenetrabiles* Moguntina et aliæ usque ad Gronovium. Totum vero locum ita exhibet Lov. 5. *et cum adv. amnis oblato agmini ac tam multis simul ven. haud sane intrabilis esset:* ubi sensus Livii servatus, sed verba ejus nonnihil mutata exstant. Denique in ultima parte horum verborum *in litus* receperunt omnes editi. Neque dissentiunt scripti, nisi quod ex uno Flor. inter varias ejus lectiones adfertur *in latus,* de quo cum nemine controvertam, quum 'in latus agere' recte 'adversi fluminis ori' obponatur. Certe 'latus' et 'litus'

interdum in Mss. commutantur. Vide ad XXIX. 35. § 14. Ut tamen *in latus* non displiceat, illud efficit, quod mox *sicco litore* et *per litus* repetantur. Contra *in litus* defendere videtur Polyb. III. 95. qui exprimit τὰς μὲν ναῦς ἐξέβαλον εἰς τὸν αἰγιαλόν.

Ad instructam per litus aciem suorum perfugere] Pal. 2. *refugere*. Gebh. Ita et Flor. Tum *suorum aciem* Lov. 4. et 5.

Duæ tamen primo concursu captæ erant] Vet. lib. *primo occursu*. Sigon. Nulli meorum consentiunt. Et recte: 'concurrere' enim et 'concursus' de pugnantibus usurpari, etiam tironibus notissimum est: 'concurrere' autem et 'occurrere' in Mss. commutari, dictum est hoc cap. § 4.

CAP. XX. § 1 *Haud cunctanter tamen insecuti*] Resectum est in Pall. tribus particula *tamen*. Gebh. Deest vetustioribus *tamen*. J. F. Gron. Eadem particula deest etiam a meis et Hearnii codd. quam addidit aliquis, qui eam post 'quamquam,' 'etsi,' 'licet,' 'ut,' vel similes voces necessariam existimabat; quum tamen sæpe omittatur. Supra I. 58. 'Ego me, etsi peccato absolvo, supplicio non libero.' VII. 19. 'Etsi levata usura erat, sorte ipsa obruebantur inopes.' XXXVI. 40. 'Hoc titulo, etsi nec consulatus, nec triumphus addatur, satis honestam honoratamque P. Scipionis Nasicæ imaginem fore.' XXXVIII. 9. 'Hæc, quamquam spe ipsorum aliquanto leviora erant, petentibus Ætolis, ut ad concilium referrent, permissum est.' c. 26. 'Quia, etsi non ipsi victi erant, suæ gentis hominum cladem pro sua ducebant.' Vide ad XXVI. 48. § 5. XXXVI. 38. § 7. et Cortium ad Sall. Jug. c. 35. § 9. Mox *hostium classem trepidam* Lov. 3.

§ 2 *Naves omnes, quæ non aut perfregerant proras*] Ex Punica classe quadraginta navium haud dubie quædam, quæ agmen fugientium duxerunt, evasere in ostium fluminis; quod tamen cum tam multis simul venientibus intrabile non esset, plurimi passim in litus naves suas egerunt. Eas vero vel proras sicco litore exceptas fregisse, vel in vadis fixisse carinas, dubitari nequit. Romanos has extraxisse omnes, exceptis forte paucis, quæ proras penitus perfregerant, verisimile facit numerus captarum navium. Nulla certe fuit causa, cur integras naves vadis tantummodo hærentes non abducerent. Et apparet fuisse aliquo molimine opus, quod puppibus religatas extraxere. Ex his constare existimo, delendam esse negativam, aut saltem loco suo movendam, legendumque, *quæ aut non perfregerant*. Jac. Perizon. *Aut non*, ut Periz. conjicit, est in Harl. Sed in eo omittitur præcedens *quæ*, ut sequens *aut* in Lov. 1. *modo* pro *non* præfert Lov. 5. Vide ad IV. 56. § 6.

Perfregerant proras litore inlisas] Vet. lib. *littori*. Sigon. Pal. 2. *litori*. Pal. 1. vero *quæ non aut perfringebant proras litoreis illisas*. Gebh. Vetustiores *littoreis*. J. F. Gron. *Perfringebant* Flor. Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Gaertn. et Hav. Tum *litori illisas* Lov. 6. Ber. et Hav. *litoreis illisas* Flor. Voss. Cant. Lov. 1. 4. Exc. Pithœi, et Hearnii N. quæ lectio inde nata est, quod scriba utramque lectionem *litore* et *litori* in exemplari suo repertam hoc modo junxerit *litore, i, inlisas*, unde alius *litoreis* formavit. Ex eodem errore hoc cap. plures codd. præferunt *inconjuncta* § 5. *deascensio* § 4. *Romanosum* c. 23. § 6. Vide ad III. 44. § 4. Ex eadem illa lectione *litoribus inlisas* scribendum conjecit Crevier.

Aut carinas fixerant vadis, religatas puppibus in altum extraxere] Ex more, de quo Lipsius ad Plinii Panegyr. 82. Meminit etiam Thucyd. I. 50. et Polyb. III. 96. a quo sumsit Livius. *Duk.* *Finxerunt vadis* Lov. 5. Vide ad VII.

39. § 3. *Finxerant validis* Hafn. *fixerant validis* Lov. 1. *fixerant validis vadis* Gaertn. Tum *religatis puppibus* Hav. *religans ante puppibus* Hafn. Tandem *extrahere* Voss. Lov. 1. 4. Harl. Ber. et Gaertn. *attraxhere* Lov. 3. *extare* Lov. 5.

Ad quinque et viginti naves ex triginta cepere] Paulo superius c. 19. quadraginta naveis ait Himilconi ab Hasdrubale traditas: itaque videndum, num hic *XL.* pro *XXX.* legendum: quamquam ne Livius quidem sibi in hoc navium numero constat. Libro enim præcedente ait, Hannibalem, cum ex Hispania profectionem in Italiam pararet, fratri triginta duas quinqueremes apte instructas ac triremes quinque reliquisse. Quod si hic adjecit x. totus numerus erit navium quadraginta septem. Sed negotium non est tanti, ut diutius nos moretur. *Glar.* Puto legendum *ex XL.* tot navium classis Asdrubalis fuit, ut ante [cap. præc.] scripsit: xxv. captas item tradit Polybius III. 96. [' Hæc a Glareano antea annotata fuerunt.'] *Sigon.*

§ 3 *Toto ejus oræ mari potiti erant*] *Toto ejus oræ mare* Flor. Sed hanc licentiam poëtis, non etiam aliis scriptoribus, concedere videtur Voss. Gramm. IV. 11. Vide ad XXVIII. 6. § 2. *Tota ejus ora maris potiti erant* Gaertn. *potierant* Lov. 1.

§ 4 *Itaque ad onustam classem profecti*] Ita ferme habent codd. Alii autem emendarunt *Honoscam classe profecti*, ut sit proprium Honosca. Verum Livius non ita multo post c. 21. Romana castra ait ad novam classem fuisse, cum Punica in agro Ilercaonensium essent: quod non mutarunt, qui superiorem locum emendare contenderunt. Ego sane loca illa apud geographos non reperio: fortassis autem vetustate abolita, aut indiligenter a scriptoribus tradita, ut sunt hujus regionis pleraque, apud hunc præsertim authorem, ut in sequentibus clarius demonstrabitur. *Glarean.* Put. *adonusam classe provecti.* Promptum quidem *Ophiusam*, ni continentis oras se commemorasse hactenus ipse testaretur Livius, ubi ad Ebusum venit. Lege *ad Oscam.* Hanc enim inter Illergetas non procul ab Ibero sitam scribit Strabo III. 161. etsi *Ileosca* illic appelletur: sed *Oscam* legendum, docet Lud. Nonius in Hispania sua c. 83. *J. F. Gron.* *Itaque ad honustam classem* Voss. *itaque ad honustam classe* Lov. 1. *itaque ad onustam classe* Hafn. Hav. et edd. Rom. 1472. ac Parm. *itaque ad onustam classem* Flor. Lov. 3. 4. 5. Harl. Ber. et Gaertn. *itaque ad Omistam classe* Hearnii N. J. F. Gronovii conjectura *ad Oscam* neque Doujatio placuit, neque Jac. Gronovio. Prior eam rejicit, quod Osca longe a litore in Ilergetibus sita sit, hic vero requiratur maritima: alter, quod Osca inter Pyrenæum et Iberum collocetur, hic vero indicetur urbs trans Iberum, inter eum fluvium et Karthaginem Novam sita. Doujatius itaque *ad Honoscam* retinet, eoque nomine Valentiam olim adpellatam fuisse putat: quem iterum refellit Jac. Gronovius, qui *itaque Etovissam* legendum docet in Dissert. Epist. ad loca quæd. Geogr. Livii epist. III. p. 21. Recte etiam Gronov. *provecti*, quomodo et in quibusdam meorum inveni, et Aldus aliique ediderunt. Ita vero hic emendandum esse, monuit etiam in pr. edit. notarum ad Livii XXXV. 26. Solent autem librarii voces *provectus* et *profectus* in Mss. confundere. Vide ad XXI. 2. § 4.

Exscensu e navibus in terram facto] Pall. 1. ac 3. *ascensio a nav. in terram facta.* Pal. 2. *descensio ab nav. in terram facta.* Vetus ed. *ascensu a navibus.* Gebh. Quia scripti *exscensio ab n. i. t. facta*, lege *exscensione ab navibus in terram facta.* J. F. Gron. Ita hic legendum esse, Gronovius etiam

monuit ad VIII. 17. § 9. Latinius vero emendandum suspicatur *exscensione de nav. ad terram facta.* Sed *ascensio e nav. in terram facta* est in Lov. 4. Ber. et Hafn. *ascensio de nav. in terram facta* in Gaertn. *ascensio a nav. in terram facta* in Voss. Lov. 1. 3. Harl. et Hav. *deascensio a nav. in terram facta* in Lov. 5. duplici lectione *descensio* et *ascensio* juncta. Vide ad § 2. hujus cap. *escensio ab nav. i. t. facta* in Flor.

§ 5 *Tecta quoque conjuncta muro*] Vet. lib. *juncta.* Sigon. Pal. 2. *juncta muro.* At Pal. 1. *inconjuncta muro.* Alludit nimirum ad legitimam lectionem, conspiciendam in Pal. 3. *tecta quoque injuncta muro.* Sic x. 34. 'Opere ac vineis demum injunctis muro cepit.' Vide notas ad IV. 9. Sic legendum XXVII. 41. e Pal. optimo: 'Grumenti mœnibus prope injunctum videbatur Pœnorum vallum.' XXXVII. 26. 'Utrimque vineas et aggerem muro injunxit, et testudinibus arietes admovit.' *Gebh.* Put. *inconcta.* Men. Pal. Voss. *inconjuncta.* Petaviani, Regius *incomta:* unus Pal. *injuncta.* Memini quæ de hoc verbo supra. Sed optima videtur Sigoniani et tertii Pal. lectio: *tecta quoque juncta.* Lib. x. c. 10. 'Quorum erant ædificia juncta muro.' Ovidius de Ponto l. I. el. 9. 'Flaminiæ Claudia juncta viæ.' Lib. II. el. 4. 'Nos fora viderunt pariter, nos porticus omnis, Nos via, nos junctis curva theatra locis:' sic meliores scripti. Male vulgo *cunctis:* et pejus ille conjector *vinctis jocis.* 'Juncta loca' sunt vicina. Mamertinus Genethliac. XI. 'ambo sunt: pariter sunt: quam junctim sedent!' A. Gellius XII. 8. 'Fors fuit, ut apud eandem mensam duo illi junctim locarentur.' Iterum Ovidius Fast. lib. VI. vs. 485. 'res est Romana: tuetur Vesta, quod assiduo lumine juncta videt:' ut olim emendabamus ad Statium in Diatr. p. 417. Quam correctionem firmat ipse auctor III. 422. ubi Cæsarem pontificem ait præesse Vestæ: 'imperii pignora juncta vides.' Hinc et Claudianum intelligo in consulatu Olybrii et Probini 37. 'calido si quis conjunctus in axe Nascentem te, Nile, bibit:' ubi nimis æstuant, qui emendant *compunctus,* aut explicant 'cognatus,' aut huic loco sanando pares se non esse fatentur. *Conjunctus* est 'vicinus,' 'propinquus,' admotus ortui Nili. *J. F. Gron.* In his, quæ ad verba Livii IV. 9. 'Consul muro Ardeæ brachium injunxerat,' adnotat Gronovius, alia est significatio verbi 'injungere.' Si *injuncta* vera scriptura est, nihil aliud esse potest, quam simplex 'juncta,' id est, vicina, proxima; ut 'infractus,' 'infucatus,' et alia cum præpositione *in* composita. Sed deest auctor idoneus hujus usus τοῦ 'injunctus.' Salmas. quidem ad Spart. Hadr. XII. ad Capit. Pium XII. et ad Lampr. Commod. V. scribit, 'injungere' et 'injunctus' in digestis sæpe esse pro 'jungere' et 'junctus.' Nec tamen ullum ex iis locum adfert. Nam quod in l. 2. § 19. D. de Orig. Jur. quo respicere potuit, legitur, 'Dictatoribus magistri equitum injungebantur,' merito rejicit Præses Bynkersh. in Prætern. ad d. l. Javolenus tamen *injunctus* pro *junctus,* ea significatione, qua hic 'tecta muris injuncta,' videtur dicere in l. 57. D. Locati: 'Qui domum habebat, aream injunctam ei domui vicino proximo locaverat:' sed hic quoque suspectum esse potest *in,* ut ex ultima litera vocis præced. repetitum. *Duk. Juncta* Ber. *conjuncta* Lov. 4. 5. Gaertn. et Hav. *injuncta* Harl. Ex triplici hac lectione a librariis juncta nata est lectio *inconjuncta,* quæ exstat in Lov. 1. Vide ad § 3. Ex ea deinde corrupta ortum est *incomta,* quod præfert Flor. *contermina* legit Lov. 2. quod ex interpretis glossa marginali in contextum in-

repsit. Scribendum enim est *juncta*, vel *conjuncta;* quorum utrumvis pro 'contermino,' 'vicino,' 'propinquo' ponitur. Vide Burm. ad Nason. ex Pont. I. 4. 31. et quæ notavi ad Silii VIII. 138. Aliud est *injunctus*, quod Gebhardo placuit, de quo vide ad IV. 9. § 14. Ita tamen hic edidit Gronov. pro quo veterem lectionem reduxi. Ceterum *postremo tecta quæ erant juncta* Ber. Tum *muris portisque* Hav.

§ 6 *Ad Longunticam pervenit classis*] *Ad Longunculam* Lov. 3. Alibi urbis hujus nomen non obcurrit: *ad Lucentiam* legendum esse, contendit Voss. ad Pomp. Melam II. 6.

Ubi vis magna sparti fuit, ad rem nauticam congesta] Genistam vinculi usum præstitisse antiquis, tradit Plinius XXIV. 9. ubi quoque ait, se dubitare eam esse, quam Græci auctores *Sparton* appellavere, quum ex ea lina piscatoria apud eos factitari docuerit, et hanc designasse Homerum, quum dixit *navium sparta dissoluta*. Nondum enim fuisse Africanum vel Hispanum spartum in usu, certum est: et quum sutiles fierent naves, lino tantum, non sparto unquam sutas. Idem Plinius XXIII. 12. scribit, Antigonum ex papyro funes parasse, nondum communicato sparto. Libro vero XIX. c. 2. de sparto ex professo verba faciens, inquit: 'Sparti quidem usus multa post sæcula cœptus est, nec ante Pœnorum arma, quæ primum Hispaniæ intulerunt. Herba hæc sponte nascens, et quæ non queat seri, juncusque proprie aridi soli:' et paulo post subdit, 'Hinc strata rusticis eorum, hinc ignes fascesque, hinc calceamina, et pastorum vestes.' Sequitur deinde Plinius modum parandi spartum docere, postremo addens, 'Verum tamen complectetur animo, qui volet miraculum æstimare, quanto sit in usu omnibus terris navium armamentis, machinis ædificationum, aliisque desideriis vitæ.' Itaque hoc loco per 'sparti magnam vim' intelligendum vel herbam ipsam perfectam et paratam in navium usum, vel, quod magis arridet, funes ex sparto paratas. Namque et Græcis Σπάρτον funis et rudens est, et Σπάρτη filum. Et Athenæus lib. V. filum crassius 'spartia' appellavit, inquiens, 'putria calceorum spartia accendens.' Apud Catonem de Re Rust. c. 11. 'sparteas' observamus 'urnas' et amphoras, hoc est, ex funibus sparteis confectas, pice postea vel resina cerave oblinitas, fictilibus et testaceis minus frangibiles, nisi dixerimus ex sparti juncis easdem contextas fuisse. Plinius loco præcitato tradit, 'funes ex sparto paratas, præcipue in aquis marique invictas, in sicco præferunt e cannabi funes. At spartum alitur etiam demersum, veluti natalium sitim pensans.' Cato de Re Rust. c. 3. ait, Trochleas 'Græcanicas binas, quæ sparteis funibus ducantur.' Et Livius ipsemet XXVI. 47. 'Naves onerariæ CXIII. in portu expugnatæ, captæque quædam cum suis oneribus, frumento, armis, ære præterea, ferroque, linteis, et sparto, et navali alia materia ad classem ædificandam.' Ex quibus patere puto, per *spartum* intellexisse Livium 'funes ex sparto confectas.' Nostris temporibus earum usum desiisse existimandum ex cannabis redundantia, ex quo firmiores et minori negotio parantur. De sparto Dioscorides lib. IV. ubi mirum, in Comm. doctissimum Mathiolum de re hac ne verbum quidem fecisse. *M. Donatus.* Corrupti hoc loco magnopere sunt Pall. tres: quippe Pal. 1. *ubi vis magnas partes ad rem nauticam collectis.* Pal. 2. *ubi vix magna parte.* Pal. 3. *ubi vix magnas partes ad rem naut. collectas.* Pro *congesta* vet. ed. quoque exhibet *collecta.* Gebh. Nusquam comparet τὸ *fuit.* J. F. Gron. *Ubi vix magnas partes ad rem naut. colectis* Voss. Lov.

monuit ad VIII. 17. § 9. Latinius vero emendandum suspicatur *exscensione de nav. ad terram facta.* Sed *ascensio e nav. in terram facta* est in Lov. 4. Ber. et Hafn. *ascensio de nav. in terram facta* in Gaertn. *ascensio a nav. in terram facta* in Voss. Lov. 1. 3. Harl. et Hav. *deascensio a nav. in terram facta* in Lov. 5. duplici lectione *descensio* et *ascensio* juncta. Vide ad § 2. hujus cap. *escensio ab nav. i. t. facta* in Flor.

§ 5 *Tecta quoque conjuncta m*[...] Vet. lib. *juncta.* Sigon. Pal. 2. [...] *muro.* At Pal. 1. *inconjunct*[...] Alludit nimirum ad legitima[...] nem, conspiciendam in P[...] *quoque injuncta muro.* [...] 'Opere ac vineis der[...] muro cepit.' Vide [...] Sic legendum XXV[...] et mo: 'Grumenti [...]de Me- junctum videba[...] . 1. et Anto- XXXVII. 26. '[...] quæque viri docti gerem mur[...]erunt. arietes ad [...] *usum fuit, sublato, ce-* *ta.* Mer[...] *sum est*] *Ad usum fuit* tavian[...] τὸ *fuit* deest in Gaertn. *injur*[...] *succensum est* Lov. 3. su[...] *sum est* Harl. Ceterum hic r[...] incipit Lov. 2. quum a libri [...]ed. c. 45. § 2. defecisset.

§ 7 *Nec continentis modo perjectas* [...] *prætervecta*] Vos mutatis *perjec*[...] in *perjunctas*; ego in *projectas*, hoc [...] 'prominentes.' *Valla. Perjectas* Flor. *perjunctas* Lov. 2. *perrectas* Ber. et Hav. *prorectas* Hafn. Sed recte Valla *projectas oras,* (ut reliqui codd. præferunt) idque exponit 'prominentes:' quo sensu 'projectus venter' inlustrat Burm. ad Quinctil. Instit. Orat. XI. 3. 1025. Ant. Perizon. in margine Livii conjicit *projecta ora prætervecta,* quo opus non est. Supra XXI. 41. 'Quum præterveherer navibus Galliæ oram.' XLIV. 10. 'Longe fertilissimus omnis oræ, quam prætervecti fuerant.' Lib. XLV. c. 10. 'Quum præterveherentur Asiam legati.' Vox *prætervecta* deficit in Flor. Voss. Lov. quinque, Harl. Ber.

firmat ipse auctor [...] rem pontificem [...] 'imperii pign[...] et Claudia[...] Olybrii e[...] conjun[...] Nile, [...] eum [...] x [...]r. [...]mi- Teri[...] *frus-* Hear- in qua [...]e locu- [...]ad III. Cant. [...]*cepissent*] . 5. Harl. [...]Hearnii Oxon. [...]*cep.* Voss. Paullo [...] Ber. et Gaertn. Tum [...] *parata* Lov. 2. Vide ad V. 6. § 1. Mox voces *ad Scipionem* deficiunt in Hafn.

§ 10 *Populorum, qui Iberum incolunt, multorum et ultimæ Hispaniæ legati concurrerunt*] Lege *qui cis Iberum incolunt,* ut libro præcedente c. 31. Vel *qui Iberum accolunt.* J. F. Gron. Alterutram conjecturarum Gronovii veram judicat Crevier. Mihi prior magis placet. Nam ita alibi etiam Livium locutum esse, vidimus ad XXI. 31. § 5. Et ita Cæsar Gall. II. 3. 'Germanosque, qui cis Rhenum incolunt.' Doujatius malle videtur *qui intra,* sive *citra, Iberum colunt.* Tum *multorum ex ultimo Hisp. leg.* Lov. 4. et 5. *multorum et ultimo Hisp. leg.* Voss. Lov. 1. 2. et Harl. *multorum et ultimum Hisp. leg.* Hafn. *multorum et ulterioris Hisp. leg.* Lov. 3. Deinde *concurrunt* Hav. Vide ad X. 12. § 4. *Cucurrerunt* Lov. 4. *occurrerunt* Rec. et Gaertn. Vide ad cap. præc. § 4.

§ 11 *Populi amplius fuerunt centum viginti*] *Fuerunt amplius* Lov. 3. τὸ *amplius* deest in Lov. 2. *centum* in Gaertn. Deinde *et viginti* Hav. *viginti millia* Flor. Cant. Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Hafn. Gaertn. et Hearnii B. ubi tamen vox *millia* a m. sec. deletur. Paullo ante *facti sint* Flor. quod etiam in Put. esse, ac

-e, Crevier. monuit.
ad saltum Castulonen-
factum Castul. Voss.
stul. Lov. 2. Sed
at Livius etiam
20. Hinc est
ad XXVII.
concessit,
Vide ad

ec. et
admiserunt.
qui, ut et Hearnii
ignorant. In ultima
gonii ed. quæ eo mortuo Ve-
us a. 1592. prodiit, totum scholium omissum, in contextu tamen lectio servata est.

§ 2 *Mandonius vir nobilis, qui*] Et hic locus in omnibus exemplaribus, quæ nobis contigere, corruptus habebatur. Sequitur enim verbum 'venere.' Nisi quis Latine dici putet, *Mandonius, concitis popularibus, venere:* et, 'Plato, vocatis discipulis in scholam, adventarunt:' et quod ab initio libri quarti hujus decados Livius postea habet: 'L. Attilio præfecto præsidii, quique cum eo milites Romani erant, clam in portum deductis atque impositis in naves, ut Rhegium deveherentur:' ubi conjunguntur *Attilio deductis*, quia *milites* in media assumptum est. Item XXVII. 5. 'Exinde Mutine, et si quorum aliorum merita erga populum Romanum erant, in senatum introductis, honores omnibus ad exsolvendam fidem consulis habiti.' Sed judicio lectoris hoc etiam committimus. *Glar.* Pall. duo *Mandonius inde nobilis.* Pal. 2. *Mandonius Indibilisque.* Gebh. Glareanus, cum legeret *ad populandum venerunt*, sollicitus erat ut probaret haud invito Prisciano dici *Mandonius, concitis popularibus, venerunt.* Postea nescio quis audaculus supposuit *venit*, contra omnes Mss. quos quidem vidimus: constanter enim illi *venerunt.* Sed Put. *Mandonius Indebilisque:* quod non prius vidi, quam succurrit, hunc esse illum, Polybio Ἀνδοβάλην, Livio *Indibilem* dictum, Hispaniæ, et quidem Illergetum regulum. Lib. XXVI. c. 49. 'Mandonii uxor, qui frater Indibilis Illergetum reguli erat.' Idem postea in multis aliis codd. invenimus, etiam in excerptis unius Pall. Alii *Mandonius inde nobilis.* J. F. Gron. *Vir nobilis* soli meorum Rec. Lov. 4. et Hav. *ita nobilis* Ber. *ille nobilis* Lov. 5. et Hearnii L. 1. *inde nobilis* Voss. Lov. 1. 2. 3. Harl. Hafn. Gaertn. et Hearnii D. *inde nobilisque* Flor. a m. pr. et Cant. *Indebilisque* Flor. a m. sec. *Indibilisque* Hearnii N. qui tamen in margine præfert *vir nobilis.* *Venit* autem, pro *venere*, primum invenio in ed. Froben. 1535. Ceterum Modius, qui libri præc. c. 22. § 3. et c. 23. § 2. una tantum liquida *Ilergetes* scripserat, hic et postea sæpe *Illergetes* edidit; ubi alteram literam *l* expunximus. Vide quæ ad loca laudata notantur. Adde Cellarii Geogr. Ant. II. 1. § 94.

§ 3 *In agrum pacatum Romanorum sociorum ad populandum venerunt*] Liber optimus *pacatum socios Rom. ad popul. venerunt.* Lege *socios Romanorum depopulatum.* Sic Samnites ad Hannibalem XXIII. 42. 'Ita sumus aliquoties hac æstate devastati.' Aut, si vulgatum mavis, accipe quasi factum ex *socii Romanorum*, non ex *socii Romani:* neque enim ita loquuntur veteres. Estque ambiguitas eadem XXIII. 26. 'Perculit eum præfectorum navium transitio.' Sic et potest intelligi 'sociorum Romanorum.' *J. F. Gron.* Vulgatum tuetur locus Livii XXIII. 42. 'Sub signis ad populandum ducebant.' *Duk.* Vulgatum est in plerisque Mss. Sed *sociorum Romanorum* præfert Flor. quemadmo-

1. et Gaertn. *ubi vix magnas partes ad rem naut. collectas* Rec. *ubi vis magnas partes ad rem naut. conjectis* Harl. *ubi vis magnas partes ad rem naut. conjectis* Lov. 4. *ubi vis magna ex parte ad rem naut. collecta* Hav. *ubi vis magna apparatus ad rem naut. conjecti* Lov. 5. *ubi vidit magnas partes ad rem naut. collectas* Hafn. *ubi vidit magnas partes lignorum ad rem naut. collectas* Ber. Reliqui codd. præter Lov. 3. non agnoscunt vocem *fuit*, quæ neque est in Hearnii Oxon. Recte vero vulgo editur *vis magna sparti*. Hispania enim, et præsertim ejus pars ad mare mediterraneum, in qua urbs sive Longuntica, sive Lucentia, a Scipione direpta sita erat, adeo sparti ferax fuit, ut vicina urbs Karthago inde Σπαρταγενὴς et *Spartaria* cognominata sit. Vide Melam II. 6. Justin. XLIV. 1. et Antonini Itiner. p. 401. quæque viri docti ad ea loca notarunt.

Quod satis in usum fuit, sublato, ceterum omne incensum est] *Ad usum fuit* Lov. 4. et 5. τὸ *fuit* deest in Gaertn. Deinde *omne succensum est* Lov. 3. *rome incensum est* Harl. Ceterum hic iterum incipit Lov. 2. quum a libri præced. c. 45. § 2. defecisset.

§ 7 *Nec continentis modo perjectas oras prætervecta*] Vos mutatis *perjectas* in *perjunctas*; ego in *projectas*, hoc est, 'prominentes.' *Valla*. *Perjectas* Flor. *perjunctas* Lov. 2. *perrectas* Ber. et Hav. *prorectas* Hafn. Sed recte Valla *projectas oras*, (ut reliqui codd. præferunt) idque exponit 'prominentes:' quo sensu 'projectus venter' inlustrat Burm. ad Quinctil. Instit. Orat. XI. 3. 1025. Ant. Perizon. in margine Livii conjicit *projecta ora prætervecta*, quo opus non est. Supra XXI. 41. 'Quum prætervehere navibus Galliæ oram.' XLIV. 10. 'Longe fertilissimus omnis oræ, quam prætervecti fuerant.' Lib. XLV. c. 10. 'Quum prætervehentur Asiam legati.' Vox *prætervecta* deficit in Flor. Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Hafn. Gaertn. et Hav. Mox *ibi urbe* Lov. 5.

§ 8 *Frustra teri tempus*] Media vox deficit in Voss. Lov. 1. 2. a m. pr. Ber. et Gaertn. quæ excidit ob similitudinem syllabæ sequentis. *Teri frustra tempus* Lov. 2. a m. sec. *frustrari tempus* Lov. 3. Hafn. Hav. Hearnii N. et edd. ante Aldinam, in qua demum vulgatum reperi. De locutione 'terere tempus' vide ad III. 7. § 8. Mox *vicis* exsulat a Cant.

§ 9 *Quum in naves sese recepissent*] *Se recep.* Flor. Lov. 1. 2. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii Oxon. *quum naves se recep.* Voss. Paullo ante *majori* Ber. et Gaertn. Tum *præda parata* Lov. 2. Vide ad v. 6. § 1. Mox voces *ad Scipionem* deficiunt in Hafn.

§ 10 *Populorum, qui Iberum incolunt, multorum et ultimæ Hispaniæ legati concurrerunt*] Lege *qui cis Iberum incolunt*, ut libro præcedente c. 31. Vel *qui Iberum accolunt*. J. F. Gron. Alterutram conjecturarum Gronovii veram judicat Crevier. Mihi prior magis placet. Nam ita alibi etiam Livium locutum esse, vidimus ad XXI. 31. § 5. Et ita Cæsar Gall. II. 3. 'Germanosque, qui cis Rhenum incolunt.' Doujatius malle videtur *qui intra*, sive *citra*, *Iberum colunt*. Tum *multorum ex ultimo Hisp. leg.* Lov. 4. et 5. *multorum et ultimo Hisp. leg.* Voss. Lov. 1. 2. et Harl. *multorum et ultimum Hisp. leg.* Hafn. *multorum et ulterioris Hisp. leg.* Lov. 3. Deinde *concurrunt* Hav. Vide ad X. 12. § 4. *Cucurrerunt* Lov. 4. *occurrerunt* Rec. et Gaertn. Vide ad cap. præc. § 4.

§ 11 *Populi amplius fuerunt centum viginti*] *Fuerunt amplius* Lov. 3. τὸ *amplius* deest in Lov. 2. *centum* in Gaertn. Deinde *et viginti* Hav. *viginti millia* Flor. Cant. Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Hafn. Gaertn. et Hearnii B. ubi tamen vox *millia* a m. sec. deletur. Paullo ante *facti sint* Flor. quod etiam in Put. esse, ac

magis placere, Crevier. monnit.

§ 12 *Usque ad saltum Castulonensem*] *Usque ad factum Castul.* Voss. *usque ad castrum Castul.* Lov. 2. Sed *Castul. saltum* memorat Livius etiam XXVI. 20. et XXVII. 20. Hinc *est profectus* Gaertn. Vide ad XXVII. 12. § 1. Mox *recessit*, pro *concessit*, Lov. 5. *accessit* Rec. Male. Vide ad v. 39. § 9.

CAP. XXI. § 1 *Fuissetque per Pœnum hostem*] Vet. lib. *fuissetque prope per P. host.* Sigon. *Prope*, quod addidit Sigonius, omnes boni libri ignorant. *J. F. Gron.* Soli Harl. Rec. et Gaertn. voculam *prope* admiserunt. Reliqui, quos consului, ut et Hearnii D. et N. eam ignorant. In ultima etiam Sigonii ed. quæ eo mortuo Venetiis a. 1592. prodiit, totum scholium omissum, in contextu tamen lectio servata est.

§ 2 *Mandonius vir nobilis, qui*] Et hic locus in omnibus exemplaribus, quæ nobis contigere, corruptus habebatur. Sequitur enim verbum 'venere.' Nisi quis Latine dici putet, *Mandonius, concitis popularibus, venere:* et, 'Plato, vocatis discipulis in scholam, adventarunt:' et quod ab initio libri quarti hujus decados Livius postea habet: 'L. Attilio præfecto præsidii, quique cum eo milites Romani erant, clam in portum deductis atque impositis in naves, ut Rhegium deveherentur:' ubi conjunguntur *Attilio deductis*, quia *milites* in media assumptum est. Item XXVII. 5. 'Exinde Mutine, et si quorum aliorum merita erga populum Romanum erant, in senatum introductis, honores omnibus ad exsolvendam fidem consulis habiti.' Sed judicio lectoris hoc etiam committimus. *Glar.* Pall. duo *Mandonius inde nobilis.* Pal. 2. *Mandonius Indibilisque.* Gebh. Glareanus, cum legeret *ad populandum venerunt*, sollicitus erat ut probaret haud invito Prisciano dici *Mandonius, concitis popularibus, venerunt.* Postea nescio quis audaculus supposuit *venit*, contra omnes Mss. quos quidem vidimus: constanter enim illi *venerunt.* Sed Put. *Mandonius Indebilisque:* quod non prius vidi, quam succurrit, hunc esse illum, Polybio 'Ανδοβάλην, Livio *Indibilem* dictum, Hispaniæ, et quidem Illergetum regulum. Lib. XXVI. c. 49. 'Mandonii uxor, qui frater Indibilis Illergetum reguli erat.' Idem postea in multis aliis codd. invenimus, etiam in excerptis unius Pall. Alii *Mandonius inde nobilis.* J. F. Gron. *Vir nobilis* soli meorum Rec. Lov. 4. et Hav. *ita nobilis* Ber. *ille nobilis* Lov. 5. et Hearnii L. 1. *inde nobilis* Voss. Lov. 1. 2. 3. Harl. Hafn. Gaertn. et Hearnii D. *inde nobilisque* Flor. a m. pr. et Cant. *Indebilisque* Flor. a m. sec. *Indibilisque* Hearnii N. qui tamen in margine præfert *vir nobilis.* *Venit* autem, pro *venere*, primum invenio in ed. Froben. 1535. Ceterum Modius, qui libri præc. c. 22. § 3. et c. 23. § 2. una tantum liquida *Ilergetes* scripserat, hic et postea sæpe *Illergetes* edidit; ubi alteram literam *l* expunximus. Vide quæ ad loca laudata notantur. Adde Cellarii Geogr. Ant. II. 1. § 94.

§ 3 *In agrum pacatum Romanorum sociorum ad populandum venerunt*] Liber optimus *pacatum socios Rom. ad popul. venerunt.* Lege *socios Romanorum depopulatum.* Sic Samnites ad Hannibalem XXIII. 42. 'Ita sumus aliquoties hac æstate devastati.' Aut, si vulgatum mavis, accipe quasi factum ex *socii Romanorum*, non ex *socii Romani:* neque enim ita loquuntur veteres. Estque ambiguitas eadem XXIII. 26. 'Perculit eum præfectorum navium transitio.' Sic et potest intelligi 'sociorum Romanorum.' *J. F. Gron.* Vulgatum tuetur locus Livii XXIII. 42. 'Sub signis ad populandum ducebant.' *Duk.* Vulgatum est in plerisque Mss. Sed *sociorum Romanorum* præfert Flor. quemadmo-

dum Gronov. 1665. edidit, tacite damnans lectionem, quam 1645. receperat, *sociorum populi Romani*, quæ in nullo cod. obvia est. In notis vero ad I. 26. § 4. quum in priore earum ed. *Romanorum sociorum* probasset, postea in repetitis curis ex optimo libro maluit *socios Romanorum;* quam scripturam non modo hic probat, sed insuper ex conjectura refingendum putat *socios Romanorum depopulatum*, id est, ut depopulentur socios Romanorum. Hunc usum supini prioris pluribus inlustrarunt Burmann. ad Phædr. I. 16. 1. Cortius ad Sall. Jug. c. 20. Markland. ad Statii Silv. I. 4. 10. et Arntzen. ad Auct. de Orig. Gent. Rom. c. 20. § 3. Adde quæ notavi ad Livii I. 31. § 8. et VIII. 28. § 2. facile etiam *populãdum* et *populatum* commutari potuerunt. Vide quæ notavi ad II. 48. § 4. Quum tamen neque hanc lectionem ulli codd. firment, et eam, quæ in Flor. exstat, servari posse Gronov. ipse docuerit, eam etiam præferendam esse duxi.

§ 4 *Adversus eos tribus millibus cum expeditis auxiliis a Scipione missis*] Optimi codd. *tribus militibus*, et deinde *missi*. Scribe *Adv. eos tribunus militum cum exp. aux. a Scip. missi:* Genus loquendi, quale XXI. 60. observavimus, *dux cum aliquot principibus capiuntur*. De ministerio autem tribunorum simili XXXII. 11. 'Quatuor millia inde lecta peditum et trecentos equites tribuno militum tradit:' Quintius puta ad Aoum amnem. Lib. XXXVIII. c. 13. 'Consul, tribuno militum misso cum modica manu, castellum vi receptum Alabandensibus reddidit.' XLII. 36. Cn. Sicinius pr. 'inde tribunos cum duobus millibus militum ad occupanda Dassaretiorum et Illyriorum castella, ipsis arcessentibus præsidia, ut tutiores a finitimorum impetu Macedonum essent, misit.' *J. F. Gron.* Omnes mei vulgatum defendunt, nisi quod in uno Ber. sit *tribus millibus militum, &c. missis.* Neque dissentiunt Hearnii codd. nisi quod in N. a m. sec. sit *tribus militibus.* Et tamen quid simile, ac Gronov. conjecit, requirit compositio orationis. Ceteroquin enim non est, quo referas τὸ *fudere.*

Fudere, multis occisis, quibusdam captis] Pall. habent *funderent, omnibus occ., quib. captis.* Gebh. Put. *fudere omnis occisis quib. captisque.* Inter versus monstrabatur *omnibus*, quod in duobus Pet. duobus Pall. Reg. Men. Voss. inde visitur. Sed ex principe lectione Salmasius, *fudere omnes, occisis quibusdam captisque.* J. F. Gron. *Fuderunt* Lov. 3. 4. *funderunt* Lov. 5. *funderant* Voss. *funderent* Lov. 1. Harl. et Hafn. Deinde *omnibus occisis, quibusdam captis* Flor. Lov. 1. 2. 4. 5. Harl. Rec. Gaertn. et Hearnii L. 1. ac N. Quod quum ferri nequiret, hinc *pluribus occisis, quibusdam captis* datum est in Lov. 3. *multis occisis, quibusdam captis* in aliis. At verum omnino est, quod exstat in Put. sive quod ex ejus vestigiis eruit Salmas. apud Gronov. Quod itaque in eo cod. *omnibus*, pro *omnis*, vel *omnes*, datum sit a m. sec. error est in Mss. frequentissimus. Vide hoc lib. c. 8. § 8.

Magnaque parte armis exuta] Pall. *magna pars armis exuta.* Gebh. Ab Aldo ortum est. Priores, ut et Voss. Gud. Mur. Pall. *magna pars armis exuta.* J. F. Gron. Id sibi quoque inventum testatur Hearnius in L. 1. et N. neque aliter exhibent omnes mei, nisi quod in Hav. sit *magna pars armis exuta est.*

§ 5 *Cedentem ad oceanum Hasdrubalem cis Iberum ad socios tutandos*] Pal. 3. *ad socios curandos.* Gebh. Similiter 'curare' et 'tutare' confundunt librarii apud Cortium ad Sall. Jug. c. 14. § 19. Deinde *ad oceanum cedentem* legit Lov. I.

§ 6 *In agro Lergavonensium*] *Ilercaonensium* Ptolemæi auctoritate reponi potuit. Sed hoc quoque in me-

dio relinquo. *Sabell.* Varie hujus populi nomen scribunt codd. Sed 'Ilercaones' vel 'Ilergaones' plerumque vocantur; 'Illurgavonenses' apud Cæsar. Civ. I. 60. Vide Marcæ Marcam Hispan. II. 8. et Cellar. Geogr. Antiq. lib. II. c. 1. p. 88.

Castra Romana ad novam classem erant] Quam *novam* classem? an XXV. navium de Pœnis captarum c. 20.? vix puto. Nec de classe P. Scipionis cogitari potest, quia hæc demum post has res gestas in Hispaniam venisse dicitur c. 22. Suspicabar primo *ad navium classem.* Sed hoc abjeci propter ea, quæ scribit Jac. Gronov. ad c. 32. Nam nec ipse *classem navium* sine numero adjecto usquam dictum inveni. Quæ tamen hic sit illa 'nova classis,' ab aliis discere cupio. *Duk.* Crevierio voces *ad novam classem* pro loci nomine accipiendæ videntur. In Itiner. autem Antonini p. 452. memorari docet locum inter Ilerdam et Tarraconem, 'Ad Novas.'

Quum fama repens alio vertit bellum] Pal. 2. *alio avertit bellum.* Gebh. Put. Pet. melior *avertit.* J. F. Gron. Ita et Flor. Utrumque obcurrit. 'Vertere bellum' XXIII. 26. XXIV. 36. XXV. 14. et 23. l. XXVI. c. 12. aliisque locis: 'avertere bellum' XXVIII. 43. 'Avertisse eo bellum, unde venerat, refers.' XXXI. 7. 'Totum in Hispaniam aversuri bellum fuerimus.' Et solent etiam 'vertere' et 'avertere' commutari. Vide ad III. 1. § 3. Hic itaque optimos sequi præstat: quod etiam Crevier. fecisse video.

§ 7 *Celtiberi principes, qui regionis suæ legatos obsidesque dederant*] Locus in tenebris aut in vitio est. Nam qui isti 'regionis legati?' Joh. Saxonius in suis ad Livium notis explicat 'Vicarios, et quos vulgo dicimus Locumtenentes.' Apage: non sic Latini. Liber scriptus ex parte subvenit, qui habet, trajectis vocibus, *Celtiberi, qui principes regionis suæ:* ut non legati regionis, sed principes sint. Sed, ut diximus, 'ex parte:' quia suspectum etiam et durum 'dare legatos.' Obsides sane damus, at illos mittimus. Velim *qui principes regionis suæ legarant, obsidesque dederant.* Duo commemorat amicitiæ et fœderis signa. Celtiberi, inquit, primores gentis suæ legatos miserant, et obsides quoque præterea dederant. Hæc autem legatorum missio indicata c. 20. his verbis: 'Reditumque in citeriora provinciæ, quo omnium populorum, qui Iberum accolunt, multorum et ultimæ Hispaniæ legati venerunt.' *P. Ruben.* Elect. I. 28. Nullum a vulgata lectione discrimen reperi in Pall. Mss. *Gebh.* False. Put. *Celtiberi, qui principes regionis suæ legatos miserant, obsidesque dederant.* J. F. Gron. Rubenii scripto in transponendis vocibus consentiunt Flor. et Cant. quorum posterior etiam vocem *legatos* omittit. Sed Putean. solus veram lectionem servavit.

Nuncio misso a Scipione exciti, arma capiunt] Habet Pal. 1. *nuncio misso a Scip. arma capiunt,* relegato τῷ *exciti.* Gebh. *Exerciti,* pro *exciti,* Cant. Vide ad X. 33. § 1. Tum τὸ *misso* exsulat a Lov. 4. Mox vero *provinciam Karthaginiensium,* omissa copula *que,* præfert Lov. 3.

§ 8 *Quindecim millia hostium ociderunt*] *Millia hominum* Ber. Vide ad XXIII. 37. § 11. Tum *ceciderunt* Lov. 5. Gaertn. et Hav. *cecidere* Lov. 4. Vide ad XXXVI. 36. § 6. Paullo ante *oppida expugnant,* omissa media voce, Lov. 4. et 5. Inde *egregie pugnant,* pro *pugnantes,* Flor. et ita legit Put. in fine tamen addens *ac,* unde Crevier. legendum conjicit, *egregie pugnant, ac quindecim millia hostium occidunt.* Vide ad X. 12. § 4. Si Florentini lectionem probamus, nulla opus est emendatione; quin et mitius videtur, uno cod. adsentiente *ac* in Put. expungere, quam, invitis omnibus Mss. *ociderunt* mutare in *occidunt.* Neque displicere

debent tempora verborum diversa *pugnant, occiderunt, capiunt.* Supra enim ad III. 46. § 9. ex Livio exempla laudavi, ubi itidem junguntur 'jubet, ejecit, comparat, consultant, addidit, locat;' et contra 'excepit, resupinat, adfixit.' His igitur inlustrari possunt, quæ obcurrunt x. 44. § 4. 5. 'terruerant, cepit, fecerant.' Mox *quatuor millia militum* Hav.

CAP. XXII. § 1 *Magnoque commeatu adjecto*] Vet. lib. *advecto.* Sigon. Ita et omnes mei, nisi quod *advectu* sit in Lov. 4. *advento* in Gaertn. Solent autem 'adjectus' et 'advectus' in Mss. commutari. Vide ad XXXI. 45. § 8. Paullo ante *cum XX. longis navibus* Lov. 2. et 4. Reliqui nihil mutant. Nihilominus Polyb. etiam tantum viginti naves agnoscit III. 97. Προχειρισάμενοι ναῦς εἴκοσι, καὶ στρατηγὸν ἐπιστήσαντες Πόπλιον Σκιπίονα κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν, ἐξαπέστειλαν μετὰ σπουδῆς πρὸς τὸν ἀδελφὸν Γνάϊον.

§ 2 *Ea classis ingens agmine onerariarum*] *Ingens agmine onerariorum* Voss. Lov. 2. 4. Harl. Gaertn. et Hav. *ingens onerariorum* Ber. a m. pr. et Hafn. Mox *civium suorum sociorumque,* addita media voce, Rec. Tum *in portum Tarr. ex alto tenuit* Harl. *portum Carthaginis* Lov. 2. et Hafn. Vox *portum* deficit in Gaertn. sequens in Hav.

§ 3 *Milite exposito profectus Scipio fratri conjungitur*] Pal. 2. *fratri se conjungit.* Gebh. *Exposito P. Scipio* Hav. *exposito prof. fratri se conjungit* Flor. Recepi autem *se conjungit,* et quidem tanto fidentius, quod videam Crevier. in Put. *fratris conjungit* invenisse, et inde *fratri se conjungit* scribendum conjecisse.

Ac deinde communi animo consilioque gerebant bellum] Habet Pal. 3. *communi consilio animoque.* Gebh. *Atque inde communi animo* Lov. 5. et Harl. *atque deinde communi animo* Lov. 4. Omnia septem hæc vocabula librarii neglegentia non adparent in Ber.

§ 4 *Obsides totius Hispaniæ custodiæ traditos*] Exemptum est τὸ *custodiæ* a Pall. duobus. *Gebh.* Exsulat eadem vox a Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 2. 4. 5. Harl. Ber. Hav. Hearnii N. et edd. Rom. 1472. ac Parm. quæ tamen sensui necessaria est, nisi legamus *obsides totius Hisp. trad. Hannibali.* In præcedentibus τὸ *igitur* deficit in Lov. 4. et *Celtibero bello,* pro *Celtiberico,* legit Hav. Ita infra XXVIII. 2. 'Erant autem in Celtibero exercitu quatuor millia scutatorum:' ubi vide.

§ 5 *Id unum pignus inclinatos ad Romanam societatem omnium Hispaniæ populorum animos morabatur*] Pall. 1. ac 3. *incl. a Romana societate.* Dein Pal. 1. *memorabantur.* Forte legendum *remorabatur.* Gebh. *Id ob unum pignus* Lov. 1. Tum *incl. ab Romana societate* Cant. Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Hearnii D. et edd. principes. *Inclinaturum Romana societate* Lov. 2. Tum *memorabant* Lov. 3. *morabantur* Voss. Ber. et Gaertn. *memorabantur* Lov. 1. *memorabatur* Lov. 2. *remorabatur,* quod Gebhardo placebat, Hav. Sed 'morari' et 'memorari' etiam commutabantur VII. 34. § 14. 'Remorari' ex emendatione Gronovii obcurrit XXVII. 12. 'Ne remorandi quidem caussam in Italia fore.' Hic tamen uni credere nequeo.

Ne sanguine liberorum suorum] Put. manus prior *liberum suorum.* Lib. I. c. 9. 'Illas in societate fortunarum omnium et, quo nihil carius humano generi sit, liberum fore.' Et c. 13. 'Nepotum illi, liberum hi progeniem.' Et c. 39. 'Puerum liberum loco cœptum haberi.' Sic XXI. 17. ex nostris dedimus *et socium quantum ipsi videretur.* J. F. Gron. Hanc contractionem tum in illa, tum in aliis vocibus Livius sæpius usurpavit. I. 42. 'Qualis Anci liberum animus adversus Tarquinium fuerat.' III. 50. 'Neu se ut parricidam liberum aversarentur.' VIII. 7. 'Me quidem ingenita caritas liberum movet.' c. 28. 'Suæ condi-

tionis liberumque suorum respectu.' XLV. 41. 'Neque ex tanta stirpe liberum superest, qui L. Æmilii Paulli nomen ferat.' Vide etiam ad I. 53. § 6. et XXVII. 45. § 7. Ita *modiûm* pro *modiorum*; vide ad XXVI. 47. § 8. *sociûm* pro *sociorum*; vide ad XXI. 17. § 2. *Celtiberûm* pro *Celtiberorum*; vide ad XXX. 8. § 8. *duûm* pro *duorum*; vide ad III. 25. § 4. Similia etiam alibi passim obcurrunt.

§ 6 *Solerti magis quam fideli consilio*] Pall. 1. et 3. *solertia magis, quam fideli consilio*. Gebh. Put. Pet. melior, duo Pall. Voss. *solertia magis, quam fideli consilio*. J. F. Gron. Ita et Lov. 1. 2. Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. Hearnii Oxon. (quorum unus *solerti* præfert in margine) et edd. usque ad Froben. qui a. 1531. *solerti* substituit. *Solertia magis, quam cons. fideli* Lov. 3. *solertia magis quam fide cons.* Lov. 5.

Consilio ex societate dux erat Sagunti nobilis Hispanus] Vos ita mutastis (cum dico mutastis, errasse vos aio, atque induxisse); mutastis autem, facientes ex binis dictionibus singulas, de *ex societate*, *exsolvendam*: de *dux erat*, *duxerat*. Ego sic *consilio exsolvit*: estque finis superioris sententiæ. Tum sequitur altera: *Acedux erat Sagunti nobilis Hispanus.* Siquidem *Acedux* nomen hominis est, ut in sequentibus patet. *Valla.* Hic a Polyb. dicitur Ἀβίλυξ III. 98. constantissima libri fide, ut *Abilux* vocandus esse videatur. *Sigon.* Pal. 1. *consilio ex soc. duxerat. Sag.* Pal. 2. *cons. exsolvendum duxerat. Sag.* Pal. 3. *consilio exsolvit: ex societate duxerat Sag.* Gebh. Edd. quasdam habere video *Acedux*. Scriptus Cantabrigiæ et Men. cum Voss. *exsocietate dux erat.* Put. Pet. *exsollicitate luxerat.* Unde duntaxat apparet ab Livio etiam fuisse appellatum *Abelux* vel *Abelyx*: non *Abelox*, quod editos occupat. Neque mihi dubitandum unquam duxi, vestigia hujus ipsius nominis elucere in altero nomine principis Celtiberorum adolescentis, quod Livio XXVI. 50. editur *Allucius*, in Mss. *Luccius*. Jac. Gron. *Consilio ex soc. dux erat Sagunti* Cant. Lov. 1. 2. 3. 4. Harl. Hafn. Brancal. Latinii, et Hearnii L. 1. *consilio exsolvit: dux erat Sagunti* Ber. Rec. Gaertn. et Hav. *consilio ex soc. exsolvit: dux erat Sagunti*, utraque lectione juncta, Hearnii N. *consilio ex soc. Pœnorum ad Romanos aspirans liberandam decrevit: dux erat Sagunti* plurimum interpolatus Hearnii D. *consilio ex sollicitate luxerat Sagunti* Flor. a m. pr. pro quo alia manu in margine emendatur *consilio exsolvit. Abelox erat Sagunti:* quomodo etiam præfert Lov. 5. Verum primigenia optimi Flor. ut et aliorum codd. vestigia, ut Gronov. monuit, potius *Abelux*, quam, ut Lipsius ad § 20. hujus cap. putat, *Abelox* legendum demonstrant; præsertim accedente Polybii auctoritate.

Qualia pleraque sunt barbarorum ingenia] Pall. *qualia plerumque sunt.* Amplius Pal. 3. *tamen qualia.* Gebh. Omnes *plerumque sunt barb. ingenia.* J. F. Gron. Ita et Flor. Cant. Lov. 3. 4. Harl. Hav. et Brancal. Latinii: *sunt plerumque* Lov. 2. Ber. et Hafn. *tamen qualia*, pro *tum qualia*, etiam Brancal. Latinii, et Harl. Vide hoc lib. ad c. 17. § 5.

§ 7 *Nihil aliud quam unum vile atque infame corpus esse ratus*] Fortassis legendum *nihil aliud, quam onus vile atque inf. corpus esse ratus.* Nam haud scio, an Latini dicant *unum vile*, quomodo hic ponitur. Quod si locus bene habet, notandum sane id locutionis genus, ut rarum atque infrequens. *Glar.* 'Unum corpus' vocat, quod proditores non tantum se solos, sed multos sæpe secum tradunt. Quare inepta est Glareani correctio *onus vile.* Cæterum *infame* ab odio eorumdem. Justinus III. 7. 'Sperantes se Pericli acquirere posse aut periculum ex invidia, aut ex suspicione proditionis

infamiam.' *Gebh.* A Glareano etiam dissentit Gron. de Pec. Vet. I. 10. 45. Vide ad VII. 34. § 3. Mox *quam proximum emol.* pro *quam maximum,* Hafn. et Ber. Solent passim has voces commutare librarii. Vide Burm. ad Suet. Claud. c. 33. Vitell. c. 2. et Corte ad Plinii Ep. IV. 3. 3. et V. 12. Adde hoc lib. ad c. 53. § 2. XXV. 9. § 15. et XXVI. 10. § 3.

§ 9 *Injussu Bostaris præfecti satis sciret, nihil obsidum custodes facturos esse*] *Sine jussu Bost.* Rec. quod ex glossa natum est. Supra II. 12. 'Consulum injussu et ignaris omnibus.' VII. 15. 'Injussu imperatoris prœlium inituros.' IX. 10. 'Injussu populi Romani Quiritium.' X. 3. 'Ut dictatoris injussu dimicaret.' XXII. 10. 'Injussu populi voveri non posse.' XXIII. 2. 'Ne quis adire curiam injussu suo possit.' XXV. 21. 'Injussu prætoris signis convulsis in aciem exirent.' XXVI. 33. 'Agi de Campanis injussu populi non video posse.' XXVIII. 18. 'Cum hoste agere injussu senatus.' XXXVII. 19. 'Cui rata ista pax erit, quam injussu populi Romani peregerimus?' XXXIX. 55. 'Gentis injussu profecti occupare agrum.' *Hostaris* Lov. 1. sæpius hoc cap. Tum vox *satis* exsulat a Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii Oxon. et priscis edd. quam primus recepit Aldus. Aldo consentit Flor. et Cant. Vide ad VI. 28. § 7. Deinde *obsidium* Voss. et Lov. 1. Vide ad § 14. hujus cap. Mox vocem *arte* omittunt edd. Sigonii nomine inscriptæ, quam omnes manu exarati et editi reliqui servant.

§ 10 *Ut aditum ex portu intercluderet Romanis*] Toleranda forsitan scriptura. Nihilominus si Saguntus portum habuit, mirari profecto oportet, nullam ejus in tam notabili obsidione vel a Livio vel a Polybio mentionem factam, nec etiam ullo alio in loco, præter hunc; et qui ne semel quidem aliqua classis sive Punica, seu Romana illuc applicuerit. Cur denique ipse nunc P. Scipio cum exercitu illuc ire dicitur maluisse itinere terrestri? Sed nec Polybius, quem nunc exprimit Livius, Saguntini portus mentionem hoc loco facit, ac tantummodo Bostarem ait III. 98. ἐστρατοπεδευκέναι τῆς Ζακάνθης ἐν τοῖς πρὸς θάλασσαν μέρεσι. Tum sitam eam dixit præcedenti libro c. 7. non in litore, non ad fluviolum quendam, sed passus mille a mari reductam. Ut scias, quid velim. Tam suspecta mihi occurrit vulgata lectio, quam arridet Cantabrig. et Pet. *ut aditum ea parte intercluderet Romanis.* Jac. Gron. *Ex parte* præferunt Flor. et Hearnii L. 1. atque N. in margine; ubi tamen alia manu iterum delendum esse monetur. Hinc lectio a Gronovio probata, quæ etiam vera esse videtur, plurimum firmatur; *ea* enim et *ex,* sive *A* et *X,* passim in Mss. confunduntur. Vide ad XL. 59. § 8. Crevierius tamen vulgatum tuetur, *aditum ex portu* exponens aditum ad urbem ex ea parte, qua portus est, ac docens ex Cellar. Geogr. Ant. II. 1. p. 85. inter oppida maritima habitam esse Saguntum; neque obstare, quo minus portum ad mare habuerit, quod vel mille, vel, ut alii, tria millia passuum, remota a mari fuerit; quum inter Piræeum et Athenas quadraginta stadia, sive quinque millia passuum, interfuisse dicantur. *Intercluderet ex portu* præferunt Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. cum editis Aldo prioribus.

Monet, in quo statu sit res] Optimi præpositionem ignorant. Cic. Fam. XV. 20. 'Ut existimare possimus, quo statu simus.' Revise ad III. 68. *J. F. Gron.* Nostri omnes præpositionem agnoscunt, quæ nec a Flor. nec a Cant. abesse notatur: at, ea trajecta, *quo in statu* præferunt Ber. et Gaertn. Livius autem in hac locutione præ-

positionem vel addere, vel omittere solitus est. Vide ad XXVI. 28. § 1. Paullo ante *ibi cum*, pro *ibi eum*, Harl. *ibi tum* Lov. 4. et 5. Vide ad IX. 35. § 7.

§ 11 *Metum continuisse ad eam diem Hispanorum animos*] *Hispaniarum animos* Flor. Voss. Lov. 1. et Hav. Mox *profugiumque*, pro *perfugiumque*, idem Hav. Vide ad XXXVII. 57. § 2. Præterea *devincendos*, pro *devinciendos*, Lov. 3. et Hav.

§ 12 *Quodnam id subitum tantæ rei donum possit esse*] *Quidnam* Lov. 4. et 5. Tum *posset esse* Flor. Voss. Lov. 2. 4. 5. Harl. Ber. et Gaertn. *esse posset* Hav.

§ 13 *Id privatim parentibus, &c. et publice populis gratum erit*] Malim, *id priv. parentibus, &c. id pub. pop. gratum erit:* vel potius, *id et priv. parentibus, &c. et publice.* Nam in Mss. *inde* J. F. Gron. *Inde privatim* etiam Flor. Voss. Lov. 1. 2. 3. 4. Ber. a m. pr. Hav. et Hearnii L. 1. et D. *id enim privatim* Lov. 5. *id et privatim*, ut Gronov. conjiciebat, Hearnii N. Qui paullo ante perperam legebat *remittere*, pro *remitte*.

§ 14 *Vult sibi quisque credi*] Pal. 1. *Votis ibi quisque credi.* Pal. 3. *Voti sibi quisque credi.* Gebb. *Votis ibi quisque credi* Voss. et Lov. 1. *Voti sibi quisque credi* Cant. Harl. Hafn. et Rec. *Voti sibi cujusque credi* Lov. 3. *Voti sibi unusquisque credi* Lov. 2. Mox *obsidium*, pro *obsidum*, Flor. Vide hoc cap. ad § 9.

Quantam insuper gratiam possim, adjiciam] Pal. 2. *quantum ins. possim, adj.* Pal. 3. *quantam super possim, gratiam adj.* Gebh.

§ 15 *Et ab iis ad Scipionem perductus, quid adferret, expromit*] Prima vocula abest a Gaertn. duæ sequentes a Flor. Deinde *productus* legit Hav. De his verbis a librariis inter se commutatis vide ad XXXVIII. 50. § 1. et mox hoc cap. ad § 18. *Deductus* Gaertn. Sed de verbo 'perducere' vide ad v. 15. § 8. Hinc *exprimit* Lov. quinque, Ber. Hav. Hearnii D. L. 1. et vett. edd. usque ad Frobenium, qui a. 1535. recte reposuit *expromit:* de quo verbo vide ad XXXIX. 12. § 4.

§ 16 *Mandatis ad rem agendam accipiendis*] Pal. 2. habet *ad rem gerendam.* Gebh. Ita et Lov. 3. Hearnii N. in contextu, et, quas vidi, edd. ante Aldum. Vide hoc lib. ad c. 28. § 1. Paullo ante *Et fide accepta*, addita ab initio vocula, Flor. Tum *Saguntum rediit* Lov. 3. et Harl. Vide ad XXXVI. 35. § 2. Hinc *insequentem diem absumsit* Rec. *diem insequentem assumsit* Lov. 1. 4. Ber. et Gaertn. Vide ad IX. 17. § 17.

§ 17 *In præparatas sua fraude insidias ducit*] *In præparata sua fraude insidias* Lov. 4. *in præparatas suas fraude insidias* Flor. a m. pr. Voss. et Lov. 1. Tum *ducitur* Gaertn. et Hearnii D. atque N. quorum tamen hic in margine *ducit* ostentat. Paullo ante *custodes hostium*, pro *custodias*, Lov. 4.

§ 18 *Quasi Karthaginiensium nomine sic agerentur*] Pal. 2. *nomine res ageretur.* Gebh. Put. Pet. Pal. Voss. aliique non malæ notæ *sic ageretur.* J. F. Gron. *Quo si Karthaginiensium* Flor. a m. pr. quod etiam Crevier. in Put. invenit, ejusque auctoritate recepit. *Sic ageretur* non tantum omnes mei, et Hearnii L. 1. atque N. verum etiam omnes, quas vidi, edd. ante Mog. quæ prima vulgavit *agerentur.* Sed *ageretur* accipiendum impersonaliter. Insuper *Karthaginiensium nomine res ageretur* scribendum conjicit Crevier. quod Gebh. in Pal. 2. invenit. In verbis præcedd. *In Romana castra perducti* Ber. *In castra Romana producti* Lov. 2. Vide modo ad § 5. *In castra perducti* Gaertn.

§ 19 *Quam quanta futura Karthaginiensium fuerat*] *Quam empta futura* sine sensu Hafn. *quam quanta fuerit Carth.* ultima voce omissa, Harl. *quam quanta Carth. fuerat* Ber. a m. pr.

Mox τὸ *enim* non est in Lov. 2. Deinde *graves superbos*, sine *que*, Flor. Hinc *in rebus secundis expertus* Lov. 1. et Flor. a m. pr. *in rebus secundis expertis* Lov. 3. quod quidem accipi potest commodo sensu, *mitigasse expertis illos graves*, pro mitigasse erga expertos: potius tamen inscitiæ illi librariorum tribuendum, de qua dixi ad VI. 3. § 8. Nihil itaque mutandum, et *expertos* hic capi debet passive, de quo vide ad V. 54. § 6.

§ 20 *Et Acedux vir prudens*] Scriptum meum *et Abelox:* idque verum hominis Hispani nomen. Polybius ubique Ἀβίλυξ, quod tamen bonus interpres ille mutandum sibi in *Acedux* putavit. *Lipsius*, Ep. Quæst. II. 14. Quia Polybius Ἀβίλυξ, Sigonius restituendum censet *Abilux*. Quanto rectius Pall. tres *Abelox* et *Habelox*, ut secundavit monuitque cl. Lipsius. *Gebh.* *Et a bello* Lov. 3. Harl. Rec. et Gaertn. *Habelox* Flor. et Ber. *Abelox* reliqui; quam scripturam Gruterus, Lipsianam emendationem probans, in postremam ed. recepit. Sed vide hoc cap. ad § 6.

§ 21 *Itaque ingenti consensu ad defectionem omnes spectare*] Habetur in Pal. 1. *defect. omnes spectare*. Pal. 2. plane ignorat τὸ *ad defectionem*. Gebh. Iidem Put. Pet. Voss. aliique non malæ notæ *consensu def. omnes spectare*, sine præpositione. l. III. c. 69. 'Juventus, quæ inter tales metus detrectationem militiæ telum acerrimum adversus Patres habere solita erat, bellum et arma spectabat.' X. 11. 'Samnites arma et rebellionem spectare.' Hoc lib. c. 53. 'Nobiles juvenes quosdam, quorum principem L. Cæcilium Metellum, mare ac naves spectare.' *J. F. Gron.* *Ita ingenti consensu* Hearnii D. Vide ad XXI. 53. § 7. *Itaque ingenti assensu* Lov. 4. et 5. Tum *ad defectionem* mihi tantum obvium fuit in Lov. 3. Rec. et Gaertn. Sed nostri reliqui, ut et Hearnii Oxoniensis præpositionem ignorant. Quamvis itaque Livium sæpius 'spectare ad aliquid' dixisse, docuerim ad I. 47. § 1. hic tamen codicum, præpositionem abjicientium, auctoritatem sequor, præsertim quum et ita Livius haud raro loquatur. Ita V. 16. 'Fata et Deos spectabant.' c. 21. 'Hostium templa novasque sedes spectare.' VI. 33. 'Quum Antiates deditionem spectarent.' VII. 32. 'Summum quodque spectate decus.' VIII. 19. 'Fugam magis retro, quam prœlium aut hostem, spectante milite.' IX. 10. 'Arma cuncti spectant et bellum.' X. 18. 'Spectantes jam arma Etruriæ populos.' XXIII. 34. 'Bellum ac defectionem omnes spectare:' ubi ante Gronov. etiam vulgo *ad bellum* edebatur. Et ita Justin. locutum esse, probat Vorst. ad ejus XII. 3. Ceterum *socios omnes spectare* Lov. 1. cujus librario vox *socios* ex § præc. obversabatur. Τὸ *omnes* deest in Hearnii L. 1. *omnes spectare* in Hav. Mox *nisi hiems*, pro *ni*, Lov. 4. et 5. Vide ad XXIII. 1. § 8.

CAP. XXIII. § 1 *Quum in Italia paullulum intervalli*] *Paullum int.* Flor. et Lov. 3. ac 4. quod se etiam in Put. invenisse auctor est Crevier. Id igitur admittendum judicavi. Vide ad XXXVI. 9. § 8.

§ 2 *Quæ ut Hannibalem non mediocri sollicitum cura habebat*] Vocula *ut* non adparet in Lov. 2. et 5. Tum *non med. cura soll.* legit Lov. 1. et mox *eum magistrum militiæ* Lov. 2.

§ 3 *Ita contemta erat inter cives, armatos pariter togatosque*] *Ita contemtus erat* Lov. 2. *tam contemta erat* Lov. 4. *tamen contemta erat ejus cunctatio* Lov. 5. Hinc *inter cives Romanos, armatos pariter togatosque* Hearnii N. *inter cives Romanos, armatosque pariter togatosque* Gaertn. *cognatosque* Lov. 1.

Læto, ut verius dixerim, quam prospero eventu] Pal. 1. *læti, ut prius dix.*, *quam pros. eventu*. Pal. 2. *læto, ut prius dixerim:* neque dissentit priscus edi-

tor. Pal. 3. vero, *levo, ut dixerim, quam prospero eventu.* 'Lævum' vocat infelicem eventum, quia quinque millia Romanorum cæsa a Pœnis. *Gebh.* Elegantius τὸ *ut* omittit Put. cum socio Pet. Alludunique alii *læto ut prius*, aut *læto ne prius* exhibendo. Suetonius Caligula c. 13. 'Populum Romanum vel dicam hominum genus:' ut ibi liber Pithœi. Cicero ad Att. IX. 7. 'Unum illud extimescebam, ne quid turpiter facerem, vel dicam, jam effecissem.' Alibi ne *dixerim* quidem addit Noster. Lib. XXVII. c. 9. 'Ab Romanis extra Italiam in exilium verius, quam in militiam, ablegari.' XL. 27. 'Ab Liguribus, latronibus verius, quam hostibus justis.' XLI. 18. 'Pecora in fanis trucidant verius passim, quam rite sacrificant.' *J. F. Gron. Et ut propius dix.*, omissa voce *læto*, Lov. 4. *levo ut prius dix.* Gaertn. *lævo ut prius dixi* Rec. *levone prius dix.* Ber. *lævo*, pro *læto*, etiam est in Vaticano Latinii: *leno ut prius dix.* Lov. 5. *læti ut prius* Voss. et Lov. 1. *læto prius dix.* Lov. 3. *læto ut prius dixeram* Hafn. *læto ut prius dix.* Lov. 2. Harl. Hav. et vett. edd. *lætove prius dix.* Flor. unde, unica litera relegata, reliquis vero aliter in voces distinctis, oritur id, quod ex suis Gronov. probat *læto verius dixerim.* Vulgatum *læto ut verius dix.* neque in ullo cod. mihi obviam fuit, neque in excusis ante ed. Ascens. 1513. Cic. de Orat. II. 4. 'Quæcumque caussa vos huc adtulisset, lætarer; sed tamen, vere dicam, quævis, mallem, fuisset, quam ista.'

§ 4 *Quum a perfugis ei monstratus ager dictatoris esset*] *A profundis* Lov. 1. *a profugis* Voss. Lov. 2. 3. 4. 5. Har. Ber. Rec. Gaertn. Hav. Brancal. Latinii, et edd. antiqq. usque ad Aldum, qui *a perfugis* primus substituit. Supra X. 40. 'Hæc comperta perfugarum indiciis:' et eodem cap. 'Exeunti jam forte in aciem nunciat perfuga:' ubi similiter turbant nonnulli codd. et edd. Hoc lib. c. 28. 'Perfugis multa indicantibus:' ubi quoque eodem modo variant codd. XXIV. 20. 'Recepti perfugæ trecenti septuaginta.' XXV. 29. 'Aliam suam ac perfugarum caussam esse:' ubi olim edebatur *transfugarum.* XXVII. 15. 'Pro perfuga jussus Tarentum transire.' XXVIII. 23. 'Perfugæ a Gadibus venerunt, pollicentes, urbem prodituros esse.' XXX. 37. 'Perfugas, fugitivosque, et captivos omnes redderent Romanis.' c. 43. 'Perfugas, fugitivos, captivorum quatuor millia tradiderunt.' XXXVIII. 11. 'Perfugas, fugitivos, captivosque reddito Romanis:' et alibi sæpe. Similiter 'perfugere' et 'profugere,' ut et 'perfugium' ac 'profugium' in Mss. commutari, videbimus ad lib. XXXVII. c. 57. § 2. De caussa erroris dictum est ad IX. 10. § 7. Ceterum strategema hoc Hannibalis inlustrarunt viri docti ad Justin. III. 7. § 8.

Ab uno eo ferrum ignemque et vim omnem hostium abstineri jussit] Pall. duo *vim omnium hostium.* Pal. 3. *vim omnem host. obsideri jussit:* perperam. Idem factum Archidami, de quo Trogus III. 7. 'Periclis agros in populatione cæterorum intactos hostes reliquerant, sperantes acquirere se illi posse aut periculum ex invidia, aut ex suspicione proditionis infamiam.' *Gebh. Vim omnium hostium abstineri* etiam Flor. Cant. Lov. 2. et Gaertn. *vim omnium abstineri hostium* Ber. Male. Vide ad VI. 22. § 6. *Vim omnem hostilem* legere jubet Crevier. Præterea *ab eo uno* editi Ald. qui in contextu lapsu operarum edidit *ab non eo*, sed inter errata *ab uno eo* reposuit.

§ 5 *Altera ipsius facto*] *Ipso facto* Voss. Lov. 1. 3. Ber. et Hav. Vide ad VI. 3. § 8. Mox τὸ *est* non adparet in Cant. ut nec voces *in maximam* in Gaertn.

§ 6 *Quod, sicut primo Punico bello*

factum erat] *Quod sic primo* Lov. 4. et Gaertn. *quo sint primo* Lov. 1. *quo sic primo* Lov. 2. *quod sit primo* Harl. *quo sit primo* Cant. et Flor. a m. pr. *quod primo* a m. sec. et Hav.

Convenerat inter duces Romanos Pœnumque] Omnes auctores hoc tribuunt uni e Romanis Fabio. Etiam Livius vocat 'ipsius factum,' quod ipsi uni conflaverit invidiam, quoniam non consuluisset Patres. Scribendum haud dubie *inter duces Romanum Pœnumque;* quod clarissime etiam ex eo patet, quod paulo post sequitur, 'quum plures Romanus, quam Pœnus, recepisset:' quo evidenter hæc verba, quæ emendamus, respici, nec intelligi Romanum populum, sed ipsum ducem, unum illum Fabium, ex contextu verborum satis perspici potest. Infra XXIV. 15. 'Quum utrinque duces Romanus Brutium Lucanumque, Pœnus Romana mancipia verbis obtereret.' XXX. 13. 'Duos imperatores Pœnum Romanumque.' *Jac. Periz.* In Voss. *Romanos* quidem scriptum est, sed duabus postremis literis τῷ *um* superimposito. Sed et in scedis suis Salmasium ista ex Msto Puteanæo scripsisse cerno *inter duces Romanosum Pœnumque.* Lege *inter duces Romanum Pœnumque.* Jac. Gron. Putean. lectio docet ejus librarium in cod. suo duplicem invenisse scripturam *Romanos* et *Romanum*, quam utramque eo modo conjunxit, quod incertus foret, utra præferenda esset. Vide ad c. 20. § 2. Vera autem est virorum doctorum conjectura *duces Romanum Pœnumque,* quod servant Lov. 5. Gaertn. et apud Crevierium Tellerianus. *Ro. Pœnumque* habet Ber. a m. pr. Formata autem est hæc locutio eodem modo, atque XXIX. 2. 'Cornua dextrum Ilergetes, lævum ignobiles tenebant Hispani populi:' ubi alia vide.

Quæ pars prius reciperet, quam daret, argenti pondo bina et sex libras in milites præstaret] Vos mutatis *prius* in *plus*, ego in *plures*, et *milites* in *militem*, et *sex libras* in *selibras*, id est in singulas libras cum dimidiata, ut 'semodius' unus modius est et dimidiatus, et 'sescunx,' uncia et media. *Valla.* Plutarchus in Fabio p. 178. vertit δραχμὰς πεντήκοντα καὶ διακοσίας. *Sigon.* Put. *quæ pars prius rec.* An fuit *plures*, nempe captivos? Nec moverim tamen vulgatam, ad quam intelligis 'captivorum.' *J. F. Gron.* *Prius reciperet* etiam Flor. Cant. et Hafn. Solent hæ voces *prius* et *plus* interdum a librariis perperam confundi. Vide ad II. 56. § 6. VIII. 36. § 7. et alibi. Vulgatum igitur *plus*, in quod reliqui codd. conspirant, servandum puto; præsertim quum Livius ita loqui soleat. Supra IV. 52. 'In legationes non plus singulis senatoribus invenientes.' VIII. 25. 'Samnitium plus, quam vellent, intra mœnia esse rebantur.' XXIII. 16. 'Vix equidem ausim adfirmare, non plus quingentis, vel quingentos, Romanum amisisse,' ita Gronov. ibi legendum censet. c. 44. 'Pœnorum prima eruptione perculsi ceciderunt haud plus, quam triginta.' c. 46. 'Hostium plus quinque millia cæsa eo die.' XXIV. 41. 'Supra duodecim millia hominum cæsa duobus prœliis: plus mille captum.' c. 42. 'Plus octo millia hominum cæsa, haud multo minus, quam mille, capta:' ubi *minus* similiter ponitur pro pauciores. XXVII. 1. 'Quum tredecim millia alibi, alibi haud plus, quam septem, inveniam.' XXXII. 12. 'Non plus duobus millibus hominum amissis.' XXXIII. 36. 'Ne plus quingentis armatorum haberet.' XLIV. 10. 'Quingentos ferme occiderunt, et non minus ceperunt:' c. 42. 'Ex victoribus ceciderunt non plus centum.' Vide etiam Vorstium ad Val. Max. I. 8. 5. Deinde *sex libras* Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Hafn. Gaertn. et Hav. pro quo recte Valla *selibras* reposuit. Perperam tamen *selibras* exponit singulas libras cum

dimidiata, *semodium* unum modium cum dimidiata: quum *selibra* sit libra dimidiata, *semodius* modius dimidiatus. Varro de Ling. Lat. IV. 40. 'Se valet dimidium, ut in selibra et semodio.' Alia ratio est *sescuncis*, quæ vox non cum *semi*, sed *sesqui*, componitur. Deinde *in milite* Flor. Lov. 2. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et edd. antiqq. quæ voces desunt in Lov. 1.

§ 7 *Ducentos quadraginta septem quum plures*] Plutarchus in Fab. 178. *ducentos quadraginta* vertit. Vereor ne scriptum fuerit *CCXLII*. Sigon. Omnes nostri in numerum receptum consentiunt; unus Hav. *CC. et quadraginta septem* legit. Mox *plures Romanos quam Pœnus recepisset* Lov. 1. sed additis voci *quam* notis, quibus eam delendam esse indicatur. Tum *jactatum in senatu*, omissa voce *re*, Lov. 3. et Ber. *jactata frustra in senatu re* Lov. 5.

Tardius rogaretur] *Rogaretur*, pro *erogaretur*, dictum videtur. *Sigon*. Pal. 2. *erogaretur*. Gebh. Scribe omnino *tardius erogaretur*, ut sane et nonnulli habent libri: nam 'rogare' veteres dixisse pro 'erogare' non persuadet Sigon. *J. F. Gron.* Neque mihi verisimile videtur, eo sensu 'rogare' in usu fuisse. Sed 'rogare argentum' notabit legem ferre de pecunia tribuenda. Ita apud Cic. pro Flacc. c. 13. 'Quum L. Flaccus in Asia remiges imperabat, nos hic in mare superum et inferum sestertium ter et quadragies rogabamus:' ubi vide Gruter. Et ita 'rogare provinciam' in orat. pro Sext. c. 24. 'Mihi reique publicæ pernicies, Gabinio et Pisoni provincia rogata est.' Id tamen hic ferri nequit. Jus enim statuendi de hac pecunia non penes populum in comitiis, sed penes senatum erat. Ita in hac ipsa historia Valer. Max. IV. 8. 1. 'Captivos ab Hannibale, interposita pactione nummorum, receperat: qui quum a senatu non præstarentur:' et Plut. in Fab. 178. Τούτων ἡ σύγκλητος ἔγνω τὰ λύτρα μὴ πέμπειν. Nihil itaque verius est, quam ut, addita una litera, cum Gronovio, cujus emendationem probat etiam Crevierius, legamus *erogaretur*. Et ita præferunt Harl. Ber. Hafn. Hav. Brancal. Latinii, et Hearnii N. a m. sec.

§ 8 *Inviolatum ab hoste agrum, misso Romam filio, vendidit*] Trogus vocat *intactum*. Pericles vero aliter, de quo idem Justin. III. 7. 'Quod ante prospiciens Pericles et futurum populo prædixerat, et, ad invidiæ impetum declinandum, agros ipsos reipublicæ dono dederat.' *Gebh.* Put. *misso Romam qui filio.* Emenda *misso Romam Quinto filio*. J. F. Gron. Non adversor. Vide eumdem Gronov. ad c. 27. § 2. Nihil tamen aut mei, aut Hearnii Msti mutant. Et ita Val. Max. *misso in urbem filio*. Plut. ἔπεμψε τὸν υἱὸν εἰς Ῥώμην.

§ 9 *Pro Gerionis mœnibus*] Pall. 1. et 2. *pro Geniori montibus*. Pal. 3. *pro Gerioni montibus*. Gebh. Put. et alii *Gerioni*. Lege *Gerunii*, vel *Geronii*. J. F. Gron. *Geniori* Voss. in contextu. *Gerioni* Flor. et Harl. utrumvis autem, transpositis literis, datum est pro *Geronii*. Vide ad c. 18. § 7. Deinde *montibus* Flor. Voss. a m. pr. Lov. 4. Harl. Recan. et Hav. Solent has voces librarii commutare. Vide Burm. ad Ovid. Metam. IV. 646.

Ab se usum horreorum] Vet. lib. *in usum horreorum*. Polybius III. 100. βουλόμενος σιτοβολίοις χρήσασθαι πρὸς τὴν παραχειμασίαν. *Sigon. In usum* non tantum omnes mei et Hearnii L. 1. et D. verum etiam omnes edd. quas vidi, præter unam vel alteram ab ipso Sigonio procuratam, quæ præpositionem omittunt.

Pauca legi qua erat tecta, instituti senserunt] Vos sic *pauca reliquerat tecta*, quod ego non damno, quodque ego per me animadverteram: id si vos non conceditis, nec ipse concedam vobis istud vos invenisse; sed aut e libro, aut ex homine didicisse. Et

alioqui altius ipse, et plura, quam vos, emendavi, sic: *in usum horreorum, si qua reliqua erant, tecta restitui jusserat.* Valla. Pal. 1. *pauca legi qua erat tecta inst. senserat.* Pal. 2. *institui censuerat.* Pal. 3. *institui senserat.* Vulgatæ subscribit Andreas. *Gebh.* Put. *Caucaleqiquatratecta instituiseserant.* Alii *institui senserant.* Valla *restitui jusserat.* Propius est *pauca reliq. tecta, in stativis erat.* J. F. Gron. *Pauca legi qua erat tecta* Flor. Harl. et Hearnii L. 1. *pauca legi quæ erat tecta* Voss. *pauca legi quam erat tecta* Lov. 1. *pauca legi quæ reliq. tecta* Lov. 2. reliqui cum omnibus editis *pauca reliq. tecta.* Deinde *stativa habebat,* ut typis impressi ante Gronov. omnes, etiam Ber. Hafn. et Hav. *stativa tenet* Hearnii N. in margine: *aciem instrui jusserat* Lov. 5. *institui censuerat* Lov. 2. et 3. *institui senserat* Cant. Lov. 4. et Hearnii L. 1. *institui senserant* Lov. 1. Harl. Gaertn. et Oxon. reliqui. Mox § seq. *castris et præsidio circumspectans* Lov. 4. et 5.

Cap. xxiv. § 1 *In agro Larinati*] *Larinate* Ber. forte ex c. 18. hujus libri. Utraque forma apud Liv. obcurrit: *Larinate,* loco modo laudato; *Larinati,* xlv. 2. Vide ad v. 32. § 4. et viii. 12. § 3. Hic igitur vulgatum præfero, quod firmant reliqui; nisi quod *Labinati* sit in Hearnii N. et Exc. Pithœi. Sed *B* et *R* ob ductuum similitudinem sæpe commutantur. Vide ad vii. 22. § 2. xxxvii. 47. § 7. et Gronov. Diatr. Stat. c. 52. p. 346. *Labirinati,* utraque lectione juncta, est in Flor. *Lutinati* in Lov. 2. *Lucerino* in Lov. 3. Mox τὸ *est* exsulat a Voss. Lov. quinque, Ber. et Harl.

§ 2 *In frumentatores palantes, aut in castra, relicta cum levi manu præsidioque, fieret*] Pal. 2. *aut in frum. palatos, aut in castra relicta cum levi præsidio fieret.* Reliqui quoque duo *palatos,* ut et antiqua impressio. *Gebh.* Meliores *palatos, aut in castra relicta cum levi præsidio fieret.* Τὰ *manu* et *que* exulant. *J. F. Gron.* *Palatos* etiam Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 2. 3. 4. Harl. Rec. Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii Oxon. Vide ad i. 11. § 1. Præterea *levi præsidio,* reliquis omissis, etiam Flor. Cant. et Voss. Vide Jac. Gronov. Diss. epist. in Livii loca Geogr. ep. ii. p. 15. Utram lectionem exhibuerint Oxonienses, ex Hearnii excerptis intelligi nequit. Paullo ante *agitabantur,* sine copula *que,* Lov. 3. Harl. Ber. et Hearnii D. atque N.

§ 4 *Quod minime quis crederet*] Quum haud difficile creditu sit, ducem, qui, hoste procul remoto, duas militum partes frumentatum mittebat, postea, quum hostis prope accessisset, jam solummodo tertiam partem militum misisse: hinc Crevier. parenthesin hanc Livio parum dignam, et aut corruptam, aut penitus tollendam judicavit: præsertim quum simile quidquam apud Polybium, quem Livius hic sequitur, non reperiatur. Mox *cum hostibus propius esset* Lov. 5. et Hearnii D. De hoc genere errorum vide ad hujus lib. c. 8. § 7. et Gronov. hoc cap. § 6. Tum *frumentatum* deest in Lov. 1.

§ 5 *Duo ferme a Gerione millia*] Polybius iii. 101. ἀπὸ τῆς πόλεως ἑκκαίδεκα σταδίους. *Sigon.* Paullo ante *dein castra,* pro *deinde,* Flor. Voss. et Harl. quod recepi. Vide ad iii. 3. § 6.

In tumulum hosti conspectum] Melius liber Ms. *tum. hostium in conspectu.* Lipsius, Epist. Quæst. ii. 14. Non longe recedit Pal. 2. *in tumulum in conspectu hostium.* Reliqui duo, exque illis Pal. 1. *in tum. hostium conspectum.* Pal. 3. *in tumultum hostium conspectum.* Gebh. Restituimus veterem lectionem. Lipsius e codice suo notarat *hostium in conspectu:* id continuo editores in contextum. Poterat utrosque prohibere, qui Titium docuit, quid esset *conspectus locus,* Anim. ix. 1. *J. F. Gronov.* *Hostium in conspectu* etiam Lov. 1. 3. 5. et Voss. *hostiumque conspectum* Hafn. et Hav. *hos-*

tium conspectum Cant. Ber. Lov. 2. 4. et Gaertn. neque aliter Flor. a m. pr. pro quo manus altera interpolavit *hostium in conspectu:* quod postrema Gruteri ed. recepit; cujus loco recte Gronov. vulgatum revocavit. 'Tumulus hosti conspectus' est hosti conspicuus. Ita 'tumulus conspectus' x. 40. et xxi. 5. 'aperta undique et conspecta via' xxvii. 27. 'conspecta statio' xxxiv. 30. Vide ad iv. 13. § 3. et Burm. ad Suet. Claud. c. 4.

§ 6 *Quia haud dubie hostibus breviore via præventus esset*] Pal. 2. *præventus erat.* Boni libri omnes *præventurus erat.* Recte, sed et finge *hostis:* quod genus mendi non insolens libris antiquis jam ante notavimus. *J. F. Gron.* *Quia dubie*, media voce omissa, Hav. *aut quia dubie* Lov. 1. 2. Harl. et Gaertn. *aut quia haud dubie* Cant. *haud quia dubie* Lov. 4. *haud dubie quia* Flor. et Lov. 5. Tum *hostibus breviore via præv. esset* servant Lov. 3. et Hearnii L. 1. quod sensum haud incommodum habet, si *hostibus* accipiatur pro 'ab hostibus,' et *præventus esset* pro 'præveniretur.' Haud raro autem plusquamperfecta pro inperfectis poni, videbimus ad xxxiv. 11. § 2. Eam tamen veram lectionem non esse, codd. dissensus ostendit. *Hostibus breviore via præv. erat* Lov. 2. 4. 5. Harl. Ber. Rec. Gaertn. et Hav. *hostis breviore via præventurus erat* Voss. et Lov. 1. *hostib. præventurus erat* Flor. a m. pr. pro quo *hostis* emendat manus sec. Et, ita in D. et N. superesse, Hearnius notavit, quod etiam a Cant. confirmari videtur, et Gronov. ex conjectura in contextum admisit. De errore plerorumque librariorum, *hostibus*, pro *hostis*, scribentium, modo vidimus ad § 4.

Missi Numidæ ceperunt] Facile paterer ita finiri hoc colon, *nocte clam missi Numidæ*, et τὸ *ceperunt* abigi in malam crucem. *J. F. Gron.*

§ 7 *Postero die quum ejecissent*] Lego *dejecissent.* Ut Horatius Ep. ii. 2. 30. 'Præsidium regale loco dejecit.' Senec. de Prov. c. 4. 'Aut explorent iter, aut præsidium loco dejiciant.' *J. F. Gron.* *Postero cum vidissent* Lov. 2. *postero cum ejecissent* Gaertn. *postero cum jecissent* Voss. *postero die cum jecissent* Flor. et Harl. *postero die conjecissent* Cant. et Lov. 1. *postero die cum rejecissent* Lov. 4. et 5. quæ lectio Gronovii conjecturam *dejecissent* firmat: nam alibi sæpe 'dejicere' et 'rejicere' commutantur. Vide ad xxi. 31. § 7. 'Dejicere' autem in hac re frequens est. iv. 53. 'Dejectis, qui in præsidio erant, arcem recepit.' xxxiv. 8. 'Præsidium Hispanorum vi dejectum.' xxxvi. 44. 'Dejectis cæsisque propugnatoribus navem capiunt.' xxxix. 1. 'Ex præoccupatis dejicere hostem.' xliv. 35. 'Macedonas ex tot castellis priore anno dejectos.' Ibid. 'Dejici præsidia posse.' c. 39. 'Dejectis hostium præsidiis novum iter aperui.'

§ 8 *Exiguum spatii vallum a vallo aberat*] *Exig. intervallum a vallo aberat* Lov. 5. *exig. spatium a vallo aberat* Ber. Librario displicuit repetitio ejusdem vocis *vallum, vallo:* unde etiam voces *a vallo* omittuntur in Lov. 4. Sed vide ad i. 3. § 9. *Exiguum spatii* autem dictum, ut 'exiguum campi' xxvii. 27. Plura vide ad xxvii. 2. § 9. *Vallum vallo aberat* sine præpositione Lov. 3. At Livium sæpissime præpositiones, ex quibus verba componuntur, repetiisse, et quidem, ut hic, verbo *abesse* addidisse præpositionem *a*, videbimus ad xxxvii. 26. § 5. Mox *tota*, pro *totum*, Flor. Voss. Ber. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Hafn. et edd. Rom. 1472. ac Parm.

Per aversa castra a castris Hannibalis] Gestio inducere τὰ *a castris Hannibalis*, tamquam ab interprete apposita. *J. F. Gron.* Gronovio tres illas voces delenti favet Crevier. Omnes tamen codd. in iis servandis consentiunt; nisi quod *adversa castra* habeant Voss. Lov. 2. 4. Harl. Ber.

Gaertn. Hav. et edd. antiqq. Sed *aversa castra* intellige castrorum pars a castris hostilibus remota. Vide ad IV. 22. § 4. Tum *e castris* Voss. Lov. 1. 2. 4. Harl. Ber. et Gaertn. quorum librarii perperam conjunxerunt *e castris emissus*, quum deberent *aversa a castris*. Flor. præfert *castra castris*. Sed præpositionem intercepit vocis præced. litera finalis. Vide ad v. 52. § 10.

§ 9 *Vix castra, si obpugnarentur, tutari poterat*] *Tutari poterant* Flor. Voss. Lov. 2. Harl. Ber. Rec. Gaertn. Hearnii L. 1. N. D. Exc. Pithœi, et edd. vett. pro quo *poterat* jam editum vidi Ven. a. 1498. idque subinde aliæ edd. receperunt.'

§ 10 *Jamque artibus Fabii pars exercitus aberat, jam fame sedendo, &c.*] Ego *ferme* potius legerim. Tu vide utrum malis. *Sabell.* Fabius Romæ erat: negotium hic inter Minutium ac Hannibalem agitur. Itaque hæc verba consideranda lectori, quomodo Hannibal cunctando bellum gerebat, &c. nam ego plane hic hæsito. *Glar.* Scribimus de conjectura, *Jamque art. Fabii, dum pars ex. aberat, ferme sedendo et cont., bellum gerebat.* Schelius tamen noster putabat salvum locum, modo illa *pars exercitus aberat*, virgulis includerentur: ut etiam Franc. Sanctius. Muretus, *Jamque artibus Fabii par erat: jam ferme sedendo.* J. F. Gron. Gronovius in priori ed. notarum conjicit, *Jamque, quia pars ex. aberat, ferme artibus Fabii sedendo;* quod merito, ut nimis a vulgato discedens, deseruit. Doujatius professus sensum planiorem futurum, si conjectura Gronovii, quam hic edidimus, recipiatur, non tamen repudiandam existimabat Saxonii sententiam, qui putat Fabii cunctatione securiorem factum Hannibalem ad partem exercitus frumentatum mittendum descendisse, et bellum ejus Fabii more gerere incepisse. Clericus, Schelii sententiam secutus, verba *pars exercitus aberat*, virgulis inclusit: nec aliter Crevierius edidit, qui tamen tria illa verba *pars exercitus aberat* hoc loco sensum turbare et vitiare existimat. Hannibalem enim non uno die, sed per aliquantum temporis, Fabianam illam cunctationem imitatum esse: neminem autem credere posse, partem exercitus ab Hannibale tunc, quum a Minucio valde premeretur, in longum temporis spatium alio fuisse ablegatam. Ea igitur hic deleta superius iterum § præc. inserebat hoc modo: *quia tanta paucitate (pars exercitus aberat) vix castra, si obpugnarentur, tutari poterat:* ubi optime iis locum esse posse putat, ceteroquin enim non esse unde judicabitur, quanta Karthaginiensium in castris paucitas fuerit. Ipse etiam lectionem Clerici, sive potius Schelii servavi: verum, ut locus ab omni menda liberetur, integriores codd. exspectandos esse censeo. Scripti enim omnes, quos consului, nihil mutant, nisi quod plerique, et optimus etiam Flor. *fame*, pro *ferme*, ut ante Sabell. edebatur, legant; et *artibus Fabiis* præferat idem Flor. quomodo etiam *Fabiis artibus* alius cod. c. 34. § 7. quod dictum videri posset, quemadmodum 'jussa magistra,' de quo latius dixi ad Silii III. 887. Id tamen poëticum magis, quam Livianum, videtur.

§ 11 *Primo concursu Pœnum*] *Occursu* Voss. Vide ad l. XXXVI. c. 24. § 4.

Numerii Decimi Samnitis deinde adventu] In vet. lib. est *interventu*. Porro autem *Decimii* legendum est. Nam 'Numerius' prænomen est. 'Decimiorum' autem sæpe mentio fit. *Sigon.* Τὸ *adventu* propugnant Pal. 2. et prisca ed. Pal. 1. autem *Numeris Deciri Samnitis deinde ventu:* et ita Pal. 3. habet, nisi quod *deinde ventum prælium.* Gebh. Optimi libri *deinde ventu.* Repone, ut voluit Sigonius, *Decimii Samnitis deinde interventu.*

Lib. x. c. 19. 'Ibi interventu Gellii cohortiumque Sabellarum paulisper recruduit pugna.' *J. F. Gron.* Duæ priores voces desunt in Lov. 4. et 5. relicta tamen lacuna. *Numeris dextra* admodum corrupte præferunt Voss. et Lov. 1. *Numidis dextra* ed. Parm. *Numeris Deciri* Flor. et Lov. 3. *Numeris Decirii* Lov. 2. *Numeriis Decimi* Hafn. *Minerii Decii* Gaertn. *Numeris Decii* Harl. *Numerii Decii* Hearnii Oxonienses. Præter Romanos aliorum Italiæ populorum nominum ratio adeo anceps est, ut quid sequar dubitem. Tum *deinde adventu* Lov. 4. Harl. et Ber. *deinde aductu* Lov. 2. *deinde ventu* Flor. Voss. Lov. 1. et Gaertn. Scriptum fuerat *deiñ inf'ventu;* literæ deinde *int'* ab ultimis vocabuli præcedentis absorptæ sunt.

§ 12 *Et equites ducentos adducentem in castra*] Nesciunt Mss. τὸ *ducentos*, Lege *et equites D. ducentem.* J. F. Gron. Unus tantum meorum Hav. lectionem, quæ ante Gronovium vulgo circumferebatur, probat: at *et CC. equites adducentem* legunt Ber. Gaertn. et Rec. *et equites adducentem* Flor. Voss. Lov. quinque, Hafn. et Harl. *et equites ducentem* Cant. Nihil itaque propius video, quam quod Gronovio in mentem venit. Nescio tamen unde venerit ut in contextu ediderit *et equites ad quingentos ducentem;* quod eum secuti recentiores servarunt. Τὸ *ad* igitur ejeci.

Spem parti utrique præbuisse novi subsidii: tumque Fabio ab Roma veniente, Hannibalem] Vitiavit hæc paullum operarum negligentia. Pall. 1. et 2. *speciem parti utrique* (Pal. 1. *utriusque*) *præbuisse* (Pal. 1. *præbuisset*) *novi præsidii.* Pal. 3. *speciem parti utrique præbuisse novi auxilii.* Prisca ed. *speciem partis utriusque præbuisse novi subsidii.* Gebh. Probi codd. *speciem.* Lib. xxiv. c. 30. 'Erroris speciem haud vanam mendacio præbuerant verberati ac securi percussi transfugæ.' Sed et meliores *novi præsidii*, non *subsidii.* Continua *tum quasi Fabio ab Roma veniente:* non *tumque:* neque enim veniebat, sed venire falso Hannibali credebatur, Melius tamen omnia Mss. *tum Q. Fabii ab Roma venientis.* J. F. Gronov. *Speciem* tantum non omnes apud me codd. et edd. antiquiores; *spem* enim demum inveni in Ven. 1498. Sæpissime has voces confundi, dictum est ad III. 9. § 13. Vide et Duker. ad VI. 5. § 2. Deinde *novi præsidii* Flor. Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Hearnii Oxon. et omnes Crevierii codd. In ultimis verbis scribunt priscæ edd. *cumque Fabio ab Roma veniente*, pro quo Ascensius demum *tumque Fabio* a. 1513. substituit, in margine vero *tamquam Fabio* conjecit, quod Gronov. a. 1665. in contextum recepit, sed in nullo apud me cod. superest. *Tum quasi Fabio ab Roma venienti* legit Hafn. *tum q̄ Fabio a Roma venienti* Gaertn. *Q. Fabio Romam venienti* Lov. 5. *cumque Fabium ab Roma venientem* Lov. 1. *cumque Fabio ab Roma veniente* Voss. *cumque Fabio ab Roma venienti* Lov. 4. et Harl. *cumque Fabio ab Roma venientis* Put. Flor. et Lov. 2. *cum Q. Fabio ab Roma venientis* Ber. et Hav. quod unice verum puto, et in contextum recipere non dubitavi. Eamdem lectionem etiam Crevier. in Victor. repèrisse, ac probatam in contextum recepisse lætor. Quum Num. Decimius Hannibali ab tergo adparuisset, præbuit speciem novi subsidii vel præsidii, quod cum Q. Fabio ab Roma veniebat. Vide hoc lib. ad c. 31. § 7.

§ 14 *Sex millia hostium cæsa, quinque admodum Romanorum*] *Quinque adm. Roman. militibus deperditis* Brancal. Latinii, qui forte *millibus* dare voluit. Sed duo posteriora vocabula ex interpretis glossa addita sunt, qui ea subintelligenda putavit, quum ex præcedentibus potius supplendum sit *millia cæsa.* Vide ad XXXI. 34. § 7.

Ex alia glossa etiam natum est, quod præferunt edd. vett. *quinque admodum Romanorum nunciatum est*, quum pendeat omnis oratio ex illis quæ § 11. præmissa sunt *quidam auctores sunt*.

In tam pari prope clade] *Pari quoque clade* Lov. 3. 4. 5. Vide ad XXXVIII. 17. § 6. *Pari clade*, omissa voce media, Ber. Vide ad VI. 27. § 11. *Parva clade* Gaertn. Mox *jactatoriis literis*, pro *vanioribus*, Lov. 3.

CAP. XXV. § 1 *Persæpe in senatu et in concione*] Ita Jac. Gronov. edidit, eamque lectionem se in omnibus codd. Oxon. atque edd. Rom. et Sig. invenisse Hearne testatur. Apud me tamen *et in senatu et in concione* superest in Flor. Voss. Lov. quinque, Ber. Rec. et Hav. Id etiam inveni in edd. Rom. 1472. Parm. Mediol. 1480. Tarv. utraque, Venetis, aliisque quas consului, ut et illis quæ sub Sigonii nomine exstant. Hinc in contextum revocandum censui. Vide ad II. 43. § 3.

§ 2 *Crederet, ut si vera omnia essent*] Vet. lib. *et ut vera omnia essent*. Sigon. Pall. duo, et vet. ed. *ut vera omnia essent*. Pal. 3. *et ut vera omnia essent*. Gebh. Sigonius *et ut vera:* quod nos etiam forte alicubi, sed in Put. Pet. Reg. Men. Voss. duobus Pall. Andrea, et ejus æmulis invenimus *crederet; ut vera*. Asyndeton est elegans. Τὸ *ut* autem pro 'quamvis.' Vide Obs. III. 6. *J. F. Gron.* *Ut si vera* primum vidi in Mog. ed. *et ut vera* solus servat meorum Lov. 5. Reliqui cum edd. Moguntina prioribus τὸ *et* ignorant; quod natum est ex præced. vocis literis ultimis. Vide ad XXXIX. 18. § 8. Recte autem Gronov. *ut* exponit 'quamvis.' Supra II. 38. 'Ut omnia obliviscamini alia, hodiernam hanc contumeliam quo tandem animo fertis?' c. 40. 'Nec, ut sim misserima, diu futura sum,' XXI. 52. 'Tum, ut alia vetustate obsolevissent, ob recentem Boiorum perfidiam.' XXVIII. 12. 'Qui, ut omnis coleretur, exiguus tamen tanto alendo exercitui erat:' et ita alii passim loquuntur. Vide Gronov. ad Livii XXIII. 27. § 12. ad Senec. de Clem. I. 1. et Epist. 19. Similiter ex optimo Mogunt. aliisque codd. legendum XXXVIII. 46. 'Ut non tela ex superiore loco mitterent, sed corpora sua nuda injicerent, obruere nos potuerunt.' Vulgo nunc editur *ut, si non, &c. potuerint*.

§ 3 *M. Metellus tribunus plebis*] Hic a Plutarcho in Fab. Max. p. 178. Μετίλιος dicitur. Fuit autem etiam gens *Metilia*, e qua tribuni pl. multi: atque ita puto legendum. Nam *M. Cæcilius Metellus* dixisset, ut c. 53. 'L. Cæcilium Metellum' deserendæ Italiæ auctorem nominabit. Hujus 'M. Metilii,' legati cum 'L. Lætorio,' meminit etiam XXV. 22. *Sigon.* Vide etiam Pighium in Annal. ad a. IↃXXXVI. p. 156. *M. Marcellus* Lov. 3. *M. Metellius* Lov. 2. Miror eruditionem ac diligentiam Doujatii, qui ideo *M. Metilius* legendum censet, quod Metellorum gens patricia fuit. Hunc Livio, quem in usum inlustrissimi juventutis Franciscæ principis edidit, animum adtendisse dices, qui non Cæcilios Metellos tribunos plebis et ædiles plebeios, magistratus vere plebeios, ex ipso observavit.

Id unum enimvero ferendum esse negat] *Unum* abest a vet. lib. *Sigon.* Pal. 1. *id enim referendum esse negat*. Pall. 2. et 3. *id enim ferendum esse negat*. Gebh. Optimi quique τὰ *unum* et *vero* non agnoscunt, sed ita *id enim ferendum esse negat*. Purissime: et hic usus particulæ tamquam adversativæ Plauto frequens. *J. F. Gron.* *Id enim unum ferendum* Hav. *id enim referendum* Lov. 1. et 3. *id enim ferendum* reliqui mei, et omnes Hearnii Oxon. Vide Torren. ad Val. Max. III. 7. 8.

§ 4 *Et in ducendo bello sedulo tempus terere*] Jac. Gronov. in Diss. Epist. ad Liv. loca quæd. Geogr. II. p. 16.

testatur optimum Putean. legere *ac sedulo*. Quum autem frequentissime in illo Msto litera *a* cum *s* commutetur, illud *ac* natum putat ex seq. vocis priori syllaba *se*. Verum similiter etiam præferunt Flor. Voss. Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Ber. a m. sec. Hav. Hearnii N. et priscæ edd. Quia vero dici nequit, in omnibus illis codd. easdem literas commutari, videndum est, an non potius ea vera lectio sit, atque illud *ac* hic ponatur pro 'et quidem:' ut Metilius criminetur, Fabium bellum ducere, et quidem ducere sedulo. Mox *quod justus*, pro *quo diutius*, Harl. *quod justius* Cant. et Lov. 2. *quo justius* Lov. 1. Voss. Gaertn. Hafn. et Hav. *quod unus* Lov. 3. *quod inscius* Lov. 4. *quo inscius* Lov. 5. Deinde *solusque Romæ* edd. Rom. 1472. ac Parm. Vide ad § 1.

§ 5 *Consulum alterum in acie cecidisse*] *Consulem alterum* Lov. 3. et Harl. Vide ad IX. 32. § 3. Tum *occidisse* Hav. Vide ad XXXVI. 36. § 6. Mox *allegatum*, pro *ablegatum*, idem Hav. Vide ad VII. 13. § 8.

§ 6 *Duos prætores Sicilia atque Sardinia occupatos*] *T. Otacilius Crassus Siciliam, A. Cornelius Mammula Sardiniam* obtinuisse videtur. *Cornelius* quidem sequenti anno in ea pro prætore fuit, et *Crassus* classem hoc anno obtinuit. Reliqui duo prætores fuerunt 'M. Æmilius,' qui urbanam, 'M. Pomponius Matho,' qui peregrinam provinciam obtinuit. *Sigon.* Mox *quarum neutra hoc tempore provincia prætore egeat* Ber. et Hav. Et ita manu docta emendatum erat in margine ed. Parm. Contra Crevier. vocem *prætore* tollebat, et 'quorum' intelligit (nempe prætorum:) tam enim dici 'egere alicujus rei,' quam 'aliqua re.' Sed duorum codd. auctoritatem rejicere non audeo, nisi forte vulgatum *quorum* defendi possit ex illis quæ dicta sunt ad IV. 54. § 4. Voces *hoc tempore provincia* desunt in Lov. 1. Tum *egebat* Lov. 3.

Ne quid rei bellicæ gereret, prope in custodia habitum] Pall. 1. 3. ac vet. ed. *ne quid reip. gereret, prope in custodiam habitum.* Pal. 2. *ne quid bellicæ rei gereret, prope in custodiam habitum.* Ut aliquoties loqui Livium jam adnotavi. *Gebh.* *Ne quid bellicæ rei* Flor. *ne quid in rep. gereret* Hearnii L. 1. *ne quid reip.* vel *reipu.* vel *reipublicæ* Voss. Lov. 1. 2. 3. 5. Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. et edd. Aldo priores: quod non displiceret, si certiores codd. accederent. Vide ad II. 64. § 5. Præterea *in custodiam habitum* recepit J. F. Gronov. ita optimos codd. legere testatus ad II. 14. § 4. Ex meis ita præferunt Flor. Voss. Lov. 1. 2. 4. 5. Ber. Hafn. Rec. Gaertn. et forte Cant. unde nihil notatur. Neque aliter est in edd. ante Ascens. 1513.

§ 7 *Quo jam, &c. Pœnis concessum sit*] *Congressus sit* Voss. *congressum sit* Flor. a m. pr. Lov. quinque, Harl. Hafn. Gaertn. et Hav. Male. 'Concedere' est cedere. Vide ad II. 47. § 3. Ut autem non tantum 'cedo tibi hanc rem,' sed etiam 'hac re,' dici solet, ita eadem constructione 'concedere' usurpatur. Infra XXVIII. 12. 'Cedendoque in angulum Bruttium cetera Italia concessum.'

Sed Campanum Calenumque] Vet. lib. *et Campanum Calenumque.* Sigon. Pal. 1. *et Campanum.* Pal. 2. *sed et Campanum.* Gebh. *Sed Campanum* Mediolani natum. Andreas ut Put. Voss. Pal. *Itaque, Hercule, non Samnium modo, quo jam, tamquam trans Iberum agro, Pœnis concessum sit, et Campanum, Calenumque, et Falernum agros pervastatos esse.* Et, quod mirum, sic etiam Sigonius. Vide III. 71. *J. F. Gron.* *Item et Campanum* Flor. a m. pr. *sed et Campanum* a m. sec. *et Campanum* Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Hafn. Gaertn. Hav. Hearnii L. 1. et edd. Rom. 1472. ac Parm. quo etiam tendunt Hearnii D. et N. *ut Campanum* exhibentes: *agros* autem, pro *agrum*, Lov. 3. et Hearnii N. Hanc lectionem etiam probat Crevierius, vel

delet vocem *agros*; quæ non tantum exsulat ab edd. Andreæ et Campani, quas consuluit, sed et ab omnibus, quas vidi, Aldina antiquioribus.

§ 8 *Exercitum cupientem pugnare*] Vet. lib. *verum etiam ex. cup. pugnare*. Sigon. Reperitur in Pal. 2. *verum etiam exercitum*. Gebh. Ita et Harl. Ber. et Gaertn. Sed τὰ *verum etiam* nata sunt ex glossa alicujus, qui præcedd. *non modo* eas voces requirere existimavit. Verum, si hæc periodus cum præcedenti cohærere censenda est, qui ita locum interpolati sunt, nesciverunt 'verum et,' 'verum etiam' et similia sæpe post 'non modo,' 'non solum,' 'non tantum' eleganter omitti. Vide ad I. 25. § 2. Vel, si hæc verba non pendent a præcedentibus 'non modo;' non viderunt jam habuisse *non modo*, quod respondeat, nempe voculam *et*, hoc modo, *non modo Samnium, et Campanum*, pro sed et Campanum. Similiter 'non solum, etiam' pro 'sed etiam' est apud Cic. de Off. I. 22. 'Hæc quidem res non solum ex domestica est ratione; adtingit etiam bellicam.' Et ita *non solum*, *quoque* ex conjectura emendamus XXXVI. 35. § 13. In verbis seqq. *arma demta*, pro *ademta*, legi, se non probare testatur Gebhard. hoc lib. c. 44. § 6. Nullum tamen, qui ita legerit, inveni. Omnes etiam codd. quibus utor, in *ademta* conspirant.

§ 9 *Ut abscesserit inde dictator, ut obsidione liberatos*] *Ut abscessit* Hav. Vide ad XL. 14. § 10. *Ut abscesserat* Hearnii N. in cujus tamen margine *abscesserit* emendatum est. Hinc *ab obsidione liberatos* Gaertn. Utrumque in usu ese vidimus ad VI. 20. § 10. Nihil igitur muto. Mox *progressos* Lov. 4. et 5.

§ 10 *Audacter se laturum fuisse*] Vetus *audaciter*. Scimus Ciceronem ipsum sic locutum. *Lipsius*, Epist. Quæst. IV. 10. Pall. 1. ac 3. *audaciter*, ut monere prævertit ex suo libro Lipsius. *Gebh.* *Audaciter*, quod ex suo Lipsius, consentientium fere omnium vett. lib. scriptura est. M. Seneca contr. 20. 'Dic, puer, quis patrem tuum occiderit: dic audaciter.' L. Seneca de Provid. c. 4. 'Audaciter veteranus cruorem suum spectat.' Etsi judicium Quintiliani sit l. I. c. 6. 'Inhærent tamen quidam molestissima diligentiæ perversitate, ut audaciter potius dicant, quam audacter, licet omnes oratores aliud sequantur.' *J. F. Gron.* Vide quæ ad locum Quintil. disputant viri docti, et quæ ad Cic. de Senect. c. 20. adnotant Guilielmius et Grævius. *Audacter* usu receptum esse, quam potius dicendum fuisset *audaciter*, tradunt Charis. II. 165. et Priscian. XV. 1014. At Velius Longus de Orthogr. p. 2246. scribit, *audacter* Latinum, sed *audaciter* melius esse. Non tam melius, quam magis analogum est. Nec tamen admodum usitatum fuisse, ex eo colligo, quod id ex nullo vetusto poëta, cujus versus ingredi poterat, proferri video: nam quod Muretus in Ter. Phorm. Prol. vs. 11. ex suo Ms. legendum contendit, *Minus multo audaciter, quam lædit, læderet*, non est contra omnium aliorum auctoritatem, qui habent *Minus multo audacter, quam nunc lædit, læderet*, admittendum; etsi Tan. Faber et illius filia cum Mureto faciant. Nec debuerat Muretus, cum ex Prisciano l. d. adnotabat Ciceronem *audaciter* dixisse, dissimulare, verba Terentii non aliter a Prisciano lecta fuisse, quam nunc vulgo leguntur. Ad locum autem Quintiliani quod attinet, nonnihil miror, eum vel ignorasse Ciceronem hac voce usum; vel, si scivit, hunc quoque 'diligentiæ perversitatis' arguere ausum fuisse. Sed, ut, quod sentio, dicam, ex hoc ipso suspicor illius ætate *audaciter* in Cicerone lectum non fuisse: eo magis, quod omnes oratores aliud sequi addit. *Duk.* *Audaciter* Flor. Cant. Voss. Lov 1. 2. Gaertn. Harl. Hafn. Rec. et Hearnii Oxon. quod Gronov. iterum Livio re

stituit XL. 55. § 7. alii Val. Max. VIII. 1. 5. Eodem etiam utitur Apuleius Met. III. 131. et v. 167. ed. Elm.

De abrogando Q. Fabii imperio] Sic XXVII. 20. 'Et jam de imperio ejus abrogando agebat.' Et, 'nec de imperio ejus abrogando absente ipso ageretur.' Sed ibi Sigonius et Gronov. emendant *ei abrogando*. Si non potest Latine dici 'imperium alicujus abrogare,' hic quoque scribendum est *Q. Fabio*. Et XXV. 21. 'Ut non rogatio solum de imperio ei abrogando antiquaretur.' Et XXIX. 19. 'Ut de imperio ei abrogando ferret ad populum:' non *de imperio ejus abrogando*; quod utroque loco vulgatum est. *Duk.* Voces *de abrogando* desunt in Lov. 1. 3. 4. *de Q. Fabii imperio* legunt Voss. Lov. 2. Ber. Gaertn. et Hav. *de Fabii imperio* edd. vett. *de Q. Fabii imperio abr.* Lov. 5. *de abr. Q. Fabio imperio* Harl. Vide ad XXVII. 20. § 11.

§ 11. *Ne ita quidem prius dimittendum ad exercitum*] Pall. tres *prius mittendum*. Gebh. Scripti *mittendum*: eadem sententia. *J. F. Gron.* Ita et omnes mei, et Hearnii Mss.

§ 12 *In actione minime popularis*] Malim, quamvis non faveant libri, *in actione minime populari*: plebs enim favebat temeritati magistri equitum. *J. F. Gron.* Ita unus Lov. 3. *minime populare ministerium* dixit IV. 11. Si Fabius in concionem prodiisset, adversari debuisset Metilio aliisque Minucio faventibus: ea autem actio minime popularis futura fuisset; hinc concionibus se abstinuit. Hunc sensum emendationis Gronovianæ non vidit Doujatius, et hinc vulgatum tuebatur. Per me fruatur ingenio suo.

Æquis auribus audiebatur] Habet Pal. 3. *æquis animis audieb.* Gebh. Prima vox exsulat a Cant.

Bienniique clades per temeritatem atque inscitiam ducum acceptas referret] Pall. 1. ac 2. *per temerit. atque inscientiam*. Gebh. Omnes et Andreas *inscientiam*. Atque illam vocem ubique fere apud Ciceronem, Cæsarem, Livium inepte curiosi homines deleverant. Restituenda est etiam Cæsari Gall. III. 19. 'Factum est opportunitate loci, hostium inscientia ac defatigatione, virtute militum,' &c. sic enim Andinæ membranæ. Nascitur suspicio, et aliud vitium hujus loci esse, dedisseque Livium, *bienniique clades temeritati atque inscientiæ ducum acceptas referret*. Cicero Philipp. II. 22. 'Omnia denique, quæ postea vidimus, (quid autem non vidimus?') uni accepta referemus Antonio.' Valerius Maximus I. 5. 'Successum suum omini acceptum referentes, et tunc Æanti ut Deo immolaverunt,' &c. sic enim vett. edd. et boni scripti: quæ pessime Pighius mutavit. Utitur idem proprie IV. 4. § 10. Livius v. 22. 'Quod retulere secum prædæ, nec duci nec senatui, sed Liciniæ familiæ acceptum referebant.' *J. F. Gron.* *Bienniöque clades* Hearnii N. in margine. Deinde *atque scientiam* Lov. 2. et Flor. a m. pr. in quo m. altera emendavit *atq. inscientiam*, quod servant Cant. Voss. Lov. 1. Harl. Hafn. Hav. et Hearnii L. 1. et N. cum edd. Rom. 1472. ac Parm. quam vocem Gronov. etiam Livio restituit XXVI. 2. § 7. et unus meorum codd. exhibebat VIII. 33. § 17. Et ita optimus cod. Sangerm. Columellæ legit III. 10. 'Quæ est orta ex inscientia seminum eligendorum:' ubi etiam vulgo *inscitia* editur. Vide plura apud Burm. ad Quinctil. IX. 4. 841. Gronov. ad Cic. de Offic. I. 40. et Parad. III. 1. Davis. ad Cic. de Nat. Deor. I. 1. Mercer. ad Non. Marc. p. 92. et viros doct. ad locum Cæs. laud. Quod autem insuper Gronov. *temeritati atque inscientiæ* emendabat, Doujatio displicuit, quia nullus huic lectioni favet cod. vetus: *referret* itaque exponit 'diceret,' 'narrando adseveraret,' clades acceptas fuisse per temeritatem et inscientiam ducum; quo-

modo etiam locum intellexerunt librarii Harl. et Lov. 4. ac 5. *acceptas esse referret* scribentes. Paullo ante *hunc quum hostem* Flor. Lov. 2. 3. 4. et Gaertn. *nunc quum hostem* Voss. *hic quum hostem* Lov. 5. Ber. et Hav. *hunc custodem* Lov. 1. Præterea, transpositis vocibus, *extolleret verbis* Lov. quinque, Ber. Gaertn. et Hav.

§ 13 *Quod contra edictum suum pugnasset*] Pall. tres *contra dictum suum.* Gebh. Boni omnes *dictum.* Recte: nam et sic 'dicto audiens,' 'dicto obediens,' 'dicto parere.' Lib. VIII. c. 34. 'Ei, qui adversus dictum suum turbatis religionibus ac dubiis auspiciis pugnasset.' *J. F. Gron.* Parendum est libris scriptis: alioqui rectum est *contra edictum suum.* VIII. 7. 'Adversus edictum nostrum extra ordinem in hostem pugnasti.' *Duk. Dictum* etiam Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 2. 4. 5. Harl. Ber. Hafn. Rec. Gaertn. Hearnii Oxon. et, quibus usus sum, edd. antiqq. usque ad Ascens. qui demum *edictum* substituit. Se etiam *dictum* in Pall. 1. ac 3. invenisse, auctor est Gebh. ad XXIX. 20. § 11. Gellius XVII. 21. 'Filium suum, quod contra suum dictum in hostem pugnaverat, securi necavit,' ubi recte Oisel. invitis libris *edictum* legendum conjiciens, a viro docto reprehensus est. Vide Oudend. ad Cæs. Gall. VII. 71. *Dicta* et *edicta* etiam confunduntur VIII. 7. § 15. ubi vide: et c. 35. § 11.

§ 14 *Bono imperatori haud magni fortunam momenti esse*] *Bono imperatore* Flor. Voss. Lov. 1. 5. et Harl. neque aliter Hearnii N. a m. sec. quum ante scriptum fuisset *in bono imperatore.* Horum codd. lectio si placet, ad verba *bono imperatore* subintelligi debet participium verbi substantivi, quod alibi sæpe per ellipsin omittitur. Non displicet tamen vulgatum.

§ 15 *Se sævo tempore et sine ignominia servasse exercitum, quam multa millia hostium occidisse, ducere majorem gloriam esse*] Vet. lib. *Se in tempore, et sine ign.* Est autem *in tempore* 'idoneo tempore,' ubi tempus tulit ac postulavit. Quod qui ignorarunt, *sævo* addiderunt. *Sigon.* *Se sævo tempore* prisca ed. neque reor male. Interim Pall. 1. ac 3. *Se in tempore:* Pal. 2. vero *Et in tempore.* Sigonius admodum probat *Se in tempore.* Gebhard. *Se in tempore*, ut Sigonius, omnes boni nostri: quibus etiam mox abest τὸ *ducere:* et cancellandum putamus. Put. *Set in tempore.* Scribe *Se et in tempore et sine ignominia servasse ex., quam multa millia host. occ., maj. glor. esse.* Sensus integer est: quod ipse tum, cum maxime opportunum et opus esset, exercitum et sine dedecore servarit; eam gloriam majorem esse, quam si multa millia hostium occidisset. Sallustius Histor. I. 'Ferocia regis Mithridatis in tempore bellaturi.' Nisi præferes, *Se integrum et sine ign. ser. ex q. m. m. hostium occ., maj. glor. censere.* J. F. Gron. *Se in tempore et sine ignominia* Cant. Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Ber. Hafn. Rec. Gaertn. Hav. et Hearnii Oxon. *Se in tempore sine ignominia* Lov. 2. *Set in tempore et sine ignominia* Flor. De locutione 'in tempore' vide ad VIII. 7. § 5. Alia ejus exempla apud Livium habes XXIII. 40. § 6. XXIV. 13. § 4. c. 41. § 2. XXV. 9. § 4. c. 30. § 1. c. 31. § 15. c. 40. § 6. XXVIII. 8. § 1. XXX. 10. § 21. c. 35. § 1. Deinde *millia hominum occidisse* Haverk. et edd. Rom. 1472. Parm. Tarv. utraque, et aliæ. Vide ad XXIII. 37. § 1. *Millia occ. hominum* Lov. 4. *millia hominum cecidisse* Lov. 2. et Hafn. Vide ad XXXVI. 36. § 6. Tandem *ducere* etiam abest omnibus nostris, solo forte excepto Rec. unde nihil notatur. Ejicere itaque non dubitavi.

§ 16 *Consule creato M. Atilio Regulo*] Hunc postea, c. 32. ut male habent quidam codd., vocat *M. Attilium*

Fabianum, qui Flaminio suffectus etiam a Polybio dicitur: sed et Polybius *Regulum* cognominat, ut hoc loco Livius. *Glar.* Polybius III. 106. Μάρκον Ῥηγοῦλον vocat. Iterum creatum esse, post scribit Livius. Fuerat enim ante consul cum P. Valerio Flacco. *Sigon.*

Rogationis ferendæ dies adesset] Pal. 3. *dies esset*. Gebh. *Tempus adesset* Hearnii D. Est ex glossa. Vide ad XXIII. 38. § 15.

§ 17 *Auctoritas tamen rogationi deerat*] *Nulla auct. tum erat rog.* Lov. 5. *auct. tum erat rog.* Lov. 4. *auct. tamen deerat rog.* Voss. Lovel. 1. 2. 3. Harl. Ber. Gaertn. Hav. omnesque editi ante Aldum.

§ 18 *Qui priore anno prætor fuerat*] Hujus prætoris priore anno non meminit. Urbanus autem prætor fuit. *Sigon.* Mox *sordido natus*, pro *ortus*, Lov. 2. Hafn. et Ber. quod est ex glossa.

§ 19 *Ipsum institutorem mercis*] Ego reor non *institutorem*, sed *institorem* legendum. *Valla.*

Filioque hoc ipso in servili ejus artis ministerio usum] Habet Pal. 2. *filiumque hoc ipso in servilia ejus artis ministeria usum.* Gebh. Optimi *servilia ministeria.* Videtur autem locus omnis ita scribendus: *patrem lanium fuisse ferunt ipsum, institore mercis filio hoc ipso in servilia ejus artis ministeria usum.* Nec putes inane esse τὸ *ipsum.* L. X. c. 37. 'Postumium auctor est Claudius in Apulia fusum fugatumque, saucium ipsum cum paucis Luceriam compulsum.' XXIII. 24. 'L. Postumium consulem designatum in Gallia ipsum atque exercitum deletos.' *J. F. Gronov.* A vulgato non abit Flor. a m. pr. nisi quod *ministeria* legat: sed a m. sec. emendatur *filiumque hoc ipso in servilia ejus artis ministeria usum.* Reliqui omnes, ut et Hearnii codd. vix a vulgato recedunt. Utrumque dici potest, 'uti in ministerio,' et 'in ministeria.' Prius est apud Val. Max. IV. 3. § 4. 'Nihil præter equum, quo in acie uteretur, accipere voluit:' et VI. 4. ext. 2. 'Defensione in judicio uteretur:' alterum apud Quinctil. IX. 3. 818. ed. Burm. 'Quibus exemplis sum in aliud usus:' et apud Tacit. vit. Agric. cap. 18. 'Prosperitate rerum in vanitatem usus.' Quod ut præferatur, optimis Gronovii dandum est. Doujatius, quod rarum est, omnem hic Gronovii conjecturam probat.

CAP. XXVI. § 1 *Is juvenis utrum ex eo genere quæstus pecunia a patre relicta animum ad spem liberalioris fortunæ adjecit*] Ego pro *utrum* legendum reor *multa* sive *grandi;* vos *utrum:* quum tamen necessarium sit suum adjectivum habere *pecunia.* Non enim quantacumque pecunia a patre relicta facit animos, sed multa. *Valla.* Pall. 1. ac 3. *jecit.* Pal. 2. *animos ad spem lib. fortunæ jecit.* Gebh. Omnes fere codd. *Is juvenis utrum ex eo.* Deinde optimi *animos ad spem lib. fortunæ jecit:* a quibus hactenus discedunt citerioris ætatis membranæ, quod habeant *animum:* cæterum non hæ modo, sed etiam Andreas, Tarvis. duæ Venetæ, *utrum* et *jecit.* In Ascensio reperi primo, quod editur. Livii certe fuit *animos fecit.* Lib. I. c. 34. de L. Tarquinio: 'Cum divitiæ jam animos facerent.' Infra hoc lib. cap. 28. 'Tantum animorum fecerat prospere ante paucos dies res gesta.' XXIV. 42. 'Animosque ad tentandum de integro certamen fecit.' XXXI. 14. 'Sed animos ei faciebat præter ferociam insitam fœdus ictum cum Antiocho.' Duo autem Florentini optimæ quoque notæ, sed tamen post Put. *Is juvenis utrum ex eo genere quæstus an pecunia a patre relicta.* Unde Rubenius, *Juveni lucrum ex eo genere quæstus, an pecunia a patre relicta animos ad spem lib. fortunæ fecit.* J. F. Gron. Nuperrime adscripsit exemplari suo pater: 'Forte, *Is juvenis* (*etenim ex eo ge-*

steris quæstus, &c. placuere) *proclamando*.' Jac. Gronov. Quum *Is juvenis utrum* habeant omnes fere codd., τὸ *utrum* videtur ortum ex UT PRIM. id est, *ut primum*, quibus perpetue gaudet Livius. XXV. 27. 'Siculi ut primum videre.' XXXVI. 19. 'Ut primum signa et arma errorem aperuerunt.' XL. 54. XLI. 2. et pluries. *Jac. Periz. Is juvenis ex eo genere* Lovel. 2. 3. Ber. et Harl. in quo posteriori tamen lacuna, vocis omissæ signum, superest. *Is juvenis tum ex eo genere* Lov. 5. *Is juvenis interim ex eo genere* Hav. *Is juvenis utrum ex eo genere* Flor. Cant. Lovel. 1. 4. Gaertn. et Hearnii Oxon. nisi quod in N. a m. sec. postea deletum sit. Et ita ex editis priores. *Is juvenis ubi ex eo genere* primum obcurrit in ed. Mediol. 1505. Perizonii conjectura quam minimum ab optimorum codd. vestigiis recedit. Deinde *animum jecit* Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Hafn. Gaertn. Ber. Hav. Hearnii Oxon. et editi ante Mogunt. *Animum fecit* Voss. et Lov. 1. *animos jecit* Flor. Sed recte Gronov. *animos fecit*. Similiter *animos* de uno homine mox hoc cap. 'Jam ad consulatus spem quum adtolleret animos.' Vide ad II. 27. § 12. et ad VI. 23. § 8. 'Jecit' autem et 'fecit,' ut et 'injicere' et 'inficere' sæpe in Mss. commutantur. Vide ad XLI. 4. § 2. Nescio, quos codicum optimos Doujatius consuluerit, in quibus *animos ad spem liberalioris fortunæ gessit* repererit, nisi forte neglegentius notas Gronovii inspexerit.

Togaque et forum placuere] Vide J. F. Gronovium ad Taciti Ann. XI. 7.

§ 2 *Ad honorem pervenit*] Latinius antiqui *ad honores pervenit*: quibus etiam ita junxisse quod sequitur Livium censeo, *quæsturaque et duabus ædilitatibus*, non *quæstura quoque*. J. F. Gronov. *Ad honores* etiam Flor. Cant. et Lov. 1. ac 4. Mox *quæsturaque* Ber. Quod sibi quoque magis placere Crevier. testatur. Vide ad V. 27. § 1. Deinde *ad consulatum quum attolleret animum* Lov. 2.

§ 4 *Auram favorabilis populi ex dictatoria invidia petit, sicque plebis unus gratiam tulit*] Pal. 2. *auram favoris popularis ex dict. inv. petit*. Præterea idem Pal. 2. ac 3. *scitique plebis*. Pal. 1. *scitisque plebis*. Vulgatam lectionem defendit quoque Andreas. *Gebh*. Præclare optimi, *auram favoris popularis ex dict. inv. petit, scitique plebis unus gratiam tulit*. Appellatur eodem vocabulo et c. 30. 'Itaque plebiscitum, quo oneratus magis, quam honoratus, sum, primus antiquo abrogoque.' Neque eo tamen offendor ad illa; 'acceptisque in ipso itinere literis senatusconsulti de æquato imperio:' quæ ratio non incommodam conjecturam subjecit Lipsio *literis senatus*. Nam post legem Horatiam sive Hortensiam plebeiscitorum Patres fiebant auctores, et, ut plebis eluderent auctoritatem, eadem senatusconsultis confirmabant. Sed hæc ipsa locutio, *literæ senatusconsulti*, me offendit, et propterea malim, si liceat, *acceptisque in ipso itinere literis senatusque consulto*: ut ante *scitique plebis*. Lib. XXXI. c. 5. 'Senatus inde consulto.' Voss. *senatusconsulto*. Unus e Pall. *literis consulis*. Cic. ad Plancum lib. XVI. ad Att. I. post ep. 16. 'Quin et SC. et lex, et consulum decretum ac literæ apud te plurimum auctoritatis haberent.' *J. F. Gron. Fabium avium fav. populi* Lov. 1. *auium favoralis populi* Voss. *aurum favorabilem populi* Hearnii L. 1. *auram favoris populi* ejusdem N. et D. *auram favoris popularis* Flor. et Cant. quod recte Gronov. probavit. Vide ad VI. 11. § 7. Hinc *dictatoris invidia* Lov. 4. 5. Rec. Gaertn. Hearnii L. 1. et Brancal. Latinii; ut cap. præc. 'Magis tacita invidia dictatoris favorque magistri equitum animos versabat.' At alterum est in melioribus. Ita 'dictatoria majestas' IV.

14. et VIII. 30. 'dictatorium imperium' hoc lib. c. 34. Deinde *scitisque plebis* Voss. Lov. 3. Hafn. et Hav. *scitique plebis* Flor. Lov. 1. 2. 4. 5. Cant. Harl. et Gaertn.

§ 5 *Omnes eam rogationem*] *Eam gratiam sive rogat.* Voss. Lov. 1. 2. 3. Harl. Ber. Hafn. Rec. Gaertn. Hav. et Hearnii D. *eam gratiam atque rogat.* Lovel. 4. 5. et Hearnii L. 1. Paullo post Ant. Perizon. ad oram Livii scribendum conjiciebat *ut in contum. ejus latam*, addita priori vocula, quæ facile ob similitudinem sequentis intercidere potuit. Verum nihil mutari necesse est.

§ 6 *Populi in se sævientis injuriam*] Ita primum Ascens. 1513. edidisse vidi. Omnes priores quas consului edd. *populi in se sævientem inj.* Neque aliter Flor. Cant. Voss. Lov. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. *populi in se venientem ruinam* Hafn.

§ 7 *Acceptisque in ipso itinere literis senatusconsulti*] Quomodo est, ut senatusconsultum de æquato imperio Fabius acceperit, cum nullum fuerit? Nam planissime hoc plebiscitum fuit; non SC. Nec quidquam magis invito senatu extortum. Audi Minutium ipsum c. 30. 'Itaque plebiscitum, quo oneratus magis, quam honoratus, sum, primus antiquo abrogoque.' Ait *plebiscitum.* Ergo emendo, *acceptisque in ipso itinere literis senatus de æquato imperio.* Nam senatus hæc atque talia de republica scribere ad provinciales magistratus solet. Exempla infinita. *Lipsius*, Epist. Quæst. v. 10. Habuerim pro spurio illud *senatusconsulti.* Lipsius decertat. Sed cur, quæso, id ei nunciaret senatus? *Grut.* Nullum omnino exstitit senatusconsultum, ut rectissime quoque adnotavit Lipsius. Et hoc ipsum, quod sequutus fuit dictatori magister equitum, senatu connivente, latum plebiscitum; ideoque restituendum censet *literis senatus de æquato imperio.* Prisca ed. exhibet, *acceptisque in ipso itinere literis, sicut de æquato imperio.* Placet mihi lectio Pal. 2. *acceptisque in ipso itinere literis consulis de æquato imperio*: ut intelligatur, præmonitum fuisse literis Q. Fabium Maximum a M. Atilio Regulo consule. *Gebh.* *Literis senatus de æquato imperio*, ut Lipsius conjicit, legunt Lov. 3. 4. et 5. Tota vox *senatusconsulti* deerat in Harl. relicta tamen lacuna *Literis senatusconsultum* præfert Gaertn. *literis senatusconsultus* Lov. 1. *literis senatusconsultu* Voss. *literis sicut de æquato imperio* edd. Rom. a. 1472. ac Parm. Admodum verisimiliter Gronov. hoc cap. § 4. conjicit *acceptis literis senatusque consulto*, eamque conjecturam firmat ad XL. 41. § 7. Infra XXIV. 14. 'Literas inde consulis se senatusconsultum recitavit: senatusque consulto,' media interposita copula, ut XXIII. 10. § 3. XXXI. 5. § 8. et auctor Epit. Liv. l. LXXXIV. Similiter 'resque publica' hoc lib. c. 9. § 10. 'plebisque scitu' XXV. 7. 'jurisque dictio' XLI. 9. 'jusque jurandum' apud Cic. pro Rosc. Am. c. 3.

Cumque invicto a civibus hostibusque animo] Recide pro spurio et supervacuo prius *que*: et abest a Gud. *J. F. Gron.* Abest etiam a Lov. 2. Hav. et Ber. a m. sec. Eradendum esse censet quoque Crevier. qui in duobus scriptis non superesse monuit. In hac autem parte Livii codd. scriptos et editos passim turbare in copulativa *que* perperam vel addenda vel auferenda, monuit Jac. Gronov. in Diss. Epist. in Liv. loca quæd. Geogr. Epist. II. p. 15. *Tum quoque invicto* legit Lov. 5.

CAP. XXVII. § 1 *Quum jam ante vix tolerabilis fuisset*] Postremum verbum si detraxeris, nihil sententiæ detraxeris. *J. F. Gron.*

§ 2 *Ab se, quam Fabio, gloriari*] Meliores *quam Q. Fabio:* quod prænomen et c. 23. restituendum esse monuimus, et monebimus cap. 55. *J. F. Gron.* Ita et Cant. ac Lov. 2. ut

præcedens vox *quam*, sive *q͞m*, ut per compendium scribitur, prænomen Q. eliserit. *Quam a Fabio* perperam Lov. 5.

§ 3 *Unicum ac parem ducem*] Iidem elegantius transponunt voces, *illum in rebus asperis unicum ducem ac parem quæsitum Annibali. Parem* intellige 'adversarium:' ut IX. 17. 'Cessisset videlicet in acie oblatus par Manlius Torquatus.' XXVIII. 44. 'Habeo parem, quem das, Hannibalem.' *J. F. Gron.* Transpositionem probant Flor. Cant. Voss. 1. Lov. 1. et alii.

Quod nulla memoria habeat annalium] Sic Plutarchus in Fab. p. 179. πρᾶγμα μὴ πρότερον ἐν Ῥώμῃ γεγονός· id est, ut magister equitum æquo esset cum dictatore imperio. Item Polybius III. 103. ὃ πρότερον οὐδέποτε συνεβεβήκει κατὰ Ῥωμαίους. *Sigon.* Valer. Max. V. 2. 4. 'Quod numquam antea factum erat.' Ipse Fabius XXVIII. 40. 'quod fando numquam ante auditum erat.' *Gebh.*

In eadem civitate, in qua magistri equitum] Exhibet Pal. 2. *in qua magistri etiam equitum.* Gebh. *In ea civitate* Lov. 4. Vide ad X. 10. § 6. Mox *horrere soliti sunt* Flor. Lov. 2. 3. Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii N. omnesque edd. usque ad Gronov. qui a. 1665. primus dedit *soliti sint.* Sed vox *sint* deficit in Cant. et Lov. 1. 4. ac 5.

§ 4 *In tantum suam felicitatem virtutemque enituisse*] *Tantum suam felic.* Lov. 4. Infra XXXVII. 57. 'Id quum ægre paterentur tot nobiles, novum sibi hominem tantum præferri:' ubi vide. Præterea *emicuisse* Lov. 3. 4. 5. Frustra. Liv. I. 42. 'In eo bello et virtus et fortuna enituit Tullii.' II. 24. 'Neque aliorum magis in Volsco bello virtus atque opera enituit.' III. 63. 'Non aliorum eo prœlio virtus magis enituit.'

Si dictatoris cunctatio in segnitie, Deorum hominumque judicio damnata] Put. uterque Pet. et alii *cunctationi ac segnitiæ Deorum.* Scribe, *si dictator in cunctatione ac segnitie, Deorum hominumque jud. damnata,* J. F. Gronov. Licet admodum varient codd. nullus tamen servat scripturam, quæ ante Gronov. vulgo in editis circumferebatur. Omnes legunt *si dictatoris*, nisi quod *se dictatoris* sit in Flor. In verbis seqq. *cunctio in segnitieique* habet Lov. 3. *cunctatio ac segnitie* Rec. *cunctatori segnitie* Lov. 1. *cunctationem segnitiem* Lov. 5. *cunctationem segnitiemque* Brancal. Latinii: *cunctationi segnitie* Voss. et Lov. 4. *cunctationi segnitiei* Hafn. *cunctationi segnitieique* Hav. *cunctationi segnitieque* Gaertn. *cunctationi et segnitie* Harl. *cunctationi ac segnitie* Flor. *cunctatione segnitiem* Ber. *cunctatione segnitieque* Lov. 2. Ex his patet verisimillimam esse Gronovii conjecturam. 'In cunctatione perstare,' ut 'perstare in incepto' VIII. 33. § 6. ubi vide alia: 'perstare in societate' XXIII. 14. 'perstare in pertinacia' c. 18. 'perstare in cœpto' XLII. 10. Deinde *judicio damnare* Lov. 4. et 5. *damnate* Voss. Lov. 1. 3. Harl. Gaertn. Hafn. et Ber. a m. sec. qui *damnante* habet a m. pr. quod etiam superest in Flor. Lov. 2. et Brancal. Latinius in V. C. invenit *si dictatoris cunctationi, segnitiæque Deorum, hominumque judicio damnatæ præstaret.* Unde legendum conjicit, *si dictatoris cunctatio, insigni jam Deorum hominumque judicio damnata, perstaret.*

§ 5 *Congressus est cum Q. Fabio*] Ita primus edidit Jac. Gronovius, consentientibus Lov. 3. 5. Ber. Gaertn. et Hav. Priores edd. omiserunt Fabii prænomen. Vide hoc cap. ad § 2. *Cum M. Fabio* Flor. Lov. 1. 2. 4. Harl. Hearnii L. 1. N. et Voss. qui in margine habet *cum Maximo Fabio;* at *cum M. Q. Fabio*, duplici lectione recepta, Hearnii D. Vide ad II. 61. § 1. *Cum Minucio Fabius* Rec. *cum M. Minucio* Hafn. *cum Q. Fabio Minucius* Hav.

Quemadmodum imperio adæquato utantur] Optimus et alii *æquato.* J. F. Gron. Ita et tantum non omnes mei,

et Hearnii Oxon. Supra c. 25. 'De æquando magistri equitum et dictatoris jure.' c. 26. 'De æquato imperio.' Hoc cap. 'Dictatorem magistro equitum jussu populi æquatum.' Paulio ante *statuendum omnium primum esse ait*, alio ordine, Lov. quinque, Harl. Ber. Gaertn. Hav. et edd. Aldo priores. Verum Harl. insuper legit *primo*, Gaertn. τὸ *esse* omittit.

§ 6 *Partitis temporibus alternis*] Membranæ, *partitis temp. alterius summum jus imperiumque esset.* Sic corrige, alioqui supervacuum esset τὸ *partitis*. J. F. Gron. Et hic plerique codd. mei, ut et Hearnii Oxonienses, omnesque edd. ante Frobenianam 1531. Gronovianis consentiunt. Exempla hujus erroris vide ad IV. 53. § 11. Adde ad VIII. 30. § 13. IX. 18. § 15. hoc lib. cap. 41. § 3. et Cort. ad Plin. Ep. V. 6. 35.

§ 8 *Q. Fabio haudquaquam id placere; omnia enim fortunam habituram, quæcumque temeritas collegæ habuisset*] In Pal. 1. hæc desiderantur, quibus supplendis alia manu ad marginem adpictum est: *Q. Fabius cui omnia, quæ sub temeritate Fotii erant, minime fortunæ subesse placebat.* Pal. 2. legit, *id placere omnia: fortunam enim habituram, &c.* Gebh. Eadem desunt etiam in Voss. Lov. 1. 2. 4. 5. Harl. Hafn. et Hearnii L. 1. Sed error commissus est ex vocis *habuisset* repetitione. Vide ad IX. 11. § 11. *Omnia fortunam eram habituram, quæcumque* præfert Flor. *omnia enim fortunam ejus habituram, quamcumque* Ber. An igitur cum Burmanno legendum *omnia enim fortunam eam habitura, quamcumque tem. coll. habuisset?* Lov. 3. *quantumque*, pro *quæcumque*, legebat.

Sibi communicatum cum illo, sed non ademtum imperium esse] *Sed* vacat ex vet. lib. *Sigon.* Reperitur in Pall. tribus *sibi comm. cum alio, non ademtum imp. esse.* Gebh. *Comm. cum aliquo* Hearnii L. 1. *comm. cum alio* Flor. Voss. Lov. 1. 2. 4. 5. Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. Hearnii D. N. et priscæ edd. pleræque. Sæpius ita turbasse librarios, videbimus ad XXIII. 7. § 3. Iidem omnes scripti et edd. ignorant voculam *sed*, quam primus Ascensius 1513. recepit. Aldus in contextu ediderat *communicatum cum alio, non ademtum;* inter errata vero reposuit *cum illo, sed non.*

§ 9 *Nec se tempora aut dies imperii cum eo, sed exercitus divisurum*] Voss. Gud. *cum eo exercitu divis.* Put. Voss. Cant. *nec se tempora aut dies imperii cum eo, exercitus divis.* Id omnino Livii est, et elegantissimus adversativæ intellectus. Plane ut I. 25. 'Nec his, nec illis periculum suum; publicum imperium servitiumque obversatur animo.' III. 71. 'Non juvenem, vicesima jam stipendia merentem:' ubi vide. Quin etiam, ut nunc scripturam Livii constituimus, ita allegatam eam video a patre Obs. IV. 2. 29. *Jac. Gron.* *Cum exercitu divis.* Lov. 2. 4. Hafn. et Gaertn. *cum æquo exercitu divis.* Lov. 5. *cum eo exercitu divis.* Lov. 3. *cum eo, exercitum divis.* Ber. Voss. Harl. et Hearnii N. *cum eo, exercitus divis.* Flor. Hearnii L. 1. et edd. vett. usque ad Ascens. qui a. 1513. τὸ *sed* adscivit; quod recte abesse posse, et hinc ob codd. integerrimorum fidem et auctoritatem abesse debere, censuit Jac. Gronov. Vide ad VI. 32. § 8.

§ 10 *Obtinuit, ut legiones*] Meliores *uti legiones.* J. F. Gron. Ita et Voss. Præterea *Id obtinuit* Hearnii L. 1.

Prima et quarta Minucio, secunda et tertia Fabio] Plutarchus in Fab. pag. 180. primam et quartam legionem Fabio, secundam et tertiam Minucio evenisse tradit. *Sigon.*

§ 11 *Sociumque et Latini nominis auxilia*] *Sociorumque* Lov. 2. Vide ad XXI. 17. § 2. Deinde *Latini nominis auxilium* Voss. Lov. 2. 4. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et edd. vett. Sed vide ad V. 5. § 8.

CAP. XXVIII. § 1 *Qua apud hostes*

agerentur] Voss. Gud. Mureti *gerebantur*. J. F. Gron. Ita et Lov. 1. 2. 4. 5. Harl. Ber. Hafn. Rec. Gaertn. Hav. Hearnii Oxon. atque edd. antiqq. ante Aldum. Alibi sæpe hæc verba commutari solent. Vide ad IV. 24. § 5. V. 49. § 8. VII. 40. § 9. c. 42. § 2. VIII. 25. § 9. IX. 14. § 4. c. 34. § 23. c. 45. § 10. X. 1. § 4. hoc lib. c. 22. § 16. XXVII. 15. § 13. c. 17. § 1. XXVIII. 9. § 4. c. 46. § 15. XXIX. 6. § 6. c. 28. § 1. XXXV. 8. § 1. ubi etiam quædam vide: XXXVIII. 3. § 11. et ad Epit. Liv. lib. XLIX. et XCVIII.'

Et perfugis multa indicantibus] Pall. duo *et profugis*. Gebh. Similiter Lov. 2. 4. Harl. Ber. Rec. et Gaertn. cum odd. vett. Vide ad XXII. 23. § 4.

§ 2 *Suo modo captaturum*] *Suo modo capturum* sæpius obvio errore Voss. Lov. 2. 3. 4. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et edd. ante Aldum. Vide ad XXVI. 12. § 15.

§ 3 *Inter castra Minucii Pœnorumque: eum qui occupasset*] Vet. lib. *Minucii et Pœnorum, quem qui occupasset*. Plutarchus in Fab. p. 180. ad verbum ita: ἦν δὲ λόφος κατὰ μέσον, καταληφθῆναι μὲν οὐ χαλεπὸς, &c. *Sigon.* Exhibet Pal. 3. *Minutii et Pœnorum, quem qui occupasset:* ad quam lectionem alludit quoque Pal. 1. *Minucii et Pœnorum, qui eum qui occ.* Gebh. *Minucii et Pœnorum* Flor. Voss. Lov. 1. 2. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hearnii N. et omnes usque ad Aldum typis excusi. Tum *qui eum occupasset* Voss. Lov. 2. 3. Harl. Ber. Hav. et Hearnii N. cum edd. vett. *qui eum præoccupasset* Lov. 4. et 5. *quem qui occupasset* Gaertn.

§ 4 *Quem semper obcursurum ad obsistendum satis sciebat, et contra iturum*] Illud *et contra iturum* recte mutatum est in *contrahere* absque conjunctione: tametsi vetustiores quidam codd. reclament. *Glar.* *Et contra iturum* soli meorum Ber. et Hafn. exhibent, eamque lectionem præferunt principes edd.; pro quo aliæ, et inter eas Mediol. 1480. legunt *et contrahere*, consentientibus Voss. Lov. 1. et Harl. Reliqui codd. omissa copula *et*, legunt *contrahere*, quomodo etiam primus Froben. 1531. edidit, et post eum omnes alii. 'Contrahere certamina' Livio frequens est locutio. Exempla vide XXIII. 26. XXV. 34. XXVI. 46. XXIX. 4. XXXV. 28. XL. 48. XLIV. 35. et c. 40. Verum ut hoc loco 'caussam certaminis contrahere,' ita 'contrahere necessitatem ad bellum' dixit XLIV. 27. In præcedd. *semper* exsulat a Flor.

§ 5 *Ager omnis medius erat prima specie inutilis insidiatori*] *Ager enim omnis* Ber. Librarios sæpe hanc particulam de suo interposuisse, dictum est supra ad X. 39. § 4. Quum tamen τὸ *erat* omittat, videri potest, hic dare voluisse *Ager erat omnis medius prima specie*. Præterea *insidiatoris* Hafn. *insidiatoribus* Ber. a m. sec. et Hearnii N. Mox *ne stramento quidem vestitum* Lov. 5.

§ 6 *Re ipsa natus tegendis insidiis*] Pal. 1. *de tegendis* divisim: Pal. 2. conjunctim *detegendis:* Pal. 3. *re ipsa natus de gerendis insidiis*. Gebh. *Detegendis insidiis* Put. integerrimum præferre, ex Sallierio didici. Neque aliter legunt Flor. Voss. Lov. 1. 2. 4. 5. Harl. Ber. Hafn. Rec. Gaertn. Hav. Hearnii Oxon. et omnes edd. usque ad Froben. 1531. Et hanc lectionem laudat Gerard. Voss. ad Vell. Patere. I. 15. inde probaturus *detegere* Livium pro simplici *tegere* usurpasse. Sed, *tegendis* legendum esse, ad eumdem locum Velleii monuit Burm. Gronovius vero Observ. III. 20. *detegendis* ex mero scribarum errore natum docet, et similia eorum peccata enumerat. Certe scriptura illa nata videtur ex duplicis lectionis *degendis* et *tegendis* conjunctione: *degendis* autem datum esse ob minus distinctam præeuntis pronunciationem. Quam antiquus hic error exstiterit, ex plerorumque etiam optimorum codicum

in eam consensu patet.

§ 7 *Quot quemque locum apte insidere poterant*] Habet Pal. 2. *quocunque locum ins. apte pot.* Gebh. Ita et Flor. a m. sec. quum *quodcumque* a m. pr. datum fuisset, *quod quemque* Voss. Lov. 2. 4. 5. Harl. et Hav. *quo quemque* Lov. 3. Tum *insidere poterat* Voss. Lov. 2. 3. Harl. Hav. et Flor. a m. pr.

Quinque millia conduntur peditum equitumque] Polybius III. 104. πενταχοσίους μὲν ἱππεῖς, ψιλοὺς καὶ πεζοὺς τοὺς πάντας εἰς πεντακισχιλίους. Numquid igitur et Livius *equites quingentos?* J. F. Gron. *Quinque millia concluduntur* Lov. 1. et Hearnii N. a m. pr.

§ 8 *Missis paucis prima luce ad capiendum, quem ante diximus, tumulum*] Disparent in Pal. 2. illa *quem ante diximus.* Et meo judicio non necessaria sunt. Vix tribus enim prægressis lineis ejus tumuli fecit mentionem. *Gebh.* Eamdem ob caussam voces *ut prædiximus*, in Vell. Pat. I. 4. § 1. glossematis suspectas habet Rapheleng. Verum hoc loco in servandis tribus vocabulis, *ut antea diximus*, conspirant omnes apud me scripti et editi, quos ob morem Livii audiendos existimo. Nam tumuli hujus mentio facta erat § 3. hujus cap. Jam autem similiter XXVI. 39. § 2. memorat, classem viginti ferme navium Rhegii stetisse, et deinde, paucioribus, quam hoc loco, interjectis, § 5. repetit, 'classem viginti navium, sicut ante dictum est, effecit.' Ceterum *missis prima luce paucis* Voss. Lov. 1. 2. Ber. et Gaertn.

§ 9 *Ac sibi quisque deposcere, &c.*] A Moguntinis distinguitur ante *dux*, et recte; modo legas, *ac sibi quisque deposcere pellendos inde hostes ac locum capiendum. Dux ipse inter, &c.* Sic plane c. 42. 'Clamor inde ortus, ducerent ad persequendos hostes ac protinus castra diripienda. Et consul alter velut unus turbæ militaris erat.' Idem factum XXVIII. 19. *Jac. Periz.* Eadem distinctio ante Moguntinos exstitit etiam in tribus edd. Ascens. Alibi autem sæpe *ad* et *ac* commutari, vidimus ad XXI. 32. § 2. Codd. nihil mutant.

Et vanis animis et minis increpat hostem] Stabilitur hæc lectio auctoritate Pal. 2. atque priscæ ed. Interim Pall. reliqui duo dissentiunt; quorum Pal. 1. *et vanis animis increpat hostem.* Pal. 3. *et vanis minis increpat hostem.* Gebh. *Vanis an. increpat* Lov. 1. 2. 3. 4. Ber. et Hav. *vanis minis increpat* Voss. Hafn. et Gaertn. *variis minis increpat* Harl. Vide ad XXII. 7. § 4. Paullo ante *interim stolid. ferocissimosque*, pro *inter stolidissimos*, Flor. a m. sec. Male. Non enim stolidissimos ad arma vocabat, sed erat ipse inter stolidissimos, qui ad arma vocarent. Hinc neque Donjatii conjectura, qui *inter* delebat, probanda est. Displicuisse videtur et Donjatio et interpolatori, 'vocare' absolute sine casu poni. At similiter III. 8. 'Cursus clamorque vocantium ad arma.' Eodem modo sine casu 'in senatum vocare,' 'ad consilium vocare,' 'ad concionem advocare' apud Livium obcurrunt. Vide ad II. 55. § 10.

§ 10 *Principio levem armaturam dimittit, &c.*] Plutarchus in Fab. p. 180. πρῶτον μὲν ἀπέστειλε τὴν κούφην στρατιὰν, ἔπειτα τοὺς ἱππεῖς. Τέλος δ' ὁρῶν τὸν Ἀννίβαν παραβοηθοῦντα τοῖς ἐπὶ λόφου πάσῃ δυνάμει, κατέβαινε συντεταγμένος. *Sigon.* Scribe *emittit:* aut potius totum illud verbum pro alieno dele. *J. F. Gron.* Omnes codd. *dimittit:* neque aliter edd.; nisi quod ultima Gruteri dederit *demittit*, quod recentiores reliquæ servarunt. Alterutra Gronovii emendatio admittenda videtur.

Conferto agmine mittit equites] Bene ita quoque Pal. 2. Reliqui *conserto agmine.* Gebh. *Conserto* etiam Voss. Lov. 2. 4. Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. omnesque edd. ante Modium. Alibi sæpe ita peccant librarii. Vide ad III. 70. § 6. IX. 27. § 11. XXI. 4.

§ 8. Pierium ad Virg. Æn. II. 347. et Torren. ad Val. Max. I. 8. 6. Similitudo literarum ſ et f hujus erroris caussa exstitit. Hinc confunduntur etiam 'desero' et 'defero;' (vide ad IV. 37. § 11.) 'secundus' et 'fecundus,' vel 'fœcundus;' (vide ad VIII. 12. § 14.) 'jussasque' et 'jus fasque;' (vide ad VIII. 39. § 13.) 'senator' et 'fœn'ator;' (vide ad X. 23. § 11.) 'assero' et 'affero;' (vide ad XXXI. 12. § 5.) Deinde *emittit equites* Lov. 2. Quod non displicet, si supra cum Gronovio *dimittit* deleas; nisi potius prima litera τοῦ *emittit* voci adcreverit ex fine præcedentis. Vide ad XXXVII. 29. § 8.

Quum hostibus quoque subsidia mitti videret, instructis] *Subs. itura jubet, instructisque* Voss. Lov. 1. 2. Harl. Hafn. Ber. et Hearnii D. ac N. quorum posterior in marg. et Ber. a m. sec. *mitti jubet* præferunt. Et ita legunt etiam Gaertn. Hav. et Hearnii L. 1. *subsidia initura mitti jubet, instructisque* Lov. 3. duplici lectione juncta. Pariter etiam *subsidia quoque itura mitti jubet, instructisque* edd. Aldo priores. Voces *subsidia mitti videret, instructis* desunt in Lov. 4.

§ 11 *Alia atque alia, crescente certamine, mittens auxilia peditum equitumque*] Pal. 2. præbet *accrescente cert.* Gebh. Ita et Flor. a m. sec. *aut crescente* a m. pr. Sed subficit *crescente*, cui syllaba accrevit ex prima hujus et ultima præced. vocis litera. Vide ad V. 50. § 5. Livius XXVII. 48. 'Crescente certamine et clamore.' XXXVII. 38. 'Crescente certamine pepulerunt hostes.' Deinde *auxilia equitum peditumque* Lov. 4. et Gaertn. Vide ad XXXIV. 26. § 2. In præcedd. copulam *et* omittit Hearnii N.

Totis utrimque viribus certabatur] *Totis utriusque viribus* Gaertn. Vide ad XXI. 45. § 1. Tum *certatur* Flor. Cant. Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et Mss. Hearnii. Paullo ante *explicuerat*, pro *expleverat*, edd. ante Aldum.

§ 13 *Si justa, aut si recta pugna esset*] *Justa recta* Lov. 5. *justa aut recta* Lov. 2. Gaertn. Ber. Hearnii N. a m. sec. et edd. Aldo priores: *justa ac si recta* Flor. Vide ad XXI. 53. § 3. Tum *pugna fuisset* Hafn. et Ber.

§ 14 *Eum tumultum terroremque, in latera utrimque ab tergoque incursantes, fecerunt, ut*] *Cum tum. terroreque, &c. inc.* Lov. 1. *tantum tumultum terroremque* Lov. 5. quæ lectiones ex interpretum glossis natæ videntur. *Is, ut* inlustravimus ad III. 53. § 5. Tum *latera utrimque* Ber. Utrumque apud Livium obcurrit, et 'incursare latera,' et 'in latera.' Vide ad VI. 36. § 1. et VIII. 38. § 6. Præstat itaque reliquis vulgatum servantibus, quam uni mutanti, obedire. Hinc *ab tergo* Harl. et Gaertn. *a tergo* Lov. 4. et Ber. *et ab tergo* Lov. 5. Mox *nec animus* Flor. Voss. Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Gaertn. Hav. et edd. Rom. 1472. ac Parm. Qui *neque* substituerunt, forte ad id permoti sunt, quod mox sequatur *neque ad fugam*. Quam ob caussam etiam in Ber. utrobique *nec* datum est. Sed vide ad IX. 9. § 14.

CAP. XXIX. § 1 *Ita est, inquit: non celerius, quam timui, deprehendit fortuna temeritatem*] Hunc autem locum iidem cum interrogatione legendum præceperunt, quod mihi neutiquam verisimile videtur, nec quemquam puto illis assensurum. Iidem in Minutii verbis ad milites paulo post, ubi Hesiodi dictum allegat, *quid in re sit*, legunt, cum omnes vetusti codd. habeant *quid in rem sit*. Glar. Hic Plutarchus in Fab. p. 181. Ὦ Ἡράκλεις, ὡς ταχίων μὲν, ἢ ἐγὼ προσεδόκων, βραδίων δ', ἢ αὐτὸς ἔσπευδε, ἑαυτὸν ἀπολώλεκε. *Sigon.* Ex Plutarcho, qui multa a Livio, videtur hic, inducta negatione, legendum, *Ita est, inquit, celerius, quam timui.* Nisi placet, interrogantem pronunciasse. *Lipsius*, Ep. Quæst. V. 10. Congruit vulgatæ lectioni prisca ed. neque degenerant

Pall. 1. ac 3. Nam in Pal. 2. hæc omnia desiderantur. *Gebh.* Particulam negantem habent libri scripti. Puto hoc cum ea ita accipi posse: satis celeriter, nec tamen celerius, quam timueram, ut qui præcipitem Minucii temeritatem cognitam haberem. *Duk.* Paullo ante *Tum Fabius*, pro *Tunc*, Flor. Vide ad II. 12. § 15.

§ 2 *Fabii æquatum imperio Hannibalem et virtute et fortuna superiorem videt*] Hoc vos in Reg. cod. reliquistis inemendatum, quod sic emendandum erat, *Fabio æquatus imperio.* Valla. Lectio vetus erat *Fabio æquatum imperio*, primusque Valla immutavit. Credo verius fore, *En Fabio æq. imperio. Annibale et virt. et fort. super. videte.* Illud *En* repetii ex syllaba vocis prioris. Est autem amara et viro gravi apta irrisio, quam sarcasmon vocant. *Lipsius*, Epist. Quæst. v. 5. Nihil opus est mutatione quam Lipsius tentat. Vulgata lectio, quam etiam librorum scriptorum esse ex silentio Gronovii colligo, plana est. *Duk.* Quod vitiosum in Reg. cod. relictum Valla carpit, in nullo vel manu vel typis exarato obvium fuit; contra omnes servant, quod ejus loco reposuit, nisi quod *Fabii æquatus* sit in Ber. a m. sec. *Fabio æquato* in Lov. 4.

Victoriam hosti extorqueamus, confessionem erroris civibus] Imitatus est hunc locum Val. Max. v. 2. § 4. de hoc ipso Fabio scribens: 'Imprudentis vulgi errorem gratæ mentis significatione correxit.' Pall. tres hunc locum depravant; quorum Pall. 1. ac 3. *victoriam hosti extorq. conf. errore. Civibus jam magna ex parte cæsis, aliis circumsp. &c.* Pal. 2. quoque distinctione delinquit. *Gebh.* Duobus Pall. Gebhardi perperam quidam meorum adsentiuntur. Tum *victoriam hostis extorqueamus* Flor. ut forte librarius dedisse voluerit *hostibus extorqueamus.* Ceterum Val. Max. verba, quæ Gebhardus laudavit, non de hoc ipso Fabio, sed de ejus magistro equitum Minucio, scripsit.

§ 3 *Jam magna ex parte cæsis aliis, aliis circumspectantibus*] Cantabr. omisso priore *aliis*, refert, *Jam magna ex parte cæsis, aliis circumspect.* Video itidem in Voss. et Gud. sic a patre deprehensum. Cur igitur retinemus quod venit a lasciva, sed inepta manu? Est enim dictum, ut l. III. c. 37. 'Jam ne tergo quidem abstinebatur; virgis cædi, alii securi subjici:' ubi, si placet, vide. *Jac. Gron.* Eamdem vocem omittunt etiam Lov. quinque, Ber. Gaertn. Hav. Hearnii L. 1. et quatuor ex illis quos Crevier. inspexit. Si Putean. Flor. aut similis fidei ac bonitatis codd. consentirent, Gronovii sententiam probarem. Nunc timeo, ne altera vox alteram interceperit: quod frequens esse, videbimus ad XXXIII. 27. § 4. Transpositis vocibus *aliis cæsis* legunt vett. edd. Paullo post *cœlo dimissa* Voss. a m. pr. Lov. 1. Gaertn. et Hearnii N. De hoc errore vide ad VII. 23. § 6.

§ 4 *Suos a fuga effusa, et ab animis feroci pugna hostes continuit*] Emendare debuistis *et a feroci pugna.* Valla. Pal. 1. recisa a principio particula *et*, repræsentat *suos a fuga effusa et ab animis feroci pugna hostis continuit.* Pal. 2. *et ab armis feroci pugna h. c.* Alludunt ad veram lectionem habitantem in Pal. 3. et prisca ed. *et ab nimis feroci pugna hostis continuit.* Gebh. Put. Pet. melior Pal. *et ab animis feroci.* Pal. 2. *et ab armis feroci.* Pal. 3. *et ab nimis feroci.* Ea vera lectio est. *J. F. Gron.* Primus Aldus edidit *et suos a fuga.* Sed particulam connectentem non modo ignorant priores excusi, verum eadem etiam deest a Voss. Cant. Lov. quinque, Harl. Ber. et Hav. quam intercepisse videntur præced. vocis literæ ultimæ. Vide ad XXXV. 41. § 7. Tum vox *effusa* exsulat ab Hearnii L. 1. Deinde *et ab omni feroci pugna hostis* Lov. 2. *et ab armis feroci pugna hostes* Hearnii L. 1. *et ab animis feroci pugna hostes* Hearnii

N. ac Lov. 1. 3. et Ber. a m. pr. *et ab nimis* a m. sec. *et ab animis feroci pugna hostis* Voss. Lov. 4. Harl. et Flor. a m. pr. *et ab nimis* a m. sec. *et a nimis feroci pugna hostis* Gaertn. et Hav. *et ab nimis feroci pugna hostis* Lov. 5. Sed Gronovius verum vidit. *Ab animis* ortum videtur ex duplici lectione *ab nimis* et *a nimis*, quam librarii ita jungere voluerunt. Vide ad III. 44. § 4. Ex *animis* autem deinde factum est *armis*: quas voces sæpe a scribis commutari, dictum est ad h. lib. c. 5. § 8. Paullo ante *ad jactum teli*, pro *ad conjectum*, Hearnii N. reliquis omnibus invitis.

§ 5 *Volventesque orbem nunc sensim referre pedem, nunc conglobati restare*] Conspicitur in Pal. 3. *volventesque in orbem*. Gebh. Male. Livius IV. 28. 'Jam orbem volventes suos increpans.' Neque melius *volentesque* Flor. Vide ad IV. 49. § 16. Tum *conglobati instare* Lov. 3. Sed vulgatum verum est. Vide ad IX. 15. § 3. *Conglobatim* quædam ex vetustis edd.

§ 6 *Quum Pœnus receptui cecinit, palam ferente Hannibale*] *Tum Pœn. repente rec. cecinit* Ber. Deinde *referente Hann.* Harl. et Rec. Male. 'Palam ferre' est publice dicere, fateri. Ita II. 54. 'Palamque ferretur, malo domandam tribuniciam potestatem.' XXVIII. 40. 'Acturum se id per populum aperte ferret, si senatus adversaretur.' Contra 'occulte ferre' Ter. Ad. III. 1. 30. 'Neque id occulte fert.' Mox *a se Minucium* Lov. 4. et Ber. Contra *se ab Fabio* Flor. et Lov. 2.

§ 7 *Quum in castra reditum esset*] Pal. 1. *in castris*. Gebh. Ita et Lov. 1. 2. 4. 5. Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. et edd. vett. pro quo recte Mogunt. *in castra* dederunt. Paullo ante *Itaque per variam*, pro *Ita*, Lov. 1. 2. 3. 5. Gaertn. Hearnii N. et edd. ante Aldum. Male. Solent autem passim hæ voces commutari. Vide ad XXI. 53. § 7.

§ 8 *Sæpe ego, inquit, audivi, milites, eum primum esse virum, qui, &c.*] Hanc sententiam expressit ex Hesiodo, qui sit ἐν Ἔργ. καὶ Ἡμ. 293. Οὗτος μὲν πανάριστος, ὃς αὐτῷ πάντα νοήσει, φρασσάμενος τά κ' ἔπειτα καὶ ἐς τέλος ᾖσιν ἀμείνω· Ἐσθλὸς δ' αὖ κἀκεῖνος, ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται. Ὃς δέ κε μήτ' αὐτὸς νοέῃ, μήτ' ἄλλου ἀκούων Ἐν θυμῷ βάλληται, ὅδ' αὖτ' ἀχρήϊος ἀνήρ. Hanc eandem sententiam sic vertit Cicero pro Cluentio cap. 31. 'Sapientissimum esse dicunt eum, cui, quod opus sit ipsi, veniat in mentem; proxime accedere illum, qui alterius bene inventis obtemperat. In stultitia contra est. Minus enim stultus est is, cui nihil in mentem venit, quam ille, qui, quod stulte alteri venit in mentem, comprobat.' Eadem ita adumbravit Plutarchus in Fabio, pag. 181. Τὸ μὲν ἁμαρτεῖν μηδὲν ἐν πράγμασι μεγάλοις, μεῖζον ἢ κατὰ ἄνθρωπόν ἐστι· τὸν δ' ἁμαρτόντα χρήσασθαι τοῖς πταίσμασι διδάγμασι πρὸς τὸ λοιπὸν, ἀνδρὸς ἀγαθοῦ καὶ νοῦν ἔχοντος. *Sigon.* Vide etiam Baptist. Pium Annot. poster. c. 22. viros doctos ad Cic. loc. laud. et Græv. in Lection. Hes. c. 6. Ceterum alio ordine *Sæpe, inquit, ego, milites, audivi* Ber. et Hav.

Qui ipse consulat, quid in rem sit] *In re sit* Cant. Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii L. 1. N. et editi usque ad Froben. qui *in rem* dedit a. 1531. nisi quod Ascens. ita etiam a. 1513. et 1516. excudi curarit. Ita etiam legendum esse, patebit ex illis quæ notavi hoc lib. ad c. 3. § 2. Hinc tamen constat, quam vere Glareanus hoc cap. § 1. adversus Aldum, qui ipse etiam *in re* edidit, scripserit omnes vetustos codd. per quos vetustas edd. intelligere solet, habere *quid in rem sit*.

Nec alteri parere sciat] *Parere scit* Voss. Lov. 1. 2. 3. 4. Hearnii Oxon. et edd. omnes usque ad Gronov. qui in prima notarum ed. testatur optimos præferre *nesciat*, eumque nega-

tionis pleonasmum jam alibi, ut Livio frequentissimum, a se notatum esse, respiciens ad ea quæ notavit ad III. 26. § 5. In contextum tamen recepit *parere sciat*, et adnotationem in repetita ed. omisit. Recte. Certe optimus Flor. *nesciat* quidem a m. pr. præfert, sed a m. altera legit *sciat*, quod et in aliis apud me superest.

§ 9 *Quoniam prima animi ingeniique negata sors est*] *Quia primi ingenii animique negata sors est* Ber. Sed *quoniam* et *quia* alibi etiam librarii commutare soliti sunt. Vide ad XL. 13. § 7. *Animi ingeniique* etiam Lov. 2.

§ 10 *Quod beneficio ejus erga nos ac majestate ejus dignum est*] Postremum *ejus* fortasse ejiciendum. *J. F. Gron.* Id tamen servant constanter omnes scripti. Paullo ante *salutabo*, pro *appellavero*, quod ex sequenti 'salutabitis' receptum videtur.

§ 11 *Vos, milites, eos, quorum vos modo arma dexteræque texerunt*] Aliter paullo Valer. Max. V. 2. § 4. in hunc maxime modum: 'Fabio alteri etiam incolumi summa cum gloria gratia relata est. Dictatori ei magister equitum Minucius scito plebis, quod numquam antea factum fuerat, æquatus partito exercitu separatim in Samnio cum Annibale confixerat. Ubi, temere inito certamine, pestiferum habiturus exitum, subsidio Fabii conservatus, et ipse eum patrem appellavit, et a legionibus suis patronum salutari voluit: ac, deposito æqualis imperii jugo, magisterium equitum, sicut par erat, dictaturæ subjecit, inprudentisque vulgi errorem gratæ mentis significatione correxit.' *Modius.* Vocula *modo* deficit in Cant. Deinde *arma dextera texerunt*, et postea *dies hic* præfert Flor. quod posterius firmat etiam Gaertn.

Cap. XXX. § 1 *Profecti et agmine incedentes ad dictatoris castra*] *Profecti agmine inc. dict. castra* Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. et Hav. Copulam *et* omittunt etiam omnes ante Gronov. edd. cum Hearnii N. Illa autem locutio formata esse posset ad exemplum ejus, quæ inlustratur ad X. 35. § 9. Verum optimi τὸ *et* agnoscunt. Præpositio *ad* etiam male deest in Flor. et Cant. Paullo ante *Signo ergo dato*, addita media voce, legunt Ber. et Gaertn. *conclamatum inde* Lov. 3.

§ 2 *Circumfusosque militum ejus totum agmen patronos consalutasset*] *Circumfusosque milites ejus* Ber. et Hav. Male. Vide ad XXX. 9. § 1. Hinc alio ordine *patr. totum agmen.* Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Gaertn. Hav. et editi ante Aldum. Tandem *cum salutasset* Voss. Lov. 1. 3. 4. Harl. et Hav. *salutasset* Ber. De verbo 'consalutare' vide ad I. 7. § 1.

§ 3 *Parentibus (inquit dictator) mediis, quibus te modo, &c.*] Vos emendastis *Parem, inquit dictator, te Diis modo nomine.* Ego sic *Parentibus, inquit, dictator, meis quibus te modo, &c.* Valla. Pal. 1. *Parentibus inquit dictator mediis.* Pal. 2. *Parem inquit dictator te Diis modo nomine.* Locus adhuc ægrotat. *Gebh.* Lectio, his verbis præposita, superest in Voss. et Lov. 4. sed eorum prior inter versus adscriptum habet *Par., inquit, dictator vel Diis, quibus te.* Sed alio ordine *Par., inquit, mediis, dictator, quibus te* legunt Flor. et Cant. *Par., inquit, dictator, quibus te* Lov. 1. *Par. inquit dictator Diis te quibus* Lov. 2. *Par. inquit dictator ne Diis quibus te* Lov. 3. *Par., inquit, dictator, meis, quibus te* Ber. Gaertn. Hav. et edd. usque ad Aldum, qui primus reposuit, ut nunc circumfertur. Ea autem lectio cur Gebbardo suspecta sit, videre nequeo. Mox *tibi cum mea salute tum omnium horum* Lov. 1. 2. 3. 4. Harl. et Gaertn. Male.

§ 4 *Plebeiscitum, quo oneratus magis, quam ornatus sum, primus antiquo abrogoque*] *Plebiscitum* Flor. a m. sec. et plerique reliqui codd. Deinde

honoratus eram Lov. 3. sed ultima vox non adparet in Voss. Lov. 1. 4. Harl. Ber. a m. pr. Gaertn. et Hav. ut nec sequens *primus* in Lov. 2. Hinc *abdico abrogoque* idem Lov. 2. et Hearnii N. in marg. quod ex interpretis glossa inrepsisse videtur.

Quod meo exercitui tuoque, servato ac conservatori] Pal. 1. *quod exercitus is tuus servato ac conservatori.* Pal. 2. *quod exercitibusque tuis iis servato et cons.* Gebh. Modestius et ambitiosius Put. *quod exercitibusque* (manus prima *exercitusque*) *his tuis servato ac conservatori.* Eoque omnes alii, etiam vitiosissimi, satis alludunt. *J.F.Gron.* Satis tamen insolens est, copulam *que* hic post *exercitibus* poni; cui potius locus videtur esse post *quod.* Scriptor Bell. Afric. c. 54. ‘Quod in Italia milites populi Romani contra rempublicam instigasti, rapinasque per municipia fecisti, quodque mihi reique publicæ inutilis fuisti.’ Liv. xxxvi. 3.‘ Qui senatores essent, quibusque in senatu sententiam dicere liceret, quique minores magistratus essent:’ non *quod mihique*, nec *qui minoresque.* Duk. Lectio, quæ ante Gronov. vulgo exstabat, primum adparuit in ed. Ascensii 1531. et nullius cod. antiqui fide nititur. Recte igitur vel ob hanc caussam mutata est. Verum præterea non convenit ut Minucius exercitum, quem Fabio restituebat, *suum* vocaret. Neque illud *meo* in ullo Msto obvium fuit. Antea edebatur *quod exercituique tuo, servato ac conservatori;* a quo non abit Hav. nisi quod primam vocuiam omittat. Ne reliquorum Mstorum, quorum neuter alteri consentit, lectiones enumerem, breviter dicam emendationem Gronovii probare Flor. et forte etiam Cant. ex quo nihil notatum invenio; proxime autem accedere Lov. 3. et 5. quorum prior præfert *quod exercitibus his tuisque servato ac cons.*, alter *quod exercitibus his servato ac cons.* Si quem autem copula *que* post secundam vocem rejecta offendit, plures sunt codd. qui eam omittant, vel ejus loco τὸ *et* voculæ *quod* præponant. Mox *et hæc signa legionis restituo* Voss. et Lov. 1. ac 2. *et hic signa legionis restituo* Gaertn. *et signa hæc legionis restituo* Lov. 3. 4. 5. Hafn. et Hav. In hunc errorem librarii inciderunt, quod antique scriptum esset *legionisque*, ut exstat in Flor. pro *legionesque:* quod non intelligentes τὸ *que* deleruut.

§ 5 *Me magistrum equitum, hos ordinibus suis quemque teneri jubeas*] Castigatissima est lectio Pal. 2. sincerissimi: *Tu, quæso, placatus me magisterio eq., hos ord. suis quemque teneri jubeas.* Imitatus Val. Max. v. 2. § 4. ‘Deposito æqualis imperii jugo, magisterium equitum, sicut par erat, dictaturæ subjecit.’ *Gebh.* Non potest cuiquam docto satisfacere. Pal. *me magisterio eq., hos ord. suis quemque teneri.* Sed in omnium optimo est, *magistrum equitum hos ord. suis quemque tenere.* Quæ lectio per se menti Minucii est adversaria, sed ad veram tamen nobis viam aperuit. Quomodo enim peteret, ut sibi magistro equitum liceat hos tenere quasi separatos? Immo ea de caussa reducit eos, quod tenendis indignum se fatetur: ideo dixit *tuis his exercitibus*, ut emendavimus. Scribe, *Tu, quæso, placatus me magisterium equitum, hos ordines suos quemque tenere jubeas.* Disciplina Romana poscebat ut hoc beneficium vitæ servatæ et magister equitum et exercitus cum ignominia aliqua in exemplum aliorum acciperent. Sic cum L. Minucius consul ad Corbionem obsidione Æquorum ab L. Quinctio Capitolino liberatus esset, dictator prædam omnem suo tantum militi dedit; consularem exercitum ipsumque consulem increpans: ‘carebis parte prædæ, miles, ex eo hoste, cui prope prædæ fuisti: et tu, L. Minuci, donec consularem animum incipias ha-

bere, legatus his legionibus præeris.' Livius III. 29. Sic de sententia Appii Claudii senatus eos, qui a Pyrrho rege capti et postea remissi erant, equites ad pedes redegit, pedites ad levem armaturam, omnes extra vallum jussit tendere, donec bina hostium spolia referrent. Frontinus Strateg. IV. 1. Hanc ignominiam a mitissimo imperatorum et sibi et militibus suis deprecatur. *Ordinibus* factum ex *ordinis:* eo genere mendi, quo c. 8. idem codex *ac penatibus*, pro *ad penates*, et c. 37. *adonibus fidelibusque sociis*, pro *a bonis fidelibusque*. Potea aliquis, ut omnia convenirent, *suis*, pro *suos*, rescripsit. *J. F. Gron.* *Tenere* fere quidquid est codicum, quorum plerique ceteroqui vulgatæ lectioni consentiunt. Sed Flor. legit *me mag. equitum, hos ord. suis quemque;* a manu autem altera *me magisterio equitum* postea emendatum est. Deinde *hos ordinibus suis suum locum tenere jubeas* Lov. 5. Donjatius, qui, ut Gronov. emendavit, in cod. Pal. scriptum esse monet, non ea, qua par erat, adtentione ac cura, notas Gronov. consuluit.

§ 6 *Concione dimissa, a notis ignotisque benigne atque hospitaliter invitati*] *Adgnotis ignotisque* exhibet Pal. 2. *Gebh.* Ea lectio indicat *ab notis ignotisque* legendum esse, quemadmodum etiam exstat in Flor. *Concione dimissi*, et *hospitaliter accepti* Ber. ex interpretis glossa. In præcedd. autem *inter se junctæ*, pro *interjunctæ*, Lov. 5. In seqq. præpositio *ex* deest in Hearnii D. et ed. Rom. princ. Tum *factus est* legit Lov. 2.

§ 7 *Quam vulgo militum ex utroque exercitu*] Lege *vulgi militum*. J. F. Gron. Omnes codd. ἀπρὶξ *vulgo* retinent. Quare priorem lectionem a Gronovio loco motam revocavi, quod etiam Crevier. fecit. Mox *Maximum laudibus cœlum ferre* Voss. et Lov. 1. *Maximum laudibus in cœlum ferre* Lov. 2. 3. Hearnii N. et edd. Aldina priores. *Maximum ad cœlum ferre laudibus* Ber. *Maximum ad cœlum ferre*, voce *laudibus* omissa, Lov. 4. ut VII. 36. 'Diis laudes gratesque agunt, Decium in cœlum ferunt.' Sed nihil muto. Supra IX. 10. 'Postumius in ore erat, eum laudibus ad cœlum ferebant:' ubi plura vide.

§ 8 *Cum Romanis atque in Italia bellum esse*] Pall. 1. ac 3. *cum Rom. atque Italia.* Gebh. Ita et Voss. Lov. 1. 2. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et edd. ante Aldum. Sed præpositionem *i* interceperat seq. vocis litera initialis. Vide ad Epit. Liv. lib. LXXXV.

§ 9 *Cujus terribilem eam famam a patribus accepissent*] Vocem *eam* abundare, vel per αὔξησιν accipi posse, vir doctus ad marg. ed. Curionis notavit. At Ant. Perizon. ad oram Livii emendavit *cujus tam terribilem famam.* Non est necesse.

§ 10 *Tandem eam nubem, quæ sederet in jugis montium, sollicitatam procella imbrem dedisse*] Plutarchus in Fab. p. 181. Τὴν ἐπὶ τῶν ἄκρων ταύτην καθημένην νεφέλην ὅτι μετὰ ζάλης ποτὲ καὶ καταιγίδων ὄμβρον ἐκρήξει. *Sigon.* Pal. 2. *quæ sedere in jugis montium solita sit, cum procella imbrem dedisse.* Gebh. Non ineleganter fictum est. Tamen Put. Pet. melior, Pal. *eam nubem, quæ sedere in jugis montium solita sit, cum procella imbrem dedisse.* Put. etiam *sidere.* Plinius XVIII. 35. 'Cum in cacuminibus nubium montes consident, hiemabit.' Plutarchus καθημένην νεφέλην. Haud dubie verior scripta lectio. Lib. VI. c. 8. 'Ingentibus procellis fusus imber certam magis victoriam, quam prœlium, diremit.' Et iterum c. 32. 'Prosperæ spei pugnam imber ingentibus procellis fusus diremit.' XXIII. 44. 'Ni ingentibus procellis effusus imber diremisset pugnantes.' Trogus XXIX. 3. 'Videre tonantem ac fulminantem ab occasu procellam, quam, in quascumque terrarum partes victoriæ

tempestas detulerit, magno cruoris imbre omnia fœdaturam.' Curtius VIII. 13. 'Procella imbrem vix sub tectis tolerabilem effudit.' Statius Theb. X. 532. 'Qualiter aut Malean, aut alta Ceraunia supra Cessantes in nube sedent, nigrisque leguntur Collibus, et subitæ saliunt in vela procellæ.' Credere possis, ipsius Hannibalis dictum Homero deberi: 'Ιλ. E. 522. *νεφέλῃσιν ἐοικότες, ἅστε Κρονίων Νηνεμίης ἔστησεν ἐπ' ἀκροπόλοισιν ὄρεσσιν, 'Ατρέμας ὄφρ' εὕδῃσι μένος Βορέαο καὶ ἄλλων Ζαχρειῶν ἀνέμων, οἵτε νέφεα σκιόεντα Πνοιῇσιν λιγυρῇσι διασκιδνᾶσιν ἀέντες.* Socrates ad *Νεφέλας* apud Aristophanem vs. 269. *εἴτ' ἐπ' 'Ολύμπου κορυφαῖς ἱεραῖς χιονοβλήτοισι κάθησθε.* *J. F. Gron.* Liv. XXIV. 46. 'Imber, &c. sonitu largioris procellæ strepitum molientium portam exaudiri prohibuit.' Curtius IV. 7. § 14. 'Ut largum quoque imbrem excusserunt procellæ.' Codicibus a Gebh. et Gronov. laudatus consentit Flor. Reliqui et mei et Hearnii Oxon. nihil mutant, nisi quod plerique legant *procellæ imbrem.* De verbo 'sidere' vide ad II. 29. § 6. et IX. 21. § 6. Adde Nic. Heins. ad Ovid. Met. I. 307.

CAP. XXXI. § 1 *Cum classe navium circumvectus*] Videndum ne desit numerus navium. Certe Livius, nisi de numero monere voluisset, non addidisset vocem *navium*, scripsissetque *cum classe circ.* Quin et numerum historia postulat exprimi, qui Polybio III. 96. auctore fuit CXX. quinqueremium. Inseratur igitur Livio *cum classe C. et XX. navium.* Lipsius, Epist. Quæst. IV. 21. Continet Pal. 3. *cum classe navium circumvertit.* Gebh. Numerus constanter a meis et Hearnii codd. abest. Sed similem errorem Gronovius notavit hoc lib. c. 37. § 13. *Circumvertit* autem præferunt etiam Gaertn. et edd. antiqq.

§ 2 *Priusquam in continentem descensiones faceret*] Legendum *exscensiones*, quia Pal. 2. refert *escensiones.* Pal. 3. *in concinantem desc. faceret.* Livius XXVIII. 8. 'Profectus ad Erythras Ætolorum, quæ prope Eupalium sunt, exscensionem fecit.' XXIX. 28. 'Quibus exscensiones in agros maritimos factæ erant.' *Gebh.* *Escensiones* etiam Flor. *exscensiones* autem legendum esse, jam ante Gebh. vidit Lips. Epist. Quæst. II. 20. Vide ad VIII. 17. § 9.

Mœnia insula vastata] Plinius eam insulam *Mœnicem* vocat, Ptolemæus *Myrinta.* Tu, quid potissimum sequare, maturius videto. *Sabell.* Hanc insulam *Cercinam* vocat Polybius III. 96. *Μετὰ δὲ ταῦτα καταπλεύσας τῆς Λιβύης ὡς ἐπὶ τῶν Κερκινητῶν νῆσον, καὶ λαβὼν παρ' αὐτῶν χρήματα τοῦ μὴ πορθῆσαι τὴν χώραν ἀπαλλάγη.* In vet. lib. *Menia insula* est. Duæ hæ finitimæ insulæ sunt ad Sirtim. *Sigon.* Pal. 1. *Menie insula.* Pal. 2. *in cenis insula.* Pal. 3. *media insula*: vet. ed. *Mœnia insula.* Gebh. Antiquissimæ veterum edd. *Mœnia*, vel *Menia insula*: aliæ *Mœnice insula*, Sabellico, ut videtur, præeunte. *Meninge insula* ed. Mogunt. *Menia insula* Rec. et Hearnii L. 1. *Mœnie*, vel *Menie insula* Cant. Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Hafn. Gaertn. et Hav. *Menige* Put. Flor. et Gud. quod probat Gronov. in Diss. Epist. in Liv. loca quæd. Geogr. II. 19. Similiter apud Ptolem. IV. 3. et VIII. p. 232. ed. Bert. pro Μῆνιγξ cod. Coislin. legit Μῆνιξ. Vide Montfauc. Bibl. Coislin. p. 665. et 760. Adde Casaub. ad Strab. Geogr. II. 123. et Jac. Gronov. ad Pomp. Mel. II. 7. lin. 57.

Ab incolentibus circa eam] Hoc etiam malum. Nam 'incolere circa aliquem' quisquiliæ sermonis. Luculenter emendabitur *ab incolentibus Cercinam.* Auctor idem Polybius super hac re III. 96. Rideamus merito illos fungos et bardos, qui ex *Cercinam* fecerunt *circa eam.* Lipsius, Ep. Quæst. IV. 21. Hearnius in scriptis

suis et vett. edd. *circa eam* esse scribit. Gronovius, quia nihil adnotat, in suis, si non omnibus, at certe quibusdam, *Cercinam* videtur invenisse. Altera ratio, qua vulgatam scripturam impugnat Lipsius, quod 'incolere circa aliquem' quisquiliæ Latini sermonis sint, nulla est. Livius XXI. 26. 'Colunt autem circa utramque ripam Rhodani.' 'Colere' et 'incolere' sæpe absolute dicuntur pro habitare, sedes habere. Vide Gronov. ad Liv. I. 1. et XXI. 31. et Grævium ad Flori III. 6. *Duk.* Omnes mei constanter *circa eam* servant. Lipsii conjecturam Gruterus in postrema ed. contextui inseruit.

§ 3 *Ac si insulas cultorum egentes prædarentur*] Jam dictum ad c. 3. h. lib. § 6. in vett. libb. esse *insulis cultorum egentibus.* J. F. Gron. Ita et Flor. *insulas cult. egentibus* Voss. et Lov. 1. *insulas cult. agentibus* Lov. 2. Vox *cultorum* perperam omittitur in Gaertn. 'Cultores' sunt incolæ. Vide ad XXVIII. 28. § 6. Paullo ante *ad depopulandum* Lov. 2. reliquis invitis. Vide ad II. 62. § 2.

§ 4 *Quum a sequentibus palantes, et locorum ignari circumvenirentur*] Mallim, ut ante, *frequentibus,* quia præcessit 'insulas cultorum egenteis:' et post 'litoribus hostium plenis.' *Sigon.* Deest una pars antitheseos. Put. Pet. melior, optimus Flor. *palantes ad loc. et ignari gnaris* (hanc vocem omittunt posteriores) *circumv.* Repone *a frequentibus palantes, ab locorum gnaris ignari circumv.* J. F. Gron. *Sequentibus* in solis tantum Sigonii edd. invenio; reliqui non tantum excusi, sed et calamo scripti, recte *frequentibus* servant. Paullo ante *ita in insidias temere illati,* pro *itaque,* Lov. 1. Vide ad XXI. 53. § 7. Totam hanc periodum ita exhibet Ber. *ita in insidias illati a frequentibus pal. et loc. ignari circumveniuntur, et cum multa cæde atque fuga, &c.*

§ 5 *Ad mille hominum, cum his Sempronio Blæso quæstore amisso*] *Blæso* ex Capitolinis lapidibus et Græcis libris. *Sigonius.* Optimi *amissum.* Illud suffecerunt, qui non videbant illa *cum his Sempronio Blæso quæstore* poni defectu participii verbi substantivi. *J. F. Gron.* Participium verbi substantivi sæpe per ellipsin deesse, idque Livio corrumpendo librariis ansam præbuisse, vidimus IV. 47. § 7. Adde quæ notantur ad IV. 27. § 6. VI. 10. § 8. c. 31. § 1. XXII. 49. § 4. XXVIII. 36. § 12. et alibi. Illud autem *amisso* ortum etiam esse potest ex eo fonte, quem indicavi ad VI. 3. § 8. Gronovii conjectura displicet Donjatio, qui vulgatum servandum, idque ita accipi posse existimat, ut intelligatur, quum quæstor una cum aliis esset amissus: recepta tamen ejus emendatione, locum faciliorem fore, si, deleto pronomine *his,* legamus *cum Sempronio Blæso amissum.* Omnes mei, etiam reliquis integriores, in vulgatum *amisso* conspirant; quod commode servari potest, mutata tantum distinctione, *Ad mille hom., cum his Sempr. Blæso quæst., am., classis a littoribus, &c.* ut *amisso* ad voces *Ad mille hominum* referatur, et ad illa *cum his Sempronio Blæso quæstore* itidem intelligatur participium verbi substantivi. Si tamen Gronovii Put. aliique primi ordinis codd. τὸ *amissum* servent, ei controversiam motam nolo: certe cum Doujatio pronomen *his,* invitis omnibus Mss. delendum non existimabo. *Blæso,* non *Bleso,* scribendum esse, monuit etiam Sigon. ad XXVI. 2. § 7.

§ 6 *Traditaque Lilybæi tota Atilio prætori*] Jam ostendi ad c. 10. § 10. hoc anno 'Atilium' nullum prætorem fuisse, 'T. Otacilium' fuisse. Ea res me admonuit, ut turpe mendum delerem, et, pro *tota Atilio, T. Otacilio* scriberem. *Sigon.* Residet contumaciter in Pall. 1. ac 3. veterique ed. *Lilibei tota Acilio prætori:* in Pal. 2. *Lilibei Tito Attilio.* Gebh.

Tota Acilio prætori Lov. 1. 3. 5. et Harl. *tota Accilio prætori* Hafn. *tõ Atilio prætori* Gaertn. *tiro Accilio prætori* Lov. 2. *T. Attilio prætori* Hav. *ora Attilio prætori* Ber. *T. Acilio prætori* Flor. *Tito Acilio prætori* Hearnii N. *tota Otacilio prætori* Lov. 4. Ex Voss. et Cant. nihil notatum video, ut forte *T. Otacilio prætori* exhibuerint, quod certe in uno e suis superesse, Crevier. monuit. Eamdem lectionem etiam probavit Pigh. in Ann. ad a. IϽXXXVI. p. 156.

§ 7 *Literisque Fabii adcitus et ipse, et collega ejus*] Lege *literis Q. Fabii:* perspicue. *Sigon.* Pal. 3. *literis Q. Fabii*, ut quoque indicavit Sigonius: quod genuinum credo. *Gebh.* Ita etiam Ber. Harl. et Put. optimus, ex quo Crevier. recte hanc lectionem in contextum recepit. Alibi sæpe prænominis *Quinti* nota Q. et copulæ *que* compendium *q*; in Mss. commutari solent. Vide exempla ad VI. 6. § 12. VIII. 31. § 4. c. 32. § 17. c. 33. § 20. IX. 7. § 15. X. 9. § 10. hoc lib. c. 10. § 10. c. 24. § 12. c. 55. § 4. XXIII. 30. § 18. XXVI. 1. § 11. c. 33. § 5. XXXVII. 60. § 2. Epit. Liv. libr. LXXVII. LXXXIX. XCIX. et viros doctos ad Val. Max. II. 4. 7.

Ut exercitum ab se] Iidem [optimi] *exercitus ab se:* Fabianum nempe et Minucianum, uti mox appellantur. *J. F. Gron.* *Exercitus* etiam Flor. et Hav. quod recepi.

§ 8 *Cœlius etiam eum a populo creatum dictatorem scribit*] Pall. tres, et vet. ed. *eum primum a populo creatum dict.* Gebh. Scripti *Cœlius etiam eum primum a populo.* J. F. Gron. *Primum* agnoscunt etiam Flor. et plerique reliqui codd. cum priscis ante Curionem edd. *primo* male legit Ber. unde sequeretur, postea ab alio, quam a populo, dictatorem dictum fuisse. *Creatum a populo dict.* Lov. 1.

§ 9 *Et Cœlium et ceteros fugit*] *Et Cœlius et ceteri scribunt* Lov. 3. Mox *qui tum procul*, pro *qui tunc procul*, primus edidit J. F. Gronov. et ita Flor. et plerique reliqui. Vide ad II. 12. § 15. Vox etiam *provinciæ* exsulat a Lov. 2.

§ 10 *Qui pro dictatore esset*] *Prodictator* vera est lectio, ut sit *prodictator* velut 'proconsul,' 'proprætor.' *Sabell.* Quidam divisim *pro* et *dictatore* legunt, ut paullo post composite, 'ut dictator pro prodictatore diceretur,' bis repetita præpositione *pro* per appositionem et compositionem, ut loquuntur grammatici. Ideoque superius in hoc lib. c. 8. ubi Fabius creatur prodictator, legendum, *Nec dictatorem populus creare poterat, quod nunquam ante eam diem factum erat. Prodictatorem populus creavit Q. Fabium Maximum.* Hæc ideo admonenda duxi, quod in quibusdam codd. hæc corrupta vidimus. Quæ vero sequuntur verba, 'adeoque inopia est coactus Hannibal,' non videntur huc pertinere, neque ea sunt in omnibus libris. *Glar.* Præstat ut *pro dictatore* divisis vocibus legatur: ceteroquin dicendum foret, *qui prodictator esset.* Vide ad XXIII. 30. § 19. Paullo ante *eodem cursum est* Flor. a m. pr. et Lov. 5. *eo concursum est* Gaertn. *eo decursum est* Flor. a m. sec. Lov. 1. 2. 3. 4. Ber. et Hav. cum edd. Rom. 1472. Parm. ac Mediol. 1480. Sed hi librarii non adverterunt pendere hæc ex precedenti *fugit*, ideoque *esse* legi debere.

§ 11 *Et augendæ titulum imaginis posteris*] Nihil hic sani sensus. Pet. recent. et Men. *et in augendis tit. imagines posteris.* Put. Pet. Voss. *et augendis tit. imagines posteros.* Illud *augendis* pro *augentis* plurali accusativo scriptum est, et *imagines* ἀντὶ τοῦ *imaginis.* J. F. Gron. Admodum etiam variant mei: *et augendi tit. imagines posteris* Lov. 3. *et augendæ tit. imaginis posteris* Ber. et Hafn. *et augendas titulis imagines posteris* V. C. apud Latinium: *et augentibus tit. et imagines posteris* Lov. 2. *et augendis*

titulorum imagines posteris Lov. 5. *et augendis titulis imagines posteris* Hearnii L. 1. *et augendis titulis et imagines posteris* Rec. *et augendis titulis imaginum posteros* Hearnii N. *et augendis titulum in imagines posteris* Gaertn. *et in augendis. titulum imagines posteris* Harl. *et augendis titulum imagines posteris* Lov. 1. 4. et Hav. *et augendis titulum imagines posteros* Flor. et Exc. Pithœi. Gronovium verum vidisse puto.

Ut dictator pro dictatore diceretur] Ex hac lectione nihil sequitur. Legendum igitur *pro prodictatore:* sit sensus, Fabius factum est ut dictator sit dictus, quum vere prodictator fuisset. *Sabell.* Notat Glareanus, a quibusdam legi *ut dictator pro prodict. dic.* quod non improbat. Pall. tres *ut qui prodict. diceretur.* Reliqua in Pall. ita sunt concepta: *facile obtinuisse. Adeoque inopia est coactus Annibal, ut nisi cum fugæ speciem* (Pal. 2. *specie abeundum*) *abeundi timuisset, Galliam repetiturus fuerit,* (Pal. 1. *fuerat*) *nulla relicta ope alendi exercitus in eis locis, si insequentes consules eisdem artibus* (Pal. 3. *actibus*) *bellum gereret. Consules Atilius Fabianus Geminus Servilianus Musicanus* (Pal. 3. *Attilius Fabianus Cn. Servilius Musicanus:* secundi lectionem adnotabo paullo post) *exercitu accepto, hibernaculis mature communitis, tum autumni erat tempus,* (Pal. 2. omittit τὸ *tempus*) *Fabii artibus cum summa inter se concordia bellum gerebant:* (reliqui duo, Pall. 1. et 2. *gesserunt*) *Frumentatum* (Pal. 1. *Frumenta hinc*) *exeunti Annibali diversis locis opportune* (Pal. 1. *opportuna,* Pal. 3. *opertum*) *aderant, carpentes agmen, palatosque excipientes: in casum universæ dimicationis, quam omnibus artibus petebat hostis, non veniebant. Cum ad Gerionium, jam hieme impediente, constitisset bellum.* Insignem hanc trajectionem, qualem adhuc nullam in hoc scriptore deprehendi, hic animadvertere volui. *Gebh.* Put. Pet. melior, et Flor. *ut qui prodict. cæderetur.* Tres Pall. *ut qui pro dictatore:* ut et Men. et Pet. duo cum his, *diceretur,* tertius *crederetur.* Scribendum existimo, *et augentes titulum imaginis posteros, ut Prodictatore dictator crederetur, facile obtinuisse.* Accipe *Prodictatore* nominandi casu per intellectum articuli ὁ, ut solent in talibus. Sic Ovidius Met. I. 20. 'sine pondere habentia pondus.' Nisi forte verius simplicissimum, *pro prodictatore,* ut quosdam voluisse testis Glareanus ad § præc. Lib. VIII. extremo [c. 40.] 'Vitiatam memoriam funebribus laudibus reor, falsisque imaginum titulis, dum familia ad se quæque famam rerum gestarum honorumque fallente mendacio trahunt.' *J. F. Gron. Ut prodictatore diceretur* Lov. 2. et Hearnii N. *qui ut dictator crederetur* in margine præfert. *Ut quasi prodictatore diceretur* Lov. 5. *ut qui dictator diceretur* Hav. *ut qui pro dictatore cederetur* Flor. *ut qui prodictatore crederetur* Ber. *ut qui pro dictatore diceretur* Voss. Lov. 1. 4. Harl. Hafn. Rec. Gaertn. et V. C. Latinii. *Ut, qui pro dictatore, dictator diceretur* Lov. 3. quomodo ex optimorum codd. vestigiis legendum existimat Perizon. in Animadv. Hist. c. 1. p. 28. *ut, qui pro dictatore* accipiens quasi esset *ut, qui pro dictatore erat:* quod verius esse puto, ideoque admisi.

CAP. XXXII. § 1 *Consules M. Attilius Fabianus, Cn. Servilius Musitanus*] Ita habent plerique codd. sed legendum est *M. Attilius Regulus et Cn. Servilius Geminus.* Hi sequentis anni proconsules fuere, ut author est Polybius III. 106. Ab initio autem hujus anni cum C. Flaminio Cn. Servilius consul factus est. Flaminio autem subrogatus M. Attilius. Quidam hoc loco et novos consules et novum annum colligere, *Attilium Fabianum,* et *Servilium Musitanum* vocitantes, utrumque insuitato cognomine. *Glar.* Mira et prodigiosa hic scriptio veterum libro-

rum, *M. Atilius Fab.*, *Cn. Serv. Musicanus*, aut *Nusitanus*. Nec aliter etiam antiquitus excusi. Glareanus et Sigonius, tam multi in studiis ac celebrati nominis, non hic par ceteris factis suis fecere, et audacter potius, quam feliciter, hæc, quæ habemus, substituerunt. Non enim illa cognomina consulum, inquiunt, ut e Fastis patet. Fateor; sed nonne tamen attentius cogitandum erat super librorum pertinace illo consensu? Ego non is sum qui sciam divinitus; dicam tamen, quod in mentem mihi venit, et, eruditis, ut spero, viris approbantibus, rescribam *M. Atilius Fabiano, Cn. Servilius Minuciano exercitu accepto*. Consules nempe pro more veteri copias inter se diviserunt, et Atilius quidem Fabianum exercitum accepit, Servilius Minucianum. Ista autem divisio paullo ante inter duos dictatores facta: 'cum prima et quarta legio Minucio, secunda et tertia Fabio evenerunt.' Ita enim Livius ipse c. 27. *P. Ruben.* Elect. I. 31. Pal. 2. *Consules Attilio Fabiano Geminus Servilianus Musicano exercitu accepto*. Gebh. Codd. alii magis, alii minus, plerique tamen prodigiose corrupti sunt; in id tantum non omnes consentiunt, ut prænomina *M.* et *Cn.* omittant, et loco posterioris exhibeant *Geminus:* in quo ultimo accinunt etiam edd. Moguntina priores. Ne reliquorum Mstorum lectiones referam, *Consules Atilio Fabiano, Geminus Servilianus Musicano exercitu accepto* legit Flor. *Consules Attilius Fabiano; Servilianus Minuciano exercitu accepto* Ber. *Consules Atilius Fabiane Geminus Servilius Minutiano exercitu accepto* Lov. 3. Pighius in Ann. ad a. IↃXXXVI. p. 154. vestigiis Rubenii insistens, propius tamen edd. principum lectioni inhærens, scribendum conjecit *Consules M. Atilius Fabiano, Geminus Servilius Minuciano exercitu accepto:* quod Gruterus in postuma, et hinc reliqui omnes editores receperunt. Licet autem apud Livium interdum evenire, ut duorum vel plurium memoratorum unus prænomine careat, reliquis addetur, docuerim ad IV. 49. § 1. hic tamen codicum consensu inductus existimo, quemadmodum Servilii, ita etiam Atilii prænomen delendum, ac scribendum esse *Consules Atilius Fabiano, Geminus Servilius Minuciano exercitu accepto*. Ceterum eamdem trajectionem, ut § 3. hujus capitis duobus prioribus præmittatur, quam Gebhard. ex tribus Pall. ad cap. præc. § ult. notavit, inveni quoque in Flor. Cant. Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. et omnibus edd. usque ad Frobeniam, qui a. 1531 primus luxata suo loco reposuit.

Tum enim autumni erat tempus] Meliores codd. *tum aut. erat:* cætera desunt. Scribe, *hibernaculis mature communitis*, (*medium autumni erat*,) *Fabii artibus, &c.* Sic XXXVIII. 27. 'Ipse (jam enim medium autumni erat) locis gelidis excedere properans.' *J. F. Gron.* *Cum autumni esset tempus* Lov. 3. *cum autumni erat tempus* Voss. Lov. 1. 2. 4. Harl. et Gaertn. *tum autumni erat tempus* Lov. 5. et Hav. *tum autumni tempus erat* Ber. *tum autumni erat* Hearnii L. 1. et N. *cum autumni erat* Flor. omissa in tribus his codd. voce *tempus*. Horum omnium codd. auctoritate delevi vocem *enim*, quam etiam omnes edd. ante Ascensianam 1513. ignorant. Gronovius insuper legendum putat *medium autumni erat*. Eam locutionem a stilo Livii non abhorrere, patet ex illis quæ notantur ad XXVII. 2. § 9. Magis tamen placet, id quod Crevier. ex Msto probæ notæ eruit, *extremum autumni erat*. Ita XXVIII. 37. 'Et jam extremum autumni erat.' XXIX. 35. 'Hæc in Africa usque ad extremum autumni gesta.' XXXV. 13. 'Extremo jam hiemis Ephesum pervenit.' Similiter 'extremum anni' XXXIX. 23. § 2. ubi plura vide. Puto igitur

recte hanc lectionem in contextum admissam esse. Non ferenda est neglegentia Doujatii, qui lectoribus persuadere conatur, Gronovium scripsisse *medium autumni erat tempus.*

§ 2 *Diversis locis opportune aderant, carpentes agmen, palantesque excipientes*] Pal. 1. *opportuna,* eleganti Hellenismo. *Gebh.* Meliorum scriptura *opportuni aderant, carp. agmen, palatosque excip.* Sallustius Cat. cap. 52. ' Si paullulum modo vos languere viderint, jam omnes feroces aderunt.' *J. F. Gron.* *Opportuna aderant* Voss. a m. pr. et Hav. quod nollem Gebhardo placuisse. *Variis locis opportunis aderant* Lov. 3. Vide ad VI. 3. § 8. *Variis locis opportuni aderant* Flor. pluresque meorum cum Hearnii Oxon. Sall. Catil. c. 20. ' Nequidquam opportuna res cecidisset:' ubi vide Cortium. Sæpissime adjectiva pro adverbiis usurpantur. Infra hoc cap. ' Voluntate eorum qui libentes darent.' Vide hoc lib. ad c. 12. § 7. Præterea *palatosque* omnes mei, et Hearnii Oxon. cum edd. Rom. 1472. ac Parm. Vide ad I. 11. § 1.

§ 3 *Adeoque inopia est coactus Hannibal*] Vix Latina oratio. Tentabam *et ad id inopiæ est redactus Hann.* J. F. Gron. Si hæc conjectura non displicet, propius tamen ad vulgatum accedet, si legamus *ad idque inopiæ est redactus.* Burm. ad Lucani l. VII. vs. 406. *eoque inopiæ* legendum conjicit.

§ 4 *Ad Gerionem, jam hieme inpendente, constitisset bellum*] Put. Pet. Men. Voss. *ad Gerionium jam hieme impediente.* J. F. Gron. *Impediente* etiam Flor. Lov. 1. 2. aliique meorum, cum omnibus Hearnii Oxon.

Neapolitani legati Romam venere] Pal. 2. *venerunt Romam.* Gebh.

§ 5 *Scire res esse populi ærarium bello exhauriri*] Opinor sic legendum, *scire sese populi,* vel *scire se reipublicæ ærarium, &c.* Valla. Pall. duo *scire res esse populi ærarium.* Pal. 3. vero, *scire se pop. Rom. ærarium.* Vulgatæ lectioni *scire se Romani populi ærarium* adstipulatur Andreas. *Gebh.* *Sese* fecimus, quia sic in optimis: aliis *scire res esse.* Sed τὸ *Romani* vix in scriptis reperitur. Gud. tamen *ærarium po. R. bello.* Pall. unus *po. Ro. ærarium.* J. F. Gron. *Se scire Ro. po.ærariumque bello exhauriri* Lov. 3. *scire res populi Romani et ær. bello exh.* Lov. 2. *scire se res populi ærariumque bello exh.* Hav. *scire se populi Romani ær. bello exh.* Ber. *scire sese populi ærarium bellis exh.* Harl. et Gaertn. *scire res Rom. pop. ærarium bello exh.* Lov. 5. *scire res esse Rom. pop. ærarium bello exh.* Lov. 4. *scire res esse pop. Rom. ærarium bello exh.* Lov. 1. *scire res esse populi ærarium bello exh.* Flor. et Voss. Ex *esse* recte Gronov. *sese,* transpositis literis, formavit. Vide ad XL. 26. § 5. De ordine hoc verborum ' Romanus populus' vide ad X. 16. § 6.

Atque imperio geratur] Put. Voss. Gud. *gerantur.* Utrum *ornatur?* an potius scribendum, *id quum juxta, &c. geratur?* Alioqui duriuscule subauditur τὸ ' bellum.' *J. F. Gron.* *Gerantur* etiam Flor. Lov. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii D. N. L. 1. ac quædam ex vetustis edd. *atque imperio bellum geratur* Ber. quod ex glossa esse videtur. Si ' bellum' subintelligi duriusculum judicetur, vide num legendum sit *quod quum juxta, &c. geratur,* certe *que quum juxta* est in Gaertn.

§ 6 *Quum ad ipsorum ornatum, tum ad subsidium fortunæ*] Pal. 1. *cum ad temporum ornatum.* Pal. 3. *tum ad temporis ornatum.* Forte legendum *cum ad templorum ornatum:* ut habet expresse Pal. 2. *Gebh.* Immo *ad templorum.* Sic enim Pet. Pal. margo Voss. Put. et alii omnes fere *temporum.* J. F. Gron. *Ad temporum ornatum* Flor. et Lov. 1. *ad templorum ornatum* Lov. 2. 3. 5. Harl. Ber. Hafn.

Gaertn. Rec. Hav. Hearnii Oxon. et ed. Aldina, ubi tamen inter errata *ipsorum* revocatur.

§ 7 *Si quam opem in sese crederent*] Sententia mihi videtur postulare *Si quam aliam opem in sese cred.* Duk.

Gratum sibi Patres Romanos populumque facturum] Pal. 3. *Patres conscriptos.* Mox lege, auctoribus Pall. 1. ac 2. *si omnes res Neapolitanorum suas duxissent.* Gebh. Gruter. in edd. prioribus vulgarat *suas dixissent*, sine dubio errore operarum; quod etiam præferunt Lov. 3. Harl. et quædam ex antiquioribus excusis. Hinc medicinæ adhibendæ occasionem nactus est Gebbardus. Verum in postrema jam ipse Gruter. *duxissent*, ut reliquæ pleræque præferunt cum ceteris scriptis, emendavit.

§ 8 *Voluntate eorum, qui libentes darent, quam rem majus ampliusque*] Emendare debuistis *quam re majus.* Valla. *Quam rem majus* superest in Flor. Lov. 1. 2. 3. 4. Harl. et Gaertn. Sed ultima litera vocis *rem* adscita est ex prima sequentis. Vide ad xl. 7. § 8. Præterea *libenter darent* Voss. Lov. 2. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii L. 1. N. D. Brancal. Latinii, et omnes edd. quas vidi, ante Aldum, qui recte *libentes* restituit. Vide hoc cap. § 2.

§ 9 *Patera, quæ ponderis minimi fuit*] Cavillatur Camillus Peregrinus Diss. iv. de Camp. Felic. xv. 728. *J. F. Gron.* *Minimi ponderis* Ber. Gaertn. et Hav. Vox *minimi* exsulat a Lov. 4.

Cap. xxxiii. § 1 *Speculator Karthaginiensis, &c. deprehensus præcisisque manibus dimissus*] Vitiose Pall. tres *spectator.* Tum ex iisdem duo *dimittitur.* Gebh. *Spectaturos* Lov. 1. *spectator* etiam Flor. Lov. 2. 3. Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii L. 1. N. et edd. vett. Primus deinde Asc. 1513. *speculator* in margine exhibuit, quod Moguntini in contextum receperunt. Vide ad vii. 11. § 10. *Præcisisque manibus dimitteretur* Hav. *præcisisque manibus dimittitur* Voss. Lov. 1. 2. 4. 5. Harl. Ber. Hafn. et Hearnii D. N. atque L. 1. *præcisis manibus dimittitur* Lov. 3. Gaertn. et edd. ante Aldum.

§ 2 *Quod in campo Martio conjurassent*] Conjurarant haud dubie contra rempublicam. Sed quod eos *in campo Martio* conjurasse dicit, non magis ad notitiam historiæ, aut augendam atrocitatem facinoris facere videtur, quam si in foro, circo, vel alio loco conjurassent. *Duk.*

§ 3 *Ad deposcendum Demetrium Pharium, qui, bello victus, ad eum fugisset*] Hic rex Illyriorum fuit, paullo ante hoc bellum a Romanis bello superatus: auctor Polybius lib. iii. qui item c. 19. eundem ad Philippum ex acie confugisse ait. *Sigon.* *Dem. Plinium* Gaertn. *Dem. Phalereum* Lovel. 4. Tum *ad eum confugisset* Ber. *ad eum confugisset* Lov. 2.

§ 4 *Alii in Ligures*]. Veteres *et alii in Ligures.* J. F. Gron. *Et alii Ligures* Flor. Cant. Voss. in contextu, et Harl. *et ad Ligures* Lov. 1. et 3. *et alii ad Ligures* Lov. 2. Ber. Gaertn. Voss. in margine, et Hearnii N. *et alii in Ligures* reliqui codd. cum edd. prioribus. Primi deinde Basil. 1539. *et* omiserunt; quod licet alii subinde restituerint, plerique tamen editores usque ad Gronov. obedire neglexerunt. Mox *quod Pœnos* Lov. 3. Deinde *Boiis Insubribusque* Lov. 4. 5. Voces *simul ad visendum &c. gererentur* desunt in Harl.

§ 5 *Ad Pineum quoque regem in Illyricos*] Is erat Agronis filius, teste Appiano in Illyricis p. 760. *H. Vales.* Olim *Illyrios.* J. F. Gron. *Illyrios* etiam Flor. Lov. 3. 4. 5. Harl. aliique. Vide ad Auctor. Ep. Liv. lib. xx. De Pineo rege, quem *Pinneum* vocat, vide Vales. ad Exc. Peiresc. p. 85. ubi patre Agrone natum docet. Avum Pleuratum fuisse, colligitur ex Polyb. ii. 11.

Ad stipendium, cujus dies exierat, poscendum; aut, si diem proferre vellet, obsides accipiendos] *Ad stip. cujus dies acc.* reliquis neglectis, Cant. Lov. 1. et Harl. *ad stip. ejus dies acc.* Hafn. et Lov. 4. *ad stip. ejus diei acc.* Lov. 3. *ad stip. cum dies acc.* Gaertn. *ad stip. cum die accipiendum* Lov. 2. *ad stip. per eos dies accipiendum* Ber. Hav. Hearnii N. et priscæ edd. *ad stip.* (*ejus dies venerat*) *accipiendum* Lov. 5. *ad stip. cum dies accipiendos et si diem, &c.* Voss. Lectio quæ nunc exstat primum obvia fuit in ed. Asc. 1513.

§ 6 *Adeo, etsi bellum ingens in cervicibus erat*] Prima vox non adparet in Lov. 1. 2. 3. 4. Harl. et Gaertn. De ejus emphasi et usu hoc loco vide ad II. 43. § 10. Hinc *bellum esset ingens in cerv.* legunt Voss. Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et edd. Aldo antiquiores: *bellum ingens esset in cerv.* Lov. 1. Mox *nulli usquam terrarum rei*, pro *nullius*, Flor. Voss. et Harl. *nullius unquam terrarum rei* Lov. 2. *nullius usquam orbis terrarum rei* Hav. et Hearnii N.

§ 7 *Biennio ante L. Manlius prætor in Gallia vovisset*] Miror dixisse *biennio ante* de eo qui anno ante prætor in Gallia fuerit, ut XXI. 17. tradidit. *Sigon.*

§ 8 *Ab Æmilio prætore Urbis Cn. Pupius*] Put. *a M. Æm. prætore.* J. F. Gron. ‘Prætor Urbis’ sæpe legitur in Livio. XXV. 1. et 12. XXVI. 3. XXVII. 4. 22. 33. XXXI. 9. et XXXII. 26. quod Sigonius fere omnibus his locis emendat *prætor urbanus.* Hoc frequentius est, et *urbis* potuit fieri e compendio scribendi *urb.* Dnk. Flor. *ambæmilio prætore.* Sed prius *m* postea deletum est. Trajectum maluissem, ut esset *ab M. Æmilio.* Tum *C. Puppius* Flor. *C̃. S. Pupius* Voss. et Lov. 1. *C. Pupius* Lov. 4. et Ber. *Con. Pupius* Lov. 2. *Cris. Pupius* Lov. 3. *Cossus Papirius* Lov. 4. Passim librarios in prænomine *Cn.* errasse, sæpius antea dictum est. De gente Pupia vide ad IV. 54. § 3.

Cæso Quintius Flaminius] Lege *K. Quinctius Flamininus.* Sic enim et antiqua prænominis nota, et nominis cognominisque hujus vera scriptura custodietur; ut enim ‘Augurinus’ Minuciorum, ‘Censorinus’ Marciorum cognomen est, sic ‘Flamininus’ Quinctiorum, lapidibus Capitolinis et quibusdam etiam vet. lib. testibus. *Sigon.* De nota hujus prænominis vide ad II. 41. § 11. de vera scriptura nominis gentilis ad I. 30. § 2. *Flamininus* autem Flor. Vide ad XLI. 28. § 10.

§ 9 *Ab eodem populo Romano S. C. literæ ad consules missæ*] Debuistis emendare *ab eodem prætore ex S. C. literæ.* Valla. Mss. *ex senatusconsultu.* Et eam scripturam alibi iterat. Sane antiqui ‘jussum’ et ‘jussus,’ consultum’ et ‘consultus’ dixerunt, taliaque. Plautus Trinummo I. 2. 130. ‘Me absente atque insciente, inconsultu meo, Ædes venales hasce inscribit literis.’ *Lipsius*, Ep. Quæst. IV. 10. *Ab eodem P. R.* Flor. *Ab eodem pplo Ro.* Lov. 1. et Gaertn. De quo errore vide ad XXXI. 10. § 4. *Ab eodem prætore Æmilio* Lov. 3. Sed vox addita rectius abest. *Ab eodē inde prætore* Ber. Verum illud *inde* sive *iñ* ex ultima litera vocis præced. natum est. Vide ad IX. 44. § 7. Tum *ex senatusconsultu* Voss. et Lov. 1. Sed vide quæ dicta sunt ad V. 13. § 5.

Se in eam diem, qua jussissent, comitia edicturum] Meliores *quam juss.* J. F. Gron. *In eamdem diem* Lov. 4. Vide ad X. 10. § 6. Tum *quem jussissent* Flor. Cant. Lov. 1. 2. 5. Voss. Harl. Ber. Hafn. Gaertn. et Hearnii Oxon. *quam dixissent* Rec.

§ 10 *Quam consulum alter a bello avocaretur*] *Consul alter* Voss. Lov. 1. 2. 4. 5. Hafn. Gaertn. et Hearnii Oxon. Sed vide ad IX. 32. § 2. Tum *a bello vocaretur* Lov. 3. 4. 5. Harl. Hav. et editi ante Aldum. Male. XXXVII. 38.

'Nullo a munimento castrorum milite avocato.' Vide ad xxxvii. 26. § 9. *A bello revocaretur* Gaertn. Paullo ante τὸ *esse* exsulat a Lov. 3.

§ 11 *M. Pomponium Mathonem*] Scribe *M'. Pomponium Mathonem* ob caussam quam post dicam ad c. 49. § 16. *Sigon.* Vide etiam Pighium in Annal. ad a. IϽXXXVI. p. 155. *Is M. Pomponium* legunt Ber. et Hav. Tum *Machonem* Hav. et Lov. 2. *Maconem* Lov. 3. *Matonem* Lov. 4. 5. et Harl. Paullo ante *caussa* deficit in Cant. quæ etiam vox sine damno abesse posset. Vide ad xxxi. 12. § 4. Sequens vox *dictus* exsulat ab Harl. et Gaertn.

§ 12 *Ad interregnum res rediit*] *Res ad interr. rediit* Hav. *ad interr. rediit*, omissa voce *res*, Flor. Voss. Lov. 1. 4. Harl. et Gaertn. Sed eam a verbo sequenti interceptam puto. Alibi enim semper Livius addit. Vide loca conlata ad iv. 43. § 7.

Cap. xxxiv. § 1 *Interreges proditi a Patribus Cn. Claudius Appii filius Cento*] Scribe *C. Claudius Ap. F. Centho*, ex Capitolinis consulibus. *Sigon.* In pronomen *Cnæus* conspirant tantum non omnes codd. Recte nihilominus Sigonius pro eo *Caius* substituit. Alterum enim in gente Claudia, quod sciam, inauditum est. Tum bene emendat *Centho*. Vide etiam ad xxv. 2. § 3. xxxi. 14. § 3. et xl. 59. § 6. Deinde *interr. prodiutius* Flor. *interr. prodicius* Lov. 2. *interr. prodit jus* Lov. 4. *interr. providit jus* Lov. 1. et Voss. cujus posterioris in margine emendatur *interr. proditi sunt;* idque in contextu præfert Lov. 3. quod etiam verum esse videtur. Mox *M. P. Cornelius*, pro iñ, sive *inde P. Cornelius*, Voss. Vide ad iv. 52. § 4.

§ 2 *Terentius Varro, ne quem sui generis hominem plebs insectatione, &c.*] Emendare debuistis *C. Terentium Varronem, quem sui generis hominem plebs insectatione principum, &c.* Valla. Plerique habent codd. in dandi casu, *C. Terentio Varroni;* ut sit sensus, Patres obstabant C. Terentio. Sed melius omittitur relativum *quem*, et in accusandi casu legitur, ut a nominativo *Patres* novus incipiat sensus. Præterea *concussis* legendum, non *concussum*. Neque enim Varro concussus erat, sed Fabius. Meminit et Valla hujus loci. *Glar.* Pal. 1. *C. Terentio Varrone, quem sui generis hominem plebes, ins. principum pop. art. conc., absque Fabio opibus edictatoris concussum.* Et ita fere Pal. 3. nisi quod *Varroni*, dein *popularibusque auribus conciliatum*. Pal. 2. vero *C. Ter. Varro ne quem sui generis hominem plebs ins. principum, &c.* Vulgata lectio est *C. Terentium Varronem, sui generis hominem, plebi ins. principum popularibus art. conc.* Ea nihil sincerius produci posse puto. *Gebh.* Omnes *C. Terentio Varrone, quem sui generis*, vel *Varroni:* quam veram esse lectionem, distinctio mutata prodit. Scribendum enim *C. Terentio Varroni, quem sui generis hominem &c. vulgus et* (nam et sic optimi) *extrahere ad consulatum nitebatur, Patres summa ope obstabant.* J. F. Gronov. *C. Terentium Varronem, quem sui generis hominem* Lov. 2. Hafn. Gaertn. et Hav. *C. Terentio Varrone, quem sui generis hominem* Flor. Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. et Harl. *C. Terentio Varroni, quem sui generis hominem* Ber. Tum *plebes ins. principum* Voss. et Harl. *plebes insectationi principum* Lov. 1. *plebs insectationi principum* Lov. 2. *plebs insectationibus principum* Lov. 5. *plebs insectatione principum* Lov. 3. 4. Gaertn. et edd. quas vidi, omnes usque ad Aldum. *Plebis insectationi principum* Flor. Sed Aldus non male edidit *plebi insectatione principum*, pro quo Jac. Gronov. *plebei* substituit. Hinc *atque Fabio opibus et dict. imperio concusso* Lov. 1. *absque Fabio opibus et dict. imperio concussum* Voss. *absque Fabio opibus e dict. imperio concussum* Lov. 2. et 5. *absque Fabio opibus est*

dict. imperio concussum Lov. 3. *abeque Fabii opibus e dict. imperio concussum* Lov. 4. *a Q. Fabio opibus ex dict. imperio concussum* Ber. *ab Q. Fabio opibus dict. imperio concussum* Harl. *ab Q. Fabio opibus e dict. imperio concussum* Gaertn. et Flor. *ab Q. Fabii opibus ex dict. imperiu concussum* Hafn. *ab Q. Fabii opibus e dict. imperio concussi* Hav. *ab Q. Fabii opibu eet dict. imperio concussum* Cant. et Rec. Deinde *vulgus extrahere* Lov. 1. 2. 3. 5. Harl. Ber. et Gaertn. *vulgus et extrahere* Flor. Voss. Lov. 4. et Hav. quod recepi, quum ederetur *vulgus etiam extrahere*. Gronovii emendatio verissima est: ei enim quam probat Gebhard. nullus codex consentit. Longior periodi ambitus librariis errandi ansam dedit, omniumque variantium lectionum caussa fuit.

§ 3 *Bæbius Herennius tribunus plebis*] *Herennius* hic loco cognominis est, ut lib. IX. prænominis in 'Herennio Pontio,' C. Pontii patre; alio loco pro nomine est, ut in 'M. Herennio consule.' Vereor tamen, ne et in prænomine et in cognomine vitii aliquid sit. Hoc autem loco suspicor ne *Vibus Terentius* sit legendum: est enim *Vibus* cognomen, [immo prænomen,] ut in 'Vibo Sextio' et 'Vibo Virio.' Hic autem cognatus fuisse C. Terentii a Livio dicitur. *Sigon.* Pal. 2. *Q. Bæbius Herennicus.* Sigonius legendum censet *Vibus Terentius* eo argumento, quod eum 'cognatum' dixit 'Varronis' Livius. Quod si 'agnatum' dixisset historicus, specie aliqua ejus correctio blandiri aliquibus potuisset. Mihi ridicula videtur. *Gebh.* Sigonius facit *Vibum Terentium:* satis perspicue in Put. et duobus post illum optimis habetur *Q. Bæbius Herennius:* eamque veram scripturam esse existimo. Appellatur XXXI. 6. tribunus plebis *Q. Bæbius*, hujus fortasse filius. 'Herennium' autem cognomen Bæbiis et Octaviis fuisse, observatum est viris doctis, qui de gentibus nominibusque Romanorum scripsere. *J. F. Gron.* Sigonio consentit Pighius in Ann. ad a. IↃXXXI. p. 127. *Bebius Herrentius* est in Lov. 4. *Q. Bæbius Herenicus* in Flor. *Q. Bæbius Herennius*, teste Doujatio, in Colb. *Herennius* in C. Pontii patre non prænomen, sed cognomen esse, suspicatus sum ad IX. 1. § 2. Refellendæ autem Sigonii conjecturæ argumento ex voce 'cognatus' cum Gebhardo non uterer. Non enim eadem diligentia, qua JCti solent, etiam alii inter 'agnatum' et 'cognatum' distinxere. Certe quum M. Livius Macatus ratione M. Livii consulis 'cognatus homo' dicitur XXVII. 34. quum mulieres Bacchis initiatæ 'cognatis aut in quorum manu essent' traditæ; Publicia et Licinia, quæ viros necarant, 'cognatorum decreto' necatæ dicuntur XXXIX. 18. et apud Auct. Ep. Liv. lib. XLVIII. 'agnatos,' quam 'cognatos,' intelligendos esse, verisimilius videtur. Mox *cognato suo*, pro *candidato*, Hafn. et Voss. in margine.

§ 4 *In Italiam abductum*] Vet. lib. *adductum*. Sigon. Et ita non tantum omnes codd. verum etiam edd. præter solas Sigonianas.

Fraude id bellum trahi] Pal. 1. *in bellum trahi.* Pal. 3. *fraude bellum trahi.* Qui et paullo ante *ab omnibus nob., per multos annos bellum quær., Annib. in Italia abductum.* Gebh. *Fraudibus jam bellum trahi* Lov. 5. *fraude in bellum trahi* Voss. Lov. 3. 4. Harl. Gaertn. et Hav. *fraudem bellum trahi* Flor. a m. pr. *fraude bellum trahi* a m. sec. quod etiam superest in Lov. 2. et Ber.

§ 5 *Cum quatuor militum legionibus universis pugnari posse adparuisset, ac eo*] Scribendum ex Put. Men. Voss. *cum quatuor, &c. pugnari posse apparuisse eo.* Solenne vitium mutandis orationibus obliquis. *J. F. Gron.* Lectio hæc in nullo superest cod. neque in ulla exstat ed. ante Mogunti-

nam. Priores legunt *cum quatuor, &c. pugnari posset apparuisse*, consentientibus Flor. Lov. 2. 3. 4. 5. et Gaertn. neque aliter etiam Harl. nisi quod *possit*, pro *posset*, præferat. Reliqui Mss. fere omnes Gronovii emendationem probant: quem etiam vide Obs. II. 14. Præterea *millia*, pro *militum*, Flor. et Put. auctore Crevierio, qui suspicatur vocem illam ab imprudenti librario additam esse, inde aliquem correxisse *militum*, quum potius eradere debuisset, quia plane hic otiosa est.

§ 6 *Duas legiones hosti ad cædem objectas*] Ita primum Ascens. 1513. edidisse vidi. Priores legerunt *ab eodem objectas*, quod superest in Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Hafn. Rec. Gaertn. et Hav. Sed alterum, quod in Flor. fuisse videtur, præfero. Liv. XLV. 10. 'Decimio in auctoribus ad piaculum noxæ objiciendis adsensi sunt.' Cic. ad Fam. III. 4. 'Ad omnes casus subitorum periculorum magis objecti sumus.'

§ 7 *Fabianis artibus, quum debellare possent*] *Fabiis artibus* Lov. 1. Vide hoc lib. ad c. 24. § 10. *Quum Fabianis artibus*, perperam trajectis vocibus, Lov. 2. et Ber. *debellare posset* Harl. Ber. Hav. Flor. a m. pr. et Voss. a m. pr. *debellari posset* Voss. a m. sec. consentientibus excusis usque ad Francofurtenses, qui per errorem operarum dederunt *debellari possent*, pro quo mox Modius vulgavit *debellare possent*, quod est in Flor. a m. sec. et quibusdam aliis. Mox *inter eos nobiles ictum* Lov. 4. *inter omnes nobiles initum* Lov. 2. in margine: quod ex glossa ortum puto. Ita etiam peccant quidam I. 25. § 1. ubi locutionem 'icere fœdus' inlustravi, XXXI. 2. § 11. et in Epit. Liv. lib. XCIII.

§ 8 *Ex quo contemni desierint a Patribus*] Pal. 3. *contemni desierint Patribus*. Gebh. Ita et Voss. Lov. 1. 2. 4. 5. et Harl. Vide ad VI. 11. § 4. *Contemni Patribus desierint* Flor. *a Patribus* idem, sed recenti manu.

§ 9 *Cui non id adparet? id actum*] Legendum ex Pall. *Cui non id apparere?* Gebh. Quidam *appareret*. Sed optimus et Pet. *apparere*. Videtur dedisse Livius, *Cui non apparere, id actum et quæs. esse, ut int. iniretur, ut in Patrum pot. com. essent?* Nam interreges non erant, nisi patricii. Lib. I. c. 50. 'Cui non apparere, affectare eum imperium in Latinos?' VIII. 23. 'Cui non apparere, quod plebeius dictator sit, id vitium auguribus visum?' *J. F. Gron.* Vulgatum tuentur Flor. et Lov. 3. *Cui id non apparet actum* Lov. 4. *Cui id non apparet? id actum* Lov. 5. *Cui non id apparet actum* Ber. a m. pr. *Cui non id apparet? id actum* a m. sec. *Cui non id appareret? id actum* Voss. Lov. 1. 2. Harl. Gaertn. Hav. et Hearnii L. 1. et N. cujus margo recte servat *apparere*. *Cui non appareret, id actum* ejusdem Hearnii D. Gronov. priori notarum ed. legebat *Cui non id apparere actum*. Ut autem hoc loco, ita etiam emendandum conjecit Obs. II. 14. nisi quod verbis seqq. malit *cum interregnum iniretur*, pro *ut interregnum*.

§ 10 *Id consules ambos ad exercitum morando quæsisse*] *Consules ambo* Rec. Ita sæpe Livio viri docti restituerunt. Vide ad VIII. 3. § 9. et XXXV. 21. § 5. Uni tamen hic testi credere, periculosum videtur. *Ex. mor. quæsisse* Lov. 4. *mor. ad ex. quæsisse* Ber. *ad ex. quæsisse mor.* Lov. 2.

§ 11 *Abhorrere igitur interregnum eos*] Si meo fiet modo, furcillis ejicietur τὸ *Abhorrere*, et vacuam in sedem atque suam reducetur, quod in membranis est *Habere*. P. Ruben. Elect. II. 9. Pal. 1. *Haberret*. Pal. 3. *Abherret*. Pal. 2. *Haberet igitur inter. eos:* unde legit Ruben. *Habere*. Vet. ed. exhibet *Obhorrere igitur*. Gebh. *Abhorret igitur* Lov. 2. 4. 5. et Gaertn. *Aborreret* Rec. *Abhorreret* Voss. Lov. 1. et Hearnii L. 1. et N. *Haberet*

Flor. et Harl.

Populum liberius habiturum ac daturum ei] Ex ingenio distractis vocibus male junctis scribemus *liberum jus hab.* Dicit tribunus Patres omnibus artibus rem ad interregnum duxisse, ut in eorum manu comitia essent; nulla tamen arte efficere posse quin alter consulum sit e plebe. Populum igitur 'liberum jus habiturum,' et illum saltem talem facturum, qui potius publica commoda, quam sua ipsius, spectet. Saxonius quidem aliter, et *liberum habiturum* Hellenismum esse ait: sed illud ἐμῷ θυμῷ δοκεῖ εἶναι ἄριστα. *P. Ruben.* Elect. II. 9. Pall. tres *liberum habiturum.* Pal. 2. præterea *consulatum unum plebis Romanæ etiam populum liberum hab.* Gebh. P. Rubenius *liberum jus.* Put. Pet. Men. tres Pall. Andreas, et aliquot priscæ edd. *liberum habiturum.* Quidam etiam *Romanæ esset.* Scribe *consulatum unum certe plebis Romanæ esse, et populum liberum habiturum:* nempe, eum unum consulatum. 'Liberum habere' dicimur, quod in arbitrio et potestate nostra est. Sic c. 60. 'Noctem ad erumpendum liberam habuissent.' XXIII. 3. 'Eam nunc potestatem tutam habetis ac liberam.' Cicero Verr. III. 'Quid aut quantum præterea est, quod liberum possit habere ille arator.' Ovidius Fast. I. 52. 'Verbaque honoratus libera prætor habet.' *J. F. Gron.* Illud *liberius* demum apud Asc. obvium fuit, qui ita jam a. 1510. edidit, et in seqq. *liberum* in margine ostentavit, quod non tantum supererat in prioribus excusis, sed in omnibus etiam calamo exaratis. *Esset* autem servant Flor. a m. sec. Lov. 2. Harl. et Gaertn.

Qui magis vincere, quam diu imperare, malit] Pal. 2. *qui magis vero vincere, quam diu imp. malit.* Gebh. *Qui vere vincere* Mss. Dele ergo *magis.* H. Vales. Put. et Pet. melior *qui magis vere vincere.* J. F. Gron. Ita et Flor. Quo minus autem Valesio *magis* delenti obediam, obstat omnium codd. et edd. vocem illam tuentium auctoritas. 'Magis malle' autem suspectum esse nequit. Vide Scipion. Gentil. Parerg. I. 37. et quæ notantur ad IX. 7. § 6. Vox *diu* deficit in Lov. 1. et Ber.

CAP. XXXV. § 1 *L. Manlio Volsone*] *Vulsone* ex consulibus Capit. et vet. sæpe lib. *Sigon.* Vide eumdem Sigonium ad XXVI. 23. § 1. XXVII. 6. § 14. XXXII. 27. § 7. XXXIII. 42. § 8. XXXIX. 40. § 2. et XL. 59. § 4. Adde Schott. ad Aur. Vict. de Vir. Inlustr. c. 55. Eadem ratione *Volso* pro *Vulso* scribi posse videtur, qua *volnus* et *volgus*, pro *vulnus* et *vulgus.* *Manilio* est in Hearnii D.

§ 2 *Duobus nobilibus jam familiaribus plebi*] Inepta lectio et nulli rei. Quo enim illa distinctio pertinuit, 'duos nobiles, sed familiares plebi?' In meo codice emergit se veritas *duobus nobilibus ac familiarum plebei.* Lege *at familiarum.* Nam hoc sentit Livius, tres petitores fuisse patricios, duos alios nobiles plebeios. Illud *plebei* antiquum est, pro *plebis.* Lipsius, Epist. Quæst. IV. 24. Recenset Livius inter nobiles etiam illos, qui e familia plebeia tamen honores gesserunt. Pall. 1. ac 2. *duobus nob. familiarium plebei.* Pal. 3. *M. Æmilio Lepido jam familiarium plebi.* Lipsius legit *at familiarum plebei*, quod non displicet, allusu nostrorum codd. magis ac magis verisimilius. *Gebh.* Lipsii liber *nobilibus ac familiarum plebei:* ubi τὸ *ac* ille mutat in *at.* Put. et Pet. *duobus nobilibus jam familiarum plebei:* ut et duo Pall. nisi quod *familiarium:* unde Gruterus sic videtur edidisse. Freinshemius ad Taciti versiones malit *duobus nobilium jam familiarum plebeiis.* Non tu: si memineris distinguere post τὸ *jam*, et hanc accipere sententiam: tres patricios petisse, et duos jam quidem nobiles, quod vel ipsi, vel majores eorum sella curuli sedissent, familiarum tamen plebei, sive de plebe. *J.*

F. Gron. Præferenda est sine dubio conjecturæ Lipsii scriptura codicum quos laudat Gronovius. Sed si existimavit, etiam ipsos, qui primi ex sua familia curulem magistratum gesserant, nobiles dictos fuisse, quod facile quis ex his verbis 'quod vel ipsi, &c. sella curuli sedissent,' colligat, vix ei adsentiri possum. Vide Sigonium de Ant. Jur. Civ. Rom. I. 20. *Duk.* *Duobus nobilium*, fere ut voluit Freinshemius, etiam Crevierio legendum videtur. *Jam familiaribus plebeiis* Hearnii N. *jam familiarium plebeii* Lov. 4. *jam familiarium plebeis* Gaertn. *jam familiarium plebis* Ber. *jam familiarium plebei* Flor. Harl. et Hearnii L. 1. *ac familiarium plebei* Voss. et Lov. 1. *jam familiarum plebei* Lov. 5. et Colb. apud Doujatium, quod merito Gronov. probavit.

Et Q. Ælio Pæto] Rescriptum est in Pal. 1. *et Attilio Pæto:* in Pal. 2. *et Quintilio Peto:* in Pal. 3. *et G. Attilio Peto:* in vet. ed. *et Acilio Peto.* Mox reperitur in Pal. 3. *ut cum in manus ejus essent.* Gebh. *Et Attilio Pæto* Voss. Lov. 1. 2. 4. Ber. et Hav. *et Actilio Pæto* Harl. et Gaertn. *et Atulio Pæto* Hafn. *et Atilio Pæto* Hearnii D. et N. *et A. Pæto* ejusdem L. 1. *et Aulio Pæto* Lov. 3. *et Acilio Pæto* edd. vett.

§ 3 *Tum experta nobilitas, parum fuisse virium in competitoribus*] *Cum experta nob.* Lov. 4. *Tum cum experta nob.* utraque lectione juncta, Voss. Gaertn. Lov. 1. 2. 3. Harl. Ber. et Hav. *Tum cum experta esset nob.* edd. ante Aldum. Hinc *in compet. ejus* Flor. Voss. Lov. 2. 3. 4. Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. Hearnii N. D. et omnes typis inpressi usque ad Gronov. qui a. 1665. nescio qua auctoritate, vocem *ejus* omisit.

Qui cum M. Lælio consul fuerat] *Cum M. Livio* legendum ex Cassiodori catalogo. Præterea ex pœnæ similitudine, de qua et hic et a. XII. hujus belli [XXVII. 34.] Salinatorem esse puto, qui fuit consul cum L. Æmylio Paulo, proximo ante hoc bellum anno. *Glar.* Vet. lib. *M. Livio.* Recte. Sic enim est apud Cassiodorum et apud Plinium XXIX. 1. consules autem fuerunt biennio ante. *Sigon.* Pall. 1. ac 3. *cum M. Libio consul.* Pal. 2. *M. Bibulo consule.* Gebh. *Cum M. Julio* Ber. *cum M. Livio* Lov. 1. *cum M. Libio* Flor. Lov. 2. 3. 4. et Harl. Tum *consul erat* Voss. Lov. 1. 2. 3. 4. Harl. Ber. Gaertn. et Hav.

Damnatione collegæ et sua prope ambustus evaserat] De M. Livio Salinatore agit, qui consularis damnatus est a populo, quod prædam non æqualiter diviserat militibus. Auctor Frontinus IV. 2. *Sigon.* Quasi fulmine. Nam damnationem et exsilium antiqui scriptores 'fulmen' vocant. Huc pertinet festiva narratio Strabonis XIV. 674. de Athenodoro, a quo civitate ejectus fuit Boëthus cum suis, scribentis: Ἐχρήσατο δὲ τῇ δοθείσῃ ὑπὸ τοῦ Καίσαρος ἐξουσίᾳ, καὶ ἐξέβαλεν αὐτοὺς, καταγνοὺς φυγήν· οἱ δὲ πρῶτον μὲν κατετειχογράφησαν αὐτοῦ τοιαῦτα· Ἔργα νέων, βουλαὶ δὲ μέσων, πορδαὶ δὲ γερόντων. Ἐπεὶ δ' ἐκεῖνος ἐν παιδιᾶς μέρει δεξάμενος ἐκέλευσε παρεπιγράψαι, βρονταὶ δὲ γερόντων. Plinius Ep. III. 11. 'Tot circa me jactis fulminibus quasi ambustus, mihi quoque impendere idem exitium certis quibusdam notis augurabar.' Idem Paneg. cap. 90. 'Utrumque nostrum ille optimi cujusque spoliator et carnifex stragibus amicorum et in proximum jacto fulmine afflaverat.' Juven. VIII. 92. 'quum fulmine justo Et Capito et Numitor ruerint, damnante senatu.' Livius c. 40. non solum 'fulmen,' sed 'incendium' etiam appellat: 'se populare incendium priore consulatu semiustum effugisse.' XXXIX. 6. 'Ne incendio alieni judicii, quo L. Scipio damnatus erat, conflagraret.' Pal. 3. *et a sua prope ambustus.* Gebh. Post *prope* ponenda est distinctio. Nam

hoc dicit Livius, parum abfuisse, quin Æmilius quoque una cum collega damnaretur. Ipse c. 40. ad Fabium: 'se populare incendium priore consulatu semiustum effugisse.' Vide Gronov. Diatr. Stat. c. 33. *Duk.* Ita Val. Max. VIII. 1. agens de judiciis publicis insignibus, id caput divisisse creditur in eos, qui damnati, qui absoluti, et quæ 'ambustæ' sunt; per 'ambustas' intelligens, quæ neque damnatæ, neque absolutæ sunt. Aliam, quam Sigonius ex Frontino memoravit, caussam, cur Livius Salinator damnatus fuerit, refert Aur. Vict. in Vir. Inlustr. c. 50.

Infestum plebi, diu ac multum recusantem, ad petitionem compellit: is proximo comitiali die] Vet. lib. *ita is proximo.* Sigon. Pal. 2. *compellit: is vir proximo.* Pal. 1. vero *diu ac multum recus. ad pet. compulsum viris: proximo pro comitiali.* Pal. 3. *ad pet. compunctum juris proximo, &c.* Porro vitiosissimam vet. ed. lectionem advocare tædet. *Gebh.* *Ad pet. compulsum juris proximo pro com.* Voss. et Gaertn. *ad pet. compulsum juris proximo com.* Lov. 2. 4. et Harl. *ad pet. compulsum viris proximo com.* Hafn. *ad pet. compulsum vix proximo com.* Lov. 5. *ad pet. compulsum: is jus proximo* Flor. *ad pet. compulsum: pro comit.* Lov. 1. *L. Æmilius Paullus, &c. infestus plebi, diu ac multum recusans ad pet. comp. pro com.* Lov. 3. et ita fere Ber. et Hav. nisi quod præferant *compulsus juris proximo pro comitiali,* et insuper Ber. omittat vocem *Paullus.*

§ 4 *Parque magis in adversando, quam collega*] Vet. lib. *par magis.* Sigon. In altero e scriptis codd. *compar* legitur, ac recte quidem. Intelligitur enim utroque vocabulo antagonista, qua ratione 'paria gladiatorum' dicimus. *Schottus,* Obs. III. 6. Dicit Livius compositum fuisse, concedentibus omnibus competitoribus, L. Æmilium Paullum cum Varrone, adversandi magis caussa illius temerariis conatibus, quam ut collega ex animo et re esset, sumta translatione a gladiatoribus, ubi paria dantur ac componuntur. Alii libri habent *compar:* male: neque adnotatu dignæ Sigonii quisquiliæ *par magis.* Pal. 1. *parte magis in adversa, quam collega:* ut quoque habet prisca ed. Pal. 2. *pars magis in adversandum, quam collega.* Pal. 3. *partem magis in id versa, quam collega.* Nullum ferme Mss. sensum fundunt, adeoque vulgatæ lectioni adhærendum, satius existimo. *Gebh.* Schottus *compar* e scripto laudat. Sed hoc necesse non est: nam *par,* ut c. 28. Optimi vero et complures, *par magis in adversandum, quam collega.* Plinius XXVII. 2. 'Cum eo solo colluctatur, velut pare intus invento.' *J. F. Gron.* Vulgatum in Ald. ed. primum occurrit. Ed. Rom. princeps apud Hearnium legit *par magis in adversa:* postea secutæ *parte magis in adversa;* quod et præferunt Voss. Lov. 1. 2. 4. Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. et Hearnii N. *pars magis adversa* Ascens. 1513. *pars magis in adversando* Mogunt. *partem magis in adversam* Lov. 3. *parsque magis in adversa* Lov. 5. *pars magis in adversandum* Flor. Voces 'pars' et 'par' in Mss. commutari, videbimus ad XXXVI. 24. § 8.

§ 5 *Inde prætoria comitia habita*] *Inde prætoriana* Voss. Lov. 1. 2. 4. 5. Harl. Gaertn. Hav. Hearnii N. ed. Ascens. 1513. et aliæ posteriores usque ad Froben. *Ante prætoriana comitia* edd. illa Ascensii priores. *Inde prætorum comitia* Flor.

Manius Pomponius Matho et P. Furius Philus] Ita primus vulgavit Gruter. in ed. postuma, secutus Pighium in Annal. ad a. IↃXXXVII. p. 160. quum omnes præcedentes cum Mss. tantum non omnibus legant *M. Pomponius.* Verum M. Pomponius anno præcedenti præturam gessit, teste Liv. c. 7. Deinde *P. Servilius Philo*

Hav. *Philo* etiam Flor. Voss. Lov. 1. 2. 3. 4. Harl. Ber. Hafn. Rec. Gaertn. Hav. et edd. ante Froben.

Romæ juris dicundi urbana sors] Lege ex fidissimis *juri dicundo urbana sors.* Vel potius *jure dicundo.* Lib. XLII. c. 28. 'His prætoribus provinciæ decretæ, duæ jure Romæ dicundo.' Suetonius Cæsare cap. 7. 'ubi quum mandatu prætoris jure dicundo conventus circumiret.' Vide Indicem Inscriptionum. *J. F. Gron. Romæ urbana sors juridicum* Voss. Lov. 1. 4. Gaertn. et Hearnii L. 1. N. et D. cum edd. vett. *Romæ urbana sors vindicum* Lov. 2. et Hav. *Romæ urbana sors juridica* Lov. 3. *Romæ urbana sors juri dicundo* Harl. Ber. et Lov. 4. quomodo etiam quædam ex vett. edd. legunt. *Romæ juri dicundo urbana sors* Flor. cum ed. Aldina, quod Gronov. recepit. Hinc *Pompeio*, pro *Pomponio*, Lov. 2. 4. 5. Harl. Hafn. Hearnii N. D. et quædam vett. edd. Vide ad Epit. Liv. lib. VII.

Inter cives Romanos et inter peregrinos P. Furio Philo evenit] Vet. lib. *inter cives et pereg.* Sic alias ubique. *Sigon.* Ita et Pighius emendat in Annal. ad a. IↃXXXVII. p. 160. Verum omnes codd. constanter servant vocem *Romanos*, nisi quod Lov. 1. legat *P. Furio inter peregrinos evenit*, reliquis omnibus omissis. Contra τὸ *inter* secundo loco non modo in nullo obcurrit cod. verum etiam ne in ulla quidem ed. ante Mogunt. De iterato *inter* vide quæ notantur ad x. 7. § 1. Deinde *Furio Philoni*, sine prænomine, Gaertn. *P. Furioni Philoni* Rec. Sed verba illa in reliquis, excepto Lov. 5. desunt, quorum loco margini Voss. *Furio iterum* adscribebatur. Similiter etiam eadem verba non adparent in edd. vett. Postea Mediol. 1504. *Furio Philoni* ediderunt, *P. Furio Philoni* Mogunt. *P. Furio Philo* Froben.

§ 6 *L. Postumius Albinus in Galliam*] *Ac Postumius* Ber. *A. Postumius* Flor. Voss. Lov. 1. 2. 5. et Hav. Male. Est enim ille, qui anno proximo consul tertium absens creatur. Vide Liv. XXIII. 24. Jam autem primus et secundus ejus consulatus in marmoribus Capitol. a. IↃXIX. et IↃXXIV. superest, ubi constanter *Lucius* vocatur.

§ 7 *Nec cuiquam eorum, præter Terentium consulem, erat mandatus honos, quem jam non antea gessisset*] Pall. 1. ac 3. *nec quisquam præter Ter. cons. erat, quem jam antea mand. honos non gess.* Gebh. Expunge eisdem auctoribus τὸ *erat*. J. F. Gron. Quemadmodum Gebhardus in duobus Pall. invenit, plerique meorum, paucis mutatis, legunt: unde haud multum abeunt Hearnii N. et edd. ante Aldum. Verum, ut Gronov. emendavit, præfert etiam Flor.

Quia in tali tempore nullus novis magistratus videbatur mandandus] 'Novum hominem' hic intelligit, non ut paulo ante C. Terentium appellavit, id est, eum, qui primus ex familia sua magistratum curulem cepisset, sed eum, qui non antea magistratum eundem gessisset, quique novus ad munus illud tractandum veniret, id est, qui tum primum præturam caperet. *Sigon.* Pro *mandandus* Pall. duo exhibent *dandus*. Pal. 2. vero *quia in tali tempore nulli novus mag. vid. mand.* Gebh. Put. *nullis noves magistratus*. Scribe *nulli novus magistratus*. J. F. Gron. *Nullus novus mag.* Lov. 2. 3. 4. 5. Ber. Rec. Hav. Hearnii L. 1. N. et edd. antiquæ. *nullis novus magistratus* Ald. quod Jac. Perizon. in margine Livii probavit. *Nullus novis mag.* Froben. Sed *nullis novos mag.* Flor. a m. pr. in quo *nulli novus mag.* emendatur a m. altera. Et ita Voss. Lov. 1. Harl. et Gaertn. Ceterum *dandus*, pro *mandandus*, etiam Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Rec. Hav. Hearnii L. 1. N. et edd. ante Aldum: *nullus novus magistratus videbatur clausus* reliquis corruptior legit Hafn.

CAP. XXXVI. § 1 *Quantæ autem peditum equitumque additæ sint copiæ*] Pal. 1. *sunt copiæ, adeo ita numero.* Pal. 2. *Quantæ enim copiæ peditum equitumque adjunctæ sunt, adeo et numero.* Pal. 3. *additæ copiæ, adeo numero.* Gebh. Posteriorem vocem ignorat Voss. *J. F. Gron.* Similiter eam ignorant Lov. 1. 3. 4. Harl. et Ber. Sed, ea transposita, *Quantæ autem copiæ peditum equitumque additæ sunt,* præferunt Lov. 2. et Hav. Neque aliter Flor. nisi quod insuper legat *adtutæ,* unde factum est *adjunctæ;* ita tamen ut *additæ* etiam margini adscriptum sit: *sunt* autem servant etiam Voss. cum codd. supra memoratis, et Gaertn. Hinc *adeo ita numero* Voss. Lov. quinque, Ber. Gaertn. Hav. et edd. Rom. 1472. ac Parm. *adeo numero* Harl. et pleræque reliquæ edd. ante Aldum.

Vix quidquam satis certum adfirmare ausim] Pal. 2. *satis certi aff. ausus sim.* Gebh. *Ausus sim* etiam Flor. Τὸ *quidquam* autem deest in Lov. 4.

§ 2 *Novas quatuor legiones quinque legionibus additas, ut novem legionibus*] Veteres legiones *quatuor* fuisse, non *quinque,* apparet ex eo, quod Fabio prima et quarta, Minucio secunda et tertia evenerunt. Polybius quidem hoc loco octo legionibus rem gestam ait, non novem, III. 107. Προέθεντο δὲ στρατοπέδοις ὀκτὼ διακινδυνεύειν, ὃ πρότερον οὐδέποτε ἐγεγόνει παρὰ Ῥωμαίοις. Hæc autem sumit a Polybio Livius. *Sigon.* Pall. 1. et 3. *alii novas quatuor leg., et quinque leg. rem gererent.* Pal. 2. *alii novas quatuor leg., et ut octo leg. rem gererent.* Quæ omnino Polybii verbis consonant. *Gebh.* Recte observat Sigonius, quatuor fuisse veteres, non quinque, apparere ex eo, quod Fabio prima et quarta, Minutio secunda et tertia olim evenerint; Polybium etiam octo legionibus rem gestam narrare. Itaque suspicabar olim, et docuerunt postea me Mss. resectis ineptorum hominum somniis legendum, *alii novas quatuor legiones,* (scil. scriptas auctores sunt) *ut octo legionibus rem gererent.* Sic plane Put. et Pet. nisi quod hic *et VIII.* Sic et Pall. tres, Vossianusque, nisi quod hic (qui tamen in margine *ut VIII.*) et Pall. duo *et quinque,* Pal. 3. *et ut octo:* nemo quisquam alia voce auctior. *J. F. Gron.* *Quatuor legiones, et ut legiones rem gererent* Lov. 3. *quatuor legiones, et quinque leg. rem gererent* Lov. 1. 2. 4. Harl. et Hafn. neque aliter Lov. 5. nisi quod *ut quinque* legat: *quatuor legiones, et VIII. legionibus rem gererent* Flor. in quo a m. altera emendatur *et ut VIII.*

§ 3 *Millibus peditum et centenis equitibus in singulas adjectis, ut quina millia peditum, treceni equites essent*] Romulus primus legiones constituit ex *tribus millibus peditum* singulas, ut una quæque tribus, tum cum tres erant, tria millia daret. Post 'quatuor millium' facta est, unde quadrata dicta, 'equitum ducentorum.' Hoc autem primum tempore 'quinque millium peditum' reddita est, et 'trecentorum equitum' Livio et Polybio III. 107. auctoribus. Postremo C. Marius, 'sex millium' ut esset, instituit, ut ait Festus voce 'Sex millium.' *Sigon.* Ex Polybio et aliis locis Livii satis, ut mihi videtur, constat, dudum ante hoc tempus ordinarium numerum equitum in legione fuisse *CCC.* quidquid contra Lipsium disputent Rualdus ad Plutarchi Romulum Animadv. II. et Salmasius de Re Mil. Roman. c. 20. Ob hanc caussam Lipsius de Milit. Rom. II. 6. non sine ratione suspicatur Livium scripsisse *CCCC.* idque etiam alias præter morem factum fuisse docet ex Livii XL. 36. Hæc suspicio ex eo confirmatur, quod Livius XXIII. 34. in historia anni sequentis scribit, 'Decreverunt Patres, ut Q. Fulvius Flaccus quinque millia peditum, quadringentos equites scriberet, eamque legionem

primo quoque tempore in Sardiniam trajiciendam curaret.' Obstat tamen ei, quod, si *CCCC.* legamus, numerus militum in exercitu Romano superaturus sit summas Polybii, Plutarchi, et ipsius Livii. Nam si ad LXXX. M. peditum (tot enim efficiunt octo legiones Romanæ et par numerus sociorum) addantur CCCC. equites Romani in singulas legiones, et duplex numerus equitum sociorum, id est, equitum novem millia et sexcenti, et his denique auxilia Hieronis, mille sagittariorum et funditorum, infra c. 37. quæ III. M. fuisse scribit Silius VIII. 615. exibit numerus plus XC. millium, quem nemo prodidit. Verum quia ipsi scriptores veteres de numero eorum, qui a Romanis ad Cannas pugnaverunt, quique ex iis ibi ceciderunt, multum variant, hoc apud me non tantum valet, ut ideo a sententia Lipsii, quam nondum satis firmis rationibus confutatam video, discedendum putem. *Duk.* Sententiam Lipsii firmat etiam, quod anno præcedenti apud Livium XXI. 17. in sex legiones scribuntur 'quatuor et viginti peditum Romanorum millia et mille octingenti equites,' ut quælibet legio fuerit quatuor millium peditum et trecentorum equitum.

Pedites æquarent] Cantabr. *pediti.* Idem a Salmasio ex Put. annotatum adverto, adscripsitque, 'forte peditum.' Mihi hujus mutationis causa non probatur, et potius videtur acquiescere scriptæ lectioni, *pediti æquarent*, scil. numerum. Par numeri variatio XXVI. 4. 'Peditum equiti immiscendorum.' XXXI. 21. 'Et cornua ab equitibus, et medii a pedite pulsi.' *Jac. Gron.* *Pediti* etiam Flor. et Exc. Pithœi: quod probavit idem Jac. Gronovius in Dissert. Epist. ad Livii loca quæd. Geogr. II. 16. ubi et in caussas inquirit, cur in vulgatis *pedites* editum sit. *Peditem æquarent* Lov. 4. Adsentior servandam esse numeri variationem. Vide ad XXXV. 40. § 6. Malim tamen vel cum uno cod. *peditem*, vel ex aliorum vestigiis *peditis.*

§ 4 *Septem et octoginta millia armatorum et CC. in castris Romanis*] Pro *CC.* integre scribendum erat *ducentos*, ne ducenta millia stupidus aliquis supra septem et octoginta millia intelligat. Porro legiones hic millibus peditum, et centenis equitibus auctæ, quod in ingenti necessitate fieri solebat; ut eleganter hoc apud Polybium quoque, unde huc descripsit Livius, legitur. *Glar.* Plutarchus in Fab. p. 182. summam confecit octo et octoginta. Sic enim ait: *Μυριάδες ἐννέα δισχιλίων ἀνδρῶν δέουσαι.* At Polybius III. 115. *πεζῶν μὲν εἰς ὀκτὼ μυριάδας, ἱππεῖς δὲ μικρῷ πλείους τῶν ἑξακισχιλίων.* *Sigon.* Pall. 1. et 3. *octoginta quinque millia.* Gebh. *Septem et octoginta quinque millia* Lov. 1. 4. 5. Hearnii Oxon. et edd. Aldo priores. Tum *in castris Romanorum* Lov. 3.

Quidam auctores sunt] Crederes his in verbis tres diversas historicorum sententias ab Livio exponi: primam decem millia novorum militum in supplementum esse scripta; alteram novas quatuor legiones prioribus quatuor esse adjunctas, auctumque in singulis earum numerum peditum equitumque; tertiam 87. millia armatorum, et quod excurrit, in castris Romanis fuisse. Sed, re accuratius considerata, patebit duas tantum ab Livio memorari, et secundam ac tertiam eandem prorsus esse. Illi enim, qui tradiderunt, consules octo legionibus rem gessisse, ita auctis, ut essent singulæ 5000. peditum ac 300. equitum, fuerunt ii ipsi, qui memoriæ mandaverunt, tot millia armatorum in castris Romanis ad Cannas fuisse. Etenim octies quinque millia efficiunt 40000. et adjecto altero tanto sociorum, 80000. peditum. Similiter 300. equites per octo legiones sunt 2400. Quibus si addas bis tantum ab sociis, erunt septem

millia ac ducenti. Fuisse ergo Livii videtur: *Septem et LXXX. millia armatorum, ducentos in castris Romanis, quum pugnatum ad Cannas, fuisse auctores sunt.* Nimirum *alii*, quæ vox paullo longius abhinc posita causa fuit, quamobrem librarii insererent *τὸ quidam*, contra auctoris mentem et verborum sensum. *Jac. Periz.* *Iidem auctores sunt* ad marginem Livii conjiciebat idem Perizon. Paullo ante *ad Cannas eet*, id est, *esset*, Gaertn. *esset, ad Cannas* edd. vett. ante Aldum. Solent librarii *ē*, sive *est*, et *eet*, sive *esset*, commutare. Tale exemplum habuimus lib. XXI. cap. 19. § 3. Vide etiam Gronov. ad XXX. 29. § 4. et c. 30. § 8. *Est ad Cannas* Lov. 2.

§ 6 *Priusquam signa ab urbe novæ legiones moverent*] *Ab urbe signa novæ legiones* Ber. *signa novæ legiones ab urbe* Lovel. 4. et typis descripti ante Aldum: *signa novæ legionibus ab urbe* Lovel. 5. Voces mox *adire atque* desunt in Ber. et solet plerumque Livius in hac re tantum alterutro verbo vel 'adire' vel 'inspicere' uti: nisi quod utrumque, sed non ita junctum, adhibeatur hoc lib. cap. 9. 'Decemviri libros Sibyllinos adire juberentur; qui, inspectis fatalibus libris, retulerunt.'

§ 7 *Et Aritiæ, nunciatum erat, sub idem tempus lapidibus pluisse*] Pal. 1. *et Antiæ.* Deinde cum Pal. 3. et vet. ed. *pluvisse;* ut in prioribus libris adnotare memini. *Gebh.* *Sub id tempus* Ber. Vide ad X. 10. § 6. *Sub idem*, omissa sequenti voce, Lov. 1. Tum *pluvisse* Flor. cum edd. vett. Rom. 1472. Mediol. 1480. Tarvis. utraque, et aliis: quomodo etiam Prisciani tempore hoc loco lectum fuisse, patet ex illis quæ dicta sunt ad I. 31. § 1.

Et multo cruore signa in Sabinis cædis, aquas e fonte calidas manasse] Priora puto Livium scripsisse *et multo cruore Signiæ.* Ita restituo pro *signa.* Et notum est Italiæ oppidum. Deinde *in Sabinis Cædis aquas.* Illud *Cædis* nomen aliquod loci in Sabinis, mihi ignoti. Nec succurrit quomodo emendandum. Aliter, quin hæc ejus loci vera lectio sit, nemo mihi eripiet. *Lipsius*, Epist. Quæst. v. 1. Pall. 1. ac 3. *cædes aquasque e fonte calidas manasse.* Pal. 2. *cædes aquas fonte calidas manasse.* Gebh. Lipsius, fidenter ille quidem, Epist. Quæst. v. 1. *Signiæ, in Sabinis, cædis.* Sed habes XXIII. 31. 'Mare arsit eo anno: ad Sinuessam bos equuleum peperit: signa Lanuvii ad Junonis Sospitæ cruore manavere.' Deinde forsan, *signa in Sabinis, Cæretes aquas e fonte:* in quibus videlicet et prodigium cap. 1. hujus libri. Put. Pet. Men. *cædes.* J. F. Gronov. *Signa in Sabinis cædes* Flor. Voss. Lovel. 4. Ber. et Hearnii L. 1. *signari in Sabinis cædes* Lov. 2. *signa in Sabinis cecidisse* Lov. 5. *signa in Sabinis sudasse* Harl. Tum *aquas fonte callidos manasse* Flor. *aquasque e fonte calidas manasse* Voss. Lovel. quinque, Harl. Gaertn. Hav. et Hearnii N. *aquasque ex fonte callidas emanasse* Ber. Perperam Jac. Gronovius in Dissert. Epist. ad Liv. loc. quæd. Geogr. I. 7. Lipsium traducit, quasi conjecisset *Signiæ in Sabinis*, quum Signia fuerit urbs Latii. Nam aliter eum interpunxisse, ex adposita ejus conjectura constat. Melioribus argumentis refellebat conjecturam patris, quæ apud eum videri possunt. Eadem sufficiunt refellendæ conjecturæ Ant. Perizonii, qui ad oram Livii adscripsit, sibi legendum videri *in Sabinis, Cære aquas e fonte calidas:* ut XXI. 62. 'Et Cære sortes extenuatas.' XXVIII. 11. 'Cære porcus biceps natus erat.' Ipse deinde Jac. Gronov. conjecit, *multo cruore signa in Sabinis Cereris, aquas e fonte calidas manasse;* ac Cererem magno in cultu ab Sabinis habitam fuisse, et in eorum regione plures fontes aquarum frigidarum reperiri docet. Hæc iterum conjec-

tura displicuit personato Jasitheo, sive Fabretto, in Apologem. pag. 4. ubi vulgatam scripturam tuetur, ita distinguens: *et multo cruore, signa in Sabinis cædis, aquas e fonte calidas manasse:* ut aquæ calido sanguine manantes proprium præsagium sive signum fuerint imminentis cædis. Verum callide in hac exegesi omisit voces *in Sabinis*, ut nescias, quo eas retulerit; utrum ad τὸ *signa*, an ad *cædis*, an ad *aquas*. Ad duas priores voces referri nequeunt: si autem junxerit *aquas in Sabinis*, id propter ordinem verborum nullo exemplo confusum tolerari nequit. Quin et, si id voluisset Livius, potius *signum*, quam *signa*, dicturus fuisse videtur. In eo tamen ipsi adsentior, argumentum, quo Gronov. Cererem magno in cultu ab Sabinis habitam esse, probare voluit, non persuadere; licet nihilominus, *Cereris* legendum esse, verisimile videatur. Me Davum hic, non Œdipum, profiteor. Quum tamen tot codd. *aquasque* ostentent, vide num legendum sit *et multo cruore signa in Sabinis Cereris, aquas VII. e fonte calidas*, vel *aquas VII. et fontes calidos manasse*. De lacu 'septem aquis,' qui in Sabinis est, vide Cluver. Ital. Ant. II. 9. 682. Crevier. potius inhærens conjecturæ J. F. Gronov. scribendum conjicit, *et multo cruore signa in Sabinis, Cærites aquas e fonte cruentas manasse*.

§ 8 *Id quidem et quod sæpius acciderat*] Scripti, *Id quidem etiam, quod sæpius*. J. F. Gronov. Quid illud sit, quod sæpius acciderit, eoque magis terruerit animos hominum, dubium profecto est. A superioribus quidem isthæc τελείᾳ στιγμῇ, et, ut sentio, recte sejunguntur. Ad sequens prodigium ut nihil pertinere videantur, facit interposita copula. Clara erunt omnia, si legas, ut solet Livius, 'Et (id quidem etiam, quod sæpius acciderat, magis terrebat) in via,' &c. XXV. 21. 'Et (quod maxime terrebat) consulis Cn. Domitii bovem locutum esse.' *Jac. Periz.* Vix etiam cum hac emendatione capio sententiam horum verborum. Primum, quod, quæ sæpe accidunt, minus terrent, quam rara et insolita; quod etiam Plutarchus in Fabio princ. de prodigiis, quibus clades ad Trasimenum denunciata est, loquens ostendit: Σημεῖα δὲ, τὰ μὲν Ῥωμαίοις συνήθη ἀπὸ κεραυνῶν, τὰ δ' ὅλως ἐξηλλαγμένα, καὶ πολλὴν ἀτοπίαν ἔχοντα προσέπιπτε, et his, quæ ibi enumerat, quam illis, homines magis territos fuisse non obscure significat. Deinde, quod parum probabile est, in via Fornicata sæpius de cœlo tactos fuisse homines, quam in aliis. Nisi tamen quis putet, hoc ipsum fuisse, quod magis terrebat, quod id in hac via sæpius factum fuerat, quam in aliis. *Duk.* Quod Gronov. in scriptis invenit, plerique meorum codd. tuentur. Neque aliter est in Hearnii Oxon.

Et in via Fornicata, quæ ad Campum erat] Pal. 2. *Formicata*. Pal. 3. et vet. ed. *Fornicaria*. Gebh. *Etiam in via* Lov. 4. *et jam in via* Lov. 2. Tum *via Forcata* Lovel. 2. *via Formicata* Flor. *via Fornicaria* Lov. 4. 5. Ber. Gaertn. Hav. Exc. Pithœi, et Hearnii D. et L. 1. Hinc *ad Capuam* Lov. 5. Nihil muto. De *via Fornicata*, per quam ex urbe 'in campum Martium' descendebatur, vide Fam. Nardin. Rom. Vet. VI. 10. 'Viæ Fornicatæ' sæpius Livium meminisse, auctor est Geogr. Fabric. Descr. Urbi Romæ c. 5. quum alibi, quam hoc loco, non memorarit. Plinium etiam ejus mentionem fecisse docet Panvin. in Descr. urb. Rom. apud Græv. in Thes. Ant. Rom. tom. III. p. 271. apud quem tamen mentio ejus nulla obcurrit.

CAP. XXXVII. § 1 *Classis Ostiam*] Voss. *hostica*. Scribe ex Cantabr. *Ostia*. Vide ad IX. 19. *Jac. Gronov.* *Hostium* Gaertn. et ed. Asc. prima: *hosticā* Harl. *hostica* Lovel. 1.

Hafn. et Hearnii L. 1. *Ostia*, ut Gronovius conjecit, in Put. et aliis codd. non spernendis esse, testatur Crevier. Vide etiam Jac. Gronov. ad Livii XXVII. 23. § 3.

Cum magno commeatu accessit] Vet. lib. *cum magno apparatu*. Quod placet, ut non commeatum solum, sed etiam sagittarios et funditores ab Hierone missos intelligat. *Sigonius*. Pall. 1. ac 3. *cum magno apparatu*: quod admodum probat Sigonius; quem vide. *Gebh.* Sigonio consentiunt ex meis Lov. 3. Ber. Rec. et Gaertn. Tum Hearnii L. 1. D. et N. insuper etiam edd. omnes, quas vidi, usque ad Aldum, qui *commeatu* reposuit, quod servant Flor. Lovel. 1. 2. pluresque alii, ut et Hearnii N. in margine. Proxime accedit Hav. *comitatu* præferens. Similem in membranis errorem notavi ad III. 24. § 5. Sed tota vox omittitur in Voss. et Hafn. *cum magno numero frumenti* legit Lovel. 5. quod ex vocis *commeatu* glossa marginali in contextum inrepsit.

§ 2 *Legati in senatum introducti*] Vet. lib. *Leg. Syracusani in sen.* Sigon. Τὸ *Syracusani* ab Sigonio venit. Voss. Gud. eo carent. *J. F. Gronov.* Eodem carent Flor. Cant. Lov. quinque, Gaertn. et Hearnii Oxon. nisi quod N. habeat a m. sec. Primus editorum Aldus hanc vocem omisit: neque etiam necessariam puto. Mox *introducti in senatum* alio ordine Lov. 4. et 5. quorum etiam prior cum Harl. *nunciaverunt*.

Cædem C. Flaminii consulis exercitusque adlatam adeo ægre tulisse regem] [Vide Varr. Lectt.] Lectio Sigonii et in vet. ed. comparet. Pall. 1. ac 3. *quæ allata adeo affecit regem*. Gebh. Vocem *consulis* non agnoscunt Voss. Lovel. quinque, Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii N. omnesque ante Aldum edd. Deinde *quæ allata adeo affecit regem* Voss. Lov. 1. 2. 3. 4. Harl. Hafn. Rec. Gaertn. et Oxon. Hearnii, quasi distinguendum foret *nunciarunt cædem C. Flaminii consulis exercitusque, quæ adlata, &c. allatam adeo affecisse regem*, præter edd. Aldina priores, Ber. et Hav. nisi quod ultimus etiam omittat vocem *regem*: *quæ allata esset, adeo affecisse regem* Lov. 5. Pro lectione, quam Sigonius damnavit, stant optimi codd. Neque ei mutandæ subficiunt rationes a Sigonio adlatæ.

Ut nulla sui propria] Exhibet Pal. 3. *ut nulla sua propriaque regni clade*. Gebh. Latinitas poscebat *sua*: idque optimi libri et vett. edd. servant. *J. F. Gron.* *Sua propria* etiam omnes mei et Hearnii codd. Eamdem lectionem apud Aldum invenio.

§ 4 *Missa tamen a se omnia*] Exigunt τὸ *tamen* Pall. tres. *Gebh.* Illi optimi libri *secundis esse mense omnia quibus a bonis* (Put. *adonibus*, ut indicatum hoc lib. ad c. 20. § 5.) *fidelibusque sociis bella juvari soleant, misisse: quæ ne accipere, &c.* Apparet vel cæco, legendum esse *tamen se omnia, &c.* J. F. Gron. De codd. suorum lectione nihil monet Hearnius, ut lectionem, quæ ante Gronovium vulgo exstabat, in iis superesse verisimile sit; certè eamdem servant omnes nostri, nisi quod, ad exemplum Pall. Gebhardi, ignorent τὸ *tamen*, et præterea Ber. legat *quibus a bonis amicis fidelibusque sociis juvari soleant bella*. Hav. etiam *a bonis amicis*. Sed vocem illam a scribis insertam puto. Supra IX. 2. ‘Haud erat dubium, quin Lucerinis opem Romanus ferret, bonis ac fidelibus sociis.’ XXIX. 17. ‘Indignemini, bonis ac fidelibus sociis tam atroces injurias fieri.’

Magnopere se Patres conscriptos orare] Eximii *magno opere*. J. F. Gronov. *Magno opere* etiam Flor. Vide ad XXVIII. 18. § 4. Tum *per se pir. Ro. orare* Lov. 5. *per se publice orare* Voss. Lov. 1. 3. 4. Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. et edd. Rom. 1472. ac Parm. *se publice orare* Lov. 2. Hearnii Oxon. et reliquæ, quas vidi, edd. Ascensia-

na 1513. antiquiores. Epitome, qua voces *patres conscripti* exarantur, non intellecta librariis errandi caussa fuit.

§ 5 *Ominis caussa Victoriam auream pondo CCC. XX. adferre se*] In Val. Max. codice lib. IV. ad finem auri pondo *ducenta et quadraginta* leguntur. Quod ideo monendum duxi, ne temere vel hic author ex illo, vel ille ex hoc corrigatur, donec certiora argumenta appareant, quam quæ ex codicum fide, ut plurimum vana, colligi queunt. *Glar.* *Honoris caussa victoriam auream* Lov. 1. *ominis caussa coronam auream* Lov. 2. et Hafn. *honoris caussa coronam auream* Hearnii N. qui deinde *pondo trecentum viginti lib.* præfert. at *p̃. CC. CCC.* Lov. 1. *pondo CXX.* Lov. 4. *pondo CCXX.* Gaertn. *pondo CCCLX.* Ber. vox *pondo* deest in Harl.

Acciperent eam, tenerentque, et haberent propriam et perpetuam] Pal. 2. *accip. eam, tenerent, et hab. propr. et perp.* Pal. 3. *accip. eam, tenerentque, et acciperent propriam.* Gebh. *Propriam atque perpetuam* Ber.

§ 6 *Et, quantum præterea opus esset, quo jussissent, subvecturos*] Vet. lib. *et quo jussissent.* Sigon. Particulam *et* intrusam Sigonio respuere nos jubent Pall. tres, nec non vet. ed. inter quos Pal. 3. *quantum postea opus esset.* Gebh. Iidem *quantum præterea opus esset, quo jussissent,* deleta copulativa, quam frustra inculcat Sigonius. *J. F. Gron.* *Et quantum postea opus esset, et quo jussissent* unus præfert meorum Hav. Verum illud posterius *et* ex ultimis literis præced. vocabuli natum videtur. Alia exempla vide ad XXXIX. 18. § 8. Certe reliqui mei, et Hearnii Oxon. particulam ignorant. Paullo ante *modiorum tritici* Voss. Lov. 2. 3. 4. 5. Ber. Gaertn. Hav. codd. Hearnii, et edd. quas consului, Frob. 1531. antiquiores. Male. Vide ad XXVI. 47. § 8.

§ 7 *Milite atque equite scire, nisi Romano Latinique nominis, non uti populum Romanum*] Vide ad XXI. 55. 'Milites' sæpe pro peditibus poni, ostenderunt Gronovius ad Livii XXVI. 19. XXVIII. 1. et XXXV. 28. Grævius ad Cic. ad Fam. II. 10. et ad Justini XIII. 3. ac deinde alii. De auxiliis externis levium armorum in exercitu Romano vide Schelium ad Hyginum p. 1037. *Duk.* *Nisi Romani Latinique nominis* Flor. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Gaertn. Hav. Oxon. Hearnii, et edd. Aldo vetustiores. Voces *populum Romanum* desunt in Lov. 5. et Harl. relicta tamen lacuna.

Levium armatorum auxilia] Legimus *levium armorum*, quamvis deficientibus scriptis. Infra c. 45. 'Ex ceteris levium armorum auxiliis prima acies facta.' *J. F. Gron.* Supra c. 3. 'Equitatu auxiliisque levium armorum.' c. 47. 'Pugna levibus primum armis commissa.' XXI. 21. 'Supplementa jaculatorum levium armis.' XXVII. 18. 'Levium armorum Baliares et Afros.' Vide Gronov. ad XXV. 34. § 13. et XLIII. 18. § 4. Voces *armorum* et *armatorum* etiam alibi in membranis commutantur. Vide ad V. 39. § 1. X. 4. § 7. XXIV. 30. § 14. XXVIII. 36. § 13. Similiter *scutorum* et *scutatorum*. Vide ad VIII. 8. § 5. Donjatius aut Gronovii conjecturam probat, aut legit *leviter armatorum*. Hinc *in castris Romanis vidisse* alio ordine Ber.

§ 8 *Itaque misisse mille sagittariorum, ac funditorum aptam manum*] Silius mihi pæne persuadet, legendum *III. mille*, quia nimis exiguæ et non pro regia munificentia copiolæ illæ fuerint; et diserte ille sic tradit VIII. 615. 'Addiderat ter mille viros, in Marte sagittæ Expertos, fidus Sicula regnator in Ætna.' Mendum autem esse potest in Livio, non potest in Silii versu. *P. Ruben.* Elect. II. 15. Pall. tres *Itaque missi sunt millia sagitt. ac fund. apta manu.* Pal. 2. *apta manus.* Gebh. *Itaque missi sunt mille sagitt. ac fund. apta manu* Voss. Lov. 1. 2. 3. 4. Harl. et Hearnii L. 1. ac N. Neque hinc differunt Lov. 5. Ber. et

Hav. nisi quod legant *apta manus;* quod etiam est in Rec. et margine N. *Itaque missa sunt mille sagitt. ac fund. apta manu* Hearnii D. Si quid mutandum, cum Rubenio certe non legam *III. mille*, sive *ter mille:* ea enim locutio poetis, quam Livio, convenientior. Vide ad XXXIII. 4. § 5. Potius scribendum foret *tria millia sagitt. ac fund. aptam manum.* Potuit enim scriptum fuisse *III^m.* (vide ad XXXIV. 13. § 2.) vel *III. M. sagittariorum*, et partim ternarii numeri nota intercepta esse a seq. vocis compendio *M.* de quo vide ad v. 35. § 5. partim ipsum illud compendium errandi ansam dedisse librariis, qui exposuerunt *mille*, quum debuissent *millia;* de quo vide ad XXV. 9. § 16. Potius tamen vulgatum servo: nam codd. omnes in omittenda ternarii numeri nota et legendo *mille* conspirant. Silius autem licentia poetica auxiliariorum Hieronis numerum auxisse censeri debet.

Adversus Baleares ac Mauros, pugnacesque alias missili telo gentes] Legitur in Pal. 1. *pugnacesque alias missile telo gentes:* in Pal. 3. *pugnantesque alias gentes.* Gebh. *Adversus funditores ac Mauros* edd. usque ad Ascensianam 1513. quæ dedit *Baleares funditores.* Aldus demum vocem *funditores* omisit, quæ etiam in nullo exstat cod. *adversus Baliares* est in Flor. a m. pr. Vide ad XXI. 21. § 12. *Adversus Baleareas atque Mauros* in Lov. 5. Deinde *pugnacesque alias gentes*, omissis duabus vocibus, Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Ber. Harl. Gaertn. Hav. Hearnii Oxon. et edd. eadem Ascensiana antiquiores. Neque aliter Lov. 2. et Hafn. nisi quod insuper *pugnantesque* dederint. Vide quæ notavi ad Silii IV. 235. *Pugnacesque alias missile telo gentes* Flor.

§ 9 *Ad ea dona consilium quoque addebant*] Pall. 1. et 3. *consilio quoque.* Pal. 2. *consilia quoque.* Gebh. Eadem est varietas in codd. meis. Nam *consilio quoque* est in Flor. Voss. et Lov. 1. 2. ac 4. *consilia quoque* in Harl. Ber. Lov. 3. 5. Gaertn. et Hav.

Cui provincia Sicilia evenisset] Continent Pall. 1. ac 3. *Sicilia esset.* Gebh. Ita et Voss. Lov. 1. 2. 5. Ber. Rec. Gaertn. et Hearnii Oxon. *cui Sicilia provincia esset* Lov. 3. 4. Hav. et edd. Aldina priores: *cui Sicilia esset* Harl. *cui provincia Sicilia venisset* Flor. a m. pr. *evenisset* a m. sec. Vide ad v. 12. § 6. Mox *darent*, pro *daretur*, Lov. 2. et Voss. Vide ad XXXVIII. 40. § 1. Tum præpositio *ad* exsulat a Lov. 1. 2. et Voss. Unde legi posset *minusque laxdarent iis auxilia Hann. submittendo.* Sed vulgatum superest in optimis.

§ 10 *Uno tenore, ex quo in amicitiam populi Romani venerit, fidem coluisse*] Pall. tres *tenuisse.* Sic loquitur XXXV. 16. 'Uno et perpetuo tenore juris semper usurpato, numquam intermisso.' *Gebh. Fidem tenuisse* etiam Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Hafn. Rec. Gaertn. Hav. Oxon. Hearnii, et editi usque ad Aldum. De locutione 'tenere fidem' vide Vorst. de Lat. Falso Susp. c. 8. Alterum tamen, quod in optimis superest, malo. Cic. pro Flacc. c. 4. 'Testimoniorum religionem et fidem numquam ista natio coluit.' Ita 'colere amicitiam,' de quo vide Cortium ad Sall. Jugurth. c. 14. § 12. Mox *munifice* non adparet in Lov. 3. *omni loco ac tempore mirifice adjuvisse* legit Lov. 4. *omni tempore, omni loco munifice adjuvisse* edd. Aldo antiquiores.

Id, perinde ac deberet, pergratum populo Romano esse] Put. alii *deberet, gratum esse.* J. F. Gron. Ita et Flor. omnesque mei, ut et Hearnii Oxon.

§ 11 *Aurum et a civitatibus quibusdam adlatum, gratia rei accepta, non accepisse populum Romanum*] *Non accep. pop. Rom.: gratia regis victoriam, &c.* Hav. et pleræque edd. vett. *non accepisse: gratia regis accepta pop. Rom. victoriam* Hearnii L. 1. et N. in quorum posteriore voces *accepta pop. Ro-*

manum manus altera erasit. *Aurum et a civ. quibusdam allatum gratia regis victoriam*, reliquis omissis, ed. Aleriens. apud Hearnium. Quin et omnium horum verborum loco non nisi *gratiam regis acceptam* exstat in Hearnii D. Ceterum *gratia regis*, pro *rei*, in plerisque codd. obvium fuit. Vulgatum, quod nunc exstat, ab Aldo primum restitutum est.

§ 12 *Sedemque ei se Divæ dare, dicare Capitolium*] *Sedemque ei se dare dicare* Hearnii N. a m. sec. *sedemque ei dare dicareque* Ber. a m. pr. *sedemque ei dare dicareve* Hav. *dicareve* omnes edd. ante Aldum.

Firmam ac stabilem fore populo Romano] *Stabilem fore Rom. pop.* Lov. 1. *stabilem fore R. p.* Gaertn. et Lov. 5. *stabilem fore remp.* Lov. 4. *stabilem remp.* Lov. 2. *stabilem fore reip.* Hearnii L. 1. Alibi sæpe *populus Romanus*, vel *p. R.* abiit in *r. p.* vel *respublica*. Vide ad III. 56. § 10. XXV. 31. § 4. XXXI. 4. § 2. Contra *r. p.* abiit in *p. R.* Vide ad IX. 26. § 8. Paullo ante *in ea arce urbis Romæ sacrata* edidit Hearnius, invitis omnibus codd. et edd. nisi quod in una vel altera ed. sit *urbis Romæ*. Hearnii lectionem sequitur nupera ed. Londin.

§ 13 *Quinqueremes ad navium classem, quæ cum T. Otacilio proprætore in Sicilia erant*] Periculum erat, ne *classem populi* intelligeremus, ni adjectum foret *navium*. Sed deest haud dubie numerus, ut et defuerat c. 31. ante Lipsium. Si legatus Otacilii non deduxit Romam quas ei reliquerat deducendas Servilius, fuerunt CXX. sed nihil certi potest statui. Scribo etiam *erat*, ut et habet Andreas. *J. F. Gron.* *Erat* etiam invenerunt Hearnius in L. et N. ac Crevier. in duobus e suis, et in edd. principe ac Campani. Otacilio *Marci* cognomen tribuunt Flor. Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. Hearnii Oxon. et vett. edd. usque ad Aldum, qui ei *Titi* prænomen restituit. Deinde *prætore* Ber. *proprætore R.* Lov. 1. *proprætore Romano* Harl. *prō p. Ro.* Lov. 5. *pro pplō Romano* Hav. Vide ad XXXI. 8. § 10. Mox *e re populi Romani* Hav.

CAP. XXXVIII. § 2 *Milites tunc, quod numquam antea factum erat, jurejurando ab tribunis militum adacti, jussu consulum conventuros, neque injussu abituros*] Ad hæc et seqq. verba hæsit Lipsius de Milit. Rom. I. 6. neque se plene et ad votum suum extricabat. Postea de iis adcuratius egit Schelius in Dissert. post Hygin. Gromat. c. 1. Ex ipsius sententia olim, quum milites conscriberentur, sacramento rogati dicebant, se jussu consulum conventuros, neque injussu abituros. Quum postea convenirent, ut decuriarentur aut centuriarentur, sponte inter se conjurabant, sese fugæ atque formidinis ergo non abituros, neque, &c. In utraque autem re mutationem hoc tempore factam existimat: atque non tantum priori sacramento, sed posteriori etiam conjurationi spontaneæ jusjurandum, in quod legitime milites a tribunis militum adigebantur, substitutum esse. Id si placet, huic pericopæ proxima verba ‘ nam ad eam diem nil præter sacramentum fuerat’ adjungenda, et majori distinctione a sequentibus separanda sunt. Non nihil scrupuli tamen adversus hanc sententiam injicit, quod post hæc tempora adhuc sacramenti militaris mentio fiat. Exempla vide XXV. 5. XXVIII. 27. aliisque locis. An igitur verba illa *jussu consulum conventuros, neque injussu abituros* expungenda sunt, tamquam olim margini adscripta, et perperam in contextum recepta? Certe omittuntur apud Frontin. Strateg. IV. 1. 4. tres etiam posteriores voces exsulant ab Hafn. quamvis tamen ibi errore librarii excidisse credam. Vel an potius transponenda sunt hoc modo? *jurej. ab trib. mil. adacti: nam ad eam diem nihil præter sacramentum fuerat, jussu consu-*

lum conv., neque injussu ab. Et ubi ad decuriatum, &c. Olim milites, quo tempore conscribebantur, sacramento dicebant, jussu consulum, &c. cum vero decuriarentur aut centuriarentur, sponte conjurabant, sese fugæ atque formidinis, &c. Voluntaria illa conjuratio nunc mutata est, ejusque loco milites legitime in eadem verba a tribunis militum adacti sunt jurejurando. Ultimam hanc emendationem etiam Crevierio in mentem venisse lætor; qui tamen insuper addit, forte pro *Et ubi ad decuriatum*, legendum esse *At ubi*. Quæ Modius ad hunc locum notarat, formata sunt ex Lipsio loc. laud. ubi videri possunt. Ceterum *Milites tum* Flor. Lov. 1. 2. Harl. et Gaertn. Vide ad II. 12. § 15. Hinc *factum fuerat* Ber. *ab tribunis*, pro *a tribunis*, Gronovius edidit, consentiente Flor. Accedit proxime Voss. *ac tribunis* scribens a m. pr. Deinde *sunt adacti milites* Ber. Vocem *milites* etiam agnoscunt Flor. Lov. 3. 4. Harl. Gaertn. et Hav.

§ 3 *Nam ad eam diem nihil præter sacramentum fuerat, &c.*] Hic plane videmus, 'jusjurandum' majus quiddam fuisse 'sacramento militari.' Cæterum præter etymon utrinsque dictionis, nihil nos differentiæ posuimus: quippe X. 38. ubi de linteata Samnitium legione, etiam 'jusjurandum' vocat, tametsi per sacra fieret. Ideoque lectori hoc quoque judicandum relinquimus. *Glar.* Quod hoc loco ait interesse Livius inter 'sacramentum' et 'jusjurandum,' id tradit Servius in Æn. VIII. 1. interesse inter 'conjurationem' et 'sacramentum.' ['Sigonius ostendere debebat, 'conjurationem' et 'jusjurandum' esse, quod non facit.'] Nam, cum ipsi, qui convenerant, simul jurabant, conjuratio; cum singuli jurejurando adigebantur, sacramentum erat, auctore Servio. 'Conjurationem' autem et 'sacramentum' idem esse, apparet ex eo quod Livius in 'sacramento' explicando 'conjurandi' verbum adhibuit. 'Sacramentum' ergo voluntarium, 'jusjurandum' necessarium et legitimum sit fuisse. *Sigon.* Meliora vide apud Schelium loco laud. Tò *nil* autem primum exstitit in ed. Paris. 1573. Omnes priores legunt *nihil*. Et ita Flor. Voss. Lov. 1. 2. Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii Oxon.

Ubi ad decuriatum aut centuriatum convenissent] Ex hoc loco lexica vulgata tradunt 'decuriatus' et 'centuriatus' esse substantiva, pro præfectura decuriæ, et centuriæ. Sed quid hoc est, 'convenire ad præfecturam decuriæ aut centuriæ?' Nihil quidem varietatis ex libris scriptis hic adnotari video; sed tamen credo delendum esse *ad*. Lipsius certe et Schelius ll. dd. sublata præpositione citant. *Ubi decuriatum aut centuriatum convenissent* est, ut decuriarentur equites, aut centuriarentur pedites. *Duk.* Præpositionem *ad* constanter omnes codd. tuentur. Tum *vel centuriatum* Lov. 4. 5. *et centuriatum* Lov. 2. 3. Harl. Hav. Hearnii N. et edd. ante Aldinam. Mox *ipsi inter sese decuriati equites* Flor. Vox *ipsi* deest in Lov. 4. et 5.

§ 4 *Fugæ atque formidinis ergo non abituros*] Pro *ergo* redhibet Pal. 2. *causa*. Malim omnino τὸ *ergo* vel τὸ *causa* recidi; quod factum est in Pall. reliquis duobus, quibus auscultandum censeo. *Gebh.* *Ergo* non adparet etiam in Voss. Lov. 1. 4. et Hafn. Eamque aut similem vocem Livium interdum omisisse, videbimus ad XXXI. 12. § 4. Codicum tamen eorum auctoritas levior videtur, quam ut tuto illos sequi possim. *Caussa* vel *cā*, pro *ergo*, legunt Lov. 2. 5. Harl. Ber. Rec. Gaertn. Hav. Hearnii N. et edd. usque ad Aldum. Verum *caussa* mox sequitur. Similiter *gratia* pro *ergo* alibi librarii substituerunt. Vide ad XXXVII. 47. § 4. Præstare igitur vi-

detur, ut *ergo* cum Flor. aliisque optimæ notæ libris tueamur.

Nisi teli sumendi aut petendi] Quum inter 'sumere' et 'petere telum' nihil intersit, Crevier. legendum putat *repetendi*, nempe ex hostium acie, si gladio militis Romani, aut pilo, aut hasta potiti sunt hostes. Vel etiam suspicatur voces *sumendi aut*, quas Frontin. ignorat, spurias esse. Mox *et aut hostis*, addita vocula, Voss. Lov. 3. 5. Harl. et Gaertn. Eamdem particulam etiam in Put. esse, Crevier. monuit; quare recepi.

§ 5 *A tribunis ad legitimam*] Voss. *ad tribunos*. Gud. *ad tribunos et ad legitimam*. Quod præferendum. *J. F. Gron.* *Ad tribunos* etiam Flor. Cant. Lov. quinque, Harl. Gaertn. et Hearnii L. 1. et N. quod similiter se in omnibus suis reperisse, Crevier. testatur. Si plures membranæ lectionem Msti Gud. firmarent, cum Gronov. eam probarem. Nunc codd. vitiosa hac scriptura indicasse videntur *ab tribunis* legendum esse.

§ 6 *Priusquam urbe signa moverentur*] Mss. *ab urbe*. J. F. Gronovius. *Ab urbe* non tantum omnes mei, et Hearnii Oxon. sed etiam vett. edd. usque ad Froben. qui præpositionem a. 1535. omisit. Recte igitur Gronov. eam restituit. Mox vocabulum *consulis* deficit in Lov. 2. Tum *fuerunt* Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et editi ante Aldum. Hinc *denunciantis* Oxon. N. quod probat Hearnius, ita cum Gronov. distinguens *denunciantis, bellum* (*arcess. in It. ab nob.*, *mans. in visc. reip.*, *si plures Fabios imp. haberet*) *se, quo die hostem vidisset, perfecturum*. Deinde *in Italia* Flor. Harl. Gaertn. et Ber.

§ 7 *Se, quo die vidisset hostem, profecturum*] Tu vide ne *profligaturum* legendum sit potius. *Sabell.* Meus liber *conflicturum*. Id verius apparet ex adversa oratione Paulli, qui, ad hanc partem respiciens, ait mirari se, quomodo Varro 'diem quoque prædicere posset, qua cum hoste signis collatis esset dimicaturus.' Addo et Silium, qui ita vertit, sive nectit lib. VIII. cap. 307. *Lipsius*, Ep. Quæst. IV. 24. Maluit ex suo Lipsius *conflicturum*: forsan minus recte: cornua enim heic sumit jactatque se. *Grut.* Exagitat turbulentus consul moras Fabii in bello conficiendo Punico; neque id voluit, quod censuit Lipsius, legens *conflicturum*, se, simul vidisset hostem, collatis signis dimicaturum, sed ultimam manum huic bello impositurum. Hanc meam sententiam confirmat Pal. 2. præferens, *se, quo die vidisset hostem, perfecturum*: alluduntque reliqui duo 1. et 3. *se, quo die vidisset hostem, profecturum*: dixitque paullo ante Livius 'mansurum in visceribus reipublicæ, si plures Fabios imperatores haberet.' Quod si dubium alicui inicitur hac lectione, suspicari tamen licebit legendum esse *perrecturum*. Justinius V. 3. 'Ita in bellum adversus Lacedæmonios pergit.' Videtur tamen Lipsii lectio propugnari non tantum verbis L. Æmilii hoc cap. sed et ipsius Fabii c. 39. 'Atqui si hic, quod facturum se denunciat, extemplo pugnaverit.' l. XXVII. c. 42. de M. Livio: 'ubi primum hostium agmen conspexisset, pugnaturum.' *Gebh.* Put. Pet. Men. Voss. Pall. Andreas, Aldus, et complures vett. edd. *se, quo die hostem vidisset, perfecturum*. Vulgatum in primo deprehendo Ascensii, secuta est Moguntina. Lipsius *conflicturum*. Sed verum est vetus: ominando victoriam, quo die hostem vidisset, non pugnaturum se, quod ambigui esset eventus, sed *bellum* (ea vox repetenda ex præcedentibus) esse *perfecturum*, seu debellaturum ait. Lib. V. c. 4. 'Aut non suscipi bellum oportuit, aut geri pro dignitate populi Romani, et perfici quam primum.' XXI. 46. 'Hic erit

juvenis, penes quem perfecti hujusce belli laus est.' XLV. 39. 'Ad hoc fecimus consulem, ut bellum per quadriennium ingenti etiam pudore nostro tractum perficeret.' Justinus VI. 1. 'Indignum, ait, bella non perfici, sed redimi.' Censeo etiam scribas *denunciantis*. Tum distinguendum: *denunciantis*, *bellum* (*arcess. in It. ab nob.*, *mans. in visc. reip.*, *si plures Fabios imp. haberet*) *se*, *quo die hostem vidisset*, *perfecturum*. J. F. Gron. *Denunciantis* habet Lipsius l. laud. Cap. seq. 'Si hic, quod facturum se denunciat, extemplo pugnaverit.' *Duk.* *Conflicturum* Lov. 1. et margo Voss. *persecuturum* Gaertn. *profecturum* Lov. 2. 3. *et profecturum* Lov. 5. *et perfecturum* Lov. 4. *perfecturum* Flor. Harl. Ber. Hav. Hearnii Oxon. et edd. Rom. 1472. Parm. ac variæ Ven. cum prima Ascensii 1510. Quod recte viri docti probarunt. Liv. XXXI. 15. 'Bellum aluere; gloriamque ejus gesti perfectique Romanis concesserunt.' Et ita legendum esse, evincit etiam Silius Ital. qui hanc Varronis concionem referens 'resolvere bella' dixit, quod Livius 'perficere,' VIII. 277. 'quæ prima dies ostenderit hostem, Et Patrum regna, et Pœnorum bella resolvet.' Illud *et*, quod in quibusdam ante τὸ *perfecturum* invenitur, ex præced. vocis literis ultimis duplicatis natum est. Vide quæ notantur ad XXXIX. 18. § 8.

§ 8 *Pridie quam ex urbe proficiscerentur*] *Die qua mox urbe proficisc.* Lov. 3. *pridie quam mox urbe* Ber. *pridie quam urbe* Hav. *pridie quam inde urbe* Voss. *pridie quam in urbe proficisceretur* Flor. in quo manus altera *ab urbe* emendavit: *ab urbe* servant etiam Lov. 2. 4. 5. Harl. et Hearnii N. at *proficisceretur* Gaertn. Tum *in Varronem dr* Hearnii N. cujus margo tamen *dictum* ostentat.

§ 9 *Mirari se, quod ne quis priusquam*] Credo sic legendum: *Mirari se, quomodo*, vel *quemadmodum*, *quis* (id est aliquis) *dux priusquam*, *&c.* Valla. Put. Pet. melior, Men. Voss. *quod nequi dux.* Significant *qui numquam dux*: id est, quemadmodum qui numquam exercitum rexisset. Ut nempe Varro. Hoc etiam auget indignationem. *J. F. Gron.* *Quod nequi dux* Lov. 2. 5. Gaertn. et Hearnii Oxon. Et ita etiam Flor. a m. pr. in quo postea *quod nequis dux* manus altera interpolavit, quod etiam superest in Ber. et Hav. *quod nequit dux* Lov. 3. 4. *que nequi dux* Cant. *qui nedum aut suum* Harl. Non adtendit ad Gronovii notam Doujatius, qui Delphino Franciæ persuadere conabatur, eum ex Mss. legere *quod ne qui dux*, idque interpretari *qui numquam dux*.

Jam nunc locatus in urbe sciret] Muretus *togatus*. J. F. Gron. Hanc conjecturam Mureti firmat eximie Livius III. 10. 'Nisi, dum in integro res sit, dum togati sint, caveant.' XXII. 23. 'Cunctatio Fabii contempta erat inter cives, armatos pariter togatosque.' IV. 10. 'Æquavit Quintius consul togatus armati gloriam collegæ.' *Jac. Gron.* Mureti conjecturam plane confirmant quæ leguntur cap. seq. 'Et qui tantas jam nunc procellas prœlia atque acies jactando inter togatos ciet, quid inter armatam juventutem censes facturum?' *Duk.* Mureti conjecturam in margine exemplaris sui probavit etiam Ant. Perizonius. Eamdem sibi quoque placere indicavit Crevier. inde vero consequens esse putat voces *in urbe* glossema sapere, ac delendas esse.

§ 11 *Quæ caute atque consulte gesta essent*] *Caute ac consulte* Lov. 2. 3. et Harl. *caute ac consulto* Lov. 4. et 5. *caute ad consulta* Voss. a m. pr. *caute ac consulte* a m. sec. *caute ad consulta ea* Flor. *caute atque consulte gesta ea essent* Cant.

§ 13 *Eum sua sponte adparebat*] Scripti *Id sua sponte app.*, *tuta eum.* Scribe, *Et sua sponte app.*, *tuta cel.*

cons. præpositurum, et, quo id const. perseveraret. Muretus, *Id sua sponte apparebat, eum tuta.* J. F. Gron. *Id sua sponte apparebat, tuta celeribus* omnes mei, nisi quod unus Hafn. legat *Ad sua sponte.* Sed Gronov. conjectura *Et sua sponte* vera videtur. Ceterum 'celeriora' et 'tutiora consilia' etiam obponuntur IX. 32. 'Ubi celeriora, quam tutiora consilia magis placuere ducibus.'

Et, quo id constantius perseveraret] Muretus *et quo in his.* Nemo succinit nostrorum. Cic. pro Quinctio c. 24. 'Neque te ipsum id, quod turpissime suscepisses, perseverare et transigere potuisse.' Auctor de Bello Africo c. 18. 'Cum equites jumenta ad insequendum hostem, perseverandumque cursum tardiora haberent.' Fragmentum Corneliæ Gracchorum subjunctum Cornelio Nep. 'Ne ille sirit Jupiter te ea perseverare, nec tibi tantam dementiam venire in animum.' *J. F. Gron.* Doujatius in uno Colb. *quo in constantius* invenit, unde scribendum conjecit *quo in id constantius perseveraret*, credens ex duabus voculis *in* et *id* librariorum alios priorem, alios posteriorem omisisse. Omnes mei in vulgatum conspirant, nisi quod Lov. 2. 3. 4. et Voss. præferant *et quod id*, tum autem *præstantius* Ber. Recte itaque Gronov. vulgatum adversus Muretum defendit, et locutionem aliis exemplis inlustravit. Vide etiam viros doctos ad laudata Cic. et Auct. de Bello Afr. loca. Huc etiam referendum foret, quod ex optimo cod. P. Danielis Colerus restituit Val. Max. II. 7. 8. 'Papirius jus in exigenda pœna perseveravit.' Verum ex ingenti codicum numero, quos Torren. consuluit, nullus vocem *jus* agnoscit; quæ ex repetitione ultimarum literarum vocis præced. nata videtur. Posset etiam in verbis Livii ellipsis statui τοῦ *facere*: quo constantius id facere perseveraret. Similiter 'dicere' subintelligitur apud Cic. de Amic. c. 7. 'Quum Pylades Orestem se esse diceret, ut pro illo necaretur; Orestes autem, ita ut erat, Orestem se esse perseveraret:' et apud Vell. Pat. II. 92. 'Quum id facturos se perseverarent:' ubi vide Burm. Mox prænomen Fabii Q. deerat in Lov. quinque, Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii L. 1. N. et edd. antiqq. usque ad Aldum, qui primus restituit. Vide hoc lib. ad c. 27. § 2.

CAP. XXXIX. § 1 *Si aut collegam*] Pal. 1. *Si, ait, collegam.* Gebh. *Si aut tu collegam* Ber. a m. sec. Mox *aut tu nihil collega tui esset similis* Flor. Deinde *supervacue esset* Gaertn. *supervacua esset* Lov. 2. et Hav. *supervacua fuisset* Ber. Ita etiam variabatur X. 24. § 12. Vide Cortium ad Sall. Catil. c. 51. § 19.

§ 2 *Etiam me tacente*] Depravate expressum ab exscriptoribus est in Pall. tribus *etiam me indigentes.* Gebh. Put. Pet. melior, Men. quatuor Flor. Barberin. tres Pall. Voss. *etiam me indigentes.* Pet. aliter *indignante.* An cessarem rescribere, *etiam me indicente?* ut apud Comicum in Adelphis III. 4. 62. 'Non me indicente hæc fiunt.' Pudet me nonnullius commentorum ejus, qui ausus hanc duram dicere nimis compositionem. Ita est Midæ auribus: nam veteres quidem delicias in ea faciunt. Sic 'insperante atque invito' in Andr. III. 4. 24. sic 'intolerans,' 'inopinans,' 'insciens.' Varroni 'inficientes' ἄεργοι de Re Rust. III. 16. 'Neque ipsæ sunt inficientes, nec non oderunt inertes:' de L. L. IV. 60. 'Et facere verba dicimus, et, qui aliquid agit, non esse inficientem.' Sic 'intritus ab labore' Cæsari pro non trito, de Gall. V. 26. 'Eductis quatuor cohortibus, quæ, præsidio castris relictæ, intritæ ab labore erant:' sic Andinæ membranæ, quibus multa debemus egregia: nec Florent. aliter, et alludunt alii *interritæ* exhi-

bendo. Vulgo *integræ* obsidet. 'Indelictum' Accius in Hellenibus: 'qui nisi probum omnia alia indelicta existimant.' Sic 'innotitiam' dixit A. Gellius, si licuisset per corruptores, XVI. 13. 'Simul quia obscura oblitterataque sunt municipiorum jura, quibus uti jam per innotitiam non queunt:' sic duo scripti Petaviani. Vulgo *per ignorantiam*. Idem XIX. 9. 'Labos hic vigiliarum et inquies.' Sed et Guyetus *indicente* judicat indignum Terentiana perspicuitate, et subjicit fatuum *inticente*. At ego ne Ciceronis quidem perspicuitate indignum judico. Apud quem de Finibus l. II. c. 3. 'Eam si varietatem diceres, intelligerem, ut etiam non dicente te intelligo.' Verso cum maxime optimæ fidei membranas, in quibus est *etiam indicente*. Itaque plane credo scripsisse Tullium *ut etiam indicente te intelligo*. Neque *indicente* pro 'non dicente,' majus est monstrum, quam *indictum*, pro 'non dicto.' *J. F. Gron.* *Etiam me indigentes* Lov. 2. 3. 4. Cant. Harl. et Hearnii L. 1. ac D. *et me indigentes* Rec. *non me indigentes* Lov. 1. *etiam me indignantes* Gaertn. Doujatius Gronovio adversatus vulgatum tuetur, partim quia nullum cod. adstipulatorem habet; partim quia, quidquid semel aut iterum ab auctore aliquo usurpatum fuit, non statim aliis auctoribus adfingendum est. Mihi aliter videtur. Nam vulgatum *etiam me tacente* vix tres meorum haud magnæ fidei servant. Reliquorum autem consensus in vulgatissimo *tacente* repudiando aliud ignotius a Livio relictum fuisse indicat, cujus *tacente* interpretatio esse potest. Quam proxime vero ad scripturam illorum Mstorum accedit Gronovii *indicente*, quod facile per *tacente* aliquis exponere potuit. Hanc lectionem eo veriorem puto, quod illam unus meorum Lov. 5. confirmet. *Indictus* autem pro 'non dictus,' quo majus monstrum non esse *indicens* recte Gronov. monuit, aliquoties apud Liv. obcurrit. Ita v. 15. 'Ea se nec, ut indicta sint, revocare posse.' XXIX. 18. 'Non postulamus, ut indicta caussa credatis.' XXXVIII. 33. 'Pollicens illos nihil indicta caussa passuros:' et postea, 'Quia perire caussa indicta nolebat.'

Omnia e republica fide vestra feceretis] Alibi addere solet copulativam. XXV. 7. 'Faceret, quod e republica fideque sua duceret.' XXIX. 10. 'Ut e republica fideque sua duceret.' XXXIII. 31. 'Id e republica fideque sua facere, statuere jussi erant.' XXXVIII. 8. 'Quod e re Ætolorum fideque sua esse censerent.' *Jac. Periz.* Lib. VIII. c. 4. 'Ageret diceretque, quæ e republica nominis Latini fideque sua viderentur.' Vide quæ de hac formula notantur apud Briss. de Form. II. 215. Non displicet igitur *e republica fideque vestra*. Jac. Gronov. autem in Diss. Epist. ad Liv. loca quæd. Geogr. ep. II. p. 15. observat in hac parte Liviana copulam *que* contra mentem Livii sæpius a scribis vel additam, vel detractam esse. Si tamen id audacius habebitur, vide an legendum sit *e republica ac fide:* ut illud *ac* ab ultimis vocis præced. literis interceptum sit.

Nec consilia animis reciperetis] Optimi *acciperetis*. Virgilius Æn. III. 250. et X. 104. 'Accipite ergo animis, atque hæc mea figite dicta.' *J. F. Gron.* Ita et Flor. Lov. 1. 2. et quidam alii. Infra XL. 5. 'Et animo magis, quam vultu, ea crimina accipiebat.' Insuper *animo* etiam Ber. et Hav. nempe quisque suo. Sed utrumque potest defendi. Vide ad X. 4. § 9. Vulgatum ergo, pro quo et plures et meliores stant codd. servo. Paullo ante *vestris* deerat in Lov. 2.

§ 3 *Si altera parte claudicet respublica*] Non omittendum in optimo et

antiquissimo legi *si altera parte claudet respublica*. Videant eruditi: nam ego, si probare illud me dixerim, vereor, ne mihi veniat aliquis Sesquicastalio observator, qui omnia me clauda et manca reddidisse occentet. Non potest tamen negari, sic Cæcilium dixisse in Epiclero: 'An ubi vos sitis, ibi consilium claudeat?' teste Prisciano x. 889. Non Sallustium Hist. l. III. § 25. in oratione Macri, 'Neque enim ignorantia claudit res.' Et iterum alibi, 'Nihil socordia claudebat.' Sed et Cicero Tuscul. v. 8. 'Beatam vitam, etiamsi ex aliqua parte clauderet, tamen multo majore parte obtinere nomen suum:' si fides antiquissimo Fulvii, cui et Scioppius concedit, si quatuor codicibus Gruteri. Plinius, quem nos primi addimus, XVIII. 33. 'Nec contra septentrionem paveris supra dictum: clodunt ita lippiuntve ab afflatu, et alvo cita pereunt:' ubi Dalechampius *clodunt*, id est, oculos aperire nequeunt. Unde hæc significatio verbi? Gellius I. 7. 'At si, explicuit, diceret, imperfecto et debili numero verborum sonus clauderet:' sic Lipsius de conjectura, L. Fruterius e membranis: quibus nos addimus suffragantes et regias Parisiis, et quas domi sub oculis habemus. Idem XIII. 19. 'Ea judicii subtilitate, ut, si aliter dixeris mutaverisque, et aliquid tamen auris habeas, sentias suavitatem sonitus claudere:' sic edidit Stephanus, et in Mss. deprehendimus ipsi, ubi vulgo *dividere*. Appuleius in Floridis p. 359. ed. Elm. 'Quod utinam mihi pro amplitudine auditorii prolixa oratio suppeteret, ac non hic maxime clauderet, ubi me facundissimum cuperem:' sic quidem primus Lipsius, ex codice tamen, neque repugnat Scioppius, et post Colvium omnes admiserunt. Notat ibi Colvius, verbum hoc a Lipsio quoque repositum Livio. Forsan hunc ipsum locum designat. De Deo Socratis p. 52. 'Ut, ubi dubitatione clanderet, ibi divinatione consisteret:' ut legitur Florentiæ, et probat Mercerus. Ausonius in ludo Septem Sapientum, Prolog. vs. 31. 'sed si memoria Rebus vetustis claudit.' Agnoverunt Vinetus, Lipsius, Scaliger. Symmachus lib. I. ad Ausonium, quæ aliis 27. aliis 23. epistola: 'Diu scribendi operam protulisti, et vereor, ne forte in nos parentis claudat affectio:' sic V. C. habere jam prioris Jureti, jam duarum Lectii oræ professæ erant: in altera recepit Juretus: addidit suorum auctoritatem Scioppius. *J. F. Gron.* In Manilii v. 646. pro eo quod ibi vulgo legitur, 'Engonasi, ingenicla juvenis sub origine constat,' ex Ms. in quo est *ingenicla laudes*, Is. Vossius ad Catull. p. 302. itidem legit *claudens*, id est, 'claudicans.' *Duk.* *Claudiret respublica* Lov. 5. *claudet reip.* Flor. Respicit autem Gronov. hac adnotatione ad Jos. Castalionem, qui, *claudere* pro 'claudicare' veteribus in usu non fuisse, evincere conatus est Decade I. Obs. 2. Bentleius etiam eo sensu cascum et obsoletum vocat, ac dignius quidem Nævio et opicis illis scriptoribus, quam Cicerone, pronunciat ad Cic. Tusc. v. 8. Contra hunc usum multis probavit Voss. in Etymol. L. Lat. in voce 'Claudus.' Adde Gronov. ad Gell. I. 7. in fine. Præterea *claudicet respublica malis consiliis: idem malis ac bonis juris et potestatis erit* Ber. *claudicet respublica malis consiliis: idem bonis ac malis viris potestatis erit* Hav. *idem malis consiliis ac bonis viris et prophanatis erit* Lov. 3. *viris*, quod etiam superest in Harl. Hafn. et Gaertn. cum *iuris* sæpe commutari, vidimus ad II. 44. § 5.

§ 4 *Erras enim, L. Paulle, si tibi minus certaminis, &c.*] Vide quam gemina germana sint illa poëtæ Silii VIII. 30. 'Si tibi cum Tyrio credis fore maxima bella Ductore, invitus vocem hanc e pectore rumpam, Frus-

traris, Paule, Ausoniam: te prœlia dira, Teque hostis castris gravior manet.' *Modius.*

§ 5 *Cum illo in acie tantum*] Ita primus edidit Dan. Heinsius apud Elzevir. Priores, consentientibus omnibus codd. meis, præferunt una voce auctiores *et cum illo in acie tantum.* Gronovius in prima ed. notarum omnem hanc periodum Put. cum Pet. per omnia, in fine etiam cum Men. exhibere testatur hoc modo: *et cum illo in acie tantum, cum hoc omn. locis ac temp. sis certaturus: et adv. Hann. leg. ejus tuis eq. et ped. pugn. tibi sit, Varro dux tuis te mil. sit opp. Adversus Hannibalem,* pro *adversum,* dein *pugnandum tibi sit,* et denique *sit oppugnaturus* servant etiam tantum non omnes codd. et edd. usque ad Moguntinam. Ex his autem *adversus* recepi. Vide ad Epit. Liv. lib. XLVII.

§ 6 *Ominis etiam tibi caussa absit C. Flaminii memoria*] *Omnis* Flor. a m. pr. Lov. 2. 4. 5. et Gaertn. Vide ad Epit. Liv. lib. CXVII. *Hominis* Lov. 1. et Harl. Vide ad Liv. III. 54. § 6. Tum *etiam* deest in Lov. 2. et Ber. a m. pr. Hinc *sit* Lov. 4. *assit* Lov. 3. *adsit* Voss. Lov. 1. 2. 5. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. Hearnii L. 1. N. et edd. ante Aldum. Vide ad XXIII. 8. § 11. Deinde *consulis Flaminii* Lov. 4. et 5. Vide hoc lib. ad c. 14. § 13. Mox *tunc ille consul* Lov. 4. *tum ille consul* Lov. 5. Ber. Hav. Hearnii N. in margine, et eædem edd. Vide ad hujus lib. c. 17. § 5.

Deinde in petendo consulatu] Vox postrema estne additamentum interpretis? *J. F. Gron.* Cur ita existimemus caussa non est. Vide ad I. 3. § 9. *In petendo consulatum* Lov. 1. 2. et Voss. Vide ad XL. 49. § 1. Flor. exhibebat *priusquam peteret, quos deinde in petendo consulatu.* Verum illud *quos* natum est ex compendio scribendi *cos.* pro *consulatum.* Vide ad IX. 2. § 15.

Priusquam castra videat aut hostem, insanit] Verba *et ad exercitum* perperam a librario ex præcedenti addita videntur; postea *venit* adjectum est sensui explendo. *Videret* est in Lov. 4. *viderit* in Lov. 5.

§ 7 *Procellas, prœlia atque acies jactando, inter togatos ciet*] Pall. tres et vet. ed. excluserunt τὸ *jactando.* Amplius Pal. 2. *prœlia atque iras inter tog. ciet.* Gebh. *Jactando* etiam deest in Lov. quinque, Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. et edd. ante Aldum, ut *prœlia atque acies* quasi per exegesin præcedentis *procellas* addatur. Sed optimi constanter eam vocem tuentur. Insuper *prœlia atque rixas inter togatos suscitat* Hearnii N. in cujus margine *facit,* pro *suscitat,* adscriptum est. *Inter rogatos* Gaertn. Vide ad IV. 10. § 8.

Quid inter armatam juventutem censes futurum] Multo verius *facturum* legerit aliquis. Nam si *futurum* scripsisset Livius, *quem* aut *qualem,* non *quid,* dixisset. *Sabell.* Sabellici emendationem jam recepit ed. Ven. 1495. Et recte. Ita enim legunt omnes nostri. Vide ad XXXII. 8. § 15. Mox *res verba sequitur* alio ordine Flor. Lov. 3. 5. et Harl.

§ 9 *Nec gloriandi tempus adversus unum est; ut ego*] Corruptum hoc, corruptum. Sed parum in me auxilii. An *adversis civium?* an *adversus hunc?* (Flaminium puta.) *Et* tamen, credo, scripsit, non *ut.* J. F. Gron. Quærit Doujatius utrum per *unum* intelligendus sit Flaminius, quod Gronovio videbatur, an Minucius Fabii ope servatus, an potius Terentius Varro? Tandem *adversus unum* interpretatur erga te unum; ut paullo post, 'Sed ne adversus te quidem,' id est apud te: et c. 40. 'Adversus ea,' pro ad hæc. Pariter locum intellexisse videtur Crevier. qui 'adversus unum' interpretatur coram uno, uno teste. Verum Burm. ad Quinctil. Declam. 330. *adversus vanum est* legendum conjecit, et 'va-

nus' atque 'unus' sæpe inter se commutari docuit; de quo etiam dixi ad Livii VIII. 27. § 2. Ita intelligendum erit *adversus vanum*, scilicet Varronem: *et* autem pro *ut* jam Frobenius 1531. restituerat; idque per plures sequentes edd. obtinuit, pro quo tandem Paris. 1573. *ut* perperam revocarunt.

Sed ita res habet] Pall. tres, *sed ita res se habet*. Gebh. Pronomen *se* addunt etiam Flor. Lov. 1. 2. 4. Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. et, teste Hearnio, L. 1. N. atque ed. Rom. princeps: præterea ed. Rom. 1472. ac Parm. Ita v. 5. 'Ut nunc res se habet, irati sunt:' ubi vide alia. Sed et vulgatum apud optimos scriptores in usu est. Ter. Ad. III. 3. 10. 'omnem rem modo seni, Quo pacto haberet, enarramus ordine.' Sall. Catil. c. 51. § 20. 'De pœna possumus equidem dicere id, quod res habet.' Vide Burm. ad Suet. Cæs. c. 34. Similis est formula *bene habet*, de qua vide ad VI. 35. § 8. Hic tamen tot codicum consentientium auctoritatem sequor, præsertim quum alibi Livius pronomen illud in hac locutione addiderit, et librarii interdum ejecerint. Exempla vide ad VII. 13. § 7. et XXXVII. 54. § 7.

Una ratio belli gerendi] *Bene gerendi* Hafn. *belligerandi* Ber. Eodem verbo et Livius usus est XXI. 16. 'Cum Gallis tumultuatum verius, quam belligeratum.' Sed reliqui codd. nihil mutantes vulgatum verius esse docent. Pariter variant codd. XXIV. 48. § 4. XXV. 38. § 21. Mox perperam *quum ego gessi* Voss. Hafn. Lov. 2. 3. 4. 5. Hearnii N. et edd. ante Ascensium.

§ 10 *Nec eventus modo hoc docet, stultorum iste magister est*] Pal. 1. *nec eventus docet hoc*. Pal. 3. *nec modo eventus doceat hoc*. Hunc locum autem illustravi animadversionibus in Tibull. I. 6. 52. ubi indicavi hunc locum Livii a Claudiano in Eutr. II. 488. esse traductum: 'nec jam revocabile damnum Eventu stolido rerum didicere magistro.' Plutarchus dixit in hoc ipso Fabio p. 181. χρήσασθαι πταίσμασι διδάγμασι. Aristoph. Προμηθεὺς ἐστι μετὰ τὰ πράγματα. *Gebh.* Pal. primo Gebhardi consentiunt Voss. Lov. quinque, et edd. ante Aldum. *Nec eventus modo docet hoc* Harl. Hav. et Ber. a m. sec. qui *doceat* habet a m. pr. *nec eventus modo edocet hoc* Gaertn. Mox τὸ *est* exsulat a Flor.

Donec res eadem manebunt] Melius *eædem*. Sabell. *Res eædem* etiam Ber. Hav. et plures alii. *Res eodem* Rec. Quum errore operarum Paris. 1573. et Francof. 1578. dedissent *donec eadem manebunt*, Modius postea *eædem res* restituit; quod an in ullo cod. sit, dubito. Flor. legit *sed eadem ratio, quæ fuit ratio futura quæ donec res eadem man. imm. est*: sed *eædem* mutatur a m. sec.

§ 13 *Procul a domo, procul a patria*] Pall. tres *procul ab domo, a patria*. Superius autem Pall. 1. et 2. *in aliena hostili est terra*. Gebh. Si ita scripsit Livius, recte est; sed vetus nemo defendit. Cantabr. tamen et Voss. alterum *procul* abigunt, *procul ab domo, ab patria*. Nec aliter ex Puteaneo Salmasius. Certe sic uno contentus fuit ipse Livius XXV. 6. 'Non solum a patria procul Italiaque, sed ab domo etiam relegati sumus.' Potuit enim illic quoque repetere. *Jac. Gron.* Posterius *procul* non agnoscunt etiam Flor. Lov. 2. 3. 4. Ber. Hav. et Hearnii D. et N. Utrique locutioni suæ insunt Veneres. Lector igitur eligat, quam malit.

Nullæ eum urbes accipiunt] Pal. 2. *excipiunt*. Probe. Silius Ital. VIII. 222. 'non hic domus hospita tecto Invitat patrio, non fidæ mœnibus urbes excipiunt.' *Gebh.* Omnes mei adversantur. Nec caussam video cur vulgatum displicere debeat. Supra XXI. 44. 'Illis timidis et ignavis licet esse, quos suus ager, sua terra, per

tuta sic pacata itinera fugientes, accipient.' Vide ad v. 21. § 3. Mox capto, pro rapto, Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 4. et Hearnii N. in cujus tamen margine est capto. Utraque lectione juncta crapto præfert Lov. 5. Sæpe has voces commisceri, vidimus ad vi. 23. § 5. Hic nihil mutandum esse, per se patet. Infra cap. seq. 'Nihil ex raptis in diem commeatibus superabat.'

§ 14 *Quem Iberum amnem trajecit*] Ed. Mog. *quo Iberum amnem traj.* De re tota sic Silius, non vulgatus, sed noster, viii. 220. 'eget improbus arcto Jam victu Libys, et, belli fervore retuso, Laxa fides socium est,' &c. *Modius.* Pall. 1. ac 2. *qui Iberum amnem.* Pal. 3. *exercitus sui habet, qua Iberum amnem.* Vet. ed. *quo Iberum amnem.* Nihil censeo immutandum. *Gebh.* Scripti *quem Iberum.* Et pervulgatum est hoc Nostro. *J. F. Gron.* Edd. sæpius variarunt. Rom. principem *quem Iberum* præferre, monuit Hearnius. Proximæ, quas vidi, Rom. 1472. Parm. Mediol. 1480. utraque Tarvis. plures Venetæ, et aliæ legunt *quo Iberum.* Ejus loco Aldus deinde *quem Iberum,* et vicissim Gruterus in ultima 1628. *quo Iberum,* Gronov. *quem Iberum* receperunt. Ex scriptis *qua Iberum* servant Harl. et Gaertn. *quo Iberum* Lov. 3. 4. et Rec. *quam Iberum* Hav. *quem Iberum* reliqui omnes; quod recte Gronov. et Gebhard. probarunt. Vide ad ii. 11. § 2.

Plures fames, quam ferrum, absumsit] Pal. 2. *bellum.* Gebh. Voces *bellum* et *ferrum,* quod reliqui codd. tuentur, etiam alibi a librariis commutantur. Exemplum vide apud Nic. Heins. ad Silii xiv. 559. Dubium non est, quin locutio 'absumtus bello,' cum apud alios, tum etiam apud Livium, sæpius obcurrat: at similiter etiam 'ferro absumtus' est xxx. 6. 'Quos non oppresserat ignis, ferro absumti.' Præstat igitur ut, uno cod. repudiato, plures sequamur. Iisdem vocibus servatis, in forma tamen locutionis variat Flor. exhibens *plures fame, quam ferro absumsit;* quasi referendum sit ad Hannibalem. Sed neque hoc placet. Supra ii. 42. 'Plus tamen hostium fuga, quam prœlium, absumsit.' xxxi. 7. 'Quos Punicum postea bellum absumsit:' et alibi.

Nec his paucis jam victum subpeditat] Pall. 2. et 3. *jam victus suppeditat.* Gebh. Cogitabam *victui,* quod inveni postea in Voss. Gud. Mureti libris. Et sæpe sic Livius. *J. F. Gron.* Ita etiam est in multis meis, et in Hearnii N. et D. Supra viii. 13. 'Materia crescendi per summam gloriam subpeditat:' ubi alia vide. *Nec paucis is jam victum suppedia* erat in Flor.

§ 15 *Dubitas ergo, quin cum sedendo superaturi simus*] In Pal. 2. animadverti alium ordinem: *quin sedendo superaturi simus eum.* Gebh. Idem est ordo in Flor. Atque ita Gronov. 1665. edidit. *Quin sedendo eum superaturi simus,* alio iterum ordine, legunt Voss. Lov. 1. 2. 3. Harl. et Ber.

§ 16 *Quamdiu pro Geryonis, castelli Apuliæ inopis, tamquam pro Karthaginis mœnibus: sed ne adversus*] Petrarcha addidit *pugnatum est,* ut esset *tanquam pro Carthaginis mœnibus pugnatum est.* Vos addidistis *pugnabimus.* Ego *sed* muto in *sedet:* ut sit *tanquam pro Carthaginis mœnibus sedet.* Valla. Vet. lib. *Gerioni;* ut vere ita legendum esse videatur, quia Polybius Γερούνιον edit. *Sigon.* Quam lectionem Petrarchæ adscribit Valla, reperi in Pal. 2. atque ed. Andr. in Pall. reliquis duobus *pugnatum est* desideratur. Cæterum omnes libri *Gerioni.* Gebh. Postrema *pugnatum est* a Petrarcha esse addita, testis locuples L. Valla: neque ego id usquam in antiquioribus inveni. Ita autem intelligebam veterem scripturam, ut esset ἀποσιώπησις modesta in mentione ejus rei, quæ ad laudem Fabii proprie pertinebat. Nempe silet 'cum tenui,

maceravi.' Præsertim cum subsequatur 'sed ne adversus te quidem ego gloriabor.' Sic apud Silium VII. 247. idem Fabius: 'quin inter cætera nostra Haud laude abfuerit, modo qui . . . sed parcere dictis Sit melius.' Nisi malis *tanquam pro Carthaginis mœnibus, sedet. Ne adversus.* Illud quoque notandum, hic omnes et alibi fere semper antiquissimos *Gerioni* et *Gerionum*, vel *Gerionium*, non *Gerionis* et *Gerionem* præferre. *J. F. Gron.* *Pugnatum est* non nisi in Gaertn. et Recan. inveni: *pugnabimus* Hearnius in L. 1. Ejus loco *pugnat* legit Lov. 5. *instat* Ber. et Hav. Reliqui omnes mei cum Hearnii N. et D. integram illam vocem omittunt. Vallæ et Gronovii vestigiis insistens Ant. Perizon. ad oram exemplaris sui legendum conjecit *tanquam pro Karth. mœnibus, sedet. Sed ne adversus.* Ceterum *Gerioni* est in Voss. Lov. 1. Harl. Hafn. et Rec. *Gereoni* in Gaertn. *Gerini* in Flor. *Geronii* vel *Gerunii* legendum esse Gronovius monuit hoc lib. ad c. 23. § 9.

Sed ne adversus te quidem ego gloriabor] Placet mihi admodum Pal. 2. scriptura, *Sed ne adversus te quid de me ego glor.* Paulo superius hoc cap. 'Nec gloriandi tempus adversus unum est, ut ego contemnendo potius, quam appetendo gloriam, modum excesserim.' *Gebh.* *Sed ne adversus te quid de me gloriandi* Flor. quod Salvin. adposito signo se probare indicavit. Τὸ *ego* deest etiam in Gaertn.

§ 17 *Cn. Servilius atque Atilius*] Vet. lib. *atque M. Atilius.* Sigon: Forte *et M. Atilius.* J. F. Gron. *P. Servilius* Flor. Voss. Lov. quinque, Harl. Gaertn. Hav. Hearnii Oxon. L. 1. D. N. et edd. usque ad Moguntinam: quem tamen *Cnæi* prænomine adpellat XXI. 57. Sequenti consuli unus Hav. *Marci* prænomen tribuit: quod viri docti probarunt; forte ad id permoti, quod indecens ac præter morem Livii videretur, si, alterius prænomine addito, alterius omitteretur. Vide ad IV. 49. § 1. Mox pronomen *sibi* deerat in omnibus ante Aldum editis. Ejus loco *tibi* scribendum conjicit Doujatius, quod unius Lov. 3. auctoritas firmat.

§ 18 *Idem enim tui, quod hostium milites, volent*] *Idem enim cives* Hearnii N. Tum *quod hostis milites* Hav. *quod hostes* Hearnii N. in margine. Deinde *volunt*, et mox *cupit* Lov. 1. 2. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii L. 1. D. N. et edd. usque ad Aldum. *Cupit* etiam Voss. Præterea *id Varro consul,* pro *idem,* Lov. 2. Vide ad X. 10. § 6. Tandem *unus resistat* Voss. Lov. 1. Harl. Ber. a m. pr. et edd. vett. qui non animadverterunt, *unus resistas,* quod primus Froben. 1531. revocavit, et reliqui codd. servant, poni pro 'tu unus resistas.' Vide ad XXXII. 21. § 16.

Moverit a veritate. Laborare nimis sæpe aiunt, exstingui numquam. Gloriam qui spreverit] Vos vero, nihil intellecta scriptura, sic emendatis: *Veritatem lab. nimis sæpe aiunt, ext. nunquam.* Ego sic legendum censeo: *neque tua falsa infamia mov. a veritate. Lab. nimis jus sæpe aiunt, ext. nunquam.* Est autem etiam hac ætate tritum hoc vulgi sermone proverbium, ut pinguioribus verbis efferam. 'Ægrotat quidem ratio,' sive 'jus,' 'aliquando, sed nunquam moritur.' *Valla.* Quidam ita sententiam extulerunt, *Jus laborat, non extinguitur.* Quidam autem ita: *Jus aiunt,* id est, *fas, laborare a veritate. At non est jus unquam extingui.* Neutri autem satis explicant quo ista adverbia, *nimis* et *sæpe,* referenda, quod simul explicatum oportuit. Ego sane obscuram fateor sententiam. D. Erasmus in adagio *Tempus omnia revelat, laborari* legit. Valla *a veritate* prioribus connectit, non posterioribus: et paulo post *Nec ego ut nihil agatur,* legit *nec eo.* Glar. Vox *jus* non est in vet. lib. hoc sensu: tritum illud proverbium est, 'Ho-

minem veritatis caussa nimis sæpe laborare, numquam vero extingui.' Hæc autem vox *jus* ex ingenio a Valla allata est. *Sigon.* *A veritate laborare nimis jus sæpe aiunt* Valla. At prima ed. *moverit a virtute. Laborare nimis jus sæpe aiunt, &c.* Contra Pall. quorum 1. *moverit, duritate labore nimis id sæpe aiunt, exstingui nunquam.* Pal. 2. *moverit a veritate laborare nimis his sæpe, &c.* Pal. 3. *moverit. Veritatem laborare nimis sæpe aiunt, exstingui nunquam:* quam scripturam amplecterer pro veriori, si ei accederet firmamentum alterius adhuc Ms. Sigonius reposuit vulgatam, ejecta voce *jus:* sed scire debebat 'veritatem' hic notare æquitatem et justitiam. Videatur Brissonii Lexicon Juridicum, voce 'Verum.' *Grut.* *Moverit a veritate. Laborare nimis jus sæpe aiunt, exstingui numquam* legi in Camp. ed. Gruteri indicio consignavi in animadversionibus ad Tibullum El. I. 6. 52. Est autem illa lectio L. Vallæ, quam videtur quoque approbasse Loritus. Sigonius autem in vet. lib. τὸ *jus* abesse scribit, atque ex ingenio a Valla adjectum. Pal. 1. mire hic vitiosus est, *moverit: duritate laborare nimis id sæpe aiunt.* Pal. 2. *neque te tua infamia moverit. Veritatem laborare nimis sæpe aiunt:* quam lectionem in quodam vet. lib. inventam prodidit Muretus Var. Lect. VIII. 20. Pal. 3. *moverit a veritate laborare nimis hic sæpe aiunt.* Ego in tanta varietate nihil deprehendo, quod delicatiori palato possit allubescere, nisi forte alicujus momenti existimanda sit lectio vet. ed. quam fateor mihi non displicere, utpote sensui aptissimam et apertissimam: *Ni neque te coll. vana gloria, neque tua falsa inf. moverit a virtute. Laborare nimis jus sæpe aiunt, extingui nunquam.* Gebh. Put. Pet. et quisque antiquior *laborare nimisissæpe.* Scribe, *Veritatem laborare nimis sæpe aiunt, extingui numquam. Gloriam qui spreverit, veram habebit.* Sic conjecit olim Muretus, idque postea in scripto repererit: sic prorsus et unus e Pall. Sed *Gloriam vanam* frustra Muretus Var. VIII. 20. Hieronymus dial. adversus Pelagianos: 'Cum dixeris quæ volueris, audies quæ nequaquam velis. Veritas enim laborare potest, vinci non potest.' *J. F. Gron.* Mureti emendationem valere jubet, et in vulgata scriptura elegantissimum hunc sensum esse, dicit Scipio Gentilis ad Apuleii Apolog. num. 6. jus veritatis probatione et luce destitui, quemadmodum Paullus JCtus dicit 'non jus, sed probatio deficit.' Sed hic nihil loci est juri; nam de fama, rumoribus, vana gloria, et falsa infamia sermo est. Barthius tamen Adv. XXV. 5. *a veritate* exponens 'quoad veritatem,' hoc eadem, qua Gentilis, significatione videtur accepisse. *Duk.* *Moverit a veritate laborare nimis is sæpe* Flor. a m. pr. *nimis jus sæpe* a m. sec. quemadmodum etiam præferunt Hearnii Oxon. *Moverit a veritate. Laborare nimis sæpe aiunt* Cant. Lov. 1. Harl. et Rec. neque differunt Voss. Lov. 2. 3. 4. Hafn. et Gaertn. nisi quod *nimis his, nimis iis,* vel *nimis hos* inserant, et postremus insuper *labore* legat. *Moverit a veritate. Lab. nimis sæpe aiunt, exst. numquam gloriam* Hav. *moverint a veritate. Lab. nimis his sæpe aiunt, exst. numquam gloriam* Ber. *moverit a veritate lab. animos sæpe aiunt, exst. numquam* Lov. 5. Sed Gronov. adsentior. Eidem etiam adsensus Crevier. *laborare* exponit 'defectum,' 'deliquium pati:' eodemque sensu 'lunæque labores' accipit apud Virgil. Georg. II. 478. Inlustrat autem hunc sensum ejus verbi ex eo quod sequitur *exstingui numquam.*

§ 19 *Gloriam qui spreverit, veram habebit*] Muretus probat *Gloriam vanam qui spreverit.* Falso: nam τὸ *vanam* irrepsit a liberalitate glossatorum. *Gebh.* *Exstingui numquam gloriam: quam qui spreverit* Ber. et Hav. In cod. qui similiter præferebat, Mu-

retus incidit. Eaque scriptura ipsi ansam dedit *Gloriam falsam* conjiciendi, quod recte etiam Gronovio displicuit. *Falsam*, pro *Gloriam*, legebat Lov. 2. *sprevit* Gaertn. et ed. Mediol. 1480.

§ 20 *Tardum pro considerato*] *Pro providente* Hearnii N. in margine. Sed male. Nam, ut Burm. monuit ad Quinct. Decl. I. 2. 'consideratus' opponitur inpetui, et notat id quod lente et post cogitationem longam fit. Hanc autem virtutem a proximo vitio 'tarditatem' vocabant, qui bellum primo quoque tempore finiendum clamabant. Mox *vocare*, pro *vocent*, Voss. et Lov. 1.

§ 21 *Nec ego, ut nihil agatur, sed ut agentem te ratio ducat*] Petrarcha, videns hoc in loco deesse verbum, addidit *moneo*, sic: *Nec ego, ut nihil agatur, moneo*. Sed hæc additio supervacua est, tantumque mutandum *ego* in *eo*, quod significat in eum finem. *Valla*. Vox una *moneo* ex vet. lib. repetenda est ita: *Nec ego, ut nihil agatur, moneo, sed ut agentem*. Sigon. Reperi in Pal. 3. *Nec ego, ut nihil agatur, sed ut agentem ratio inducat, non fortuna*. Solumque id *moneo* tuetur auctoritas Pal. 2. *Gebh.* Puto *Nec ego, ut nihil agatur, sed ut agentem te ratio ducat, non fortuna vœ tuæ potestatis*. Sic plane ille, excluso τῷ *moneo*, quod nec Pet. Men. duo Pall. Voss. aliique admittunt: immo nec edd. ante Sigonium. Recte, modo pergas, quo manuducit liber antiquissimus *non fortuna velim: tuæ potestatis*. J. F. Gron. Illud *moneo* exsulat præterea a Lov. 2. 4. Flor. Harl. Ber. Hafn. Rec. et Hav. Inlaudabilis neglegentiæ, qua in Livio versatus est, hic iterum specimen edidit Donjatius, lectori persuadens, certissimam Gronovii conjecturam, quam unice veram puto, in antiquissimo cod. nempe Puteaneo, conspici. Mox *tuaque omnia*, pro *tuaque*, Flor. Vide ad IX. 23. § 11. Deinde *ne occasionem*, pro *neque suam occasionem*, Lov. 3.

Cap. XL. § 1 *Magis fatentis, ea, quæ diceret, vera, quam facilia factu, esse*] Pall. duo *quam facilia actu esse*. Gebh. *Actu* etiam Voss. Lov. 1. 2. 4. 5. Harl. Ber. Rec. Gaertn. Hav. et edd. ante Aldinam. 'Agere' et 'facere' etiam alibi in Mss. commutantur. Vide ad VIII. 17. § 11. et sic etiam 'actus' et 'factus.' Vide ad VI. 28. § 2.

§ 2 *Quid consilii adversus collegam seditiosum ac temerarium virum*] Vett. libb. non *virum* habent, sed *virium*. Florebellus ingeniose pro *consilii*, *consuli* reponit: recte utrumque: argumentatur enim, si Minucius magister equitum dictatori Fabio gravis fuit, quas vires et auctoritatem habebit Paulus consul adversus collegam suum Varronem? *Sigon.* Id ego non probo. Nam si consulum par potestas, quibus ergo alter erga alterum viribus utetur? Vult dicere hoc Livius, dictatori fuisse intolerabilem magistrum equitum, qui tamen virgas ac secures dictatoris tremere atque horrere debebat, multo minus consilio atque auctoritate adversus parem aliquid profectum iri. *Gebh.* Omnes mei, aut certe eorum longe plurimi, lectionem, quæ ante Sigonium exstitit, probant; 'consul' et 'consilium' alibi quoque in Mss. permutantur. Vide ad XXXVI. 35. § 8. 'Virum' etiam et 'virium.' Vide ad II. 1. § 10. Florebelli emendatio, quam Gronov. recepit, illi demum editioni notarum Sigonii, quæ post ejus mortem a. 1592. Venetiis apud Aldum prodiit, inserta est. In prioribus edd. Sigonius vet. lib. lectionem probabat, jungens *quid consilii, virium, atque auctoritatis*. Florebelli conjectura haud temere spernenda est. Gebhardus autem, qui eam hoc prætextu inprobavit, quod consul erga consulem, parem potestatem, 'viribus' uti haud possit, non animad-

vertit similiter alterum erga alterum nulla 'auctoritate' uti potuisse. Et hoc erat, quod Æmilius dicebat, consuli adversus collegam nihil virium atque auctoritatis esse, quia pari potestate erant.

§ 3 *Optare, ut omnia prospere evenirent*] *Pro spe evenirent* Ber. de quo errore vide ad XXVIII. 24. § 8. *Prospere venirent* Voss. Lov. 3. Harl. et Hav. Vide ad IX. 12. § 1. Non aliter etiam erat in Flor. a m. pr. ubi *prospera evenirent* deinde substitutum est, quod et in Lov. 4. obvium fuit. Utrumque probe dici, vidimus ad XXI. 21. § 9. Paullo ante *semiustum* exsulat a Ber. ejus loco *se inustum effugisse* legunt Lov. 1. 4. et Hav. *se injustum effugisse* Lov. 5. *se semustum* Gaertn. et Flor. quod Salvinius addito signo sibi non displicere indicavit. Eodem modo idem Flor. scribit XXVI. 27. § 13. Vide ad XXVII. 1. § 15.

At, si quid adversi caderet] Pall. tres *caperet*. Perperam, ut reor. Infra c. 45. 'Si quid projectis ac proditis ad inconsultam atque improvidam pugnam legionibus accideret, se omnis culpæ exsortem, omnis tamen eventus participem fore.' *Gebh.* *Caperet* itidem Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 2. 3. 4. Harl. Hafn. et Hav. *caperent* Gaertn. In hunc errorem tot codd. etiam quosdam optimos consensisse, vehementer miror. Liv. XXXVI. 34. 'Quæ tum maxime acciderant, casura præmonens.' XXXVIII. 46. 'Admonente fortuna, quid, si hostem habuissemus, casurum fuisset.' Cic. pro Mil. c. 30. 'Si minus fortissimi viri virtus civibus grata cecidisset.' Suet. Tib. c. 14. 'Durius et contra prædicta cadentibus rebus.' Mox *suffragio*, pro *suffragiis*, Lov. 4. et 5.

§ 4 *Plebeium consulem sua plebes prosecuta, turba, quam dignitate, conspectior*] Repræsentant Pall. tres *sua plebs prosecuta, turba conspectior, cum dignitates deessent*. Gebh. Ita et Lov. 2. Harl. Gaertn. Hafn. et Rec. *sua plebe prosecuta turba conspectior quum dignitates deessent* in Put. utreque Pet. Men. tribus Pall. et Voss. esse, Gronov. in prima ed. notarum monuit. Neque aliter est in Flor. et Lov. 1. Consentiunt etiam Lov. 3. et 4. nisi quod in illo *quam dignitates*, in hoc *secuta* legatur. *Sua plebe secuta turba conspectior* Lov. 5. *sua plebs prosecuta, turba conspectior, quam dignitate* Ber. *sua plebes prosecuta turba, quum dignitates deessent* Hearnii L. 1. et N. Sed receptum verissimum est; quod servat Hav.

§ 5 *Ut nova minora essent propius Hannibali*] Put. et Pet. *Annibalem*. Probe. Ut IV. 17. 'Propius est fidem, obstringi Fidenatium populum conscientia tanti sceleris voluisse.' Lib. XXIII. cap. 12. 'Quo propius spem belli perficiendi sit.' XXIV. 41. 'Cessere inde Romani propius pacata loca.' XXVI. 37. 'Ipsæ quoque Hispaniæ quo propius spem venerant.' XXXIII. 9. 'Media acies, quæ propior dextrum cornu erat.' *J. F. Gron.* Quem etiam vide in priori ed. not. ad Liv. VIII. 32. *Prope Hannibale* est in Gaertn. *propius Hannibale* in Flor. ubi ultima litera *m* intercepta est a voce seq. *in*. Vide ad XXXVII. 20. § 5. *Propius Hannibalem* Voss. et Hearnii Oxon. Vide ad II. 41. § 11. Mox *robur virorum* edidit Ascens. Sed Aldus *virium* revocavit. Utrumque in usu est Livio. Et quidem 'robora virorum' occurrit XXII. 6. XXIII. 18. XXXVII. 42. 'robora virium' XXVII. 46. XXXIII. 4. aliisque locis. Quum igitur posterius illud in omnibus Mss. supersit; id etiam quin præferendum sit, nullus dubito.

§ 6 *Tum anni prioris consulem*] Uterque idem, *tum consultum anni prioris M. Atilium*, statimque *Geminum Servilium*, non *Cnæum*. Scribe: *tum consulum anni prioris, M. Atilium et. exc. Romam miserunt, Gem. Serv in min. castris*. J. F. Gron. *Consul-*

tum anni prioris, omissa vocula *tum*, ex Put. laudat Crevier. Et ita est in Flor. a m. pr. pro quo mox factum *consulem anni prioris*. Sed *consulem tum anni prioris* Voss. Lov. 2. 3. 4. Ber. et Hav. *consulum tum anni prioris* Lov. 5. Harl. et Gaertn. *tum consulum anni prioris* Lov. 1. Supra IX. 27. 'Consulum Sulpicius in dextro, Pœtelius in lævo cornu consistunt:' ubi alia vide. XXIII. 29. 'Equitum Numidas Pœnorum peditibus, ceteros Afris pro cornibus obponit.' Adde Gronov. ad Liv. XXX. 41. § 1. Sed vocula *tum* non opus hic esse censet Crevier.

M. Atilium] Errorem Polybii, qui III. 116. eum ad Cannas cecidisse scribit, notat Perizon. Animadv. Hist. c. 1. p. 35. *Duk.*

Cn. Servilium] Pall. 1. ac 3. *Geminum Servilium.* Sic c. 45. 'Gemino Servilio media pugna tuenda datur.' *Gebh.* *Geminum Servilium* Flor. Voss. Lov. 1. 3. 4. Harl. pluresque reliqui. Accedunt priscæ edd. *Geminium Servilium* exhibentes, pro quo Mogunt. *Cn. Servilium* dedit. Supra hoc lib. c. 32. 'Consules Atilius Fabiano, Geminus Servilius Minuciano exercitu accepto:' ubi etiam olim *Cn. Servilius* edebatur. Duplicem caussam loco huic corrumpendo librarii habuisse potuerunt: alteram, quod Servilio prænomen addendum crederent, quo collega ejus ornabatur: verum ea de re jam dictum est ad IV. 49. § 1. alteram, quod cognomen nomini gentilitio haud recte præponi putarent. De eo quoque videbimus ad XXX. 1. § 9. Mox *legionibus Romanis* Lov. 3. Tum *sociorum peditum* Voss. et Lov. 1. 2. ac 3. Male. Vide ad XXI. 17. § 2.

§ 7 *Adventu consulum mire gaudere*] *Adventum* Flor. Vide Sanct. in Min. III. 3. hac voce. At contra Livius V. 21. 'Hæc ad ostentationem scenæ gaudentis miraculis aptiora.' Tum *mire gaudebat* Ber. *mire gaudere cœpit* Hav. et Hearnii N. a m. sec. Sæpe ita erraruut librarii, qui orationes infinitas, Livio usitatissimas, ferre non potuerunt. Vide ad I. 50. § 5.

§ 8 *Ne, unde raperet, quidem quidquam reliqui erat*] Vox *quidem* exsulat a Lov. 1. Sed vide ad XLIV. 36. § 9. Deinde *quidquam reliquerat* Flor. Cant. Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. omnesque edd. usque ad Mogunt. Vide ad XXIII. 29. § 16. *Quidquam reliqui erat*, ut XXXII. 13. 'Nec, quod ab hoste crudelius pati possent, reliqui quidquam fuit.' Vide ad XXXII. 27. § 5. Ita 'nihil reliqui.' Vide ad XXXVI. 7. § 6. Mox *evecto*, pro *convecto*, vel *ēvecto*, Lov. 2. Vide ad IV. 24. § 4. VII. 25. § 4. X. 32. § 6. ad Epit. Liv. lib. XVII. et alibi.

§ 9 *Si maturitas temporum exspectata foret*] Vet. lib. *temporis*. Sigon. *Temporum* omnes mei constanter servant, nisi quod *tempore* sit in Rec. Vide Gronov. ad Liv. I. 56. § 8. Paullo ante *ab inopia* Hafn. de qua locutione vide ad XXVI. 1. § 3. Uni tamen testi credere temerarium est.

CAP. XLI. § 1 *Temeritati consulis ac præpropero ingenio*] Pal. 1. *prospero*. Pal. 2. *propero*. Pal. 3. *proprio*. Vera est lectio, quam vet. ed. quoque propugnat *præpropero ingenio*. Infra XXVII. 35. 'Toto eo bello damnosa, præpropera, ac fervida ingenia imperatorum fuisse.' *Gebh.* *Prospero* Flor. Cant. Lov. 1. 2. et Voss. a m. pr. *propero* a m. sec. quod etiam servant Lov. 3. Gaertn. et Hearnii N. *aspero* Lov. 4. *perpropero* Ber. Sed nihil mutandum. Vide hoc lib. ad c. 19. § 10.

Procursu magis militum, quam ex præparato aut jussu imperatorum] Pal. 2. *proc. mil., quam ex præp. imp., aut injussu*. Gebh. *Aut injussu imp.* etiam Flor. Voss. Lov. 1. 2. et Harl. *aut etiam jussu imp.* Lov. 4.

§ 2 *Ad mille et septingentos cæsi*] Alii numeris: sed integre Gud. *ad mille et septingenti cæsi*. J. F. Gron.

*Ad MDCC*ti Lov. 3. *ad M. et CC*ti Ber. *ad mille septingenti casi* Hav. Vide ad x. 17. § 8. *Ad M. et CC. casis* pleræque edd. principes, ut uno ambitu oratio contineatur, et hæc præcedentibus jungantur. At nullus codex huic lectioni favet.

Metu insidiarum obstitit] Pall. 1. ac 3. *abstitit:* quibus adsentitur vet. ed. *Gebh.* Ita et Flor. ac Voss. ambo a m. pr. Harl. Rec. Hav. et editi antiquiores. Vide ad IX. 24. § 2. *Absistit* Gaertn.

§ 3 *Nam alternis imperitabant*] Pal. 2. *alternis imp. vicibus.* Pal. 3. *imperabant.* Gebh. Sic c. 45. et Polyb. III. 110. Διὰ τὸ παρὰ μίαν ἐκ τῶν ἐθισμῶν μεταλαμβάνειν τὴν ἀρχὴν τοὺς ὑπάτους. Ex his locis Dodwell. in Prælect. Camden. p. 668. putat confici, eo tempore consules non solum in castris, verum etiam in Urbe, alternis diebus fasces habuisse. Bene ei respondit Wesseling. Probabilium c. 39. *Duk.* *Imperabant* Lov. 4. 5. Sed vide ad XXI. 1. § 3. Quod autem unus Gebhardi *alternis imperitabant vicibus* præferat, ab librario profluxit, qui ellipsin ita supplere voluit. Sed vide ad IV. 53. § 11. *Alterius* perperam est in Gaertn. Vide hoc lib. ad c. 27. § 6. Mox *cessatum fuisset* Lov. 4. 5. et Hav. *cessatum esset* Ber.

§ 5 *Et omnia ei hostium, haud secus quam sua, nota erant*] Repetunt Pall. 2. ac 3. *quam sua omnia nota erant.* Pal. 1. vero paullo melius, *et omnium ei hostium haud secus quam sua omnia nota erant.* Gebh. *Haud secus quam omnia* Harl. *haud secus quam sua omnia* Rec. *et omnium ei hostium haud secus quam sua omnia nota erant* Lov. 4. et Gaertn. consentit Lov. 5. nisi quod addat *quam sua omnia consilia.* Consentit etiam Lov. 2. nisi quod transponat *quam omnia sua.* Totus § 5. *et omnia ei &c. in exercitu esse* deest in edd. antiqq. usque ad Ascens. 1513. Etiam § præc. *maxime* exsulabat a vett. edd. quod primus addidit Aldus.

§ 6 *Locum et tempus insidiis aptum se habere ratus*] Habetur in Pal. 3. *Itaque locum et tempus ins. esse ratus.* Gebh. Nostri nihil mutant, nisi quod *hinc*, pro *habere*, sit in Hav.

Nihil præter arma ferentes secum milites ducens] *Nihil secum præter arma fer. mil. ducit* Ber. *ducit* etiam Hav. sed ea vox deficit in Flor. Lovel. quinque, et Harl. Præterea *secum ferentes*, vel *ferentis*, Lov. 1. 2. 4. 5. Harl. et Gaertn. cum edd. ante Aldum. Mox *fortunæ publicæ et privatæ* Ber. Tum *reliquit* Lov. 2. 4. Gaertn. et eædem edd.

§ 7 *Impedimenta per cornua in medium agmen traducit*] Pal. 3. *per cornu in medium agmen producit.* Gebh. Hoc fecerunt ex prima scriptura *per convallem medium:* ita enim Put. Ceterum hic nulli usui ista *cornua.* Scribe *impedimenta per convallem, medium agmen, traducit.* Ipsa impedimenta per epexegesin dicuntur *agmen medium.* Sic IX. 40. 'Dextrum cornu sacratos more Samnitium milites.' Et cap. eodem, 'Dextrum cornu, dictatoris acies, alienam pugnam sequetur?' XXVIII. 14. 'Medias acies, Romanum Pœnumque, quos inter causa belli esset.' XXIX. 25. 'Lævum cornu, totidem rostratas:' ubi etiam vulgo vitiatum. XXXIX. 31. 'Acerrime media acies, duæ fortissimæ legiones, dimicabant.' XLII. 59. 'In dextrum cornu, Italicos equites, incurrerunt.' *J. F. Gron.* *Per cornua in medium agmen*, quod demum vidi in ed. Mog. superest tantum in Flor. et Lov. 5. *per cornu in medium agmen*, quod est in edd. prioribus, servant Voss. Lov. 1. 2. 3. 4. Gaertn. et Hav. *per cornu in mediam aciem ducit* Ber. *pecorum in medium traducit agmen* Harl. *per cornu in medium agmen traducit* Cant. *impedimenta per cornuum medium agmina traducit* Colb. major apud Donjat. qui inde, una tantum litera mutata, legendum censet *impedimenta per cornuum medium agmine traducit.* Ut

sensus sit, trans proximos montes læva equites, dextra pedites conditos fuisse; per eorum autem equitum ac peditum, qui quasi duo cornua erant, medium traducta esse impedimenta: interpretatio enim, quam ipse dedit, ex Livii verbis exsculpi nequit. Præfero tamen Gronovii emendationem, quæ ex optimi Put. lectione, unica tantum litera expuncta, emergit. Ea tamen magis placeret, si voces ex fide codd. trajicere, ac legere liceret *impedimenta, medium agmen, per convallem traducit.* De simili epexegesi vide ipsum ad XXIX. 25. § 10. et XXX. 8. § 6. et quæ dicentur ad XXV. 34. § 10.

§ 9 *Dum ipse longius spatium fuga præriperet*] Lege *præciperet*, ex Pall. Mss. et vet. ed. Pal. 2. *dum ipsi longius spatium præciperent* alludit ad veram lectionem. Liv. III. 46. XXX. 8. XXXI. 39. *Gebh.* Libri scripti *præciperet.* III. 46. 'Sedulo tempus terens, dum præciperent iter nuncii.' XXX. 8. 'Aliquantum ad fugam temporis Syphax et Hasdrubal præceperunt.' XXXI. 39. 'Diei insequentis pars ad præcipiendum iter Philippo data est.' *J. F. Gron.* Flor. Cant. et plerique mei cum Hearnii Oxon. et edd. Rom. 1472. Parm. atque Tarvis. utraque, itidem legunt *præciperet*. Infra XXXII. 16. 'Jussis ceteris maturate sequi, ipse tribus quinqueremibus expeditis Piræeum præcepit.' XXXVI. 19. 'Aliquantum viæ præceperat rex.' Et ita hoc loco legendum esse, monuerunt Pierius ad Virg. Æn. X. 277. et Nic. Heinsius ad Val. Flacc. IV. 751. ubi verbum 'præcipere' pluribus inlustrarunt, et passim cum τῷ 'præripere' commutari docuerunt. Exempla alia vide ad III. 46. § 7. VI. 5. § 4. c. 26. § 2. et in notis ad Silii IV. 804. Similiter etiam 'rapere' et 'capere.' Vide ad VI. 23. § 5.

Tenere in locis consules voluisse] Annon *tenere iis locis?* XXIII. 32. 'Locisque iis præsidio esset.' *Jac. Gron.* Fortassis non necessaria est emendatio: *in locis* potest esse, in locis in quibus erant, id est, in castris. Vide quæ Burmann. ad Suet. Aug. c. 49. adnotavit. *Duk.* Codd. nihil mutant, nisi quod alio ordine *in locis tenere* præferant Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Gaertn. Hav. et edd. usque ad Aldum. Si Gronov. secutus *tenere iis locis* sine præpositione legas, vide quæ notantur ad III. 2. § 1. si vero vulgatum *tenere in locis* malis, consule quæ dicta sunt ad VIII. 28. § 8.

CAP. XLII. § 2 *Concursus fit ad prætoria consulum, nuncientium*] *Nunciatum* Lov. 2. Hafn. et Rec. *nunciatumque* Ber. et Hav. Mox *castra relinquerent* Lov. 3.

§ 4 *M. Statilium præfectum cum turma Lucanorum exploratum misit*] Pal. 1. *Marium Statilium.* Pal. 2. *Manium Statilium.* Deinde Pal. 3. *cum turma Lucana.* Gebh. Scribe cum optimis, *Marium Statilium cum turma Lucana.* Aurel. Vict. Vir. Inlustr. c. 43. in Fabio: 'Marium Statilium transfugere ad hostes volentem:' sic enim Mss. non *Manlium. Turma Lucana*, ut X. 33. 'Cohortes duas, Lucanam Suessanamque.' XLIV. 40. 'Duæ turmæ equitum, Placentina et Æsernina.' Florus I. 18. 'Frontanæ turmæ præfectus.' *J. F. Gron.* *Marium Statilium* etiam Flor. et optimi plerique, ac multi alii. Vide etiam Gronov. pr. ed. notarum ad XXXII. 2. Ita 'Marius Blosius' memoratur XXIII. 7. 'Marius Alfius' XXIII. 35. 'Marius Egnatius' in Epit. Liv. lib. LXXV. apud Vell. Pat. II. 16. et App. Alex. Bell. Civ. I. 375. Quæ apud Romanos nomina gentilitia erant, interdum prænominum vicem apud alios Italiæ populos obtinuisse, sæpius dictum est. Vide ad I. 49. § 7. et XXIII. 7. § 4. Tum *turma Luc. equitum* Ber. *turma Lucane* Voss. et Lov. 5. quorum prior inter versus *Lucanum* adscriptum habet. *Turma Lucana* Flor. Lov. 1. 2. 3. 4. Harl.

Hafn. Rec. et Gaertn. Ita 'cohortes Cumanæ' III. 14. 'cohors Peligna' XXV. 4. 'cohors Placentina' XLI. 1. 'Dum cohortes Marrucina et Peligna' XLIV. 40. 'tres cohortes Firmana, Vestina, Cremonensis' ibid. Præterea *mittit*, pro *misit*, edidit Gronov. quod firmat Flor.

§ 5 *Subsistere extra munimenta ceteris jussis, ipse*] *Ceteris jubet, ipse* Lovel. quinque. Harl. Ber. Rec. Gaertn. Hav. et edd. ante Aldum. *Ceteris jubet, et ipse* Voss. Sed vide ad XXVII. 24. § 3.

§ 6 *Ignes in parte castrorum, quæ verget in hostem, relictos*] Pall. tres *vergant*. Inde forte legendum *quæ vergant in hostem*. Gebh. *Quæ vergant* etiam Flor. Lov. 1. Harl. Ber. Hav. et edd. Aldina vetustiores. *Quæ vergunt* Gaertn. *quæ vergerat* Lov. 1. *quæ vergeret* Lov. 4. et 5. Tum *ad hostem* Flor. *ad hostes* Lov. 2.

Argentum quibusdam locis temere per vias, velut objectum ad prædam, vidisse] Sisenna Histor. IV. de hac re ita, si quid doctissimo cuidam viro credimus, scripserat, 'Profuse atque abunde sparsa vasa, magnum pondus auri argentique.' *Modius*. Est a stilo grammatici alicujus verbum *vidisse*: auctor certe non pànxit. *Grut.* Expressum habent tres Pall. *temere per vias objectum*, ejecto τῷ *velut*. Gebh. Eamdem vocem non admittunt Voss. Lovel. quinque, Ber. Gaertn. Hav. Hearnii N. et edd. usque ad Aldum. Ejus loco *vel* præfert Flor. Præterea *quibusdam in locis* legunt eædem edd.

§ 7 *Quæ ad detinendos a cupiditate animos*] Liber optimus *deterendos*; et supra τὸ r pictum inter versus n. Inde Pet. *detenendos*, et cæteri quod vulgatur. Sed verum est *deterrendos*. J. F. Gron. *Detenendos* etiam Flor. 'detinere a cupiditate' vix admitti posse videtur. Saltem dedissent *retinendos*, quomodo 'retinere a fuga' dixit Liv. l. X. c. 41. Sed verius est quod Gronov. restituit, *deterrendos*. Ita 'deterrere ab auxilio ferendo' XL. 47. 'deterrere a consilio' III. 42. ubi unus cod. similiter errans *detinere* præfert. Ita et commutantur 'terrere' et 'tenere;' (vide ad XXIII. 1. § 10.) 'deterritus' et 'detentus;' (vide ad VI. 28. § 10.) Error bic inde ortus est, quod literæ rr coaluerint in n. Vide ad IV. 10. § 9. Mox *ea magis accenderunt*, addita media voce, Ber.

Et, clamore sublato a militibus, nisi signum detur] Pal. 2. *clamore suborto*. Probo vulgatam lectionem. Infra c. 60. 'Extemplo ab ea turba, quæ in comitio erat, clamor flebilis est sublatus.' Dein Pall. 1. et 2. *ni signum detur*. Gebh. Optimi *et clamore orto a mil., ni signum detur*. J. F. Gronov. 'Tollere clamorem' etiam alibi Livio usitatam locutionem esse, agnosco. Vide hoc lib. c. 47. § 1. Hic tamen *clamore orto* præfert, optimis consentiens, Flor. cujus vulgatum videtur glossema esse. 'Clamor a millitibus ortus' dictum, ut XXIV. 30. 'A Cretensibus clamor est ortus:' apud Ter. in Ad. II. 1. 35. 'Tibi a me nulla orta est injuria.' IV. 3. 2. 'Quod peccatum a nobis ortum est, corrigo.' Hec. II. 1. 26. 'Ægritudo hæc oritur mihi abs te.' Andr. III. 2. 9. 'Vel hoc quis non credat, qui norit te, abs te esse ortum?' Præterea *ni* etiam plerique meorum. Vide ad XXIII. 1. § 8.

Haudquaquam dux defuit] Vox media præcipue mihi suspecta est. Abest sane a Cantabr. abest quoque a Voss. et percommode subauditur, *haudquaquam signum defuit*, ex præcedenti et sequenti. *Jac. Gron.* Deest etiam vox illa a Lov. quinque, Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii Oxon. et edd. ante Aldum.

§ 8 *Pulli quoque auspicio non addixissent*] Pal. 3. *auspicia non add.* Vulgatam lectionem recte tuetur prisca ed. eique alludit Pal. 1. *auspicio non adduxissent*. Nam 'addicere' augurale verbum est. *Gebh.* Loca Livii

ex xxvii. 16. Senecæ de Brev. Vit. c. 14. Festi in voce 'Prætor,' in quibus 'aves' dicuntur 'addicere,' collegit Brissonius Formul. i. 121. Addidit Schottus ad Aur. Vict. de Vir. Illustr. c. 3. Livium i. 36. et 55. In his nusquam, nisi hoc loco, additur *auspicio*. Et potuisset sane hic quoque abesse. Sed nihil movendum est contra libros scriptos. 'Non addicentibus auspiciis' ex Tacito Ann. ii. 14. adnotavit itidem Brissonius; unde intelligitur, etiam recte dici 'auspicia addicunt.' *Duk.* *Pulli quoque auspici adduxissent* Gaertn. *pulli quoque auspicia addixissent* Hav. *pulli quoque auspicium non adduxissent* Voss. pro varia lectione. Nihil mutandum. *Auspicio* accipio pro 'in auspicio:' ut 'cadere acie,' pro 'in acie;' quod inlustravi ad ix. 32. § 2. 'Comitatus est patrem Syriaca expeditione' dixit Suet. in Calig. c. 10. ubi vide Burm. 'omnibus conciliis fremerent,' pro 'in omnibus,' Liv. viii. 39. Vel etiam *auspicio* est, quo tempore auspicio operam dabat; quo sensu 'ludis,' pro quo tempore ludi edebantur, et similia plura vidimus ad ii. 36. § 1.

Nunciari jam efferenti porta signa collega jussit] *Obnunciari* verius. Quid 'obnunciare' esset, Pedianus et Cicero docent. *Sabell.* *Obnunciari*, itidem proprium augurum disciplinæ verbum, corrumpunt Pall. codd. Quippe Pal. 1. et vet. ed. *nunciare*. Pal. 2. ac 3. *nunciari*. Gebh. *Nunciare* etiam Voss. Lov. 1. 2. 4. 5. Ber. a m. pr. et Hav. *nunciari* Flor. Cant. Ber. a m. sec. Lov. 3. et Gaertn. ut vitium satis antiquum esse pateat.

§ 9 *Claudiique consulis primo Punico bello memorata navalis clades*] 'P. Claudium Pulchrum' intelligit, qui pullos pascere nolentes in mare projici jussit, ut biberent. Auctor Cicero de Divinatione. Valerius de contemta religione. *Sigon.* *Claudii quoque consulis* Lov. 2. Vide ad v. 27. § 1. Tum *navalis cladis* Lov. 3. Vide ad xxi. 57. § 14.

Religionem animo incussit] Pall. 1. ac 3. *religione animos incussit*. Gebh. Ita et plerique meorum codicum, optimis exceptis, qui vulgato adhærent.

§ 11 *Inter pabulatores accepti a Numidis fuerant*] Lege *excepti*. Et ita Ms. liber. *Lipsius*, Epist. Quæst. ii. 1. Verius est *excepti;* quo pacto et ed. vet. Mogunt. habet, et alii in Ms. suo exstare profitentur. *Modius.* Libri omnes *excepti*. Gell. xvii. 9. 'Lacedæmonii autem veteres cum dissimulare et occultare literas publicas ad imperatores suos missas volebant, ne, si ab hostibus eæ exceptæ forent, consilia sua noscerentur, epistolas id genus factas mittebant:' ut legendum monui Antiq. ii. 18. *Gebh.* *Excepti* etiam omnes codd. mei: *accepti* errore operarum primum inveni in ed. Paris. 1573. Vide ad v. 41. § 6. Hearne monet videndum esse Paræi Lex. Crit. in voce 'Excipere.' Adde Gifan. Obs. Ling. Lat. eadem voce.

Qui deducti ad consules denunciant] Cantabrig. *nunciant*. Præterea Put. Pet. non *qui deducti*, sed *deductique*. xxv. 7. 'Missique, qui sequerentur, ab Tarracina comprehensos omnes retraxerunt. Deducti in comitio, virgisque, approbante populo, cæsi de saxe dejiciuntur.' *Jac. Gron.* *Deductique ad consules* etiam Flor. Locus Livii, quem Gronovius hic laudavit, indicare videtur, eum, et *qui* et *que* deleto, legendum putasse *deducti ad consules;* quod Cant. auctoritate firmari, ejus cod. excerpta docent. Mox *nunciant* Flor. Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii L. 1. ac N. quod recepi. Id quoque ex auctoritate complurium scriptorum recepit Crevier.

§ 12. *Adventus consules imperii potentes fecit*] *Imperio potentes fecit* Voss. Lov. 2. 3. Harl. Ber. et Hav. Vide Gronov. ad i. 33. § 5. Sed nihil mutandum. Vide ad xxiii. 16. § 6.

Quum ambitio alterius suam primum

apud eos prava indulgentia majestatem solvisset] Egregia hæc sententia custoditur integra in vet. ed. quam obnoxiam edunt mendæ Pall. Mss. quorum Pall. 1. ac 3. *pravam indulgentiam majestate solvisset*. Pal. 2. *parvam apud eos indulgentiam majestatem solvisset*. Gebh. *Pravam indulgentiam majestate solvisset* a m. pr. Voss. Lov. 2. 4. Harl. et Hafn. *pravam indulgentiam majestatem solvisset* Gaertn. *prava indulgentiam majestate solvisset* Lov. 1. Vox *prava* deficit in Cant.

Cap. XLIII. § 2 *Propter inopiam frumenti manere nequibat*] Pall. tres *manere nequit*. Gebh. Ita et Voss. Lov. quinque, Harl. et Gaertn. *manere nequivit* Ber. et Hav. Tum *mixtos ex colluvione* Flor. Lov. 1. 2. 4. et Gaertn. Vide ad III. 57. § 9. *Mixtos colluvione* Lov. 3. Deinde *apud ducem ipsum* Flor. Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. et Hav.

§ 3 *Quum initio fremitus*] Pall. 1. ac 2. *cum in initio*. Gebb. Ita et Voss. Lov. 4. Harl. Gaertn. et Hav. Vide ad IV. 7. § 11. Mox τὸ *aperta* exsulat a Lov. 4. et 5.

Querentiumque annonam primo, postremo famem] Penultima vox non exstat in Lov. 1. 2. et Voss. Verum est, sæpius apud Livium aliosque solam obcurrere vocem *primo*, neque post eam inferri 'postea,' 'deinde,' 'postremo,' vel similes. Exempla vide X. 15. § 9. ubi Sigonius vocem *primo* non recte expungebat: et XLV. 38. § 6. Similiter πρῶτον simpliciter est apud D. Lucam Euang. XII. 1. Adde Manut. ad Cic. ad Fam. II. 9. et Duker. ad Flor. II. 18. § 12. Eamdem formulam Rhenan. Livio reddere conatur XXX. 3. § 7. ubi tamen nihil mutandum esse, libri mei evincunt. Quin et hoc loco paucis codd. fidem non habeo adversus tantam aliorum, et inter illos optimorum, codd. τὸ *postremo* servantium, turbam.

De transitione cepisse consilium] Perperam Pall. tres exhibent *de traditione*. Nam hoc significatu 'traditio' est idiotismus Italicus. *Gebh*. Ita et Flor. Cant. Voss. in contextu, Lov. 1. 3. 4. Harl. Ber. a m. pr. Hafn. Rec. Gaertn. Hav. et edd. usque ad Ascens. Alibi etiam hæ voces a librariis commutatæ sunt. Exemplum habuimus II. 25. § 1. ubi etiam vocem *transitio* inlustravi.

§ 4 *Cum equitatu se proriperet*] Quibus maxime fides *cum equitibus*. J. F. Gron. Lectio illa non displicet; ut 'peditatui' subjungens 'equites,' non 'equitatum,' Livius hac iterum ratione sermonem variare voluerit; quod ipsum omni modo passim captasse, sæpe dictum est. Monendum tamen est, in vulgatum consentire omnes meos, exceptis forsitan Voss. Cant. et Ber. ex quibus nihil in excerptis notari video. Neque Hearne etiam, Gronovii emendationem referens, Oxoniensium ullam mentionem injecit.

§ 5 *Maturiora messibus Apuliæ loca*] Vide Dodwell. de Cyclis p. 539.

Simul ut, quo longius ab hoste recessisset] Pall. 1. et 3. *simul quo*. Pal. 2. *simul quod*. Gebh. *Simul quo longius* Cant. Voss. Lov. 1. 2. 3. 4. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. cum edd. usque ad Ascens. 1513. *simul quod longius* Flor. Verum τὸ *ut*, ratione ductuum ultimis literis vocis præced. simile, perperam ab iis interceptum est. *Quod longius*, in optimis ac tribus Gallic. Mss. a se visum, primo quidem probarat J. F. Gronovius; postea tamen, eo rejecto, vulgatum servavit. Vide Syllog. Epist. a Burm. editarum tom. III. ep. 111. et Gronov. ad Livii XXV. 36. § 16.

§ 7 *Tum die sequenti ejus insequendi consilia agitari capta*] Mira narratio. Festinabant sequi Annibalem: et ecce, cum omnia tuta renunciarentur, non dicam rem, sed consilium sequendi in diem alterum rejiciunt. Vetus præfert *tum die sequenti eo consilia agitare*. Inculcatis illis vocibus omissis, facilis restitutio *tum de inse-*

quando eo consilia a. e. Lipsius, Epist. Quæst. II. 1. Pal. 1. *tum die sequenti eo consilia agitari capta:* ut et in suo reperit libro Lipsius. Pal. 2. *tum die insequenti ea consilia a. c.* Pal. 3. *cum die sequenti consilia a. c.* Gebh. *Tum die sequenti eo consilia* etiam Flor. Voss. Hafn. Lov. 4. et Gaertn. *tum die sequenti consilia* Lov. 3. 5. Harl. et Hav. *tum die sequenti agitari consilia capta* Ber. *tum die sequenti ea consilia* Lov. 2. *tum die insequenti consilia* Hearnii N. *tum die insequenti eo consilia* Lov. 1. et Rec. Sed Lipsius verum restituit.

§ 8 *Eadem, quæ semper ante, fuisset sententia*] Vet. lib. *Cum utriusque consulis eadem esset, quæ semper ante fuisset, sent.* Sigon. Pall. 1. et 2. *quæ ante semper.* Pal. 3. *Cum utriusque consulis eadem esset, quæ semper fuisset, sent.* Gebh. *Eadem, quæ ante semper, fuisset sent.* Flor. Lov. 1. 2. 3. Harl. Gaertn. et Hav. *eadem, quæ semper, fuisset sent.* Cantabr. et Lov. 4. *eadem sententia, quæ semper ante, fuisset* Ber. *eadem, quæ ante semper fuisset, sententia esset* Lov. 5. Mox *assentiret* Lov. 5. *assentirent* Hav. et edd. Aldina priores. Vide ad XXXIX. 52. § 1.

§ 9 *Ad nobilitandas clade Romana Cannas*] Miror persuasum esse non paucis, Cannas eam fuisse locum, quem hodie *Canusium* dicunt; nec advertunt Livium seorsum *Canusii* a *Cannis* mentionem fecisse. Sed is vicus fuit, qui hodie corrupta voce haud procul ab Aufido *Cannelæ* vulgo dicuntur. Ipsius quoque fluminis voce immutata *Lophantum* locorum incolæ, ut audio, appellant. Id admonui, quia illustres quidam rerum scriptores Aufidum diversa Italiæ parte nominant, quum is, de quo nunc agitur, in Apulia sit. *Sabell.* Auctore Cluver. in Ital. Antiq. IV. 11. 1211. Aufidus hodie vocatur *Ofanto,* et coalescente articulo *Lofanto.* At *Cannæ* ibid. p. 1221. vulgari vocabulo *Canne* dicuntur.

Urguente fato] Mira est conjectura Scriverii ad Front. Strat. II. 2. § 7. *Urgello strato.* Liv. l. v. c. 22. 'Fato tum denique urgente.' c. 36. 'Jam urgentibus Romanam urbem fatis.' Sic Virgilius et Ovidius sæpe. *Duk.* Recte etiam Oudend. ad d. l. Frontini conjectura Scriverii displicuit.

§ 10 *Aversa a Vulturno vento*] Pal. 3. *aversa Vult. vento:* neque aliter vet. ed. *Gebh.* Consentit unus Lov. 5. recte dissentientibus reliquis.

§ 11 *Id quum ipsis castris percommodum fuit*] Vet. ed. *id cum ipsis castris præc. fuit.* Pal. 3. vero *id tum ipsis castris prope percommodum fuit.* Mox reperi in Pal. 3. *ipsi aversa terga tantum afflante vento.* Reliqui duo *adversi terga.* Gebh. *Id tum ipsis castris* etiam Lov. 1. 4. 5. Vide ad VI. 23. § 3. Hinc *ipsi aversa terga* Lov. 4. *ipsi averso terga* Hafn. *ipsi adversi terga* Voss. Lov. 1. 2. Harl. Ber. a m. pr. et Hav. Deinde *excæcatum* Lov. 3. Sed amat Liv. verbum 'obcæcare.' Ita v. 37. 'Adeo obcæcat animos fortuna.' XXXIII. 7. 'Densa caligo obcæcaverat diem.' XXXVIII. 21. 'Ira et pavore obcæcatis animis.' XLII. 43. 'Ni spes vana pacis obcæcasset consilia.' XLIII. 10. 'Spes cupiditati admota ita obcæcavit animum.' 'Excæcare' apud Liv. nondum observavi.

CAP. XLIV. § 1 *Ut ventum ad Cannas est, ubi in conspectu Pœnum habebant*] Put. Pet. uterque reg. Men. Voss. *ut ventum ad Cannas est, ut in conspectu:* quod improbare non ausim ob consensum librorum nisi quis malit *et in conspectu.* J. F. Gron. *Ut in conspectu* similiter Flor. Lov. 1. 2. 3. Hav. et Hearnii N. Paullo ante *statim exploratis* Lov. 3. In seqq. *eodem fere,* pro *ferme,* Rec. Vide ad XXXVII. 38. § 5.

§ 2 *Utrisque castris adfluens*] *Utrisque castris* Harl. Gaertn. et Hearnii D. Male. Ambo enim tendebant in

castris majoribus, ut ex cap. seq. constat: minoribus autem præfecisse videntur Geminum Servilium, qui iisdem ad Geronium præfuerat. Vide supra c. 40. Mox *ex sua quibusque opportunitate* Rec.

§ 4 *Spem nactus loci ad equestrem pugnam, &c. facturus copiam pugnandi consulibus*] Vetus *facturos copiam pugnandi consules:* optime, sic tamen, ut ante emendes *spem nactus loco.* Et plane hoc Livius dicere voluit. *Lipsius*, Epist. Quæst. II. 1. Legendum, ut præeunt Pall. tres, indicavitque Lipsius *facturos copiam pugnandi consules*. Gebh. Put. *spem nanctus locis natis ad eq. pugnam, qua parte virium invictus erat, fact. copiam pugn. consules.* Vide Obs. IV. 17. p. 277. Lib. XXXVIII. c. 5. 'Nicander prætor spem nactus solvendæ incepto forti obsidionis.' *J. F. Gron.* *Facturus copiam pugn. in consules* Lov. 3. *in facturos copiam pugn. consules* Lov. 5. *in facturos copiam pugnandi consules* Lov. 4. Reliqui mei consentiunt codd. a viris doctis excussis: quin et Gronov. in Obs. non aliter omnes suos præferre monuit. Recte insuper ex optimo Put. recepit *locis natis ad equestrem pugnam*, et locutionem 'natus alicui rei,' vel 'ad aliquid,' d. loc. in Obs. illustravit: de qua etiam vide ad IV. 18. § 11. De τῷ *nanctus*, ut Put. præfert, pro *nactus*, vide ad XXIV. 31. § 14. Mox *procursione*, pro *procursatione*, Lov. 2. et 4. adversantibus reliquis. Supra v. 19. 'A procursationibus ad opus milites traducti.' XXIII. 40. 'Procursationes leviaque certamina vario eventu inita.' XXV. 9. 'Pro argumento fuerit illa procursatio Numidarum.' Et ita 'procursare,' de quo supra vide hoc lib. c. 16. § 2.

§ 5 *Semproniique et Flaminii*] Sic optimi. Item, *Deos hominesque*. J. F. Gron. Antea edebatur *Sempronii et Flaminii*, cui adhærent omnes nostri. Male. Vide ad x. 30. § 2. *Flaminii consulis anni præteriti temeritatem* est in Hearnii N. Paullo ante *discordia militum sive consulum*, additis duabus mediis vocibus, Voss. Lov. 2. 3. Ber. Hafn. Rec. Gaertn. et Hav. Præterea *Paulli Æmilii* edd. ante Aldum.

Speciosum timidis ac segnibus ducibus exemplum Fabii objiceret] *Exemplum Fabium obiceret* exhibet Pal. 2. Gebh. Cant. clare *Fabium:* quæ appositio blandior elegantiorque est, quam ut ausim repudiare. Nec aliena aut ingrata Livio. VIII. 35. 'Ceterum in oculis exemplum erat Q. Fabius M. Valerio legato.' XXIV. 45. 'Infidus socius, vanus hostis, ad Faleriorum Pyrrhive proditorem tertium documentum esset.' XXVIII. 41. 'Africa eadem ista et M. Atilius insigne utriusque fortunæ exemplum.' XXXI. 12. 'Ne Pleminium quidem tam clarum recensque noxæ simul ac pœnæ exemplum homines deterrere.' *Jac. Gron.* *Fabium* etiam Flor. Quam lectionem Crevier. insuper Put. et duorum e Regiis auctoritate firmari monuit. Vide Gronov. Obs. IV. 1. 9. Quare recepi.

§ 6 *Testareturque Deos hominesque*] Ita Flor. et Lov. 3. itaque se in optimis invenisse, Gronov. ad § præc. testatus est. Antea edebatur *Deos et homines*, ut reliqui præferunt.

Quod Hannibal jam velut suam cepisset Italiam] Et hoc quoque debetur ingenio Florebelli *usucepisset*. Jam enim tertius agebatur annus, cum Annibal in Italiam profectus eam quasi jure usucapionis tenebat. Sic VI. 18. 'Non hoc natura insitum vobis est, sed usu possidemini.' *Sigon.* Abest a Pall. 1. et 3. particula *jam*. Florebellus e conjectura *velut usucepisset Italiam*. Gebh. Put. *jam vel usucepisset Italiam*. Egregie, modo legas *velut*. Lib. VI. c. 18. 'Non hoc natura insitum vobis est, sed usu possidemini.' Seneca Epist. 12. 'Qui Syriam usu suam fecit.' *J. F. Gron.* *Usucepisset* etiam emendabat Cujacius Observ.

XIII. 16. *Duk.* Particulam *jam*, quæ a prioribus excusis aberat, primus recepit Aldus. *Hannibal jam velut suam cepisset* legunt Lov. 1. Hafn. et Rec. *Hannibal velut suam cepisset* Voss. Lov. 3. Harl. et Hav. *Hannibal velut si jam cepisset* Lov. 2. et Gaertn. *Hannibal veluti si jam cepisset* Ber. *Hannibal velut si jam suam cepisset* Lov. 4. *Hannibal velut jam suam cepisset* Lov. 5. Donjatius *usucepisset*, pro *suam cepisset*, probans, non tamen necessarium esse judicabat, ut τὸ *vel*, in cod. Put. obvium, cum Gronovio mutetur in *velut:* eo enim indicari, non tantum peragratam, sed etiam re vera usucaptam Italiam esse. Verum plane Gronovii conjectura *velut usucepisset* comprobatur auctoritate optimi Flor. Vocula autem *velut* emollit Livius, quidquid durius in hac locutione 'usucapere Italiam' videri posset. Vide ad VII. 22. § 5. Ultima syllaba τοῦ *velut* in Put. excidit ob similitudinem priorum literarum vocis seq. Mox *se constrictum collegæ teneri* Lov. 4. *se constrictum collega teneri* Lov. 4. Vide ad VI. 11. § 4.

Ferrum atque arma iratis et pugnare cupientibus adimi militibus] Supra c. 25. 'Exercitum cupientem pugnare et magistrum equitum clausos prope intra vallum retentos, tamquam hostibus captivis arma adempta:' ubi non probo legi *arma demta.* Justin. v. 10. 'Nec se ideo arma cepisse, ut aliqua victis adimat, sed ut adempta restituat.' *Gebh.*

§ 7 *Ille, si quid projectis*] *Item*, pro *ille*, Harl. *ipse Paullus si quid* Lov. 3. *ille Paullus, si quid* Hearnii D. Sed additam vocem ineptum glossatoris emblema esse, nullus non videt. *Si quid sic projectis* Lov. 2.

Omnis tamen eventus participem] Habetur in Pall. 1. ac 2. *omnis eventus*, abjecto τῷ *tamen*. Gebh. Put. et magnus numerus resecant τὸ *tamen*. J. F. Gron. *Tamen* exsulat etiam ab Hearnii codd. Eamdem vocem soli ex meis servant Flor. et, qui post sequentem vocem *eventus* transponit, Harl. Ejus loco *tum* est in Gaertn. Est autem hæc vocula ex numero earum, quibus male feriati homines orationem Livianam, perperam, ut putabant, cohærentem, melius connecterent. Alia exempla occurrunt XXV. 34. § 3. XXVIII. 28. § 13. et passim.

Quibus lingua prompta ac temeraria esset, æque in pugnam vigerent manus] Illi *quibus lingua tam pr. ac tem., æque in pugna vig. manus.* J. F. Gron. Codd. mei non tantum omittunt *esset*, verum ignorant etiam a Gronovio insertum *tam*. Omnes deinde consentiunt in *in pugna.*

CAP. XLV. § 2 *Numidas ad invadendos ex minoribus castris Romanorum aquatores*] Polybius III. 112. Τοὺς δὲ Νομάδας ἐπαφῆκε τοῖς ὑδρευομένοις ἀπὸ τῆς ἐλάττονος παρεμβολῆς. *Sigon.* Pal. 1. *ad invadendum ex min. castris Rom. aquatores.* Gebh. Paullo post *misit*, pro *mittit*, est in Ber.

§ 3 *Inconditam turbam quum vixdum in ripam egressi clamore ac tumultu fugassent, in stationem*] *Modicam turbam* Hafn. Tum *in ripa egressi sunt, clamore ac tumultu fugantes, stationem* Flor. *In ripa* etiam Voss. Lov. 1. 2. 3. 4. Harl. Hav. et Ber. Deinde *stationem*, omissa præpositione, Lov. 1. 2. 3. 4. Ber. Harl. et Gaertn. *statione* Voss. et Hav. Mox *advecti sunt* Ber. Perperam. Vide ad IX. 40. § 12. Τὸ *sunt* deest in Lov. 3.

§ 4 *Id vero indignum visum*] Pal. 2. *Id vero adeo indignum.* Gebh. *Indignum visu* Lov. 1. Mox *jam et castra Romana* Voss. Vide hoc lib. ad c. 47. § 9. *Etiam castra Romana* Lov. 4. et 5. *jam etiam Romana castra* Ber. et Hav.

§ 5 *Cui sors ejus diei imperii erat*] Ita quidem vulgatur. Sed Pall. 1. et vet. ed. *ejus diei erat.* Pal. 2. *cujus sors ejus diei erat.* Gebh. *Cujus sors*

ejus dici imperii erat Lov. 4. et editi Aldo priores: *cui sors ejus imperii erat* Ber. Forte et illius et codicum Gebhardi librariis displicuit duplex genitivus, sed alter ex altero pendens, de quo vide ad xxv. 15. § 11. Mox *inconsulto collega*, pro *nihil consulto*, Rec. quod ex glossa receptum puto, qua indicatum erat, *nihil* hic pro simplici negatione poni, adeoque *nihil consulto* idem esse atque 'inconsulto.' Ita ix. 22. 'Nihil consulto dictatore, magister equitum submovit hostem.' xlv. 8. 'Nihil in quemquam superbe ac violenter consulere docet.' Similiter 'nihil infractus,' pro 'non infractus,' est ii. 59. Plura vide ad xxxvii. 54. § 22.

Signum proposuit] Vet. lib. *signum pugnæ proposuit.* Signum autem est, ut ait Plutarchus in Fabio pag. 182. *χιτὼν κόκκινος ὑπὲρ τῆς στρατηγικῆς σκηνῆς διατεινόμενος. Sigon.* Voculam *pugnæ* intrusam Sigonio respuunt Pal. 1. ac 3. Vetus vero ed. præfert *propositum signum dedit.* Gebh. Eamdem vocem non agnoscunt etiam Flor. Voss. Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. et Oxon. apud Hearnium, qui ex ed. Rom. principe *signum propositum dedit* laudat; reliquæ usque ad Aldum *propositum signum dedit* præferunt.

Instructisque copiis flumen transivit] Pal. 2. *instructasque copias flumen traduxit.* Gebh. Put. aliique *instructasque copias flumen traduxit.* J. F. Gron. *Instructasque copiis flumen transmisit* Lov. 3. *instructasque copias flumen transivit* Voss. Lov. 1. et Harl. Non aliter etiam Lovel. 2. et Hafn. nisi quod ille *transuit*, hic *transiit* legerint. *Instructasque copias flumen traduxit* Flor. Infra xlii. 22. 'Traductisque Padum ager est adsignatus.' Cæsar B. Gall. i. 12. 'Certior factus est, tres jam copiarum partes Helvetios id flumen traduxisse:' ubi vide Davis. Ita 'adversus Romanos Perrhæbiæ saltum in Thessaliam traducta' dixit Liv. xliv. 27. ubi eam scripturam adversus conjecturam virorum doctorum vindicabo. Mox *non prohibere*, pro *non probare*, Hafn.

§ 6. *Id erat flumini propius*] Habetur in Pal. 3. *id erat flumen propius.* Gebh. Scripti mei nihil mutant: at quædam edd. vetustiorum Pal. 3. consentiunt. Ascens. deinde a. 1513. *id erat propius flumen* subposuit: ut *flumen* sit casus quartus, de qua constructione vide ad iii. 41. § 11. Aldus deinde dedit id, quod nunc vulgo circumfertur: id autem firmant omnes codd. et superest in edd. Rom. 1472. ac Parm.

Romanos equites locant, deinde pedites] Salmasius de Re Militari c. 8. tametsi verbis Livii satis obscure sit exposita illa ordinatio, hoc tamen voluisse eum putat constare, dextrum cornu ex equitibus Romanis et peditibus socialibus fuisse compositum; mediam aciem tenuisse Romanos; huic adjunctos in lævo cornu pedites sociorum, quod etiam 'extremi,' id est, post pedites positi tenuerint sociorum equites. Ego, quantum Livius exponit, in dextro cornu nullos sociorum pedites agnosco. Neque enim ratio est, cur in tali sermone, 'in dextro cornu Romani equites, deinde pedites,' non Romanos, sed sociorum pedites intelligam. Tum nihil de his Polybius. Denique in prœlii partibus commemoratis Nostro, video in dextro cornu equites Romanos primum ex equis, dein exemplo consulis pedestres pugnare hos ipsos equites, nullos socios. Mirum tamen est, nihil directe dici de media acie, quam tenuisse pedites Romanos certum est, non dextrum cornu, ut ista verba velle videntur. Quid quæris? scribendum *Romanos equites locant: medii pedites.* Sic et Polybius iii. 113. *Τοὺς μὲν οὖν τῶν Ῥωμαίων ἱππεῖς παρ' αὐτὸν τὸν ποταμὸν ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ κέρατος κατέστησε. Τοὺς δὲ πεζοὺς συνεχεῖς τούτοις ἐπὶ τῆς αὐτῆς*

εὐθείας ἐξέτεινε, πυκνοτέρας ἢ πρόσθεν τὰς σπείρας καθιστάνων, καὶ ποιῶν πολλαπλάσιον τὸ βάθος ἐν ταῖς σπείραις τοῦ μετώπου· Τοὺς δὲ συμμάχων ἱππεῖς εἰς τὸ λαιὸν κέρας παρενέβαλε: ubi qui vertit πυκνοτέρας, &c. *Signa magis conferta in extrema acie, quam in prima, statuit, numero cohortium in extremis ordinibus multiplicato*, virum doctissimum et rei militaris antiquæ et Romanæ peritissimum, non secus Latine reddidisse Polybii verba, quam si utriusque rei in summa versaretur ignorantia, pronunciat ὁ πάνυ. Ipse sic transtulit: *magis confertis quam pro more ordinibus et multiplicata altitudine in iis manipulis, qui in fronte constituti erant.* Quod haud facile intelligeres, nisi ipse, quam infeliciter hic rem gesserit, explicuisset. Πρόσθεν ei est *pro more:* μέτωπον *media acies:* τὸ βάθος factum πολλαπλάσιον ἐν ταῖς σπείραις τοῦ μετώπου, *altitudo, vel ordines multiplicati in illis, qui a fronte constiterant:* idque de his vult narrari, tanquam aliud illo, quod in cornibus contigerat, ubi starent pedites sociorum: dicique, media in acie duplo plures ordines peditum fuisse, quam in singulis cornibus. Indagat etiam rationem hujus dicti: nempe tantundem in exercitu fuisse civium et sociorum, et quia socii divisi essent in cornua, non potuisse illorum singulis in cornibus esse tot ordines, quot erant civium in media acie conjunctorum. Horum ego ex Polybii loco nihil colligo. Vertendum autem censeo, *plures, quam ante, manipulos retro constituens, multiplicatis introrsus cujusque manipuli ordinibus, sic ut latera frontem vincerent.* Accipio enim ποιῶν ἐκ ταῖς σπείραις τὸ βάθος πολλαπλάσιον τοῦ μετώπου, et βάθος pro eo, quod alias est πλάτος, ἢ πάχος, *subsidia* Latinis, latitudinem aciei a primis ordinibus hosti adversis ad postremos a tergo; μέτωπον, quod et πρόσωπον, et μῆκος, *frontem*, longitudinemque aciei, ab equitatu, qui in dextro cornu est, ad eum, qui in sinistro: et πολλαπλάσιον, quod πλεῖον, πυκνότερον· compararique censeo, non legiones et auxilia, vel mediam aciem cum cornibus, sed frontem cum subsidiis, frontem et latera, latum et longum aciei, ut quidem ut plurimum loquuntur veteres. Adde ad II. 31. XXV. 21. 'Prima legio et sinistra ala in primo instructæ, et in longitudinem porrecta acies, clamantibus tribunis, nihil introrsus roboris ac virium esse, et, quacumque impetum fecisset hostis, perrupturos.' XXVIII. 33. 'Ipse omnia signa peditum in hostes vertit: quatuor cohortes in fronte statuit, quia latius pandere aciem non poterat.' XXXII. 17. 'Conferti pluribus introrsus ordinibus acie firmata.' XXXIII. 8. 'Simul ne facile perrumperetur acies, dimidium de fronte demptum introrsus porrectis ordinibus duplicat, ut longa potius, quam lata, esset acies.' Quod Polybius τοῖς δὲ πελτασταῖς καὶ τοῖς φαλαγγίταις παρήγγειλε διπλασιάζειν τὸ βάθος καὶ συνκνοῦν. Lib. XXXVII. c. 40. 'Hæc media acies fuit in fronte in decem partes divisa. Partes eas, interpositis binis elephantis, distinguebant: a fronte introrsus in duos et triginta ordines armatorum acies patebat.' Polybius I. 33. de acie Reguli τὴν δὲ σύμπασαν τάξιν βραχυτέραν μὲν ἢ πρόσθεν, βαθυτέραν δὲ ποιήσαντες· ubi tamen τὸ πρόσθεν aliter accipiunt. At in Xanthippi acie habet ibidem τὸ μέτωπον sic acceptum: Τοὺς μὲν ἐλέφαντας ἐξαγαγὼν ἐφ' ἕνα πρὸ πάσης τῆς δυνάμεως ἐν μετώπῳ κατέστησε. Livius XXXVII. 41. 'Regii tam lata acie, ne ex medio quidem cornua sua circumspicere poterant.' Diodorus Siculus XX. 738. Τοῦ δ' εὐωνύμου Βομίλκας ἡγούμενος βαθεῖαν ἐποίει τὴν φάλαγγα, κωλύοντος τοῦ τόπου παρεκτείνειν ἐπὶ πλεῖον. Polyænus II. 10. in Cleandrida: Τὴν φάλαγγα συνήγαγεν εἰς βάθος· ἐπεὶ δὲ Λευκανοὶ καταφρονήσαντες ὡς ὀλίγων ἐπὶ μῆκος ἐξέτειναν τὰς τάξεις, ὑπερφα-

λαγγῆσαι πειρώμενοι. Et IV. 6. § 19. in Antigono: Καὶ τῆς ὑστεραίας τὸ μῆκος τῆς φάλαγγος διπλάσιον ἐκτείνας, τοῦ χάρακος ἐξήγαγεν· οἱ δὲ πολέμιοι παρὰ τῶν κηρύκων ἀκούσαντες τὴν παρουσίαν τῶν συμμάχων, τὴν μὲν ἔκτασιν τοῦ μήκους τῆς φάλαγγος ὁρῶντες, τὸ δὲ βάθος εὐκαταφρόνητον ἔχοντος, μάχην συνάψαι φοβηθέντες ᾤχοντο. Ita legendum, non ἔχοντες. Casaubonus deesse aliquot verba suspicatur, et conjicit ἔχοντας, vel ἔχειν ἀγνοοῦντες. At omnia salva, si literam mutes: refertur enim τὸ ἔχοντος ad τὸ μήκους. Ὁρῶντες τὴν ἔκτασιν τοῦ μήκους τῆς φάλαγγος, τὸ δὲ βάθος εὐκαταφρόνητον ἔχοντος est, videntes tam latam aciem phalangis, quæ tamen paucos et contemni faciles introrsus ordines haberet. *J. F. Gron.* Sancta debent esse hæc verba, et nullo contactu violanda; quum clare pateat ex sequentibus, hos pedites usque ad medium aciei patuisse, donec jungerentur peditibus sociorum, a quibus læva pars aciei incipiebat. Itaque mirum esse non potest, nihil directe dici de media acie, quum satis intelligatur, equitibus Romanis in dextro, sociorum in sinistro cornu collocatis, pedites Romanorum junctos equitibus Romanis tenuisse dimidiam partem mediæ aciei, dimidiam occupantibus peditibus sociorum. Et prorsus se ipse tutatur Livius x. 27. ‘Dextro cornu Galli, sinistro Samnites constiterunt: adversus Samnites Fabius primam ac tertiam legiones pro dextro cornu, adversus Gallos pro sinistro Decius quintam et sextam instruit.’ Neque hic ulla mentio mediæ aciei; et tamen ea se ipsa satis percipiendam sponte præbet. *Jac. Gron.* Codd. etiam nihil mutant, nisi quod *Romanos milites* sit in Lov. 3. 4. 5. et Voss. solito scribarum errore. Vide ad x. 29. § 10.

§ 7 *Tenuerunt jaculatores: ex ceteris, &c.*] Scribe, *jaculatores et cætera levium armorum auxilia prima acies facta.* Polybius III. 113. Πάσης τῆς δυνάμεως προέστησε τοὺς εὐζώνους ἐν ἀποστάσει. Sed et statim Put. *tenererent.* Pet. melior, Voss. et alii *tenerent:* ut videatur velle *tenuerunt,* pro *tenent;* iidem et plures *Gemino,* vel *Geminio Servilio,* non *Cnæo.* Quia autem vix credibile est, eandem vocem ita in propinquo sine gratia repetitam, primo loco delendam censeo, ut fuerit hoc modo: *in dextro cornu (id erat flumini propius) Rom. equites locant: medii ped.: lævum cornu, ext., equites sociorum; intra, ped., ad medium juncti leg. Rom. Jaculatores et cætera levium arm. auxilia, prima acies facta. Consules cornua tenuerunt, Ter. lævum, Æm. dextrum: Gemino Servilio media pugna tuenda data.* Sed et, si τὸ *pugna* absit, non desideres: ut Polybius τὰ μέσα. *J. F. Gron.* Salmas. de Re Milit. Rom. præterquam loco proxime a Gronovio memorato, adhuc bis de acie Romanorum Cannensi egit: primo c. 16. p. 1402. ubi, legens *ad medium juncti legionibus Romani tenuerunt jaculatores. Ex ceteris levium armorum auxiliis prima acies facta,* addit. ‘Ita enim puto eum locum constituendum, absque ulla mutatione, quæ etiam nulla conspicitur in veteribus libris.’ Verum ibidem, invitis omnibus libris, *Romani* laudat pro *Romanis:* non tamen casu, sed quod ita legendum putaret. Docet enim per ‘Romanos jaculatores’ intelligendos esse leves Romanorum pedites. Deinde ea egit etiam c. 17. p. 1413. ubi ita legendum atque interpungendum judicat: *atque ita instructa acie in dextro cornu, id erat propius flumen, Rom. eq. locant, deinde pedites. Lævum cornu extr. eq. sociorum, intra ped. ad medium juncti leg. Rom. tenuerunt. Ex jaculatoribus et ceteris levium armorum auxiliis prima acies facta.* Sed, vulgatum servantibus Mss. neque hanc Salmasii, neque illam Gronovii conjecturam probandam puto, quod utraque nimium a recepta lectione recedant. Non dubito tamen, quin locus

mendosus sit. Minima igitur mutatione legendum puto, *juncti leg. Rom. tenuerunt: jaculatores cum ceteris levium armorum auxiliis prima acies facti.* Pro vocula *ex* scripsi *cum* sive *cϱ*, ut per compendium scribitur. Illæ autem voculæ ob ductuum in scriptura Longobardica adfinitatem facillime commutari possunt. Livium ita emendandum esse, etiam Doujatio suboluit. Non opus autem est, ut verbum *tenuerunt* ideo cum Gronovio deleamus, quod proxime iterum sequatur. Vide ad I. 8. § 9.

§ 8 *Consules cornua tenent*] *Tenerent* Flor. a m. pr. *tenuerunt*, ut Gron. ad § præc. legendum conjecit, a m. sec. et ita etiam omnes mei cum Hearnii L. 1. In verbis proximis *L. Paulus Æmilius* Lov. 3. *Terentius dextrum Æmilius lævum* Lov. 1. Male. Polyb. III. 114. Εἶχε δὲ τὸ μὲν δεξιὸν τῶν Ῥωμαίων Αἰμίλιος, τὸ δὲ εὐώνυμον Γάϊος.

Cn. Servilio media pugna tuenda data] Polybius III. 114. Servilio M. etiam Atilium priore anno Servilii collegam addit; quem tamen ætatem excusantem Romam a consulibus missum fuisse ante, Livius scripsit c. 40. *Sigon.* Recte Gronov. ad § præc. *Gemino Servilio* restituit, et in contextum recepit. Ita enim, vel *Geminio*, non tantum omnes mei, uno Berol. excepto, verum etiam, quas vidi, edd. vett. legunt, usque ad Mogunt. quæ prima *Cn. Servilio* dedit. *Geminio Servilio* conjecit etiam Latinius. Vide quoque hoc lib. c. 40. § 6. Tum *pugna media* Ber. vox *media* deest in Hafn. Deinde *tenenda* Lov. 3. sollemni librarii errore. Vide ad X. 3. § 2.

CAP. XLVI. § 1 *Balearibus levique alia armatura præmissa*] Polybius ante III. 113. ait, Τοὺς μὲν Βαλεαρεῖς καὶ λογχοφόρους. *Sigon.* Pall. 1. ac 3. *levique arm. præmissa.* Pal. 2. *levique armatura alia.* Gebh. *Levique armatura* Lov. quinque, Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii Oxon. et edd. vett. Id si fide digniores atque optimæ notæ codices firmarent, non displiceret. Quum autem Baliares fuerint levium armorum milites, *Balearibus levique armatura* acciperem, ut 'Virginius, et tribuni' III. 25. § 4. ubi plura vide. Adde quæ notantur ad XXI. 55. § 3.

§ 2 *Gallos Hispanosque equites prope ripam*] Longe aliter Silius; cujus versus, quia vulgo corruptissimi sunt, nos non illibenter occasione oblata hic emaculatos adscribemus. Ergo IX. 220. 'Barbaricus lævo,' &c. *Modius.* Pall. tres *Hispanosque equites.* Gebh. Gruterus, eumque secutus Dan. Heinsius apud Elzevir. vocem *equites*, quam postea Gronov. revocavit, omiserant. Eam igitur in Mss. suis superesse Gebhardus testatur; quibus etiam consentiunt omnes mei. Mox *lævo cornu* Gaertn. Ex Modii autem nota expunxi bene longum Silii testimonium, non tantum compendii caussa, verum etiam, quia nulla ex eo macula exemta erat, quod tamen se facturum Modius jactarat. Vide ipsius et Nic. Heins. notas ad Silii loc. laud.

§ 3 *Media acie peditibus firmata*] Vet. lib. *media acies.* Sigon. Reperitur in Pal. 2. *media acies.* Gebh. Ita et Ber. Rec. Gaertn. Hav. et Hearnii N. Pro altera lectione stant optimi ac numero plures.

§ 5 *Ante cetris animato. Is gentium habitus tum magnitudine corporum*] Vos sic emendatis: *Talis hab. gentium illarum.* Ego sic, *Ante alia habitus*, sive *Inter alia ipse habitus.* Valla. Fœde interpolatus locus. Lectio vetus *ast telus aiatus gentium harum tum magnitudine.* Puto legendum *Ante alia ornatus gentium harum tum m. c. tum s. terribilis erat. Galli, &c.* Quidquid præter hæc est, Livii non est. Expressa omnia pæne ad verbum e Polybio III. 114. Καὶ τῶν Κελτῶν γυμνῶν, τῶν δ' Ἰβήρων λινοῖς περιπορφύροις χιτωνίσκοις κεκοσμημένων κατὰ τὰ πα-

τριὰ ξενίζουσαν ἅμα καὶ καταπληκτικὴν συνέβαινε γίνεσθαι τὴν πρόσοψιν. Itaque dubito, quia in Polybio *πρόσοψις*, ne ex illo *aiatus* faciendum *aspectus*. Similia istis in libro suo Valla reppetisse videtur. *Lipsius*, Ep. Quæst. II. 1. Locus fractus, cui mederi et ante bina secula docti magis conati sunt, quam re ipsa præstiterunt. Quippe et Valla legendo succurrere instituit, *Ante alia habitus*, sive *Inter alia ipse habitus*. Pal. 1. *ante talens armatus: gentium harum tum m. c.* quam scripturam et in suis invenit libris Lipsius. Pal. 2. *Talis habitus gentium harum cum m. c. tum s. terribilis erat. Galli.* Pal. 3. fere respondet similitudine scripturæ primo: *ante talem aiatus*. Vet. ed. *ante certis armati. Is gentium harum habitus.* Gebh. Tormenta et cruciatus eruditorum in re minimi negotii, ut tandem nobis apparuit. Quod editur, ab Grutero est: prius, ut et apud ipsum in ea, quam minore forma dedit: 'Ante ceteros armati, is gentium harum habitus.' Put. *ante talius hannibalus gentium harum*: manus secunda inducto *b* superposuit *m*. Inde ergo *ante talius hannimatus*. Flor. optimus *ante talius animatus*. Duodecim omnes codices membranaceos super hoc loco consuluimus cum similibus ludibriis. L. Valla *ante alia habitus*, vel *Inter alia ipse habitus*. Lipsius *Ante alia ornatus*, vel *aspectus*. Tandem fiximus aciem in principe Put. et eruimus *Sane et alius habitus gentium harum*. J. F. Gron. Excerpta Flor. optimi *ant et alius hanimatus*, pro quo *habitus* emendatur a m. sec. Aliorum codd. vel edd. scripturas enumerasse nihil adtinet, quum prodigiose corrupti sint. Doujatius minus a veterum scriptura distare putat, si legamus *Ante et alios armatus gentium harum*, addens, re vera Hispanos et Gallos 'ante alios' fuisse, 'cuneo a reliqua prominentes acie,' ut statim Livius post Polybium notat: 'armatus' autem accipit pro armatura. Mihi tamen longe verisimilior videtur Gronovii conjectura, quam proxime ad manum sec. Flor. accedens, a capite *τοῦ ant* ex fine vocis præced. adposito sibilo, et litera *t* in *e* mutata.

§ 6 *Galli super umbilicum erant nudi: Hispani linteis prætextis purpura tunicis*] Post *purpura* distinguendum, ut clarum est ex Polybio: quod non sine caussa admonemus, quippe nullus alioqui sensus erit, et in omnibus codd. hoc neglectum vidimus. *Glar.* Polybius III. 114. *Τῶν μὲν Κελτῶν γυμνῶν, τῶν δ' Ἰβήρων λίνοις περιπορφύροις χιτωνίσκοις κεκοσμημένων.* Ex quo intelligi potest *prætextis purpura* dixisse Livium, quod Polybius *περιπορφύροις*: et cum 'prætexta toga' dicitur, præcise dici pro 'prætexta purpura toga.' *Sigon.*

Numerum omnium, qui tum peditum equitumque in acie stetere, illum ferunt, videlicet quadraginta peditum millia, decem equitum] Nota an non vulgata consuetudine utatur verbo *videlicet*, contra quam Valla Elegant. II. 60. præcepit. *Glar.* Vox *illum* aperte mendosa est: neque enim intelligere potes, quo referenda sit: suspicor *millia* pro ea scriptum fuisse, et *L. millia* esse legendum ita: *Num. omn., qui tum ped. equitumque in acie stetere, L. millia ferunt, vid. quadr. peditum millia, decem equitum.* De summa peditum equitumque idem scribit Polybius III. 114. Placet autem, ut, quemadmodum de Romanis dixit, in universum affuisse VII. et LXXX. millia; sic de Pœnis dicat, deinde vero distinguat. *Sigon.* Ad hunc fere modum legitur in Pall. 1. et 3. in Pal. 2. autem *Num. omnium equitum peditumque, qui tum in acie steterunt, illum ferunt, quadr. millia peditum et XX. millium equitum*, excluso *videlicet*. Gebh. Sigonius, quod vulgo est, *illum ferunt*, reddit *L. millia ferunt*: sed aliter hic locus tractandus. Put. *Numerum omnium peditum equi-*

tum steterent in aciem illum fuit quadraginta decem equitum. Neque aliter melior Pet. et optimus Flor. nisi quod *acies.* Hinc fecimus, paucis literis ex ratione manifesta mutatis, *Numerus omn. peditum, qui tum steterunt in acie, millium fuit quadr., decem equitum.* Quid pote mitius? Vide ad x. 36. *J. F. Gron.* Vide etiam Gronov. de Pec. Vet. II. 5. p. 80. Nihil verius hac emendatione. Vitiosas codicum lectiones recensere tædet.

§ 7 *Sinistrum Hasdrubal, dextrum tegebat Maharbal*] Ducum secundum Polybius III. 114. 'Hannonem' facit pro 'Maharbale.' *Glar.* Vet. lib. *regebat.* Polybius pro 'Maharbale' edit 'Annonem.' Τὸ δὲ δεξιὸν Ἄννων. *Sigon.* Nusquam in libris vere antiquis τὸ *regebat*, sed simpliciter, *Duces cornibus præerant, sinistro Hasdrubal, dextro Maharbal.* J. F. Gron. Reliqui mei et Hearnii Oxonienses Sigonio, at Flor. Gronovio favent. Mox τὸ *Hannibal* deest in Ber. Ita Silius IX. 234. 'celsus media ipse coërcet Agmina.' Reliqui tamen recte servant. Polyb. III. 114. Ἐπὶ δὲ τοῖς μέσοις αὐτὸς ἦν Ἀννίβας, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ Μάγωνα τὸν ἀδελφόν.

§ 8 *Seu forte ita stando*] Mss. *seu quod forte ita stare:* scribo *starent.* Lipsius, Ep. Quæst. II. 1. V. C. habet *ita stare,* ut legi possit *ita starent.* Ursin. Voces *ita starent* manasse a glossa, arguunt Mss. Nam Pall. 1. et 2. *ita stare.* Pal. 3. *ita stans.* Sic c. 49. 'Seu forte, seu consilio:' adeo ut adhuc abjici posset alterum *ita locatis.* Grut. Pall. 1. et 3. *Solus seu de industria ita locatus, seu quod forte ita stare.* Unde restituerunt Lipsius et Fulvius *starent.* Pal. 2. *tenuit: seu de ind. ita locatus, seu quod forte ita stans peropp. utrique parti obl. erat.* Gebh. Plerique omnes *seu quod forte ita stare:* ut indicavit ex suo Lipsius. Put. *statere.* Subvereor ne hæc additamentis sint deformata, scripseritque Livius, ut et Gruterus voluit, *Sol seu de ind. ita locatis, seu forte, per-opp. utrique parti obl. erat.* Vel *seu de industria seu forte ita stetere.* J. F. Gron. *Seu quod forte ita stans* Rec. et Gaertn. *seu quod forte ita stare* Voss. Lov. 1. 3. Harl. Hav. et Hearnii N. *seu quod forte stare ita* Ber. *seu quia forte ita stare* Lov. 4. *seu quod forte ita staret* Flor. et Lov. 5. *seu quod forte ita starent* Lov. 2. Latinius conjecit *seu forte ita starent.* Doujatius vel Lipsii lectionem probat, vel ex vestigiis Put. legit *stetere.* Paullo ante *Sol seu industria ita locatus* Lov. 1. *Sol seu de industria ita locati* Lov. 2. *tenuit solus, seu ind. ita locatus* Voss. et Ber. *solus, seu de ind. ita locatis* Flor. et Cant. *solus, seu de ind. ita locatus* Lov. 3. 4. 5. Harl. Ber. Rec. Gaertn. Hav. Hearnii L. 1. N. et edd. usque ad Froben. qui a. 1531. substituit id, quod vulgo exstat. Et sane, solis utrique parti obliqui Livium meminisse, ex Polyb. verisimile fit III. 114. Βλεπούσης δὲ τῆς μὲν τῶν Ῥωμαίων τάξεως πρὸς μεσημβρίαν, τῆς δὲ τῶν Καρχηδονίων πρὸς τὰς ἄρκτους, ἑκατέροις ἀβλαβῆ συνέβαινε γίνεσθαι τὴν κατὰ τοῦ ἡλίου ἀνατολήν. Ejectio vocum ex sententia Gruteri et Gronovii, quas tamen codd. omnes constanter servant, magis brevitati Sallustianæ, quam ubertati Livianæ convenire videtur.

§ 9 *Ventus, quem Vulturnum incolæ regionis vocant*] Τὸ *quem* exsulat a Cantabr. Haud dubie scripsit Livius, *Ventus (Vulturnum incolæ regionis vocant) adversus Romanis.* Quæ repentina interjectio tot locis ante patris operam obscurata fuit. *Jac. Gron.* Deest etiam a Flor. et a tribus optimis eorum, quos Crevier consuluit. Alibi sæpe a librariis insertum pronomen hoc, ubi ipse Livius id omisisse videtur. Vide ad I. 20. § 4. III. 52. § 1. x. 40. § 6. XXI. 61. § 6. XXII. 6. § 8. XXXVI. 18. § 3. et alibi. Similiter etiam sæpe pronomen *is* a librariis interpositum est. Vide ad

xl. 57. § 3. Præterea *Volturnum* Flor. Vide ad xxxix. 53. § 2. *Regionis incolæ* Flor. Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Gaertn. et Hav.

Adversus Romanos coortus] Optimi *adversis Romanis*. Ita lege, nisi mavis *adversus Romanis*. J. F. Gron. Vulgatum servant Voss. Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Ber. Hav. et Hearnii L. 1. ac N. *adversus Romanus* Gaertn. *adversus Romanis*, ut Gron. conjecit, Flor. et Lov. 1.

Multo pulvere in ipsa ora volvendo prospectum ademit] Pal. 2. ingerit *multum pulverem in ipsa ora volv.* Frontinus Strateg. ii. 2. de Mario: 'Flagitationi eorum deinde incommodum aliud subjecit, ita ordinata suorum acie, ut adverso sole et vento et pulvere barbarorum occuparetur exercitus.' *Gebh.* Ita et Harl. et a m. sec. Flor. Vide ad xl. 49. § 1. Deinde *conspectum ademit* Ber. Male. Supra x. 32. 'Non prospectu modo extra vallum ademto, sed propinquo etiam congredientium inter se conspectu.'

Cap. xlvii. § 1 *Clamore sublato, procursum ab auxiliis*] Pal. 1. *Clamore procursum auxiliis.* Pal. 2. saltem negligit præpositionem *ab*. Gebh. *Clamore procursum* præferunt etiam Voss. et Lov. 1. 3. 4. ac 5. De qua locutione vide Gronov. ad ii. 56. § 4. et quæ notavi ad v. 45. § 2. Id non displiceret, si optimi adsentirentur; qui quum vulgatum constanter servent, iis adversari non ausim, præsertim, quum ita Livius etiam alibi loquatur. Supra iii. 28. 'Clamorem omnes tollere jubet; clamore sublato ante se quemque ducere fossam.' iv. 37. 'Clamor excitatior crebriorque ab hoste sublatus.' viii. 38. 'Ut neque clamor, ut primo semel concursu est sublatus, iteratus sit.' x. 14. 'Signa clamorque sublatus terruere Samnitium animos.' c. 40. 'Priusquam clamor tolleretur, concurrereturque:' hoc l. c. 60. 'Clamor flebilis est sublatus.' xxiii. 44. 'Clamor ex parte utraque sublatus proximos revocavit:' et alibi. Præterea *procursum auxiliis* non tantum iidem præferunt codd. sed insuper etiam Flor. Harl. Ber. Hav. et plures ex priscis edd. ut Rom. 1472. Mediol. 1480. Parm. et Tarvis. utraque. Vide ad vi. 11. § 4.

§ 2 *Frontibus enim adversis concurrendum erat*] Pal. 2. *occurrendum.* Gebh. Lectio illa errori librarii adscribenda est. Vide ad xxxvi. 24. § 11. Est autem 'concurrere' verbum militare pro prœlium committere. Vide Freinsh. in Ind. Flori et Justini ea voce; ubi locutionis rationem reddit. *Frontibus tantum adversis* habet Lov. 3. Paullo post *ad vagandum* Lov. 5. Male. Vide ad ii. 11. § 10. Tum *in derectum* Flor. a m. pr. quomodo optimos Virgilii codd. passim legere, auctor est Pierius ad Georg. ii. 281. Et ita Flor. supra xxi. 47. § 8. Vide etiam ad i. 11. § 9. et quæ notavi ad Silii iv. 678. Similiter se ubique in optimis Cæsaris membranis invenisse, viri docti monuerunt.

§ 3 *Stantibus ac confertis postremo turbatis equis*] A veteri absunt ista *postremo turbatis*. Et certe scioli nebulonis glossema fuit. Nihil ad hanc rem turbatio equorum. Nam quod ait *stantibus*, dixit ad discrimen, quia non ut in equestri pugna procursantibus. *Lipsius*, Epist. Quæst. ii. 1. Haud secus, quam vulgo exstat, Pall. tres et prisca ed. Lipsius tamen verba *postremo turbatis* exturbat tamquam glossema. *Gebh.* Scriptor Lipsiani codicis verba *postremo turbatis*, quibus offendebatur, perinde ut ille subtilissimæ naris Lipsius, omisit. Sed alia cura est opus: *Stantibus ac confertis postremo turba equis, vir virum amplexus.* Sic Put. et Pet. melior. *Postremo*, id est, postquam concurrissent, stantibus jam immobilibus et confertis ob nimiam turbam in an-

gustiis loci equis. *J. F. Gron.* Omnes mei priscæ lectioni consentiunt, nisi quod unus Lov. 1. *verba postremo turbatis* ad exemplum Msti Lipsiani omittat. Gronovius verum Livio reddidit. Præterea *Stantibus ac consertis* edd. Rom. a. 1472. Mediol. a. 1480. ac Parm. Vide ad xxii. 28. § 10. Mox *acrius jamque diutius* Lov. 5. *acrius tamen quam diu* Ber. a m. pr. et Lov. 2. Insuper τὸ *est* non adparet in editis Aldo vetustioribus.

§ 4 *Primo et viribus et animis pares constabant ordines Gallis Hispanisque*] *Primo ex viribus et animis parum const.* Gaertn. *parum*, pro *pares*, etiam Voss. Lovel. 2. 3. 4. et Harl. *par constabant* Lov. 5. Ber. et Hav. Vulgatam verum esse indicat Polyb. l. iii. c. 115. Paullo ante *Sub equestris fine certaminis* Lovel. 3. 4. et 5. Vide ad ii. 55. § 1. Hinc *exorta est peditum pugna*, pro *coorta*, Lov. 2. et Ber. Vide ad v. 29. § 3.

§ 5 *Diu ac sæpe consilio agitabant, qua fronte acieque densa impellerent h. c. n. s. t. e. p. v. a ceteris prominentem acie*] Malim *consilia*. Est enim hæc ei trita locutio 'agitare consilia.' 'Agitare consilio' adhuc non legi. *Sigon.* Hem! tempus illud ferebat scilicet, ut diu consilia agitarentur? imo res potius: quid deinde post consilium? Ait 'impulsis deinde ac trepide referentibus pedem:' nec narrat vel verbo, quomodo hæc gesta. Quid multa? vulgata lectio meræ nugæ. Libro meo abest vox *agitabant*: et pro *impellerent* scribitur *impuluere*. En veram lectionem: *Tandem Romani diu ac sæpe connisi obliqua fronte acieque densa impulere hostium cuneum*. Palmaria hæc correctio est: quod ad scripturam, ex illis *consilio qua* quam facile *connisi obliqua*? in *inpuluere* manifesto *impulere*. At illud sequens *a ceteris prominentem acie* legitur in V. *a prominentem acie cetera*. Lego *a cetera prominentem acie*. Tota narratio Livii intelligetur ex ratione aciei instructæ, quæ expressa breviter apud Plutarch. est in Fab. p. 182. Eadem Polyb. diffusius. Ceterum illud Livii *cuneum a cetera prominentem acie* vertit Plutarchus ἐμβόλῳ προέχοντι τῆς ἄλλης φάλαγγος· ne quis de restitutione dubitet. *Lipsius*, Epist. Quæst. ii. 1. Secutus heic sum et Lipsii conjecturam et meam, adjutus Mss. ipsius: tanto quidem libentius, quod vulgata plena puris ac veneni. *Grut.* Consentit Pal. 1. Lipsii libro *Tandem Romani diu ac sæpe cons. qua fronte acieque densa in pulo. hosti cuneis nimis tenuem eoque parum validum ac cetera prominente acie.* Et ita ferme Pal. 3. nisi quod in fine *a cetera prominente acie.* Nota est cl. Lipsii emendatio, quam ille palmariam pronunciat. A nostris libris nihil omnino est opis. *Gebh.* Admisimus, ut et Gruterus, correctionem Lipsii, quam ipse palmariam vocat, ducentibus eodem membranis: nisi quod *æqua*, non *obliqua*, et res ipsa requirit, et ingerit optimus liber, in quo est *consiliaque fronte.* Et hoc est Polybii ἐπὶ τῆς εὐθείας. Lib. xxxvi. cap. 44. 'Et æqua fronte ad pugnam procedebat.' xxxvii. 39. 'Consul triq millia ferme peditum æquata fronte instruxit.' Seneca de Vita Beata cap. 4. 'Idem exercitus modo latius panditur, modo in angustum coarctatur, et aut in cornua sinuata media parte curvatur, aut recta fronte explicatur:' mox etiam legendum *instituere*; etsi videam ut alterum defendi possit. *J. F. Gron.* *Diu ac sæpe consilio agitant, qua fronte*, quomodo fere ante Sigonium vulgo exstitit, superest apud me in Ber. et Hav. neque dissentit Hafn. nisi quod *consilio suo agitant* legat: sed *consilio quam fronte* est in Voss. *consilio ac fronte* in Lov. 1. *consilio qua fronte* in Flor. Cant. Lov. 2. 4. Harl. et Gaertn. Similiter etiam in Hearnii Oxon. nisi quod *duo*, pro *diu*, præferat. Sed, ut Gruterus et Gronov. optime restituere,

commisi æqua fronte est in Lov. 3. *commissi æqua fronte* in Lovel. 5. Deinde recte etiam *inpulere* plerique codd. Tandem *a prominente acie cetera* Lov. 1. *a cetera prominente acie* Flor. Voss. Lovel. 2. 4. Harl. Gaertn. et edd. Rom. 1472. ac Parm. *a cetera prominentem acie* Lovel. 3. 5. Ber. Hav. et editionum antiqq. pleræque posteriores: operarum deinde errore Basil. 1539. *a cæters* datum est, pro quo Curio substituit *a cæteris*.

§ 6 *Tenore uno per præceps pavore fugientium agmine in mediam*] Scripti fere *agmine*. Sed recte, opinor, correxerunt *agmen*. Est enim perculsum et inclinatum et præceps actum, statumque recuperandi nescium ob nimium pavorem. Per illud, partim per locum quem tenuerant, partim inter hos solutis ordinibus et disjectos, partim super qui ex iisdem sternerentur subinde, insequens avide Romanus continenter et quasi pro telo in mediam hostium aciem receptus est, ut loquitur Frontinus Strat. II. 3. 7. 'Postremo,' pergit Noster, 'nullo resistente, ad subsidia Afrorum pervenerunt, qui utrimque reductis alis constiterant, media, qua Galli Hispanique steterant, prominente acie:' nam ita leg. non *mediique*, nec *mediaque*, ut Lipsius. Put. et Pet. *mediaque*. Quod si quis elidendum censebit τὸ *steterunt*, adversarium me non habebit. Polybius III. 115. Οὐ γὰρ ἅμα συνέβαινε τὰ κέρατα καὶ τὰ μέσα συνάπτειν, ἀλλὰ πρῶτα τὰ μέσα, διὰ τὸ τοὺς Κέλτους ἐν μηνοειδεῖ σχήματι τεταγμένους, πολὺ προπεπτωκέναι τῶν κεράτων, ἅτε τοῦ μηνίσκου τὸ κύρτωμα πρὸς τοὺς πολεμίους ἔχοντος. Frontinus: 'reductis cornibus productaque media acie:' et 'conserto prœlio, paullatim invicem sinuantibus procedentibusque ad præceptum cornibus.' *J. F. Gronov.* *Fugientium agmine* est in Flor. Voss. Lov. 1. 4. et Harl. eamque lectionem Gron. in pr. ed. notarum ex Put. et Pet. probavit; quam inmutatam credebat a librariis, quos tot ablativi offenderunt: ambitum autem orationis ita evolvendum existimavit: 'tenore uno' Romani simul cum 'agmine' Gallorum Hispanorumque 'pavore fugientium per præceps inlati.' Melius tamen in secundis curis prætulit *fugientium agmen*, quod non tantum superest in reliquis Mss. sed in omnibus etiam excusis.

In mediam primam aciem inlati] Vetus *mediam primum*. Lipsius, Epist. Quæst. II. 1. *Primum* approbat etiam ed. vetus Moguntina. *Modius.* Adprobant etiam omnes codd. et edd. usque ad Froben. qui a. 1535. *primam* male substituit. Mox *nullo existente* perperam Cant.

§ 7 *Mediique Galli Hispanique steterunt*] Vetus *mediaque Galli*, et *steterant*. Lipsius, Epist. Quæst. II. 1. Militis glossam censeo illud *steterunt*. Grut. Pal. 1. *mediasque* cum nota expunctionis τοῦ *s*. Et ita legit ex suo libro Lipsius. *Gebh.* *Mediaque Galli* Flor. Voss. Lov. 3. Harl. Gaertn. et Hearnii L. 1. et D. *media qua Galli* Lovel. 1. et 5. *steterant* autem omnes, quibus usus sum, scripti, ut et Hearnii N. et L. 1. quod eorum fide recepi. Gronov. priori ed. nott. hunc locum ita legendum censuit: *ad subs. Afr. pervenerunt: (utrimque red. alis* (hi nempe Afri) *const., media, qua Galli Hispanique steterant, aliquantum prominente acie:) qui*. Sed præstat, quod in iterata ed. ad § præc. proposuit.

§ 8 *Nitendo etiam sinum in medio dedit*] Restat in Pal. 2. *nitendo in sinum et in medium dedit*: in Pall. 1. et 3. *nitendo etiam in sinum in medio dedit*. Gebh. *Etiam in sinum* præferunt quoque Flor. Voss. Lov. 1. 2. 4. Harl. et Hav. perperam, ut omnes vident.

Afri circa jam cornua vim fecerant] Iterum interpolata lectio. Scripsit Livius *Afri cir., jam cor. fec.*: et ita vetus: at illi boni correctores, dum

putant *circa* ad *cornua* referendum, et *vim* vocem intrudunt, sententiæ profecto vim fecerunt. Dixit *circa*, ut ante 'Nullo circa ad evagandum loco.' *Lipsius*, Epist. Quæst. II. 1. Vox *vim* in nullo cod. obvia fuit: quam etiam recte Aldus omisit. *Circa* sine casu poni vidimus ad I. 4. § 6. et IX. 2. § 7.

§ 9 *Etiam adversus Afros integram pugnam ineunt*] Abeunt Mss. *etiam* et *integram*. Recte. *Lipsius*, Epist. Quæst. II. 1. Tò *integram* parum integre hic legi, clamat conspiratio ed. Mogunt. veteris et membranarum Lipsianarum. *Modius*. Pall. 1. et 3. *quorum terga ceciderant, adv. Afros pugnam ineunt*. Gebh. Lipsio recidenti τò *integram* subserviunt optimi codd. sed pro *etiam* volunt *et*. J. F. Gron. Vocem *integram* nesciunt Voss. Lov. 2. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et editi ante Aldum. Similiter τò *etiam* exsulat a Lov. 2. et Gaertn. Ejus loco *et* præferunt Flor. Voss. Lovel. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. idque probat etiam N. Heins. ad Vell. Pat. II. 116. § 3. quo loco τò *et* sæpe pro *etiam* poni, et a librariis in *etiam* corrumpi docuit. Ejus erroris in codd. Livii tot exstant exempla, ut, si omnia enumerarentur, tædio foret. Exempli caussa vide ad I. 21. § 2. c. 29. § 5. c. 30. § 3. cap. 32. § 4. II. 31. § 7. c. 42. § 6. c. 52. § 1. &c. Adde Burm. ad Suet. Cæs. cap. 31. Crevierius, in cujus etiam plerisque scriptis *et adversus* exstat, potius *et* superesse, legendumque *jam adversus Afros* suspicatur.

§ 10 *Non tantum eo iniquam, quod inclusi adversus circumfusos*] Hæc sic concepta habet Pal. 1. *non tantum in eo quicquam iniq., quod incl. adv. circumsessos*. Pall. 2. et 3. *non tantum in eo quicquam iniq., quod inclusi adv. Numidas circumfusos*. Mox etiam Pal. 2. *vegetibus*, pro *vegetis*. Gebh. *Non tantum in eo quidq. iniquum* Voss. Lov. 1. 2. 3. 4. Ber. Hafn. Gaertn. et Hav. *non tantum in eo quicq. iniquum* Harl. *non tantum eo quicq. iniquum* Lovel. 5. *non tantum in eo iniq*. Flor. Præterea *adversus circumsessos* Voss. Lovel. 1. 2. 4. Ber. Hafn. Gaertn. et Hav. *adversus Numidas circumsessos* Harl. Vide hoc lib. cap. 59. § 5. Mox *recentibus ac integris* Hearnii N. quod a librario vel glossatore potius, quam a Livio, profectum esse, illud *ac* ante vocalem satis indicat. Vide ad Livii X. 36. § 17. *Recentibus ac vigentibus* Ber. ut XXI. 43. 'Vix integris vobis ac vigentibus transitæ.' Verum neque illud placet propter ingratam earumdem literarum repetitionem, et reliquorum codd. dissensum. Supra VI. 22. 'Vegetum ingenium in vivido pectore vigebat, virebatque integris sensibus.' Voces *ac vegetis* non adparent in edd. Rom. 1472. et Parm.

CAP. XLVIII. § 1 *Jam et in sinistro cornu Romano*] Pall. *Jam et sinistro cornu*. Gebh. Optimi nesciunt præpositionem, habent autem *Romani*. Scribe *Jam et sin. cornu Romanis*: ut et membranæ nonnullæ. *J. F. Gron*. *Jam et sin. cornu Romani* etiam Flor. Voss. et Gaertn. *Jam e sin. cornu Romani* Harl. *Jam in sin. cornu Romani* Lov. 4. *Jam cum sin. cornu Romano* Hav. *Jam et in sin. cornu Romani* Lov. 2. *Jam et in sin. cornu Romanorum* Lov. 3. *Jam et in sin. cornu Romanis* Lov. 1. et 5. *Romanis* quoque in uno e suis esse, Crevier. testatur; qui ita etiam edidit.

§ 2 *Quingenti ferme Numidæ, præter consueta arma telaque*] Conspicitur in Pall. *Quing. ferme milites Numidæ*. Gebh. Put. et Pet. melior *Numidæ præterita arma*. Scribe *præter justa arma*. Curtius IV. 14. § 5. 'Alium funda saxa librare, paucis justa arma esse.' IX. 7. § 19. 'Macedo justa arma sumserat, æreum clypeum, hastam.' Silius XII. 470. 'Millia bis septem justis ducebat in armis Fulvius.' *J. F. Gron*. Numidas equites

Livius xxxv. 11. et Claudian. de Bell. Gild. 435. tantum jaculis instructos, cetera inermes fuisse tradunt. Quæ sunt ergo 'justa' eorum 'arma,' præter tela? Lipsius de Milit. Rom. III. 8. a Livio XXIII. 29. etiam Numidas equites armatos memorari observat, et ex horum genere fuisse eos, de quibus hic agit Livius, suspicatur. Aliud se non reperire dicit. *Duk.* *Quing. ferme milites Numidæ* Lov. 3. 4. 5. Harl. Hearnii Oxon. et edd. ante Aldum. *Quing. fere milites Numidæ* Rec. *Quing. ferme milites Numidarum* Ber. et Hav. *Quing. fere Numidarum milites* Lov. 2. *Quing. ferme Numidarum milites* Voss. Hafn. et Gaertn. *Quing. ferme Numidarum* Lov. 1. Deinde *præterita arma* Flor. et Cant. Quorum similiumque codd. vestigiis insistens Nic. Heins. ad Vell. Pat. II. 111. § 2. legendum censet *præter solita arma:* quomodo etiam Jac. Perizon. ad marginem Livii scribendum conjecit. Quod admisi. Mox *gladios acutos* Lov. 3. Ceterum, quam diverso modo hoc strategema Hannibalis referatur, notavi ad Silii x. 187.

§ 3 *Parmisque et jaculis ante pedes hostium projectis*] Pal. 1. *parmisque etiam.* Pal. 3. *ante pedes hostium jactis.* Gebh. *Parmisque etiam jaculis* servant similiter Voss. Lov. 2. et Harl.

§ 4 *Postquam omnium animos oculosque occupaverat certamen*] Pall. duo *oculos animosque.* Gebh. Ita et Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. et Hav. cum edd. Aldo prioribus.

Tum, adreptis scutis, quæ passim, &c.] Silius meus Ms. x. 186. 'Has inter strages,' &c. *Modius.* Pal. 1. *tum abrectis scutis.* Gebh. *Areptis scutis* Lov. 2. *abreptis scutis* Voss. Lov. 1. Harl. et Hav. sollemni scribarum errore, cujus quædam exempla vidimus ad II. 33. § 7. Alia obcurrunt v. 47. § 4. VI. 8. § 6. XXX. 37. § 8. Vide etiam Burm. ad Suet. Aug. c. 17. et Tiber. c. 45. Brevitatis caussa in nota Modii omisi testimonium satis longum Silii; in eo enim nihil aliud emendabatur ex Msto, nisi quod vs. 194. *evulsa cadavere tela* legat, quam lectionem jam proposuit in Novant. Ep. 13.

Aversam adoriuntur Romanam aciem] Pall. tres *versam.* Gebh. Ita et Flor. Voss. Lov. 2. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. cum edd. Rom. a. 1472. ac Parm. *adversam* Lov. 1. Male. Indicat enim Numidas invasisse Romanos a tergo. Silius dixit x. 187. 'averso turbine miscent Bella inopina.' Sæpissime ita errasse librarios dictum est ad II. 31. § 6.

§ 5 *Hasdrubal, qui ea parte præerat, subductos*] Hic de sinistro cornu Romano, et de dextro Pœnorum loquitur. Ergo pro *Hasdrubal* legendum *Maharbal,* quod diligens lector, cum judicio hæc legens, facile judicabit. Quod si omnino quis contendat, occultam digressionem ad sinistri Pœnorum cornu pugnam describendam a Livio factam, quod Polybius III. 116. de Hasdrubale diversa quædam narret a Livio, erit haud dubie legendum *qua parte,* pro *qui ea parte.* At prior opinio magis mihi probatur. *Glar.* *Asdrubal* lævum cornu regebat, *Numidæ* in dextro erant. Itaque mirum videtur Livium ita loqui. Asdrubal Numidas ad persequendos hostes mittit, cum ea parte præesset. Ego certe malim *qui læva parte præerat.* Si quidem hoc loco Polybius ait III. 116. Asdrubalem a lævo cornu ad Numidas sublevandos se contulisse: *ἐπεὶ δὲ οἱ περὶ τὸν Ἀσδρούβαν παρεβοήθησαν ἀπὸ τῶν εὐωνύμων τοῖς Νομάσι.* *Sigon.* Pal. 2. *subditos* præfert. Pal. 3. vero omisit *præerat.* Gebhard. Sigonius *qui læva parte præerat.* Ego quoque hæc corrupta credere malo, quam Livium sui oblitum in locis tam vicinis adeo repugnantia tradidisse. Hasdrubalem præfecit sinistro cornu: Numidas collocavit in dextro: Gallos et Hispanos in prominenti cu-

nec mediæ aciei. Quemadmodum ergo nunc, *qui ea parte præerat, subductos ex media acie Numidas?* Quemadmodum 'Hispanos et Gallos pedites adjungit Afris' in media acie, in qua semper fuerant? Res est, Asdrubalem cum Gallis et Hispanis equitibus occidione occidisse equitatum Romanum in opposito dextro cornu; deinde cum iisdem advectum ad sinistrum cornu Romanum Numidas segnius pugnantes excitasse; et hoc quoque profligato Numidis mandasse persequendos profugos; ipsum autem cum Hispanis et Gallis profectum ad mediam aciem, conjunctumque cum Afris reliquum prælii confecisse. Sic Polybius. *Hispanos et Gallos equites* facile est restituere; superiora mutare arduum. Desiderabatur tale quid: *Asdrubal, qua parte præerat, victor, lævum quoque Rom. cornu ad. pari fortuna, Numidas, quia segnis eorum cum adv. pugna erat, ad pers. passim fug. mittit: Hispanos et Gallos equites jam Afris prope fessis, cæde magis quam pugna, adj.* J. F. Gron. Verba etiam omnino corrupta esse fatetur Crevier. et pro deploratis habet, quæ ad sensum necessarium sine librorum ope refingi nequeunt. Nihil definio. Esse tamen potest Livium sui oblitum hic aliquid humani passum esse. Ejusdem enim erroris etiam alibi exempla obcurrunt. Vide ad VII. 15. § 6. At Ant. Periz. in margine Livii mitiori medicina priorem partem hujus loci ita constituendam censet: *Hasdrubal, qui victor ad eam partem penetraverat, subd. ex acie Num.* Mox *eorum* deest in Hearnii N. et D. At § seq. *Hispanos et Gallos milites*, pro *pedites*, Cant. *Afris jam prope fessis*, transpositis vocibus, legunt Flor. Voss. Lov. 2. 4. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et edd. usque ad Aldum.

CAP. XLIX. § 2 *Tamen et obcurrit sæpe cum confertis Hannibali*] *Tamen occurrit* Lov. 2. et Ber. Vide ad II. 44. § 2. *Tamen et concurrit* Hafn. Vide ad XXXVI. 24. § 11. Deinde *consertis* editi ante Aldum. Vide ad XXII. 28. § 10.

§ 3 *Omissis postremo equis, quia consulem ad regendum equum vires deficiebant*] Pall. tres *quia cons. et ad reg. equum.* Gebh. Intellige protegentibus eum equitibus Romanis, primum justo militiæ suæ more in equis, deinde omissis equis. Post τὸ *consulem* interponunt τὸ *et* meliores. Posses etiam *Omissi postr. equi, quia et cons. ad regendum.* Forte et melius *renuncianti.* J. F. Gron. *Et ad regendum equum* Flor. Voss. Lov. 2. 3. Harl. et Ber. Deinde *quia consuli* Harl. Hafn. Hav. et Hearnii D. et N. Sed vulgatum *consulem* præstat. Ita enim plerumque Livius et alii, qui optimo ævo scripserunt, loqui soliti fuere. Infra hoc lib. c. 59. 'In quibus trucidandis et ferrum et vires hostem defecerunt.' XXVIII. 15. 'Vires etiam deficere Hasdrubalis exercitum cœperant.' c. 41. 'Dies me deficiat, si numerare velim.' XXXVII. 5. 'Quum oppidanos jam vires, jam tela, jam ante omnia animus deficeret:' quorum quibusdam locis unus aut alter cod. pariter errarunt. Plura post Heinsium notavi ad Silii VIII. 661. Mox verisimilis est Gronov. conjectura *renuncianti.* Similiter enim variant codd. VIII. 20. § 2. Quin et passim verba ex vocalis *de* et *re* composita in codd. confundi, dictum est ad IX. 10. § 6. *Nuncianti* malebat Crevier.

Quam mallem, vinctos mihi traderet. Equitum pedestre prælium] Plutarchus in Fabio p. 183. Τοῦτο μᾶλλον ἠβουλόμην, ἢ εἰ δεδεμένους παρέλαβον. Id est, *Hoc mallem, quam si mihi vinctos traderet.* Sigon. Pall. tres *vinctos mihi traderent equites. Tum pedestre prælium.* Neque discordat prisca ed. Aptior vero videtur, quam habet Plutarchus sententiam. *Gebh.* Pall. Gebhardi consentiunt Cant. Voss.

Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Ber. Hafn. Hearnii N. L. 1. et prisca ed. neque aliter Gaertn. nisi quod *quom*, pro *tum*, præferat. *Darent equites: tum ped. prœl.* Hav. *traderet equites: tum ped. prœl.* Roe. cum edd. Ascens. et Mogunt. *traderent.* *Equitum ped. prœl.* Flor. et Aldus, qui *traderet* inter errata rescribi jussit.

§ 4 *Quale jam haud dubia hostium victoria fuit*] Mutandum *jam* cum *in* præpositione. Tale fuit prœlium pedestre equitum, quale in haud dubia hostium victoria. *Schottus*, Obs. III. 6. Si vulgata lectio, defensa ab omnium librorum consensu, retineatur, eadem constabit sententia. *Gebh.* Omnes etiam mei τὸ *jam* constanter tuentur. Quare Gebhardo adsentior, vulgatam lectionem servanti. Tenebras Schotto obfudit ellipsis participii verbi substantivi : *Equitum pedestre prœlium fuit, quale est, hostium victoria jam haud dubia* existente. Vide hoc lib. ad c. 31. § 5. A Schotto etiam dissentiebat Dukerus. Breviloquentiam hic Livium obscuram reddidisse, opinatur Joh. Clericus. Mox τὰ *in vestigio* omittunt edd. Rom. 1472. ac Parm.

Quos pellere non poterant] *Pellere nequissent* Pal. 2. *Gebh.*

§ 5 *Pepulerunt tamen jam paucos superantes, et labore ac vulneribus fessos*] Put. et Pet. *superantisiset labore.* Lege *jam paucos superantes et labore*, id est, cum jam pauci, et hi labore vulneribusque exhausti, superessent. Quod et Alb. Rubenius me monuit. *J. F. Gron.* Idem Gronov. in prima nott. ed. conjecerat, *jam paucos, superante ira, sed lab. ac vuln. fessos.* Præstat tamen, quod iteratis curis in mentem ipsi venit. 'Superare' pro superesse Livio est familiare. Ita III. 17. 'Velut quum otium superat:' hoc lib. c. 40. 'Nihil ex raptis in diem commeatibus superabat.' XXIX. 7. 'Locros aliquot horis die superante accessit.' c. 24. 'Qui superabant ex Cannensi exercitu milites.' XXXVIII. 29. 'Quum, qui superarent, fessi et corporibus et animis essent :' ubi male quidam codd. *superarunt.* XXXIX. 54. 'Se, superante in Gallia multitudine, Alpes transgressos.' XLV. 24. 'Quid igitur superat, quod purgemus?' Auctor Epit. Liv. l. LXV. 'Qui ex ea clade superaverant.' Livii imitator Silius Ital. X. 613. 'ipsamque edere salutem Unius amissa superantis puppe magistri.' Aliorum, quæ suppetunt, exempla non addo. Vide Gebh. ad Livii II. 27. § 12. Barth. ad Statii Theb. III. 2. Cortium ad Sall. Jug. c. 70. Torren. ad Val. Max. I. 1. 19. et quæ notavi ad Livii V. 38. § 4. Vocula *tamen* exsulat a Lov. 2. ejus loco *tum* est in Lov. 4. centies centiesque obvio errore. Vide hoc lib. ad c. 17. § 5. Deinde *et labore et vuln.* idem Lov. 4.

§ 6 *Cn. Lentulus tribunus militum, quum, prætervehens equo, &c.*] Poëta ad verbum fere hæc transtulit numeris tantum ligata in opus suum de bello Punico secundo, X. 261. *Modius.* *Cum Lent. trib. mil. prætervehens* Ber. Verum illud *quum* post vocem *equo* transfert Lov. 5. post vocem *oppletum* Lov. 2.

§ 7 *Quem unum insontem culpæ cladis hodiernæ Dii respicere debent*] [Vide Varr. Lectt.] Gronovium optime Livium novisse, nemo negare sustinebit. 'Insons' tamen cum casu secundo construxit Livius XXXIV. 32. 'Quid tandem censes in Argivis, qui insontes publici consilii sint, facturos?' et XLI. 24. 'Quid Perseus novus rex, omnis injuriæ insons?' At forte Gronovius putavit, dici posse *insons cladis*, non autem *insons culpæ cladis*, sed *culpa*; quemadmodum viri docti quidam recte dici contendunt 'accuso,' 'damno,' 'absolvo furti,' barbare vero 'criminis furti.' Vide Sanctium Minervæ II. 3. Verum, nec alterum damnandum esse, ibid.

Jac. Perizon. docuit. Gronovii conjecturam probavit Doujatius, ut ita vitetur concursus duplicis genitivi. Non itaque displicuisset ei cod. Lov. 5. lectio, qui, una voce omissa, *insontem cladis* legit. Duplicem tamen genitivum, quorum alter ex altero pendet, sæpe apud Liv. obcurrere, videbimus ad xxv. 15. § 11. Hinc neque invitis codd. omnibus, neque uno consentiente, receptam lectionem mutandam puto. Præterea *Dei respicere* est in Flor. et Lov. 4. *diei respicere*, eodem ducentibus vestigiis, in Voss. et Lov. 1. Vide ad x. 40. § 13. Tum *deberet* Voss. *deberent* Lov. 2. et Ber. Paullo ante *P. Æmili* Hearnii D. Verum, quum sine dubio consul Æmilius *Lucii* prænomen habuerit, an forte librarius scribere voluit *Paulle Æmili?*

Cape hunc equum: dum et tibi] Poëta Silius x. 274. 'cape, quæso, hunc, unice rerum Fessarum, cape cornipedem: languentia membra Ipse levabo humeris, et dorso tuta locabo.' *Modius.*

§ 8 *Etiam sine hoc lacrimarum satis luctusque est*] An non *sine hac*, morte consulis? *J. F. Gron.* Ant. Perizon. ad marginem Livii scribendum conjecit *luctusque erit.* Præterea *etiamsi hoc* Flor. Voss. Lov. 4. Ber. Hafn. et Hav. *etsi hoc* Lov. 2. et 5. *et sine hoc* Gaertn.

§ 9 *Tu quidem, Cn. Corneli, macte virtute esto*] Poëta Silius x. 278. 'Macte o virtute paterna, &c.' *Modius. Macte virtutis esto* Gaertn. Sed vide ad ii. 12. § 14. Mox *cave, ne frustra miserando* Lov. 2. Hav. et Hearnii N. a m. sec. At illud *ne* ortum est ex vocis præced. syllaba finali ob literarum similitudinem.

§ 10 *Urbem Romam muniant*] Pal. 2. *ut urbem R. statim muniant.* Gebh. *Urbem Ro. muniant* ambigue est in Lov. 2. et Gaertn. *urbem Romanam muniant* in Flor. Lov. 4. 5. Harl. Hav. Hearnii N. et edd. Rom. 1472. ac Parm. quomodo se etiam in Put. Pet. meliori, et tribus Flor. invenisse, Gronov. auctor est Obs. iv. 20. p. 324. Vide ad Epit. Liv. lib. xxix. Mox *victor hostis* Flor. Voss. Lov. 2. 4. 5. Harl. et Gaertn. τὸ *victor* deest in Hearnii N. Deinde *advenit* in Put. invenit Crevier. idque elegantius judicavit. Tum *præsidiis firmetur*, pro *firment*, Hearnii D.

Privatimque Q. Fabio, L. Æmilium præceptorum ejus memorem exstitisse, et vixisse, et adhuc mori] Florebellus tollit vocem *exstitisse*, ut supervacaneam. *Sigon.* Contra omnes libros nescio quis Florebellus tollit *extitisse.* Ceterum Pal. 1. *et adhuc mori me.* Pal. 2. *extitisse et jussisse; ut adhuc mori.* Gebh. Dele auctoribus optimis τὸ *exstitisse*, ut faciendum conjecerat apud Sigonium Florebellus. *J. F. Gron.* Τὸ *exstitisse* etiam exsulat a Flor. et Lov. 4. ac 5. quod Gronov. etiam Obs. iv. 20. p. 324. in Put. optimo Pet. et tribus Flor. non reperiri auctor est. Præterea *privatimque Fabio Æmil.* Voss. Lov. 2. 3. 4. 5. Ber. et Hav. *privatim Q. Fabio Æmil.* Flor. Harl. et Gaertn. *privatimque Q. Fabio Æmil.* Hearnii Oxon. et edd. usque ad Moguntinam.

§ 11 *Tu me in hac strage*] Pal. 1. *et adhuc in hac strage.* Pal. 2. *me in hac strage.* Gebh. Quod pretium lateat in hac repentina voculæ primæ iteratione, vix capio. Sane ignorant eam Put. Pet. Cantabrig. Nec habent alii. *Jac. Gron.* Eadem particula exsulat etiam a codd. meis, et Hearnii Oxoniensibus, ut et illis quibus Crevierius usus est, qui et ex contextu ejecit, hoc usus argumento, oratiunculam Æmilii tribus partibus constare, quarum prima dirigitur ad Lentulum, secunda ad publicas de Roma et imperio curas, tertia Æmilium se respicere: inde vero consequens esse, ut postremæ hujus partis prima vox sit *Me*, quæ statim admoneat, jam de se consulem loqui incipere. Insuper

vero *Me et adhuc in hac strage* Voss. Lov. quinque, et Ber. *Me et in hac strage* Flor. et Gaertn. *Me adhuc in hac strage* Hearnii D. Voces *mori. Tu me* desunt in Harl. et Hav.

Ne ut reus interoam, caussaque consulatus accusator collegæ exsistam] Forte *ne aut reus int., caussave consulatus*: etsi suspectum est illud *consulatus*. Lipsius, Epist. Quæst. II. 1. *Accusatori* legendum existimo. Sic enim c. 35. 'L. Æmilium Paullum, qui cum M. Livio consul fuerat, et damnatione collegæ et sua prope ambustus evaserat.' Varro Livium Salinatorem et Æmilium reos fecerat: probata culpa ad populum Æmilius culpam in collegam transtulit. Ea res effecit, ut Varro consul fuerit; eandem denuo necessitatem impietatis recusat, mortemque præoptat. Quod si veterum librorum lectionem mavis, *alteri* aut simile quid addendum hoc modo: *causaque alteri consulatus, accusator collegæ exsistam*. Schottus, Obs. III. 6. Pall. duo conceperunt hoc modo *ne tu ut reus intereas*. Gebh. Mera mapalia. Lege *ne aut reus iterum e consulatu sim, aut accusator collegæ alieno crimine, &c.* Vide Obs. IV. 20. *J. F. Gron.* Ostendit ibi *e consulatu* esse post consulatum gestum. Leve est quod dicam, sed quid prohibet etiam levia adnotari? veteres in ea re magis uti præpositione *ex*. Sic Livius omnibus locis quæ ibi adfert. IV. 31. XXVII. 34. et XL. 25. 'ex consulatu' Cic. Bruto c. 32. 'ex quæstura' Livius XXXII. 7. Nec aliter Cæsar, Velleius, Valerius Max. et Suetonius. *Duk.* Omnino Gronov. in Obs. videndus est, ubi primo Lipsii et Schotti emendationem refellit, tum codicum suorum lectiones, ex quibus emendationem hic propositam exsculpserat, recenset. Quid mei præferant, enumerare nihil adtinet; nam vel his, vel illis Gronovii consentiunt. Optimi Gronov. Mss. Put. tres Flor. et melior Pet. legunt *ne aut reus interum e consulatu sim accusator collegæ existam*, nisi quod unus Flor. ostentet *iterum e consulatu aut accusator*. Jam autem ad eorum scripturam propius accedet, si Gron. vestigiis incedentes legamus *ne aut reus iterum e consulatu, aut acc. coll. exs., ut alieno*, vel *ne aut reus iterum e consulatu, sive acc. coll. exs., ut alieno*. Voces enim *exsistam ut*, quæ in omnibus optimis supersunt, delere non ausim. Τῷ *aut* subjungi potest *sive* eadem ratione qua *seu* τῷ *sive*. Vide ad X. 14. § 9.

Ut alieno crimine innocentiam meam protegam] Ant. Perizon. ad marginem Livii testatus est se, si membranæ addicerent, malle *innocentiam meam purgem*. Ita sane loquitur Liv. IX. 26. 'Adeo omnia tutiora, quam ut innocentiam suam purgarent, visa.' Verum codd. in receptam lectionem conspirant. Est autem 'protegere' tegendo defendere; quo verbo Livius utitur XLII. 15. 'Pantaleon constanter inpavidus mansit ad protegendum regem.' c. 29. 'Si fractæ essent opes Romanorum, quæ tum protegerent Karthaginienses.' c. 30. 'Protegente altero semper inopem ab alterius injuria.' Hinc 'defendere et protegere' Cic. jungit orat. pro Sull. c. 18. 'Ego jacentem et spoliatum defendo et protego.' Ut autem 'protegere innocentiam,' ita 'protegere pudicitiam' apud JCtum l. 39. in princ. ff. ad l. Jul. de Adult. 'Licet injuriam suam, protegendæ pudicitiæ caussa confestim marito renunciari prohibuit.'

§ 12 *Hæc exagentis prius turba*] Vos emendatis *Hæc exigenti*. Ego *Hæc exigentem*, id est postulantem a Lentulo consule. *Valla.* Cum legeretur *Hæc exagentis*, Valla emendavit *exigentem*. Malim ego *exequentem*, quo verbo utitur sæpe Livius. *Sigon.* Antiqua omnis lectio *Hæc exagentis*. Vulgata lectio a Valla est. Sigonius mavult *exequentem*, ego *satagentes*: et

sequentia distinguo, *opprimere. Consulem ignorantes quis esset, obruerunt telis: Lentulum, &c.* Lipsius, Epist. Quæst. II. 1. *Exigentem* habet disertim vetus ed. nostra Moguntinensis: et notat Saxo Hellenismum *exigentem τὸ ἐξηγούμενον*, id est, *commemorantem*. Modius. Reduxi scripturam Mss. veterum, quorum meminit Valla, nisi quod ibi antique *exagentis: exigentes* mutuo scilicet Æmilius et Lentulus: nisi forsan potius fuit *exsequentes*, quo verbo usus Noster XXXV. 15. et aliis locis. *Grut.* Vet. ed. *Hoc exigentem.* Pal. 3. *Hæc exagentem.* Pal. 1. vero *exagentis.* Pal. 2. *exagentes.* Gebh. *Hæc aggerantem* Hafn. *Hæc exaggerantem* Lov. 3. et Hav. *Hæc ex ingenti* Lov. 2. *Hæc agentem* Lov. 5. *Hæc eis agentibus* Gaertn. *Hæc exagentem* Ber. *Hæc exigentem* Hearnii L. 1. et N. *Hæc éxagentis* Flor. Voss. et Harl. quod, vel *exigentis*, se in optimis invenisse testatur Gronov. Obs. IV. 20. p. 324. id autem accipiendum docet plurali numero, ut ad ambos, consulem puta Lentulumque, mutata distinctione, referatur. Ipsam vero locutionem inlustrat exemplis Cic. Fam. X. 34. Sen. Ep. 27. Plin. Ep. V. 12. et IX. 26.

Obrueruntque telis] *Obruerunt telis* Flor. Gronov. in Obs. d. l. in optimis *obruere telis* legi testatur, idque in contextum recepit.

Lentulum in tumulum abripuit equus] In Ms. tantum *Lent. abripuit equus.* Lipsius, Ep. Quæst. II. 1. *In tumulum* asserunt omnes libri nostri. Mox Pal. 1. *timide effuse fugiunt.* Pal. 3. *timide effusa fugiunt.* Gebh. *In tumulum* superest in Flor. Cant. Lov. 4. Harl. Gaertn. Hav. et Hearnii Oxon. Omittunt eas voces Lov. 1. Voss. et ex edd. ultima Gruteri. *Lent. abripuit equus in tumulum*, transpositis vocibus, est in Ber. *in tumultu* legit Lov. 2. Gronovius in Obs. l. laud. *in tumulum*, quod omnes omnino Mss. suos habere testatur, mutat in *inter tumultum:* et locutionem inlustrat locis Livii ex XXIV. 15. et 16. Adde XXVII. 42. 'Pugnanteque inter tumultum ac terrorem instruxisset.' XXVIII. 19. 'Arx inter tumultum capta est:' et sæpe alibi. Insuper *timide effuse fugiunt* Voss. Harl. Gaertn. et Hav. *timide effuseque fugiunt* Lov. 3. *tunc effuse fugiunt* Lov. 4. et 5.

§ 13 *In vicum ipsum Cannas perfugerunt*] Pal. 2. *profugerunt.* Pal. 3. *effugerunt.* Paullo post Pall. tres *nullo munimento tegentes vicum.* Gebh. *Profugerunt* Ber. *profugere* Lov. 3. Vide ad XXXVII. 57. § 2. *Tegentes* autem præferunt etiam Flor. Lov. 1. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. *tenentes* Lov. 3. et Hafn. qui posterior etiam legit *aliisque*, pro *atque equitibus.*

§ 14 *Nihil fugientium infestum agmini cum quinquaginta equitibus*] Polybius *septuaginta* edit, III. 117. 'Ἑβδομήκοντα μὲν εἰς Οὐενουσίαν μετὰ Γαΐου διέφυγον.' *Sigon.* Pall. tres *nulli fugientium infestus agmini.* Gebh. Put. Pet. melior, Men. tres Pall. et Andreas *nulli.* Sed quid *infestus?* Vana quidem in tali tempore ducis ira. An *immistus?* ut nullum intelligas de tribus, quorum ante meminit. *Quinquaginta* equites bis hic cum Varrone mansisse dicuntur: at Polybius *ἑβδομήκοντα*, et eundem numerum XXV. 6. 6. exprimunt omnes scripti, ut et hic *LXX.* poni debere videatur. Etiam tres priores *Venusiam perfugit*, non *profugit.* J. F. Gronov. *Nulli* etiam omnes codd. mei, Hearnii Oxon. et edd. vett. pro quo primi Moguntini *nihil* dederunt, adsentiente deinde Frobenio, et hinc aliis. Pro *infestus*, quod omnes servant scripti, Ant. Periz. in margine Livii conjecit vel *infertus*, vel *comitatus*, vel *cinctus agmine.* Cœtierius *invectus.* Burm. literis ad me datis malebat *ingestus:* nam ita has voces etiam confundi apud

Lucan. VII. 786. ubi decem codd. ab Heinsio excussi pro *infestaque* legunt *ingestaque*, ipso Heinsio hanc lectionem probante ad Claud. de Rapt. Pros. III. 81. *septuaginta* autem legendum esse, monuit etiam Gron. ad Liv. XXV. 6. § 18. Mox *Venusiam fugit* Voss. et Lov. 1. *Venusiam perfugit* Flor. Lov. 3. 4. Harl. Hav. et Hearnii Oxon. quod recepi. Recepit etiam Crevierius, qui optimos codd. id tenere, ac magis proprium esse monet. Vide modo ad § præc.

§ 15 *Quadraginta millia peditum, duo millia septingenti equites*] Polybius III. 117. ad septuaginta millia cæsa tradit. Dionysius etiam Halicarnasseus ex octoginta millibus tria evasisse scribit lib. II. p. 89. Cæterum, si versu sequente quis tollat *civium* ac conjunctionem *que*, ratio numeri fere cum Polybio conveniet. Alioqui verborum Livii sensus est, tantum civium prope, quam sociorum, de XL. millibus cecidisse. Porro in captivorum etiam oratione c. 59. ac item T. Manlii c. 69. quinquaginta millia nominantur. Ex his lector judicet, quodnam verisimillimum. Nam ego plane hæsito. *Glar.* Polybius item ad septuaginta millia occisa ait. Quod sequitur *et tanta civium sociorumque pars*, expositionis vim habet; eum enim numerum civium sociorumque parem prope fuisse significat. *Sigon.* Pal. 2. *XLV. milia.* Gebh. Duo meliores unusque de Pall. *XXXXV. millia peditum:* quod videtur confirmari XXV. 6. 'Ubi plus quinquaginta millia hominum ceciderunt.' *J. F. Gron.* *XXXV. pedites* Exc. Pithœi. *XLV. pedites* Flor. *XXXXV. D. pedites*, id est, quadraginta quinque millia quingentos pedites, ex Put. laudat Crevier. *quadraginta quinque millia Romanorum* hoc prœlio cæsa fuerunt, ut testatur auctor Epit. Liv. hoc lib. τετρακισμύριοι Ῥωμαίων secundum Plut. Fab. p. 183. 'militum quadraginta millia, equitum tria millia et quingenti' apud Eutrop. III. 10. 'quadraginta quatuor millia Romanorum' apud Oros. IV. 16.

Et tanta prope civium sociorumque pars cæsi dicuntur] H. Glareanus, ut numerum occisorum cum Polybio utcumque æquet, sic legit: *et tanta prope sociorum pars.* Sed Livius sibi in hoc numero constat. Postea enim ait c. 60. 'Quinquaginta millia civium sociorumque circa vos eo ipso die cæsa jacent.' Quare recte a Sigonio recepta lectio defenditur. *Schottus*, Obs. III. 6. Pal. 2. *et tanta pars civium sociorumque cæsi dicuntur.* Pal. 3. *et tota prope civium sociorumque pars cæsi dicuntur.* Gebh. Utrum *tanta prope civium, quanta sociorum pars?* an *et æqua prope civium sociorumque pars?* J. F. Gron. Salmasius ad Florum II. 6. § 15. itidem, ut hic Sigonius, putat Livium significare æquam civium et sociorum partem. Et sic etiam Schottus. Relinquo aliis quærendum an Latine dicatur *tanta prope pars*, pro *æqua prope pars*; et Glareanum ac Gronovium id non probasse, ob eamque caussam etiam hunc locum suspectum habuisse credo. Illud satis apparet non esse hanc verborum sententiam: præter illos, qui cæsi dicuntur, totidem e sociis periisse. Nam c. 36. scribit Livius, in exercitu Romano septem et octoginta millia armatorum et ducentos fuisse. Ex his in prœlio cecidisse nunc ait duo et quadraginta millia septingentos; capta sunt tria millia trecenti, in fine hujus cap. effugerunt XIX. millia cum paucis equitibus, ut paullo ante hoc cap. quæ summa ferme est quinque et sexaginta M. *Duk.*

In his alter consulum, quæstores L. Atilius et L. Furius Bibaculus] Id haud dubie mendosum, et ex fide vetustiorum codicum ita mutandum: *in his amborum consulum quæstores L. Atilius, &c.* Schottus Obs. III. 6. Pal. 1. et prisca ed. *in his ambo consulum quæst. L. Atil. et L. Furius Bibaculus.*

Gebh. Put. Pet. Reg. Voss. Men. Pal. *in his ambo consulum quæst. L. Atil. et L. Fur. Bibaculus.* Nec opus erat hic de consule memorare, quod proxime ante factum, nec scribere *amborum consulum quæstores*, quod Schotto visum est. Lib. XXVII. c. 22. 'Duo consulum prioris anni exercitus.' *J. F. Gron.* *In his ambo quæst.* Lov. 2. *in his consul et ambo quæst.* Lov. 3. et Hafn. *in his consul et ambo consulum quæst.* Ber. *in his amborum consul quæst.* Lov. 4. *in his amborum consilium quæst.* Lov. 5. *in his ambo consules, quæst.* Voss. *in his ambo consulum quæst.* Flor. Lov. 1. Gaertn. Hav. et Hearnii Oxon. cum edd. Rom. 1472. et Parm. Infra hoc lib. c. 54. 'Occidione occisos cum duobus exercitibus consules.' Quam adcurate cogitateque scripserit interpres Delphinicus, etiam ex hoc loco patet; ubi persuadere conatur Gronovium ex optimis libris maluisse *in his alter consulum. Quæstores:* quam deinde lectionem rejicit ob eamdem caussam, ob quam jam antea Gronovius ipsam illam rejecerat.

§ 16 *Unus et viginti tribuni militum*] Put. et antiquissimi *Bibaculus: et viginti unudecemtr.* Videntur velle *XXIX. tribuni militum:* quum bonus homo librarius notas *IX.* reddidisset *unus decem.* J. F. Gron. *Et viginti unus de tribunis milites quinquaginta* Lov. 2. et 3. *et XXI. de tribunis, militum quinquaginta millia* Gaertn. *et viginti unus de tribunis militum* Lov. 1. 4. 5. Harl. Hav. Hearnii L. 1. N. et ed. Rom. princeps, cum edd. Rom. 1472. ac Parm. *XXI. de tribunis mil.* Ber. et aliæ ex vett. edd. *XII. de tri. mil.* Hearnii D. *viginti una de CCte mil.* Exc. Pithœi. *et viginti decem tr. mil.* Flor. Mihi scribere voluisse videntur *unus et viginti de tribunis mil.*, ut in Voss. inveni. Idem usus præpositionis *de* infra est, XXXV. 29. 'Unum de auxiliaribus specie transfugæ mittit:' ubi plura vide.

Cn. Servilius et C. Minucius Numatius, qui magister equitum priore anno aliquot diebus ante fuerat] Priore anno dictator creatus erat ad habenda comitia P. Veturius Philo, ejus magister equitum M. Pomponius Matho: cum Fabio autem M. Minutius Rufus: quare hoc nomen *Numatius* mihi suspectum. *Glar.* In veteribus libris est *M. Numacius:* mendose utrobique. Fuit autem magister equitum aliquot ante dies 'Manius Pomponius Matho,' is, ut reor, qui consul fuit an. DXVII. quemadmodum scriptum est in consulibus Capitolinis. Cum autem Livius *M'. Matho,* aut *Manius Matho* scripsisset, imperiti librarii *M. Numatius,* et *Minutius Numatius* fecerunt. Postremo imperitiores emendatores *C.* prænomen de suo addiderunt. *Sigon.* Admodum depravate legitur in vulgatis exemplaribus *C. Minucius Numatius;* diversis quippe codd. Mstorum lectionibus, ut sæpe fit, simul conflatis; cum in quibusdam *C. Minucius,* in aliis *M. Numatius* appelletur. At hunc M. Minucium Rufum fuisse, Livii verba indicant, consularem appellantis, et adjicientis ita: *qui mag. eq. priore anno aliquot diebus ante fuerat.* Et recte: nam consul ante fuerat, et hoc priore ante cladem anno magister equitum sub Q. Fabio dictatore. Sed verba hæc *aliquot diebus ante* mihi suspecta sunt, quæ moverunt Sigonium, ut censuerit prænominis notam *C.* temere a correctoribus adjectam auferri debere, et pro 'Minucio Numatio' reponendum ibi esse alterum posteriorem hujus anni magistrum equitum, comitiorum habendorum caussa creatum, 'Manium Mathonem.' Sed videant docti. Mihi quidem videtur, quod Cannensi anno sequenti M'. Matho prætor urbanus Romæ manserit. Quapropter verba illa *aliquot diebus ante,* ut dixi, mihi suspecta sunt. Si ex historica veritate conjicere liceret, mallem ita le-

gere *aliquotque diebus Imp. fuerat.* De Minucio enim hæc intelligenda sunt, qui magister equitum æquale imperium per aliquot dies cum dictatore habuerat. Et frequens facilisque lapsus imperitorum librariorum semper fuit in abbreviationibus illis antiquis; similique errore *imp.* in *ante* mutare potuerunt, et copulæ notam *q*; omittere. Sed lectori suum de his sit judicium. *Pighius* in Annal. ad a. DXXXVI. p. 154. Pall. tres *inter eos Cn.* (Pal. G.) *Servilius* (Pal. 1. *Minutius,* Pal. 2. *Minimus:* forte *Geminus*) *et M. Minutius numerantur.* Gebh. Quum vulgo legeretur *C. Minutius Numacius,* conjiciebat Sigonius *Manius Matho,* quemadmodum et edidit. Modius revocavit alterum. Gruterus τὸ *Numatius* delevit: longe aliter optimi codd. *inter eos Cn. Servilium Minimum et M. Minucium numerant, qui mag. equ. priore anno aliquod annis fuerat octoginta præt. aut sen.* Ergo scribendum, *inter eos Cn. Servilium Geminum, et M. Minucium numerant, qui mag. eq. priore, consul aliquot annis ante fuerat: octoginta præt. aut sen.* Nihil fere in his sumus ausi, nisi quod adjecimus τὸ *consul,* idque ratione evidentissima. Fuerat autem consul sexto ante a. DXXXII. collega P. Cornelio Asina, quicum bellum adversus Istros administravit. Pighius conjecerat *aliquot diebus imperator fuerat.* J. F. Gron. Omnino scriptura Puteanei codicis flagitat, *magister equitum priore anno, aliquot ante cos. fuerat.* Jac. Gronov. Pighius ad an. IↃXXXVII. p. 160. ex capp. 35. et 55. ostendit 'Manium Pomponium Mathonem,' quem hic pro 'M. Minucio' substituit Sigonius, hoc anno jurisdictionem urbanam sortitum, et post cladem ad Cannas in Urbe fuisse. *Duk.* *Gn. Servilius Minutius Numantius, qui* Hav. *Cn. Servilius et M. Minucius, qui* Lov. 4. *Cn. Servilius et M. Minutius numeratur, qui* Lov. 5. *Cn. Servilius Minucius numerantur, qui* Lov. 1. *Cn. Servilius et M. Minucius numerantur, qui* Hearnii L. 1. et N. *Cn. Servilius Numinus et M. Minucius numerantur, qui* Lov. 2. *Cn. Servilius Minucius et M. Minucius numerantur, qui* Lov. 3. *Cn. Servilius Miramus et M. Minucius numerantur, qui* Gaertn. *Cn. Servilius Minimus et M. Minucius numerantur, qui* Voss. Harl. Hearnii D. et Colbert. apud Doujatium. *Cn. Servilius Geminius et M. Minucius numeratur, qui* Ber. *Cn. Servilius Minimum et M. Minucius vero numerant, qui* Flor. a m. pr. *et M. Minucium numerant, qui* a m. sec. *Cn. Servilium Minimum et M. Minucium numerant, qui* Exc. Pithœi. Ex tot codd. vestigiis plus quam verisimilis redditur Gronovii emendatio; quare etiam Servilii cognomen *Geminum* in contextum recepi. In verbis seqq. reliqui quidem codd. nihil mutant, sed Flor. et Cant. *mag. eq. priore anno, aliquot annis ante fuerat* legunt. Jac. Gronovii conjecturam, tamquam optimorum codd. lectioni proximam, admisi. Ceterum Minucium, qui anno priore magister equitum fuerat, prœlio Cannensi interfectum fuisse constat etiam ex Silio Ital. IX. 563.

§ 17 *Octoginta præterea senatores, aut qui eos magistratus gessissent*] Eorum, qui in senatum veniebant, alii senatores erant, quippe qui lecti a censoribus essent; alii jure magistratus, quem aut tum gerebant, aut ante gesserant, jus quidem sententiæ dicendæ habebant, verum sententias non rogabantur; sed, quas senatores dixissent, in eas descendebant. Itaque de M. Livio dixit Livius XXVII. 34. 'Sed tum quoque aut verbo assentiebatur, aut pedibus in sententiam ibat.' Hinc cum senatores in curiam vocabantur, ita vocabantur; 'Senatores, quibusque sententiam dicere licet.' Seminarium autem senatus, id est, eorum, qui a censoribus legerentur, cum alii multi pro arbitrio censorum fuerunt, tum maxime

ii, qui curules magistratus gessissent. Hæc fere ex Livio et Gellio. *Sigon.* De Livio Salinatore rursus idem, quod hic, ad Liv. XXVII. 34. et de Ant. Jur. Civ. Rom. II. 2. tradit Sigonius. Sed nihil in illo loco Livii est, unde ostendi possit Salinatorem tum non lectione censorum, sed jure magistratus, in senatum venisse. Fuerat ille consul triennio ante annum cladis Cannensis, et haud dubie ante consulatum alios magistratus curules gesserat. A censoribus autem maxime in senatum lectos fuisse, qui curuli magistratu functi fuerant, ostendit Manutius de Senatu Rom. c. 1. nec sine ratione existimat eos in senatu legendo non potuisse a censoribus præteriri, eo, quod Livius hic dicit 'qui eos honores gessissent, unde in senatum legi deberent.' Itaque longe probabilius est Livium Salinatorem, si non ante præturam, tamen anno, qui consulatum illius præcessit, et L. Æmilium, C. Flaminium censores habuit, ab his in senatum lectum fuisse. Si quis tamen contendere velit hoc incertum esse, is causam dicat oportet, cur ergo lectione Fabii Buteonis dictatoris, qui apud Livium XXIII. 23. 'in' senatorum 'demortuorum locum legit eos, qui post L. Æmilium, C. Flaminium censores curulem magistratum ceperant,' comprehensus non fuerit Salinator. Nec magni ponderis est id, quo præcipue nititur Sigonius, ex eo, quod Liv. XXVII. 34. dicit, eum in senatu 'verbo adsensum, aut pedibus in sententiam ivisse,' intelligi, eum illo tempore nondum a censoribus in senatum lectum fuisse. Nam nihil est, cur credamus, senatoribus, qui a censoribus lecti fuerant, non idem licuisse, quod pedariis, qui jure magistratus in senatum venerant. *Duk.* Vide ad l. d. Liv. § 6. *Aut senatores*, addita priori vocula, ut Gronov. ad § præc. legendum monet, etiam Flor. qui *eum mag̃ gessissent* a m. sec. exhibet: *eos magistratus gesserant* Lov. 4. et 5. Mox *ut in senatum*, pro *unde*, Ber. a m. sec. et *facti fuissent*, pro *essent*, Lov. 4.

§ 18 *Capta eo prœlio tria millia peditum et equites trecenti dicuntur*] *Capta in eo prœlio* Lov. 1. Quod dictum esse potest, ut 'in certamine vinci;' de quo vide ad X. 6. § 11. Reliqui tamen omnes præpositionem ignorant. Ant. Periz. autem in margine Livii scribendum censet *Capta prœlio*, omisso medio pronomine, addita hac ratione, quia post prœlium multo plures sunt capti. Omnes tamen scripti τὸ *eo* defendunt. Præterea *et equites* CCC *dicuntur* Exc. Pithœi, *et equites M. et dicuntur* Flor. in cujus margine *M. et D. dicuntur* manus altera emendat.

CAP. L. § 1 *Hæc pugna Alliensi cladi nobilitate par, cetera utilis, quæ post pugnam accidere leviora*] Ego sic emendo: *cæterum ut illis, quæ post pugnam accidere, levior, quia ab hoste cessatum est.* Hoc est, quia Annibal cessavit petere urbem, ut Galli petierunt, superatis ad Alliam Romanis. Præterea *namque*, una dictio, debet dividi in duas, ut sit relativum *quæ*: refertur enim ad illud *fuga*. Ita tota emendatio erit, singulis dictionibus in binas separatis, *utilis* in *ut illis*, *namque* in *nam quæ*, et *leviora* mutato in *levior*. Vallæ. Placet prisca lectio: *Hæc est pugna Cannensi clade nobilitata, par Aliensi. Ceterum ut hæc illa, &c.* Polybius III. 117. Ἡ μὲν οὖν περὶ Κάνναν γενομένη μάχη Ῥωμαίων καὶ Καρχηδονίων ἐπετελέσθη τὸν τρόπον τοῦτον. *Sigon.* Pal. 1. *Hæc ex pugna Cannensi clade nobilitata par.* Pal. 2. *Hæc est pugna Alliensi cladi nobilitate par.* Insuper Pal. 1. *par, ceterum utilis et quæ post pugnam accidere leviora.* Pal. 3. *ceteris utilis quæ post pugnam accidere leviora.* Quæ omnia turpissime contaminata sunt. Ceterum sincerior hoc loco prisca ed. *Hæc est pugna Cannensi clade nobili-*

tata: par ceterum Alliensi; utque illa iis, q̄ post pugnam accidere, levior. Gebh. Et hic nihilo modestiores fuerunt Livii tortores. Put. hæc ex pugna aliiensi clade nobilitate par cæterum utilis quæ post pugnam, &c. gravior fœdiorque fuga namque ad alliam sicut urbem. Manus secunda ad aliiensi adjecerat s. Prorsus eodem modo optimus Flor. nec differt Pet. nisi quod post lituram habet Cannensi: quemadmodum etiam Barberinus. Inde eduximus et genuinum putamus: Hæc est pugna Cannensis, Alliensi cladi nobilitate par: cæterum ut illis, quæ post pugnam accidere, levior, quia ab hoste cessatum est: sic strage exercitus gravior fœdiorque. Fuga namque ad Alliam sicut urbem prodidit, &c. vel cladis nobilitate. J. F. Gron. Omnino cum Gronov. legendum Hæc est pugna Cannensis, Alliensi cladi nobilitate par. Ex Mss. alterutra vocum Cannensis vel Alliensi propter similitudinem syllabarum finalium excidit; et quidem ex optimis posterior plerumque, ex reliquis prior: ita tamen, ut in illis Cannensi pro Cannensis datum sit, et nobilitata pro nobilitate. Recte etiam, quum pro utque hæc illa iis, quæ, (ita primus Ascens. 1518. edidit; priores enim pronomen hæc ignorabant) in plerisque codd. reperisset tantum utilis, quæ, substituit ut illis, quæ; quod etiam Valla viderat, et præfert Lov. 5. Contrario errore ut illi, pro utili, præferebant plures codd. v. 18. § 3. ubi quædam vide. Similiter fere utilia, pro ut alia, dederant XXI. 52. § 7.

§ 2 Sic strage exercitus gravior, fœdiorque fuit fuga: namque ad Alliam fuga sicut] Quomodo hic fœdior fuga, quam in Alliensi pugna? cum illic miles sine ulla dimicatione fugerit; hic, tot millibus trucidatis, ut ipse statim dicit, fugientem consulem vix quinquaginta secuti sint? Quamobrem verba hæc fuit fuga delenda arbitror; certe in quibusdam exemplaribus altera eorum deest. Schottus, Observ. III. 6. Abest ab omnibus Pall. vocula fuit. Quia in Pall. 1. ac 2. post ad Alliam τὸ fuga defecit, nihil certius, quam legendum, sic strage ex. fœdior graviorque: fuga namque ad Alliam sicut urbem prodidit, ita exercitum servavit. Comparat clades, quas Romani ad Alliam et Cannas acceperunt. Hanc sicut eventu illa ad Alliam, quia ab Annibale cessatum, et non illico exercitus ad Urbem ductus est, leviorem affirmat: ita strage graviorem et fœdiorem. Quippe ad Cannas non fœde fugerunt, omnibus fere trucidatis. XXV. 6. 'Cannensem vero quisquam exercitum fugæ aut pavoris insimulare potest, ubi plus quinquaginta millia hominum ceciderunt?' Sed in Alliensi pugna miles sine ulla dimicatione terga dedit. Liv. ibid. 'Ad Alliam prope omnis exercitus fugit.' Stabilit hanc lectionem meam prisca ed. sic strage exercitus gravior fœdiorque fuit fuga: nam quæ ad Alliam fuit, sicut urbem prodidit. Similis fere locus cap. 59. 'Utraque non tam clade infamis, quam pavore et fuga pugna fuit.' Gebh. Similiter Gronov. hæc verba ad § præc. emendavit, eamque emendationem recte in contextum admisit.

§ 3 Alterius morientis prope totus exercitus fugit] Scribo exercitus fuit. Non aliud dicit, quam, Varronem fugientem pauci comitati: Æmilio morienti prope omnis exercitus commoritur. Lipsius, Epist. Quæst. II. 1. Hoc exercitus fuit a Lipsio: et sane sic optimi libri, non fugit, ut vulgo. Sed qua sententia? Non aliud dicit, inquit, quam Æmilio morienti prope omnis exercitus commoritur. Ego vero hoc acumen me non assequi fateor, nec videre, ut morientis esse Latine sit commori. Hoc ille frustra speravit nos sine teste credituros. Quin et sic obsidet morbus: et, nisi quis meliorem adferet, habe

mecum, *alterius mortem prope totus exercitus luit.* Hoc est illud ipsum, quod exprimi debuisse recte sentiebat Lipsius: sed cum aliqua invidia ipsius exercitus, in quo unus Paullus, qui recta suadebat, a nemine audiebatur. Unde Lentulus cap. præc. 'Quem unum insontem cladis hujus.' Illi Paullum monentem, prædicentem, deterrentem, Varroni vano creduli, traxerunt in id periculum, quo simul perirent: itaque mortem ejus, crimen suum, morte consimili luerunt. *J. F. Gron.* *Fuit* apud me superest in Flor. Lov. 4. 5. et paucis aliis; apud Hearnium in L. 1. quod cum τῷ *fugit* sæpe commutari solet in libris scriptis. Vide ad XXVII. 32. § 6. Plerique reliqui vel *fugit* tuentur, vel ejus loco aut *fugiit*, aut *fugerat* legunt. Doujatius, præfatus Gronovii conjecturam ingeniosam quidem, sed, nullo adstipulante aut eo ducente codice, non minus audacem esse, vulgatum *fugit*, quod Colbert. liber cum aliis pluribus servat, præferendum arbitratur: quum autem duo duorum consulum exercitus essent, si seorsim agerent, et in hac pugna suo quisque cornu vel potius dimidiæ copiarum parti præesset, Livium velle existimat, alterius consulis fugientis, nempe Varronis, exercitum pene totum cæsum esse; alterius vero in prœlio cæsi, nempe Paulli, copias pene universas fugisse. Id firmari posse videtur ex eo, quod 'septem et octoginta millia armatorum et ducentos' in castris Romanis fuisse, quum pugnatum ad Cannas est, quosdam auctores esse, Livius tradat c. 36. ex illo autem numero 'quadraginta millia peditum, duo millia septingentos equites' cæsos, 'tria millia peditum et equites trecentos' captos testetur c. 49. secundum hunc enim calculum evasisse debuerunt quadraginta et unum millia ac ducenti milites, qui post prœlium partim in majoribus minoribusque castris ac vico Cannarum ab Hannibale capti sunt, partim se Canusium Venusiamque receperunt. Restant tamen plura, quibus Doujatio adsentiri prohibeor: sed quæ per partes omnia recenseri ratio adnotationum non patitur. Eo tamen pertinet, quemque consulem in hac pugna non dimidiæ copiarum parti, sed cornu alterutri præfuisse, Servilium mediam aciem rexisse. Vide c. 45. Præterea non omnes, qui prœlio neque cæsi neque capti sunt, ad exercitum Paulli pertinuisse, sed magnam etiam partem eorum, quibus Varro præfuerat, mortem vel captivitatem tempore prœlii evasisse. Tandem etiam errores admissos videri in numeris interfectorum; quod intelligi poterit, partim si numeros eorum qui ceciderunt, capti sunt, et evaserunt colligamus; et conferamus cum numero eorum, qui in exercitu fuisse dicuntur; partim ex Polybio: unde dicendum videtur majorem militum numerum, quam vulgata Livii verba præferunt, occubuisse. Præstare igitur videtur, ut Lipsii conjecturam, optimorum codd. auctoritate stabilitam, probem: non quasi 'esse alicujus morientis' notet per se alicui commori, sed morienti favere, adhærere, sequi, imitari. Alia ejus locutionis hoc sensu exempla vide ad lib. III. c. 38. § 11. Similiter locum cepit Crevier. qui hæc verba ita exponit: alterum morientem prope totus exercitus secutus est, comitatus est: id est, cum eo periit. In verbis præcedd. *vix septuaginta,* pro *vix quinquaginta*, scribendum esse, Gronov. conjecit ad c. 49. § 41. idque in contextum recepit. Alterum tamen hic servant omnes scripti et edd.

§ 4 *Qui in majoribus castris præerant*] Vet. lib. *qui maj. castris præerant.* Sigon. Pal. 2. *in maj. præerant.* Gebh. Edebatur *qui in majoribus.* Sigonius τὸ *in* sustulit. Meliores *qui in majoribus erant.* J. F. Gron. *Qui*

majoribus præerant Voss. Lov. 1. 4. 5. Harl. Ber. Hafn. Rec. Gaertn. Hav. et edd. vett. pro quo Aldus demum *qui in majoribus præerant* substituit, reliquis adprobantibus, usque dum Sigonius priorem lectionem revocaret. Id autem, quod scholio suo Sigonius præscripsit, in nullo scripto vel edito obvium fuit: *qui majoribus castris præerant* in uno inveni Lov. 2. *qui majoribus ex se præerant* in Lov. 3. At quomodo *præerant?* Præcessit enim binis in castris multitudinem 'sine ducibus' fuisse: recte igitur Gronov. *qui in majoribus erant*, adsentiente ex meis Flor.

Uno agmine Cannusium abituros] *Canusium* uno *n*, et veteres libri et Græci scribunt. ["'Nam Canusi lapidosus: aquæ non ditior urna' Horatius Serm. Sat. I. 5. 91. quod adducere debebat pro fide Sigonius.'] In iisdem vett. libb. est *uno agmine inde Canusium ab.* Sic paulo post, *atque inde protinus Canusium pervenerunt.* Sigon. Non *Cannusium*, sed *Canusium*, ut recte Sigon. docet, scribendum esse, etiam ex Horat. Silio, Martial. constat, qui primam ejus vocis syllabam corripiunt. *Inde*, quod ex vet. lib. addidit Sigon. in uno apud me superest Hav. Superest tamen etiam in Lov. 2. et Ber. verum hi voces *uno agmine* ignorant: *una Canusium* legit Lov. 1.

§ 5 *Qui se arcessant*] Ita ex Pal. 1. pro *accersant* Gebh. legebat ad IX. 9. § 12. Et ita Flor. Vide quæ ibi notantur. Præterea *Cur enim, qui se* Lov. 3. *Cur illos, qui se* Lov. 4. 5. *Cur enim illos, qui ad se* edd. Rom. 1472. Mediol. 1480. et Parm. Mox *ipsos* deficit in Lov. 4. *possunt*, pro *possent*, legit Lov. 2.

Aliorum, quam sua, corpora tanto periculo mallent objicere] Trajectis vocibus habent Pall. codd. *sua per. tanto corpora.* Gebh. *Quam sua* (*suo* habet Lov. 3.) *per. corpora tanto mallent objicere* Voss. Lov. 1. 2. 3. 5. Ber. Gaertn. et Hav. cum edd. vetustis. *Quam sua corpora per. tanto mallent objicere* Harl. *quam sua corpora objicere per. tanto mallent* Lov. 4.

§ 6 *Aliis non tam sententia displicere, quam animus deesse*] *Non tam sententiam displicere* Lov. 1. 2. Ber. et Hav. *non tam sententia hæc displicere* Lov. 5. *non tam sententia est displicere* Flor. Cant. Voss. Lov. 3. et Harl. *non tam sententia visa est displicere* Gaertn. *non tam sententia est visa displicere* Hearnii N. Tum *quam animos deesse* Lov. 3.

Æstimarique capita vestra pretio, et exquiri] Pall. tres *æstimarique capita vestra et exquiri pretia.* Vet. ed. *exquiri pretio.* Gebh. Ita primus edidit Ascens. 1513. Priores præferunt *capita vestra, et exquiri pretio.* Gruterus deinde *capita vestra, et exquiri pretia* in ultima ed. vulgari curavit; quod omnes etiam mei præferunt, nisi quod vox *pretia* exsulet a Lov. 3. Paullo ante *ab amarissimo*, pro *ab avarissimo*, male Lov. 1. Sæpe ita turbant libri scripti. Vide Broekh. ad Prop. I. 8. 38. II. 18. 65. et Burm. ad Ovid. Trist. IV. 10. 51.

Romanus civis sis, an Latinus socius] Hæc interrogatio fiebat, ut in Romanos Annibal animadverteret, socios conciliandæ eorum sibi gratiæ caussa dimitteret. *Sigon.* Immo ut Romanos in vincula daret, qui postea redimerentur; Latinos socios sine pretio dimitteret, quemadmodum post prœlium ad Trasimenum fecerat hoc lib. c. 7. Mox voces *et miseria* exsulant a Voss.

§ 7 *Honos quæratur, non tibi? Non vos quidem L. Æmilii, qui se bene mori, &c. similes estis*] Optime liber vetus, *honos quæratur? non: siquidem L. Æmilii, qui se, &c.* Vide audaciam correctorum, qui reliquas illas voces ineptissime inseruerunt. *Lipsius*, Epist. Quæst. V. 4. 'Απρόσδοτον est in hoc sensu. Negatur esse similis Æmilius cum suis; sed, quorum similes sint, non redditur: quod tamen maxime in exspectatione erat ob particulam

quidem, quæ sententiam suspensam solet ad continuum rei illationem, [illegible] per [illegible] Virg. Æn. I. 135. 'Quos ego: sed motos præstat componere fluctus.' Bentl. [illegible] exemplar post sed hypostigmum habet: [illegible] Observ. III. 6. [illegible] J. F. Gron. [illegible]

[illegible]

errorem launat, non quod ita legendum putarent. In nullo certe cod. lectio illa, vel ejus vestigium ullum, obvenit. Contra qui circa eum tumulati jacent est in Lov. 5. eodem errore, quo 'cumulus' et 'tumulus' permutari vidimus ad x. 29. § 19. Insuper qui circa tumulati jacent Lov. 2. et Har. qui circa eum vulnerati jacent Hav. qui circa eum cumulati jacent Gaertn.

§ 8 *Obprimunt lux, majoraque hostium agmina obsepiunt iter*] Meliores *opprimit lux, maj. hostium agm. obsepiunt iter.* J. F. Gron. Ita et Flor.

Incompositi obstrepunt portis, erumpunt] Vet. ed. *portis erumpentes.* Pall. tres *portas erumpunt.* Gebh. *Porta erumpentes* Lov. 2. Ber. Hafn. Hav. et edd. pleraeque ante Aldum: *portas erumpentes* Flor. Voss. Lov. 1. 3. 4. Harl. et Gaertn. cum ed. Parm. de qua locutione vide Burm. ad Suet. Aug. c. 14. Vulgatum tamen, quod ab Aldo est, et reliquorum codd. fide firmatur, præferendum videtur.

§ 9 *Ferro atque audacia iter fit*] Pall. 1. et 3. *audacia fiat.* Pal. 2. *audacia via fiat:* vet. ed. *audacia iter fiat.* Gebh. *Ferroque atque audacia fiunt* Voss. *ferroque atque audacia iter fiat* Hav. et edd. usque ad Aldum: *ferro audacia fiat* Lov. 2. *ferro atque audacia fiat* Lov. 1. 4. 5. *ferro atque audacia fit* Cant. et Lov. 3. *ferro atque audacia ea fiat* Gaertn. *ferro atque audacia via fiat* Harl. Hafn. et Hearnii Oxon. *ferro atque audacia via fit* Flor. quod jam Gronovii ultima editio recte recepit. Passim apud Nostrum obvenit 'viam facere.' Supra II. 12. 'Cruento mucrone sibi ipse fecerat viam.' III. 48. 'Ille ferro, quacunque ibat, viam facere.' IV. 28. 'Ferro via facienda est.' c. 38. 'Quacunque incedunt, vi viam faciunt.' V. 10. 'In aciem viam facerent.' hoc lib. c. 5. 'Per medias acies ferro viam fieri.' Vide etiam Gronov. ad XXXVII. 11. § 20. In Put. optimo *ferro atque audacia via fit* exstare, Jac. Gronov. mo-

nult in Dissert. Epist. in Liv. quæd. loca Geogr. epist. II. p. 16. Sed solent hæ voces in scriptis confundi. Vide ad XXXII. 9. § 8.

Quamvis per confertos hostes] Id est, per quamvis confertos. *Sigon.* *Quamvis pro conferto hostium* Lov. 4. et 5. *quamvis per conferto hostium* Voss. et Harl. *quamvis per confertos hostium* Lov. 2. et Hafn. Vide ad XXVIII. 39. § 14. Optimi tamen stant pro vulgato.

Cuneo quidem hoc laxum atque solutum agmen, ac si nihil obstet, transibimus] Livii sententia comparet, vereor ut verba. Nam vetus illa ultima sic: *ac si nihil obstet, jus scias.* Intricata lectio, ex qua hoc tamen elicio, τὸ *transibimus* Livii verbum non esse. *Lipsius,* Ep. Quæst. v. 4. Pall. tres *transeamus.* Gebh. Ita et Lov. 2. Harl. Ber. Rec. Gaertn. Hav. et Hearnii D. atque N. *transeat* Lov. 3. *vis scias* Cant. Voss. Lov. 1. 4. 5. Hafn. Exc. Pithœi, et Hearnii L. 1. *vissscias* Flor. quomodo et omnes bonos suos præferre, Gronov. testatur Obs. IV. 20. p. 317. unde vel *transeas,* vel potius *disjicias* scribendum conjecit; *d* enim superius apertum facile pro *u* adparere; libros autem veteres ubique habere *dissicias,* pro *disjicias.* Ita sane Liv. l. XLIV. c. 41. 'Turbarunt primo, deinde disjecerunt phalangem.' Præterea edd. antiqq. vel *ut nihil obstet,* vel *ut si nihil obstet* dederunt; pro quo male Mogunt. *ac si nihil obstet* substituerunt. Nam, uno vel altero dissentiente, etiam omnes codd. mei *ut si* tuentur; quod et omnes bonos codd. habere, Gronov. d. l. testatur. Iisdem particulis junctis pro 'tamquam,' 'quasi,' etiam Cic. utitur de Opt. Gen. Orat. c. 4. 'Si eodem modo putant, exercitu in foro, &c. conlocato, dici pro Milone decuisse, ut si de re privata ad unum judicem diceremus.' De Off. I. 14. 'In eadem sunt injustitia, ut si in suam rem aliena convertant.' De Amic. c. 16. 'Qui dixisset, ita amare oportere, ut si aliquando esset osurus.' Eamdem formulam Livio restituere conatur Gronov. XXXII. 11. 'Hæc ita crederet, ut si suæ potius omnia, quam illius, potestatis essent.'

§ 10 *Hæc ubi dicta dedit, stringit gladium, cuneoque facto per medios vadit*] Carmen sesquiheroicum, ut appareat verum esse historicos medios esse inter poëtas et oratores, quando etiam ab heroico versu cœpit Livius, ut author est Quintilianus Instit. IX. 4. quamquam ego credo, fortuitu hoc potius factum, quam ex proposito. *Glar.* Vide ad Præfat. Liv. § 1.

§ 11 *Translatis in dextram partem scutis*] Pall. tres *transl. in dextrum scutis.* Gebh. Iidem meliores *in dextrum scutis.* J. F. Gron. Non tantum meliores, sed et omnes mei atque Hearnii Oxon. hanc lectionem stabiliunt.

In majora castra ad sexcentos evaserunt] Quidam libri 'tria millia' præterea habebant, quum tamen in oratione T. Manlii de captivis redimendis c. 60. 'sexcentorum' duntaxat sit mentio. Porro quod rursus sequitur, 'atque inde protinus alio magno agmine adjuncto Canusium incolumes perveniunt,' puto eum loqui de quatuor millibus peditum ac ducentis equitibus ex majoribus castris, ut non ita longe post dicturus est Livius c. 52. *Glar.* Voss. *ad DC*[ta] *hominum millia,* et aliter alii Mss. procul dubio innuentes per notas *ad DC,* primo scriptum fuisse, quum id Livius non edidisset *ad sexcentos,* sed *ad sexcenti,* ut passim, hoc est, 'circiter.' Sic XXIII. 37. Put. Pet. non habent *ad mille trecentos,* sed *ad mille CCC.* id quod ego pronunciarem *ad mille trecenti.* Jac. Gron. Vide ad X. 17. § 8. Ceterum *ad sex millia hominum,* vel *ad sex hominum millia* multi codd. *ad sexcenta hostium millia* Voss.

quidem, quæ sententiam suspendere solet ad contrariæ rei illationem, excusari potest per ἀποσιώπησιν seu reticentiam, qua sermo ipse inchoari solet, sed ita, ut abrumpatur. Virg. Æn. I. 139. 'Quos ego: sed motos præstat componere fluctus.' Buslid. vetus exemplar post *sed* hypostigmen habet: *Non vos quidem L. Æmilii, &c.* Deinde *similes estis, sed. Antequam opprimat lux:* ut bilem stomachi jamjam se effundentem injecto silentio retineat. *Schottus*, Observ. III. 6. Pal. 1. *Non tua: siquidem L. Æmilii, qui se bene mori, &c. cives estis.* Pal. 2. *Non tu: siquidem L. Æmilii consulis, qui se bene mori, &c. cives estis.* Notat in hoc loco ἀπρόσδετον Schottus. Sed non displicet mihi emendatio, quam Lipsius ex veteri libro eruit. *Gebh.* Scribendum *Non tu: siquidem L. Æmilii consulis, qui.* Docuimus Observ. IV. 20. *J. F. Gron.* Primo τὰ *non tibi* in nullo exstant cod. Deinde *Nec tua siquidem L. Æmilii, qui* Lov. 3. *Non tua, siquidem L. Æmilii, qui* Lov. 5. Harl. et Gaertn. *Non: siquidem L. Æmilii, qui* Lov. 1. 2. 4. Ber. et Hav. *Non tu: siquidem L. Æmilii consulis, qui* Flor. et forte etiam Cant. ac Voss. ex quibus nihil notatum vidi. Tum *qui bene mori, quam turpiter vivere maluit*, omisso pronomine *se*, Lov. 5. In quo ejiciendo si reliqui omnes consentirent, non adversarer. Nunc contra unum testem reliquis præferre non considerati foret. Et ita loquitur Liv. III. 68. 'Malæ rei se, quam nullius, turbarum ac seditionum, duces esse volunt.' Ita et alios locutos esse, docuerunt Georg. Fabric. ad Ter. Eun. in Prol. vs. 2. et viri docti ad Sall. Catil. c. 1. Tandem *cives estis*, pro *similes estis*, jam Gruter. in ultima edit. proposuit, idque servant omnes mei.

Qui circa eum cumulati jacent] Pal. 2. *tumulati jacent.* Laudat hunc locum Schottus Observ. III. 6. legens *immolati jacent*. Gebh. Sed ita per errorem laudat, non quod ita legendum putaret. In nullo certe cod. lectio illa, vel ejus vestigium ullum, obcurrit. Contra *qui circa eum tumulati jacent* est in Lov. 5. eodem errore, quo 'cumulus' et 'tumulus' permutari vidimus ad x. 29. § 19. Insuper *qui circa tumulati jacent* Lov. 2. et Ber. *qui circa eum vulnerati jacent* Hav. *qui circa eum cumulate jacent* Gaertn.

§ 8 *Obprimat lux, majoraque hostium agmina obsepiant iter*] Meliores *opprimit lux, maj. hostium agm. obsepiunt iter.* J. F. Gron. Ita et Flor.

Incompositi obstrepunt portis, erumpamus] Vet. ed. *porta erumpamus.* Pall. tres *portas erumpamus.* Gebh. *Porta erumpamus* Lov. 2. Ber. Hafn. Hav. et edd. pleræque ante Aldum: *portas erumpamus* Flor. Voss. Lov. 1. 3. 4. Harl. et Gaertn. cum ed. Parm. de qua locutione vide Burm. ad Suet. Aug. c. 14. Vulgatum tamen, quod ab Aldo est, et reliquorum codd. fide firmatur, præferendum videtur.

§ 9 *Ferro atque audacia iter fit*] Pall. 1. ac 3. *audacia fiat.* Pal. 2. *audacia via fiat:* vet. ed. *audacia iter fiat.* Gebh. *Ferroque atque audacia fiant* Voss. *ferroque atque audacia iter fiat* Hav. et edd. usque ad Aldum: *ferro audacia fiat* Lov. 2. *ferro atque audacia fiat* Lov. 1. 4. 5. *ferro atque audacia fit* Cant. et Lov. 3. *ferro atque audacia eu fiat* Gaertn. *ferro atque audacia via fiat* Harl. Hafn. et Hearnii Oxon. *ferro atque audacia via fit* Flor. quod jam Gruteri ultima ἐκδόσεως recte recepit. Passim apud Nostrum obcurrit 'viam facere.' Supra II. 12. 'Cruento mucrone sibi ipse fecerat viam.' III. 48. 'Ille ferro, quacumque ibat, viam facere.' IV. 28. 'Ferro via facienda est.' c. 38. 'Quacumque incedunt, vi viam faciunt.' V. 19. 'In arcem viam facerent.' hoc lib. c. 5. 'Per medias acies ferro viam fieri.' Vide etiam Gronov. ad XXXVII. 11. § 20. In Put. optime *ferro atque audacia vis fit* exstare, Jac. Gronov. mo-

nuit in Dissert. Epist. in Liv. quæd. loca Geogr. epist. II. p. 16. Sed solent hæ voces in scriptis confundi. Vide ad XXXII. 9. § 8.

Quamvis per confertos hostes] Id est, per quamvis confertos. *Sigon.* *Quamvis pro conferto hostium* Lov. 4. et 5. *quamvis per conferto hostium* Voss. et Harl. *quamvis per confertos hostium* Lov. 2. et Hafn. Vide ad XXVIII. 39. § 14. Optimi tamen stant pro vulgato.

Cuneo quidem hoc laxum atque solutum agmen, ac si nihil obstet, transibimus] Livii sententia compareat, vereor ut verba. Nam vetus illa ultima sic: *ac si nihil obstet, jus scias.* Intricata lectio, ex qua hoc tamen elicio, τὸ *transibimus* Livii verbum non esse. *Lipsius*, Ep. Quæst. v. 4. Pall. tres *transeamus*. Gebh. Ita et Lov. 2. Harl. Ber. Rec. Gaertn. Hav. et Hearnii D. atque N. *transeat* Lov. 3. *vis scias* Cant. Voss. Lov. 1. 4. 5. Hafn. Exc. Pithœi, et Hearnii L. 1. *vissciat* Flor. quomodo et omnes bonos suos præferre, Gronov. testatur Obs. IV. 20. p. 317. unde vel *transeas*, vel potius *disjicias* scribendum conjecit; *d* enim superius apertum facile pro *u* adparere; libros autem veteres ubique habere *dissicias*, pro *disjicias*. Ita sane Liv. l. XLIV. c. 41. 'Turbarunt primo, deinde disjecerunt phalangem.' Præterea edd. antiqq. vel *ut nihil obstet*, vel *ut si nihil obstet* dederunt; pro quo male Mogunt. *ac si nihil obstet* substituerunt. Nam, uno vel altero dissentiente, etiam omnes codd. mei *ut si* tuentur; quod et omnes bonos codd. habere, Gronov. d. l. testatur. Iisdem particulis junctis pro 'tamquam,' 'quasi,' etiam Cic. utitur de Opt. Gen. Orat. c. 4. 'Si eodem modo putant, exercitu in foro, &c. conlocato, dici pro Milone decuisse, ut si de re privata ad unum judicem diceremus.' De Off. I. 14. 'In eadem sunt injustitia, ut si in suam rem aliena convertant.' De Amic. c. 16. 'Qui dixisset, ita amare oportere, ut si aliquando esset osurus.' Eamdem formulam Livio restituere conatur Gronov. XXXII. 11. 'Hæc ita crederet, ut si suæ potius omnia, quam illius, potestatis essent.'

§ 10 *Hæc ubi dicta dedit, stringit gladium, cuneoque facto per medios vadit*] Carmen sesquiheroicum, ut appareat verum esse historicos medios esse inter poëtas et oratores, quando etiam ab heroico versu cœpit Livius, ut author est Quintilianus Instit. IX. 4. quamquam ego credo, fortuito hoc potius factum, quam ex proposito. *Glar.* Vide ad Præfat. Liv. § 1.

§ 11 *Translatis in dextram partem scutis*] Pall. tres *transl. in dextrum scutis*. Gebh. Iidem meliores *in dextrum scutis*. J. F. Gron. Non tantum meliores, sed et omnes mei atque Hearnii Oxon. hanc lectionem stabiliunt.

In majora castra ad sexcentes evaserunt] Quidam libri 'tria millia' præterea habebant, quum tamen in oratione T. Manlii de captivis redimendis c. 60. 'sexcentorum' duntaxat sit mentio. Porro quod rursus sequitur, 'atque inde protinus alio magno agmine adjuncto Canusium incolumes perveniunt,' puto eum loqui de quatuor millibus peditum ac ducentis equitibus ex majoribus castris, ut non ita longe post dicturus est Livius c. 52. *Glar.* Voss. *ad DC^ta hominum millia*, et aliter alii Mss. procul dubio innuentes per notas *ad DC*, primo scriptum fuisse, quum id Livius non edidisset *ad sexcentos*, sed *ad sexcenti*, ut passim, hoc est, 'circiter.' Sic XXIII. 37. Put. Pet. non habent *ad mille trecentos*, sed *ad mille CCC.* id quod ego pronunciarem *ad mille trecenti*. Jac. Gron. Vide ad X. 17. § 8. Ceterum *ad sex millia hominum*, vel *ad sex hominum millia* multi codd. *ad sexcenta hostium millia* Voss.

ad tria millia Ber. *ad tria millia DC. hominum* Harl. *ad tria millia DC.* Gaertn. *ad tria millia et sexcentos* priscæ edd. Sed vulgatum Aldus recte reposuit. Ita enim optimi codd. quorum scripturam firmat locus a Glareano laudatus, ubi in numero non dissentiunt scripti, aut editi. Mox *pervenerunt* Gaertn. quasi id tempus requireret præcedens *evaserunt*. Sed vide ad Liv. III. 46. § 9. et IX. 41. § 16.

§ 12 *Hæc apud strictos magis inpetu animorum, quem ingenium suum*] Scriptus cod. recte pro *strictos* habet *victos*. Schottus, Observ. III. 6. Pal. 2. *Hæc apud multos victos magis impetu an.* alii *strictos*. Gebh. Mss. *quod:* respicit enim relativum τὸ *Hæc:* quod nempe ex illis consiliis. Schottus ex nescio qua ed. citat *apud strictos*, corrigitque *victos*. Quos ego tractavi scriptos editosque, omnes *victos*. J. F. Gron. Putat Gronovius, orationem ita supplendam et ordinandam. Hæc consilia, quod ex illis consiliis ingenium suum cuique aut fors dabat, magis impetu animorum agebantur, quam ex consilio ipsorum, aut imperio cujusquam. Mihi non valde concinne videtur dici *consilia magis impetu animorum, quam ex consilio agebantur,* nec adhuc satis liquet quo respiciat relativum *quod.* Alia hujus generis, in quibus tolerabiliora meo judicio sunt supplementa, habent Gronov. Obs. III. 2. Sanctius in Minerv. IV. 4. et ad eum Perizonius voce 'Negotium.' *Duk.* Pro *victos* Basil. 1539. per errorem operarum ediderat *stictos*, quod Curio mutavit in *strictos;* sed nullos habuit qui sequerentur: omnes etiam codd. *victos*. Deinde et plures et optimi codd. *quod ingenium*. Magis tamen vulgatum placet, quod servat Gaertn. Id etiam probavit, et ex Victor. cod. contextui reddidit Crevier. Mox *ex consilio aut imperio cujusque* Harl. *ex consilio eorum ipsorum, aut imperio cujusquam* Lov. 2. et Gaertn.

Cap. LI. § 1 *Et ipse sibi sumeret*] Vet. lib. *et ipse sibimet*. Sigon. Ita et Lov. 2. Hav. et Ber. a m. sec. quum a m. pr. *et ipsemet sumeret* præferat. Paullo ante *dici quod relictum esset* Lov. 2. Scriptum primo fuerat *relicum*, ut in Flor. adhuc superest a m. pr. literis *qu* et *c* commutatis, de quo vide ad IX. 2. § 15. ex *relicum* mox factum est *relictum:* quas voces et alibi librarii confundere soliti sunt. Vide ad XXI. 61. § 4.

§ 2 *Maharbal, præfectus equitum*] Hunc vocat Plutarchus in Fabio p. 184. Βάρκαν τὸν Καρχηδόνιον. *Sigon.* *Præfectus militum* Lov. 3. et Hafn. De hoc errore vide ad X. 29. § 10. *magistrum equitum* vocat Cato apud Gell. X. 24. Quem autem Livius 'Maharbalem,' Florus II. 6. § 19. 'Adherbalem Bomilcaris' vocavit: ubi vide viros doctos.

Die quinta, inquit, victor] Vet. lib. alii *die quinto* habent. Ego legendum puto *diequinti*, copulate pro adverbio. Nam ut Gellius X. 24. et Macrobius Sat. I. 4. tradiderunt, *diequarto* et *diequinto* de præterito dicitur, *diequarti* et *diequinti* de futuro. Accedit quod Cœlius et Cato apud Gell. d. l. cum hunc eundem locum tractarent, *diequinti* dixerunt, a quibus Livius hæc verba mutuatus est. Cato in Orig. 'Igitur dictatorem Carthaginiensium magister equitum monuit: Mitte mecum Romam equitatum, diequinti in Capitolio tibi cœna cocta erit.' Cœlius Historiarum lib. II. 'Si vis mihi equitatum dare, et ipse cum cetero exercitu me insequi, diequinti Romæ in Capitolio curabo, ut tibi cœna sit cocta.' Plutarchus in Fabio p. 184. Πεμπταῖον γὰρ ἀπὸ τῆς νίκης ἐν Καπιτωλίῳ δειπνήσειν. *Sigon.* Pall. duo, et vet. ed. *quinto*. Sigonius tamen autumat legendum *diequinti*. Gebh. *Die quinto* etiam omnes mei, Brancal. Latinii,

Hearnii Oxon. et vett. edd. Moguntini deinde ediderunt *diequinti*, pro quo Froben. 1535. *die quinta* substituit, ultima deinde Gruteri ἔκδοσις *die quinto*. Vide ad VIII. 11. § 15.

Epulaberis. Sequere cum equite, ut prius te venisse, quam venturum, sciant. Præcedant, Annibal inquit, inimici, læta res et via major, quæ quam ut eam statim capere animo possem] Ita in ceteris fere exemplaribus: in Regio autem, quod Florentiæ emendatum est, sic: *præcedant, Annibal, læta res, et nulla major:* quod vos sic emendatis: *præcedat Annibal inimicus, læta res, et nulla major.* Scilicet vultis, ut hæc sit oratio Maharbalis, quæ est auctoris, ideoque sic emendanda: *præceperat*, sive *pertulerat*, sive *pervaserat Annibalem*, sive *incesserat Annibali nimia lætitia*, sive *nimia tantæ rei*, sive *rei talis*, sive *victoriæ lætitia, majorque quam ut eam statim capere animo posset.* Commuto autem *quæ* extensum in contractum: seu diphthongatum sive longum in non diphthongatum et breve. Hanc meam emendationem probat esse veram conclusio quæ sequitur: 'Itaque, voluntatem se laudare Maharbalis, ait.' *Valla.* Ego neque hanc lectionem, neque hunc sensum probare possum. In vet. lib. est, *præcedant Annibal inimici letales et via major, quam ut eam capere non possint.* Hinc ego hanc elicio et lectionem, et sententiam: *præcedant, Annibal inquit, nuncii letales: est via major, quam ut eam capere nunc possint:* respondet enim ad id quod Maharbal dixerat, *Sequere cum equite, ut prius te venisse, quam venturum, sciant*, viam majorem esse, quam ut statim capere nunc equites prœlio defessi possint. *Sigon.* Si exemplaria suffragarentur, mallem *sequere cum pedite.* Primum, quia, ubi celeritate opus est, præcedit eques, pedes subsequitur: deinde quia Maharbal equitatui præerat, qui pro verbis istis functionem suam a se relegare absurde videtur. Certe apud M. Catonem in Orig. et Cælium in II. Histor. Maharbal equitatum ab Annibale petit, ipsum cum peditatu subsequi jubet. *Schottus*, Observ. III. 6. Schotto nullus suffragatur vett. codd. Mox Pall. 1. ac 3. *præcedant, Annibal, inimici letales et via major, quæ quam ut eam statim capere animo possent.* Pal. 2. *præcedant, Annibal, inimicus: lætares: ut nulla major: quæ quam ut statim animo capere possent.* Vet. ed. *perceperat Hannibalem nimia tantæ rei lætitia, majorque, quam ut eam statim capere animo posset.* Joseph. Antiq. VI. 7. Εἶτε δὲ ὑπὸ τῆς ἐπὶ τῇ νίκῃ χαρᾶς γενομένης, συμβαίνει γὰρ μὴ κρατεῖν τοῦ λογισμοῦ οὕτως εὐτυχήσαντας. *Gebh.* Corruptissimus ad hoc usque locus. Quid turpius, quam attribuere Hannibali verba illa *læta res est, sed via major?* Quid? an via major erat a Cannis Romam, quam ex Africa per Hispaniam et Galliam in Italiam? Nihil hic de via Livius; nec ut Annibalis, sed sua hæc verba posuerat. Scribe: *victor in Capitolio epulaberis: sequere. Cum equite, ut prius venisse, quam venturum sciant, præcedam.* Hactenus Maharbal: sequitur narratio ex persona historici: *Hannibali nimis læta res est visa, majorque quam ut eam statim capere animo posset. Itaque voluntatem, &c.* Distinctionem arbitratu nostro mutavimus: in verbis pœne nihil, nisi ex vett. codd. Oratio Maharbalis est, ut in subitis, artificiose abrupta et turbatior. Vulgo *te venisse:* sed pronomen non est in Mss. Dein Put. et optimi, *præcedant Annibal inimicis læta res et visa major quæ quam ut eam statim capite animo possent.* Eo cæteri alludunt omnes. Lib. XXI. cap. 36. 'Haud dubia res visa, quin per invia,' &c. IX. 9. 'Velut somnio lætiore, quam quod mentes eorum capessere possent.' XXVII. 51. 'Quum vix gaudium animis caperent.' XXXIII. 32. 'Majus gaudium

fuit, quam quod universum homines caperent.' *Sequere*, inquit Maharbal, nempe cum exercitu. Ipse ad præcedendum cum equite et prævertendos ipsos adventus rumores se offert. Non Cælius aliter, non Cato, non Silius, rem narrant. Ille quidem, 'Si vis mihi equitatum dare, et ipse cum cætero exercitu me sequi, die quinti Romæ in Capitolium curabo tibi cœna sit cocta.' Alter autem, 'Igitur dictatorem Carthaginiensium magister equitum monuit: mitte mecum Romam equitatum, die quinti in Capitolium tibi cœna cocta erit.' Quibus vulgata repugnat, quum ab iis hæc Livium mutuatum constet. Silius denique, Livii discipulus, x. 386. 'Mecum exsultet eques, juro hoc caput, accipe muros Iliacos.' Sequitur auctoris judicium de Annibalis animo, quo hoc consilium accepit. Nempe æstimanti virtutem Romanam, ex rebus olim gestis et proxime secum, cauto duci, et fortunam potius ex ipsius inconstantia, quam ex spe sua consideranti, visa est res magis optanda, quam præstanda, neque ita facilis, ut temere concipienda vel aggredienda esset. Confirmat Silius x. 379. apud quem nihil de majori via: 'Vulnera et exhaustas sævo certamine vires, Ac nimium lætis excusat fidere rebus.' *J. F. Gronov.* In prima parte horum verborum mendum latere primus Schottus deprehenderat: sed infeliciter emendabat *pedite* pro *equite*. An ideo secuturus cum pedite Hannibal esset, ut prius eum venisse, quam venturum, Romani scirent? At vero, ut ipse ait, ubi celeritate opus est, præcedit eques, pedes subsequitur. Neque prætexere potest Maharbalem jam cum equitatu præcessisse; ejus enim non meminit Livius. Palmaria igitur est Gronovii conjectura, qui mutanda tantum interpunctione præsentissimam loco male adfecto medicinam adtulit. Pronomen autem *te* exsulat etiam a Flor. In ultima parte Valla quoque sensum viderat; at verba Livii restituere non potuit, quod nimium conjecturis indulgeret: quæ gloria demum servata erat felicissimo ingenio Gronovii, pressius optimi Msti vestigiis insistentis. Huic autem Msto per omnia adsentitur Flor. nisi quod *et via*, pro *et visa*, præferat. Aliorum codd. qui eodem ducunt, lectiones non memoro, ne tædio sim.

§ 3 *Ad consilium prensandum, tempus opus esse*] *Prensandum* rectum non videtur: et Buslid. cod. *pensandum* habet, hoc est, expendendum. Jam enim apprehensum erat consilium a Maharbale, victis esse instandum: sed, an id utile sit, expendendum Annibali videtur, qua in re mora temporis opus est. *Schottus*, Observ. III. 6. Pall. tres *ad consilium pensandum temporis opus esse:* neque secus prisca ed. Quam lectionem probat et interpretatur A. Schottus: falso. Nam 'prensare consilium' est apprehendere et amplecti. *Gebh.* Optimi *temporis opus esse.* Plancus ad Ciceronem ad Fam. x. 8. 'Et magni laboris et multæ impensæ opus fuit.' Alfenus l. 30. ff. 3. Locati: 'Quoad in opus lapidis opus erit.' *J. F. Gron.* Adde Perizon. ad Sanctii Min. IV. 4. 95. et cap. 15. § 8. *Duker.* *Pensandum*, quod jam ultima Gruteri ed. recepit, præferunt omnes codd. uno Voss. excepto, qui *prensandum*, recte a Schotto rejectum, servat. 'Pensare' est sæpius perpendere, examinare. Infra XXX. 32. 'Quum oculis magis, quam ratione, pensarent vires.' Silius VII. 223. 'Stat pensata diu belli sententia, vincam Servare invitos.' Ita 'pensitare consilia' IV. 41. 'Ne ab se consularia consilia exquirerent, quæ pensitanda quoque magnis animis atque ingeniis essent.' Deinde *temporis opus esse* omnes mei et Hearnii Oxon. codd. Vide ad XXIII. 21. § 5.

§ 4 *Non omnia, nimirum, eidem Dii dedere*] Sententiam hanc ex Eurip. in Rheso vs. 105. et Hom. Il. ψ. 670. unde etiam Livium accepisse putat, illustravit Victor. Var. Lect. x. 4. Vox *nimirum*, quam servant omnes scripti, deerat in edd. Aldina prioribus.

Vincere scis, Hannibal, victoria uti nescis] Plutarchus in Fabio p. 184. Σὺ νικᾷν οἶδας, νίκῃ δὲ χρῆσθαι οὐκ οἶδας. *Sigon.* Plutarch. In Apophth. Τήμερον, εἶπεν, (Pompeius) ἡ νίκη παρὰ τοὺς πολεμίους, ἀλλὰ τὸν εἰδότα νικᾷν οὐκ ἔχουσι. *Gebh.*

§ 5 *Fœdamque etiam hostibus spectandam stragem insistunt*] Pal. 1. *fœdamque in host. spectandam in stragem insistunt.* Gebh. *Fœdamque in hostibus* et Flor. 3. Male: non simpliciter *fœdam stragem*, sed *fœdam etiam hostibus*. At *fœdamque etiam hostium* Lov. 4. Deinde *spectandam in stragem* Flor. a m. pr. *spectabant in stragem* Gaertn. Paullo ante *Postremo die* Rec. Vide ad ix. 7. § 11. Tum *ut illuxit*, pro *ubi*, Voss. et Lovel. 1. Vide ad xxiv. 16. § 1.

§ 6 *Tot Romanorum millia, pedites passim equitesque, ut quem cuique sors aut pugna junxerat*] Comparet in Pall. tribus *pedites et equites passim*. Gebh. Ita et Voss. Lovel. quinque, Harl. Gaertn. Hav. et edd. vett. usque ad Aldum: *peditum equitumque passim* Ber. Tum *junxerant* Flor. Voss. Lov. 1. et Harl.

Quos stricta matutino frigore excitaverant vulnera] Lucan. iv. 652. 'Jam pectora pigro Stricta gelu.' Hinc 'stringor' apud Lucret. iii. 693. 'gelidaï stringor aquaï.' Sed frequentius de frigore est 'adstringere.' Ovid. Ep. Her. xv. 112. 'Adstrictum gelido frigore pectus erat.' Met. i. 120. 'ventis glacies adstricta pependit.' Plinius Ep. v. 6. 'Si natare latius aut tepidius velis, in area piscina est, in proximo puteus, ex quo possis rursus adstringi, si pœniteat teporis.' Ammian. Marcell. xxvii. 2. ed. Gron. 'Calcando semineces et constrictos, quos vulneribus frigorum asperitate contractis dolorum absumpserat magnitudo.' Vide Vales. Præfat. in Ammian. *Duk.* *Matutino tempore* Lov. 4. 5. Harl. Ber. Hafn. Rec. Gaertn. Hav. et edd. antiqq. pro quo Aldus primus dedit *matutino frigore*. Tum *excitaverunt* Rec. Paullo ante *e strage media* Ber. *ex media strage* Hav. *de strage media* Gaertn. Sed præpositio omittebatur in Harl.

§ 7 *Quosdam et jacentes vivos succisis feminibus poplitibusque invenerunt*] *Quosdam et vivos* Lov. 1. *Quosdam etiam jacentes vivos* Lov. 2. 5. et Gaertn. Hinc *femoribus* Lov. 3. 4. 5. Ber. Rec. Hav. et Hearnii D. sollemni scribarum aberratione. Vide ad xxx. 18. § 13. Festus voce 'Suppernati:' 'Suppernati dicuntur, quibus femina sunt succisa in modum suillarum pernarum.' De succisis poplitibus vide viros doctos ad Petron. Sat. c. 1.

Sanguinem invitantes haurire] *Libantes* Pall. tres. *Gebh.* *Liberantes* Hav. *libantes* Lov. quinque, Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Exc. Pithœi, et Hearnii L. 1. atque N. *libentes* Flor.

§ 8 *Quas sibi ipsos fecisse foveas*] Ita primus apud Elzev. edidit Dan. Heinsius, sed sine dubio operarum errore; quem tamen posteriores editores servarunt. Antea editum fuerat *quos;* neque aliter est in scriptis, nisi quod *que* præferat Lov. 5. *quod* Flor. et Lov. 4. Pristinam igitur lectionem, quam etiam Dukerus præferebat, revocavi. Sequens *sibi* deest in Lov. 2. 3. Harl. et Hav. Paullo ante *Inventi quidam sunt mersis* Lov. 2. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. *Inventi quidam submersis* Lov. 3. et 4. *Inventi sunt quidam submersis* Lov. 5.

Obruentesque ora subjecta super humo injecta interclusisse] Pal. 1. *ora subjecta super humero injecta interclusisse:* in Pall. 2. et 3. deficit τὸ *injecta*. Gebh. Quis non sentit, sermonem esse nu-

gacem? Put. Pet. Men. Pal. uno abest τὸ *injecta*. Scribe *obruentesque ora superjecta humo, intercl.* J. F. Gron. *Obruentesque ora subjecta super humo intercl.* Flor. Voss. Lov. 1. 2. 3. 4. Harl. Hafn. Hav. et Hearnii L. 1. atque N. *obruentesque ora injecta super humo intercl.* Lov. 5. *obruentesque ora subjecta sub humo intercl.* Ber. *obruentes ora subjecta, superque humo injecta intercl.* edd. principes. Gronovii conjecturam unius e suis scriptis non spernendi auctoritate confirmari, testatur Crevier.

§ 9 *Substratus Numida mortuo superincumbenti Romano vivus*] Pall. tres, et vet. ed. *subtractus*. Quam lectionem confirmat locus XXIII. 15. 'Seminecem eum ad Cannas in acervo cæsorum corporum inventum:' et magis ibidem, 'Prope exsanguis ruina superincidentium virorum, equorum, armorumque sit oppressus.' Silius Italicus VI. 41. hanc rem uberius persequitur, qui canit Lævinum centurionem fuisse. *Gebh.* Meliores *incubanti*. J. F. Gron. *Substractus* Voss. et Berol. *subractus* Flor. *subtractus* Cant. Lov. 2. 4. 5. Harl. Gaertn. Hearnii N. et edd. usque ad Froben. 1531. Eodem modo codd. vel *stracti*, vel *tracti*, pro *strati*, supra dedisse, vidimus ad IX. 20. § 2. Deinde *superincubanti* Flor. Ceterum Silius poëtica licentia simile monstrum prœlio ad Trasimenum accidisse loco a Gebh. laudato refert: in eo tamen a Livio discedit, quod, secundum Silium, 'Exanimum Nasamona Tyren super ipse jacebat Exanimis.' At Livius Numidam 'vivum' fuisse refert.

In rabiem ira versus] Non male. Put. tamen *versas*. An *versa?* J. F. Gron. Ut Gronov. conjecit, inveni scriptum in Lov. 3. et Hafn. quæ lectio adstrui potest exemplis ex Curtio laudatis ad Livii VI. 33. § 4.

CAP. LII. § 1 *Spoliis ad multum delectis*] Opinor legendum *Spoliis ad multum diei*, vel *ad multam diem lectis*. Valla. Pal. 2. patrocinatur huic lectioni expresse *ad multum diei lectis*. Pal. 3. vero *ad multum deductis*. Gebh. *Ad multum delectis* perperam in meis omnibus superest, nisi quod *ad vultum dejectis* legat Lov. 5. Illud 'multum diei' inlustramus ad XXVII. 2. § 9. Mox *castra expugnanda* Lov. 4. 5. et Gaertn. Vide ad XXI. 57. § 6.

Et omnium primum brachio fluminis objecto eos excludit] Ego *objectus* malim legere: nam 'flumen' qui 'objicere' potuit Hannibal? Quin etiam in oratione captivorum postea c. 59. 'ab aqua coërciti' dicuntur. *Glar.* Malim *brachio flumini objecto*. Sensus est enim, Annibalem brachio objecto Romanis usum fluminis et aquationis eripuisse: sic enim captivi ipsi post aiunt c. 59. 'Cum, circumsessi ab exercitu victore, aqua arceremur.' IV. 9. 'Muro Ardeæ brachium injecerat.' Item cap. eod. 'Et mœnibus hostium vallum objecere.' *Sigon.* Pal. 1. *flumine objecto*. Pal. 2. *flumine adjecto*. N. L. *Gebh.* *Flumine* optimi libri. Ergo, duabus vocibus transpositis, liquidam sententiam redde: *primum brachio objecto, flumine eos excludit*. Cæsar Civil. I. 68. 'Si hostem Ibero intercludere et frumento prohibere posset.' Et ibidem cap. 72. 'Quod re frumentaria hostes interclusisset.' *Brachio*, ut Noster IV. 9. 'Consul muro Ardeæ brachium injunxerat.' Frontinus III. 17. § 5. 'Brachiis a latere ductis, fossa in fronte percussa.' Sueton. Claudio c. 20. 'Portum Ostiæ exstruxit, circumducto dextra sinistraque brachio.' *J. F. Gron.* *Brachio flumine objecto* Flor. Voss. Lov. quinque, Harl. et Hav. Gronovio transpositis vocibus emendanti *brachio objecto, flumine* Oxon. N. consentire, auctor est Hearnius. 'Excludere flumine' pro a flumine arcere: ut XXV. 11. 'Urbs contra exclusa maritimis commeatibus.' XLV. 15. 'Non ubi censeatur finire, sed censu excludere.' Cæsar Gall. V. 23. 'Ne anni

tempestate navigatione excluderentur.' VII. 55. 'Si re frumentaria Romanos excludere possent.' Civ. III. 78. 'Se omni maritima ora excludere conarentur.' Hirt. Bell. Afr. 61. 'Ne jugo a Cæsare excluderetur.' *Brachia* autem vocantur munitiones ex reliquo opere procurrentes. Infra XXXI. 26. 'Inter angustias semiruti muri, qui brachiis duobus Piræeum Athenis jungit.' XXXVIII. 5. 'Superato brachio in urbem penetrat.' Hirt. Bell. Hisp. 5. 'Ut eum ab oppido commeatuque excluderet, brachium ad pontem ducere cœpit:' et c. 24. 'Nostri brachia ducere cœperunt.' Vide Lips. Poliorc. II. 2. Acidal. ad Vell. Pat. II. 19. § 5. Casaub. ad Polyb. p. 180. Tenull. ad Front. l. laud. et Burm. ad Rutil. Iter I. 535. Doujatius vulgatum servari posse existimat, si 'brachium' hic non pro aggere, sed pro alveo fluminis fossa deducto accipiatur, et ita minora hæc castra excludi dicantur non tam a flumine, quam ab omni auxilii aut eruptionis spe: utrumque enim insinuare Junium captivorum legatum c. 59. 'Quum, circumsessi ab exercitu victore, aqua arceremur, nec ulla jam per confertos hostes erumpendi spes esset.' Verum id spe successus tentari nequit. Junius enim duas, cur deditio facta sit, caussas memorat; alteram, quod ab aqua exclusi essent, ducto nimirum brachio, id est aggere, post quem latentes Karthaginienses Romanos a flumine arcebant; alteram, quod nulla jam per hostes erumpendi spes esset, non propter brachium fluminis circumductum, (ita enim ab aqua exclusi non fuissent,) sed quod hostes jam 'conferti' instarent.

§ 2 *Maturior ipsius spe deditio est facta*] Pal. 1. *dedicione facta*. Forte, *Maturius ipsius spe dedicione facta, pacti sunt*. Gebh. Similiter multi meorum codd. præferunt, sed omnino errore scribarum, qui per compendium datum *deditio ē* reddiderunt *deditione;* quod tanto ipsis pronius erat, quum omnia continua serie scriberentur. Alia exempla vide ad Liv. IX. 8. § 13. Nasutiores librarii, vitio hujus lectionis deprehenso, ita emendare conati sunt: *maturiore ipsorum spe deditione facta;* quæ scriptura in Lov. 5. obvia fuit. *Ipsorum spe* etiam edd. principes. Paullo ante *ab hominibus*, pro *ab omnibus*, legendum conjecit Crevier. de qua vocum commutatione vide ad III. 54. § 6.

Pacti, ut arma atque equos] Forte *pactos*. J. F. Gron. Si legas *pactos*, ea, quæ deinde dicit, 'in castra hostes acceperunt,' de castris Hannibalis accipienda sunt. Sed hoc potius dicit, hostes a Romanis in sua castra, quæ obsidebantur, acceptos. Sic paullo post 'castra tradita hosti.' c. 59. 'Tum demum pacti, &c. arma hosti tradidimus.' Ibid. 'Quum castra traderentur.' c. 60. 'Annibalem castra prodi et arma tradi jubentem.' Et, 'Castra, et arma, et vos ipsos traditis hosti.' *Duk.* Neque mihi Gronovii conjectura placet; vulgata enim lectio, pro qua omnes stant Mss. æque commode exponi potest.

In capita Romana tricenis nummis quadrigatis] *Tricenis* plerique habent codd. luculento scribarum errore, pro *trecenis*. Qui enim fieri potuit, ut caput civis Romani triplo minoris censeretur, quam caput servi? 'Triceni' autem a 'triginta' est; 'treceni' a 'trecentis.' Hujus nominis prima syllaba correpta est, illius vero producta. Similis error apud Horatium est Od. II. 14. 'Non si trecenis, quotquot eunt dies, Amice, places illachrymabilem Plutona tauris:' ubi omnes codices *tricenis* perperam legunt. Et quod hic *trecenis* distributive ait, postea Junius in oratione pro captivis c. 59. *trecentis* dicturus est. Quod item hoc loco 'nummum quadrigatum,' illic simpliciter 'nummum' vocat, fortassis commiseratio-

nis gratia. Nam quadrigati bigatique denarii erant, quaternis nummis valentes, ut clarum est ex Plinii lib. XXXIII. c. 3. Ipse Livius paulo post c. 58. summam variat, ubi Hannibalem de captivis loquentem introducit. Equitum enim precium adjicit, de quo antea nulla mentio: præterea socios sine precio dimissos, in quos hic ducenos quadrigatos constitutos ait. Gell. VII. 18. precium in captivos ait ab Hannibale constitutum argenti pondo libram ac selibram, nullam captivorum faciens discrimen: quæ summa dupla minor est treeenis quadrigatis, siquidem denarium per 'quadrigatum' intelligamus, authore Plinio. Quare et hæc summa hic nobis suspecta. *Glar.* Non tantum plures edd. quas codicum nomine intelligit Glareanus, sed et multi Mss. atque inter eos etiam optimæ notæ Flor. perperam *tricenis* legunt, errore sæpissime obvio. Vide ad XL. 34. § 8.

§ 3 *In castra hostes acceperunt*] Vet. lib. *receperunt*. Sigon. Omnes mei dissentiunt, ac constanter defendunt τὸ *acceperunt*. Innumeris locis hæc verba commutantur. Vide ad XXVI. 32. § 8.

In custodiam omnes sunt, sed seorsum cives] Put. *sunt secorum cives*. Voss. *sunt se eorum*. Dele adversativam, et scribe, *omnes sunt, seorsum cives sociique*. J. F. Gron. *Omnes sunt, sed eorum* Lov. 3. et Gaertn. *omnes sunt, se eorum* Flor. et Lov. 2. 4. nec aliter Lov. 1. nisi quod vocem *omnes* omittat: *omnes sunt, eorum* Harl. *omnes sunt, seorsum cives*, ut Gronov. conjecit, omissa adversativa, Ber. et Hav. Eam itaque ex contextu expunxi.

§ 4 *Et bis centum equites, alii agmine, alii palantes*] Habent omnes libri *alii palati passim per agros, &c. Canusium perfugissent*. Gebh. [Vide Var. Lectt.] Pari errore *bis mille*, pro *duo millia*, edebatur olim lib. XXXIII. c. 4. § 5. ubi vide. *Et ducenti jam equites* est in Flor. Deinde omnes etiam mei cum edd. principibus *palati*. Vide ad I. 11. § 1. Similiter quoque omnes *perfugissent*, exceptis tamen Lov. 3. et Ber. qui *profugissent* servant. Vide ad XXXVII. 57. § 2. et mox § 7.

Castra ipsa ab sauciis timidisque eadem conditione, qua altera, tradita hosti] Pal. 3. *ab sauciis et timidis eadem cond., qua altera, tradita sunt*. Gebh. *A* vel *ab sauciis et*, vel *ac timidis* Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Hav. et edd. ante Aldum: *a sauciis et timidis etiam eadem cond.* Gaertn.

§ 5 *Et aliquid argenti, quod plurimum in phaleris equorum erat*] *Et si quid*, tum *ad vescendum*, non *vestiendum*, legi oportere, diximus de Pec. Vet. I. 7. *J. F. Gron.* *Et si quid argenti* non tantum omnes Mss. verum etiam typis excusi ante ultimam Gruteri ed. præferunt; quod cur mutatum sit, nullam caussam video. Paullo ante *Præterea ingens parta est præda* legit Rec. *Præda ingens parata est* Voss. et Lov. 2. cum edd. Rom. 1472. ac Parm. Vide ad V. 6. § 1. *Præda ingens aperta est* Lov. 1. Hinc vocula *et* deest in Gaertn. quam intercepit præcedens *est*. Vide ad XXIV. 15. § 6. *Tum viros equosque* Lov. 3. Sed vide ad XXI. 27. § 5.

Nam ad vestiendum facto perexigue, utique militantes, utebantur] *Vestiendum* habent vetustiores codd.: quidam emendarunt *vescendum*, quod ego non intelligo. *Facto* autem intelligit 'argento.' Nam quod de auro quidam marginibus notam apposuere, somnium est. *Glarean.* Legito cum libris *ad vescendum facto:* et notat Livius, iis temporibus et moribus rarum fuisse mensarium argentum, præsertim in castris. Scipionem sane edixisse ad Numantiam video, ἀργυροῦν ἔκπωμα (Polyæni verba VIII. 16.) μὴ ἔχειν πλέον δικοτύλου, καὶ λοῦεσθαι μηδένα· *Argenteum vas majus duabus cotylis neminem habere, itemque neminem lavare*, sive balneis uti. Pescen-

nius simile apud Spartianum c. 10. 'Cum milites quosdam in caveo argenteo, expeditionis tempore, bibere vidisset, jussit omne argentum submoveri de castris, addito eo, ut ligneis vasis uterentur.' Sed et Plinius de Spartaco XXXIII. 3. 'interdixisse castris suis, ne quis aurum haberet vel argentum:' additque, 'tanto plus animi fuit fugitivis nostris:' significant jam irrupisse, et a divitibus ac mollibus illis haberi. *Lipsius* de Mil. Rom. v. 16. Pal. 2. (*nam ad vescendum* (quæ lectio et paret in reliquis libris) *facto per., utique mil., utebantur omnes*) *cetera præda*. Gebh. *Ad vescendum* omnes non tantum codd. sed etiam excusi: *ad vestiendum* autem, quod vetustiores codd., id est edd., habere testatur Glareanus, demum adparuit in Ascens. ed. 1513. et paucis aliis ante Glareanum: quare recte viri docti, eo rejecto, alterum revocarunt. Deinde *frumento perexiguo* Lov. 3. In seqq. *diripienti data est* Lov. 2. *diripienda tradita est* Lov. 3.

§ 6 *Ad octo millia fuisse dicuntur*] *Ad VII. millia* Hearnii N. altera lectione margini adscripta: *ad VIIII. millia* Lov. 4. et 5. Minorem numerum militum a parte Hannibalis hoc prœlio interiisse, refert Polyb. III. 117.

Consulem quoque Romanum conquisitum sepultumque, quidam auctores sunt] Pal. 2. *auctores ferunt*. Gebh. *Consulemque Romanum* Ber. Vide ad v. 27. § 2. *Consulisque Romani corpus* Hafn. *consulem Romanum conquisitum* edd. Rom. 1472. ac Parm. *consulem conquisitum* proximæ Mediol. 1480. Tarvis. utraque, et aliæ usque ad Aldum, vulgatæ lectionis auctorem.

§ 7 *Mulier Paula nomine Busa genere clara divitiis*] Et ipse Livius paulo inferius 'Busam' vocat, et Valer. Max. IV. 8. Quapropter *Paula* quid hic sibi velit, si quidem *Busa* nomen est, non sane video. Itaque considerandum lectori, quo pacto distinguere hæc velit: *nomine Paula, Busa genere: an mulier nomine Busa, clara genere ac divitiis*, ut omittatur *Paula*, quod et alii omittunt. *Glar.* Nemo est, qui non quærat, quid sit *mulier Paula, nomine Busa, genere clara*: menda enim est in voce *Paula*. Nam de Busæ nomine satis constat. Ipse enim post ait c. 54. 'Sed Canusii gravius onus Busæ multitudo faciebat.' Et Valer. de Liberalitate, IV. 8. 2. 'Busa nomine, regionis Apuliæ ditissima.' Suspicor igitur legendum esse *muliercula Busa nomine*: ut 'mulierculam' appellet, eam comparans cum Canusinis. Id enim fecit muliercula, inquit, quod cuncta civitas non fecit, ut veste, frumento, et viatico Romanos juvaret. Qua de causa Valerius eandem etiam 'feminam' appellavit, et post Livius c. 54. 'Ne a muliere Canusina populus Venusinus beneficiis vinceretur.' Est autem hic mos Livii, ut primum appellationis nomen afferat, deinde proprium: ut XXIII. 18. 'Cum præfecto, nomine Isalca.' Item lib. hoc c. 6. 'Eques, Dicario nomen erat.' *Sigon.* *Muliercula nomine Busa* a Sigonii conjectura manavit. Nam libri et scripti omnes, et vulgati, habent *mulier Paula, nomine Busa*. Glareanus hærere se fatetur. Nam 'Busam' huic mulieri nomen fuisse, non 'Paulam,' Livius infra, et Valerius item testantur. Sigonius ablegata voce scindit nodum, non solvit. At ego, transposita litera, rem extrico: *mulier Apula, nomine Busa.* Valerius lib. IV. 'Itaque ejusdem temporis femina, Busa nomine, regionis autem Apuliæ ditissima.' *Lipsius*, Ep. Quæst. I. 6. Admisi conjecturam Lipsii, sed certam: tanto quidem confidentius, quod prius eodem loco conspiceretur hariolatio Sigonii longius petita, *muliercula nomine Busa.* Nostra lectio minus recedit a Mss. et olim editis, in quibus omnibus *mulier Paula, nomine Busa*. Grut. Pall. 1. ac 3. *mulier Paula nomine*, *Busa genere, clara divitiis*: cujus scripturæ et vet.

ed. particeps est. *Gebh.* *Mulier Paula* etiam omnes nostri: cujus loco quin recte Lipsius *Apula* restituerit, dubitari nequit. Tum *nomine Birsa* Ber. *nomine Burtia* Lov. 5. *nomine Dusa* Gaertn. *nomine Busti* Hafn. Præterea *genere clara ac divitiis* primus edidit Aldus, cui Flor. et quidam alii consentiunt. Paullo ante *perfugerunt* Lov. 2. et Hearnii N. cujus tamen margo alteram lectionem servat. *Profugerunt* Ber. Vide hoc cap. § 4.

CAP. LIII. § 2 *L. Publicius*] *L. Poblicius*, ex Capitolinis lapidibus et nummis argenteis. *Sigon.* Vide eumdem Sigonium ad XXVII. 20. § 11. Omnes tamen codd. hic servant *Publicius*, nisi quod *Publius*, ut edd. ante Aldum exhibuerunt, perperam sit in Voss. Lov. 2. 4. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. Et ita clivus, qui a Publicis fratribus nomen accepit, non *Poblicius*, sed *Publicius*, dictus est. Vide Gronov. ad Liv. XXVII. 37. § 15. Contra Val. Prob. de notis p. 1525. *Pob.* exponit *Poblicius.* Utroque igitur modo scripserunt *Poblicius* antiquiores, *Publicius* recentiores, ut ‘Poplicola’ et ‘Publicola,’ et similia alia.

Et de legione tertia Ap. Claudius Pulcher] Quomodo hic mentio fit ‘legionis tertiæ,’ quæ non ad alterutrius consulis exercitum pertinuit, sed sub M. Claudio Marcello in classe militavit? ut constat ex Livio hoc lib. c. 57. In verbis seqq. *maxime fuerat ædilis* Lov. 2. Vide hoc lib. ad c. 22. § 2. *Proximo ædilis fuerat* Lov. 3.

§ 3 *Ad P. Scipionem admodum adolescentem, et ad Ap. Claudium*] Pal. 2. *et Ap. Claudium:* ut referatur ad præcedentem præpositionem. *Gebh.* Ita et Voss. Lov. quinque, Ber. et Hav. Sed, Livium præpositiones sæpe repetiisse, vidimus ad VI. 28. § 6. Voces *adolescentem et ad* desunt in Flor. vox *adolescentem* in Cant.

§ 4 *Nequidquam eos consultare, perditam spem fovere*] Plane abest a Pal. 1. *consultare.* Pal. 2. *nequiquam eos agere, perditam spem fovere.* Gebh. Optimi *nequidquam eos perditam spem fovere*, excluso τῷ *consultare.* J. F. Gron. Abest etiam a Voss. Lov. quinque, (nisi quod in tertio ad marginem adscribitur *consulere*,) et Harl. Suos etiam adsentiri, Hearnius testatur. Tum *perditam spem fore* Voss. Lov. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. *spem perditam fore* edd. Aldo priores: *nequidquam per eos proditam spem fore* Lov. 2. Sæpius voces ‘perditus’ et ‘proditus’ confundi, vidimus ad X. 19. § 2.

Desperatam comploratamque rem esse publicam] *Destitutam comploratamque* usque ad Aldum edd. antiqq. invitis omnibus scriptis. *Desperatam deploratamque* Lov. 3. Tum *rempublicam esse* Harl. Ber. et Gaertn. Male. Vide hoc lib. c. 9. § 10.

§ 5 *Quorum principem L. Cæcilium Metellum*] Valerius v. 6. ubi de Scipione, *Quintum* vocat, non *Lucium*, si codex non errat, ut sane hujus authoris codex, qui XXIV. 18. ‘M. Cæcilium’ habebat, ubi censorum sedulitatem refert Livius. *Glar.* Omnes hic codd. *Lucii* prænomen Metello tribuunt. Sed idem memoratur non tantum loco quem Glareanus notavit, verum etiam eodem XXIV. 43. et XXVII. 11. ubi in quibusdam codd. partim *Publius*, partim *Marcus* vocatur. Vide etiam viros doctos ad Valer. Max. locum laud. et ad II. 9. 8. *L. Cæcilius Metellus* vocatur Pighio in Ann. ad a. DXXXIX. p. 172. Mox *ad regnum aliquod*, pro *ad regum aliquem*, Rec. Hav. et Hearnii N. in margine. Deinde *transfugiat* Voss. Lov. 1. 2. Harl. et Flor. cum quibusdam edd.

§ 6 *Quod malum, præterquam quod atrox*] Put. ignorat τὸ *quod.* Nec utique semper hæc particula post illam ponitur. Lib. XXVI. c. 13. ‘Dum liber, dum mei potens sum, effugere morte, præterquam honesta, etiam leni possum.’ *J. F. Gron.* Illud *quod* etiam in plerisque meorum desidera-

tur. Posset autem videri interceptum esse ob similitudinem præcedentis syllabæ. Vide ad XXXVII. 54. § 4. Verius tamen est recte etiam abesse posse. Supra IV. 17. 'Cum Veientibus Fidenatibusque, præterquam finitimis populis, ab caussa etiam tam nefanda bellum exorsis, atrox dimicatio instabat.' X. 20. 'Samnitium agmen, præterquam hostili tumultu, captivorum etiam repentina defectione, turbatum erat.' XXX. 6. 'Quibus cæsis omnibus, præterquam hostili odio, etiam ne quis nuncius effugeret.' Celsus de Re Med. I. 9. 'Aqua vero frigida infusa, præterquam capiti, etiam stomacho prodest.' Vide Duker. ad Liv. VI. 24. § 7. Mox *trepidos*, pro *torpidos*, Lov. 3. 4. et 5. Eadem varietas erat VII. 36. § 3.

Concilium advocandum de eo censerent] *Consilium advocandum* Flor. Lov. 2. 4. Ber. Gaertn. et Hav. qui iidem codd. cum Lov. 1. Voss. et edd. vett. etiam mox præferunt *consilii rem esse:* Froben. etiam 1535. utroque loco partim *consilium*, partim *consilii* edidit; id autem obtinuit usque ad Modium, qui iterum *concilium* et *concilii* dedit. Sed alterum verius, ideoque in contextum recepi. Intelliguntur enim tribuni ac primi ordines, quos duces in rebus gravioris momenti consultare solebant. Id autem *consilium*, non *concilium* esse, docuit Gronov. ad Livii XLIV. 2. § 5. Dukero eadem hæc lectio placuit: quam etiam utroque loco probavit et recepit Crevier.

Scipio, juvenis fatalis, dux hujusce belli] Distingue ex Pal. 1. *Scipio juvenis, fatalis dux hujusce belli.* Nam *dux fatalis* θεόπεμπτος. Gebh. Similiter ad oram Livii distinguendum monuit Jac. Perizonius.

§ 7 *Audendum atque agendum, non consultandum, ait, in tanto malo esse*] Quam contumaces sint editi in hac lectione procudenda, tam obfirmati Mss. omnes in apponendo post ultimam vocem *Scipio*, tanquam indicantes, vel in his verbis, vel in superioribus 'negat concilii rem esse Scipio,' aliquid esse supervacuum. Sed, ut quam lenissime pariter ac secure agamus, nihil, nisi voculam *ait*, expungimus: quæ procul dubio aliena est, et qui eam adjecit, idem repetivit τὸ *Scipio.* Lib. I. c. 57. 'Collatinus negat verbis opus esse, paucis id quidem horis posse sciri.' Vides illic non repeti, sed subaudiri τὸ *ait*. l. III. cap. 13. 'Tribunus supplicium negat sumpturum se de indemnato, servaturum tamen in vinculis esse.' VI. 27. 'Eam ludificationem plebis tribuni ferendam negabant. Fugere senatum testes,' &c. Ita vides in mutatione orationis ex negativa in affirmativam non adeo solere a Livio apponi verbum affirmans, sed potius dissolvendo τὸ *negat* in *non ait* particulam negativam eum relinquere præcedenti membro, et verbum affirmans transferre ad sequentia. *Jac. Gron.* Quædam in hanc rem vide ad XXXIX. 15. § 11. Ceterum *non consult. esse ait in tanto malo* Ber. *non consult. esse ait in tanto malo Scipio* Lov. 2. *non consult. esse in tanto malo ait Scipio* Gaertn. et ita edd. ante Aldum, nisi quod ignorent vocem *Scipio.* *Non consult. ait in tanto malo esse Scipio* Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 4. et Harl.

§ 8 *Qui rempublicam salvam vellent*] Quæ de hac formula illis, quæ ad § seq. notavit, subjecit Modius, delevi: videri enim possunt apud Brisson. de Formul. II. 213.

Nusquam verius, quam ubi] Pal. 2. *nullo in loco.* Gebb. Et optimi et mediocres complures *nullo verius.* Quorum consensu commotus *nullo* breviter dictum censeo pro 'nusquam,' vel 'nullo loco.' *J. F. Gron.* *Nullo loco verius* Lov. 4. et unus e scriptis Crevier. a m. sec. *nullo in loco verius* Ber, Hafn. Rec. et Gaertn. Reliqui om-

nes *nullo verius;* ita ut vulgatum, quod tamen optimum visum est Crevierio, in nullo cod. supersit: *nullo verius* etiam legunt Oxonienses Hearnii. De ellipsi τοῦ *loco* vide Sanctium in Min. IV. 4. voce 'Locus.' Eodem refer 'tenere se in privato,' de quo vide Gronov. ad Livii XXIII. 7. § 10.

§ 9 *Pergit deinde ire*] Iidem cancellant τὸ *deinde*. J. F. Gron. Illud *deinde* etiam in nullo meorum superfuit. A suis quoque exsulare Hearnius monuit. Mox *et concilium*, omissa media voce *cum*, quæ a proximæ prima syllaba elisa est. Vide ad III. 69. § 5. *Et cum consilium* Lov. 2. 3. et Gaertn. cum edd. Rom. 1472. ac Parm. Male. Hic enim indicatur secretus congressus clanculum conspirantium, quod *concilium*, non *consilium*, dicitur, teste Gronov. ad Liv. XLIV. 2. § 5.

Stricto super capita consultantium gladio] Totum hunc locum elegantissime expressit Silius, cujus versus aliquam multos, sed emaculatos prope a mendis, quibus vulgo scatent, apponam; puta hos ex X. 432. 'Tum quatiens strictum cum voce ante ora mucronem,' &c. *Modius.* Locum Silii omisi, quia nihil novi continebat, nisi quod vs. 433. *Tarpeie pater*, pro *Tarpeia*, et vers. 448. *Obstringuntque*, pro *Obstringunt*, præferebat: quorum prius omnino vitiosum est; posterius ferri posset, si ex Msto foret; de quo non sine caussa dubito. Certe in excerptis cod. Colon. quo Modius usus est, nullam ibi varietatem lectionis notatam invenio.

§ 10 *Ex mei animi sententia, inquit, juro, ut ego rempublicam non deseram*] Cum optimis, abolito τῷ *juro*, leges elegantius, *rempublicam populi Romani non deseram.* Vide Obs. IV. 14. *J. F. Gron.* Ita etiam Flor. ac forte Cant. ex quo nihil notatum video, exhibuerunt. Ellipsin τοῦ *juro* in hac similibusque sollemnibus formulis, præter loca quæ Gronov. in Obs. laudavit, confirmat lapis apud Fabrett. in Inscr. p. 673. EX. MEI. ANIMI. SENTENTIA. VT. EGO. IIS. INIMICVS. ERO. QVOS. C. CÆSARI. GERMANICO. INIMICOS. ESSE. COGNOVERO. De formula 'respublica populi Romani,' vel 'respublica populi Romani Quiritum' vide etiam ad hujus libri c. 10. § 2. De occasione autem, qua voces *populi Romani* ex plerisque Mss. exciderint, vide ad XXVIII. 28. § 12. Mox *non alium civem Romanum*, pro *neque alium*, Lov. 5.

§ 11 *Si sciens fallo, tum me, Jupiter opt. max. domum, familiam, remque meam pessimo leto adficias*] Opinor Livium dedisse *tu me Jupiter.* Lib. I. c. 24. 'Si prior defexit publico consilio, dolo malo, tu illo die, Jupiter, populum Romanum sic ferito.' XXI. 45. 'Si falleret, Jovem ceterosque precatus Deos, ita se mactarent.' Ne hic quidem immixtam eam particulam vides. Itaque etiam I. 32. nullus hæreo, quin Livius scripserit *Si ego injuste, &c. exposco, tu patriæ compotem me numquam sinas esse.* Alias solent edere, *ast tu.* Jac. Gronovius. Quemadmodum Jac. Gronovius legendum conjecit, etiam exaratum inveni in Lov. 2. Harl. Gaertn. et Hearnii N. ut ultima litera voci *tum* adhæserit ex initio sequentis. Vide ad XL. 7. § 8. In hac formula etiam usitatum est *at tu*, de quo vide ad I. 18. § 9. Vulgatum tamen adversus Gronov. defendunt Duker. ad I. 24. § 8. et Fabrett. in Inscript. p. 674. quorum hic pro sententia sua laudat inscriptionem hanc æri incisam: SI. SCIENS. FALLO. FEFELLEROVE. TVM. ME. LIBEROSQVE. MEOS. IVPITER. OPTIMVS. MAXIMVS. AC. DIVVS. AVGVSTVS. CAETERIQVE. OMNES. DI. IMMORTALES. : . : . : . : . EM. PATRIA. INCOLVMITATE. FORTVNISQVE. OMNIBVS. FAXINT. Lacunam autem explet EXPERTEM. Excipi posset, inprecationem, jurijurando additam, aliter hoc loco, aliter in inscriptione concipi:

hic enim jurantem Scipionem directe Jovem adloqui, ac secunda persona dicere *Jupiter optime maxime leto adficias:* in inscriptione autem tertia persona dici *omnes Dii immortales faxint,* ubi voci *tu* vel *vos* locus esse nequit; similiter ut nec apud Festum voc. 'Lapidem:' 'Si sciens fallo, tum me Diespiter bonis ejiciat.' Verum potius moneo, Flor. Cant. Voss. Lovel. 1. 3. 5. Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Haverk. et edd. Ascensiana 1513. priores, constanter hic legere *afficiat*. Videndum itaque est, an non præstet, ut eadem forma, qua in inscriptione laudata obcurrit, etiam hic legamus, *tum me Jupiter optimus maximus, &c. adficiat*. Quod si placebit, in codd. illis qui *tu me Jupiter* præferunt, ultima litera τοῦ *tum* absorpta esse censeri debet a prima vocis seq. Vide ad XXII. 8. § 9.

§ 12 *In hæc verba, L. Cæcili, jures, postulo*] *L. Metelle* Ber. *L. Cæcili Metelle* Hafn. invitis reliquis, qui vel *L. Cæcili*, vel corrupte *L. Cæli*, aut *L. Teli*, eodem tamen ducentibus vestigiis, præferunt. Deinde *postulo*, pro *expostulo*, primus edidit J. F. Gronovius, et quidem optimorum codd. auctoritatem secutus, ut monuit in pr. ed. notarum. Neque aliter erat in Flor. et forte in Cant. ac Lov. 1. ex quibus duobus nihil notatum video, licet conlati sint cum ed. Gronov.

§ 13 *Custodiendosque semet ipsos contra Hannibalem Scipioni tradunt*] Vet. lib. *Annibalem contra*. Sic sæpe alias præpositio postponitur. *Sigon.* Sigonius *Annibalem contra:* sic enim sæpe præpositionem postponi. At tu ocius utrumque vocabulum jussu non nisi optimorum dele: sunt enim fatua et falsa: neque contra Pœnum, sed reipublicæ servabantur. *J. F. Gron. Hannibalem contra* Voss. Lov. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii L. 1. atque N. Sed desunt hæ voces in Flor. et Cant.

CAP. LIV. § 1 *Ad quatuor millia peditum equitumque*] Pal. 1. *ad quatuor millia pedites equitesque:* vitiose. *Gebh.* Ita etiam Lov. 3. et Gaertn. *ad quatuor millia, et pedites equitesque, qui* Flor. Voss. Lov. 4. 5. Ber. et Hav. quasi quatuor illa millia a peditibus equitibusque, qui per agros fuga sparsi ad consulem pervenerunt, diversa fuissent: quod secus esse videtur. Præterea *ad duo millia* Hearnii L. 1. *ad quatuor millia et D. pedites equitesque* in Put. legi, nec longe abire cod. Victorinum, testatur Crevier.

§ 2 *Eos omnes Venusini per familias benigne accipiendos*] Exhibet Pal. 3. *Eos omnes Ven. per fam. benigne acceptos curandosque cum divis., in singulos equites togas et tunicas, et quadr. numos quinos vicenos, et ped. denos, et arma, quibus deerant, ded.* Gebh.

Et peditibus denos, et arma, quibus deerant, dederunt] Omnia hæc verba desunt errore librarii in Hav. Præterea *et pediti* legit Flor. quod impense placeret, si aliorum codd. auctoritas accederet. Nam 'dederunt in equites et pediti' dictum est ut XLV. 34. 'Tantaque præda fuit, ut in equitem quadringeni denarii, peditibus duceni dividerentur.' Vide Gronov. ad XXXV. 40. § 6. Id si placet, verba *et arma, quibus, &c.* acciperem de equitibus et peditibus simul; arma dedisse Venusinos, non tantum peditibus, sed etiam equitibus, quibus deerant.

§ 3 *Populus Venusinus officiis vinceretur*] *Beneficiis vinc.* Hearnii D. quod ex interpretis glossa marginali natum videretur. Voces *officiis vinceretur. Sed gravius onus* desunt in Voss.

§ 4 *Sed Canusii gravius onus Busæ multitudo faciebat*] Abest a Pall. τὸ *Canusii:* neque agnoscit vet. ed. Pal. 3. *Set gravius onus Busæ in se mult. faciebat.* Gebh. Delent *Canusii*, ut et Aldina, Juntasque, Andreas, Bec. Mog. *Sed in se gravius*. Vulgatum in primo invenio Frobenio: neutrius

vestigium in optimis. *J. F. Gron.* Neutra etiam lectio in ullo apud me cod. superest. *Sed gravius onus Busæ in se multitudo faciebat* servant Rec. Gaertn. et Hearnii D. *Sed gravius multitudo faciebat* Hafn. quæ verba desunt in Lov. 1. Reliqui autem et mei et Hearnii Oxon. recte legunt *Sed gravius onus Busæ multitudo faciebat:* nisi quod *Birsæ* sit in Ber.

§ 5 *Appiusque et Scipio, postquam*] Vet. lib. *Appius et Scipio.* Sigon. *Appius Scipioque* Ber. *Appius vero et Scipio* Lov. 4. *Appius vero Scipio* Lov. 5. Reliqui omnes vulgatum servant. Mox τὸ *esse* deficit in Lov. 3. Deinde *quantæ copiæ*, tribus vocabulis mediis exsulantibus, Hearnii N. Tum *sciscitatum simul* Ber. qui idem cum Lov. 2. ignorant vocem *exercitum*.

§ 6 *Mœnibusque se certe, etsi non armis, ab hoste videbantur defensuri*] Hoc recte ab aliis restitutum est, cum quidam *se tueri*, alii *secreti*, nonnulli *se teneri* legerunt, pro *se certe*. Glar. Probat hanc doctorum virorum emendationem apprime Glareanus. Pall. tres adhuc illis vitiis, quæ ille tangit, obnoxii sunt: quippe Pal. 1. *mœnibusque secerni et sine armis ab hoste videbantur defensuri.* Pal. 2. *mœnibusque se teneri, etsi non armis.* Pal. 3. *mœnibusque secerni, etsi non armis.* Gebh. Admodum variant codd. *mœnibusque se teneri etsi non armis* habent Rec. et Gaertn. *mœnibusque vel se tueri etsi non armis* Hav. et ita etiam Lov. 3. nisi quod voculam *vel* omittat. *Mœnibusque se tueri et sine armis* Ber. *mœnibusque se tueri, si non armis* Hafn. *mœnibusque securi etiam sine armis* Lov. 2. *mœnibusque secerni et sine armis* Voss. *mœnibusque secerni etsi non armis* Flor. et Harl. *mœnibusque secerni sine armis* Lov. 1. *mœnibusque secerni si non armis* Cant. et Lov. 4. *mœnibusque se certe cerni etsi armis* Lov. 5. Neque certius quid in priscis editis, quorum lectiones Glareanus recensuit. Primus Froben. 1531. id admisit, quod nunc vulgo exstat, et verissimum videtur. Elegans est usus particularum 'certe, si non,' cujus ignari librarii tot monstra lectionum excogitarunt. Inverso ordine obcurrit apud Cic. ad Att. III. 15. 'Si non plus ingenio valebas, quam ego, certe timebas minus.' Phædr. V. 45. 'Si non ingenium, certe brevitatem adproba.' Pariter dixere 'si non, saltem.' Vide ad II. 43. § 8. *Etsi non armis* ex Put. legendum esse monuit Crevier.

§ 7 *Occidione occisum cum duobus exercitibus consulem*] Suspicor legi oportere *occisos cum duobus ex. consules.* Subdit enim: 'Consule exercituque ad Thrasimenum priore anno amisso, non vulnus super vulnus, sed multiplex clades, cum duobus consulibus consulares exercitus amissi nunciabantur, nec ulla jam castra Romana, nec ducem, nec militem esse.' Non enim, inquit, consul cum exercitu amissus, quod vulnus super vulnus fuisset, sed duo consules cum duobus exercitibus periisse: ideo multiplex clades accepta nunciabatur. *Sigon.* Suspicatur Sigonius, legi debere *occisos cum duobus ex. consules.* Ego vulgatam lectionem, nisi distinguas post *occisum*, et pro personaliter posito accipias, non assequor. Pall. 1. et 3. exemerunt τὸ *consules.* Pal. 2. vero *occidione occisas cum duobus ex. deletasque omnes copias.* Prisca ed. *sed occidione occisis cum duobus ex. consules, &c.* Gebh. Sigonius de suspicione *occisos consules.* Put. Pet. melior, tres Pall. non habent τὸ *consulem.* Scribe, *sed occidione occisum cum duobus consulibus exercitum, deletasque omnes copias.* Compendio scripta ea vox fuit *coss.* atque eo facilius deperdita. *J. F. Gron.* *Consulem* ignorant Flor. Cant. Voss. Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Hav. et Hearnii Oxon. sed diserte *occisos consules cum duobus ex.* præfert Ber. *occisas cum duobus ex. duos consules* Hav. At τὸ *duos* non

est necessarium. Vide hoc lib. ad c. 49. § 15. A Sigonii conjectura discedendi ea Gronovio caussa fuisse videtur, quod displiceret locutio 'consules cum duobus exercitibus occidione occisi.' Ita existimat etiam Crevier.

§ 8 *Quæ disserendo minora vero facio*] Put. Pet. melior *edissertando*. Repone *quæ edissertando minora fecero*. Plautus Casina v. 2. 26. 'Quid fit denique, edisserta.' *J. F. Gron.* *Edissertando* etiam Flor. quo verbo et alibi Plautus est usus. Ita in Amphitr. II. 1. 52. 'Ordine omne, uti quidque actum est, apud hostes dum sedimus, Edissertavit.' Et in Sticho II. 1. 30. 'Non enim possum, quin revortar, quin loquar, quin edissertem.' *Edisserere*, pro *disserere*, Livio ex conjectura restituere conatus est Gronov. XLI. 6. § 5. Ceterum idem Gronov. in priori ed. notarum vulgatam lectionem vix a solœcismo excusari posse pronunciavit, quod recte repetitis curis omisit. Nam 'aliquid disserere' in frequenti usu fuisse, docuit pluribus exemplis Burm. ad Phædr. Prolog. v. 12. et in fine addend.

§ 9 *Non vulnus super vulnus, sed multiplex clades*] Etiam *vulnus:* nisi clades ad Trasimenum isto nomine erat inferior. Quo deinde *sed?* Scribe, *Consule exercituque ad Tras. sup. anno am., nunc vulnus super vulnus, et mult. clades.* J. F. Gron. Aut. Perizonius inlustrandæ locutioni *vulnus super vulnus* Livio suo adscripsit locum ex XXV. 22. 'Hæ clades, super aliam alia, Romam quum essent nunciatæ, ingens quidem et luctus et pavor civitatem cepit.' Idem etiam Perizon. monuit ibidem, vulgatum servari posse; quod hoc modo exponebat: priore anno consule exercituque ad Trasimenum cæso, non jam alterum vulnus, priori simile, nec unam simplicemque, sed revera multiplicem cladem nunciatam omnes ad desperationem adegisse. Non itaque indicat cladem ad Trasimenum 'vulneris' nomine inferiorem fuisse; sed potius, damnum ad Cannas inlatum gravius fuisse, quam ut magnitudo ejus simplici 'vulneris' nomine exprimi potuerit. Et sane codd. nihil mutantibus caussam non video, cur vulgatum displiceret.

Sed multiplex clades, cum duobus consulibus consulares exercitus] Non est hoc contrarium illi, quod paulo ante dixit, 'consule exercituque ad Trasimenum priore anno amisso:' nam hic ita nunciatum ait. Cæterum unus duntaxat ceciderat L. Æmylius Paulus, duo autem cæsi nunciabantur. *Glar.* *Cum duobus consulibus modo consulares exercitus* Lov. 3. *cum duobus consulibus cum consulares exercitus* Flor. Lov. 1. 2. et Harl. Ita et omnes scriptos suos legere Crevier. testatur: hinc non dubitat quin legendum sit *cum duobus consulibus duo consulares exercitus amissi.* Cui adsentior, præsertim quum ita præferant Ber. et Hav. quorum fide etiam illam lectionem recepi.

Exercitus amissi annunciabantur] Vet. lib. *nunciabantur*. Sigon. *Annunciabantur* demum adparuit in ed. Froben. 1531. Omnes, non tantum typis descripti priores, sed et codd. mei, et Hearnii Oxon. uno ore probant *nunciabantur*, quod recte Sigonius revocavit.

§ 10 *Hannibalis Apuliam, Samnium, ac jam prope totam Italiam factam*] Habitat, in Pall. tribus, *Annibalis Ap., Samn. esse, ac jam prope.* Gebh. *Ap., Samn. esse* etiam Voss. Lov. 4. 5. Harl. Rec. Gaertn. et Hav. *Apul. Samniumque esse* Lov. 2. *Apuliam esse* Ber. *Apuliam et Samnium esse* edd. Aldo priores. Sed illud *esse*, quod modo præcessit, hic incommode repeteretur.

§ 11 *Compararem cladem ad Ægates insulas*] Put. *Comparasset cladem.* Innuit *Compares et cladem:* id est, com-

parare forsan velis. *J. F. Gron.* Crevier. testatur, in Put. legi *Compareset cladem:* in uno e Regiis *Compares cladem;* quæ ipsi vera Livii manûs videtur. Eamdem lectionem inveni in Flor. Verum in his media vocula *et* facile intercidere potuit ob ultimæ syllabæ vocis præced. similitudinem. Præterea Sigonius ediderat *ad Ægateis insulam*, ut est in quibusdam edd. Sed *insulas* omnes codd. et edd. vetustissimæ. Vide ad Epit. Liv. lib. XIX. et hoc lib. ad c. 56. § 7.

Pugnam adversam in Africa, cui postea hic ipse Hannibal subcubuit] *In Africam* Flor. Voss. Lov. 1. 2. 3. et edd. nonnullæ antiqq. Sed scribarum error videtur, quamvis meminerim eorum, quæ dixi ad Epit. Liv. lib. XXI. Deinde voces *hic ipse* exsulant a Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Gaertn. Hav. et edd. Aldina prioribus. Sed emphasis est in pronominibus.

CAP. LV. § 1 *P. Furius Philus et M. Pomponius*] Horum alter urbanam, alter peregrinam jurisdictionem habebat. *Sigon.* Supra c. 35. § 5. ubi prætorum hujus anni comitia memorantur, recte Gruterum, Pighii sententiam secutum, in contextum ultimæ ed. *Manius Pomponius* recepisse vidimus. Mirum itaque accidit, neque ipsum, neque alios, qui postea Livio manus admoverunt, et supra emendationem ejus servarunt, non vidisse ita et hoc loco scribendum esse. Priscam ergo lectionem mutavi.

§ 2 *Ad obpugnandam Romam*] *Ad expugnandam Romam* Lov. 3. Vide ad XXI. 57. § 6. *Ad obpugnandum Romam* Hav. Vide ad XL. 49. § 1. Paullo ante τὸ *enim* exsulat a Lov. 4. Ceterum observarunt viri docti, 'dubitare,' quum notat audere, jungi cum infinitivo; at, quum dubitationem significat, infinitivum respuere; sed, præcedente negatione, adsciscere *quin*, alioqui *an*, *utrum*, vel simile: inter singularia itaque Corn. Nep. referendum esse, quod posteriori sensu passim 'dubito' cum infinitivo construxerit. Vide Lambin. ad Nepot. Præf. in princ. et Tursell. de Partic. Lat. Orat. c. 56. Postea Gebhard. ad eumdem loc. Nep. observavit eodem modo etiam Curtium et Tacitum locutos esse. His nunc seculi optimi scriptorem Livium jungo, qui similiter hoc loco dixit, 'non dubitabant hostem venturum.' Nec aliter XXVIII. 24. 'Sub cujus vulgatam mox famam non dubitabant, totam Hispaniam arsuram bello.' Lib. XXXVI. c. 41. 'Magis mirari se, aiebat, quod non jam in Asia essent Romani, quam venturos dubitare.' Immo ipse Cic. ad Att. VII. 1. 'Pompeius non dubitat, (vere enim judicat,) ea, quæ de republica nunc sentiat, mihi valde probari.' Eodem modo 'dubium est' cum infinitivo obcurrit XXXVIII. 6. 'Haud dubium erat expugnari potuisse.'

§ 3 *Et nondum palam facti vivi mortuique, &c. complorarentur*] *Facto* legendum ex optimis, ad I. 41. § 6. monuimus. *J. F. Gron.* Jac. Perizon. potius pronomen excidisse, et *qui vivi mortuique* legendum esse, in ora Livii notarat. Malo tamen subscribere sententiæ Gronovii, cujus emendationem Flor. a m. pr. probavit. Præter illa quæ ad d. l. notata sunt, vide etiam ad XXVIII. 21. § 5. Paullo ante *Quum in aliis*, pro *in malis*, Lov. 1. 2. 4. et Harl. Sed literam initialem intercepit præcedens vocula *in*. Contra *Quum malis* omnes edd. usque ad Gronov. 1665. neque aliter est in Flor. et Ber. a m. pr. quod per ellipsin participii verbi substantivi accipi potest. Vide ad IV. 47. § 9. et alibi sæpe. Quum tamen *in*, a Gronov. additum, in reliquis codd. fere omnibus supersit, id in paucis illis elisum esse videtur vel a vocis præced. litera finali, vel a sequentis in-

itiali. Vide ad x. 13. § 3. et xxxvii. 1. § 2. Hinc *sicuti ingentibus* Flor. ut vulgo ultima litera prioris vocis intercepta sit a prima sequentis. Vide ad xxiii. 8. § 9. Insuper *nec consilium quidem* Cant. Voss. Lov. 2. 3. 5. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii Oxon. et edd. eædem. Male. Vide ad Liv. i. 10. § 3. Non probandum itaque factum nuperi editoris, qui id in ἔκδοσιν Londinensem revocavit.

§ 4 *Tum Fabius Maximus censuit*] Put. *tum que Fabius.* Nec aliter Pet. ante lituram. Lege *tum Q. Fab. Max. censuit.* J. F. Gron. Sæpissime ita librarios aberrasse, ut prænominis Quinti notam *Q.* et conjunctionis *que* compendium *q*; confunderent, dictum est hoc lib. ad c. 31. § 7.

Qui obviam euntes percontarentur aliquos profectos ex fuga passim dissipatos, forte referant] Vet. lib. *si forte referant.* Sigon. Locus mihi mire suspectus, et cum eo quoque colluctatur Sigonius. Mea exemplaria pro *percunctarentur* habent *percunctando.* Schottus, Observ. iii. 6. Pal. 1. *fore referant.* Pal. 2. *qui obviam euntes percunctando al. prof. ex fuga passim diss. forte ref.* Vulgata lectio promanavit a censura Sigonii. Ego probo Pal. 2. lectionem: certe satius duco codicum veterum scripturam invehi editionibus, quam hujus vel illius conjecturam futilem. *Gebh.* Hæc et mire suspecta Schotto. Optimi *qui obvios percontando:* deinde ignorant τὸ *si,* male invectum ab Sigonio. Scribe igitur et distingue: *qui obvios percontando, al. prof. ex fuga, passim diss., forte referant.* J. F. Gron. Nihil eorum, quæ hic dicuntur, placet. Quid enim sapiunt illa *obvios aliquos profectos dissipatos?* Itaque suggerebat mihi Perizonius meus, *qui obvios percunctentur, si quos prof., ex fuga passim diss., forte reperiant, quæ fortuna, &c.* Qui sermo procurrit sane commodior. Sed induci non potui ad istam mutationem perferendam: quippe τὸ *referant* haud dubie verbum ab Livio esse, qui se ipsum ostendit xxii. 7. 'Matronæ, quæ repens clades illata, quæve fortuna exercitus esset, obvios percunctantur ... et quanquam nihil certius auditum est, tamen alius ab alio impleti rumoribus domum referunt.' Tum qualis illa locutio *aliquos profectos ex fuga?* Ita videor tandem pervenisse, quo eundum erat, legendo, *qui obvios percontando* (*aliquos profecto ex fuga passim dissipatos fore*) *referant, quæ fortuna, &c.* Jac. Gron. Non injuria offendit virum clariss. *profectos ex fuga. Ex fuga* crebro dicit Livius. vi. 29. 'Ibi ex fuga dissipati locum capiunt.' viii. 10. 'Latini ex fuga se Minturnas contulerunt.' xxviii. 23. 'Mago ibi ex fuga substiterat.' xxx. 7. 'Asdrubal ex fuga cum paucis Afrorum urbem proximam petierat.' Et sæpe alibi; nec fortassis usquam ita, ut hoc loco, cum verbo 'proficisci.' *Profecto* mihi frigere, et aliud sub *profectos* latere videtur. *Duk.* Doujatius, qui Schotti *percunctando* recepit, et simul Sigonii *si forte* tuetur, hic nihil vidit. Quum enim priores viri docti verba ita in ordinem redegerint, *qui, percunctando obviso al. prof. ex fuga passim diss., forte referant, quæ fortuna, &c.* ipse ea ita componenda censet: *qui obvios percunctando, referant al. prof. ex fuga, et passim dissip., si forte,* scil. aliqui ex fuga profecti ac dissipati supersint. Verum vellem addidisset, quo ergo referenda forent verba seqq. *quæ fortuna.* Putavit *referant* hic poni pro 'secum in urbem adferant,' quum accipiendum sit pro 'renuncient.' Ita xxxiii. 45. 'Hæc quum jam ab gravibus auctoribus, tum qui omnia per se ipsos explorata referrent, audirent majores.' Similiter fere 'referre legationem' inlustramus ad vii. 32. § 1. 'referre responsum' ad ix. 16. § 5. Novi nihil codd. mei adferunt. Optimis J. F. Gronovii con-

sentiens Flor. legit *qui obvios percunctando*: omnes etiam, præter Ber. et Hav. τὸ *si* a Sigonio invectum ignorant. Jac. Gronovii conjectura si non vera, certe admodum verisimilis est, et quam minime a scripta lectione discedit; quam, donec aliud verius aliunde oriatur, probandam puto.

§ 5 *Si quid Dii inmortales miseri imperii reliquum Romano nomini fecerint*] Enimvero οἰκτρὸν hoc *miserum* imperium. Put. *miseriti*. Scribe *si quid Dii im. miseriti, imp. rel. Rom. nom. fecerint*. J. F. Gron. *Miseriti* etiam Flor. a m. pr. in quo deinde manus altera interpolavit *miserti*. Ex interpunctione autem adscripta liquet Gronovium jungendum credidisse *si quid imperii*: quum mihi potius cohærere videatur *miseriti imperii*. Vide ad v. 45. § 4. Deinde *reliquum Romanum nomini* Lov. 1. et Gaertn. *reliquum Romano nominis* Flor. a m. pr. *reliquum Romani nominis* a m. sec. Sed hic nihil mutandum. *Reliquum Romano nomini*, ut VII. 35. 'Quum nihil vobis fortuna reliqui fecerit.' Jubebantur per viam Appiam et Latinam dimissi referre, num verum foret, quemadmodum adlatum erat, occidione occisos cum duobus consulibus exercitus; deletasque omnes copias, et nihil eorum nomini Romano seu Romanis reliquum factum. Mox *qua se Hannibal*, pro *quo*, Flor. Lov. 3. 4. et Harl. Male. Non enim quærendum erat qua via Hannibal profectus foret, sed in quem locum se contulisset. *Qua* et *quo* etiam alibi commutantur. Vide Pierium ad Virg. Æn. I. 401. et supra ad x. 14. § 4.

§ 6 *Ut tumultum ac trepidationem in urbe tollant*] Pal. 1. *parum sit, tumultum, &c.* Gebh. Τὸ *ut* deest etiam in Lov. 1. 2. 4. et Gaertn. Sed *parum sicut tumultum* præferunt Flor. et Cant. *parum sint, qui tumultum* Ber. Mox *unamquamque*, pro *quæque*, Ber. et Hav. Sed, puto, ex glossa. Vide ad XXXVIII. 21. § 6.

§ 7 *Suæ quisque fortunæ domi auctorem exspectet*] Diximus supra, legendum *exspectent*. J. F. Gron. Id dixerat in pr. ed. notarum ad v. 29. ubi optimos libros ita præferre testatur. Et sane ita legunt tantum non omnes, quos adhibui, codd. neque suos dissentire Hearnius monuit, licet ita etiam ediderit. Vide ad II. 22. § 7. Contra Crevierio edita olim lectio *exspectet*, quam in edd. Rom. principe, et Camp. superesse monet, magis placebat: hoc enim verbum non ad Patres, ut reliqua, sed ad quemque civem referri.

§ 8 *Custodes præterea ad portas ponant*] Jac. Gronovius inter errata, quæ operarum incuria inrepserunt, monuit legendum esse *custodesque*, quod mox Clericus adoptavit. Verum ita nulla antea prætulit ed. sed vir clariss. hoc modo auctoritate codicum suorum legendum censuit; quod etiam retinendum duxi, quia similiter præfert Flor. *præterea* perperam aberat ab Harl.

Ubi conticuerit tumultus, recte tum in curiam] Pall. tres, *ubi cont. recte tum*. Gebh. Put. *ubi cont. recte tum., tum in curiam*. J. F. Gron. Ita et Flor. Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii N. Mox *revocandos ad consulendum de urbis custodia esse* Ber. a m. sec.

CAP. LVI. § 1 *Submotaque foro per magistratus turba, Patres diversi*] Pal. 1. *summotaque foro magistratibus turba*. Gebh. Τὸ *per* non modo optimi scriptorum, sed et Andreas, Beccar. et cæteri ante Ascensium ignorant. Pal. *foro magistratibus*. Forte *summotaque foro magistratibus turba*: id est, a magistratibus lictorum ministerio. Vel *magistratus turba et Patres diversi*. J. F. Gron. Illud *per* non adparet etiam in Flor. Lov. quinque, Harl. Berol. a m. pr. Hafn. Gaertn. et Hav. Vel prior Gronovii conjectura recipienda videtur; vel etiam altera,

modo transpositis vocibus cum Lov. 3. legas *summotaque fere turba, magistratus et Patres diversi.*

§ 2 *Canusiique se esse*] *Que* vacat in aliquot vett. libb. *Sigon.* Τὸ *que* rejecit Sigonius. Pall. 1. ac 3. *evasum se esse.* Pal. 2. *sese evasum esse:* ed. pr. *evasumque se esse.* Gebh. Τὸ *que* pellit etiam Sigonius. Put. *sese Canusii esse.* J. F. Gron. *Se esse,* ceteris omissis, Lov. 1. *evasum se* Ber. a m. pr. *evasum se esse* Voss. Lov. 4. Harl. Rec. et Gaertn. *evasum sese esse* Hav. *se evasum esse* Lov. 3. 5. *evasisse se* Lov. 2. Hafn. et Ber. a m. sec. *evasumque se esse* edd. priores usque ad Ascens. qui a. 1513. *Canusiique se esse* edidit. *Canusii se esse,* ut postea Sigonius dedit, vulgatum vidi Paris. 1529. *sese Canusii esse,* quod Gronov. ex Put. restituit, firmat Flor. Et ita ex optimis restituendum esse etiam monuit Gronov. Obs. IV. 11. 180. Paullo ante *P. Æmilium* perperam Hearnii D.

Ad decem millia militum ferme esse] Forte *ad quatuordecim millia:* nam decem millia jam ante Canusii erant, antequam Varro eo cum quatuor millibus venit. *J. F. Gron.*

§ 3 *Sed Hannibalem nunc sedere ad Cannas*] *Sed* vacat in aliquot vet. lib. *Sigon.* Pall. 1. ac 3. *Se nunc sedere ad Cannas in capt. preciis prædaque alia nec vict. animo, nec magni ducis more nuntiantem.* Pal. 2. *Annibal nunc sedere ad Cannas, in capt. pretiis prædaque alia nec vict. animo nec magni ducis more morantem.* Gebh. Scribendum *Pœnum sedere ad Cannas, in capt. pretiis prædaque alia, nec vict. animo nec magni ducis more, nundinantem.* Vide Obs. IV. 11. *J. F. Gron.* Ante Gronov. edebatur *Sed Hannibalem nunc sedere ad Cannas in capt. pretiis prædaque alia: victoriam nec vict. animo nec magni ducis more metientem.* Ipse vero in Obs. notat pro *Sed Hannibalem nunc* Put. habere *menum,* ignorare vocem *victoriam,* et loco τοῦ *metientem* legere *nunciantem.* Similia anperesse etiam in Petavianis, Barber. quinque Flor. Men. et duobus Pall. nisi quod, loco *menum,* alii *me nunc,* alii *se nunc* scribant: unde, mutatis *mœnum* in *Pœnum,* et *nuntiantem* in *nundinantem,* minima licentia eam lectionem eruit, quæ nunc in editis exstat. In omnibus etiam meis *victoriam* negligitur, et *nuntiantem* exaratur; at in primis verbis variatum video. Quod ante Sigon. exstitit, soli præferunt Ber. et Hav. *Hannibalem sedere ad Cannas* est in Lov. 2. *Hannibalem vero nunc sedere ad Cannas* in Hafn. *se nec sedere ad Cannas* in Lov. 1. *nunc sedere hostem ad Cannas* in Lov. 3. *se sedere ad Cannas* in Lov. 4. *sedere ad Cannas* Harl. *se nunc sedere ad Cannas* Voss. et Gaertn. *me nunc sedere ad Cannas* Flor. Omnia hæc docent conjecturam Gronovii verisimillimam esse.

§ 4 *Adeoque totam urbem opplevit luctus, ut sacrum anniversarium Cereris, &c.*] Ea de re paratragœdiat Valer. Max. I. 1. 15. *Modius.* Videndus Festus. 'Minuitur,' inquit, 'populo luctus, &c. cum in casto Cereris est.' Item, 'Græca,' inquit, 'sacra festa Cereris ex Græcia translata, quæ ob inventionem Proserpinæ matronæ colebant. Quæ sacra, dum non essent matronæ, quæ facerent propter cladem Cannensem et frequentiam lugentium, institutum est, ne amplius centum diebus lugeretur.' De Casto autem Cereris ita scribit Arnobius v. 167. 'Quid temperatus fabæ alimonio panis, cui rei dedistis nomen Castus? nonne illius temporis imitatio est, quo se numen Cereris a frage violentia mœroris abstinuit?' *Ursin.* *Adeoque totam urbem complevit* Lov. 3. et edd. ante Aldum: *adeoque urbem opplevit* Lov. 4. Ceterum festum Cereris a lugentibus matronis celebrari non potuisse, quia atratæ erant, quum candidis vestibus indutæ esse deberent, docet Ovid. Fast. IV. 619. 'Al-

ba decent Cererem: vestes Cerealibus albas Sumite: nunc pulli velleris usus abest.' Liv. xxxiv. 6. 'Quia Cereris sacrificium, lugentibus omninibus matronis, intermissum erat, senatus finiri luctum triginta diebus jussit.'

§ 5 *Ne ob eamdem caussam alia quoque sacra publica aut privata desererentur*] *Ne ob eam caussam* Lov. 4. et Ber. Vide ad x. 10. § 3. Tum vox *sacra* deficit in Voss. et Gaertn. quasi sufficeret præcessisse 'sacrum anniversarium Cereris.' Sed reliqui omnes agnoscunt: at *publica sacra aut privata*, transpositis vocibus, legit Ber. Tà *aut privata* desunt in edd. Rom. 1472. ac Parm.

Senatusconsulto diebus triginta luctus est finitus] Sic Plutarchus in Fab. Max. p. 184. Πένθους δὲ καὶ τόπον καὶ χρόνον ὥρισε, κατ' οἰκίαν ἀποθρηνεῖν κελεύσας ἐφ' ἡμέρας τριάκοντα τὸν βουλόμενον. *Sigon.* Adde locum Livii modo laudatum. Præterea *senatusconsultu* Voss. Sed vide ad v. 13. § 5.

§ 6 *Ex Sicilia literæ adlatæ sunt ab T. Octacilio proprætore*] *Otacilio* ex Græcis et Capitolinis monumentis. *Sigon.* *Literæ ex Sicilia* Lov. 4. 5. et Ber. In nomine autem proprio passim errant codd. *Octacilio*, *Octalicio*, *Octocilio*, vel *Otalicio* exhibentes. Male etiam *prætore* Ber. Vide hoc lib. ad c. 10. § 10.

§ 7 *Quum opem imploranti ferre vellet, nunciatum sibi esse*] *Ferri vellent* Lov. 2. *ferre vellent* Flor. Voss. Lov. 1. 4. Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii N. et primæ edd. usque ad Moguntinos. Tum *nunciatum his*, omisso τῷ *esse*, Lov. 2. *nunciatum his esse* Voss. Lov. 1. et Harl. *nunciatum his est* Flor. Lov. 3. 4. 5. et Gaertn. *nunciatum est his* Ber. et Hav. Mox *Ægates insulas* Hearnii N. et plures edd. Quod quum alibi editores receperint, hic quoque admittendum censui: idem recte etiam Crevier. fecit. Vide ad Epit. Liv. lib. xix.

§ 8 *Ubi se versum ad tuendam Syracusanam oram*] *Ubi se adversum iri ad tuendam* Lov. 5. et Ber. *ubi se adversum tuendam* Lov. 2. 4. Harl. Gaertn. et Hav. *ubi se adversum tueri* Lov. 3. *ubi se adversus tuendam* Lov. 1.

Cap. lvii. § 1 *Literis consulis prætorisque lectis, M. Claudium*] Hic locus in codice Aldino asterisco notatus est, et recte: quamquam si pro verbo *præesset* legamus *præerat*, et suppleamus *censuerunt*, sensus erit clarus. Est tamen notandus locus. *Glar.* Subaudienda sunt verba 'censuerunt Patres,' vel 'decreverunt.' Sic enim Plutarchus in Marcello p. 302. Δόγμα τῆς βουλῆς δεξάμενος εἰς Κανύσιον παρῆλθεν, καὶ τοὺς ἐκεῖ συλλελεγμένους παραλαβὼν ἐξήγαγε τῶν ἐρυμάτων. *Sigon.* Pal. sec. *perlectis Appium Claudium*. Pal. 1. *Literis consulis prætoris quem Appium Claudium qui classis ad Ostiam stantis esset.* Gebh. Locus fractus et depositus. Sigonius subaudienda notat verba 'censuerunt Patres,' vel 'decreverunt.' Sed neque hæc sic subaudiri solent, et gravius ulcus ostendunt scripti. Put. *Literis consulis prætorisque Marcium Claudium*. Pet. *prætoris quem apium Claudium*. Pet. alter, Men. Voss. Pal. *prætoris quem Appium Claudium*. Non multa tamen ad sententiam requiruntur: et licet observare, in hujusmodi scripturæ vitiis non sæpius deesse aliquid, quam superesse. Quid si legas, *aliis insuper ex Sicilia literis allatis ab T. Ot. proprætore, regnum Hieronis, &c. vellent: censuerunt prætorem M. Cl.* J. F. Gron. *Literis consulis prætorisque Appium Cl.* Lov. 2. 4. et Gaertn. *Literis consulis prætorisque Apium Cl.* Flor. *Literis consulis prætorisque perlectis Appium Cl.* Lov. 3. *Literis consulis prætorisque perlectis censent Appium Cl.* Lov. 5. *Literis consulis prætorisque lectis censuerunt Appium Cl.* Ber. *Literis consulis prætorisque lectis Appium Cl.* edd. ante Aldum. Sed τὸ *censuerunt* post vocem

mittendum inserit Hafn. Ulcus latere certum est, cujus curationem peritioribus medicis relinquo.

§ 2 *Quod duæ Vestales eo anno, Opimia atque Feronia*] Pal. 2. *duo Vestales.* Tum Pall. tres *Floronia.* Gebh. *Duo Vestales* etiam Harl. Vossius Gramm. IV. 6. post alios ex Paullo l. 10. § 17. ff. de Gradib. profert: 'Personas autem complectitur triginta duo.' Quin et ead. l. § 14. casu primo obcurrit, 'Personæ continentur triginta duo.' Verum et similia errantibus librariis, qui voces numerales per notas scriptas ita inperite literis extulerunt, adscribenda videntur. Deinde *eodem anno* Gaertn. Vide ad x. 10. § 6. *Feronia* autem, nescio cujus errore, editum vidi a Modio, quod primo Gruter. retinuit, sed in ultima ed. emendavit in *Floronia,* quomodo non modo omnes reliqui typis, sed et calamo descripti præferunt, nisi quod *Florania* sit in Voss. et Hav. quorum posterior itidem § seq. legit. Ceterum non ea, qua oportuit, cura Hearnius ad hunc locum monuit Opimiam Vestalem hic memoratam *Pompiliam* vocari apud Euseb. [Hieronym. in Chron. Euseb.] num. MDXXXII. *Popiliam* apud Oros. II. 8. *Oppiam* in codd. Livii, quibus usus est Scalig. et *Opimiam* apud Dionys. Halic. VIII. 556. et jussit, ut respiciantur, quæ Scalig. ad d. l. Euseb. notavit. Verum non adtendit vir clariss. se perperam confundere 'Oppiam' Vestalem, memoratam Livio II. 42. quo pertinent loca quæ ex Scaligero laudavit, cum 'Opimia,' cujus hic Livius meminit. Ad eam autem et Floroniam respicit Hieronym. in Chron. Euseb. p. 143. ubi ad a. MDCCCII. notat, 'Romæ virgines Vestæ ob stupri reatum terra obrutæ sunt.'

Altera sub terram, ut mos est, ad portam Collinam necata fuerat] Pall. tres *sub terra.* Gebh. Est satis insolitum genus loquendi *sub terram necari;* certe usitatius *sub terra.* Sed quia nihil varietatis e codd. scriptis adnotatur, puto concisam orationem esse, quæ ita expediri possit, *sub terram defossa ac necata fuerat.* Livius VIII. 15. 'Viva sub terram defossa.' Ovid. Fast. VI. 458. 'defodietur humo.' Simile compendium verborum ex sententia Casauboni in his Suetonii Cæs. c. 49. est, 'A satellitibus eum in cubiculum regium eductum:' et in iis quæ Gronovius ad Livii IX. 20. 'Præfecti Capuam creari cœpti,' habet. Ejusdem generis est hoc Xenophontis Hist. Græc. I. principio literæ ab Hippocrate missæ: Ἑάλωσαν εἰς Ἀθήνας· *interceptæ et Athenas missæ sunt:* et alia apud interpretes ad Act. Apost. VII. 9. Τὸν Ἰωσὴφ ἀπέδοντο εἰς Αἴγυπτον. *Duk. Sub terra* est in Flor. Voss. Lov. 1. 2. 3. 4. Harl. Ber. Hafn. Gaertn. et Hav. Neque dubito, quin et idem in aliorum codd. exstiterit. Præterea *ut est mos* Ber. Sed τὸ *est* non adparet in Flor. Mox *sibimet ipsam* Lov. 1. *semet ipsam* Hafn. *sibimet ipsi* Hearnii N. Male. Vide ad II. 19. § 5.

§ 3 *Scriba pontificis, quos nunc minores pontifices adpellant*] Quæ de pontificibus minoribus scripserunt Panvinius, Gutherius, et Rupertus, ac deinde recoxit Pitiscus, erudite refellit Norisius Dissert. ad Cenot. Pis. I. 5. Ex iis quæ ibi disputat, manifestum est, ætate Ciceronis ac Livii præter collegium illud pontificum, in quo post legem Ogulniam et a. CCCCLII. usque ad Sullam octo, post Sullam quindecim pontifices erant, etiam aliud collegium pontificum fuisse, qui 'pontifices minores' appellarentur. Hi quando, quo numero, et quam ob caussam, instituti fuerint, non scio usquam traditum. Sed quia Livius dicit *scriba pontificis* (non *pontificum,* ut festinatione, credo, lapsus Norisius) *quos nunc minores pontifices appellant,* verosimile est, hoc tempore tantum unum fuisse, ac, deinde aucto numero, omnes 'ponti-

fices minores' appellatos. Et jam ante tantum unum fuisse, significat his verbis Macrobius Saturn. I. 15. 'Priscis temporibus antequam fasti a Cn. Flavio scriba invitis Patribus in omnium notitiam proderentur, (id est, ante a. CCCCXLIX.) pontifici minori hæc provincia delegabatur, ut novæ lunæ primum observaret adspectum, visamque regi sacrificulo nunciaret.' Quo tempore auctus fuerit eorum numerus, itidem incertum est. Cicero de Arusp. Resp. c. 6. tres nominat: unde consequens est id eo intervallo, quod inter annum, cujus res hic exsequitur Livius, et inter orationem illam habitam fuit, quod ferme CLX. annorum est, factum. In loco Capitol. in Opil. Macrino cap. 7. 'Quum scriba pontificum esset, quos hodie pontifices minores vocant,' mihi suspectum est *hodie*, ut ex verbis Livii, in margine adscriptis, deinde in contextum inculcatum. Nam Capitolinus de appellatione, dudum ante id tempus recepta, non ita loqui potuit, ut Livius, cujus ætate ea multo recentior erat, quam Capitolini. Nova est, ut hoc addam, doctrina Ant. van Dalen Dissert. l. II. capp. 2. et 3. de Antiquit. et Marmor. regem sacrorum fuisse pontificem minorem. De hoc omne dubium auferre ait locum Macrobii Saturn. I. 15. 'Romæ quoque Kalendis omnibus, præter quod pontifex minor in Curia Calabra rem divinam Junoni facit, etiam regina sacrorum porcam vel agnam in regia Junoni immolat.' Acuta profecto et certa conclusio: Quia regina sacrorum, cujus maritus erat rex sacrificulus, et pontifex minor iisdem diebus rem divinam faciunt, ergo rex sacrificulus est pontifex minor. Quod addit, regem sacrorum a Cicerone de Arusp. Resp. cap. 6. inter pontifices minores nominari, non potuit scribi, nisi ab eo qui oculis usus non est. *Duk. Scriba pontificis* edd. Rom. 1472. ac Parm. *pontificum* iis proximæ Mediol. 1480. Tarvis. utraque, et reliquæ usque ad Gronov. qui *pontificis* revocavit, concinentibus omnibus Mss.; neque Hearnius *pontificum* nisi in uno N. invenit. Tum *quos non minores*, pro *quos nunc minores*, Voss. Lov. 2. 4. et Harl. Vide ad IX. 7. § 5. Ceterum Crevierius in notis, verbis Livii subjectis, *quos* referebat ad *scriba* hoc sensu: scriba pontificis, ex eorum scribarum numero, quos nunc minores pontifices appellant. Addit autem alios referre ad *pontificis* hoc modo: scriba pontificis, qui quidem pontifex esset ex eorum numero, quos nunc minores pontifices appellant. In notis deinde posterioribus de hoc additamento scrupulum sibi movere testatur locum geminum Capitol. in vita Macrini, de quo etiam Duker. hic egit. Ex eo enim patere, pontificum minorum appellationem post Macrinum demum invaluisse. Id si verum est, certe Livii ævo notam esse non posse. Inde sibi oriri suspicionem, hoc additamentum ex altero scriptore in alterum esse translatum: utri autem adfictum sit a librariis, se dijudicandum aliis relinquere. Verum, si alterutri adfictum est, id Capitolino, quam Livio, accidisse, certissimum erit; quia *scribas pontificum* non modo ante Macrinum, sed etiam antequam Livius Historiam Romanam scriberet, jam *pontifices minores* vocatos fuisse, constat ex Cic. a Dukero laudato, et hinc, ut idem Dukerus docuit, de appellatione dudum ante tempora Macrini recepta Capitol. ita loqui non potuit. Potius tamen Dukeri opinioni subscribo, soli voci *hodie* apud Capitol. controversiam moventi. Mox *in comitio virgis cæsus est* Berol. *est*, pro *erat*, legunt etiam Lov. 2. 3. et Hav.

§ 4 *In prodigium versum esset*] Deficit in Pal. 3. τὸ *in*. Gebh. *In prodigium quoque versum* præferunt Lov. 4. et 5. Mox *adire libros* Lov. 5. et Gaertn.

§ 5 *Et Q. Fabius Pictor Delphos*] Prænomen deest in Voss. Lov. quinque, Harl. Hav. Hearnii N. et edd. ante Aldum. Insuper *Et prætor Delphos* Hearnius se in L. 1. invenisse testatur: sed *Et Q. Fabius prætor Delphos* præfert Brancal. Latinii. Verum illud *prætor* perperam natum est ex cognomine *Pictor*. Mox τὸ *est* exsulat ab editis usque ad Aldum.

Quibus precibus supplicationibusque] Vet. lib. *quibus precibus supplices Deos possent placare*. Sigon. Livius, qui apud me, *suppliciisque*; præclare. Confirmat et Sigonii codex, qui *supplices Deos* corrupte. 'Supplicium' pro supplicatione ex Sallustio vulgo notum. *Lipsius*, Epist. Quæst. I. 6. Pall. 1. et 3. *quibus precibus suppliciisque*. 'Supplicium' enim est hostia, sive sacrificia, aut potius supplicationes. Sallust. Catil. Orat. Caton. c. 52. § 29. ut notum est. Plaut. Rud. Prol. vs. 25. 'Nihil ei acceptum est a perjuris supplicii.' Eo modo intelligendus est Plautus Epid. v. 2. 59. 'Numquam, hercle, hodie, nisi supplicium mihi das, me solvi sinam.' Liv. XXVII. 50. 'Per omnia delubra vagæ suppliciis votisque fatigavere Deos.' *Gebh.* Omnes etiam nostri et Crevierii codd. *suppliciisque*: pro varia autem lectione alterum in margine Voss. et Ber. adjectum est. Hearne quoque ex uno tantum L. 1. *supplicationibusque* profert, ut reliqui ejus codd. *suppliciisque* habuisse videantur. Eam autem vocem Livio hoc sensu in usu fuisse, Gebhardus docuit: de aliis vide Cortium ad Sall. Catil. c. 9. § 2. et Jug. c. 66. § 2. Mox *quinam futurus finis* Gaertn. Nihil invitis optimis mutandum. Vide ad IV. 2. § 4.

§ 6 *In foro boario sub terra vivi demissi sunt in locum*] 'Sub terra demittere' vix videtur pati ratio sermonis Latini: *sub terram* legi prohibet consensus librorum scriptorum, qui ex silentio editorum intelligitur: etsi litera *m* propter sequentes *ui* facile præteriri potuit. Superest ergo, ut hæc jungantur *in locum sub terra*, quæ tamen satis dura trajectio verborum est. *Duk.* *In foro bovario* Flor. Lov. 1. 2. 3. et Harl. Vide ad XXXV. 40. § 8. *Sub terra* omnes mei servant. *Vivi* deest in Harl. Paullo ante *extraordinaria facta sunt*, addita ultima voce, est in Lov. 3. Hinc *gallus et gallina* in Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 2. 3. 4. Harl. Rec. et Gaertn. inepto, ut reor, scribarum errore. Similiter tamen etiam edd. vett. pro quo Ascens. demum *Gallus et Galla* 1513. substituit.

In locum saxo conseptum] Pall. tres *consectum*. Gebh. Consentiunt Flor. Voss. Lov. 1. 2. 4. Harl. Rec. Gaertn. et edd. antiqq. cujus loco Froben. 1531. *conseptum* restituit. *Confectum* Lov. 5. Male. *Saxo conseptum*, ut 'cratibus conseptus' X. 37. 'auri magnum pondus saxo quadrato septum' memorat Liv. VII. 15. et 'Thesaurum publicum sub terra, saxo quadrato septum' XXXIX. 50. De verbo 'consepire' vide Heins. ad Nason. Met. I. 69.

Ibi ante hostiis humanis minime Romano sacro imbutum] Scripti codd. habent, pro *ibi*, *ubi*: sed utrumque supervacaneum puto, et sententiæ officere. Quod si *ibi* retinere velis, verbum deest, quod sensum compleat. *Schottus*, Observ. III. 6. Luctatur hic A. Schottus, et certe subest aliquid vitii. Scripti quidam *ubi*, pro *ibi*. Sed Put. ille unicus *conseptumuiam ante*. Manus secunda supra *v* pinxerat *b*; unde ista. Sed demenda erat supervacua litera *v*, scribendumque *conseptum, jam ante*. Factum initio proximi belli Gallici, testibus Plutarcho in Marcello p. 299. Orosio IV. 13. Zonara VIII. 19. *J. F. Gron.* Idem Gronov. in prima ed. nott. transpositis vocibus, scribendum conjecit *ibi hostiis humanis, minime ante Romano sacro, imbutum*: et *ibi* accepit pro

'tunc,' vel 'tum temporis:' quam conjecturam recte in iterata ed. neglexit, quum, ut ipse notat, ante etiam in initio proximi belli Gallici Romani hostias humanas inmolaverint. Jac. Perizon. ad Livium notavit, Romanos simile hostiarum humanarum sacrificium, auctore Plut. l. laud. paullo antea etiam inmolasse tempore belli Gallici, quod inter primum et secundum Punicum medium fuit: forte igitur hic numerum annorum excidisse, et ex vestigiis lectionis in optimo Put. obviæ *conseptumuiam ante*, scribendum esse *conseptum, VII. an. ante*, sive *septem annis ante*. Verum huic sententiæ ratio temporum adversari videtur. Orosius enim l. laud. prius illud sacrificium inmolatum tradit anno tertio post Fulvii Postumiique consulatum; unde Pighius in Annal. id retulit ad a. DXXVII. Decimo autem anno postea Æmilius Paullus et Terentius Varro consules fuerunt. Verior itaque Gronovii conjectura videtur, quam in contextum recepi; quod etiam Crevier. fecit. Ceterum omnes, paucis exceptis, mei, omnesque Hearnii *ubi*, pro *ibi*, præferunt.

§ 7 *Ab Ostia mille et quingentos milites*] *Ab Ostia et milites* Flor. a m. pr. Voss. a m. pr. Lov. 3. 4. Harl. et Gaertn. *ab Ostia et D. milites* Flor. a m. sec. *ab Ostia milites* Voss. a m. sec. quemadmodum etiam præferunt Lov. 1. 2. 5. Ber. Hav. Hearnii N. omnesque ante Aldum edd. Paullo ante *verebantur*, pro *ut rebantur*, Flor. Cant. Lov. 2. 4. Harl. Gaertn. et Hav. *utebantur* Ber. et Hafn. *videbatur* Lovel. 1. *urebantur* Lov. 3. *venerabantur* Lov. 5. Sed verbum *rebantur* Livio in deliciis fuisse, videbimus ad XXVII. 25. § 11. id autem varie variis locis corruperunt scribæ librarii. Vide ad I. 26. § 7. VI. 3. § 5. c. 33. § 3. VIII. 25. § 7. X. 21. § 1. XXVII. 28. § 8. XXXVII. 39. § 11. et alibi sæpe. Vide etiam Cortium ad Sall. Jug. c. 26.

§ 8 *Legione classis (ea tertia legio erat)*] 'Legiones ad classem' dicit XXIV. 11. *Duk.* Legionem tertiam prœlio Cannensi interfuisse, innuit c. 53. ubi Ap. Claudium Pulchrum 'de legione tertia' tribunum militum cum illis qui ex prœlio illo evaserant, fuisse, et ad eum ac P. Scipionem summam imperii delatam esse scribit. Quomodo ergo hic 'legio classis' vocatur, et paret M. Claudio Marcello prætori? An Livius eo loco et hic varios auctores secutus est? *Ea legio tertia erat* legunt Flor. Lov. 1. 3. 5. Harl. Gaertn. et Hav. *ea legio trina erat* Lov. 2.

Cum tribunis militum Teanum Sidicinum præmissa] Et hic locus asterisco in eodem notatus codice Aldino. Cæterum si intelligamus, partem militum tertiæ legionis Romam missam, partem Teanum, et deinde secutum Marcellum, cum Canusium peteret; classem autem P. Furio traditam, non, ut puto, omnino militibus vacuam, aliquo pacto sensus constabit. *Tribunis* autem ablativi casus integre scribendum: *Teanum* accusativi, ut contra vetustorum codicum fidem quidam mutarunt. *Glar.* Vet. lib. *cum tribunis militum Teanum Sidicinum:* recte. Hanc enim legionem ex classe Canusium adducturus, Teanum præmisit. *Sigon.* Mire discordant libri. Pal. 1. *ipse legionem classi, ea legio tertia erat, cum tr. mil. Theanum Sidicinum præmissum classe tradita P. Furio Philo collegæ.* Pal. 2. *ipse legionem classis, ea legio tertia erat, cum tr. mil. Theanum Sidicinum præmissam classe tradita P. Furio Filo collegæ.* Pal. 3. *ipse legionem classis, ea legio tertia erat, cum tribuno militum Theanum Sidicinum præmissam classe tr. P. Furio Filio collegæ.* Gebh. *Tribuno militum* Lov. 5. et Hav. *Theano Sidicino* Flor. a m. pr. Lov. 3. et Ber. utrumque etiam præferunt multæ edd.

Classe tradita P. Furio collegæ] Libri *P. Furio Philo collegæ:* alii *Filo*. J. F. Gron. Cognomen addunt etiam omnes mei, et Hearnii codd. nisi quod *filio* ejus loco sit in Lov. 4.

§ 9 *Dictator ex auctoritate Patrum dictus M. Junius*] In aliis codd. *D. Junius* scriptum erat, fortassis quod captivorum orator *M. Junius* dicebatur. Verum in iisdem libro sequenti *M.* prænomen est dictatoris: quare nihil mutavero. Fieri enim posset, ut duo hoc fuerint prænomine. *Glar.* Prænomen destituit Pall. Mss. Pal. 3. vero *dictus Junius Brutus*. Gebh. Deest etiam prænomen in Flor. Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Hav. Hearnii N. et ed. Rom. principe, Rom. 1472. ac Parm. At tres voces *dictus M. Junius* omittuntur in Gaertn. *ex auctoritate Patrum D. Junius* multæ edd. post memoratas. *Patrum dictus D. Junius* Mogunt. Primus Aldus *dictus M. Junius:* quomodo et vocatur XXIII. 14. Ceterum Put. legit *indictator*, ut auctor est Crevier. unde scribendum conjicit *inde dictator*.

T. Sempronius magister equitum] Hic est, qui post ab Annibale occisus est in Lucania, quem Valerius v. 1. 'Tiberium Gracchum' vocat. Quare *Ti. Sempronius* scribendum est. Est autem *Tiberii* prænomen Sempronio familiarissimum. *Sigon. L. Sempronius* Voss. Infra etiam memoratur XXIII. 19. et 24. ubi in plerisque codd. etiam ipso illo Voss. *Ti.* in paucis *T.* vocatur. Mox *minores annis* Dan. Heinsius apud Elzev. edidit, quod J. F. Gronov. servavit. Sed *ab annis* Jac. Gronov. restituit. Id Hearnio displicuit; qui, omissa iterum præpositione, Jac. Gronovium *ab annis* edidisse monuit, nihil addens de lectione codd. suorum; quum, eos similiter legisse, verisimile sit, quia in illam scripturam omnes mei, ut et editi ante Dan. Hensium, consentiunt. Præterea *decem septem*, pro *septemdecim*, Lov. 3. 4. et Recan. *decem et VII.* Gaertn. Tum *quatuor ex his legionibus et mille equites* Voss. Harl. et Lov. 1.

§ 10 *Ad milites ex formula accipiendos*] De hac formula scribit lib. VIII. ubi de fœdere cum Latinis icto agit. *Sigon.*

Arma, tela, alia parari jubent] *Arma et tela alia* Hav. *arma, tecta, alia* Voss. Lov. 1. Harl. et Gaertn. *armatela alia* Flor. *arma ceteraque alia* Lov. 3. Deinde *parare* Lov. 4. et 5. Mox *vetera spolia hostium* Flor. Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Gaertn. et Hav. *hostium spolia vetera* edd. quas vidi, ante Aldum.

§ 11 *Inopia liberorum capitum ac necessitas dedit*] Τὸ *ac* delendum. *Schottus*, Observ. III. 6. Unus Lov. 4. conjecturam Schotti probat. Cur tamen ei adversus reliquos omnes adsentiamur, caussa non est. Dukero etiam nihil mutandum videbatur. Deinde *ex servis*, pro *ex servitiis*, Harl. et Hearnii N. qui alterum in margine servat. Sed *servis* est ex glossa interpretis. 'Servitia' pro servis Livio frequens esse, vidimus ad III. 15. § 9. Præterea *armarunt* Lov. 1.

§ 12 *Quum pretio minore redimi quam captivorum copia fieret*] Ex hac lectione nihil sane elici potest, quod ex omni parte quadret. Ego sic reposui: *Quum pretio minore redimendorum capt. copia fieret*. Sabell. Conceptum est in Pall. 1. ac 3. *cum precio minore redimi captivos copia fieret*. Forte leg. *copia foret*. Gebh. *Redimi captivos* Flor. Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Gaertn. et Hav. Vulgatum *redimendi captivos* demum vidi apud Ascens.

CAP. LVIII. § 2 *Segregatisque sociis, eos, sicut ante*] Voss. Gud. non agnoscunt τὸ *eos*. Forte *segregatos socios*. J. F. Gron. Τὸ *eos* exsulat etiam a Flor. Cant. Lov. 3. 4. 5. Harl. Gaertn. Ber. a m. pr. Hearnii N. et edd. Rom. 1472. Mediol. 1480. Parm. Tarvis. utraque, et Aldi, qui tamen in erratis iterum id addendum monet. At

insuper *captivis productis segregatisque, socios, sicut ante* Lov. 3. quod verum videtur, ac recepi. *Separatisque* edd. usque ad Aldum; quæ lectio ex glossa in contextum inrepsisse videtur. Supra I. 25. 'Ut segregaret pugnam eorum, capessit fugam.' Tum *advocatos*, pro *vocatos*, Lov. 4. et 5.

Quod numquam alias antea, satis miti sermone adloquitur] Intrusit Pal. 2. *quod numquam alias antea fecerat*. Pal. 3. *quod numquam antea, miti satis sermone*. Gebh. *Miti satis sermone* etiam Voss. Lov. quinque, Harl. Gaertn. Hav. et editi ante Aldum. Vox *satis* deerat in Ber.

§ 3 *Non internecinum sibi esse cum Romanis bellum*] *Non interemtorum sibi esse* Lov. 4. *Non internecionem civium sibi esse* Lov. 3. *Non internectione civium sibi esse* Ber. et Hav. *Non internicione sibi esse* Lov. 2. *Non internetione civium sibi esse* Lov. 5. et Hafn. *Non internitione civium sibi esse* Voss. Harl. Gaertn. et edd. vett. *Non internecivum sibi esse* Exc. Pithœi et Aldus, pro quo Dan. Heinsius apud Elzevir. *internecinum* substituit. Vide ad IX. 25. § 9. ubi Gebhard. testatur se etiam hoc loco in tribus Pall. *internitione civium* reperisse.

Et se id adniti, ut suæ in vicem simul felicitati et virtuti cedatur] Pal. 2. *et ad id se anniti*. Pal. 3. *et ad id niti*. Gebh. *Ut suæ insimul virtuti* Harl. De voce *insimul* vide Duker. ad Flori Præf. § 3. Unum tamen cod. reliquis neglectis audire, temerarium puto. Neque etiam seculi Liviani vox est; qua neminem ante Statium usum fuisse, viri docti observant. Vide Borrich. in Voss. p. 200. et Cellar. in Antib. p. 127. et Cur. Poster. p. 164. *Ut invicem simul felicitati*, omisso pronomine, edd. Rom. 1472. ac Parm. Deinde *cedant* Lov. 3. et Ber. a m. sec. Vide ad XXXVIII. 40. § 1.

§ 4 *Equiti quingenos quadrigatos nummos, trecenos pediti, servo centum*] Vet. lib. *centenos*. Sigon. *Quingentos* et *CCCtos*, sive *trecentos*, Ber. *quingentos* etiam Lov. 2. Harl. et Gaertn. Vel horum codd. vel vet. lib. Sigonii lectio recipienda videtur, quia emendata loquendi ratio non permittit ut numeri distributivi et cardinales jungantur. Vide ad XXXII. 28. § 11. Vox *quadrigatos* deest in Lov. 4. quæ tamen abesse nequit. 'Nummus' enim simpliciter pro sestertio accipitur: at 'quadrigati' sunt denarii; quales intelligi patet ex c. 52. Insuper paullo ante *redimendis captivis copiam* Ber. *redimendis captivis se copiam* a m. sec.

§ 5 *Quamquam aliquantum adjiciebatur equitibus ad id pretium, quod pepigerant*] Melior *quo*. J. F. Gron. *Quo* etiam quidam libri Hearnii. XXI. 61. 'Viginti talentis argenti pacti.' *Duk.* Vulgatum non damno. Nam ita loquitur Liv. mox cap. seq. 'Tum demum pacti sumus pretium, quo redemti dimitteremur.' Aliud tamen volunt, non modo Gronovii melior, sive, ut prima not. ed. dixerat, meliores, (male enim Hearnius Gronovium ita ex conjectura scripsisse putat,) verum etiam Flor. a m. pr. Voss. Lov. 2. 3. 4. Gaertn. Hav. et Hearnii N. atque L. 1. qui præferunt *quo*. Supra c. 52. 'Pacti in capita Romana trecenis nummis quadrigatis, in socios ducenis, in servos centenis.' Vide ad XXIV. 49. § 7. Præterea *Quamquam enim aliq. adjiciebatur* Lov. 3. et Ber. *Quamquam et aliq. adjiciebatur* Lov. 4. *Quamquam in aliq. adjiciebatur* Harl. *adjiciebat* editi ante Aldum. Vide ad X. 10. § 1. Hinc *ad pretium*, neglecto medio pronomine, Voss. Lov. 1. 2. Ber. a m. pr. et Gaertn. Mox *lætus tamen quacumque conditione pac. acc.* Flor. et Lov. 4.

§ 6 *Placuit suffragio eorum decem deligi*] Tres Pall. *suffragio ipsorum*. Gebh. Optimi, nec nihil interest, *ipsorum*. J. F. Gron. Ita et Flor. Voss.

Lov. quinque, Harl. Ber. Gaertn. et Hav. Tum *delegi* Flor. a m. pr. Voss. Lov. 1. Harl. et Gaertn. *eligi* edd. ante Aldum. Vide ad xxxiv. 29. § 10. Mox *fidei* deest in Ber. a m. pr.

§ 7 *Si forte ad pacem inclinarent animos*] *Inclinaret animos* Flor. Lov. 2. 3. et Harl. *inclinaret animus* Lov. 5. Ant. Perizon. ad oram Livii notavit, licet in his verbis commodus sensus sit, si subintelligas 'hostes,' aut 'Romani inclinarent;' se tamen, si vett. Mss. suffragarentur, legere malle *inclinarent animi:* ut ita 'inclinare' absolute sine casu ponatur, de quo dictum est ad iii. 61. § 4. Sed nec vulgatum *inclinarent animos* displicet, modo subintelligatur, ut vir cl. volebat, 'hostes' vel 'Romani:' 'inclinare animos' enim Livio frequens est. Supra viii. 21. 'In hanc sententiam maxime consul ipse inclinavit animos.' xxvi. 1. 'Urbs recepta rursus inclinatura animos videbatur ad veteris imperii respectum.' xxix. 33. 'Hæc animum inclinant, ut credam.' xl. 5. 'Ad quæ jam sua sponte animum inclinasset.' Solet etiam Livius sæpe verbum plurale tertia persona sine nominativo ponere. Vide ad xxxiv. 56. § 11. Et ita hunc locum etiam intelligebat Jac. Perizon. ad Val. Max. ii. 2. 1. Paullo ante *nobilis Carthaginiensium*, pro *Carthaginiensis*, Lov. quinque, Harl. Ber. Hafn. et Hav.

§ 8 *Velut aliquid oblitus*] Put. *velut illut aliquid oblitus.* An *illic?* J. F. Gron. *Velut illud aliquid* etiam Flor. et apud Crevierium fidissimus e Regiis. Gronovii conjecturam videtur firmare Hearnii N. in quo a m. sec. emendatur, *velut ibi aliquid oblitus.* Mox *rediisset* Ber. et Gaertn. cum edd. Rom. 1472. ac Parm. Vide ad viii. 26. § 6.

§ 9 *Ubi eos Romam venire nunciatum est*] *Romam venire eos* Flor. et Lov. 1. *eos venire Romam* Ber. qui mox etiam vocibus transpositis præfert *missus obviam lictor.* Lov. 2. *obviam missus lictor.* Deinde *dictatoris verba nunciaret*, pro *verbis*, Gaertn. Male. Vide ad vi. 17. § 8.

Cap. lix. § 1 *Nemo vestrum ignorat*] Scribe *nemo nostrum ignorat.* J. F. Gron. Merito ita Gronov. mutasse, judicat Crevier. unumque ex suis codd. hanc lectionem firmare testatur. Similiter præfert Flor. Vide ad xxxiv. 2. § 2.

Nulli umquam civitati viliores fuisse captivos] Pal. 2. ἀρχαϊκῶς *nullæ umquam civitati.* Gebh. *Nulli usquam* Ber. Vide ad xxxix. 31. § 5.

§ 2 *Non alii umquam minus negligendi vobis, quam nos, in hostium*] *Minus negl. vobis, quam nos, qui in hostium* Hav. et Ber. a m. pr. qui insuper *negligendi erant vobis* præfert a m. sec. *minus neclegendi* Flor. a m. pr. *neglegendi* a m. sec. Vide ad ii. 11. § 1. et c. 48. § 7. Insuper *quam alios, in hostium* idem Flor. Cant. Lov. 4. et Harl. *qui alias in hostium* Lov. 3. Voces *quam nos* desunt in Lov. 2. Mox in § seq. τὸ *enim* exsulat a Lov. 4.

§ 5 *Nec ulla alia jam per confertos hostes erumpendi spes esset*] Ut præcedens *cum* respuunt Pall. tres, ita hic quoque τὸ *alia.* Pal. 3. *Postero die circumsessi ab exercitu victore aqua arcemur, cum nec ulla jam per confertos hostes erumpendi spes esset.* Gebh. Put. Pet. Men. tres Pall. Voss. respuunt τὸ *alia.* J. F. Gron. Illud *alia* nullus codd. meorum vel Hearnii agnoscit. Præterea *quum* in verbis præcedd. exsulat a Lov. quinque, Ber. a m. sec. Harl. et Gaertn. Ex quibus Lov. 1. *sed cum*, Lov. 5. Harl. et Gaertn. *cum* ante voces *nec ulla jam* inserunt. Eamdem voculam *quum* non tantum ignorant edd. ante Ascens. 1513. verum etiam legunt *arcemur* et *erat.* Insuper *circumfusi*, pro *circumsessi*, Ber. Solent autem nonnumquam hæ voces confundi. Exemplum habuimus hoc lib. c. 47. § 10.

Ex acie nostra trucidatis] Pall. 1. et

3. *ex acie trucidatis nostra*. Gebh. Ita et Voss. Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et edd. Aldina priores. Mox *militem Romanum restare* Lov. 4. *militem restare Romanum* Lov. 5.

§ 6 *Arma, in quibus nihil jam auxilii erat, hosti tradidimus*] *In quibus jam nihil aux. erat* Harl. et Ber. *in quibus jam aux. nihil erat* Lov. 3. *in quibus nihil aux. erat* Lov. 4. Vox autem *hosti* deest in Lov. 2. Harl. et Ber. Paullo ante *tunc demum*, pro *tum*, Flor. Voss. Lov. 2. 4. Ber. Gaertn. et Hav. cum edd. Rom. 1472. Mediol. 1480. et Parm. Vide ad II. 12. § 15. Vox etiam *redemti* omittitur in Hafn.

§ 7 *Majores nostros quoque acceperamus, &c. et patres nostros*] Exhibent Pall. 1. et 3. *Majores quoque accep.* Gebh. Malunt etiam *Majores quoque accep. se a Gallis redemisse, et patres vestros*. J. F. Gron. Vocem *nostros* priori loco nulli agnoscunt codd. nisi Hafn. Hav. et a m. sec. Ber. Posteriori autem loco *vestros* etiam est in Flor. sed *nostros*, quod in tribus e scriptis suis superest, servandum putat Crevier. nisi captivi illi se Romano jam nomine ipsi abdicare velint. Ea ratio procederet, si constaret M. Junium, qui hic loquitur, senatorem esse. Nunc vero, quum optimi in *vestros* consentiant, considerandum puto an non inde pateat, eum in senatum adlectum non fuisse, et *patres vestros* notet senatores, decessores vestros, qui tempore belli cum Pyrrho gesti vixerunt. Præterea *accipimus* legunt Lov. 4. et 5. Tum *se auro a Gallis redemisse* Lov. 3. *auro a Gallis se redemisse* Ber. Mox pronomen *illos* deest in Lov. 2. Hinc *ad conditiones pacis* legit Harl.

Captivorum redimendorum gratia] Pall. tres *ad captiv. redim. gratiam*. Gebh. Vulgatam lectionem Ascens. 1513. restituit, quum antea legeretur *ad capt. red. gratiam*; quod etiam præferunt Cant. Voss. Lov. quinque, Harl. Rec. et Gaertn.

§ 8 *Atqui in Italia cum Gallis, et ad Heracleam cum Pyrrho*] Plutarchus in Pyrrho p. 395. *Sigon*. Mira descriptio pugnæ cum Gallis *in Italia*. Ergo illa cum Pyrrho, aut modo Cannensis in Italia factæ non sunt? Put. *atqui et aliam*. Scribe *atqui et ad Alliam cum Gallis, et ad Heracleam cum Pyrrho*. Est assumtio argumenti, quo probat, redemptos aliquando captivos, etsi pavore potius ac fuga, quam vi ac virtute hostium, clades accepta esset. *J. F. Gron*. *Atque Italiam* Flor. *atque in Italiam* Hafn. et Rec. *atqui in Italiam* Lov. 4. Properanter notas Gronov. consuluit Doujatius, quum dicat, eum in Put. invenisse *atqui et Alliam*. Verum est tamen, rem eodem redire: codd. enim vocem *Allia* vel per unam, vel per duplicem *l* scribebant. Vide ad Epit. Liv. lib. v. Mox *pavore et fuga* est in plerisque scriptis et edd. usque ad Gronov. qui 1665. *ac fuga* substituit.

Nisi in quibus trucidandis et ferrum et vires hostem defecerunt] Pal. 1. *et vires defecerunt*. Pal. 3. *hosti defecerunt*. Gebh. *Nisi quibus trucidandis* Hav. ubi præpositio, per compendium ĩ scripta, excidit ob vocis præced. literam ultimam. Vide ad XXXV. 8. § 9. Deinde *vires defecerunt* Voss. Lov. 1. 2. 3. 4. Ber. Hav. et Hearnii N. *vires hosti defecerunt* Lov. 5. Harl. Rec. Gaertn. Brancal. Latinii, et edd. quas vidi, Aldo priores, qui recte *hostem defecerunt* substituit. Vide hoc lib. ad c. 49. § 3. Paullo ante *nec supersunt*, pro *nec supersumus*, Ber. a m. sec. et Hav.

§ 9 *Qui nec in acie quidem refugerunt*] Lege *ne*. J. F. Gron. Vide ad I. 10. § 3. et VIII. 7. § 19. Ceterum Ant. Perizon. ad oram libri conjecit, vel scribendum esse *ne in castra quidem*, (ut cap. seq. 'Quum in acie stare ac pugnare decuerat, tum in castra refugerunt:') vel *ne ex acie quidem*, ut mox hoc cap. 'Qui plerique inermes ex acie fugientes non prius, quam

Venusiæ aut Canusii, constiterunt.' In Lov. 3. erat *nec acie quidem:* illud *nec* autem ob soni similitudinem ex *ne ex* contractum videri potest. Sed an non et vulgatum *in acie* servari potest, ita ut ad verba illa per ellipsin intelligatur participium verbi substantivi?

§ 10 *Nec premendo alium me extulisse velim videri*] Duo optimi resecari jubent *videri.* J. F. Gron. Illud *videri* in nullo apud me cod. superest. At *videar,* pro *velim,* est in Lov. 2. 3. 4. Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Rec. et Hav. quorum etiam quidam *ne premendo* exhibent. Alii utramque lectionem jungunt: nam *extulisse id velim videar* legit Lov. 5. *extulisse at velim videar* Voss. et Lov. 1. Unus Flor. et forte Cant. ex quo nihil notatur, duobus optimis Gronovii consentiunt. Paullo ante *civis et commilitonis,* pro *civis aut comm.* Flor. quomodo etiam Jac. Gron. inter errata emendari jussit, et Clericus, monitis ejus obsecutus, edidit.

Non prius, quam Venusiæ aut Canusii, constiterunt] *Quam Venusia aut Canusium venissent, constiterunt* Lov. 5. *quam Venusium aut Canusium venere, steterunt* Ber. *quam Venusiam aut Canusiam venissent, constiterunt* Hafn. *quam Venusium aut Canusium venissent, constiterunt* Hav. In præcedentibus *ne illis quidem, nisi pernicitatis* Flor. Lov. 1. 3. 4. Harl. Ber. Gaertn. et Hearnii N. *ne illi quidem, nisi velocitatis* edd. quas consului, ante Aldum, ex alterius glossa natum. Supra IX. 16. 'Præcipua pedum pernicitas inerat.' In sequentibus vero *prætulerunt gloriatique sunt* Voss. Lov. 1. 5. Harl. Ber. Hav. et edd. ante Aldum: *prætulerunt* etiam Lov. 2. 3. 4. et Gaertn. Omnia male.

§ 11 *Sed illis ut bonis ac fortibus viris militibusque utemini, et nobis jam promtioribus*] Comparet in Pal. 1. *Sed illis ejus bonis ac fortunis ac fortibus viris militibusque utemini.* Gebh. Scribe, *Sed illis et bonis ac fortibus militibus utemini, et nobis etiam promtioribus.* Sic optimi: et sensus exposcit. J. F. Gron. Lectio, quæ capiti notæ hujus adscripta est, ab Aldo profluxit; eaque exstitit fere in Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Ber. Hafn. Gaertn. et Hav. Priores dederant, *Sed illis ut bonis et fortibus viris utemini, et nobis jam promtioribus.* Voss. Flor. et Lov. 1. præferunt *Sed illis ut bonis et fortibus militibus utemini.* Crevier. legendum conjicit *Sed et illis bonis ac fortibus.* Non est necesse, modo *et* pro *ut* recepto, revoces etiam ex pluribus scriptis et edd. vett. *et* pro *ac,* et hunc sensum statuas *Sed utemini illis et bonis et fortibus viris.* Præterea *et nobis etiam* solus Flor. Gronovius in pr. ed. nott. conjecerat *Sed illis et bonis ac fortibus viris militibusque utemini, et nobis etiam promtioribus.* Alibi sæpe *jam* et *etiam* a librariis commutantur. Vide ad v. 7. § 2. Mox *qui beneficio vestro redemti* Harl. et Gaertn. *quod bono vestro redemti* Lov. 1. *quod beneficio modo redemti* Lov. 3.

§ 12 *Octo millia servorum audio armari*] Transpositis verbis Pall. tres *octo millia armari servorum audio.* Gebh. Ita et Voss. Lov. quinque, Gaertn. Hav. et edd. Aldina priores: *servorum armari audio* Harl. et Ber. Paullo ante *Dilectum* Flor. Vide ad XXXVII. 51. § 7.

Nec minor numerus noster est, nec majori pretio redimi possumus, quam hi emuntur] Supra c. 57. 'Hic miles magis placuit, quum pretio minore redimendi captivos copia fieret.' A Pal. 2. abesse vidi τὸ *possumus.* Pal. 3. præfert *redimi præsumus.* Gebh. Jac. Perizon. ad oram Livii scribendum conjecit *nec multo minor;* ex cap. enim seq. constare fuisse septem millia captivorum. Potuit tamen hæc Junius per invidiam sponte auxisse. Præterea *majore pretio* Jac. Gronov. in erratis scribendum monuit, quod Clericus recepit. Neque aliter est in

omnibus meis.

§ 13 *Sed tam duriores esse velitis*] Opinor *jam* legendum esse, etiamsi *tam* scribitur. Siquidem Quintilianus ait, usu receptum, ut sic *jam*, ut *tam*, scribatur. *Valla*. Vet. lib. *si duriores esse velitis*. Sigon. Sigonius annotat legi in aliis exemplaribus, *si duriores esse velitis;* quod rectum puto: non enim improbitatem frontis, sed sæviorem sententiam deprecatur. Gelricum exemplar habet *si tamen duriores esse velitis*, unde alii *tam* fecerunt. Cæterum illud *tamen* mirificam hic vim habet retrahendi a duritie, quasi id fieri non debeat. *Schottus*, Observ. III. 6. Sigonius nimium obsequentibus usus est codd. *tam duriores* tuentur Pall. tres. *Gebh*. Primæ edd. obferunt *si tam duriores;* et ita fere est in Mss. Ascens. postea 1513. vulgavit *si tam duri oris esse;* quam lectionem Sigonius et Schottus refellunt, quorum hic unius cod. fide *si tamen duriores* egregie restituit; quod etiam Gronov. recepit. Nihil in libris scriptis frequentius est, quam *tam* et *tamen*, quod per compendium *tam* scribitur, in codd. antiqq. confundi. Exempla vide ad I. 26. § 5. II. 34. § 12. c. 44. § 7. c. 45. § 11. IV. 10. § 3. c. 60. § 3. VI. 17. § 8. c. 36. § 3. VII. 1. § 8. c. 33. § 7. VIII. 27. § 10. c. 29. § 12. IX. 3. § 5. c. 23. § 9. X. 4. § 6. XXI. 32. § 3. XXVII. 17. § 11. c. 20. § 12. XXXVII. 28. § 2. et alibi sæpe. Mox Jac. Perizon. in margine Livii emendabat *facietis;* quomodo etiam emendationi Vallæ præscriptum erat.

14 *Qui nos hospitum numero habuit captivos*] Non credo quemquam, qui tum captivi erant apud Annibalem. *Nos* ergo pro nostros, vel Romanos. *Duk*. *Qui vos hospitum numero* Flor. Gaertn. et Hav. Eamdem lectionem ex Put. profert Crevier. et inde scribendum conjicit *qui suos*.

Vix existimari potest] Vet. libri *æstimari*. Sigon. Reposui ex Pal. 1. *vix æstimari potest*. Neque desciscit vet. ed. *Gebh*. *Extimari* Lovel. 2. 3. *æstimari* Gaertn. et edd. ante Ascens. 1513. Sed vulgatum tuentur reliqui codd. et recte. Vide ad Livii XXXIV. 2. § 5.

§ 15 *Squalorem, deformitatemque civium*] Ms. Cantabrig. *squalorem, deformitatem civium*. Et quum idem ex Put. videam annotatum Salmasio, reor hic quoque, ut sæpe alias, auctori asyndeton placuisse. *Jac. Gron.* Copula etiam deest a Flor. et Exc. Pithœi; quorum jam auctoritate ex contextu expunxi. Idem etiam fecit Crevier. ex auctoritate trium vel optimorum Mss. præfatus vividius hoc videri per asyndeton prolatum. Vide ad III. 68. § 4. Mox *ea vos species*, trajectis vocibus, Lovel. 2. Ber. et Hav. τὸ *vos* deest in Lov. 3.

§ 17 *In nos mitis Hannibal contra naturam suam*] *In nobis mitis* Voss. Lov. 2. 3. Harl. Ber. et Hafn. de quo vide ad XXVIII. 43. § 8. Optimæ tamen notæ codd. vulgatum stabiliunt; quibus consentio.

Quum indigni, ut a vobis redimeremur, visi sumus] Melius *simus*. Et ita Muretus. *J. F. Gron.* *Redimeremur a vobis* Lovel. 1. 2. 4. 5. Flor. Harl. Gaertn. et Hav. *redimamur a vobis* Lov. 3. et Ber.

§ 19 *Ne a vobis damnati ac repulsi habeamur: neque enim vos pretio pepercisse*] Vet. ed. cum triga codd. Pall. *damnati ac repulsi abeam*. Paulio ante tres Pall. ignorant τὸ *habet:* sed defendit vet. ed. *Gebh*. *Repulsi habeamus* Flor. a m. pr. et Cant. *abeamus* Flor. a m. sec. Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. Hearnii N. et edd. Ascensio priores. Perperam addita vel detracta adspiratione sæpissime hæc verba inter se commutantur in Mss. Vide exempla apud viros doctos ad Liv. I. 32. § 2. cap. 50. § 6. cap. 53. § 10. II. 2. § 7. cap. 64. § 8. III. 16. § 5. cap. 20. § 3. c. 28. § 10. IV. 10. § 2. V. 9. § 3. VI. 6. § 13. VIII. 30. § 7. IX. 5. § 7. cap.

11. § 13. c. 12. § 7. c. 26. § 14. pluribusque locis. Vide insuper viros doctos ad Ter. Eun. v. 2. 18. Val. Max. I. 7. 3. et Val. Flacc. VIII. 423. Hic *abeamus* tot codicum fide recepi. Confirmat me, quod eamdem lectionem ex aliquot scriptis receperit Crevier. testatus eo adludere Put. qui *habeamus* præfert; vulgatum vero *habeamur* in nullo sibi scripto obcurrisse: quod nec mihi obvium fuit, nisi forte in Rec. Tum *nil enim vos pretio* Lov. 4. *non enim vos pretio* Lov. 5. *neque enim pretio vos* Lovel. 2. et Ber. *neque enim vos homines pretio pepercisse credent* edd. antiqq. Paullo ante τὸ *habet* exsulat a Flor. Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Gaertn. et Hav. An igitur hæc per defectum verbi extulit Livius? ut Cic. illa ad Att. lib. XIV. ep. 20. 'Sine, quæso, sibi quemque scribere. Suam cuique sponsam, mihi meam; suum cuique amorem, mihi meum.' Verum ibi *sine* suppleri poterit ex præcedenti, vel aliud ejusdem potestatis subintelligi. Tum *vitam, corpus meum* sine copula Voss. Lov. 1. 2. 4. 5. Harl. Ber. a m. pr. et Gaertn.

CAP. LX. § 1 *Ab ea turba, quæ in comitio erat*] Pal. 3. *quæ a comitio erat.* Gebh.

§ 2 *Necessitas turbæ huic virorum in foro inmiscuerat*] Turbata lectio in Pall. codd. quorum Pal. 1. *necessitas turbæ ac in foro virorum immiscuerat.* Pal. 2. *necessitas in foro ac turbæ virorum miscuerat.* Justin. v. 7. 'Non pueros imprudentia, non senes debilitas, non mulieres sexus imbecillitas domi tenet.' *Gebh.* Pal. 1. Gebhardi consentiunt Voss. Lov. quinque, Harl. et Gaertn. *turbæ necessitas in foro huic virorum immiscuerat* Ber. *necessitas in foro ac turbæ virorum inmiscuerat* Flor. Eo ordine, quo nunc circumferuntur, voces digessit Gronov. in ed. 1665.

§ 3 *Nullam publicam inpensam faciendam*] Pall. tres *publice.* Gebh. *Publice* edidit Gronov. 1665. quum ad Livii IV. 13. § 8. ex optimi libri *publicæ* exhibentis vestigiis ita scribendum docuisset. *Publica* etiam præfert Flor. sed distincte *publice* plerique reliqui codd.

§ 4 *Si quibus argentum in præsentia deesset*] *Sed* vel *set quibus* Lovel. 2. 3. et Hav. Vide ad XXI. 13. § 5. Mox *ædibus ac prædiis* Lov. 2. 3. Ber. et Hav. *ædibus ac præliis* Hafn. *prædio ac prædiis* Gaertn. *prædibus ac prædiis* Voss. et Lov. 5. *prædiis prædibusque* edd. usque ad Aldum. Vox *prædibusque* deest in Lovel. 4. Nihil mutandum. Cic. in Verr. I. 54. 'Ubi illa consuetudo in bonis, prædibus prædiisque, vendendis:' et mox, 'Prædibus et prædiis populo cautum est:' ubi vide viros doctos. Mox § seq. *rogatus sententiam*, pro *interrogatus*, Rec. Utrumque dici, patet ex illis quæ notavit Gronov. ad XXXII. 23. § 1. Potius igitur reliquos omnes codd. quam unum hunc, sequor.

§ 6 *Sine ullius insectatione eorum brevi sententiam peregissem*] Illud *eorum* quid sibi velit, haud equidem intelligo. Suspicor deesse aliquid. *Glar.* Pall. tres *sententia:* et Pal. 1. cum 3. carent præpositione *sine.* Vet. ed. *ullius sine insectatione eorum, brevi sententiam peregissem:* qua distinctione eluditur opinio Loriti, existimantis hic aliquid deficere. *Gebh.* Gronovius etiam pr. ed. nott. *sine ullius insectatione eorum, brevi* distinguendum docet, quum in proximis edd. hoc modo interpungeretur *sine ullius insectatione, eorum brevi.* Ante Gronov. ita etiam distinxerat Aldus. Pronomen autem *sine* deficit in Voss. Lov. quinque, Ber. et Hav. Sed Voss. in margine, et Lovel. 2. 4. 5. Ber. et Hav. simul legunt *nullius insectatione eorum.* Verum optimi stant pro vulgato. Crevier. vel *ullius,* vel *eorum* redundare putabat: posterius vero delere malebat. Deinde *brevi sententia peregissem* Flor. Lov. 4.

Harl. et Gaertn. Fontem hujus erroris aperui ad VI. 2. § 8. De locutione 'peragere sententiam' vide ad XXXIV. 31. § 19.

§ 7 *Quod se hostibus dediderint*] Pall. *dederint*. Mox exhibetur in primo ἀρχαϊκῶς *quæ illi acta sunt*. Gebh. *Dederint* etiam Flor. Lovel. 2. 4. 5. Gaertn. et Hav. Vide ad XXXIX. 50. § 9. Mox *atque ipsi cum Terentio consule* Lov. 1. *atque ipsi C. Terentio Varroni consuli* Hearnii D. Deinde *illi*, pro *illic*, etiam Harl. *ibi* Lov. 3. *illis* Lov. 4. et 5.

§ 8 *Unus hic saltem adesset P. Sempronius*] Pall. tres *P. C. Sempronius*. Gebh. Ita etiam Voss. Lov. 1. 2. Harl. Gaertn. Hearnii D. N. et edd. Aldina priores, quod Hearnius exponit *adesset, Patres conscripti, Sempronius;* quomodo præfert Lov. 2. et eo ducit etiam Hearnii L. 1. *adesset Patres C. Sempronius* exhibens. Prænomen omittitur in Lovel. 4. *Adesset P. Sempronius Tuditanus* legit Ber. quod ex verbis seqq. mutuatum puto. Vulgatum verius videtur. Livium in similibus prænomine et nomine uti malle, vidimus ad VI. 12. § 10. Tum *saltem* deest in Lov. 2. Paullo ante *apud exercitum* Ber. a m. pr. *apud Romanum exercitum* a m. sec. cum Hav.

Secuti essent milites, hodie in castris Romanis, non captivi in hostium potestate] Magnam oppositioni huic integritatem momentumque addideris, si mecum reposueris *in castris Romani*, deleta litera *s*. Quippe captivi non censentur Romani, ut sequitur. Ovidius de Polyxena Met. XIII. 470. 'Priami vos filia regis, Non captiva, rogo.' *Jac. Gron.* Conjecturam Gronovii probat Crevier. Verum eamdem, quam Gronov. captavit, si non fortiorem, oppositionem habebimus, si cum plerisque antiquioribus edd. distinguamus *secuti essent*, *milites hodie*. Modius primo ediderat *secuti essent, milites, hodie*. Gruterus deinde in postrema ed. *secuti essent milites, hodie*. At si priorem mecum interpunctionem reducis, obponuntur *milites* et *captivi*, tum *Romani* et *hostes*, denique priorum *castra* et posteriorum *potestas*. Præterea *Romanis* omnes codd. servant. Errat autem Hafn. qui τὸ *captivi* omisit. Tum *in potestate hostium* Voss. Lovel. 2. et Gaertn. *in potestatem hostium* Lov. 1. Sed vide ad II. 14. § 4.

§ 9 *Et septena armatorum hominum millia erumpere etiam inter confertos hostes potuissent*] Pall. 1. 3. et vet. ed. *et septa arm. hom. etiam inter conf. hostes possent*. Pal. 2. *et septa arm. hom. etiam inter conf. possent*. Gebh. Libri optimi *septem* et *possent*, tum carent τῷ *inter:* omnes omnino scripti etiam τῷ *enim*, quod statim sequitur. Suspicor, *non captivi in host. pot. essent. Sed quum fessis pugn. host., tum vict. lætis et ipsis pl. regr. in castra sua, noctem ad er. lib. hab., et septem arm. millia perrumpere etiam conf. hostes possent; neque per se ipsi id facere conati sunt, neque alium sequi vol.* Schottus Obs. III. 6. τὸ *neque* abundare ait, et abesse a Gelrico exemplari. Sed calamum ejus peccasse puto, cum in mente esset τὸ *enim:* quod nec in editis ante Ascensium reperio. *J. F. Gron.* *Septa arm. hom. erumpere etiam inter conf. hostes possent* Voss. Lov. 1. 2. 4. Harl. et Gaertn. non dissentiunt vel Flor. vel vett. edd. nisi quod ab illo exsulet τὸ *inter*, in his sit *confertos homines potuissent*, vel *habuissent*. Sed *possent*, pro *potuissent*, etiam in reliquis superest scriptis. Primus Ascens. 1510. *septem armatorum*, pro *septa*, triennio post *confertos hostes* dedit, et mox Mogunt. *septena armatorum*. Gronovii interpunctionem et emendationem verissimam puto, licet tamen omnes, quos consului, codd. servent *et quum fessis*. Verum sæpius scribæ voculas *sed* atque *et* commutarunt. Vide ad XXI. 26. § 6. Crevier. ex Gronov. conjectura *septem*

probat: cetera, quæ servant plerique e suis Mss. præstare putat, uti intacta maneant.

Neque enim per se ipsi id facere conati sunt] Τὸ *neque* abundat, et abest a Gelrico exemplari. *Schottus*, Obs. III. 6. Pal. 1. *neque* (Pal. 2. et vet. ed. *nec*) *per se ipsi hoc facere conati sunt*. Pal. 2. *nec per se ipsi facere conati sunt*. Ex quibus apparet salva sententia τὸ *nec* abesse non posse. *Gebh.* Unus meorum Harl. *nec*, reliqui *neque* constanter servant; at *enim* in nullo Msto adparet. Neque in ullo exstat typis descripto ante Ascens. 1513. quamvis autem interim Aldus iterum expunxerit, eum tamen recentiores audire neglexerunt. Vide Gronov. ad verba proxime præcc. Tum *hoc facere* Voss. Lov. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et edd. usque ad Froben. Hinc *alium insequi* Hav. Vide ad VII. 34. § 9. Puto tamen hic primam syllabam τοῦ *insequi* natam esse ex ultima litera vocis præced. Vide ad V. 52. § 2.

§ 10 *Non destitit admonere adhortarique eos*] Pal. 1. *non destitit amonere adhortare eos*. Pal. 2. *admonere et adhortari*. Pal. 3. *ammonere et adhortari eos*. Gebh. Antiquissimi *monere*. Dein forte *perveniri*. J. F. Gron. Ms. Cantabr. *monere, adhortari eos*. Sic et in Gudiano reperit pater. Et sic Livius scripsit XXI. 10. 'Per Deos monuisse, prædixisse se.' II. 54. 'Suadent, monent, honoribus abstineant:' et alibi. *Jac. Gron.* *Monere* etiam Flor. Deinde *et hortari* Lov. 4. *hortare* Flor. et Harl. *hortari* Lov. 1. 5. Ber. Gaertn. et Hearnii N. quorum fide copulam delevi. Eamdem etiam delevit Crevier. et auctor est scriptos quam plurimos particulam illam abjicere. Vide ad IX. 22. § 6. Pronomen etiam *eos* non exstat in Lov. 5. Mox *inceptum tegere posset*, pro *tegeret*, Flor. Cant. et Exc. Pithœi. 'Perveniri' forma passiva est XXV. 14. 'Ad vallum ac fossas perventum est.' XLII. 15. 'Priusquam perveniretur ad frequentia ædificiis loca.' Sed *pervenire*, in cujus defensionem omnes libri conspirant, mutari nihil adtinet.

§ 11 *Nobis adolescentibus, priore Punico bello Calpurnius Flamma*] *Calphurnium* quidam scribunt: at id leviculum. Id magis mirandum, tam varium apud authores ejus esse nomen, ut A. Gell. III. 7. annotavit. Quidam enim Q. *Cæditium*, quidam *Laberium*, Livius et Florus *Calpurnium Flammam* vocatum scripserunt. *Glar.* Livius lib. XVII. ut est scriptum in Epitoma. *Sigon.* Front. IV. 5. 10. 'Idem fecit sub Atilio Calatino consule is, cujus varie traditur nomen. Alii Laberium, nonnulli Q. Cædicium, plurimi Calpurnium Flammam vocitatum scripserunt.' Qui autem *Calpurnium Flammam* vocant, ei *Marci* prænomen tribuunt. Vide Epit. Liv. lib. XVII. et Plin. Hist. Nat. XXII. 6. Ceterum *adulescentibus* Flor. Vide ad VI. 34. § 11. Tum *Calpurnius Flamina* Lov. 2. *Calpurnius Flamia* Ber. Præterea *priori Punico bello* typis exarati ante Aldum. In seqq. *eripiamus obsidione*, omissa præpositione, Lov. 1. Sed Livium præpositionem, cum qua verbum componitur, in regimine repetiisse, sæpius dictum est. Vide ad XXXVII. 20. § 9. Ipsam locutionem 'ex obsidione eripere' inlustravi ad VIII. 22. § 14.

§ 12 *Nec viros quidem, nec Romanos vos duceret*] Forte *ne viros quidem, nedum Rom.* J. F. Gron. *Nec viros quidem duceret, nec Rom.* Hav. *nec viros ratio vos duceret* Voss. nec aliter Lov. 1. nisi quod *ne viros* legat: *nec viros Romanos duceret* Lov. 3. Male. Vide ad VII. 35. § 8.

Virtutis existeret comes] Antiquissimi *exstitisset*. J. F. Gron. Ita est sane in Flor.

§ 13 *Viam, &c. ad salutem ferentem demonstrat: ducem se in patriam*] Liber meus *demonstraret duces in patr.* Legendum *demonstrat: reduces in pa-*

triam. Lipsius, Epist. Quæst. v. 4. Habet sane etiam ed. Moguntina *demonstraret*, quo æquior Lipsii conjecturæ sis. *Modius.* Pal. 1. *demonstraret, ducens in patriam.* Pal. 2. *demonstraret ducem se.* Pal. 3. *demonstraret duces in patriam.* Ex quibus vestigiis talem deducit cl. Lipsius lectionem: *demonstrat: reduces in patriam.* Sed quomodo reduces fecit, qui demonstrantem viam ad salutem sequi noluerunt? Vide c. 50. ut discas, non opus viri summi hoc in loco conjectura. *Gebh.* *Demonstrando ducem se in patriam* Hafn. Berol. et Hav. *demonstraret, ducem se in patriam* Gaertn. et edd. usque ad Aldum, qui *demonstrat* in erratis reposuit: *demonstraret duces in patriam* Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 2. 3. 4. et Harl. Quod autem Gebhard. Lipsio, ex his vestigiis *demonstrat: reduces in patriam* scribendum conjicienti, objiciat, eum sequi nolentes non reduces fecisse, exigui est momenti: nam *facit reduces* ponitur pro 'reduces facturus erat.' Vide ad Epit. Liv. lib. XLIX. Præterea *ferentem* omittit Hav. ut *via ad gloriam, ad salutem* eodem modo dicatur, quo 'via,' 'aditus,' 'iter ad honores,' 'ad consulatum,' 'ad dictaturam' in exemplis quæ laudavi ad VI. 35. § 4. Sed, reliquis dissentientibus, nihil muto. Vide ad XXXIX. 27. § 10. Mox *ad conjuges, ad liberos*, pro *ac liberos*, Lov. 5. Vide ad XXXVIII. 18. § 15. Verum hic etiam unius codicis fidem sequi temerarium judico. Sæpius enim *ad* et *ac* commutari solent. Vide ad XXI. 32. § 2.

§ 14 *Si tanta clades vobis vilem vitam non fecit*] Pall. tres destituuntur pro vocabulo *vobis*. Gebh. Abolent τὸ *vobis*. J. F. Gronov. Idem abolent etiam omnes mei, nisi quod in Ber. exstet a m. sec. Præterea *clades in vilem vitam* legunt Flor. Voss. et Lov. 1. sed in eorum priori id emendatur *clades his vilem vitam.* Mira lectio *si tanta clades virilem vitam non fecit, nullam facient* exstat in Gaertn. Paullo ante *circa vos ea die cæsa jacent* est in Lov. 2.

§ 15 *Liberi atque incolumes desiderate patriam*] Pall. tres *Et liberi atque incolumes.* Gebh. Ita et Flor. Voss. Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii N. et edd. vett. Sed recte voculam *et* ejecit Froben. 1531. Nata enim fuisse videtur ex ultimis proximæ vocis literis. Vide alia exempla ad XXXIX. 18. § 8. et mox hoc cap. § 18. Præterea *desiderantes patriam* Lov. 1. 4. et Voss.

Immo desiderate, dum patria est, cum cives ejus estis] Ita Jac. Gronov. edidit, eumque Clericus, qui se Livium ad J. F. Gronovii mentem quam accuratissime editurum promiserat, secutus est. Antea edebatur *dum cives ejus estis*, quod servant omnes codd. et ideo revocavi. Vide ad v. 35. § 4. Præterea *desideranda patria est* Lov. 4. et 5.

Diminuti capite] Hoc est, amissa civitate et libertate. Sic enim post ait, 'abalienati jure civium, servi Carthaginiensium facti.' *Sigon.* *Deminutis* est in Flor. *deminuti* in plerisque codd. et edd. Rom. 1472. ac Parm. et ita Gronov. 1665. edi curavit. Vide ad XXI. 17. § 8.

§ 16 *Arma capere ac se jubentem sequi: Hannibalem paullo post audistis*] Pall. 1. et 3. *ac sequi se jubentem.* Pal. 2. *atque sequi se jubentem.* Gebh. Meliores *ac sequi se jubentem: Hannibalem post paullo audistis.* Gaudent eo ordine harum particularum. Sallustius Jugurth. c. 106. 'Turpi fuga incertæ ac forsitan post paullo morbo interituræ vitæ parceret.' Quod nollem mutasse Gruterum, multo minus testatum, elegantius ad aures suas *paullo post* accidere. Qui non rasit igitur aures et c. 71. 'Nabdalsa post paullo experrectus.' Cæsar de Gall. VII. 60. 'Ipse post paullo silentio egressus cum tribus legionibus:' et de Civ. I. 20. 'Post paullo tamen, in-

ternunciis ultro citroque missis, quæ ignorabant de L. Domitii fuga, cognoscunt.' Noster v. 55. 'Quod quum senatus post paullo de his rebus in curia Hostilia haberetur.' xxxiii. 28. 'Torti post paullo insontes quum scirent.' Quintilianus Inst. Orat. ii. 5. 'Sed de ratione declamandi post paullo.' *J. F. Gron.* *Ac sequi se jubentem* etiam omnes mei, nisi quod primam voculam ignorent Lov. 5. et Harl. atque *et sequi se jubentem* legant Lov. 4. Gaertn. et Hav. Præterea *post paullo audistis* iterum omnes codd. Lov. 5. et Ber. exceptis. Livius xxxii. 25. 'Post paullo ubi Argivos quoque armatos viderunt:' ubi perperam etiam nonnulli codd. ordinem vocabulorum mutare conantur. Vide Gifan. Observ. in Ling. Lat. voce 'Post paullo.' Jac. Gronov. ad Livii xxviii. 24. § 13. Burm. ad Quinctil. Inst. Orat. ii. 5. et Cortium ad Sall. Jug. capp. 56. et 106. Similiter 'post aliquanto' Liv. ii. 31. 'Cum Æquis post aliquanto pugnatum est:' ubi alia vide: 'ante annis octo' xl. 52. 'ante multo' Cic. de Sen. c. 2. et similia alia passim.

§ 17 *Sed subsistere ac retinere*] Put. ac melior Pet. *sed obsistere ac retinere:* etsi alibi hoc Livio usitatum non diverso sensu. *J. F. Gron.* De verbo *subsistere* simili sensu vide ad xxvii. 7. § 3. Hic vero recte Gronov. *obsistere* in contextum revocavit. Ita enim præferunt non tantum omnes mei et Hearnii codd. verum etiam omnes typis descripti usque ad Gruter. qui in ultima demum ed. *subsistere* dedit. Ceterum Periz. in Animadv. Hist. c. 4. p. 167. Livium neglegentiæ accusat, quód supra c. 50. ubi de hac eruptione egit, non monuerit Sempronium a reliquis, qui erumpere non audebant, retentum fuisse; sed demum id hic narraverit. Paullo ante *non enim sequi modo* alio verborum ordine Ber. *non modo enim sequi* Flor. In seqq. *per civium agmen, quam hostium,* pro *quam per hostium,* Lov. 4. Male. Vide ad iv. 58. § 4.

§ 18 *Quorum si ceteri similes*] *Et quorum* Flor. Sed particula *et* nata est ex repetitis ultimis literis vocis præced. Vide paullo ante hoc cap. ad § 15. Mox *civem haberent* idem Flor. cum Voss. Lov. 1. 3. et Harl. *civem haberetis* Ber.

§ 19 *Sexcenti exstiterunt, qui erumpere auderent*] Supra c. 50. 'Tria millia et sexcentos' erupisse dixit. Quare vide ne *tria millia* reponenda sint. *Sabell.* Ita quidem olim ibi editum exstitit. Sed Aldus recte τὰ *tria millia* ejecit, ut ad eum locum dictum est. Neque hic in numero variant codd. ulli.

Neque his sexcenta millia hostium obstitere] Ego *quadraginta millia* potius legam: at qui hunc numerum notatum invenerant per duo elementa *XL.* mox præpostere notatis reddiderunt numerum longe majorem. Quod *quadraginta* sit legendum, ea ratione adducor, quod Hannibal cum quinquaginta millibus in aciem ad Cannas processerat: ex his circiter x. millia in prœlio occubuerant: quo factum, ut per hunc hostium numerum Romani noctu evaserint. Sed error, ut dicitur, errorem peperit, ut ex *XL. millibus, LX.* primo librariorum incuria fecerit; mox ex *sexaginta, sexcenta* scribi contigerit. Scio esse qui *sexcentis* scribant, referentes ad numerum erumpentium. Sed ille major omnino fuit. *Sabell.* Supra c. 46. 'quinquaginta millia' edidit. In vett. autem libris est hoc loco *sexcenta millia,* ut videantur opponi 'sexcentis armatis,' ita: Ex millibus septem armatorum sexcenti exstiterunt, qui erumpere auderent, neque iis sexcenta millia hostium obstitere. Est autem hic numerus usitatus etiam Ciceroni pro magno quodam et immenso numero. *Sigon.* Pall. *sexaginta millia.* Gebh. *Neque his VI^ta millia hostium* Ber. *neque his sexcenta millia*

hostium Cant. Rec. Gaertn. et Hearnii Oxon. *neque his sexcenta millia hostes* Flor. Voss. (ambo a m. pr.) et Lov. 3. *neque his sexaginta millia hostium* Lov. 1. *neque his sexcentis millia hostium* Lov. 2. Hafn. et Hav. *neque his sexcentis millia hostes* Lov. 4. Flor. a m. sec. et Harl. *neque his sexcentis militibus hostes* Voss. a m. sec. *neque his sexcentis tot millia hostium* Lov. 5. Verum, licet nullus codd. adsentiatur, Sabellici tamen conjecturam probandam censeo.

§ 20 *Haberetis hodie viginti millia armatorum Canusii, fortia, fidelia*] Fortasse *fortium, fidelium*. Vel *fortes, fideles*. J. F. Gron. *Fortium fideliumque* Lov. 3. *fortium et fidelium* Lov. 4. Jac. Perizon. ad marginem Livii conjecit forte voculam *prope* excidisse, ac scribendum esse *haberetis hodie prope viginti millia armatorum*. Sed male. Livius enim narrat c. 54. Venusiam ad Varronem ad quatuor millia peditum equitumque pervenisse, Canusii ad decem millia hominum fuisse. Varro autem, cum suis Canusium profectus, senatui scribit, secum ad quatuordecim ferme millia militum esse, ut Gronovius recte emendavit: non igitur plane quatuordecim: quibus si addantur septem millia, qui in castra minora ex prœlio perfugerunt, et inde erumpere non ausi se postridie hosti tradiderunt, sive potius tantum sex millia et quadringenti, (nam sexcenti eruperunt,) si non plures, certe non pauciores, quam viginti millia erunt, ut τὸ *prope* addendum non esse pateat. Et hinc neque probandus est Hav. qui *triginta millia* præfert. Paullo ante *agminis*, pro *agmini*, Flor. Voss. Lov. 1. 2. 4. 5. Harl. Ber. a m. pr. Hafn. et Hav. Sed ultima litera nata est ex similitudine initialis vocis seq. Vide ad IV. 33. § 10.

Boni fidelesque] Quæ de hac formula Modius ad hunc locum notarat, omisi. Videri enim possunt apud Brisson. de Formul. VIII. 240.

§ 21 *Nisi quis credere potest fuisse, qui erumpentibus, quin erumperent, obsistere conati sunt, aut non invidere*] Vide locum totum, nec dubitabis quin legendum sit, *fuisse, ut erump., quin er., obs. conati sint; at non inv.* Omnia ita vetus, nisi quod *at* restitui pro *aut*. Verbi *fuisse* elegans usus latuit correctores. *Lipsius*, Epist. Quæst. v. 4. In scriptis exemplaribus *ut erump., qui ne er. obs. conati sunt*. Quid si legas, translatis tantummodo verbis, *ut qui erump., ne er., obs. conati sunt?* Quamquam vulgata lectio defendi potest, si *quin*, pro 'quo minus,' accipias. *Schottus*, Observ. III. 6. Pal. 1. *ut erump., qui er.* et ita fere Pal. 3. nam *quin* expresse habet. Vet. ed. nihil demutat a vulgato, nisi quod *sint* variet, pro *sunt*. Lectio Pal. 2. *fuisse, ut erump., ne er., obsistere conati sint*, nihil habet obscuritatis. *Gebh.* Non perceperunt viri laude dignissimi Lipsius et Schottus. Optimi libri *ut erumpentibus*. Membrum prius disjuncti præteritum tempus respicit; posterius futurum. Sententia hæc: Nisi quis credere potest, aut tum fuisse bonos fidelesque socios, cum viros fortes, ne fortes essent, impedire voluerunt, aut passuram in posterum invidiam, ut fideles boni que cives sint erga illos, quorum incolumitatem et gloriam sibi vident esse ignominiæ, et quotidie ignaviam exprobrare. Illam ipsam invidiam significat effecturam, ut iis infidi sint, et in discrimen secum deductos deserant, atque ita aut mori misere, aut parem culpam captivitatis vel turpis fugæ contrahere cogant. *J. F. Gron.* *Ubi credere quis potuisset, ut erump., quin ne er., &c.* Lov. 2. *ut erump. qui nec er.* Flor. *ut erump. qui ne er.* Lov. 5. *ut erump. qui er.* Harl. *ut erump. ne er.* Lov. 3. *ut erump. quin er.* plerique reliqui codd. Hearnius etiam ex uno tantum N. profert *qui erumpentibus:*

ut alii, quibus usus est, similiter *ut erumpentibus* habuisse videantur. Deinde *conati sint* Lov. 1. et edd. Rom. 1472. Mediol. 1480. et Parm.

§ 22 *At enim ad erumpendum*] Voculæ duæ principes *At enim* præcisæ sunt Pall. tribus et vet. ed. *Gebh.* Τὰ *At enim* nec Put. nec Voss. nec Gud. agnoscunt. *J. F. Gron.* Non agnoscunt etiam Flor. Cant. Lov. quinque, Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii Oxon. et edd. antiqq. Sed excidisse videntur ob similitudinem sequentium *ad erum.* Recte itaque Ascens. 1513. voces illas restituit. De usu autem earum vide ad VI. 15. § 11.

§ 23 *Dies noctesque aliquot obsessi*] Pall. tres et vet. ed. ingerunt *Dies ac noctes obsessi.* Gebh. *Dies ac noctes aliquot obsessi* Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Gaertn. Hav. et edd. Aldo priores.

Obsessi, armati se ipsi tutati vallo sunt] Put. *aliquot obsessi bellum arma se ipsi.* Hinc auream fecimus lectionem, *dies noctesque aliquot obsessi, vallum armis, se ipsi tutati vallo sunt.* Sic Livius, ut videas non ignarum suæ ipsum elegantiæ fuisse, VI. 2. 'Tantum Camillus auditus imperator terroris intulerat, ut vallo se ipsi, vallum congestis arboribus sepirent.' X. 45. 'Non enim muris magis se Samnites, quam armis ac viris mœnia tutabantur.' XXVIII. 2. 'Exercitum omnem passim in civitates dimisit, ut et muris se ipsi, et armis muros tutarentur.' XXXIII. 17. 'Prœlia impigre inire, et armis magis muros, quam se ipsos mœnibus tutari.' XXXVIII. 22. Et Galli, 'ne parum se munimenta sua tegerent, armati pro vallo constiterant.' Silius XII. 165. 'Qui non turribus arma Defendenda daret, verum ultro mœnia dextra Protegeret.' Alii membranacei, non quidem τὸ *vallum*, sed tamen *arma* habent, non *armati.* J. F. Gron. Ex membranaceorum illorum numero sunt Flor. Cant. Voss. Lov. 2. 4. 5. Harl. et Gaertn. *obsessi armis* legunt Ber. et Brancal. Latinii: *obsessi se ipsi*, mediis omissis, Hav. Donjatius, testatus Put. *obsessi, bellum, arma, se ipsi* præferre, negligenter consuluit Gronovium. Interdum autem *bellum* et *vallum* commutantur. Vide ad VIII. 38. § 2. Præterea *se ipsos tutati vallo sunt* Brancal. Latinii, Lov. 5. et Ber. a m. pr. *se ipso tutati vallo sunt* a m. sec. Sed recte *se ipsi* ceteri codd. defendunt. Vide ad II. 19. § 5.

Quum omnia subsidia vitæ abessent] Promiscui libri, ut et Andreas atque Aldus, *desunt.* Vulgo *deessent.* J. F. Gron. *Deessent* soli ex meis Cant. et Berol. quod primum Ascens. 1513. recepisse video. Priores omnes *desunt.* Et ita est in Flor. Voss. Lov. quinque, Harl. et Gaertn. *desint* Hav. Gronovius substituit *abessent* auctoritate, ut in prima notarum ed. professus est, optimi Put. Solet autem 'abesse' pro deficere, deesse usurpari. Cic. de Orat. I. 11. 'Quid huic abesse poterit de maximarum rerum scientia.' Pro Balbo c. 4. 'Quid enim abest huic homini, quod si adesset, jure hoc tribui et concedi putaremus.' De Legib. I. 2. 'Abest enim historia literis nostris, ut et ipse intelligo, et ex te persæpe audio.'

§ 24 *Orto sole hostis ad vallum accessit*] Exemplaria scripta, *Orto sole ab hostibus ad vallum accessum*, impersonaliter, quod magnificentius videtur. *Schottus*, Obs. III. 6. Ejusdem scripturæ non levia vestigia comparent in Pal. 1. *Gebh.* Forte hi codd. exhibuerunt *ab hostibus ad vallum accessit*, quemadmodum est in Flor. Cant. Lov. 1. 4. et Voss. Sed Schotti scriptis consentit Lov. 2. Mox *castra*, pro *arma*, præfert Hav.

§ 25 *Quum in acie stare ac pugnare decuerat*] *Acie stare* sine præpositione Flor. Voss. Lov. 1. 2. 3. 4. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et edd. vett. quam recte Froben. 1531. restituit. Vide-

tur enim intercepta fuisse a præced. vocis syllaba finali. Vide ad x. 13. § 3. Supra III. 47. 'Se pro liberis eorum ac conjugibus quotidie in acie stare.' XXIII. 16. 'Ad multum diei in acie stanti miraculo esse.' XXVII. 2. 'In multum diei stetere in acie.' Præterea *decrevit* Gaertn. *decreverit* Lov. 4. *decuerit* Flor. Voss. Lov. 2. 3. 5. Harl. Ber. Hav. et edd. vett. Ascensius demum *decuerat* 1513. in contextum recepit, altera lectione *decuerit* in marginem rejecta. Præterea *tunc castra tradiderunt*, addita priori vocula, Lov. 4. et 5. Hinc *utiles sunt* Ber.

§ 26 *Vos redimam? quum erumpere castris*] *Quos redimam* Flor. a m. pr. Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Ber. Hafn. Gaertn. et edd. antiqq. usque ad Froben. qui a. 1535. *Vos* substituit. Tum *erumpere e castris* Hav. Supra hoc cap. 'Ad erumpendum e castris defuit animus:' et infra hoc cap. 'Per medios hostes e castris eruperunt.' Vide ad XXXVII. 30. § 9. Et quidem præpositio in reliquis Mss. intercepta videri potest a vocis præced. litera finali. Vide ad VIII. 4. § 12. Verum omnes alii codd. vulgatum tuentur. Mox *pavetis*, pro *manetis*, Lov. 4. Easdem voces librarii etiam supra confuderunt. Vide VII. 37. § 10. Deinde *munire castra et tutari* Ber. *manere castraque tutari* Lov. 3. *manere ac castra tutari* Lov. 2. *manere, castra tutari* Voss. *manere, castra tutare* Flor. et Harl. Ita et plures codd. errant XXIII. 42. § 2. Verum, Livium deponentia numquam activa forma extulisse, dictum est ad VIII. 38. § 13. Ceterum hinc nata est suspicio, copulam iterum expungendam esse, quam confirmavit postea Crevier. qui eamdem etiam in Put. deesse testatus est, et ex contextu ejecit. Mox *tradidistis*, pro *traditis*, perperam repetita syllaba, Hav. et edd. Rom. 1472. ac Parm. Vide ad XXVIII. 30. § 4.

§ 27 *Quam illos dedendos Hannibali*] *Reddendos* Lov. 2. Rec. et Gaertn. Ultimæ septem voces hujus cap. negligentia scribæ omissæ sunt in eodem Gaertn.

CAP. LXI. § 2 *Quia nec ærarium exhaurire*] *Quem nec ærarium* Lov. 3. *quam nec ærarium* Harl. et Lov. 2. *quum nec ad ærarium* Cant. *quæ nec ærarium* Lov. 1. 5. Harl. Ber. et Hav. cum edd. Rom. 1472. ac Parm. Mox *ad militiam* non agnoscit Lov. 2. Hinc *hujus æris egentem* perperam Exc. Pithœi. At § præc. *homines* non adparet in Hearnii L. 1.

§ 3 *Novusque super veterem luctus tot jactura civium adjectus esset*] Pal. 2. *adductus esset*. Ubi forte 'adductus luctus' est intensus. *Gebh.* Omnia hæc verba frustra omittuntur in Gaertn. scribæ socordia. Vocula sola *tot* non adparet in edd. Rom. 1472. ac Parm.

§ 4 *Unus ex iis domum abiit, quod fallaci reditu in castra jurejurando se exsolvisset*] Hæc Polybii sententia fuit, ut ait Cicero de Offic. III. 32. 'Polybius bonus auctor inprimis scribit, ex decem nobilissimis, qui tunc erant missi, novem revertisse, a senatu re non impetrata; unum ex decem, qui paullo post, quam egressus erat a castris, redisset, quasi aliquid esset oblitus, remansisse.' Polybii liber ille, ubi hoc tradebat, intercidit. Eadem historia est apud Gellium l. VII. c. 18. *Sigon.* Infra mox, 'Regressi religione sese exsolvissent.' Pal. tamen 3. hic *jurejurando se absolvisset*. Plautus Amphitr. II. 2. ex emendatione Mureti, 'Si obsequare, una te absolvas plaga:' quamquam malim *una resolvas plaga*. Gebh. Integer quidem liber Polybii, ubi historiam hanc narrat, nobis periit: eadem tamen superest in fragmentis lib. VI. circa finem. Exstat eadem narratio apud Cic. de Off. I. 13. si tamen ipsius Cic. ea verba sunt; de eo enim disputatur. Ceterum *jure-*

jurando se exui voluisset Flor. Male. Infra XXIV. 18. 'Citati nimis callidi exsolvendi jurisjurandi interpretes.' Et ita 'exsolvere se religione' sæpius apud Liv. obcurrit. Vide ad VII. 3. § 9. Polyb. loco laud. Νομίζων διὰ τῆς ἀναχωρήσεως τετηρηκέναι τὴν πίστιν, καὶ λελυκέναι τὸν ὅρκον.

Quod ubi innotuit, relatum ad senatum est: omnes censuerunt] Ita demum ultima Gruteri ed. dedit. Priores cum omnibus codd. meis, et Hearnii N. *Quod ubi inn., relatumque ad sen. est, omnes censuerunt*: nisi quod typis inpressi ante Aldum alio ordine *relatumque est ad sen.* præferant. Eam igitur scripturam restitui, consentiente etiam Crevier. et omnibus ejus scriptis. Mox *et a custodibus* Lov. 1. Tum *esse* exsulat ab edd. ante Aldum.

§ 5 *Est et alia de captivis fama, decem primos venisse, &c.*] Acilii hæc opinio fuit, eodem Cicerone teste de Offic. III. 32. 'Acilius autem' ille, 'qui Græce scripsit historiam, plures ait fuisse, qui in castra revertissent eadem fraude, ut jurejurando liberarentur.' *Sigon.* Ipse etiam Liv. hanc sententiam secutus videtur XXIV. 18. 'callidos jurisjurandi exsolvendi interpretes' numero plurium memorans, et Val. Max. II. 9. 8. Mox *nec tamen iis*, pro *ne*, Voss. Lov. 1. 3. Harl. et Hav.

§ 6 *Et L. Manlium*] *Et L. Manilium* Flor. Lov. 2. 3. Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii N. et Exc. Pithœi. Vide ad XXXIV. 53. § 2. Paullo ante *alios insuper tres legatos venisse* Lov. quinque, Harl. Gaertn. Hav. et typis descripti Aldo priores: *alios insuper tres venisse legatos* Ber.

§ 7 *Tum demum ab cognato Scribonii tribuni plebis*] Legendum *tribuno plebis*, id est, ab Scribonio tribuno pl. L. Scribonii captivi legati cognato relatum esse. *Sigon.* Ita legendum esse, res ipsa docet. Quomodo enim Scribonius tribunus plebis, qui per integram noctem ab Urbe abesse non poterat, in castris ad Cannas fuisset, et ita in manus Hannibalis pervenisset? Scriptum per compendium fuerat *tr. pl.* vel *trib. pleb.* Id autem quomodo efferri deberet alii ignorantes, in hunc errorem inciderunt. Vide ad VI. 33. § 8. et VII. 16. § 1. Similium errorum in aliis vocibus exempla vide ad X. 10. § 2. Hic tamen in nullo vel cod. vel ed., nisi in Sigonianis, *tribuni* inveni. Ceterum tribunus plebis, L. Scribonii captivorum legati cognatus, etiam L. Scribonius Libo dicebatur, et hoc eodem anno, quo tribunus plebis erat, etiam triumvir mensarius factus est. Vide XXIII. 21. Insuper *tum deinde* Hearnii D. et N. quorum tamen hic *demum* in margine adscriptum præfert. Vide ad XL. 22. § 1.

§ 8 *Ad Hannibalem ex itinere regressi, religione sese exsolvissent*] *Ab Hannibale* Flor. Tum *religione se liberassent* Ber. quæ lectio ex glossa interpretis esse videtur.

§ 9 *Omnibus notis ignominiisque confectos esse*] Vet. lib. *affectos*. Cicero de Offic. III. 32. eosdem 'a censoribus omnibus ignominiis notatos' esse scribit. Et Gellius VII. 18. de iisdem, 'Omnium notarum eos damnis et ignominiis affecerunt.' *Sigon.* Non secus omnes libri Mss. Nihilominus tamen Sigonius pestilenti corrigendi prurigine præfert *affectos esse*. Male: quippe verbum 'conficere' hoc loco aptius efficaciusque consistit. *Gebh.* Omnes etiam mei vulgatum servant; quod vet. lib. Sigonii præfero. Si quid mutandum foret, quod tamen vix videtur, posses forte *confixos esse*. Ita Cic. Phil. XII. 7. 'Meminerunt ejus sententiis confixum Antonium.'

Sibi ipsi extemplo] Vox ultima non agnoscitur a Mss. *J. F. Gron.* Non agnoscitur etiam a Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hear-

nii Oxon. et edd. Aldo vetustioribus.

Ceteri non foro solum omni deinde vita, sed prope luce] Pal. 2. *ceteri vero non foro solum, deinde omni vita.* Gebh.

§ 10 *Adeo discrepare inter auctores, quam, quid veri sit, discernere queas*] Pal. 2. *quid verius sit.* Gebh. Lege *decernere.* J. F. Gron. *Quid verius sit* etiam Harl. De differentia τῶν *decernere* et *discernere* vide ad VII. 9. § 7. Insuper *adeo discrepari* Hav. Sed necesse non est. Vide ad III. 31. § 8.

Quanto ante major hæc clades superioribus cladibus fuerit] Sincerior lectio erit, si quis *autem*, pro *ante*, reposuerit. *Sabell.* Voss. et Gud. destituuntur τῷ *hæc.* Sed Put. *major ea clades.* J. F. Gron. Τῷ *hæc* destituuntur etiam Lov. quinque, Harl. Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii N. Sed integerrimo Put. consentit Flor. Quare eam lectionem restitui.

Vel ea res indicio est, quod, qui sociorum] Pal. 2. *indicio fuerit.* In reliquis Pall. duobus talem invenies scripturam: *vel ea res indiciorum que eadem die firma steterat, cum laborare ceperat:* corruptissime. XXXII. 30. 'Suberat tamen quædam suspicio animis, labare fidem sociorum.' *Gebh.* Manum correctorum arguunt optimi libri. Put. *vel de ea res indiciorum quæ eadem diem firma steterat, tum laborare cœpit, nulla p. a. d. re, quam quod speraverant de imperio.* Probabilius certe videtur, *vel declaret fides sociorum, quæ eam ad diem firma steterat, tum labare cœpit, nulla profecto alia de re, quam quod desperaverunt de imperio.* Noster II. 39. 'Postquam apparuit labare plebis animos.' XXXII. 30. 'Suberat tamen quædam suspicio animis, labare fidem sociorum.' Tacitus Hist. I. 26. 'Postquam vulgatum erat, labare Germanici exercitus fidem.' Pet. melior prorsus ut Put. Menardi, duo Pall. Voss. *vel ea res indiciorumque eadem die firma steterat, cum labore.* Salmasius, 'vel fides indicat sociorum, quæ ad eum diem firma steterat, tum laborare cœpit,' &c. *J. F. Gron.* Lectio hæc, quæ vulgo exstat, in nullo vel cod. vel ed. vet. exstat ante Ascens. priores typis descripti omnes omittunt τὸ *quod:* in scriptis autem admodum turbatur; quorum tamen lectiones aperte mendosas recensere longum foret. Eorum alii aliter, at Flor. præfert *vel ea res inditiorum, quæ eadem die firma steterat, tum laborare cœpit.* Multi etiam ex editis *laborare* præferunt. Gronovius pr. ed. notar. conjecit *vel det ea res indicium, quod fides sociorum, quæ ad eam diem firma steterat, tum labare cœpit.* Verius tamen puto, quod iteratis curis probavit. Inprimis recte *labare* servavit, licet plerique codd. et quædam ex antiquioribus edd. *laborare* præferunt. XXXVI. 9. 'Quum multi caderent aut vulnerarentur, labare animi cœpere.' XL. 54. 'Ut primum labare animum regis sensit.' Vide ad XXXII. 30. § 8. Recte etiam *desperaverant,* vel in iteratis curis *desperaverunt,* pro 'desperare cœperant.' Certe Flor. etiam *speraverant* a m. pr. *desperaverant* a m. sec. Vulgatum enim minus placet, tum quod optimorum codd. auctoritas adversetur, tum quod præcessit 'labare cœperunt,' vel 'cœpit.'

§ 11 *Defecere autem ad Pœnos hi populi*] Non subito defecere omnes, quos hic enumerat, populi: sed quidam statim, quidam post annum, ut Croton ac Locri. Tarentum vero, Metapontus ac Thurium quarto post anno, Ap. Claudio Pulchro, Q. Fulvio Flacco III. consulibus. Nec omnes Brutii defecere. Rhegini enim ejus regionis et in fide erga Romanos, et potestatis suæ ad ultimum manserunt, ut ipse Livius libro sequenti c. 30. quamquam Petellinos eodem libro paullo ante c. 20. unos ex Brutiis in amicitia Romana man-

sisse dixerat. Sed temere hæc mixta sunt Livio, ut in sequentibus libris luce clarius ostendi potest. *Glar.*

Apulorum pars] Ἀργυριππανοὺς defecisse ex Apulis, scribit Polybius III. 118. *Sigon.*

Samnites præter Petellinos] Nec 'Petellini' inter Samnites, nec iidem hoc tempore ad Annibalem defecerunt, cum sequenti libro c. 20. uni in Bruttiis in amicitia Romana mansisse dicantur. Quid ergo? obloquimur sæpe bonis auctoribus, eosque aut inconstantiæ, aut imprudentiæ, aut negligentiæ arguimus: sed sine causa, ut hoc loco Glareanus Livio, quem iccirco temerariæ confusionis arguit. [' Glareanus dicit, Livio multa commixta, quod satis notum est. Sententia itaque, in alios a Sigonio contorta, in ejus caput recidit.'] Quam juste ipse viderit. Non enim hoc loco *Petellinos* legendum est, sed *Pentros:* quod ille didicisset, si accuratius Mss. libros, quos ne adisse quidem videtur, legisset. 'Pentrorum' Samnitium meminit in l. IX. c. 31. 'Inde victor exercitus Bovianum ductus: caput hoc erat Pentrorum Samnitium longe ditissimum.' Possis etiam legere *præter Petellinos Bruttii omnes.* Sigon. *Præter Pentros* et Pal. 1. Male antea impressum *Petellinos:* certe contra edd. primarias, in quibus *Pennos.* Nam Pal. 2. *præter Prentos.* Pal. 3. *præter Petros.* Samnitium gentem, vel adeo urbem fuisse *Pentrorum,* habuimus IX. 31. *Grut.* *Præter Pentros* omnes mei, nisi quod *præter paucos* præferat Lov. 4.

§ 12 *Præter hos Surrentini*] Legendum *Sallentini.* Isti enim nominari debuissent post Calatinos. Camillus Peregrinus de Capua Diss. II. XXV. 245. *J. F. Gron.* *Surretini* Lov. 5. Reliqui codd. nihil mutant.

Et Græcorum omnis ferme ora, Tarentini, Metapontini] Polyb. III. 118. Καρχηδόνιοι παραχρῆμα τῆς μὲν λοιπῆς παλαιᾶς σχεδὸν πάσης, καὶ μεγάλης καλουμένης Ἑλλάδος ἦσαν ἐγκρατεῖς. Ταραντῖνοί τε γὰρ εὐθέως ἐνεχείριζον αὐτούς. Polybius statim hos populos defecisse ait: quod tamen non ita esse, infra apparebit, nisi *statim* intelligamus, ut primum potuerunt. Ceterum quatuor hi populi Græci vocabantur, quod Græcorum coloniæ essent. *Sigon.*

Crotonenses] *Croto Crotoniensis* edit, at *Cortona Cortonensis.* Priscianus. Accedit quod *Croto Crotoniatas* quoque edit, ut omnino *Crotoniensis* videatur esse legendum. *Sigon.* Vide Gronov. ad Livii XXVIII. 26. § 1. viros doctos ad Frontin. Strat. III. 6. 4. et quæ dicta sunt ad Livii I. 18. § 2.

§ 13 *Neque ante consulis Romani adventum*] Ex vet. lib. *neque ante consulis adventum Romam.* In iis enim est *ante consulis adventum Romani.* Sigon. *Consulis Romam adventum* ex optimis scribendum esse, Gronov. in pr. ed. notarum ad hunc loc. monuerat: quem etiam vide ad XXXI. 40. § 10. Et ita erat in Flor. ac nonnullis aliis, ut et in uno Crevierii. Paullo ante *hec clades* Harl. Ber. a m. sec. et Hav. *hee clades* Lov. 2. et Gaertn. *eæ clades* Flor. et Voss. Deinde vox *umquam* deficit in Lov. 2. et Ber. a m. pr. ejus loco *usquam* est in Flor. Vide ad XXXIX. 31. § 5.

§ 14 *Ut consuli, ex tanta clade, &c.*] Quæ de more senatus Romani, ut gratias agendas decernerent de republica bene meritis, pluribus ad hunc locum notavit Modius, ex Brisson. de Form. II. 224. petita sunt: quare hic omittenda duxi. *E tanta clade* Ber. in præcedentibus *quo in tempore ipsorum adeo magno animo civitas fuit* legit Flor.

Cujus ipse magna caussa fuisset] Put. Pet. melior, Men. tres Pall. Voss. *cujus ipse caussa maxima fuisset.* J. F. Gron. Lectio hæc orta est ex Basii.

ed. 1582. cui consentit Gaertn. *caussa magna* habet Harl. *maxima caussa* Ber. et Hav. cum edd. vetustioribus: *caussa maxima* Flor. Voss. Lov. quinque, et Cant.

Obviam illum frequenter ab omnibus ordinibus sit] Plut. in Fab. p. 184. ἀπήντησεν αὐτῷ περὶ τὰς πύλας ἥτε βουλὴ, καὶ τὸ πλῆθος ἅπαν ἀσπαζόμενοι. *Sigon.*

§ 15 *Qui si Karthaginiensium ductor fuisset, nihil recusandum*] Opinor legendum *cui, si Karthag. ductor fuisset, nihil recusandum;* vel, *qui si Karthag. ductor fuisset, nihil ei recusandum.* Valla. *Qui si Karthag.* Lov. 4. 5. Ber. Hafn. Hav. Brancal. Latinii, et multæ ex vett. edd. *quin uti Karthag.* Lov. 2. *qui Karthag.* Flor. Voss. Lov. 1. 3. Harl. et Hav. Prior Vallæ conjectura, quam primi Moguntini receperunt, et reliqui servarunt, posteriori præferenda videtur. *Qui* et *cui* sæpius in Mss. commutari, vidimus ad IX. 34. § 14. Præterea Oudend. ad Front. II. 1. 4. scribendum conjecit *Karthaginiensium dictator*, et, nomine ex republica Romana desumto, summos Karthaginiensium imperatores a scriptoribus Latinis 'dictatores' dictos docet, de quo vide etiam Tennul. ad eumdem locum. Quum tamen omnes libri in vulgatum conspirent, Dukero adsensus id mutari nolim; præsertim quum 'ductor' pro summo duce non tantum apud alios scriptores, sed etiam Livium obcurrat. Ita X. 21. 'Consulem declaratum iri, qui haud dubie tum primus omnium ductor habeatur.'

LIBER XXIII.

Cap. i. § 1 *Hæc Hannibal post Cannensem pugnam capta ac direpta confestim ex Apulia in Samnium moverat*] Vos addidistis *castra*, sic: *castra capta ac direpta*, quamquam poterat sic mutari sine ulla additione *castraque direpta*. Sed non improbo additionem, sive sit ea ex vobis, sive ex aliquo exemplari: nam multa conquisistis. Cæterum quid sibi vult primum illud verbum *Hæc?* Ego supervacuum existimo, et hac de causa adjectum, quod ii, qui *Hannibal* sine adspiratione scribunt, ipsam figuram aspirationis in principio libri non nihil distare a sequenti vocali, et forte majuscule scriptam videntes, non partem hujus nominis, sed aliud esse putaverunt. Igitur *Hæc*, quod vicinum in scriptura erat, interpretati sunt. *Valla.* *Romanorum castris captis ac direptis* legerem: quippe Hannibal Romanorum castra non moverat, sua non diripuerat, sed contra utrumque. *Glar.* Glareanus putat legendum *castris captis ac direptis*: 'neque enim,' inquit, 'Annibal Romanorum castra capta ac direpta movit, neque sua cepit ac diripuit: verum contra.' Errat autem, non enim ea est mens scriptoris; sed hæc: Annibal, post Cannensem pugnam confectam, et post Romanorum castra capta ac direpta, in Samnium moverat. Ita ut verbum *moverat* absolute accipiamus, ut sæpe alias, non ad *castra* referamus. ['Hic recte Glareanum carpit. Sed Glareanus ante suum errorem agnoverat, quam hic admonuit.'] *Sigon.* Sensus est, Annibal post Cannensem pugnam et post castra capta ac, &c. *F. Sanctius.* Tollere voluit ambiguitatem hujus sententiæ Andreas, immissa conjunctione *et*, edens *post Cannensem pugnam et castra capta et direpta.* Nam in libris Mss. ita corrupte reliquerunt scribæ: *Hæc Hannibal post Cannensem pugnam capta ac direpta confestim.* Gebh. Scripta lectio, *Hæc Hannibal post Cannensem pugnam capta ac direpta confestim.* Sic Put. Pet. Pal. Voss. Sic invenit L. Valla, et testatur suo demum seculo τὸ *castra* adjectum: ipse autem recidit τὸ *Hæc*, et legit *castraque direpta.* Glareanus mallet *Romanorum castris captis ac direptis.* Aliter Sigonius. Videretur scribendum, *Æcis Hannibal post Cannensem pugnam captis ac direptis.* Hoc enim Apuliæ ista in vicinia oppidum: in quo cum præsidium reliquisset, postea id recuperavit vi consul Q. Fabius Maximus, ut docebimus xxiv. 20. Polybius iii. 88. Συμμίξας δὲ ταῖς ἀπ' Ἀριμήνου βοηθούσαις δυνάμεσι περὶ τὴν Δαυνίαν, ἀντεστρατοπέδευσε τοῖς Καρχηδονίοις περὶ τὰς Αἴκας καλουμένας. Ita scribendum, non Αἴγας. Sic incipit et librum tertium. *J. F. Gron.* Eamdem scripturam, quam Gronovius in codd. suis invenerat, servant Flor. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii D. et Colbert. Donjatii. Neque dissentiunt Cant. et Rec. nisi quod *Nec*, pro *Hæc*, legant. *Nec Hannibal post Cannensem pugnam castra directa confestim, &c.* est in Lov. 2. Donjatius propius Mstorum lectionem legi posse existimat *Æca Annibal post Cannensem pugnam capta ac direpta confestim, &c.* Verum *Æca* numero singu-

lari alibi non obcurrit. Apud Anon. Ravenn. Cosmogr. IV. 35. memoratur 'civitas Ecas.' Perperam idem Doujatius Vallam legisse testatur *castraque capta ac direpta*, eamque lectionem planiorem vocat; quum, vocibus duabus omissis, legerit *castraque direpta*, quod displicet: 'capere' enim et 'diripere' passim conjunguntur. II. 25. 'Mox ipsa castra capta direptaque.' IV. 47. 'Captis direptisque castris, quum prædam dictator militi concessisset.' XXIV. 35. 'Megara vi capta diruit ac diripuit.' XXIX. 17. 'Quotidie capitur urbs nostra, quotidie diripitur.' Vide etiam X. 44. et alibi. Gronovii conjecturam ingeniosam ac veram puto, quam firmari auctoritate L. 1. testatur Hearnius, nisi quod *His*, pro *Æcis*, præferat.

Adcitus in Hirpinos a Statio] 'Irpini' Samnitium sunt, auctore Strabone V. 250. dicti ἀπὸ τοῦ ἵρπου, id est *lupo*, qui dux eis in deducenda colonia fuit. Græce autem sine aspiratione scribuntur. *Sigon*. Festus voce 'Irpini:' 'Irpini adpellati nomine lupi, quem Irpum dicunt Samnites. Eum enim ducem secuti agros occupavere.' Vide Voss. Etym. Ling. Lat. voce 'Irpices.' Salmas. ad Solin. pag. 59. Dausq. Orthogr. parte II. in voce 'Irpini,' et quæ notavi ad Silii XI. 2. Præterea a *Statio Trebio* legit Gron. ad § seq. sed præpositio exsulat a Flor. et Harl.

Pollicente se Consam traditurum. Consanus erat] Quidam pro *Consam* emendarunt *Cossam* et *Cossanus*. In Tuscia est Cossa, nihil prorsus ad hunc locum. Plinius III. 11. 'Compsanorum' meminit, ubi Beneventi ac Caudinorum. Itaque ego hic *Compsam* legerim per *ps*. nisi locis diversis idem nomen fuisse quis contendat; quod ego absque authoribus non affirmarim. *Glar*. Vet. lib. *Compsam* et *Compsanus*. Plinius l. III. c. 11. 'Compsam' in Irpinis statuit, de qua nunc Livius. *Sigon*. Aldus est, qui *Cossam* et *Cossanus* primus edidit. Certe *Consanus*, pro *Cossanus* vel *Cosanus*, viri docti etiam in codd. Suet. invenerunt in Vespas. c. 2. Sed recte Glar. et Sig. *Compsam* et *Compsanus* emendarunt; neque aliter cum Latinii Brancal. et Hearnii Oxon. legunt codd. nostri, nisi quod in uno vel altero sit *Compsinus*.

§ 2 *Sed premebat eum Compsanorum factio*] Put. *Mopsiorum factio*. Alii *Compsinorum* aut *Compsnorum*. Sane pars utraque Comsani. Sed si placet istud, etiam mox scribendum erit *Mopsii*, vel *Mopsiani;* etsi illic et optimus et alii *quam Compsam urbem excessissent*. Cluverius Ital. Ant. IV. 8. 1204. legit *accitus in Hirpinos a Trebio:* deinde *premebat eum Statianorum factio*. Ego priore loco malim *in Hirpinos a Statio Trebio*. Est enim 'Statius' prænomen Italicum. *J. F. Gron.* *Consanorum* Lov. 1. Gaertn. et edd. antiqq. *Cossanorum* Ald. *Consinorum* Hearnii L. 1. *Cosmorum* ejusdem D. *Compsinorum* Flor. Hafn. Voss. a m. pr. Lov. 2. 4. 5. *Composinorum* Harl. *Compsanorum* Voss. a m. sec. Lov. 3. Ber. Rec. Hav. Exc. Pithœi, et Hearnii N.

§ 3 *Quum Compsani urbe excessissent*] Pal. 1. *cum Compsani urbem excessissent*. Pal. 2. *cum Compsam urbem accessissent*. Vet. ed. *cum Consam urbem excessissent*. Gebh. In id conspirant, quos consului, codd. *urbem excessissent*, non *urbe*, legendum esse: quod et in omnibus suis superesse Crevier. professus est; et in edd. Moguntina antiquioribus inveni. Eam igitur lectionem recepi. Locutionem autem inlustravi ad II. 37. § 8. Paullo ante *vulgatumque crebris sermonibus* edd. ante Froben. 1531. nisi quod quædam *vulgatum* præferant.

§ 4 *Præda omni atque impedimentis*] Conspicitur in Pal. 2. *præda omni impedimentisque*. Gebh.

Aut detrectantes cogere ad defectio-

nem] De hoc dubitabo, donec apud alios quoque id inveniri sciam: 'ad deditionem compellere' et 'cogere' obvia sunt. Verum 'defectio' non est invitorum ac detrectantium, sed volentium. *Duk.* *Detrectantis* vel *detractantes* Flor. Lov. 1. 2. et Ber. cum edd. Rom. 1472. ac Parm. Proxime accedit Cantabr. *detractis* exhibens. Vide ad XXXIV. 15. § 9. *Retractantes* Gaertn. Vide ad III. 49. § 4. 'Defectio' autem et 'deditio' etiam alibi commutantur. Exemplum est hoc lib. c. 14. § 5.

§ 6 *Quacumque arte poterat, disposuit*] Vet. lib. *potuit*. Sigon. Vet. ed. et Pal. 3. *disponit*. Cæterum Pall. duo reliqui *quacumque apte poterat, disposuit*. Gebh. Meliores *apte*. J. F. Gron. Pauci tantum *arte* servant: sed *apte* est in Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 2. Harl. Hafn. Ber. Hav. alliisque. Locutionem 'apte disponere' inlustrat Cortius ad Plin. Ep. V. 17. § 2. Solent autem τὰ *arte* et *apte* commutari. Vide Nic. Heins. ad Ovid. Rem. Am. 34. et Burm. ad Phædr. Epilog. II. 13. Ratio est similitudo literarum *P* et *R*, quas sæpe scribæ confuderunt. Vide Salmas. ad Solin. p. 122. Hinc permutantur 'cœptæ' et 'certe' II. 1. § 2. 'repulere' et 'pepulere' c. 50. § 10. 'exortans' et 'exoptans' IX. 25. § 5. 'torrens' et 'torpens' XXI. 58. § 9. 'accipi' et 'acciri' hoc lib. c. 17. § 7. 'Asorus' et 'Asopus' XXXVI. 22. § 7. vide etiam ad XXIV. 2. § 9. Præterea *poterat* et *disposuit* constanter omnes scripti, quibus usus sum: sed *disponit* typis excusi ante Aldum. Paullo ante *ut pleræque cavæ* Voss. Lov. 2. 3. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii N. De quo scribarum errore egi ad XXI. 28. § 8. In verbis seq. *obequitare portus* Gaertn. *obequitare portas* Hafn. Male. Vide plura exempla, in quibus verbo huic semper casum tertium Livius junxit, ad II. 45. § 3.

§ 7 *A cedentibus consulto tracta in insidias*] Lege *ab cedentibus*: quo non intellecto, ab exscriptoribus Pal. 1. factum est *abscendentibus*, et Pal. 2. *accedentibus*. Gebh. *Ab cedentibus* etiam plerique mei, nisi quod *abscedentibus* sit in Harl.

§ 8 *Nisi mare propinquum*] Meliores *ni mare*. J. F. Gron. *Ni mare* etiam Flor. et plerique alii. Neque aliter edd. antiqq. usque ad Basil. 1539. nisi quod in quibusdam earum lapsu operarum *in mare* datum sit. Sæpissime *ni* et *nisi* scribæ commutarunt. Vide ad I. 48. § 8. c. 56. § 14. II. 22. § 10. c. 34. § 3. c. 35. § 1. c. 40. § 4. c. 50. § 10. et innumeris aliis locis. Adde Oudend. ad Front. I. 1. § 1. Mox *dedissent refugium*, pro *effugium*, Hearnii D. Infra XXIV. 26. 'Si effugium patuisset in publicum.'

§ 9 *Nobiles juvenes cæsi sunt*] Put. et Pet. lectior *capti cæsique sunt*. J. F. Gron. Eamdem scripturam præferunt D. Hearnii, Flor. et forte etiam Cant. unde in excerptis nihil notatur, nisi exsulare τὸ *sunt*.

Inter quos et Hegeas præfectus, &c. cedentes secutus, cecidit] Vox ultima haud dubie venit ab eo, qui Livium ignoravit. Certe ego pro Liviana nullatenus admittam. Infra c. 33. 'In hanc dimicationem omnes reges gentesque animos intenderant: inter quos Philippus Macedonum rex.' Et ita passim. *Jac. Gron.* Ultima voce deleta, ut Gronov. vult, incertum erit utrum Hegeas captus an cæsus fuerit. Codicibus igitur in eam defendendam conspirantibus adsentior.

§ 10 *Ab urbe obpugnanda Pœnum absterruere conspecta mœnia*] Scriptus codex *Pœnum abstinuere*: eleganter. Arnobius: 'Jovem cum patre bella conseruisse civilia, atque eum jure abstinuisse regali.' Ac scio ego, Plautum et veteres vulgo ita locutos. Valla, seu quis alius, vellem abstinuisset ab hoc loco manum. *Lipsius*, Epist. Quæst. II. 5. Optimi *absterruere*. Lib. XXVII. 28. 'Alii e turri-

bus portæ murisque, saxis, sudibus, pilis absterrerent hostem.' *J. F. Gron.* *Abstinuere* in plerisque superest codd. et vett. edd. et, ut Gebh. testatur ad II. 16. § 9. in Pall. duobus, et vet. ed. Eamdem lectionem, Lipsii auctoritate motus, Gruterus recepit. Ita *abstinuere* erit, 'effecerunt, ut Pœnus abstineret.' Vide Gronov. ad VII. 1. § 2. de 'abstinere' autem cum casu quarto vide ad II. 22. § 4. Sed rectius *absterruere* Flor. Cant. et Hearnii D. atque L. 1. ex quo posteriore tamen etiam *abstrahere* profert. Proxime accedit Lov. *abstruere*, pro *abst'ruere*, id est *absterruere*, exhibens. XXX. 11. 'Pedes Romanus absterruit effuse invehentem sese hostem.' Vide ad V. 41. § 6. Similiter in Mss. commutantur 'tenere' et 'terrere,' 'detinere' ac 'deterrere.' Vide ad IX. 30. § 6. X. 44. § 4. XXII. 42. § 7. XXXIV. 27. § 3. et XLIV. 19. § 9. Erroris caussa est similitudo literarum *rr* et *n* in scriptura Longobardica. Vide ad IV. 10. § 9. Vox *Pœnum* non adparet in Gaertn.

CAP. II. § 1 *Longa felicitate atque indulgentia fortunæ*] Perperam *ac indulgentia* Voss. Lov. 2. 3. 5. Harl. Ber. Hav. Hearnii N. omnesque edd. ante Aldum. Caussam vide ad X. 36. § 17. In præcedentibus *In capuam* legit Lov. 4. Vide ad X. 20. § 6. In sequentibus vero *maxime tamen corruptam omni licentia plebis sine modo libertatem exercentis* præfert Flor.

§ 2 *Pacuvius Calavius fecerat*] *Calavius* per *v*, non per *n*, legendum. Est autem nomen Samniticum, unde Campani oriundi erant, ut IV. 37. docuit Livius. Silius lib. XI. *Pactulonem* vocat, sed carminis fortassis gratia: quamquam is poëta historico similior, ut de Lucano docti sentiunt. *Glar.* *Calavium* gentis Campanæ nomen esse constat. Ergo *Pacuvius* hoc in loco prænomen est. Vereor tamen ne *Pacullus* sit legendum. Nam Silius Italicus hunc 'Pactulonem' vocat. Et Livius XXXIX. 13. 'Pacullæ Miniæ Campanæ' sacerdotis meminit. Et in hoc libro haud ita multo post, c. 8. 'Minios Celeres Stenium Pacuviumque' nominat. In veteribus etiam libris est *Pacinus*. Sigonius. Pal. 1. *fecerat Pacuvius Clavius*. Pal. 2. *fecerat Pacinus Calavius*. Sigonius *Pacullus* restituendum censet, admodum levi suspicione. *Gebh.* *Pacunius* Lov. 2. et Gaertn. Reliqui tuentur vulgatum, quod cum Sigonio in *Pacullus* mutandum non est. Nam et apud Silium XI. 58. et 313. et apud Liv. hoc lib. c. 8. ita legendum viri docti docuerunt. Vide etiam Gronov. Obs. IV. 4. Præterea *Claudius* Lov. 1. et Harl. *Clavius* Voss. Lov. 3. 4. 5. Gaertn. et Hearnii N. in cujus margine emendatur *Calavius*, quod etiam præferunt Lov. 2. et edd. usque ad Ald. nisi quod Moguntini dederint *Calaninus*. Sed rectius *Calavius* reliqui, quod gentis Campanæ nomen esse Sigonio adfirmanti credo. Vide ad IX. 7. § 2. Quin etiam inter Romanos memoratur 'Calavius Sabinus, qui legionem duodecimam regebat,' apud Tacit. Ann. XV. 7. ubi *Calvisius* tamen Freinsh. malebat. Ceterum ordinem verborum a Gebhardo indicatum servant etiam Voss. Lov. 2. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. Τὸ *fecerat* deerat in Lov. 1. Mox *inde* quædam edd. vett. pro quo Mediol. 1505. et mox Moguntini *idem* recte dederunt, quod etiam in edd. Rom. 1472. ac Parm. et omnibus scriptis superest, nisi quod tota vox exsulet a Lov. 4. Vide ad I. 19. § 7. Pro eo iterum perperam Francofurti 1578. *item* datum, quod ad Gronovium usque obtinuit. Etiam vox *homo* non adparet in Lov. 2.

Malis artibus nanctus opes] Ita edidit Gronov. neque aliter legunt Flor. aliique optimi. Vide ad XXIV. 31. § 14.

§ 4 *Nullam autem incolumem esse orbatam publico consilio crederet*] *Orbatamque publico consilio* Gaertn. *orba-*

tam Patrum consilio Ber. quod ex glossa interpretis natum videtur. *Orbatam rempublicam consilio* Haverk. Deinde *traderet* Gaertn. Vide ad Epit. Liv. LX. Mox *rationem init*, pro *iniit*, Flor. Ita etiam variatur II. 20. § 8. et XXXVI. 23. § 7. Plura alia vide ad XXXVI. 20. § 3.

§ 5 *Quum, &c. præfatus esset, &c. ceterum*] Oratio non satis apte cohærere ac procedere videtur. *Duk.* Clariss. Crevier. orationem pendere existimat ex verbo *inquit*, quod § 9. subjicitur.

§ 6 *Filiamque Romam nuptum Livio dedisset*] Vet. lib. *Romæ*. Sigon. Pal. 1. exhibet *Roma*. Gebh. *Roma* Harl. et Hearnii L. 1. *Romæ* Lov. 1. 2. Ber. Hafn. Haverk. et Hearnii N. utramque lectionem servant Flor. et Voss. illam a m. pr. hanc a m. sec. Præterea *nuptam Livio dedisset* Lov. 3. Harl. Ber. et Hafn. *nuptu Livio dedisset* edd. Rom. 1472. et Parm. *nuptui Livio dedisset* Lovel. 4. et 5. Sed nihil mutandum. Infra XXX. 13. 'Sed etiam filiam ei nuptum dederit.' Vide ad I. 49. § 9. ubi ex Cæsare laudatum 'nuptum in alias civitates conlocasse' hic etiam vulgatum *Romam* defendit.

§ 7 *Non enim per defectionem, &c. plebem spectare, sed per cædem*] *Non enim defectionem, &c. plebem spectare, sed cæde senatus* Lov. 3.

§ 8 *Si se permittant sibi, et, certaminum in republica obliti, credant*] *Oblitum* Pal. 3. ut et statim *in hoc quidem fidem, quam vultis, ipsum accipe.* Gebh. *Si permittant sibi* Flor. Cant. Voss. Lovel. quinque, Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii N. et, quas vidi, edd. antiqq. Tò *se* primus recepit Ascens. 1513. et recte. 'Permittere' enim hic est fidei alicujus committere, sive, ut subjungit, 'credere.' Vide ad VIII. 31. § 9.

§ 9 *Claudam in curia vos, inquit, et, tamquam*] Tò *inquit* non adparet in Voss. Lov. 1. 2. et Harl. Alio ordine *Claudam, inquit, in curia vos* legunt Flor. et Ber. *Claudam in curia, ait, vos* Lov. 3. Insuper *Claudam in curiam* Harl. Gaertn. et Hav. cap. seq. *Clausos omnes in curiam accipite:* quomodo 'includere in carcerem' est XXXVIII. 59. ubi alia vide. Deinde vocula *et* deest in Hav. et a m. sec. in Hearnii N. Subsequens *et* in Lov. 5. Mox *nequaquam*, pro *nequidquam*, Hav. Vide ad XXVII. 26. § 2.

§ 10 *Præsidiumque in vestibulo reliquit*] *Relinquit* Lov. 5. cujus scriba forte id tempus requiri existimavit, quia præcessit 'jubet.' At sæpe præsentia et præterita jungi vidimus ad IX. 41. § 16. Mox *injussus*, pro *injussu suo*, Cant. Male. Vide ad XXII. 22. § 9. Tum *posset*, pro *possit*, Harl. et Lov. 4.

CAP. III. § 1 *Ex inprobo ac detestabili senatu*] Videtur librarius vetus scribere voluisse *intestabili:* sed mutavit. Nota est formula 'Improbus intestabilisque esto.' *Lipsius*, Epist. Quæst. II. 5. Nihil variant libri omnes. Interim tamen Lipsius ex veteri formula nimis juvenili corrigendi prurigine et hic subjiciendum censuit *intestabili*. Quod tamen tantis de literarum omni genere meritis viri celeberrimi condonandum est. *Gebh.* Rejiciendæ Lipsii conjecturæ, quam nullus codex probat, sufficit, Livium *ac* ante vocem a vocali incipientem uti non solere. Vide ad X. 36. § 17. In principio cap. *Tum vocato*, pro *Tunc*, ostentant Flor. et Lov. 2. Vide ad II. 12. § 15.

§ 2 *Eam nunc, non per tumultum*] Abest a Pall. 1. ac 2. *nunc*. Pal. 3. vero exhibet *etiam non per tumultum*. Gebh. Illud *nunc* abest etiam a Flor. Voss. Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii Oxon. Mox *clientum*, pro *clientium*, Ber. et ed. Rom. 1472. Ita sæpe variant codd. scripti. Vide ad II. 16. § 4. c. 56. § 3. III. 14. § 4. IV. 13. § 2. XXVI. 50. § 14. XXXVIII. 51. § 6. Etiam apud

Suet. in Aug. c. 60. ubi vide Burm. et in Tib. c. 1. Verum adeundus est Vossius Gramm. IV. 14.

§ 3 *Ut, quas quisque meritus est, pœnas pendat*] Pall. tres, et vet. ed. *emeritus est pœnas*. Gebh. *Emeritus* Lov. 1. 2. Harl. Gaertn. Hav. Hearnii L. 1. N. et edd. quas vidi, ante Froben. 1535. *peremeritus* Flor. cujus librarius duplicem lectionem *permeritus* et *emeritus* hac ratione junxisse videtur. Non displiceret hæc lectio *emeritus est*, si Livium 'emereri' alibi hoc sensu adhibuisse notassem. Posset autem 'emereri' hic accipi vel pro 'admodum mereri,' quemadmodum ita sæpe *e* in compositis auget, vel pro 'simplici mereri.' Vide quæ notavi ad Silii VII. 19. et Burm. ad Suet. Aug. c. 24. Et quidem in reliquis codd. qui *meritus* exhibent, prima litera intercidisse dicenda foret ob ultimam vocis præced. Vide ad VII. 6. § 8. Paullo ante *temere* male exsulat a Lov. 2. Nam *forte temere* et Livius et alii sæpissime junxerunt. Vide ad X. 42. § 12.

§ 4 *Nam senatum omnino non habere non vultis*] Pal. 3. *non senatum omnino habere non vultis*. Gebh. Put. Pet. Pal. *odistis senatores: non senatum omnino habere non vultis*. J. F. Gron. Ita et Flor. Lov. 5. atque Hearnii D. Paullo ante *vos, ut opinor, odistis* perperam est in Ber. a m. pr. pro quo manu sec. *vos, ut opinor, hos odistis* pejus datum est.

§ 5 *Itaque duæ res simul agendæ sunt vobis*] *Ita duæ res simul* Gaertn. Vide ad XXI. 53. § 7. *Itaque duæ simul res* Ber. Tum *agendæ vobis sunt* Flor. Mox *coeptetis*, et § seq. *coeptabitis* Voss. Lov. 1. 2. 3. 5. Gaertn. et Hav. cum edd. Rom. 1472. ac Parm. Vide ad III. 64. § 9. *Captetis* Harl. et Hafn.

§ 6 *Citari singulos senatores jubebo*] *Jubeo* Voss. Lov. 1. 3. 5. et Hearnii D. Mox *primo in ejus locum*, pro *prius*, Gaertn. Vox autem *virum* exsulat ab Harl.

§ 7 *Quod primum sorte nomen excidit*] *Exiit* Berol. et in margine Hearnii N. Male. Supra XXI. 42. 'Ut cujusque sors exciderat, arma raptim capiebat:' ubi vide. *Forte* est in Lov. 4. Tum *ex curia produci jussit* Lov. 3. et Gaertn. *e curia produci jubet* Rec.

§ 9 *Video, quæ sententia de hoc sit data. Ejicitur pro malo atque inprobo: bonum senatorem et justum eligite*] Quid si legamus *lata?* Sensus enim est, video hunc a vobis condemnatum esse. *Sigon.* Mss. *justum substituite*. Lipsius, Epist. Quæst. II. 5. Sigonius malit legere *quæ sententia de hoc sit lata*. Lipsius vero ait in suo Ms. exstare *bonum senatorem et justum substituite*: quorum utrumvis ut ferri potest, ita nihil mutandum censeo de vulgata lectione et ipsa tolerabili. *Modius*. Vulgata lectio *sit data* et *justum eligite* vindicat se auctoritate vet. ed. et consensu duorum Pall. 2. ac 3. Pal. 1. autem omnino excernit vocem *eligite*, cui suppositum est ab aliena manu ad vacuam membranam *coaptate*. Gebh. Verbum postremum, ut et succedaneum ejus *substituite*, quod Lipsius protulit, nusquam inveni. Numquid igitur sermo corruptus est, et ita distinguendus? *Ejicitur. Pro malo atque inprobo bonum senatorem et justum. Primo silentium, &c.* Quomodo plane Barberinus codex. Sic Cicero Philipp. VI. 5. 'Populi Romani igitur est patronus L. Antonius? Malam quidem illi pestem: clamori enim vestro adsentior.' Philipp. XIV. 7. 'Memoria tenent, meis sententiis a Kal. Januar. numquam legatos ad Antonium, semper illum hostem, semper hoc bellum.' De Nat. Deorum II. 4. 'Augures rem ad senatum: senatus ut abdicarent: consules abdicaverunt.' Plinius in Epist. II. 20. 'Primo impudentiam hominis, qui venerit ad ægram, cujus marito inimicissimus, ipsi invisis-

simus fuerat.' Nisi forte legendum sit *data. Eligite pro malo atque improbo bonum.* Aut quia in optimo codice est *datacicitur*, et Sigonius quoque offenditur ad τὸ *data*, lege *Video, quæ sententia de hoc sit. Date igitur pro malo atque improbo, &c.* J. F. Gron. *Quæ de hoc sententia*, mutato ordine dictionum, Flor. Lov. quinque, Harl. Ber. et Hav. quod sequor: *data* constanter servant omnes codd. Quamvis itaque 'datus' et 'latus' in Mss. commutentur, ut vidimus ad I. 4. § 7. Sigonio tamen *lata* substituenti adsentiri nequeo. Certe 'dare sententiam' est VIII. 20. 'Meæ partes exquirendæ magis sententiæ, quam dandæ, sunt.' Deinde *eicitur* Flor. Lov. 3. et Gaertn. quomodo passim scribunt librarii antiqui. Vide ad II. 10, § 9. *eiciatur* Ber. et Hav. Ejus loco *eligite* Hearnius in N. invenit; quod etiam m. sec. sed tamen satis antiqua, et inter versus et ad marginem Flor. adscribitur; unde secunda Gronovii conjectura, quam etiam recepi, firmatur: nam insuper ambo illi codd. ultimam vocem hujus periodi omittunt. Eamdem omittunt etiam Cant. Lov. 4. Rec. et Colbert. apud Donjatium: unde iterum non nihil præsidii peti potest Gronovii tertiæ conjecturæ. Certe alterutra earum vera est. Quod enim *et justum substituite* sit in Lov. 1. ac margine Voss. *et justum in hujus locum sufficite* in Lov. 2. *et justum coaptate* in Lov. 3. somnia sunt librariorum. Præterea *Tum Pacuvius*, non *Tunc*, Flor. Lov. 2. 4. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii L. 1. N. et priscæ edd. pro quo Basileensis 1539. *Tunc* substituit. Sed cui bono?

§ 10 *Quum aliquis, omissa verecundia, quempiam nominasset*] Pal. 1. numero multitudinis *cum aliqui, &c. nominassent*. Gebh. Ita etiam Lov. quinque, Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii L. 1. et editi ante Aldum. *Nominassent* etiam Voss. et Hearnii N. Paullo ante *subiciendi*, pro *subjiciundi*, Flor.

§ 12 *In secundo ac tertio senatore factum est*]. Vet. lib. *ac tertio citato senatore.* Sigon. Pall. tres, et vet. ed. *tertio citato senatore est factum.* Gebh. *Citato*, quod interponit Sigonius, non Mss. modo, sed et antiquæ omnes edd. habent usque ad Frobenium; hic primo omisit: inde Gryphius et cæteri. *J. F. Gron.* *Citato* agnoscunt etiam omnes nostri, et Hearnii codd. Præterea, trajectis vocibus, *est factum* Flor. Lov. 1. 2. 4. Harl. Gaertn. Hav. Hearnii N. et edd. quas vidi, Basileensi 1539. antiquiores. Unde ita edi jussi.

§ 14 *Ita dilabi homines*] *Ita dilabi ceperunt homines* Lov. 3. Sed vide ad I. 50. § 5. Mox *malum* omittitur scribæ neglegentia in Harl. Hinc *e custodia* legunt Ber. et Rec.

CAP. IV. § 1 *Jam omnibus concedentibus, dominabatur*] *Jam omnis conced.* Put. ut Gronov. monuit ad XXI. 60, § 7. ubi de hoc errore plura vide. Neque aliter Flor. Lov. 1. et Harl. Præterea *donabatur* Flor. Lov. 4. Harl. et Gaertn. Vide ad VI. 35, § 5.

§ 2 *Plebem adfari*] Put. *plebem aduari.* Lege cum Salmasio *adulari.* J. F. Gron. Salmasii conjecturam veram puto. Antiquos autem *adulari* potius eum casu quarto, quam tertio, construxisse, jam docuit Quinctil. Inst. IX. 3. in princ. ubi vide Burm. Utriusque constructionis exempla apud Livium obcurrunt. Dativum huic verbo junxit XXXVI. 7. 'Præsentibus adulando semper.' Accusativum XLV. 31. 'Adulando aut Romanum imperium, aut amicitiam regum.'

Salutare, benigne invitare] Pal. 2. *benigne mutare.* Legendum forte *mutitare*, hoc est, mutua cum plebe convivia agitare. Gellius XVIII. 2. 'Quam ob caussam patricii Megalensibus mutitare soliti sunt, plebes

Cerealibus.' Quo in loco Henr. Stephanus legit *mutuitare*, sicut et II. 24. *Gebh.* Unius librarii errantis caussa nihil mutandum censeo. Inducta alia interpunctione *salutare benigne, invitare* legendum censet Burm. ad Petron. Sat. c. 44. p. 280. ed. ultimæ.

§ 3 *Adparatis accipere epulis*] Pall. 2. et 3. *excipere.* Gebh. Et hic omnes codd. stant a vulgato. Id autem, non minus quam alterum, verbum convivale est. Vide Cerdam ad Virg. Æn. III. 353. et Burm. ad Petr. Satyr. XLII. 'Adparatis epulis,' ut XXIV. 16. 'Adparata convivia omnibus in propatulo ædium fuerant.' XXXIII. 48. 'Adparatæ celebratæque ejus diei epulæ sunt.' Vide Græv. ad Justin. I. 6. § 5. Ita 'ludi adparatiores' XLIV. 9. ubi vide.

Eas caussas suscipere, ei semper parti adesse] Ita Gronov. ad verba seqq. ex Put. et Pet. meliore emendavit, eamque lectionem in contextum admisit, adsentiente ex meis Flor. Antea edebatur *ejus caussas susc., ei semper parati adesse.* Ex meis fere omnes reliqui *ejus caussas* servant. Sed *ejus semper parti* præferunt Lov. 2. 3. Hafn. et Gaertn. *ejusque semper parti* Ber. a m. pr. *ejusque semper parati* a m. sec. *ei semper parati* [Harl.?] a m. sec.

Secundum eum in lite judicem dare, qui magis popularis] Vetus *sec. ea militem judices dare.* Omnino scribendum *sec. eum, litem judices dare, qui.* 'Dare litem secundum aliquem' merum Latinum. Judices igitur, inquit, caussam illi plerumque addicebant, qui aptissimus ad conciliandum vulgus. *Lipsius*, Ep. Quæst. II. 5. Ed. Moguntinensis antiqua tamen habet expressim *secundum eam in lite judicem dare:* ut de plebe hoc accipiatur, cui judex datus sit a senatoribus ex animi sui sententia. *Modius.* Pal. 1. malignitatem correctorum expertus est, *secundum eam in litem judices dare* exhibens, ut rescripsit in sua quoque ed. Andreas, invenique in Pal. 3. Pal. vero 2. *secundum eam litem judices dare.* Gebh. Lipsius vidit sensum, et orationem fecit Latiniorem refingendo *secundum eum litem judices dare.* Sed vera lectio suppeditatur a Put. et Pet. meliore: *eas caussas susc. ei semper parti adesse, sec. eam litem judices dare, quæ magis pop.* Ita plane illi duo, nisi quod una abundante litera *eamlitem.* Pronomen *eam* intelligit *partem* ex commate præcedente. *J. F. Gron.* Doujatius edidit *secundum eam, in litem judices dare; quæ magis;* et, plerosque scriptos ita habere professus, ejus lectionis hunc sensum credit: senatores Campani *ad litem* (ipse edidit tamen *in litem*) quamque judicandam, *secundum eam,* (nimirum 'partem,') *quæ magis popularis esset, judices dare.* At nullus, vel meorum, vel Gronovii, vel Hearnii, ita exhibet; et Gebhardus ex duobus tantum Pall. (quos tamen Doujatius non consuluit) et ed. principe eam scripturam protulit, quam etiam inveni in aliis vett. edd. alii deinde substituerunt *sec. eam in litem judicem dare, quæ.* Ascensius 1513. *sec. eam in lite judicem, dare, quæ.* Frobenius 1531. *sec. eum in lite judicem dare, qui.* Gron. tandem recte ex Mss. suis emend. *sec. eam, litem judices dare, quæ*, quod superest in Flor. Lov. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii Oxon. *sec. ea militem judices dare, quæ* Lov. 1. *sec. eam milites judices dare, quæ*, Voss. qui *judicem* exhibet a m. sec. *sec. ea in litem judices dare, qui* Lov. 2. Crevier. recepta Gronovii lectione, ejus hunc sensum explicat: dabant, assignabant judices pronos ad favendum ei litigatori, qui magis acceptus populo esset. Verum ut emendationi, ita etiam expositioni Gronovii adhærendum puto: 'Judices dare litem secundum eam,' (scilicet partem,) quæ,' &c. 'Judices' hic accipiendum, si judices essent. Vide ad IX. 18. § 4. 'Litem dare secundum aliquem,' est ita sententiam

pronnnciare, ut is caussam obtineat. Gellius v. 10. 'Si contra te lis data erit, merces mihi ex sententia debebitur, quia ego vicero: sin vero secundum te judicatum erit, merces mihi ex pacto debebitur, quia tu viceris.' Cic. pro Rosc. Com. 1. 'Quo minus secundum eas lis detur, non recusamus:' ubi vide viros doctos, et Brisson. in Lexico voce 'Dare simpliciter:' ubi tamen, vitiosa priorum edd. lectione deceptus, *sec. eum in lite judicium dare* reponere videtur.

§ 4 *Quam si plebis ibi esset concilium*] Vet. lib. *adesset*. Sigon. Pal. 2. *quam si ibi plebis esset consilium*. Gebh. *Adesset* unus Hav. *consilium* unus Lov. 4. sed uterque mendose. Mox *copia voluptatium* Flor. quod ejus fide recepi. Vide ad vii. 38. § 5. Deinde *amœnitatis marinæ*, pro *maritimæ*, Lov. 4. Vide ad c. 15. § 1.

§ 5 *Et licentia plebis lascivire*] Legitur in Pal. 1. *licentia plebei*. Gebh. Etiam in Voss. Lov. 1. 3. et Ber. a m. altera; quod etiam Jac. Gronov. admisit. *Licentia plebeia* est in Flor. et Exc. Pithœi, ubi utraque lectio *plebei et plebis* juncta videri potest. *Plebes lascivire* plures ex edd. vetustissimis.

§ 6 *Ad contemtum legum, magistratuum, senatusque accessit*] Copulativam exesse jubent optimi. *J. F. Gron.* Illis, qui τὸ *que* omittunt, adnumerandi sunt Flor. Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. et Hearnii L. 1. ac D.

Cujus aliqua erat verecundia, Rom. quoque imperium spernerent] Superbia Campania etiam proverbio innotuit. Doctissimus poëta Ausonius de Clar. Urb. carm. 6. 'Mox ut in occasum vitiis communibus acti Corruerunt Pœni luxu, Campania fastu.' Sic enim, me judice, eleganter hos versus interpolat in lectissimis suis Electis noster Lipsius i. 24. *Modius*. *Cujus erat aliqua ver.* Hav. *cujus aliqua ver. erat, Rom. spernerent imperium* Flor.

§ 7 *Id modo erat in mora, ne id extemplo efficerent*] Deficit in Pal. 1. posterius *id*. Pal. 2. habet *id modo erat in mora, ne extemplo deficerent*. Gebh. Pronomen in iisdem optimis desideratur. Scribe *ne extemplo deficerent:* quomodo et nonnulli veteres clare. *J. F. Gron.* Desideratur etiam pronomen posterius in Flor. Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. et Hav. Hearne etiam suos Gronovii emendationi favere testatur: certe *deficerent* est in Lov. 2. 3. 4. 5. Ber. et Hav.

§ 8 *Et quod, &c. maximum vinculum erant trecenti equites*] Crevierio supervacaneum omnino videtur illud *quod* et inelegans. Abesse posse consentio; sed ita innumera in Livio supervacanea erunt. Cur vero inelegans vocetur, caussam non video. Duplicem rationem dilatæ defectionis Livius reddit, et quamque earum per voculam *quod* proponit, *quod connubium, &c. et quod, quum, &c.* Tantum abest τὸ *quod* supervacaneum aut inelegans videri posse, ut brevitatis studiosissimus et simul elegantissimus scriptor Sallustius ita loqui amavit. Vide Cortium ad Catil. c. 9. § 5. Ceterum *erat* Lov. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii N.

Cap. v. § 1 *Legati ad consulem Romanum mitterentur. Ii nondum*] *Mitterentur duo: nondum* Voss. Lov. 2. 3. Harl. Ber. Hafn. Rec. et Hav. Sæpe pronomen *ii* et numeri binarii nota *II* a librariis commutantur. Vide ad xxxvi. 43. § 11. Duplicem lectionem *mitterentur duo. Hi nondum* jungunt Lov. 4. 5. et Gaertn. *mitterentur: missi nondum* legunt editi ante Ald. Mox *poterat* deest in Ber. a m. sec. et Hav. Ejus loco *poterant* legunt Flor. Lov. 1. 2. 3. Harl. et Gaertn.

§ 4 *Morem, inquit, magis loquendi*] *Morem magis, inquit*, trajectis vocibus, Flor. Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii Oxon.

Quia et addit vocem Ber. *inquit consul, loquendi*. Paullo post *imperitare*, pro *imperare*, editi ante Aldum.

§ 5 *Ut, quasi aliquid habeamus, id, quod deest, expleri ab sociis velimus*] Pal. 1. *ut, qui aliquid habeamus*. Pal. 2. *ut, quia aliquid habeamus:* tert. *quam quod aliquid, &c.* Gebh. *Ut qui aliquid habeamus* Lov. 1. 2. 3. et Harl. *ut, quia aliquid habeamus* Flor. Cant. Lov. 4. et Gaertn. Tum *id quod est* Flor. et Lov. 1. ac 2.

§ 6 *Aut in ruinis postero die amissis*] Quas, quæso, 'ruinas' hic finxerunt sibi? solus eas fulcit Put. in quo *autuinis postero*. Emenda *aut in acie, aut binis postero die amissis castris*. Vide libro præcedenti. *J. F. Gron.* Quum Put. lectio commodum sensum non præberet, unica litera auctius *aut ruinis* datum est in Flor. Voss. et Colbert. apud Doujatium; quum potius *u* vertenda esset in *b*.

§ 7 *Itaque non juvetis nos in bello oporteat, Campani*] Pal. 3. *Itaque ut juvetis*. Gebh. *Itaque non juvetis modo nos* Brancal. Latinii. Vox *Campani* omittitur a librariis Lov. 4. et 5.

Sed cum Pœnis bellum pro nobis suscipiatis] Lectio vetus, *sed pæne bellum suscipiatis*. Utraque recta, hæc fortasse germanior. *Lipsius*, Epist. Quæst. II. 8. Nostra Moguntinensis ed. vetus *sed cum Pœno bellum pro nobis suscipiatis*. Vetus Lipsii codex *sed pæne bellum suscipiatis*. Quorum ut neutrum spreverim, ita vulgatam lectionem, recta et proba cum sit, rejiciendam et expungendam non putavi. *Modius*. *Sed pæne bellum* non Lipsiani modo est, sed omnium meliorum librorum. *J. F. Gron.* Lectio, quæ Lipsii tempore exstitit, ab Aldo est. Priores ediderunt *cum Pœno: sed Pœni bellum* legunt Lov. 4. Harl. et Cant. *sed potius bellum* Lov. 3. *sed pene bella* Lov. 5. *sed pene bellum* Flor. Voss. Lov. 1. et Gaertn. Vox *bellum* deficit in Lov. 2.

§ 8 *Receptos in fidem ad Satriculam defenderimus*] *Saticulam*, ut in VII. 32. dixi, et sæpe alias. *Sigon.* Pall. 1. ac 3. *recepto in fidem Satricula defenderimus*. Gebh. *Receptos in fidem Satricula* Flor. Cant. Lov. 3. 4. 5. Harl. Rec. et Gaertn. *receptos in fidem Satriculam* Lov. 1. 2. Ber. et Hav. *receptos in fidem Saticulam* Voss. *receptos in fidem apud Satriculam* Exc. Pithœi. Paullo ante *trepidos quosdam majores* Flor. a m. pr. Voss. Harl. et Hearnii Oxon. nisi quod N. *quondam* præferat in margine. Tum *non Samnitem modo hostem, sed Sidicinum* Ber. a m. pr. et edd. ante Aldum. Vide ad cap. seq. § 1. *Sed Sidicinum etiam* Ber. a m. sec.

Per centum prope annos] Lib. XXXI. c. 31. ait legatus Romanus in concilio Ætolorum, 'per annos prope septuaginta:' quod magis verisimile est ex catalogo consulum et annalibus: sed hic oratorie omnia auget. *Glar.* Elatorie dixit Terentius 'per centum prope annos.' Verius autem legatus Romanus in concilio Ætolorum XXXI. 31. qui 'per annos septuaginta' bellatum esse cum Samnitibus ait. Etenim cœptum est A. U. C. CDXII. M. Valerio, A. Cornelio consulibus, finitum a. CDLXXIX. C. Fabricio, C. Claudio consulibus. De iis enim C. Claudius consul triumphavit, ut exstat in Capitoliniis triumphorum fragmentis. ['Hæc omnia diligenter a Glareano notata, tamquam ipse primus invenerit, narrat.'] *Sigon.*

§ 9 *Quod fœdus æquum dedimus, quod leges nostras*] Hoc factum M. Foslio, L. Plautio consulibus, ut ait IX. 20. 'Eodem anno primum præfecti Capuæ creari cœpti, legibus ab L. Furio prætore datis.' *Sigon.* Optimi quique *dedistis*, et *vestras*. Haud dubie verum est, *quod fœdus æquum dedistis, quod leges vestras*. Recurre ad lib. VII. *Nostras* tolerari posset, ut respiceretur ad leges a L. Furio prætore datas, cum illi hoc pro re-

medio ægris rebus discordia intestina peterent: de quo IX. 20. Sed illud magis decet plenam libertatem deditis redditam. Lib. XLV. c. 29. 'Liberos esse jubere Macedonas, habentes urbes easdem agrosque, utentes legibus suis, annuos creantes magistratus.' *J. F. Gron.* *Leges vestras* melius esse vulgato *leges nostras*, facile ex iis quæ alibi scribit, videre potuisset Sigonius. Nam de Ant. Jur. Ital. II. 14. docet, fœderatas civitates, quas inter etiam Capuam recenset, suas leges habuisse. *Duk.* *Dedistis* non tantum optimi quique; verum etiam, præter Hav. omnes mei, insuper Hearnii L. 1. D. N. et Brancal. Latinii: quod recte Gronov. in *deditis* mutavit. At *leges vestras* Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 2. 4. Harl. et Hearnii L. 1. et D.

Id quod ante Cannensem certe cladem maximum fuit] Cantabrig. τὸ *quod* non agnoscit, et melius aberit. *Jac. Gron.* Omnes nostri τὸ *quod* constanter tuentur: quare, quæ etiam Dukeri sententia erat, non tantum Cant. tribuendum censeo, ut, reliquis invitis, ejus unius auctoritate deleatur, præsertim quum Liv. ita sæpissime loqui soleat. Infra hoc lib. c. 13. 'Id quod Dii omen avertant.' c. 16. 'Id quod per aliquot dies fecerat.' XXV. 22. 'Id quod post Cannensem accidisset cladem.' XXVII. 33. 'Id quod nullo ante bello acciderat.' XXX. 12. 'Id quod erat.' XXXIII. 48. 'Id quod serum erat.' XXXVIII. 31. 'Id quod jam diu moliretur.' XLI. 24. 'Id quod erat vetusta conjunctio.' XLII. 44. 'Id quod maxime gratum erat Romanis.' Alia vide ad VI. 17. § 6. Neque intelligo cur Gronov. illud *quod* melius abfuturum judicaverit; nisi forte ita pronunciaverit, quoniam mox, quamvis alio sensu, præcesserit. Verum, id Livio insolens non esse, docui ad V. 20. § 6. Præterea *certe* deest in Lov. 3. Hinc *magnæ parti vestrorum* habent Voss. Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. *vestrum* Flor.

§ 10 *Communem patriam tuendam arbitrari esse*] *Arbitremini* Hav. et Brancal. Latinii: *arbitremini esse* Hearnii N. *arbitrari se* Lov. 3. *arbitrarier* Lov. 5. *arbitrarier se* Flor. Voss. et Harl. *arbitrarier esse* Hearnii L. 1.

§ 11 *Pœnus hostis ne Africæ quidem indigenam, ab ultimis terrarum oris*] Ita habent vetustiores codd. ut sit adjectivum ad *militem*, non ad *hostis*. Quidam temere, meo quidem judicio, mutarunt in nominativum *indigena*: cum utique Hannibal esset Africæ indigena, sed non omnes ejus milites. Loquitur autem de ea, quæ proprie Africa, in qua Carthago. *Glar.* Veteres libri habent *indigenam*, quam lectionem probo, ut non Annibalem, sed militem ejus Africæ indigenam esse neget, quippe quem ex ultimis terrarum oris extraxisset. Etenim XXVIII. 42. sic ait, cum de exercitu Romano loquatur: 'Romana arma, et exercitum alienigenam.' ['Hæc quoque a Glareano notata sunt.'] *Sigon.* Hermol. Barbarus in Castigat. ad Plinii Hist. Nat. III. 5. ex corrupta scriptura *indigena* conficere vult Annibalem in Hispania, non in Africa, natum esse. *Duk.* *Indigena* Flor. Harl. Rec. Gaertn. et pr. edd. *indigenas* Lov. 2. reliqui cum Oxon. Hearnii recte *indigenam*. Deinde *sed ab ultimis* Harl. 5. et Ber.

§ 12 *Pontibus ac molibus ex humanorum corporum strue faciendis*] Vide Flor. II. 6. 18. et quæ ibi notarunt viri docti. Ceterum *pontibusque ac molibus* Lov. 2. *pontibus molibusque* Lov. 4.

Vesci humanis corporibus docendo] De Annibalis crudelitate loquitur, qui adeo efferaverat animos militum, ut eos etiam vesci carnibus humanis docuerit. Hoc autem falsum esse, tradit Porphyrius lib. II. περὶ ἀποχῆς τῶν ἐμψύχων. *Sigon.* Adde hac Victor. Var. Lect. XIII. 20. qui non du-

bitasset vera esse, quæ Porphyrius de Abstinent. II. § 57. ed. Cantabr. prodidit, fuisse quemdam, qui Hannibali suaserit, ut militem humanis carnibus comedendis adsuefaceret, ne umquam commeatu indigeret, verum Hannibalem consilium illud adspernatum fuisse; si videre potuisset Excerpta Polybii de Virtutibus et Vitiis, in quibus hæc, p. 1384. ed. Gronov. scripta sunt: unde haud dubie descripsit Porphyrius. Mihi non valde verisimile videtur, Varronem hanc orationem habuisse ad socios, quam ei hic tribuit Livius. *Duk.*

§ 13 *Hos, infandis pastos epulis, quos contingere etiam nefas sit*] Put. et Pet. *His infandis pastos epulis.* Conflat autem hanc invidiam Hannibali unus e comitibus ejus Hannibal Monomachus, qui deliberanti de annona et commeatibus, exercitui per longum ex Hispania in Italiam iter inter barbaras nationes comparandis, consilium dedit διδάξαι τὰς δυνάμεις ἀνθρωποφαγεῖν καὶ τούτῳ ποιῆσαι συνήθεις a quo tamen ipse abhorruit, ut est apud Polyb. in excerptis lib. IX. *J. F. Gron.* *His infandis* etiam Cant. Voss. Lov. 2. 3. 4. 5. Ber. Gaertn. Rec. Hav. et Hearnii M. Sed pronomen omittit Flor. Quas autem Livius 'infandas epulas' dicit, alii 'dapes feras,' 'humanas,' 'cibos inhumanos' vocarunt. Vide ad Silii II. 522.

Et ex Africa et a Karthagine jura petere] Pal. 1. *et ex Africa et ex Carthagine.* Pal. 2. *habere dominos, ex Africa et Carthagine.* Pal. 3. *et ex Africa et Carthagine.* Gebh. *Ex Africa et ex Carthagine,* omisso priori *et,* Lov. 3. et Gaertn. *et ex Africa et ex Carthagine* Voss. Lov. 1. 2. Harl. Hav. et Hearnii N. *et ex Africa et Carthagine* Lov. 4. 5. et Ber. Sed vide ad VI. 28. § 3.

Cui non, genito modo in Italia, detestabile sit] Pal. 1. *genito modo in Italiam.* Inverso ordine Pal. 2. *cui non genito modo detestabile in Italiam sit.* Gebh. *Genito modo in Italiam* Voss. Harl. et Hav. *genito in Italiam* Lov. 1.

§ 14 *Pulchrum erit, Campani, prolapsum clade Romanum imperium*] Non agnosco hic damnum pulcri sensus, qui recuperetur scribendo *Romana.* Nam et sic apud socios loquuntur, XXVII. 9. 'Tum quidem, quæ temere agitassent, ea prodendi imperii Romani fore.' Et inferius hoc lib. c. 28. 'Illum Romani finem imperii fore.' *J. F. Gronov.* Designat Freinsh. ad Curtii VIII. 10. § 25. Mihi hæc conjectura non inepta esse, et loca Livii, quibus *Romanum* defendit Gronovius, non multum ad eam confutandam facere videntur. Freinshemius non ignorabat dici *imperium Romanum;* sed hoc, credo, reputabat, si legeretur *Romanum,* deesse *nostra,* vel aliud quid, quod ad *clade* referri posset: et recte sibi opponi *Romana clade,* et *vestra fide, vestris viribus.* Duk. *Pulchrum erit Campanis* Flor. Voss. Lov. 4. 5. Harl. Ber. Hafn. et Hav. *clade Romanorum imperium* Rec. et Gaertn. *clade Romana imperium,* quod recte cum Freinsh. probat Dukerus, Hafn.

§ 15 *Arbitror ex Campania vos scripsisse: jam pecuniæ adfatim esse frumentique*] Ego ista nec Livium scripsisse puto, nec Varronem dixisse. Falsa enim: nec Campani tunc ullum militem conscriptum habebant, nisi qui in Romanis castris fuisset, ne dum ut triginta millia. Quod quispiam ad vetusta tempora referat, nihil est. Liber Mstus leviter dissentit, sed ex quo veritas erui possit: *arbitror ex Campania scripsisse;* omittitque illud *vos,* et statim *affatim est.* Emendo *arbitror ex Campania scribi posse.* Postremas voces proclive fuit confundere in unam: et deinde *jam pecuniæ affatim est.* Omnia certe hæc ad præsentem fortunam Campanorum referenda sunt: aut Varro nugas tota cohortatione sua egerit. *Lipsius,* Epist. Quæst. II. 8. Lipsii codici secundas

ferunt Pall. codd. Mss. duo. Pal. 2. quoque omittit τὸ vos, et in fine aliter nectit *jam pec. aff. est et frumenti*. Vet. ed. male depravata est: *Trig. millia ped., quat. eq. arbitrorum ex Camp. vos scripsisse. Jam pecuniæ affatim esse frumentique*. Gebh. Omnes scripti *arbitror ex Camp. scripsisse*. Itaque adsentimur Lipsio reponendum *scribi posse*. J. F. Gron. *Ex Camp. scripsisse: jam pecuniæ affatim est* etiam omnes mei; sed *et frumenti* Lov. 3. 4. 5. et Gaertn. *scribi posse* etiam Freinsh. ad Curtii VIII. 10. § 25.

Qui si parem fortunæ vestræ] Scribe *jam pec. adf. est frumentique: si parem fortunæ vestræ fid. hab., nec Hann. se vicisse sentiet, nec Rom. victos esse:* deletis τῷ *qui* et τῷ *se* posteriori. Ita enim volunt Put. et Pet. alioquin *quod si*. J. F. Gron. *Frumenti, qui si parem* Voss. et Flor. a m. pr. in quo deinde emendatum est *frumentique, si parem*, ut Gronov. in suis invenit. *Et frumenti. Quod si parem* Lov. 5. De qua locutione vide ad II. 29. § 8. Sequor tamen optimos. Deinde *nec Romani victos esse* Flor. *nec R. p. victos esse* Voss. Olim edebatur *nec Romani se victos esse*.

CAP. VI. § 1 *Hac oratione consulis dimissis*] Nihil mutant libri. Repone tamen, *Ab hac oratione consulis dimissis redeuntibusque domum legatis*. Ut lib. sequenti c. 22. 'Ab hac concione legati missi sunt.' XXXVII. 32. 'Ab hac voce ad diripiendam urbem passim discurrerunt.' XLIV. 34. 'Ab his præceptis concionem dimisit.' *J. F. Gron. Hanc orationem* Voss. et Lov. 1. Si quid tamen mutandum, cum Gronovio malim *Ab hac oratione*. Ita enim innumeris locis Livius loquitur. V. 46. 'A prœlio adverso palati fuerant.' XXII. 40. 'Ab hoc sermone profectum Paulium tradunt.' XXIV. 39. 'Ab hac adhortatione dimissi corpora curant.' XXVI. 15. 'Ab hoc sermone quum digressi essent.' XXVII. 30. 'Ipse ab eo concilio Argos regressus:' ubi alia vide. Adde Markl. ad Stat. Silv. I. 2. 144. Et hoc sensu Harduin. emendat apud Plin. VII. 54. 'Idque eum voluisse, veritum talionem, ab eruto C. Marii cadavere:' quum vulgo præpositio omitteretur, et codd. Mss. ea itidem omissa, legerent *obruto*. Quod si cogitasset Davis. ad Cic. de Leg. II. 22. eam tamquam prorsus absurdam non traduxisset, hoc prætextu, quod nemo a cadavere talionem metuat. Non enim Harduinum junxisse *talionem ab eruto*, sed potius *voluisse ab eruto*, id est post erutum, ex ejus interpunctione constat. Certe Harduini conjectura longe verisimilior videtur, quam illa Davisii *ob erutum C. Marii cadaver*.

Unus ex iis Subius Virius] Hic est, qui in summa desperatione Capuæ senatores ad cœnam invitat XXVI. 13. quo in loco tamen *Vibius Virius* dicitur, non *Subius*. Glar. Vet. lib. *Vibius Virius*. Puto legendum *Vibus Virius*. Est enim *Vibus* prænomen, ut in *P. Sestio Q. F. Vibi. N.* Capitolino consule. *Sigon*. Pal. *Subius*. Vet. ed. *Virius Subius* inverse. *Gebh.* Put. *Ubius Virrius:* non *Subius*, non *Vibus*. At lib. XXVI. c. 13. idem integrum est *Vibius Virrius*. J. F. Gronov. *Subvinius*, duabus vocibus in unam contractis, Ber. *Subius* Flor. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Gaertn. Exc. Pithœi, Hearnii D. et N. ac Voss. in contextu, qui *Uvius* habet in margine: *Fabius* Hafn. Sed malim cum Gron. *Vibius:* eo enim ducunt Hav. et Hearnii L. 1. transpositis literis legentes *Iubius*. Infra etiam XXVI. 13. Flor. *Vivius* præfert. Neque necesse est, ut *Vibus* cum Sigonio legamus. Aliam enim esse rationem prænominum apud Romanos, aliam apud reliquos Italiæ populos, sæpe dictum est. Vide ad I. 49. § 2. Adde ad cap. seq. § 4. Certe *Vibius Accuæus* memoratur XXV. 14. ubi tamen Sigon. nihil notat. Recte deinde Flor. Puteaneo consentiens, et hic et lib. XXVI. *Virrius* exhibet. Ne-

que aliter est in Exc. Pithœi, et Hearnii D. Eadem hujus nominis orthographia est in cod. integerrimo Colon. apud Silium XI. 65. ubi vide quæ notantur. Hearnius se *Virbius* in N. *Junius* in L. 1. invenisse testatur.

Tempus venisse, ait] Pall. 2. et 3. *venisse sociis, ait*. Gebh. Ita et Harl. ac Rec. *veniet, ait* Voss. et Lov. 1.

Sed imperio etiam Italiæ] Τὸ *etiam* abest ab edd. Aldina antiquioribus. Et ita Livium locutum esse, vidimus ad II. 6. § 1. Hic tamen, omnibus scriptis dissentientibus, nihil mutandum, ut nec supra cap. præc. § 8.

§ 2 *Quin ipse confecto bello Hannibal victor in Africam hinc decedat*] Pall. tres, *quin, quum ipse confecto bello*. Gebh. Put. Pet. Voss. tres Pall. *quin, quum ipse confecto*. Put. etiam *in Africa incedebat*. Lege *in Africam decedat*, expuncto τῷ *hinc*. J. F. Gron. Illud *quum* etiam in omnibus nostris superest. Deinde *in Afr. hinc dec.* soli Lov. 3. et Hav. *in Afr. incedat* Ber. a m. pr. *hinc recedat* a m. sec. *inde decedat* Voss. *inde cedat* Lov. 1. 2. 4. 5. Harl. Rec. Gaertn. et Oxon. Hearnii: *in Africam decedat* Flor.

Deportet, Italiæ imperium] Tres priores modo nuncupati *et Italiæ*. Possis cogitare *deportet, et Italiæ imperium Campanis relinquat*. J. F. Gron. *Et Italiæ imperium*, pro 'etiam,' inveni quoque in Flor. et Harl. quod facile excidisse potuit ob prioris vocis literas finales. Vide ad XXXV. 41. § 7.

§ 3 *Deletum omnibus videretur nomen Romanum*] Pal. 3. *videretur R. imperium*. Justin. V. 6. 'Tantaque strages aut occisorum aut captivorum fuit, ut Atheniensium deletum non imperium tantum, verum etiam nomen videretur.' Confer eodem lib. c. 8. ex quibus patet, majus esse, 'nomen delere,' quam 'imperium.' *Gebh.* Liv. IX. 6. 'Deploratum pene Romanum nomen in concilio sociorum fidelium esset.' Paullo ante *Virbio loquenti adsensi* Hav. *Virbio loquenti assensi sunt* Hearnii N. Neque aliter Ber. nisi quod legat *Vinio;* unde patet verisimilem esse orthographiam *Virrio;* literæ enim *rr* et *n* commutantur. Vide ad IV. 10. § 9.

§ 4 *Plebes ad defectionem ac pars maxima*] Optimi *pars major*. J. F. Gron. Ita et Flor. sed *pars magna* Lov. 4. 5. Harl. et Hearnii L. 1. Præterea vox *plebes* deest in Hearnii L. 1. *plebis* legunt Lov. 1. Harl. et Hav. *pleb'* Voss. *plebs* Flor. Lov. 2. 3. 4. 5. Ber. Hav. Rec. et Gaertn.

§ 6 *Quo priusquam iretur*] *Irent* Gaertn. De hoc errore vide ad XXXVIII. 40. § 1.

§ 8 *Nimis compar Latinorum quondam postulationi erat*] De qua VIII. 5. *Sigonius*. Ejus mentionem quoque facit c. 23. 'Eam sententiam haud æquioribus animis, quam ipsorum quondam postulatum Latinorum, Patres audierunt.' Pal. 3. *nimis compar post. condam Lat. erat*. Gebh. Put. Pet. unus Pal. cum Aldina *postulatio*. Inf. cap. 22. 'Ipsorum quondam postulatum Latinorum:' sed ibi subaudi, 'huic postulationi.' *J. F. Gron. Postulatio erat* etiam Flor. Voss. Lov. quinque, Harl. Hafn. Rec. Hav. et Hearnii L. 1. ac N.

Cæliusque et alii, ita ut sine caussa prætermiserant scriptores] Vos sic emendatis, *Cæliusque et alii, ut non sine caussa præt.*, quod grammatica non consentit. Ego sic, *Cæliusque et alii scriptores haud sine caussa prætermiserant*. Nam quidam *haud* per *t* scribunt, hincque fuit erroris caussa. *Valla*. Ut Valla emendat, præferunt Ber. et Hav. Plerique reliqui ab eo rejectam scripturam servant. Quod nunc editur, in prima Ald. obvium fuit. Et ita fere Flor. Antea edebatur *Cæliusque et alii quia haud sine caussa*.

Cap. VII. § 1 *Pacemque cum eo his conditionibus fecerunt*] Nec Put. neque ulli alii boni Gall. aut Pall. aut Voss.

codd. habent τὸ *his:* et jure deleri puto: sed et optimi *conditionis.* Hoc librarii erratum in principe, indeque propagatum, de quo supra. Scribe ergo, *pacemque cum eo cond. fecerunt.* Sic XXIV. 3. de Hannone: 'Is conditionibus ad deditionem compellere Crotoniatas conatus, ut coloniam,' &c. Cic. pro Quinctio c. 8. 'Annum et sex menses nihil petit, quiescit, conditionibus hunc, quoad potest, producit.' Sallust. Jugurth. c. 112. 'Sibi per Dabarem ex Sulla cognitum, posse conditionibus bellum poni.' Pomponius Mela I. 8. 'Missi ad dirimendum conditionibus bellum.' Noster VI. 42. 'Cum tamen per dictatorem conditionibus sedatæ discordiæ sint.' XXXV. 42. 'Quas neque vi expugnare ad eam diem poterat, neque conditionibus in amicitiam perlicere.' Velleius II. 3. 'Discordiæque civium, antea conditionibus sanari solitæ, ferro dijudicatæ.' Et de Maroboduo c. 108. 'Finitimos omnes aut bello domuit, aut conditionibus sui juris fecit.' *J. F. Gron.* Pronomen *his* præter unum Ber. nullus meorum agnoscit. Deest etiam in Hearnii L. 1. D. et N. ita tamen ut postremi margini adscriptum sit. Præterea *pacisque cum eo conditiones fecerunt* Lov. 4. *pactique cum eo conditiones fecerunt* Lov. 5. *pactumque cum eo conditionis fecerunt* Gaertn. *pacemque cum eo conditionesque fecerunt* Hafn. et Hav. quæ omnes lectiones inde ortæ sunt, quod librarii perperam scripserint *pacemque cum eo conditionis fecerunt,* pro *conditionibus:* quomodo est in Flor. Cant. Lov. 1. 2. 3. Harl. et Voss. de quo errore vide ad XXI. 60. § 7. *Conditionibus* autem, ut IX. 15. 'Populos aut vi subegit, aut conditionibus in societatem accepit.' XXXIV. 23. 'Ætolos polliceri, aut conditione et voluntate sua Nabin præsidium Argis deducturum:' ubi vide Gronovium. Mox *ullum jus,* trajectis vocibus, Lovel. quinque, Harl. Ber. Gaertn. et Hav.

§ 2 *Sui magistratus Campaniæ essent*] Pall. tres *Campaniæ.* Gebh. Put. et Pet. melior, *ut suæ leges, sui mag. Capuæ essent:* quamquam parum intersit, ut ad XXVII. 3. § 1. videbimus. Men. Voss. et tres Pall. *Campaniæ.* J. F. Gron. *Campaniæ* etiam Voss. Lov. 1. 2. 4. 5. Ber. Harl. Hafn. Rec. Gaertn. Hav. et Hearnii L. 1. N. ac D. At *Capuæ* Flor. et forte etiam Cant.

Trecentos ex Romanis captivos] Pall. tres *trecentos ex Rom. captivis.* Gebh. Optimi *captivis.* Lib. VIII. c. 16. 'M. Fabius captivus Romanus per negligentiam custodum ruptis vinculis.' *J. F. Gron.* Hearne testatur se etiam *captivis* invenisse in Oxon. D. et N. *captivos* tamen in posterioris ora adscriptum esse. Tota illa vox exsulat a Gaertn. Præterea *quos ipsi delegissent* Ber. Vide ad XXXIV. 29. § 10.

§ 3 *Hæc pacta: illa insuper, quam quæ pacta erant, facinora Campani ediderunt*] Deinde subjungitur interfectio præfectorum civiumque Romanorum. Vos ita hoc emendatis, ut duo prima verba tollatis, tertium mutetis in *alia.* Ego nihil ex iis nec tollo, nec muto, sed *facinora* in *fœdiora,* sic: *Hæc pacta* (scilicet fuerunt) *illa insuper, quam quæ pacta sunt, fœdiora Campani ediderunt.* Valla. Omnes scripti et antiquitus editi *Hæc pacta: illa insuper.* L. XLIII. c. 5. 'Hæc missa: illa petentibus data, ut,' &c. *J. F. Gron.* Lectionem, a Valla damnatam, servat Lovel. 2. quidam codd. lectionem, ejus annotationi a principio adpositam, per omnia servant, nisi quod tamen *alia,* pro *illa* præferant, quod deinde ed. Mog. et reliquæ usque ad Gronov. adoptarunt; qui pristinam iterum scripturam revocavit: alii vero, ut Flor. pluresque, *illa.* Et solent voces *illa* et *alia* sæpe a scribis commutari. Vide ad II. 38. § 5. cap. 45. § 16. III. 42. § 2.

c. 70. § 6. vi. 5. § 3. x. 15. § 5. xxii. 27. § 8. xxxvi. 40. § 7. xxxix. 53. § 11. et xl. 22. § 6. Adde Burm. ad Sueton. Galb. c. 1. Mox τὸ *Romanos* deficit in Flor.

Velut custodiæ suæ caussa] Abest ab omnibus libris τὸ *sua*. Gebh. Deest in omnibus pronomen. *J. F. Gronov.* Deest etiam non tantum in omnibus scriptis meis, verum etiam in edd. ante Basil. 1539.

Ubi fervore atque æstu] Vet. lib. *fœtore atque æstu.* Sigon. Omnes libri constanter vindicant *fervore.* Gebh. Nullus etiam meorum Sigonii vet. lib. consentit.

§ 4 *Decius Magius, vir cui, &c.*] 'Magios' item gentem Campanam esse, et hic Livius, et contra Rullum Cicero ostendit ii. 34. 'Magios, Blosios mihi videbar illos videre ac Jubellios.' Quare *Decius*, quod alias nomen est gentis, in hoc viro prænomen est, mendose, ut solet, pro *Decimus.* Sigon. Intrusit Sigonii curiositas *Decimus.* Pal. 3. *Decius Magnus.* Gebh. Hujus Decii Magii meminit etiam Vellei. Pat. ii. 16. eum vocans Campanorum principem, celeberrimum et fidelissimum virum, ejusque nepotem fuisse dicit Minatium Magium Asculanensem, atavum suum: ubi Puteanus etiam *Decimi Magii* legendum censuit; adversus quem vulgatam *Decii* Ger. Vossius hoc argumento defendit, quod Italici duces interdum duo gentilicia nomina habuerint. Sane longe aliam fuisse rationem prænominum apud reliquos Italiæ populos, quam apud Romanos, sæpius monuimus. Vide ad i. 49. § 9. ix. 26. § 7. xxii. 42. § 4. hoc lib. cap. præc. § 1. etiam hoc cap. § 8. Τὸ *vir* deest in Ber. Paullo ante *neve legatio* Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. et pr. edd. Male. Vide ad ii. 15. § 2.

§ 6 *Deinde, ut receptum aut ejiceretur, aut, si malum facinus, quod, &c.*] Silius xi. 194. 'Et Decius, Nunc hora, viri, nunc tempus adeste,' &c. *Modius.* *Rejiceretur* Lovel. 2. Harl. Ber. et Hav. Præterea *Deinde ut receptum* Hearnii D. Vide ad xl. 22. § 1. *Receptum aut* aberat a Ber. a m. pr. solum *aut* a Lov. 1.

§ 7 *Hæc (neque enim occulte agebantur)*] Pal. 1. *enim nec occulte ageb.* ut τὸ *enim* auspicetur sententiam. *Gebh.* *Nec enim* Flor. Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii N. Deinde *occulta agebantur* Flor. a m. pr. Lovel. 2. 3. 4. 5. Harl. Ber. et Hav. Mox *ad se in castra*, pro *ad sese*, Lovel. 2. 4. 5. et Hearnii D. et N. Contra *adtrahi ad sese*, pro *ad se*, Flor. Lov. 2. 4. 5. Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii L. 1. et N.

§ 8 *Ad Marium Blosium prætorem Campanum*] 'Blosios' pariter gentem esse Campanum, idem Ciceronis locus Agr. ii. 34. docet. Unde 'C. Blosius' genus traxit, is qui cum Ti. Graccho tribunus pl. fuit. De quo Cicero in Lælio c. 11. et contra Rullum loc. laud. Quod si ita est, ergo corrupte *Marius*, pro *Marco* vel *Manio.* Sit enim prænomen, necesse est. *Sigonius.* 'Blosiorum' gentem apud Campanos floruisse, constat et ex Liv. xxvii. 3. 'Campani, principibus fratribus Blosiis, conjuraverant.' Non tamen propterea *Marium* cum Sigonio in *Marcum* vel *Manium* mutandum est, qui eumdem hic errorem commisit, quem § 4. *Marius* enim apud quosdam Italiæ populos prænominis vicem obtinuisse, docui xxii. 42. § 4. Vulgatum etiam defendit Gronov. pr. edit. notarum ad Livii xxxii. 2. Dukero quoque Sigonii conjectura displicebat. Ceterum paullo ante *exercetur* Flor. a m. pr. Et ita Put. hic et fere ubique scriptum præferre, monuit Gronov. hoc lib. ad c. 16. § 7.

§ 9 *Ab adversis id non obedienter modo*] Codex scriptus *Ab universis id*: bene. *Lipsius*, Ep. Quæst. ii. 8. Quinam sunt tandem illi *adversi?* suo-

tenes manendi in fœdere et amicitia Romana? Minime, ut ex sequentibus de Decio Magio cum clientela sua intelligere est. Corrupta itaque haud dubie lectio est, reponendumque tam ex ed. nostra Mog. quam Ms. Lipsiano *Ab universis.* Modius. Ut Lipsius reperit, ita ingerunt constanter omnes libri nostri. *Gebh.* Illud *Ab adversis* sphalmate typographico primum in ed. Lugdun. 1553. exstitit. Inde etiam receptum est in Paris. 1573. et tum in reliquis usque ad ultimam Gruteri. Alteram lectionem omnes codd. et ceteræ edd. servant.

§ 10 *Decius Magius nec obviam egressus est, nec, quo timorem aliquem ex conscientia significare posset*] Silius XI. 295. 'Nec non et Decio propiora pericula mentem,' &c. *Modius.* Præpositio *ex* non adparet in Hearnii L. 1.

Nec privatim se tenuit] An non *privato?* Lib. II. c. 24. 'Undique tota urbe proripientium se ex privato.' IX. 7. 'Consules, in privato abditi, nihil pro magistratu agere.' XXXIX. 26. 'Ut et obsides in privato servarentur, neque in publicum prodeundi facultas daretur.' XXXIX. 18. de mulieribus: 'Ut ipsi in privato animadverterent in eas.' *J. F. Gron.* Mihi non satis liquet de necessitate hujus emendationis. Plautus non obscure *privatim* dicit, pro 'in loco privato,' vel 'apud privatum;' Bacchid. II. 3. 78. 'Cæ. Quin in ipsa æde Dianæ conditum est. Ibidem publicitus servant. Ni. Occidistis me. Nimio hic privatim servaretur rectius.' Et pro 'ex locis privatis.' Sallust. Catil. c. 11. 'Signa, tabulas pictas, vasa cælata mirari, ea privatim ac publice rapere; delubra spoliare; sacra profanaque omnia polluere;' et Cic. Verr. v. 1. 'Nemini video dubium esse, judices, quin apertissime C. Verres in Sicilia sacra profanaque omnia et privatim et publice spoliarit.' Hæc me inducunt ut putem, non minus recte dici *privatim se tenere*, quam *in privato.* Scio viros doctos apud Sallust. et Cic. aliter exponere *privatim;* sed hic non est locus eorum interpretationem refellendi. *Duk.* Gronovii conjectura si libros auctores haberet, non displiceret; Livium enim ita loqui solere, docent exempla ab eo laudata. Adde XXXIV. 2. 'An blandiores in publico quam in privato estis?' Ipsum illud 'tenere se privato' obcurrit in fragmento lib. XIV. apud Prisc. Gramm. XV. 1009. 'Privato nos tenuissemus.' Omittitur in hac locutione præpositio, ut in illa 'tenere se castris,' de qua vide ad III. 2. § 1. Contra, an Livius hoc sensu *privatim* adhibuerit, admodum dubito. Si quis tamen Mstorum fide nisus vulgatum malit, non adversabor.

Trepidante tota civitate ad excipiendum Pœnum] Comparet in Pal. 2. *ad capiendum Pœnum.* Gebh. *Tripudiante tota civitate* Voss. a m. sec. et Lov. 2. in margine. Sed auctor hujus lectionis non intellexit vim et elegantiam verbi 'trepidare,' de qua vide ad XXVII. 1. § 8.

§ 11 *Precantibusque inde primoribus Campanorum*] Pall. tres, et vet. ed. prim. *civitatis Camp.* Gebh. Ita et Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Gaertn. Ber. Rec. Hav. Hearnii L. 1. N. et edd. Aldina priores, invitis tamen optimis. Insuper *precantibus deinde* Hearnii D.

Ne quid eo die fere gereret] Vetus *eo die ferre gereret.* Sed *fere* nos dictum a *fero* putamus, et capimus hic 'sæve,' 'ferociter.' *Lipsius,* Epist. Quæst. II. 8. Vetus Lipsii codex *ferre gereret:* unde placebat, inquit, *ferale gereret:* agebatur enim de Magio damnando: nunc propius verum puto *ne quid eo die seriæ rei gereret.* Modius. *Ne quid eo die seriæ rei gereret* Modii felicissima est conjectura, satis firmata vetustissimo Put. in quo *sereret.* Eandem formulam aboleverant imperiti XXVI. 17. 'Illum diem

religiosum Karthaginiensibus ad agendum quidquam rei seriæ esse:' sic enim nos ex optimis libris: illi *feriatum esse.* Plautus Pœnulo II. 1. 52. 'Ita res divina mihi fuit: res serias Omnes extollo ex hoc die in alium diem.' Frontinus II. 1. 'Judæos Saturni die, quo eis nefas est quicquam seriæ rei agere, adortus superavit.' *J. F. Gron.* Hinc non dubito ei, quod in Nepotis Pelopida c. 3. vulgo editur, 'In crastinum, inquit, differo res severas,' cum Schotto præferre *res serias:* quod etiam in margine ed. vet. Trajectinæ adnotatum est. Nam non sunt mutanda verba formulæ. Et quamquam 'res severæ' etiam dicuntur pro gravibus et magni momenti rebus, ut in Cic. de Off. I. 40. 'In re severa convivii dicta aut delicatum aliquem inferre sermonem;' tamen 'severus' et 'severitas' magis sunt hominum de rebus seriis agentium, quam rerum quæ aguntur. Cic. ibid. c. 37. 'Ac videat in primis, quibus de rebus loquatur: si seriis, severitatem adhibeat; si jocosis, leporem.' Et idem c. 29. *Duk.* Ter. Eun. III. 3. 7. 'Ait, rem seriam velle agere mecum.' Ceterum *eo die ferre gereret* Lov. 1. et Ber. *eo die sero gereret* Cant. *eo die sere gereret* Flor.

Diemque ut ipse adventu suo festum] Legerim *diemque et ipse.* Nihil enim importunius, quam ut diem sibi proprie festum ipse solus non coleret. *Grut.*

§ 12 *Visendoque urbem magnam diei partem consumsit*] Pal. 1. *visenda urbe.* Pal. 2. *in visendam urbem.* Forte *invisenda urbe.* Gebh. Alii *visendam:* optimi *visenda urbe.* Sic II. 60. 'Plus dignitatis comitiis ipsis detractum est, Patribus ex concilio submovendis, quam virium additum plebi:' quod diceret *Patres submovendo.* III. 51. 'Nec comitiorum militarium prærogativam urbana comitia iisdem tribunis plebis creandis sequerentur.' XXI. 28. 'Excidere quidam in flumen, sed pondere ipso stabiles quærendis vadis in terram evasere.' Cicero: 'Gratiam quoque nos inire ab ea defendenda pace arbitrabamur.' Pro *defendendo pacem.* Plautus Epidico III. 3. 52. 'Quum militabam, pugnis memorandis meis Eradicabam hominum aures:' id est, pugnas memorando meas. Frustra alii *memorandus* conjiciunt. *J. F. Gron.* *Visendam urbem* Voss. Lov. 1. Hafn. Gaertn. et Hearnii N. *ad visendam urbem* Lov. 3. *visenda urbem* Flor. addita nota, ut indicetur ultimam literam *m* delendam esse. *Visenda urbe* Lov. 2. Harl. Ber. et alii. De hac locutione vide ad I. 53. § 3. et VII. 21. § 2. Insuper *magnam partem diei* Flor.

CAP. VIII. § 1 *Diversatus est apud Munios Celeres, Stenium Pacullumque*] Vet. lib. *Minios:* recte: nam 'Paculla Miniæ Campanæ' XXXIX. 13. meminit. *Sigon.* Vet. ed. vocat *Munios.* Pal. 1. *Deversatus est apud Munios Celeres, Stenium Pacuriumque* (ut ultimum quoque vocabulum concipit Andreas). Pal. 2. *Diversatusque est apud Menio Celeres Themium Pacimiumque.* Pal. 3. *Deversatus apud Mevios Clereres St. Pacuriumque.* Gebh. Put. Pet. melior, Men. Pal. *Ninnios.* Cæterum hoc et sequenti capite, non Livius, sed Lerna atque Hydra consederant: domuimus tamen omnia fere monstra, adjuti a Put. aliisque fidis libris, ut explicitum latius Observat. IV. 4. Veræ lectiones pleræque sunt in contextu. *J. F. Gron.* *Munios* Lov. 1. *Nimios* Lov. 3. *Mutuos* Lov. 4. *Mimios* Hav. *Minios* Hearnii D. *Minuos* N. *Menios* L. 1. Rec. et Gaertn. *Niniros* Voss. *Nininos* Ber. *Ninnios* Flor. Lov. 2. et Harl. quam lectionem eorum, et codicum, quos Gronov. laudavit, auctoritate recepi. Nam et XXXIX. 13. *Pacuviam Ninniam,* et *Ninnium et Herennium Cerrinios* restituendum esse, ex veterum codicum vestigiis idem Gronov. docuit in Obs. loco laud. Tum *Strenium*

Voss. *Stenurum* Ber. *Schernium* Gaertn. *Stennium* Lov. 1. *Stennum* Lov. 2. *Schenium* Lov. 4. *Thenium* Hav. *Sthenium* Flor. et Lov. 5. Deinde *Pacuviumque* fere omnes codd. Vide hoc lib. ad c. 2. § 2. Tandem *Diversatumque est* Lov. 4. *Dieversatusque est* Lov. 5. *Deversatus est* Flor. Lov. 1. 2. et Hav. Quod et ipsum admisi. Vide ad I. 51. § 2. et § 8. VII. 20. § 7. et XXI. 48. § 5.

§ 2 *Quæ adtraxerat rem ad Pœnos*] Gronov. in Obs. *traxerat* restituit; et ita Flor. et Hearnii N. ac D. Infra XXIV. 2. 'Plebs ad Pœnos rem traheret.' XXXII. 19. 'Cycliadem, principem factionis ad Philippum trahentium res, expulerant.' XXXVII. 9. 'Plebem ad Antiochum trahebat.' XXXIX. 34. 'Quum alii ad se, alii ad Eumenem civitatem traherent.' XLII. 44. 'Aliis ad regem trahentibus civitatem, aliis ad Romanos.'

§ 3 *Abstractum a suo cum Decio ait latere*] Vos sic emendatis: *abstractum a sinu a latere Decii*. Ego, quia Livius illum semper duobus nominibus appellat, sic emendo: *abstractum a sueto Decii Magii latere*. Valla. Scriptura, quam Valla rejicit, restat in Pal. 2. Reliqui duo codd. *abstractum a suo cum Decii ait latere*. Vet. ed. *abstractumque a DecI Magi latere*. Gebh. Omnes edd. usque ad Gronov. *abstractumque ab se a Decii, ait, latere:* a quibus in nullo dissentiunt Hav. Hearnii N. et Exc. Pithœi, nisi quod τὸ *que* omittant; neque etiam Lov. 5. nisi quod ejus loco præferat *eum*. Alii inde longius abeunt. *Abstractum a se a Decii latere* habet Ber. *abstractum a suo cum Decio, ait, latere* Voss. Cant. Lov. 1. 4. Harl. Gaertn. et Hearnii L. 1. ac D. *abstractum tum suo Decii, ait, latere* Lov. 3. *abstractum a se Decio ait latere* Flor. *abstractum a sinu a latere Decii* Lov. 2. *abstractum atsdecimagit latere* Put. unde felicissime Gronov. in Obs. conjicit *abstractum abs Decii Magii latere:* quam conjecturam in contextum recepit, et reliqui editores servarunt. Mox *a sententia depulerat*, addita præpositione, Hav. et Hearnii N. a m. sec. 'Depellere' etiam alibi sine præpositione construi solere, videbimus ad Epit. Liv. lib. XCIII.

§ 4 *Victusque patris precibus lacrimisque*] Pal. 3. *patriis lacrimis ac precibus*. Gebh. *Patriis precibus* Lov. 2. Harl. Ber. et Gaertn. Vide ad XXXIII. 6. § 6. Paullo ante *Huic tamen*, pro *tum*, Hav. et Brancal. Latinii, sollemni scribarum errore; de quo vide ad XXII. 17. § 5.

§ 6 *Ut in civitate atque etiam modo diu ad varias omnium voluptatum illecebras instructum*] Leviculum fortassis est, quod me hic torquet, torquet tamen: quid enim sibi vult illud *modo diu?* Num pro 'admodum,' ut sæpe alias? an nævus aliquis hunc occupavit locum, ut pleraque in hac decade. Valla legit *domo*, et *diu* ad sequentia conjungit: sed nescio quid dicam. Sed et sequentia suspicionem non omnino vanam convincunt, ut illud *ipsique valetudinem excusans patri*, quomodo ad priora connectitur? Et illud *ejus* quid refert, aut quomodo prioribus sequentibusque cohæret? Sed judicet lector. Valla multis modis effert: verum conjecturæ sunt, quales plures effingere non esset difficile, si quidem vulnus sic sanaretur. *Glar.* Malim pro *diu*, *divite:* ut in civitate et domo divite. Nam 'Calavios,' quorum domi erat Annibal, inclytos nobilitate ac divitiis paulo ante nominavit. In vet. lib. est *interdiu*, luxatis fortasse syllabis. Hoc certe sententia postulat, ut recta sit ἀντίθεσις. *Sigon.* Hærent interpretes. Sigonius emendat *domo divite.* Pace ejus liceat, alia est sententia Livii. Postremam vocem mutandum erat, legendumque *instructa.* Nam hoc dixit convivium fuisse, quale verisimile est in civitate atque etiam divitis hospitis domo, facta et

longo usu docta ad voluptates. *Lipsius*, Ep. Quæst. II. 8. Vulgatam lectionem: omnibus apicibus tuetur prisca ed. At Pal. 1. *ut in civitate atque etiam modo diu ad varios omnium voluptatum illecebris instructum*. Alludit Pal. 3. Pal. 2. adscribit vulgatæ, nisi quod paullo superius *ex* omittat, *non more Punico*. Gebh. Curtius v. 1. 'Nihil urbis hujus corruptius moribus, nihil ad irritandas voluptates illiciendasque instructius.' *J. F. Gron.* Quamvis plerique et tantum non omnes codd. legant *in civitate atque etiam modo*, certum tamen est legendum esse, transpositis tantummodo syllabis vel literis, *atque etiam domo*. Solent autem *modo* et *domo* in Mss. confundi. Vide ad xxxix. 13. § 3. Deinde pro *diu ad varias*, quod in uno tantum Lov. 2. otwium fuit, plerique *diu ad varios*, alii una pluribusve vocibus insertis *diu ad varios apparatus*, *diu ad varios luxus*, *diu ad varios terræ usus*, sed Cant. *diu adversariosa*, Flor. *diu ad variosa*. Similes lectiones Gronovius in suis invenit, unde erudite conjicit in Obs. *atque etiam domo luxuriosa*. De Campanorum luxuria vide ad VII. 31. § 6. At inter ipsos Campanos Ninniorum Celerum domus luxuriosa vocatur; ipsi enim nobilitate et divitiis incliti dicuntur in principio hujus cap. 'Luxuriæ domum' vocat Phædr. IV. 4. 44. ubi vide Burm. Gronovii hanc conjecturam ad rem quidem adpositam, longius tamen a scriptis et editis discedere, Doujatius existimat. Mihi aliter videtur. Deinde *omnibus voluptatum illecebris* omnes codd. uno vel altero excepto, qui *omnium* præfert. Insuper *voluptatium* Gronov. in Obs. quomodo est in Flor. et Cant. Vide ad VII. 38. § 5. Qua fronte igitur Doujatius adfirmare sustinet, in libris scriptum esse *domo diu ad varias voluptatum illecebras instructum*? Ceterum ipse duabus literis insertis legebat, *ut in ea civitate atque etiam domo*.

§ 7 *Calavii filius Perolla vinum potuit. Ipsique valetudinem excusans paterni animi quoque aut mirabilem interturbationem caussa, ante solis ferme*] Vos sic emendatis: *permolliri potuit, ipsiusque valetudinem excusans pater.* Ego sic: *pelli ad vinum potuit cibumque, val. excusante patre: animi quoque ejus haud mir. turbationis caussam*: vel, *animi quoque ejus atram bilem interpretabatur caussam*: vel, *haud mirum ait perturbationem. Paullo ante solis occasum, &c.* Valla. Totum hunc locum eleganter sic Silius extulit XI. 305. 'Interea Tyrio resoluta in gaudia cœtu,' &c. *Modius*. Alii aliter. Ego lego, *Calavii Perolla vino posuit. Ipsi quoque excusans valetudinem patri (animi ejus mir. interturb. cum quær.) ante solis fer. occ. pat. ex conv. egr. sec. filius, &c.* Klock. Syllog. Epist. a Burm. editarum tom. I. pag. 304. Gronovius Obs. IV. 4. ita sententiam hujus loci explicat: quum Perolla valetudinem excusaret, quo minus vino et lætitiæ se daret, patrem illius excusationi ita subserviisse, ut diceret, non mirum esse, si tentationem corporis animi quoque mutatio quædam subsequeretur. Non repugno: sed tamen considerandum puto, an alia designetur caussa perturbationis Perollæ, et sententia horum verborum sit, patrem ad excusationem filii addidisse, præterea non mirum esse, eum apud Annibalem animo perturbari, ut qui sibi conscius esset eorum, quæ adversus eum dixisset fecissetque, et etiam ob hanc perturbationem animi, quæ ad valetudinem accederet, minus hilariter epulari. *Duk.* Et hic monstra potius, quam lectiones Livianæ, in Mss. supersunt. Singulis recensendis si inmorarer, tempus inutiliter perderem. In primis tamen verbis præcipue conveniunt illis, quas Gronov. in Obs. retulit, aut parum inde differunt. Ipse Gronov. ex eorum vestigiis primo legit *Perolla vinum petiit*: mox tamen,

quod in editis exstitit, *Perolla vinci potuit*, probavit. Ut *vinci* ponatur pro 'permoveri,' 'persuaderi,' 'ad aliquid faciendum induci.' Vide Burm. ad Quinctil. Instit. Orat. VII. 3. 617. In verbis seqq. vulgo edebatur, *ipsique val. excusans patri, animi quoque ejus mir. interturbationem cum quæreret, ante solis ferme occasum.* Optimi Mss. præferunt, *ipse val. excusans, patrem animi quoque ejus mir. interturbationem caussa ante solis ferme occasu.* Unde parva mutatione Gronov. effecit, *ipse val. excusans, patre animi quoque ejus haud mir. interturbationem caussante. Solis ferme occasu.* Vide quæ in Observ. notavit.

§ 8 *In secretum (hortus erat posticis ædium partibus) pervenerunt*] Reduxi lectionem edd. primarum *posticis ædium, perv.* Nam posteriores, etiam Sigonii, adjecerant *posticis ædium partibus:* cujus vocis nullum etiam vestigium in Pall. tribus: neque requiritur. *Grut.* Vox *partibus* deest etiam in Voss. Ber. Gaertn. Hav. et edd. ante Ascens. 1513. At reliqui codd. eam defendunt, quam etiam tuetur Gronov. non modo in Obs. sed etiam ad Liv. XL. 2. § 2. *Ubi secretus hortus erat, postico ædium perv.* legunt Ber. Hafn. et Brancal. Latinii.

§ 9 *Peccati, quo defecimus ad Hannibalem, impetraturi ab Romanis*] Pal. 1. *quod fecimus,* nimirum ex prava coalitione literarum. Reliqui duo *quod defecimus.* Gebh. Malim *quod.* J. F. Gron. *Quod fecimus ad Hann.* Flor. a m. pr. Harl. et Hav. *quod defecimus* Voss. Gaertn. Ber. Hearnii L. 1. et Brancal. Latinii. Litera *d* perperam excidit in fine vocis *quod,* quia eadem initialis erat vocis seq. Innumera hujus erroris exempla passim exstant. Vide ad I. 55. § 1. II. 7. § 8. c. 26. § 5. c. 34. § 3. c. 39. § 4. c. 65. § 2. III. 29. § 4. c. 45. § 2. IV. 41. § 6. c. 59. § 2. V. 6. § 13. c. 17. § 2. c. 39. § 6. et sæpissime alibi. Adde Ciofan. ad Ovid. Met. XIV. 484.

Impetrari ab Romanis, sed in multo] Non *impetrari* scribendum reor, sed *impetraturi.* Valla. Pal. 2. *impetrari a Romanis queat.* Gebh. *Impetraturi* primus in contextum recepit Vascos. ante edebatur *impetrare:* quod etiam est in Lov. 5. Gaertn. Hav. et Hearnii L. 1. ac N. *impetrari* in Flor. multisque aliis: *impetrare possimus a Romanis* in Ber. et Brancal. Latinii.

§ 11 *Si forte abesse, dum facinus patratur, malles*] Præstant libri omnes *si forte adesse.* Sed vulgatum defendit Silius XI. 324. 'Si perferre nequit spectacula tanta senectus, Et tremit inceptis lasso majoribus ævo, Et tu securis concede penatibus.' *Gebh. Adesse* etiam Flor. Cant. Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. Hearnii N. Brancal. Latinii, et edd. vett. *abesse* demum inveni in Froben. 1531. Sæpe librarii hæc verba perperam commutarunt. Exempla habuimus III. 3. § 4. VI. 31. § 4. VII. 37. § 6. VIII. 4. § 6. IX. 2. § 3. et XXII. 39. § 6. Adde viros doctos ad Ovidii Her. XVIII. 50. et quæ notantur ad Silii XIII. 268.

CAP. IX. § 1 *Velut si jam agendis, quæ audiebat, interesset cum metu*] *Interesse tamen metu* Flor. *interesset tamen metu* Cant. Voss. Lov. 1. et Harl. unde Gronov. qui et in suis codd. similes scripturas invenit, recte in Obser. conjicit *interesset, amens metu.* Ita 'amore amens' III. 44. 'vino et Venere amens' XXXIX. 43. Et huc ducit fere quod est in Hearnii L. 1. *interesset amatum metu.* Ceterum ex vitiosa illa scriptura *interesset tñ* (sive *tamen*) *metu,* vitiosiores aliæ natæ sunt. Nam ejus loco datum est *interesset tm,* id est *tantum,* in Lov. 2. de quo errore vide ad IX. 12. § 6. *interesset tū,* id est *tum,* in Gaertn. et Hearnii N. De hoc errore vide ad XXII. 17. § 5. Hinc tandem prognatum est vulgatum *interesset, cū,* sive *cum metu.* Innumeris enim locis *cum* et *tum* confundi, videbimus ad Epit.

Liv. lib. XLVIII. circa finem.

§ 2 *Per ego te, inquit, fili*] Quæ ad h. l. notarat Modius, descripsit ex Briss. de Form. VIII. 717. Quare omisi.

§ 3 *Jurantes per quidquid Deorum est*] Præpositio exsulat a Voss. Lov. 1. 2. Gaertn. et Ber. a m. pr. Locutionem 'jurare Deos' inlustravi ad Silii VIII. 105. Apud poëtas tamen, quam alios scriptores, id genus loquendi frequentius obcurrit, nisi quod 'Jovem lapidem jurare' Cic. dixerit ad Fam. VII. 12.

Dextras dextræ jungentes fidem obstrinximus, ut sacratis de mensis essemus: digressi] Vitiose Pall. tres *ut sacrata* (Pal. 2. *sacra*) *fide mansissemus.* 'Esse de sacratis mensis' dictum est imitatione Terentii in Eun. III. 4. 2. 'Heri aliquot adolescentuli coiimus in Pireo, In hanc diem ut de simbolis essemus.' *Gebh.* Optimi, *dextræ dextras jungentes fidem obstr., ut sacratas fide mansis digressi.* Lege *ad sacratas Deum aras.* J. F. Gron. Sic quoque cum reliqua scriptorum cohorte Cantabrigiensis. Sed præterea quoque *armaremus,* non *mur.* Hinc ecce verum: *ut sacratas fide manus, digressi ab colloquio, extemplo in eum armaremus.* Illud *sacratas fide* sic habes XXV. 8. 'Congressi cum Annibale rursus fide sanxerunt.' *Jac. Gron. Ut sacratis de mensis essemus,* non demum in ed. Mog. adparuit, ut Gronov. in Observ. existimat, sed jam in Ascens. 1513. quæ eam quinquennium præcessit. Antea edebatur *ut sacrata fide mansissemus.* Neque aliter est in plerisque scriptis: sed *ut sacratas fide mansis,* et mox *armaremus,* cum optimis servat Flor. quod posterius etiam est in Exc. Pithœi. Nihil verius itaque Jac. Gronov. conjectura, quam in contextum recepi, et Crevier. quoque calculo suo probavit. Præterea *dextræ dextras jungentes* Flor. et alii quidam.

In eum armamur jurgiis ab hospitali] Credo legendum non *jurgiis,* sed *perjuriis.* Valla. Ex Vallæ mente *perjuriis* exhibet Ber. Sed *Surgis ab hospitali mensa* primum vulgavit Ascensius 1513. Quum tamen alio ordine Flor. et Cant. *Ab hospitali mensa jurgiis* dederint, *Ab hospitali mensa surgis,* ut edidi, legendum patet; quomodo etiam Gronov. se in melioribus invenisse auctor est in Observ.

§ 4 *Adhibitus ab Hannibale es: eam ipsam mensam cruentare vis*] *Adhibitus es ab Hann., ut eam ipsam mensam cruentares,* quemadmodum Gronov. se in optimis invenisse in Obs. testatur, et partim jam edidit, plane Flor. exhibet; quare et reliquum ejus fide mutavi. *Adhibitus es ab Hannibale* firmat etiam Harl. et Exc. Pithœi: *adhibitus Hannibali es* ostentant Voss. Lov. 1. 2. et Ber. a m. pr. Paullo ante *tertius Campanus,* pro *Campanorum,* Hearnii N.

Hannibalem pater filio meo potui placare] Vet. lib. *Annibalem modo.* Sigon. Deficit Pall. tribus, ut et vet. ed. particula *modo.* Sed Pal. 1. a m. interpolatoris *Hann. placare filio modo potui.* Gebh. Vet. lib. Sigonii consentit Hav. at interpolatori Pal. primi Lov. 5. et Brancal. Latinii. In reliquis *modo* non adparet; quod nec in melioribus suis fuisse, Gronov. in Observ. profitetur.

§ 5 *Sed si nihil sancti, non fides, non religio, non pietas, audeantur infanda, si non perniciem nobis cum scelere afferunt, unus, &c.*] Longe aliter hæc oratio et legitur, et interpungitur in vet. lib. et procul dubio melius: *Sed si nihil sancti, non fides, non religio, non pietas audiantur, infanda si non perniciem nobis cum scelere afferunt, unus es aggressurus Annibalem.* Duo enim argumenta sunt, quibus deterret filium pater ab impetu in Annibalem faciendo, unum ἀπὸ τοῦ αἰσχροῦ, alterum ἀπὸ τοῦ ἀδυνάτου. *Sigon. Sed sit nihil sancti, non fides, non religio, non pietas, audeantur nefanda* edd. antiquissimæ egregio sensu. Modius invenerat *ple-*

tas audiatur; infanda, &c. secutus tamen Sigonium. *Grut.* Pall. tres *Sed si nihil sancti, non fides, non religio, non pietas, audiantur infanda, si non perniciem nobis cum scelere ferunt.* Admodum perperam, ut mirer probatam lectionem, seu prælatam vulgatæ, talem Sigonio: *sed si nihil sancti, non fides, non religio, non pietas audiantur, infanda si non perniciem nobis cum scelere afferunt.* Quæ omnia si excutiantur, admodum sublesta erunt: quomodo enim pietas, religio, fides, hoc in casu audiri recte dici potest? Vult dicere Livius omnia, quæ sancta atque inviolabilia mortalibus habentur, abs te profanentur, atque infanda impune audeas, quomodo unum Annibalem aggressurus es et cæsurus? *Gebh.* Gronov. in Observ. ex optimis codd. probat, *Sed sit nihil sancti, non fides, non pietas, non religio: audeantur nefanda, si non perniciem nobis cum scelere ferunt. Unus aggressurus es Hannibalem?* Id etiam in contextum postea recepit, nisi quod tamen *infanda* servarit: quod etiam in omnibus meis constanter superest. Eædem voces commutabantur v. 49. § 1. Præterea *Sed si nihil sancti* plerique iterum, quibus usus sum, codd. Sed alterum omnino præstat. Has etiam voculas a librariis confundi, docet Broekh. ad Prop. III. 3. 53. In eo vero omnes omnino consentiunt, *perniciem cum scelere ferunt* legendum esse. Hoc sensu 'ferre luctum' Livius dixit VI. 3. 'ferre fraudem' XXIV. 38. ubi vide Gronov.

§ 6 *Quid illa turba tot liberorum servorumque*] Donjatius *tot libertorum* conjicit: facile enim utriusque generis plures epulanti adesse potuisse; a libertis tamen, quam a servis Hannibalis, magis Perollæ metuendum esse existimat. Sed vellem *libertos Karthaginiensium* nobis inlustrasset.

Quid tot dextræ? torpescentne in amentia illa? Vultum ipsius Hannibalis] Et hic etiam locus castigatior ac sincerior est in Mss. exemplaribus, sic: *quid tot dextræ? torpescentne? in amentia illa vultum ipsius Annibalis, &c.* quasi vero velit intelligi, aliis temporibus eum posse; in amentia illa fore, ut non possit. *Sigon.* Aliter distinxit Sigonius; sed minus recte: nam quod arbitratur, alias forte ferre potuisse Annibalis vultum, non etiam in amentia; prorsus est alienum a ratione: quæ enim amenti ratio? *Grut.* Videtur delenda præpositio. *J. F. Gron.* Potest exponi, quum tu tam amens eris, quum illam tuam amentiam, quum te tam amentem videbunt. Cicero ad Fam. IV. 3. 'Vehementer te esse sollicitum, et in communibus miseriis præcipuo quodam dolore angi:' et v. 16. 'Non tacere tanto in tuo mœrore tamdiu.' Livius v. 38. 'In paucitate hostium artem maxime timens.' *Duk.* *Quid tot dextræ torpescentes in amentia illa* perperam præferunt Voss. Lov. 1. 2. 4. Harl. et Hearnii L. 1. *quid tot dextræ? torpescent in amentia illa?* Lov. 5. et Gaertn.

§ 7 *Quem armati exercitus tremunt, quem horret*] *Quem armati ex. sustinerem, quem* Flor. a m. pr. *sustinere* a m. sec. et Cant. Similes etiam lectiones in optimis suis invenit Gronov. unde in Observ. legit, *quem armati ex. sustinere nequeunt, horret;* vel *nequeunt, quem horret:* quod posterius etiam recepit in contextum: *tremunt* in reliquis meis superest.

Tu sustinebis? et, si alia auxilia desint] Pall. 1. ac 2. *tu sustinebis talis? auxilia desunt?* Pal. 3. et vet. ed. *tali auxilia desunt.* Gebh. Vulgatum demum vidi in Ascens. 1513. sed nullus codicum adsentitur. *Sustinebis auxilia* legit Lov. 2. *sustinebis talis auxilia* Flor. Lov. 1. 4. 5. Rec. et plures ex primis edd. *sustinebis tales auxilia* Gaertn. *sustinebis talem auxilia* Harl. *sustinebis talia auxilia* Lov. 3. Ber. Hav. et ed. Asc. 1510. Similes fere lectiones in suis reperit Gronov. unde in Observ. legit *sustinebis? et, alia*

auxilia desint: quod non displicet. Posses tamen etiam *sustinebis? ut alia auxilia desint:* id est, 'licet,' 'quamvis desint.' Vide ad XXII. 25. § 2. ubi etiam *si* ante *ut* hoc sensu a librariis perperam insertum est.

§ 8 *Deterreri hic sine te potius, quam illic vinci*] Pal. 2. *sed hic te deterreri sine, quam, &c.* apprime eleganter. Sic X. 26. a me restitutum est, *Triumphusque, quam bellum, decretum consulibus videretur.* Nam et hic et ibi *potius* venuste omissum est. Ita Justin. VI. 1. 'Mercetur ab his, ut differant bella, quam gerant.' Scriptum quoque XXVII. 4. in Pal. 2. *Ex his nosceret, quæ caussa Patribus cum, quam collegam, revocandi e provincia esset:* sic corrigit Lipsius, annuente Pal. 1. XXVIII. 44. *Et Carthago præmium victoriæ erit, quam semiruta Bruttiorum castella.* Expresse comparet quoque in Pal. 2. Ms. omisso *potius*, XXX. 38. *Quod Patres de pace P. Scipionis arbitrium esse, quibus legibus daretur, quam consulis, censuerant.* Gebh. Τὸ *potius* sæpius a Livio aliisque omitti, docebo ad XXXIV. 49. § 10. omnibus tamen reliquis eam voculam tutantibus, calidi«s fore puto, si unum ejicientem audirem. *Sed hic te deterreri sine potius* legit Flor. Pronomen *te* omittunt Voss. Cant. Lov. quinque, Harl. Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii N.

§ 9 *Osculo hærens, non ante precibus abstitit*] *Osculo adhærens* Lov. 4. et 5. *osculo inhærens* Ber. a m. sec. qui et *ustitit* præfert. Mox *nihil se facturum*, inserto pronomine, Lov. 2.

§ 11 *Semel, cum defectionem inisti ab Romanis*] *Defectione immissa ab Rom.* Voss. Lov. 1. 2. 4. 5. Harl. Rec. Gaertn. Hav. et Hearnii L. 1. ac N. *defectione imissa ab Rom.* Flor. *defectionis immissæ ab Rom.* Hafn. *defectionis initæ ab Rom.* Ber. Gronov. scribendum putat *defectionis ab Rom.* idque contextu expressit.

Tertio hodie] Lego *tertium hodie.* Vides quamobrem. *T. Faber.* Ego vero non video. Post *iterum* non minus recte dici *tertio*, quam *tertium*, certum est. Loca multa optimorum auctorum prostant apud eos, qui de particulis linguæ Latinæ scripserunt. *Duk.* Donjatius caussam Fabro fuisse opinatur, ne quis *tertio* referat ad *die.* Addit tamen, neminem non facile videre, *tertio* hic adverbium esse. *Tertio* est in omnibus Mss. *tertium* in edd. Aldina antiquioribus.

§ 12 *O patria, ferro, quo pro te armatus hanc arcem defendere volebam, hosti minime parcens*] Primum 'quam arcem,' quæ nulla erat? deinde, *hosti minime parcens*, mirum. Illud quidem *parcens* natum arbitror ἐκ τοῦ *parens*, quod mox sequitur. Legendum auguror, *Tu, patria, ferrum, quo pro te arm. hostem ultum volebam, quando parens extorquet, recipe.* Cætera ex glossematis puto. *T. Fab.* Pal. *hanc arcem hostrimini quoniam parens:* unde A. Rubenius *hanc arcem hostium inii.* Videtur enim commode domum, ubi Hannibal diversabatur, 'hostium arcem' appellare. *J. F. Gron.* Antea edebatur *impedimentum tu es. O patria:* pro quo Gronovius substituit *impedimentum es. Tu patria.* Et ita est in Flor. Τὸ *o* sæpius a scribis de suo additum esse videbimus ad XXXII. 32. § 16. Voces vero *defendere volebam* et *parcens* desunt etiam in Flor. et Cant. verum in eorum priori a manu recenti inter versus adscriptæ sunt. Gronov. in Observ. sed admodum timide, conjecit *pro te armatus hanc pacem postremus inii:* quod in notis, nullam ejus rationem habendo, plane displicuisse, eique Rubenii conjecturam prætulisse, adparet.

Quando parens extorquet, recipe] Vet. lib. *accipe.* Sigon. Maluit Sigonius *accipe:* mihi *recipe* satisfacit, defendentibus id tribus Mss. Pall. et significatione verbi: 'recipimus' enim et id quoque, quod ante non dedimus. *Grut.* Sigonio mutanti nullus meo-

rum favet. Recte igitur Gruterus ab ipso receptum, et ab aliis ejus exemplum secutis servatum, iterum ejecit, veteri lectione restituta. Insuper, *quoniam parens* in optimo cod. Put. esse, Gronov. testatus est in epistola ad Salmas. quam edidit Burm. Syllog. Epist. tom. II. p. 606. Neque aliter est in Flor. Lov. 2. 4. 5. et Hav. Sæpe has voces commutari in Mss. culpa scribarum, dictum est ad IX. 8. § 5. *Quum parens* Rec. et Gaertn. Verum et hoc glossatoris est.

§ 13 *Gladium in publicum trans maceriam hosti abjecit*] Ego *horti* libentius legerim quam *hosti*; ex quo nihil sequitur. *Sabell.* Perperam tamen *hosti* vel *hostii* legunt plerique codd. *abdicat* etiam Rec. Tum *suspecta esset hosti, se ipse* Hafn. *suspecta esset hosti ipse* Lov. 2.

CAP. X. § 1 *Senatus frequens datur Hannibali*] Vet. lib. *datus*. Sigon. Ita et codd. quibus usus sum, omnes, excepto solo Berol. qui *datur* ostentat, et Cant. unde ea vox abest. *Datus* etiam est in edd. antiqq.

§ 2 *Brevi caput Italiæ omnis Capuam fore*] Pall. tres *Italiæ omni:* nec aliter vet. ed. Plautus Asin. III. 3. 138. 'Ego caput huic argento fui hodie reperiundo.' *Gebh.* Libri *omni.* Plaut. Asinar. 'Ego caput huic argento fui hodie reperiundo.' *J. F. Gron.* Vulgatum non damnatur: at Livio indignum. Ita enim ipse locutus est I. 16. 'Ut mea Roma caput orbis terrarum sit.' XXV. 16. 'Caput partis ejus Lucanorum, quæ cum Romanis stabat.' XXXII. 30. 'Brixiamque, quod caput gentis erat.' Sed sequimur scriptos, qui, uno vel altero excepto, legunt *caput Italiæ omni.* Et ita apud Hearnium L. 1. et N. apud quem D. ultimam vocem omittit. Doujatio locus ex Plauto laudatus non satisfaciebat, ideoque vulgatum præferre videbatur. Habeat itaque locum Livii ex VIII. 6. 'Concedentibus Romam caput Latio esse.' Addat insuper quæ Duker. notavit ad Flor. I. 20. Dicitur autem eadem forma, qua 'finis populationibus,' 'locus seditioni,' et similia, de quibus egi ad III. 46. § 2.

Cum ceteris populis Romanum etiam] Vet. lib. *cum cæteris populum Rom. etiam petiturum.* Sigon. Mss. libri omnes exhibent *cum ceteris populis Romanum etiam:* quod licenter interpolavit Sigonius. *Gebh.* Mss. *populis.* J. F. Gron. Ita et mei, et Hearnii Mss.

§ 4 *Haud parvo initio minui*] Vet. lib. *judicio.* Judicium enim intelligitur, quod parabatur in Magium ex senatusconsulto. *Sigon.* Sigonius videtur inclinare in *judicio:* male: nam initium istud sane non erat exile contra leges et mores liberorum. Sic et Curtius X. 7. 'Alexander exsules recipi ab omnibus Græciæ civitatibus, queis pulsi erant, jussit. Et Græci haud ausi imperium aspernari, quamquam solvendarum legum id principium esse censebant.' *Grut.* Iterum false probat Sigonius sublestissimi cod. sui scripturam *parvo judicio*, quasi voluerit intelligi Livius judicium, quod parabatur ex senatusconsulto in Magium. Pall. 1. ac 2. et vet. ed. recte tuentur *initio.* Ponit enim duas, ob quas Magius indignus ea calamitate magnæ parti videbatur, caussas: prior, quia nulli Campanorum secundus ad mortem rapiebatur; dein, quia tali initio imminutum ibat libertatem Campanis contra fœdus. Pal. 3. perperam *haud parvo indicio.* Gebh. Omnes etiam nostri, præter unum Rec. pro vulgato stant contra Sigonii vet. lib. Vide ad I. 1. § 4.

§ 5 *Egressus curia in templo magistratus consedit*] *Magistratus* est Marius Blosius, quem tum prætorem Campanum fuisse dixit c. 8. 'Templum' puto esse tribunal, in quo causam cogniturus consedit; sive quod inau-

gurato consecratum esset, ut curiæ Romanæ et rostra, quæ ob hanc causam sæpe 'templa' dicuntur; quamquam hoc de tribunalibus nondum usquam traditum inveni: sive, quod omnia loca excelsiora, unde late prospici potest, 'templa' vocantur: qua ratione Grævius in vexato loco Flori II. 12. § 11. 'Quum in conspectum venisset hostis, in templum recepit,' templum etiam tribunal exponi posse putat. Sed hoc quidquid est, hic tribunal designari, mihi etiam ex eodem genere loquendi, quo de tribunali alibi utitur Livius, probabile visum est. Nam quod hic est 'in templo consedit,' XXVI. 15. dicit, 'Quum in tribunali consedisset.' Et quod hic 'ante pedes destitutum' (sc. in templo considentis) II. 12. 'ante tribunal regis destitutus.' *Duk.* *In templo magistratum* Flor. a m. pr. *magistratuum* a m. sec. et ita, cum edd. Rom. 1472. Parm. et quibusdam aliis, Mss. Voss. Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Gaertn. et Hearnii Oxon. nisi quod oræ N. adscriptum sit *magistratum.* Sed vide Jac. Gronov. ad Liv. XXIV. 47. § 12.

Ante pedes statutum caussam dicere] Libri omnes *ante pedes destitutum:* nec caussa erat mutandi. Amant hoc verbum in illa re veteres. Gracchus, 'palus in foro destitutus est, vestimenta detracta sunt:' ubi item alii *defixus* maluerunt. Poëta vetus, 'ita me destituit nudum.' Livius ipse II. 12. de Mutio Scævola, 'Ante tribunal regis destitutus, tum quoque inter fortunæ minas.' Sed et hunc locum distinguendo depravarant. *Lipsius,* Ep. Quæst. IV. 10. Haud aliter tres Pall. non *statutum,* quod placebat Sigonio, nescio quare. Plane Cic. Famil. IX. 22. 'Modo ita me destituit nudum.' Val. Max. IX. 2. de Artaxerxe: 'Patruum cum centum amplius filiis ac nepotibus, vacua area destitutum, jaculis confixit.' Livius VII. 10. 'Duo in medio armati, spectaculi magis more, quam lege belli, destituuntur.' Idem XXVII. 15. 'Quorum signa amissa fuerant, districtis gladiis discinctos destituit.' *Grut.* *Destitutum* in libb. vett. esse, ante Lipsium monuit Cujacius Obs. X. 24. *Duk.* *Ante pedes destitutum* non tantum constanter præferunt scripti, sed et edd. antiqq. pro quo Sigonius demum in prima ed. Schol. *statutum* scribendum conjecit, ac conjecturæ in contextu locum dedit. Scholion illud deinde in ed. quæ post mortem Sigonii Ven. 1592. prodiit, omissum est, licet tamen ipsa lectio servata sit. Hinc itaque post Sigonium Cujacius, Lipsius, ac Gruterus priscam lectionem recte vindicarunt. Liv. VII. 13. 'Condemnatum se universus exercitus a te ignaviæ ratus, et prope ignominiæ caussa destitutum sine armis.' Eamdem vocem hoc sensu Ciceroni restituit Græv. pro Rabir. Perd. Reo c. 4. 'Auspicato in loco crucem ad civium supplicium defigi et destitui jubes:' ubi vulgo *constitui* legebatur. Vide Hotom. ad Cic. in Verr. III. 26. Zinzerl. in Prom. Crit. c. 41. et Broekh. ad Tib. I. 1. 15.

§ 6 *Qui quum, manente ferocia animi*] *Quod quum* Hearnii N. altera tamen lectione in margine exstante. Mox *lege fæderisit cogi* Flor. a m. pr. *lege fœderis se cogi* a m. sec. Hinc *injecta catena* Brancal. Latinii, et Hearnii N. in margine.

§ 7 *Habetis libertatem, Campani*] Vet. lib. *Habetis en lib., Campani.* Sigon. Ejiciunt libri omnes Mss. particulam *eam.* Sigonii lectio non displicet. *Gebh.* Sigonius *Habetis en lib.* Sed nostri omnes utravis voce carent. *J. F. Gron.* Operarum errore Paris. 1573. editum est *Habetis eam lib.* Sed utravis voce, *eam,* vel *en,* carent etiam omnes nostri, nisi quod unus Hav. Sigonii lectionem adoptarit. Paullo ante *capite operto* perperam legunt Voss. Lovel. 1. et Hafn. Vide ad

XXXIX. 14. § 9.

§ 8 *Quid violentius Capua capta fieret*] *Capta Capua* Flor. et Ber. Tum *foret* Lov. 4. et 5. Ita et alibi variant scribæ. Exemplum habuimus x. 41. § 7. Vide etiam hoc lib. c. 32. § 1. Mox *ejus* non adparet in Lov. 2.

§ 9 *Hæc eo vociferante, quum moveri vulgus videretur*] Scripti carent medio pronomine. Scribimus ergo *Hæc vociferanti*. J. F. Gron. Omnes etiam mei pronomen omittunt. At insuper suos *Hæc vociferanti*, ut Gronovius conjecit, præferre Hearnius testatur. Certe id in Ber. prostare vidi. Tum *commoveri* Flor. et Cant. Vide ad IV. 24. § 7. Mox *obvolutum caput ejus*, pro *caput est*, Hearnii N. *revolutum caput* perperam edd. Rom. 1472. et Parm. Supra IV. 12. 'Obvolutis capitibus se in Tiberim præcipitaverunt.' Tum *extra portam jussus est* Voss. Lovel. quinque, Harl. Ber. Gaertn. Hav. et edd. Aldo priores.

Et Karthaginem missus] Malim *est Carthaginem missus*. Sigon. Vocula *et* deest in Hav. quemadmodum etiam paullo ante τὸ *ita* in Lov. 5. Hinc *in castra producitur* legunt Lov. 2. et 5. *in castra inducitur* Flor. Tum *in navem* Flor. Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Hav. et edd. Rom. 1472. ac Parm. Vide ad cap. seq. § 5.

§ 10 *Ne aut negando rem, quam primum peterent*] Lege *primam*. J. F. Gron. *Me* hoc loco positum impeditam quodammodo reddit orationem; quæ, mea sententia, facilius curreret, si vel abesset, vel ante *legatione* posita fuisset. *Duk.* Ita Jac. Gronov. edidit hoc lib. c. 23. 'Inde primos in demortuorum locum legit:' ubi antea legebatur *primum*.

Offendi sibi novi socii] Legendum opinor non *offendi*, sed *offendendi*. Valla. Ita etiam est in plerisque codd. Mox etiam *turbationum*, pro *turbarum*, habet Rec.

§ 11 *Quæ tum in ditione regum erant*] Suspicor hic defectum esse, scripsisseque Livium *in ditione regum Ægypti erant*. Omnino puto, Livium hoc monere voluisse et debuisse, quia ejus ætate mutata res erat. Olim enim sub Ægypti regibus Cyrenaica erat, Strabone teste XVII. 836. Postea Romani eam Africæ adjunxerunt, ut apparet ex Plinio. Ideo ait *quæ tum in ditione, &c.* id est, illa ætate aliter, quam nunc. *Lipsius*, Epist. Quæst. IV. 21. Sic omnes. Nusquam *Ægypti*, quod excidisse suspicabatur Lipsius. Possumus tueri, ut tacuerit hoc Livius, quia modo eosdem, quos Ægyptus, modo proprios habuere reges, ut Magam, Physconem, Apionem. *J. F. Gronov.* Omnes etiam nostri vocem *Ægypti* ignorant, neque ullum indicium præbent, aliquid excidisse.

§ 12 *Dum eum docuisset, contra jus fœderis*] Malo *quum eum docuisset*, quam *dum*. J. F. Gron. Vide ad I. 40. § 7. Omnes tamen codd. in *dum* consentiunt.

§ 13 *Quam hospitis fore domicilium*] Vet. lib. *domicilium fore*. Sigon. At mei alterum verborum ordinem unice probant. Sigonio consentit Hearnii N.

Nusquam malle, quam in regno ejus, vivere] *Magis malle* Voss. Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Ber. Rec. Gaertn. Hav. Hearnii D. L. 1. omnesque ante Aldum edd. Eamdem scripturam ex tribus Pall. et vet. ed. hoc loco probavit Gebhard. ad XXI. 59. § 7. Sæpius τὸ *magis* abundare, præsertim vero comparativis addi, dictum est ad IX. 7. § 6. Quo minus tamen hic probare audeam, obstat codd. integerrimorum dissensus, qui particulam illam ignorant.

CAP. XI. § 1 *Q. Fabius Pictor legatus a Delphis Romam rediit*] Ejusdem legati meminit Plutarchus in Fabio p. 184. Hunc eundem illum esse, qui res Romanas scripsit, tradit Appianus in Annibalis historia pag. 329. (quam manu scriptam sæpius apud

eum, quem ante etiam nominavi, omni et literarum et humanitatis genere ornatissimum Ludovicum Beccatellum legi) cujus historici, ut horum temporum æqualis, sæpe et in hoc bello, et in aliis meminit Livius. *Sigon.* Libri scripti Q. *Fabius Pictor legatus a Delphis.* J. F. Gron. Nimirum vocem *legatus*, quam omnes servant codd. Modius eumque secuti recentiores omiserant; quare Gronov. eam ex codd. restituendam docet. Præterea *Romam a Delphis* Lov. 1. Hinc *redit* Flor. Voss. Lov. 4. 5. et Hav. Vide ad XXXVI. 35. § 1. Ceterum verba Sigonii imposuerunt Pighio in Ann. Rom. ad a. DXXXIV. p. 142. ut crederet, Fabii Pictoris historiam Venetiis superesse in bibliotheca Lud. Beccatelli, ibique eam Sigonium vidisse ac legisse; quum verba Sigonii accipienda sint de Appiani Hannibalicis. Vide etiam Voss. de Hist. Lat. I. 3. ex cujus consilio Sigonii verba parentheseos notis distinxi.

Divi quoque in eo erant, quibus quoque modo supplicaretur] Pall. hic alio divertunt: quorum Pal. 1. *divini quæ in eo erant, quibus quoque modis suppl.* Pal. 2. et vet. ed. *divina quæ in eo erant, quibus quoque modis suppl.* Forte legendum *Divini quoque erant.* Nam ut Latinii usurparunt *humani*, pro *homines*, ut docui ad Propert. III. 6. 30. 'Ista per humanos mors venit acta manu:' sicut ibi expressissime Pal. membr. *humanos* oggerunt: ita quoque *divini* adhibent pro *Dii*, seu *Divi*: quod ingratum librarii mutarunt. Sic expresse Ms. cod. Pal. Nonii in verbis Pomponii, 'Divinos Venus veget voluptatibus.' Quod quum ibidem non caperent correctores, substituerunt *Animos*: qua de re commonefeci Antiq. Lect. II. 17. *Gebh.* *Divini carminis, quæ in eo erant* Ber. Hav. et Brancal. Latinii: *divini certaminis quoque in eo erant* Hafn. *Divinique in eo erant* Flor. Voss. Lov. 1. 2. 4. Harl. et Hearnii L. 1. ac N. *divi'aque in eo erant* Gaertn. *divini in quo erant* Lov. 3. *dinaque*, vel *divina quoque, in eo erant* edd. vett. pro quo Aldus demum *Divi quoque in eo erant* restituit: quod præfero illi Gebhardi *Divini quoque.* Alibi enim Livium aut ullos ejus ætatis, qui prosa scripserunt, *divinus* pro *divus* dicere non memini: et solent etiam librarii 'divus' et 'divinus' confundere. Vide exemplum ad XXII. 1. § 16. Dovjatius malebat *Divi quique in eo erant*; quod et Crevier. in mentem venit; cui ceteroquin τὸ *quoque* recidendum videbatur, quod nihil huc pertinet, et ex vicino orationis membro facile inmigrare potuit. Tum *quibusque modis* Lov. 4. Rec. et Brancal. Latinii: *quibusque modo* Lov. 5. *quibus quoque modis* Voss. Lov. 1. 2. 3. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. Hearnii L. 1. N. et pr. edd. quas vidi, omnes: *quibus quotque modis* Ascens.

§ 2 *Tum si ita faxitis, Romani*] Voculam primam in postrema ed. subnotavit linea pater, forte suspicatus repetitam ex ultima syllaba vocis præced. Nihil tamen ex Mss. notatum video. *Jac. Gron.* Nec caussa est quidquam mutandi. Sic in responso oraculi v. 16. 'Tum tu audax insiste hostium muris.' In precibus quoque et jurejurando usus est hujus particulæ. Lib. I. capp. 24. 25. Vide Muretum ad Cic. Catil. I. 13. Tamen Livius XXV. 12. 'Hæc si recte faxitis.' *Duk.* Prima illa vocula accipienda videtur non tamquam pars responsi, quod Apollo Delphicus Fabio dedit, sed tamquam ipsius Livii, qui, quum dixisset in responso fuisse Divos quibus et quomodo supplicaretur, addit, *tum*, (nempe in responso erant hæc verba,) *Si ita faxitis Romani, &c.* Et hanc forte ob caussam Gronov. eam lineola subnotavit, ut indicaret scribendam esse eodem genere characterum, quo contextus Livianus, non quo responsum Apollinis, expri-

mitur. Ceterum perperam *facilis* Voss. Lov. quinque, Harl. Gaertn. Hav. et edd. Aldo priores.

Vestræ res meliores facilioresque erunt] Vet. lib. *felicioresque.* Sigon. Pall. duo ab eadem stant lectione. At Pal. 1. *meliores felicioresque.* Vet. ed. *meliores fortioresque.* Mox Pall. tres *magisque ex sententia respublica vestra vobis* (absunt a Pal. 3. *vestra vobis*) *procedet.* Gebh. Omnes melioris notæ *res vestræ meliores facilioresque erunt, magisque ex sententia.* Non ullus horum *feliciores*, quod intrusit Sigonius. Ter. Ad. III. 4. 56. 'Quam vos facillime agitis, quam estis maxime Potentes, dites, fortunati, nobiles.' Virgilius Æneid. I. 444. 'bello Egregiam et facilem victu per secula gentem.' Plautus Curcul. V. 2. 6. 'Nugas garris. Cu. Soleo, nam propter eas vivo facilius.' Epidico II. 2. 59. 'Quam facile et quam fortunate evenit illi, obsecro, mulieri?' Cicero Famil. VI. 5. 'Res et fortunæ tuæ mihi maximæ curæ sunt, quæ quidem quotidie faciliores mihi et meliores videntur.' Sic Tacitus in Vita Agric. c. 3. 'Augeatque quotidie facilitatem imperii Nerva Trajanus.' Quod non debuit mutare Pichena. Theophrastus Charact. ἀδολεσχ. 'Ως χαλεπόν ἐστι τὸ ζῆν. *J. F. Gronov. Facilioresque* est ab Aldo; priores edd. legunt *fortioresque.* Sigonio consentiunt Lov. 3. 5. Hafn. Gaertn. et Hav. Reliqui cum Hearnii Oxon. servant *facilioresque*, ex cujus interpretatione *felicioresque* natum videtur. Hoc sensu ferme 'facilis' inlustrat Græv. ad Cic. ad Fam. III. 12. et ad VI. 5. Solent autem 'faciles' et 'felices' a librariis commutari. Vide Burm. ad Vell. Pat. II. 53. et Suet. Claud. c. 29. Etiam viros doctos ad Plinii Ep. II. 4.

§ 3 *Lucris meritis donum mittitote*] Scaliger ad Festum in voce 'Lucar,' 'lucaris meriti:' quod vellem, ipse explicuisset. Mss. nihil mutant. An vitium e notis ortum, quas non ceperint, maleque interpretati sint librarii, et voluit auctor *lubentes merito donum mittitote?* An *Divisque meritis?* Plures enim Pythio σύνναοι: unde 'universorum templorum antistites;' et non juvenis modo, sed et duæ armatæ virgines Gallos infestos repellunt apud Trogum XXIV. 8. et mox refert Noster, 'his omnibus Divis.' An et servabimus potius vulgatum, et *lucris meritis* est, 'lucris perceptis,' quæ Deorum nutu et strenua virtute promeriti estis? Lib. XLV. c. 39. in orat. Servilii, 'Victor in Capitolio, triumphans ad eosdem Deos, quibus vota nuncupavit, merita dona traducit.' *J. F. Gron. Lucris meritis* etiam omnes mei.

Honorem habetote] Adjiciunt Put. et non nisi optimi *lasciviam a vobis prohibetote,* Denotat hic 'lascivia' irreligiosam exsultationem in rebus secundis, atque ex ea Deum incuriam atque oblivionem. *J. F. Gron.* Eadem verba exhibet etiam Flor.

§ 4 *Omnibus Diis rem, &c. jussumque ab antistite*] Scripti magno numero *Divis.* Put. etiam *ab tempi antistite:* sic, ut *b* et *l* in unam contracta sint figuram. Lege *ab templi antistite.* J. F. Gron. *Divis* non tantum omnes scripti, sed et omnes edd. usque ad ultimam Gruteri, quæ perperam *Diis* dedit. 'Antistes templi,' ut hoc lib. c. 24. Et ita 'antistes fani Dianæ' I. 45. Vox *templi* tamen in nullo apud me cod. superest.

§ 5 *Coronatus laurea corona*] Vocem postremam indicio libri Cantabrig. ea carentis pro additamento intueor hominis nimium simplicis, æque ut hoc lib. c. 23. 'Aut civicam coronam accepissent:' ubi cernis Mss. omnes agnoscere *civicam Romanam.* Sed et 'Romanam' et 'coronam' ejusdem pretii videntur. XXVII. 37. 'Virginum ordinem sequebantur decemviri, coronati laurea prætextatique.' *Jac. Gron.* Si plures codd. lectioni Cant.

faverent, vocem ultimam pro librariorum additamento habere non dubitarem. Nam ita 'laurea' simpliciter etiam est II. 47. 'Se publico privatoque deformem luctu lauream non accepturum.' VII. 13. 'Cupimus tibi lauream insignem deferre, tecum triumphantes urbem inire.' XL. 37. 'Lauream in manu tenentes supplicaverunt.' Et præterea soliti sunt librarii voces per ellipsin omissas de suo addere. Vide ad XXXVII. 18. § 1. et quidem præsertim vocem *corona* nunc addiderunt, nunc expunxerunt. Vide Casaub. aliosque ad Suet. Cæs. capp. 2. 45. et 79. Quum tamen hoc loco omnes reliqui libri, etiam, ut videtur, optimus Put. de quo nihil monent viri docti, qui eum excutiendi potestatem habuerunt, vocem *corona* retineant, eamdem delere non ausim. Mox *cornaculum*, pro *oraculum*, mendose præferre Put. auctor est Gronov. ad XXIX. 27. § 5. Eodem vitio laborant Flor. Lov. 1. 4. et Harl.

Coronatum navim adscendere, nec ante deponere eam] Non dicam Livius, sed Q. Fabius certe ignoravit solemnem morem Græcorum: nam quod ille ut novum et mirum recenset, jussum se ab antistite, ut coronatus domum rediret; id quidem servare omnes debebant, qui ad oraculum accesserant. Est in Scholiaste Euripidis locus valde huic Liviano illustrando, in Hippolyto vs. 792. Ἔθος γὰρ εἶχον οἱ ἀρχαῖοι τοῦτο, ὅτε ἤρχοντο ἀπὸ μαντείας, ἐστεφανομένοι ἤρχοντο, καὶ πάντες τοῦ οἴκου προσεκύνουν αὐτούς. Item in Sophoclis Scholiaste in Œdipo Tyranno: οἱ ἐπί τινι αἰσίῳ παραγενόμενοι ἐκ Δέλφων ἐστεμμένοι ἐπανῄεσαν. *Lipsius*, Epist. Quæst. IV. 21. Nec hoc tantum ita se habet in consulentibus oracula, sed in omnibus rem porro etiam divinam facientibus: sine cujus moris notione legas citra intelligentiam Arriani ista de Epicteti sermonibus I. 19. Σήμερον τὶς ὑπὲρ ἱερωσύνης ἐλάλει μοι τοῦ Αὐγοῦστου. &c. Porro ut hoc quoque admoneam, in Moguntinensi veteri ed. est non *oraculum ingressus erat*, sed *oraculum adisset*: quod perinde, et fortassis etiam melius huic loco convenit. *Modius*. Ex veteri more, de quo plura notavi ad syntagma Castellani de Græcorum festis in ΔΗΛΙΑ. *H. Vales.* Loca ex Scholiastis Euripidis et Sophoclis laudat etiam Brodæus Miscell. IV. 15. qui insuper addit Aristophan. in Plut. vs. 21. Quod vero pro certo habet Lipsius, Fabium solennem hunc morem Græcorum ignorasse, atque ideo tamquam novum et mirum referre, non nimis certum esse arbitror. Credamus et Romanos alios, et ipsum Fabium, prinsquam Delphos venerat, eum ignorasse. Sed cur incredibile videbitur de eo, quum ibi esset edoctum? In senatu autem hoc propter illos dicere potuit, qui, quum se laurea coronatum Romam venientem vidissent, forsitan insolentiam rei mirati fuerant. *Duk.* *Navem adscendere* Flor. Lov. quinque, Harl. Ber. Gaertn. Hav. et edd. Rom. 1472. ac Parm. Vide ad cap. præc. § 9. Nescio vero qua ed. usus fuerit Modius, ubi vulgatum erat *oraculum ingressus erat*. Omnes enim, quas vidi, præferunt *adisset*.

§ 6 *In ara Apollinis deposuisse*] Membranæ *in aram*. J. F. Gron. Ita et Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 2. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii L. 1. et edd. Rom. 1472. ac Parm. quam lectionem, a Crevier. receptam, similiter tot codicum fide recepi. Simili modo 'inponere in caput' restitutum est I. 18. § 8. ubi plura vide: 'ponere in ædem' inlustratur XLI. 28. § 7. Mox *eæ res divinæque supplicationes* Hearnii L. 1.

§ 7 *Quæ deficiebant*] Optimi et complures *quæque deficiebant*. J. F. Gron. Utrum hoc est, et quæ alibi, quam in Bruttiis, deficiebant? nam in Hirpinis relictum ad recipiendos

qui deficiebant, scribit c. 1. An *quæque* est, quæcumque in Bruttiis deficiebant? ut sæpe alibi *quique* pro 'quicumque,' *ubique* pro 'ubicumque,' *quandoque* pro 'quandocumque;' de quibus Gronov. et Drakenb. ad I. 24. Fabric. ad Cic. de Off. I. 39. et Ach. Statius ad Catulli LXVIII. 12. Hoc verius puto. *Duk.* *Quæque deficiebant* etiam Flor. Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Gaertn. Hearnii Oxon. et ed. Parm. quo admisso, insuper legendum existimat Crevier. *ut quæque deficiebant.* Sed possunt indicari civitates Bruttiorum aliorumque Italiæ populorum, quæcumque deficiebant. Paullo ante *Romæ atque Italia*, pro *in Italia*, Flor. Voss. Gaertn. Hav. et edd. Rom. 1472. ac Parm. Vide ad Epit. Liv. lib. LXXXV. Hinc *victoriæ Cannensis* Ber. Hav. et Hearnii N. Tandem *a fratre* exsulat a Lov. 1. 2. et Voss.

§ 8 *Res gestas in Italia a fratre exposuit*] Meliores *exponit*. J. F. Gron. Ita omnes et mei et Hearnii Oxon.

Cum sex imperatoribus eum, quorum quatuor consules, duo dictator ac magister equitum] Nemini dubium, Magonem hæc, qua potuerit magnificentia, senatui Carthaginensi retulisse, cum amplissimo, ut decuit, fratris encomio. Quare miror, hunc locum non ita legi: *Cum septem imperatoribus eum, quorum quinque consules, &c.* Sunt autem hi, P. Scipio, T. Sempronius, C. Flaminius, L. Æmylius, C. Terentius, Q. Fabius, et M. Minutius. De Fabio certe et Minutio dubitari non potest, cum ipse eos hic nominet. Præterea 'cum sex,' ait, 'consularibus exercitibus,' ubi etiam plures inveniet, qui pugnas ordine leget: sed, hercules, in repetitione imperatorum Sempronii oblitus videtur. At nobis hæc ideo memorare placuit, ut videant studiosi, non omnino vanam esse suspicionem nostram, hanc decadem plenam esse mendis. Spero autem fore, ut hæc per alios manifestiora fiant. *Glar.* Præteritus est 'Ti. Sempronius,' quem Annibal ad Trebiam vicit, non librarii vitio, sed auctoris. Quod ex verbis ipsis intelligi perspicue potest. Nam dictatorem et magistrum equitum nominat Q. Fabium et M. Minucium, et duos consules occisos, C. Flaminium et C. Paullum; et duos, quorum alter saucius fuerit, P. Cornelius Scipio, alter vix cum quinquaginta hominibus evaserit, C. Terentius Varro. *Sigon.* Pronomen *eum* deest in Lov. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. et Hearnii Oxoniensibus. Hinc *duo dictatores* legunt Flor. Lov. 3. 4. Hav. et Hearnii N. *duo dictatores ac magistri equitum* Voss. a m. pr. et Lov. 2. Mox τὸ *exercitibus* deest in Voss. *acie* in edd. Aldo prioribus. At posteriorem vocem, quam etiam omnes Mss. defendunt, ex veteri cod. addendam esse, jam Pierius monuit ad Virg. Æn. II. 30. *Conflixisse acie* legit Gaertn.

§ 9 *Occidisse supra ducenta millia hostium; supra quinquaginta millia cepisse*] *Supra ducenta millia hostium, quinq. millia* Hearnii L. 1. *supra ducenta millia, quinq. millia hostium* ejusdem N. *supra ducenta millia, supra quinq. millia hostium* Voss. Lov. quinque, Ber. Gaertn. Hav. et edd. ante Aldum. In verbis seqq. *toto amisso exercitu* alio ordine legunt Flor. Lov. 2. 3. 4. 5. Ber. Gaertn. et Hav. Tum *cum septuaginta hominibus*, pro *quinquaginta*, legendum videtur ex illis quæ notat Gronov. ad Liv. XXII. 49. § 14. et XXV. 6. § 13. Nisi forte quis contendat, Magonem dedita opera *cum quinquaginta hominibus* dixisse, ut cladem Romanorum tanto magis augeret.

§ 10 *Magistrum equitum, qui consularis potestatis sit, fusum fugatumque*] Pal. 2. *quæ consularis potestas sit, effusum.* Vereor ne perperam. *Gebh.* Egregie sanctiores, *Magistrum equitum, quæ consularis potestas sit.* Sic

I. 20. 'Virginesque Vestæ legit, Alba oriundum sacerdotium, et genti conditoris haud alienum.' IV. 44. 'Preces tribunorum plebis, potestatis sacrosanctæ.' VIII. 32. 'Pareantque ei consules, regia potestas.' XXIV. 26. 'Puellis ut saltem parcerent, a qua ætate etiam hostes iratos abstinere.' XXX. 7. 'Suffetes, quod velut consulare imperium apud eos erat.' Seneca in Controv. Sacerdos prostituta I. 2. 'Summum imperium, consules cedent tibi.' Justinus XVIII. 4. 'Sacerdoti Herculis, qui honos secundus a rege erat.' *J. F. Gron.* Ita et Flor. legit. Supra VI. 37. 'Contemni jam tribunos plebis, quippe quæ potestas jam suam ipsa vim frangat.' Simili modo 'eam ætatem,' pro puellas ejus ætatis, Livius dixit II. 13. 'cum vestra ætate,' pro cum adolescentibus vestræ ætatis, Cic. de Senect. c. 14. Vide Burm. ad Nas. Art. Amat. I. 9. et Cort. ad Sall. Catil. c. 2. Præterea *fusum fugatum* sine copula Flor. Voss. Lov. 1. 2. 3. Cant. Harl. Ber. et Gaertn. Vide ad XXXVIII. 53. § 2. Mox *qui se in acie numquam commisit* Lov. 3. *commisit* etiam Voss. *dictatoremque in acie se numquam commiserit* Lov. 2. Male. Locutionem 'committere se in aciem' inlustravi ad IV. 27. § 6.

§ 11 *Partem Samnitum ac Lucanorum defecisse ad Pœnos*] Put. Pet. Flor. *partim Samnitium.* Vide Obs. III. 2. *J. F. Gron.* Antiquum illud *partim*, pro *partem*, Gronov. etiam restituit XXVI. 46. § 8. Vide etiam Cortium ad Sall. Jug. c. 55. Sæpissime autem Mss. modo *Samnitum*, modo *Samnitium* scribunt; quam tamen posteriorem scripturam plerumque servant optimi. Vide ad VIII. 1. § 7. c. 6. § 8. c. 22. § 7. aliisque locis pluribus. Adde quæ notavit Arntzen. ad Aur. Victor. Viros Inl. c. 33. § 7. Tum *descisse* Lov. 1. 2. et Harl. de quo verbo, et quidem ita in tempore perfecti contracto, vide ad XXIV. 45. § 2. Optimi tamen in receptam lectionem conspirant. Tum *ad Pœnum* Hearnii D. Vide hoc lib. ad c. 13. § 3. Mox *Capuam, quæ caput* Lov. 3. Sed vide ad XXXII. 30. § 5.

§ 12 *Pro his tot tantisque victoriis rerum sacrum Diis inmortalibus agi haberique*] Hoc *rerum* quidam haud temere amoverunt, mea quidem opinione. Quidam mutarunt in *verum.* Quanquam præterea sensus videtur desiderare verbum 'petit,' vel quid simile. *Glar.* Vet. lib. non habent vocem *verum:* et pro *tantis totque* habent *tot tantisque.* Quidam libri olim habebant *rerum*, non *verum.* Itaque in suspicionem venio, ne quoniam huic sententiæ subaudiendum est verbum 'petere,' ne pro *rerum*, voce perspicue depravata, *petere* sit substituendum, quod tamen non affirmo. *Sigon.* Et recte quidem tu, Sigoni, quod non adfirmas, quæ probare nulli sano possis; recte etiam Glareanus ad hunc locum. Bene, inquam, factum a vobis, quod temere nihil mutandum statuistis eo loco, ubi vobis non licebat, et meræ erant tenebræ; quarum nubem ita discutio, ut dicam, nihil mutandum, et veram germanamque Livii scripturam esse, *pro his tot tantisque victoriis verum, sacrum Diis immortalibus agi haberique.* Positum enim est hic *verum*, pro 'æquum,' ut dixit Horatius Ep. I. 7. 98. 'Metiri se quemque suo modulo ac pede verum est:' et Cic. pro Mur. c. 35. 'Cato negat verum esse, allici benevolentiam cibo.' Hoc est, negat justum, æquum esse. Quin ne jureconsulti quidem hoc loquendi genere sese abstinuerunt. Vide l. omnes 4. de in integr. restit. l. si cui legetur 49. § Julianus 6. de Legatis 1. Instit. quibus ex caus. manum. non licet §. Semel 6. *Modius.* *Verum* hic notat æquum ac justum est. *Grut.* Modius propugnat Livii veram germanamque scripturam, positumque hic *verum* docet pro 'æquum.' Pall.

ignorant τὸ *verum:* ex hisque Pal. 1. *Pro his tantisque victoriis sacrum D. im. a. h.* Pall. 2. et 3. *Pro his tot tantisque victoriis sacrum D. im. a. h.* Vet. autem ed. *Pro his tot tantisque victoriis verum, sacrum Diis immortalibus agi haberique.* Τὸ *verum* sic Livius utitur XXXII. 33. 'Cæterum et socium audiri postulata verum esse.' XL. 16. 'Verius fuisse, consules, quorum provincia esset, quam se, quid e republica esset, decernere.' Confer II. 48. XXXII. 33. XXXIX. 27. *Gebh.* Exercuit hoc Sigonium et Modium. Ille, quia invenerat alicubi *rerum*, quod et Andreas habet, suspicatur substituendum *petere:* hic alterum tuetur. Sed vetustissimus *victoriis atrum esse graes Deis.* Unde liquet scribendum, *Pro his tantis totque victoriis, verum esse, grates Deis immortalibus agi haberique.* Vide ad II. 48. *J. F. Gron.* Plerique codd. *Pro his tantisque*, vel *Pro his tot tantisque.* At Flor. *Pro his tantis totque victoriis:* quomodo Aldus etiam et reliqui, præter Sigonium, editores vulgari curarunt. Sæpissime quidem 'tot tantique' obcurrit; at Cic. etiam 'tanti tamque multi' dixit, ubi 'tam multi' est tot. Ita de Orat. I. 10. de Nat. Deor. II. 36. et alibi. Deinde *victoriis sacrum Diis immortalibus*, reliquis omissis, longe plurimi codd. *victoriis verum, sacrum Deis immortalibus* Flor. *victoriis ver sacrum Deis immortalibus* Exc. Pithœi. Et ita non modo conjecit etiam Latinius, sed insuper quoque Robert. Titius Locor. Controv. Posteriorum XVI. 20. ex quo opere nondum typis descripto, quæ ad Livii vel emendationem vel inlustrationem pertinebant, mecum communicavit Henr. Brencmannus. Is autem Titius existimabat, Magonem his verbis senatui Karthaginiensi referre, tot calamitatibus adflictos fuisse Romanos ab Hannibale, ut coacti fuerint ver sacrum vovere. Triumphat deinde, quod ita etiam locum produxerit P. Victorius Var. Lect. XXXV. 22. Verum quis umquam dixit 'agere et habere ver sacrum?' Neque etiam Romani ver sacrum 'pro his tantis totque victoriis' Hannibalis voverunt, verum 'si bellatum prospere esset,' ut inquit Liv. XXII. 9. sive 'si respublica populi Romani Quiritium ad quinquennium proximum salva servata erit hisce duellis,' ut inquit Gifan. Obs. in Ling. Lat. cap. 10. voce 'Verum est,' legebat *victoriis verum, sacra Diis immortalibus*, et *verum* pro 'æquum' multis inlustrat: de quo etiam vide ad III. 40. § 1. Titius quoque, si prior conjectura displiceret, *verum* eodem modo exponebat, et, præter loca Horat. Cic. pro Mur. et Liv. lib. XXXII. laudabat Virg. Æn. XII. 694. Ter. Andr. IV. 1. 5. et Cic. ad Att. II. 1. Reliquis tamen præferendam, atque unice veram esse Gronovii emendationem, nemo non animum adtendens facile videbit.

CAP. XII. § 1 *Dimidium super tres modios*] Hinc Plinius XXXIII. 1. 'Annulorum aureorum promiscuus usus fuit secundo bello Punico; neque enim aliter potuissent trimodia illa annulorum Carthaginem ab Annibale mitti.' *Sigon.* Val. Max. VII. 2. ext. 13. 'Inque tanti successus fidem annulos aureos trium modiorum mensuram explentes effundente, qui interfectis nostris civibus detracti erant.' Ceterum *ut met. visum fuerit, dim. super tres modios explesse. Sunt quidam auctores, et fama tenuit* legunt Ber. et Hav. Paullo ante *Ad fidem deinde tantarum rerum* Gaertn. *Ad fidem deinde lætarum rerum* Hav. Præterea *effundi jussit in vest. curia* Voss. Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et edd. Aldina vetustiores.

§ 2 *Fama tenuit, quæ propior vero est, haud plus fuisse modio*] Perizon. Animadv. Hist. c. 9. p. 378. conjicit *paulo plus fuisse modio*, ut Livio cum auctore Epitomes, qui scribit *excessisse modii mensuram*, conveniat: de quo eruditos judicare vult. Ego quo-

que illorum judicio relinquo, an hoc satis firmum illius conjecturæ fundamentum sit. Nec tamen dissimulo, mihi tutius videri, constantem Mstorum lectionem ob hoc solum, ut idem dicat Livius, quod auctor Epitomes, non sollicitare. Nam quæ religio est credere, eum hic quoque, ut aliis locis, quæ ipse Perizonius observavit, a Livio abiisse? *Duk.* *Et fama tenuit* Oxon. N. pro quo Hearnius *At fama* scribendum conjicit. Verum unde potius illud *Et* natum sit, ex illis quæ præcedenti § notata sunt, patet.

Eorum ipsorum primores, id gerere insigne] Magnificentius hoc, quam verius, ob caussam quam dicit Livius. Vide Sigon. de Ant. Jur. Civ. Rom. II. 3. Ferratius Epist. II. 2. scribit, hinc necessario consequi, aut non omnes equites Romanos tunc annulis aureis usos fuisse, sed tantum primores; aut in equitum turmis alios etiam ex plebe militasse. Prius ei non videtur probabile: de posteriore quid sentiat non dicit. Neutrum ex gloriosa oratione Magonis consequitur. Sed in turmis equitum Romanorum etiam plebeios militasse tam certum est, quam tribunos plebis ejusdem ordinis fuisse. *Duk.* *Id in digito gerere* Lov. 3. Ber. et Brancal. Latinii.

§ 3 *Quo propius spes belli perficiendi sit*] Libri *spem*, ut diximus ad XXII. 40. *sit*, nempe ipse Hannibal. *J. F. Gron.* Ita Flor. a m. pr. Voss. Ber. et Hearnii D. atque N. in contextu, quum in margine *spes* quoque cum reliquis habeat: *spem* hoc loco legendum esse, monuit antea Gronov. in priori ed. notarum ad VIII. 32. Paullo post *eo magis ope juvandum* edd. antiquæ usque ad Aldinam, quæ addidit *omni ope*. Recte. Vide ad VIII. 16. § 4.

§ 4 *Magnam vim frumenti pecuniæque absumi*] Put. Pet. Men. duo Pall. Voss. *magnam vim frumenti pecuniæ absumi*, extrita copulativa. *J. F. Gron.* Nec aliter est in Flor. Lovel. 1. 2. Harl. Gaertn. et Hearnii L. 1. ac D.

Et tot acies, ut hostium exercitus delesse, ita victoris etiam copias parte aliqua minuisse] Perperam Pall. tres *actis*, mox *delesset*. Pal. 2. *deesset*. Cæterum hoc axioma inculcat quoque Curtius IV. 6. 'Nam et secundis prœliis atterebantur copiæ.' Infra cap. 30. 'Multorumque sanguine ac vulneribus ea Pœnis victoria stetit.' *Gebh.* *Et tot actis, ut hostium* Lov. quinque, Harl. Hafn. Gaertn. et edd. usque ad Froben. 1531. *et tot prœliis actis, ut hostium* Hav. et Hearnii N. a m. sec. *et tot prœliis peractis ut hostium* Ber. *et tot prœliis ut hostium* Brancal. Latinii. Tum *delesset* Lov. 3. 4. 5. Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. et Brancal. Latinii, cum iisdem edd. Deinde *imminutas esse* Ber. Hearnii D. idemque Latinii codex.

§ 5 *Mittendam in stipendium pecuniam frumentumque*] A Livii calamo reor prodiisse *mittenda*. XXIV. 24. 'Huic genus et fortuna honesta erant.' XXXIII. 33. 'Et ubique jus, fas, lex potentissima sint.' XXXIV. 4. 'Quum aurum et purpuram data et oblata ultro non accipiebant.' Et cap. 19. 'Quum incerta bellum an pax cum Celtiberis essent.' *Jac. Gronov.* Lib. XXXV. c. 25. 'Tempus et ratio administrandi ejus libera prætori permissa sunt.' Vide ad I. 31. § 7. Omnes tamen libri vulgatum servant, nisi quod *mittendum* sit in Lov. 4. et 5.

§ 6 *Secundum hæc dicta Magonis, &c. Himilco, &c.*] Silius increpitum ab ipso Magone Hannonem refert, non ab Himilcone, XI. 545. *Modius.*

Vir factionis Barchinæ] Optimus *Barcinæ:* et sic fere semper. *J. F. Gron.* Ita et Flor. Vide ad XXI. 2. § 4.

Etiam nunc pœnitet belli] Vet. lib. *etiam nunc te pœnitet*. Sigon. Iidem spernunt pronomen ab Sigonio ingestum. *J. F. Gronov.* Id non adparet

etiam in Flor. Voss. Lovel. quinque, Harl. Gaertn. aliisque. Vide etiam Gronov. ad Liv. XXVIII. 40. § 7. *Pœnitet te belli*, pronomine transposito, legunt Ber. et Hav.

§ 7 *Gratias Diis inmortalibus agi*] Mss. *grates:* quod quia poëtis magis, quam oratoribus, grammaticorum tribuerunt edictiones, ubique fere deleverunt. *J. F. Gronov.* *Grates* non tantum servant omnes codd. mei, et Hearnii L. 1. verum etiam, quas vidi, edd. ante Ascens. 1513. Et quidem frequentissime hoc vocabulo utitur Livius. Supra VII. 36. 'Diis laudes gratesque agunt.' X. 25. 'Læti atque alacres Diis populoque Romano grates agunt.' XXVII. 13. 'Diis inmortalibus laudes gratesque ago.' cap. 51. 'Discursum inde ab aliis circa templa Deum, ut grates agerent.' Eodem cap. 'Quum matronæ amplissima veste Diis inmortalibus grates agerent.' XXVIII. 29. 'Jovi Optimo Maximo grates ob hæc agere jussi sumus.' XLV. 14. 'Grates Diis pro populi Romani victoria apud suos penates ageret.' cap. 39. 'Diis grates agentem imperatorem ob rempublicam bene gestam redire.' Idem insuper vocabulum Livio restituit Sigonius V. 23. § 3. et Gronov. XXVI. 48. § 3. XXX. 17. § 6. et cap. 21. § 9. Vide Cellarii Antib. pag. 262. ubi adversus Rob. Steph. et Paræum, qui poëticum putarunt, etiam aliis scriptoribus in usu fuisse docuit. Præterea *Deis inmortalibus* Flor. Vide ad X. 40. § 3.

§ 8 *Tacuissem, inquit, hodie, Patres conscripti*] Iidem vero hoc *inquit* sustulerunt ab initio hujus orationis, quod ego malim in posterioribus sublatum: 'Respondeam, inquit, Himilconi.' Errorem fecit dilemma Hannonis, altera defectum parte. Dilemmatis partes sunt, 'si reticeam,' 'si respondeam:' et membrum quidem præcedens suis explicatum est partibus conditionalibus, sequens non item: sed statim absque conditionis explicatione respondet: quapropter non est mihi dubium, orationi aliquid deesse, quod cordatus lector judicio hæc legens facile videbit. *Glar.* Illud *inquit*, quod sublatum queritur Glareanus, in nullo inveni cod. Neque ex edd. servant, nisi Ascens. 1513. 1516. et Paris. 1529. Merito ergo omissum est.

§ 9 *Nunc interroganti senatori, pœniteatne me, &c.*] Videtur legendum *interrogante senatore*. Sigon. Sic *interroganti senatori* omnes sine variatione. Sigonius voluit *interrogante senatore*, non recordatus sermonis elegantis 'reticere alicui.' Lib. III. cap. 41. 'Et ad Valerium, negantem se privato reticere, lictorem accedere jussit.' Ovidius Met. III. 357. 'quæ nec reticere loquenti, Nec prior ipsa loqui didicit.' Tacitus Ann. XIV. 49. 'Vitellius optimum quemque jurgio lacessens, et respondenti reticens.' *J. F. Gronov.* Vide etiam Burm. ad Calpurnii Ecl. IV. 3. Illud *interroganti* etiam regi potest a sequenti 'videar.' Ceterum *pœniteat me*, omissa interrogandi particula *ne*, Flor. Voss. Lovel. 1. 3. Harl. et Ber. Superbi autem esse non respondere, indicat etiam Cic. ad Fam. I. 10. 'Te superbum esse dicunt, quod nihil respondeas.'

§ 10 *Respondeam, inquit, Himilconi*] Vet. lib. *Respondeam igitur Himilconi*, et recte. Cur enim vox *inquit* in media oratione inculcetur, quæ initio solet collocari? Apta autem est huic loco particula *igitur*, qua concludit, sibi potius respondendum esse, quam reticendum. *Sigon.* Pall. duo (quippe in Pal. 2. hæc omnia desunt) *Respondeam, inquit.* Gebh. Put. *Responde ad inquit Himilc.* Sed inter versus super *d* posterius positum erat *m*. Inde alii fere omnes vulgati *Respondeam, inquit, Him.* Vulgatum est ab Sigonio. *J. F. Gron.* *Inquit* servant Flor. Cant. Lov. quinque, Harl.

Ber. et Gaertn. Id sibi quoque displicuisse, hoc cap. ad § 8. Glareanus testatus est. Præterea *Respondebo* Ber. Mox *invictum imperatorem vestrum*, pro *nostrum*, ex Put. admisit Crevier. eique voci indignationem et contemtum inesse monuit; quasi nempe Hanno eum non suum imperatorem agnosceret, qui semper obstiterat, ne imperium acciperet, sed factionis Barcinæ. Non aliter etiam legunt Flor. Voss. Lov. 3. 4. Hav. et Hearnii N. quare et ego probavi. Tum *video*, pro *videro*, Lov. 1. et Gaertn. *videbo* Hav. et Hearnii N. *videam* Lov. 2.

§ 11 *Ista, quæ modo Mago jactavit, Himilconi ceterisque*] Fortasse *jactavit, et Him. cæterisque Hannibalis satellitibus tam læta sunt, mihi possunt.* J. F. Gron. Vocula *modo* non adparet in Harl.

§ 12 *Vereor, ne hæc quoque lætitia luxuriet nobis, ac vana evadat*] Palitres, et vet. ed. *lætitia luxuriæ nobis ac vana evadat.* Sic c. 13. 'Nihil, quo vanius fieret gaudium suum, auribus admittebant.' XXX. 16. 'Prope vano gaudio ab satis prospera in præsens oppugnatione classis perfusi.' *Gebh.* *Lætitia luxuriæ* Voss. Lovel. quinque, Harl. Gaertn. et Hav. cum edd. ante Aldum: *lætitia luxuriæ nobis vana evadat* Ber. a m. sec. Nihil mutandum. Similiter 'luxuriare et evanescere' jungit Livii II. 48. 'Nimia gloria luxuriare et evanescere vividum quondam illud Kæsonis ingenium.' Paullo ante *prætermittemus* Harl. Tum *accipere videmur pacem* Ber. Hav. et Hearnii N. in margine.

§ 14 *Prædæ videlicet plena et commeatuum; frumentum*] Ita legendum monuerunt Freinshem. ad Curtii IX. 5. § 21. et Gron. ad Liv. IX. 15. § 3. Neque aliter est in plerisque codd. et edd. antiqq. Curio demum perperam ediderat *prædæ videlicet plena; et commeatum, frumentum et pecuniam date,* quod reliqui fere omnes usque ad Gronov. servarunt, et præferunt etiam Lov. 1. 2. 5. Harl. et Hav.

Quid aliud, inquam, si spoliatus, si exutus castris esses, peteres] Volentibus omnibus scriptis, relegamus τὸ *inquam*. J. F. Gron. Omnes etiam nostri τὸ *inquam* ignorant, ejus tamen loco *quam* est in Voss. Lov. 1. 2. 5. Ber. et Hav. quæ vocula commodum sensum hic efficere nequit. Præterea *si spoliatus et exutus castris* Ber. Male. Vide ad III. 17. § 3.

§ 15 *Velim, seu Himilco respondeat*] Legendum credo *seu Mago seu Himilco respondeat.* Valla. Voces *seu Mago* exsulant etiam a Flor. Voss. Lov. 1. 2. 3. 4. Harl. et Gaertn. *velim, quod Himilco respondeat* est in Hearnii N. *velim, ut Mago seu Himilco respondeat* in Hav. *velim, ut Himilco seu Mago respondeat* in Ber. Quod nunc vulgo exstat, in omnibus superest edd. Mox *ad internetionem* Flor. *ad internicionem* Lovel. 2. 4. et Gaertn. Vide ad IX. 26. § 2. Hinc *in defectionem* Flor. Voss. Lov. 1. 2. 4. Harl. Ber. Gaertn. et Hearnii L. 1. N. et quædam ex primis edd. Ita et se in Put. invenisse, testatur Crevier. ad XXIV. 1. § 12.

§ 16 *Primum ecquis Latini nominis populus defecerit ad nos? deinde ecquis homo*] *Dicas primum* Ber. Hav. et Hearnii N. a m. sec. Tum *et quis Latini*, et mox *deinde hæc, quis homo* Flor. *quis Latini*, et *deinde et quis homo* Ber. et Hav. *ut quis Latini*, et *deinde ut quis homo* Lov. 4. *et quis Latini*, et *deinde equis homo* Lov. 5. Sed *et quis* utroque loco Voss. Lov. 2. 3. et Harl. Vide ad V. 36. § 5.

§ 17 *Hostium quidem ergo, inquit, adhuc multum superest*] Pal. 2. *Host. quidem ergo, inquit Hanno, adhuc nimis multum superest.* Vet. ed. *Host. quidem Romæ, inquit.* Gebh. Probi nostri *adhuc nimis multi.* J. F. Gronov. *Hostium quidem, inquit, adhuc* Voss. *Host. quidem ergo, inquit Hanno, ad-*

huc Lov. 2. Ber. Hav. et Hearnii N. *Host. quidem ergo, ait, adhuc* Lov. 4. *Host. quidem Romæ, inquit, adhuc* editi ante Aldum. Τὸ *nimis* a Gronovio interpositum agnoscit etiam Flor. Mox *quid animorum, quid spei* Lov. 2.

Cap. xiii. § 1 *Quum id nescire se Mago diceret*] Put. Pet. Pall. Voss. *id nescire, Mago diceret*, omisso pronomine *se*. J. F. Gron. *Quum se id nescire* Ber. Reliqui mei cum Hearnii L. 1. pronomen omittunt: quod probat etiam Gron. ad xl. 42. § 3. Mox *et quos*, atque *et quam* Flor. Voss. Lov. 2. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. Vide modo ad cap. præc. § 16.

§ 2 *Quum id quoque negasset; Bellum igitur, inquit, tam integrum habemus*] Pal. 1. *Bellum igitur jam, inquit, integrum.* Pal. 2. *Cum id quoque is negasset, Bellum igitur tam, inquit.* Gebh. *Quum id quoque is negasset* Ber. et Hearnii N. Tum *Bellum igitur jam, inquit, integrum* Voss. Lov. 1. Ber. et Harl. *Bellum igitur tam, inquit, integrum* Lov. 4. Gaertn. Hav. et edd. antiqq. *Bellum igitur, inquit, jam integrum* Flor. *Bellum igitur, inquit, magis integrum* Lov. 2. *Bellum, inquit, tam integrum* Lov. 3.

In Italiam est ingressus] Meliores *in Italiam est transgressus.* J. F. Gron. Ita et Flor. ac Ber. Liv. xl. 53. ‘Galli Transalpini, tria millia hominum, in Italiam transgressi:’ ubi vide.

§ 3 *Priore Punico bello*] Ridicule, quum homo Pœnus loquatur: qui non potuit magis id ‘Punicum’ bellum dicere, quam Romanus, si loqueretur, idem vocare posset ‘Romanum.’ Dele igitur τὸ *Punico*; aut, si vis, subjice ‘Romano,’ vel ‘Italico,’ aut ‘pugnatum.’ *J. F. Gron.* Certe ‘bellum Romanum’ vocat Hannibal hoc lib. c. 43. Periz. etiam similem errorem commissum putabat c. 11. ‘Bruttios, Apulosque, partim Samnitium ac Lucanorum defecisse ad Pœnos.’ Quamvis autem alia illo, quam hoc loco, ratio sit, si quis tamen eum etiam vitiosum putet, facile emendari poterit legendo *defecisse ad nos.* Paullo post voces *nostræ* et *consules* desunt in Lovel. 4. sed Lutatii prænomen in Voss. Lov. 1. 2. 3. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii L. 1. N. et editis ante Aldum. *Cn. Lutatius* perperam vocatur in Lov. 4.

§ 4 *Devicti ad Ægates insulas sumus*] Pal. 3. *ad Egatis insulas victi sumus.* Gebh.

Id quod Dii omen avertant] Pronomen *id* a m. sec. expungitur in Ber. Male. Vide hoc lib. ad c. 5. § 9. Tum *Di* Flor. Vide ad v. 14. § 4. Hinc *omne avertant*, transpositis literis, Lov. 5. Vide ad Epit. Liv. lib. cxvii.

Pacem speratis, cum vincimur, quam nunc vicimus, nemo dat] Legendum perspicue, *quam nunc, cum vicimus.* Sigon. Pall. tres *quam nunc, cum vincimus, dat nemo.* Gebh. Optimi, *quum vincemur, quam nunc, cum vincimus, dat nemo.* Velim ergo *quum vincemur, quam nunc, dum vincimus.* J. F. Gron. *Pacem speramus* Ber. *pacem sperabitis* Lov. 2. Tum *cum vincemur* et *cum vincimus* Flor. Illud *cum vincimus* non tantum in omnibus etiam aliis superest codd. scriptis, sed et in edd. præterquam in una Basil. 1554. in qua operarum lapsu τὸ *cum* ultimo loco omittitur.

§ 5 *Ego, si quis de pace consulet*] Pall. tres *Ergo, si quis de pace consulet.* Vet. ed. *consuliet.* Gebh. *Ergo* etiam Flor. Voss. Lov. 2. 4. Harl. Gaertn. Hav. Hearnii N. et, eodem Hearnio teste, ed. Rom. princeps, cum edd. Rom. 1472. ac Parm. Sed vide ad xxxvii. 53. § 11.

Sed de iis, quæ Mago postulat, repertis. Nec victoribus mitti attinere puto] Sic legendum puto: *sed de iis, quæ Mago postulat, nec repertis vict. mitti attinere puto.* Valla. *Sed de his, quæ Mago postulat, repertis* Voss. Lov. 3. 4. Harl. et Gaertn. *sed de his, quæ Mago postulat, requiritis* Hav. *si de his,*

quæ Mago postulat, requiritis Ber. *si de his, quæ Mago postulat, repertis* Flor. Lov. 1. et Hearnii N. qui *requiritis* in margine præfert: *sed de iis, quæ Mago postulat, refertis* primæ edd. usque ad Aldum, qui recte substituit quod nunc vulgo exstat.

Falsa atque inani victoria multo] Exterminant *victoria*, ejusque vice Put. *falsa atque inanis quæ multo*. Pet. et Men. *falsa atque inania que*. Voss. *falsa atque inania multo*. Scribe *falsa atque inani spe multo*. Nempe Mago ipse dixerat ' Quo propius spem belli perficiendi sit.' *J. F. Gronovius*. *Falsa atque inania multo* Lov. 3. 4. 5. Harl. Hav. et Hearnii Oxon. *per falsa atque inania multo* Lov. 2. *falsa atque inania quæ multo* Gaertn. et Flor. a m. sec. qui a m. pr. cum Cantabr. *falsa atque inani quæ multo* exhibet. Gronovii conjectura nihil melius video. Certe vulgatum ante Gronovium non nisi unius Lov. 1. testimonio firmatur, quod in hac re levius videtur.

§ 7 *Ut Hannibali quadraginta Numidarum millia mitterentur in supplementum*] Itane quadraginta millia equitum tantum in supplementum? Atqui non omnes Annibalis copiæ ad hanc summam. Bene liber vetus, cujus excerpta ad me misit Aug. Busbequius, ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ, id est *quatuor millia*, præfert. *Lipsius*, Elect. II. 11. Pro *quadraginta* millibus Numidarum, *quatuor millia* notis iisdem liber optimus, quibus Lipsianus, productus illi Elect. II. 11. *J. F. Gron.*

Et argenti multa talenta] Quis non miretur, cum et militum et elephantorum numerus senatusconsulto definitus, ac certo comprehensus fuerit, de pecunia ita ἀορίστως decretum esse? Non immorabor in re perspicua longius. Fuit hæc paulo supra nostram ætatem ab hominibus ineruditis invecta scribendi ratio, ut, cum *quingenta* significare vellent, ita scriberent *Vcta*. Erat igitur scriptum in vetere Liviano libro *M. Vcta*, id est *mille quingenta*. Quod qui non intellexerunt, inepte scripserunt *multa*. Muretus, Var. Lect. XVI. 8. Put. et Pet. omittunt τὸ *multa*, ut credibile sit numerum excidisse. M. Antonius Muretus acute legit *M. VCta*. quod explicat *mille quingenta talenta*, Var. Lect. XVI. 8. *Mille* forte sufficient ex c. 32. hujus libri. *J. F. Gron.* Gronovii sententiam confirmat Gudius ad Phædri Fab. IV. ult. *Duk.* Vocem *multa* non agnoscit etiam Flor. Si quid autem mutandum, malim cum Mureto *mille quingenta talenta*. Infra quidem c. 32. mille argenti talenta in Italiam transmittenda cum Magone Hannibalis fratre memorantur: sed observandum est, omnia ibi minora memorari, quam hoc loco decernuntur. Nam pro quatuor Numidarum millibus et quadraginta elephantis nunc decretis, Mago tantum transmissurus dicitur mille et quingentos equites, viginti elephantos. Ceterum idem ille locus in eam me suspicionem adducit, aliquid hic culpa scribarum excidisse. Nam, præter hic memorata, ibi etiam mentio fit duodecim millium peditum: quin et, pedites exercitui, qui in Italia erat, supplendo ut conscriberentur, decretum fuisse, verba sequentia indicant. An ergo et hic legendum, *ut Hannibali viginti peditum, quatuor Num. millia in suppl. mitt., et quadraginta elephanti, et mille quingenta talenta?* An vero ex hoc loco alius Livii hoc lib. c. 41. § 10. emendandus sit, ut Gronovius censuit, ibidem videbimus.

§ 8 *Dictatorque cum Magone in Hispaniam præmissus*] Utrum Carthaginienses etiam dictatores habent, an ita loquitur Livius, ut paulo ante ' Patres conscripti ' dixit Hannonicæ orationis exordio de senatu Carthaginensi? *Glar.* Miratur Glareanus, Livium dictatoris Carthaginiensis meminisse. Jam nunc mirari desinat. [' Glareanus quærit duo, nihil de ad-

miratione: Sigonius ad unum respondet, alterum omittit.'] Nam Gellius x. 24. hæc verba profert ex Catonis Orig. 'Dictatorem Carthaginiensium magister equitum monuit: mitte mecum Romam equitatum, die quinta in Capitolio tibi cœna cocta erit.' Dictatorem autem Cato vocat imperatorem Annibalem. *Sigon.* Adde Spanhem. ad Juliani Orat. I. p. 120. Perizon. Diss. de Prætor. I. § 11. Interpretes Justini ad XIX. 1. et Frontini ad II. 1. 4. *Duk.* *Missus* Lov. 3. 4. et Harl. Mox *ad conducenda triginta millia* Ber. Hav. et Hearnii N. ac D. Præterea *quatuor millia equitum* Lov. 2. Ber. Hav. et Hearnii N. a m. sec.

CAP. XIV. § 1 *Segniter otioseque gesta sunt*] Pal. 1. *segniter atque otiose gesta*, reciso verbo *sunt;* quod factum quoque in Pall. 2. et 3. *Gebh.* Omnes etiam mei præter Gaertn. ignorant τὸ *sunt*, quod recte jam Jac. Gronov. ex ed. sua ejecit.

§ 2 *Et dictator M. Junius rebus divinis perfectis*] Put. meliorque Pet. et Voss. *Junius per rebus.* Scribe omnino *M. Junius Pera rebus.* Nam id cognomen dictatoris fuisse constat. Quod etiam vereor, ne corruptum sit apud Valerium Maximum VII. 6. 'Cannensis autem clades adeo urbem nostram confudit, ut M. Junii opera dictatura rempublicam administrantis spolia hostium adfixa templis, Deorum numini consecrata, instrumento militiæ futura convellerentur:' sic ex scriptis edidit Pighius, elegantius, ut putat, quam vulgo, *opera M. Junii.* Non equidem admiror prædicatam elegantiam hujus transpositionis, sed in ea propiora ad veritatem vestigia deprehendo. Neque enim dubito, quin scripserit Valerius, *ut M. Junio Pera dictatura rempublicam administrante.* Apud eundem legendum ex vet. cod. II. 4. 'Gladiatorium munus primum Romæ datum est in foro Boario Ap. Claudio, M. Fulvio consulibus. Dederunt M. et D. Bruti Peræ, funebri memoria patris cineres honorando.' Utrumque est Juniorum cognomen, et habetur in Fastis paucis annis ante hos consules, cum N. Fabio Pictore *D. Junius Pera*, post censor *D. Junius Pera* cum L. Postumio Megello. *J. F. Gron.* Emendationis Gronovianæ vestigia, licet obscuriora, in aliis etiam codd. supersunt. Nam *M. Junius pro rebus divinis* præferunt Voss. Lov. 1. 2. Harl. Gaertn. et Hav.

Latoque, ut solet, ad populum, ut equum ascendere liceret] De his dictatoris cæremoniis nihil antea in Livio lectum, neque de ascensu, neque descensu, quod equidem sciam: sed neque apud Dionysium Halicarnasseum; cum tamen is lib. v. non ita longe a fine de aliis moribus dictatoris tractet, nihil tamen ejusmodi narret. *Glar.* De hoc more, de quo ambigit apud Livium Glareanus, agit etiam Plutarchus in Fabio p. 175. id est, cur dictator peteret, ut sibi equum ascendere liceret: Πρῶτον μὲν ᾐτήσατο τὴν σύγκλητον, ἵππῳ χρῆσθαι παρὰ τὰς στρατείας· οὐ γὰρ ἐξῆν, ἀλλὰ ἀπηγόρευτο κατά δή τινα νόμον παλαιὸν, εἴτε τῆς ἀλκῆς τὸ πλεῖστον ἐν τῷ πεζῷ τιθεμένων, καὶ διὰ τοῦτο τὸν στρατηγὸν οἰομένων δεῖν παραμένειν τῇ φάλαγγι, καὶ μὴ προλείπειν· εἴθ' ὅτι τυραννικὸν εἰς ἅπαντα τἄλλα, καὶ μέγα τὸ τῆς ἀρχῆς κράτος ἐστὶν, ἔνγε τούτῳ βουλομένων τὸν δικτάτωρα τοῦ δήμου φαίνεσθαι δεόμενον. *Sigon.* Nota hunc morem, de quo vide omnino Plut. in Fabio, ubi ejus rei ratio redditur. Existimo hanc legem curiatam esse, quam et dictator et cæteri magistratus sibi de imperio ferebant. Vide omnino IX. 38. *H. Vales.* Gruchius quoque de Comit. Rom. III. 2. putat hoc nominatim ad populum ferendum fuisse lege curiata, quæ de imperio dictatoris ferebatur. Manut. de Leg. c. 5. fortassis eadem lege, quæ dictatorem e consularibus dici jubebat, cautum

fuisse, ne ei liceret equo uti, scribit. Addit Gruchius, Plut. in Fabio tradere, ab hoc 'primum' institutum fuisse, ut ferretur ad populum, ut dictatori equum adscendere liceret. Eadem est sententia Manutii l. d. scribentis, senatum Fabio petenti contra legem veterem concessisse, ut equo vehi posset, idque virtuti illius ac tempori dedisse. Pighius quoque in Annal. a. CCLII. tradit, Fabium accepta dictatura 'primum' a senatu petiisse, ut equo sibi uti liceret, et id honoris ergo ipsi concessum. Ideoque dictatorem rei gerendæ causa in provinciam abiturum ad populum ferre solere, uti equum sibi adscendere liceret: hoc enim ex Livii lib. XXIII. colligi. Valde dubito an, quæ de Fabio et sententia hujus legis dicunt, ita se habeant. Non dicit ibi Plutarchus, Fabium *primum* hoc instituisse a senatu petere, sed *quid primum fecerit* Fabius, postquam dictator creatus fuerat: *ἀποδειχθεὶς δικτάτωρ Φάβιος πρῶτον μὲν ᾐτήσατο τὴν σύγκλητον· Fabius dictator creatus primum quidem a senatu petiit, ut sibi liceret equo in bello uti: πρῶτον primum* dicit, non *πρῶτος primus*; quod utique dicturus fuisset, si significare voluisset hoc *primum* a Fabio ortum fuisse. Nam ratio sermonis Græci non patitur, ut, qui dicere vult *Fabius primus petiit*, dicat *Φάβιος πρῶτον ᾐτήσατο*. Et *πρῶτον* hic esse adverbium ordinis, etiam ex eo patet, quod Plutarch. post satis longum hyperbaton ita pergit scribere: *μετὰ δὲ ταῦτα, deinde autem.* Sed et Livii de hac re verba, *ut solet*, satis ostendunt hoc non primum a Fabio, qui anno priore post cladem ad Trasimenum a populo prodictator creatus fuerat, institutum, sed dudum usu receptum fuisse. Quod porro Plutarchus tradit, Fabium hoc 'a senatu' petiisse, atque impetrasse, in eo a Livio dissentire videtur, qui 'de ea re ad populum ferri solitum' significat. Sed hæc ita conciliari possunt, ex SCto, ut sæpe de aliis rebus, ad populum latum fuisse. An autem ea fuerit sententia legis vetustæ, quæ dictatorem equo vehi prohibebat, ut 'ne in bello quidem' eo, nisi permissu populi, uti posset, mihi parum certum videtur. Plutarchus quidem disertis verbis hoc prodidit, addita ratione, 'quod Romani plurimum roboris in peditatu posuerint, atque ideo existimaverint, duci in acie a peditatu non discedendum esse.' Sed sunt argumenta non infirma, quæ hoc dubium facere possint. Ex Livio liquet dictatori interdictum fuisse usu equi: nam, si ei equo uti licuisset, non opus fuisset lege ad populum lata, ut liceret. Sed non docet Livius, quibus locis lex eum equo vehi prohibuerit. Plutarchus dicit 'in bello.' Hoc non magnam veri speciem habet. Nam primum multa in bellis, maxime in prœliis, incidunt, quæ ab imperatore, cui usus equi ademtus est, non recte administrari possunt. Deinde, consules aliosque belli duces in prœliis equis usos fuisse, sæpe legimus. Vide Liv. v. 28. VI. 24. IX. 31. X. 41. et aliis quamplurimis locis. Unde intelligi potest, vanam esse rationem, ob quam dictatorem in bello equo vehi prohibitum scribit Plutarchus. Nam si ea vera esset, cur aliis belli ducibus id permitteretur? Denique A. Postumium 'dictatorem' in prœlio ad Regillum 'inter equites ex equo' pugnasse narrat Dionys. Halic. VI. 11. et 12. quod etiam non obscure significat Livius II. 19. his verbis: 'In Postumium, &c. Tarquinius Superbus, &c. equum infestum admisit, ictusque ab latere:' et c. 20. 'Tum ad equites dictator advolans.' Dionys. X. 24. legatos, ad Quintium Cincinnatum ab aratro ad dictaturam arcessendum missos, 'equos' phaleris insignibus ornatos secum adduxisse auctor est. Hoc ex Pighii rationibus in a. CCXCV. illud in a. CCLVII.

incidit, quum paucis ante annis dictatura instituta fuisset. Ex his omnibus colligo; dictatores jam statim ab eo tempore, quo hic magistratus in rempublicam venit, in bello equis usos, nec magis, quam alios imperatores, militiæ equos escendere prohibitos fuisse. Qua de causa autem, et quibus locis, iis deinde usu equi interdictum fuerit, non habeo dicere: sed suspicor, quum sibi jure dictatoriæ potestatis sumere cœpissent, ut etiam in Urbe equo veherentur, idque populo τυραννικώτερον visum fuisset, lege lata prohibitos fuisse equum escendere, priusquam ab Urbe ad bellum profecturi essent. Verum hoc deinde ob causas nobis incognitas mutatum, et concessum fuisse, ut etiam ante, quam ex Urbe ad bellum exirent, equo uti possent, sed ita demum, si hoc lege ad populum lata ab eo impetrassent. Certe ex eo, quod hic Livius post hanc legem latam multa a dictatore acta tradit, quæ neque alibi, quam in Urbe, neque uno alterove die perfici potuerunt, satis apparet, eum non statim lege lata ab Urbe profectum fuisse. In hanc suspicionem ex eo veni, quod Zonaras VII. 13. scribit, 'dictatoriam potestatem regno parem' fuisse, πλὴν ὅτι μὴ ἐφ' ἵππῳ ἀναβῆναι ὁ δικτάτωρ ἠδύνατο, εἰ μὴ ἐκστρατεύεσθαι ἔμελλε· *præterquam quod dictatori equum adscendere non licebat, nisi ad bellum ituro.* Nullam ille mentionem facit legis, quam Plutarchus memorat, sed simpliciter dicit, 'non licuisse dictatori equum adscendere,' nimirum priusquam ab Urbe exiturus erat, quia scilicet lege vetabatur; sed 'licuisse ad bellum profecturo,' eodem videlicet jure, quo omnibus aliis belli ducibus, et sine lege. Ostendi, quæ in communi sententia dubia videantur, et quid mihi in mentem venerit conjectare. Cogitent doctiores, et nos erudiant; non pigebit discere. *Duk.* Quum antea *ascendere* vulgatum foret, J. F. Gronovius ei subposuit *escendere.* Queritur autem Donjatius, eum, neque unde illud verbum huc intruserit, neque cur eo uti maluerit, hoc loco indicasse. Verum si curam, quam debuerat, recensendo Livio adhibuisset, latere non potuissent, quæ de verbo *escendere* Gronov. notavit ad II. 28. § 6. ubi inter alia monet, omnium antiquissimum et integerrimum cod. Put. ita hic præferre. Vel si id gravius ac difficilius putasset, consuluisset modo ipsum summæ auctoritatis cod. qui antecessori Parisiensi Parisiis ad manus erat, et Livium publica auctoritate in usum Delphini Franciæ edenti negatus non fuisset. Huic Put. adsentitur ex meis Flor. Ceterum sententiam Clerici, qui existimavit *equum escendere* esse formulam antiquam, quæ significat jus belli gerendi, aperte refellit a Sigonio laudatus locus Plut. ad quem tamen ipse Clericus provocat.

§ 3 *Quum honesta utilibus cedunt*] De hujus rei indignitate queritur serio Val. Max. VII. 6. in princ. et ex. 1. *Modius.*

Descendit equo, dixitque: Qui capitalem] Quid illud *descendit equo?* An in Urbe dictator equum adscendebat, et, ut id fuerit, an ex equo edicere non potuit? 'campæ et flocci!' Scribo et distinguo, *descendit, edixitque.* Scriptum fortasse fuit *ecdixitque.* At homines acutos movit, quod antea legerant latum fuisse, ut equum ascendere liceret. Itaque facete iterum equo detrahunt, propter illud *descendit:* quod Livius ita dixit, ut vulgo 'ad extrema descendere.' *Lipsius,* Ep. Quæst. II. 11. Lipsius non male, nisi forsan orationi turbandæ dederit occasionem vetus loquendi mos, *descendit, eque dixit,* h. e. *et edixit.* Grut. Olim substitui *descendit, atque edixit,* quoniam suspicabar, ex illo *atque* factum esse *equo.* Gebb. Plane, ut voluit Lipsius, *descendit, edixitque* Put.

et Pet. melior. *J. F. Gron.* Non longe abit Flor. nisi quod, perperam in voces divisis literis olim continua serie scriptis, et male syllabis transpositis, præferat *descendite dixit*, *quique capitalem*. Vocem *equo* ejiciendam etiam Freinsh. docuit ad Curtii III. 12. § 19. et v. 1. § 8. Non perceperant indocti librarii locutionem 'ad ultimum desperatæ reipublicæ auxilium descendere,' de qua vide notata ad Epit. Liv. lib. v.

Capitalem fraudem ausi] *Capitalem fraudem fraussi* voluit Scaliger ad illud Festi: 'Frausus erit, fraudem commiserit.' Plautus Asin. II. 2. 20. 'Metuo in commune, ne quam fraudem frausus siet.' Et solent in hujusmodi formulis antiquitatem amare nitidissimi quoque scriptores. Sed omnes Mss. ut editur. Lib. XXVI. c. 40. 'Capitalia ausi plerique.' Lib. XXVII. c. 9. 'Ausi tantum nefas.' *J. F. Gron.* Virg. Æn. VI. 624. 'Ausi omnes inmane nefas, ausoque potiti:' quem locum ad marginem Livii opportune Wase adscripsit.

Quique pecuniæ judicati] Pall. tres, et vet. ed. *pecunia*. 'Pecuniæ,' vel 'pecunia judicare' est pecuniam anquirere, seu, ut Liv. lib. XXV. loquitur, 'pecuniæ multam dicere.' Idem XXVI. 3. 'Quoad vel capitis, vel pecuniæ judicasset.' *Gebh.* In optimis plerisque *pecuniæ judicati*. At VI. 14. 'Centurionem judicatum pecuniæ.' XXVI. 3. 'Quoad vel capitis, vel pecuniæ judicasset privato.' Statimque iterum, 'Tum Sempronius perduellionis se judicare Cn. Fulvio dixit:' ex quo loco, sic in optimis codd. integro, jam dudum ambigo, sitne eadem antiqua et exquisita formula restituenda I. 26. 'Duumviros, qui Horatio perduellionis judicent secundum legem, facio.' Et 'Duumviri perduellionis judicent.' Iterumque, 'P. Horati, tibi perduellionis judico.' Nec secus XLIII. 16. 'Et utrique censori perduellionis se judicare pronuntiavit.' Quibus omnibus locis vulgo habetur *perduellionem*. J. F. Gron. Hi non possunt esse alii, quam ob æs alienum nexi. Et tamen Liv. VIII. 28. plebem Romanam dudum ante hoc tempus necti desiisse auctor est. Nodum solvunt Salmas. de Modo Usur. p. 833. et Gronov. de Centesim. Usur. p. 470. *Duk.* Inter eos tamen, qui *pecuniæ* servant, si excerptis meis fidem habere possim, præcipuus est Flor. cui consentiunt pauci alii. Reliqui cum Oxon. Hearnii et antiquioribus, quas vidi, edd. *pecunia* præferunt, usque ad Ascens. 1513. in qua demum *pecuniæ* adparuit.

Se exsolvi jussurum: et sex millia hominum] Vet. lib. *Ea sex millia hominum*. Eos enim intelligit, quos se noxa pecuniaque exsoluturum dictator promiserat. *Sigon.* Duo optimi *sese exsolvi jussurum*. *Ea sex millia*. Alterum notavit et Sigonius, et passim in scriptis habetur. *J. F. Gron.* *Sese exsolvi jussurum* etiam Flor. at pronomen exsulat a Cantabr. Harl. Ber. et Hav. Vide ad I. 23. § 5. et IV. 10. § 1. Tutius tamen est, ut cum Gronovio hic optimos sequamur. Deinde *Ea sex millia* non tantum nostri et Oxon. Hearnii, verum et priscæ edd. pro quo Ascens. 1513. *et sex millia* dedit. Veram scripturam Gronov. etiam vindicavit ad III. 31. § 4.

§ 4 *Itaque cum viginti quinque millibus*] Vet. lib. *ita cum*. Sigon. Consentit unus Hav. quare reliquis alterum tuentibus adhæreo. Voculæ illæ innumeris locis in Mss. confusæ sunt. Vide ad XXI. 53. § 7. et mox h. cap. § 8.

§ 5 *Traducit, et ut non hostiliter*] Ego conjunctionem *et* tollerem e medio propter participium sequens 'prætermissurus.' *Glar.* Supervacuum et delendum τὸ *et*. Vide Freinshemium ad Taciti Ann. XI. 7. *J. F. Gron.* Omnes tamen codd. in τῷ *et* defendendo perperam conspirant, verum ejus loco potius sequens *ut*,

quod abesse nequit, omisit Lov. 2. quod et Victorin. fecisse Crevier. testatur. Mox *traditionem*, pro *deditionem*, Gaertn. a m. pr. *defectionem* Lov. 3. Vide hoc lib. ad c. 1. § 5.

§ 7 *In societate Romana cum fide perstando*] Voces *cum fide* non adparent in Lov. quinque, Harl. Gaertn. Hearnii N. et edd. Aldina prioribus. Verum *cum fide* pro fideliter, quod reliqui, et inter eos integerrimi, constanter servant, sæpius apud Livium obcurrit. Ita IX. 11. 'Te victori, cum qua potes fide, restituis:' hoc lib. c. 19. 'Remissi Cumas cum fide.' c. 31. 'In Sicilia cum fide stipendiis emeritis.' XXIV. 47. 'Emissique cum fide.' XXVI. 20. 'Sociosque cum fide tutati essent.' XXXII. 33. 'De pace cum fide agere.' Vide Gronov. ad XXVIII. 32. § 1. et quæ notavi ad XLV. 8. § 4. Similia alia vide ad XXXVIII. 18. § 7.

Plebs novarum, ut solet, rerum avida, atque Hannibalis tota esse] Heu pravitatem correctorum! Livius scripserat, *plebs novarum, ut solet, rerum atque Annibalis tota esse.* Et testificor ita esse in libro, qui penes me. At illi boni addiderunt *avida.* Scilicet ignorasse eos genus dicendi, quo Livius utitur alias. Lib. VI. c. 14. 'Plebs cum jam unius hominis esset.' III. 36. 'Hominum, non caussarum, toti erant.' Depravarunt similem locum III. 38. 'Indignitate rerum cesserant in agros, suarumque rerum solliciti erant, amissa publica:' sed optimus cod. *suarumque rerum erant*, nullo vestigio alterius vocis: quod idem et Sigonius in suis libris invenit. *Lipsius*, Ep. Quæst. IV. 24. Sic diserte etiam Pall. exclusa voce, quæ compareat amplius in vulgatis, *rerum avida, atque Annibalis.* Grut. Vox *avida* exsulat etiam ab omnibus meis, et Oxoniensibus Hearnii, nisi quod in ejus solo D. superesse dicatur. De ipsa locutione vide ad III. 38. § 11. Mox *patienda obsidione multa*, omissa præpositione, Lov. 4. Tum *auctores defectioni*, pro *defectionis*, Lov. 3. et Ber.

§ 8 *Si palam contra tenderent*] Optimi quique, *si prolatam tenderent.* Lege *si propalam tenderent.* Lib. IV. c. 7. 'Interrex ac senatus consulum comitia; tribuni plebis et plebs, tribunorum militum ut habeantur, tendunt.' Rursum c. 8. 'Ne in parvis quoque rebus incommode adversarentur, haud sane tetendere.' *J. F. Gron.* *Sed si palam contra tenderent*, addita voce, edd. Rom. 1472. ac Parm. *si prolatam tenderent* etiam Flor. Voss. et Ber. *si propalam tenderent* Lov. 1. 3. Harl. Ber. et Hav. *propalam* etiam est in Lov. 4. et 5. Ea voce Livius uti amat. XXII. 12. 'Concessum eis propalam de virtute et gloria esse.' XXIV. 38. 'Aperte ac propalam claves portarum reposcunt.' XXVI. 12. 'Primoribus propalam minabantur.' XXXIV. 33. 'Hæc propalam dicebant.' XL. 3. XLIII. 52. XLIV. 6. XLV. 31. Alia vide ad V. 29. § 10. De verbo 'tendere' vide ad XXXII. 32. § 7. Paullo ante *Ita*, pro *Itaque*, Hearnii D. Vide hoc cap. § 4. Deinde *senatum metus accepit* Voss. Lov. quinque, Ber. Hav. et edd. ante Aldum: *senatus metum accepit* Hafn. et Gaertn. Male: 'metus capit' aliquem, ut 'timor capit' XLIII. 11. 'pavor capit' hoc lib. c. 20. 'metus capit' XXV. 22. 'libido capit' I. 57. 'cupido capit' I. 16. XXXVII. 16. XL. 21. 'oblivio capit' XXVII. 13. ubi vide. XXXVIII. 46. 'admiratio capit' XLIV. 12. et ita passim.

Non posse, clam simulando dilationem mali inveniunt] Barberin. *non posse sed clam simulanda simulando dil.* Florentini, *non posse secum dissimulanda simulando dil.* Put. Pet. et Flor. optimi *posse secunda simulanda simulando.* Forte *resisti multitudini concitatæ non posse, secunda simulando dilationem mali inveniunt.* Sic II. 37. 'Et eos

ipsos sedulo audientes secunda iræ verba:' id est, subservientia, subscribentia. Lib. VIII. c. 12. 'Tres leges secundissimas plebei, adversas nobilitati tulit.' Silius de Petilia XII. 432. 'Infelix fidei, miseræque secunda Sagunto.' Toti loco similis est III. 35. 'Propalam obviam ire cupiditati parum ausi, obsecundando mollire impetum aggrediuntur.' Quare hic quoque suadeo facias, *posse, obsecundando dilationem mali inveniunt.* Video satis frequenter in optimo et primo codice potius superare aliquas literas, quam deesse. Sufficit autem mox sequi 'simulant.' *J. F. Gron.* *Sed clam simulando dil.* Voss. Lov. 2. 4. Harl. Gaertn. et Hearnii Oxon. *sed clam dissimulando dil.* Hav. *assensum simulando dil.* Hafn. et Ber. *secunda clam simulando dil.* Rec. Aliquid vitii subesse certum videtur; cui num alterutra Gronovii conjectura medeatur, aliis judicandum relinquo. Si codd. addicerent, mihi posterior non displiceret.

§ 10 *Ad prætorem Romanum Marcellum Claudium, qui Casilini cum exercitu erat*] Quidam pro *Casilini* bis hoc in loco, sed male, meo quidem judicio, restituerunt *Canusii*, propterea quod libro præcedente c. 57. dicatur Marcellus Canusium magnis itineribus contendisse. Sed vel in itinere restitisse eum, vel Casilinum rediisse intelligimus, quod loca hujus itineris facile convincunt. Neque enim a Canusio Nolam proficiscentibus Vulturnus amnis transeundus, neque Galatia petenda: at utrumque a Casilino, etiamsi de Galatia nihil definimus. *Glar.* Vet. lib. *Casilini*, quam lectionem probat Glareanus. Ego contra probo magis *Canusii*, quod et primo libro Marcellum magnis itineribus Canusium contendisse dixerit, et quod Plutarchus in Marcello p. 302. Canusio item Marcellum ad tutandos socios esse profectum tradiderit. Ἔπειτα δόγμα τῆς βουλῆς δεξάμενος εἰς Κανύσιον παρῆλθεν, καὶ τοὺς ἐκεῖ συνειλεγμένους παραλαβὼν ἐξήγαγε τῶν ἐρυμάτων, ὡς οὐ προησόμενος τὴν χώραν. *Sigon.* *Casilini* retinui et hic et infra, ejecto *Canusio* Sigonii aliorumque, quod pro nostro pugnarent et Pall. et edd. primogenitæ. *Grut.* Sigonii sententiam verisimilem facit situs locorum. Casilinum propius erat agro Saticulano et Trebiano, quam Calatia. Jam si Casilini fuisset Marcellus, utique ibi trajecto Vulturno multo breviore itinere, quam a Casilino Calatiam per ambages petendo, et deinde Vulturnum transeundo, Nolam venire potuisset. Itaque ex Sigonii sententia paullo post itidem legendum est *ipse a Canusio*. Duk. *Casilini*, et mox *a Casilino*, omnes mei et Oxonienses Hearnii codd. constanter legunt; eamque lectionem a Glareano probatam Dujatius alteri, quæ Sigonio placuit, præfert. Sententiam autem præter illa, quæ Glareanus adduxit, novis his argumentis adstruit, quod Livius Marcellum per agrum Saticulanum Trebulanumque super Suessulam per montes Nolam pervenisse narret, quorum locorum nullus a Canusio venienti obeundus erat; quodque Canusium longius, quam Casilinum, ab urbe Nola distet, unde senatui Nolano difficile fuisset, tantum temporis extrahere, quanto opus esset ad petendum exspectandumque a Canusio auxilium. Si autem tabulas geographicas consulimus, ejus sententiam veriorem esse patebit. Quod autem Marcellus non ad Casilinum Vulturnum trajecerit, sed potius ambage quadam Calatiam petiisse, ibique amnem transiisse dicatur, caussa esse potest, ut Nolam petens Hannibalem, qui et ipse exercitum in agrum Nolanum traduxerat, evitaret.

§ 11 *Concedendo plebi senatum, ubi velint, defecturos se, ne deficere præfestinarent*] Pall. 1. ac 2. *conciliando*

plebi sen., ubi velint def., senatum se non deficere. Pal. 2. *ubi velint def. se non deficere.* Gebh. *Conciliando plebi* Voss. Lov. 1. 2. 3. 5. Harl. Rec. Gaertn. et edd. ante Aldum, qui substituit *concedendo plebi* a reliquis servatum usque ad Gronov. quo auctore deinde editum est *concedendo plebei.* Et ita invenio in Exc. Flor. Deinde *def., senatum se ne deficere præfestinarent* Lov. 2. 4. 5. Harl. et edd. usque ad Aldum: *def. sen. se ne deficere profestinarent* Gaertn. *def. senatum se non deficere præfestinarent* Hav. *def. senatum se ne deficere prædestinarent* Ber.

§ 12 *Spemque omnem auxilii Romani*] *Spemque esse auxilii Romani* Hav. *spemque omnem esse auxilii Romanorum* Hearnii N. *spemque omnem auxilii Romanorum* Ber. *spemque omnem auxilio Romani* Flor. a m. pr. Voss. Lov. 1. 2. 4. et Harl.

§ 13 *Perque agrum Satriculanum Trebianumque*] Vet. lib. *Saticulanum.* Recte, ut ante dixi. *Sigon.* Ita et Lov. 5. Plures alii prope accedunt. Nam *Sauculanum* est in Flor. Voss. Lov. 1. Harl. et Hafn. *Sanculanum* Lov. 3. 4. *Santulanum* Lov. 2. Vide ad VII. 32. § 2. Tum *Trebeianumque* Lov. 4. 5. Gaertn. Hav. et quædam ex vett. edd. *Treberanumque* Lov. 3. *Trebreranumque* Hafn. *Trebeilanumque* Hearnius invenit in N. et ed. Aler. principe; quod non multum abit a *Trebulanumque,* quemadmodum Cluver. emendabat Ital. Ant. IV. 5. 1183. Ejus emendationem Gruterus in contextum ultimæ ed. recepit, aliique postea servarunt. De 'Trebula,' sed 'Mutusca' cognominata, vide Græv. Præf. Thes. Antiq. Rom. tom. I. hic tamen memoratam potius *Baliniensem* cognominatam esse, existimat Cluv. l. laud. Vulgatum *Trebianumque* defendit Holsten. ad Cluver. Ital. Ant. p. 260. cujus auctoritate veterem lectionem Crevier. revocavit. Vide etiam Cellar. Geogr. Ant. II. 9. 546. Paullo ante *Galitiam* est in Voss. *Galatiam* autem inter versus adscribitur: quod etiam superest in Flor. Cant. Lov. 3. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. *Gallatiam* in Lov. 1. 2. 5. *Galliciam* in Hearnii D. *Calatina* in ejus L. 1. Deinde *atque* exsulat a Voss. Lovel. quinque, Harl. Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii N. Tandem *Volturno amni,* pro *amne,* legit Flor. Vide ad XXXII. 10. § 8.

CAP. XV. § 1 *Cupidus marini oppidi potiundi*] Opinor *maritimi.* Valla. *Marini* servant Flor. Lov. 2. 4. 5. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii L. 1. N. et edd. principes. Sed et alibi librarii has voces commutarunt. Vide ad hujus lib. c. 4. § 4. Tum *potiundi* exsulat a Ber. Paullo ante *Sub adventu prætoris* Lov. 2. 3. 4. Harl. et Hearnii N. Et ita a m. sec. exstat in Flor. quum prius *Sub adventum* exstitisset. Vide ad II. 55. § 1.

§ 2 *M. Junius Syllanus erat*] Pal. 1. *Julius Silanus.* Gebh. Lege cum optimis *Silanus.* J. F. Gron. Ita Flor. pluresque alii. Neque aliter Sigonius edidit, quem ante Gronov. nemo audire dignatus est. Vide quæ notat Sigon. ad XXV. 2. § 5. et ad XXXIII. 36. § 5.

Neapoli quoque sicut Nolam amissa] Opinor legendum *Nola omissa.* Valla. Pal. 1. *Neapoli quoque sicut Nola amissa:* unde Valla opinabatur legendum *Nola omissa.* Reliqui duo Mss. et cæca ed. *Neapoli quoque sicut Nola non admissus:* quamquam Pal. 2. spernat τὸ *non.* Gebh. Mss. *Neapoli quoque sicut Nolano omissa.* Scribe cum Valla *sicut Nola omissa.* Nisi fuerit tamen *Neapoli quoque, sicut Nolæ, non admissus.* J. F. Gron. *Neapoli quoque sicut Nola non admissus* antiquissimæ, quas vidi, edd. præferunt; cui postea substituerunt *Neapolim quoque sicut Nolam non admissus.* Sed neutra earum lectionum in ullo cod. obvia fuit. *Neapoli quoque sicut Nolano amissa* præfert Voss. a m. pr. *Neapoli quoque sicut Nolano omissa* Flor. a m. pr. sed

in utroque cod. m. altera *Nola omissa* emendatur. Et ita præferunt Lov. 2. Hafn. Ber. et Hav. nec multum in diversa abeunt reliqui; quare lectionem illam in contextum recepi, quod etiam fecit Crevierius, duorum e suis codd. auctoritatem secutus.

§ 3 *Quum aliquamdiu circumsedisset; sæpe vi, &c.*] Urbes 'vi oppugnari' sæpe dicuntur; 'circumsederi vi' raro, ni fallor. Sermonem concisum, ejusque hanc sententiam esse puto: quum eam aliquamdiu circumsedisset, et sæpe vi adhibenda, sæpe plebe et principibus sollicitandis, ad deditionem impellere conatus fuisset. l. IX. c. 2. 'Legiones Samnitium in Apulia esse, Luceriam omnibus copiis circumsedere; nec procul abesse, quin vi capiant.' *Duk.*

Pactus, ut inermes] Quia nihil ex Mss. adnotatur, non moveo *pactus*. Nam etiam 'pacisci' dicitur, qui alii pollicetur, et conditionem fert accipienti, vel quam eum acceptnrum p.. ut: qua ratione Annibal quoque dici potest cum iis 'pactus' esse, ut, si urbem dederent, cum singulis vestimentis abirent. Sed tamen Livius in hac re fere 'pacisci' et 'pactos' dicit eos, qui se sub certa conditione dedunt. XXII. 52. 'Maturior ipsius spe deditio est facta: pacti, ut arma atque equos traderent, &c. et ut, eo pretio persoluto, cum singulis abirent vestimentis.' XXXI. 17. et 47. Non abiret ergo a consuetudine Livii *pactos*. Duk.

§ 4 *Honores iis, qui remansissent, ac militare vellent secum, proposuit*] Meliores, *honores, qui remanserunt, ac militare secum voluissent, proposuit: nec ea spe;* non *spes*. Pro *remanserunt*, lege *remanerent*, vel *remanere*. Sed suave τὸ *iis* omissum. Plautus in Trinummo II. 4. 21. 'Pater cum peregre veniet, in porta est locus:' ubi Dousa *Patri*. Sed illo modo Mss. Menæchmis v. 8. *Eripui, homines qui te ferebant sublimem quatuor:* ubi hærent interpretes. Sed sententia est: Qui homines quatuor te sublimem ferebant, iis te eripui. Noster IV. 3. 'Ex peregrinone patricius, deinde consul fiat? civis Romanus si sit ex plebe, præcisa consulatus spes erit.' Lib. X. c. 25. 'Hodierno et crastino die qui nomina dederitis, mecum ducam:' ubi quid opus *dederint* Sigonii? *J. F. Gron.* Τὸ *iis* in nullo meorum adparuit. Sæpe Livius pronomen hoc omittere solitus est, tum ante relativum *qui*, tum etiam etsi aliud sequatur; quod varias turbas excitandi caussa librariis exstitit. Vide ad II. 22. § 13. III. 44. § 8. IV. 3. § 15. c. 32. § 7. c. 49. § 11. VI. 4. § 5. X. 81. § 15. c. 36. § 7. XXIV. 23. § 3. c. 38. § 7. XXIX. 6. § 6. c. 7. § 6. XXXII. 9. § 1. XXXIX. 46. § 4. c. 49. § 12. XL. 26. § 8. Adde quæ notarunt viri docti ad Suet. Cæs. c. 1. Duker. ad Flori I. 1. 12. Torren. ad Val. Max. I. 7. ext. 8. et Cort. ad Sall. Jugurt. capp. 9. et 14. Tum *remanserant* tantum non omnes mei, nisi quod *remanserint* sit in Lov. 5. Deinde *secum voluissent* Flor. et Cant.

§ 5 *Nec ea spes quemquam tenuit*] Pall. 2. et 3. referunt *Nec ea spe quemquam tenuit*, ut referatur ad Hannibalem, qui et præmia et honores proposuit. *Gebh.* Voss. Gud. Pall. Mureti, *Nec ea spe quemquam tenuit*. Nimirum ipse Hannibal. *J. F. Gron.* Ita et Flor. Cant. Lov. 1. 2. 3. 5. Ber. Hav. aliique.

Quacumque hospitia] Gronov. ad c. 17. § 6. conjicit *quo quemque*. Hoc frequens est. Vide VI. 25. Flor. III. 11. § 10. Freinshem. ad Curt. III. 11. § 12. *Duk.*

§ 6 *Nuceriæ præda militi data est*] *Nuceria* Flor. Voss. Lov. 2. 3. 4. Harl. Hafn. Gaertn. Hav. et Hearnii N. *Nuceria militi præda data est* Lov. 1. et Ber.

§ 7 *Plebes timebatur, et ante omnes L. Bantius*] Val. Max. VII. 3. de vafre

dictis aut factis tale quiddam non de Marcello, sed Q. Fabio, scribit, quamquam subobscure. *Glar.* Hunc Λεύκιον Βάνδιον vocat Plut. in Marcello p. 303. *Sigon.* *Batteum Nolanum* a Frontin. vocari III. 16. 1. ad marginem Livii monuit Perizon. quem viri docti *Bantium* vocandum ad eum l. viderunt. Exemplum autem Fabii, quod ex Val. Max. Glareanus laudavit, simile quidem, nihilominus tamen ab hoc Marcelli diversum est. Vide Oudend. ad Front. IV. 7. 36. Præterea *plebs* Harl. Ber. Gaertn. et Hav. *plebis* Voss.

Quem consensus adtentatæ defectionis] Put. Pet. Voss. *quem consensu attemptatæ.* Gud. *consensum.* Lege *quem conscientia tentatæ def.* J. F. Gron. *Qui consensu adtemptantem def.* Flor. *quem consensu attentantem def.* Voss. Lov. 1. 2. *quem consensum attentantem def.* Lov. 3. *quem consensu ac tentatione def.* Lov. 4. *quem consensu attentatæ def.* Gaertn. *quem assensus attentatæ def.* Ber. *quem conscientia attemptatæ def.* se in Oxon. N. reperisse Hearnius testatur. Quod si verum, non opus est *attentatæ* cum Gronov. mutare in *tentatæ;* præsertim quum ipse Gronov. *adtentari morbo* Livio ex conjectura restitutum voluerit XXIX. 10. 'adtentare dapes ferarum' dixit Sil. II. 522. 'adtentare vias volucrum' XII. 96.

Nunc si ea die fortuna defuisset] Put. *si a die fortuna.* Lege *si ad id fortuna:* nempe ad prodendam patriam. *J. F. Gron.*

§ 8 *Ea tempestate nobilissimus*] Moderatius scripti *ea tempestate prope nob. eques.* J. F. Gron. Ita unus meorum Flor. Voculam hanc librarios pro arbitrio vel addidisse, vel detraxisse, exemplis adlatis docui ad VI. 37. § 11. Adde quæ notantur ad XXI. 41. § 4. XXII. 11. § 6. c. 24. § 14. hoc lib. c. 42. § 3. et XXXVIII. 45. § 3. Eodem modo peccarunt in particula *ferme.* Vide ad XXI. 52. § 10. Proxime accedit Cantabr. qui pro *prope* præfert *probe;* de quo errore vide ad XXXVII. 49. § 2.

Seminecem eum ad Cannas in acervo cæsorum corporum inventum] Eadem ad verbum scribit Plut. in Marc. p. 303. *Sigon.* Forte *seminecem ad Cannas,* deleto pronomine. *J. F. Gron.* *Occisorum corporum* Gaertn. et edd. principes. Vide ad XXVII. 42. § 7.

§ 9 *In jus ditionemque dare voluerat Pœno*] *Dari* Lov. 3. Tum *volebat* Ber. Deinde § seq. *sibi adsumsisse, hostique ademisse* Lov. 3.

§ 12 *Qui cum eo stipendia fecerint, referre, qui vir esset ille*] *Stipendia fecerant* Flor. Voss. Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. et Hearnii N. quemadmodum *militaverat* Flor. Lov. quinque, Harl. Ber. Hav. et Hearnii N. Tum *qualis virtutis esset ille* Lov. 4. ex glossa. Mox *adiisset* Lov. 4. 5. et Ber.

§ 13 *Cannensi pugna non prius prœlio abstiterit*] Optimi *Cannensi prœlio non prius pugna:* quamquam parum intersit. *J. F. Gron.* Ita tamen et Flor. Mox *virorum, equorum, armorum,* pro *armorumque,* Clericus edidit, sed invitis omnibus scriptis et prioribus editis. Id tamen Crevier. secutus est, non monito lectore, qua auctoritate permotus a recepta lectione recesserit.

§ 14 *Et, quo frequentior mecum fueris*] Ita Aldus edidit. Antea vulgabatur *quo frequentius;* quod servant Voss. Lov. 1. 2. Harl. Ber. Gaertn. Rec. et Hav.

§ 15 *Lætoque juveni promissis equum eximium dono dat, bigatosque quingentos*] Plut. ita in Marc. p. 303. Ἵππον τε δωρεῖται αὐτῷ· καὶ δραχμὰς ἀργυρίου πεντακοσίας. *Sigon.* *Læto juveni promissi* Lov. 5. Alios 'lætus' cum secundo casu construxisse, Livium vero his similibusque Græcismis delectatum non esse, jam dictum est ad IX. 23. § 17. Errorem itaque natum puto ex fonte, indicato ad VI. 3. § 8. Hinc

equum eximium exdonabat Voss. a m. pr. *exdonat* a m. sec. *ex dono dat* Flor. Cant. Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hearnii N. et edd. ante Moguntinam. Mox *ut se adire*, omisso τῷ *eum*, Voss. Lov. 1. 2. et edd. Aldina priores: *ut se eum adire*, trajectis vocibus, est in Gaertn.

Cap. xvi. § 1 *Ferocis juvenis animus adeo est mollitus*] *Ferox juvenis animus* Lov. 2. et Hav. *ferocis animus*, media voce exsulante, Voss. et Lov. 1. Mox *rempublicam*, pro *rem Romanam*, Ber. et Hav.

§ 2 *Nolam enim rursus a Nuceria moverat castra*] Non discrepat vet. ed. Pal. vero 1. *Nolanum rursus a Nuceria movit castra.* Pal. 2. *Nolam rursus a N. m. c.* Pal. 3. *Nolam versus a Nuceria movit castra.* Gebh. Scripti omnes *movit*. J. F. Gron. *Movit* etiam Flor. Voss. Lov. 1. 2. 3. 5. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. Insuper *Nolam rursus* Lov. 3. et Gaertn. nec aliter Voss. a m. sec. qui *Nolanum rursus* a m. pr. præfert. Mox *plebsque Nolana* Flor. a m. sec. Lov. 1. 2. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. Præterea *sub adventu hostium* Flor. a m. sec. Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii N. et edd. principes. Vide ad II. 55. § 1.

§ 4 *Instrui deinde utrimque acies Romanorum cœptæ pro mœnibus Nolæ*] Obscurus sensus, qui fiet apertissimus, si loca duarum dictionum contiguarum mutaverimus sic: *Instrui deinde utrimque acies cœptæ, Romanorum pro mœnibus Nolæ.* Valla. Non dubito quin vera hæc lectio fuerit. Alteram tamen servant Flor. Voss. Lov. quinque, Harl. Gaertn. Hav. et edd. ante Moguntinos. Mox *temere procantis* Flor. a m. pr. *temere provocantis* a m. sec. Clariss. Crevier. *procantis* etiam in Put. invenit, ex quo utrum *provocantis*, vel *provocantes*, effici debeat, videndum jubet. Id mihi haud inprobabile videtur, codicis jam auctoritate accedente: quare in contextum recepi. Posses tamen etiam *procurrentes*.

§ 5 *In hac comitiaria jam duorum exercituum statione*] Hic locus quam bene habeat, vehementer dubito: neque enim uspiam memini me legere *comitiaria statio*. Glar. Vet. lib. *In hac continua duorum*. Sigon. *In hac continua* reponit Sigonius ex vet. lib. neque discordat Pal. 2. At Pal. 1. *In hac comitia jam*. Pal. 3. et prisca ed. *In hac comitiaria jam*. Gebh. Est a Sigonio *In hac continua*, cum omnes haberent editi *comitiaria*. Sed in Put. est *coditia*. Manus secunda virgula transfixit τὸ *d*, ac superposuit *m*: inde *comitia*, mox *comitiaria*. Verum est *In hac cotidiana duorum exercituum statione*, vel *quotidiana*. J. F. Gron. *In hac comitia jam* Flor. Voss. Lov. 1. 2. 4. Harl. et Hearnii L. 1. ac D. *In hac comiaria jam* Gaertn. *In hac comitira jam* Ber. *In hac continua jam* Lov. 3. 5. Hafn. Hav. et Brancal. Latinii; quam lectionem Gronovii conjecturæ Doujatius præfert. Certe 'statio perpetua' est x. 21. 'statio assidua' xxxvii. 15. Mihi non liquet.

§ 6 *Egressa portis foret*] Ita Gronov. edidit, quum ante vulgo exstaret *egressa portis iret*. Mutatæ lectionis caussam non video. Crevierius enim *iret* in Put. et Victor. superesse testatur, quod apud me etiam servant Flor. Voss. Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. Eumdem itaque secutus veterem lectionem revocavi.

Clauderentque deinde portas] Meliores relegant copulam. *J. F. Gronov.* Eadem etiam exsulat a Flor. Voss. Ber. aliisque. At *clauderentque* omisit Harl.

Ut, potientes rerum suarum atque urbis] Scripti *potentes*. Sic in contrarium ix. 14. 'Vanissimam increpans gentem, quæ suarum impotens rerum.' Ovidius Am. ii. 2. 'Ille potens dominæ: cætera turba jacet:' ita notavimus in Mss. et verum videtur contra tot varietates. Sic 'regum potens' Lucano viii. 554. et

Ceres 'frugum potens' Senecæ, eidemque Nat. Quæst. I. 17. 'Materiam excipiendarum imaginum potentem.' *J. F. Gron.* Plerique codd. stant pro vulgato. Ex meis tamen Flor. et ex Hearnii Oxoniensibus N. in margine præferunt *potentes rerum suarum*, quod Froben. 1531. recepit, et reliqui usque ad Sigonium servarunt. Id autem recte a Gronov. restitutum, atque altero verius esse puto. Ita VIII. 18. 'Ita vos potentes hujus consilii fecerunt.' XXII. 42. 'Consules imperii potentes fecit.' XXIV. 4. 'Juvenem jam esse dictitans ac regni potentem.' XXVI. 13. 'Dum liber, dum mei potens sum.' XXVII. 30. 'In ea regione potentes maris.' XXVIII. 30. 'Totius certaminis potens.' XXXV. 11. 'Velut quos inpotentes regendi equi invitos efferrent.' Val. Max. III. 2. 20. 'Ne castrorum quidem suorum potentem esse passa est.' Lucan. V. 199. 'potens veri Pæan.' Senec. de Clem. I. 5. 'Quod nulli nisi rerum potenti licet.' Censor. de Die Nat. c. 4. 'Lucumones tum Etruriæ potentes.' Quinct. Inst. XII. 11. 'Quam potens efficiendi, quæ velit.' Vide Titium ad Nemes. Ecl. II. 56. Gron. ad Senec. Herc. Fur. 300. et N. Heins. ad Ov. Met. XV. 108.

§ 7 *Priusquam aliquis motus in muris oriretur*] Vet. lib. *intus oriretur.* Sigon. Vet. ed. *in muris.* Pal. 1. *in viris.* Pal. 3. *in muneris oriretur.* Pal. 2. denique *priusquam aliqui motus intus orirentur.* Gebh. *Intus* Sigonius, quum legeretur *in muris.* Voss. et Pall. *in viris.* Alius *in muneris.* Pet. *in juris.* Optimus *injuriae oreretur.* Scribe *aliquis motus injuriave oreretur.* Terent. Ad. II. 1. 35. 'Tamen tibi a me nulla orta est injuria.' Solet autem idem codex *oreretur* scriptum habere, pro *oriretur.* Sic c. 7. hujus lib. 'Certaminis oreretur.' Et c. 21. 'In Sicilia oreretur.' *J. F. Gron.* Liv. IV. 7. 'Ne qua injuria in eos oriretur.' *Duk.* *Intus oriretur* Hav. *intus oriretur in muris* Lov. 5. et *intus muris oriretur* Ber. Hæc dicta esse videri possent ad exemplum locutionis quæ obcurrit XXIV. 10. *in æde intus*, sive, ut viri docti legunt, *æde intus* sine præpositione. Potius tamen ex duarum lectionum conjunctione nata puto. *In muris oriretur* Gaertn. et Hearnii L. 1. ac N. *injuriis oriretur* Lov. 1. *in viris oriretur* Lov. 2. 3. 4. et Hearnii N. in margine. *Injuris oriretur* Flor. et Harl. Perizonio vet. lib. Sigonii lectio non displicebat, adscripto ad marginem loco ex hoc lib. c. 18. 'Cohortes duæ ad id ipsum instructæ intus.' Ego vero, quod ex vestigiis Put. aliorumque Gronov. elicuit, præfero *motus injuriave oreretur.* Ita XXXII. 10. 'Cui enim non adparere, ab eo, qui prior arma intulisset, injuriam ortam?' Sæpe autem optimi codd. *oreretur*, pro *oriretur*, scriptum exhibent. Ita sane est in Leid. pr. II. 16. § 2. in eodem et Flor. II. 39. § 6. IV. 50. § 2. in duobus illis aliisque codd. IV. 7. § 6. c. 45. § 4. V. 42. § 3. aliisque locis. Vide Voss. Gramm. V. 35. N. Heins. et Burm. ad Ovid. Met. XIII. 130. eumdem Burm. ad Suet. Tib. c. 37. et Claud. c. 13. Ita Gronov. etiam in pluribus membranis *exorerentur* invenit XXVII. 27. § 3.

§ 8 *Ad tres portas*] Lege ex libris omnibus *Ad tris portas* ἀρχαϊκῶς, ut ante triennium in Ciceronem diligenter animadverti. Reposui quoque inferius XXIX. 33. et XXXIV. 44. *Gebh.* Vide Noris. ad Cenot. Pis. Diss. IV. 3. Plerique codd. et primæ edd. etiam hic ita scriptum exhibent. Mox *in hostem versas* Lov. 5. Sed omnia hæc vocabula exsulant ab Harl.

Ac suorum equites statuit] Opinor legendum *sociorum*, non *suorum.* Valla. Recte: *suorum* tamen servant Flor. Lov. 2. a m. pr. et Lov. 4. Sed so-

lent librarii has voces in Mss. confundere. Vide ad XXXVII. 20. § 9.

§ 9 *Subsidiaque destinata inpedimentis data*] Quæ sunt *destinata subsidia?* Et tamen sic omnes libri. An forte *subsidiaque et stationes impedimentis datæ*. Adde XXIII. 37. *J. F. Gron.* *Destinata* videtur nunc vocare, quæ alibi 'assueta præsidia.' XXXVI. 18. 'Elephantos cum assueto præsidio posuit.' Alias plerumque jungit 'necessaria præsidia.' VIII. 26. 'Juventus præter necessarium urbis præsidium ad litus missa.' Hoc lib. c. 48. *Jac. Gron.* Nostri etiam nihil mutant. Doujatius vulgatum tuetur. At Crevier. se facile passurum profitetur, ut alterutra harum vocum, sive *data*, sive *destinata*, eliminetur.

§ 10 *Nec exercitus Romanus porta egrederetur*] Pal. 3. *portam egrederetur*. Sic Pal. 2. c. 46. 'Nihil admodum viribus suis fidentes egredi portas.' Infra XXV. 8. exhibent libri omnes, 'Nocte per speciem venandi urbem egressi.' Et ibid. 'Prædandi caussa se urbem egressos.' Sic restat in Pal. 2. XXVII. 24. 'Ne quis nocte urbem exiret.' Statius: 'Campum exire vetat.' Liv. XXVIII. 26. 'Custodesque circa omnes portas missi, ne quis urbem egrederetur,' ut habent Pall. Mss. XXXV. 46. habet Pal. 1. *Portum egressus*. Malo tamen ibi referre ad præcedens *procul*. Gebh. Ita Livium loqui solere, certum est. Vide ad XXIX. 6. § 4. Quum tamen et alia constructio passim apud Livium obcurrat, neque ullus meorum uni a Gebh. memorato cod. consentiat, ejus lectionem præferre præceps foret. *Portas egrederetur* est in Hafn. *prior egrederetur* in Lov. 3.

§ 11 *Prodita conloquia esse, metuque resides factos*] *Proditum conloquium esse* Flor. a m. sec. Sed supra dixerat hoc cap. 'Nocturna conloquia inter plebem ac Pœnos fieri.' Et cap. seq. 'Qui clam in conloquiis hostium fuerant.' Τὸ *esse* deest in Lov. 4. et 5. *prodita esse colloquia* legit Harl. Tum *desides* Ber. Brancal. Latinii, et Hearnii N. Solent hæ voces commutari. Vide ad XXV. 6. § 21. Mox *in castra relinquit*, pro *remittit*, Lov. 3. *in castra reliquit* Hafn. Hinc *tumultum aliquem in urbe plebem moturam* desunt in Lov. 1. 3. Voss. et Hafn.

§ 12 *Moxque dum in sua quisque ministeria discursu trepidat*] Volentibus melioribus exegi *Moxque;* quod ceu ferrumen male sibi hærentis orationis inseruerant male seduli. At eodem prorsus modo XXVII. 14. 'Duodevicesimam legionem in primam aciem inducit. Dum alii trepide cedunt, alii segniter subeunt, turbata tota acies est,' &c. *J. F. Gron.* *Moxque in sua*, omissa voce *dum*, Voss. Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Ber. Hafn. Gaertn. et Hav. *Mox in sua* Lov. 1. *Tum in sua* Flor. Mox *quanto maxime possent impetu* Gaertn. et Hav. Male. Vide ad IX. 24. § 9. *Quanto maxime possunt impetu* Ber. *quanto possent maximo impetu* Lov. 4.

§ 14 *Ingentis repente exercitus speciem fecerint*] *Facerent* Ber. et Hav. *faceret* Lov. 2. *fecerit* Flor. Lov. 3. Harl. Gaertn. et edd. antiqq. idque voluisse videtur Lov. 4. in quo tamen errore scribæ *fecit*, pro *fec'it*, id est *fecerit*, datum est. Referri id posset ad *clamorem*, qui ingentis exercitus speciem fecerit.

§ 15 *Duo millia et trecentos hostium cæsos, non plus uno Romanos amisisse*] Supra quinque millia hostium cæsa, haud plures quam quingentos Romanos cecidisse, tradit Plutarchus p. 304. hoc tamen a Livio reprobari ait, Λέγονται ὑπὲρ πεντακισχιλίους ἀποθανεῖν, ἀποκτεῖναι δὲ Ῥωμαίων οὐ πλείους ἢ πεντακοσίους· ὁ δὲ Λίβιος οὕτω μὲν οὐ διαβεβαιοῦται γενέσθαι μεγάλην ἧτταν, οὐδὲ πεσεῖν νεκροὺς τοσούτους τῶν πολεμίων. *Sigon.* Numerum hunc auget Put. habet enim *millia et DCCC.*

Sic etiam de Romanis: *non plus D. Romanorum:* ubi vulgo, *non plus uno Romanos amisisse.* Lege *Romanum.* Aliæ membranæ *non plus Romanorum,* sine τῷ *uno.* Numerum a vetustissimo editum confirmat Plutarchus in Marcello. *J. F. Gron.* *II. et DCCC. hostium cæsos* est etiam in Flor. Deinde *non plus Romanorum amisisse* Flor. et plerique apud me codd. quod Hearne etiam in L. 1. N. atque ed. Aler. superesse monuit. *Non plus amisisse* Hafn. *non plus Romanos centum amisisse* Brancal. Latinii: *non plus Romanorum centum amisisse* Ber. a m. pr. in quo *amissis* interpolavit manus altera. At *duo millia et DCCC. hostium cæsos, non plus D. Romanorum amisisse* Put. consentiens legunt Exc. Pithœi. Gronovii itaque emendationem, qui reliqua ex optimo cod. hausit, *Romanum* pro *Romanorum* ex conjectura dedit, in contextum recepi. Bis in his verbis notam numeri quingenarii sibi incognitam transierant librarii. Quod et alibi factum esse, videbimus ad XXXVII. 40. § 11.

Ingens eo die res, ac nescio, an maxima illo bello, gesta sit] Hinc Cic. in c. 3. ait, 'Post Cannensem illam calamitatem primum Marcelli ad Nolam prœlio populus Romanus se erexit.' *Sigon.* Syllaba *sit* lutulat valde rotunditatem orationis. *Grut.* Vir doctus *gesta est.* At isto modo Livius XXII. 39. 'Nescio, an infestior hic adversarius, quam ille hostis maneat.' Τὸ *est* intelligendum post *res.* J. F. Gron. Vir doctus, quem Gronov. *gesta est* legere testatur, est Freinsh. ad Curtii IV. 4. § 2. cujus conjecturam etiam prima ed. recepit, sed iteratis curis repudiavit. Jac. Periz. ad oram Livii adscripserat, forte legendum esse *fuit;* quod sane propius ad vulgatum accedit, et, si quid mutandum sit, præferrem. Omnes tamen codd. receptam lectionem constanter tuentur. Locutioni 'nescio an,' 'haud scio an' subjunctivum jungi, docent exempla laudata ad XXXVII. 54. § 16. Verum ita minor interpunctio post *bello* expungenda est.

Non vinci enim ab Hannibali vincere solitis difficilius fuit, quam postea vincere] Opinor legendum *non vinci enim ab Annibale vinci solitis,* sive *vinci suetis,* vel *vincere solito,* sive *suelo.* Valla. Nulla lectionum, quas Valla vel notæ præscripsit, vel ex ingenio reposuit, in codd. aut edd. obcurrit, nisi quod Basil. 1554. 1555. et Sigonianæ legant *vincere solito.* Omnes manu vel typis exarati præferunt constanter *vincentibus.* Nemo non videt, sensum hujus loci esse, illis, qui tunc vincebant, difficilius fuisse non vinci ab Hannibale, quam postea fuit victoriam reportare: ipsi etiam indocti librarii, ita locum intelligendum esse, viderunt; unde *tum vincentibus* scriptum fuit in Lov. 5. *tunc vincentibus* in Hav. et Brancal. Latinii. Quis igitur ferat Doujatium querentem, difficile esse sententiam hujus loci capere? Quum vero vel *vincentibus* delendum, vel scribendum conjicit *non vinci enim ab Hannibale victis jam sæpius difficilius fuit,* quis non stomachum ejus miratur, qui ferre potuit duplicem illum comparativum proxime junctum. At quum postea per se viderit, *vincentibus* ad Romanos referendum, et pro jam victoribus, qui nunc ad Nolam vincebant, accipiendum esse, nonne priora inducta præstitisset, quam ut ipse se aliis ridendum propinasset?

CAP. XVII. § 2 *Bonaque eorum jussit publica esse*] Præclare Put. *jussit publica P. R. esse:* quod est *populi Romani.* J. F. Gron. Puteaneo consentit Flor. Formula autem hæc apud Nostrum frequens est. III. 71. 'Agrum jure belli publicum populi Romani factum.' XL. 38. 'Ager publicus populi Romani erat in Samnitibus.' XLIV. 16. 'Agri Tarentini, qui publicus populi Romani esset, ducenta jugera dari.' Alia ex Livio exem-

pla laudavit Gron. Obs. iv. 14. p. 224. Et ita in fragmentis legum agrariarum apud Gruter. in Inscr. pagg. ccii. et cciii. Paullo ante *supra LXXX.* pro *septuaginta*, Hearnii D. et N. Tum *proditionis* omittitur in Hav.

§ 3 *Profectus, supra Suessulam castris positis consedit*] Τὸ *profectus* exsulat a Gaertn. Hinc *positis castris* legunt Lov. 4. et 5. Mox *insedit* Cant.

§ 6 *Consilium aut terror tulit*] Imo *error.* Ita emend. Lucret. alibi. Sic et alibi Livius. *T. Faber.* Fortassis *error.* Nam *terror* quidem agitabat et eos, qui legerunt locum exsilio. Alterum genus tenuerunt, ad quæ forte delati sunt. Supra c. 15. 'Quocumque hospitia aut fortuitus animi impetus tulit:' ubi forsitan etiam legendum *quo quemque.* J. F. Gron. Se *aut error tulit* in Put. invenisse, Crevier. testatus est; eamque lectionem in contextu expressit. Cui locum etiam dedi, quum in Flor. invenerim. Reliqui vitiosæ lectioni adhærent. Solent autem passim voces 'error' et 'terror' commutari. Vide ad xxiv. 30. § 6. Mox *profugerunt* Lov. 2. Vide ad xxxvii. 57. § 2.

§ 7 *Dictatorem Romanum legionesque minus accipi nunciatum esset*] Vos mutatis *minus* in *Cumis*; ego in *novas*, et *accipi* in *acciri.* Quod ita debere legi, qui verba ipsa auctoris de duabus novis legionibus legit, animadvertet. *Valla.* Vet. lib. *legionesque minus accipi nunciatum esset.* Pro his repositum est *nuncii accipi nunciassent*: recte, quod ad sententiam pertinet: quod autem ad verba, malim legi, auctore Valla, *legionesque novas accipi nunciatum esset.* Nam de his legionibus paulo ante c. 14. scripsit. *Sigon.* Quid est *dictatorem accipi a Casilino?* quis sic loquitur? dixisset a Casilinensibus, ferremus: ut omittam acceptum numquam esse. Theani castra habuit, ibique hibernavit. Vetus lectio *legionesque minus accipi.* Valla voluit *legionesque novas acciri.* Puto melius *legionesque eminus aspici*: levissima mutatione. *Lipsius*, Ep. Quæst. iii. 4. *Legionesque eminus aspici* est a Lipsii dexteritate, quum invenisset in Ms. suo *legionesque minus accipi*: quod cum etiam restaret in duobus Pall. malui istud, quam quod Valla, quod Sigonius obtrudunt. *Grut.* Pall. 1. et 3. *legionesque nimis accipi nunciassent.* Pal. 2. *legionesque minus accipi nunciatum esset.* Gebh. Voss. *legionesque nimis accipi.* Gud. *legionesque novas accipi*, et in margine *acciri.* Quod verum est. *J. F. Gron.* In nullo apud me cod. vel ed. *nunciatum esset*, sed semper *nunciassent*, occurrit. Præterea *legionesque nuncii accipi nunciassent* legunt Lov. 3. Hafn. Gaertn. Hearnii N. a m. pr. et pleræque edd. neque differt Ber. nisi quod præferat *accepti*: quomodo interpolarunt, quibus *nunciassent* absolute sine nomine poni displicebat. Quod tamen Livio frequens esse, videbimus ad xxxiv. 56. § 11. *Legionesque Cumis accipi nunciasset* Lov. 4. *legionesque minus accipi nunciassent* Lov. 1. *legionesque minis accipi nunciassent* Lov. 5. *legionesque unius accipi nunciassent* Hav. *legionesque accipi nunciassent* Hearnii N. a m. sec. Lov. 2. et Flor. a m. pr. in quo emendatum est a m. altera *legionesque nimis accipi nunciassent*, consentiente Harl. Lipsianam conjecturam Gruterus in ultima ed. contextui inseruit, ac J. F. Gronovius retinuit non modo, sed etiam probavit ad xxxviii. 1. § 4. Probavit etiam Crevier. Quæ autem hic sub nomine J. F. Gronovii conspiciuntur, a Jac. Gronovio post mortem patris edita sunt, qui etiam ex ejus sententia contextus lectionem mutavit. Ea sane cod. præsidio firmata, quod de nulla alia a viris doctis prolata dici potest, non videtur insuper habenda. Certe 'acciri' et 'accipi' facile commutari potuerunt ob similitudinem

ductuum literarum *P* et *R*, non modo in scriptura Romana majuscula, sed etiam Longobardica; de qua dictum ad hujus lib. c. 1. § 6. Et ita peccari hoc cap. § 10. putabat Cel. Burm. Similiter confunduntur 'acciendum' et 'accipiendum,' etiam 'accitum' et 'acceptum.' Vide ad x. 19. § 1. et ad Ep. Liv. lib. XLVIII. non longe post principium. 'Acciri' autem 'a Casilino,' pro a Casilinatibus, ut VIII. 11. 'Latinis quoque ab Lavinio auxilium ferri cœptum.' Et ita sæpe nomina urbium pro earum incolis poni, vidimus ad VIII. 11. § 12.

Ne quis tam propinquis hostium castris Capuam quoque recurrat] Quod illud tantum periculum, si quis Capuam recurrat, civitatem Annibali sociam et amicam? Meus liber *Capue quoque recurrerant*. Lego *ne quid tam p. h. c. Capuæ quoque occurreret*. Annibal, audito dictatorem vicinum esse, metuens ne quid et Capuæ accideret, exercitum propius Casilinum movit. *Lipsius*, Ep. Quæst. III. 4. Quis non videt esse corruptum? Lipsius *ne quid t. p. h. c. Capuæ quoque occurreret*. In Put. est *Capuæ quoque orere currunt*. A m. sec. erat deletum *ore*: inde corruptius alii libri, et tandem exstructa est vulgata. Sed videtur olim fuisse *ne quid t. p. h. c. Capuæ quoque moveretur*. J. F. Gron. Unus Hav. *ne quid tam in propinquis* legit: reliqui in his verbis vel nihil mutant, vel *ne quisquam tam propinquis*, vel *ne quisquam tam in propinquis*, vel *ne quis tam in propinquis* obferunt: quod posterius exstat etiam in antiqq. edd. In sequentibus codd. servant vel *Capuæ quoque recurrat*, (consentientibus etiam vett. edd.) vel *Capuæ quoque recurrant*, vel *Capuam quoque recurrerant*. Vulgatæ lectionis auctor fuit Aldus, quam Donjatius probavit, *ne quis* exponens (scilicet Acerranorum). Verum ita Lipsio respondendum fuerat, interroganti, quid illud tantum periculum foret, si quis Capuam recurreret. Insuper Hannibal etiam tum demum Casilinum movit, quum jam Acerrani in urbes Campaniæ, quas fidem non mutasse satis certum erat, perfugissent. Gronov. priori ed. not. conjecerat *ne quis t. p. h. c. Capuæ quoque oreretur motus*: cui postea, quod hic editur, substituit.

§ 8 *Casilinum eo tempore Prænestini habebant*] Quidam adjecerunt numerum *quingenti Prænestini*. Sed ut alia in historia non constant, ita nec militum numerus. Val. enim Max. VII. 6. 3. trecentos fuisse Prænestinos ait, Strabo lib. V. circa finem, ait quingentos et quadraginta fuisse. Livius paulo post c. 19. ambigue loquitur. Nam 'qui in præsidio fuere,' inquit, 'ex quingentis septuaginta minus dimidium ferrum famesque absumpsit.' Sed præmiserat paulo ante 'Prænestini maxima pars fuere:' quod mirum videtur, cum Perusina cohors, homines CCCC. et LX. una cum iis obsidionem pertulerint. Verum cum cogito, in hac rerum necessitate Valerio murem fuisse, Straboni autem medimnum ducentis venditum denariis sive drachmis, denique Livium, cum ex proposito, ut historicus, ea scriberet de fame, cæterum nihil hac de permutatione meminisse, suspicio subit animum, vel libros corruptos, vel historiam indiligenter a Romanis scriptam, ut sunt alia pleraque. *Glar.* In vet. lib. nullus numerus est Prænestinorum. Paulo post c. 19. Livius eos quingentos septuaginta fuisse scribit: at Strabo v. 249. quingentos quadraginta. Ἐν τῷ Κασιλίνῳ πολιορκούμενοι Πραινεστίνων ἄνδρες μ' καὶ φ' πρὸς ἀκμάζοντα Ἀννίβαν ἐπὶ τοσοῦτον ἀντέσχον, &c. Ut ergo de Perusinis ait *CCCC. et LX.* sic de Prænestinis *D. et LXX.* scribendum videtur. *Sigon.* Numerum *quingenti* respuunt libri omnes, quem et ego expunxi. Statim Pal. 3. *cum Romanis paucisque*

Latini nominis. Gebh. Numerus etiam ab omnibus meis, Oxoniensibus Hearnii, et edd. Aldo prioribus exsulat: quum autem notam numeri quingenarii sibi incognitam librarii sæpius omiserint, ut videbimus ad XXXVII. 40. § 11. hinc cum Aldo *quingenti Prænestini*, quam cum Sigonio *quingenti et septuaginta Prænestini*, legere malo. Ceteroquin enim ratio, cur numerus exciderit, dari nequit. Ita ergo hic Livius numero rotundo utitur, quem exactius exsequitur c. 19. Porro non videntur hic meriti Latini censuram Glareani. Livius præsidium Casilini nec muribus abstinuisse tradit c. 19. quamvis de mure tot nummis vendito nihil addat; quod etiam omitti potuit. Locum autem Strabonis vitiosum, et μυὸς, pro μεδίμνου, legendum esse, viri docti monnerunt. Majorem speciem habuisset, si exagitasset dissensum Front. IV. 5. 20. aliorumque, Strabonis, Val. Max. ac Plinii, circa pretium quo mus venditus est; de quo vide viros doctos ad Front. Mox *cum Romanis paucis Latinique nominis* Lov. quinque, Harl. Ber. Gaertn. Hav. et edd. ante Aldum.

Quos eodem audita Cannensis clades contulerat] Doujatius conjicit *compulerat*, ut mox hoc cap. 'Eodem nuncio, quo Prænestini paucos ante dies Casilinum compulsi:' ita peccasse librarios, et verba hæc commutasse dictum est ad v. 28. § 7. Similiter *adpuli* et *adtuli*. Vide ad Silii I. 426. Potest tamen et vulgatum servari, si *contulerat* accipiamus pro effecerat, ut se conferrent. Vide ad v. 39. § 4. Et sane codd. nihil mutant.

§ 9 *Et aliis adgregarent sese Romanis*] *Aggregarentur* Lov. 1. Harl. et Gaertn. *adgregantur* Flor. quod quum et in Put. invenisset Crevier. scribendum conjecit *et aliis adgregantibus sese Romanis*. In præcedentibus *ante famam adversæ pugnæ* alio ordine idem Flor. Mox *eos* abest a Flor.

§ 10 *Ibi quum dies aliquot, suscepti Campanis timentesque, cavendis ac struendis*] Vos sic emendatis: *ibi quum dies aliquot suscepti, Camp. susceptis timentibusque cav. ac str.* Ego tantum muto *suscepti* in *suspecti*. Valla. In multis etiam meorum *suscepti*. Sed solent ea vocabula a librariis commutari. Vide ad XXVIII. 6. § 12.

Jamque de Capuæ defectione agi, accipique Hannibalem, satis pro certo habuere] Tempus *habuere* non est sententiæ huic aptum: *haberent* sensus postulat. In vet. certe libris est *habere:* reliquæ duæ literæ *nt* ex principio insequentis vocis, *interfectis*, sunt repetendæ. *Sigon.* Gud. et Voss. a m. sec. *ita de Capuæ def.* J. F. Gron. *Habere* etiam Flor. a m. pr. Voss. Lov. 3. 4. Harl. Gaertn. Ber. Hav. et Hearnii L. 1. *haberent*, ut Sigonius conjicit, Lov. 5. Utrum insuper *ita de Capuæ* etiam Flor. Lov. quinque, Harl. Ber. Rec. Gaertn. Hav. et Hearnii Oxonienses. Quum Crevier. eamdem lectionem etiam magno consensu in suis invenisset, inde scribendum conjecit *ut de Capuæ:* et *ut* interpretatur 'postquam;' quo sensu hanc voculam sæpe a Livio usurpari, dictum est ad XXI. 29. § 5. Sic hoc cap. 'Ut circumvallari mœnia viderunt:' et ita tempus *habuere*, quod sententiæ aptum negabat Sigonius, ei optime conveniet. Insuper *Capuæ traductione* Hearnii D. Sine dubio voluit *traditione*. 'Traditio' autem et 'proditio' etiam alibi commutantur. Vide ad VIII. 26. § 6. Deinde Burm. *accipique* suis ad me literis non damnabat, melius tamen fore putabat si *accirique* legeretur. Vide ad § 7. hujus cap. Libri nihil mutant.

Interfectis nocte oppidanis] Qui ad Pœnos deficere volebant, opinor. Nam, non omnes interfectos fuisse, liquet ex c. 19. *Duk.*

Partem urbis, quæ citra Vulturnum est] Put. a m. pr. *quæ civulturnum.*

Lege *quæ cis Vulturnum.* J. F. Gron. *Citra* quidem in reliquis, at *circa* in Voss. Lov. 1. 2. 3. Ber. Hafn. Rec. Gaertn. Hav. et Hearnii L. 1. et N. Simili varietate pro *cis* in Mss. nunc *circa*, nunc *citra* ab indoctis librariis datum fuisse, vidimus ad IV. 17. § 8. Mox *dividuntur amni*, nempe duæ partes urbis, Voss. a m. pr. Lov. 2. 4. Harl. Gaertn. Hav. et Hearnii N. *dividuntur amne* Lov. 3. Male. Vide ad XXXII. 10. § 8. Denique *occupaverunt* Flor.

§ 11 *Idque præsidii Casilini habebant Romani*] *Idque præsidii* primus edidit Jac. Gronov. cujus lectionem receperunt Clericus et Crevier. Et, ita Livium loqui solitum fuisse, vidimus ad VII. 26. § 12. Hic tamen nullus meorum codd. lectionem illam agnoscit, neque etiam vel Gronov. vel Crevier. aliquid ex suis monuerunt. Priorem itaque reduxi.

Homines quadringenti sexaginta] Hæc iterum lectio ex Jac. Gronovii ed. orta est, quam Clericus in suam admisit, at nuper Crevier. repudiavit. Priores inter utrumque numerum particulam copulativam agnoscentes vulgarant *quadringenti et sexaginta.* Et voculam quidem interpositam plerique agnoscunt codd. sed deest tamen in Flor. quare neque restituendam judicavi. At insuper *homines quadringenti et LXX.* Lov. 3. et Hafn. *homines quadringenti et XL.* Hearnii D. *homines CCC^ti et sexaginta* Hav. *hominesque trecenti et sexaginta* Gaertn. *hominesque* etiam Hearnii N. Sed vox *homines* exsulat a Ber.

§ 12 *Et flumine altera parte cincta, tuenda erat*] Vocula prima deest in Lov. 4. et 5. ejus loco *quæ flumine* est in Ber. Præterea *tenenda erat* Hafn. Sed ita sæpius variant scribæ. Vide ad X. 3. § 2. Mox *hostium*, pro *hominum*, Voss. et Lov. sollemni etiam scribarum lapsu. Vide ad h. lib. c. 37. § 11.

CAP. XVIII. § 1 *Gætulos cum præfecto, nomine Isalca, præmittit*] Pal. 2. *cum profecto nomen ei Sisalca.* Pal. 1. vero *Isis alca:* vet. ed. *Isasalca.* Paullo ante *cum jam haud procul inde esset.* Gebh. Nomen præfecti varie in scriptis exaratur. *Eisisalca* præfert Flor. *Isisalca* Voss. Harl. et Hearnii L. 1. ac D. *Ysisalca* Lov. 2. et Ber. *Insisalca* Lov. 1. *Isasalta* Lov. 4. 5. *Isalta* Lov. 3. *nomine Isis ad eos præmittit* Hav. et Hearnii N. *Isasalca* est in ed. Rom. 1472. ac Parm. Masinissæ patruus infra *Œsalces* vocatur XXIX. 29. quod idem nomen atque *Isalces* Gronovio videtur. *Gætulos* autem scripsi cum diphthongo. Vide Cort. ad Sall. Jug. c. 18. et quos ibi laudavit. Paullo ante *quum jamjam inde haud procul esset* Harl.

Præmittit: primo si fiat] Optimi *præmittit, ac primo.* J. F. Gron. Immo non tantum optimi, verum etiam omnes mei et Hearnii Oxonienses codd. atque insuper omnes edd. usque ad Modium, qui primus τὸ *ac* omisit. Mox *aperiundas* Flor.

Si in pertinacia persient, rem gerere] *Sin in pertinacia* Lov. 4. Hearnii N. omnesque edd. usque ad Gronov. *sin pertinacia* Flor. Lov. 5. et Hav. Reliqui *si in pertinacia*, quod Gronov. 1664. recepit. Priorum edd. lectio auribus ingrata est. Tum *ut rem gerere* Flor. Lov. 1. 2. 3. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. Vocula *ut* perperam repetita est ex vocis præced. literis finalibus. Vide ad XXXVII. 24. § 13. Mox *possint* Harl. 5. et Hav.

§ 2 *Metuque concessum barbarus ratus*] *Consessum* conjicit Donjat. nempe ab iis qui se Casilinum receperant, id est eos metu cessare, non moveri: 'sedere' enim et 'considere' sæpe idem significare, quod 'desidere,' vel 'residere.' Sed nihil mutandum. *Concessum* inlustrant, quæ Gronov. notat ad XXXIII. 19. § 1.

Moliri portas, et seras claustraque

effringere] Illis optimis est, *moliri portas et claustra refringere.* J. F. Gron. Ita et Flor. *Refringere* proprium in hac re verbum. Infra XXIV. 30. 'Postquam capi muros refringique portas viderunt.' Vide Rhen. ad XXVI. 30. § 9. et quæ notavi ad IX. 24. § 12. et X. 10. § 4.

§ 3 *Quum, patefactis repente portis, cohortes duæ ad ipsum instructæ intus*] Malis forte *ad id ipsum.* Et sic membranæ quædam. *J. F. Gron.* *Ipsum* interdum pro 'id ipsum' poni, docui ad V. 43. § 4. At hic omnino *ad id ipsum* revocandum est; non modo enim ita Hearnii L. 1. omnes Crevier. omnesque mei codd. verum etiam omnes edd. præferunt usque ad Elzevir. Heinsii, ubi demum, sine dubio operarum lapsu, τὸ *id* omissum est. Præterea *tum patefactis* Latinius malebat, quod est in Lov. 3. Mox § seq. *robore virium*, pro *virorum*, et *eruptionem hostium*, pro *cohortium*, Rec. *cohortium* deest in Lov. 2. *cohortium eruptionem* legit Ber.

§ 5 *Obpugnare parat*] Delenda dictio *parat* vel ideo, quod recurrat versu hinc altero; nisi quoque et ibi a mala restet manu, quod suspicor. *Grut.* Omnes codd. dictionem illam tuentur. Neque legitimam expungendi caussam esse, quod § 2. præcesserit, patere potest ex notatis ad I. 3. § 9. In præcedentibus *ante ipsa mœnia positis* Lov. 4. et Ber. a m. sec. *ante ipsa mœnia appositis* Gaertn.

§ 6 *Satis multis, ut ex tanta paucitate, interfectis*] *Satis multis aut ex tanta pauc.* Gaertn. *satis multis ex tanta pauc.* Lov. 4. Male. De sensu voculæ *ut* hoc loco vide ad X. 43. § 15.

§ 7 *Proposita est, atque ipse dux*] Genuinam hanc lectionem retinet recte Pal. 2. et prisca ed. At Pal. 1. *proposita, statque ipse dux.* Pal. 3. *proposita, stansque ipse dux*: quæ lectio ex coalitione *est atque* nata est. *Gebh.* Eodem errore *proposita, statque ipse dux* etiam Voss. Cant. Lov. 1. 2. 3. 4. Harl. et Hav. *proposita, atque ipse dux* Ber.

§ 8 *Inde vineæ quoque cœptæ agi*] Jac. Perizon. ad marginem Livii adscripserat sibi videri, hic quædam deesse: nullam tamen suspicionis caussam reddidit. Mox *nec ad varios conatus hostium vis aut ars deerat*, duabus vocibus omissis, Lov. 3.

§ 9 *Socii Romani propugnacula*] Scripti *socii Romanorum.* Lege *aut ars deerat sociis Romanorum. Propugnacula, &c.* J. F. Gron. Vulgatum ferri nequit. Nam *socii Romani* sunt Romani societate juncti, hic vero intelliguntur alii, qui societatem cum Romanis inierunt. Ii autem vocantur *socii Romanorum.* Vide Gronov. ad Liv. I. 26. § 4. Et ita hic etiam est in omnibus meis, nisi quod *Sociique Romanorum* legat Ber. Quin et *Socii Romanorum* omnes præferunt edd. usque ad Paris. qui a. 1573. dederunt per compendium *Socii Rom.* pro quo, per proximas etiam edd. propagato, qui ultimæ Gruteri præfuit, perperam dedit *Socii Romani.* Omnino igitur placere nequit *Socii Romanique*, quam conjecturam Periz. ad marginem Livii adscripsit. Nimis enim a Mstorum lectione abit. Mox *transfixis cuniculis adversus hostium cuniculos et palam et clam cœptis obviam ire* Ber. et Brancal. Latinii.

Castrisque communitis] Aliquid scabri huic orationi inesse videtur: pudor avertit Hannibalem ab incepto, et concessit in hiberna. Τὸ *que* abest a Ber. et quibusdam edd. antiqq. An legendum *castris itaque communitis?* vel *castris qui communitis?* de quo erroris genere ad XXVIII. 12. § 13. dicam. Vide tamen quæ notat Duker. ad III. 38. § 2.

§ 10 *Adversus omnia humana mala sæpe ac diu durantem*] Put. et Pet. *duratum*: etsi τὸ *sæpe* illud flagitare videatur. Lib. VII. c. 29. 'Fluentes luxu ab duratis usu armorum in Si-

dicino pulsi agro.' xxx. 28. 'Exercitum æqualem stipendiis suis, duratum omnium rerum patientia.' *J. F. Gron.* Minime necesse esse, *duratum* rescribere, monuit Burm. ad Flacc. VII. 338. Contra Donjatius adverbiis *sæpe ac diu* magis convenire *duratum* pronunciat, sed nulla effati ratione addita, nisi forte id hauserit ex Gronovio, sed male intellecto. Nam in verbis ejus pronomen *illud* referendum est ad remotius *durantem*, ut ex vocula *etsi* colligi, et insuper ex prima ed. notarum ejus intelligi potest: ut plane Gronov. contrarium dixerit, nempe τὸ *sæpe* flagitare *durantem*. Verum adverbia illa non huic magis, quam illi, lectioni favere videntur. Ceterum Flor. a m. pr. *sæpe adjuratum*: pro quo postea factum *sæpe ac diu duratum*. Et ita in Put. fuisse ex Gron. prima ed. notarum constat, pro quo quum postea curis secundis *duratam* lapsu operarum excusum fuisset, Donjatius hunc etiam errorem adoptare maluit, quam, quod nullo negotio poterat, ipsum cod. consulere.

§ 11 *Quo avidius ex insolentia in eas se immerserant*] Pall. tres *in eas se merserant*. Melior est vulgata lectio, retenta quoque editori principi. *Gebh.* Scripti *merserant*. J. F. Gron. *Merserant* etiam Flor. Voss. Lov. 1. 2. 3. Harl. Ber. et Oxon. Hearnii. Præterea *quo avidius insolentia* Harl. *quo avidius et insolentius* Lov. 3. et Hafn. Paullo ante *nulla mali vicerat vis*, pro *vicerat*, Ber.

§ 12 *Scorta balneaque*] Nescio quid in libris omnibus compareat *scorta lineaque*. Gebh. Illi (scripti) *balineaque*. J. F. Gron. *Lineaque* Voss. Lov. quinque, Harl. Rec. Gaertn. Hearnii L. 1. N. et priscæ edd. quin et ad marginem Lov. 3. hæc adscripta erat glossa, *id est*, *linteamina et hujusmodi*. Sed recte codd. Gronovii *balineaque*, quibus consentit Flor. Et ita edidit Aldus, quum jam Ascens. 1510. *balneaque* substituisset; quod posterius etiam Froben. 1531. revocavit. Sed *balineum* potius, quam *balneum*, optimæ notæ codd. scribere solent; utraque vero scriptura in marmoribus literatis obvia est. Vide Dausq. Orthogr. part. II. voce 'Balineum.' Adde Jac. Gronov. ad Suet. Ner. c. 35. ubi cod. Salmas. ita præferre docet, ac queritur viros doctos, qui c. 31. ita ediderant, scripturam illam ibi neglexisse. Verum ipse Gronov. etiam eamdem in contextum recipere neglexit in Aug. c. 94. et Vespas. c. 21. ubi similiter in Salmas. esse notatur. Quod ne et nos hoc lib. c. 7. § 3. commisisse arguamur, sciendum est, omnes codd. ibi constanter *balneis* legere. Ceterum Varronem negare de Ling. Lat. VIII. 114. *balinea* numero plurali dicendum, sed *balineæ*; at illud tamen Horat. usurpare, observat Voss. Gramm. III. 37. Exemplis vero Horatii non tantum adde hoc Livii, sed et alia apud Val. Max. IX. 1. 1. 'Pensilia balnea primus facere instituit:' et Senec. Ep. 90. 'Quædam nostra demum memoria prodisse scimus, ut suspensuras balneorum.' An ergo post tempora Varronis demum usu invaluisse dicemus? Mox *præteritæ victoriæ eos* Flor. Lov. 2. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii N. et edd. una vel altera excepta, omnes usque ad Paris. 1573. quæ vocem *victoriæ* omisit: quod emendatura proxima Francof. 1578. alio ordine *præteritæ eos victoriæ* dedit. Id autem a recentioribus servatum nunc inmutavi.

Quam præsentes tutarentur vires manusque: id peccatum ducis apud peritos artium militarium haberetur, quam quod] Vos sic emendatis. Cum dico vos, de quatuor in primis loquor; duobus quidem, contra quos, ut nefandissimos mei accusatores, hæc scribo; totidem autem absentibus, Jacobo Curlo, quem tibi Bartholomæo antepono, et Antonio Panhor-

mita rhetore, quem proxime perisse audio, non modo Latinarum, sed Græcarum literarum sane perito, qui suas Genuam emendationes ad Curlum miserat. Vos igitur regium codicem, quo nullus in omni Italia est angustior, vel emendatis, vel depravatis: *id peccatum ducis apud peritos artium militarium habetur majus, quam quod.* Ego sententiam superiorem sic claudo: *quam præsentes tutarentur vires*, et sequentem, mutato *manus* in *majus*, sic inchoo: *Majusque id peccatum ducis apud peritos artium militarium habetur*, et reliqua. Dixi inchoari sequentem sententiam, sed ita volo dixisse, ut sciamus, eam a priore pendere, ideoque scribendum *haberetur*, non *habetur*, sicuti vos emendatis. *Valla.* Ut notæ Vallæ præscribitur, exstat in Flor. et Cant. Ut adversarios emendare retulit, inveni in Lov. 2. nisi quod transponantur verba hoc modo *manus viresque*, et servetur *haberetur*. Reliqui codd. Vallæ adsentiuntur, uno tamen Hav. excepto, qui legit *vires manusque: majusque id peccatum ducis apud peritos artium militarium haberetur, quam quod:* edd. Rom. 1472. ac Parm. offerunt, *ut magis deinde victoriæ eos, quam præsentes curarent vires:* quæ eædem, ut et aliæ, etiam legunt *habetur*. Vallæ emendatio, quam omnes quoque edd. præferunt, verissima est.

§ 13 *Ad urbem Romanam duxisset*] Ita J. F. Gronov. edidit, quum priores dedissent *ad urbem Romam*. Ex codd. pauci per compendium *ad urbem Ro.* reliqui, præsertim Flor. aliique optimi, *ad urbem Romanam* servant. Vide ad Epit. Liv. lib. XLIX. Præterea *exercitum duxisset* Lov. 4. *duxisset exercitum* Hearnii N. a m. sec. Male. Simpliciter enim 'ducere,' pro ducere copias, exercitum, apud Livium frequentissimum est. Infra c. 49. 'Ad castra maxima obpugnanda ducunt.' XXIV. 36. 'Mediterraneo Pœnus itinere duxit.' XXV. 9. 'Silentio ducebat ad portam.' c. 11. 'Ad obpugnandam arcem ducit.' XXVII. 17. 'Ducere ad hostem pergit.' c. 39. 'Per munita pleraque ducebat.' XXVIII. 2. 'Ad Oceanum et Gades ducit.' c. 5. 'Magnis itineribus Heracleam duxit.' Vide ad I. 23. § 5. et XL. 25. § 1.

§ 14 *Nihil usquam pristinæ disciplinæ tenuit*] *Nihil unquam* Lov. 3. Vide ad XXXIX. 31. § 5. Paullo ante *cum aliquo exercitu*, pro *alio*, Lov. 4. Vide ad XXV. 38. § 3.

§ 16 *Et deinde per omne æstivorum tempus*] *Et demum* Voss. Vide ad XL. 22. § 1. *Et deinde per omne æstivum tempus* Lov. 3. *et deinde omne æstivum tempus* Lov. 4.

CAP. XIX. § 1 *Ducto ex hibernis milite*] Libri *educto*. J. F. Gron. Ita forte etiam Voss. et Lov. 1. ex quibus nihil notari video. Reliqui stant pro altera lectione. Vide ad IX. 12. § 11. Mox *rediit* Lov. 2. Vide ad XXXVI. 35. § 1.

§ 2 *Quamquam ab obpugnatione cessatum erat*] Pal. 3. *ad oppugnationem*. Gebh. *Obpugnatione cessatum* sine præpositione Hav. invitis reliquis. Mox *continua*, pro *continuata*, Flor. Vide ad X. 37. § 2.

§ 3 *Castris Romanis T. Sempronius præerat*] *Ti. Sempronius*, ut ante XXII. 57. § 9. Magistrum enim equitum intelligit. *Sigon.* Triga Mss. codd. cum vet. ed. exhibent *Castris Romanis tunc Sempronius præerat*. Gebh. *T. Sempronius* primus edidit Aldus. Antea vulgabatur *tunc Sempronius*, ut est in Lovel. 1. 3. Harl. et Gaertn. Sed utraque lectione juncta *tunc T. Sempronius* in Lov. 5. et Hav. Prænomen omisit Lov. 4. Recte autem *Ti. Sempronius* legunt Flor. Voss. Ber. aliique.

§ 4 *Preces Nolanorum atque Acerranorum*] Atqui 'Acerrani' jam nulli erant, urbe capta, direpta, incensa, oppidanis sparsis per vicina loca, ut habes c. 17. Utrum igitur restituti

fuere? an leg. *Avellanorum?* Justinus xx. 1. 'Jam Falisci, Nolani, Avellani, nonne Chalcidensium coloni sunt?' *J. F. Gron.* Videndum censeo, an accipi possit de Acerranis, qui Nolam fugerant: nam sparsi fuerant per urbes Campaniæ, quæ fidem non mutarant, c. 17. *Duk.* Gronovii conjecturam probant Donjatius et Crevier. Ea si placet, legam potius *Abellanorum.* Vide ad Silii VIII. 545. Verum omnes libri in vulgatum conspirant. Consideretur itaque Dukeri sententia. Paullo ante *et Vulturnus* edidit Jac. Gronov. consentientibus Flor. Voss. Lov. 4. et Harl. neque multum discedunt Cant. Lov. 1. 2. 3. et Hav. qui legunt *sed Vulturnus;* ubi litera initialis τοῦ *sed* perperam repetita est ex ultima vocis præced. Ante Gronov. vocula *et* omittebatur. Vide ad II. 44. § 3.

§ 5 *Quia prædictum erat dictatoris*] Vet. lib. *quia edictum erat dictatoris.* Sigonius. Ab Sigonio *edictum,* cum scripti et editi priores *prædictum.* Tacitus Ann. XIII. 36. 'Ne pugnam priores auderent, prædicit.' Restituimus alibi Valerio. *J. F. Gron.* *Edictum* est in Lovel. 3. 5. Hafn. Gaertn. Ber. a m. sec. Hav. et Flor. a m. sec. qui a m. pr. cum reliquis meis et omnibus Hearnii *prædictum* servat. Vide ad II. 10. § 4. Donjatius vel *edictum dictatoris,* vel *prædictum a dictatore* malebat. Mox *omnium patientiam,* pro *omnem,* Lov. 4. Vide ad VI. 22. § 6.

§ 6 *Præcipitasse se quosdam*] In fluvium credo, ut IV. 12. de gravi fame. 'Capitibus obvolutis in Tiberim se præcipitavere.' *Duk.* Paullo post *ad missilium et telorum ictus* male Ber. Vide ad VI. 13. § 2.

§ 7 *Pugnandum autem esse, si palam frumentum inportare vellet, videret*] Scripti *importaret, videbat.* Vide ad XXI. 31. et XXXVII. 17. *J. F. Gron.* *Pugnandum autem esset, si palam fr. importare jubebat* Lov. 1. *frum. importaret, videbat,* ut codd. Gronovii, etiam Flor. Lov. 3. Hav. et ed. Aldi, cui nemo sequentium dicto audiens fuit: *importare, videbat,* una litera omissa, Voss. Lov. 4. 5. et Harl. *importaretur, videbat* Ber. Sed vide J. F. Gronov. ad Livii XXV. 38. § 5. et Jac. Gronov. ad I. 23. § 6.

§ 8 *Ferre ex agris circa undique convecto cum complura dolia complesset*] *Farre,* ex veteris cod. collatione dictione in integrum restituta, legendum monui. *Sabell.* Ingratius esse puto, quater *cum, com,* in quinque vocibus repeti. An igitur cum Ber. legendum *implesset?* Mox *nunciatum* Cant. Male. Vide ad XXXVIII. 1. § 4. Hinc *ad magistratus* Lov. 1. Sed forte, quemadmodum Capuæ, ita et Casilini, unus tantum fuit magistratus. Vide ad c. 10. § 5. Intellige autem *misit Casilinum ad magistratum,* non, ut quidam volunt, *ad magistratum Casilinum.*

§ 9 *Intentis omnibus in flumen ac spem*] *Ad spem* Lov. 2. Ber. et Hav. Vide ad XXI. 32. § 2. Mox *medio amni missa defl.* Lov. 2. 4. 5. et Gaertn. *medio amni defl.* Voss. Lov. 1. et Hav. *medio amne defl.* Ber. a m. pr. Vide ad XXXII. 10. § 8. a m. sec. τὸ *missa* adscribitur.

§ 10 *Nocte et mittebantur et præveniebant*] Florebellus probat magis *perveniebant.* Sigon. Non mirum. Ita enim omnes et scripti et editi usque ad Sigonium, in cujus prima ed. operæ per errorem dederunt *preveniebant,* in secunda deinde, in qua etiam Scholion hoc primum adparuit, *præveniebat.* Prius *et* deest in Harl. Ber. a m. pr. et Hav. quorum tamen ultimus habet *nocte emittebantur.* In verbis præcedd. τὸ *est* exsulat ab Harl.

§ 11 *Transverso vertice dolia inpulit ad ripam, quam hostes servabant*] *Transverso vertice* Flor. Voss. Lov. 4. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii D. N. et edd. ante Modium. Vide quæ notavi ad Silii III. 475. Tum *inpulit ad ipsam*

ripam Hav. Hinc *hostes servant* Flor. a m. pr. Paullo ante *Imbribus demum continuis*, pro *deinde*, Lov. 5. Vide ad XL. 22. § 1. In verbis seqq. *saliceta* Lov. 4. Sed reliqui codd. hic, ut et XXV. 17. vulgatum servant.

Intentiore custodia] Pal. 1. *Interiore custodia*, quod in Curtio multoties occurrit. Mox compareet in Pal. 3. *ad urbem remissum*. Gebh. *Interiore custodia* mihi etiam in multis membranis obvium fuit, idque Jac. Gronovius et eum secutus Clericus in contextum receperunt. Sed *intentiore*, vel *intentiori* est in Flor. Cantabr. Lov. 5. Ber. Hafn. et Hav. *interior custodia* multoties, ut Gebhardus ait, in Livio occurrere non memini. Verum licet occurreret, eamdem locutionem etiam Livio in usu fuisse, demonstrandum erat; apud quem nondum observavi. At contra 'intentior cura' dixit IV. 26. V. 7. XLII. 32. 'intentissima cura' XXV. 22. 'intentius custodire' XXV. 23. et ipsum nostrum 'intentior custodia' V. 47. 'Inde intentiores utrimque custodiæ:' ubi etiam unus cod. *interiores*: et XXXIX. 29. 'Ut intentiore eum custodia adservarent.' Quibus locis vide quæ notantur. Priorem itaque lectionem reduxi; quod et Crevierium fecisse video.

§ 12 *Nuces inde fusæ ab Romanis*] Hinc Festus: 'Prænestinos Nuculas dictos esse,' ait, 'quod inclusi a Pœnis Casilini famem nucibus sustentarint.' *Sigon.* Pall. tres agnoscunt *Nuces tamen fusæ*. Gebh. Membranæ *Nuces tamen fusæ*. Ponitur eleganter ista particula, quasi aliud membrum cum eo, cui respondere solet, 'etsi,' præcessisset. Plenus est sensus: Quamvis intendissent custodias Pœni, tamen nuces fusæ fefellere, et excipiebantur. Sic Sil. Ital. VII. 460. 'Atque adsuetum casside crinem Involvi tum comta tamen:' ut emendamus Obs. I. 17. Integre est, atque adsuetum involvi casside crinem, quamvis rarissime comat, tum tamen comtum habens. *J. F. Gron.* Illud *tamen* etiam apud me superest in omnibus Mss. uno tantum Gaertn. excepto, ut et in omnibus Hearnii. Vide XXVI. 17. § 16.

§ 13 *Aggeribus infimis muri*] Ego muto *infimis* in *infimi*, de ablativo plurali in genitivum singularem. *Valla.* Nullus codd. Vallæ favet. Paullo ante *ad id ventum famis est et inopiæ* Ber. Verum non dubito quin glossa marginalis in contextum fuerit recepta.

§ 14 *Et, quum hostes exarassent quidquid herbi terreni extra murum erat, raporum semen injecerunt*] Vos mutatis *herbi* in *herbidi*, et *raporum* in *raparum*. Ego *herbi terreni* in *herbidi*, vel *herbæ tenerum*. *Raporum* in *raparum* cur mutaveris, non video, cum Cato, Varro, Columella, Plinius, Martialis, Palladius, aliique complures *rapa* neutro genere appellent. *Valla.* Hæc ita Livius narrat, quasi Pœni obaraverint quicquid herbidi terreni *extra murum* erat. Strabo autem de Prænestinis πλησίον τοῦ τείχους refert, quod ego *intra muros* intelligo, ac proinde Hannibalem territum, aut tædio potius affectum, si Prænestini obsidendi essent, donec rapa maturescerent. Atque hic sensus Strabonis verisimilior videtur. Hannibalis enim exercitus nulla tanta premebatur angustia, præsertim tam propinqua Capua, felicissimoque Campano agro in Pœnorum jam manibus, ut rapa iis serenda essent. *Glar.* Glareanus credit, eam hoc loco fuisse Livii sententiam, ut iidem Pœni, qui herbidum terrenum extra muros obarassent, raporum semen injecerint; cum rapos non Pœni, sed Casilinates injecerint, ac fructum ex Pœnorum obaratione illa se capturos esse indicaverint: neque vero aliter Livius tradit, atque Strabo lib. V. Ὁ δὲ Ἀννίβας ἰδὼν αὐτοὺς πλησίον τοῦ τείχους σπείροντας γογγύ-

λην ἐθαύμαζεν. Quod autem ait Strabo πλησίον τοῦ τείχους, id est, prope muros, Glareanus *intra muros* interpretatur: quasi vero Pœni ad terrenum obarandum Casilinum accepti sint. [' Quid hoc loco in Livio reprehendat Glareanus, non intellexit Sigonius.'] *Sigon.* Pal. 2. *abarassent.* Gebh. Locus Strabonis, quem hoc aliter narrare credit Glareanus, est lib. v. p. 249. Casaubonus quoque ibi scribit, ' hoc ita a Livio narrari, ut Delio natatore indigeat: idque quum recte a Glareano esset animadversum, Sigonium non debuisse contradicere, præsertim quum ipse nihil novi adferret.' Nondum possum præcipuam aliquam in Livii narratione obscuritatem videre. Annibal quum ab oppugnatione Casilini consilium ad obsidionem convertisset, relictum erat aliquid herbidi terreni inter urbem et castra Pœnorum, e quo obsessi herbis ac radicibus erutis victitabant. Hoc quum Pœni intellexissent, locum obararunt, ut, herbis ac radicibus peremtis, hoc quoque iis adversus famem auxilium adimerent. Sed obsessi in eo raporum semen sparserunt, ut ostenderent, se non premi tanta inopia victos, quin obsidionem, quoad ex his rapa nata essent, tolerare possent. Hoc et Strabo dicit, et ex verbis Annibalis apud Livium intelligitur. Nec Strabo ulla in re a Livio dissentit; nisi quis putet hoc esse dissentire, quod Pœnos terrenum illud obarasse non dicit: sed, hoc factum fuisse, e Livio suppleri debet. Quod autem Livio *terrenum extra murum*, id Straboni locus πλησίον τοῦ τείχους, *prope murum* est: quæ et ipsa nequaquam inter se contraria sunt. *Duk.* *Exarassent*, quod Vallæ aduotationi præscribitur, in nullo codd. vel ed. inveni. Omnes legunt *obarassent*, nisi quod in uno per aberrationem scribarum sit *abarassent*, in altero *abrassent*, in tertio *errassent*. Ejus loco *absumpsissent* est in Hearnii N. sed altera lectione oræ adscripta. Deinde *herbi terreni* Flor. et Lov. 1. ac 2. *herbiferum terreni* Lov. 3. Hafn. et Hav. *herbæ terrenæ* Hearnii N. *terræ herbæve* Ber. Sed nihil mutandum. ' Herbidum terrenum' est terra, in qua herba crescit. Hoc sensu ' terrenum' apud Colum. est frequens. Ita II. 2. ' Genera terreni tria esse dixerunt, campestrum, collinum, montanum.' III. 11. ' modicum terrenum.' c. 12. ' infinitæ terreni species.' Similiter fere ' campus terrenus' Liv. XXXIII. 18. ' terreni colles' XXXVIII. 20. Sæpius etiam ' herbidus' apud Liv. obcurrit: ut I. 7. ' Loco herbido procubuisse.' IX. 2. ' Clausus in medio campus herbidus aquosusque.' XXIX. 31. ' Quem ceperant exsules montem, herbidus aquosusque est.' Tum *raparum* Voss. a m. pr. Lov. 1. 2. 4. Ber. Hav. et edd. ante Aldum. Reliqui *raporum*; nisi quod, omissa prima litera, *aporum* obferat Flor.

Eone usque, &c. sessurus sum? exclamaret] Vet. lib. *sessuri sumus.* Sigon. Ex meis nullus adsentitur. Verum *eo usque* legunt Lov. 2. et Ber. Tum *exclamavit* Lov. 1. An voluit librarius *exclamarit?* Sed reliqui stant pro vulgato.

§ 16 *Tum remissi Cumas cum fide*] R. Titius lib. inedito Controv. Poster. VI. 11. inportune hic Cumarum mentionem fieri putat, quum ejus urbis neque superius, neque inferius mentio fiat, et præsidiarii Casilini maximam partem Prænestini fuerint cum paucis Romanis Latinique nominis. Quin et, si Cumarum Livius hic meminisset, non *remissi*, sed *dimissi*, vel *emissi* eum dicturum fuisse arbitratur, ut XXIV. 47. ' Emissique cum fide incolumes ad Hannibalem Salapiam venerunt.' Conjicit igitur legendum *tum remissi summa cum fide.* Sed codd. constanter in vulgatum conspirant. Paullo ante *pretium* exsulat a Lov. 1. qui idem *sese tradidere*

exhibet. *Se tradiderunt* Harl. *tradiderunt se* Flor. a m. pr. *tradiderunt sese* a m. sec. Hinc *donec aurum persolutum est* Ber. *donec omne aurum solutum est* Hav.

§ 17 *Ab equite in abeuntes inmisso interfectos*] *Ab equite in abeundo interf.* Hearnii N. *in abeuntes misso* Ber. Mox *haud minus dimidium* Lov. 4. et 5.

Cum prætore suo Manicio] Vide ad IX. 16. *Duk.* *Manicino* Voss. Lov. 1. 2. Gaertn. et Hearnii N. quorum Gaertn. mox etiam *Manicinum* legit, reliqui vulgatum servant. *Mantino* Hearnii L. 1. *Mancino* et mox *Mancinum* Lov. 3. 4. et Ber. Sed *M. Manicius* memoratur apud Petron. c. 95.

§ 18 *Statua ejus indicio fuit; Prænente in foro statuta*] Pal. 2. *Statua ejus rei indicio fuit.* Cetera idem cod. ita concepit: *loricata, amicta toga: et tria signa cum titulo laminæ æneæ velato capite inscripto.* Gebh. *Statuta ei indicio fuit Præneste in foro statua* Lov. 2.

Tria signa cum titulo laminæ aneæ inscripto] Optimus *lamnæ*. J. F. Gron. Consentit fere Flor. *lamneæ* legens. Præter Horat. cujus loca in lexicis laudantur, aliosque poëtas, ut Val. Flacc. I. 123. Prudent. contr. Symm. I. 438. qui interdum metri caussa ita contraxisse possunt hanc vocem, eamdem ita exaratam præferre cod. Florent. l. 27. in fin. ff. de Aur. Arg. leg. monuit Briss. in Parerg. num. 62. Vox *tria* deest in Harl. qui mox *Casilino in præsidio fuerunt* præfert: *in præsidio Casilini fuerunt* Lov. 4. et 5. *Casilini in prælio fuerint* Voss. et Lov. 1. *Casilini in præsidio fuerunt* Lov. 3. Ber. et Hav. Tum *Is titulus* Ber. Sed vox *Idem* exsulat a Cant.

CAP. XX. § 1 *Romani obpugnarent*] Libri omnes, qua scripti, qua formis excusi, *impugnarent.* Gebh. Ita et Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Ber. Hearnii N. et edd. usque ad Aldum. *Romani pugnarent* Gaertn. *a Romanis impugnaretur* Ber. Paullo ante *redditum Campanis et firmatum* Flor.

§ 2 *Quinquennii militiæ vacationem*] Nihil ad hæc alii codd. At solus Cantabr. *quinquennium*, quod Livio abjudicandum non videtur; qui frequenter hoc pacto, 'Ludi biduum, triduum instaurati:' 'supplicatio diem unum habita.' III. 20. 'Quoniam ipsi quinquennium elusi essent.' XXIX. 15. 'Annum jam ferme sextum vacationem militiæ habere.' Justinus 'in' vel 'per quinquennium' solet dicere. *Jac. Gron.* Sed idem Justinus XXXVIII. 3. 'Vacationem quinquennii concedit.' Suetonius Aug. c. 24. 'Vacatione triennii data.' *Duk.* *Quinquennium* etiam Exc. Pithœi. Ita fere XXIX. 15. 'Colonias Latinas annum jam ferme sextum vacationem militiæ habere.' Plura similia ad X. 21. § 6. *Quinquennem militiæ vacationem* Lov. 4. At omnes etiam optimi vulgatum servant; quod unius vel alterius cod. fide mutare non ausim. Neque displicere debet duplex genitivus ex eodem nomine pendens: id enim et alibi obcurrit. Vide ad XXXIV. 26. § 5.

Non mutaverunt] Sic tres Hernicorum populi IX. 43. *Duk.*

§ 4 *Petellinos, qui uni ex Bruttiis manserant in amicitia Romana*] Quomodo una Petilia, cum Consentia ac Rhegium quoque manserint? Consentiam enim post Petiliæ expugnationem intra paucos dies, cum minus pertinaciter defendisset se, in deditionem Hannibalis venisse scribit c. 30. Rheginos vero et in fide erga Romanos, et potestatis suæ ad ultimum mansisse, quod ad finem prioris libri admonuimus. *Glar.* Meminit App. in Annib. p. 330. apud quem Πελιδενοὶ legitur male, pro Πετελῖνοι. *H. Vales.* *Petelinos* unico *l* scribunt Flor. Lov. 1. 4. Gaertn. et Exc. Pithœi. Et ita scribendum monuit Sigon. ad XXVII. 26. § 5. ubi ipse ejusque exemplo posteriores ita ediderunt; quum tamen hic et c. 30. tum

Sigonius, tum alii duplicem *ll* servarint, quod mutavi. Incolæ vero Græcis non Πετελινοὶ, ut Vales. indicat, sed Πετηλινοὶ, atque urbs Πετηλία dicebatur. Latini etiam scribebant *Petilia*, secunda syllaba producta, apud Sil. XII. 431. et Virg. Æn. III. 402. Et ita hoc loco *Petilinos* legunt Lov. 5. Ber. et Hav. PETILINORVM RESPVBLICA bis terve in lapide apud Grut. obcurrit p. CCXV. num. 5. Verum lapidem diligentius amici opere contulit, et ubique PETELINORVM edidit Fabrett. in inscr. p. 404. Alios tamen lapides, in quibus vocabulum hoc per vocalem tertiam scribitur, laudat Cellar. in Geogr. Ant. II. 9. p. 592. Quin et per duplicem *ll* PETILLIA vocari videtur in lapide apud Grut. DCCCLXVI. 2. T. CLODIVS. L. F. CORSVS. PETILLIA. M. MAENA. L. CLODIVS. L. F. &c. An tamen urbis ibi nomen sit, vehementer dubito. Dubitavit etiam Scaliger, qui tamquam nomen urbis in c. 10. Indicis retulit; at tamquam nomen mulieris in c. 23. quod verius videtur. Sed tum scribendum erit PETILLIA. M. F. vel M. L. MAENA. Mox in *amicitiam Romanam* Ber. Male. Vide ad Epit. Liv. lib. LXXVIII. *In amicitiam Romanorum* dedit Sigon. quod neque in ullo scripto, neque in aliis edd. obvium fuit. Præterea *qui regimen obtinebat*, pro *regionem*, Lov. 3.

§ 5 *Quum obsistere malis nequirent Petelini*] Vet. lib. *Quibus cum resistere malis neq. Petellini.* Sigon. Ut notavit Sigonius, video in Voss. Gud. Pall. occurrisse patri, *Quibus quum obsistere malis.* Neque aliter mihi lectum Cantabrigiæ, ut placere omnino debeat hic pleonasmus, et simile sit iis quæ collecta habes ad XXXVIII. 9. *Jac. Gron.* Vocem *Quibus* agnoscunt etiam Flor. Lov. quinque, Ber. Hafn. Rec. Gaertn. Hearnii Oxonienses, et edd. usque ad Froben. qui a. 1535. expunxit. Id ex scriptis Crevier. in contextum inseruit: quod recte factum puto, ac secutus sum.

§ 6 *Consultique iterum a M. Æmilio prætore*] Hic primo hujus belli anno Siciliæ præter fuit, cui Sempronius consul, cum ipse e Sicilia revocaretur, quinquaginta navium classem explevit XXI. 49. et 51. cuique prorogatum imperium videtur anno secunde hujus belli, quippe cujus Livius meminit ante creatos consules tertii anni L. Æmylium et C. Terentium XXII. 33. Ceterum hujus anni prætorem urbanum M. Pomponium Mathonem ipse Livius creatum dicit, ubi dictos jam consules XXII. 35. Quare et hoc loco et paulo post *M. Pomponium Mathonem* legendum puto pro *Æmylio*, at postea sæpe legetur. Anno vero sexto hujus belli M. Æmylius fit prætor, sed opinor alium fuisse. *Glar.* Hoc anno M'. Pomponius prætor urbanam, P. Furius peregrinam sortem, M. Marcellus Siciliam, L. Postumius Galliam sortiti sunt. Quod cum ita sit, certe mendose legitur hoc loco *M. Æmilio*, pro *M'. Pomponio*. Quod inde etiam intelligi potest, cum ait, *consulti iterum.* Tum enim consulti sunt primum, cum P. Furius et M'. Pomponius prætores senatum in curiam Hostiliam vocaverunt. Germanam autem lectionem, et quæ nomini depravando causam dederit, fuisse puto, quod scriptum erat, *consultique iterum a Manio prætore.* Nam Pomponium hoc prænomen tulisse, supra ostendi. Quam vocem qui depravatam esse duxerunt, *Mamilio* fortasse, atque inde *M. Æmilio* fecerunt. *Sigon.* Glareanus hic *a Manio Pomponio* legendum vidit, quem secutus Sigonius eadem, mutatis verbis, dissimulato auctore, recoquit. Pal. 1. *consultique iterum M. Æmilium.* Cæteri quoque libri omnes *a M. Æmilio.* Gebh. *Iterum* non est, quod putat Sigonius, sed iterum a M'. Pomponio prætore urbano de Petelinis consulti, quum primum ab eodem de illis consulti eos sibimet

ipsos consulere jussissent. Nam quum Petelini, tam tristi responso accepto, in flebiles questus effusi, ingentem misericordiam Patribus ac populo movissent, *iterum* de iisdem a prætore *consulti* sunt. Non poterat quisquam eos sibi jubere consulere, nisi senatus: nec quisquam, absentibus dictatore, consule, prætore peregrino, senatum vocare et consulere, nisi prætor urbanus. Nec probabile est, post senatum ad nuncium cladis Cannensis in curiam Hostiliam vocatum XXII. 55. nullum usque ad hoc tempus senatum a M'. Pomponio habitum. Contrarium facile ex iis ostendi potest, quæ Livius ibidem capp. 56. et 57. nondum creato dictatore, et Varrone consule absente, acta narrat. *Duk.* Non eadem dicunt Glareanus et Sigonius. Ille enim *M. Pomponio prætore*, hic *Manio prætore* legendum conjicit: sed Glareani tamen conjecturam contextui inseruit: pro quo Gronovius demum *Manio Pomponio prætore* edidit: et recte. Vide ad XXII. 35. § 5. et hoc lib. c. 22. § 4. Illud *iterum* autem eodem modo accipiendum esse, quo Dukerus accepit, etiam Jac. Periz. ad marginem Livii monuit. Mox *fateri coacti sunt* Hav. Deinde *tam longinquis sociis* Ber. Voces autem *in se* exsulant a Lov. 3.

Consulere sibimet ipsos in præsenti fortuna] Optimi *consulere sibimet ipsos in reliquum præsenti fortuna jusserunt*: id est in futurum, dum præsens fortuna duraret. Lib. XXVI. c. 32. 'In reliquum curæ senatui rem Syracusanam fore.' XXXVI. 10. 'Ad confirmandos in reliquum sociorum animos.' *J. F. Gron.* *In reliquum præsenti fortuna* servat etiam Flor. Infra XLI. 23. 'Cogitare jubet, quomodo in reliquum hoc munere non egeamus.' Sallust. in Jug. c. 42. 'Plusque in reliquum sibi timoris, quam potentiæ, addidit:' ubi vide Cortium. Neque Gronovii emendatio optimorum codd. fide firmata eo rejicienda est, quod vulgata lectio multo expeditior et clarior videatur. Contra ideo potius ex interpolatione natam puto, quod alterâm adsequi non potuerint indocti librarii: *præsenti fortuna*, per ellipsin omisso participio verbi substantivi, ponitur pro 'existente præsenti fortuna.' Livium sæpissime ita loqui solere, sed passim librarios ex ignorantia in ea locutione lapsos esse, vidimus ad IV. 47. § 7. Ceterum *sibimet ipsis* Flor. a m. sec. Harl. et Gaertn. a m. pr. Male. Vide ad II. 19. § 5.

§ 8 *Pars, quando deserti a veteribus sociis essent*] Deest in Pall. 1. 3. ac vet. ed. *quando deserti a veteribus sociis essent*. Gebh. Cantabrig. *quandoque*: nec fas est, de ejus scripturæ veritate dubitare. Vide ad I. 24. *Jac. Gron.* Nefas sane, si liber ille θεόπνευστος, esset. In plerisque eorum, quæ ad I. 24. adnotantur, *quandoque* est 'quandocumque,' quod hic locum habere non potest. *Duk.* Omnes nostri vulgatum probant. Unum igitur cod. hic audiendum non existimo. Caussam dedi ad IX. 10. § 9. Verba autem hæc omnia exsulant a Voss. Lov. 2. 3. Harl. et Gaertn. quæ neglegentia scribarum omissa sunt ob repetitionem verbi 'essent.' Vide ad IX. 11. § 11. Verum ex illis prima tantum vox superest in Lov. 4. 5. Hav. et edd. ante Aldum.

§ 9 *Nihil raptim nec temere agendum*] Pal. 2. *nihil raptim ac temere*. Pal. 3. *nihil raptim, nihil temere*. Gebh. In ultimam lectionem consentit etiam Lov. 3. Reliqui nihil mutant.

§ 10 *Re laxata postero die per minorem trepidationem retinuerunt optimates*] Vet. lib. *Relaxata postero die per min. trep. re tenuerunt opt.* Sigon. Scriptura eodem modo concepta est in Pal. 2. ac vet. ed. *Gebh.* Scribe *tenuerunt*, id est, 'impetraverunt,' 'obtinuerunt.' Lib. IV. c. 30. 'In eo quoque plebs superior fuit, quod tenuit, ne consules in proximum annum

crearentur.' *J. F. Gron.* *Re laxata*, id est, dilata, et in alteram consultationem rejecta, dicit Langius ad Cic. de Off. I. 24. Potius, quum ex tanto mœrore ac pavore recepissent animos, mœrore, metu, ac trepidatione aliquantum minutis: ut 'laxare laborem,' 'custodias,' 'pugnam.' *Duk.* Gronovii conjecturam, *Re laxata p. d. p. m. trepidationem tenuerunt* per omnia firmant Lov. 5. et Hearnii L. 1. Et ita etiam Ber. Hav. et Brancal. Latinii, nisi quod præferant *obtinuerunt*, quod alterius interpretatio est. Insuper *Relaxa* est in Flor. a m. pr. quod quum etiam in Put. invenisset Crevier. scribendum conjecit *Relata postero die per minorem trepidationem re tenuerunt optimates.* Quod non displicet: in contextum tamen recipere ausus non sum, licet ita invenerim in edd. Rom. 1472. ac Parm. nisi quod legant *relaxata*, non *relata*. Certe 'tenere' pro obtinere, impetrare, Livio est frequentissimum. II. 42. 'Tenuere tamen Patres, ut cum L. Æmilio K. Fabius consul crearetur.' III. 29. 'Ne quid ferretur ad populum, Patres tenuere.' c. 41. 'Decemviri propositum tenuere.' IV. 10. 'Auctoritate plura, quam certamine, tenuit.' XXIV. 19. 'Tenuit, ne irrito incepto abiretur.' XXVIII. 45. 'Ut voluntarios ducere sibi milites liceret, tenuit.' Vide ad XXXV. 33. § 1. ad Epit. Liv. lib. LIX. Manut. ad Cic. ad Fam. I. 1. et Burm. ad Ovid. Met. II. 328. Similiter *caussam tenere.* Vide ad XXXIX. 3. § 3.

CAP. XXI. § 2 *Priores ex Sicilia Otacilii proprætoris*] Pal. 2. *proprætore.* Pal. 1. *Octacilii proprætoris etiam in senatu.* Gebh. Put. *Totacilii.* Lege *Titi Otacilii.* J. F. Gron.

L. Furium prætorem cum classe ex Africa] *P. Furium* legendum; ut superius in creatione magistratuum hujus anni XXII. 35. et alibi etiam sæpe capp. 55. et 57. eodem libro. *Glar.* Lege *P. Furium.* Sic enim alias ubique hunc Livius vocat. *Sigon.* Nostri omnes perperam *L. Furium* servant. At viris doctis consentiunt Exc. Pithœi. Ceterum Livium neglegentiæ accusat Perizon. in Animadv. Hist. c. 4. p. 167. quod in superioribus nihil prorsus lectorem docuerit, id quod debuerat, de hac Furii in Africam expeditione, neque quid ibi rerum gesserit, neque quo casu, quove prœlio vulneratus fuerit.

Graviter saucium in discrimine ultimo vitæ esse] Vetus *graviter ictum saucium.* Lego *graviter relictum saucium.* Lipsius, Ep. Quæst. III. 4. Vetus ed. Mog. etiam *graviter ictum saucium.* Modius. Pall. duo 1. ac 3. et prisca ed. *graviter ictum saucium in discrimine esse ultimo.* Pal. 2. *ipsum graviter ictum sauciumque in discrimine vitæ esse ultimo.* Gebh. *Graviter saucium* Put. et Pet. ille melior. Lipsianus, Menardi, duo Pall. Voss. *graviter ictum saucium.* Immo et Andreas, Beccar. Asc. Moguntina, et complures aliæ edd. Pal. 3. *ictum sauciumque.* Lipsius conjicit *graviter relictum saucium.* Atqui nisi auctoritas duum vetustissimorum impediret, reciperem plane alterorum codd. scripturam sine ulla præterea conjectura. Quid enim opus? *Graviter ictum saucium*, uti jam antea 'armatis dimicantibus' X. 35. 'vagus errans' XXVII. 16. et similia notavimus. *J. F. Gron.* Nihil etiam mutant Flor. et Lov. 4. at *graviter ictum saucium* Lov. 1. 2. 3. 5. Harl. Ber. Rec. Gaertn. Hav. Hearnii Oxon. et edd. Aldina priores: *ictum et saucium* Hafn. qui codd. duplicem lectionem omnino videntur servasse. Vide ad III. 44. § 3. Certe *ictus saucius*, quod Gronovius probabat, differt ab illis locutionibus 'armati dimicantes' similibusque, ubi participia passiva et activa junguntur. Insuper *in discrimine vitæ esse ultimo* Voss. Lov. 1. 2. 3. 4. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. *in discrimine esse vitæ ultimo* edd. ante Áldum.

Militi et navalibus sociis neque stipendium, neque frumentum ad diem dari] *Militiæ nav. sauciis* Pall. 1. 3. et prisca ed. *militiæ: nav. sociis neque stip. ad diem, neque frumentum dari* Pal. 2. *Gebh.* De die stipendii et frumenti vide Schel. ad Polyb. capp. 6. et 7. *Duk.* *Militiæ navalibus copiis* Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 2. 3. Harl. Gaertn. Exc. Pithœi, Hearnii N. a m. pr. et edd. ante Froben. 1531. *militiæ navalibusque sociis* Hearnii N. a m. sec. *militum navalibus sociis* Lov. 4. *militibus navalibusque sociis* Port. et Hav. Patet indoctis librariis displicuisse numeri variationem *militi* et *copiis navalibus;* quam tamen Livium sæpissime captasse certum est. Vide ad XXXV. 40. § 6.

§ 4 *A. Cornelio Mammula proprætore*] *Proprætoribus* Harl. *prætore* Lov. 4. Hearnii D. et Exc. Pithœi. Interdum 'proprætores' ac 'proconsules' simpliciter 'prætores' ac 'consules' dictos esse, Sigonius docet ad XXVIII. 38. § 4. Hic tamen tot optimis codd. invitis nihil mutandum.

Classibus atque exercitibus suis consulerent] Scribendum ex genio stili Liviani *consulere.* Nec tamen otiosas putes literas sequentes: ultimam certe accipe pro prænomine ejus, cujus mentio statim sequitur, scribeque, *consulere. T. Otacilius ad unicum subsidium, &c.* J. F. Gronov. Eadem de hoc loco scribit Obs. II. 14. Et eadem ratione alium locum Livii XXXV. 5. corrigit. Nec tamen Livius semper ita loquitur. Lib. VII. c. 35. 'Ceteris omnibus tesseram dari jubet, ubi secundæ vigiliæ buccina datum signum esset, armati cum silentio ad se venirent:' et sic etiam alii. Suet. Vit. c. 14. 'Quo' [edicto] 'jubebat, intra Kalendas Octobris urbe Italiaque mathematici excederent.' Adde Perizon. ad Sanctii Minerv. II. 14. § 6. Burm. ad Suet. Vesp. c. 23. et ad Ovid. Met. VIII. 752. Mihi, quum in hoc genere scribendi variant Mss., semper præferendus videtur infinitivus: quum in subjunctivum consentiunt, nulla religio est, eos sequi. *Duk.* In vulgatum quidem conspirant plerique codd. verum *consulere.* *Otacilius* Ber. a m. pr. et Branceal. Latinii. Quin etiam auctor est Crevier. quemadmodum Gronovius emendavit, legi in Put. a m. pr. Postea vero inter *consulere* et sequentem literam *T* inter versus adjectum esse τὸ *n*, itaque enatum *consulerent.* Hic igitur Gronovium sequendum arbitror. Interdum tamen verbum 'jubere' adsciscere *ut* cum verbo finito, videbimus ad XXXII. 16. § 9. Paullo ante *utrique*, pro *utrisque*, Flor.

§ 5 *Quantum argenti opus fuit, et sex mensium frumentum*] Pall. 1. et 3. *quanti argenti opus fuit.* Gebh. Meliores *quanti argenti.* J. F. Gron. Ita et Flor. Voss. Lov. 1. 2. 3. 4. Harl. Ber. a m. pr. (*quanto* a m. sec.) Gaertn. Hav. aliique. Ita XXII. 51. 'Ad consilium pensandum temporis opus esse.' Vide Voss. Gramm. VII. 8. et Periz. ad Sanctii Minerv. IV. 4. 93. et 15. 8.

§ 6 *Civitates sociæ benigne contulerunt*] Vide ad c. 32. § 8. *Duk.* *Civitates duæ*, pro *sociæ*, Hearnii D.

Triumviri mensarii, rogatione M. Minucii tribuni plebis, facti] Non scio, cur Sigonius de Ant. Jur. Civ. Rom. II. 11. hos L. Postumio, Ti. Sempronio Graccho consulibus creatos dicat, quos Livius aliquamdiu post consules factos tradit c. 24. Quæ causa triumvirorum horum creandorum fuerit, docent Budæus de Asse lib. V. p. 173. ed. Vasc. et Salmas. de Usur. p. 510. *Duk.* Prænomen Minucii, quod ab omnibus prioribus edd. aberat, addidit Jac. Gronov. Vellem addidisset, unde ad id faciendum permotus fuerit. Ex Mss. meis nullus id aperte agnoscit. Ita tamen olim lectum fuisse, suadet corrupta, quæ in Flor. superest, lectio: præfert enim a m. pr. *rogationem Minucii;* ubi prioris vocis litera finalis *m* ex litera *M.* qua

prænomen *Marcus* notatur, adcrevisse videtur. Id enim et alibi factum esse, videbimus ad XXXIX. 3. § 1. Si autem eo prænomine adpellatus fuit, errasse censendus erit Pighius, qui eum 'Tiberii' prænomen habuisse, et ex familia 'Augurinorum' genus duxisse existimavit in Ann. Rom. ad a. DXXXVII. p. 161. Insuper Clericus ad h. l. notat, caussam creandi triumviros mensarios fuisse, ne ob æs alienum turbæ nascerentur, quemadmodum etiam factum erat a. CCCCIII. de quo vide VII. 21. § 5. At veriorem caussam dederunt Budæus et Salmas. a Dukero laudati. Adde Pighium l. laud.

L. Æmilius, qui consul censorque fuerat] Cum L. Æmylius Paulus jam occisus esset ad Cannas, alter etiam eodem nomine bello Gallico a. DXXIX. authore Polybio, hic locus mihi plane suspectus, maxime vero in prænominibus. Fortassis autem legendum *M. Æmylius*, qui consul fuit a. DXXIV. *Glar.* *L. Æmilium Papum*, consulem cum C. Atilio Regulo, censorem cum C. Flaminio intelligit. Glareanus inscite *L. Æmilium Paullum*, qui ad Cannas ceciderat, interpretatur. *Sigon.* Optimi *L. Æmilius Papus, qui consul:* quem recte intellexerat Sigonius. *J. F. Gron.* Ita etiam legit Flor. Ceterum non id errasse Glareanum, quod ipsi Sigonius exprobrat, ex iis, quæ ad hunc locum notavit, constat. Aliud tamen erravit, atque hic error caussa exstitit, ut L. Æmilium, quem jam quasi manu tenebat, reperire non potuerit. Nimirum nullus L. Æmilius, auctore Polybio, ut putabat, bello Gallico occisus est. Sed potius ejus collega C. Atilius. Vide Polyb. II. 28. Quem vero occisum dicebat, est ipse L. Æmilius Papus hic memoratus. Vide Pighii Annal. ad a. DXXVIII. pagg. 118. et 119. Denique M. Æmilium, quem pro L. Æmilio reponendum arbitrabatur, umquam censorem fuisse, ex annalibus probari nequit.

Et M. Atilius Regulus, qui bis consul fuerat] *M.* hic *Atilius Regulus* consul primum fuit cum P. Valerio Flacco, iterum suffectus in locum C. Flaminii ad Trasimenum occisi, cum Cn. Servilio Gemino. *Sigon.* Octo hæc vocabula propter repetitionem vocis *fuerat* culpa scribarum omittuntur in Lov. 1. Harl. et Hearnii D. Vide ad IX. 11. § 11.

§ 7 *Et Q. Fulvius Flaccus in locum P. Scantinii demortui*] Vos emendatis *in locum P. Scauri inde mortui;* quasi dicatur 'inde mortuus,' et non semper 'demortuus.' *Valla.* *P. Scauri inde mortui* recepit Lov. 4. *P. Scatinii inde mortui* Lov. 5. Sed vide ad V. 31. § 7. Præterea *et Q. Fabius Fulvius Flaccus* Lov. 2. *et Fabius Fulvius Flaccus* Hearnii D. Paullo ante *Metellus et Q. Fabius* primus edidit Jac. Gronov. et ita præferunt Flor. Voss. Lov. 1. 2. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et alii. Priores voculam *et* ignorarunt.

Qui ceciderant pugna Cannensi] Vet. lib. *in pugna Cannensi.* Sigon. Omnes scripti *qui ceciderant pugna Cannensi.* J. F. Gron. Nullus etiam meorum codd. præpositionem agnoscit. Vide ad IX. 32. § 12. et X. 28. § 5.

CAP. XXII. § 2 *Convenientium ad publicum concilium*] Recte Gronov. ad XLIV. 2. § 5. *consilium* legendum monuit. Intelligitur enim senatus, qui *publicum* non *concilium*, sed *consilium* vocatur. Et ita non tantum plerique et optimi præferunt codd. sed et omnes edd. ante ultimam Gruteri, quæ corruptelæ initium exstitit. Crevier. etiam recte *consilium* edidit.

§ 3 *Post L. Æmilium et C. Flaminium censores senatus lectus fuerat*] De his censoribus dixi in Epitoma lib. XX. *Sigon.* *Electus* Flor. Voss. Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Ber. Hav. Hearnii N. et plures ex primis edd. Sed de hoc errore librariorum sollemni vide ad II. 1. § 10.

§ 4 *Quum de ea re M. Æmilius præ-*

tor, dictatore post Casilinum] Lego *Manius prætor*, ut ante dixi: ut sit *M'. Pomponius*. Sigon. Vide ad c. 20. § 6. Sigonius iterum ex sententia Glareani *M. Pomponius* edidit: Gronovius vero *Manius Pomponius* recte recepit.

Profecto tam ad exercitum] Vos mutatis *tam* in *tum*, nescii *tam* pro *jam* scribi, ut iterum admonuimus. *Valla*. *Tam* perstat in Flor. Lov. 2. Harl. et Gaertn. *tum* in Lov. 4. 5. ea vox deest in Lov. 3. et Ber. Reliqui a Valla repositum *jam* firmant. De harum vocum commutatione vide ad XXI. 11. § 12.

Non solum inopiam, sed paucitatem etiam civium] Si scriberetur *non solum pauc., sed in. etiam*, non hærerem in sensu horum verborum: 'inopia' plus est, quam 'paucitas,' et ubi 'inopia,' ibi plus quam 'paucitas,' est. Si ergo inopia civium erat, qui in senatu legi possent, multo magis eorum paucitas erat. *Duk.* Verba ita transponenda esse, etiam Crevier. conjecit: vel ex Brancal. Latinii legebat, *non solum in. senatus, sed etiam pauc. civium:* quod etiam superest in Lov. 5. Ber. Hafn. et Hav. atque transpositis vocibus *non solum senatus inopiam* in Lov. 3. ut dicat non solum penuriam, infrequentiam ipsorum senatorum, sed paucos etiam cives esse, ex quibus novi senatores adlegi possent. Prius tamen præferendum censebat.

§ 5 *Pro magna re suadere dixit*] Primo notandum omnes usque ad ultimam Gruteri ed. legere *pro magna re se suadere*. Et ita præferunt Flor. Voss. Lovel. 2. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. et Hearnii N. neque aliter Crevier. in Put. invenit. Quamvis itaque pronomen omitti posse adsentiar, ut dictum est ad I. 23. § 5. tot tamen testium auctoritas persuasit, ut contextui iterum addendum existimarim. Sed præterea *cum pro magna re se suadere dixit* exhibent Flor. Cant. Lov. 1. 4. aliique; (quod etiam in plerisque reliquis codd. et edd. exstat, nisi quod corruptius legant *dixisset*) quod quum etiam Crevier. in Put. reperisset, legendum suspicatus est *explendi senatus causa, et jungendi arctius Latini nominis cum p. ro.* (id est 'cum populo Romano') *magnopere se suadere dixit:* quæ conjectura diligentius examinari meretur: mihi certe verisimillima videtur. Solet enim compendium *p. ro.*, id est populus Romanus, et *pro* invicem commutari. Ita viri docti notarunt, apud Cæs. B. Civ. I. 9. *populi Romani beneficium* in multis Mss. et edd. antiqq. abiisse in *pro beneficio*.

Binis senatoribus, si Patres Romani censuissent] Vet. lib. *quos Patres Romani censuissent*. Sigon. Ita et Ber. Hafn. et Hav. Vocula autem *si* deficit in Flor. Cant. Voss. et Lov. 1. 2. ac 4.

§ 7 *Et præcipue Manlius, esse etiam nunc stirpis ejus virum, diceret, ex qua quondam*] Pal. 3. *et præcise Manlium esse etiam nunc ejus stirpis virum diceret:* vet. ed. *esse et nunc stirpis ejus virum*. Lib. VIII. c. 5. 'Quemcunque in curia Latinum vidissent, sua manu interempturum.' *Gebh.* Put. *præcipue* TN *Manlius*. Forte *M. Manlius* inquit Salmasius: immo *Titus*. J. F. Gron. Nihil ad Put. lectionem propius accederet, quam si legeretur *Cn. Manlius*. Verum quum circa hæc tempora nullus gentis Manliæ illo prænomine inclaruerit, Gronovii conjecturam probo, et intelligo T. Manlium Torquatum, priscæ ac duræ severitatis virum, qui Cannensi prœlio ab Hannibale captos redimi vetuit XXII. 60. cujusque in sequentibus aliquoties mentio fiet. Tum *esse et*, pro *etiam*, Voss. Lov. 1. 2. 3. Hafn. Harl. Ber. Gaertn. et edd. ante Aldum. Deinde *ejus stirpis* Flor. Voss. Lov. 2. 4. 5. Harl. et Ber. Denique *et qua quondam* Flor. a m. pr. sed *et* deletur a m. sec. quod etiam deest in tantum non reliquis omnibus Mss. at insuper

qui quondam Lov. 4. Ber. Hafn. Hav. et typis descripti ante Aldum. Mox *quem Latinum, quem in curia* Flor. et Voss. sed inter versus supra secundum *quem* in posteriore cod. scriptum *civem vel consulem.*

§ 8 *Incertamque fidem id iactum*] Scribebam *id jactum.* Lib. v. c. 15. 'Quod primo, velut temere jactum, sperni, agitari deinde sermonibus.' vi. 14. 'Quum omisso discrimine, vera an vana jaceret, thesauros Gallici auri occultari a Patribus jecit.' Sed vetat Cic. de Orat. ii. 10. 'Nam illud tertium, quod et a Crasso tactum est, et, ut audio, vel ipse Aristoteles, qui hæc maxime illustravit, adjunxit.' *J. F. Gron.* De τῷ *jacere* eo sensu vide ad xxv. 4. § 7. At rectius Gronovius nihil mutat. Cic. Acad. Quæst. iv. 44. 'Ubi Xenocrates, ubi Aristoteles ista tetigit.' Paullo ante *dicit*, pro *dixit*, Flor. Voss. Lov. 3. 4. Harl. et Ber.

§ 9 *Tegendum, occulendum, obliviscendum*] *Occultandum* Lovel. 3. et Hearnii N. sed alterum posterioris margini adscribitur.

§ 10 *Vetustissimusque ex eis, qui viverent, censoriis esset*] Integra est hæc lectio per Pal. 1. easeamque ed. sed non item per Pal. 2. in quo compareat *vetustissimosque ex iis, qui viv., censosorem creari placuit:* ut et Pal. 3. cujus scriptura talis est: *vetustissimusque ex his, qui viv., censorum id esset.* Gebh. Omnia hæc verba desunt in Harl. *qui viverent censores creari* Ber. *qui viverent, censores esset creari* Flor. a m. pr. *qui viverent, censorem creari* a m. sec. *qui viverent, censoribus creari* Hafn. et Hav. Mox τὸ *consulem* omittunt Lov. quinque, Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii N. D. et edd. ante Ascensianam 1513.

§ 11 *Qui eò ex Apulia, relicto ibi præsidio, cum magnis itineribus Romam redisset*] Vos emendatis *qui consul ex Apulia.* Ego *qui mox ex Apulia.* Valla. Pal. 1. et princeps ed. *qui eo ex Apulia, r. i. pr. cum magnis itineribus Romam rediisset, et nocte proxima.* Pal. 2. ferme ita, nisi quod pro *eo* exhibet *eos.* Pal. 3. *qui ex eo ex Apulia, r. i. pr. cum magnis itineribus Romam rediisset, nocte proxima.* Gebh. Ut Pal. 1. præferunt etiam Flor. et Cant. nisi quod in eorum priori sit *ea*, pro *eo.* Pal. eidem adsentiuntur quædam ex antiquissimis edd. aliæ τὸ *eo* omiserunt. Aliæ deinceps ita exhibere cœperunt, ut hodie editur, quæ lectio etiam in multis superest codd.

M. Fabium Buteonem ex SC. sine magistro equitum dictatorem] *N. Fabium* scribi oportere existimo, quia inquit, hunc vetustissimum ex censoriis, qui viverent, fuisse. Censor autem, ut opinor, fuit a. dxii. cum C. Aurelio Cotta, cum consul fuisset a. dvi. ut est in Capitolinis tabulis. *Sigon.* Repræsentat Pal. 3. *M. Fabium Buteonem, et eum sine magistro equitum, dictatorem.* Gebh. Sigonii ratio, qua *N. Fabium* legendum probare conatur, non omni exceptione major est. Eodem enim tempore, quo N. Fabius, vixit etiam M. Fabius Buteo, qui biennio post priorem in fastis Capitol. consul memoratur. Jam vero in iisdem fastis ad a. dxii. alterius censoris Fabii Buteonis nomen injuria temporum periit: adeoque ex illis confici nequit, utrum *Marci*, an *Numerii* prænomen habuerit. Neque aliud pro sententia sua Sigonius in Fastis obtendit, quam quod *Num. Fabius* ante *M. Fabium* consulatum ceperit. Verum non dicit Livius, dictatorem creatum esse, qui vetustissimus ex *consularibus*, sed ex *censoriis* eo tempore viventibus esset. Multa autem intervenire potuerunt, ne N. Fabius, licet vetustior consularis, quam M. Fabius, censor creatus sit. Quamvis itaque verum sit, literam *N.* qua indicatur *Numerius*, sæpe mutari in *M.* quæ notioris prænominis *Marci* nota est, ut docui ad iv. 49. § 1. quum tamen hoc loco omnes

codd. *M. Fabium* præferant, et aliunde, eum *Numerii* prænomen habuisse, nullo certo argumento probari possit, nihil etiam in prænomine mutandum censeo. Dein *ex C*, pro *ex SC*, Lov. 4. et Gaertn. *exconsulem* Lov. 2.

CAP. XXIII. § 1 *Is, ubi cum lictoribus in Rostra escendit*] Prima vox non adparet in Flor. Voss. Lov. 1. 2. 3. 4. Harl. Ber. et Hav. Deinde *escendit* ex Put. auctoritate legendum esse, monuit Gron. ad II. 28. § 6. antea legebatur *ascendit*, quod in plerisque codd. superest: sed *scindit* legit Flor. a m. pr.

Neque duos dictatores tempore uno] Horum dictatorum M. Junii et Fabii Buteonis, quorum alter rei gerendæ causa creatus aberat, alter senatus legendi causa dictus erat, meminit quoque Plutarchus in Fabio p. 179. *Sigon. Neque distores duo* Harl. Vide ad VII. 40. § 9.

§ 2 *Neque dictatorem se sine*] Vet. lib. *neque dictatorem sine magistro equitum:* probe: res enim, non persona, offendebat. *Sigon. Se* abest a Pal. 3. ut et a Sigonii libro: quod tamen provocabulum retentant cæteri libri omnes. *Gebh.* Omnes mei conspirant in servando τῷ *se;* neque abest etiam ab Hearnii codd. nisi ab uno D.

Nec censoriam vim permissam uni et eidem iterum] Vide Plut. in Coriol. pr. et Val. Max. l. IV. c. 1. § 3. Qui hic 'dictatorem censoria potestate' legi scribunt, non adcurate inspexerunt Livium. *Duk. Uni permissam* Flor. Eamdem lectionem in Put. invenit, ac probavit Crevier. existimans duplex vitium a Buteone notari; primum quod censoria vis uni permitteretur, quum plerumque duo censores crearentur; secundum, quod eidem iterum permittatur, quum lege cautum foret ne quis iterum censor fieri posset.

§ 3 *Fors, tempus, ac necessitas*] *Sors* Lov. 2. 4. Ber. Hav. Hearnii N. ac plures ex antiquis edd. sollemni errore, de quo vide ad I. 9. § 15. Mox *fecerit*, pro *fecerint*, Flor. et Lov. 2. Tum *ex quo C. Flaminius* Flor. Cant. Lov. 1. 2. 3. 4. Harl. Ber. et Hav.

§ 4 *De fama ac moribus senatoris fuerit*] Pal. 2. *senatoris fieret*. Gebh.

Ita in demortuorum locum sublecturum, ut ordo ordini, &c.] Sensus est: Dictator, ne in legendo senatu quemquam ignominia afficeret, ex veteribus censoriis tabulis senatores eo ordine, quo in eas relati erant, recitavit: in demortuorum autem locum alios ita sublegit, ut, si quem alteri præferret, is eum ordinis, non hominis, dignitate adductus, prætulisse videri posset. Nam primum legit eos, qui curulem magistratum, deinde qui tribunatum ædilitatemque plebis et quæsturam gessissent: tum ex iis, qui magistratum non cepissent, qui spolia ex Romano hoste domi fixa haberent, aut coronam civicam accepissent. In legendis autem iis, qui magistratus gesserant, quo quisque eorum ordine magistratum ceperant, eos ita legebat ac recitabat. *Sigon. Subjecturum* Lov. 5. et Rec. cum paucis ex edd. antiqq. quomodo fere hoc lib. c. 3. 'Silentium erat inopia potioris subjiciundi.' Verum, aliis dissentientibus codd. hanc scripturam ex librariorum errore ortam puto. Solent autem similiter sæpe errare. Vide ad XXXVI. 12. § 4. *Subvecturum* Cant. Voss. Lov. 1. 2. 4. Harl. et Gaertn. cum plerisque reliquis edd. usque ad Aldum. Neque aliter est in Flor. a m. pr. in quo *suffecturum* emendatur a m. sec. consentientibus Lov. 3. Hafn. et Hearnii N. Id autem natum videtur ex glossa vulgati *sublecturum*, quod apud Aldum in erratis primum invenio. Justin. III. 3. § 2. 'Populo sublegendi senatum potestatem permisit.'

§ 5 *Inde primos in demortuorum locum legit*] Ita edidit Jac. Gronovius, quod servant Lov. 5. Rec. et quidam alii codd. Eidem lectioni favent nonn.

nil Flor. Lov. 1. 2. Harl. et Gaertn. legentes *inde primus:* ut et Lov. 3. Ber. et Hafn. in quibus reperi *in primis.* Ante edebatur *inde primum.* Vide ad c. 10. § 10. Mox copulam inter utrinsque censoris nomen omittunt Flor. Voss. Lov. 2. 3. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et edd. vett. quæ demum adparuit in Ascens. 1513. Supra hoc cap. 'Quos C. Flaminius, L. Æmilius censores in senatum legissent.' Vide ad II. 17. § 1. Tum *in senatu lecti* Flor. Voss. Lov. 2. 3. 4. Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii Oxon. et nonnullæ vett. edd.

Ut quisque eorum primus creatus erat] Hic codex Moguntinus et eum secutus Aldus addit *senator* ante *primus;* ex qua lectione nullus est sensus; neque ego puto addi debere, sed Livium id velle dicere, ut quisque eorum primus creatus erat, videlicet in magistratu, ita primum inter senatores electus. Sic enim ordini ordo, ac tempus tempori, non homo homini præferetur. *Glar.* Vox *senator* redundat. ['Nec Badius habet: et ante Sigonium notaverat Glareanus.'] Hic enim sensus est: Qui post priores censores curulem magistratum ceperant, quo quisque illum ordine ceperat, lectum in senatum esse. *Sigon.* Hæc verba sic interpretatur P. Manutius in libro de senatu Romano c. 1. ut quisque curulem magistratum assecutus in senatum venerat, et dicendæ post magistratum sententiæ jus acceperat: docetque, ut animadversione dignum, 'senatorem creari' et 'in senatum legi' non idem fuisse: fatetur tamen, si ad veteris consularis edicti formulam respicias, non satis proprie Livium esse locutum. At Glareanus et Sigonius inducunt τὸ *senator:* sed parum diligentem se ostendit prior, quum Moguntinos hoc vocabulum addidisse scribit: quod omnes ab Andrea usque tenuerunt. Sed tamen hic tolerari nequit; et, qui magistratum curulem ceperit, eum dicere 'senatorem creatum,' non est minus proprie loqui, sed σολοικίζειν. In Mss. sincerioribus est *senatus.* Sic Put. Pet. Pal. Men. Voss. et scribendum videtur, *ut quisque eorum magistratus primus creatus erat.* J. F. Gron. Vocem *senator* ignorat ex antiquioribus edd. Parm. *senatus primus* legunt Flor. Lov. 2. 4. Harl. Gaertn. et Hearnii N. Conjectura Gronovii Donjatio displicuit, quia, *primus creatus* de magistratu intelligi, præcedentia satis doceant. Crevier. sententiam Sigonii *senator* resecantis probavit. Quum tamen optimi codd. *senatus,* reliqui plerique *senator* præferant, et tamen neutra vox admitti nequeat, minus a codd. scriptura recedere videtur, si cum Gronov. ejus vocis loco *magistratus* substituamus, quam ut tot codd. invitis vocem expungamus.

§ 6 *Ædiles, tribuni, prætores, quæstoresve*] Paullus Manutius, vir, ut supra dixi, summo judicio præditus, legendum existimat, *ædiles, tribuni plebis, quæstoresque:* et recte: nam prætura inter curules magistratus erat, quos superiore versu complexus est. Errorem attulit, ut solet compendiosa scriptura *trib. pr.* et *trib. pl.* Sigon. Acute Manutius emendarat *ædiles, tribuni p. quæstores, prætorum* voce deleta, quia jam antea de curuli magistratu egerat. At ea correctio disertim in meo cod. exstat; ne quis ultra ambigat. *Lipsius,* Ep. Quæst. III. 4. Sic etiam Pall. nam prius editi *tribuni, prætores, quæstores.* Gruterus. Una voce ejecta *tribuni quæstoresve* quædam præferunt ex edd. principibus: *tribuni plebis,* vel *tr. pl.* etiam tantum non omnes codd. mei. Sigonii lectionem *tribuni plebis* Gruterus in prioribus edd. recepit, sed in ultima *tribuni plebei* dedit, Heinsius apud Elzevir. *tribuni plebeji,* quod Gronovii et Clericus servarunt. Crevier. *tribuni plebei* reduxit, melius certe

Heinsiana lectione.

Tum ex iis, qui spolia ex Romano hoste fixa domi haberent] In Mss. omnibus et plerisque etiam impressis legitur, *tum ex iis, qui magistratus cepissent, qui spolia ex Romano, &c.* quod cum emendatores, nescio qui, non intelligerent, omnino tollendum putarunt. Est autem ita legendum: *ex iis, qui magistratus non cepissent, qui spolia, &c.* Nam ex iis, qui magistratus ceperant, legit primum, qui curulem, deinde qui plebeium ceperant magistratum. Ex iis autem, qui omnino nullum ceperant magistratum, legit, qui spolia ex Romano hoste haberent. *Sigon.* Pall. tres, et ed. vet. *tum ex his, qui magistratus cepissent, qui spolia, &c.* Gebh. Ut refert Sigonius, *tum ex his, qui magistratus cepissent, qui spolia,* omnes boni libri, nec quicquam verius emendatione ejusdem negativam interponentis, quæ et nobis ad conspectum veteris scripturæ nascebatur. Cæterum et optimus liber: *qui spolia ex hoste fixa domi haberent, aut civicam Romanam accepissent.* Bene *ex hoste fixa:* nam *hostis Romanus* est Romanus hostis alteri, non 'hostis Romanorum.' *J. F. Gron.* *Ex iis, qui magistratus cepissent, qui spolia* etiam Flor. Cant. Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. omnesque edd. ante Ascens. 1513. quæ verba *qui magistratus cepissent* prima omisit, quum potius, ut viri docti monuerunt, addita negatione emendanda essent. Vide ad XXI. 10. § 1. Præterea *spolia R. hoste* Voss. *spolia Ro. hoste* Gaertn. *spolia R. hostis* Lov. 1. *spolia de hoste* Lov. 3. *spolia ex hoste* Flor. Lov. 2. 4. Harl. Ber. Hav. aliique. Et ita locum hunc laudat, sive casu, sive quod ita legendum putarit, Lipsius de Milit. Rom. V. 17. Recte. Nam *hostis Romanus*, ut Gronovius docuit, est Romanus, qui est hostis alteri. VIII. 25. 'Non minus per quos Samniti Nolanoque, quam ut Romanis hostibus resisterent.' Vide ad I. 26. § 4. Mox *civicam Romanam accepissent* Flor. Lov. 2. Harl. et Hearnii N. quorum ultimus tamen *civicam coronam* margini adscriptum præfert. *Civicam gloriam accepissent* legit Lov. 3. *civitatem Romanam accepissent* Lov. 4. et quædam ex antiqq. edd. Jac. Gronov. *civicam accepissent*, media voce omissa, legendum putabat ad c. 11. § 5.

§ 7 *Ita centum septuaginta septem cum ingenti adprobatione omnium in senatum lectis*] Habetur in libris omnibus *cum ingenti appr. hominum.* Gebh. Put. Pet. Men. tres Pall. *cum ingenti appr. hominum.* J. F. Gron. Ita non tantum omnes mei et Oxonienses Hearnii codd. verum etiam plures ex edd. priscis. Atque hoc modo legendum esse, Gronov. monuit ad IX. 8. § 11. Solitos autem fuisse librarios voces has confundere, jam dictum est ad III. 54. § 6. Præterea *Ita cum centum, &c. in senatum legisset* Hafn. et Ber. a m. sec. *Ita tum centum, &c. in senatum lecti* Lov. 3. *Ita centum, &c. in senatum lecti* Lov. 5. et Gaertn. *Ita centum, &c. in senatu lecti* Voss. Lov. 1. 2. 4. Harl. et Hav. *in senatu* etiam Flor. Tandem *centum octoginta cum ingenti* Hav. Vox autem *septem* exsulat etiam a Ber.

§ 8 *Tempus hoc sedulo terens*] Vet. lib. *hic*, id est, in foro. Sic etiam reddit Plutarchus in Fabio p. 179. ubi eandem rem his verbis persequitur: Ὥσπερ ἰδιώτης ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἀνεστρέφετο. *Sigon.* Unus tantum meorum Lov. 5. Sigonio adsentitur. Eum autem, tot aliis adversantibus, non audiendum arbitror. Paullo ante *turbæ se immiscuit*, pro *turbæque*, Flor. et Lov. 4. ac 5. Ita vero distinctio mutanda foret, hoc modo: *descendit: lictoribus abire jussis, turbæ se immiscuit.* Mox in sequentibus *frequentes eum deduxerunt domum* edd. Rom. 1472. ac Parm.

CAP. XXIV. § 1 *Consultus a M.*

Pomponio prætore senatus] Ita lib. vet. Ex hoc loco convincitur etiam, supra bis, c. 20. § 6. et c. 22. § 4. mendose esse *M. Æmilio prætore*. Sigon. *A M̃. Pomponio* Voss. quo *Manio* indicari videtur. Recte. Ita enim adpellatur, et Gronovius etiam edidit. Vide loc. laud. Mox *ut, si utile reipublicæ censeret esse* Lov. 3. et Hafn. quod ex glossa receptum est. Simili lapsu quidam codd. *expedire reipublicæ*, pro *e republica*, præferebant VIII. 32. § 18. ubi de hac locutione vide.

§ 2 *Quo statu respublicæ essent*] Vet. lib. *respublica esset*. Sigon. Illud *respublicæ essent* non tantum in nullo inveni cod. verum in nulla etiam ed. nisi Sigonii, ubi sine dubio operarum errore ita vulgatum est. Præstitisset itaque similia in erratorum syllabum conjecta, quam scholiis inserta esse.

Qui legionibus præessent] Pal. 3. *qui exercitui præessent*. Gebh. Omnes alii codd. vulgatum tuentur, ut hæc lectio sit ex glossa.

§ 3 *De se pauca ac modice locutus*] Optimi *ac demodice*. An *permodice?* J. F. Gron. *Ac demodice* etiam Flor. An autem id dictum censeri debet eadem forma, qua 'deparcus,' pro admodum parcus? quamvis tamen compositum illud 'demodicus' alibi non notarim. An itaque potius legendum *pauca atque modice?*

Qui tum magister equitum et eo adcurrerat] Quidam, hunc locum emendare volentes, *occurrerat* posuerunt, pro *et eo accurrerat*. At ego legendum puto *qui tum magister equitum cum eo accurrerat*. Venerat enim cum dictatore hoc tempore in urbem, cum antea ad exercitum manere, dictatore in urbem commeante, cogebatur. *Glar.* Vet. lib. *qui tum magister equitum et ea accurrerat*. Suspicor legendum *ad ea*, ut comitia intelligamus: opponit enim hunc Postumio. Ille enim absens in Gallia, hic cum ad comitia accurrisset, consul est creatus: sic paullo ante, 'qui tum Galliam provinciam obtinebat.' L. autem Postumius Albinus primum cum Sp. Carvilio Maximo, iterum cum Cn. Fulvio Centumalo consul fuerat. *Sigon.* Pal. 1. exhibet, *qui tum magister equitum et ea accurrerat*. Pal. 2. *qui tum magister equitum erat*, cæteris recisis. Pal. 3. *et eo accurrerat*. vet. ed. *et eo occurrerat*. Gebh. Glareanus *cum eo*, ut intelligas 'dictatore.' Nobis quoque in scriptis obvium fuit *et ea accurrerat*, ut Sigonio. Sed Andreas, Tarvis. duæ Venetæ edd. *et eo occurrerat*. Scribendum *qui tum magister equitum ad ea occurrerat*. Nempe comitia. Livii est 'occurrere ad concilium,' 'occurrere ad comitia.' Dicemus infra. *J. F. Gron.* Plerique codd. præferunt *et ea accurrerat*, vel *et ad ea accurrerat*, vel *et eo accurrerat*, vel *et ei occurrerat*. vett. autem edd. *et eo accurrerat*, vel *et eo occurrerat*, usque dum Froben. 1535. omissa prima vocula *eo accurrerat* vulgaret. Gronovii conjectura *ad ea obcurrerat* magnam veri speciem habere videtur. Certe ita Livius loqui solitus est. XXVI. 24. 'Multitudinem aliam intentam ad omnia obcurrere jubet.' XXVIII. 5. 'Ut ad omnes hostium motus posset obcurrere.' XXXVII. 50. 'Se ad comitiorum tempus obcurrere non posse.' XLV. 7. 'Non alias ad ullum spectaculum tanta multitudo obcurrit.' Eodem cap. 'Progredi præ turba obcurrentium ad spectaculum non poterat.' Pro eo 'comitiis obcurrere' dixit XXXIX. 6. Alia vide ad XXIX. 34. § 8. et XXXVI. 24. § 4. Adde Gronov. ad Senec. Controv. II. 11. in fine, et Burm. ad Suet. Claud. c. 8. 'Occurrere' etiam et 'accurrere' sæpe a scribis commutantur. Vide ad IV. 33. § 3. c. 40. § 3. VI. 14. § 3. aliisque locis. Sed verissima potius est emendatio Crevier. qui in Put. invenit *et eadı cur erat*, in altero autem Regio *et edil. curul erat:* quibuscum facit Flor. meus *eteadcurre-*

rat: unde exsculpit *et ædilis curulis erat*, et addit, Liv. etiam c. 30. monuisse, Sempronium, quum consul designaretur, ædilem curulem et magistrum equitum fuisse. Atque ita verba, 'qui tum magister equitum et ædilis curulis erat,' respondent superioribus de Postumio, 'qui tum Galliam provinciam obtinebat.' Ejus itaque exemplo lectioni huic in contextu Liviano locum dedi.

Consules crearentur] Hujus sermonis ea vis est, edicto comprehensum fuisse, hos consules creandos esse. Non liquet mihi, cur maluerit *crearentur*, quam *creati sunt*. Duk.

§ 4 *Q. Fulvius Flaccus, Q. Mucius Scævola*] Fulvii prænomen omittunt Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii N. ac D. et edd. ante Aldum. Tum *Claudius Flaccus, M. Quintius Scævola* Hearnii L. 1. *Claudius Fulvius Flaccus Minutiusque Scævola* Lov. 3. *Fulvius Claudius Flaccus, Minutiusque Scævola* Voss. Lov. 1. 2. 5. Ber. a m. sec. Gaertn. Hav. et Hearnii N. D. *Fulvius Claudius Flaccus, M. Minuciusque Scævola* Harl. *Fulvius Claudius Flaccus* etiam Lov. 4. *Minutius* autem pro *Mucius* etiam Flor. Vide ad c. 30. § 18, c. 40. § 1. XXIV. 10. § 4. Paullo ante *Valerianus*, pro *Valerius*, Flor. Voss. Lov. 1. 2. Harl. Hav. et Hearnii N. sequens autem vox *Lævinus* deest in Lov. 2.

§ 5 *Theanum in hiberna ad exercitum rediit*] Tantum non omnes edd. vulgarunt *Theanum*, præter Sigonium, qui adspirationem omisit: et ita nomen hoc scribendum esse docuit ad IX. 20. § 4. et 7. cui quum recentiores dicto loc. auscultarint, id etiam hic facere debuerant. Neque aliter est in Flor. Voss. Lov. et aliis codd. Præterea *redit* Flor. Voss. Lov. 1. 2. 4. Harl. et Hav. Vide ad XXXVI. 35. § 2. Mox *comparandisque* deest in Harl. *Patres* in Lov. 3.

§ 6 *Nova clades nunciata*] Hujus Postumianæ cladis auctor est etiam Polyb. lib. III. extremo. c. 118. Sigon.

Alia super alia cumulante in eum annum fortuna] Vet. lib. *super aliam*. Sigon. Plures *alia super aliam*. Sed unus e Pall. et Voss. clare, ut conjiciebam, *aliam super aliam*. Referuntur enim ad cladem hæ voces. *J. F. Gron.* *Alia super aliam* Flor. Lov. 1. Gaertn. et Hearnii Oxon. cum edd. vetustis: *aliam super alia* Lov. 2. *aliam super aliam* Lov. 3. 4. 5. Ber. Hav. aliique, quod recte Gronov. probavit, et exposuit. Infra XXV. 22. 'Hæ clades, super aliam alia, Romam quum essent nunciatæ.' XXVI. 41. 'Quum aliæ super alias clades cumularentur.' XXVII. 40. 'Quum alia super aliam clades duos exercitus ex parte delesset.' Similiter 'leges, aliæ super alias' III. 68. 'tela alia super alia' XXVI. 4. 'funus aliud super aliud' c. 41. 'Nuncii alii super alios' XXXIV. 40.

§ 7 *Litanam Galli vocant*] Hujus silvæ et harum insidiarum meminit etiam Frontinus I. 6. *Sigon.* Optimi *vocabant*. J. F. Gron. Ita et Flor. De hac silva vide Cluv. Ital. Ant. I. 28. p. 294. et Tennul. ad Front. l. laud. ex. 4.

Galli arbores ita inciderant] Libri omnes Mss. *inciderunt*. Gebh. Ita et Flor. Voss. Lov. 2. 3. 5. Harl. Ber. et Hav.

Momento levi impulsæ occiderent] Pal. 2. *caderent*. Gebh. Valde faveo huic etiam veterum librorum scripturæ, modo exemplum sit. Secus posses *conciderent*. Andreas *ceciderent*. J. F. Gron. *Ceciderent* etiam Gaertn. et Rec. *deciderent* Lov. 4. 5. et Harl. *caderent* Ber. a m. sec. Donjatius malebat *accideren*t, eadem loquendi ratione, qua dicitur 'ad pedes,' 'ad genua accidere.' Verum, si quid mutandum, cum Gronovio malim *conciderent*. Nam 'ocidere,' vel 'concidere,' et 'ocidere,' vel 'occidere,' eadem ratione commutari possunt, qua

'occurrere' et 'concurrere,' de quo vide ad XXXVI. 24. § 4. Sed nec *caderent* displiceret, si gravioris auctoritatis codd. adsentirentur. Ita enim etiam 'cæsus' et 'occisus' commutantur c. 15. § 8.

§ 8 *In agros hostium induxisset*] Et optimi, et lex loquendi *induxerit*. J. F. Gron. Ita et Flor. Paullo ante *sociorumque*, pro *sociûmque*, Lov. 3. et Ber. Vide ad XXI. 17. § 2.

§ 9 *Galli oram extremæ silvæ*] Aliter tamen loquitur XXI. 31. 'Inde per extremam oram Vocontiorum agri tetendit in Tricorios.' *Jac. Gron.* Etiam I. 18. 'In ultima Italiæ ora circa Metapontum,' V. 37. 'Ab oceano terrarumque ultimis oris:' ubi vide, et ad XXVIII. 39. § 14. Vulgatæ tamen, quæ in omnibus superest, patrocinium peti potest ex dictis ad IV. 8. § 6.

§ 10 *Ceterum quoque multitudinem, inopinato malo trepidam*] Omittunt particulam *quoque* libri omnes. *Gebh.* Omittunt eamdem Flor. Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Rec. et Hav. Mox *circumsedentes* Flor. Lov. 1. 2. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. Vide ad IX. 2. § 3.

Fluminis pontem petentes, obsesso ante ab hostibus ponte interclusi sunt] Crevier. ejusdem vocis *ponte* in propinquo repetitio displicet. Præstare igitur putat, *qui fluminis pontem petentes, obsessum ante ab hostibus, interclusi sunt*. Sed vide ad I. 3. § 9. Codd. enim hic in vulgatum servandum conspirant. Ceterum, Jac. Gronov. *fluminis pontem* edidit, quum proximæ edd. inverso ordine *pontem fluminis* præferrent. Sed cum Gronovio faciunt tantum non omnes codd. et editi ante Aldum.

§ 11 *Ibi Postumius, omni vi, ne caperetur, obnixus, occubuit*] Jam sic Ascensius, Becharius, Juntas. At Andreas, Tarvis. Venet. cum promiscuis codd. ignorant τὸ *obnixus*. Scribamus igitur cum Put. Pet. Pal. *omni vi, ne caperetur, dimicans, occubuit*. J. F. Gron. *Summa vi* Lov. 5. et Hearnii L. 1. Supra IV. 61. 'Omnis vis Romana Veios conversa est.' VIII. 13. 'Pedum armis virisque et omni vi expugnandum ac delendum senatus fremit:' ubi etiam vide. Præterea *obnixus* in uno tantum aut altero cod. inveni. Plerique eam vocem ignorant. Neque aliter edd. ante Mediol. 1505. ex qua Ascens. 1513. *obnixus* adscivit. Ejus loco *dimicans* est in Mss. Flor. Harl. et paucis aliis; quod etiam in contextu Aldus expressit, sed inter errata, substituto iterum τῷ *obnixus*, damnavit. Mox *caputque præcisum*, omissa media voce, Voss. Lov. 2. Gaertn. et edd. Rom. 1472. ac Parm. at *caputque præcisum ducis* Flor. Ber. Lov. 3. 4. 5. et Harl. Deinde *quod sanctissimum apud eos erat* Hav.

§ 12 *Idque sacrum vasis erat, quo sollemnibus libarent, poculumque idem sacerdotis esse*] Opinor legendum *sacrum vas iis erat*, vel *sacrum vas erat*. Valla. Vet. lib. *sacerdoti*. Sigon. Freinshemius ad Flori III. 4. § 2. ut supervacuum delet τὸ *esse*; ego potius τὸ *erat*: et hoc refero ad illa, de quibus ad VI. 27. *J. F. Gron.* *Vas iis erat* emendat etiam Dorleans ad Tacit. Ann. I. 86. Plerique tamen codd. et inter hos optimi, præferunt *vasis*; qui error unde invaluerit, vel me tacente, quisque videt. At *sacrum vas his erat* est in Lov. 2. *sacrum vas erat* in Lov. 3. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. Deinde *sacerdotis* servant Flor. Lov. 2. 4. Harl. Ber. Hafn. Gaertn. et Hav. Verum Lov. 2. similiter mox *templi antistitis* legit. Τὸ *esse*, quod Freinsh. deletum voluit, non adparet etiam in Harl.

CAP. XXV. § 1 *Velut nocturna solitudine per urbem acta*] *Per urbem facta* Voss. et Lov. 1. Solitos fuisse librarios has voces commutare, dictum est ad VI. 28. § 2.

§ 2 *Mæstitiæ speciem publicæ*] Vet.

lib. *mæstitiæ publicæ speciem*. Sigon. Ita non tantum omnes scripti, sed etiam edd. præter Basil. 1554. in qua ordo verborum, sine dubio operarum culpa, inmutatus erat. Paullo ante *circuirent* Lov. 2. Ber. et Hav. Vide ad VII. 34. § 15.

Consolatusque Patres est, et adhortatus] Pal. 3. *Patres est, adhortatusque*. Gebh. *Consolatusque Patres et adhortatus* Lov. 4.

§ 3 *Quod ad Karthaginienses hostes Hannibalemque adtinet*] Pal. 2. *quæ ad Carthaginenses*. Gebh. Forte *attineret*. J. F. Gron. Vox *hostes* deficit in Lov. 2. *ptinēt* legit Ber. *attinent* Lov. 5. Facili errore *attinet*, vel *attinēt*, pro *attin'et* scribi potuit. Vide ad XL. 14. § 2. *Attineret* autem exigere videtur oratio obliqua.

Prospera modo esset, sicut speraret, fortuna] Pall. 1. et 2. *prospera modo essent, sicut speraret, futura*. Vulgata vero lectio defenditur a Pal. 3. ac vet. ed. *Gebh.* Optimi, *modo essent, sicut speraret, futura*. J. F. Gron. Quum hic, ut sæpe alibi, videatur desiderari *si*, puto non male distinctionem ante *futura* tolli, hoc sensu: quod ad hostes et Annibalem attinet, si ea modo prospera essent, sicut speraret futura, tum bellum Gallicum, &c. Quod si quis hæc, *prospera modo essent*, optantis esse putabit, ut hoc Demeæ apud Ter. in Ad. III. 4. 34. 'Sic siet modo, ut nunc est,' tamen sine distinctione conjungi possent *sicut speraret futura;* sed ita, ut στιγμῇ τελείᾳ a sequentibus separentur. *Duk.* *Essent, sicut speraret futura* etiam omnes codd. mei. Distinctionem vero ex mente Dukeri, et quidem priorem, recepi. Et ita quoque Crevier. edidisse animadverto.

§ 6 *Quæsitum est, ne secundo consiliarius exercitus satis firmi ad tantum bellum efficerentur*] Vos sic emendatis: *quæsitum est, duone consulares exercitus*. Ego *nec quo modo consulares exercitus*, et reliqua. *Valla.* Vet. lib. *ne secundo consulares ex. satis firmi ad tantum bellum eff., inibatur ratio*. Quod quum ita sit, aptior est certe ad sententiam emendatio Vallæ, qui pro *ne secundo* legit *nec quomodo*. Sequitur enim, 'itaque Galliam omitti eo anno placuit.' *Sigon.* Locus οὐδὲ πρώην, οὐδὲ χθὲς corruptus. Alii ante bina secula mederi conati sunt, *quæsitum est, duone consulares exerc.* Sed Valla, improbans hanc correctionem, præferebat suam *nec quo modo consulares exerc.* quod aptius pronunciat sententiæ Sigonius. Interim vulgatam lectionem defensitant Pal. 2. et princeps ed. nisi quod hæc *satis firmati tantum bellum efficerent:* ille *satis firmati ad tantum bellum efficerentur*. Pal. 1. vero, *ne secundo consulares exercitus satis firmant tantum* (ad marginem *firmi ad tantum*) *bellum efficerentur, inibat ratio*. Pal. 3. denique, *quæsitum est, ne sero consulares exerc. satis firmati tantum bellum efficerent, inibatur ratio*. Gebh. Sic *duone consulares exercitus satis firmati tanto bello sufficerent* pessime correctores, quum in Mss. et ante Vallam esset *ne secundo cons. exerc. sat. firmi ad tantum bellum efficerentur*. Unde Valla *nec quomodo cons.* Melius certe, quam illi, judice quoque Sigonio. Put. *quæsitum estnecundo consulares*. Manus secunda inter *e* et *c* adjecerat inter versus syllabam *se*. Inde ortum et propagatum in sequiores omnes libros *ne secundo*. Vera est autem, quam edidimus, *nec unde consulares exercitus satis firmi ad tantum bellum efficerentur, inibatur ratio*. Ad phrasim illustrandam Cæsar de Gall. I. 3. 'Regno occupato per tres potentissimos ac firmissimos populos.' V. 52. 'Senones, quæ est civitas in primis firma et magnæ inter Gallos auctoritatis.' VII. 60. 'Cohortes, quas minime firmas ad dimicandum esse existimabat.' Varro de Re Rust. II. 12. 'Mulieres esse oportet firmas, quæ in opere non cedant

viris.' Ovidius Fastor. III. 279. 'Inde datæ leges, ne firmior omnia posset.' Sic meliores Mss. ubi substituerunt *fortior*. Met. VII. 456. 'qui quamquam milite, quamquam Classe valet, patria tamen est firmissimus ira:' nam *fortissimus*, quod non male videntur habere libri quidam Bersmanno, alterius est explicatio. Columella quoque, ut semper eleganter VI. 27. 'Major prægnantibus adhibenda cura est, largoque pascuo firmandæ.' Eodem, c. 37. 'Et desecto viridi pabulo et largo ordeo firmandus.' Jam Sallustii, 'exercitum argento fecit,' notum est ex crebra Arruntii imitatione, Senecæ reprehensa. Noster XXV. 3. 'Summaque trium et viginti legionum eo anno effecta est.' XXXI. 8. 'Donec et ipse quinque millia socium ac nominis Latini effecisset.' *J. F. Gron.* Lectio, quam Gronov. ut omnium pessimam non sine caussa traducit, primum adparuit in ed. Froben. 1531. ad quam usque editum fuerat *duone consulares exercitus satis firmati tantum bellum efficerent.* Codd. mei partim *nec secundo cons. exerc.* vel *ne secundo cons. exerc.* partim *nec duo cons. exerc.* vel *ne duo cons. exerc.* præferunt. Deinde *firmat tantum bellum efficerentur* Flor. a m. pr. Cant. Voss. et Harl. *firmat tantum bellum efficeretur* Lov. 2. et 4. *satis firma tantum bellum efficerentur* Hav. *firmati tantum bellum efficerent* Lov. 3. 5. Hafn. Rec. et Gaertn. *firmat*, id est *firmi ad*, emendatur in Flor. a m. sec. neque aliter legunt Lov. 1. et Ber. Nihil verius lectione, quam Gronov. vindicavit. 'Exercitus firmi,' ut c. 34. § 12. 'præsidium firmum' IX. 44. 'præsidio firmare' II. 33. XXII. 15. et XXIII. 19. 'firmare auxilia velitibus adjectis' XLII. 66. 'firmare aciem.' Vide ad II. 31. § 2. 'Efficere exercitum,' ut 'efficere decem legiones' II. 30. 'quatuor legiones et mille equites effecti' XXII. 57. 'efficere ducentas naves' hoc lib. c. 38. 'efficere classem viginti navium', XXVI. 39. 'negare, tantum militum effici posse' XXIX. 15. 'Conficere' dixit XXIX. 35. Vide Duker. ad Flor. I. 1. § 9.

§ 7 *De exercitu eos, qui ex fuga Cannensi essent, in Siciliæ castra duci*] Iidem hunc locum ita emendarunt: *De ex. Marcelli, qui ex fuga Can. essent, in Siciliam eos traduci.* Verum si Marcelli exercitus erat, quem Nolæ in præsidio habebat, quique ibi strenue navaverat operam, cur ii soli in Siciliam relegandi? cum majorem partem Cannensium reliquiarum cum Varrone in Apulia fuisse verisimile sit: de cujus tamen exercitu minime minuendo senatusconsultum factum erat. Quare ego veterem lectionem probo hoc sensu: qui ex Cannensi strage fugissent, ut ii omnes in Siciliam relegarentur, de quocunque exercitu essent: Varronis autem exercitum non minui intelligo numero; quot enim in Siciliam irent, tot in locum eorum succenturiandos. Scio autem, quæ postea de Claudianis castris dicet Livius, rem nusquam ante proditam, ut mirum sit, unde ea Marcellus corraserit castra supra Suessulam, quæ deinde super Vesuvium ponit, in quibus Q. Fabius consederit. *Glar.* Pall. duo *De exercitu eorum, qui ex fuga Cannensi essent, in Siciliæ castra duci.* Pal. 2. *De exercitu Marcelli eorum, qui ex fuga Cannensi essent, in Sicilia e castris eos traduci, atque ibi in militare.* Gebh. Laudat Glareanus *De exercitu eos, qui ex fuga.* Plerique veteres, *De exercitu Marcelli, eorum qui:* aut eodem modo, deleta voce *Marcelli.* Sed Put. et Pet. *De exercitu Marcelli, qui eorum ex fuga.* J. F. Gron. Quod Glareanus laudat, exstat in vett. edd. id, quod emendatum dicit, in ed. Ald. primum adparuit. Vocem *Marcelli* non agnoscunt Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. et Gaertn. Deinde *ex fuga eorum qui Cannensi essent* Gaertn. *ex fuga qui eorum Cannensi*

essent Voss. Lov. 3. 4. *qui eorum ex fuga Cannensi essent* Harl. *De exercitu Marcelli qui eorum ex fuga Cannensi esset* Flor. Lov. 2. Ber. et Hav. quomodo Gronov. etiam, nisi quod *essent* servet, legendum monet ad VIII. 37. § 8. Ideo vero nominatim de Marcelli exercitu, qui eorum ex fuga Cannensi essent, in Siciliam traduci jubentur, quoniam Marcellus, quum Terentius ad dictatorem dicendum Romam arcesseretur, exercitum ejus acceperit, XXII. 57. unde et legiones in castris Claudianis supra Suessulam tendentes Cannensis maxime exercitus fuisse dicuntur, hoc lib. cap. 31. Terentium postea Apuliæ præfuisse, ibique exercitum habuisse non tantum ex hoc cap. constat, verum etiam ex capp. 22. et 23. unde vero acceperit, et an in eo etiam ex prœlio Cannensi elapsi fuerint, Livius non refert. Forte accepit partem eorum militum, quos M. Junius dictator conscripsit XXII. 57. et XXIII. 14. Ceterum *in Siciliæ castra duci* cum priscis edd. Lov. quinque, Harl. Ber. Hafn. Rec. Gaertn. Hav. et Hearnii Oxon. Sed, ut Aldus edidit, *in Siciliam eos traduci*, Flor. et Voss.

§ 8 *Eodem exin dictatoris legionibus rejici*] Opinor scribendum *eodem ex tribus dict. legionibus.* Tot enim habuit dictator legiones, et binas consules. *Valla. Eodem exin dict. legionibus* Flor. et Voss. *eodem exinde dict. legionibus* Lov. 3. 4. Harl. Gaertn. et Hav. *eodem ex M. Dict. legionibus* Hearnii N. *ex dictatoris* reliqui cum omnibus editis. An autem cum Valla *ex tribus dictatoris* legendum sit, incertum est. Livius enim dictatorem cum viginti quinque millibus armatorum ab Urbe profectum scribit c. 14. quot vero legiones effecerint, non memorat.

Nisi quod stipendiorum legitimorum esset] Mss. *qui.* Et puto rectius *nisi qui legit. stip. essent.* Miles dicitur *esse stip. legit.* qui stipendiorum legitimorum numerum confecit. *J. F. Gron. Esset* retineri potest, si *qui* singulari numero pro *quis* dictum accipiamus; quod satis frequens esse, alibi dictum est. Sed et potuit scriptum fuisse *quis*, et ex eo deinde detracta ultima litera, quia eadem erat prima vocis sequentis, *qui* factum fuisse. Miles 'legitimorum stipendiorum' est, qui legitima stipendia confecit. 'Plurimorum stipendiorum milites' Liv. XXIX. 1. *Duk.* Doujatius et Crevier. vulgatum præferunt, hic etiam vett. edd. et cod. Victor. auctoritate firmat, quibus ex meis tantum consentiunt Lov. 2. 3. et Berl. At Flor. et reliqui, ut et Hearnii Oxon. *qui*, quod præfero, servato tamen τῷ *esset. Nisi qui*, pro 'nisi ei,' qui legitimorum stipendiorum esset. Proxime enim præcessit 'militem.'

§ 10 *Atque inde consul, &c. militum sumeret quantum opus esset*] Put. *sumere.* Forte *atque inde consulem, cui, &c. militum sumere.* J. F. Gron. Gronovii conjecturam probat Crevier. docens in Put. *sumere* a m. pr. *sumeret* a m. sec. esse.

§ 11 *Prorogari in annum imperium*] Put. Pal. Voss. et plerique scripti *propagari*, nec non Andreas, Bec. Tarvis. ambo Veneti. Mutatum in Ascensio video. Suetonius Aug. c. 23. 'Præsidibus provinciarum propagavit imperium.' Calig. c. 29. 'Propagari sibi commeatum sæpius desiderantem.' Cic. ad Att. VIII. 3. 'Ille provinciæ propagator.' Famil. v. 15. 'Ea vita, in qua nihil insit, nisi propagatio miserrimi temporis.' *J. F. Gron.* Ita et Flor. Harl. Gaertn. Hav. et Hearnii N. ac D. Solent autem hæ voces sæpius commutari. Vide ad XXXVIII. 60. § 5. et XLII. 30. § 9. Adde Grævium ad Cic. ad Att. v. 17. Periz. ad Val. Max. IV. 4. 6. et viros doctos ad Suet. Cæs. c. 24. et Aug. c. 23.

CAP. XXVI. § 2 *P. et Cn. Scipiones inter se partitis copiis*] Quidam hunc

locum satis castigatum putant, si *partiti copias* legatur, et intelligunt verbum substantivum 'sunt.' Quidam locum nihilominus mutilum putant. *Glar.* In vet. lib. est *partitis copias:* ut legendum esse videatur *partiti sunt copias.* Ita enim XXIV. 35. 'Ita inter se munera belli partiti sunt, ut Epicides præesset custodiæ urbis, Hippocrates adversus consulem Romanum bellum gereret.' Nisi malis *partitis copiis*, et sententiæ aliquid deesset, ut XXV. 32. 'Optimum rati, diversis bifariam copiis, totius simul Hispaniæ amplecti bellum, ita inter se diviserunt, ut,' &c. *Sigon.* Pall. tres *P. et Gn. Scipionibus inter se partitis copiis.* Forte leg. *magis prospe rum Romanis, P. et Cn. Scipionibus inter se partitis copias.* Paullo ante Pal. 2. *sed ad diem illum.* Gebh. Sigonius in veteri ait esse *partitis*, ut legebat Glareanus: unde scribit ille, *partiti sunt copias*, vel *partitis copiis.* Sed optimi nostri Voss. et Pall. tres, *P. et Cn.* (intellige 'Publio et Cnæo') *Scipionibus inter se partitis copias, ut Cnæus terra, Publius navibus rem gereret; Asdrubal Pœnorum imperator.* Deest enim τὸ *mari* cum copulativa. *J. F. Gron.* *P. et Cn. Scipiones inter se partitis copiis* Gaertn. Hearnii Oxon. et primæ edd. neque aliter Lov. 3, nisi quod *Cn. et P. Scipiones* trajectis vocibus præferat. Ultima verba, *partiti copias* substituentes, emendarunt Mogunt. *P. et Cn. Scipionibus inter se partitis copiis* reliqui Mss. quorum lectionem Aldus contextui inseruit, sed inter errata lectionem Mog. revocavit. J. F. Gronov. ad III. 22. § 3. emendat *P. et Cn. Scipionibus ita inter se partitis copias.* Illa tamen lectio, quam hic probat, præferenda est, quod propius ad scripturam codd. accedat, quorum nullus τὸ *ita* agnoscit. Quod autem Voss. et Pall. tres *partitis copias* præferre tradat, vereor ne errarit. In excerptis enim Voss. apud me *partitis copiis* inveni, quod idem de Pall. testatur Gebhardus. Attamen quin *copias* legendum sit, non dubito. Insuper distinctionem hic mutavit Crevier. quam adoptavi. Mox edebatur *Publius mari navibusque.* Et ita plerique codd. Sed *Publius navibus* Flor.

Procul ab hoste, intervallo ac locis tutis tenebat se] Optimi *tutus.* Lib. XXVII. c. 18. 'Concursatorem hostem atque intervallo tutum.' XXVIII. 22. 'Urbem aut situ ac munimento tutam.' XXXI. 41. 'Tumulum quamvis levi munimento tutum.' Ovidius Met. XIII. 912. 'Constitit hic; et tuta loco.' Tacit. Hist. III. 9. 'Castra permuniit, tutus loco, quum terga flumine, latera objectu paludis tegerentur.' Florus II. 8. 'Tuti locis et fuga.' *J. F. Gron.* Ita etiam est in Flor. Insuper *prope ab hoste* edd. Rom. 1472. ac Parm.

Tenebat se: cui multum ac diu obtestanti] Voss. et Pall. *quo id multum.* Pall. alter, Gud. Mureti, *quoad multum.* Recte. Valet hic illa particula non *quamdiu*, ut cum Cicero ait, 'quoad erit integrum:' sed *tam diu donec:* ut ipse Livius l. XXVI. c. 46. 'Quoad dedita arx est, cædes tota urbe passim facta.' Vide Gellium VII. 21. *J. F. Gron.* *Cui id multum* Lov. 5. *qui id multum* Gaertn. *quo multum* Lov. 4. *quo id multum* Flor. Cant. Lov. 1. 3. Harl. et Hearnii N. *quoad id multum* Hav. *quoad multum* Lov. 2. Ber. et Hearnii L. 1. Liv. hoc lib. c. 34. 'Qui rem gereret, quoad Mucius convaluisset.' II. 12. 'Ceteri, quoad te opportunum fortuna dederit, aderunt.' VII. 34. 'Id moræ Samnitibus est, quoad totum in vallem infimam demitterent agmen.' VIII. 2. 'Tempus induciis daret, quoad legati redissent.' c. 23. 'Pro consule rem gereret, quoad debellatum cum Græcis esset.' Vide Cort. ad Sall. Jug. c. 41. Hanc lectionem probavit etiam Crevier. et in contextum recepit, quod imitatus sum. Mox vocem *quin-*

genti nesciunt Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 2. 3. 4. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii N. Caussam vide ad XXXVII. 40. § 11.

§ 3 *Tum, refecta tandem spe*] Nescio ut placet: *refecta castra* dicimus, et *refectos milites: refecta spe* haud scio, quam sit in usu. *Glar.* Non aliter tamen Pall. tres, et vet. ed. *Gebh.*

§ 5 *In Tartesiorum gente*] Hoc quoque loco iidem *Carpesiorum*, pro *Tartesiorum*, reposuerunt; quod nomen haud usquam, quod equidem sciam, lectum est. Tartesos vero oppidum ad Calpen, ita a Græcis dictum, alias Carteia, ut Plinius III. 1. innuit. Nec distantia ab Ibero impedit, cum Hasdrubal alibi ad oceanum usque fugisse dicatur. *Glar.* Glareanus nusquam se legisse *Carpesios* populos ait; itaque *Tartesios* mavult, a 'Tarteso,' oppido ad Calpen sito. *Carpesiorum* tamen ad Iberum meminit Polyb. III. 14. Et Stephanus ita: Καρπήσιοι ἔθνος Ἰβηρικὸν τῶν ἐντὸς Ἴβηρος ποταμοῦ. *Sigon.* Hoc *Carpesiorum* natum Moguntiaci: accepit inde primus Aldus, in Erratis hujus tomi sic corrigendum monens: deinde Juntas, Frobenius, et omnes. Andreas, Beccar. Aldus ipse in corpore Livii, *Carthesiorum.* Duæ Ven. Ascens. Savet. *Tarthesiorum.* Hinc Glareanus *Tartesiorum* mavult, Sigonius *Carpesiorum.* Sane Καρπήσιοι Polybio, qui Livio superiore in historia *Carpetani*: et ad illum respexit Stephanus, cui Καρπήσιοι ἔθνος Ἰβηρικόν. Cæterum Mss. litem fere dant secundum Glareanum. Put. Petaviani, Men. Reg. Voss. Pall. *Tartessiorum*, aut *Tartesiorum*: duo alii Pall. *Carthesiorum.* Nusquam *Carpesiorum*: nec id ex membranis expressisse, sed ex Polybio finxisse videntur. *J. F. Gron.* Tartessus ad ostia Bætis haud procul oceano erat. Sed, Asdrubalem non tam longe ab Ibero abfuisse, indicio sunt quædam, quæ his quatuor capitibus scripta sunt. Nec juvat Glareanum, quod Liv. XXI. 21. tradit, Asdrubalem 'ad oceanum cessisse:' addit enim mox 'cis Iberum ad socios tutandos retractum' fuisse. Si de situ urbis *Asenæ*, sive, ut in Mss. est, *Ascuæ* constaret, certius aliquid hic dici potuisset. Sed de ea omnes silent. *Duk.* *Carpesiorum* in nullo etiam apud me scripto superest. *Tartesiorum* legunt Flor. Cant. Lov. 5. et Harl. *Tācesiorum* Lovel. 2. *Tarcesinorum* Lov. 4. Reliqui *Carcesiorum*, *Cartesiorum*, *Carthesiorum*, *Carchesiorum*, vel *Chartesiorum.* Nic. Heinsius *Carpesiorum* defendere videtur ad Nason. Met. XIV. 416. Certe ejus lectionis exemplo eamdem multis scriptorum locis restituere conatur. Ipsam illam scripturam multis etiam tuetur Doujatius. Contra Jac. Gronov. Diss. Epist. ad Liv. loca Geogr. III. pag. 22. *Tartessiorum* probasse necesse est ex illis quæ cap. seq. § 2. de urbe Asena notavit. Huic etiam sententiæ calculum adjecit Crevier. idque in contextum admisit: præterea edidit etiam *hi transfugæ.* Et ita Flor. pluresque alii.

§ 6 *Galbum nobilem Carpesiorum, &c. castris se detinentem*] Optimi *Chalbum nobilem Tartessiorum ducem.* Tum *castris setetenentem*, non *detinentem*, quod vix est hoc sensu Latinum. Corrige *castris sese tenentem.* Lib. XXXI. c. 24. 'Intra muros deinde tenentibus milites Atheniensibus.' *J. F. Gronov.* Hearnius *Ralbum* in L. 1. *Thalbum* in D. invenit: ego *Calbum* in Lov. 3. 5. Ber. Hav. et multis edd. antiqq. *Culbum* in Lov. 4. *Chalbum* in Flor. Voss. Lovel. 1. 2. Harl. Gaertn. et Hearnius in D. *se detinentem* ex mero librariorum errore, pro *se tenentem*, natum existimat Gronov. Obs. III. 20. ubi plura hujus generis peccata profert. Hic tamen melius ex vestigiis Put. *sese tenentem* legit: *sede tenentem* est in Flor. De locutione 'tenere se castris' vide

ad III. 2. § 1.

§ 7 *Eliceret hostes ad pugnam*] Meliores *ad certamen*. J. F. Gron. Ita et Flor. Paullo ante *Præmissa ergo* Gaertn. et edd. vetustæ. Vide ad XXI. 40. § 6. Mox autem *ad depopulandum agrum* Lov. 3.

§ 8 *Decessit animis pavor*] Pal. 2. *decessit animis pavore*. Statim vero Pal. 3. *ut non ad munita modo defendenda satis animorum esset*. Gebh. In fine hujus § *ad lacessendum prælio hostem*, alio ordine, Flor. et Ber.

§ 9 *Erumpunt igitur agmine e castris*] *Eruperunt igitur* Pal. 3. Gebh. Præpositionem omittunt Lov. 4. 5. et Ber. quemadmodum *ultro* Cant. Lov. 3. et Hav. a m. pr.

§ 10 *Tutumque flumine etiam objecto, tum copias subducit*] Cantabrig. ejecta copula, quæ nihil huc facit, *tutum flumine, &c.* Itidem ex Put. notavit Salmas. *Jac. Gronovius.* Ita et Flor. Lovel. 1. 2. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii L. 1. ac N. Omnium igitur horum auctoritate expunxi, quod etiam fecit Crevier. qui ad hæc notat, particulam *tum* redundare. In seqq. *recepit* omnes ante Gronov. edd. consentientibus Flor. Lov. quinque, Harl. Gaertn. et Hav. Præterea *permuniit* iterum edd. usque ad ultimam Gruteri, quæ *permunit* substituit. Sed *permuniit* servant Ber. et Gaertn. *permunivit* Lov. 4. An viris doctis displicuit, præsenti *subducit* subjungi *recepit* ac *permuniit?* Hanc tamen temporum commutationem frequentem esse, vidimus ad III. 56. § 9.

§ 11 *Nec jaculator Maurus cetrato, velocitate pari*] Pal. 2. *certato, velocitate par.* Pal. 3. *carceto.* Probo vulgatum. Liv. XXXI. 36. 'Nocte cetratos, quos peltastas vocant, loco opportuno inter bina castra in insidiis abdiderat.' Conferatur XXXV. 27. et 28. *Gebh.* Latinius, apud quem supra hoc cap. cod. Brancal. legebat *Cartesiorum*, similiter hic *Cartesiorum* legendum conjecit. Ejus loco *cæticito* est in Flor. unde illud certe efficio, per diphthongum scribendum esse *cætrato*. Vide ad l. XXI. c. 21. § 12.

CAP. XXVII. § 1 *Neque elicere Pœnum ad certamen obversati castris*] *Nec elicere* Lov. 4. 5. Ber. Gaertn. et Hav. Vide ad IX. 9. § 14. Tum *obversantes* Flor. a m. pr.

§ 2 *Urbem Asenam*] Vet. lib. *Ascuam*. Sigon. Pall. tres, et vet. ed. *Ascuam, quo finis hostium.* Pal. 3. tamen *qua finis*. Gebh. Omnes, ut et Sigonianus *Ascuam*. J. F. Gronov. Ita et omnes mei, nisi quod *Ascunia* sit in Harl. *Vascuam* legit Brancal. Latinii. *Ascuam* tuentur etiam edd. quas vidi, Mediol. 1505. priores: quam scripturam reduxi; *Asenam* enim ex aberratione natum videtur. Jac. Gronovius in Diss. Epist. ad loca Geogr. Livii ep. 3. pag. 23. ex vestigiis vett. codd. *Massiam* legendum censet. Quæ quum Hispaniæ urbs in Tartessiis sit, supra etiam *Tartessiorum*, pro *Carpesiorum*, restituendum indicat. *Escuam* legit Doujatius.

In agmine, aut in castris, ullo imperio contineri] Quod habetur in Pal. 2. *contineri poterat*, ex affrictu interpretis irrepsit. *Gebh.* Ita et Hearnii D. quod recte displicuit Gebhardo. Vide ad I. 50. § 5.

§ 3 *Ut palantes sine signis hostes*] Scripti *ut palatos sine signis hostes*. J. F. Gron. Ita et mei, atque Hearnii Oxon. cum edd. Rom. 1472. ac Parm. Vide ad I. 11. § 1. Paullo ante *neglegentiam* Flor. Vide ad II. 11. § 4.

§ 4 *Digressus colle*] *Degressus*, ut alias. *Sigon.* Ita Flor. Voss. Lovel. quinque, Harl. Gaertn. et alii: neque aliter edd. ante Froben. 1531. præter unam vel alteram, quæ jam perperam *digressus* exhibuit. Vide ad IV. 17. § 11.

Tumultuosi nuncii, refugientes ex speculis stationibusque, adtulere] Optimi

adesse tumultuose nunciares fugientes. Posses suspicari τὸ *attulere* a mala manu esse, et scribendum, *quem ut adesse tumultuose nunciavere ref. ex spec., stat., ad arma conclamatum est.* Putaverunt fartores, deesse substantivum, ideo fecerunt *nuncii*, et postmodum illud adjecerunt. Lib. XLII. cap. 65. 'Quum ex frumentatoribus refugientes quidam in castra nunciassent consuli, circumsideri præsidium.' *J. F. Gronov.* *Tumultuose fugientes* Ber. et Lovel. 5. *tumultuose nunciantur fugientes* Harl. *tumultuose nunciares fugientes* Cant. Lov. 2. et Flor. a m. pr. qui *nunciare* legit a m. sec. et ita est in Voss. 1. 3. 4. Rec. Gaertn. Hearnii L. 1. N. omnibusque edd. Ascensio prioribus. *Tumultuose nunciavere fugientes* Hafn. et Hav. quin etiam *adtulere* exsulat a Rec. Ab edd. principum lectione prima discessit Mediol. 1505. quæ et ipsa *adtulere* omisit. Hinc Ascens. 1510. *tumultuose nuncii fugientes* edidit. Tum *tumultuosi refugientes* Ascens. 1513. Vulgatum vero in prima inveni Mogunt. quod mox Aldus in erratis, et tantum non omnes recentiores usque ad Gronov. adoptarunt. Sed Gronovii emendatio vera est, nisi quod *fugientes*, pro *refugientes*, servari posse existimem. Quod vero omissionem substantivi erroris caussam putet, id quidem alibi sæpe accidit, ut videbimus ad XXXIV. 56. § 11. hic vero *fugientes* vel *refugientes* substantivi vice est. Mox *conclamatum*, omisso τῷ *est*, Voss. Lovel. quinque, Harl. Ber. Gaertn. Hav. et edd. usque ad Frob. 1531.

§ 6 *Tum primo ipsa audacia terruere hostem*] Scripti *tamen primo ipsa audacia.* J. F. Gron. Ita et mei præter Lov. 2. et Gaertn. Et quidem *tamen* hic eo sensu, quo exponit Gronov. ad XXIII. 19. § 12. Solent autem *tamen* et *tum* commutari a scribis. Vide ad XXII. 17. § 5.

§ 7 *Dum corporibus adplicantur*] *Dum cornibus* Lov. 4. *dum corpora corporibus applicantur* Lov. 3. Ber. Hafn. Hav. et Brancal. Latinii; quæ lectio multum placet Crevier. *applicant* Flor.

Corona hostium cincti] Pal. 3. *corona militum.* Gebh. Ita et Voss. Lov. 1. 2. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii N. et edd. usque ad Aldum.

§ 8 *Parique terrore et castra sunt deserta*] Pal. 3. *et castra sunt relicta.* Gebh.

§ 9 *Nec diu in pacato mansit*] Exercitum 'in pacato' ac 'in hostico esse,' sæpius lectum est apud authores. Regionem aut gentem 'in pacato manere,' haud scio quam sit frequens. *Glar.* Displicet genus dicendi Glareano. Possis intelligere 'statu:' aut lege *Nec diu pacata mansit:* nempe 'gens.' *J. F. Gron.* De priore assentirer, si ostensus fuisset locus alicujus probati scriptoris, qui ita dicit *in pacato*, ut suppleri possit 'statu.' 'Solo,' 'loco,' vel 'agro,' sine dubio suppleri potest, nam opponitur 'hostico.' Liv. VIII. 34. 'Vagi milites in pacato, in hostico errent.' XXIX. 2. 'Hostico, tamquam pacato, clementer ductis militibus.' Nollem amico ad Obseq. cap. 101. excidisset conjectura *in pace commansit.* Quis umquam ita locutus est? aut quem auctorem habet *commanere?* Certe non credo Livium. *Duk.* Gebhardus ad III. 10. § 13. notat hic male Glareanum hærere: verum ipse loco illustrando nihil addit, nisi quod hanc locutionem similem putet illis 'esse in integro,' 'in facili,' 'in tuto.' Donatius credit *in pacato mansit* etiam ad Hasdrubalem referri posse; quod sequentia aperte refellunt. Crevier. posteriorem Gronovii conjecturam probat.

Omnium ferme animos ad Romanos avertit] Restat in Pall. 1. ac 3. *omnium fere animos ad Romanos advertit.* Gebh. *Fere* omnes edd. ante Aldum. Deinde *ad Romanos advertit* etiam Voss. Lov. 1. 4. 5. et Ber. Male.

Vide ad xxxv. 31. § 1.

§ 10 *Si vero inde pergeret*] Loquendi forma suspecta est Crevier. qui legi posse existimat *Si movere inde pergeret*. Verum ita Liv. III. 6. 'Pergit inde infestus in agros Romanos:' inde abiret, proficisceretur.

§ 11 *Quem relinqueret pro se; imperatores esse Romanos*] Meliores, *quem relinqueret prope eos imp. esse Romanos*. Ita plane Put. Scribe *quem relinqueret pro se: eos imp. esse Rom.* Nisi malis *quem relinqueret prope eos imp.* extrito τῷ *esse*. J. F. Gron.

§ 12 *Cui si omnia prospere evenirent*] Idem, Pet. Men. carent particula *si*. Nempe fuit *cui ut omnia evenirent*. Tale vitium apud Cæsarem de Bell. Gall. lib. II. in princ. 'qui Germanos diutius in Gallia versari nollent, ita populi Romani exercitum hiemare atque inveterascere in Gallia moleste ferebant:' nam et sensus et Græcus interpres volunt, *qui ut Germanos*. Usus particulæ idem apud eundem de Gall. III. 9. 'Ac jam ut omnia contra opinionem acciderent, tamen se plurimum navibus posse.' *J. F. Gron.* Particula *si* exsulat etiam a Flor. Voss. Lov. 1. et Hav. Illud autem *ut*, quod ejus loco Gronov. adscivit, facile, ut Crevier. notavit, absorberi potuit ab ultimis duabus literis vocis proximæ. Ejus conjecturam probavit Nic. Heins. ad Ovid. Heroid. VII. 21. ubi similiter *Omnia ut eveniant*, pro *si eveniant*, legendum docet. De vocula *ut* pro 'quamvis' vide ad XXII. 25. § 2. Deinde *prospera* Lov. 4. et 5. Male. Vide ad IX. 19. § 10.

Cap. XXVIII. § 1 *Tamen quia Italiæ cura prior potiorque erat*] *Potiorque* desideratur in Pall. 1. 3. et vet. ed. *Gebh.* Desideratur etiam in Cant. Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii N. et editis ante Aldum. Supra II. 48. 'Neque bella, neque delectus, neque ullam aliam priorem curam agere.' XXXIX. 32. 'Meminisse eum debere prius, se consulem populi Romani, quam fratrem P. Claudii esse.' At alibi etiam *prior potiorque* junguntur. Vide ad v. 25. § 4. Et ita hic præfert Flor. Præterea *tamen quoniam* Voss. Vide ad XL. 13. § 7. Mox *mutatum est*, addita ultima voce, Flor. Voss. Lov. quinque, Cant. Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii N. D. omnesque excusi ante ultimam Grut. ed. quod revocavi.

§ 2 *Ac tuendam Hispaniam missus est*] Exhibet Pal. 3. *ac tutandam Hispaniam*. Gebh. Vide ad XXVII. 20. § 1.

§ 3 *Juxta intentus*] Puto hoc dici, æque, haud minus intentus ad cavendas insidias aut vim, quam infesti illi ac dubii populi ad insidias ipsi struendas, aut vim faciendam. Tamen *juxta* hac significatione fere ponitur additis quibusdam, ut 'juxta ac, ac si, atque,' et aliis. Sic 'æque' et 'perinde.' Hoc tamen solum est in Livio IV. 37. 'Sed nec perinde Patres moti sunt.' Et Suet. Aug. cap. 80. 'Coxendice, et femore, et crure sinistro non perinde valebat:' et Tib. c. 52. 'Itaque ne mortuo quidem perinde adfectus.' In quibus supplenda sunt argumento convenientia. *Duk.*

§ 4 *Undique abierat, antequam consentirent*] Vos hæc ultima verba sic emendatis: *antequam eum sentirent*. Ego *antequam consules sentirent*. Si quidem duo consules tunc in Hispania erant, quos ille fefellit. *Carthaginiensis* et *consules* una syllaba scriptum erat, ut in plurimis verbis fit. Porro illud in præcedentibus inemendatum reliquistis *atque edocuisset*: quod est ita emendandum *atque edidicisset*, vel *atque edoctus fuisset*: videlicet, quomodo ille, ad quem venerat, tractare bellum vellet. *Valla.* Vulgata lectio *antequam populi consentirent* tuetur se auctoritate vet. ed. A Pall. 1. et 3. resectum est *populi*. Pal. 2. legit *antequam eum sentirent*. Gebh. Sic *antequam populi consentirent* quidem jam et Andreas. Scripti omnes *antequam consentirent*. Nec aliter in-

venit Valla: qui reprehendit æmulos suos corrigentes *eum sentirent:* ipse subjecit *consules sentirent.* Sed Publius et Cnæus jam desierant esse consules. Quin salva sit vetus scriptura: nimirum Hispani ubique, qua transibat, ad eum obruendum. Non enim poterat fieri sine cœtu et concursu, quum delectos equites præsidium secum traheret Himilco. *J. F. Gronov.* Vallæ emendationem recepit Hearnii D. *antequam sentirent* est in Lov. 3. et Hafn. *antequam consentiretur* in Lov. 4. Ceterum paullo ante in vitiosam lectionem *edocuisset* consentiunt omnes scripti; at typis inpressi Vallæ emendationem *edidicisset* probarunt.

§ 5 *Satis gnarus, Hannibalem*] *Satis ignarus* Flor. a m. pr. Cant. Lov. 1. 2. et Harl. *satis non ignarus* Gaertn. *haud ignarus* Lov. 3. Paullo ante *pecuniam imperat* Lov. 4. et 5. Sed 'pecunias exigere,' mox hoc cap. 'pecunias cogere' XLIII. 2. et similia passim.

§ 8 *Illico Romani finem imperii fore*] Pall. tres, et vet. ed. *illis finem Romani imperii fore,* ex ignoratione particulæ *illico.* Gebh. Tres Pall. Men. Voss. et edd. usque ad Ascensium *illis Romani.* Pet. melior *illus.* Put. vere et elegantissime *illum Romani.* Lib. II. cap. 11. 'Ita cæsi in medio prædatores, neque ad pugnam viribus pares, et ad fugam septis omnibus viis: finisque ille tam effuse vagandi Etruscis fuit.' Lib. III. c. 36. 'Ille finis Appio alienæ personæ ferendæ fuit.' Iterumque cap. 70. 'Is finis pugnæ equestris fuit.' Lib. VI. extremo: 'Et ne is quidem finis certaminis fuit.' *J. F. Gron.* *Illis* Lov. 3. 4. 5. Harl. et Gaertn. *illius* Cant. *illus* Flor. a m. pr. *illos* a m. sec. Sed recte Gronov. *illum,* quod etiam in Lov. 1. et 2. fuisse videtur. Et ita Gronov. hic emendandum etiam docuit ad XXVII. 17. § 10. Vide etiam ad I. 44. § 2. et XLV. 39. § 10. Paullo ante *tolerabili Italiæ hosti,* pro *tolerando,* Ber. et Hearnii N. in margine.

§ 9 *Utrum castra castris conferrent, si satis haberent*] Vos sic emendatis: *utrum castra castris conferrent, an tum hab.* Quæ sententia non habet exitum. Ego sic, *an satis haberent.* Valla. *Conferrent, tantum haberent* Lov. 2. *conservent tantis haberent* Voss. (cui tamen *satis* pro varia lectione adscriptum est) Flor. Cant. Lov. 1. 2. et Harl. *utrum castris castra conferentes tantisper hærerent, sociis Karth. opp. moraturi ab itinere* Hav. Paullo ante *ad Iberum conferunt copias* Hearnii D.

§ 11 *Deditam nuper in fidem Romanam*] *In fidem Romanorum* Flor. Cant. Voss. Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii N. D. et tres Crevierii. Neque aliter habent edd. antiqq. pro quo quum Paris. 1573. *in fidem Rom.* dedissent, idque proximi editores servassent, Gruter. tandem *in fidem Romanam* in ultima ed. substituit. Quo ejecto, veterem lectionem revocavi. Paullo ante *pergit ire ipse* Flor. Lov. 1. 5. Harl. Ber. et Hav.

Cap. XXIX. § 1 *Quinque millium intervallo castra distantia habuere*] Pal. 3. *Quinque millium distantia intervallo castra.* Gebh. *Distincta habuere* Lov. 3. Tum *nec in aciem ut exirent* Harl. Sed τὸ *nec* non est in Hafn.

§ 2 *Omnibus copiis in campum descensum est*] Verbum *est* et potest commode abesse, quia paullo ante 'propositum est,' nec inveniebatur in Gud. et Mureti libris. *J. F. Gron.* Id etiam delevi, postquam a Flor. et Ber. abesse viderim.

§ 3 *Triplex stetit Romana acies: peditum pars ante signa locata*] Nescio quid conceperint Pall. tres: *Triplex stetit acies Romana: peditum pars inter ante signa locata.* Gebh. Pet. Men. tres Pall. *pars interante signa.* Put. *Velitum pars interantesignalos locata.* Unde scribendum haud dubie, *velitum pars inter antesignanos locata.* Sic

xxx. 33. 'Vias patentes inter manipulos antesignanorum velitibus complevit.' xxxviii. 21. 'Quod ubi Romani viderunt, expediunt sese ad pugnam: ante signa modico intervallo velites eunt.' Sunt ergo de Livii sententia non omnes antesignani velites. Quod et indicat xxvii. 18. 'In eos velites, antesignanique, et qui primi agminis erant.' Et Vegetii ii. 2. 'Legio autem propriis cohortibus plena, cum gravem armaturam, hoc est, principes, hastatos, triarios, antesignanos, item levem armaturam, hoc est, ferentarios, sagittarios, funditores, balistarios, cum proprios et sibi insitos equites legionarios iisdem matriculis teneat.' Est autem hæc mens ejus: triplex stetit Romana acies, hastatorum, principum, triariorum: hos intellige partim antesignanos, partim sub signis: extra hunc numerum velites, quorum alios intermistos antesignanis, alios post signa locatos fuisse ait: tum equitem in duo cornua divisum. 'Velites' autem hic intellige, non illos eximios, quos xxvi. 4. demum in obsidione Capuæ institutos narrat, consentiente Valerio Maximo ii. 3. sed in genere levis armaturæ militem. Non aliter disposuerat viii. 8. nam ibi quoque hastatos et principes 'antesignanos' facit; hastatorum manipulis singulis addit vicenos leviter armatos. Est autem vox eadem corrupta vulgo apud Frontinum ii. 3. § 17. 'Tum postsignanis, qui in secunda acie erant, imperavit, ut densos numerosoque palos firme in terram defigerent: intraque eos, appropinquantibus quadrigis, ante signa nostram aciem recepit:' lego *antesignanorum aciem recepit*. J. F. Gron. *Peditum pars inter ante signa locata* etiam Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 2. 4. 5. Harl. Ber. Hafn. Gaertn. et Hav. Salmas. de Re Milit. Rom. c. 17. p. 1412. vulgatum ita exponebat, quasi Livius duplicem aciei Romanæ divisionem dedisset; alteram his verbis, *Triplex stetit Romana acies*, nempe hastati, principes, triarii; alteram verbis sequentibus; ubi per 'partem peditum ante signa locatam' intelligit velites, triplici priori acie non comprehensos; per 'partem post signa acceptam,' reliquam peditum aciem trifariam in hastatos, principes, triarios divisam. Quamvis autem ipse Gron. Ep. ad Salmas. edita a Burm. in Syll. tom. ii. pag. 610. se ex ejus sententia *peditum* malle fateatur, attamen lectionem, quam hic ex Put. eruit, veriorem esse puto. Eamdem etiam probavit, et diligenter exposuit Schel. ad Hyg. p. 1053. Voces 'pedites' et 'velites' etiam alibi commutantur. Vide Gronov. ad xxxiii. 7. § 4. Præterea *acies Romana* Voss. Lov. 1. 2. 3. 4. Ber. Gaertn. Hav. et typis excusi ante Ald.

§ 4 *Lævo Afros: mercenariorumque auxilia equitum, &c.*] Alb. Rubenius monuit me scribendum et distinguendum, *lævo Afros merc. auxilia: equitum Numidas Pœn. ped., cæteros Afris pro corn. apponit*. Facile amplector, nisi quod *τὸ opponit* mutare nondum audeo. Auctor de Bello Afr. c. 13. 'Sagittarios ante aciem constituit: equites dextro sinistroque cornu opponit.' Livius ii. 47. 'Manlius consul revectus in castra, ad omnes portas milite opposito, hostibus viam clauserat.' Lib. xxvii. c. 48. 'Circa eos lævo in cornu adversus Claudium Gallos opponit.' xxxiv. 15. 'Non sustinuit impetum eorum statio, quæ portæ opposita erat.' xxxvii. 39. in acie Romana adversus Antiochum: 'ultra eos equitum minus tria millia opposuit.' Et mox, 'quatuor tamen inde turmæ equitum oppositæ.' Et in acie Antiochi c. 40. 'Ad latus dextrum phalangitarum mille et quingentos equites Gallogræcorum opposuit.' Hæc propemodum exigunt, *equitum Numidas Pœnorum peditum, cæteros Afrorum pro cornibus opponit.*

Et sane Voss. a m. sec. inter versus *Afrorum*. J. F. Gron. Liv. VI. 23. 'Validamque stationem pro castris obponit.' X. 36. 'Prævectus ad portam castrorum, ac statione equitum ibi obposita, &c. obstitit profuse tendentibus suis in castra.' Idem verbum Amm. Marc. XIX. 6. vindicavit Jac. Gronov. adversus Henr. Vales. similiter *oppositi* in *appositi* mutantem. Doujatius Rubenio adsentitur, et existimat *opponere* in exemplis a Gronov. laudatis ad hostes referri. Eamdem lectionem probat et in contextum recipit Crevier. tum quod sensus rationem id efflagitare putet, tum quod unus suorum codd. ita præferat. Ex meis *apponit* etiam Ber. a m. sec. et tamen partim codd. reliquorum auctoritas, partim laudata exempla efficiunt ut Gronovio adhæream.

§ 5 *Nec omnes Numidæ in dextro locati cornu*] Pal. 3. *nec trecenti Numidæ*. Gebh. Mox *transilire*, pro *transultare*, perperam Hav. Eodem tamen verbo in hac re utuntur Flor. III. 3. § 10. et Hygin. Fab. LXXX.

§ 7 *Pro Italia atque urbe Romana*] Ita Gron. edidit, consentientibus omnibus scriptis. Antea vulgabatur *urbe Roma*. Vide ad Epit. Liv. lib. XLIX. Paullo ante τὸ *enim* abest a Lov. 4. Et § præc. τὸ *erat* exsulat a primis edd.

§ 9 *Inferentibusque sese magno impetu Romanis*] *Inferentibusque se magno* Flor. Lov. 4. 5. Hav. et Hearnii N. a m. sec. Mox *vertit terga* Flor.

§ 10 *Nihilo segnius in cornibus prælium fuit*] Præpositionem non agnoscunt Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 2. 3. 4. Harl. Ber. et Hav.

§ 11 *Itaque duo diversa prælia erant*] Vet. lib. *ita duo*. Sigon. Non aliter Flor. Lov. 1. 2. 3. 4. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii Oxon. et edd. ante Froben. 1531. Vide ad XXI. 53. § 7.

§ 12 *Ut qui, pulsis tandem mediis, et numero*] Liber optimus *pulsis tandantem media*. Scribe, *ut qui pulsis jam tum mediis*; vel *jam ante*. Nam præcedit, 'Quum vix pila conjecta essent, retulit pedem media acies.' *J. F. Gron.* Voculam *tandem* hic locum habere non posse, Doujat. et Crevier. recte inde adstruunt, quod de illis usurpetur quæ magno molimine peraguntur; supra vero dicatur, mediam aciem primo statim concursu pedem retulisse, mox terga vertisse. In sequentibus *superare*, pro *superarunt*, Lov. 1. *superarent* Lov. 2. 5. Harl. Hafn. et Hav. *superant* Flor.

§ 14 *Extemplo fuga effusa nuda cornua*] Prima vox exsulat a Voss. Lov. 2. 3. 4. Ber. et Hav. Tum *media cornua* Lov. 3. *longa cornua* Recan.

§ 15 *Et Hasdrubal, usque ad ultimum eventum*] Nullum usum video copulativæ: ideoque delendam censeo. *J. F. Gronov.* Perizon. ad marginem Livii notavit similiter copulativam abundare c. 32. 'Et Romæ consules transactis rebus:' nisi, ut addit, ibi *At Romæ* legendum sit. Similiter c. 39. 'Et circa Capuam, transgresso,' &c. c. 40. 'Et in Sardinia res per T. Manlium prætorem administrari cœptæ.'

Castra Romani cepere, atque inde diripuere] Pall. tres *atque diripuere*. Gebh. Optimi jubent induci τὸ *inde*. J. F. Gron. Expellunt etiam Flor. Lov. 3. 4. 5. Harl. Hav. et alii, cum editis Aldo antiquioribus.

§ 16 *Ne manendi quidem satis tuto in Hispania, spem reliquit*] Put. Pet. Voss. *reliquerat*. Lege *spes reliqua erat*. J. F. Gron. *Relinquerat* Lov. 1. et Flor. a m. pr. qui *reliquerat* legit a m. sec. ut etiam Cantabr. Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Ber. Hav. et Hearnii L. 1. et N. Gronovii conjectura, si codices addicerent, non displiceret. Ita enim et alibi erratur. Vide ad v. 40. § 1. et XXII. 40. § 8. Similes etiam errores in Mss. quam frequentes sunt: *liberat* pro *liber erat* II. 36. § 2. *cessarant* pro *cæsi erant* IV. 17. § 16. *præpararunt* pro *præparata erant* c. 46. § 8. *ser-*

vierant pro *servi erant* V. 1. § 5. *amiserant* pro *amissa erant* c. 12. § 4. *persuaserat* pro *persuasum erat* c. 45. § 1. *suspectaverant* pro *suspecta erant* VI. 22. § 1. *inviserat* pro *invisa erat* VII. 4. § 2. *noverant* pro *noti erant* VIII. 7. § 3. *gestarunt* pro *gesta erunt* IX. 8. § 10. *promiscuerant* pro *promiscua erant* X. 6. § 6. *oppresserat* pro *oppressa erat* XXVIII. 2. § 13. *convenerat* pro *conventus erat* XXXIII. 32. § 1. *ausimus* pro *ausi sumus* XXXVII. 54. § 18. *injecerant* pro *injecta erant* XXXVIII. 23. § 10. Etiam contra *admissa essent* datum pro *admisissent* IV. 18. § 6. *memor esset* pro *memorasset* VI. 20. § 8. *compressæ erant* pro *compresserant* X. 18. § 8. Vide quæ notavi ad XLI. 25. § 19. et XLII. 28. § 1. Gronov. ad II. 27. § 3. IV. 37. § 6. XXV. 35. § 1. XXVI. 51. § 9. XXVIII. 15. § 11. Epit. Liv. lib. XXXVIII. et Markl. ad Stat. præf. lib. I. Silv. pag. 2. Ceterum paullo ante *si qua dubia Hispania erant*, omissa præpositione, Flor. a m. pr. Lov. 1. 2. et Hav. neque eam in Put. offendit Crevier. qui conjicit scribendum *si qua dubia Hispaniæ erant*.

§ 17 *Literis Scipionum Romæ vulgata sunt*] Pal. 2. *divulgata sunt*. Gebh. Nostri nihil mutant, nisi quod *sunt vulgata* Gaertn. et edd. antiquæ legant. Infra XXXVII. 51. 'Fama de rebus in Asia gestis temere vulgata sine auctore.' Aut 'divulgare' verbum quidem optimæ notæ est; nescio tamen an alibi Livius eo usus sit.

CAP. XXX. § 2 *Multorumque sanguine ac vulneribus ea Pœnis victoria stetit*] Pall. tres *multoque sanguine*. Vulgata tamen lectio comparet in prisca ed. *Gebh.* Optimi *multo sanguine*. Melius et hinc exordium capiat nova periodus. Etiam tres Pall. et Aldina *multoque*. J. F. Gron. *Multoque sanguine* Voss. Lov. 1. 2. 3. 5. plureeque alii codd. at *Multo sanguine* Flor. et Lov. 4. quod recepi. Locutionem 'statura sanguine' inlustravi ad Silii XVII. 83. ubi etiam quædam ex Livio exempla laudata sunt. Adde III. 60. 'Haud scio, an magno detrimento certamen staturum fuerit.' XXXIV. 50. 'Polybius scribit, centum talentis eam rem Achæis stetisse.'

Nec ulla magis vis obsessos, quam fames, expugnavit] Lib. IV. c. 9. 'Fames ultimum publicorum malorum' appellatur. Cæterum eleganter Pal. 2. *nec ulla vis obsessos, quam fames, expugnavit*. Eleganter, dico, omisso subauditoque τῷ *magis*. Ter. Eun. prol. 'Qui placere se studeat bonis quam plurimis.' Justin. VI. 1. 'Merceturque ab his, ut differant bella, quam gerant.' Sic c. 43. e Pall. tribus et antiquissima ed. legendum, *Ipsorum, quam Annibalis, interesse*, exclusa ab omnibus comparationis particula, et venuste subintellecta *magis*. Tacit. Ann. IV. 61. 'Asinius Agrippa claris majoribus, quam vetustis.' *Gebh.* Voculam *magis* sæpissime omitti, certum est. Vide ad XXXIV. 49. § 10. An tamen Livius hic omittere voluerit, admodum dubito: uni enim illi cod. credere, invitis reliquis, anceps ac temerarium puto.

§ 3 *Suetemque postremo coriis*] Ego opinor legendum *scutorumque*, pro *suetemque*: quæ verba vos, quia emendare nesciviatis, erasistis. *Valla.* Put. *suetæque postremo*. Eoque alludunt omnes alii, exhibendo *sueteque* aut *suetemque*, ut et erat ante Vallam, qui conjecit *scutorumque*. Vulgatum *sutrinæ* est ab Andrea. Salmasius ita concinnabat; *absumtis enim frugum alimentis, carnisque omnis generis quadrupedum, suetæque, postremo coriis*. J. F. Gron. *Sutrinæ postremo* profluxit ex Froben. 1535. quum priores præferrent *sutrinæque postremo*. Vox illa deest in Hafn. et Hav. ex sententia æmulorum Vallæ. *Sueturæque* est in Voss. *scutorumque*, ut Valla conjicit, in ejus margine: *scutumque* in Gaertn. *suerlque* in Lov. 2. *suetæque* in Flor. Lov. 1. et Ber. *suetique* in Lov. 4. *suetumque* in Lov. 5. et Gaertn. *scuto-*

rumque Campanum edidisse, auctor est Crevier. addens vix dubitari posse, quin ita legendum sit, nisi quod *τὸ que* abesse possit. Id tamen omnium codicum auctoritate defendi patet.

Structisque rohis vescebantur vixereque] Etsi pro certo ponere non ausim, donec tamen alius meliorem invenerit sententiam, *strictis rubis* haud gravate legam. *Sabell.* Pal. 1. *strictisque rogis vescebant vixeruntque.* Pal. 2. *strictisque rubis vescebantur, vixereque.* Pal. 3. *strictisque rhois vescebantur viscereque.* Nimirum quidam eruditulus adpinxerat margini interpretationem *τοῦ vixere* illud *vescebantur:* quod bardus exscriptor, ac timens ne aliquid prætermittatur, in textum admisit. Vet. tamen ed. *structisque rubis vescebantur.* Gebh. *Strictisque* omnes codd. nisi quod *structisque* sit in Gaertn. *strictimque* in Ber. Tum *rohis,* pro *rubis,* Flor. Harl. et edd. vett. *his,* prima syllaba omissa, Lov. 3. Rec. et Hafn. *rogis* Lov. 4. 5. et Gaertn. *robis* Voss. Lov. 1. 2. et Hav. Deinde *vescebantur vixereque* Lov. 2. 3. 4. 5. Ber. Hav. et Hearnii N. *vescebantur vixeruntque* Hafn. *vescebantur viscereque* Harl. cum edd. antiqq. *vescebantur vix dieque* Gaertn. erroris originem dedit Gebh. Vulgatam lectionem *strictisque rubis vixere,* reliquis omissis, Ascens. 1513. recepit. Per 'strictos rubos' autem intelligit rubos, quorum fructus strinxerant. Sed puto indicari eos vixisse corticibus, quos ex rubis strinxerant: ut ita 'corticibus teneris' modo memoratis obponantur cortices ruborum; quos 'duros' vulgo vocari, docuit Burm. ad Ovid. Met. I. 105.

§ 5 *Recepta Petelia, Pœnus ad Consentiam*] Si 'Consentia' in Bruttiis pro Romanis stabat, profecto non 'Petelini' uni inter Bruttios in fide Romanorum post Cannensem cladem mansisse videntur, quod ante dixit c. 20. præsertim vero cum Consentia Bruttiorum metropolis sit, auctore Strabone lib. VI. p. 256. *Sigon.* Vide etiam Glareanum ad c. 20. § 4.

§ 7 *Itaque urbe defensoribus vastata facile potiti sunt hostes*] Vide ut accipiat illud *vastata.* De Crotone autem loquitur, quem hic captum dicit, libro autem sequenti ab initio a Bruttiis obsideri scribit. Idem memoriæ lapsus de Locrensibus est, quos hic descivisse ad Brutios Pœnosque ait, nec ita multo post c. 41. Romanis portas quoque clausisse, sequenti vero libro ab initio prorsus contrarium scribit. Hic quidem locus meo judicio nullam accipit excusationem. *Glar.* Magna menda est in voce *vastata,* quæ ex prisca lectione deletur, quæ est 'defensoribus vacua,' si quidem opulentissimam olim urbem eo redactam, 'ut omnis ætatis minus viginti millia civium superessent,' scribit. Sic XLII. 63. Vacua defensoribus mœnia.' *Sigonius.* Antea in omnibus libris legebatur *urbe defensoribus vastata:* et ita meus codex. Vir doctus reponit *vacua.* Ego verebar ne Livius scripsisset *vasta:* quomodo proprie loca sola et deserta vocabant. Sall. in Jug. c. 48. 'Mons et ab natura et ab humano cultu vastus.' Virg. Æn. IX. 323. 'Hæc ego vasta dabo, et lato te limite ducam.' *Lipsius,* Ep. Quæst. IV. 10. Factum et hic est, quod paullo ante notavi, in Pal. 2. ut coacervatæ fuerint falsa ac genuina lectiones: quippe exscriptum est, *itaque urbe a defensoribus vacua vastataque facile potiti hostes sunt.* In reliquis omnibus habetur *urbe defensoribus vastata.* Vera autem est emendatio *urbe a defensoribus vacua.* Lib. XXVIII. c. 20. 'Conspexerunt editissimam urbis partem, quia rupe præalta tegebatur, neque opere ullo munitam, et ab defensoribus vacuam.' Lipsius tamen reponit *vasta,* quod corroboro locis aliis Livii. XXIV. 2. 'In vasta urbe lateque disjectis mœnibus partitas stationes.' Ibid. c. 3. 'Antiquam frequentiam eorum recipere

vastam ac desertam bellis urbem paterentur.' XXVIII. 7. 'Urbis vastæ ac desertæ priore ejusdem Philippi bello.' *Gebhard.* *Defensoribus vacua* Hafn. et Hav. *a defensoribus vastata* Flor. Voss. Lov. 1. 2. 3. 4. Harl. et Gaertn. *a defensoribus vasta* se in cod. antiquissimo a m. pr. invenisse, auctor est Gronov. ad v. 53. § 1. cui lectioni in contextu locum dedi. Alibi sæpe *vastus* mutatur in *vastatus.* Vide ad d. l. lib. v. Tum ad VII. 33. § 10. IX. 38. § 2. X. 12. § 8. et XXVIII. 11. § 10. Contra etiam *vastatus* in *vastus.* Vide ad II. 62. § 3. III. 38. § 7. c. 68. § 2. et v. 12. § 5. De similibus erroribus vide ad X. 37. § 2. Præterea *potiti hostes sunt* Flor. Lov. quinque, Ber. Gaertn. et Hav.

Aræ tantum retentæ] Ego lectorem monui videre ne *arces* verius, quam *aræ* legeretur. *Sabell.* *Aræ tantum retentæ, in quibus* fere omnes codd. *aras tantum retanta, in quam* Flor. *arx tantum retenta, in quam,* quod nunc vulgo exstat, primum obvium fuit in Ascens. 1513. Unius tantum arcis etiam mentio fit lib. XXIV. capp. 2. et 3.

§ 12 *Sollicitantem socios absumsisset*] Scribe cum Put. *armantem eum multitudinem sollicitantemque socios.* J. F. Gron. Ita non unus præfert Put. verum omnes et codd. mei, et edd. usque ad Francof. 1578. quæ prima copulam omisit. Præterea *novassetque in Sicilia res* Lov. 5. Locutionem Livio sollemnem esse 'novare res,' certum est. Hic tamen omnibus invitis uni credere non ausim. Alibi autem librarii verba 'novare' et 'movere' commutarunt. Exemplum habuimus XXI. 6. § 7.

§ 13 *Dictator vovisset, dedicare liceret*] Ita primus Gronov. edidit, consentiente Flor. Priores ediderant *dedicari,* ut est in plerisque reliquis meis, omnibusque Hearnii codd.

§ 14 *Consul designatus cum Ibono ivisset, ad populum ferret, ut Fabium sive dium virum esse juberent ædis dedicandæ causa, et M. Æmilio Lepido, quibus consul augurque fuerat filatres l. m. quæ audisse funebres, &c.*] Vos hic nihil emendastis, nisi *cum Ibono inisset* sic: *cum primum magistratum inisset:* quod falsum esse, ex posterioribus coarguitur, quia ante fuerunt editi ludi, quam Sempronius inisset magistratum, ut ipsa, quæ posui, verba indicant. Postea mutastis *filatres* in *simul imperatores,* hoc est, *tres imperatores,* quæ nulla sententia est. Ego sic arbitror emendandum, *Senatus decrevit, ut T. Sempronius, consul designatus, cum bono omine ad populum ferret.* Ideo autem præfati sunt *cum bono omine,* quia post motum bellum numquam fecerant ludos, aliis super alias cladibus nunciatis. Perago cætera: *ut duumviros esse juberent ædis dedicandæ causa. C. Æmilii Lepidi, qui bis consul augurque fuerat, filii tres, Lucius, Marcus, Quintus ludos funebres per triduum, et gladiatorum paria duo et viginti per triduum in foro dederunt. Ædiles curules C. Lectorius et T. Sempronius Gracchus consul designatus, qui in ædilitate magister equitum fuerat, ludos Romanos fecerunt:* et reliqui. *Valla.* Videndum etiam atque etiam, quid sit, quod in omnibus vet. lib. legitur, *ut Ti. Sempronius cos. des. cum in bono inisset.* Nam qui emendarunt *cum primum magistratum inisset,* mentem potius attendisse videntur auctoris, quam verba. Valla olim legendum putavit *cum bono omine ad populum ferret:* quod non probo, quia nullam habet rationem vocis *inisset.* Ego malim *cum magistratum inisset.* Sic enim Cic. Philipp. III. 15. 'Uti C. Pansa, A. Hirtius consules designati, cum magistratum inierint.' Et Cœlius ad Cic. ad Fam. VIII. 8. 'D. E. R. I. C. uti C. Paullus, C. Marcellus, cum magistratum inissent.' *Sigon.* Put. *cumiboinisset.* Additum inter ordines versuum *no.* Unde Pet. et Flor. meliores, Pall. Barber. Voss. *cum ibono inisset.* A pessima manu alter Pet. *cum*

in *bono augurio magistratum inisset.* Fortassis *ut Tib. Sempronius, consul designatus, quam primum meminisset ad populum ferre.* J. F. Gron. Vulgatum demum vidi in Ascens. 1510. priorum quædam præferunt *cum primum inisset.* Sed neutrum in ullo cod. obcurrit: *cum tribuno missus* legunt Lov. 3. et Hafn. *cum primum in bono inisset* Gaertn. *cum magistratum inisset* Lov. 5. *cum bono inisset* Cant. et Lov. 1. *cum in bono inisset* Hearnii Oxon. et edd. Rom. 1472. ac Parm. *cum ibono inisset* Lov. 4. et Harl. *cum honorem inisset* Lov. 2. Ber. Hav. et Hearnii N. in marg. quod in uno Victor. inventum probavit Crevier. Mihi verum videtur *quum primum honorem inisset.* Illud enim *primum* latere videtur in prima litera τοῦ *ibono*, quod in optimis superest, quemadmodum *honorem*, in aliis obvium, in ejusdem literis reliquis.

Ut duumviros esse juberent ædis dedicandæ caussa] Quidam pro *duumviros* reposuerunt *Fabium duumvirum*, magna audacia, meo quidem judicio, cum et T. Octacilius creatus sit postea, non Fabius tantum. Itaque pluralis numerus manebit, ut et postea cap. seq. cum dicit 'Interea duumviri creati sunt.' Et *ædium dedicandarum caussa* legerem, non *ædis dedicandæ*, quemadmodum postea 'ædibus dedicandis' dicturus est. *Glar.* Miror hoc loco neglectam esse Vallæ correctionem, quæ veterum librorum auctoritate confirmatur *ut duumviros esse juberent*; miror item spretam esse alteram Glareani *ædium dedicandarum caussa.* Duæ enim erant ædes dedicandæ, quarum causa duumviri creandi erant. Quare paulo post cap. seq. ita loquitur: 'Interea duumviri creati sunt, Q. Fabius Maximus et T. Otacilius Crassus ædibus dedicandis, Menti Otacilius, Fabius Veneri Erycinæ.' *Sigon.* *Ut duumviros esse juberent* a Valla et Sigonio est; qui posterior quorum librorum vett. auctoritatem obtendit, illi sacres sinceri, ut aiebant antiqui, non sunt. Put. *ut quæ Fabium duumvirum esse juberent.* Pet. et Flor. *ut Fabium duumvirum*, quemadmodum et priscæ edd. Barber. Pall. Men. Voss. Pet. alter, *ut duumvirum.* Vera scriptura est, *ut Q. Fabium duumvirum esse juberent ædis dedicandæ caussa.* Sic sæpe Livius. Lib. II. c. 42. de æde Castoris Latino bello a Postumio dictatore vota: 'filius ejus duumvir ad id ipsum creatus dedicavit.' Lib. VI. c. 5. 'Eo anno ædes Martis, Gallico bello vota, dedicata est a T. Quinctio duumviro sacris faciundis.' XXXIV. 53. 'Ædem Fortunæ Primigeniæ in colle Quirinali dedicavit Q. Marcius Ralla, duumvir ad id ipsum creatus.' XXXVI. 36. 'Juventatis ædem in Circo maximo C. Licinius Lucullus duumvir dedicavit.' Sed ait Glareanus, manere debere pluralem numerum, quod et T. Otacilius creatus sit ædi Mentis dedicandæ: ideoque scribendum *ædium dedicandarum caussa.* At prædixerat Livius, Fabium postulasse ab senatu, ut ædem Veneris Erycinæ, quam dictator voverat, dedicare liceret: non etiam Otacilium de æde Mentis. De quo ergo uno instituerat loqui, de eo solo pergit. Quod autem postea duarum ædium dedicandarum caussa duumviros creatos narrat, minime cum his pugnat. Hic enim mos historicorum est, cujus et alibi Glareanum Sigonius admonet, multa reticere, quæ ex consequentibus narratis facta intelligantur. Cogitandum igitur, occasione hujus mentionis a Fabio illatæ etiam Otacilium de æde ab se vota sermonem movisse, et par decretum tulisse. *J. F. Gron.* *Ut . . . . . esse juberet*, ita cum lacuna, Lov. 5. quasi præcedens *populum* non *juberent*, sed *juberet*, requireret. At vide ad X. 13. § 11. *Ut duumviros esse juberent* ex sententia Vallæ Gaertn. et Voss. a m. altera inter versus. *Ut duumvirum esse juberent* Voss. a m. pr.

Lov. 1. 3. Harl. et Hearnii N. *ut Fabium duumvirum esse juberent* Flor. Lov. 2. 4. Ber. Hav. et Hearnii L. 1. Sed veram lectionem ex vestigiis Put. Gronovius vindicavit.

§ 15 *M. Æmilio Lepido, qui bis consul augurque fuerat*] M. Æmilium Lepidum et M. Valerium Lævinum bis consules nominat Livius, quos tamen neque in Capitolinis tabulis, neque apud Cassiodorum invenias nisi semel fuisse. Hinc ego suspicor, ne suffecti fuerint L. Veturio et C. Lutatio consulibus Lepidus II. Lævinus primum. Quoniam autem ea pars in Capitolinis consulatibus desideratur, et Cassiodorus eorum tantum consulum, qui primum facti sunt, qui ordinarii nominantur, meminit, in neutro horum monumentorum hæc nomina inveniri. Sed de hac re accuratius in Fastorum consularium commentariis: me enim movet, quod duo patricii consules comparantur. *Sigon.* Sigonii sententiam probat etiam Pighius in Ann. ad a. DXXXIII. p. 185. *et augur* est in multis edd. antiqq.

Gladiatorum paria duo et viginti per triduum in foro dederunt] Crevier. manifestum esse putat duas voces *per triduum* male huc inculcatas esse ex versu præcedenti. Et sane huic sententiæ favent loca XXXI. 50. et XXXIX. 46. Est tamen, cur de veritate emendationis dubitem. Nam vulgatum tuentur omnes codd. Præterea, non semper per totidem dies gladiatores exhibiti fuere, per quot ludi funebres. Infra enim XLI. 28. ludi funebres scenici per quatriduum dantur, spectaculum gladiatorium per triduum. *Dederunt* quædam ex edd. antiqq.

§ 16 *C. Lectorius*] *C. Lætorius et Ti. Sempronius*, ut sæpe dixi. *Sigon.* Vide ad II. 27. § 6. Adde viros doctos ad Suet. Aug. c. 5.

§ 17 *Plebeii ludi a M. Aurelio Cotta et M. Claudio Marcello*] Put. et Pet. melior *Plebeii ludi ædilium M. Aurelii Cottæ et M. Claudii Marcelli ter instaurati. Circumacto.* Nec aliter Voss. nisi quod retinet τὸ *sunt*. J. F. Gron. Puteaneo consentit Flor. at Vossiano reliqui mei omnesque Hearnii Oxon.

§ 18 *Prætoresque Fulvius Flaccus*] Castiga *Prætores, Q. Fulvius Flaccus*, perspicue. Ceterum consul hic fuerat cum L. Cornelio Lentulo, censor cum T. Manlio Torquato. *Sigon.* Ita et Flor. Sæpe prænomen Q. in copulativam *que* abiit. Vide ad XXII. 31. § 7.

Qui antea consul censorque fuerat] At jam bis ante consul fuerat a. DXVI. et DXXIX. ut videre est in fastis Capitolinis. Unde et XXV. 3. 'tertium' consul fieri dicitur. Latet numerus in litera *A*, deditque Livius *qui ante II. consul censorque fuerat.* Plane ut de hoc ipso homine XXV. 5. 'Q. Fulvius Flaccus consul, qui et ante bis consul et censor fuerat.' Et de eodem XXVIII. 45. 'Q. Fulvius qui quater consul et censor fuerat.' Sic hoc cap. paulo ante: 'M. Æmilio Lepido, qui bis consul augurque fuerat.' c. 21. 'M. Atilius Regulus, qui bis consul fuerat.' c. 34. 'T. Manlius Torquatus, qui bis consul censorque fuerat.' Atque ita semper. *Jac. Perizon.*

Q. Mucius Scævola] *Q. Minutius* Lov. quinque, Harl. et Hearnii N. in margine. *M. Minutius* Gaertn. et Hav. Male. Ejusdem erroris exemplum habuimus ad c. 24. § 4. aliud vide ad c. 34. § 11.

§ 19 *M. Marcello proconsuli imperium esse*] Put. et Pet. *proconsule*. J. F. Gron. Ita et Flor. Voss. Lov. 4. 5. Harl. et Hearnii Oxon. Vide ad III. 4. § 1. IV. 41. § 10. epit. Liv. lib. VIII. ad VIII. 23. § 12. X. 18. § 8. c. 26. § 12. c. 29. § 3. hoc lib. c. 32. § 19. c. 41. § 8. XXIV. 10. § 4. XXVI. 1. § 6. c. 33. § 4. XXVII. 21. § 6. c. 22. § 4. c. 35. § 2. XXXVIII. 37. § 1. Corte ad Plin. Ep. II. 11. § 2. IV. 3. § 1. et V. 20. § 1. Quum autem utrum-

que 'proconsul,' 'proprætor,' 'proquæstor,' et 'pro consule,' 'pro prætore,' 'pro quæstore' in marmoribus inveniatur, illud, quam hoc, dicere malebat. Ceterum observandum est, vel duabus vocibus *pro consule*, vel una, non *proconsule*, sed *proconsul* dicendum esse. Vide ad XXII. 31. § 10. Hoc loco *proconsulare imperium* legunt Flor. a m. sec. et Harl.

Cap. XXXI. § 1 *Quo die primum est in Capitolio consultus*] Pal. 3. *quo primum die*. Gebh. Ita et Hav. *primo die, quo est in Capitolio* Lov. 2.

Ut eo anno duplex tributum] Comparet in Pall. 1. et 2. *ut quo eo anno*. Gebh. Repone ex Put. Pet. Men. duobus Pall. Voss. *ut quo eo anno*. Ponitur pro conjunctione τὸ *quo*. Alludunt alii libri, qui fere omnes habent *quo*, expuncto τῷ *eo*. J. F. Gron. Non possum intelligere *ut quo*, et quæ hic adnotantur, nisi hæc duo discam: primum sic dici 'decernere quo,' quemadmodum 'decernere ut;' deinde *ut quo* inveniri pro *quo* solum, quemadmodum *ut ne*, pro *ne*. Sigonius de Ant. Jur. Civ. Rom. I. 16. scribit, senatum hoc anno decrevisse, ut duplex stipendium præsens omnibus militibus daretur. Hoc non dicit Livius. Recte citaverat verba c. 15. *Duk.* *Ut quo eo* etiam Lov. 1. 3. 5. Harl. et Gaertn. *ut quo die eo anno* Flor. *ut eo anno quo* Hearnii L. 1. *ut quo anno* edd. antiqq.

§ 2 *Milites ad Cannas fuissent. Inde de exercitibus ita decretum est*] Pal. 1. *ad Cannas fugissent*. Sequentia ita comparent in vet. ed. At Pal. 2. *Tum de ex. ita decretum est*. Pal. 1. *inde ex. indecretum est*. Pal. 3. *inde ex. ita decretum est*. Gebh. Put. *Cannas fuisse ide ex. ita decreverunt*. Cur autem *decretum est* subjecerunt? Nempe quia præcedenti periodo 'senatus decrevit.' Hoc sapere est. *J. F. Gron.* Puteaneo consentit Flor. in quo deinde a m. sec. emendatur, ut nunc editum est; quod recte Gronov. probavit. Et quidem conlectivo *senatus* in priori membro additur singulare verbum *decrevit*, in posteriori plurale *decreverunt*; quod Livio frequens est. Vide ad IV. 16. § 8. et V. 35. § 1.

§ 3 *Cales ad conveniendum diem edicit. Inde sex legiones in castra Claudiana*] Hic Cales dies edicitur, paulo post Sinuessam. Idem Sempronius hic legionibus duabus urbanis, paulo post Volonibus præficitur. Sed urbanæ etiam legiones in castra Claudiana deductæ sunt, ut plane appareat tempore mutata esse imperatorum decreta. Hoc etiam mirum, quum antea de castris Claudianis nullam fecerit mentionem Livius, qui Marcellum nunc Nolæ, nunc Canusii, nunc Casilini fuisse dicat, hic tanquam ea omnibus nota essent, commemorat, ac postea sæpius. *Glar.* Hinc paulo ante dixit c. 14. 'Claudius a Canusio Calatiam petit, atque inde Vulturno amne trajecto, perque agrum Saticulanum Trebianumque super Suessulam per montes Nolam pervenit.' Et paulo post c. 32. 'M. Claudius ad eum exercitum, qui supra Suessulam Nolæ præsideret, missus.' *Sigon.* Unde hic sex legiones, quot nemo unus, sive consul, sive dictator, toto hoc bello habuit? Edicta utique erat Cales duabus tantum legionibus dies ad conveniendum, easque nec plures statim traditur in castra Claudiana deduxisse Marcellus, qui in illis mansit, donec cum iis copiis, 'quas habebat,' quæque illic erant, Nolam in præsidium est missus a Fabio. Vide capp. 31. et 39. Lege igitur *Inde eæ legiones*. Causa erroris fuit *A* mutatum in *X*, quo nihil frequentius etiam in optimo Puteaneo. *Jac. Periz.* Castra Claudiana a M. Claudio Marcello prætore dicta sunt, qui cum exercitu ibi consedit. Supra c. 17. 'Summa rerum senatui tradita, cum exercitu omni profectus, supra Suessulam castris

positis consedit.' Non ea igitur cura, qua oportuerat, ad verba Livii adtendit Glareanus, existimans castrorum illorum antea mentionem factam non esse.

§ 5 *In castra Claudiana deducere*] *In claustra Claudiana* Lov. 4. 5. et Hav. De quo errore vide ad IX. 32. § 2. *in Claudiana* Voss. *in Claudia* Lov. 1. *in Claudiana castra* Lov. 2. et Harl. Tum *ducere* Ber. a m. pr. et Hearnii N. a m. sec. Paullo ante *est missus* Lov. 1.

§ 6 *Deducendumque in Siciliam T. Metilius Croto*] Optimi *accipiendum deducendumque inde in Siciliam*. J. F. Gron. Ita et Flor. Deinde *Ti. Mæcilius* Flor. et Lov. 2. *T. Mecilius* Voss. et Lov. 4. *Ti. Metilius* Hav. *Q. Metilius* Ber. Duplex apud Romanos gens fuit ' Mæciliorum ' et ' Metiliorum.' Utriusque mentio fit IV. 48. Ex qua vero hic memoratus descenderit, dubium facit codicum dissensus.

§ 7 *In curia est ortus*] Verbum *est* omittunt Flor. Voss. Lov. quinque, Harl. Gaertn. et Hav. Paullo ante *C. Marcellum*, pro *M. Marcellum*, edd. Rom. 1472. et Parm.

§ 8 *Quemque maxime vultis*] Scripti omnes *quem maxime*. J. F. Gron. Ita etiam Hearnii Oxon. et omnes nostri, nisi quod *quemque* sit in Lov. 5. *et quem* in Lov. 3. Vide ad XXI. 41. § 9. Paullo ante *quam is idem* Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Gaertn. Hav. Hearnii N. et editi ante Aldum: *quam idem* Ber. Vide ad I. 19. § 7. Tum *mandandum* Gaertn. Vide ad VI. 37. § 4.

§ 9 *Q. Fabius Maximus et T. Attilius Crassus*] Quidam pro *Attilius* reposuerant *Octacilius*, quod non displicet; quippe qui post dedicationem ædis postea cum imperio in Siciliam mittitur cap. seq. Sed ubique hoc emendatum oportuit. Verum eodem prope versu reliquerunt *Menti Attilius*, cum adhuc de eodem loqueretur. Et lib. II. hujus dec. c. 10. post pugnam Trasimenam, ubi eæ voventur, *Attilius* iidem reliquerunt. Non tutum est mutare talia, nisi totam historiam memoria teneas: sed quidam audaculi non admodum curant, præsertim hac tempestate. *Glar.* Carpit hic Glareanus eum, qui præfuit ed. Froben. 1531. in qua id vitii admissum est.

§ 10 *Delatum ad populum*] Emendo *dein latum ad populum*. Hæc est enim usitata in hac re loquendi forma: et ipse subdit ' maxime, ut hoc ferretur, moverat.' *Sigon.* *Delatum* omnes codd. Davis. ad Cæs. B. Civ. I. 6. *relatum* emendat. Vide ad XXI. 6. § 5. Verum, quum propriæ sint locutiones ' ferre ad populum,' ' referre ad senatum,' recte Dukerus ' referre ad populum ' damnavit ad Flor. III. 21. § 9. Crevier. malebat *latum ad populum;* atque ita Put. a m. pr. habuisse testatur.

Item, uti municipes Cumani essent, pridie quam populus Campanus] Cum dicimus ' esse quid pridie diei illius ' vel Kalendarum, vel Nonarum, vel Iduum, illum diem, et non posteriores, designamus. Itaque pene ineptum est dicere, ' ut pridie illius diei cives essent:' quid enim post illum diem erant futuri? Sed voluit exprimere Livius, ex illo die in sequentes omnes pro municipibus illos haberi. Hoc non dicitur Latine *illo die*, sed *ex illo die*. Suspicor igitur excidisse tres voculas, et scripsisse auctorem, *item uti municipes Cumani essent ex ante diem pridie, quam populus.* Scripta fuit per singulas literas *ex a. d.* eo facilius perire potuit hæc temporis designatio. *J. F. Gron.* Quum verbis proximis præcesserit *essent*, atque hic repetatur, illud priori loco deleri posse existimat Crevier. At vide Jac. Gronov. ad I. 41. § 5.

§ 11 *Quorum hominum essent*] Hoc ita accipio: cujus populi vel civitatis cives fuissent ab eo tempore, quo

Campani a Romanis defecerant, usque ad illum diem, quo cives Romani facti fuerant: nam neque Campanos se fuisse, quorum defectionem non probaverint, sed in fide Romanorum manserint; neque Romanos, ut qui nunc demum in civitatem Romanam accepti sint. Ob hanc causam ergo ad populum latum est, ut intermedio tempore pro municipibus Cumanis haberentur. *Quorum hominum*, ut I. 32. 'Homines prisci Latini.' Vide Gronov. Obs. II. 13. *Duk.*

§ 13 *Quum tonuisset, vocati augures vitio creatum videri pronunciaverunt*] Plut. idem in Marc. p. 304. Ἐπιβροντήσαντος δὲ τοῦ θεοῦ, καὶ τῶν ἱερέων οὐκ αἴσιον τιθεμένων τὸ σημεῖον, ἐμφανῶς δὲ κωλύειν ὀκνούντων καὶ δεδιότων τὸν δῆμον, αὐτὸς ἐξωμόσατο τὴν ἀρχήν. *Sigon.* Alludit ad hanc lectionem Pall. 1. 3. et vet. ed. *cum tenuisset*. Pal. 2. vero *cum occinisset*. Tum sequitur in Pall. 1. ac 3. *vitio creatum viderunt, pronunciaverunt*. Pal. 2. *vitio creatum videri eum pronunciaverunt:* quod non displicet. *Gebh.* *Quum tenuisset* etiam Flor. Voss. Lov. 1. 4. 5. Harl. Gaertn. et Ber. cum edd. antiqq. Verba hæc commutari in Mss. docuit Nic. Heins. ad Claud. Cons. Olyb. et Prob. 208. Tum *creatum viderunt pronunciaverunt* Flor. Cant. Voss. Lov. 2. 3. 4. et Harl. nisi quod in postremo desit ultima vox. *Creatum pronunciaverunt* Ber. Male. Quemadmodum enim judices non aliquid *esse*, sed *videri*, pronunciabant, ut docet Briss. de Form. v. p. 482. ita et augures, in hac re judices legitimi, eodem utuntur verbo, quemadmodum etiam VIII. 23. 'Consulti augures vitiosum videri dictatorem pronunciaverunt.' Sed *creatum videri decem pronunciaverunt* Gaertn. Verum collegium augurum hoc tempore tantum ex novem sacerdotibus constabat. Paullo ante *magistratum acciperet* Flor. Voss. Cant. Lov. quinque, Ber. Hafn. Gaertn. Hav. et edd. vett. Sed vide ad v. 32. § 1.

Volones quoque Patres ita fama ferebantur] Pro *Volones quoque*, alii *vulgoque*, alii *velle quoque* legunt. Sed non satis fit cordato lectori, nec ego sane medelam ullam adhibere possum, recteque asterisco notatum hunc locum ab aliis puto, a nobis repetito, ut in vetustis exemplaribus diligentius inspiciatur. Divinare omnia non possumus. Certum est, insimulatos Patres a plebeiis, aut tonitrua finxisse, aut curasse ut falso nunciarentur, quod duos consules plebeios habere nollent. *Glar.* Lego *volentes quoque Patres ita fama ferebant*, voce ex cap. seq. in principio huc revocata, et illa *volones* eo ablegata. *Klock.* Pal. 2. *vulgoque Patres ita fama ferebat*. Pal. 3. *vulgo quoque Patres ita fama ferebant*. Pal. 4. vero *vos quoque Patres ita fama ferebant*. Prisca ed. *Volones quoque Patres fama ferebantur*. Gebh. Quæ nunc exstat lectio, vera est. Eam primus Aldus vulgavit; sed *velle quoque*, pro *vulgoque*, Mogunt. Priores ediderant, ut notæ Glareani præponitur, nisi quod *famam ferebant* sit in Mediol. 1505. Aldo consentit Flor. neque aliter dissentit Harl. quam quod *ita Patres famam* præferat. Aliorum, qui aperte vitiosi sunt, lectionibus recensendis lectoris patientia abuti nolo. Fatendum tamen, id quod Klock. conjecit, in Rec. superesse.

§ 14 *Subfectus Fabius Maximus tertium*] Primum fuit cum M'. Pomponio Mathone, iterum cum Sp. Carvilio Maximo. *Sigon.*

§ 15 *Signa Lavinii ad Junonis Sospitæ*] Bis supra ostendimus *Lanuvium* esse legendum, non *Lavinium*, ut mendose habent veteres et recentes Liviani codd. *Sabell.* Perperam etiam aliquot codd. *Lavinii*. Solent passim ea nomina ab indoctis librariis commutari. Vide ad III. 29. § 6. Hic autem *Lanuvii* legendum esse, ex 'Junone Sospita' constat; quæ ibi, non Lavinii, culta est. Vide Sigon.

ad VIII. 13. § 5. De hac Junone autem vide ibid. c. 14. § 2. Paullo ante *Sinuessæ*, pro *ad Sinuessam*, Hafn. Ber. et Hav.

Novemdiale, ut adsolet, sacrum fuit] Habet Pal. 3. *novemdiale, ut assolet, factum fuit*. Gebh. Id tribuendum puto erranti librario. Nam et alibi hæ voces commutantur. Vide Nic. Heins. ad Ovid. Fast. III. 262. *Sacrificium fuit* præfert Hav. *novemdalis sacrificii* etiam mentio fit XXXIV. 45. et XXXVIII. 36. Sed alibi passim *novemdiale sacrum* vocatur. Et ita reliqui codd. hic servant.

CAP. XXXII. § 1 *Consules exercitus inter se diviserunt*] Tria posteriora verba absunt a Pal. 3. et prisca ed. Primus vero Pal. legit *exercitus interesse jusserunt;* ad marginem *intra se div*. Gebh. Locus misere adfectus. Put. *Coss. ex. inter seset jusserunt Favio exercitus trani cui M. Junius dictator præterfuerat evenit Sempronior volones que fierent*. Eodemque modo Pet. nisi quod *interesse* et *tradi*. Cui consentiunt Flor. Voss. Palatinusque unus. Suspicor duabus vocibus erasis veram scripturam esse, *Consules inter sese jusserunt, Fabio exercitum tradi, cui M. Junius Pera dictator præfuerat, Tib. Sempronio Volones, qui fierent, et sociorum viginti quinque millia. M. Valerio, &c.* Dicit consules ita inter se comparavisse, ut juberetur, &c. Illud *præterfuerat* revocat in mentem mihi propositam (c. XIV.) conjecturam verissimam in cognomine dictatoris. Videtur enim illud *ter* abundans corruptum primo ex *Per;* ut et illic 'Junius per rebus:' deinde cum in vicinia nullum aliud verbum esset, cui adjungi posset, interjecerunt librarii τῷ *præfuerat*. Ait etiam *volones, qui fierent*, quomodo et Andreas Aldinaque: nam, qui antea lecti erant, in exercitu manebant Junii dictatoris, uti constat ex prioribus. *J. F. Gron. Interesse jusserunt* Lov. 4. et Harl. Hinc *Fabio exercitus tradi* Lov. 1. 4. et Cant. *exercitum tradi* Lov. 2. et Harl. *exercitus traditus* Gaertn. Deinde *dictaton pater fuerat* Lov. 4. Sed vel ex ipsius Put. vestigiis nihil aliud mutandum puto quam ut *inter sese*, pro *inter se*, substituamus. Præstat enim vocem *exercitus*, quam et Put. et reliqui omnes codd. exhibent, servare; vocem autem nihili *trani*, quam plerorumque codd. librarii omiserunt, alii in alia mutarunt, expungere, quam hac retenta priorem delere. Deinde ex *sesetiusserunt*, *t* in *d* et tertio *s* in *i* mutatis, facilius fit *sese diviserunt*, quam ut, litera quæ tamen perscripta est expuncta, substituamus *sese jusserunt*. Gronovii conjectura etiam Doujatio displicuit, qui a stilo Livii abhorrere adfirmat *inter sese jusserunt;* quam locutionem Gronov. tamen iterum Livio restituere conatus est XXV. 32. § 7. Verum neque ibi ei obsequendum puto. Gronovium vocis *exercitus* repetitio obfendisse videtur. Sed vide ad I. 3. § 9.

Sempronio Volonum quod fuerat, et sociorum XXX. millia] Lego *Semp. Volones, qui fuerunt, et soc. XXV. millia*. Sunt autem 'volones' servi, quibus pro republica arma tradebantur, sic appellati, quod ultro vellent militare pro dominis. *Valla*. Pal. 1. *Sempronio Volesque fierent*. Pal. 2. *Sempronio consuli volones qui fierent*. Pal. 3. *Sempronio volones qui forent*. Volones autem non tantum pro dominis, ut Valla voluit, militarunt, sed, in defectum dominorum, pro republica emti armabantur. Eorum ubique in his libris mentio obvia. Vide infra c. 35. XXIV. 14. lib. XXV. capp. 20. 21. et 22. tum etiam XXVII. 40. *Gebh*. Voces *qui fierent* desunt in Ber. et Hafn. solum pronomen *qui* in Cant. *Sempronio volonesque fierent* legunt Lov. 1. 2. 3. et Harl. *Sempronio volones qui fierent* Lov. 4. 5. et Gaertn. neque aliter primæ edd. nisi quod quædam earum legant *volentes qui*

fierent. Adversus Gronov. *volones qui fierent* revocantem, non unam ob caussam insurrexit Crevier. Primo enim verisimile non putat, hoc anno iterum servos armatos esse; non enim Livium rem ejus momenti tantum verbo tacturum. Deinde admissa Gronovii lectione secuturum existimat, id quod Gronovius etiam agnoscit, duplices fuisse volones, alios a Junio, alios a Graccho scriptos, quorum illi sub Fabio, hi sub Graccho hoc anno militassent: quum tamen nulla apud Livium volonum, nisi qui in Gracchi exercitu erant, mentio fiat. Ob has itaque caussas probat plerarumque editionum lectionem *volonum quod fuerat:* cui tamen codd. suos non favere fatetur. Neque mihi etiam in ullo scripto id obvium fuit. Prima etiam edd. quæ exhibuit, est Mogunt. Id tamen et Vallam in cod. suo invenisse, ex verbis Livii huic ejus notæ adpositis patet. Quid autem si legamus, ut Gebh. in Pal. 3. invenit, *volones qui forent?* Solent autem τὰ *fierent* et *forent* commutari. Vide ad hujus lib. c. 10. § 8.

§ 2 *Qui supra Suessulam Nolæ præsideret*] *Super Suessulam* Lov. 4. et Gaertn. Utrumque ferri potest: *super Suessulam*, ut c. 15. et XXIV. 17. et *super Capuam* hoc lib. c. 36. *supra Suessulam*, ut c. 17. et XXV. 7. Vide ad XXI. 33. § 2. et hoc lib. ad c. 36. § 6. Pluribus itaque codd. vulgatum tuentibus adhæreo. Tum *ad Nolam* Ber. Paullo ante Valerii prætoris prænomen exsulat a Lov. 3. Ber. et Hearnii N. *Hinc rediissent* Gaertn. et edd. Rom. 1472. ac Parm. Vide ad XXXVI. 35. § 2.

§ 3 *Quoties senatum vocassent*] Put. Pet. tres Pall. Voss. *quoties in senatum vocassent:* quemadmodum alibi 'advocare ad concionem,' 'advocare in consilium.' Lib. IX. c. 2. 'Ad consules mœstos, ne advocantes quidem in consilium, sua sponte legati ac tribuni conveniunt.' XXXVII. 39. 'Consul, posteaquam detrectari certamen vidit, postero die in consilium advocavit, quid sibi faciendum esset.' *J. F. Gron.* Ita Hearnii Oxon. et, uno vel altero excepto, omnes mei. Vide ad XXXVI. 21. § 7. De locutione 'ad concionem advocare' ad XXVI. 48. § 13. Mox *quibus in senatu*, pro *quibusque*, Voss. Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. Male. Vide Brisson. de Form. II. p. 164.

§ 4 *Tribunalia ad Piscinam publicam posuerunt: eo vadimonia fieri*] Sic 'vadimonium facere' Val. Max. III. 7. § 1. *H. Vales. Ad disciplinam publicam* Voss. Lov. 2. 3. 5. Harl. Gaertn. Hav. Hearnii L. 1. N. et edd. vett. *ad villam publicam* Mog. *ad Piscinam publicam* primus Aldus, quod servant optimi. De Piscina publica vide Donat. de Urb. Rom. III. 13. et Nardin. Rom. Vet. VII. 6.

§ 5 *Mago frater Hannibalis XXII. millia peditum, et equites mille quingentos, elephantos undecim, argenti talenta multa*] Hunc locum quidam restituerunt, ut ex *XXII. millibus peditum* fecerint *XII. millia*, et ex *XI. elephantis, viginti*, et ex *argenti multa talenta, mille talenta.* Quæ quidem neque affirmare, neque refellere prorsus, at ex parte magis dubia, maxime ex ipsius authoris verbis, facere possumus. Nam decretum senatus Carthaginensis, quod superius hoc adeo in libro post Hannonis orationem c. 13. nobis exhibuit Livius, longe majorem habet numerum, *XL. millia Numidarum, XL. elephanti, et argenti multa talenta:* et Bomilcar postea (c. 41.) XL. elephantos Hannibali Locros adduxit. In plerisque exemplaribus utroque in loco non *mille talenta*, sed *multa* invenio; quanquam ego *millia* magis probo. *Glar.* Pal. 1. *Mago frater Annibalis XXII. milia peditum et equites XX. mille et d'elefantos XI. argenti talenta multa.* Pal. 2. *XXII. milia peditum, et equites mille quingentos, elephantos viginti, argenti talenta*

centum. Pal. 3. cum princ. ed. *XXti duo mil' peditum et equites mil' V^e. elefantos XI. argenti talenta multa.* Gebh. Similiter fere plerique codd. Sed Flor. *XII. millia peditum et equites, XX. elephantos, C. argenti talenta.* Verum ad voces *et equites* inter versuum ordines adscriptum erat *D.* quasi librarius voluerit *et quingentos equites:* deinde illud *C. argenti talenta* natum est ex interpolatione, cum a m. pr. scriptum fuisse ∞ *argenti talenta* excerpta testentur. Hanc veram lectionem esse, præstare non possum, quum nihil facilius ac frequentius fuerit, quam scribas in notis numeralibus errasse. Vulgatam lectionem primum in ed. Ald. inveni. Ceterum neque hunc locum ex altero supra c. 13. § 7. neque illum ex hoc emendandum esse, aut alterius lectionem ex altero firmari posse, jam ad eum locum dictum est.

§ 7 *Sardiniæ recipiendæ repentina spes avulsit*] Eo arripuit, ne in Italiam Hispaniamve trajiceret. Sed Pall. 1. 3. et antiq. recensio *adfluxit*, Pal. 2. *affluxit.* Cæterum Pal. 3. *Sardiniæ accipiendæ.* Gebh. Illud *avulsit* non nisi in Gruteri et Elzev. Heinsii edd. exstat, et quidem, ut videtur, operarum errore; pro quo Gronov. recte iterum *affulsit* restituit, ut omnes mei præferunt, nisi quod in uno vel altero sollemni errore scriptum sit *affluxit.* Vide ad XXI. 62. § 4. De ipsa locutione vide ad IX. 10. § 2.

§ 8 *Prætorem inde Cornelium*] Put. *veterem prætorem inde A. Corn.* J. F. Gron. In nullo meorum codd. prænomen visitur, nisi quod perperam Ber. a m. sec. et Hav. pro *inde* legant *M.* sollemni lapsu scribarum. Vide ad IV. 52. § 4.

§ 9 *Gravi tributo*] Cap. 21. scribit Cornelio socias civitates in Sardinia 'benigne contulisse.' Non improbabile est, simulatam benignitatem, vel certe gravem illam conlationem Sardis fuisse, et principibus quibusdam occasionem Sardos ad defectionem impellendi præbuisse, quam capp. 34. et 40. memorat. *Duk.*

Conlatione iniqua frumenti obpressos] Put. Pet. duo Pall. Men. Voss. *frumenti pressos.* J. F. Gron. Ita et Flor. Lov. 1. 5. Harl. Ber. et Hav.

§ 10 *Rem moliente Harsicora*] Nomen hujus principis Sardi *Ampsicora* vel *Hampsicora* et hic et ubique faciunt optimi, id quod propius accedit ad Silii 'Hampsagoras' XII. 345. Apud Plautum Pœnulo *Ampsigora* Punicum mulieris nomen. Utrumque potest videri deductum a flumine Africæ celeberrimo 'Ampsaga.' Vossianus *auspicor equitum auctoritate,* et in margine, vel *ansicor.* J. F. Gron. *Auspicore, qui tum auctoritate* Lov. 1. *Sanspitore* Lov. 3. *Auspitore* Ber. *Sauspicore* Hav. *Ampsicore* Flor. *Ansicore* Gaertn. et Harl. *Hansicora* Lov. 5. *Ansicora* Hearnii D. *Asprico* ejusdem N. qui tamen in margine habet *auspicor equitum auctoritate,* consentiente Lov. 4. Vide Salmas. ad Flori II. 6. 35. Mox § seq. *excitique,* pro *erectique,* Ber. et Hearnii N. in marg.

§ 12 *Hasdrubalem cognomento Calvum*] Abest a Pall. 1. ac 2. *cognomento Calvum:* sed repetitur c. 34. Pal. 3. *Asdrubalem cognomine Calvum ducem eligunt, et tantam ferme copiam, quantam Magoni, decernunt.* Gebh. Put. Pet. Men. Voss. duo Pall. ignorant duo posteriora vocabula. Nec iis opus, cum idem dicatur c. 34. *J. F. Gron.* Desunt eadem in Flor. Cant. Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii Oxon. Eorum igitur auctoritate expunxi. Mox *eligunt* Lov. 1. Vide ad XXXIV. 29. § 10.

§ 13 *Movebant jam sese ad bellum*] Pall. 1. ac 3. *sese jam.* Gebh. Ita et Lov. 1. 2. 5. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. cum edd. quas vidi, Aldina prioribus.

§ 14 *Ti. Sempronius militibus Sinuessam diem ad conveniendum edixit*] Idem Sempronius paullo ante (cap. præc. (diem duabus legionibus urbanis Cales ad conveniendum edixerat, ad quas accipiendas deinde M. Marcellus est missus: nunc Sinuessam ad conveniendum diem edicit volonibus et sociorum x. millibus, quæ sibi sorte evenerant. *Sigon.* Hoc scholio tollit Sigonius difficultatem, quam moverat Glareanus cap. præc. § 3.

Ante Kalendas Julias primas] Vet. lib. *Junias:* quod placet, quia de hoc tempore locutus *Quintiles* dixisset. *Sigon.* Legendum ex Pall. omnibus et vet. ed. *Kalendas Junias.* Gebh. Omnes *Junias*, ut Sigonius. *J. F. Gron.* *Junias* etiam omnes mei. Similiter et peccabatur ante Sigonium XLI. 22. § 1. Quin etiam voces *Junius* et *Julius* commutari solent. Vide Burm. ad Suet. Aug. c. 27. *Primas* manus altera in Berol. delevit, sed male. Apud Gruter. DCXXVIII. 1. Sæpius obcurrit ANTE. K. DECEMBRIS. PRIMAS. et EX. NONEIS. DECEMBRIBVS. PRIMEIS. In fragm. legis ibid. pag. CCII. ANTE. EIDVS. MARTIAS. PRIMAS. pag. CCVII. K. NOVEMBR. PRIMEIS.

§ 15 *Qui non invexissent, eorum*] Optimi *invexisset, ejus.* J. F. Gron. Ita et Flor.

§ 16 *Ad exercitum a Terentio accipiendum*] *Ad exercitum ad Terentianum* Brancal. Latinii: *ad exercitum Terentianum* Ber.

Terentianum mitti cum aliquo legatorum] Obscurus hic sermo est. Varronianum putat exercitum, et mitti intelligo in Siciliam, ut Cannensis cladis reliquias; M. autem Valerium legiones venturas accipere in locum harum, missas ex Sicilia. *Glar.* Sensus est, Terentianum exercitum in Siciliam mitti, legiones ex Sicilia revocatas M. Valerio cum classe ad tutandam oram maritimam dari. *Sigon.* Hæc non carent scrupulo. Sigonius dicit decretum fuisse, ut Terentianus exercitus in Siciliam mitteretur. Sed Livius c. 31. legiones Claudianas Marcelli, quæ erant Cannensis maxime exercitus, Ap. Claudio Pulchro prætori in Siciliam decretas, et ab eo T. Metilium Crotonem legatum ad illas accipiendas, et in Siciliam deducendas missum. Terentio autem, propagato in annum imperio, Apuliæ cum eo exercitu, quem jam ante ibi habuerat, præesse jussum fuisse, scribit c. 25. Hoc deinde ita mutatum hic tradit, ut Valerius prætor Apuliam haberet cum exercitu, qui e Sicilia veniebat, Terentianus exercitus cum aliquo legatorum mitteretur, et Terentius Piceno cum militibus, quos ex agro Piceno collegerat, præesset. Hæc satis clara sunt: illud obscurum *Terentianum mitti.* Quis enim intelligit, quo illum mitti placuerit? Nam quod Sigonius suppleri voluerit in Siciliam, cum narratione Livii pugnare ostendi. Mihi ex eo, quod cap. 38. legitur, 'Jussusque P. Valerius militibus Varronianis, quibus L. Apustius legatus Tarenti præerat, in naves impositis,' suspicio incidit, post *Terentianum* excidisse *Tarentum*, et scriptum fuisse *Terentianum Tarentum mitti cum aliquo legatorum.* *Tarentum* facile perire potuit propter præcedens 'Terentianum.' *Duk.*

§ 17 *Et viginti quinque naves M. Valerio datæ sunt*] Pal. 1. *Et XXV. m'. naves datæ, e quibus oram.* Pal. 2. *et XXV. naves datæ sunt.* Et ita Pal. 3. sed omisso τῷ *sunt.* Gebh. Nomen prænomenque hic inserta merito sunt vehementer suspecta. Si enim est idem, qui nominatur paullo ante prætor, sane credi vix potest, non modo tam festinanter repetitum fuisse ejus nomen a Livio, sed etiam ita repetitum fuisse, ut nunc addat prænomen, quod paullo ante omisit. Accedit quod nihil eorum nominum in codice Cantabrig. legatur, nihil in Vossiano. Gudianus habet *naves mag-*

ta datæ quibus. Puteanus solo *τῷ sunt* destituitur, ut quoque alii. Itaque si deleri ea placet, (fiet autem percommode,) intelligemus, M. Valerio Lævino præter Apuliam contigisse quoque provinciam classem circa Calabriam, qui, post recepta ex Hirpinis tria oppida, c. 37. jussus quoque est Apulia relicta ad classem proficisci, c. 38. L. Apustio legato exercitui imposito, quod etiam, sed alio modo, factum esse docet c. 48. isque deinceps semper classi adfuisse, et maritimis oris curasse ostenditur. Quod si tamen retineri potius erit, utique corrigi debebit *P. Valerio,* qui primo consul, postea legatus ad Annibalem, nunc præfectus classi præesse jubetur; quem quum excepisset postea Lævinus, Romam reversus in senatu sententiam dicit XXVI. 8. Sed præplacet prius, idque ad Mstos videtur convenientius. *Jac. Gron.* *Et viginti quinque millia naves dat equitibus oram* Lov. 1. et Voss. a m. pr. in quo *Et viginti quinque ma. naves datæ equitibus ut oram* emendatur a m. sec. *Et quinginti quinque millia in naves parat, quibus oram* Hav. *Et viginti quinque m. naves dat e quibus oram* Lov. 4. *Et viginti quinque magnæ naves datæ quibus oram* Lov. 2. *Et viginti quinque naves datæ sunt, quibus oram* Gaertn. neque aliter Flor. ac Ber. nisi quod insuper vocem *sunt* omittant. *M. Valerio* etiam exsulat ab Hearnii Oxon. An forte legendum *Terentianum mitti cum aliquo legatorum: cui et* (vel *ei et*) *viginti quinque naves datæ, quibus oram maritimam?* Licet autem Livius hic non exprimat in quem legatorum hujus anni ea cura conlata sit, ex sequentibus tamen palam fit, eum fuisse P. Valerium Flaccum. Certe P. Valerium Flaccum præfuisse classi, quæ præsidio erat Calabriæ litoribus, sive, ut hic ait, oram maritimam inter Brundusium et Tarentum tutaretur, constat ex c. 34. Vide etiam c. 38. Eum autem hoc anno legati munere functum esse, patet ex c. 16. Quin etiam, quum anno sequenti cura classis in M. Valerium Lævinum translata esset, P. Valerium Flaccum munere legati in eadem classe militasse, verisimile est ex XXIV. 40. Hinc efficio *τὰ cum aliquo legatorum mitti,* non magis ad 'exercitum Terentianum,' quam ad 'naves viginti quinque,' pertinere. Verba igitur *M. Valerio,* quæ in tantum non omnibus Mss. desunt, ex margine in contextum inrepsisse videntur, ubi a librario adscripta sunt, ut nomen legati lectores doceret; in quo tamen aberravit, *M. Valerio* scribens, pro *P. Valerio.*

§ 18 *Q. Fulvio prætori urbano*] *Prætori urbis* Lov. 1. 3. 4. Ber. Gaertn. Hav. et edd. antiquæ: postea vulgatum est *pr. urb.* per compendium, a Grutero vero in ultima ed. *prætori urbano.* Vide ad XXV. 1. § 11.

§ 19 *C. Terentio proconsuli*] Hic quoque Cantabrig. clare *proconsule,* ut paullo ante 'Marcello proconsule.' *Jac. Gron.* Vide ad c. 30. § 19.

CAP. XXXIII. § 1 *Gentesque animos intenderant*] *Animum intenderant* Harl. et Lov. 3. Utrumque ferri potest; quemadmodum, 'advertere' vel 'adtendere animum' et 'animos' in usu fuisse, dictum est ad X. 4. § 9. Æquum itaque est, ut plures ac meliores codd. nihil mutantes audiamus. Paullo ante *opulentissimorum duorum potentissimorum* Lov. 4. sed ultima vox est ab interprete, qui indicare voluit, *τὸ opulentus* hic non ad divitias, sed ad potentiam ac vires referendum esse: de quo hujus vocis usu vide ad II. 21. § 5.

§ 2 *Eo magis, quod propior Italiæ*] *Quo propior* Gaertn. Hav. Hearnii N. et, quas vidi, edd. Aldo priores. Et quidem *eo* sæpe post se recipit *quod;* verum, si, ut hoc loco, subjungitur comparativus, plerumque requirit *quo.* Supra I. 23. 'Quo propiores vos, hoc magis scis.' III. 48. 'Dolor,

quo est mœstior inbecillo animo, eo miserabilia magis querentibus ,subjicit.' Solent antem *quo* et *quod* commutari. Vide ad xxxvi. 33. § 3.

Ac mari tantum Ionio discretus erat] Vox nltima et tres antea abjici poterant sine ullo sententiæ detrimento, sic: *rex; propior Italiæ, ac mari tantum Ionio discretus.* Grut. Abesse posse concedo; non tamen, abesse debere. Omnes enim codd. constanter servant. Nimius semper est Gruter. in ejiciendis vocibus, quas sine dispendio sententiæ expungi posse putavit. Vide ad cap. seq. § 15.

§ 3 *Bello inter Romanos Pœnumque orto lætatus erat*] *Lætus erat* Voss. Lov. quinque, Ber. Gaertn. Hav. et, quas vidi, edd. Aldina vetustiores. Ita mox hoc cap. 'Nova societate tam clari regis lætus:' et sæpe. Sed solent hæc commutari a librariis. Exemplum habuimus vii. 26. § 7. Plura similia vide ad x. 36. § 2. Insuper *bellum ortum lætus erat* Lov. 2. At simili Græcismo Livius vix delectatur. Attamen 'id senatum lætari' obcurrit xlv. 13. Hic nihil mutandum esse, ceteri omnes codd. *bello orto* tuentes docent.

Incertis adhuc viribus, fluctuatus animo fuerat] Claud. B. Gild. 246. 'Solus at hic, non puppe data, non milite misso, Subsedit fluitante fide.' Diodorus sæpius hoc vocat *καραδοκῆσαι τὴν ῥοπὴν τοῦ πολέμου. Gebh. Fluctuans* Lov. 3. 4. Ber. Hafn. Hav. et Brancal. Latinii. Sed nihil necesse. Vide ad xxxvi. 10. §. 4.

§ 4 *Cum Hannibale et Pœnis erat*] In optimis nomen ducis cum copulativa non exstant. *J. F. Gron.* Non exstant etiam in Flor.

Ad fortunam inclinavit] Idem poëta vs. 249. 'Restitit in speculis fati, turbaque reductus Libravit geminas eventu judice vires, Ad rerum momenta cliens, seseque daturus Victori: fortuna simul cum Marte pependit.' Paterc. ii. 53. 'Quin Rhodii quoque, fidelissimi antea Romanis, tum dubia fide, speculati fortunam proniores regis partibus fuisse visi sunt.' Livius xxiv. 45. 'Ancipitis animi communis hostis, qui post Cannensem cladem, tamquam cum fortuna fidem stare oporteret, ad Annibalem discessisset.' xxv. 15. 'Thurinis exspectantibus magis, quam adjuvantibus eventum.' *Gebh.*

Brundusinum Tarentinumque] *Brundisinum* Flor. et Voss. *Brundisium* iidem cap. præc. § 17. Vide ad lib. xlii. c. 17. § 2. Adde Duker. ad Flori i. 20. § 1.

Ad Luciniæ Junonis templum in terram egressi] Sic plura habent exemplaria. Verum *Laciniæ* (quis ignorat?) verior est lectio. *Sabell.* Abest veteri *templum.* Rectissime, sicut post (cap. seq.) 'Eodem ad Junonis Laciniæ [templum,] ubi navis occulta in statione erat, pervenimnt,' iterum omissa eadem vox. *Lipsius*, Ep. Quæst. iii. 19. Libri omnes nostri retentant *τὸ templum.* Gebh. Delevit *τὸ templum* Lipsius; et ita Voss. et duo Pall. Put. tamen et Pet. retinent. *J. F. Gron.* Retinent etiam Flor. Lov. 2. 4. Harl. Ber. Hafn. Gaertn. et Hav. neque ab alio, quam ab Oxon. D. abesse Hearne notavit; ut et reliqui servasse videantur. Gruter. tamen in ultima ed. ex sententia Lipsii ejecit, quem recentiores secuti sunt. Alibi sæpe vocem 'ædem' vel 'templum' librarii de suo addiderunt. Vide ad x. 23. § 12. Codicum tamen, *templum* hic servantium, auctoritas effecit, ut iterum contextui reddiderim. Quod enim Hearne etiam in Put. desiderari crediderit, ex Gronovii notis refellitur.

§ 5 *M. Valerium Lævinum prætorem, circa Nuceriam*] Quidam, quod Nuceria direpta atque incensa esset ab Hannibale, ut tradidit author c. 15. reposuere *Numeriam.* At ego *Luceriam* legendum puto, quemadmodum ad finem hujus libri c. 48. habetur,

ubi ejusdem Valerii mentio. ‘ Numeriæ’ oppidi, quod equidem sciam, nulla est apud authores mentio. Id nominis etiam in Ptolemæi codicibus lib. III. fere corrupte legitur. *Glar.* De legatis Philippi loquitur per Apuliam venientibus: ex quo *Luceriam* videtur esse legendum. Nam paulo post (c. 48.) ait: ‘Ti. Gracchus a Cumis Luceriam in Apuliam legiones cum duxisset, M. Valerium inde prætorem Brundusium cum eo, quem Luceriæ habuerat, exercitu misit.’ [‘ Hæc de *Luceria* Glareanus ante Sigonium notavit; sed ipse subticet, quasi ipse primus hoc notasset.’] *Sigon.* Valerii prænomen omittitur in Flor. Voss. Lov. 2. 3. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii N. Deinde *Muneriam* Gaertn. *Numeriam* Flor. Voss. Lov. 1. 5. Harl. Ber. Hafn. Hav. Hearnii N. L. 1. et omnes, quas consului, edd. usque ad Ascens. qui *Nuceriam* substituit. Sed *Luceriam* legendum esse, consentit etiam Perizon. in Animadv. Hist. c. 8. p. 342. ‘ Luceria’ autem et ‘ Nuceria’ etiam alibi commutantur. Vide ad IX. 38. § 2.

§ 7 *Inter defectiones veterum sociorum Valerius*] Nomen prætoris vix invenias in scriptis. Igitur Muretus, *Prætor inter defectiones veterum sociorum nova societate.* Nam cum esset in primigeniis *senatum p. q; r. PR. inter*, facile ob similitudinem omissæ videntur duæ literæ. *J. F. Gron.* Nomen prætoris apud me deest in Flor. Voss. Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. et Hearnii L. 1. ac N. Verisimilis itaque est Mureti conjectura, ante hæc verba excidisse vocem *Prætor* per duas literas *PR.* scriptam, ejusque rei caussam fuisse, quod præcesserit *P. que R.* Haud multum hinc abit, ita *P. R.* id est *populi Romani*, excidisse post *R. P.* id est *res publica*, XXII. 10. § 2. quin et pro *populumque Romanum* Hafn. Ber. et Rec. legunt *Prætor.* Et ita fuisse videtur in Hearnii D. in quo Mureto favente *Prætor* legi, Hearne testatur. Voces *populumque Romanum* deerant in Hearnii N.

Hostem pro hospite comiter accepit] Imitatus Ovid. Epist. Helen. vs. 10. ‘ Qui sic intrabas, hospes an hostis eras?’ *Gebh.* Optimi *hostem pro hospitibus.* Scribe ergo et *hostes.* J. F. Gron. *Hostem pro hospitibus* Cant. *hostes pro hospitibus* Flor. Plures enim erant Philippi legati, quorum princeps erat Xenophanes.

§ 8 *Itineraque cum cura demonstrent*] *Que* abest a vet. lib. *Sigon.* Pall. omnes *itinera cum cura.* Sed vet. ed. retinet copulam *que.* Gebh. Abest omnibus copulativa, ut et Sigoniano. Forte, *dat, qui prosequantur: it. cum cura demonstrat, quæ loca, quosque saltus aut Romanus aut hostes teneant.* J. F. Gron. Abest etiam ab omnibus meis.

Aut Romani aut hostes] Optimi *Romanus.* J. F. Gron. Ita et Flor. Voss. Lov. 1. Harl. Gaertn. et quidam alii. Hac numeri varietate ‘ Romanus,’ ‘ hostes’ sæpe delectatur Livius. Vide ad XXXV. 40. § 6.

§ 9 *Amicitiam junxit legibus his: Philippus*] Meliores *legibus his, ut Philippus.* J. F. Gron. Ita non tantum meliores, verum insuper omnes omnino, quibus utor, codd. omnesque, quas vidi, edd. usque ad ultimam Gruteri, quæ *ut*, nescio quo auctore, omiserat. Præterea *jungit* omnes edd. usque ad Gronov. 1665. et ita Flor. pluresque alii.

§ 12 *Quæ insulæ ad Macedoniam*] Optimi *quæque insulæ.* Scribe etiam *cum quibus regi placeret.* J. F. Gron. *Quæ civitates continentisque insulæque* Ber. et Gaertn. *quæ civitates continentis insulæque* Hav. Præterea *regi placeret* probant Donjatius et Crevier.

CAP. XXXIV. § 2 *Ad regis ipsius firmandam fidem*] ‘ Firmare fidem’ dicitur is ipse, qui fidem a se datam artiore quodam vinculo adstringit; (vide Lambin. ad Plauti Milit. II. 5.

§ 43.) vel qui argumentis et rerum documentis rem, quam adfirmavit, probabilem et certam reddit. Ita Ter. Andr. III. 1. 4. Hec. IV. 2. 5. et V. 1. 23. Suet. de Clar. Rhet. cap. 1. Justin. XXXIX. 1. et alii. Sed et res ipsa, quæ fidem facit, dicitur 'firmare fidem.' Tacit. de Mor. Germ. c. 39. 'Fides antiquitatis religione firmatur:' id est, religio facit fidem, Semnones esse, quod jactabant, vetustissimos Suevorum. Sic ergo Philippus ipse recte dici potest 'firmare fidem' Annibali a legatis suis datam: quomodo legati Annibalis dicantur 'firmare fidem Philippi,' fateor me non intelligere. Si scriptum esset, *ad regis ipsius firmandas fide*, nempe 'leges,' minus hic hærerem. *Duk.* Codd. nihil mutant, nisi quod *regi ipsius* sit in Flor. a m. sec. Inde tamen difficultas a Dukero mota non tollitur. An legati Hannibalis ideo missi esse dicuntur *ad firmandam fidem Philippi*, quia ipsum jurejurando in leges fœderis adacturi erant, unde fides ejus firmior esse deberet?

Ad Junonis Laciniæ, ubi navis] Pal. 2. et vet. ed. hic intrudunt *templum*, reclamantibus cæteris membranis nostris. *Gebh.* Vocem hanc servarunt omnes edd. usque ad Gruter. quem recte, monente Lipsio ad cap. præc. § 4. eam omisisse puto. In nullo enim meorum codd. nisi in Ber. superest.

§ 3 *Inde profecti, quum jam altum tenerent*] *Provecti* Gaertn. et ita Froben. 1535. edidit, quod reliqui editores servarunt usque ad J. F. Gronov. Eamdem lectionem sibi non displicere, Ant. Perizon. ad marginem Livii notavit. Silius II. 1. 'Cæruleis provecta vadis jam Dardana puppis.' Librarios autem passim has voces confudisse, vidimus ad XXI. 2. § 4. Verum, dissentientibus reliquis codd. nihil muto. XXV. 27. 'Cum classe profectus Karthaginem:' et paullo post, 'Profectus a Karthagine satis prosperos ventos ad trajiciendum in Siciliam habuit.' XXIX. 27. 'Vento secundo satis vehementi profecti celeriter e conspectu terræ ablati sunt.' Præterea voculam *jam* non agnoscunt Flor. Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. et Gaertn. Mox autem *conspecti classe* sine præpositione Voss. Lov. 1. 2. 3. et Harl.

§ 4 *Q. Valerius Flaccus Corcyræos ad persequendam*] Iidem et hoc loco *Q. Fulvium Flaccum* supposuerunt, temere sane, quum Q. Fulvius prætor urbanus, Romæ relictus ad suburbana litora tutanda, nondum ab Urbe moverit. Ego tamen non *Q. Valerium*, sed *P. Valerium*, puto legendum, qui M. Valerii Levini prætoris peregrini legatus fuit, ut in sequentibus latius legetur: quanquam uno in loco sequentis libri c. 40. *T. Valerius* haud dubio codicis errore vocetur. Sed quatuor viri M. Valerius Levinus, P. Valerius Flaccus, Q. Fulvius Flaccus, L. Valerius Antias, hoc anno in officiis magnam errandi occasionem non attentis librariis, oscitantibusque codicum correctoribus confinio nominum dedere. *Glar.* Castiga ex vet. lib. *P. Valerius Flaccus.* Etenim Q. Fulvius Flaccus prætor urbanus, cui suburbana litora custodienda tradita erant, adhuc ab urbe non moverat. P. autem 'Valerius Flaccus,' de quo post meminit etiam Livius, M. Valerii Lævini prætoris, cui ora inter Brundusium et Tarentum tutanda decreta fuerat, legatus erat. ['Et hæc ex Glareani annotationibus habet.'] *Sigonius.* *P. Valerius* legendum esse, recte monuerunt Glareanus et Sigonius ex capp. 16. et 38. ubi integram hoc nomen omnibus in scriptis servatur. Nam hic fere *Valerius Q. Flaccus:* nisi malis *Valerius P. Flaccus.* Solet enim interdum prænomina postponere. Quomodo autem *Corcyræos?* quum statim, 'tradunt se Romanis.' Put. *corcyros*, alii *coreyres*. Salmasius sub-

monuit velle *cercuros*. 'Cercurus' genus navis apud A. Gellium x. 25. Plautum Mercatore, et Sticho, Lucilium citante Nonio. Noster xxxiii. 19. 'Cum classe centum tectarum navium, ad hoc levioribus navigiis cercurisque ac lembis ducentis proficiscitur.' Appianus Libycis p. 42. de Romanis tertium Punicum bellum molientibus: *ναυσὶ δ' ἐφέροντο πεντήκοντα μὲν πεντήρεσιν, ἑκατὸν δ' ἡμιολίαις, ἀφράκτοις δὲ καὶ κερκούροις καὶ στρογγύλοις πολλοῖς. J. F. Gron. Q. Valerius Flaccus* Gaertn. et Hav. *Valerius Q. Flaccus* Flor. Voss. Lov. quinque, Harl. et Ber. pro quo recte viros doctos *P. Valerius*, vel *Valerius P. Flaccus* emendasse existimo. Accedit *Titi* prænomen in gente Valeria, teste Sigon. ad Liv. viii. 18. § 1. inusitatum esse, certe circa hæc tempora. De eo vide ad c. 32. § 17. Præterea *corcyros* vel *corcirps* omnes Hearnii Oxon. et mei, nisi quod *circiros* sit in Hav. pro quo recte Gronov. *cercuros* substituit. De *cercuris* vide Scheff. de Re Nav. ii. 2. p. 75.

Ubi celeritate victi cesserunt] Probi omnes *vinci senserunt*. Recte quidem, nam intelligitur *τὸ se*. J. F. Gron. *Victi cesserunt* unus Gaertn. *victs sese censerunt* Lov. 5. *vinci senserunt* Hearnii omnes, et reliqui mei, nisi quod *vinci se senserunt* sit in Lov. 4. Sed *se* commode ex tot testium fide hic subintelligi potest, idque Livius sæpius omisit. Vide Gronov. ad xl. 42. § 3. et quæ notavi ad i. 23. § 5.

§ 5 *Mendacium struere*] *Instruere* Lov. 4. 5. et Harl. Nihil mutandum. 'Struere mendacium,' ut 'struere consilia' ii. 3. 'opes' ii. 41. 'bellum' in Epit. Liv. lib. xlviii. Prima syllaba *τοῦ instruere* nata est ex præced. vocis litera postrema. Talis erroris exemplum habuimus xxi. 29. § 6. Similiter xxix. 3. § 3.

§ 7 *Literæ quoque ab Hannibale ad Philippum inventæ de pace inter regem*] Quis neget verius in meo esse *inventæ et pacta inter?* Quo enim de pace compositio, ubi bellum numquam fuerat? Pacta erant, et novum fœdus. *Lipsius*, Ep. Quæst. iii. 19. Non deteriorem reperi scripturam in Pal. 1. ad marginem *inventa et pactæ leges inter regem*. Dixit quippe ipse Titus in principio hujus cap. 'In has ferme leges inter Pœnum ducem legatosque Macedonum ictum fœdus.' *Gebh.* Put. *inventæ et pactæ et pactis inter:* cum virgulis tamen, quo *et pactis* cancellabant. Ita Pet. melior *et pactæ*. Lege *inventæ, et pacta pacis inter regem Macedonum Pœnumque ducem.* Forte et *Macedonem*. J. F. Gron. Vulgatum servant Harl. Rec. et Gaertn. *inventæ et pactum et pacem* Lov. 4. *inventæ et pacem inter regem* Hearnii L. 1. *inventæ et pactum pacis inter regem* ejusdem D. *inventæ et pactum inter regem* Lov. 3. *inventæ et pactæ inter regem* Flor. et Voss. ambo a m. pr. qui *et pacta* legunt a m. sec. Neque aliter Lov. 1. 2. 5. Ber. Hav. Hearnii N. et Colbert. apud Doujat. Quam scripturam non is tantum eamdem ob caussam, ac Lipsius diu ante dedit, probat, sed nuper etiam Crevier. ob plerorumque codd. consensum. Verum hic etiam in uno suorum eamdem lectionem invenit, quam Gebhard. in margine Pal. 1. eamque etiam haud displicere testatur. Gronovii lectio nimis a Mss. recedit. In Put. enim integerrimo *et pactis* a librario per errorem repetitum, et hinc iterum inductum erat. Restitui igitur, quod volunt plerique codd. et viri docti etiam prætulerunt *inventæ, et pacta inter regem*. Quod autem Gron. præterea conjicit *regem Macedonem*, ei adversantur omnes codd. Cap. præc. 'Philippus Macedonum rex.' xxiv. 10. 'Intentus adversus omnes motus Philippi Macedonum regis:' et sæpissime alibi. Forte ita conjecit Gronov. ut convenirent 'rex Macedo' et 'Pœnus dux.' Sed, similes variationes orationis Livium

ubique captasse, sæpius dictum est.

§ 8 *Ad senatum, aut ad consules*] Ita primus edidit Cœlius Curio. Priores omnes *aut consules*, consentientibus Florent. Voss. Lov. quinque, Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii Oxon. Livium quidem præpositiones sæpissime repetiisse, dictum est ad VI. 28. § 6. id tamen non ubique, invitis codd. ipsi obtrudendum. Paullo ante *Quibus datis cognitis* Flor. Cant. Lov. 1. 2. 4. Harl. et Gaertn. *Quibus datis agnitisque* Ber. et Hav. *Quibus datis et cognitis* Hearnii L. 1.

§ 9 *L. Valerius Antias*] Hunc esse eum Valerium Antiatem, qui annales conscripsit, existimat Glandorp. in Onom. p. 871. Pighius etiam in Annal. ad a. DXL. p. 176. videndum monet, utrum hic sit qui historias scripserit. At diu jam Vossius de Hist. Lat. I. 10. et Perizon. Animadv. Hist. c. 6. p. 209. monuerunt, ex Vellei. II. 9. patere, Antiatem historicum circa tempora Sullæ dictatoris vixisse. Ceterum Vossius et alii ei prænomen *Quinti*, Schottus autem ad Præfat. Auct. de Orig. Gent. Rom. *Publii* tribuunt: quod qua auctoritate fiat, non liquet.

In omnes naves legatos separatim custodiendos divideret] Boni fere omnes *partim*. Sed et optimi *neve quæ communicatio*. J. F. Gron. *Legatos partim custodiendos* etiam Flor. Voss. Lov. 2. 3. 4. Harl. Ber. Rec. Gaertn. Hav. Hearnii Oxon. et omnes, quibus usus sum, edd. usque ad Froben. 1535. Præterea *per omnes naves* Ber. et Hav. Mox *neve quæ communicatio* etiam Flor. Vulgo τὸ *quæ* deerat.

§ 10 *Ad bellum ac defectionem omnes spectare*] In melioribus deest præpositio. Quia utroque modo Livius alibi, cur vetustissimis libris non obsequeremur? *J. F. Gron.* Recte Gronov. Livium utroque modo locutum adfirmat. De addita præpositione vide ad I. 47. § 1. de ea omissa ad XXII. 22. § 21. Subscribo itaque ejus judicio, optimis libris obsequendum esse. Jam autem non hi tantum, verum omnes omnino, quos Hearnius Oxonii, quosque ego consuluimus, constanter præpositionem omittunt. At male *bellum ad defectionem* legunt Hafn. Cant. et Voss. Præterea *petere*, pro *spectare*, perperam Lov. 5.

§ 11 *Non tam in periculosum, quam longum, morbum inplicitum*] *Non tam per. quam longum* Lov. 3. et Gaertn. præpositione *in* elisa a præced. vocis litera finali. Vide ad X. 18. § 3. *Non tam in periculoso quam longo morbo* Ber. *non tam periculoso quam longo morbo* Lov. 4. 5. Hearnii N. et Brancal. Latinii. Livium ita loqui solere, vidimus ad VII. 23. § 2. Optimis tamen libris in vulgatum conspirantibus, nihil mutandum censeo. Nam etiam Nepot. 'in morbum inplicari' dixisse, lexicographi notarunt. Eadem constructio etiam aliis placuit. Paullo ante *Q. Minutium* Voss. Lov. 1. 2. 3. 4. Harl. Hafn. Rec. Gaertn. Hav. Hearnii Oxon. et edd. ante Aldum.

§ 12 *Pacatæ provinciæ præsidem*] Mur. et Gud. *præsidium*. Lege *exercitumque ibi ut satis firmum pacatæ prov. præsidio esse, ita parum bello*. J. F. Gron. Tamen c. 48. 'Siciliam et Sardiniam vix præsides provinciarum exercitus alere.' *Duk. Præsidium* etiam Hearnii N. *præsidio*, ut Gronov. conjecit, Lov. 3. et Hav. Ut *præsidem* vel *præsidium* Gronovio displiceret, ea caussa fuisse videtur, quod ita vox illa repetenda foret ad sequens *parum*; neque commode dici posse existimaret *exercitus parum firmus præses bello*, *exercitus parum firmum præsidium bello*. At si *præsidio* scribas, dicet Liv. exercitum, qui in Sardinia erat, satis firmum esse præsidio pacatæ provinciæ, at parum firmum bello: *præsidio* igitur in contextum recepi.

§ 13 *Quinque millia peditum, trecentos equites scriberet*] Quidam, imo iidem, etiam *quadringentos* emenda-

runt equites, moti fortassis, quod legionem auctam millenario viderunt. At Polybius cum I. 16. legionem Romanam quaternis millibus peditum trecenis equitibus exhibeat, libro deinde III. 107. ubi legiones auctas ante cladem Cannensem refert, hæc subjicit verba: 'Romani enim, sicut supra memoravimus, quatuor legionibus exercitum complent. Singulæ quæque legiones quaternis millibus peditum constant, equitibus ducentis: aut si quando ingens aliqua necessitas urget, quinis millibus peditum, trecentis equitibus.' Hæc ille. Quamquam in hoc Polybii numero illic fortassis *trecentis* pro *ducentis*, hic vero *quadringentis* pro *trecentis* legendum. In Livio sane VII. 25. quaternum millium ac ducentorum peditum cum trecentis equitibus legio describitur; quæ ab eodem lib. VIII. c. 8. quinum millium, equitibus non variatis, exhibetur. Ego totum hoc lectoris judicio relinquo: nam, de equitibus quod certum affirmem, non habeo. *Glar.* Prisca ed. hic numerat *trecentos equites.* Pal. 1. *ut Fulvius Flaccus mille peditum CCCC. equites.* Pall. 2. ac 3. *ut Fulvius Flaccus mille equites, quadringentos equites.* Statim comparet in Pal. 2. *in Sardiniam trahendam curaret.* Gebh. Aldus est, quem *quadringentos* edidisse Glareanus ægre fert. Ita tamen Flor. Lov. 3. 4. 5. Harl. Ber. Hav. pluresque alii codd. At præterea *Flaccus vel peditum* Flor. *Flaccus millia peditum* Lov. 4. et Harl. *Flaccus M. peditum* Voss. Lov. 1. 2. 3. et Hearnii D. *Flaccus VI. peditum* ejusdem N. *Flaccus VI. millia peditum* Berol. *Flaccus M. pedites* Lov. 5. *Flaccus mille pedites* Rec. et Hearnii L. 1. *Flaccus pedites mille* Gaertn. Paullo ante Flacci prænomen *Q.* deest in Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii L. 1. D. ac N. Verbum *trajiciendam* inlustravi ad II. 11. § 2.

§ 15 *T. Manlius Torquatus, qui bis consul censorque fuerat*] Consul fuit cum Attilio Bulbo, quo in magistratu de Sardis triumphavit; iterum cum Q. Fulvio Flacco, quem eundem etiam in censura collegam habuit, auctoribus Capit. scriptoribus. *Sigon.* Et hic vox quarta, vox ultima nihil addunt orationi: quod et iteratum velim libro Livii XXV. c. 5. ubi ad hanc faciem ista quoque obvia clausula. *Grut.* Sæpissime his notis Gruteri conjecturas inprobare coactus sum, quibus modo unum, modo plura verba ex Livio ejiciebat, idque nullam aliam ob caussam, quam quia sine sensus detrimento abesse poterant. Exempla videri possunt ad I. 22. § 6. III. 70. § 1. IV. 17. § 3. c. 43. § 5. V. 17. § 1. et 8. c. 6. § 1. 2. VIII. 10. § 1. c. 28. § 3. XXI. 59. § 9. aliisque locis. Si hac ratione in bonos scriptores grassari liceret, et omnia, quæ sine fraude sententiæ omitti possunt, inducenda forent, quanta passim mutatio, an mutilatio dicam, fieri deberet? Non alibi tamen, quam huic loco, magis temerarium Gruterus ferrum adhibuit. Ecce enim, ejectis vocibus *qui* et *fuerat*, legendum censet *Torquatus bis consul censorque,* oblitus genus loquendi, quod ipsi otiosum visum est, non tantum XXV. 5. obcurrere, sed pluribus aliis locis. Ita III. 12. 'Capitolinus, qui ter consul fuerat.' c. 13. 'M. Volscius Fictor, qui ante aliquot annos tribunus plebis fuerat.' c. 25. 'Capitolinus, qui ter consul fuerat.' hoc lib. c. 30. 'Flaccus, qui antea consul censorque fuerat:' ubi quinque similia exempla laudat Perizon. XXIV. 9. 'Consulis filius, qui tum ædilis erat.' c. 44. 'Q. Fabius, qui tum consul erat.' XXXIX. 11. 'Lævinum, qui bis consul fuerat.' XXX. 23. 'Q. Metellus, qui triennio ante consul dictatorque fuerat:' eodem cap. 'Lævinus, qui bis consul fuerat.' c. 26. 'Geminus, qui tum magister equitum erat.'

Plura alia sciens prætereo, ne tædio sim. Addo tantum locum Cic. admodum similem de Div. I. 18. 'Ti. Gracchus P. F., qui bis consul et censor fuit.' Si itaque hoc loco voces illæ inducendæ sunt, quia nihil addunt orationi, ob eamdem rationem etiam ex omnibus reliquis ejiciendæ erunt: quod nemini sano verisimile, credo, videbitur. Sed præterea, Gruterus ne ad sequentia quidem animum adtendit. Admissa ejus conjectura legendum foret, *missus est T. Manlius Torquatus bis consul censorque, subegeratque, &c.* Sed ita oratio non cohærebit, verum insuper legendum erit *qui subegerat.* Sunt etiam loca, quibus Gronov. ex conjectura quasdam voces eamdem ob caussam ejicit, ob quam hic Gruter. Vide xxv. 1. § 4. et xxxiii. 45. § 4. Verum neque ei adsentior. Ceterum *Ti. Manlius* Ber. et Hav. *L. Manlius* Gaertn. *T. Mallius* Lov. 3. *T. Manilius* Hearnii D. et N.

Subegeratque in consulatu Sardos] Locus est hiulcus, in quo vox una deficit. Nam puto declarasse Livium, cum dicat bis consulem Manlium fuisse, quo in consulatu Sardos subegerit. In aliquibus libris legitur *in suo consulatu*, et suspicor legendum esse *in primo consulatu:* quæ vox, numerali nota in plerisque libris forte signata, librariorum culpa demum intercidisse videtur. *Pighius* in Ann. ad a. DXIX. p. 95.

§ 16 *Ad Baliares insulas ejicitur*] Pall. tres, et vet. ed. *ducitur*. Gebh. Scripti *dicitur*, factum ex *deicitur*, ut solent fere libri vett. pro *dejicitur*. Naufragi quidem 'ejici' dicuntur, (et notavimus ad M. Senecam Contr. III. 16.) sed naufragi. At qui, summa re salva, tempestate vertuntur a cursu vel a medio mari ad inferiorem partem, *dejici* dicuntur. Ut apud Cæsarem Gall. IV. 28. 'Tanta tempestas subito coorta est, ut nulla earum cursum tenere posset, sed aliæ eodem, unde profectæ erant, referrentur naves, aliæ ad inferiorem partem magno sui cum periculo dejicerentur.' Noster c. 40. 'Quæ tempestate dejecta ad Baleares erat.' XXI. 49. 'Eam quoque classem ad Ægates insulas dejectam.' *J. F. Gron.* Vulgatum primum admisit Froben. 1535. antea legebatur *ducitur*, quod præferunt etiam Lov. 3. 4. Harl. Ber. Rec. Gaertn. et Hearnii L. 1. atque a m. pr. N. Neque aliter Flor. et Voss. a m. sec. in quibus *dicitur* est a m. pr. *deicitur* Lov. 2. Hearnii N. a m. sec. et Victor. apud Crevier. Sed plane *dejicitur*, ut Gronov. emendat, Lov. 5. et Harl. quod recte de illis dici notat, qui vi ventorum aut fluctuum a cursu depelluntur. Vide etiam Jac. Gronov. ad Tacit. Ann. II. 40. Id etiam forte restituendum apud Vell. Pat. I. 1. 'Agamemnon tempestate in Cretam dejectus:' vulgo legitur *rejectus*. Sed 'rejici' dicuntur, qui eodem reverti coguntur, unde profecti sunt. Vide ad XLIV. 19. § 3. Literas autem *D* et *R* passim confundi in Mss. dictum est ad IX. 10. § 6. Burm. ibi conjicit *ejectus*, id est, naufragio in eam egressus. Alterutrum certe verum puto.

§ 17 *Naves dum refiguntur*] Sic legitur per vos in Regio cod. emendatum, cum emendare debuissetis *reficiuntur*. Nam 'refigere' est, quod fixum est educere. *Valla*. Vitiosa lectio tamen superest in Voss. Lov. 3. Ber. Harl. Hafn. et Hearnii N. in margine.

CAP. XXXV. § 1 *Fractis partis alterius animis*] Pall. 1. ac 3. *tractis*. Gebh. Similiter Flor. a m. pr. Voss. Lov. 1. 2. 3. 4. Harl. et Hav. Sed ita passim errant librarii. Vide ad III. 49. § 5. et XXXIX. 51. § 2. Adde quæ notavi ad Silii III. 55. Eodem modo commutantur 'diffractus' et 'distractus.' Vide Burm. ad Suet. Aug. c. 17. p. 232. Paullo ante *In Italiam* Voss. Lov. 1. 2. 4. et Ber. Vide ad Epit. Liv. lib. XXI. Insuper *post Cannen-*

sem cladem Ber.

§ 2 *Dolum ad capiendos eos comparant*] *Dolos* Pal. 1. Ceterum hæc loquendi formula Plautina est, in Captiv. Prol. vs. 47. 'Sed inscientes sua sibi fallacia Ita compararunt et confinxerunt dolum.' *Gebh.* *Ad capiendum eos* Lov. 1. 2. et Voss. Vide ad XL. 49. § 1.

§ 3 *Statutum sacrificium ad Hamas*] Legendum est *statum*, de quo fuit inter nos apud regem controversia, quodque ego multis rationibus atque exemplis probavi. *Valla.* Sine dubio vera est Vallæ emendatio, et tamen altera lectio, quam damnavit, superest in Flor. Voss. et plerisque meis, omnibus Hearnii Oxon. et edd. antiqq. usque ad Froben. 1535. Sæpissime ita peccari, videbimus ad XXXIX. 13. § 8. Mox *ut Cumanus eo senatus* Lov. 4. 5. Gaertn. et typis descripti ante Aldum. *Ut Cumanus senatus eo* Hav. *ut et Cumanus senatus* Lov. 2. Deinde *ad consulendum*, pro *ad consultandum*, Voss. Lov. 1. 2. et Ber. 'Consulere' pro consultare poni, vidimus ad II. 7. § 2. Optimorum tamen codd. in vulgatum consensus efficit ut lectionem illam hic a librariis profectam credam. Eos enim sæpe ita errasse, vidimus ad XXI. 16. § 2.

§ 4 *Ne quid ab Romanis novi periculi esset*] In V. C. est *fieret*; pro quo videtur scribendum *foret*. Ursin. Solus Put. hic nos adjuvit: *ab Romanoue-nove.* Verum est *ab Romano Pœnove periculi.* J. F. Gron. Vide eumdem Obs. I. 11. pag. 181. *fieret* etiam Ber. unde Latinius quoque *foret* scribendum conjicit. Sed reliqui omnes *esset* tuentur. Paullo ante *se habituros*, pro *sese*, Flor. Voss. Lov. 1. 2. 4. 5. Harl. Ber. et Hav.

§ 5 *Circa Linternum castra posuit*] Vet. lib. *Liternum.* Sigon. Vide ad XXII. 16. § 4. *Circa Liternum posuit castra* Flor. *castra ponit* Lov. 4. Paullo ante, addita voce, *Sempronius Graccus*, vel *Gracchus*, *consul* Ber. Hav. et Hearnii N. a m. sec.

§ 6 *Ea maxima pars volonum erat*] Sic Justinus v. 10. 'Ex quibus major pars Atheniensium erat.' Tamen hic meliores fere *erant.* Ut forsan auctores scripserint *volones erant*, et *Athenienses erant.* J. F. Gron. *Erant* etiam Flor. Voss. Lov. 2. 4. et Harl. Avi emendationem ad d. loc. Justini Abr. Gronov. inlustravit simili loco Tacit. Hist. III. 12. At vulgato favet locus XXIV. 16. 'Minus duo millia hominum, et ea magna pars equitum, effugerunt.' Mox *cognoscere ordines*, pro *agnoscere*, Lov. 2. et Hearnii D. atque N. a m. pr. Vide ad IV. 36. § 7.

§ 7 *Inter quæ concordiæ maxima erat cura duci*] Put. *inter quæ maxemamerat curacura duci*, omisso τῷ *concordiæ*, quod et Pet. et Men. et Voss. prorsus ignorant. Scribe primum *maxima inerat tum cura duci.* Sallustius Catil. c. 25. 'Prorsus multæ facetiæ multusque lepos inerat.' Noster XLII. 39. 'Inerat cura insita mortalibus videndi congredientes nobilem regem et populi principis terrarum legatos.' Curtius VII. 7. 'Una erat cura, ne inultus occideret.' Deinde iidem quatuor, *ne qua exprobratio*, pro *ne quam.* Vix est, ut τὸ *concordiæ* non adjecerit aliquis, qui nesciebat τὸ *itaque* non hic esse caussale, sed potius pro *et ita.* Quid enim integrius? *Inter quæ maxima inerat tum cura duci, itaque leg. trib. præc., ne qua expr. cuiquam vet. fort. disc. inter ordines sereret. Exprobratio cuiquam*, verbali regente casum verbi, est exprobratio cuiquam facta. Ut apud Plautum Asin. II. 2. 41. 'Verbis velitationem fieri compendi volo:' id est, velitationem, quæ fit verbis, fieri compendii volo. Et Amphitr. I. 1. 12. 'Opulento homini hoc servitus dura est.' Sic apud Ciceronem, quod jam notavimus, *eruptio Mutina*, pro eruptione Mutina facta. *J. F. Gron.* *Inter quæ maxima cura erat duci* Lov. 1. neque aliter Hav. nisi quod vocem *duci*

ignoret: *inter quæ maxima erat cura duci* Lov. 2. Harl. Gaertn. et Ber. *inter quæ maximam erat cura duci* Flor. unde patet *maxima inerat* optime Gronov. restituisse; quod, nisi excerpta fallant, exstat in Cant. In nullo denique cod. *concordiæ* obvium fuit. In Gronov. vero conjectura nibil displicet, nisi sola addita vox *tum*, quam effinxit ex voce *cura;* sed eam potius bis per errorem a librario scriptam fuisse existimo; præsertim quum viri docti, qui cod. Put. versarunt, notaverint, in eo potius aliquid superesse, quam deesse. Legam igitur *inter quæ maxima inerat cura duci*. Τὸ *inerat* ad laud. l. Sallust. inlustrat Cortius. Contra Donjatius putat, magis perspicuam fore sententiam, si retineamus nomen *concordiæ*, quod et scripti non pauci et editi habent: alioqui enim suspensam quodammodo futuram orationem, nec adpariturum, cujus rei maxima esset cura Sempronio. Fruatur judicio suo, modo nobis non invideat, ut frugibus inventis a glandibus abstineamus. Vellem tamen docuisset, quinam forent 'scripti non pauci, τὸ concordiæ' servantes. Recte autem Gronov. *itaque* exponit et ita; (vide ad III. 30. § 7.) recte etiam *ne qua* emendat, pro *ne quam*. Similiter enim inveni in omnibus, quos adhibui, scriptis et in nonnullis edd. vett. Ita 'ne qua vis' III. 5. et hujus generis alia passim. Recte denique casum, quem verbum 'exprobrare' regit, verbali 'exprobratio' junctum inlustravit. Ita Gujet. et Bentl. emendarunt apud Ter. in Andr. I. 1. 16. 'Isthæc commemoratio quasi exprobratio est inmemori beneficii,' pro *inmemoris*.

§ 8 *Omnes satis honestos generososque ducerent, quibus*] Locus hic, alias obscurissimus, videtur interpretationem eandem admittere, quam Scipionis dictum XXV. 2. 'Si me omnes Quirites ædilem facere volunt, satis annorum habeo.' *Grut.*

§ 9 *Ut prope in oblivionem veniret, qua ex conditione*] Ita Gronov. 1665. edi curavit, et omnes codd. mei præferunt. Priores, quas vidi, edd. legunt *venirent*. Sed verba *qua ex conditione quisque esset miles factus* hic funguntur vice nominativi, adeoque *veniret* verum est. Vide ad I. 53. § 1. Paullo ante *coaluerunt* Lov. 4.

§ 12 *Jussis Cumanis omnia ex agris in urbem convehere*] *Jussit Cumanis* Flor. Voss. Lov. 1. 2. 3. 4. Harl. Ber. Rec. Gaertn. Hav. Hearnii N. et edd. antiqq. pro quo recte Froben. 1535. reposuit *jussis*. Alteram enim locutionem solœcam esse, pluribus docet Gronov. ad XXVII. 24. § 3.

Pridie, quam statutum sacrificium] Put. Pet. *pridie, quam statum sacrificium:* ut, legendum esse, se apud regem disputasse, Valla gloriatur. *J. F. Gron.* Ita gloriatur Valla h. cap. ad § 3. de hoc tamen loco nihil monuit. Ceterum *statutum* hic perperam servant Voss. Lov. 1. 2. 5. Ber. Hafn. Gaertn. et Hav.

§ 13 *Hamæ inde tria millia passuum absunt*] *Cum æde* Flor. a m. pr. *Cum inde* a m. sec. *Deinde Cumis* Hav. *Cumæ deinde* Voss. a m. pr. et Lov. 1. 2. ac 3. *Cumæ*, omissa voce *inde*, Lov. 4. *A Cumis Hamæ deinde* Ber. *Hamæ deinde* Gaertn. Præterea *III. passuum* Flor. quod ambiguum est, et *tribus millibus* exponi potest, ut legitur in Lov. 3. et Ber. vel *tria millia*, ut vulgo exstat: quomodo etiam sæpe Livium locutum esse, docent exempla adlata ad VI. 32. § 9.

Marius Alpius edixit, ut cui summus magistratus erat Campanis, cum XIIII. majorum habebat castra] Vos sic emendatis: *Martius Alpius et pse, uti cui sum. mag. erat Camp. cum XIIII. juniorum*, vel *militum, habebat castra*. Ego sic: *Mediastuticus*, vel *Medistuticus, qui sum. mag. erat Camp. cum XIIII. militum habebat castra*. Est autem *Mediastuticus* nomen magistratus, ut aliis in locis apud Livium,

libro secundi belli Punici vi. 6. patet. Si quis tollendum relativum putat, ut sit *Medistuticus, summus magistratus erat*, tollat licet. *Valla*. Marii Blosii prætoris Campani mentio est non ita longe ab initio hujus libri c. 7. At in summo magistratu mediastutici erant, ut lib. vi. hujus decados patet, et priore anno Pacuvius Calavius in summo erat magistratu. Verum non video, quam sint hæc apud Livium distincta, fortassis, ut ad historiam minus pertinentia, consulto ab authore neglecta. *Glar*. Pal. 1. *nec procul in obculto Marius Alpius: et dixit uti cui sumus*. Pal. 2. *nec procul inde Marius Alfius et ipse uti cui summus*. Pal. 3. *nec procul inde occulto Marius Alfius uti cui*. Cl. Lipsius Epist. Quæst. i. 19. inde facit *Medixtutickus:* non operose præeunte Valla, ante bina sæcula hinc extricante *Medistuticus*, talem conjecturam produxit. Cæterum eidem Lipsio, *qui summus magistratus erat Campanis*, pro glossa fuerunt. Infra xxiv. 19. aperte habetur in Pal. 1. ac vet. ed. *Medixtuticus*. Sic legendum xxvi. 7. ubi et Lipsius illa, *qui summus magistratus apud Campanos est*, ejicit. *Gebh*. *Nec procul inde in occulto Marius Alpius edixituticui sum. mag. erat Camp. cum XIIII. malorum habebat castra*. Sic Put. Pet. Men. Pall. duo, Flor. Voss. Barb. paucis apicibus forte, quos annotasse nihil interest, differentes. Scribe, *nec procul inde in occulto Marius Alfius Medixtuticus* (*sum. mag. erat Camp.*) *cum quatuordecim millibus armatorum habebat castra; sacr. app. et inter id fraudi instr. int., quam mun. cast. aut ulli mil. operi*. Nam τὸ *in* vel *is* et *fuit*, quibus auctiores vulgatæ, optimi nostri abjurant. L. Valla præivit. Lipsius pro supervacuo delet *summus magistratus erat Campanis*. Quid igitur fiet xxx. 7. ‘ Senatum itaque suffetes (quod velut consulare imperium apud eos erat) vocaverunt :’ aut xxxv. 34. ‘ Per apocletos autem (id vocant sanctius concilium: ex delectis constat viris) id agitabant,’ &c. Et xxxviii. 30. ‘ Damiurgis civitatum, qui summus est magistratus, Ægium evocantibus.’ Cicero in Verrem iv. 23. ‘ Dionysiarchum ad se Proagorum, hoc est summum magistratum, vocari jubet.’ *J. F. Gron*. *Alphius qui summus*, mediis omissis, Voss. in marg. et edd. ante Gronov. *Aliphius cui summus* Lov. 5. *Alfius summus* Hafn. *Alpius*, vel *Alfius, edixit uti cui summus, &c*. Lov. 1. 2. 3. 4. Harl. Rec. Gaertn. Hav. et Oxonienses Hearnii. Veram lectionem Gronovius restituit. Summi Campanorum magistratus nomen *Mediastuticus* scribit Cluver. Ital. Ant. i. 6. pagg. 42. et 43. Voces autem *is* et *fuit* desunt etiam ab omnibus meis.

§ 15 *Triduum sacrificatum ad Hamas*] Quis credat Gracchum, qui pridie istius sacrificii jam moverat Cumas, post triduum demum oppressisse Campanos, et non primo quoque tempore, antequam detegerentur insidiæ? quas, etiamsi nemo enunciaret, in tam propinquo loco celare difficile erat, et eo ipso animadvertere potuissent Campani, quod nemo Cumanorum, contra quam dictum erat, advenisset. Verisimile est, his verbis æque ac sequentibus describi ipsum illud sacrum, legendumque levi mutatione *sacrificandum*. Jac. Perizon. Crevier. legendum putat *sacrificatur*, ut simul innuat Livius istud sacrificium adhuc suo ævo celebrari. Verum unde, quæso, id constat? Contra non multum Perizonii conjectura a vulgato abit. Scriptum fuerat *sacrificādum*. Evanescente deinde linea transversa, nihil propius erat, quam ut in *sacrificatum* mutaretur. Similiter sæpe librarios errasse dictum est ad vi. 37, § 4.

§ 16 *Ne quis enunciare posset, a sexta ad decimam diei horam*] Put. *ne quis enuntiare posset cœpta et an decuma diei horam*. Sic Pet. uterque, et Men.

Voss. Barber. et quatuor Flor. cum Aldina, nisi quod omnes *ad decimam diei horam.* Quippe in vetustissimo libro τοῦ *an* posteriori literæ transsutæ *d* suprascriptum est. Me vero prima manus ambiguum relinquit, *ante decimam*, an *ad decimam*, an *ab decima diei hora* (quo maxime inclino) probare malim. 'Enuntiare cœpta,' ut apud Silium 'prodere cœpta.' Infra c. 41. 'Nocte, ne cujus interventus cœpta impediret, mortem sibi conscivit.' *J. F. Gron.* *Ad decimam diei horam* videtur prætulisse Schelius ad Polyb. c. 8. Ut IX. 37. 'Decima fere erat diei hora, quum cibum capere consul milites jubet.' *Duk.* *Ne quis enunciare posset cœpta, et ad decimam diei horam* Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Hafn. Gaertn. Hav. et Hearnii N. ac D. neque hinc differunt Lov. 2. et Ber. nisi quod copulativam *et* omittant. 'Enunciare cœpta,' ut 'maturare cœpta' XXIV. 13.

§ 18 *Ut in pervigilio neglecta*] Cui Deo Deæ pervigilatum fuerit, incertum esse Lipsius notat Elect. I. 5. ubi de pervigilio plura, quæ ad hunc locum Modius contulerat.

Alios perpetrato sacro inermes redeuntes obtruncat] Pal. 2. *probe curato sacro.* Pal. 3. forte rectius, *procurato sacro.* Tibullus I. 5. 13. 'Ipse procuravi, ne possent sæva nocere Somnia.' *Gebh.* *Prope curato sacro* Rec. Sed nihil mutandum. Infra XXIV. 13. 'Sacro inde perpetrato, ad quod venerat, Puteolos repente agmen convertit.' XXV. 12. 'Perpetrato sacro in monte, proficiscuntur.' XLIV. 22. 'Sacrificio rite perpetrato in Macedoniam profecti sunt.'

§ 19 *Eo tumultu nocturno cæsa plus duo millia*] Vox *nocturno* redundat: nam ex priore versu satis intelligitur rem nocte actam esse: abest certe a vet. lib. *Sigon.* Contra eamdem vocem servant omnes mei. Sed præterea *plus duobus millibus* Ber. *plus quam duo millia* Flor. Nisi plures testes adfirment, credere non ausim. Vulgatum enim passim Livio fuit in deliciis. Vide ad XLI. 12. § 8.

CAP. XXXVI. § 1 *Hannibalem metuens*] Ita prisca ed. et Pall. duo. Sed melius Pal. 2. *ab Annibale metuens.* Gebh. *Hannibalem metuens* Voss. Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii Oxon. Brancal. Latinii, et editi ante Aldum, qui recte *ab Hannibale* substituit. Ter. Andr. I. 1. 79. 'Metui a Chryside.' Similiter 'metus ab cive et ab hoste' II. 24. 'metus a prætore Romano' XXIII. 15. 'metus a Romanis, timor a principibus' XLV. 26.

Qui super Capuam ac Tifata habebat castra] Pal. 1. exhibet *Antifatis habebat castra.* Pal. 3. *Tifatis habebat castra.* Gebhardus. Put. Pet. Pal. Voss. *Antifatis.* Scribe *super Capuam in Tifatis.* Infra c. 29. 'Castraque Hannibalis, quæ in Tifatis erant.' *J. F. Gronov.* Vulgatum defendi potest ex eo, quod mox h. cap. obcurrit: 'In castra supra Tifata se recepit.' Verum *super Capuam habebat*, duabus vocibus omissis, Lovel. 1. *super Capuam ad Tifata* Rec. Lov. 5. Gaertn. et edd. usque ad ultimam Gruteri, quæ errore, ut videtur, operarum *ac Tifata* dedit. *Super Capuam Antifatis* Flor. Lovel. 2. 3. 4. Harl. Ber. Hav. Hearnii L. 1. N. et Brancal. Latinii; pro quo Gronov. non male dedit *in Tifatis.* Infra c. 43. 'Præsidio modico relicto in Tifatis profectus.'

§ 2 *Nec eum provida viri fefellit opinio*] Put. *provida fuituiri.* Scribe *nec eum provida futuri fefellit opinio.* Tacitus Ann. VI. 46. 'Jactis tamen vocibus, per quas intelligeretur providus futurorum.' *J. F. Gronov.* Idem Gronov. *provida veri* in prima nott. ed. conjecit. Postea *provida futuri* maluit ex vestigiis Put. cui consentiens Flor. præfert *provida fuit uiri;* at mediæ voci signa subjecta sunt, quibus scriba indicavit eam delendam esse. 'Providus futuri,' ut apud Cic.

de Div. II. 57. 'Mentem ita movens, ut eam providam rerum futurarum efficiat.' De Nat. Deor. II. 22. 'Provida utilitatum opportunitatumque omnium.' Contra 'improvidus' XXVI. 39. 'Improvidus futuri certaminis Romanas veniebat.'

§ 3 *Obviosque Campanorum per duo præsidia Capuam duci*] Quæ hæc *duo præsidia*, non facile dixerim. Mendi suspicionem facit vetus liber, qui illud *per* nullus habet. Ita legerim *obviosque Campanorum, dato præsidio, Capuam duci;* hoc tantum *duo* scribens *dato*. Lipsius, Ep. Quæst. III. 19. Pall. tres *obviosque ex fuga Campanorum duo præsidia Capuam duci:* et ita vet. Lipsii lib. unde rectum putat *dato præsidio*. Gebh. Put. Pet. Voss. tres Pall. *Campanorum duo præsidio;* unde recte Lipsius *dato*. J. F. Gron. *Duo præsidia* Lov. 1. 2. 3. 4. Harl. Gaertn. et Voss. a m. pr. *duobus præsidiis* a m. sec. *ad præsidia* Lov. 5. Ber. Hafn. et Hav. *ad duo præsidia* Brancal. Latinii: *duo præsidio* Flor. et Hearnii L. 1.

Saucios vehiculis tolli portarique] Pal. 2. *et saucios:* a Pal. 1. vero plane abest τὸ *tolli*. Gebh. Optimi *saucios vehiculis portari jubet;* ubi et alii codd. ignorant τὸ *tolli*. J. F. Gron. *Tolli* ignorant apud me Voss. Lov. 1. 2. 3. 4. Ber. et Hav. at *vehiculis portari jubet* Flor. Harl. et Hearnii L. 1. ac D.

§ 4 *Ipse ad Hamas vacua*] Alii *ad Hamis*. Optimi *ipse Hamis*. J. F. Gron. *Ad Hamis* Flor. a m. pr. Voss. a m. pr. Lov. 1. Harl. et Gaertn.

Nequidquam præter recentis vestigia cædis] Legendum est *nec quicquam*. Quum dico legendum, dico vos emendare debuisse. *Valla*. Pal. 2. *nequicquam recentis vestigia cædis*. Gebh. Ut Valla emendat, est in Flor. Lov. 5. et Hav. Plerique reliqui cum edd. Rom. 1472. ac Parm. perperam *nequicquam* servant. Vide ad IX. 18. § 5. Mox § seq. *Cumas traiceret*, pro *duceret*, Gaertn. *trajiceret* editi ante Aldum.

§ 6 *In castra supra Tifata se recepit*] *Super Tifatia* Flor. Voss. Lov. 1. 2. 3. et Harl. *super Tifata* Ber. Modo dixit hoc cap. 'super Capuam in Tifatis.' XXIV. 12. 'Ad Tifata in veteribus castris super Capuam consedit:' ubi etiam unus codex *supra*. Et ita h. lib. c. 32. ubi vulgo *supra Suessulam Nolæ* editur, alii codd. exhibent *super Suessulam*. Similiter primo *supra caput* mox 'super caput,' dixit XXXII. 11. § 3. et 8. Vide etiam ad IV. 22. § 6. et X. 41. § 14. Sæpius hæ duæ præpositiones a librariis confunduntur. Vide ad II. 13. § 8. IV. 22. § 6. VIII. 7. § 1. XXI. 23. § 6. c. 33. § 2. XXIV. 17. § 2. XXVIII. 37. § 9. cap. 46. § 15. XXX. 8. § 7. XXXVIII. 40. § 1. ad Epit. Liv. lib. LXXIX. et alibi. Adde Burm. ad Nemes. Ecl. III. 5. et ad Suet. Claud. c. 25. Similiter *suprastare* et *superstare*. Vide ad X. 5. § 11. Eodem modo variant librarii in præpositionibus *inter* et *intra*. Vide ad V. 27. § 3.

§ 7 *Populatoque agro Cumano*] Meliores *perpopulatoque*. J. F. Gron. Ita et Flor. Lovel. 1. 3. 4. 5. Harl. Gaertn. et Hearnii N. ac D. Verbo hoc sæpius Livius utitur. XXII. 3. 'Hannibal perpopuletur Italiam.' c. 9. 'Perpopulato agro urbem oppugnare.' XXVI. 9. 'Infestius perpopulato agro Fregellano.' XXXIV. 28. 'Perpopulatus omnia circumjecta urbi loca.' cap. 56. 'Padi ripas cum cædibus et incendiis perpopulatos esse.' XLIV. 27. 'Retro ad Istrum, perpopulati Thraciam, redierunt.' Notat autem Gronov. ad XXVIII. 46. § 14. amasse Livium quasvis voces cum hac præpositione componere, quæ apud alios rarius occurrunt.

§ 8 *Tum Gracchus, &c. substitit*] *Cum Gracchus, &c. substitisset* Flor. Voss. Lov. 1. 2. 3. 4. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. quam lectionem etiam Crevier. in Put. et Victor. invenit, atque, mu-

tata distinctione, ei etiam in contextu locum dedit; quod haud male factum arbitror. Certe eamdem lectionem recepi. Olim ante hæc verba vulgo erat major interpunctio.

§ 9 *Vulturnum traducere audebat exercitum*] Meliores *Vulturnum flumen traducere*. J. F. Gron. *Vulturnum flumen* etiam Flor. Supra VIII. 11. 'Ager Falernus usque ad Vulturnum flumen plebi Romanæ dividitur.' X. 20. 'Cognoscit ad Vulturnum flumen sedere hostem.' XXII. 14. 'Ut vero ad Vulturnum flumen castra sunt posita.' c. 15. 'Urbs Vulturno flumine diremta.' Vide ad II. 32. § 2. et ad Epit. Liv. lib. V.

§ 10 *Auspiciis repetendis Romæ*] Latinitas aliud postulat, *Roma:* aut delendum. *Tan. Faber*. Vox ultima spernitur ab optimis libris. *J. F. Gronov*. Spernitur etiam ab omnibus meis, et Oxon. Hearnii. Quædam vero ex edd. vett. distinguunt *repetendis, Romæ dein prodigiis*. Sed prodigia illa Fabio non Romæ, quum repetendis auspiciis eo profectus esset, verum in castra reverso obvenisse, non obscure colligi potest ex c. 39. 'Transgresso Vulturnum Fabio post expiata tandem prodigia.'

CAP. XXXVII. § 2 *Adversus ligneam ingentem turrim*] Pal. 2. et vet. ed. *turrem:* quod a Pall. 1. et 3. plane exsulat. *Gebh*. Abest τὸ *turrim:* et jure, quum statim sequatur 'aliam turrem.' *J. F. Gronov.* Abest etiam a Flor. Voss. Lovel. 1. 2. 3. 4. Harl. Ber. Hav. et Hearnii Oxon.

Quia muros satis per se altos subjectis validis supplicatis pro solo usus erat] Vos in margine et purpureo colore fecistis pro *supplicatis*, aliter *sublicis*. Opinor, Antoni, non nihil reminiscebaris correctionis meæ apud regem: quod si prorsus reminiscebaris, quomodo hunc locum emendarim, nec me auctorem in emendando Regio cod. habere voluisti, nihil est te pertinacius: sin oblitus es, nihil te obliviosius atque hebetius. Ego sic emendandum esse librum te admonui, rege approbante, et, ut reor, etiam memoria tenente, *quia muro satis per se alto subjectis validis sublicis pro solo usus erat*. Est enim 'sublica' genus trabis, unde dictus est 'pons sublicius;' quod non ex lapidibus esset, sed ex sublicis structus, non solum Romæ et in Tiberi, sed in aliis etiam fluminibus. *Valla*. Debetur hæc emendatio ac restitutio Vallæ, cum ante legeretur, ut et in Pall. 1. et 3. *muros satis per se altos subjectis validis subblicatis*. Pal. 2. et vet. ed. *subliciis*. Gebh.

§ 3 *Propugnatores urbem ac mœnia tuebantur*] Omnes *prop. mœnia atque urbem*. J. F. Gron. Ita et omnes mei, atque Hearnii Oxon. Præterea *tutabantur* Ber. et Hav. Vide ad XXVIII. 20. § 1.

§ 4 *Promovendo adjunctam*] *Injungere* frequentius de hac re dicit Livius. Vide Gronov. ad IV. 9. *Duk.*

§ 5 *Quum de turri sese præcipitaret*] Quemadmodum in præcedentibus hujus cap. Gronovius bis *turrem*, pro *turrim*, ex auctoritate Put. ut in prima notarum ed. testatus est, edidit, cum quo etiam conspirat Flor. ita hic *turre* legunt Voss. Lovel. quinque, Harl. et Hav. quod et ipsum restat in Flor. a m. altera, quum prius *turres* scriptum fuisset, litera ultima ex initio vocis seq. repetita. Vide ad XXVIII. 25. § 2. Caussam autem non video, cur *turrem* ibi potius, quam hic *turre*, probaremus. Similiter *turrem*, pro *turrim*, plures Mss. præferunt XXXII. 17. § 10. *turre* etiam utitur Ovid. Her. XVIII. 116. Vide Voss. Gramm. IV. 10. et 12. Quum itaque alterum illis locis a Gronov. admissum sit, posterius etiam hoc loco recipiendum duxi.

Eruptio ex oppido simul duabus portis facta] Non comparet τὸ *facta* in Put. Pet. duobus Pall. Voss. *J. F. Gron.* Exsulat etiam a Flor. Lov. 1. 2. 4. 5.

Harl. Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii N. Omnes etiam scriptos suos eam vocem ignorare, testatur Crevier. Ejicere igitur non dubitavi.

§ 6 *Ad mille CCCC. Karthaginiensium cæsi, et inde sexaginta vivi capti*] Opinor legendum *et undesexaginta vivi capti*: hoc est, uno dempto ex sexaginta, qui sunt quinquaginta novem, captivis in vincula conjectis. *Valla.* *Undequadraginta* tuetur se principis ed. auctoritate. Pall. 1. ac 2. *et inde LX. vivi capti*. Pal. 3. *et in LX. vivi capti*. Gebh. Put. Pet. *ad mille trecentos Carthaginiensium cæsi, et undesexaginta vivi capti*. Posteriorem numerum habet et Voss. et Pal. monueratque Valla. *J. F. Gron.* In plerisque codd. prior numerus notis exprimitur *ad MCCCC.* sed *ad MCCCC^{ti}*, id est, *ad mille quadringenti*, Ber. et Hav. *ad ∞ CCC.* Flor. et Lov. 2. quod reddidi *ad mille trecenti*: idem et se malle Jac. Gronov. monet ad XXII. 50. § 11. testatus numerum hunc etiam notis exprimi in Put. et Pet. Præterea *et mille sexaginta vivi* Lov. 3. 4. Ber. Hafn. Hav. et Brancal. Latinii: *et inde M. sexaginta* Harl. *et inde sexaginta* Flor. *et undesexaginta* Lov. 1. 2. 5. et Hearnii Oxon.

Ex inproviso obpressi sunt] Duo optimi *oppressi fuerant*. J. F. Gron. Illis consentit Flor. quod etiam de Oxon. suis testatur Hearnius.

§ 8 *Postero die Hannibal elatum secunda re consulem*] Tò *elatum* non habet auctores scriptos. Voss. *Hannibal cum secunda*. Duo Pall. *cum Hannibal secunda*. Pal. 3. *Hannibal a secunda*. Put. et Pet. *Hannibaletum secunda*. Scribe, *Hannibal lætum secunda*. Lib. XXII. c. 60. 'Fessis pugnando hostibus, tum victoria lætis.' *J. F. Gron.* *Hannibal elatum secunda re* demum vidi in ed. Aldina. Priores enim *Hannibal secunda re elatum* legerunt. *Hannibal cum secunda re elatum consulem* Lov. 5. et Gaertn. *Hannibal cum sera re consulem* Lov. 3. et Hearnii L. 1. atque N. *Hannibal cum secunda re consulem* Lov. 1. 2. 4. Harl. et Hav. *Hannibaletum secunda re* Flor. pro quo recte Gronov. conjecit *Hannibal lætum secunda re*: quod tandem contextui reddidi. Supra c. 33. 'Nova societate tam clari regis lætus admodum.' Et ita scribendum videtur XLV. 44. 'Mire lætum ex benignitate in se populi Romani regem fuisse ferunt:' ubi vide. 'Ab re bene gesta insolenter lætus' dixit cap. præc. Alibi etiam 'lætus' et 'elatus' inter se commutantur, sive id ex glossa factum sit, sive literarum trajectione. Ita Corte ad Plinii Ep. I. 8. *elatus* pro *lætus* restituit Quinctil. Inst. X. 1. p. 891. Donjatius omissa voce *elatum* sensum constare putat; quod paucis probabit, nisi cum Gronov. ejus loco *lætum* vel simile substituat.

§ 10 *Liberatæ sunt obsidione*] *Ab obsidione* Hearnii N. a m. sec. sed non est necesse. Infra XLV. 13. 'Per quos obsidione miserrima liberati essent.'

Ti. Sempronius, cui Longo cognomen erat, cum Hannone Pœno prospere pugnat] Cognomen indicio est, eum esse, qui cum P. Scipione primo anno hujus belli consul fuit. Et sic Pighius, qui proconsulem in hoc anno vocat, et Lucaniam extra ordinem obtinuisse dicit. Non potuit eam aliter accepisse. Nec tamen Livius in superioribus, ubi, qui duces in quas provincias missi fuerint, exponit, ullam illius mentionem facit. Ejusdem generis est, quod cap. seq. classem Gracchi consulis memorat. *Dukerus.* *Pugnavit* Hearnii N. a m. sec.

§ 11 *Supra duo millia hostium occidit*] Ita Jac. Gronov. edidit, similiterque Pighius scribendum conjecit in Ann. ad a. DXXXIX. p. 168. Consentiunt quidam codd. Maxima tamen eorum pars, atque inter illos Flor. priorum edd. lectionem *hominum* tuentur. Solent hæ voces inter se confundi a librariis. Vide ad XXIV. 40. § 14. Sed 'homines' ita sæpe apud

Liv. Ut c. 35. 'Hominum eo tumultu nocturno cæsa plus duo millia.' XXIV. 41. 'Supra duodecim millia hominum cæsa duobus prœliis.' c. 42. 'Hoc quoque prœlio ad duodecim millia hominum dicuntur cæsa.' Eodem cap. 'Plus octo millia hominum cæsa.' c. 49. 'Triginta millia eo prœlio hominum cæsa dicuntur.' XXXVII. 47. XXXIX. 31. XL. 33. et pluribus aliis locis. Mox *ducentos et octoginta* Lovel. 2. *ducentos sexaginta* Ber. et Hav. Deinde *recepit* Cant. et Lov. 4.

§ 12 *Vercellius Siciliusque auctores*] Si fides optimis libris, ex oppidis tribus tres [duos] homines fecerunt editores: nam ita Put. et Put. *Et ex Hirp. oppida tria, quæ a pop. Rom. defecerant, vi recepta per M. Val. prætorem, Vercellium, Vescellium, Sicilinum et auctores def. securi percussi.* Men. *Vescellum, Vercellium, Sicilium et auctores.* Infra XXIV. 40. mentio fit 'Jovis Vicilini,' quod templum in Compsano agro sit. Quis sit ille, aut cur ita dictus, non meminisse ait Glareanus. Etiam Cassium illum Spurium, qui regnum Romæ affectavit, *Viscellinum* dictum fuisse, notum est. Sed et *Sicilium* agnoscit in Italia Dionysius, etsi in Tiburtibus ponat (I. p. 13.) Voss. *PR. Vercellium Siciliumque et auctores.* J. F. Gronov. *Vercellium, Vescellium, Sicilinum: et auctores* etiam Flor. *Vercelliumque et auctores* Lov. 1. *Vercellium Siciliumque et auctores* Lov. 2. Hearnii N. et antiquissimæ, quas vidi edd. *Vercelium Cicilium et auctores* Hearnii L. 1. *Vercellium Ciciliumque et auctores* Gaertn. *Vercellium Sicilium et auctores* Lov. 3. 4. Harl. Ber. et Hafn. *Vercellium Siciliumque auctores* Lov. 5. et Rec. *Vercellium Siciliumque auctores def. sec. percussit* prioribus edd. ætate proximæ. *Vercellius Siciliusque et auctores def. sec. percussi* aliæ. Vulgatum in prima vidi Moguntina.

§ 13 *Supra mille captivorum sub hasta venierunt*] Pal. 1. *supra mille capt. sub hasta venerunt.* Pal. 2. *supra L. capt. exceptis captivis, qui sub hasta venerunt.* Pal. 3. *supra L. capt. sub hasta venerunt.* Gebh. *Exceptis captivis, qui sub hasta venerant* Lov. 2. Ber. Hav. et Hearnii N. in margine: *supra quinquaginta captivis, qui sub hasta venerant* Lov. 3. et Hafn. *supra D. capt.* Hearnii D. et N. *vel captivorum* Flor. Tum *sub hasta venerunt* Lovel. 1. 4. Flor. et Voss. *sub hasta venerunt* Gaertn. et Harl. Ita *venisse*, pro *venisse*, V. 2. § 4. et VII. 27. § 9.

Exercitusque Cumas reductus] M. Valerius Levinus Luceriæ erat, ex qua urbe in Hirpinos facile impetum facere potuit. Ergo hic non *Cumas* legendum, sed *Luceriam*. Longe enim absunt Cumæ. Præterea Cumis in præsidio erat consul Sempronius cum exercitu, ut prætoris minime egeret. *Glar.* Miror quod Cumas M. Valerius exercitum reduxerit, cum ipse Luceriæ in Apulia præsideret: Cumis autem Ti. Sempronius in præsidio esset, præsertim vero cum ex Irpinia reduxisse dicatur. *Sigon.* Voss. et Men. *Cumam.* Put. et Pet. *exercitusque curiam reductus*, non *Cumas*. Scribe *exercitus Luceriam reductus.* Vide Sigonium. *J. F. Gron.* *Cumam reductus* Lov. 1. 2. Harl. et Hafn. *curiam reductus* Flor. Haud male igitur Gronov. *exercitus Luceriam reductus.* Vide c. 33. ubi *Luceria* perperam in *Nuceria* mutatum erat. Paullo ante *alia militi præda* Lov. quinque et Harl. *alia præda militi* Ber. et Hav.

CAP. XXXVIII. § 4 *Navibus devehi legatos jussit*] Verba hæc exsulant a Voss. et edd. antiqq. Primus deinde Ascens. 1513. *navibus vehi legatos jussit* vulgari curavit, pro quo Aldus *devehi* substituit. Et ita codd. omnes.

§ 5. *Quum eodem fere die*] Ultima vox abest a Voss. Lov. 1. 2. 3. et Harl. ejus loco *tempore* legit Lov. 4.

Sæpe hæ voces in Mss. commutantur. Vide ad IV. 58. § 8. et XXII. 25. § 16. *Ferme* est in Lov. 5. Vide ad XXXVII. 38. § 5.

§ 6 *Ut exemplo agitaretur*] *Agitantur* Lov. 1. *agitarentur* Voss. et Gaertn. at in prioris margine *agitarent* est pro varia lectione. Mox *ultro* omittit Lov. 1. Tum *inferendo bellum* legit Flor. a m. sec. Vide ad XL. 49. § 1.

§ 7 *Captivis in vincula conditis*] Put. *conditus sis*. Scribe *condi jussis*. J. F. Gron. *In vincula positis* Lov. 4. et Hearnii L. 1. *in vincula conjectis* Lov. 3. 5. Ber. Hafn. Rec. et Brancal. Latinii; quæ veræ lectionis sunt glossemata. XXVI. 34. 'Alios in vincula condendos, ac de his posterius consulendum.' Ita 'condere in carcerem' XXIX. 22. et XLV. 42. 'condere in custodiam' XXXI. 23.

Ad naves viginti quinque; quibus P. Valerius Flaccus præfectus præerat] Hoc etiam loco pro *Valerius Fulvius* quidam nobis exhibuerunt, sed haud scio quam bene. Porro ingens difficultas cum ex re ipsa, tum ex multa nominum confusione, ut uspiam alibi, certe hoc potissimum loco, mire moratur lectorem. Sed ut totum negotium melius intelligatur, hæc ordine annotanda duximus. Primum quidem scire debemus, quod Fulvius Flaccus erat prætor urbanus, qui nondum ab Urbe moverat: quod ex hoc manifestum est, quippe qui multo post a T. Manlio re bene gesta in Sardinia captivos accipit c. 41. et ad finem hujus lib. c. 48. concionem ad populum habet Romæ. Erant autem eidem Fulvio datæ XXV. naves ad tutanda urbana littora, sicut M. Valerio Levino totidem ad oram maritimam inter Brundusium ac Tarentum. Idem Fulvius prætor (si lectionem hoc loco recte emendarunt, qui ex 'Valerio' 'Fulvium' fecerunt) nunc XX. ac rursus quinque, quæ legatos captivos advexerant, accipiens naves, cum classe L. navium Tarentum proficiscitur. M. Valerius Levinus Luceriæ adhuc erat, ut ex prioribus facile colligitur, videlicet ad quem Philippi legati, semel elapsi, ac deinde rursus capti, deducti erant opera P. Valerii Flacci, M. Valerii legati, non autem opera Q. Fulvii, qui tum adhuc Romæ erat. Decretum autem senatus post captorum legatorum adventum ita habuit, (si modo et hoc loco recte hoc emendatum) iret Tarentum, resque Philippi Macedonum regis per L. Apustium, qui tum Tarento præerat, scrutaretur. Quod si certum bellum a Philippo esset, ut continuo, L. Apustio in Apulia ad exercitum Levini relicto, ipse Levinus in Macedoniam proficisceretur, regemque ibi bello vexaret, quod etiam postea factum est. Et in hac tota difficultate duo scrupuli lectorem detinent. Prior, num Q. Fulvius prætor urbanus ab Urbe moverit, quod non videtur verisimile propter caussam dictam. Alter, num urbs sua littora nudari voluerit, ut classem L. navium Fulvio expleret, quod et ipsum haud credibile: nec tamen interea mentio ulla de aliis ad tutanda urbana littora navibus paratis. Quapropter 'P. Valerium Flaccum' ubique legam Levini legatum: et XXV. naves ab Hostia profectas, non L. sed tum primum, posteaquam Tarentum venerint, L. factas. Fieri autem potest, ut Livius in navium numero memoria lapsus hæc confuderit, quod XXV. navium ter hic mentio sit, cum Levino, cum Q. Fulvio, ac nunc demum cum P. Valerio missarum. Verum ut hac in re nihil temere affirmarim, ita cum nemine contendere in animo est: sequatur porro, quod quisque velit. *Glar.* Legendum, ut ante ad c. 34. dixi, *P. Valerius Flaccus*. Et paulo post, 'jussusque P. Valerius.' Sic enim veteres libri. *Sigon.* Id vero palam falsum est. Nam quum hæc classis ab initio constitisset viginti quinque navibus, postea quinque celerrimas ex

iis cum L. Valerio Antiate dimisit, ad legatos Philippi captivos Romam portandos, ut ait cap. 34. idque hoc in loco repetit: et quia easdem quinque postea rursus classi adnumerat, dubitari non potest, quin istæ quinque fuerint etiam ex bellicarum numero, non onerariarum, quæ commeatus portabant. Itaque si salvum volumus Livii calculum, transponendæ voces hoc modo: *ad naves viginti, quibus P. Valerius Flaccus præfectus præerat, viginti quinque paratas alias decernunt.* Jac. Gron. Perizon. Animadv. Hist. c. 8. p. 344. legendum censet *ad naves viginti quinque, quibus P. Valerius Flaccus præfectus præerat, viginti quinque paratas alias decernunt.* Improbat, tacito Jac. Gronovii nomine, conjecturam illius ob hanc causam, quod P. Valerius vere præerat xxv. navibus c. 32. etsi eas tum non omnes secum habebat, et quinque ex illis cum legatis Annibalis et Philippi Romam miserat cap. 34. Præfuerat sane ab initio xxv. navibus; sed non scio an recte dici possit tum præfuisse quinque illis, quibus Romam missis L. Valerium Antiatem præfecerat. Certe plerosque, qui emendationem Perizonii legent, non L. naves, quibus P. Valerium præpositum fuisse paullo post dicit Livius, sed LV. numeraturos mihi persuadeo. Gronovii conjectura satis speciosa est, nec adhuc quidquam video, cur minus huic de priori numero *quinque* detrahenti, quam Perizonio posteriori *quinque* addenti, adsentiri debeam. Mox emendationem Perizonii *triginta naves ab Ostia Tarentum profectæ* pro certa habeo. Idem numerus ex Gronovii rationibus conficitur; sed hic non vidit, quod Perizonius. *Duk.* Per eos, qui pro *Valerius* nobis *Fulvius* hoc loco exhibuerunt, Glareanus intelligit Aldum, qui in ea re certissime erravit. Omnes enim codd. in alteram lectionem conspirant; et re vera P. Valerium Flaccum classi præfectum fuisse, dictum est ad c. 32. § 17. Præterea, quamvis ibi nihil mutent codd. alterutra conjectura vel Gronovii vel Perizonii admittenda est. Dukero autem adsentior, Gronovianam præferenti. Ceterum haud magis se arithmeticæ quam elegantiorum literarum peritum ad hunc locum ostendit Doujatius. Nam, secundum calculum ejus, viginti naves P. Valerii (tot enim ipsi restabant, postquam quinque cum legatis Philippi et Hannibalis Romam misisset) et additæ viginti aliæ cum quinque illis a P. Valerio Romam missis effecerunt classem quinquaginta navium.

Viginti paratas alias decernunt] Optimi et Voss. *paratis.* Scribe *parari alias.* Nisi tamen id verbum omnino delendum. *J. F. Gron.* Crevier. *viginti quinque alias* cum Perizon. legere malebat. At Perizon. *viginti quinque paratas alias* legisse, recte Dukerus modo docuit. *Paratas* legit Lov. 5. *paratis* Lov. 1. 2. 3. 4. Harl. Gaertn. et Hearnii Oxon. Neque aliter est in Flor. a m. pr. in quo emendatur a m. sec. ut Gronov. legendum censuit, *parari.* Malo tamen cum eodem vocem hanc deleri.

§ 8 *Quinquaginta naves ab Ostia Tarentum profectæ*]. An igitur simul Ostia Tarentum profectæ sunt viginti naves, quæ sub P. Valerio Flacco ad Tarentum manserunt? Viderat hanc difficultatem Glareanus, et *quinquaginta naves* exponit, quæ tum primum, postquam Tarentum venerint, quinquaginta factæ sunt. Quod recte Periz. displicuit, qui, ut jam Duker. monuit, *triginta naves* legendum conjecit. Probo itaque consilium Crevier. qui, quum ita in uno e codd. Reg. invenisset, eamdem lectionem contextui restituit: et quidem tanto magis probo, quod illam quoque in optimis Flor. et Cantabr. exstare videam.

§ 9 *Jussusque Q. Fulvius militibus Varronianis*] Jubentibus libris omni-

bus *Valerius*, pro *Q. Fulvius*, reposui. *Gebh.* Ut Sigonius, omnes, *jussusque P. Valerius.* Nec aliter Andreas, Ascensius, Mog. aliique veteres editi ante Aldum. *J. F. Gron.* In uno tantum Flor. invenio *P. Valerius.* In reliquis codd. ut et omnibus, quas vidi, edd. ante Aldum, omisso prænomine legitur *Jussusque Valerius.* Forte igitur nota hæc Gronovii referenda ad verba § 7. ad quæ eadem de re Sigonius monuit. Mox *quibus Appius* Ber. et Hav. *quibus L. Appius* Lov. quinque, Harl. Gaertn. Hearnii L. 1. N. a m. pr. et edd. ante Aldum: *quibus L. Apius* Rec. *quibus L. Aputius* Flor.

Quinquaginta navium classe non tueri modo Italiæ oram] Pall. duo *LII. navium classe.* Gebh. Ita et Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Rec. Gaertn. Hav. Hearnii Oxon. et editi Aldo priores. *Lunavium classe* Flor. Deinde *tenere* Hav. Vide ad x. 3. § 2.

§ 12 *Ei decreta est, quæ, &c. Hieroni regi: et hæc per L. Apustium*] Scripti fere *ea decreta est.* Deinde Put. *regiex per.* Lege *ut redderetur Hieroni regi: ea per L. Ap. Tarentum est devecta.* J. F. Gron. *Ea decreta est* etiam plerique meorum codd. et Hearnii Oxon. Deinde *et hic per L. Apustium* edd. Rom. 1472. ac Parm. *Hieroni regiæ; hæc ex per L. Antistium* Flor. a m. pr. sed *regi* emendatur, et τὸ *ex* deletur a m. sec. *Antistium* etiam præferunt Cant. Lovel. quinque, Harl. Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii L. 1. ac N. Id autem non displicet: 'Apustius' enim Tarenti præerat militibus Varronianis: quomodo ergo pecuniam Tarentum devexit ex Sicilia? Verius itaque est *L. Antistium*, quem Ap. Claudii in Sicilia legatum fuisse puto.

§ 13 *Missa ducenta millia modium tritici*] Comparet hæc lectio in ed. principe. Sed Pal. 1. *missi CC. modii tritici et ordei.* Pall. 2. vero et 3. *missi frumenti modii trecenti et ordei centum.* Gebh. *Missi CC. modii tritici* Voss. Lov. 1. 2. 4. 5. Harl. et Ber. *missi ducenti millia modii tritici* Lov. 3. *missi ducenta millia modii tritici* Gaertn. *missi ducenta millia modiorum tritici* Hav. *missi duo millia modiorum tritici* Hafn. *missa CC. modium tritici* Flor. *CCC. millia* habet Hearnii D.

CAP. XXXIX. § 1 *Captiva navis, una ex iis, quæ Romam missæ erant, ex cursu fugit*] Ed. pr. *excursa fugit.* Pal. 1. *quæ Romæ missæ erant, excurso refugit*, Pali. 2. et 3. *una ex iis*, (Pal. 3. *ad iis*, forte *ab iis* voluit) *quæ Romæ missæ erant, excussa re fugit.* Gebh. Scribe cum optimis *ex cursu refugit:* nam et alii *excurso refugit*, vel *excussa refugit.* Lib. XLIV. c. 19. 'Brundusii legatos jam esse, bis ex cursu Dyrrachium rejectos.' *J. F. Gron.* Secundum hæc verba legati regis Philippi pluribus navibus in Italiam trajecissent. At una tantum navis memoratur c. 34. 'Ubi navis occulta in statione erat.' Et, 'Ad persequendam retrahendamque navem:' etiam mox hoc cap. 'Tantum navis una capta cum legatis momenti fecit.' Ex scriptis nihil aliud notatur, nisi *quæ Romæ missæ erant* præferre Flor. Lov. 3. 4. et Ber. *quæ Romæ ammissæ erant* Lov. 5. *quæ Romæ erant* Voss. et Lov. 2. unde tamen difficultas tolli nequit. An verbis illis *una ex his, quæ Romam missæ erant*, Livius indicare voluit navem, qua legati Philippi vecti sunt, simul cum quinque navibus, quas celerrimas ex classe sua P. Valerius delegerat, Romam missam fuisse? Posses etiam *Roma missæ erant:* et tum intelligendum erit, captivam hanc navem a P. Valerio quidem Romam missam, a senatu vero cum classe triginta navium remissam fuisse, atque in hoc reditu aufugisse. At prius malo. Ceterum *ex cursore fugit* Voss. et Lov. 1. ac 4. *excursa fugit* Gaertn. et edd. Rom. 1472. ac Parm. *excussa fugit* Rec. et edd. prioribus proximæ, sed posteriores: *ex cursu refugit* Flor. Lov. 2.

3. 5. Harl. Ber. Hav. et Brancal. Latinii. Vide ad XXXI. 36. § 10.

§ 2 *Ignarus de iis, quæ cum Hannibale legatis suis convenissent*] Vos emendatis *legati sui*: quod nec fuit emendandum, et sic emendari grammatica vetat. *Valla.* Put. *ignarus ex quæ.* Adjecit manus altera inter versus *hec*; unde Pet. *ex hæc.* Men. *ex hi is ignarus.* Voss. *ex his.* Scribe, *itaque ignarus rex, ecquæ cum Hann. legatis suis conv.* J. F. Gron. *Ignarus ex his quæ* Lov. 1. 2. 4. 5. Ber. et Hav. *ignarus ex hiis, qui* Gaertn. *ignarus ex hæc quæ* Flor. Gronovius pr. ed. notarum conjiciebat *ignarus rex, quæ cum Hannibale*, docens intelligendum 'eorum,' de qua ellipsi dictum ad c. 15. § 4. Propius tamen scriptorum codd. lectionem accedit, quod nunc in repetitis curis prætulit. Mox *legati sui*, ut æmuli Vallæ emendarant, servant Lov. 1. 2. 3. 4. Harl. Ber. Hav. Brancal. Latinii, et edd. Tarvis. utraque, Ven. 1495. et quædam aliæ.

§ 3 *Cui Scotino cognomen erat, et Crito Berræus, et Sositheus Magnes*] Vet. ed. *Crito Boreusetis.* Pal. 1. *Critobo Eusotis.* Pal. 2. *Crito Bocusetis.* Pal. 3. *Cribotoësis.* Gebh. *Cui Scotino cognomen erat* ab aliena manu suspicari additum possis. Nam verus ille Σκοτεινὸς multis ætatibus ante Philippum Demetrii filium vixit: nisi homo ineptus æmulatione prioris hoc sibi cognomen adscivit. Alter legatorum Philippi dicitur vulgo, *Crito Berræus.* Put. *Bæusotius, et Sositheus.* Ambiguum relinquit fueritne *Beroeæus*, an *Bœotius.* Illud malo. In aliis quoque libris mirifice contortum id nomen. Nam Pall. et Voss. *Critobo Eusotis*: alter *Crito Bæusetis.* Pal. 3. *Critobæsis.* Andreas atque Aldus *Crito Boreusetis.* J. F. Gron. *Scotino* G. *Cōs nomen* Flor. *Concinos cognomen* Lov. 3. *Scotinos cognomen* Lov. 2. 4. Ber. a m. sec. Hafn. et Hav. quod recipiendum foret, si verum esset, hanc potius constructionem scriptoribus optimis in nominibus peregrinis placuisse. Vide ad I. 1. § 4. Deinde *et Critobo Eversa* Lov. 1. *et Critobo Eusaetis* Lov. 2. *et Critobo Eusotis* Lov. 4. *et Crithobo Eusothis* Hearnii L. 1. *et Critibo Cusotis* Harl. *et Clito Ausotis* Lov. 3. *et Crito Bausentis* Lov. 5. *et Crito Bausetis* Rec. *et Crito Bocusetis* Hearnii D. *et Critoboli socius* Ber. a m. pr. *et Critobolus* a m. sec. *et Critoblus Cusotis* Hav. *et Critobolus Eusotius* Hafn. *et Critobius Euxasis* Hearnii N. *et Certoborensetis* Gaertn. *et Critobæus otius* Flor. *et Crito Boreusetis* omnes editi usque ad Froben. qui a. 1535. id, quod nunc vulgo exstat, substituit. Denique *Sositeus Magenes* Lov. 2. *Sositeus Magnes* Lov. 3. *Sosistes Magnes* Lov. 4. *Sositeu Magnes* Gaertn. Jac. Gronov. in Diss. Epist. in Liv. loca Geogr. ep. III. p. 23. incertum putat utrum Philippus ad Hannibalem tres, an quatuor, legatos miserit: si prius, scribit *Crito Bottiæus, et Sositheus*: ut Crito fuerit ex ea Macedoniæ parte, quæ 'Bottiæa' vocatur: si posterius, ita refingit, *Crito, Bæus Scotusæi, Sositheus.* Mihi, si eligendum foret, prius placeret, præsertim propter τὸ *et* ante vocem *Crito.* Liviana enim compositio non videtur, *Heraclitus, et Crito, Bæus Scotusæi, Sositheus.*

§ 6 *Combulteriam, et Trebulam, et Saticulam*] *C'bulteriam* Lov. 2. *Combulteriam* Lov. 5. *Combultiram* Gaertn. *Combulteanam* Ber. *Combuloenam* Hearnii N. in margine. 'Compulteria' memoratur XXIV. 20. ubi Samnii, hic Campaniæ urbs vocari videtur, ut in finibus forte sita modo Samnitibus, modo Campanis paruerit. Holsten. ad Cluver. Ital. Ant. p. 270. ex Octaviano Melchiore de Antiq. Calatiæ lib. I. p. 33. profert inscriptionem, in qua 'Compulterina marmora' laudantur: unde eam lectionem etiam hic recepi. Tum *Trebisiam* Lov. 2.

Tribisiam Hav. *Trubalam* Harl. *Trabelam* a m. sec. *Nebulam* Lov. 4. De Trebula vide ad x. 1. § 2. Deinde *Aristiculam* Hav. *Austutiam* Lov. 3. *Austiculam* Ber. *Articulam* Flor. *Hausticulam* Voss. Lov. 1. 2. 4. 5. Harl. et Hafn. *Asticulam* ed. Parm. *Austiculam* Gaertn. Hearnii Oxon. et edd. reliquæ usque ad Gruter. qui a. 1628. *Saticulam* recepit, ex emendatione Cluverii Ital. Ant. iv. 5. p. 1183.

Campani permulti capti] Meliores *Campanique*. J. F. Gron. Ita et Flor. Voss. Lov. 1. 2. 4. 5. Harl. Gaertn. Hav. et Hearnii Oxon. Recte. Præsidia enim Hannibalis diversa erant a Campanis.

§ 7 *Et proditione urbis inibantur*] *Et de proditione* Lov. 3. Tum *tractabantur* Ber. Hav. et Hearnii N. *mirabantur* Gaertn.

§ 8 *Quibus ne incepta procederent*] Pall. tres et prisca ed. *incepta perficerent*. Forte *proficerent*. Gebh. *Perficerent* Voss. Lov. 3. 4. Harl. Ber. Hafn. Gaertn. et Hav. cum typis excusis Aldo prioribus: *proficerent*, ut Gebh. conjecit, Lov. 1. 2. 5. et Rec. Nihil mutandum. Vide ad ii. 44. § 1.

Fabius super Vesuvium] Cluverius satis bona ratione *super Suessulam in castris Claudianis*, Ital. Ant. iii. 5. p. 1183. *J. F. Gron.* *Super Vesuvium* Voss. a m. pr. *super Vesevum* a m. sec. *super Vesevium* Lovel. 1. *super Vesubium* Harl. *super Besuvium* Flor. *super Venusium* Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii N. ac D. *super Vesunium* Lov. 2. *super Vesinium* Lov. 3. 5. *super Vesinum* Lov. 4. *superveniens* Hearnii L. 1.

M. Marcellum pro prætore] Vet. lib. *pro consule*. Sic etiam paulo post; sic Plutarchus in Marcell. p. 304. ad Nolam ἀνθύπατον vocat, id est *pro consule*. Sigon. *Propr. proprat.* vel *proprætorem* omnes codd. et edd. antiquiores, nisi quod *pro prætore* sit in Harl. et *prætorem* in Hearnii D. quomodo etiam 'prætor' vocatur c. 43. 'Nedum prætor unus cum paucis et novis militibus Nolam tutari possit.' Quod qua ratione ferri possit, vide Perizon. in Diss. de Prætor. i. § 12. Sed *proconsulem* inter errata primus reposuit Aldus, quod obtinuit usque ad Sigonium, qui in contextu *pro prætore* reposuit, et in scholiis *pro consule* emendavit. 'Pro consule imperium ei esse,' antequam hoc anno consul crearetur, populus jubet c. 30. Quum autem deinde deposuisset consulatum, 'proconsul' dicitur capp. 32. et 48.

Cap. xl. § 1 *Per T. Manlium prætorem administrari captæ*] *Proprætorem* legendum est. Q. enim Mutius prætor erat, non Manlius, ut verba seqq. satis declarant. *Glar.* Pall. 2. et 3. *cum iis copiis administrari captæ*. Gebh. *Proprætorem* emendat Perizonius Diss. de Prætor. i. § 13. Nam Manlius eo anno prætor non erat, sed ex privato cum imperio in Sardiniam missus fuerat, Q. Mucio prætore illius provinciæ in morbum implicito, c. 34. Ibidem alia quoque loca Livii, in quibus, qui proprætoribus erant, 'prætores' dicuntur, eadem ratione corrigit. Ego in his mutandis timidior sum, quam par est, quod puto eos generali notione vocabuli 'prætor,' pro omni præfecto provinciæ et belli duce, etiam 'prætores' vocari posse: quemadmodum, qui post quæstiones perpetuas factas ex prætura provincias sortiebantur, fere 'prætores' dicuntur; ut Verres prætor Siciliæ apud Ciceronem, et alii, de quibus Perizon. ibid. § 12. quum proprie loquendo 'proprætores' essent. Notabilis est in hanc rem locus Livii xxvii. 1. in a. ioxlii. 'Et prætoribus prioris anni M. Junio in Etruria, P. Sempronio in Gallia, cum binis legionibus, quas habuerunt, prorogatum est imperium.' M. Junius prætor

fuerat a. IↃXLI. Liv. lib. XXV. capp. 2. et 3. P. Sempronius a. IↃXL. Idem XXIV. 44. Et tamen utrumque prioris anni prætorem vocat. Nec aliter A. Cornelius Mammula proprætor Sardiniæ c. 21. vetus 'prætor' Sardiniæ dicitur c. 32. et C. Calpurnius, qui a. IↃXLII. prætor fuerat XXV. 41. et anno sequente imperio prorogato Etruriam obtinuerat XXVI. 28. deinde XXVII. 7. 'prætor,' et XXVII. 21. 'proprætor' vocatur. Nec dubito quin plura hujus generis in Livio et aliis se quærentibus oblatura sint: quæ an ubique mutari debeant, quisque, ut lubet, existimet. *Duk.* *Proprætorem* Ber. Hafn. et Hav. Sed vocem omittit Lov. 2. quam etiam ab uno e suis abesse, neque se ab hac lectione alienum esse, testatur Crevier. Ego Dukero adhæreo. Vide ad XXX. 2. § 4. Tum *cum his copiis administrari* Lov. 3. Hafn. et Rec. At tria priora verba ex fine cap. præced. male hic repetita sunt. Id clare constat ex Hav. qui plenius *cum his copiis, quas habebat* præfert. *Administrari cœpta, quæ omissa erat* Lov. 2. Mox Q. *Minutius* Voss. Lov. 1. 2. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. Vide ad c. 24. § 4. Q. *Munitius* Hearnii N.

§ 2 *Manlius, navibus longis ad Calares subductis*] Hoc loco monendum *Carales*, Sardiniæ urbem, mea quidem opinione rectius legi per *r* post primam syllabam, et *l* post secundam: quamquam id in Plinianis codd. ac aliis quibusdam authoribus corruptum est, ut apud Claudian. de Bell. Gyld. vs. 520. his versibus: 'Urbs Lybiam contra Tyrio fundata colono Tenditur in longum Calaris, tenuemque per undas Obvia demittit fracturum flamina collem.' *Caralis* legendum. Nam et Strabo l. v. p. 224. Κάραλιν πόλιν nominat, non Κάλαριν. Sed id erroris etiam accidit Σθένελος, quod Latini codd. identidem *Sthelenus* habent, ut est videre apud Horatium. *Glar.* *Carales* Græci et Latini libri veteres auctores. *Sigon.* Vide etiam Pintian. ad Pompon. Mel. II. 7. p. 228. ed. nuperæ, et Cluver. Sardin. Antiq. p. 491. qui *Calaris* a posterioribus ex recentiori nomine, quo nunc dicitur, *Cagliari* natum putat. Contra Doujatius hac una ratione *Calaris* præfert, quod magis ad hodiernum nomen accedat: quæ quanti momenti sit, quisque videt. Præterea *Manilius* Flor. et Hearnii D. Mox ⅭⅭCC. *equites*, sine media copula, Flor. quin etiam *et mille ducentos* alio ordine legunt Ber. et Harl.

§ 3 *Hampsicora tum forte profectus erat in Pellitos Sardos*] Non memini id nominis apud ullum geographum lectum, sed vel antiquitate abolitum, aut corruptum fortasse, ut sunt in hac decade pleraque. *Glar.* Omittunt libri omnes *tum* particulam, *Harsicora forte profectus erat.* Gebh. Optimi *Pellitos*, ut suspicati sunt olim viri docti, quum apud Ciceronem de Prov. Cons. cap. 7. Sardi vocentur 'mastrucati latrunculi.' Ea vox restituenda Plinio XXXIII. 12. 'At Hercules Pompeium Paullinum, Arelatensis equitis Romani filium, paternaque gente Pellitum, duodecim pondo argenti habuisse apud exercitum, ferocissimis gentibus oppositum, scimus:' sic optimus codex Voss. Alter minoris pretii, *paternaque gente adpellatum d. p. a. habuisse.* Vulgo *pulsum, quod duodecim p. argenti habuisset.* Est tamen in isto quoque illa litera correcta, et sic formata, ut dubites *d* an *t* prius fuerit. *J. F. Gron.* *Tum* etiam deest in Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii N. quorum ultimus insuper *quoque*, pro *forte*, habet in margine. *Tum* exsulat similiter ab editis ante Aldum. *Hamsicorum forte* habet Flor. Deinde *Pellitos Sardos* Flor. quod non male Crevier. in contextum recepit. Vide Cluv. Sardin. Antiq. p. 487. Salmas. ac Duker. ad Flori II.

6. 35. et viros doct. ad Anton. Itin. p. 78. Eamdem vocem Gronov. etiam restituit auctori Epit. Liv. lib. LX. Sed præsertim de ea et loco hoc Livii ac Plinii a Gronov. emendati erudite ac late egit Crevier. epist. III. ad Harduin. de ejus ed. Plin. Locus dignus est qui respiciatur.

§ 4 *Filius ejus, nomine Hiostus*] Τὸ *ejus* non adparet in Flor. Lov. 2. 3. 4. 5. Deinde *Ostis* Lov. 2. *Hostis* Flor. Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. et edd. antiqq. pro quo Froben. a. 1531. dedit *Hiestus*. Silio *Hostus* vocatur XII. 347. eumque ab Iliaca origine ortum dicit: ut forte hic etiam *Hostus* legendum sit, quod nomen apud Romanos quoque superfuisse notum est. Vide quæ ibi notantur, et ad I. 437. Mox *is ab adolescentia ferox* Hav. *adulescentia* Flor. Vide ad VI. 34. § 11.

Ad triginta millia Sardorum eo prælio cæsa, mille trecenti ferme vivi capti] Liber vet. cujus excerpta ad me misit Busbeq. ⅭⅠↃ ⅭⅠↃ ⅭⅠↃ, id est tria millia, vere scribit: statimque *trecenti capti*, omissis *mille*. Lipsius, Elect. II. 11. Priores editi præponunt *mille trecenti*. Editis consentiunt Voss. et Gud. ex quibus iste *M* cum incurva supra notula, alter clare *mile* præmittit. Omnia ex perperam considerata vetere scriptura. Nam Put. Pet. *DCCC.*, quomodo ad amussim Cantabrigiensis; scilicet dimidio non contenti, ex se alterum tantum auxerunt. *Jac. Gron.* Antiquis edd. in utroque numero tantopere aucto consentiunt plerique codd. mei, et Hearnii L. 1. atque N. Emendationem Lipsii demum recepit Gruter. in ultima ed. Ejus prior pars de Sardis interfectis omnino vera est. Recte vero alteram partem constituit Jac. Gronov. cum quo facit et Flor. *octingenti* etiam edidit Crevier. testatus hunc numerum habere melioris notæ scriptos.

§ 6 *Ad spem rebellandi advenisset*] *Invenisset* Lov. 5. *venissent* Ber. a m. sec. 'Classis cum duce venissent,' ut 'dux cum principibus capiuntur' lib. XXI. c. 60. ubi plura vide. Verum uni huic testi credere periculosum foret, præterquam quod ipse hic cod. omissa præpositione, legat *classis Punica duce Hasdrubale*. Idem etiam supra habet *debellatum eo prælio*. § seq. *data est*, addita ultima voce, Flor. Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Gaertn. et Hav.

§ 9 *Deinde procursationes leviaque certamina*] *Deinceps* Flor. Cant. Voss. Lov. 2. 3. 5. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii Oxon. et edd. usque ad Gronov. qui a. 1665. *deinde* dedit. Tum *levia certamina* Voss. Lov. 2. 3. 5. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. Mox *signis collatis* Flor. Voss. Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et edd. ante Frobenianam 1535.

§ 12 *Ferme tria millia et sexcenti capti*] Comparet in libris omnibus *et CC. capti.* Paullo ante Pal. 1. *repulerat Sardos*. Gebh. *Ferme* deest in Hearnii N. a m. sec. Deinde *et Romani CCC. capti* ejusdem L. 1. *et CC. capti* Lov. 4. 5. Harl. Gaertn. Hearnii D. et edd. antiqq. pro quo Aldus reposuit *et DCC. capti*. Id autem aperte superest in Flor. sed *et mille capti* Lov. 2. *et M. CC. capti* Voss. *et mille CC. capti* Lov. 3. et Ber. in quo *mille* a manu altera expungitur: *et mille et CC^ti capti* Harl. Patet librarios in notis IↃ. et ⅭⅠↃ, sive *M.* confundendis errasse, ut fecerant hoc cap. § 4. Aldi lectionem perperam mutavit Gruter. in ed. postrema, substituens *et sexcenti capti*, quod nimis patienter a recentioribus editoribus latum ejeci, altero revocato.

CAP. XLI. § 1 *Claram et memorabilem pugnam fecit*] Pall. 1. et 3. *duram et memorabilem*. Gebh. Ita etiam Voss. Lov. quinque, Ber. Hafn. Rec. Gaertn. et Hav. aberratione scribarum, qui nonnumquam ita lapsi sunt,

Vide viros doctos ad Seren. Samon. vs. 497.

§ 2 *Belliique ejus haud dubie concitator*] Optimi *concitor*: quam vocem et XXXVII. 45. ex Mss. restitutum ivimus: 'Thoantem quoque Ætolum, concitorem Ætolici belli.' Habent et Tacitus, Justinusque, et Ammianus. *J. F. Gron.* Eamdem lectionem præferunt Flor. et Hearnii D. Vide Gronov. ad XXIX. 8. § 3. XLV. 10. § 10. et Observ. ad Script. Eccl. c. 16. Adde Bongars. ad Justin. II. 9. Eodem modo confunduntur 'concire' et 'concitare;' vide ad VI. 7. § 1. IX. 37. § 1. XXXVIII. 33. § 7. 'excire' et 'excitare;' XXVIII. 24. § 4. 'Belli concitor' autem, ut 'concire bellum;' de quo vide ad XLI. 8. § 4.

§ 4 *Ne cujusquam interventus cœptum inpediret*] Pal. 1. *ne cujus int. cœptum peteret.* Pal. 2. *ne cujus int. cœpta impediret.* Pal. 3. *ne cujus præventus cœpta peteret.* Gebh. Pet. et Voss. *ne cujus interv. cœptam peteret.* Put. *cujus int. cœptampediret.* Scribe *ne cujus interventus cœpta impediret*, non *cujusquam*, et *cœptum*, ut vulgo. Lib. XXI. c. 46. 'Daturum se operam, ne cujus suorum popularium mutatam secum fortunam vellent.' *J. F. Gron.* *Ne cujus* omnes mei. Lib. IV. c. 27. 'Ne cujus facti dictique contagione præsens violer:' ubi alia vide. Deinde *interventu cœpti pœniteret* Lov. 5. *interventus cœptum peteret* Harl. Ber. et Hav. *cœptam peteret* Lov. 1. 2. 3. et Cantabr. *cœptam petiret* Flor. a m. pr. *cœpta impediret* a m. sec. Supra c. 35. 'Ne quis enunciare posset cœpta:' ubi vide.

§ 5 *Quam Manlius, victore exercitu adgressus*] *Manlius victor* Voss. Lov. quinque, Ber. Gaertn. Hav. et edd. antiqq. pro quo Aldus *victore exercitu* dedit, consentientibus melioribus. Ita I. 10. 'Exercitu victore reducto.' II. 26. 'Victorem exercitum Romam reducit.' VIII. 13. 'Ad perdomandum Latium victorem circumducere exercitum.' XXV. 19. 'Victorem exercitum sustinere.' XL. 52. 'In castra victorem exercitum reduxit.' c. 40. 'Nullis castris eo die victor exercitus mansit.' Vide ad VII. 24. § 9. Plura hujus generis habebimus lib. XXXIX. c. 1. § 4. Mox *intra dies paucos* Flor. Harl. et Hav.

§ 7 *Stipendium quæstoribus, et frumentum ædilibus*] Scripti absque copula. *J. F. Gron.* Eamdem excludunt etiam non tantum præter Lov. 5. omnes mei, et Hearnii Oxon. sed insuper quoque omnes typis descripti usque ad Paris. 1573. quæ prima adscivit. Mox *captivos Q. Fulvio*, pro *captivosque Fulvio*, ex uno Reg. edidit Crevier. eumque errorem frequentissimum notat: de quo vide ad XXII. 31. § 7. Id tamen quum in nullo meorum invenerim, ejus exemplo contextui inserere ausus non sum, quamvis verum esse existimem. Tum *tredit*, pro *tradidit*, Flor. Lov. 1. 4. 5. et Harl. Vide ad XXXIV. 29. § 13.

§ 8 *T. Otacilius prætor, quinquaginta navium ab Lilybæo classe in Africam tr.*] Vet. lib. *quinq. navium classe ab Lil. in Africam tr.* Sigon. Forte *proprætore.* Non enim c. 30. inter prætores numeratur. Adde c. 32. *J. F. Gron.* Sic quoque Periz. Diss. de Præt. I. § 13. qui et probat scripturam libri Sigoniani, quia, ait, in vulgata *prætor quinquaginta navium* posset accipi pro imperatore, præfecto navium. Hæc satis levis ratio videtur: nam sive vocem *classe* ante, sive post *ab Lilybæo* ponas, eadem manebit ambiguitas. Neque enim quidquam interest inter 'quinquaginta navium classe ab Lilybæo in Africam transvectus,' et inter 'quinquaginta navium ab Lilybæo classe in A. t.' Quod hic ambiguum videtur viro doctissimo, non aliter apertum reddi potest, quam scribendo *T. Otacilius prætor classe quinquaginta navium*. Sed neque hoc, neque illo modo legendum, et nodum in scirpo inventum puto. Otacilium in

Siciliam cum imperio, qui classi præesset, missum scimus ex c. 32. *Duk.* *Otacilius propr.* ut viri docti voluerunt, Lov. 3. et Ber. a m. sec. Sed vide Duker. ad cap. præc. § 1. Deinde nullus meorum trajectionem Sigonii probat, sed contra vocem *navium* ignorant Voss. et Lov. 2. eamdem post vocem *Lilybæo* transponunt Ber. et Hav. At duæ voces *quinquaginta navium* exsulant a Flor. Cant. Lov. 1. 3. Harl. et Hearnii L. 1. quorum auctoritas me movet, ut credam hæc verba olim ad marginem adscripta fuisse, et forte ex c. 38. postea in contextum irrepsisse. Certe Otacilii classem quinquaginta navium fuisse, aliunde, nisi ex hoc loco, probari nequit. Anno secundo hujus belli prætor creatus est, et ita memoratur xxii. 10. Sortitus autem est Siciliam, ut colligitur ex c. 31. classis ejus quinque et viginti quinqueremibus augetur anno tertio c. 37. hoc anno, qui quartus belli est, in Siciliam cum imperio missus est, ut classi præesset, xxiii. 32. quot vero navium classis fuerit, Livius non addit. Præterea *classis in Africam* Flor. a m. pr. *classi* a m. sec. neque aliter Voss. Lov. 2. 3. 4. et Harl. Ita etiam variant codd. iv. 34. § 6. xxvii. 30. § 7. xxx. 9. § 7. xxxvii. 45. § 2. aliisque locis. Vide Ach. Statium ad Catull. de Nupt. Pelei p. 260. et Voss. Gramm. iv. 12.

§ 9 *Levique armatura certamine in alio commisso*] Deest optimis τὸ *armatura*, nec nisi stulte adjicitur. *J. F. Gron.* Deest etiam a Flor. et Harl.

§ 10 *Bomilcar cum militibus, ad supplementum Karthagine missis, quadragintaque elephantis, et commeatu*] Meliores, *Bomilcar cummilibus ad suppl. Carth. missis, elephantisque:* non habent *quadragintaque*. Corrige *Bomilcar quatuor millibus ad suppl. Carth. missis, elephantisque et commeatu Locros accessit*. Numerum supplevimus ex c. 13. ubi etsi vulgo legitur *quadraginta millia Numidarum*, tamen Put. perinde ut Lipsianus ∞ ∞ ∞ ∞. Neque offendat quemquam defectus præpositionis. Sic enim lib. v. cap. 53. 'Restat, nisi ut jam novis copiis veniat.' x. 5. 'Etrusci omnibus copiis aderant.' xxvii. 48. 'Advenit Livius peditum omnibus copiis.' *J. F. Gron.* Præpositionis hanc ellipsin Livio familiarem esse, vidimus ad xxii. 9. § 5. Conjecturam tamen Gronovii, *Bomilcar quatuor millibus* legentis, probare nequeo. Nam verisimile quidem est c. 13. ex quo hunc numerum supplevit, legendum esse *quatuor millia Numidarum:* at 'Numidæ' sunt equites; supplementum autem hic memoratum videntur pedites fuisse. Præterea senatum Karthaginiensem c. 13. majora supplementa Hannibali decrevisse, quam postea missa sunt, ad eum locum docui. Denique *cum militibus* omnes mei constanter, etiam Flor. aliique optimæ notæ; *cum milibus* itaque in Gronovii melioribus ex errore scribarum natum est, qui ita sæpissime lapsi sunt. Exempla videri possunt i. 33. § 5. iii. 61. § 4. v. 18. § 8. vii. 7. § 6. c. 26. § 8. c. 35. § 6. ix. 35. § 8. x. 18. § 3. c. 25. § 5. xxi. 30. § 5. xxxiii. 14. § 6. aliisque locis. Adde Burm. ad Suet. Cæs. c. 33. Porro *Karthagine missis, elephantisque, commeatu* Flor. Voss. Lov. 1. 2. 4. Ber. Gaertn. et Hav. *Karthagine missis, elephantis, commeatu* Cant. *Karth. missis, elephantisque, commeatuque* Lov. 5. et Ber. a m. sec. *Karth. missis elephantisque et commeatu* Lov. 3. et Harl. quomodo recte Gronov. correxit; quod recepi. Hic etiam *quadraginta elephantorum* numerus ex c. 13. firmari posset; sed ob datam rationem potius repudiari debet.

§ 11 *Æstu secundo Locros trajecit*] Pall. tres *æstuque suo*, id est, secundo ac sibi faventi, quæ genuina est lectio. Horatius Epod. ix. 'Aut ille centum nobilem Cretam urbibus Ven-

tis iturus non suis.' *Gebh.* Non est sincerum hoc, etsi Sallustius Fragm. Hist. I. 'Æstu secundo furtim aut celeritate vitare prœlium in transgressu conatus est.' Cæsar Gall. IV. 23. 'Et ventum et æstum uno tempore nactus secundum.' Justinus XII. 10. 'Secundo æstu ostio fluminis Indi invehitur.' Nam Put. et Pet. *æstuquæsuo.* Tres etiam Pall. et Men. *æstuque suo Locros.* Latet aliquid. Forte, *raptim exercitum duxit, æstuque suo Locros trajecit.* Ut *æstum* dixerit *suum*, quemadmodum 'locos, Deos, ventos suos' pro secundis dicunt: quod Al. Rubenio quoque videbatur. Horatius, 'ventis iturus non suis.' Ovidius Rem. Am. 14. 'et vento naviget usque suo.' *J. F. Gron.* Hæc lectio (*æstu secundo*) ab aliis concinnata est ad exemplum XXIX. 7. ubi in eodem loco, 'Scipio, quum primum æstu fretum inclinatum est, naves mari secundo misit.' Sed eadem fortuna, qua c. 25. *secundo* subjecerunt. Cæterum Cantabrig. quoque, ut alii, *æstuque suo*, haud dubie ex Puteanæo, primum propagata lectione. Quare, omnibus spretis, in eum solum oculis fixis, legendum putamus, vix quoquam immutato, *æstu quæsito*, hoc est, exspectato, donec æstus illuc ferret: impetrato, quem exspectabat, æstu. XXX. 16. 'Quippe qui moram temporis quæreret.' XXV. 23. 'Quum adiri locus non posset, occasio quærebatur.' Polybio est ἐπιτηρεῖν. *Jac. Gronov.* *Æstuque suo* Flor. Lovel. 1. 2. 3. 4. Gaertn. Hafn. et Hearnii Oxon. *æstuque servato* Lov. 5. *æstu suo* Ber. et Hav. et ita excerpta Cant. apud me. Vulgatum *æstu secundo* non superest in ullo cod. nisi forte in Voss. et Harl. unde nihil notatum video. Id tamen præfert Crevier. putans ei sensus rationem et elegantiam sermonis favere: at mihi ex glossa potius natum videtur, tot præsertim adversantibus optimæ notæ codd. eamque præferentibus lectionem, cujus vulgatum interpretatio censeri potest. Fateor tamen J. F. Gronovii conjecturam nimium a libris scriptis abire, neque id satisfacere, quod Jac. Gronovio in mentem venit. Quum autem J. F. Gronov. non semel monuerit, potius in Put. aliquid superesse, quam deesse; et, teste Jac. Gronov. in hac Livii parte sæpe copula *que* addatur, ubi Livius eam non adscripsit, vel auferatur, ubi prorsus erat necessaria, præstare videtur ut ex duorum vel trium codd. memoratorum sententia, τῷ *que* vel *quæ* extrito, legamus *raptim exercitu ducto, æstu suo Locros trajecit.* In hac locutione *æstu suo* est 'sibi commodo,' 'sibi favente.' Ovid. Her. XV. 72. 'Non agitur vento nostra carina suo.' Plura vide ad IV. 7. § 6. et quæ notavi ad Silii XII. 193. Mox § seq. *Messanam se recipit* legit Lov. 5.

§ 13 *In agrum Hirpinum et Samnites Caudinos*] *Et Samnitium Caudinorumque* Ber. Hav. et Hearnii N. in margine. Unde conjici posset legendum esse *Hirpinorum et Samnitium Caudinorum.* Sed male. Vide ad X. 27. § 3.

CAP. XLII. § 1 *Ex utraque gente*] Hirpini, etsi et ipsi Samnites fuisse dicuntur, tamen, ut separatum quoddam a ceteris Samnitibus corpus, 'gens' vocari possunt. Caudini sine dubio 'populus' gentis Samnitium fuerunt, ut Samnites Pentri IX. 31. XXII. 61. De discrimine 'gentis' et 'populi' vide Gronov. ad V. 34. § 5. Sed hoc non semper servant scriptores veteres. Liv. XXI. 61. 'Ilergetum populo, qui obsides Scipioni dederat, ad defectionem impulso.' Mox ibidem, 'Relictam ab auctore defectionis Ilergetum gentem quum infesto exercitu invasisset, compulsis omnibus Athanagiam urbem, quæ caput ejus populi erat, circumsedit.' Sic XXVIII. 46. Ingaunos, et XXXIX. 2. Friniates 'gentes' vocat, qui Ligurum populi erant. *Duk.*

§ 2 *Nostræ vires nos tutari poterant*] *Nos tutare* Flor. Voss. Lov. 3. 4. Harl. Ber. a m. pr. et Hav. Sed vide ad XXII. 60. § 26.

Pyrrho regi nos adjunximus] Samnites loquuntur. Est autem illud bellum Pyrrhi, Tarentinorum, Samnitum, Lucanorum et Brutiorum copiis exercituque gestum. Quod ex triumphis illorum annorum intelligi potest. M'. quidem Curius non tam de Pyrrho rege, quam de Samnitibus, triumphasse traditur. *Sigon.*

§ 3 *Pacem necessariam accepimus*] Pal. . . . *recepimus.* Gebh. *Fecimus* Lov. 4. Nihil mutandum. Supra II. 9. 'Timebant, ne Romana plebs vel cum servitute pacem acciperet.' XXX. 23. 'Nullius alterius consilio accipiendam abnuendamque pacem esse.' XXXVII. 19. 'Qui honeste obsessi pacis leges accipiemus?' Et quidem cum emphasi Samnites dicunt se 'accepisse' pacem, qualemcumque nempe Romani victores dare voluerant. XXXII. 33. 'Ejus esse priorem orationem, qui daret pacis leges, non qui acciperet.' c. 36. 'Quascumque senatus dedisset, leges pacis accepturum.'

Per annos prope quinquaginta ad id tempus, quo in Italiam venisti] Pax data Samnitibus est a. CDLXXIX. quo anno C. Claudius Canina consul de iis triumphavit, cum per annos LXX. gestum bellum esset, ut ait Livius XXXI. 31. in oratione Romani in concilio Ætolorum. Quod ita esse, inde facile intelligi potest, quod cœptum erat bellum M. Valerio, A. Cornelio consulibus a. CDXII. si igitur a. CDLXXIX. victis Samnitibus pax data est, in pace autem fuerunt usque ad adventum Hannibalis in Italiam, P. Scipione et Ti. Longo consulibus, a. DXXXII. id est annis LIII. postquam pacem Samnites acceperant: ergo hoc loco legendum videtur *in ea fuimus per annos prope LX.* Nam vox illa *prope* majori numero non expleto adjicitur. In hac autem oratione omnia in majus ornantur, ut cum ait, 'per centum prope annos cum populo Romano bellum gessimus, nullo externo adjuti nec duce, nec exercitu.' *Sigon.* Legendum censet Sigonius *annos prope sexaginta:* quod confutatur ab omnibus libris nostris. *Gebh.* Omnes mei etiam constanter *quinquaginta:* neque aliam ex Oxon. lectionem Hearne protulit. Unus tantum Harl. *quingenta* aperto errore obfert: *per annos quinquaginta aut prope* Gaertn. *prope annos quinquaginta*, omissa præpositione, Lov. 2. Puto tamen Sigonium haud male vidisse, *sexaginta* restituendum esse. Verum in eo manifeste erravit, quod pacem datam Samnitibus crediderit, quo anno C. Claudius Canina consul de iis triumphavit, quum anno seq. etiam ejus successores Sp. Carvilium Maximum et L. Papirium Cursorem de iisdem triumphasse Fasti Capit. Triumphales testentur: quod ipse etiam in Comment. in Fast. ad a. CDLXXXI. verum esse probavit.

§ 5 *Cum ploratum prope conjugum*] *Conploratum*, vel *comploratum* Flor. Voss. Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Ber. a m. pr. Gaertn. Hav. et paucæ veterum edd. Id videri posset, ex eo genere errorum apud librarios admodum frequentium, esse, de quibus egi ad IV. 24. § 7. Tot tamen codd. et inter eos optimorum, consensum spernere vix audeo. Mutata igitur distinctione, sive admissa tantum parenthesi, legere malo, *præsente te,* (*comploratum prope conj. ac lib. nostr. ex., et flagr. tecta posses conspicere*) *ita sumus al. hac æstate devastati.* 'Complorare' autem Liv. frequens esse, vidimus ad II. 40. § 9. Et ita 'comploratio' III. 47. 'Quum lamentabilis eum mulierum comploratio excepisset.' XXVI. 29. 'Ut comploratio eorum flebilesque voces oculos hominum converterent.' XXX. 12. 'Ad spectaculum tam fœdum comploratio

orta.' XL. 9. 'Voce et comploratione nocturna excitus.' Etiam hac ipsa forma 'comploratus' XXII. 55. 'Ut comploratus familiarium coërceant.' XXV. 26. 'Justoque comploratu prosequerentur mortuos.'

Ad unum modo ictum vigentem, velut jaculo emisso torpere] Put. *velutaculegemisso*. Scribe *velut aculeo emisso*, Ut Freinshemius quoque conjecit ex Curtii IV. 14. § 13. 'Ubi primum impetum effudit, velut quædam animalia, emisso aculeo, torpet.' Cicero pro Flacco c. 17. 'Mortuus est aculeo jam dimisso, ac dicto testimonio.' Plutarchus Pericle p. 171. καθάπερ κέντρον εἰς τοῦτον ἅμα πληγῇ τὸν θυμὸν ἀφεικότων τῶν πολλῶν. *J. F. Gron.* Freinsh. emendatio loco laud. ab illa Gronovii unica tantum differt litera; legit enim *velutiaculeo*, propius ad vulgatum: verum Gronov. magis inhæret optimi cod. vestigiis. Triller. lib. I. Obs. Crit. cap. 10. legere malebat *amisso*. Torpere enim apes, unde translatio sumta, quando *amittunt* aculeum, non quando *emittunt*, hoc est ad pungendum exserunt: nisi quis hic *emittere* interpretari velit per 'perdere.' Confert deinde locum Livii cum illo Curtii quem Gron. laudavit, atque inde efficit forte nihil in Livio mutandum esse. Ipsam metaphoram loco Platonis inlustrat Victor. Varr. Lect. III. 16.

§ 6 *Per centum prope annos*] *Per annos prope centum* Lov. 2. Harl. et Hav. *Per annos centum* Lov. 3. *Per prope centum annos* Ber. *Per centum prope annos* Lov. 4. *Per annos*, reliquis omissis, Flor. Lov. 1. 5. et Voss. Eadem verba obcurrunt c. 5. § 8. Mox *suas auxit res*, pro *vires*, Cant. Tum *nos defenderat* Hearnii D.

§ 7 *Non ego secundis rebus nostris gloriabor*] Vet. lib. *Non ergo sec. nostris rebus gloriabimur:* recte loquuntur enim legati Samnitium, Irpinorum, Caudinorumque. Sequitur autem, 'quæ aspera adversaque acciderunt, minore indignatione referre possumus.' *Sigon.* Put. duo Pall. aliique meliores *Non ego secundis rebus nostris gloriabor*. Et sic restituendum. *J. F. Gron.* Vet. lib. Sigonii consentit solus Rec. *gloriamur* tamen etiam Gaertn. *gloriemur* Hearnii D. *gloriabimur* ejusdem L. 1. Reliqui omnes alteram lectionem defendunt, quam etiam probat Gron. Obs. IV. 20. p. 316. docens, inter artes dicentium esse, ut pro multis verba faciens ita formet orationem, quasi pro uno, vel quasi pro se ipso dicat. Et sane quomodo Sigonius, qui hic 'ego gloriabor' ferre non potuit, non offenditur infra § 12. ad singularia illa 'norim,' 'sciam,' 'ducam?' Similiter VII. 30. quum Livius in princ. cap. dixisset, 'Legati in hanc sententiam locuti sunt:' postea subjungit, 'Non loquor apud recusantem justa bella populum:' et postea, 'stare omnem multitudinem ad portas certum habeo.' Unus scilicet legatorum loquebatur omnium nomine, qui propterea singulari uti poterat, vel, collegas complexus, plurali; poterat etiam, ut Livii mos est, hæc variare. Mox *aut læta, aut mortifera, aut gloriosa*, additis duabus mediis vocibus, Voss. Lov. 1. 2. 3. 4. Harl. Ber. Hafn. Gaertn. Hav. Hearnii N. L. 1. et edd. Aldo priores.

§ 10 *Nunc prope unius et parvi*] Hoc alienæ manus videtur. Put. *propriunius*. Unde Salmasius *propria*. Sed verius videtur ex Cantabr. venire *nunc proprii unius*, hoc est, quod uni certæ urbi destinatum propriumque est. II. 49. 'Sequebatur turba propria alia cognatorum sodaliumque.' XXV. 33. 'Ut non plus sui roboris, suarumque proprie virium in castris habeant.' XXVII. 38. 'Annibalem suo proprio occupandum bello.' Sed et τὸ *ingrediebantur* ignorat liber Cantabr. et fors fuit, ut Livius scripserit, 'Bini consules cum binis consularibus exercitibus in fines nostros, ante explo-

rato, et subsidiis positis, et sub signis, ad populandum ducebant.' Habes sane omnibus numeris perfectam periodum. *Jac. Gron.* *Proprii unius* etiam Flor. quod optimorum codd. fide in contextum admisi. Crevier. vel vulgatum servat, et *prope* refert ad sequens *præda*, prope præda sumus unius præsidii; vel voces transponit *nunc unius et parvi prope*. Ceterum unius cod. testimonio τὸ *ingrediebantur* § præc. delere non audeo. Omnes enim mei stant a vulgato.

Jam, ne manipulatim quidem] Vide Schelium ad Polyb. c. 9. *Duk.* *Manipulantium* Hearnii N. in margine. Mox *quam in Rom. vag. agro* Ber. *quam si Rom. vag. agro* Lovel. 4. *quam si Rom. agro vag.* Gaertn. *agro vag.* etiam Voss. Lovel. 1. 2. et edd. ante Aldum. Insuper *tueretur*, pro *tutaretur*, § seq. Hearnii N. in margine. Vide ad XXVIII. 20. § 1.

§ 12 *Nec te, nec exercitum tuum non misi, a quo tot acies Romanas*] Opinor legendum, *Nec te, nec exercitum tuum norim, nisi*, vel *ni a quo tot acies:* et reliqua. *Valla.*

§ 13 *Præsidiumque missum nobis erit, et Nolæ ademeris*] Sensum aptum nullum elicere possum ex his verbis *et Nolæ ademeris*. Suspicor autem quia in veteribus libris legitur, *præsidiumque missum nobis et Nolæ ademeris*, ne sit legendum *præsidiumque missum nobis et Nolam ademerit*. Suadent enim Samnites, ut Annibal præsidium Numidarum ad se ab impetu Romanorum, qui Nolæ erant, defendendos mittat, quod idem præsidium et se defensurum sit, et Nolam, cui maxime imminebat Annibal, Romanis ademturum sit. *Sigon.* Abest et a meo vox *erit*. Sed propius a scriptura abiens lego *nobis et Nolæ idem erit:* hoc sensu: Præsidium quod mittes idem erit et nobis propugnandis, et Nolanis premendis. *Lipsius*, Ep. Quæst. III. 19. In libris et Pall. abest τὸ *erit*. Gebh. Τὸ *erit* Mogontiaci natum. Scripti, quorum nobis copia, sed et Andreas, Tarvis. Ven. Bechar. Ascens. abdicant. Utrumvis autem quid sibi velit, haud facile adsequare. Sigonius *et Nolam ademerit*. Lipsius *nobis et Nolæ idem erit:* et nobis, inquit, propugnandis et Nolanis premendis. Sed cui persuadebit *idem præsidium erit Nolæ*, Latine dici pro eo, quod est, Nolanos premet aut vexabit? Potius dixisset Nolæ, ut sperabatur, Romano præsidio occiso. Put. *præsidiumquemisul nobis et nolæ ademdem eris*. Cogitabam, *simul nobis et Nolæ ademptum erit*. 'Simul erit nobis,' id est, nos habebimus adversus quamcumque vim: *et erit ademptum Nolæ*, cæsis nempe præsidiariis per Numidas. Aut etiam, *præsidiumque missum nobis, et Nolam redemerit*. Sic loquitur, quasi Nola parum libera, quia plebs Hannibali favebat, et invita ab Romanis continebatur. *J. F. Gron.* In vulgata scriptura hæc non inepta sententia esse potest: duas res effeceris, et præsidium nobis a te missum erit, et ab eo cæsis populatoribus agri nostri, qui paucorum Numidarum præda erunt, Nolæ præsidium ademeris. Sed ulcus latere indicio est varietas scripturæ. *Duker.* Uno vel altero codd. excepto, omnes reliqui, quibus utor, τὸ *erit* ignorant: neque etiam adparet in Hearnii Oxon. Præterea *præsidioque misso* Hafn. et Hav. *præsidiumque missum nobis Nolæ ademeris* Exc. Pithœi; quod ipsum Pithœum ita interpretari, auctor est Hearne: 'præsidium illud, quod missum est ad nos infestandos, et tuendam Nolam, nobis et Nolanis ademeris, sicque Nolani facile dedent se, quibus et animus est se dedere.' Sed non satisfacit. Forte legendum *præsidioque misso nobis, et Nolæ ademeris:* vel *præsidiumque missum nobis, et Nolæ ademeril:* utrum mavis, τὸ *et* hic accipiendum pro 'etiam;' ad quam significationem, quamvis

vulgarem et obviam, non adtendentes viri docti etiam alibi se expedire non potuerunt. Vide ad XLIII. 14. § 2. Sensus autem erit, paucorum Numidarum præsidium nobis missum etiam ademerit præsidium Nolæ, quia Numidis his prædæ erunt præsidiarii Nolani, populatores nostri. Neque displicere debet, ex *præsidium* casu recto, vel ex *præsidio*, quod præcessit, ad sequens orationis membrum subintelligendum esse *præsidium* casu quarto. Id enim frequens esse vidimus ad II. 30. § 4.

Si modo quos socios haberes dignos duxisti, ad id indignos judicas, quo in fidem] Vos emendatis, *nisi quos modo ut socios haberetis:* cum sic fuerit emendandum: *si modo, quos, ut socios haberes, dignos duxisti, haud indignos judicas, quos in fidem.* Valla. Emendationem Vallæ probant libri scripti, nisi quod *ad id indignos* servent Flor. Cant. Voss. Lovel. 2. 3. 4. Harl. Gaertn. et Hav. *non ad id indignos* Lovel. 5. cum edd. Rom. 1472. ac Parm. *indignos non* Ber. a m. pr. *neque indignos* a m. sec.

CAP. XLIII. § 1 *Et queri indefensos se*] *Infensos* Voss. Lov. 2. 4. Harl. Hav. et Gaertn. *infestos* Hafn. *et queri se infestatos* Lovel. 3. Nihil muto. Supra IV. 28. 'Hic præbituri vos telis hostium estis indefensi, inulti?' Mox § seq. *primum fuisse* Flor. Lov. 3. 4. Harl. Ber. et Hav. Tum *dein*, pro *deinde*, Flor. Voss. et Harl. quod admisi. Vide ad III. 3. § 6.

§ 3 *Exercitum esse non in agrum Hirpinum*] Opinor legendum *Exercitum misisse.* Valla. Pall. tres *Exercitum esse.* Unde Valla conjecit *Exercitum misisse.* Contra prisca ed. *Exercitum se non misisse in agrum.* Gebh. *Exercitum se non esse in agrum*, quas vidi, edd. ante Aldum, vulgatæ lectionis *Exercitum se non in agrum* auctorem. *Exercitum isse* Lovel. 3. qui mox, addito pronomine, *adducturum se* legit. *Exercitum non in agrum esse* Gaertn. *Exercitum esse non in agrum* Voss. Lovel. 1. 2. 4. Harl. Rec. et Hav. Neque aliter Flor. a m. pr. in quo recte deinde emendatum est *Exercitum sese non in agrum.* Vide ad XL. 26. § 5.

§ 4 *Memoriam obscuram majore et clariore victoria facturum*] Τὰ *et clariore* desunt in Voss. Lovel. quinque, Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii L. 1. N. et edd. ante Aldum.

§ 5 *Cetero exercitu ire Nolam pergit*] Ita Jac. Gronov. edidit; eique lectioni Victor. consentire, auctor est Crevier. Neque aliter in omnibus meis inveni. Cum iisdem faciunt quoque edd. vetustissimæ; quibus proximæ dederunt *cum cetero exercitu.* Sed Livium in his præpositionem sæpe omittere, vidimus ad XXII. 9. § 5. Insuper *cetero exercitui renovato jam pergit* Flor. *cetero exercitu ire novato jam pergit* Cant. Voss. Lov. 1. 2. 3. 4. et Harl. *cetero exercitu ire novando jam pergit* Gaertn. *cetero exercitu ire Nolam jam pergit* Lov. 5.

§ 6 *Ibi castris haud procul positis*] Vox *ibi* ignoratur in optimis, et est eorum, qui multa hujusmodi inferserunt, ubi oratio minus cohærere bonis hominibus visa. *J. F. Gronov.* Ignoratur etiam in omnibus Hearnii Oxon. meisque, nisi quod ejus loco *in castris* legat Gaertn. Vocula illa connectendæ orationi perperam interponitur. Vide ad XXXVI. 43. § 8. Mox *omnia alia* Harl. et Ber. *omnia* deest in Lov. 3.

§ 7 *Explorato, cum firmisque præsidiis*] Voss. *explorato enim firmisque.* J. F. Gronov. *Explorato cum firmis præs., tuto receptu* Flor. *explorato, cum firmis præs., tutoque recepit* Hafn. et Ber. a m. sec. In seqq. *præviaque fuerant*, pro *fuerunt*, emendat Crevier. haud male. Nulli tamen codd. favent. Mox § seq. τὸ *circa* omittitur in Voss. Lovel. 1. 2. Ber. et Hearnii N. a m. sec.

§ 9 *Herium Petrium*] Vet. lib. *Henum.* Sigon. Et optimi et alii codd. *Herium Pettium.* J. F. Gron. Ita et

Flor. atque Harl. at *Herium Pectium* Lov. 2. 4. 5. et Hav. *Herium Peticum* Lov. 3. *Herium Petitum* Ber. *Herium Petium* Lov. 1. Voss. et Hearnii L. 1. *Herrium Petrium* ejusdem D. Prius nomen mutandum non esse, docet 'Herius Asinius,' memoratus in Epit. Liv. LXXIII. ubi vide Gronov. Et 'Pettiorum' et 'Pectiorum' gens haud ignota fuit Romanis.

§ 10 *Obterit senescentem cum viribus majestatem*] 'Obterere' eo valore, quo et Plautus utitur, contemtu calcare, in Pœnulo III. 1. 34. 'Sed tamen quomodocumque, quanquam simus pauperculi, Est domi, quod edimus; ne nos tam contemtim conteras.' Curcul. IV. 4. 16. 'leno minitatur mihi? Meæne pugnæ præliares plurimæ obtritæ jacent?' 'Obterere' ergo hic est ταπεινοῦν. Diod. Sic. l. v. p. 212. Τὰς τῶν προγόνων ἀνδραγαθίας ἐξυμνοῦσι, καὶ τὰς ἑαυτῶν ἀρετὰς προφέρονται, καὶ τὸν ἀντιταττόμενον ἐξονειδίζουσι καὶ ταπεινοῦσι. Pall. codd. exscriptores cum elegantiam non caperent, supposuerunt *obtegit*. Infra XXIV. 15. 'Pœnus mancipia Romana et ex ergastulo militem verbis obtereret:' quod innuere videtur ipsum Nævius Belli Pun. lib. v. 'Superbiter contemtim conterit legiones.' l. XXXIV. c. 2. 'Nunc domi victa libertas nostra impotentia muliebri hic quoque in foro obteritur et calcatur.' Curtius VIII. 1. 'Silentium habuere seniores, donec Philippi res orsus obterere.' Itidem, 'Et rex velut patienter audiret, queis Clitus obterebat laudes ejus, ingentem iram conceperat.' *Gebh.* *Obteget* Flor. et Voss. ambo a m. pr. *obtegit* a m. sec. quod etiam est in Lov. 2. 4. Harl. Ber. Hafn. Rec. Gaertn. Hearnii Oxon. et edd. usque ad Ascens. 1513. *obtegeret* Lov. 1. *obriget* Lov. 3. *obtergit* Lov. 5. *attigit* Hav. Sed verum est *obterit*, quod bene Gebhard. inlustrat. Paullo ante *virtutem fortunamque* Flor. a m. pr. pro quo manus sec. *fortitudinemque* emendat. Male. Vulgatum genuinum est. Flor. Præf. 'Ut ad constituendum ejus (populi Romani) imperium contendisse virtus et fortuna viderentur.' De Fortuna populi Romani vide ad VI. 30. § 6. Passim *virtutem* et *fortitudinem* jungi, vidimus ad X. 36. § 9.

§ 11 *Indulgentia Hannibalis etiam in captivos omnes*] *In campos* Lov. 1. 2. et Flor. a m. pr. in quo *in captos* reponit manus altera, quod etiam superfuit in margine Hearnii N. Has voces librarios commutasse, vidimus ad VI. 22. § 4. Paullo ante *quam grave sit imperium Romanum* Ber

§ 13 *Ipsorum magis, quam Hannibalis, interesse*] Spernunt omnes boni libri τὸ *magis*, ut jam diximus. *J. F. Gron.* Ex omnibus meis τὸ *magis* soli agnoscunt Ber. et Gaertn. neque adparet in ullo Oxoniensium Hearnii, nisi in N. a m. sec. Eamdem vocem etiam ex auctoritate Pall. trium et vet. ed. delendam esse, monuit Gebh. ad c. 30. § 2. In prima ed. Moguntina adparuit. Passim Livium aliosque *magis* vel *potius* omisisse, dicendum erit ad XXXIV. 49. § 10. Præcedenti § *consules Romani cum suis* est in Hearnii N. a m. sec.

Potiturum enim, ut Capua Nuceriaque potitus esset] Excidit ex Pal. 2. *enim.* Pall. 1. vero et 3. *Ut Capuam Nuceriamque potitus esset.* Sic Justin. VI. 4. 'Thebani potiti victoriam universum exercitum ad urbem Lacedæmoniorum ducunt:' et XII. 7. 'Cleofis filium ab eo genitum Alexandrum nominavit, qui postea regnum Indorum potitus est.' *Gebh.* *Capuam Nuceriamque* etiam Lov. 2. Harl. et Gaertn. cum edd. antiquis. Non probo. Vide ad XXXI. 45. § 6.

§ 14 *Nolo minari, quæ captæ urbi cessura forent*] Vos emendatis *Nolle*, pro *Nolo*. Ego *ominari*, pro *minari*. Valla. *Nolo minari* Flor. pluresque alii codd. *Nolo mirari* Lov. 2. *Nolo ominari* ex sententia Vallæ Lov. 1.

vulgarem et obviam, non adtendentes viri docti etiam alibi se expedire non potuerunt. Vide ad XLIII. 14 § 2. Sensus autem erit, paucor Numidarum præsidium nobis sum etiam ademerit præsidi læ, quia Numidis his præ præsidiarii Nolani, popul tri. Neque displicere d sidium casu recto, v quod præcessit, ad membrum subinte sidium casu qu quens esse vi

Si modo duxisti, a ... ide *fidem*] ... XXIV. c. 7. *ut se* ..., hinc obstructum em ... *Dicturos* etiam, cum edd. ... prioribus, Voss. Lov. 1. 2. 4. ... Harl. Hafn. et Rec. Sed alterum ... in melioribus. Locutio autem, ... hic obcurrit, differt ab illa, quam ... Cic. Gellius notavit. *Dicturum* enim hic non *ipsos*, sed *neminem alium*, respicit. Sed inprimis hinc alienus est locus Justini a Gebhardo laudatus: quemadmodum enim Livius, si vellet, dicere potuisset *neminem alium, quam ipsos, dicturos*, ita Justinus solœcismum commisisset, si dixisset *vias obstructas iri:* quomodo tamen interdum viri docti errarunt.

CAP. XLIV. § 1 *Cujus neutros ad eam diem pœniteret*] Immo *pœnitere*, ut et habet Andreas et Bec. et quicquid video ante Badianam ed. Mox forsan *fuerit, serum*. J. F. Gron. Ante Badianam *pœniteret* vidi in Ven. 1495. Sed *pœnitere* omnes codd. mei, nec non Oxon. Hearnii. Et ex scriptis etiam *pœnitere* emendabat Gronov. Obs. II. 14. adversus quem *pœniteret* defendere conatur Wopkens Lect. Tull. I. 14. Verum omnis ejus ratiocinatio huc redit: in hujusmodi orationis casibus usus infinitivi ac subjunctivi fuit promiscuus: ergo necesse non est, ut cum Mss. omnibus et edd. antiquis ex sententia Gronovii

...e, sed ... icipes, ... ntiores ... st. Ego ... rium ... *teret* ... ld.

... *fuer*. ... ut *sero* m... ..., si libri haberet. ...um putarem. Deinde § ... *sendum* ex Pal. 3. probat Gebhar... IX. 9. § 12. Tum *ad sese tuendos* Voss. Lov. 2. 3. 4. 5. Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii N.

§ 3 *Per proditionem accipiendæ Nolæ*] Quidam *recipiendæ* emendarunt, quasi antea quoque tenuisset eam Hannibal, nunc reciperet amissam: sed ego nil mutarim. *Glar.* Per eum, qui *recipiendæ* emendavit, Glareanus intelligit Aldum: quum enim primæ edd. *recipiendæ*, eas secutæ *accipiendæ* exhibuissent, Aldus priorem lectionem *recipiendæ* revocavit, concinentibus omnibus meis, præter Hav. 'Recipere' a 'capere' distinguit quidem Justin. v. 4. 'Victor recipit civitates, quæ defecerant; nonnullas capit, et imperio Atheniensium adjicit:' male tamen Glareanus credidit, *recipere* semper pro 'iterum accipere' poni, quum sæpe pro simplici 'capere' usurpetur. Apud Justin. Flor. aliosque id frequens est. Sæpe etiam apud Livium obcurrit. Vide ad XXXIX. 23. § 11.

Oppidum corona circumdedit] Militari videlicet: neque aliter capio illud Ovidii Met. XI. 92. 'At Silenus abest, titubantem annisque meroque Ruricolæ cepere Phryges; vinctumque coronis Ad regem duxere Midam.' 'Coronæ' enim ibi nihil, quam orbes agricolarum circumcingentium Bacchi nutricium. Captum nempe

'iplicatis 'us, inultus ha- 'nt ad r innuit cla- 'lenum ptam ad n et c non erat mini m nos les fen. i-

o et
3. circun.
..bem corona circ
..gnare,' vide Lips. Poliorc
in exponendo autem Ovidii loco Gr. terum plurimum a verbo aberrare, Burmannus ad eum docuit. *Nolam*, pro *oppidum*, est in Gaertn. sed ex interpretis glossa. *Corona oppidum* dedit Flor.

§ 4 *Deinde concursu ad pugnam facto*] Pal. 1. *dein conc. æquatisque viribus atrox esse cœpit pugna.* Paullo ante Pal. 2. *aliquot primo perculsi impetu.* Gebh. Put. Pet. melior, Men. *dein* et *pugnanti.* Scribe *dein concursu ad pugnantes facto.* Antiqua scriptura fuit *pugnantis* pro *pugnanteis.* J. F. Gron. *Dein* etiam Flor. Voss. Lov. 1. Harl. et Hav. Vide ad III. 3. § 6. Tum *cursu* Hav. Vide ad X. 19. § 16. Hinc *ad pugnanti* Flor. a m. pr. quod pro *pugnantis*, id est pugnantes, scriptum, recte existimat Gronov. ultima litera intercidente ob similitudinem primæ in voce sequenti. Vide ad IV. 33. § 11. Paullo ante *intra portas* Hearnii N. Tum *aliquot primo Pœni perculsi* Hav. *aliquot primo inpetu perpulsi* Gaertn. *aliquot primo inpetu repulsi* Voss.

§ 5 *Romanorum nullus. Imber continens*] Put. *Romani liber continens.* Lege *Romani quinquaginta. Imber continens.* Fuerat per notas *Romani L.* Lib. XXIV. c. 17. 'Plus tamen duo millia hostium eo die cæsa traduntur; Romani minus quadringentis.' Falsus etiam numerus *triginta.* Forte *tre-*

hebet? quod probum est. Sæpe enim altera dubitandi particula in priori membro reticetur. Vide ad VIII. 7. § 8. aliisque locis.

Nunc paucis plures vix resistitis] Emendarunt *vix restatis.* Ego *resistitis* malim. *Glar.* Vet. lib. *resistitis.* Sigon. Videtur hærere Sigonius: non est necesse: nam *restare* idem ...se cum *resistere*, sciri poterat ex ...rone, Salustio, poëtis. *Grut. Re-* ... quod habent Lov. 5. Harl. ...aertn. Rec. Hearnii D. et ...e ad Aldum, natum est ...i expositione: *resistatis* ...ii, et Ber. *resistis* Hav. quod sæpe poni pro ad IV. 58. § 4. ubi *erat*] ... ...atis hic etiam in *eo die ten.* ... ...lo ante *an quid* *Avidi certaminis* ... ...ov. 4. et 5. quam lectionem plur... ...es vincere Gron. de Pec. Vet. II. 4. ... ...odus qui quoque ad XXVII. 1. § 12. ... ...estatis pro *certaminis*, perperam ... Lov. 1. 2. Harl. et Ber. *ad certamen* ... 8. Rec. Præterea *eo die tenuerunt* ... *tamen* Flor. *tamen eo die tenuerunt sese* primæ edd. Posteriores *eo die tamen tenuerunt sese.* Gruteri ultima substituit *se.*

§ 7 *Mille fere passuum inter urbem erant castraque*] Vide num *erat* legendum sit, aut *mille passus.* Alioqui Latinitas non constat. *Glar.* Unus Lov. 5. *erat.* Verum Gronov. de Pec. Vet. I. 10. p. 45. supplendum putat *mille fere passuum* campi *inter urbem erant castraque.*

Eo spatio (et sunt omnia campi circa Nolam) concurrerunt] Pal. 1. ad marginem *ut sunt.* Pal. 2. exturbat τὸ *et.* Gebh. *Cucurrerunt* Voss. Lov. I. 2. et Gaertn. An forte scribendum *concucurrerunt?* quod Jac. Gronov. Livio restituit XXIX. 18. § 10.

§ 9 *Pugna abstinerent, nisi ab se signum accepissent*] Put. Pet. Voss. ignorant τὸ *nisi.* Scribe *pugna abstinere, ni ab se signum.* Repetendum ἀπὸ κοινοῦ *jussit.* J. F. Gron. Abest

Ber. et Hafn. *Nolle minari*, ut Vallæ æmuli legebant, Lov. 5. *Nolle ominari* typis descripti.

Neminem alium, quam ipsos, legem, qua in societatem amicitiamque Hannibalis venirent, dicturum] Gaudeo in solo Pal. 2. lectionem hanc incorruptam perstitisse. Quippe ceteri omnes offensi vetusto loquendi genere 'ipsos dicturum' interpolarunt *dicturos*. Sed sic, monente Gellio, Cic. dixit, 'Hanc sibi rem sperant præsidio futurum:' et C. Gracchus, 'Credo ego inimicos meos hoc dicturum:' et Quadrigarius, 'Est quod speremus, Deos bonis bene facturum.' Vide plura I. 7. Sic Justinus l. XXIV. c. 7. 'Vias, quæ pateant, hinc obstructum iri.' *Gebh.* *Dicturos* etiam, cum edd. Aldina prioribus, Voss. Lov. 1. 2. 4. 5. Harl. Hafn. et Rec. Sed alterum est in melioribus. Locutio autem, quæ hic obcurrit, differt ab illa, quam ex Cic. Gellius notavit. *Dicturum* enim hic non *ipsos*, sed *neminem alium*, respicit. Sed inprimis hinc alienus est locus Justini a Gebhardo laudatus: quemadmodum enim Livius, si vellet, dicere potuisset *neminem alium, quam ipsos, dicturos*, ita Justinus solœcismum commisisset, si dixisset *vias obstructas iri:* quomodo tamen interdum viri docti erraruut.

CAP. XLIV. § 1 *Cujus neutros ad eam diem pœniteret*] Immo *pœnitere*, ut et habet Andreas et Bec. et quicquid video ante Badianam ed. Mox forsan *fuerit*, *serum*. J. F. Gron. Ante Badianam *pœniteret* vidi in Ven. 1495. Sed *pœnitere* omnes codd. mei, nec non Oxon. Hearnii. Et ex scriptis etiam *pœnitere* emendabat Gronov. Obs. II. 14. adversus quem *pœniteret* defendere conatur Wopkens Lect. Tull. I. 14. Verum omnis ejus ratiocinatio huc redit: in hujusmodi orationis casibus usus infinitivi ac subjunctivi fuit promiscuus: ergo necesse non est, ut cum Mss. omnibus et edd. antiquis ex sententia Gronovii emendetur *pœnitere*, sed adversus codd. et edd. principes, cum edd. quæ prioribus recentiores sunt, servandum est *pœniteret*. Ego ex præmisso plane contrarium efficerem: quemadmodum *pœniteret* præferrem, si omnes codd. et edd. vett. id tuerentur. Mox *sibi* deest in Voss. a m. sec. (a prima deerat τὸ *si*) Lov. 1. et Ber. a m. pr. *si sibi* præfert Hav. Quamvis autem cum Gronovio forsan scribi poterit *fuerit;* non necesse tamen est, ut *sero* mutetur in *serum*. Verum, si libri haberent, recipiendum putarem. Deinde § seq. *arcessendum* ex Pal. 3. probat Gebhard. ad IX. 9. § 12. Tum *ad sese tuendos* Voss. Lov. 2. 3. 4. 5. Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii N.

§ 3 *Per proditionem accipiendæ Nolæ*] Quidam *recipiendæ* emendarunt, quasi antea quoque tenuisset eam Hannibal, nunc reciperet amissam: sed ego nil mutarim. *Glar.* Per eum, qui *recipiendæ* emendavit, Glareanus intelligit Aldum: quum enim primæ edd. *recipiendæ*, eas secutæ *accipiendæ* exhibuissent, Aldus priorem lectionem *recipiendæ* revocavit, concinentibus omnibus meis, præter Hav. 'Recipere' a 'capere' distinguit quidem Justin. V. 4. 'Victor recipit civitates, quæ defecerant; nonnullas capit, et imperio Atheniensium adjicit:' male tamen Glareanus credidit, *recipere* semper pro 'iterum accipere' poni, quum sæpe pro simplici 'capere' usurpetur. Apud Justin. Flor. aliosque id frequens est. Sæpe etiam apud Livium obcurrit. Vide ad XXXIX. 23. § 11.

Oppidum corona circumdedit] Militari videlicet: neque aliter capio illud Ovidii Met. XI. 92. 'At Silenus abest, titubantem annisque meroque Ruricolæ cepere Phryges; vinctumque coronis Ad regem duxere Midam.' 'Coronæ' enim ibi nihil, quam orbes agricolarum circumcingentium Bacchi nutricium. Captum nempe

multiplicatis in arcto ordinibus detulerunt ad regem suum. Scio quidem Silenum semper coronatum caput forsan et collum et brachia quoque; sed minus heic convenit. Sic dixit Euripides Heracl. vs. 125. 'coronare aram, coronare manus' vs. 227. Herc. vero Fur. 'coronare domum malis.' Haud aliter Virgil. Æn. IX. 380. 'omnemque aditum custode coronant.' Adeatur Gellius Noct. Att. VII. 4. Immo et Liv. II. 50. *Grut.* Pall. 2. et 3. *circumdat.* Gebh. Quid sit 'urbem corona circumdare,' 'expugnare,' vide Lips. Poliorc. I. 4. In exponendo autem Ovidii loco Gruterum plurimum a verbo aberrare, Burmannus ad eum docuit. *Nolam,* pro *oppidum,* est in Gaertn. sed ex interpretis glossa. *Corona oppidum* dedit Flor.

§ 4 *Deinde concursu ad pugnam facto*] Pal. 1. *dein conc. æquatisque viribus atrox esse cœpit pugna.* Paullo ante Pal. 2. *aliquot primo perculsi impetu.* Gebh. Put. Pet. melior, Men. *dein* et *pugnanti.* Scribe *dein concursu ad pugnantes facto.* Antiqua scriptura fuit *pugnantis* pro *pugnanteis.* J. F. Gron. *Dein* etiam Flor. Voss. Lov. 1. Harl. et Hav. Vide ad III. 3. § 6. Tum *cursu* Hav. Vide ad X. 19. § 16. Hinc *ad pugnanti* Flor. a m. pr. quod pro *pugnantis,* id est pugnantes, scriptum, recte existimat Gronov. ultima litera intercidente ob similitudinem primæ in voce sequenti. Vide ad IV. 33. § 11. Paullo ante *intra portas* Hearnii N. Tum *aliquot primo Pœni perculsi* Hav. *aliquot primo inpetu perpulsi* Gaertn. *aliquot primo inpetu repulsi* Voss.

§ 5 *Romanorum nullus. Imber continens*] Put. *Romani liber continens.* Lege *Romani quinquaginta. Imber continens.* Fuerat per notas *Romani L.* Lib. XXIV. c. 17. 'Plus tamen duo millia hostium eo die cæsa traduntur; Romani minus quadringentis.' Falsus etiam numerus *triginta.* Forte *trecenti.* J. F. Gron. *Romani. Imber,* media voce omissa, Flor. et Cant. quod se quoque in uno e suis vel optimæ notæ invenisse testatur Crevier. qui etiam refert, in Put. supra secundam literam vocis *liber* adscriptam esse literam *n*: unde nullum dubium superest, quin *Romani L. Imber* legendum sit. Si autem etiam prior numerus vitio laboret, mallem *haud plus quadringenti.* De genere loquendi Livio familiari vide ad XLI. 12. § 8. Sed vulgatum in priori numero defendit Doujatius, existimans τὰ *haud plus quam* indicare, pauciores ex Pœnis, quam ex Romanis, interfectos esse.

§ 6 *Utraque pars avida certaminis erat*] Put. Pet. *avidi certaminis erant, eo die ten. se tamen mun.* J. F. Gron. *Avidi certaminis erant* etiam Flor. quam lectionem pluribus adstruit Gron. de Pec. Vet. II. 4. p. 76. Vide quoque ad XXVII. 1. § 12. *Certamine,* pro *certaminis,* perperam erat in Voss. Lov. 1. 2. Harl. et Ber. *ad certamen* Rec. Præterea *eo die tenuerunt sese tamen* Flor. *tamen eo die tenuerunt sese* primæ edd. Posteriores *eo die tamen tenuerunt sese.* Gruteri ultima substituit *se.*

§ 7 *Mille fere passuum inter urbem erant castraque*] Vide num *erat* legendum sit, aut *mille passus.* Alioqui Latinitas non constat. *Glar.* Unus Lov. 5. *erat.* Verum Gronov. de Pec. Vet. I. 10. p. 45. supplendum putat *mille fere passuum* campi *inter urbem erant castraque.*

Eo spatio (et sunt omnia campi circa Nolam) concurrerunt] Pal. 1. ad marginem *ut sunt.* Pal. 2. exturbat τὸ *et.* Gebh. *Cucurrerunt* Voss. Lov. I. 2. et Gaertn. An forte scribendum *concucurrerunt?* quod Jac. Gronov. Livio restituit XXIX. 18. § 10.

§ 9 *Pugna abstinerent, nisi ab se signum accepissent*] Put. Pet. Voss. ignorant τὸ *nisi.* Scribe *pugna abstinere, ni ab se signum.* Repetendum ἀπὸ κοινοῦ *jussit.* J. F. Gron. Abest

etiam a Flor. a m. pr. Cant. et Lov. 1. *abstinerent, donec ab se* legunt Ber. Hafn. et Hav. Sed, quemadmodum Gronov. conjecit, est in Harl. et Lov. 3. Vide eumdem Obs. II. 14. Ejusdem autem erroris, librarios, non animadvertentes verbum infinitum ad præcedens *jubere* referendum esse, id in verbum finitum convertisse, exempla vide ad XXXI. 8. § 8. Paullo ante *ex acie* exsulat a Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Gaertn. Hav. et edd. Aldo prioribus. Insuper *jussit* mutant in *jubet*, et transferunt post verbum *stare* iidem codd. et edd.

CAP. XLV. § 1 *Et duces adhortabantur*] Put. Pet. Men. Voss. *et duces hortabantur*. Nec secus Andreas et Aldina. *J. F. Gron.* Non aliter omnes mei, et Hearnii Oxon. Editionum vero prima Basil. 1539. *adhortabantur* dedit.

Pulsis priore anno ab Nola ab eodem se duce, milite alio, instare jubet] Pal. 2. *milites alios*. Pal. 3. *priore anno pulsis a Nola ab se duce milites alio instare jubet.* Gebh. Τὸ *eodem* exsulat etiam a Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii N. et edd. usque ad Aldum.

§ 2 *Sed, qui pugnant, marcere Campana luxuria, vino, scortis*] P. Syrus apud Petron. c. 55. 'Luxuriæ rictu Martis marcent mœnia.' *Gebh.* Libri *pugnent*. Tum *vino et scortis*. J. F. Gron. *Pugnent*, paucis exceptis, omnes mei, ut et edd. antiquiores. *Pugnant* enim demum obcurrit in Paris. 1573. Hinc *vino et scortis* etiam Flor.

§ 3 *Abisse illam vim vigoremque, dilapsa esse robora*] *Abiisse* Lov. 4. 5. et Ber. Vide ad II. 5. § 2. Hinc *delapsa* Flor. Voss. Lov. 2. 5. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii N. et multæ ex edd. primis. Ita etiam peccant librarii XXIV. 46. § 4. Vide ad VII. 28. § 6.

§ 5 *Exprobrando hosti*] Put. et Pet. *exprobrandam hosti Marcellus*. Forte *exprobrando in hostem Marcellus*. J. F. Gron. Ita et Flor. a m. pr. pro quo *exprobrando in hostem* Gronov. quomodo *in Fulvii similitudinem exprobrare* emendat XXVII. 1. § 9. Posses et *exprobrando in hoste;* nam 'exprobrare in adversariis' etiam Cic. dixit de Orat. II. 75. nisi ibi quoque vel *in* tollendum, vel *adversariis* legendum sit. Mox *gravioribus suos probris increpabat* Rec.

§ 6 *Arma signaque eadem se aiebat noscere*] Expunge voluntate optimorum τὸ *aiebat*. J. F. Gron. Vide eumdem Obs. II. 14. Abest autem τὸ *aiebat* non tantum ab optimis, verum etiam ab omnibus Hearnii Oxon. ut et, exceptis Lov. 5. Gaertn. et Rec. ab omnibus meis. Et soliti fuerunt passim librarii 'ait,' 'inquit,' 'dicit,' vel similia invito Livio obtrudere. Vide ad II. 46. § 6. III. 10. § 14. c. 11. § 12. c. 53. § 6. c. 54. § 8. c. 56. § 12. VI. 7. § 3. VII. 32. § 6. c. 34. § 13. X. 33. § 3. XXI. 18. § 3. XXIV. 23. § 7. c. 37. § 2. XXV. 6. § 2. c. 16. § 13. XXVII. 6. § 4. XXVIII. 39. § 2. XXIX. 17. § 1. XXX. 12. § 12. c. 18. § 3. c. 31. § 1. XXXII. 33. § 2. XXXVII. 10. § 5. XXXIX. 51. § 9. Adde Burm. ad Phædri I. 29. 10. Cortium ad Sall. Catil. capp. 21. et 34. ad Jug. c. 8. et Markl. ad Stat. Silv. I. 6. 61. Similiter addidisse alias voces, quas Livius subintellectas maluerat, vidimus ad III. 46. § 3. Contra interdum etiam 'inquit,' 'ait,' et ceteras neglexerunt, ubi Livius expresserat. Vide ad I. 26. § 10. et IX. 1. § 3. Præterea *nosse* Lov. 2.

§ 7 *Legatumne Romanum et legiones unius*] Vet. lib. *Legatine Romani*. Sigon. Sigonio adsentiuntur pauci, et fere pejoris notæ codd. Reliqui alteram lectionem tuentur. Recte igitur nullus editorum Sigonium secutus est.

§ 8 *Nolanis subsidiis fultus nos jam iterum lacessit*] Iidem *fultus* mutarunt, leguntque *insultus;* quod non probo.

Glar. Vet. lib. pro *fultus, inultus* habent, id est, impunitus: innuit cladem a Marcello ante acceptam ad Nolam, quam adhuc Annibal non erat ultus, idcirco ait, *inultus iterum nos jam lacessit.* Sigon. Put. Pet. Men. tres Pall. Voss. et Aldina, *tirone milite ac Nolanis subsidiis inultus nos jam iterum lacessit;* quod et Sigonius vult. *J. F. Gron.* *Subsidiis munitus* Harl. *subsidiis ultus* Lov. 2. *subsidiis in vultus* Gaertn. *subsidiis multos jam iterum* Flor. *subsidiis inultus* Lov. 1. 4. et Hearnii L. 1. ac D. quod recte viri docti recipiunt. *Lacessit nos subsidiis,* pro cum subsidiis; ut 'profectus gaudentibus' XXII. 9. § 5. ubi plura vide.

Erepto ex equo C. Flaminio] Videbatur primo insolentius 'eripere aliquem ex equo,' et cogitabam *derepto,* id est detracto, ut in iis, quæ ad Ovid. Met. III. 52. congessit Heinsius. Sed quum eadem significatione dici 'eripere' ibidem ostendat, nihil tentandum credidi. *Duk.* *Erepto* constanter est in Mss. Paullo ante *miles meus est* Flor. In sequentibus *ubi L. Paullum ad Cannas occidit* Voss. Flor. et Lov. 3. *ubi qui L. Paullum ad Cannas cecidit* Lov. 4. et 5. *ubi ad Cannas occidit* Lov. 1. *ubi iste, qui Paullum ad Cannas occidit* Hearnii D.

§ 9 *Ferrum non habet, an dextræ torpent*] Quidam *Ferrum num hebet?* quidam *Ferrum nunc hebet?* Glar. Vet. lib. *Ferrumne habet, an dextræ torpent?* Forte ita legendum: *Ferrumne nunc hebet?* Sigon. Scripti *Ferrum nunc hebet.* Andreas *Ferrum non habet.* Aldina *Ferrum nunc habet.* J. F. Gron. In contextu quidem Aldus ita dedit, sed operarum lapsu, quod etiam inter errata emendatum est *hebet;* is enim est, quem indicat Glarean. quemadmodum alter, qui legit *num hebet,* est, qui præfuit ed. Mogunt. *Ferrumne hebet* unus ex meis Lov. 2. quod perperam Sigonio placuit; quum reliqui, uno vel altero excepto, legant *nunc hebet?* quod probum est. Sæpe enim altera dubitandi particula in priori membro reticetur. Vide ad VIII. 7. § 8. aliisque locis.

Nunc paucis plures vix resistitis] Emendarunt *vix restatis.* Ego *resistitis* malim. *Glar.* Vet. lib. *resistitis.* Sigon. Videtur hærere Sigonius: non est necesse: nam *restare* idem esse cum *resistere,* sciri poterat ex Cicerone, Salustio, poëtis. *Grut.* *Resistitis,* quod habent Lov. 5. Harl. Hafn. Gaertn. Rec. Hearnii D. et edd. usque ad Aldum, natum est ex marginali expositione: *resistatis* Brancal. Latinii, et Ber. *resistis* Hav. reliqui *restatis;* quod sæpe poni pro *resistitis,* vidimus ad IV. 58. § 4. ubi monet Gebh. se *restatis* hic etiam in Pal. 1. invenisse. Paullo ante *an quid (proh Dii) est aliud* Lov. 4. et 5. Deinde *Qui perpauci plures vincere* Hearnii N. Sed tota periodus *qui pauci plures vincere, &c. vix restatis* deest in ejusdem L. 1.

Fortes lingua jactabatis] Pal. 3. *fortes linguam.* Infra XXXI. 44. 'Athenienses quidem literis verbisque, quibus solis valent, bellum adversus Philippum gerebant.' XXXV. 49. 'Ætolorum omnem ferociam in verbis, non in factis, esse; et in conciliis magis concionibusque, quam in acie, apparere.' Val. Flacc. III. 631. 'tali mentem pars maxima flatu Erigit, et vana gliscunt præcordia lingua.' *Gebh.* *Fortes linguam* etiam Lov. 4. et Flor. a m. pr. Livius tamen similes locutiones minus adfectavit; et hinc, invitis optimis codd. ei obgerendas non existimo.

§ 10 *Enim minor est res*] Opinor legendum *En minor,* vel *En nunc minor est res.* Valla. Corrumpendo huic loco auctor fuit Valla, qui eam, quæ nunc in vulgaribus regnum tenet, lectionem commentus ex ingenio reposuit: prisca ed. *Et enim minor res est hic: experiri vim, &c.* Pal. 2. *Cum minor res est.* Pal. 3. *Enim vero mi-*

nor res est hic: exp. vim virt. volo expugnare. Pal. 1. vero omnium emendatissime *Enim minor res est hic. Exp. vim virt. volo: expugnare Nolam, camp. urbem.* Ex cujus ductu eruo meo animo verissimam lectionem: *Enim minor res est hic* (*exp. vim virt. volo*) *expugnare Nolam, camp. urbem, non fl., non mari septam.* Dicit Annibal, vos fortes tantum lingua Romam expugnaturos minitabamini. Minoris negotii incidit jam expugnatio, hic ego vestra dicta ad effectum procedere volo. Vel ista verba *experiri vim virtutemque volo* ironice sunt prolata. Minime vestra virtus in tantulo oppido periclitanda erat, qui Romam expugnaturos vos jactabatis. *Enim* sic posita offendit correctores. Ab initio periodi posita quoque est in Pall. codd. XXXIV. 32. 'Enim ut jam ita sint hæc, quid ad vos, Romani?' Τὸ *At*, ab imperito ludimagistro adsutum est ibidem. *Gebh.* Optimi *Enim minor est res*, ut fuit ante Vallam. *J. F. Gron.* *Et enim minor est res* Voss. Lov. 1. et 4. *Et enim minor res est* Lov. 2. 3. Ber. Hav. et edd. Rom. 1472. ac Parm. *Cum minor est res* Lov. 5. *En minor est res* Cant. *Cum enim minor res est* Gaertn. *Enim minor res est* Flor. et Harl. Vide ad XXXIV. 32. § 13.

CAP. XLVI. § 2 *Per clamorem favoris judicem*] Ego *favoris indicem*, ut apud Cicer. pro Rabir. Perd. Reo c. 6. 'Quin comprimitis istam vocem, indicem stultitiæ, testem paucitatis.' *Valla.* Vide ad V. 26. § 6.

Accedentibus ad ardorem pugnæ] Repone cum optimis *accendentibus ardorem pugnæ*. J. F. Gron. *Accendentibus ardorem*, præter Harl. qui *ad ardorem*, omnes mei, et Hearnii L. 1. ac N. in margine. Sæpe 'accedere' et 'accēdere,' id est 'accendere,' commutantur in scriptis. Vide ad II. 45. § 9. c. 46. § 7. IV. 58. § 11. VI. 39. § 5. IX. 23. § 8. X. 6. § 4. et XXXVI. 20. § 2. Adde viros doctos ad Val. Max. II. 2. 9. Cort. ad Sall. Jug. c. 20. et quæ notavi ad Silii XIV. 26. Similiter etiam 'incedere' et 'incendere.' Vide ad IV. 38. § 4.

§ 3 *Nolam reducit*] Ita primum editum vidi Paris. 1573. Priores habent *reduxit*, quod etiam revocavi. Consentiunt enim Flor. Voss. Lov. 1. 2. 4. Harl. Ber. Gaertn. Hav. pluresque alii. Neque aliter est in Hearnii Oxon. Paullo ante *obpugnare volentes*, pro *cupientes*, Lov. 4. et 5. quod est ex glossa.

§ 4 *Hostium plus mille cæsi eo die, capti mille sexcenti*] Vet. lib. *Hostium plus vel cæsi, vel eo die vivi capti quinque millia.* Suspicor autem legendum, *Hostium plus vel cæsi eo die, vel vivi capti quinque millia:* siquidem Plutarchus hunc numerum edit in Marcello p. 304. ubi hunc totum locum ita vertit: νεκροὺς μὲν γενομένους πεντακισχιλίους, καὶ τῶν ἐλεφάντων τέσσαρας μὲν πεσόντας, δύο δὲ ζωοὺς ἁλόντας. *Sigon.* Confusi hoc loco libri omnes. Pal. 1. *Hostium* (hic supra scriptum *haud*) *vel cæsi* (ad marginem *quatuor milia*) *vel eo die vivi capti* (suprascriptum *milia V.*) *DX. et signa militaria XX. et duo elephanti, quatuor in acie occisi.* Pal. 2. *Hostium plus X̄. vel cæsi, vel eo die vivi capti DC. et signa militaria XX. et duo elefanti, quatuor in acie occisi.* Pal. 3. *Hostium plus vel cæsi, vel eo die vivi capti mill. V. et signa militaria XX., et duo elefanti, IIII^or in acie cæsi.* Gebh. Sigonius *Hostium plus vel cæsi eo die, vel vivi capti quinque millia.* Et eundem sane numerum edidit Plutarchus, qui vertisse Livium videtur. Put. *Hostium plus vel causa eo die vivi capti de et signa.* Scribe, *Hostium plus VCIↃ. cæsa eo die, vivi capti sexcenti, et signa.* Hoc verum est: nam repetitum *vel* non nisi in admodum recenti libro invenimus; estque fartorum, non Livii. *J. F. Gron.* Repetitum *vel* in plerisque meis, inter alios vero in vetustissi-

mo Flor. superest: nihilominus tamen, posteriori loco ex interpolatione scribarum esse, Gronovio adsentior. Ceterum similes fere, ac Gebhardus et Gronov. in suis codd. invenerunt, etiam in meis lectiones obvias habui, aut parum inde differentes; quas anxie recensere operæ non est. Puto enim veram ex Mstorum vestigiis scripturam a Gronovio investigatam esse. Pro *sexcenti*, sive *DC.* etiam alibi in scriptis substitutum *de* obcurrit. Vide ad XXVII. 28. § 11.

Signa militaria undeviginti, et duo elephanti; quatuor in acie occisi] *Signa mil. XX., et duo elephanti* Voss. Lov. 1. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et Hearnii L. 1. ac D. quomodo etiam errant quidam codd. hoc lib. c. 49. § 1. *Signa militaria XXII. elephanti* ejusdem N. *signa militaria viginti et duo, elephanti* Lov. 2. et edd. antiqq. usque ad Aldum, nisi quod Mogunt. etiam τὸ *et* omittat. Verum ex Plutarchi, a Sigonio ad verba præcedd. laudati, loco constat, præter quatuor elephantos in acie cæsos, etiam duos vivos captos esse. Tum *in acie* defit in Lov. 4. et Hearnii L. 1.

§ 5 *Induciis datis sepeliendo utrimque cæsos*] Meus liber *induciis tacitis*. Nihil verius. 'Tacitæ induciæ,' quæ sine pacto, mutuo velut consensu. Liv. VI. 64. 'Intercessere pauci dies, velut tacitis induciis utrimque quiete sumta.' Et alibi II. 18. 'Tacitæ induciæ quietum annum tenuere.' Justinus VI. 7. 'Quum quasi tacito consensu induciæ essent.' *Lipsius*, Ep. Quæst. III. 19. *Induciis datis* quidem vetus ed. sed rectius Pall. tres *induciis tacitis*, ut et Lipsii liber refert. 'Tacitæ' enim 'induciæ,' quæ, quiescentibus utrimque hostibus, ex placito consensu aguntur. Justin. VI. 7. 'Quum quasi tacito consensu induciæ essent:' quod explicat c. 8. 'Ita velut ex placito consensu a prœlio disceditur.' Liv. II. 64. XXIV. 17. 'Pœnus tacita etiam confessione victus castris se tenuit.' Simile habetur l. XXXIV. c. 19. 'Dein sæpe munimenta eorum velut communi pacto commercio privatis induciis ingredientes.' *Gebh.* Ita quoque, præter unum Gaertn. omnes mei. Vide ad II. 18. § 11.

Sepeliendo utrimque cæsos in acie consumserunt] *Uterque* Gaertn. et edd. ante Aldum. 'Uterque consumserunt,' ut 'utraque pars urgueut' IX. 21. 'utraque manus incluserunt sese Heracleam' ex emendatione Gronovii XXXVI. 16. 'uterque coierunt' Epit. Liv. l. CXXII. Vide etiam ad III. 18. § 7. XXXIX. 38. § 9. et XL. 30. § 9. Quum tamen ceteri omnes codd. stent a lectione Aldina, eam etiam servandam puto. Hinc *suos cæsos*, adjecta priori voce, eædem edd.

Spolia hostium Marcellus, Vulcano votum, cremavit] Per adpositionem hæc dici, recte Donjatius vidit. Et in hanc lectionem conspirant non tantum omnes edd. sed et plerique codd. paucis dissentientibus. Nam *spolia hostium Vulcano vota* legunt Lov. 3. 4. et 5. *Vulcano ex voto cremavit* Ber. Hav. et Brancal. Latinii.

§ 6 *Tertio post die mille ducenti septuaginta duo equites, &c.*] Hoc sic vertit Plut. in Marcello p. 304. ἡμέρᾳ τρίτῃ μετὰ τὴν μάχην ἱππεῖς Ἰβήρων καὶ Νομάδων μιγάδες αὐτομολοῦσιν ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους. Discrepat autem in numero, nisi forte legendum ὑπὲρ τοὺς χιλίους τριακοσίους. *Sigon.* Numerum equitum a Plutarcho editum in menda cubare, monuit etiam Jac. Perizon. ad marginem Livii. Nihilominus tamen vox *mille* deest in Flor. quam reliqui constanter servant, sed magnam partem in adjuncto numero minori differunt: nam *septuaginta equites* Voss. Lov. 1. 2. Gaertn. Hav. a m. pr. et edd. Rom. 1472. ac Parm. *LXIII. equites* Ber. *septuaginta III. equites* Hearnii N. Mox *mixti* exsulat a Lov. 4. 5. et Hearnii L. 1.

Deinde *confugerunt* Lov. 3. Ber. Hav. et Hearnii N. a m. altera.

§ 7 *Ager Hispanis in Hispania, Numidis in Africa post bellum, virtutis caussa, latus datus est*] Τὸ *latus* non habet Put. a m. pr.: postea adscriptum est *locus*, ut fere habent scripti post illum antiquiores. Quidam, ut magis aptum redderent, fabricarunt *et locus datus est*: inde vulgata propagata videtur. Nec me præterit in lege Thoria, 'quemve. agrum. locum. de. eo. agro. loco. qui. publicus. po. Romani. &c. adsignatum. esse. fuisseve. judicaverit.' et similiter in eadem centies. Neque oblitus sum 'latifundia,' aut Ciceronis Verr. III. 51. 'Magni et navi aratores agros latos ac fertiles desererent:' aut Virgilii Georg. II. 468. 'latis otia fundis:' Ovid. Met. VII. 767. 'et latos indagine cinximus agros:' similiaque apud agrimensores. Nimirum non, quid non male dictum sit, sed primam fidissimamque scripturam quærimus. *J. F. Gron.* Lipsius Ant. Lect. I. 22. scripserat 'latum donum' esse formam loquendi veterem in donationibus; sed tamen hic etiam ad latitudinem agri referri posse. Sed non potest ex hoc uno loco, cujus scriptura incerta est, probari, hanc fuisse veterem formam loquendi in donationibus. *Duk.* *Locus datus est* Flor. Voss. Lov. 1. 2. 4. 5. Gaertn. et Rec. *vel locus datus est* Ber. Hav. et Hearnii N. In quo posteriore voculam *vel* manus recentior erasit. Sed τὸ *latus* non adparet in Harl. et Hafn. quam vocem etiam delendam, et vitiosam τοῦ *datus* repetitionem esse, censebat Crevier. Præterea *et Numidis in Africa* Flor. Voss. Lov. 1. 2. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. et edd. antiqq. Primus Froben. 1535. τὸ *et* omisit. Mox § seq. *in quibus venerat copiis*, pro *cum quibus*, Flor. Cant. Voss. Lov. 1. 2. et Harl.

§ 9 *Quod per hiberna ad tutandum locum satis esset*] Put. Pet. Men. Voss. *ad petendum locum*. An fuit *tenendum?* Lib. seq. c. 7. 'Ad tentandas urbes, quæ præsidiis tenebantur Romanis.' *J. F. Gron.* *Ad petendum locum* Flor. Lov. 1. 2. 4. Harl. et Hearnii L. 1. ac N. quorum ultimus *tutandum* habet in margine: *ad tuendum locum* Lov. 3. Ber. et Hav. unum e suis *ad tenendum locum*, ut Gronov. emendarat, præferre, auctor est Crevier. Mox § seq. *egredi portas* in Pal. 2. esse, monuit Gebhard. hoc lib. c. 16. § 10. Sed nostri nihil mutant.

§ 12 *Inter multos nobiles equites Campanos acerrimus erat Jubellius, cognomine Taurea*] Vide an non eandem rem bis dicat: *Inter nobiles equites Campanos acerrimus erat*, et *longe omnium Campanorum fortissimus eques.* Fortassis autem et locus mutilus, nisi quis adjectum aliquid authori contendat, quod verisimilius. *Glar.* Pal. 1. *Campanus Cerrinus.* Pal. 2. *Campanus acerrimus Jubellius:* a Pal. 3. abest τὸ *nobiles.* Gebh. Omnes libri alicujus meriti *Inter multos nobiles equites Campanos Cerrinus Jubellius erat, cognomine Taurea.* Eam gentem nobilem Capuæ fuisse, apparet ex XXXIX. 13. 'Nam et viros eam primam suos filios initiasse Minium et Herennium Cerrinios.' Ibidemque Minius ille *Cerrinus* vel *Cerrinius* (etenim variant scripti) bis appellatur. *J. F. Gron.* *Cerrinus* vel *Cerinus* præter Hearnii L. 1. et N. etiam omnes mei, nisi quod *Acerrius* sit in Harl. et Gaertn. *acerrimus* in Lov. 5. et Rec. Ceterum quamvis nominum, si a Romanis discedas, ratio per Italiam obscura sit, puto tamen *Cerrinus* prænomen esse, at *Cerrinius* nomen gentile apud Liv. XXXIX. 13. Ita 'Mettus,' 'Tullus,' 'Attus' prænomina, 'Mettius,' 'Tullius,' 'Attius' nomina gentilitia fuerunt. Vide ad I. 23. § 4. Qui autem hic 'Cerrinus Jubellius Taurea,' infra vocatur, omisso prænomine, 'Taurea Jubellius' XXVI. 15. Præterea *Campanus* Flor. Voss. Lov. 1. 2. 4. et

Gaertn. Male. Mox enim sequitur 'eum civem indidem' fuisse: nunc tantum innuit eum inter equites Campanos apud Romanos militasse.

Civis indidem erat] *Qui unus erat* Hearnii N. *civis ibidem erat* Voss. Lov. 1. 2. Gaertn. Hav. et typis excusi ante Aldum: *civis itidem erat* Lov. 4. et 5. *civis is idem erat* Lov. 3. *civis idem erat* Flor. a m. pr. Nihil muto. *Indidem* Livio amata vox est, de qua vide ad XXXIX. 8. § 8. Mox forte legendum *æquarit*, pro *æquaret*.

§ 13 *Hunc Taurea quum diu perlustrans oculis obequitasset*] Singulare certamen Jubellii Taureæ Campani et Claudii Aselli Romani eleganter describit noster Silius, ad verbum fere Livium secutus, nisi quod, ut omnia passim, locus ille valde vulgo mendosus est apud eum poëtam XIII. 142. quem hic a me, imo a membranis meis, ita emendes licebit: 'Dum pavitant, spumantis equi fera corda fatigans Evehitur porta sublimis Taurea cristis,' &c. *Modius*. *Hunc* non habet, cum quo jungi possit, nisi cum *perlustrans oculis*. Sed non satis intelligo, quomodo Taurea dicatur 'perlustrasse oculis Claudium,' qui ubi esset, ignorabat: nam 'lustrari' et 'perlustrari oculis' dicuntur, qui coram adsunt, et cernuntur. Si locus recte se habet, adnotandum est genus loquendi 'perlustrare aliquem oculis,' pro circumlatis in omnes partes oculis quærere. *Duk.* Crevier. vel jungit *quæsivit hunc, ubi esset*, et τὰ *Claudius Asellus*, quæ abesse poterant, vitandæ obscuritatis caussa addita putat; vel ex quatuor codd. suis legit *Hic Taurea;* quod apud me etiam superest in Voss. Lov. 1. 2. 3. 4. Ber. Harl. Hafn. Gaertn. Hav. apud Hearnium in N. tum in Brancal. Latinii, et edd. usque ad Aldum. Quum tamen optimi codd. stent pro vulgato, illud malo. 'Lustrare' enim et 'perlustrare' pro oculis quærere in usu esse, docui ad Silii XVII. 518. Ceterum locum Silii satis longum, quem Modius laudavit, omisi, quia omnia eadem vitia, quæ erant in mendosissimis edd. contra fidem, quam dederat, servabat. Melius ipse in Novant. aliique de loco Silii meriti sunt, quos in ed. mea vide. Mox *silentio facto* Flor.

§ 14 *Daretque opima spolia victus*] *Opima* proprie dici spolia non potuerunt, siquidem ea opima sunt, quæ dux duci detraxerit; dux autem sit, cujus auspiciis bellum geratur, ut supra traditum est. Neuter enim eorum equitum dux erat. *Sigon.* Vide Perizonii Animadv. Hist. VII. p. 250.

CAP. XLVII. § 1 *Asellio nunciata sunt*] *Sunt nunciata* Flor. Lov. 3. 5. Harl. Ber. et Hav. Mox *in provocantem hostem extra ordinem pugnare* Ber.

§ 3 *Jam Romani ad spectaculum pugnæ ejus*] *In Romani* Flor. a m. pr. *Hinc Romani* a m. sec. Mox *repleverunt* idem Flor. Lov. 1. 2. 4. 5. Harl. Ber. Hav. et edd. usque dum Basil. 1554. *repleverant* ederetur.

§ 4 *Sine vulnere pugnam extrahebant*] Auctor est Gronov. ad VI. 27. § 10. in Putean. esse *extraherebant:* cujus scriba duplicem lectionem *extrahere* et *extrahebant* conjunxit, ut sæpe factum vidimus ad III. 44. § 4. Ex his posteriorem reliqui librarii, Gronovius vero priorem probarunt.

§ 6 *Equum in viam Claudius egit*] Antiq. ed. *duxit*. Pal. 1. *in viam jam delegit*. Reliqui duo *dejecit*. Gebh. Pat. Pet. Men. Pal. Voss. *delegit*. Scribe *dejecit*, ut reliqui duo habent Pall. Cæsar Civ. I. 18. 'Lucretius et Attius de muro se dejecerunt.' Statius Theb. VII. 429. 'magno cum fragmine ripæ Contantem dejecit equum.' Sic Lucan. IV. 745. de Curione: 'Medios aciem dejecit in agros.' Quod et nos in duobus scriptis invenimus, et habuerunt sive Pulmanni sive Bersmanni codd. *J. F. Gron.* Vulgatum *egit* est in Lov. 1. 2. et

Hearnii D. quod primum ex edd. habuit Aldina; priores vero *duxit*. Sed *delegit* Flor. Cant. Lov. 2. 4. Harl. Gaertn. et Hearnii N. neque aliter Ber. a m. pr. *detraxit* a m. sec. *dejecit* Lov. 5. Hav. et Hearnii L. 1. Vide etiam Gronov. ad Suet. Aug. c. 13.

Minime sis, inquit, cantherium in fossam] Vos emendatis *minime scis*, quum eodem modo hic dicatur *sis* adverbialiter quo *agesis*; quod exponunt 'si vis:' cujus generis sunt plurima exempla. *Valla*. *Scis* et *in fossa* D. Erasmus Roterodamus præceptor noster legit. Quidam *sis* legunt, ut Valla, pro 'si vis,' et *in fossam*, pro 'in fossa.' Sed verba sunt obscura, ut idem in nobili illo adagiorum opere fatetur. *Glar.* Κανθήλιον Græcis asinus et clitellæ. Inde Latinis 'cantherius' equus castratus: et 'cantherius' vel 'cantherium' adminiculum vel pedamentum vitium, instar furcæ et patibuli humilioris. Columella IV. 12. Fodiebantur vineæ: in fossa figebantur cantherii, quibus applicabantur et imponebantur teneræ vites. Igitur proprie *cantherium in fossa* est, 'ubi cantheriata vitis est.' Sed quia 'cantherius' etiam genus equi est, via autem cava propter altiorem utrimque campum vel agrum instar fossæ, illudens Taurea, postquam Claudius equum egerat in viam cavam, 'En,' inquit, 'cantherium in fossa;' vel, 'Hoc possis vere dicere cantherium in fossa, quod ego me esse nolo.' Quod quidem dictum nullam aliam tum temporis vim habebat, quam ut invidiam ignavi turpisque discessus dicenti minueret, ut solebant solentque hodie homines rerum atrocium ac fœdarum urbanitate τὴν μοχθηρίαν περιπέττειν, ut Aristophanes, 'subducere,' ut M. Seneca loquuntur, et deprehensi 'pudorem suum ridiculo aliquo explicare,' ut Fabius Quintilianus VI. 3. Sic Livius Drusus 'muriam turdorum' Marcii Philippi, cum collum ei torsisset, profluentem sanguinem appellabat: sic sacrilegia Dionysius et Alexander Zabinas apud Justinum 'facetis jocis circumscribebant.' Nec vero hujus auctor Jubellius, sed vetus proverbium rusticum videtur fuisse. *Minime sis cantherium in fossa*, id est, ne sinas alios de te crescere, ut vitis crescit stante et adminiculante cantherio. Et quadrat in omnes, qui suo damno alienas opes alunt: per quos augentur et extolluntur, qui ipsos, per quos creverunt, olim sunt oppressuri. Sic 'cantherium in fossa' Pompeius fuit Cæsari, et Antonius Lepidusque Octavio: et multi quotidie sunt aliis. Et plura sunt ejusmodi proverbia, vetustissimos Romanorum agricolas fuisse testantia. Ut 'ita fugias, ne præter casam:' et 'plaustrum perculi:' et, 'habeto cum porcis,' 'cum fiscina:' et verbis 'delirare,' 'prævaricari,' ac similia. *J. F. Gronov.* Schefferus de Re Vehic. II. 2. legit *minime: scis, inquit, cantherium in fossa:* quasi dicat Taurea, scis fabulam antiquam de cantherio in fossa, sive via cava. Arripuit *scis* ex Erasmo in hoc proverbio; in eoque, quod Erasmus fortassis vitiosam aliquam editionem secutus scripsit, fundamentum interpretationis suæ posuit. Sed Gronovius et Hearnius nihil varietatis in hac voce ex libris suis adnotant. Erasmi interpretatio simplex et satis congruens sententiæ hujus loci est. Sed ex Livii verbis parum liquere adagii sensum ideo dicit, credo, quod non perspiciebat quæ sententia in voce *scis* esset. Quomodo autem Gronovius voluerit intelligi, quod scribit 'vetus proverbium rusticum fuisse,' non scio; nam Livius hanc vocem *inde* in proverbium rusticum abiisse auctor est. *Duk.* *Minime sic* Lov. 2. *minime scis* Lov. 3. 4. et Ber. *nonne scis* ed. Rom. 1472. *nomine scis* Parm. Hinc *cancerium* Lov. 3. *cancherium* Hafn. *cautherium* Rec.

cauterium vetustæ edd. plures: *canterium* Rom. 1472. Tandem *in fossam* Flor. Voss. Lov. 1. 2. 3. 4. Harl. Gaertn. et Hav. Existimat autem Crevier. Tauream etiam ludere potuisse in cognomen adversarii. Κανθήλιος enim Græcis asinum notabat, Claudius autem 'Asellus' cognominabatur. Cui obstare videtur Tauream usum esse Latina voce *cantherium;* eam vero pro asino usurpari non memini.

§ 7 *Quum ex via longe perequitasset*] Quid est 'ex via perequitare' de eo dictum, qui adhuc in via equitat, et nondum ex ea in campum evectus est? 'perequitare' autem dixit Liv. v. 28. et cum præpositione *per* Cæsar B. Gall. IV. 33. et VII. 66. *Duk.* Ant. Perizon. ad marginem Livii adscripsit, vel invitis libris legendum esse *quum ea via.* Id certe malo, quam cum Crevier. ita verba invertere, quasi Livius scripsisset, quum ex via in campum rursus evectus longe perequitasset. Solent autem literæ *X* et *A* passim a librariis commutari. Plurima exempla vide ad XL. 59. § 8. Mox *rediit* Lov. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. Vide ad XXXVI. 35. § 2.

§ 8 *Quam ætatis communis certe existimatio est*] Ego sic: *quam satis certam, communis ex. est.* Valla. Orta est hæc lectio ex conjectura Vallæ. Interim prisca ed. *communis certe æstimatio est.* Pal. 1. *quam ætatis communis certa æstimatio est.* Pal. 3. *qua ætatis communis certe existimatio est.* Gebh. Vallæ hæc conjectura. Men. Voss. tres Pall. *quam etatis communis certe existim.* Put. Pet. *quam vetatis communis certe.* Suspicari queas scripsisse auctorem, *rem (quam vera sit, communis existimatio est) mirabilem certe, adjiciunt.* Lib. III. c. 20. de spoliis opimis Cossi: 'Qui si in ea re sit error, quod tam veteres annales, quodque magistratuum libri, &c. habeant, existimatio communis omnibus est.' Τὸ *certe* præpostere interpositum videtur. *J. F. Gron.* *Ejus ætatis communis certe æstimatio est* edd. Rom. 1472. ac Parm. *de qua communis certe existimatio est* Ber. et Hafn. *quæ ætatis communis certe existimationis est* Lov. 3. *quam ætatis communis certe existimatio est* Cant. Harl. Doujatii Colbert. et Hearnii L. 1. ac N. Neque multum hinc abeunt reliqui. *Cujus ætatis* habet Hearnii N. in margine: *qua ætatis* Lov. 4. *quam ætate* Gaertn. *quam vetatis* Flor. Deinde *extimatio est* Lov. 5. *existimatione* Voss. Lov. 1. 2. et Hav. Gronovius priori ed. nott. conjecerat *quam veram taceo: communis certe existimatio est:* cui eam subposuit, quam hic præmisi. Perizon. tandem in Animadv. Hist. c. 7. p. 281. *quam veram, communis per me existimatio est.* Sed *quam vera sit* propius ad Put. ac Pet. quibus ex meis Flor. consentit, vestigia accedit. Contra autem, quum *certe* constanter in omnibus supersit codd. eaque vox, quia mox iterum sequitur, hic ferri nequeat, ejus loco cum Periz. lego *per me.* Ita igitur ex ejus et Gronov. conjectura lego, *quam vera sit, communis per me existimatio est.* Pro *per me* librarii dederunt *certe*, quomodo etiam 'per te' et 'certe' sæpe commutarunt. Vide Burm. ad Ovid. Her. I. 3. et Calpurn. v. 10.

CAP. XLVIII. § 1 *Retro etiam consul movit castra*] Pal. 2. *retro quidem consul.* Mox lege *quam jam-altæ in segetibus herbæ pabula præbere poterant.* Elegante ὑφὲν *jam-altæ.* Gebh. Quid de figura illa ὑφ' ἓν existimem, dixi ad II. 52. § 7. et v. 3. § 2. neque nunc sententiam muto. Ceterum vulgo editur *pabulum præbere,* pro quo Gebhard. *pabula* substituit, forte ex fide Pall. Certe ita præferunt Voss. Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii L. N. et edd. ante Aldum. Optimi tamen in receptam lectionem non male consentiunt. Supra I. 7.

'Loco herbido, ut quiete et pabulo læto reficeret boves, procubuisse.'

§ 3 *In Apuliam legiones dum duxisset*] Scribe *quum dixisset*. *J. F. Gron.* Ita legunt Flor. Voss. Lov. 2. 4. Ber. Gaertn. Hav. et vett. edd. Τὸ *dum* primum vidi in edd. Curionis, tum Lugdun. 1553. hinc Paris. 1573. et ita in recentioribus plerisque, pro quo deinde Doujat. Hearnius, et Crevier. recte *quum* receperunt. Vide ad I. 40. § 7. Mox *oram Salentini*, omissa media voce, Voss. et Lov. 1. ac 2. *oram litoris Salentini* Hafn. *oram Salenini litoris* Ber. *oram agri Salentini litoris*, duplici lectione simul recepta, Hav. Ceterum *Sallentini* duplici liquida scribendum esse, Sigonius monuit ad X. 2. § 3. quomodo etiam hic præfert Flor. quem monentem quum alibi in hac re audiverint editores, hic nunc deserere non debuerant.

§ 4 *Sed pecuniam in stipendium, vestimentaque, et frumentum*] Hanno libro præcedente [immo hoc lib. c. 12.] Magone eadem de Hannibale exercituque ejus victore conquerente, 'quid aliud,' inquit, 'si spoliatus, si exutus castris esses, peteres?' Sed fortassis importuna hæc. *Glar.* *Sed pecuniam in his stipendium* Voss. Lov. quinque, Harl. Gaertn. Hearnii L. 1. et N. a m. pr. *sed pecuniam in iis stipendium* edd. usque ad Ascens. 1513.

§ 5 *Nec aliter aut exercitum aut provinciam retineri posse*] Quidam libri *teneri*. Put. *ateneri*, adjecto superius ab altera manu novo *t*. Pet. *atteneri*. Pal. et Voss. *attineri*. Et illo vel hoc modo scribendum. *J. F. Gron.* Flor. II. 17. § 8. 'Plus est provinciam retinere, quam facere.' *Duk.* Τὸ *retineri* deest in Gaertn. *teneri* legunt Lov. 5. et edd. ante Aldum: *atteneri* Flor. et Cant. *attineri* Lov. 1. et 2. *obtineri* Lov. 4. Harl. et Hearnii L. 1. quod Crevier. se in Victorin. invenisse, ac veram Livii manum putare monuit.

§ 6 *Nemo omnium erat, qui nec vera scribi*] Opinor sic legendum: *nemo omnium erat, quin, et vera scribi*. Valla. Quidam mutarunt in *qui nec vera scribi:* alii in *qui non et vera scribi*. Sed vetusta lectio mihi magis placet *quin et vera scribi*. Glar. Pall. et Voss. *qui nec vera*. Optimi *quin et vera:* ut vidit Valla. *J. F. Gron.* *Qui nec vera* Flor. Lov. 2. 3. 4. 5. Harl. Gaertn. et Hearnii D. atque L. 1. neque aliter Aldus edidit, quum antea ex Vallæ sententia *quin et vera* vulgatum foret; nisi quod *qui nec vera* etiam invenerim in edd. Rom. 1472. ac Parm. *qui non et vera* Ber. Hav. et Hearnii N. quod Froben. 1531. et post eum reliqui usque ad Gronov. retinuerunt.

§ 7 *Tributo sumtus subpeditari*] Lege *tributum sumtibus superari*. T. Faber. Possis *suppeditare*: ut XXVI. 45. 'Vis magna ex ingenti copia congesta telorum suppeditabat.' Et passim Cicero. Sed non est necesse. *Sumptus* hic accipe pro 'pecunia in sumptus,' et *sumptus suppeditari* est Justino IX. 1. 'refici impensas.' 'Tributum' vero, non quod populi, qui proprie 'tributarii,' 'stipendiarii,' 'vectigales' dicuntur, dant, sed quod cives et Italici conferunt. Id ex eo colligas licet, quod ait numerum id conferentium tantis stragibus ad Trasimenum et Cannas imminutum. Cicero ad Atticum VI. 1. de rege Ariobarzane: 'Nullum enim ærarium, nullum vectigal habet. Appii instituto tributa imperat.' *J. F. Gron.* Fabri conjecturam respuit sententia verborum, in primisque adversativa sequens 'verum,' e qua patet hoc dici, tributo quidem sumtus suppeditari in exercitus et classes, verum hoc non sufficere, quod numerus id conferentium plurimum sit imminutus, et quod ii, qui superessent, non possint multiplici stipendio gravari. *Duk.* *Suppeditare* unus Harl. Reliqui stant a vulgato. Paullo ante *Siciliam ac Sar-*

diniam Flor. Voss. Lov. 2. 4. Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii Oxon. et edd. quas vidi, ante Paris. 1573.

§ 8 *Verum quum ipsum tributum conferentium numerum, &c. imminutum: tum, qui superessent*] Τὸ *quum* accipiendum est non ἀντὶ τοῦ *et*, nec ut ei respondeat τὸ *tum*, quod sequitur, sed quasi esset *quum interim*, *quum tamen*. Sic in eadem vicinia τὸ *tum* nullo respectu ad præcedens *quum* positum lib. IV. extremo (cap. 60.) 'Quum commoditas juvaret,' &c. XXII. 6. 'Sed quum fessis pugnando hostibus, tum victoria lætis.' Præstabit tamen ad depellendos hos scopulos emendare ex Voss. Gud. *verum eum ipsum*, et mox delere τὸ *tum*, auctoribus iisdem Mss. cum Put. idque nunc plene secuti sumus. *J. F. Gron.* In vulgata scriptura *verum cum ipsum &c. tum qui superessent* nullum magnopere scopulum animadverto. Si de numero aliquid præcessisset, recte diceretur *eum ipsum*, ut lib. IV. c. 31. 'Accito exercitu ab Veiis, eoque ipso ab re male gesta perculso.' VIII. 37. 'Inducias annuas ab urbe retulerunt: nec earum ipsarum sancta fides fuit.' XXIII. 12. 'Neminem, nisi equitum, atque eorum ipsorum primores, id gerere insigne.' Itaque quum scripti, quos omnibus præfert Gronovius, habeant *eum*, non video cur ab iis discedendum sit; quum præsertim *eum* et *cum* facile permutentur, quod ad Suet. Calig. c. 4. adnotavit Burm. *tum* autem, ante *qui superessent*, etsi non in omnibus optimis, tamen in quibusdam Gronovio valde probatis, legi apparet, et facile excidere potuit, quod eadem est ultima syllaba vocis præced. *imminutum*. Paullo post *multiplici stipendio* est multiplici tributo. 'Stipendium' pro tributo, ut II. 9. et XXXIII. 42. nam tributum a civibus conferebatur in stipendium. IV. 60. XXIII. 31. XXV. 10. Perrenonius Animadv. Jur. Civ. II. 30. non satis adcurate tributum, quod cives conferebant, a tributo ac stipendio, quod populis tributariis ac stipendariis imperabatur, distinguit. *Duk.* Prima vox *verum* exsulat a Flor. Voss. Lov. quinque, Harl. Ber. Gaertn. Hav. edd. quas vidi, Ascensiana 1513. antiquioribus. Gronov. etiam in priori et altera notarum ἐκδόσει scriptos τὸ *verum* ignorare monuit, eamdemque vocem ex contextu ipso ejecit, quam Jac. Gronov. restituit, recisa hac parte notæ paternæ; cujus facti tamen nulla redditur ratio. Præterea *eum ipsum* legunt Flor. Voss. Lovel. quinque, Harl. Ber. Gaertn. Hav. Hearnii Oxon. et edd. quas consului, ante Mogunt. Jam autem Crevier. qui priorem notarum Gronovii ed. consuluisse non videtur, adeoque de voce *verum* silet, eamdem ob caussam *eum ipsum*, quod se in uno e suis invenisse fatetur, inprobat, ob quam etiam Dukero displicuit. Mox quoque servandum putat τὸ *tum*, licet neque in suis codd. invenerit; a vocis enim præcedentis syllaba finali id interceptum esse. Viris doctis itaque, *quum ipsum* et *tum* revocantibus, adsensus, insuper *verum*, ita jubentibus codd. delevi. Vix tamen adhuc mihi satisfacio.

§ 9 *Nisi fide staret respublica, opibus non staturam*] Ita Salustius in epistola Pompeii voce *fide* utitur: 'Ego non rem familiarem modo, sed etiam fidem consumpsi.' Sensus est: Nisi respublica pecunia mutuo sumpta sublevetur, præsenti ærarii pecunia se sustinere non posse. *Sigon.* Adde quæ notantur ad VI. 11. § 8. et Cort. ad Sall. Catil. c. 24. Ceterum *nisi fide staret, rempublicam opibus non staturam* Flor. Lov. 3. 4. et Hav. neque aliter Ber. nisi quod transpositis vocibus legat *pu^cam^ rem.*

§ 10 *Indicandasque populo publicas necessitates, exhortandosque*] Pal. 3. *cohortandosque*. Gebh. Scripti *indicandas populo pub. nec., cohortandosque*. J. F. Gron. *Indicandas populo* Flor.

Lov. 4. 5. Harl. Ber. Gaertn. et Hav. Tum *cohortandosque* præter Gaertn. omnes mei. Paullo ante *Porro eundum*, pro *Prodeundum*, Hearnii N.

Qui redemturis auxissent patrimonia] 'Redemptura' a verbo 'redimere' derivata: 'redimere' vero multis modis accipitur, præsertim apud Juristas. Nam 'redimere' quandoque est emere. Cic. 'qui merces redimunt, ut statim vendant.' Dicitur secundo 'redimere' pro reemere. Cic. in Anton. XIII. 5. 'Pompeio sua domus patebit, eamque non minoris, quam emit Antonius, redimet.' Ita in contractibus familiare pactum 'redimendi.' Tertio pro liberare seu recuperare illos, qui sunt capti. Cic. in Offic. II. 16. 'redimere captos a servitute.' Quarto 'redimere' pro corrumpere; ut 'redimere delatorem pecunia,' hoc est, eum a delatione deducere, ex Ulp. l. 29. D. de Jur. Fisc. Sic 'redimere sententiam,' 'redimere judices' Macer l. 34. Eod. tit. et 'redimere litem,' id est, futuri emolumenti litis societatem pacisci, l. 7. D. Mandati, et alibi pluries. Unde et 'redemtor litis,' qui, certa mercede pacta, litis periculum in se recipit. Ulp. l. 6. D. Mandati, et Cic. pro Q. Rosc. 15. 'Roscius societatis, non suas lites redemit:' pro Mil. c. 36. 'Qui palam se a judicibus redemerat.' Postremo accipitur 'redimere,' pro certo pretio aliquid faciendum suscipere, ex Cic. de Divin. II. et Celsus l. 'redemptores;' D. de Rei Vindic. Verum illud animadvertendum, quod sicuti 'locare' proprie est pretium accipere, et 'conducere' dare pro annuo fructu alicujus rei, nonnunquam tamen promiscue accipiuntur, ut adnotavit Accursius in l. 2. tit. de Exercit. Act. et fusius Budæus ibidem: ita et 'redimere' licet proprie sit pretium accipere pro re facienda suscepta, nihilominus et aliquando est pretium solvere pro re conducta. Ita publicani dicebantur 'vectigalia redimere,' et 'redemptores' vocabantur. Ita 'redemptor cæsoriarum,' 'redemptor sylvæ,' 'portus,' 'venalium rerum,' 'salinarum,' 'metallorum,' 'picariarum,' 'arenariarum,' 'cretæ fodinarum,' 'pascuorum,' et aliorum consimilium populi Romani redituum, quorum exempla passim legimus. Ita et Valla lib. I. Eleg. 'locare' etiam promiscue accipi docet. 'Locare' enim 'sepulturam faciendam,' inquit, tam significat dari alicui faciendam, quam se eam ad faciendam locare. Itaque 'redemptores' dicebantur publicani, qui vectigalia et alios reditus publicos conducebant, et magis proprie, qui etiam aliquod opus publicum faciendum pacta pecunia in se recipiebant. 'Redemptores,' inquit Festus, 'proprie et antiqua consuetudine dicebantur, qui cum aliquid ad faciendum aut præbendum conduxerant effeceran tque, tum demum pecunias accipiebant.' A 'redemptore' dicta 'redemptura,' quæ est redemptio seu conductio publicorum operum, ex Ulp. l. 5. D. de Instit. act. et Cic. de Prov. c. 5. 'Publicanos temeritate redemptionis pene esse eversos.' Publicanorum autem ordo potentissimus Romæ erat, qui redempturas exercebat, plurimumque auctoritate valebat, ut Cic. in Epist. ad Lentulum, Appium, et Q. Fratrem, et in Orat. pro Planc. c. 9. scriptum reliquit: 'Flos equitum Romanorum,' inquit, 'publicanorum ordine continetur:' et Livius XXV. 3. ait, publicanos jurgantes cum populo Romano tribunisque plebis ausos suffragio evertere concilium et turbare. Male tamen audiebant publicani, quod per initia lib. XXV. docuit idem Livius, ac illos pecuniosos fuisse, utpote quibus plurimum lucri ex redempturis accederet, ex hoc loco patet; nec solum singulos redempturas, sed et societate conjunctos plures exercuisse. Itaque quum vestimen-

Widener Library
3 2044 098 646 276